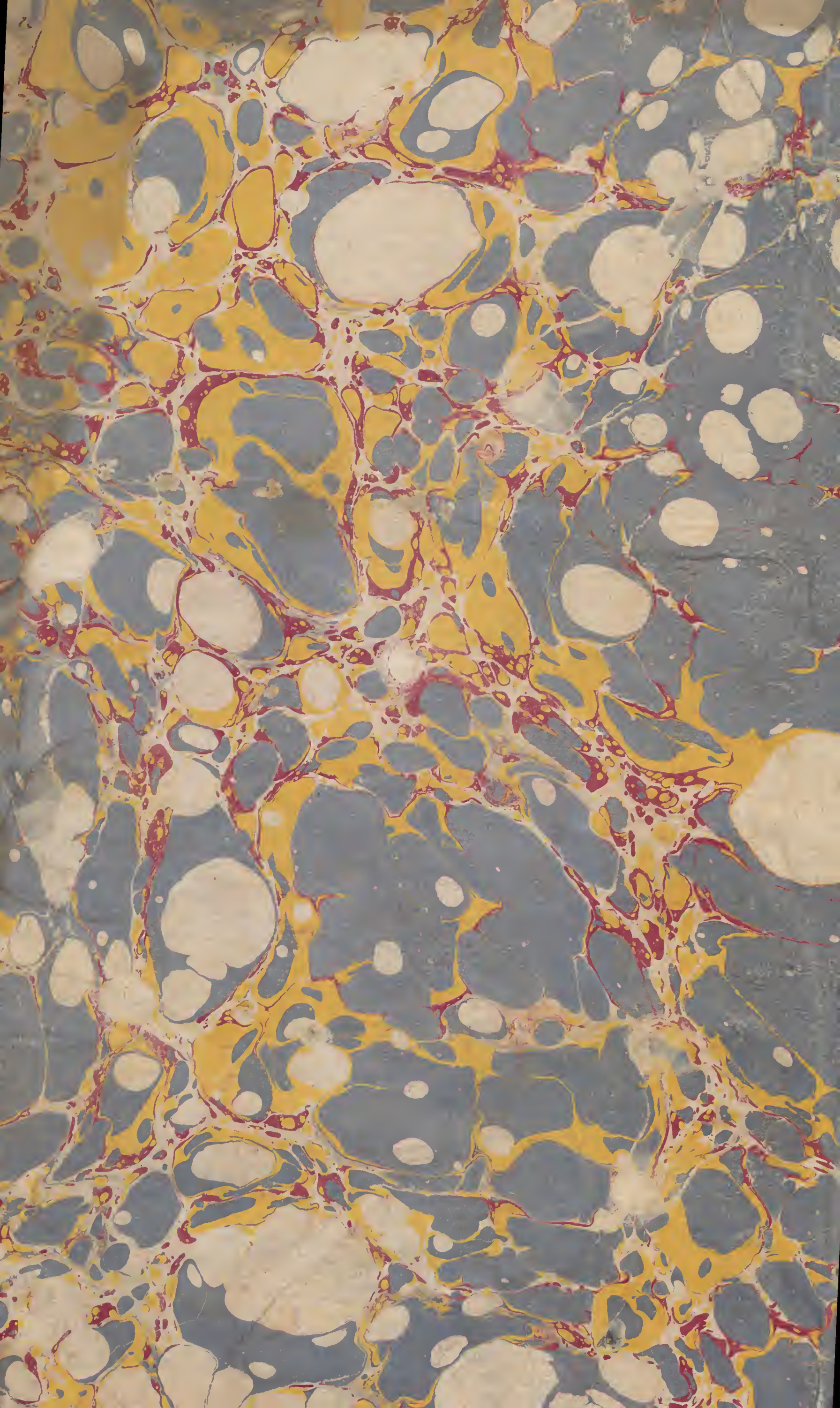
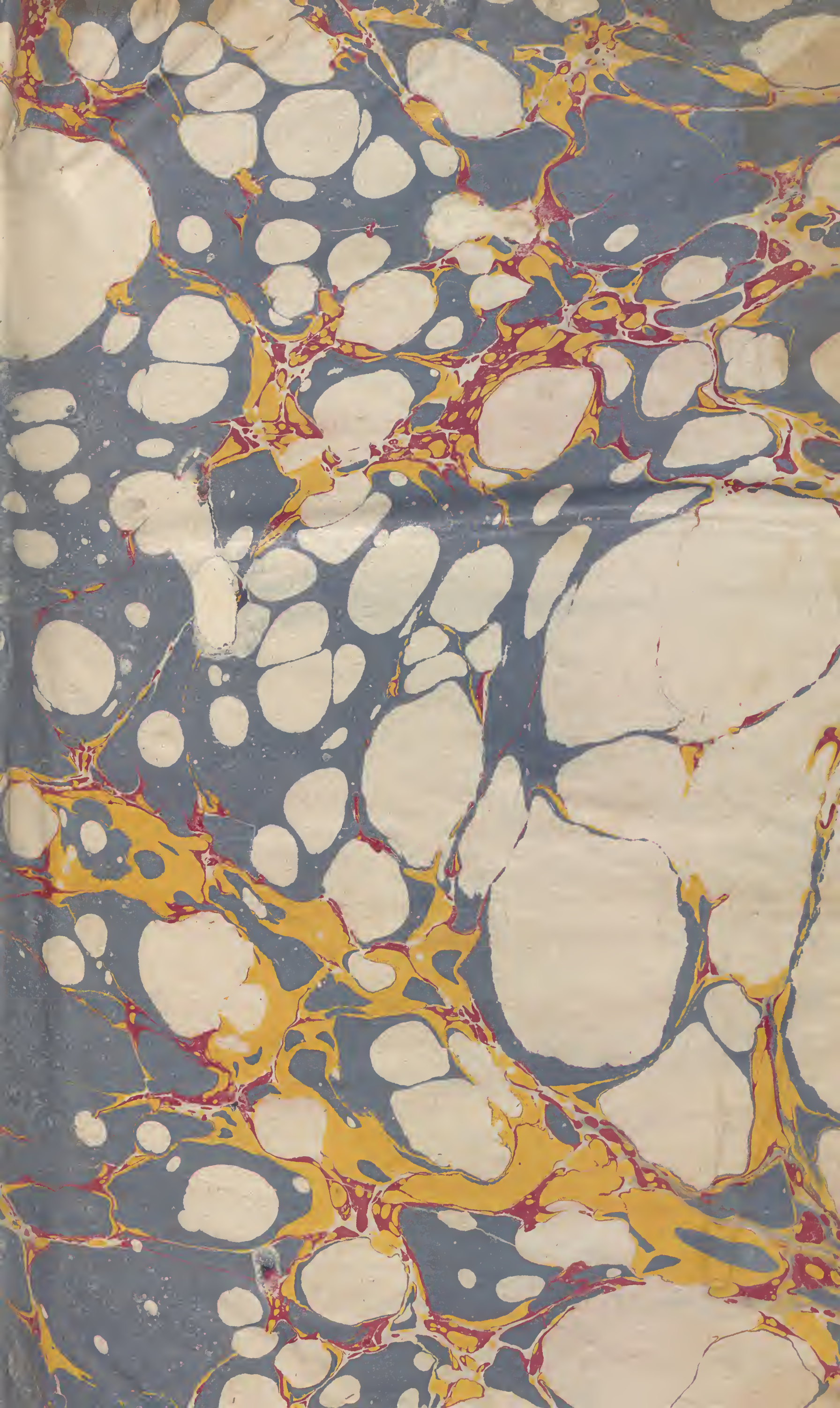

†

DIVI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

OPERA

PHILIPPI SECUNDI

CATHOLICI REGIS JUSSU

E VETUSTIS EXEMPLARIBUS

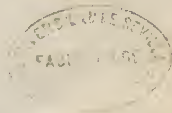
EMENDATA.

NUNC DENUO DILIGENTISSIME CORRECTA,

ATQUE ALIQUIBUS

OPUSCULIS APPENDICIS

LOCO AUCTA.

TOMUS SECUNDUS.

MATRITI:

TYPIS, ET EXPENSIS BARTHOLOMÆI ULLOA,

APUD MONASTERIUM CONCEPTIONIS HIERONYMIANÆ.

ANNO DOMINI M. DCC. LXXVIII.

DIVI ISIDORI

THEOLOGICA.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
SENTENTIARUM
LIBRI TRES.

PER GARCIAM DE LOAISA SACRÆ Theologiæ Doctorem, Archidiaconum de Guadal. Eccles. Tolet. Canonicum.

Emendati, & notis illustrati.

PHILIPPO HISPANIARUM PRINCIPI.

Garcia de Loaisa. S. P. D.

SCIENTIAM morum, quam ἠθικὴν Græci appellant, à juvenilis ætatis ardore, & inconstantia alienam esse sapientes Physici docent. Verùm in viris principibus alia est conditio: iis enim virtus ante diem contingit, præsertim Christiana fide, & religione imbutis, qua appetitiones rebellantes in adolescentiæ flore molliuntur, & humani mores divinis institutis in officio retinentur. Noverat id aptius is, qui adolescenti scripsit, juvenilia desideria fuge, sectare verò justitiam, fidem, charitatem, & pacem, cum iis, qui invocant Dominum de corde puro. Unde, jucundissime Princeps, hos libros Sententiarum à D. Isidoro, sanguine Gottho Regio orto, Episcopo Hispalensi conscriptos tibi in hac ætate dicandos censui, quos adhibitis M. SS. CC. emendavi, & notis obscuris locis aliquam lucem, & novis erratis vetustatem dedi. In illis universum officium Christianum leges, quo animum ad omne virtutis genus informabis, ut adolescentiam honestè, & splendidè possis agere, à libidinibus arcere, & in labore, & animi patientia litterarumque meditatione sedulò exercere: ut in provida senecta in amore rerum divinarum summa cum auctoritate, & expectatione conquiescas. Duæ cum sint viæ, quibus ad sapientiæ regiam tendimus, vox, & lectio: in utraque te laborare cupio. Cum

enim

enim sis ad humani imperii fastigium vocatus, principatu adepto, debes orbem tibi subditum difficili disciplina regendi, ad tranquillam vivendi rationem, seu in portum tutissimum dirigere; quod præsidio divino fretus consequeris, si ad præceptoris vocem, & librorum lectionem (quod potissimùm est) usum rerum addideris, quem à sapientissimo, potentissimoque patre tuo, veluti à regendi peritissimo artifice cognosces; cui melius. quám Portio convenit illa nobilis M. Ciceronis exclamatio. O te fœlicem, à quo rem improbam petere nemo audet; simulque addisces fortunæ amplitudine, hoc uno animum mutari, ut prodesse populis tantùm possis quantum optimo imperio velis. Vale.

IN-

INDEX CAPITUM
LIBRI PRIMI
SENTENTIARUM.

INDEX CAPITUM
Libri Secundi.

De

INDEX CAPITUM
Libri Tertii.

Index Appendicis, invenies in fine hujus Tom. 2.

FINIS.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *SENTENTIARUM* LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod Deus Summus, & incommutabilis sit.

1 SUMMUM [1] bonum Deus est, quia incommutabilis est, & corrumpi omninò non potest. [2] Creatura verò bonum, sed non summum est; quia mutabilis est: & dùm sit quidem bonum, non tamen esse potest, & summum.

2 [3] Quid est Dei immortalitas, nisi ejus incommutabilitas? Nàm [4] & Angeli, & animæ immortales sunt, sed immutabiles non sunt: Ideoque solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis est. Nàm [5] anima moritur, dùm deserente Deo, de bono in malum mutatur, sic & Angelus, dùm, deserente Deo, est lapsus.

3 [6] Quod materiam habet, undè existat, mutabile est: quia de informi ad formam transit. Quod verò non habet materiam, immutabile est, sicùt Deus utiquè est. Benè, [7] ac substantialitèr sunt ista in Deo, id est, incorruptio, immortalitas, incommutabilitas. Undè & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

4 [8] Opus non consilium apud Deum (credimus) mutari: nèc varia-

(1) *Hìnc ortum habuit, ut hic liber de Summo Bono à quibusdam appellaretur, à prima voce titulum libro imponentibus, more Hebræorum: cum tamen à B. Isidoro inscriptus sit* Sententiarum Liber, *ut Auctor est Braulio Cæsaraugustanus Antistes, consentientibus etiam omnibus cc. m. ss. & Gratiano, Ivone Carnotensi, aliisque Decretorum collectoribus. In Concil. etiam Tolet. 8. sic scriptum est:* Nostri sæculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ novissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus: atque quod majus est, jàm seculorum finitorum doctissimus, cum reverentia nominandus Isidorus, in Libro Sententiarum 2. *Quo in loco Petrus Crabbe, & Joverius pro* seculorum finitorum, *legunt* in seculorum fine. *Sententiarum autem Isidori, quæ illic citatur, est lib. 2. cap. 31. de Juramento, & habetur apud Grat. 22. q. 4. cap.* Non est observandum.

(2) *Fulg. de Fid. ad Petr. cap. 3. 21. 22. & Aug. de Nat. boni in princip.*

(3) *Ex D. Gregorio, quem in his Sententiis potissimè sequitur Isidorus, cum propter admirabilem in eo Sanctissimo Viro morum doctrinam (quæ in ejus præter cæteras quam plurimas, maximasque virtutes mire elucet) tum propter amorem ex mutua familiaritate fratris Leandri, & Gregorii conceptum, ut ex lib. 1. Epist. Greg. indict. 9. Epist. ad Leandrum liquido, constat. Indè ejus scripta velut augustissima colit, ac veneratur. Greg. itaque lib. Moral. 25. cap. 4.* Quid enim, *inquit*, mutabilitas, nisi mors quædam est? *&c. Totius Sententiæ explicationem vide apud August. lib. 3. contra Maximum cap. 12.*

(4) *Omnes m. ss. cc. conjunctionem priorem rejiciunt:* Nàm Angeli, & animæ, *sed retinenda, ut in editis. Locus est apud Gregor. lib. Moral. 25. cap. 4.*

(5) *August. lib. de Duabus animabus cap. 8. mortem animæ aversionem esse à Deo dicit, & lib. 4. de Trinitate cap 3.* Sicùt anima Deo deficiente, &c.

(6) *August. 8. sup. Gen. ad litt. cap. 20. 22. Omnis variatio, & permutatio rerum à materia ortum habet, eò quod materia habet concretam privationem: ex privatione autem nascitur appetitus, & ex appetitu impulsus ad aliam formam, ut Aristoteles docuit lib. 1. Physic. Deus verò alienus est ab omni materia, ut præclarè docet D. Thom. lib. 1. contra Gentes cap. 16. & 17.*

(7) *August. lib. 5. de Trinit. cap. 1. probat, quod aliqua sint, quæ propriè prædicentur de Deo, ut est illud:* Ego sum, qui sum, *& quod sit immortalis.*

(8) *Ex Greg. lib. Moral. 16. cap. 4. Et hoc est, quod elegantèr asserit Aug. lib. 1. de Civit. Dei cap. 13.* Novit quiescens agere, & agens quiescere, & potest ad opus novum, non novum, sed sempiternum adhibere consilium. *D. Ambros. lib. 3. Offic. cap. 10. probat Deum frequenter mutare sententiam, reprehendens juramentum Herodis, & impium Jephtæ facinus. Est de hac re longa disputatio in Concil. Tolet. 8.*

ri eum, quia per varia tempora diversa præcipit, sed manens idem incommutabilis, & æternus, quid cuique congruum esset tempori, ab ipsa tamen æternitate in ejus mansit dispositione consilii.

5 [1] Non usu nostro aliud Deum putare, aliud pulchritudinem ejus, atque aliud magnitudinem ipsius (debemus) sicùt aliud est homo, aliud pulchritudo; quia, desistente pulchritudine, homo manet. [2] Ac per hoc, qui ità intelligit Deum, corporeum esse credit: dùm pulchritudo, & magnitudo Dei ipse Deus sit.

6 [3] Ideò Deus dicitur simplex, sivè non amittendo quod habet, seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est. Inordinatè [4] dici, seu conferri vitiis ea, quæ ordinata sunt in Deo (patet) utpotè [5] simplicitas, quæ aliquando dicitur pro stultitia, & non est. Apud Deum verò summa simplicitas est. Juxta hanc regulam, & cætera æstimanda sunt.

CAPUT II.

Quòd Immensus, & Omnipotens sit Deus.

1 NON [6] ideò Cœlum, & terram implet Deus, ut contineant eum; sed ut ipsa potius contineantur ab eo. [7] Nèc particulatìm Deus implet omnia, sed cum sit idem unus, ubiquè tamen est totus. Non ità putandus est esse in omnibus Deus, ut unaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est, maxima majus, & minima minus, dùm sit potius ipse totus in omnibus, sivè omnia in ipso.

2 Omnipotentiæ divinæ majestas cuncta potestatis suæ immensitate concludit, [8] nec evadendi potentiam ejus quisquam aditum invenire poterit, quia ille omnia circumquaque constringit. Cuncta enim intra divini judicii omnipotentiam coarctantur, sivè quæ continenda sunt, ut salva sint: sivè quæ amputanda sunt, ut pereant. Nullatenus ergò (dicimus) posse effugere Deum quempiam. Qui enim eum non habet placatum, nequaquam evadere potest iratum.

3 Immensitas divinæ magnitudinis ità [9] est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. Et ideò interiorem, ut omnia contineat: ideò exteriorem, ut incircumscripta magnitudinis suæ immensitate omnia concludat. Per id ergò, quod exterior est, ostenditur esse creator; per id verò quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea, quæ creata sunt, sine Deo essent, Deus intra omnia est. Verùm ne extrà Deum essent, Deus exterior est, ut omnia concludantur ab eo.

4 [10] Consummatio alicujus facti dicitur perfectio: Deus autem, qui

non

(1) *D. Greg. lib. 18. Moral. cap. 28. & Aug. lib. 6. de Trin. cap. 6. & lib. 5. cap. 8.*
(2) *Ex Eucherio de Formul.*
(3) *Est apud Magistrum Sententiarum lib. 1. dist. 3. ex Greg. lib. 16. Moral. cap. 20.*
(4) *Hieronymus in Libello de His, quæ Deo in scripturis attribuuntur. Et Isidorus ipse fusè explicat hanc Sententiam lib. 7. Etymol. cap. 1. de Deo. Quem locum sumpsit ex Greg. lib. 32. Moral. cap. 6. dum interpretatur illud Job:* Commovisti me adversus eum. *Ibi enim inquirit, an sit in Deo commotio.*
(5) *Gregorius Epist. 78. ad Mauritium Augustum,* simplicitatis vocabulo, *inquit,* me fatuum appellat. *Et simplex sumitur pro non malo, non versuto. Matth. 10.* Estote prudentes, sicùt serpentes, & simplices, sicùt columbæ. *Et Prover. 10.* Benedicta omnis anima simplex. *Et:* qui simplicitèr ambulat, in fiducia ambulat.
(6) *Interpretatur locum Jerem. 25* Cœlum, & terram ego impleo, dicit Dominus. *Quem locum sic ferè ad verbum explicat Auctor Specul. apud Aug. cap. 21. & 22. Greg. hom. 8. super Ezech. Et Chrys. in Hom. de Sancto, & adorando Spiritu tom. 3.*
(7) *Phrasis est Auctoris Spec. cap. 2. & 3. Vide Hilar. 2. de Trinitate.*
(8) *Ex Auctore Spec. cap. 22.*
(9) *Ex Auctore Spec. cap. 23. & de Essent. Divin. cap. 1. & Gregor. 2. Moral. cap. 16.*
(10) *Ex Auct. Spec. cap. 7.*

non est factus, quomodò est perfectus? Sed hunc sermonem de usu nostro [1] sumpsit humana inopia, sicùt & reliqua verba: quatenus id quod ineffabile est, utcumquè dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit.

5 Dum localis non sit Deus, localitèr tamen in [2] suis ambulat sanctis, dum de loco in locum prædicatur ab eis. Nàm Deus, qui nec loco movetur, nec tempore, in servis tamen suis, & tempore, & loco movetur, quoties ab eisdem localitèr prædicatur.

6 Dum de Deo nec secundùm quantitatem, nec secundùm qualitatem, nec secundùm situm, nec secundùm habitum, aut motum aliquid dignè dicatur: inest tamen ei [3] quodammodò latitudo charitatis, qua nos & ab errore colligit, & continet in veritate. Inest ei, & longitudo, qua nos longanimitèr malos portat, donec emendatos patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per quam omnem sensum suæ scientiæ immensitate exuperat. Inest ei & profundum, quo damnandos inferius justa æquitate disponens præordinat.

CAPUT III.

Quòd invisibilis sit Deus.

1 DUM [4] de Deo loquens Scriptura plerumque dicit: Ecce Deus; non quasi visibilem ostendit, sed ubiquè esse præsentem significat. Per id quod dicit: Ecce Dominus; vel quod magnitudinem divinitatis ejus nullus posit sensus attingere etiam nec Angelicus: quamvis usque ad parilitatem Angelicam humana post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefesa consurgat: videre tamen ejus essentiam plenè non valet, quam nec ipsa perfectio Angelica in totum attingit scire, [5] secundùm Apostolum, qui ait: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, ut subaudias, etiam Angelorum. [6] Sola enim Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate Persona.

2 [7] Intelligibilitèr quodam miro modo Dei essentia sciri potest, dum esse creditur. Opus [8] verò ejus, quod utiquè æquari ei non potest, atque judicia à nullo penitùs sciuntur. Dei secreta judicia, non posse sensu penetrari, vel Angelico, vel humano. (constat) [9] Et ideò quia occulta, sed justa

sunt,

(1) *August. super Joann. tract. 13. elegantèr hoc dixit*: Omnia, *inquit*, possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihil latius hác inopia, quæ congruum nomen non invenit.

(2) *Ex lib. de Cognit. ver. vitæ apud Aug. cap. 29. & de Ess. Divin. cap. 1. Et August. Epist. 28. ad Hieronym. de Origine animæ ostendit, quo pacto Deus in suis ambulot sanctis.*

(3) *Locus Pauli ad Ephes. cap. 3. in Spec. cap. 13. & 14. & in Epist. ad Paulinum* 112. *cap. 13. & à Greg. lib. Moral.* 10. *cap. 7. sicùt ab Isidoro explicatur.*

(4) *Ex Greg. lib. 27. Moral. cap. 4. ubi exponit illud*: Ecce Deus magnus, vicens scientiam nostram.

(5) *Locus est Pauli ad Philip. 4. Aug. in Enchir. ad Laur. cap. 63.* Pax Dei, *inquit*, quæ præcellit omnem intellectum, ut in eo, quod dicit omnem, nec ipse intellectus Sanctorum Angelorum esse possit exemptus, sed De solius.

(6) *Videtur respexisse ad Incarnationis Mysterium, aut etiam ad illud missionis genus, quo Verbum à Patre, & Spiritu Sancto mitti perhibetur, qua ratione Christus tertia dicitur ab eodem Isidoro persona lib. 1. advers. Jud. cap. 4.* Cujus Trinitatis Sacramentum, & Aggæus Propheta ità aperuit, ex Persona Domini dicens, Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus, qui loquitur; ecce Spiritus ejus. Post hæc de tertia Persona, id est, de Filio ità subjecit. *Et mox ex Isai.* & nunc Dominus meus misit me, & Spiritus ejus: ecce duæ Personæ. Dominus, & Spiritus ejus, qui mittunt, & tertia Persona ejusdem Domini, qui mittitur. *Mitti autem Filium non tantum à Patre, sed etiam ab Spiritu Sancto idem confirmat, hoc lib. cap. 15. ex eod. Isai. loco.* Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus. *Voluit fortassè Isid. hoc genere locutionis Arianorum, & Nestorianorum hæresim refellere: quorum illi secundam Divinatis Personam impiè negabant: hi quartam quoquè (ut Maxentius adversus eodem ait) nefariè addebant.*

(7) *Greg. lib. Moral. 5. cap. 20. & lib. Moral. 27. cap. 2.*

(8) *Ex Greg. lib. 2. Dialog. cap. 15.*

(9) *Greg. lib. 32. Moral. cap. 5. undè locus Isidori desumptus.* Superna, *inquit*, Sententia, & si non est cognita, non tamen credatur injusta, sed eo saltem justum credatur omne, quod patitur, quo nimirum constat, quod Deo Auctore, patitur.

sunt, tantundèm venerari ea opus est, & timere, non discutere, aut inquirere, secundùm Apostolum, qui ait: Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?

CAPUT IV.

Quòd ex Creaturæ pulchritudine agnoscatur creator.

1 SÆpè [1] ad incorpoream creatoris magnitudinem creaturarum corporea magnitudo componitur, ut magna considerentur ex parvis, & ex visibilibus invisibilia æstimentur, atque ex pulchritudine factorum effector operum agnoscatur, non tamen parilitate consimili, sed ex quadam subdita, & creata specie boni.

2 [2] Sicùt ars in artificem retorquet laudem, ità rerum creator per creaturam suam laudatur; & quantò sit excellentior, ex ipsa operis conditione monstratur. Ex pulchritudine circumscriptæ creaturæ pulchritudinem suam, quæ circumscribi nequit, facit Deus intelligi: ut ipsis vestigiis revertatur homo ad Deum, quibus aversus est; ut, qui per amorem pulchritudinis creaturæ, à creatoris formâ se abstulit, rursùm per creaturæ decorem ad creatoris revertatur pulchritudinem. Quibusdam gradibus intelligentiæ per creaturam progreditur homo ad intelligendum Deum creatorem, id est, ab insensibilibus surgens ad sensibilia; à sensibilibus surgens ad rationabilia; à rationabilibus surgens ad creatorem. Intelligibilia per se collaudant Deum, [3] irrationabilia, & insensibilia non per se, sed per nos, dum ea considerantes Deum laudamus. Sed ideò dicuntur laudare ipsa, quia eadem laudem eorum parturit causa. [4] Dixerunt antiqui, quod nihil tàm hebes sit, quod non sensum habeat in Deum. Hìnc est illud, quod ex silice duro scintilla excutitur. Et si ignis in saxo, utique ibi sentitur sensus, ubi se vita non sentit.

CAPUT V.

Quòd ex usu nostro quædam species ad Deum referantur.

1 NOstro [5] usu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuum apud Deum [6] perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est. Non ità est præcipitanda mentis sententia, ut credamus posse Deo furoris, vel mutationis accidere perturbationem; sed ipsam æquitatem justitiæ, quâ reos punit, [7] iram sacra lec-

(1) *Ex Gregor. lib. Moral. 26. cap. 8.*

(2) *Similis est Sententia in August. lib. 2. de Libero arbit. cap. 7.*

(3) *Ex Aug. Psalm.* 148. Ipsa quidem per se (*loquitur de irrationabilibus*) voce sua, & corde suo non laudant Deum, sed ab intelligentibus considerantur, per ipsa laudatur Deus.

(4) *Antiquos Philosophos vocat, qui de Dei natura variè scripserunt, & senserunt; ut Cicero in libris de Natura Deorum docuit, & inter alia, esse Deum animum per omnes Mundi partes undiquè diffusum, & per omnem naturam commeantem, à quo cuncta quæ nascuntur, animalia vitam, & spiritum capiant, quam Sententiam Virgilius mirè expressit.*

Principio Cœlum, ac terras, camposque liquentes.
Lucentemque globum Lunæ, Titaniáque astra.
Spiritus intus alit, totámque infusa per artus.
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Vide Salvianum lib. 1. de Providentia.

(5) *Ex D. Greg. lib. 20. Moral. cap. 23. & Aug. lib. Quæst. ad Simplic. q. 2. de Nominibus, quæ Deo attribuuntur, D. Hieronymus lib. scripsit. Est etiam apud August. liber de Essentia Divinitatis, qui de spiritualibus formulis apud Eucherium appellatur, à quibus Isidorus hic frequentèr Sententias accipit.*

(6) *August. lib. 1. contra adversarium legis, & Prophet. cap. 20.* Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. *E Psalm.* 78. Ira, & zelus, non sunt perturbationes Dei.

(7) *Duo cc. m. ss.* Iram sacra lectio nominavit, *unus m. s. consentit cum excuso. Iram, & iracundiam promiscuè in Divinis Litteris invenio Deo attribui. De Ira, Job* 9. Deus, cujus iræ nemo resistere potest. *Et Psalm.* 2. Loquetur ad eos in ira sua. *Paulus*: revelabitur ira Dei. *Et*: Thesaurizas tibi iram in die iræ: *& alia. De iracundia, apud Isai. cap.* 1. *&* 30. Me ad iracundiam provocastis. *Et Jerem.* 4. *Et Apocalyp.* 15. plenas iracundiæ Dei.

lectio nominavit: quoniam quod judicantis æquum est, furor est, & indignatio patientis. Ità ergò intelligere opus est & alias passiones, quas de affectione humana ducit scriptura ad Deum; ut & juxta se incommutabilis sit credendus, & tamen pro causarum effectibus, ut facilius intelligatur, nostræ locutionis, & mutabilitatis genere appelletur.

2 [1] Tam clementèr Deus humanæ consulit infirmitati? Ut quia eum, sicut est, non possumus agnoscere: nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuet. Undè & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum condescendit nobis, consurgeremus ei.

3 Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se [2] trahit: quem re verâ juxta propriam substantiam invisibilem esse, & incorporeum constat. Plerumquè de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quæ tamèn in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & incircumscriptus, sed pro efficientiis causarum in ipso species rerum scribuntur, ut quia omnia videt, dicatur oculus: & propter quod audit omnia, dicatur auris: [3] pro eo autem quod avertitur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliviscens, & memorans. Hìnc est, quod [4] Propheta dicit. Juravit Dominus exercituum per animam suam. Non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibì simili figura, & [5] vermis, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur: qui usque ad nostrarum passionum seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. [6] Nàm & Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & [7] serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur.

(1) *Tam clementèr Deus. Ex Auctore Spec. cap.* 12.

(2) *Locum mutilum in excus. ex fide omnium m. s. restitui, & lib. de Speculo apud August. cap.* 13. *Ex quo tota sententia Isidori desumpta est.* Multis siquidem modis, *inquit*, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem re verâ, juxta propriam naturam, invisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem, & incircumscriptum.

(3) *Eucherius de Spiritualibus formul. duplicitèr explicat significationem hujus vocis in Deo.* Ambulare dicitur Deus, *inquit*, non de loco ad locum transeundo, quod impium est, ità credere, sed deambulatio ejus est in cordibus Sanctorum delectari, sicùt scriptum est: & inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus. Vel certè ambulare Dei est in Sanctis Prædicatoribus suis de loco in locum transire. *Hæc Aug. Hujus posterioris acceptionis Isidorus meminit suprà cap.* 2. *sententia* 5. Dum localis, *inquit*, non sit Deus, localitèr tamen in suis ambulat Sanctis, dum de loco ad locum prædicatur ab eis. *Alitèr verò deambulare Dei interpretatur ab Augustino sermone* 3. *de Verbis Apostoli, super illud*: Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perfeceritis. Deambulat, *inquit*, in nobis præsentia majestatis, si latitudinem invenerit charitatis.

(4) *Locus est apud Hieronymum ibidem cap.* 51. Juravit Dominus exercituum per animam suam. *Jurare Dei, Augustino Auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud Psalm.* 109. Juravit Dominus, *& Sermone* 17. *de Adventu Domini in carne, & lib. de Civit. Dei* 16. *cap.* 32.

(5) *Vermis dicitur Psalm.* 21. Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abjecto plebis. *Et Osea* 5. Ego, quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domui Jacob. *Et Job* 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. *Exponuntur hæc ab Augustino, super Joann. tom.* 2. *Vermis significatur abjectus, & contemptus, & sine specie, & decore, Is.* 53. *& Psalm.* 108. Et non homo, *id est, non Vir fortis, & robustus, quàm emphasim Chaldæus paraphrastes expressit*: Ego autem sum vermis, & debilis, & non fortis, portans vituperationes hominum. *Greg. lib.* 30. *Moralium cap.* 29. *Sic inquit, exponens illud Job* 39. Quis dimisit onagrum liberum? Nec indignum quis judicet, per tale animal Dominum posse figurari: dum constat omnibus, quia per significationem quandam in Scriptura Sacra, & vermis, & scarabæus ponuntur. Sicùt scriptum est: Ego autem sum vermis, & non homo. Et sicùt apud septuaginta Interpretes dicitur: Scarabæus de ligno clamabit. *Hæc Gregorius. Est autem locus, quem innuit apud Habacuc. cap.* 2. Lapis de pariete clamabit. *Pro quo septuaginta possuerunt.* Καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται ταῦτα. *Id est, Scarabæus de ligno loquetur ea. Symmachus aliter*: junctura ædificii lignea, loquetur ea. *Vide D. Hieronymum.*

(6) *De divinis nominibus prolixa, & varia est disputatio. Nàm alia essentialiter dicuntur de Deo, ut sunt affirmativa, quæ perfectionem significant: alia de Deo Patre, alia de Filio, alia de Spiritu Sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex passionibus, & perturbationibus creaturarum: alia verò per figuram qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Areopagita primus occultè, & Laconicè disseruit, posteà Hieronymus, & Eucherius: ultimò D. Thomas viâ, & ratione animum informavit. Neoterici aliqui non indocte in eodem argumento versantur, quamvis dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec aliis sunt adjumento.*

(7) *Pessima distinctione locus erat corruptus in aliquibus excusis. Frequens autem est in divinis litteris mortem, & sapien-*

Nàm, & in Propheta [1] plaustri portantis fœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideò per figuram Christus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ ejus.

4 [2] Falluntur quidam stultorum, dum legunt, ad imaginem Dei factum esse hominem: arbitrantes Deum esse corporeum: dum non caro, quod est, corpus, sed anima, quod est, spiritus Dei imaginem habeat. Non ergò esse corporis formam in Deo credamus, qui hominem ad imaginem suam fecit: quia mentem, non carnem ad similitudinem suam creavit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas, & dum non inveris, hoc est Deus.

5 [3] Facies Dei in scripturis sacris, non caro, sed divina cognitio intelligitur, eâ quidem ratione, quâ per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim [4] in oratione Deo dicitur: Ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

6 [5] Os Dei, Unigenitus ejus est. Nàm sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpè dicimus illa, & illa lingua: ità pro Dei verbo, os ponitur: quia mos est; ut verba ore formentur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare, [6] quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, benè os pro verbo ponis: sicut linguam pro verbis, sicut manum pro litteris.

7 Vestigia Dei sunt, quibus nùnc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum verò omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis præsentabitur; ut ipsam speciem contemplentur, cujus nùnc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, [7] quod per speculum videri Deus dicitur. Sic & cætera.

CAPUT VI.

Quòd Deo nulla temporum successio adscribatur.

1 Omnia [8] tempora præcedit divina æternitas: nec in Deo præteritum, præsens, futurumve aliquod creditur: sed omnia præsentia in eo dicuntur, quia æternitate sua cuncta complectitur. Alioquìn mutabilis est Deus credendus, si ei successiones temporum adscribuntur. [9] Si sempèr aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed æternitas: nec mutarentur tempora, sed starent.

2 Præsens, præteritum, & futurum nostrum est habere, non Dei. Ver-

pientiam serpentem appellari. August. lib. 3. de Trinitate cap. 10. Per serpentem enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.

(1) *Ex Greg. 32. Moral. cap. 6.*

(2) *Ex Auctore* Speculi *cap.* 13. Falluntur, *inquit*, Anthropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem, &c. *Idem Greg. lib. Moral. 32. cap. 6. Cassianus de Origine hujus hæresis disserit collat. 10. Niceph. lib. 11. cap. 14. & Cyrillus ad Episcopum Calosirium.*

(3) *Locus est apud Hieronymum, & Euch. de Formul. & Gregor. lib. Moral. 24. cap. 3. & adducit illud Gen. 32.* Et postquam Jacob cum Angelo loquutus est, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac si dicat: Cognovi Dominum, quia me cognoscere ipse dignatus est.

(4) *Ut nunc in orationibus Ecclesiasticis præponuntur hi versus.* Ostende nobis faciem tuam. Et salutare tuum da nobis. *Ex Psalm. 79. Et August. vel Eucherius lib. de Essentia Divinitatis:* Ostende nobis Domine faciem tuam, & salvi erimus, hoc est, *inquit*, da nobis cognitionem tuam.

(5) *Os Dei, ex Euch. & Greg. 27. Mor. cap.* 10.

(6) *Hujus figuræ usum agnoscit Augustinus lib. 3. de Trinitate cap. 10. Explicans locum illum Joannis 3.* Sicùt exaltavit Moyses serpentem in deserto, &c. Sic, *inquit*, per serpentem intelligitur mors, quæ facta est in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante. *Et rursùs eodem lib. cap. 11. Sic exponit locum illum Genes.* 22. Nùnc cognovi, quia timeas Deum.

(7) *Interpretatur locum Pauli 1. ad Corinth. 13.* Videmus nùnc per speculum in ænigmate, *ut Augustinus ultimo de Trinitate cap. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus, multipliciter interpretatur, lib. Moral. 10. cap. 6.*

(8) *Ex August. in Dialog. ad Oros, & Gregor. lib. 20. Moral. cap. 23.*

(9) *August. lib. de Civitate Dei 11. cap. 6.*

Verbi causâ, dicimus pro præsenti, teneo Codicem, pro præterito, tenui; pro futuro, tenebo. Universitatem verò Deus tenet: & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur.

3 Sed nec ipsis Angelis [1] decessio, accessiovè est temporum. Nàm duas esse in creaturis res, quibus vicissitudo temporum non valet, Angelis, scilicèt, propter quod incommutabili inhærent creatori: sivè materiæ illi informi, priusquàm ex eâ omnia ista, quæ temporalitèr jam volvuntur, formarentur, nec ipsi utiquè valebat tempus. Tempus igitur non ad eas creaturas, quæ suprà Cœlos sunt, sed ad eas, quæ sub Cœlo sunt, pertinere. (cognoscitur) Non enim Angelis accedunt tempora, vel succedunt; sed nobis, qui sub Cœlo versamur in hoc infimo mundo.

CAPUT VII.

De Temporibus.

1 NUlla [2] ante principium Mundi fuisse tempora manifestum est: quia, dum sit ipsum tempus creatura, in principio tamen Mundi factum esse credendum est. [3] Ideò ergò principium dicitur, quod ex ipso cœpit rerum universarum exordium.

2 [4] Nullum spatium corporalitèr habent tempora, quia antè abscedunt penè, quàm veniant. Ideoque in rebus nullus statutus est temporum, quia celeri creaturæ motu mutantur. Nec centum anni, unum tempus est: nec unus annus unum tempus est: nec unus mensis, unum tempus est: nec dies, nec hora: quia, dum hæc omnia particulis accedunt suis, & decedunt, quomodo unum dicendum est, quod non simul est?

3 [5] Utrum sit præteritum, futurumvè tempus, sicut præsens: & si est, scire oportet, ubi est: sed adverte, quòd cuncta, & futura, & præterita, & præsentia in animo sunt potiùs requirenda.

4 [6] Tria ista præterita, præsentia, & futura in animo tantum inveniri constat: præterita reminiscendo, præsentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur advenientia, intuemur præsentia, recolimus transeuntia. Hæc non ità in Deo sunt, cui simul omnia adsunt.

CAPUT VIII.

De Mundo.

1 MUndus ex rebus visibilibus, sed tamen investigabilibus constat. Homo autem ex rerum universitate compositus, alter in brevi quodam modo creatus est Mundus.

2 [7] Ratio Mundi de uno consideranda est homine. Nàm sicut per dimensiones ætatum ad finem homo vergit: ità, & Mundus, per hoc quod dis-

(1) *Ex Augustino lib. 12. Confess. cap. 12.* Duo reperio, *inquit*, quæ fecisti, &c. *ubi interpretatur locum Genes.* 1. In principio creavit Deus Cœlum, & terram. *Et per Cœlum, intelligit naturam intellectivam: per terram, primam materiam informem. Terra enim erat inanis, & vacua. Est quippè materia prima, Auctore Aristotele* 1. *Physicorum, ab omni expoliata, & denudata forma, ac specie.*

(2) *Ex August. lib.* 1. *super Genes. ad lit. cap.* 5.

(3) *Genesis primo dicitur*; In principio creavit Deus Cœlum, & terram. *Ex multis hujus loci interpretationibus, quæ à Basilio, Hilario, Hieronymo, & Ambrosio traduntur, illam amplectitur, ut* in principio *significet in exordio temporis formatum Cœlum, & terram fuisse.*

(4) *Ex Augustino lib.* 11. *Confess. cap.* 12. *& sequentibus: ubi dissolvit hanc quæstionem, quòd præteritum, & futurum, & præsens non est spatium in rebus, sed cognoscuntur in animo, qui spectat futurum, attendit præsens, præteritorum meminit. Philosophi mire se torquent in intelligentia illius sententiæ Aristotelis* 4. *Phys.* Tempus non est sine anima. *Vide Gregor. lib. Moral.* 4. *cap.* 2.

(5) *Ex August. lib.* 11. *Confess. cap.* 20. *Sunt enim hæc in anima tria quærenda.*

(6) *Ex Augustino in eodem loco.*

(7) *Undè à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom.* 1. Invisibilia Dei à creatura mundi, *eò quod sua natura complectatur omnia. Quamvis hunc locum aliter interpretatur Hieronymus, & Theophil.* à creatura mundi, *inquiunt, id est,*

distenditur tempore, deficit: quia undè homo, àtque Mundus crescere videtur, indè uterque minuitur.

3 [1] Frustra dicitur per tanta retrò tempora Deo vacanti novam pro Mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo æterno maneret consilio hujus Mundi constructio: nèc tempus ante principium, sed æternitas. Tempus verò à substitutione creaturæ, non creatura cœpit à tempore.

4 [2] Quidam ajunt: Quid faciebat Deus antequàm Cœlos faceret? Cur nova voluntas in Deo, ut Mundum conderet, orta est? Sed nova voluntas in Deo exorta non est; quia etsi in re Mundus non erat, in æterna tamèn ratione, & consilio sempèr erat.

5 [3] Dicunt quidam: Quid subitò voluit Deus facere Mundum, quem antè non fecit? Voluntatem Dei immutari arbitrantes, qui aliquandò voluit, quod aliquandò non voluit. Quibus respondendum est. Voluntas Dei Deus est; quia non ipse aliud est, aliud voluntas ejus, sed hoc est illi velle, quod ipse est: & quod ipse est, utiquè æternum, & incommutabile est. Hæc est ergò voluntas ejus.

6 [4] Materies, ex qua formatus est Mundus, origine, non tempore res à se factas præcessit, ut sonus cantum. Prior enim est sonus cantu: quia suavitas cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suavitatem: ac per hoc utrumque simul sunt, sed ille, ad quem pertinet cantus, prior est, id est, sonus.

7 Materia, ex qua Cœlum, terraque formata est, ideò informis vocata est, quia nondùm ea formata erant, quæ formari restabant, verùm ipsa materia ex nihilo facta erat.

8 Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inservit: fieri autem posse est, quod extra cursum inditum naturarum creator, ut faceret, quandò voluit, reservavit.

9 [5] Non ex hoc substantiam habere credendæ sunt tenebræ, quia dicit Dominus per Prophetam. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras: sed quia Angelica natura, quæ non est prævaricata, lux dicitur: illa autem, quæ prævaricata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Undè, & in principio, lux à tenebris dividitur. Sed quia & hos, & illos Deus creavit, indè dicitur: Formans lucem, & creans tenebras. Verumtamen bonos Angelos non tantùm creans, sed etiam formans; malos verò tantùm creans, non formans. Hoc & de hominibus bonis, malisque accipiendum est.

10 Post annumeratam Cœli, terræque creaturam, ideò nominatur in Genesi Spiritus Sanctus, ut quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur, quorum creator Spiritus Sanctus superferri diceretur. Quod & Apostolus indicat, dum supereminentem viam charitatis demonstrat.

11 [6] Ideò superferri aquis Sanctus dicitur Spiritus, quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atque protegendo nos superfertur nobis.

Una-

est, à creatione, & constitutione, id enim etiam significat vox Græca κτίσις: sed primæ expositioni favet illud: quod continet omnia, scientiam habet vocis, *& Gregorius lib. Moral. 6. cap. 7. Dum de Homine interpretatur Marci locum* cap. 6. Prædicatæ Evangelium omni creaturæ, *id est, homini, qui commune aliquid habet cum omnibus creaturis; esse, augeri, sentiendo vivere, & intelligere.*

(1) *Augustin. de Civit. Dei lib. 11. cap. 6. & lib. 5. super Genes. cap. 5.*

(2) *August. lib. 3. contra Maxim. cap. 2.*

(3) *August. lib. de Genes. contra Manich. cap. 2.*

(4) *August. lib. 12. Confess. cap. 29. & lib. 1.*

(5) *Ex Augustino lib. 11. de Civit. Dei cap. 9. & August. lib. de Genes. ad lit. cap. 3.*

(6) *Ex August. lib. 3. Confess. cap. 9.*

12 Unaquæque natura suo pondere nititur. Ignis autem, & oleum meritò superiora sempèr appetunt, quia per ipsorum figuram superferri universæ creaturæ Spiritus Sanctus probatur.

13 [1] Dies prior factus Angeli sunt, quorum propter unitatem insinuandam non dies primus, sed dies dictus est, unus; & idcircò ipse repetitur sempèr in executione [2] creaturæ. Qui dies, hoc est, natura Angelorum, quando creaturam ipsam contemplabatur, [3] quodammodo vesperascebat: non autem permanèndo in ejus creaturæ contuitu, sed laudem ejus ad Deum referens, eamque meliùs in divina ratione conspiciens, continuò manè fiebat. Si verò permaneret neglecto creatore in creaturæ aspectu jàm non vespera, sed nox, utique fieret.

14 [4] Dum se creatura meliùs in Deo, quàm in se ipsa noverit, ipsa sui cognitio, quæ major in Deo est, dies, & lux dicitur. Cognitio verò sua in seipsa, ad compensationem cognitionis illius, quæ est in Deo, quia longè inferior est, vespera nominatur. Ideòque post vesperam manè fiebat. Quià dum suam in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, ut se pleniùs nosse potuisset, ad Deum sese referebat creatura, in quo dies, se agnoscendo melius, fieret.

15 [5] Non sic quemadmodum nos transitorie dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit: Fiat Cœlum in principio. Illud enim sempiternè in Verbo unico dictum est. [6] Si transitoriè dictum est à Deo, fiat, erat utique creatura aliqua, undè jàm talis fieret vox. Sed quia antequàm diceret, fiat: nullá extitit creatura, ipsum fiat, quod dictum est, in æternitate Verbi, non in vocis sono enuntiatum est.

16 Non septies à Deo visa, septiesque laudata est creatura, quæ antequam fieret, perfectè ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus, fit tanquàm ipse videat, laudetque per nos, sicut est illud: Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Proindè sicut ipse & per nos loquitur, ità videt, & laudat per nos: sed per se perennitèr, ac sempiternè videt, per nos verò temporalitèr.

17 Attende universalitèr creaturam in principio valdè bonam vocari, singularitèr verò tantùm bonam: quia, & membra corporis, cum sint singula bona, majus tamèn bonum faciunt, dum singula omnia valdè bonum corpus efficiunt.

18 Decor elementorum omnium in pul-

(1) *Quærit B. Athanasius in Quæstion. ad Antiochum Principem, quæstione prima: undè facti sunt Angeli. Creatos verò Angelos ante mundi constitutionem censuere multi ex Antiquis Patribus, Dionysius Areopagita lib. de Cœlesti Hierarchia cap.10. & D. Maximus in prima Centuria Theolog. & Constitut. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregor. Nazianz. in Sermone de Natali Christi, & in secundo de Pascha, & Damascenus lib. 2. Orthodoxæ fidei, & Epiphanius adversùs hæreses, disputans contra hæresim Pauli Samosateni, & in Synodica Epistola Sophronii Patriarchæ Jerosolymitani missa ad Honorium Principem. Quæ Epistola recitata fuit in sexta Synodo, actione undecima. Versat Quæstionem hanc Augustinus lib. 1. super Genesim ad litteram cap. 2. & concludit rem esse secretissimam, & humanis conjecturis impenetrabilem. Atque hi omnes in eo consentiunt, quod affirment Angelos creatos ante mundi formationem.*

(2) Creaturarum *apud Luc.*

(3) *Hæc ex Augustino. Nàm, ut Auctor est D. Thomas in p. 1. q. 58. art. 6. hoc, quod dicitur de cognitione matutina, & vespertina Angelorum, introductum est ab Augustino lib. 4. super Genesim cap. 22. & lib. 5. cap. 4. & lib. 11. de Civitate Dei cap. 9. Qua de re subtilitèr, & doctissimè disseruit Joannes Picus Mirandula in Heptaplo. D. Thomas sic explicat sententiam Augustini, ut hic Isidorus:* Sicùt in die consueto (*inquit*) manè est principium diei, vesperè autem terminus; ità cognitio ipsius primordialis esse rerum, dicitur cognitio matutina. Et hæc est, secundum quod res sunt in verbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina.

(4) *August. lib. 11. de Civit. Dei cap. 9. & lib. 4. super Gen. ad lit.*

(5) *Legebatur anteà:* Nàm sic *verùm male, consentientibus omnibus* vv. cc. *& sequenti sententia, & Augustino lib. 1. super Genes. ad litteram cap. 2. & cap. 9. ubi de hac re accuratè agit.*

(6) *Pro quo D. Augustinus dicit,* utrum temporaliter, an in verbi æternitate *lib. 1. super Genesim ad litteram cap. 2. & 9.*

pulchro, & apto consistit: sed pulchrum ei, quod per se ipsum est pulchrum: ut homo ex anima, & membris omnibus constans. Aptum verò est, ut vestimentum, & victus. Ideòque hominem dici pulchrum ad se: quia non vestimento, & victui est homo necessarius, sed ista homini: ideò autem illa apta, quia non sibi, sicut homo, pulchra, aut ad se: sed ad aliud, id est, ad hominem accommodata, non sibimet necessaria. Hoc, & de cæteris elementorum naturis dicendum est.

19 Cuncta quæ sunt, & facta sunt, mira valdè sunt, sed consuetudine viluerunt. Ideòque sic divina scrutare opera, ut sempèr ea cogites immensa.

CAPUT IX.

Unde malum.

1 Malum à diabolo non est creatum, sed inventum: & ideò nihil est malum, quia sinè Deo factum est nihil: Deus autem (1) malum non fecit. Non quia alicubi, aut aliquandò erat malum, undè fieret diabolus malus, sed quia vitio suo, dum esset Angelus bonus, superbiendo effectus est malus: & ideò rectè dicitur ab eo inventum malum.

2 (2) Nullam esse naturam mali constat, quia natura omnis aut incommutabilis, ut Deus est: aut commutabilis, ut creatura, est. Malum verò ideò natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam, quod cùm discedit, natura manet, & malum, quod inerat, nusquàm est. Ex eo quod vitium nocet naturæ, agnoscitur vitium naturam non esse: quia nihil, quod naturale est, nocet.

3 Dum natura bona damnatur propter voluntatem malam, ipsa voluntas mala testis est naturæ bonæ: quæ in tantùm testatur eam esse bonam, ut illam Deus pro malo non relinquat inultam.

4 Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à diabolo fuisse creata. Undè, & ab ipsis duæ naturæ, bona, & mala putantur. Sed vitium natura non est: & dum verè à diabolo sit, non tamen creatum est.

5 Quam ob causam permiserit Deus mali oboriri statum, nisi ut ex contrariis malis bonæ naturæ decor emineret? Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Qui modus antitheton Græcè dicitur, quod Latinè oppositum, vel contrapositum nominatur, & fit pulchra locutio, quandò mox contraria positis proferuntur. Ità & in rebus permixtum est malum, ut naturæ bonum ad comparationem excelleret mali.

6 Fecit Deus omnia valdè bona. Nihil ergò naturâ malum: quandò & ipsa, quæ in creaturis videntur esse pœnalia, si benè utantur, & bona, & prospera sunt, si malè utantur, nocent. Ità ergò perpendenda est creatura ex nostro usu non bona: nàm ex sua natura valdè bona.

7 Si radas supercilium hominis, parvam rem demes, sed totius corporis ingeris fœditatem: Ità & in universitate creaturæ est: si extremum vermiculum natura malum dixeris, universe creaturæ injuriam facis.

8 Cuncta mala per peccatum primi hominis, pro pœna sunt translata in universum genus humanum: Proindè quæ-

(1) *In Codice Gotth. secunda sententia est.* Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à Diabolo fuisse creata; undè ab ipsis duæ naturæ, bona, & mala putantur. Sed vitium natura non est, & dùm vere à Diabolo sit, non tamen creatum est: non quia alicubi, aut aliquando. *Verùm hæc sententia est, quarta infra. Augustinus tract. 2. expositionis in Joannem interpretatur illud*: Sine ipso factum est nihil, *de peccato, & malo, quod nihil est. Et lib. de Natura boni.*

(2) *Ex Augustino in Euchir. ad Laur. cap. 12. & lib. de Natura boni.*

quæcumque videntur mala, partìm nobis sæviunt origine, partìm culpa.

9 Mala dicunt multa in creaturis perversi, ut ignem, quia urit: ut ferrum, quia occidit: ut feram, quia mordet: sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis, quod sibi debet potiùs imputare: cujus pro peccato ista effecta sunt noxia, quæ illi omni ex parte fuerunt antè peccatum subjecta. Nostro vitio, non sua natura nobis mala sunt ea, quæ nobis nocent. Nàm lux, dum sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc oculorum vitium, non lucis est, sic & cætera.

10 Cum creaturarum stimulis, & elementorum adversitatibus homo verberatur, peccati hoc exigere pœnam, ut Deo superbiens homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiatur adversa. Undè & in Sapientia legitur pro Deo. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. Meritò ergò peccatorum hoc actum est, ut naturalitèr prospera mutentur homini in adversa. Undè & [1] Salomon, creatura exardescit in tormentum, adversus injustos, & lenior est ad benefaciendum his, qui in Deo confidunt.

11 Non erit caro subjecta animæ, nec vitium rationi, si animus non est subditus conditori. Tùnc autèm rectè subjiciuntur nobis omnia, quæ sub nobis sunt: si nos subjicimur ei, à quo nobis illa subjecta sunt: Nàm & quæ videntur esse subjecta ei, qui Deo subjectus non est: ille potiùs subjicitur eis, qui suam voluntatem subjugat amori eorum, quæ sibi subjecta existimat.

CAPUT X.

De Angelis.

1 Angelorum [2] nomen officii est, non naturæ: nàm secundum naturam spiritus nuncupantur. Quandò enim de Cœlis ad annuntiandum hominibus mittuntur, ex ipsa annuntiatione Angeli nominantur: natura enim spiritus sunt. Tùnc autèm Angeli vocantur, quandò mittuntur.

2 [3] Natura Angelorun mutabilis est, quia inest illis mutabilitas in natura: sed facit eos incorruptos [4] charitas sempiterna. Gratia dicimus, non natura esse incommutabiles Angelos. Nàm si naturâ incommutabiles essent, Diabolus non utiquè cecidisset. Mutabilitatem itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris: indè & privatus est [5] apostata Angelus: dum fortitudinem suam, non à Deo, sed à se voluit custodiri.

3 Antè omnem creaturam Angeli facti sunt, dum dictum est: Fiat lux; de ipsis enim dicit Scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ingenitæ inhærendo Sapientiæ. Et dum sunt mutabiles naturâ, non tamen sinit eos contemplatio mutari divina.

An-

(1) *Locus est Sapientiæ* 16. Creatura (*inquit*) tibi factori deserviens exardescit in tormentum adversùs injustos, &c. *pro* exardescit *autem; in aliquibus m. ss. est* excandescit.

(2) *Ex Gregor. hom.* 34. *in Evang.*

(3) *Gregor. lib.* 5. *Moral. cap.* 29. *& lib.* 15. *cap.* 4. *& Fulg. de Fid. ad Pet. cap.* 23.

(4) *In aliquibus m. ss. cc. est*, claritas sempiterna: *verùm legendum, ut in editis* charitas; *sic enim habet Gregor. lib. Moral.* 5. *cap.* 29. *Undè sententia hæc desumpta est*, quia ergò ipsa quoquè natura Angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatem vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

(5) *Gregorius lib. Moral.* 4. *cap.* 13. *de Apostata Angelo interpretatur illud Apoc.* 20. Vidi Angelum descendentem de Cœlo, & habentem clavem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est Diabolus, & Satanas, & ligavit eum per annos mille, & missit eum in abyssum. *Et illud, quod est infra*: Cum completi fuerint mille anni, solvetur Satanas; *ubi sic inquit*: Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum cæteris legionibus emineret, ita superbiendo succubuit, ut tùnc stantium Angelorum ditioni substratus sit. Quatenùs, vel nùnc ad utilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tùnc ad probationem nostram, eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

4 [1] Antè omnem creationem mundi creati sunt Angeli: & antè omnem creationem Angelorum Diabolus conditus est: sicùt scriptum est: ipse est principium viarum Dei. Undè, & ad comparationem Angelorum Archangelus appellatus est. Priùs enìm creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

5 Primatum habuisse inter Angelos diabolum, ex quâ fiduciâ cecidit, ità ut sinè reparatione laberetur. Cujus prælationis excellentiam Propheta his verbis adnuntiat: Cedri non fuerunt altiores illo, in Paradiso Dei, abietes non adæquaverunt summitatem illius: Omne lignum paradisi non est assimilatum illi: quoniàm speciosiorem fecit eum Deus.

6 [2] Distat conditio Angeli à conditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem conditus est: Archangelus verò, qui lapsus est: Signaculum Dei similitudinis appellatus est: testante Domino per Ezechielem: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientiâ, perfectus decore, in deliciis Paradisi Dei fuisti. Quantò enim subtilior est ejus natura, tantò pleniùs extitit [3] ad similitudinem divinæ veritatis expressa.

7 [4] Priùs de Cœlo cecidisse Diabolum (creditur) quàm homo conderetur. Nàm mox ut factus est, in superbiam erupit: & præcipitatus est de Cœlo. Nàm juxta veritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non stitit: quia statìm ut factus est, cecidit. Fuit quidèm in veritate conditus, sed non stando confestìm à veritate est lapsus.

8 Uno superbiæ lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, & homo cecidit, & Diabolus: sed homo reversus ad pœnitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit. Diabolus verò non solùm hôc contentus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, insupèr etiam superiorem Deo se dicit: secundùm Apostoli dictum, qui ait de Anti-Christo: qui adversatur, & extollitur suprà omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

9 Diabolus ideò jàm non petet veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam: membra verò ejus per hypocrisim depræcantur, quod tamèn pro mala conscientia adipisci non merentur.

10 [5] Discat humana miseria, quod eâ causâ citiùs provocetur Deus præstare veniam, dum infirmo compatitur homini: quia ipse traxit ex parte inferiori peccandi infirmitatem, hoc est, ex carne, quâ inclusa anima detinetur.

11 Apostatæ Angeli ideò veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate gravati sunt, ut peccarent: homines autem post peccatum idcircò revertuntur ad veniam, proptèr quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis. Ideòque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem; sicùt, & Psalmus dicit: ipse scit figmentum nostrum. [6] Memento Domine, quod terra sumus. Et iterùm: Memorare, inquit, quæ mea substantia.

12 Postquam apostatæ Angeli ceciderunt, cæteri perseverantiâ æternæ beatitudinis solidati sunt: Undè, &

post

(1) *Gregor. lib. Moral. 32. cap. 18.*
(2) *Ex Gregor. ibid.*
(3) *In editis erat* virtutis, *verùm posui* veritatis *consentientibus omn. m. ss. cc. Et quamvis locus sit deductus ex Gregor. hanc vocem Isidorus addit sententiæ Greg. sic enim est apud eum lib. 32. Moral. cap* 18. ut quo subtilior est ejus natura, eo in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.
(4) *August. 11. de Gen. ad litteram.*
(5) *Ex Gregor. lib. Moral. 22. cap. 5.*
(6) *Locus est Psalm. 102. In Vulgata habetur.* Recordatus est, quoniam pulvis sumus.

post Cœli creationem in principio repetitur: Fiat Firmamentum, & vocatum est Firmamentum Cœlum. Nimirùm ostendens quòd post Angelorum ruinam, hi, qui permanserunt, firmitaten meruerunt æternæ perseverantiæ, & beatitudinis, quam anteà minùs acceperant. Undè oportet agnosci, quòd malorum iniquitas sanctorum serviat utilitati: Quia undè mali corruunt, indè boni proficiunt.

13 Bonorum Angelorum numerus, qui post ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum supplebitur: qui numerus soli Deo est cognitus.

14 Inter Angelos distantia potestatum est, & pro graduum dignitate ministeria eisdem sunt distributa:aliique aliis præferuntur, tàm culmine potestatis, quàm scientia virtutis: subministrant igitur alii aliorum præceptis, atque obediunt jussis. Undè & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcumque anuntiare debeat, præcipit.

15 [1] Novem esse distinctiones, vel ordines Angelorum, Sacræ Scripturæ testantur: id est, Angelos, Arcangelos, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim, & Seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezequiël Propheta describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatæ Angeli loqueretur. Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum: Sardius, Topatius, & Jaspis, Chrisolytus, & Onyx, Berillus, Saphirus, & Carbunculus, & Smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apostata Angelus antè lapsum, quasi in vestimento ornamenti sui, affixos habuit: ad quorum comparationem, dum se clariorem cunctis aspexit, confestìm intumuit, & cor suum ad superbiam elevavit.

16 Angeli sempèr in Deo gaudent, non in se. Malus verò ideò est Diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisivit.Nulla autem mayor iniquitas, quàm non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari.

17 [2] Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequàm in re fiant: & quæ apud homines adhùc futura sunt, Angeli jàm, revelante Deo, noverunt. Prævaricatores Ageli, etiam sanctitate amissa, non tamen amisserunt vivacem creaturæ Angelicæ sensum. Triplici enim modo præscientiæ acumine vigent: id est, subtilitate naturæ, experientia temporum, revelatione superiorum potestatum.

18 Quoties Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatæ Angeli mittuntur: qui tamen divina potestate coërcentur, ne tantùm noceant, quantùm cupiunt. Boni tamen Angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, ut curas administrent mundi, & regant omnia jussu Dei, testante Apostolo: Non nè omnes, inquit, sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?

19 [3] Angeli corpora, in quibus hominibus apparent, de superno aëre sumunt,solidamque speciem ex cœlesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestiùs demonstrentur.

20 Singulæ gentes præpositos

 An-

(1) *Ex Gregor. homil. 34. in Evang. & lib. 32. Moral. cap. 18.*
(2) *Augustin. idem lib. 12. de Civit. cap. 1.*
(3) *August. lib. 15. de Civitat. cap. 23. & lib. de Mirab. Sacra Scripturæ lib. 3. & Gregor. lib. 18. Moral. cap. 2. Gregor. lib. Moral. 17. cap. 8.*

Angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego (inquit) veni, ut nuntiarem tibi: sed Princeps Regni Persarum restitit mihi. Et post alia: non est, qui me adjuvet, nisi Michaël Princeps vester.

21 [1] Itèm omnes homines Angelos habere probantur, loquente Domino in Evangelio: Amen dico vovis, quia Angeli eorum sempèr vident faciem Patris mei, qui est in Cœlis. Undè, & Petrus in Actibus Apostolorum cum pulsaret januam, dixerunt intùs Apostoli: Non est Petrus, sed Angelus ejus est.

22 [2] Si Deum Angeli contuentur, & vident, cur Petrus Apostolus dixit: In quem desiderant Angeli Dei conspicere? Iterùm, si eum non contuentur, nec vident, quomodò juxta sententiam Domini, Angeli eorum sempèr vident faciem Patris, qui in Cœlis est? Sed benè utrumque est. Nàm veracitèr credimus, quod Deum Angeli & vident, & videre desiderant, & habent, & habere festinant, & amant, & amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, ut effectu desiderii non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet; necessitas ista pœnalis est; sed à beatis Angelis omnis pœna longè est, quia nunquàm simùl pœna, & beatitudo conveniunt. Rursùm si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidium habere solet, & scimus illos Dei visionem, quam & desiderant, fastidire non posse? Quid ergò est nisi ut miro modo, simùl utrumque credamus, quia & desiderant, & satiantur? Sed desiderant sinè labore; & satiantur sinè fastidio. Ne enìm sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterùm, ne sit in satietate fastidium, satiari desiderant. Vident ergò Angeli faciem Patris per satietatem: sed quia satietas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eum prospicere sempèr.

23 [3] Ubicumquè in Scripturis Sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non Pater, non Spiritus Sanctus, sed pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur.

24 [4] Ante Dominicæ Incarnationis adventum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus pacem in se, & Angelis, & hominibus fecit. Eo quippè nato clamaverunt Angeli: in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per Incarnationem igitur Chrisi non solùm Deo reconciliatus est Homo, verùm etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante adventum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quòd salutati in Veteri Testamento ab hominibus Angeli, despiciunt se salutari ab eis. Quod in Novo Testamento à Joanne factum non solùm reverentèr Angelus suscipit, verum etiam ne faciat, interdicit.

25 Ob hoc homo in Veteri Testamento despicitur, nec resalutatur ab Angelo, eò quòd homo adhuc nondum transisset in Deum.

26 Suscipitur autem homo à Deo, & reverentèr salutatur ab Angelo. Nàm & Mariam Angelus Gabriël legitur salutasse: & Joanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur: Vide ne feceris, conservus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per

(1) *August. serm. 68. ad Fratres in Erem. Matth. 18.*
(2) *Ex Gregor. tota sententia lib. 18. Moral. cap. 28.*
(3) *August. lib. 2. de Trinit.*
(4) *Gregor. lib. 27. Moral. cap. 8.*

Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam pacem hominibus fuisse, & Angelis redditam.

CAPUT XI.

De Homine.

1 OMnia sub Cœlo propter hominem facta sunt, homo autem propter se ipsum: indè & omnia per figuram ad ejus similitudinem referuntur. [1] Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus, quæ constant, & in homine omnia contineri, atque in eo omnium rerum naturam consistere. (patet) Universitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantoque gradu est cæteris excellentior, quantò imagini divinæ vicinior. [2] Quantùm cæteris creaturis præstat homo dignitate virtutis, ex ipsa reverentia discitur creationis, dùm per omnia dixit Deus: Fiat, & facta sunt. Creare verò hominem cum quadam æterni consilii deliberatione voluerit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.

2 Quia enim boni sumus naturalitèr conditi, culpæ quodam modo meritò contra naturam mali sumus effecti.

3 Sicùt præscivit Deus hominem peccaturum: ità, & præscivit qualitèr illum per suam gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

4 [3] Originalitèr Adam, & Heva simùl creati sunt, specialitèr verò, posteà milier de latere viri formata est. Paritèr ergò conditi sunt uterque, rationis ordine, non paritèr temporis unitate.

5 [4] Vir ad imaginem Dei factus est: mulier ad imaginem viri formata est: Undè & illi lege naturæ subjecta est.

6 [5] Itèm vir propter semetipsum factus est, mulier ob adjutorium viri creata est.

7 Homo propter peccatum tùnc traditus est Diabolo, quandò audivit: Terra es, & in terram ibis. Tùnc enim dictum est & Diabolo: Terram manducabis. [6] Undè, & Prophe-

(1) *Ità Sancti interpretantur illud Sapientiæ* 1. Hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. *Et illud Matth. ultimo*: Prædicate Evangelium omni creaturæ: *ut nomine omnis creaturæ homo intelligatur, præsertìm Gregorius homil.* 29. *in Ascensione Domini, & lib.* 6. *Moral. cap.* 7. *de Hac re suprà cap.* 10.

(2) *Gregor. lib. Moral.* 9. *cap.* 36. *& August. super Gen. in lib. Imperfecto.*

(3) *Id patet ex illo Genes.* 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. *Homo enim utrumque sexum comprehendit. Undè Heva, vocatur virago, & imago viri, homo verò imago, & gloria Dei, à Paulo* 1. *ad Corint. cap.* 11. *Ità interpretatur August. lib. de Trinit.* 12. *cap.* 7. *& Gen.* 5. *dicitur*: Hic est liber Generationis Adam. In die quæ creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum masculum, & fœminam creavit eos. *Et Paul.* 1. *ad Corinthios* 11. *cum dicat*: Sicùt mulier de viro, ità & vir per mulierem *concludit*: Omnia autem ex Deo. *Ambros. ibi*: Ambo unum sunt in natura: *id vocat Isidorus originalitèr esse unum, specialitèr verò posteà mulier de latere viri formata est. Hanc Sententiam probat Gregorius lib* 33. *Moral. cap.* 10. Rerum quippè, *inquit*, substantia simùl creata est; sed simùl species formata non est, &c. *Observa obitèr Augustinum, & Gregorium in rerum formatione dissentire: cum Augustinus multis in locis super Genesim probet, omnia esse facta simùl secundùm subtantiam, & secundùm speciem, præsertìm lib.* 4. *super Genes. ad litteram cap.* 34. *Gregorius verò dicit in substantia esse facta simùl, sed non in specie. In qua Sententia est Isidorus hic, & lib.* 2. *Differentiarum cap.* 10. In creatione, *inquit*, mundi, & formatione, in qua hæc est differentia, quod originaliter secundùm materiæ substantiam simùl cuncta creata sunt, secundùm distinctionem verò rerum per sex dierum alterationem formata sunt. *Philo lib.* 1. *Legis allegoriarum, rusticanæ simplicitatis esse, inquit, putare sex diebus, aut utique certo tempore mundum conditum. Refellit hic Isidorus Sententiam eorum, qui dicunt Androgynos creatos Adam, & Hevam, id est, hominem in quo duo sint corpora maris, s. & fœminæ circa dorsum copulatos; ità ut esset homo à principio geminus, ut Plato in convivio seu de amore asseruit, posteà verò sectus, ut ex adverso ad prolis procreationem conjungerentur: è latere enim protoplasti non è costa mulierem formatam affirmant, voce Hæbrea, Zela, latus, & costam significante: In hac Sententia fuit Franciscus Georgius. Verum D. August. Platonicos insectatur lib.* 3. *de Genes. ad lit. cap.* 22. *inquiens*: Rursùs, ne in homine uterque sexus esse putaretur, sicùt in his, quos Androgynos vocant: pluraliter subjecit masculum, & fœminam, creavit eos.

(4) *Ex Paul.* 1. *ad Corinth. cap.* 11. Vir imago, & gloria Dei est, mulier autem gloria viri. *Mulier dicitur gloria viri, sicùt opificium ex viro. August. de Catechiz. rudibus explicat, quo pacto vir potissimum dicatur imago Dei per subjectionem, undè Actorum* 17. Fecit ex uno omne genus hominum.

(5) *Ità interpretatur Gregorius in Enarratione in septem Psalmos Pœnitentiales Psalm.* 4. *exponens illud*: Et terræ ejus miserebitur: per terram, *inquit*, accipimus peccatores: unde serpenti à Domino dictum est: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. *Idem lib.* 2. *Moral. cap.* 30. *Idem & Ambros. lib. de Pœnitentia cap.* 13. *& August. lib. de Agone Christ. cap.* 1.

(6) *Hieronymus interpretatur locum eodem modo.*

pheta ait: Serpenti pulvis panis ejus. Serpens enim Diabolus est: pulvis, impii: & ipsi sunt cibus Diaboli.

8 Quia prava voluntate ad ima collabimur, rectè ad benè agendum cum labore consurgimus: quod non ità esset, si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad benè vivendum tantum velle sufficeret: & sine difficultate statìm actio obtemperaret.

9 Divisio, & pugna, ut sit in hominis animo, pœna peccati est, ex primo homine in omnes ejus filios propagata: ut qui noluit cum Deo esse unitus, esset in semetipso divisus: & qui imperanti Domino noluit esse subjectus, fieret sibimetipsi rebellis, atque contrarius. Undè nec sibi poterit subjugari, si priùs Deo non fuerit subjugatus: sibique serviet nolens, qui Deo noluit volens.

10 Quàm variè per diversa humanum defluxit genus, dùm se ab una stabili semperque manente divinitatis soliditate subtraxit. Nàm dùm opus quodlibet appetit, quasi ibi jàm requiem mentis infigit. Sed dùm ei non sufficit, mutata intentione ad alias atque alias actiones transit: dumque per diversa requiem solidam quærit, nec invenit, in labore miser & varietate vivit, & vacuus à requie manet. Quamvis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primæ prævaricationis illi accesserit, jàm tamen naturalis facta est, quia originalitèr, à primo homine, sicùt & mors, in omnes homines transit.

CAPUT XII.

De Anima, cæterisque sensibus.

1 VITA [1] corporis, anima: vita animæ, Deus est. Et sicùt corpus mortuum est sine anima: ità anima mortua est sine Deo.

2 [2] Anima hominis, non est homo: sed corpus, quod ex humo factum est, id tantum homo est. Inhabitando autem in corpore anima, ex ipso participio carnis, hominis nomen accepit: sicùt Apostolus, interiorem hominem dicit animam, non carnem conditam esse ad Dei imaginem. [3] Malè ergò à quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quæ propter id ad Dei imaginem facta est, ut si non incommutabilis, ut Deus, esset: tamen incorporea, ut Deus, existeret.

3 Sicùt Angeli, ità & animæ: habent enim initium, finem verò nullum. Nàm quædam in rebus temporalia sunt, quædam perpetua, quædam verò sempiterna. Temporalia sunt, quibus inest ortus, & obitus. Perpetua quibus ortus, non terminus. Sempi-

(1) *Ex August. de Spiritu & Anima.*

(2) *Isidorus vocis Etymologiam consideravit in hac Sententia, ut homo dicatur ab humo quod est corpus, & non ab ani-*
ma. Id explicat lib. Etymolog. 11. *cap.* 21. Homo propriè ab humo dicitur, abusivè verò pronuntiatur ex utraque subs-
tantia totus homo, id est, ex societate animæ, & corporis: Nàm propriè homo ab humo. *Idem lib. Differentiarum*
cap. 1. *D. Greg. lib.* 12. *Moral. cap.* 16. Eo enim, *inquit*, quod dicitur homo, terrenus exprimitur, & infirmus: ho-
mo enim ab humo appellatus est. *Cicero de Natura Deorum.* Deus hominem, *inquit*, humo excitatum, celsum & ere-
ctum constituit. *Verùm Aug. lib.* 19. *de Civitate Dei cap.* 3. *Diluit hanc quæstionem ex Sententia Varronis, qui homi-*
nem dici putat, propriè ex utraque substantia compositum anima, & corpore: & lib. de Moribus Eccles. cap. 4. *Diffici-*
le dixit esse, hanc controversiam dijudicare, aut si ratione facile, oratione longum est. Idem Hieronymus ad Damasum
in explanatione Symboli, & Magister Sententiarum in 3. *dist.* 2. *Errare eos affirmat, qui dicunt hominem non à subs-*
tantia, sed à proprietate dici. Verùm noster Isidorus vocis etymon explicat, non hominis naturam. Et de homine exteriori
disserit, de quo Paulus 2. *ad Corinth.* Licèt is, qui foris est, noster homo corrumpitur, tamen is, qui intùs est, re-
novatur de die in diem.

(3) *Id D. August. lib. de Hæres. cap.* 86. *Attribuit Tertulliano. Et refellit lib. de Quantitate Animæ. De Tertulliano*
autem Africæ Provinciæ Presbytero, qui primo illic illustris habitus est, posteà verò in turpem hæresim Montani impos-
toris, & aliorum prolapsus est, Hieronymus in Epistola ad Magnum Oratorem Niceph. lib. 4. *cap.* 34. *Vincentius Liri-*
nensis, & Hilarius in Commentariis ad Matthæum.

piterna, quibus nec ortus, nec terminus.

4 [1] Animam non esse partem divinæ substantiæ, vel naturæ; nec esse eam priusquàm corpori misceatur, constat; sed tùnc eam creari, quando & corpus creatur, cui admisceri videtur. [2] Philosophorum sententiæ dicunt esse animam, priusquàm nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indiciis. Nàm utrùm anteà fuissemus, nec ipsi novimus, nec quis hominum dicat, habemus. Non est ergò quærendum, quod quærendo magis est irridendum.

5 Gentiles & hæretici de anima disputare conantur, sèd quomodò de illa aliquid rectè sentire posunt, qui Auctorem, ad cujus imaginem facta est, non noverunt? Et ideò multa errore digna dixerunt.

6 [3] Mutabilis est anima, non localitèr, sed temporalitèr suis affectionibus. Corpus autem, & loco, tempore mutabile est: quia & tempore mutatur, & loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est ad animam mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tùnc menti inhæsit, quandò ab æternorum contemplatione primus homo recedens in illo stare noluit, à quo malè recessit, & justa damnatione inconstans, per rerum raptus varietatem defluxit.

7 Multum ex sua natura splendorem possidet anima, sed fuscatur commixtione carnis, qua retinetur inclusa. Ex ejus enim parte vertitur ad peccandi infirmitatem, Salomone docente: Corpus corruptibile aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.

CAPUT XIII.

De Sensibus carnis.

1 NON virtute, non sensu corporis: sed ratione mentis excellimus animalibus cæteris.

2 [4] Pro rebus corporeis utendis sufficit sensus carnis, non pro spiritualibus capiendis. Illecti autem homines usu corporearum rerum nihil putant alitèr esse, præterquàm quod carnis sensu concipiunt. [5] Sicùt præcellunt sibi corporei sensus diversitate locorum: ità sibimet virtute sentiendi præcellunt: Nàm sicùt præstatior est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate: sic auris odoratu. Longiùs enim audimus, quàm odoramus: & sic oculi, auribus: longiùs enim videmus, quàm audimus. Animus autem & loco, & meritò, his universis sensibus superfertur. In arce enim capitis constitutus, quod illi corporalitèr non attingunt, iste intellectualitèr contuetur. Ampliùs, [6] excellit oculorum sensus cæteris sensibus: quandòquidem, quæ ad alios pertinent sensus [7] indè dicamus, veluti cum dicimus: vide, quomodò sonat: vide, quomodò sapit, &c. Quemadmodum oculus, ità & animus cætera videt, sese non intuetur. Aliarum enim rerum origines, species, & magnitudines perspicit: de se autem

(1) *August. de Spiritu & anima. Et idem Isid. lib. 2. Different. cap. 27. & Concil. Bracarens. 1. can. 5.*

(2) *Animam esse corporis formam probavit Concil. Viennense, sub Clement. V. & Conc. Lateranense ses. 8. sub Julio II. & Leone X. August. lib. de Eccles. Dog. cap. 13. & Greg. lib. 7. Epist. Regist. cap. 33. Secundino. Omnes fere hæreses de Anima. In hac Sententia Isidorus complexus est, quas Neoterici copiosè refellunt.*

(3) *Gregor. lib. 25. Moral. cap. 3. & Aug. de Vera vita cognotione cap. 5.*

(4) *Ex August. lib. Confess. 10. cap. 35.*

(5) *De varia humanorum sensuum positione, & praeminentia inter se Galenus de Usu partium; Cicero in libris de Natura Deorum: Basilius & Ambr. in Hexaemero, & Gregor. lib. Moral. 11. cap. 3.*

(6) *Id Aristoteles probat lib. 2. de Anima cap. ult.* visus, *inquit*, maximè est sensus.

(7) *Integra Sententia est ex August. lib. Epistolarum, Epist. 112.*

tanta veri ignorantia inficitur, ut in his omnibus nihil incertius contemplетur.

3 [1] Homo, qui miraris siderum altitudinem, & maris profunditatem, animi tui abyssum intra, & mirare, si potes. Multa cogitantes sinè sensu carnis, & sinè imaginibus vivis, animo tantùm cernentes intuemur, memoriaque mente sibi eas figente, tenemus: Multa quoquè intelligimus sensu, quæ lingua explere non possumus.

3 Innoxios esse infantes opere, non esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, nondum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutum enim voluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis: nec adeò opere nocere possunt, sicùt cogitatione moventur.

5 Ex causa [2] vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim animum reminisci quod memoriæ commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum [3] omnium thesaurus memoria est. Ipsa est enim custos rebus inventis, ipsa cogitatis: de qua ad liquidum difficile est aliquem disputare, quia grandis ejus perplexitas est, [4] & animus ipsa est.

6 [5] Imago à sensibus corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria: [6] beatitudinem autem non per imagines sicùt cætera, sed sicùt gaudium sine imagine reminiscimur. Dum oblivionem memoramus, non per seipsam adest. Quod si per seipsam adesset, utique non oblivisceremur.

7 [7] Communem hominis, animaliumque esse memoriam, nullum autem animalibus irrationabilibus intellectum inesse, nisi homini tantùm prædito ratione. Cæteris enim in ipsa qualitate considerationis suæ sensus carnis, non intelligentia mentis est.

CAPUT XIV.

De Christo.

1 Filii [8] Dei perfecta nativitas, nec cœpit esse, nec desiit: ne præterita sit, si desiit, & ne imperfecta sit, si adhuc fit: sed sit æterna, sic & perfecta, quatenùs in ea nativitate æternitas, & perfectio habeatur.

2 Ex utero Virginis minor dicitur Patre Christus, videlicet juxta humanam assumptionem, non juxta divinitatem.

3 Christus, & in forma servi servus,

(1) *August. Confes. 10. cap. 8.*

(2) *Cogitatio à cogendo dicta, ut August. docet lib. 10. Confes. cap. 11. Lactantius lib. 6. de Verò cultu:* Cogitatio nihil aliud est, quàm mentis agitatio. *διάνοια ab Aristotele vocatur, in brutis æstimativa, & inter sensus communes reponitur.*

(3) *De memoria accutissimè scripsit August. lib. 10. Confes. cap. 8. à quo hæc omnia ferè deprompta sunt ibidem cap. 14. quod sit venter animi. Et lib. 4. de Trinitate cap. 11. Quod non solùm sit præteritorum, sed etiam præsentium. Idem Isidorus lib. Different. cap. 21. Aristoteles, quod sit præteritorum (lib. de Memoria, & reminiscentia) resumptio alicujus apprehensi sensu, vel intellectu.*

(4) *August. id probat lib. 10. Confes. cap. 14.*

(5) *Aristoteles lib. de Memoria & reminiscentia cap. 1. imaginis naturam exprimens, sic inquit:* Ut enim animal pictum in tabula animal est, & imago: & cum unum, idemque sit, utraque est; sed tamen ratio diversa extitit considerarique potest ut animal est, & ut imago. Sic de phantasmate, quod in nobis est, censere oportet, & ipsum quidpiam in se, & alterius simulacrum esse. Nam quatenùs in se, seorsumque spectatur, spectrum ac visum est: quatenùs verò ad aliud refertur imago & monumentum. *Hæc de imaginis natura ex Aristotelis Sententia, maximè ad hujus loci intelligentiam conducunt, & ad quæstionem de Imaginum adoratione enodandam adversùs hæreses nostri temporis, & tandem D. Thomæ veram sententiam explicandam.*

(6) *In editis est:* similitudinem, *sed Gotthicus* beatitudinem *habet, & alii mss. cc. quàm lectionem posui, ductus auctoritate August. lib. Confes. 10. cap. 21. Unde locus iste desumptus est. Ibi enim probat, quod meminimus eorum, quorum nunquam specie habuimus, vi beatitudinis, & gaudii. Et infrà: cap. 25. inquirens, in quo memoria gradu reperiatur Deus, sic inquit:* Quia sicùt non est imago corporalis, nec affectio viventis; qualis cùm lætamur, contristamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliviscimur.

(7) *Aristoteles id probat lib. de Memoria & reminisc.*

(8) *Tota Sententia est ex Greg. lib. Moral. 29. cap. 1. Verùm de Duplici Christi nativitate, Lactant. lib. 4. de Vera sapientia elegantèr disserit, cap. 8. Et Damasc. lib. 3. de Orthodox. fide cap. 7.*

vus, & in forma servi non servus. In forma quippè servi, Domini servus: in forma servi omnium Dominus. Christus in forma servi, propter conceptionis excellentiam, Dominus est omnium: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

4 [1] Mediator Dei, & hominum, homo Christus Jesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in utraque natura idem unus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec posteà meritum, ut Deus esset, accepit: sed Deus verbum manente incommutabili essentia, quæ illi cum Patre, & Spiritu Sancto est coæterna, assumpsit carnem pro salute humana, in qua, & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus ante secula temporalis posset ostendi.

5 [2] Mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus, quamvis aliud sit ex Patre, aliud ex Virgine: non tamen alius ex Patre, alius ex Virgine: sed ipse æternus ex Patre, ipse temporalis ex Matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de Patre sine Matre, ipse de Matre sine Patre: ipse conditoris templum, ipse conditor templi: ipse Auctor operis, ipse opus Auctoris: manens unus de utroque, & in utraque natura, nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum distinctione geminatus.

6 Ideò Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed undè nobis consuluit, indè despectionem tulit: quia infirmitatem, quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit: Ob hoc infirma, & stulta mundi elegit, ut fortiora, & sapientiora, per quæ non cognoscebatur, confunderet.

7 Sicùt cibum fortem invalidus infans capere non potest, nisi à Matre [3] priùs editus, in lactis succum vertatur: ut quod in cibo non potuit uti, sugendo potetur in lacte per carnem; ità & nos, dùm essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, ut enutriti per carnem, fortioresque effecti, cibum solidum, id est, verbum Domini cum Patre sempiternum contemplando, ut Angeli satiemur.

8 Prima Dei dona esse, quibus nos nobis reos esse ostendit. Qui dùm jaceremus sub reatu culpæ, justos nos esse credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, composuit semetipsum, & de sua morte nobis medicinam aptavit, ut non esset ostensor tantùm vulneris, sed & sanator.

9 Primùm ad Israël venit Christus, sicùt & ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israël. Ad Populum enim Israël priùs venit, sed quod non essent credituri, Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicet, adsum: & Jerusalem Evangelistam dabo: & vidi, & non erat, neque extitit quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad gentes transivit sequitur: Ecce servus meus suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.

10 [4] Quamvis ordinem nostræ liberationis nescierit Diabolus, scivit tamen, quòd pro salutatione hominum Chris-

(1) *Et Greg. lib. Moral.* 18. *cap.* 27. *Aug. lib. Medit. cap.* 16.
(2) *Ex Greg. ubi suprà.*
(3) Editum *in aliquibus m.ss. Similitudo hæc desumpta est ex Paul.* 1. *Epist. ad Corinth.* 3. *& ad Heb.* 5. *& Petri* 1. *Epist. cap.* 2.
(4) *Ex Greg. lib. Moral.* 33. *cap.* 7. *&* 9.

Christus advenit: sed quod sua idem nos morte redimeret, ignoravit: undè & eum occidit. Nàm si ille Christum per mortem redimere humanum genus scisset, non eum utiquè permisisset.

11 Quòd noverit Diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Evangelii testimonio docetur; quem ut vidit, cognoscendo pertimuit, dicens: Quid nobis, & tibi Fili Dei? Venisti ante tempus perdere nos.

12 [1] Christus, sicùt peccatum, quod pœna dignum est, non admisit; ità pœnam peccati nostri suscepit: ut per indebitam pœnam suam, debitam aboleret culpam nostram: ut per hoc amitteret Diabolus, quos reos tenebat, dùm unum interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoque quos quasi justè tenuit, amisit: quia injustè Redemptorem nostrum occidit.

13 Illusus est Diabolus morte Domini, quasi avis. Nàm ostensa Christus sui carnis mortalitate, quam interimendam ille appetebat, abscondit divinitatem, ut laqueum: quo eum, velut avem improvidam, prudenti irretiret decipula. Nàm si [2] innox Christus non occideretur, homo Diabolo addictus per prævaricationem non absolveretur.

14 [3] Diabolus dum in Christo carnem humanitatis impetit, quæ patebat, [4] quasi hamo divinitate ejus captus est, quæ latebat. Est [5] enim in Christo hamus, divinitas: esca autem caro, linea genealogia, quæ ex Evangelio recitatur. Tenens verò hanc lineam Deus Pater est, de quo Apostolus: Caput Christi Deus. Et Lucas lineam generationis Christi ab imis ad summa contexens inchoat à Joseph, & consummat in Deum, dicens: Qui fuit Heli, & perficiens lineam generis, ait: Qui fuit Dei.

15 Idcircò Dominus in Inferno descendit, ut his qui ab eo non [6] pœnalitèr detinebantur. Viam aperiret revertendi ad Cœlos, secundùm testimonium Isaiæ dicentis: Posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati. Viam quippè Christus in profundum maris posuit, quando in Infernum descendens, Sanctis iter ad Cœlos revertendi monstravit.

16 [7] Sancti ex tempore Resurrectionis Christi, statìm ut de corpore exeunt, mox ad cœlestem habitationem ascendunt, quod antiquis Patribus non dabatur. Nàm ante adventum Salvatoris, quamquam sinè pœna supplicii: tamen non in Cœlo, sed [8] in Inferno Sanctorum animæ tenebantur: pro quibus absolvendis Dominus in Infernum descendit.

17 Christus in Cœlum ascendens, discessit quidem carne, sed præsens est majestate, secundùm illud, quod ait: Ecce ego vobiscum sum us-

(1) *Greg. lib. 3. Moral. cap. 11.*

(2) *Eodem modo inf. cap. 27.* consumitur à Deo innox, &c. *& paullò-post*: consumitur innox, & impius. *Et Etymolog. lib.* 10. Innox, quod non noceat. *Et gloss.* Innox, ἀβλαβής.

(3) *Ex Greg. lib. 33. Moral. cap. 7.*

(4) *Ità in m. ss. omnibus. Quam lectionem amplector testimonio Gregor. ductus lib. 33. Moral. cap.* 10. Quasi hamus quippè fauces glutientis tenuit; dùm in illo, & esca carnis patuit, quam devorator appeteret, & divinitas passionis tempore latuit, quæ noceret.

(5) *Ex eodem Greg. lib. 33. Moral. cap. 12. ubi exponit illud Job.* An extrahere poteris Leviathan hamo. *Quod etiam Ezechiël cap. 32. futurum prædixerat*: Extraham te in hamo meo, & extendam te super terram. *Et Habac.* 1. Totum in hamo sublevavit; traxit illum in sagena sua.

(6) *Refutat hæresim eorum, qui dicebant Dominum in Infernum descendisse, & omnes ibi eum confitentes extraxisse, & salvasse. Quam Greg. improbat lib. 6. Epistolarum Epist. 179.*

(7) *Totus Sententiæ sensus, & ordo est apud Gregor. lib. 4. Moral. cap. 32.*

(8) *De duplici inferno ità Greg. lib. Moral. 12. cap. 7.* Nec tamen ità justorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus teneantur. Sed esse superiora inferni loca esse alia inferiora credenda sunt; ut & in superioribus justi requiescerent, & in inferioribus injusti cruciarentur. *Undè & Psalmista Psalm. 85. Propter prævenientem se Dei gratiam dicit*: Eruisti animam meam ex inferno inferiori.

usque ad consummationem seculi.

18 Sedet Christus ad [1] dexteram Patris, non ut dexteram corpoream habeat Pater: sed dextera Patris, beatitudo est, sicùt sinistra, miseria.

CAPUT XV.

De Sancto Spiritu.

1 SPiritus Sanctus creator est, sicùt Pater, & Verbum: testante Propheta: [2] Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis vivificavit me.

2 Spiritus Sanctus Patris, & Filii est: & indè unum sunt Pater, & Filius: quia nihil habet Pater, quod non habet Filius. [3] Non enim res una, & duorum consubstantialis poterit simùl ab eis procedere, & simùl inesse: nisi unum fuerit, à quibus procedit

3 Spiritum Sanctum pignus accepit Ecclesia, ut per eum in uno corpore unum fierent credentes, per quem Pater, & Filius unum essentialitèr sunt, ipso Salvatore ad Patrem dicente: Ut sint unum, sicùt & nos unum sumus.

4 Christus non tantùm à Patre, sed etiam à Spiritu Sancto se missum testatur, dicente Propheta: [4] Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum. ex tempore, antequàm fieret, ibi eram: & nùnc Dominus misit me, & spiritus ejus.

5 Spiritus Sanctus, pro eo quòd consolator sit: Paracletus nuncupatur. Nàm Latinè paraclesis, consolatio dicitur. Et re vera, dùm dona Sacramentorum distribuit, consolationem animæ præbet. Credo equidèm, quòd magnam lætitiam sentit, qui aliquid [5] revelante spiritu Dei, discit.

6 [6] Donum Sancti Spiritus in membris Ecclesiæ singillatìm dividitur, & in singulis singula dona tribuuntur. Christus autem omnem plenitudinem gratiarum habuit, [7] de quo ità legitur: Plenus gratia, & veritate. In Christo ergò omnis plenitudo gratiarum est. Nàm singulis electis, singula dona tribuuntur.

7 In Spiritu Sancto omnis gratia donorum consistit. Ipse enim, proùt vult, [8] gratiam donorum largitur, aliis dans sermonem sapientiæ, aliis scientiæ, aliis fidem: atquè ità unicuique virtute Spiritus Sancti divisio gratiarum tribuitur: & in omnibus idem unus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ proferre humanus sermo non potest.

8 [9] Antè adventum Domini tantùm Prophetæ, & pauci ex omni Populo justi, donum Sancti Spiritus merebantur: post adventum autem Domini Spiritus Sanctus cunctis est credentibus distributus: juxta quod [10] per Prophetam Dominus loquitur, dicens: Et erit in novissimis diebus, effun-

(1) *Greg. lib. 2. Moral. cap. 21.* Dextera Dei, Angelorum pars electa, sinistra autem Dei, pars Angelorum reproba designatur. *Idem Isidorus lib. Officiorum 2.*

(2) *Ex August. in Epist. ad Donatum 106.*

(3) *Locus est apud Isaiam cap. 48. Hieronym. in eodem loco*: Brevi versiculo, *inquit*, Trinitatis nobis ostendit mysterium.

(4) Idem *Cyprianus in Libello de Spiritu Sancto.* Adesto, *inquit*, Sancte Spiritus, & paraclesim tuam expectantibus illabere cœlitus. *Idem Isidor. Etym. lib. 7. cap. 3.*

(5) *Gotthus unus habet*: Revelante Spiritu Sancto. *Alii cc. consentiunt cum edito.*

(6) *Ex August. super Joan. tract. Et Greg. lib. 24. Moral. cap. 10.*

(7) *Joann. 1. C.* Plenus gratia & veritate. *Vulgata editio* plenum gratiæ, & veritatis. *Sunt qui legant πλήρυς, id est,* plenæ (*scilicèt*) gratiæ, & veritatis.

(8) *Paul. 1. ad Corinth. 12. ad Galat.*

(9) *Ex Tertull. deductum putò lib. de Trinitate,* sic, *inquit*, unus ergò, & idem spiritus, qui in Prophetis, & in Aposrolis, nisi quoniam ibi ad momentum hic sempèr. Cæterum ibi, non ut sempèr illis in esset: hic, ut in illis semper maneret: & ibi mediocritèr distributis, hic totus effusus, *& affert Joëlis Prophetæ testimoniun ut Isid.*

(10) *Joël. 2. & habetur Actorum 2. ubi dicitur à Petro,* & erit in novissimis diebus. Effundam, &c. *Apud Joëlem est:* Et erit, post hæc effundam. *Hieronymus in Comment. in Joël adducens locum Actorum 2. legit, & erit post hæc καὶ*

ἔςαι

effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filii vestræ. Cunctis enim nùnc gentibus gratia Sancti Spiritus tradita est, nequè in paucis, ut in Populo Israël, sed in omni credentium multitudine Spiritus Sancti gratia manet.

9 Aliquandò non dignis, & reprobis dona Spiritus Sancti conferuntur, (1) sicùt Sauli data est prophetia, & Balaam. (2) Undè, & multi in fine dicturi sunt: (3) Domine virtutes in tuo nomine fecimus: Quibus dicturus est Dominus: Nescio vos, undè sitis.

10 Christi adventum non tantùm plebis Judeæ, sancti prophetantes expectaverunt, sed fuisse etiam in nationibus plerosque Sanctos Viros prophetiæ donum habentes, quibus per Spiritum Sanctum Christus revelabatur, & à quibus ejus expectabatur adventus, (4) sicùt Job, (5) sicùt Balaam: qui Christi utiquè prædicaverunt adventum.

11 (6) Conversio gentium Veteri Populo latebat, sèd tamèn in consilio Dei erat, ut fieret: & tùnc à Sanctis Prophetis occultè per Spiritum Sanctum prædicabatur adventus Christi, sicùt dicit Propheta: Cum appropinquaverint anni cognosceris, dùm advenerit tempus, ostenderis. Nùnc verò revelatum patet, quod tùnc carnalibus latebat, spiritualibus verò notum erat, nondùm tamèn manifestè dicebatur, eò quòd tempus ostensionis non esset.

CAPUT XVI.

De Ecclesiæ, & Hæresibus.

1 Gemina est Ecclesiæ pulchritudo: (7) una, quàm hic benè vivendo consequitur: altera, per quam illic ex retributione glorificabitur.

2 (8) Ecclesiæ proptèr Christum geminæ tribulationes existunt: id est, sivè quas à paganis pertulit in martyribus: sivè quas ab hæreticis perfert in diversis concertationibus. Utrasque autem per gratiam Dei exsuperat, partìm ferendo, partìm resistendo.

3 Sancta Ecclesia Catholica, sicùt malè viventes in se patientèr tolerat,

ἔςαι μετὰ ταῦτα, *sicùt apud Joëlem. Isaias clariùs eandem sententiam expressit cap.* 44. Effundam aquas super sitientem, & flumina super aridam: Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabunt inter herbas quasi salices, juxta præterfluentes aquas. *Hæc Isaias. Quod verò dicitur apud Joëlem* antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis *dicitur Actor.* 2. Antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. *Sic Græca complutensis editio Bibliorum* τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. *Vertit* magnus, & illustris. *Theophilacti interpres in Act. Apostolorum*: Antequam veniat dies Domini ille magnus, & illustris. *In Hebraica veritate, dicitur* horribilis. *In versione* 70. Illustris. *Hieronym. diem hunc, aut resurrectionem putat esse, aut certè multa post tempora diem judicii, quia verè magnus, & horribilis erat.*

(1) *Sic est apud Tertull. lib. de Anima.* Deniquè, *inquit*, Saulem, *inquit*, tàm *Dei* spiritus posteà vertit in alium virum, id est, in Prophetem; cùm dictum est. Quid hoc filio Cis? An Saul, & in Prophetis? Quem, & malus spiritus posteà vertit in alium virum; *scilicèt, id constat.* 1. *Reg.* 10. *Causæ damnationis Saul sunt apud Gregorium lib. Moral.* 34. *cap.* 15. *Nempè quia fastu susceptæ potestatis intumuit: ut constat ex divina increpatione Reg.* 1. *cap.* 15. *Nec verè à Judæis excusatur vocabuli ambuigitate, ut in Bibliotheca Sixtus Senens. adnotavit lib.* 3. *& alii super lib.* 1. *Regum. August. lib.* 17. *Civitatis Dei elegantissimè interpretatur disruptionem Regni Israelis in persona Saulis.*

(2) *Tertull. lib.* 4. *adversùs Marcionem. Et Gregor. lib.* 1. *super Ezech. homil.* 10. *Origenes homil.* 13. *in numeros affirmat libros Divinationum suarum reliquisse. Ejus doctrinam recenset Apocalyp. cap.* 10.

(3) Dicturi sunt Domino habent. *cc. m. ss. locus est Matth.* 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus *illud quod sequitur*: Nescio vos undè estis. *Est apud Lucam cap.* 13. Quoquò sitis, *habent cc. m. ss. sic & ipse Lucas.*

(4) *Quod probat Gregor. lib.* 14. *Moral. cap.* 29. *ex illis verbis*: Scio enim quod Redemptor meus vivit.

(5) Numerorum 24. Orietur Stella ex Jacob, & consurget virga de Israël. *Quem locum ità exponit Cyprianus in lib. Adversùs Judæos, & in Libello de Stella, & Magis in principio.*

(6) *Ut habet Paulus ad Ephes.* 3. Quod aliis gentibus, *inquit*, non est agnitum filiis hominum, sicùt nùnc revelatum est, gentes esse cohæredes & concorporales, & comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium. *Et Actor.* 10. *dicitur in conversione Cornelii Centurionis cohortis Italicæ, quod* stupuerunt ex circuncisione fideles, qui venerant cum Petro; quia, & in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est. *Et cap.* 11. *Dictum est Petro*: Quare introisti ad viros præputium habentes? Et audito Petro, tacuerunt omnes, & glorificabant Deum dicentes: Ergò, & gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. *Greg. lib.* 10. *Moral. cap.* 38. *Probat, quod vocatio gentium ab antiquo in Dei consilio abscondita sit. De gentium vocatione, vide Isidori elegantem Libellum.*

(1) *Ex D. Greg. Moral. lib.* 9. *cap.* 9.

(2) *Gregor. ibid.*

rat: ità malè credentes à se repellit.

4 [1] Sancta Ecclesia contra Gentilium, atque Hæreticorum pervicaciam summopere sapientiam, & patientiam opponere studet: sed exercetur ejus sapientia, cùm tentatur verbis, exercetur patientia, cùm tentatur gladiis. [2] Nùnc enim persecutionibus appetitur, nùnc falsis assertionibus lacessitur.

5 [3] Causa pravitatis hæreticæ doctrinis est propagata Ecclesia; nàm anteà simplici tantùm fide vigebat. Hæreticorum igitur occasione propagati sunt Doctores in fide: & per acumina hæresum Ecclesiæ Magistri creverunt. [4] Nàm tùnc clariùs manifestatur veritatis assertio, quandò patuerit quælibet dissensio.

6 [5] Sancta Ecclesia ideò dicitur Catholica, pro eo quod universalitèr per omnem sit mundum diffusa. Nàm hæreticorum Ecclesiæ in partibus mundi coarctantur: hæc verò in toto Orbe diffusa expanditur, [6] Paulò attestante Apostolo: Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo Hæreses autèm in aliquo angulo mundi, aut in una gente inveniuntur versari. Ecclesia verò Catholica, sicùt per totum mundum extenditur ità, & omnium Gentilium societate construitur.

7 [7] Qui sunt hæretici, nisi qui relicta Dei Ecclesia, privatas elegerunt societates? De quibus Dominus dicit: Duo mala fecit Populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

8 Causa hæresis ob quam rem fit? [8] Ad exercitationem fidei. [9] Via verò per quam fit, obscuritas est divinarum Scripturarum, in qua caligantes hæretici aliud, quàm se res habeat, intelligunt: nec esse possunt, quia id ipsum, quod existunt hæreses, jàm non

(1) *Apud Greg. lib.* 18. *Moral. cap.* 3. *&* 19. *cap.* 8.

(2) *Hæc nullo m. s. extant. Verùm retinenda putò, eo quod sunt in antiquo edito, & apud Gregorium, qui lib.* 18. *Moral. cap.* 1. Sancta, *inquit*, Ecclesia summopere habere sapientiam, & patientiam studet: sed exercetur ejus sapientia, cum tentatur gladiis. Nùnc verò de ea persequutione loquitur, in qua non gladiis, sed falsis assertionibus lacessitur. *Hactenùs Gregorius.*

(3) *Idem Gregorius lib.* 7. *Epistolarum, Epistola ad Anasthasium indict.* 1. *Leander Hispalensis Episcopus Sanctissimus Isidori frater in homilia habita in tertio Concilio Toletano in conversione gentis Gotthorum, quam apud me habeo nondum typis excusam, elegantissime propagationem Ecclesiæ depinxit, dùm ab hæreticis infestatur.*

(4) *Augustinus tract. in cons. Matth. & Lucæ*: Utiles sunt, *inquit*, hæretici ad inveniendam veritatem, dùm calumniantur ad seducendum in errorem: negligentius enim veritas quæreretur, si mendaces adversarios non haberet.

(5) *Quid vox Catholica significet, docuit Pacianus in Epist.* 1. *ad Sempronianum, & Vincentius Lirinensis Gallus in illo Libello aureo adversùs hæreses. Clemens Alexandrinus libro Strom.* 7. *unam esse Catholicam Ecclesiam, hæreticorum, verò Ecclesiam, seu potiùs conciliabula, non esse unam, nequè Catholicam. Nàm hæreses hanc unitatem in multitudinem scindunt. Unde aliæ appellantur ex nomine, ut ex Valentino, Marcione, & Basilide: aliæ ex loco, ut Peratici: aliæ autem ex gente, ut Phrygum hæresis: aliæ autem ex operatione, ut Encratitarum: aliæ autem ex propriis dogmatibus, ut Docitarum, & Hæmatitarum, &c. In quo loco ad vivum aspicere licet nostri temporis hæresum nomina varia, & ancipites, repugnantesque sectas, in quas insanum vulgus, & indoctum scinditur.*

(6) *Ad Romanos* 1. Gratias ago Deo meo per Jesum-Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. *Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam fortem in fide, eo quod in Cathedra Petri sit fundata, & in ejus unitate lib. de Unitate Ecclesiæ. Notas verò Ecclesiæ Catholicæ Augustinus esse in Romana Ecclesia docuit libro contra Epistolam Manichæi cap.* 4. Multa sunt, *inquit*, quæ me in Ecclesiæ gremio justissimè tenent. Tenet me consensio Populorum, atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem suam Dominus commendavit, usque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tàm multas hæreses sola obtinuit. *Hæc Augustinus.*

(7) *Hæresis ab electione dicitur, teste Hieronymo in Epistolam ad Galatas cap.* 5. *Et Clemens Alexandrinus lib. Strom.* 7. Hæresis, *inquit*, electio est. *Et Tertullianus lib. de Præscript. adversùs hæreticos. Elegans descriptio hæreticorum est apud Cyprianum lib. de Unitate Ecclesiæ. Et inter alia*, hi sunt, *inquit*, qui se ultro apud temerarios convenas sine divina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt. *Et infrà.* Hos eosdem denuo Dominus designat, & denotat, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & effoderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare. *Augustinus lib. de Utilitate credendi ad Honoratum cap.* 1. Hæreticus est, qui alicujus temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatusque gratia, falsas, ac novas opiniones, vel gignit, vel sequitur. *Vivam hujus rei his calamitosis temporibus habemus imaginem.*

(8) *Sic Paulus* 1. *ad Corinth.* 11. Oportet hæreses esse, ut & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis, *Tertullianus lib. Adversùs hæreses in principio.* Hæreses, *inquit*, ad languorem, & interitum fidei productas.

(9) *A veritatis obscuritate ortas esse hæreses docet elegantissime Clemens Alexandrinus lib. Strom.* 7. *& Tertull. lib. Præscript. adversùs hæreticos. Augustinus originem, & progressum hæreseon variè tradit: Nàm lib. de Genesi contra Mani-*

non sunt. Malè enim sentiendo scientiam non adquirunt, ad nihilum enim tendunt.

9 Hæretici ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehementi, ne ad unitatem Ecclesiæ veniant, decertant, de quibus per Prophetam congruè dicitur: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, & ut iniquà agerent, laboraverunt.

10 Dùm vicissìm hæretici mutuò se lacerant, quandò alterutrum sese in proprias sectas inducunt: sic tamèn invicèm sese collidunt, ut contra Ecclesiam pari erroris spiritu decertent. Et qui invicèm divisi sunt, in adversitate Ecclesiæ [1] simùl existunt uni: eisque, qui pro eo, quòd tantùm valeant hæreses, videntur habere veritatem, hoc respondendum est: Non ideò saluti præponendi sunt morbi, quia plerumque ità generalitèr mundum occupant, ut parùm saluti loci relinquant.

11 [2] Non posse hæreticos habere veniam, nisi per Ecclesiam Catholicam: (constat) sicùt, & amici Job non per se placare sibi Deum potuerunt, nisi pro eis Job sacrificium obtulisset.

12 Opera bona, quæ hæretici faciunt, & justitia eorum, nihil eis prodest, testante [4] Domino per Isaiam: quia mei oblitus es; ecce ego anuntiabo justitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi.

13 Hæretici, quamvìs legem, & Prophetas adimpleant, ex eo tamèn quod Catholici non sunt, non est Deùs in eorum conventibus; ipso Domine testante: Si steterit Moyses, & Samuël coram me, non est anima mea ad Populum istum. Ejice eos à facie mea, & egrediantur. Per Moysem quippè, & Samuelem legem, accipe, & Prophetas: Quos quamvis hæretici opere implere contendunt, proptèr erroris tamèn impietatem à vultu Dei projiciuntur, & à justorum cœtibus separantur.

14 Paganus, & Hæreticus: Ille, qui numquàm fuit cum Dei Populo: iste, quia recessit à Dei Populo: uterquè recedentes à Christo, ad Diaboli pertinent corpus.

15 [5] Qui ab idolatria ad Judaismum, vel hæresim transeunt, juxta Prophetam, de malo ad malum egressi sunt, & Dominum non cognoverunt: quia de infidelitatis errore in errorem alium transierunt.

16 Cujus doctrinam quisque sequitur, hujus, & filius nuncupatur; sicùt, & per Prophetam: Amorrhæum patrem, & Gethæam matrem esse Israël Dominus dicit, non utiquè nascendo, sed imitando. Sic, & in meliorem partem [6] Filii Dei nuncupantur, qui præcepta Dei custodiunt. Undè & nos, non natura, sed adoptione clamamus Deo dicentes: Pater noster, qui es in Cœlis.

Non

nichæos, hæreses ortas dicit à superbia: Mater, *inquit*, omnium hæreticorum est superbia, *lib.* 83. *Quæst. Quod manant à falsa scripturæ intelligentia.* Non posset, *inquit*, error oboriri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. *Vide Hieronymum in Epistol. ad Galatas cap.* 5. *& habetur q.* 3. *c.* Hæresis, *hæreticum appellat eum qui alitèr scripturam intelligit, quàm sensus spiritus efflagitat, & Hilarius*: De intelligentia, *inquit*, hæresis, non de scriptura est, sensus, & non sermo facit crimen. *Tertull. de Præscript. adversùs hæreticos à Philosophia esse natas hæreses tradit* ipsæ denique hæreses, *inquit*, à Philosophia subornantur.

(1) *Innocentius III. eleganter hoc idem dixit, facies quidem diversas habere, sed caudas ad invicèm colligatas, quia de unitate convenirent in id ipsum. Habetur de Hæres. lib.* 5. *c.* excommunicavimus.

(2) *In excusis legebatur, per* Jeremiam, *verùm emendavi* Isaiam, *consentientibus omnibus m. ss. & veritate. Locus est Isaiæ cap.* 57.

(3) *Ex D. Greg. lib.* 35. *Moral. cap.* 7.

(4) *Fulgent. de Fide ad Petrum.*

(5) *Cyprian. de Unitate Eccles. Aug. lib.* 18. *de Civitate Dei cap.* 5.

(6) *Justorum varia sunt in Divinis Litteris appellationes. Vocantur Filii Dei, ut Joann.* 8. Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. *Joann.* 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. *Ad Roman.* 5. In spem gloriæ filiorum Dei, *&* 8.

Qui-

17 Non solùm nativitate, sed etiam imitatione filios posse alicujus vocari. Nàm Judæi secundùm carnem, filii Abrahæ: secundùm conversationem, filii Diaboli nuncupantur: ac per hoc illi sunt semen Abrahæ, qui ejus imitantur fidem, non qui ex ejus generati sunt carne.

18 De erroris Auctore trahitur à quibusdam & nomen, & culpa: ut ipsius vocabulo censeatur, cujus & errorem insequitur, sicùt Ecclesiæ Pergami in Apocalypsi dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, & Jezabël, Doctrinam igitur Balaam dicitur habere Thyatiris, proptèr imitationem, non proptèr præsentiam corporalem.

CAPUT XVII.

De Gentibus.

1 PHilosophi [1] Gentium non, sicùt oportet, Deum quærentes, in Angelos inciderunt prævaricatores: factusque est illis mediator Diabolus ad mortem, sicùt nobis Christus ad vitam.

2 Multùm mundi Philosophi prædicantur in dimensione temporum, cursuque siderum, ac discussione elementorum; & tamen hoc non nisi à Deo habuerunt. Volando enim superbè, ut aves aërem; & demergentes se in profundum, ut pisces, mare; & ut pecora gradientes, terram descripserunt: verumtamen tota mente Auctorem eorum intelligere noluerunt.

3 Quare non possunt animalia bruta interrogare? Quia nesciunt ratiocinari. Ideò non dissimiles gentiles homines animalibus extiterunt; qui talia non considerantes, & ipsa ampliùs diligentes usque ad eorum cultum [2] evanuerunt.

4 Via Christus est: si quis in ea non graditur, non est, quomodò veniat ad Deum. Philosophi autèm mundi utiquè Deum cognoverunt, sèd quia displicuit illis humilitas Christi, [3] in invio transierunt, & non in via. Ideoque evanescentes gloriam Dei in mendacium mutaverunt: & rectitudinem viæ relinquentes, in anfractus inciderunt errorum.

5 Primùm unicuique est scire, quid appetat: secundum verò est, ut id quod appetit, apprehendat. Imperfecta quippè sapientia est, quò tendas scire: & nescire iter, per quod expediat ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore ubertatis regionem videat; & viam, per quam ad illam pergat, ignorat? Ecce patriam quisque quærit, sed qui viam perdidit, errando graditur, non proficiendo: quantòque plùs ambulat, tantò magis ab eo, quod quærit, elongatur.

6 Qui viam regiam, hoc est, Christum deserit; etsi videat veritatem, à longè videt: quia nisi per viam non est, quomodò ad eam appropinquet. Quod si gradiens per desertum, leonem incurrerit, semetipsum redarguat, dùm in Diaboli faucibus hæserit.

Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt Filii Dei. *Et Genes.6. Vocantur Filii Dei, qui in fide unius Dei Altissimi, & ejus cultu, virtute, pietate, & observantia, mortalibus reliquis ventri deditis, qui vitam ducunt impiam, & ex legem, & idolatris longè excellunt: undè & per excellentiam sunt appellati Filii Dei. Vocatur etiam Christus D. N. Filius Dei Altissimi, per naturam: justi autem per gratiam adoptionis. Aliis etiam nominibus justi appellantur, ut Filii Resurrectionis, Lucæ 20. Et Filii Regni Marc. 13. Filii nuptiarum, Marc. 2. Filii sponsi, Luc. 5. Filii pacis, Luc. 10. Filii lucis, Luc. 16. & Joann. 20. Justinus Martyr, Josephus Hebræus, Tertullianus, & Lanctantius Firmianus Angelos Genes. 6. Filios Dei appellatos existimant. Quàm sententiam gravissimè refellit Theodoretus Quæst. in Genes. quæst. 47. & sic interpretatur illud de Enos, Genes. 4.* iste cœpit invocare nomen Domini, *ex versione Aquilæ: Tùnc exorsus est appellatione in nomine Domini, quæ verba significare videntur, quod hic sua pietate primus divinum nomen adeptus est, ut à consanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps posteri Filii Dei, perindè ac nos à Christo Christiani. Hæc Theodoretus.*

(1) *Gregor. lib. Moral. 25. cap. 12.*

(2) *Ad Rom. 1.* Evanuerunt in cogitationibus.

(3) *Psalm. 6. Rom. 1.*

CAPUT XVIII.

De Lege.

1 VIA, per quam itur ad Christum, lex est; per quam vadunt ad Deum hi, qui, ut est, intelligunt eam.

2 Sanctarum Scripturarum altitudo, [1] quasi montes pascuæ sunt: ad quos dùm quisque justorum conscendit, pascuæ indeficientis refectionen invenisse se congaudet.

3 [2] In Scripturis Sanctis, quasi in montibus excelsis, & viri perfecti habent sublimia intelligentiæ, quibus gressus contemplationis, quasi cervi erigant: & simplices quasi parva animalia inveniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.

4 [3] Scriptura Sacra infirmis, & sensu parvulis, secundùm historiam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altiùs incedit, dùm eis sua mysteria pandit; ac per hoc utrisque [4] manet communis, & parvulis, & perfectis.

5 [5] Scriptura Sacra pro uniuscujusque lectoris intelligentia variatur, sicùt manna, quod Populo veteri pro singulorum delectatione varium dabat saporem. Juxta sensuum capacitatem singulis sermo Dominicus congruit. Et dùm sit pro uniuscujusque intellectu diversus, in se tamen permanet unus.

6 [6] Ideò in Libris Sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur: ut intellectus lectoris, & studium augeatur. Nàm si cuncta paterent, statìm intellecta vilescerent. Rursùs si cuncta clausa existerent, confestìm diffidentiam gignerent. Ne ergò de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, satiant: & ne de intellectis fastidium existat, ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nàm pleraque quantò magis latent, tantò magis exercitium præbent.

7 [7] In Scripturis Sanctis sæpè ea, quæ futura sunt, quasi facta narrantur, sicùt est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. Sed cur futura, quasi præterita, scribuntur; nisi quia ea, quæ adhùc facienda sunt in opere; jam facta sunt in divina prædestinatione? Nobis igitùr temporalitèr accidunt, quæ conditori omnium sinè tempore providentur.

8 Propterea Prophetia rerum futurarum gesta præsentibus miscet rebus, ut ità credantur illa futura, quemadmodùm ista cernuntur esse comple-

(1) *Est apud Gregorium lib. 30. Moral. cap. 15. Dum interpretatur locum illum Job 39:* Circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.

(2) *Sensus est apud Augustinum, dùm exponit locum illum Psalm. 103.* montes excelsi cervis: petrá refugium herinaciis. *Ubi Augustin. legit*: Petra refugium hircis, & leporibus. *Perpendit hunc locum D. Hieronymus super Ezech. lib. 13. cap. 43.* Hircus, *inquiens*; animal est sempèr ad excelsa festinans, & nihil periculi sustinens in præcipitiis: Et ibi invenit viam, ubi cæteris animantibus interitus est: undè & Græco sermone, caprarum, & hircorum grex, sublimium conversatio dicitur, hoc est, αἰπόλιον quasi αἰποπόλιον siquidem αἰπὺ excelsum, πόλιον conversationem significat *Idem ad Demetriadem*, sic, *inquit*, statui suprà petram pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinacios legunt. Animal parvum, ac fugax, & spinarum sentibus prægravatum. *Et ad Suniam, Sephanim animal esse ait, non majus hericio, habens similitudinem muris, & ursi, & in Palæstina ἀρκτομυν dici magnamque illorum in ea regione esse abundantiam, ac sempèr in cavernis petrarum, & terræ foveis habitare. Hæc ex Hieronymo. Alii cuniculum.*

(3) *Gregor. lib. 1. Moral. cap. 21. & August. lib. 1. super Genes. ad litteram cap. ultimo.*

(4) *Gregorius probat homil. 10. super Ezechiel. lib. 1. & homil. 6.* Quid autem rota, *inquit*; nisi Sacram Scripturam designat, quæ ex omni parte ad auditorum mentes volvitur?

(5) *Gregor. lib. 1. super Ezechiel. homil. 6. & lib. 31. Moral. cap. 12.*

(6) *Greg. lib. 1. Moral. cap. 21.*

(7) *De usu præteriti, & futuri disserit Gregorius lib. 34. Moral. cap. 3. & Augustinus lib. de Verbis Apostoli serm. 2. & lib. 4. super Num. & in enarratione Psalm. 103. & Tertull. lib. 3. Adversùs Marcionem. Quam temporis enallagen frequentem esse in Divinis Litteris, ut futurum pro præterito ponatur, probat Psalm. 6.* Lavabo per singulas noctes lectum meum, pro lavi. *Et Psalm. 65.* In flumine pertransibunt pede. *Et Isai. cap. 38.* Sicùt pullus hirundinis sic clamabo, & meditabor ut columba. *Pro: meditatus sum, & clamavi. Præteritum ponitur aliquandò pro futuro, ut Psalm. 54.* Ego autem ad Deum clamavi, & Dominus salvavit me. *Hoc est, salvabit me. Sequitur enim*: Et exaudiet vocem meam. *Futurum pro præsenti Psalm. 144.* Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

pleta. More enim suo per præsentia de futuris loquitur: sicùt in persona [1] Jerusalem de Ecclesia: Et sicùt in persona [2] Ephraim de Hæreticis.

9 Pro factis divinis plerumquè, & dicta ponuntur; idcircò, quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, [3] sicùt scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandavit, & creata sunt.

10 [4] Quod in Scripturis Sacris una bis repetitur sententia, aut confirmationis causa est, aut mysterii: sicùt lex, & gratia: sicùt initium, & perfectio: sicùt bonum, & melius.

11 [5] Lex divina in tribus [6] distinguitur partibus: In [7] Historia, in Præceptis, & in Prophetia. Historia est in his, quæ gesta sunt. Præcepta in his, quæ jussa sunt. Prophetia in his, quæ futura prænuntiata sunt.

12 [8] Lex divina triplici sentienda est modo. [9] Primò, ut Historicè: Secundò, ut [10] Tropologicè: Tertiò,

(1) *Id frequens est in Divinis Litteris, ut constat ex Gregorio in Cant. cap. 6. & Hieronymo super Ezech. cap. 16. & ex Augustino lib. 17. de Civitate Dei cap. 3.* Tripartita, *inquit*, reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad terrenam Jerusalem spectantia, aliqua ad cœlestem, nonnulla ad utramque. *Hieronymus super Ezech. cap. 16. Quod quatuor modis dicitur Jerusalem. Exempla nos ponemus: Primo modo dicitur, juxta Judæos, illa Civitas terrestris, quam planxit Christus, Matth. 23.* Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. *Secundo, Sanctorum est congregatio, Psalm. 36.* Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. *Tertio, est multitudo Angelorum, Dominationum, Potestatum, & Cœlestis Paradisi, Paulus ad Galatas 4.* Quæ autem sursùm est Jerusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum *ad Hebræos 12.* Sed accessistis ad Sion montem, & Civitatem Dei viventis, Jerusalem Cœlestem, *& hæc est, quæ describitur Apocalyp. 12. Quarto pro Ecclesia Militante, & Triumphante, Apocalyp. 21.* Vidi Civitatem sanctam Jerusalem, *Hyeronimus etiam in Ezech. cap. 23. Affirmat, quod quidquid de Jerusalem τροπικῶς dicitur, ad animam referri possit.*

(2) *Oseæ 4.* Particeps Ephraim Idolorum dimitte eum. *Et cap. 5.* Calumniam patiens Ephraim, fractus judicio, quia cœpit abire post sordes. *Et illud*: Ero tinea Ephraim, & putredo Jacob: *Tinea enim totum vestimentum consumit Job 13.* Sicùt vestimentum, inquit, quod comeditur à tinea. *Putredo non ità. Sic enim hæresis, est tinea Ephraim: peccatum verò, putredo Jacob.*

(3) *Psalm. 32. Dicere enim jussionem importat multotiès in Divinis Litteris, ut est illud Pauli ad Rom. 12.* Dico autem per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos: non plus sapere, quàm oportet sapere. *Græcè λέγω, ut Latini dicunt: jubeo salvere, & dico salutem. Et illud.* Dic, ut lapides isti, panes fiant, *id est, jube*, ut lapides, &c.

(4) *Hieronymus super Ezech. cap. 33. Adnotavit in Scripturis Sacris hoc observari debere: ubì videtur aliqua similitudo esse sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi plerumquè, vel addi, & singulorum inter se verborum discrepantium haberi rationem.*

(5) *Lex à delectu dicta: jubet siquidèm quæ eligenda, faciendaque sunt: ut Cicero lib. 1. de Legibus docuit. Undè Paulus ad Rom. 3.* per legem, *inquit*, cognitio peccati. *Lex accipitur pro Veteris Testamenti libris. Isai. 2.* de Sion exibit lex. *Et apud Paulum in Epistol. ad Roman. cap. 1.* Si autem Judæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem ejus, & probas utiliora, instructus per legem. *Et cap. 7.* Lex sancta. *Et liber Psalmorum, lex à Christo D. N. appellatur Joann. 10.* In lege vestra scriptum: Quia ego dixi, dii estis. *Ut August. ibid. tract. 48. adnotavit. Et Amalaricus Tauriens. lib. de Officio Missæ. Distinguitur etiam Lex à Psalmis, & Prophetis. Matth. 11.* Lex, & Prophetæ usque ad Joannem. *Et illud*: oportet impleri quæ scripta sunt in Lege, & Prophetis, & Psalmis de me. *Matth. 22.*

(6) *De Partitionibus Veteris, & Novi Testamenti, vide Epiphanium lib. de Mensuris & Ponderibus, & Joannem Damascenum lib. 4. de Ortodox. fid. & Gregor. Nazianz. in Carminibus, & Hieron. in præfatione lib. Regum, & Isidor. lib. 6. Etymolog. cap. 1. Obitèr adnotandum duxi, non aliter hìc Isidorum de partibus divinæ Legis disserere, quàm in lib. 6. Etymol. Nàm ibi post Veteris Testamenti partitionem in legalia, prophetica, & hagiographa, sic inquit*, summa utriusque Testamenti trifariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. *Hæc ille: ut intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad allegoriam pertinere. Nàm divisio illa celebris, ac pervagata, in tres explanationis species: seu partes allegoricam, tropologicam, anagogicam, juxta triplicem præteriti, præsentis, ac futuri differentiam, ab Antiquis Patribus traditur: ità ut allegorica expositio, præteritarum in Veteri Lege umbrarum, ac figurarum prænotiones, & prodigia manifestet, undè Prophetæ ad allegoricam exponendi rationem pertineant. Adde etiam meritò Prophetis tribui dicendi genus allegoricum, propter tropos, verborum ænigmata, & translationes, ut Tertullianus adnotavit adversùs Marcionem lib. 3.*

(7) *Ità habent omnes cc. m. ss*

(8) *Augustinus lib unico super Genesim ad litteram cap. 2.* Quatuor modi, *inquit*, à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: secundum Historiam, secundum Allegoriam, secundum Analogiam, secundum Etymologiam. Historia est, cum sive divinitus, sive humanitus, res gesta commemoratur. Allegoria, cum figuratè dicta intelliguntur. Analogia, cum Veteris, & Novi Testamenti congruentia demonstratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque causæ redduntur. *Idem de Utilitate credendi ad Honoratum cap. 3. Dividit Scripturam secundum Historiam, Etymologiam, Analogiam, & Allegoriam.*

(9) *Sensus Historicus Scripturæ, qui litteralis est, inter omnes est potentissimus, & efficacissimus, & ad probandam fidei auctoritatem, reliquis multò illustrior: estque fundamentum, & basis omnium expositionum Divinæ Scripturæ, cujus difficultatem adnotavit Hieronymus in præfatione commentariorum in Abdiam, & Augustinus lib. 1. Retratactionum. Verùm si sola historia, & nuda legatur, non intellectus litteræ spiritus, modicam habet utilitatem, & ità appellatur à Hieronymo Ezech. 4. vilior intelligentia, & Augustinus lib. 15 de Civitate Dei cap. 27. Non esse illis consentiendum asserit, qui solam historiam recipiunt sine Allegorica significatione: nec illis, qui solas figuras defendunt repudiata historiæ veritate. Sensus enim utilis scripturæ ad docendum, arguendum, ad corrigendum, & ad justa erudiendum, ut perfectus sit homo Dei, ex littera, & spiritu constat: littera enim sola occidit, spiritus autem vivificat, animumque in omne opus bonum instruit. Undè Gregorius lib. 16. Moral. cap. 10.* ut, *inquit*, modò nos nuda pascat historia, modò sub textu litteræ vellata medullitus nos reficiat spiritualis allegoria.

(10) *Tropologica expositio idem est, quòd moralis. Exemplum ponamus aquæ ex illo Geneseos 1.* Congregatæ aquæ in locum unum, *significat aquam elementalem verùm tropologicè tribulationes significat, ut in illo Psalm. 65.* Transivimus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. *Et Isai. 43.* Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non

ope-

ut [1] mysticè intelligatur. Historicè namque juxta litteram: Tropologicè, juxta moralem scientiam: Mysticè, juxta spiritalem intelligentiam. Ergò sic historicè oportet fidem tenere, ut eam & moralitèr debeamus interpretari, & spiritalitèr intelligere.

13 [2] Tria, & septem, decem præcepta sunt: sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria, quæ ad Deum pertinent, [3] in una Tabula scripta fuerunt: reliqua septem in secunda. In prima Tabula trium mandatorum hoc primum est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hìnc est, quod Salvator scribæ interroganti, quod præceptum est primum in lege? Ait: Audi Israël; Dominus Deus tuus Deus unus est, hoc primum est. Secundum verò simile est hìnc: Diliges proximum tuum, sicùt te ipsum. Unum namque præceptum de prima Tabula dixit, quod ad Dei pertinet amorem; alterum verò de alia Tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem.

CAPUT XIX.

De septem Regulis.

1 SEptem [4] esse, inter cæteras regulas locutionum Sanctarum

operient te. *Et illud*: Intraverunt aquæ usque ad animam meam. *Significat etiam tropologicè sapientiam. Proverb.* 18. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans, fons sapientiæ. *Et illud*: Fiet ei fons aquæ salientis in vitam æternam. *Eccles.* Aqua sapientiæ salutaris potabit eos. *Significat etiam hæreses: Proverb.* 9. Aquæ furtivæ dultiores sunt. *Et humanas prosperitates. Joann.* 4. Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. *Spiritus Sancti infusionem Joann.* 7. Qui credit in me, sicùt dicit Scriptura, flumina aquæ vivæ de ventre ejus fluent. *Evangelista id interpretatur*: Hoc autem, *inquit*, dixit de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. *Significat etiam Populos Apocal.* 17. Aquæ verò Populi sunt. *De sensu tropologico Hieronymus sic scribit in Ezech. cap.* 4. Eisdem litteris historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista subtilior, illa hæret terræ, ista ad cœlestia sublevat.

(1) *Mysticum sensum hic Isidorus vocat spiritualem intelligentiam. Hieronymus, cujus Divinæ Scripturæ partitionem Isidorus sequitur, sic habet in* 12. *quæst. in Abdiam.* Triplex in corde nostro descriptiò, & regula scripturarum est: Prima ut intelligamus eas juxta historiam: secunda juxta tropologiam: tertia juxta intelligentiam spiritualem. In historia eorum, quæ scripta sunt, ordo servatur. In tropologia de littera ad majora consurgimus, & quidquid in priori Populo carnalitèr factum est, juxta moralem interpretamur locum, & ad animæ nostræ emolumenta convertimus. In spirituali θεωρία ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cœlestibus disputamus, ut præsentis vitæ meditatio, umbra futuræ beatitudinis sit. *Hactenùs Hieronymus. D. Eucherius in libro Spiritualium formularum, quatuor ponit divinarum expositionum genera, Historicum, Tropologicum, Allegoricum, Anagogicum. De Historica, Tropologica, & Allegorica expositione, jàm ex mente Augustini disputavimus. Nùnc de Anagogica expositione, quàm Eucherius vocat, quæ ad sacratiora cœlestium figurarum secreta perducit: ut si aquam exponamus de æterna beatitudine: ut in Jeremiæ* 2. Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ. *Et de Angelis, Psalm.* 148. Aquæ, quæ super Cœlos sunt, laudent nomen Domini. *Poteris sub mystica, & spirituali intelligentia Allegorica, & Anagogica collocare. Ità Eucherius, Hieronymus, Augustinus, & Isidorus consentiunt in multiplici, & varia scripturarum partitione.*

(2) Tria, & septem, decem præcepta *habent omnes cc. m. ss. quam lectionem maximè probo. Sic enim est apud Aug. lib. de Decem Chordis cap.* 5. *(undè sententiam desumpsit Isid.) & lib.* 15. *contra Faustum cap.* 4.

(3) *Hanc partitionem præceptorum in Tabulis, nempè quod fuerint tria in una, & septem in alia scripta, sequuntur plurimi Latinorum Sanctorum, ut August. in locis citatis, & lib. de Decem Chordis cap.* 5. *probat suam sententiam ex illo Pauli*: Primum mandatum in repromissione. *Verùm in hac sententia non est constans, cum lib. Quæstionum Veteris Testamenti q.* 7. *Quatuor verba affirmet esse exarata in prima Tabula, quorum primum statuit.* Non sint tibi Dii alieni prætèr me, *secundum*: Non facies tibi ullam similitudinem, *tertium*: Non sumes nomen Dei tui in vanum, *quartum*: Sabbathum Domini Dei tui servabis, & non facies in eo ullum opus servile. *Reliqua in secunda, ità, ut primum verbum secundæ Tabulæ sit*: Honora patrem tuum, & matrem tuam, *ex illo Apostoli ad Ephes.* 6. Honora patrem tuum, & matrem, quod est mandatum primum in repromissione. *Quomodò, inquit, esset primum, nisi in secunda Tabula ab ipso cœpisset?* In repromissione *autem ideò dicitur, quia statim subjicitur*, ut sis longævus super terram, & benè sit tibi, *hæc est promissio facta iis, qui mandata custodiunt. Joseph. lib.* 3. *Antiq. cap.* 6. *& Philos. in lib.* Quis rerum divinarum hæres sit, *in utraque Tabula quinque esse præcepta tradita affirmant. Sunt qui dicunt has Tabulas tempore ultimi Jerosolimitani excidii sub Romanis Imperatoribus in Templo Dei fuisse, indeque à Tito Augusto, inter cætera captæ Urbis spolia, in triumphum allatas.*

(4) *Has septem regulas veluti claves aperiendi sensus Divinæ Scripturæ reconditos excogitavit Ticonius. Augustinus lib.* 3. *de Doctrina Christiana cap.* 30. Ticonius, *inquit*, quidam, qui contra Donatistas, invictissimè scripsit, cum fuerit Donatista, *& lib.*2. *Contra Epistol. Parmeniani cap.*28. *Vocat eum Magistrum, ejusque interpretandi Divinam Scripturam, leges, & formulas tanti fecit, ut Cypriani expositionibus prætulerit: ut constat lib.*2. *Retractat. & lib.*3. *de Doctrina Christiana cap.* 30. *ubi de Harum regularum utilitate sic inquit*: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, Libellum Regularum scribere, & secretorum leges, veluti claves, & lumina, fabricare: sunt enim quædam regulæ mistæ, quæ universæ legis recessus obtinent, & veritatis thesauros aliquibus visibiles faciunt. Quarum si ratio regularum, sinè invidia, ut communicamus, accepta fuerit, clausa quæque patefient, & obscura dilucidabuntur, ut quisque prophetiarum immensam sylvam perambulans, his regulis quodammodò quasi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. *Et subdit*: cautè sanè legendus est, non solùm propter quædam, in quibus, ut homo erravit, sed maximè propter illa, quæ sicùt Donatista hæreticus loquitur. *Meminit & Cassiodorus harum regularum in Præfat. Comment. in Psalm. Scripsit idem Ticonius expositiones in Apocalyp. Joannis, ut Auctor est Genuadius & Beda in Apoc. extat nùnc liber Regularum editus in Bibliotheca Sanctorum à Margarino Theologo Parisiensi compilata tom.* 6. *floruit Theodosio & filiis ejus imperantibus anno Domini* CCCXC.

rum Scripturarum quidam sapientes dixerunt.

2 Prima regula est, de Domino, & ejus corpore; [1] quæ de uno, aut ad unum loquitur: atque in una persona, modò caput, modò corpus ostendit, [2] sicùt Isaias ait: Induit me vestimento salutari, quasi sponsum decoratum coronâ, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. In una enìm persona duplici vocabulo nominata caput, id est, sponsum & Ecclesiam, id est, sponsam manifestavit. Proindè notandum in Scripturis, quandò specialitèr caput describitur, quandò & caput, & corpus: aut quandò ex utroque transeat ad utrumque, aut ab altero ad alterum, sicque quid capiti, quid corpori conveniat, prudens lector intelligat.

3 Secunda regula est, de Domini [3] corpore vero, & permixto. Nàm videntur quædam unius convenire personæ, quæ tamèn non sunt unius, ut est illud: Puer meus es tu Israël, ecce delevi, ut nubem, iniquitates tuas, & sicùt nebulam peccata tua, convertere ad me, & redimam te. Hoc ad unum non congruit. Nàm altera pars est, cui peccata delevit, & cui dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dixit: Convertere ad me, & redimam te. Qui si convertantur, eorum peccata delentur. Per hanc enim regulam, sic ad omnes lòquitur scriptura, ut & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur pro bonis. Sed quid ad queḿ pertineat, qui prudentèr legerit, discet.

4 [4] Tercia regula est, de littera, & spiritu, id est, de Lege, & gratia: Lege, per quam præcepta facienda admonemur; gratiâ, per quam, ut operemur, juvamur. Vel quod Lex non tantùm historicè, sed etiam spiritalitèr sentienda sit. Nàmque & historicè oportet fidem tenere, & spiritalitèr Legem intelligere.

5 [5] Quarta regula est, de specie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti si uni genti, vel Civitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: [6] sicùt in Psalmis: Et adorabunt, inquit, eum filiæ Tyri in muneribus. Filiæ Tyri, filiæ gentium, ab specie ad genus: per Tyrum enim vicinam tùnc huic terræ, ubi prophetia erat, significabat omnes gentes credituras Christo: undè & benè sequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes divites terræ. Sic & per [7] Isaiam Prophetam dum adversus Assyrium Dominus comminatur, dicens:

(1) Quæ de uno ad unum loquitur, *in excus. est. Quam lectionem non probo. Nàm sensus ità est, ut sola ratione discernatur, cum in una persona duo distinguuntur, ratione, & cogitatione officia. Undè sola ratione complecteris quandò à capite ad corpus transitum sit.*

(2) *Est hoc exemplum Isai. cap 61. Apud Ticonium, & Augustinum: quamvis 70. Utuntur versione* sicùt sponso imposuit mihi mitram, & sicùt sponsam ornavit me ornatu: *ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. Isidorus vulgatam semper amplectitur versionem.*

(3) *Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem Augustinus correxit, affirmans quod non debuit ità appellari, sed potiùs de Domini corpore vero, atque mixto, aut vero, atque simulato, vel de permixta Ecclesia.*

(4) *August. lib. 3. de Doctrina Christiana ità sentit, quod potiùs sit magna quæstio, quàm regula. Ticonius appellat hanc regulam tertiam, de promissis, & lege, August. de Spiritu, & littera, vel de gratia, & mandato.*

(5) *Tota hæc regula corruptè legitur in excus. eam restitui ex cap. Goth. m. s. antiquo, cjus meminit Greg. lib. 3. Moral. & homil. 26. in Evang. super illud*: Tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum.

(6) *Psalm. 44.* Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. *Sic Aug. super Psalmos legit.* Adorabunt eum filiæ Tyri, *ità ut sententiæ periodus non claudatur in* adorabunt eum, *ut in multis Codicibus inter punctum invenio. Idem*, filiæ Tyri filiæ gentium à parte refertur ad totum. Tyrus vicina huic loco, ubi prophetia erat, significabat gentes credituras Christo. *Theod. super Psalm. sic legit.* Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabis eum: & filiæ Tyri in muneribus. *Et affert interpretum diversas sententias, & per filias Tyri totam impietatem significari affirmat.* Mos est, *inquit*, Sacræ Scripturæ à parte totum demonstrare. Sic alibi per Libanum omnem superstitionis cessationem prædicit: Nàm Libanus, *inquit*, cum excelsis cadet. *Sic etiam D. Basilius à quo Theodoretus scholia in Psalmos fere collegit.*

(7) *Cap. 14. Ubi Hieronym.* Hoc loco quidam arbitrantur generalem esse contra omnem Orbem prophetiam. Quibus nequaquam contradicimus, dum sciamus hic omnem terram Assyriorum proprie significari.

cens: Ut conteram Assyrium in terra mea; & in montibus meis conculcem eum. [1] Et erit Babylon illa gloriosa, & Regnis inclyta, sicùt subvertit Dominus Sodomam & Gomorram. Nàm licèt adversus unam Civitatem Babylonem, per Isaiam præfatum Dominus comminetur, tamen dum contrà eam loquitur, transit ad genus de specie, & convertit generalitèr contrà totum mundum sermonem. Certè si non diceret adversùs universum orbem, non adderet infrà generalitèr: Et disperdam omnem terram, & visitabo supèr orbem mala, & cætera quæ sequuntur ad internecionem mundi pertinentia: undè, & adjecit: Hoc est consilium, quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus ejus extenta super universas gentes. Itèm, dum sub persona Babyloniæ arguit universum mundum, dicens: Disperdam omnem terram, & visitabo super orbis mala, & cætera, quæ sequuntur, ad internecionem mundi pertinentia: rursùs ad eandem quasi de genere ad speciem revertitur, dicens: Quæ eidem Civitati specialitèr contigerunt. Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nàm regnante Balthasar, à Medis est obtenta Babylonia. Sic & onus Ægypti ex persona ejusdem, totum vult intelligere mundum, dicendo: Et concurrere faciam Ægyptios adversùs Ægyptios, Regnum adversùs Regnum: cùm Ægyptus non multa Regna, sed unum habuisse scribatur Regnum.

6 [2] Quinta regula est, de temporibus, per quam aùt pars major temporis per partem minorem: aùt pars minor temporis per partem majorem inducitur. [3] Sicùt est de triduo Dominicæ sepulturæ: dum nèc tribus plenis diebus, ac noctibus jacuerit in sepulchro: sèd tamèn à parte totum triduum accipitur. Item pars à toto, ut est illud: [4] Et erunt dies vitæ hominis anni centum viginti: dum tantùm centum usque ad diluvium inveniantur, ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel [5] sicùt illud; quod quadringentos annos prædixerat Deus, filios Israël in Ægypto servituros, & sic indè egressuros: qui tamen quadringentos annos non servierunt, quia, dominante Joseph, Ægypto dominati sunt: ubi iterum à parte totum subjungitur, quia non statìm post quadringentos annos egressi sunt, ut fuerat repromissum; sed, quadringentis triginta peractis, ab Ægypto recesserunt.

(1) *Locus est apud eumdem Isai. cap.13.*

(2) *Duobus modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut per Synedochen, aut per legitimos numeros. Vocat legitimos numeros eos, quos eminentiùs scriptura commendat, ut est septenariùs, denarius, duodenarius, vide ipsum Ticon. & August.*

(3) *August. lib 3. de Doctrina, & lib. 4. de Trinit. cap. 6. & Ticonius in regulis, hunc locum latè versant.*

(4) Et erunt dies vitæ hominis cxx. dum tantùm centum usque ad diluvium inveniantur ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel sicùt illud quadringentis, &c. *Est verò locus ille Genes. 6. dixitque Deus: non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntque dies illius centum viginti annorum. Quem locum Lactantius Firmianus lib. 2. Divinarum institution. cap. 14. Ità exponit: ut dicat Deum iratum breviori spatio vitam hominum circumscripsisse, & abrogata vivendi longitudine, quam ante diluvium habuerant, intra centum, & viginti annorum spatium coërcuisse. Idque ex Josepho accipit Firmianus lib. 1. Antiquit. Verùm alitèr interpretatur locum Hieronymus lib. Quæst. Hebraic.* Hoc est, *inquit*, dabo centum viginti annos ad pœnitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiam dati sunt. Quia verò pœnitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectaret decretum, sed viginti annorum spatiis amputatis, induxit diluvium anno centesimo agendæ pœnitentiæ destinato. *Quam etiam expositionem Chrysostomus est amplexus, homil. 22. in Genes. verùm eam improbat Gennadius veluti absurdam, & à Deo penitùs alienam, cum semper Deus ad vindictam tardo ingrediatur passu. Vide catenam Græcorum Patrum in Pentateuchum. Quod verò Deus, ut censet Hieronymus viginti annos amputavit ex decreto tempore liquet. Nàm Genes. 5. dicitur.* Quingentorum annorum erat Noë cum genuit Sem, Cham, & Japhet. *cap. 6. dicitur* erunt dies vitæ illius centum viginti annorum. *Deindè cap. 7.* Sexcentorum annorum erat Noë, cum aquæ Diluvii inundaverunt super terram.

(5) *Genes. 15. dicitur quod quarta generatione reverterentur in terram promissionis, quod etiam ità impletum est. Nàm primus Jacob cum filiis ingressus est Ægyptum, Moyses verò quartus à Jacob Populum eduxit. De computatione horum annorum lege scholium nostrum in Chronicon Isidori.*

runt. Ad [1] hanc temporum regulam pertinent & illa, quæ dum adhùc futura sunt quasi jàm gesta narrantur, ut est illud: Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; & diviserunt sibi vestimenta mea, & his similia. In quibus, quæ adhuc facienda erant, jàm facta narrantur. Sed quandò aliquid faciendum esse pronuntiatur, secundùm nos dicitur: quandò verò quæ futura sunt, jàm facta dicuntur, secundùm Dei æternitatem accipienda sunt; quia quæ nobis [2] adhuc futura sunt, apud Dei prædestinationem jàm facta sunt, apud quem omnia facta sunt, quæ futura sunt.

7 [3] Sexta regula est, de recapitulatione. Recapitulatio enim est, dum Scriptura reddit ad illud, cujus narratio jàm transierat: [4] sicùt cum filios filiorum Noë Scriptura commemorasset, dixit, illos fuisse in linguis, & gentibus suis: & tamen posteà, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur: Et erat, inquit, omnis terra labium unum, & vox una omnibus erat. Quomodò ergò secundùm suas gentes, & suas linguas erant, si una lingua erat omnibus? Nisi quia ad illud, quod jàm transierat, recapitulando est reversa narratio? [5] Recapitulatio enim est, dùm rerum præteritarum causæ futuris miscentur gestis, sicùt & in Genesi, dùm sexto die hominem dicit factum fuisse, denuò recapitulat formatum dicens: Formavit Deus hominem ad imaginem suam. Nec non & ubi expletis omnibus operibus, dum Deum dicit septimo die requievisse, recapitulando subjungit: Istæ generationes Cœli, & terræ, quandò creatæ sunt, in die quo creavit Deus Cœlum, & terram, & omne virgultum agri, antequàm oriretur super terram. Nondum enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans universam superficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris nectuntur; cum intrà sex dies etiam hæc patrata videantur.

8 Septima regula est, de Diabolo & ejus corpore; quia sæpè dicuntur ipsius capitis, quæ suo magis conveniunt corpori: sæpè verò ejus videntur dicta membrorum, & non nisi capiti congruunt. (Sicùt [6] in Isaia, ubi dum contra Babyloniam, hoc est, contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus; rursùs ad caput, id est, ad Diabolum, oraculi sententiam derivat, dicens: Quomodò cecidisti de Cœlo Lucifer, qui manè oriebaris?) Ex nomine quippè corporis intelligitur

(1) *In excusis legitur*: est & alia de temporibus figura, per quam quædam, quæ futura sunt, quasi jàm gesta, &c. *Verùm m. ss. lectionem probo. Omniaque suprà cap. 18. de Lege numer. 7. posita sunt, ibique adnotatum; sententiam esse ab Augustino desumptam lib. de Verb. Apostoli.*

(2) *Gotthus, & alii duo Cod. Antiqui sic habent: In quibus quæ adhùc facienda erant, jàm facta narrantur: Sed quandò aliquid faciendum pronuntiatur secundum nos dicitur, &c. Reliqua verba, quæ in editis & aliis m. ss. reperiuntur, in his duobus non extant.*

(3) *August. de Hac regula sic scribit*: Sextam regulam Ticonius recapitulationem vocat in obscuritate scripturarum satis vigilantèr inventam: Sic enim dicuntur quædam, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur, cum ad priora, quæ prætermissa fuerant, latentèr narratio revocetur, quod nisi ex hac regula intelligatur, erratur.

(4) *Codex Guadal. sic habet*, sicùt in Isaia, ubi dùm contra Babylonem, hoc est, contra Diaboli corpus multa dixisset Sermo propheticus, rursùs ad caput, id est, ad Diabolum, oraculi sententia derivatur, dicens: Quomodò cecidisti Lucifer qui manè oriebaris? Sicùt cum filios filiorum Noë Scriptura commemorasset, &c. *Hæc habentur Isai. 14. Verùm ad hanc regulam non pertinent, sed ad septimam de Diabolo, & ejus corpore, ut patet ex Augustino.*

(5) *Hæc omnia in nullo extant c. m. s. eorum, quos nactus sum ad hujus operis correctionem, inter quos duo erant membranei antiquissimi litteris Gotthicis scripti, unus Ecclesiæ Toletanæ æra 953. exaratus, alius ex insigni Collegio Ovetensi apud Salmanticam eo antiquior, ut ex litteris miram vetustatem præ se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione rejeci.*

(6) *Quæ in parenthesi includuntur in Gotthico tantùm Cod. Ecclesiæ Toletanæ in margine addita inveni, locus est Isaiæ. cap. 14. & apud D. August. in Exempla septimæ regulæ, & apud Ticonium.*

tur caput, ut est illud in Evangelio de zizaniis tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, hominem ipsum Diabolum vocans, & ex nomine corporis caput designans. Itèm ex nomine capitis significatur corpus, sicùt in Evangelio dicitur: Duodecim vos elegi, sed unus ex vobis Diabolus est; Judam utique indicans, quia Diaboli corpus fuit. [1] Apostata quippè Angelus omnium caput est iniquorum, & hujus capitis corpus sunt omnes iniqui. Sicque cum membris suis unus est, ut sæpè, quod corpori ejus dicitur, ad eum potiùs referatur: rursùm quod illi, ad membra iterum ipsius derivetur.

CAPUT XX.

De Differentia Testamentorum.

1 QUidam ideò non recipiunt Vetus Testamentum, pro eo quòd aliud in tempore prisco, aliud agatur in novo. Non intelligentes, quòd Deus quid cuique congruerit tempori magna quadam distributione concesserit: sicùt in Lege imperat nuptias; in Evangelio virginitatem commendat: in Lege oculum pro oculo auferre; in Evangelio alteram præbere percutienti maxillam. Sed illa pro tempore fragili Populo, ista verò perfecto; utrique tamèn pro tempore sua quæque convenientia commodans. Et tamèn pro ista mutatione non est credendus Deus mutabilis, sed potiùs indè admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuique (ut diximus) tempori commodum fuit, magna cum distributione concessit.

2 Sub Veteri Testamento minoris culpæ erant peccata; quia in eo non ipsa veritas, sed umbra veritatis aderat. Nàm in Testamento Novo præceptis altioribus manifesta facta quædam, quæ in illo Populo umbræ veritatis deservierant, deserendà nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio injuriæ permissa sunt, nec nocebant; in Testamento autem Novo gravi animadversione damnantur, si admittantur.

CAPUT XXI.

De Symbolo, & Oratione.

1 FIdei [2] Symbolum, & [3] Dominica oratio pro tota lege parvulis Ecclesiæ ad Cœlorum Regna sufficit capescenda. Omnis enim latitudo scripturarum in eadem oratione Dominica, & Symboli brevitate concluditur. Undè & [4] Propheta Isaias di-

(1) *Angelus apostata est Lucifer de quo Isai.* 14. Quomodò cecidisti de Cœlo Lucifer. *Idem vocatur, & draco, & serpens antiquus, Diabolus, & Satanas, Apoc.* 12.

(2) *Symbolum, & Dominicam orationem continere fidem, spem, charitatem, docet, August. in Enchir. cap.* 6. *&* 7. *Symbolum autem illud ab ipsis editum magna cum cura, & Spiritus Sancti instinctu, apertum est ex Ruffino in Expositione Symboli, & August. in Sermone secundo Dominica Palmarum: ubi quam singuli Apostoli partem contulerint docet in hunc modum.* Quod Græcè Symbolum dicitur, Latinè collatio nominatur. Collatio ideò dicitur, quia collata in unum totius Chatolicæ legis Fides, Symboli colligitur brevitate, cujus textum vobis modò Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in unum Deum Patrem Omnipotentem. Joannes dixit: Creatorem Cœli & terræ. Jacobus dixit: Credo & in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad Inferna, tertia die resurrexit à mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad Cœlos: sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est judicare vivos & mortuos. Jacobus Alphæi: Credo & in Spititum Sanctum, Sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Judas Jacobi: Carnis resurrectionem. Mathias complevit: Vitam æternam. Amen. *Ambrosius etiam sermone* 38. *de Jejuniis, & quadrages. Symbolum appellat fidei clavem duodecim Artificum operatione conflatam: Irenæus lib.* 1. *cap.* 2. *Tesseram fidei unanimem, & Leo in Epistola ad Pulcheriam Augustam. Ambrosius lib.* 3. *de Virginitate vocat signaculum cordis, & esse antelucanis horis quotidiè recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: ut in Concil. Laod. capit.* 46. Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere, *& cap.* 47. *Similiter in Concilio Agathensi can.* 9. *in Concilio Maguntino sub Carolo Magno cap.* 45. *de Symbolo Apostolorum lege Hieronymum in Epistola ad Pammachium, & August. lib. ad Cathech. & Clementem Romanum in Epist. ad Jacobum fratrem Domini.*

(3) *A patribus quotidiana oratio dicitur, ut Cypriano in ejus expositione, & Augustino lib.* 21. *Civit. cap.* 27. *Et Concilio Toletano* 4. *cap.* 9. *Quia quotidiè dicitur, & quia delet minima & quotidiana peccata.*

(4) *Locus est apud Isaiam cap.* 10. *Ubi Hieronymus sic inquit:* Pro cunctis laciniosæ legis cæremoniis dedit præceptum

dicit: Abbreviationem audivi à Domino Deo exercituum, super universam terram: Attendite, & audite eloquium meum. Sed hæc abbreviatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem Legem, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis Dei, & proximi pendere: aût propter ipsam orationem Dominicam, vel Symboli brevitatem, in quibus (ut prædictum est) omnem scripturarum coarctari (cernimus) latitudinem.

CAPUT XXII.

De Baptismo, & Communione.

1 SOlam Ecclesiam Catholicam habere Baptismum ad salutem Zacharias Propheta testatur: In die (inquit) illa erit fons patens domui David, & habitantibus in Jerusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Domus quippè David, & Jerusalem, Christi Ecclesia est, in qua manat fons in ablutionem peccatorum. [1] Hæretici autem id solùm imaginaria ostentatione faciunt: ideoque illis Baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicii testimonium datur.

2 Pro solo originali reatu luunt [2] in inferno nupèr nati infantuli pœnas, si renovati per lavacrum non fuerint. [3] Proindè cum causa nupèr natus damnatur infans, si non regeneratur: quia originis noxietate perimitur.

3 Cur parvuli peccato originali carentes per Baptismum, & nèc dum proprium habentes delictum, à bestiis, pœnisque cæteris laniantur? Hæc igitur causa est. Baptismus enim à pœna æterna, non à præsentis vitæ supplicio liberat. Quòd si à pœna præsenti homines liberarentur per Baptismum, ipsum putarent Baptismi præmium, non illud æternum. Ergò, soluto reatu peccati, manet tamèn quædam temporalis pœna; ut illa vita ferventiùs requiratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena.

4 Nullus negat fidelium etiam post Baptismum, quo peccata delentur, quotidiè quandiù in isto sæculo sumus, ad Deum nos debere converti. Quod quamvis sinè intermissione sit quo-

brevissimum dilectionis & fidei. *Cyprian. in Expositione orationis Dominicæ locum interpretatur de Symbolo fidei, & August. lib. de Perfectione justitiæ hominis respons.* 11. *Et contra Faustum lib.* 15. *cap.* 4. *Diptychium Ecclesiæ appellat duo dilectionis præcepta.*

(1) *Isidorus non damnat Baptisma hæreticorum, ut Cyprianus cum Episcopis Africæ, de quo Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos sic inquit*; Cyprianus Lacus contritos fugere, nec bibere de aqua aliena voluit: idcircò hæreticorum Baptisma reprobans ad Stephanum tùnc Romanæ Urbis Episcopum, qui à Beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re Africanam Synodum direxit: sed conatus ejus frustrà fuit. *Verùm hic Isidorus loquitur de Baptismo adultis collato ab hæreticis cum invocatione Sanctissimæ Trinitatis, qui licèt sit Sacramentum, characteremque in animo obsignet, nihil tamen illis ad salutem remisionemque peccatorum prodest, quousque ab Ecclesia suscipiatur.* Non enim illis ad remissionem peccarorum, *inquit*, sed ad supplicii testimonium datur. *Quam sententiam probat Augustinus, lib.* 3. *contra Donatistas, cap.*14. *& lib. de Baptismo cap.*12. *& habetur de Consecrat. D.* 4 *c.* Tùnc valere incipit ad salutem Baptismus, cum fictio à veraci confessione recessit. *Idem Gregorius ad Quiriacum Epistola* 61. *lib.* 9. *Registri. Et Nicolaus Pontifex ad consulta Vulgarorum, cap.* 3. *Quid verò de Baptismo ab hæreticis collato senserit Isidorus liquet lib.* 2. *de Officiis, cap.* 24. *Dum inquit*: Hæretici autem, si tamen in Patris & Filii & Spiritus Sancti attestatione doceantur Baptisma suscepisse, non iterùm sunt baptizandi, sed solo chrismate, & manus impositione purgandi. Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: Ideoque nihil interest, hæreticus, an fidelis bapticet: quòd Sacramentum tàm Sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur. Habet enim, hæreticus Baptismum Christi; sed quia extra fidei unitatem est, nihil prodest. At ubi ingressus fuerit, statìm Baptista: quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi jàm prodesse ad salutem. Quod enim accipitur approbo, sed quia foris accipitur improbo; dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur. Character est enim Regis mei, non error sacrilegus recorrigo desertorem, non muto characterem. *Hæc Isidorus. Novissimè Sacra Tridentina Synodus ses.* 7. *cap.* 4. *Verùm esse Baptisma, inquit, quod datur in Canone forma Ecclesiæ ab hæreticis.*

(2) *Infernus multiplex est, ut adnotavit doctissimè, sicùt omnia, D. Thomas Aquinas*: Infernus, *inquit*, quadruplex: scilicèt damnatorum, puerorum, purgatorium, & Sanctorum Patrum. In primo sunt tria; tenebræ gratiæ, tenebræ gloriæ, & pœna sensus: A quo æterno supplicio utinàm liberemur. In secundo sola duo primâ, tenebræ gratiæ, & gloriæ. In tertio tantùm secundum & tertium, tenebræ gloriæ, & pœna sensus. In quarto tantùm secundum, tenebræ gloriæ, vocaturque hic sinus Abrahæ. *De quo Tertullianus adversùs Marcionem lib.* 4. *Divus Gregor. lib.* 7. *Epistolarum Epist.* 53. *ad Secundinum de Receptaculo agit animarum parvulorum, qui sine Baptismo discedunt.*

(3) *Ità Codex Gotth. & aliis m. s. Locus manifestus ad probandam originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes naturâ procreatos filios iræ.*

quotidiè agendum, nunquam tamen fecisse sufficiet.

5 [1] Qui in maternis uteris sunt, ideò cum matre baptizari non possunt; quia qui natus adhuc secundùm Adam non est, renasci secundùm Christum non potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non præcessit.

6 Qui intra Ecclesiam non ex dignitate Ecclesiæ vivunt, sed fidem, quam verbo tenent, operibus destruunt, [2] de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum, ut subaudias, [3] in Regno prædestinatorum.

7 [4] Qui scelerate vivunt in Ecclesia, & communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari: discant, nihil ad emundationem proficere sibi, dicente Prophetâ: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? Et Apostolus: Probet, inquit, se homo, sic de Pane illo edat, & de Calice bibat.

CAPUT XXIII.

De Martyrio.

1 Dei servus adversitate ulla non frangitur, sèd pro veritatis defensione ultrò se certamini offert, nec unquàm pro veritate diffidit.

2 Sæpè ex discipulis [5] ad martyrium eliguntur, qui suos doctores ad coronam præcedunt: &, qui sunt ordine postremi, fiunt nonnunquàm in certamine primi.

3 [6] Vir sanctus ultrò se pro agone certaminis debet offerre justitiæ: sèd tamen agonis fructum videns uberrimum, non debet declinare laboris periculum. Quòd si major est labor, quàm animarum lucrum, declinandus est labor, quem minimum comitatur augmentum. Utrumque enim fecit Apostolus, qui & periculis se ultrò dedit, ubì maximum animarum lucrum vidit, & sapientèr se periculo abs-

(1) *Habetur hac sententia in collectaneis Gratiani de Cons. D. 4. & apud Ivon. p. 1. cap. 185. & apud Magistrum lib. 4. Sent. dist. 6.*
(2) *Psalm. 39. Ità interpretatur, & Augustinus: Verùm Basilius, & Theodoretus alitèr locum interpretantur in Scoliis Psalmorum.*
(3) *Sic habent omnes cc. m. ss. & editus antiquus, quam lectionem posui, & delevi:* in Regno reproborum: *ex Gregorio, & Augustini expositione, undè Gregorius subjungit de illis qui sunt super numerum:* Hìc enim fidelibus per confessionem admixti sunt, sed proptèr vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur.
(4) *Habetur tota sententia de Consecr. D. 2. cap.* Qui scelerate vivunt: *fragmentum verò ejus de Cons. D. 4. cap.* Qui in maternis uteris *in fine capitis.*
(5) *Isidorus Martyris nomen hoc capite non tantùm illis tribuit, qui extremam mortem gloriosè pro Christo passi sunt, sed illis etiam, qui à confessione nominis Christi nulla tormentorum atrocitate abduci potuerunt. Idem facit ubiquè Cyprianus martyrum eximius laudator. Tertullianus autem hos designatos martyres appellat, illos verò absolute martyres.*
(6) *VV. CC. ad unum omnes legunt:* Vir sanctus ultrò se in agone pro certamine debet offerre justitiæ. *Tollunt enim negationem,* non, *verùm ità sensus non convenit iis, quæ sequuntur;* sed tamen si agonis fructum videns uberrimum, non debet declinare laboris periculum. *Quapropter existimo negationem, ut in editis est, retinendam. Thomas 2. 2. quæst. 124.* Martyrium, *inquit,* oblatum debet tolerari patienter, sed non debet quæri: quia non debet dari occasio agendi injustè: *Hæc ille. Undè Cyprianus fugit martyrium, ut constat ex primo lib. Epistol. Et Athanasius, ut patet ex homiliæ super Matthæum cap. 10. & ex apologia de fuga sua, propè medium. Hinc elegantèr Cyprianus ait Epist. 83.* Dominus confiteri nos magis voluit, quàm profiteri. *Verùm quid de Virginibus illis dicemus, quæ ob castitatis, & pudititiæ amorem, ne turpitèr violarentur, mortem sibi aqua, vel ferro, vel laqueo consciverunt? Quas etiam Sancta Ecclesia inter divas Martyres connumerat, ut constat ex D. Ambrosio lib. 3. de Virginibus, ad Marcellinam sororem, de Pelagiæ, & filiarum morte, & Eusebio Cæsariense lib. 8. Eccles. Histor. de Virginibus Antiochiæ, & Sophronia, quæ se occidit, ne vim à Maxentio pateretur? Hieronymus super Jonam exponens illud cap. 1.* Tollite me, & mittite me in mare *sic inquit:* Non est nostrum, mortem arripere, sed illatam ab aliis libenter accipere, undè in persequutionibus non licet propria perire manu, absque eo, ubi castitas periclitarur, sed percutienti colla submittere. *Augustinus verò lib. 1. de Civit. Dei multis capitibus probat nulla prorsùs causa fas esse sibi mortem inferre. Quod si dixeris id licere, ne Virginitatis integritas omittatur, respondet corporis sanctitatem, animi sanctitate manente, non amitti. Verùm eodem lib. Velùt de Sententiæ suæ vigore nonnihil remittens, quæstionem hanc sic concludit.* Sed quædam, inquiunt, sanctæ fœminæ tempore persequutionis, ut insectatores suæ pudicitiæ devitarent, in rapturum atque necaturum se flumen projecerunt, eoque modo defunctæ sunt: earumque martyria in Ecclesia Catholica, veneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temerè audeo judicare. Utrùm enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoriam sic honoret divina persuasit auctoritas, nescio. Et fieri potest, ut ita sit. Quid si hoc fecerunt non humanitùs deceptæ, sed divinitùs jussæ, nec errantes sed obedientes? Sicùt de Sansone aliud nobis fas non est credere. Cum autem Deus jubet, seque jubere sine ullis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset? *Hæc Augustinus: ex cujus verbis, illud adversùs hæreticos nostri temporis obitèr notandum, Ecclesiam Sanctos suos divina persua-*

sio-

abstulit, in quo potiorem laborem, quàm lucrum esse perspexit. Ultrò se Paulus apud [1] Ephesum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damasci autem ideò periculo subtraxit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

4 Disce quomodò ad martyrium se offerat quisque ultrò, vel quomodo juxta sententiam Dei cingatur ab altero, &, quò non vult ipse, ducatur, nisi, quod & propter gloriam futuram de certamine justus gaudet, & propter passionis violentiam refugit subire, quod dolet.

5 Accipe exemplum adeundi sub trepidatione martyrii de usu bellandi, in quo exercitatus quisque in prœlio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione movetur.

6 Itèm accipe exemplum martyrii de reparatione humani corporis ad salutem; dum quisque & de spe reparationis gaudet, & de incisionibus ceù amarissimis poculis mœret.

CAPUT XXIV.

De Sanctorum miraculis.

1 Etsi [2] Apostolis virtus data est signorum, propter fidem gentium nutriendam; Ecclesiæ tamèn data est virtus operum, propter eamdem fidem ornandam. Et tamèn in ipsis Apostolis [3] plùs erat mirabilis virtus operum, quàm virtus signorum. Ità & nùnc in Ecclesia [4] plùs est benè vivere, quàm signa facere.

2 [5] Quod nùnc Ecclesia non ea miracula faciat, quæ sub Apostolis faciebat, ea causa est: quia tùnc oportebat mundum miraculis credere, nunc verò jàm credentem oportet bonis operibus coruscare. Nàm ideò tùnc signa fiebant exteriùs, ut interiùs fides roboraretur.

3 [6] Jàm in fide miracula quicumque requirit, vanam gloriam, ut laudetur, quærit. Scriptum est enim: linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est fidelibus necessarium, qui jàm crediderunt, sed infidelibus, ut convertantur. Nàm Paulus pro non credentium infidelitate patrem Publii de infirmitate febrium virtutibus curat: infirmantem verò Timothæum fidelem, non oratione, sed medicinalitèr temperat, ut noveris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

4 [7] Antequàm Anti-Christus appareat, virtutes ab Ecclesia, & signa cessabunt: quatenùs eam quasi abje-

ctione actam honorare. Hic etiam in quæstionem factum Raziæ (de quo Machabæorum 2. cap. 14.) solet vocari. Quod D. Augustinus improbat lib. 2. contra secundam Epist. Gaudentii cap. 23. & Epist. 61. ad Dulcitium ubi eum laudari ait, non quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, Civitatisque, ac patriæ amator. Nàm alioqui turpe est, & animi impatientis, sibi manus inferre, ut docet Arist. 3. Ethicorum cap. 10. Undè labitur Cicero Offic. 1. dum Catonis mortem laudans, honestum, ac licitum esse asserit, virum fortem, ubi res postulaverit, se violenta manu perimere.

(1) *Id liquet ex Actorum cap. 19. Paulo enim volente egredi ad Populum, non permiserunt discipuli ejus.*

(2) *Ex Gregor. homil. 29.*

(3) *Id constat ex Lucæ 10.* Ecce dedit vobis potestatem calcandi serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamèn in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur: Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in Cœlis: *Quod doctè etiam probat venerabilis, & Sanctus Beda super Joann. cap. 1.*

(4) *Id elegantèr probat Cyprianus in Oratione de Unitate Ecclesiæ ex illo Matth. 7* Multi enim dicent in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tùnc dicam illis; nunquàm vos cognovi: recedite à me, qui operamini iniquitatem. *Sic enim legitur apud Cyprianum; pro quibus in Editione vulgata est:* Multi dicent in illa die, &c. Et tùnc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Discedite à me. *Idem probat D. Ambrosius in Comment. Epist. 1. ad Corinth. cap. 12. exponens illud:* & adhùc excellentiorem viam vobis demonstro.

(5) *Quare miracula in Ecclesia nùnc cessaverint, causas etiam reddit August. lib. 1. Retract. cap. 13. & lib. de Vera Religione cap. 25. & Ambros. super primam Epistolam ad Corinth. cap. 12. in fine. D. Gregorius lib. 27. Moralium, docet etiam Ecclesiam olim adminiculis miraculorum indiguisse, nùnc verò non item:* Paulus, *inquit*, egregius prædicator Miletum veniens, plenam infidelibus Insulam, sciens patrem Publii dysenteria, febribusque vexatum, orando salvavit; & tamen ægrotanti Timothæo præcepit dicens: modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

(6) *Ex Gregor. lib. 27. Moral. cap. 14.*

(7) *Ex Gregor. lib. 34. Moral. cap. 2.*

jectiorem persequatur audaciùs. Ob hanc utilitatem cessabunt sub Anti-Christo ab Ecclesia miracula, & virtutes; ut per hoc & sanctorum clareat patientia, & reproborum, qui scandalizabuntur, levitas ostendatur, & persequentium audatia ferocior efficiatur.

CAPUT XXV.

De Anti-Christo, & ejus signis.

1 OMnis, qui secundùm Christianæ professionis normam, aut non vivit, aut alitèr docet, [1] Anti-Christus est.

2 Plerique autem Anti-Christi tempora non visuri sunt, & tamen in membris Anti-Christi inveniendi sunt.

3 Antequàm [2] veniat Anti-Christus, multa ejus membra præcesserunt, & pravæ actionis merito caput proprium prævenerunt, secundùm [3] Apostoli sententiam, qui jàm iniquitatis mysterium operari illum affirmat, etiam antequàm reveletur.

4 Magnitudo signorum faciet sub Anti-Christo, ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodò sunt in errorem mittendi? Ergò ibunt in errorem titubationis ad modicum præ multitudine prodigiorum, non tamen dejiciendi sunt ab stabilitate sua terrorum impulsu, atque signorum. Undè & ideò ponitur si fieri potest: quia electi perire non possunt, sed citò resipiscentes cordis errorem religione coërcebunt: scientes prædictum à Domino esse, ut dum hoc fecerint adversarii, non conturbentur sancti.

5 [4] Tàm mira facturus est prodigia, & signa, dum venerit Anti-Christus, ut etiam electis quidam cordis gignatur scrupulus; quòd tamen citò exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reproborum, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicùt martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proindè & [5] durius bellum sustinebunt: quia non solùm contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

6 Graviùs sub Anti-Christi temporibus contra Ecclesiam desæviet Synagoga, quàm in ipso adventu Salvatoris Christianos est persecuta.

7 Dum in Martyres Diabolus jàm exercuerit magnam crudelitatem etiam ligatus, crudelior erit tamen sub Anti-Christi temporibus, quandò etiam

(1) *Anti-Christus Latinè dicitur contrarius Christo, ut Auctor est Augustinus in primam canonicam Joann. tract. 3. & in Libello de Anti-Christo, si modò ejus est, & Gregor. lib. 29. Moral. cap. 6. Revellis Christo vocatur à Tertul. lib. de Præscript. adversùs hæret. A Joanne Epist. 1. cap. 2. Mendax dicitur.* Quis est, *inquit*, mendax, nisi qui negat, quoniam Jesus non est Christus, hic est Anti-Christus. *Apoc. 13. Bestia nominatur: Homo peccati, & filius perditionis, à Paulo 2. ad Thessal. cap. 2. Hæc aliaque multa nomina illi per translationem, & allegoriam in Divinis Litteris tribuuntur.*

(2) *Membra Anti-Christi sunt hæretici, & improbi Chritiani; qui ore Christum confitentur, factis autem negant ex August. tract. 3. super primam Epist. Joann.* Quisquis factis, *inquit*, negat Christum, Anti-Christus est. *Quotquot enim habet Ecclesia perjuros, fraudatores, adulatores, ebriosos, fœneratores, aliosque id genus sceleratos homines, Anti-Christos, hoc est, adversarios Christi esse, idem rectè asserit. Quod ipsum etiam de Hæreticis censet, ex illo ejusdem loci.* Anti-Christus est, qui negat Patrem, & Filium. Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Anti-Christus.

(3) *Locus Pauli est 2. ad Thess. cap. 2.* Nàm mysterium jàm operatur iniquitatis. *In quem locum D. Thomas Aquinas sic ait:* sicut omnia bona Sanctorum ante Christum, fuerunt figura Christi, sic in omni persequutione Ecclesiæ, Tyranni fuerunt quasi figura Anti-Christi. *Græci hunc Pauli locum de Nerone dictum accipiunt, in qua sententia etiam D. Ambros. est in hunc locum.*

(4) *Num vera futura sint miracula, ac prodigia Anti-Christi vide Aug. lib. 20. de Civit. Dei cap. 19.*

(5) *Quàm atrox Anti-Christi bellum futurum sit, patet ex illo Isai. 14.* Hic homo qui concitat terram, commovet Reges, qui ponit Orbem terræ totum desertum. *Sic enim legit Cyprianus, interpretaturque de Anti-Christo lib. 3. Testimoniorum ad Quirinum. Vulgata editio ità habet:* Nunquid iste est vir, qui turbavit terram, qui concussit Regna, qui posuit Orbem desertum, & Urbes ejus destruxit?

etiam erit solvendus. Nàm si tanta ligatus, quanta solutus faciet?

8 Quantò propinquius finem mundi Diabolus videt, tantò crudeliùs persecutione exercet: ut quia se continuò damnandum conspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

9 [1] Quantò breve tempus videt sibi restare Diabolus, ut damnetur, tantò in magna persecutionis ira movetur, divina justitia permittente: ut glorificentur electi, sordidentur iniqui, & ut Diabolo durior crescat damnationis sententia.

CAPUT XXVI.

De Resurrectione.

1 INchoatio [2] pacis Sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tùnc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorta carnis infirmitate convaluerint.

2 [3] Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate, scilicèt juventutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex utraque parte, & plena est, & robusta.

3 [4] Quam vìs nùnc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamen ex eo quod hanc servitutem corruptionis patiuntur adhùc jugo servitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

4 Nùnc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem præsentabitur: ut ipsam speciem contempletur, quam nùnc per speculum videre conatur.

5 In hac vita electorum numero ad dexteram pertinentium, & reproborum, qui ad sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei compleri (dicitur) in fine autem sæculi sicùt zizania à frumento disjungi.

CAPUT XXVII.

De Judicio.

1 JUdicii diem novit Christus, [5] sed in Evangelio dicere, & scire Discipulos noluit. Nàm dum dicit idem Dominus per Prophetam: Dies ultionis in corde meo, indicat se non nescire, sed nolle indicare.

2 [6] De domo Domini, sicùt scriptum est, incipit judicium, quandò electi, id est, domus Dei hîc per flagela judicantur. Impii verò illìc

(1) *In m. ss. ità & in editione veteri de Tempore adventus Anti-Christi. Vide piam, ac prudentem sententiam Aug. lib. 18. de Civit. Dei cap. 93. & Greg. 34. Moral. cap. 10.*

(2) *Et Gregor. lib. 4. Moral. cap. 22. &. 23.*

(3) *Aug. lib. 22. de Civit. cap. 14. & 15.*

(4) *Fideles vocantur Filii Dei per adoptionem* Epist. 1. *Joann. cap.* 3. Videte, *inquit*, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut Filii Dei nominemur, & simus. *Et statìm*: Nunc Filii Dei sumus (*per gratiam videlicet*) & nondùm apparuit, quid erimus. Scimus quoniam quum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videvimus eum, sicuti est.

(5) Sed in Evangelio dicere se scire Discipulis noluit. *m. ss. legunt nonnulli: Cæterum Gotthus Toletanus omnium fidelissimus cum edito consentit. Locus verò est Marc. cap.* 13. *his verbis*: De die autem illo, vel hora nemo scit: nequè Angeli in Cœlo, neque Filius, nisi solus Pater. *Et Matth.* 24. De die autem illa, & hora nemo scit, neque Filius hominis. *Quorum locorum interpretationem vide apud Aug.* 83. *Quæst. q. 6. & Hieron. in Matth. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 8. Theophil. super Marcum cap. 13. Gregor. lib. 3. super 1. Reg. cap. 3. Qui omnes patres ideò dicunt filium judicii diem nescire; quia eum indicare noluit hominibus. Alii Doctores neoterici, dicunt Christum, quatenus homo erat, diem judicii non cognovisse naturali notitia. Nàm solus Deus novit ex sua naturali notitia tempora, & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Undè apud Matth. cap. 24. additur*, neque filius hominis. *Nàm, quatenus verbum, novit sicùt pater. Quam interpretationem videtur etiam sequi Basilius in Epistola ad Amphilochium, dum Matthæi, & Marci hæc loca interpretatur cæteris vero omnibus occultum esse, multis Sacrarum Litterarum testimoniis confirmatur. Matth.* 24. Sicùt autem in diebus Noë, ità erit, & adventus Filii hominis. *Luc.* 16. Sicùt in diebus Lot, &c. & 1. *ad Thess. cap.* 5. cum dixerint homines, pax, & securitas, veniet repentinus interitus. *Et ibidem.* Dies Domini sicùt fur in nocte, & *Luc.* 12. Quandò non putatis Filius hominis veniet. *Et ibi*: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. *Apocalyps.* 3. Veniam ad te tanquàm fur, & nescies qua hora veniam ad te.

(6) 1. *Petri cap.* 4. Quoniam tempus est ut incipiat judicium de domo Dei, *ubi Judicium Gracè* κρῖμα pro afflictionibus accipiendum.

ad damnationem judicandi sunt. Undè & sequitur: Si autem primùm à nobis, quis finis eorum, qui non crediderunt?

3 Ad [1] districti examen judicis, nec justitia justi secura est, nisi pietate divina: [2] ut & ipsa justitia, quâ quisque justus est, Deo justificante, justificetur. Alioquìn apud Deum, & ipsa peccatum est. Indè est, quod ait Job: Innocentem, & impium ipse consumit. Consumitur quippè à Deo innox, quandò ipsa innocentia liquidiùs requisita, & divinæ innocentiæ comparata nihil efficitur, nisi & ibi per divinæ misericordiæ pietatem homo justificetur. Consumitur itèm à Deo impius, quandò examinis divini subtilitate requiritur, ejusque detecta impietas judicata damnatur.

4 Consumitur innox, & impius simùl fine carnis, non pœnâ damnationis.

5 Doctus paritèr, & indoctus moriuntur; sed morte carnis nòn pœnâ damnationis. Omnia autem pergunt ad unum locùm, dum morte corporali in terram & justus, & impius revertuntur. Retributio autem dissimilis, sicutì per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet sapiens à stulto, nisi quod illùc pergit, ubi vita est? Ergò omnes in terram paritèr redeunt. Nàm ubi vita est, non paritèr pergunt.

6 Geminâ punitur sententiâ impius, dùm aut hic pro suis meritis, mentis cæcitate percutitur, ne veritatem videat: aut dùm in fine damnabitur, ut debitas pœnas exolvat.

7 Geminum est divinum judicium: unum, quo & hìc judicantur homines, & in futuro: alterum, quo propterea hìc judicantur, ne [3] illic judicentur. Ideoquè quibusdam [4] ad purgationem temporalis proficit pœna; quibusdam verò hìc inchoat damnatio, & illìc perfecta speratur perditio.

8 [5] In judicio reprobi humanitatem Christi, in qua judicatus est, videbunt, ut doleant, [6] divinitatem verò ejus non videbunt, ne gaudeant. Quibus enim divinitas ostenditur, utiquè ad gaudium demonstratur.

9 Pro [7] diversitate conscientiarum, & mitis apparebit in judicio Christus electis; & terribilis reprobis. Nàm qualem quisque conscientiam tulerit, tale & judicium habebit: ut manente in sua tranquillitate Christo; illis solis terribilis appareat, quos conscientia in malis accusat.

10 [8] Duæ sunt diferentiæ, vel ordines hominum, in judicio, id est, electorum, & reproborum; qui tamen dividuntur in quatuor. Perfectorum ordo unus est, qui cum Domino judicat, & alius, qui judicatur: utriquè tamen cum Christò regnabunt. Similitèr ordo reproborum partitur in duobus: dùm hi, qui intra Ecclesiam sunt

(1) *Ex Gregor. lib. 9. Moral. cap. 11. & 12.*

(2) *Pulchrè differentiam justitiæ, qua Deus, & homo justi dicuntur, expressit adversùs vesana hæreticorum hujus temporis dogmata de qua sic etiam in Conc. Trid. sess. 6. cap. 7. Scriptum est.* Demum unica formalis causa est justitiæ Dei non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit: qua videlicèt à Deo donati, renovamur spiritu mentis nostræ, & non modò reputamur, sed verè justi nominamur, & sumus, justitiam in nobis recipientes.

(3) *Ità est in omnibus m. ss. quæ lectio videtur cum illo Pauli quadrare 1. ad Corinth. 11.* Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur: *Et cum illo Sapient.* Antè justitiam, præpara judicium.

(4) *Joann. 15.* Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem, qui fert, purgabit eum. *Greg. Palmes fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ad uberiorem gratiam.*

(5) *Gotthus* in qua judicatus est, videbunt; *non malè: sententia hæc est apud Augustinum super Joann. tract. 23. & de Trinit. lib. 1. cap. 3. & 16. & 17. Est etiam in Magistro Sentent. lib. 4. dist. 48.*

(6) *Ex illo Isai. 26.* Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.

(7) *Gregor. lib. 25. Moral. cap. 5. & 6. Desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Rom. 2.* Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicèm cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cùm judicavit Deus occulta hominum. *Quem locum ità etiam Ambros. interpretatur.*

(8) *Ex Greg. lib. 26. Moral. cap. 24. & Magist. in 4. dist. 97.*

sunt mali, judicandi sunt, & damnandi: qui verò extra Ecclesiam inveniendi sunt, [1] non sunt judicandi, sed tantùm damnandi.

11 Primus igitùr ordo eorum, qui judicantur, & pereunt, opponitur illi ordini bonorum, de quo sunt, qui judicantur, & regnant. Secundus ordo eorum, qui non judicantur, & pereunt, opponitur illi ordini justorum, in quo sunt hi, qui non judicantur, & regnant. Tertius ordo eorum, qui judicantur, & regnant, illi ordini est contrarius, de quo sunt, qui judicantur, & pereunt. Quartus ordo eorum, qui non judicantur, & regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi sunt, qui non judicantur, & pereunt.

CAPUT XXVIII.

De Gehenna.

1 DUplex damnatorum pœna est, in [2] gehenna, quorum & mentem urit tristitia, & corpus flamma juxta vicissitudinem: ut qui mente tractaverunt, quod perficerent corpore, simùl & animo puniantur, & corpore.

2 [3] Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, ad aliquid non habere: hoc est, habere lumen ad damnationem, ut videant impii undè doleant; & non habere ad consolationem: ne videant, undè gaudeant.

3 [4] Apta fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehennæ. Nàm sicùt ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, & arsit ad comburenda ligamina vinculorum: ità ignis gehennæ, & lucebit miseris ad augmentum pœnarum ut videant, undè doleant; & non lucebit ad consolationem, ne videant, undè gaudeant.

4 [5] Inter hujus vitæ, & futuræ infelicitatis miseriam, multa discretio est. Illìc enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebræ propter lucis adversionem: quorum unum in hac vita, id est, miseria est, aliud non est: in inferno autem utrumque est.

CAPUT XXIX.

De Pœnis impiorum.

1 SIcùt [6] fasciculi lignorum ad combustionem, de similibus colligantur, ità in judicii die similis culpæ rei suis similibus jungentur: ut ex æquò pœna constringat quasi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum.

2 [7] Sicùt unusquisque Sanctus in futuro judicio pro quantitate virtutum glorificabitur: ità & unusquisque impius, pro quantitate facinorum condemnabitur; [8] nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed juxta qualitatem criminum, Propheta affirmante, discretio erit pœnarum.

3 De Charorum quoque suorum sup-

(1) *Secundum illud Joann.* 3. Qui non credit jàm judicatus est, *& illum Pauli ad Rom.* 2. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sinè lege peribunt.

(2) *Theophylactus super Matth. cap.* 10. *Exponens illud :* Timete autem magis eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam. Gehennam, *inquit*, quum dixit, significat perpetuam pœnam; *Gehenna enim dicitur à sempèr nascendo. Hic est ille vermis, de quo ait Isaias.* Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non estinguetur: *Cui convenit illud Tityi (ut est in fabulis.)*

Rostroque immanis vultur obunco,
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

(3) *Ex Gregor. lib.* 9. *Moral. cap.* 39.
(4) *Gregor. ibidem.*
(5) *Ex Gregor. lib.* 9. *Moral. cap.* 38.
(6) *Ex Gregor. lib.* 9. *Moral. cap.* 39.
(7) *Ex Gregorio ibidem.*
(8) *Ità in Gotth. & aliis m. ss. in uno verò per antiquo sic legitur*, nèc deerit in supplicii die futurus damnationis ordo.

supplicîis additur etiam pœna defunctis: sicùt apud inferos, diviti sermo prædicat Evangelicus; sicùt pro augendo Judæ supplicio, dicit etiam [1] Psalmus: Commotione moveantur filii ejus, & mendicent.

4 Impii ex hoc duriùs in judicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt justos gloriæ beatitudinem meruisse.

5 [2] Cunctis videntibus est præcipitandus Diabolus, quandò sub aspectu omnium bonorum Angelorum, & hominum cum eis, qui de parte ejus erunt, in ignem æternum mittendus est.

6 Dum sublatus fuerit Diabolus, ut damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inveniendi, Domino ad judicium veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum: quò terrore purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpore adhùc peccati remanserit, metu ipso, quo Diabolum damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est, quod ait Job: Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & exterriti purgabuntur.

7 Multos posse perire ex eis in die judicii, qui nùnc electi esse videntur, & sancti, [3] dicente Propheta: Vocabit Dominus judicium ad ignem, & devoravit abyssum multam, & comedet partem domûs. Pars quippè domûs devorabitur, quia illos etiam Infernus absorbebit, qui nùnc se esse in præceptis cœlestibus gloriantur; de quibus Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus; & in tuo nomine dæmonia ejecimus, & virtutes multas fecimus? Tùnc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, nescio, qui estis.

CAPUT XXX.

De Gloria Sanctorum.

1 NON [4] faciet in futurum cor miserum justorum compassione damnatorum condolendi affectio, ubi tantùm erit Sanctorum de Dei contemplatione gaudium, ut tristitiæ nullus tribuatur introitus.

2 Sicùt comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior; ità & Sanctorum requies comparata damnationi malorum gloriosior erit.

3 [5] Sic justitia injustitiæ, sic virtus vitio crescit. Ergò Sanctorum crescet gloria, dùm debitâ damnantur impii pœnâ.

4 Post resurrectionem Sanctis in carne promissa est Cœlorum ascensio; dicente ad Patrem Christo: Volo, ut ubi sum ego, & ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, & unus in se, & nobis est Christus, utiquè ubi ipse ascendit, & nos ascensuri sumus.

DI-

(1) *Psalm.* 108. *Legiturque in Editione vulgat.* nutantes transferantur filii, & mendicent. *Hebræus sermo habet*: oberrent liberi ejus. *Nutantes autem est, instabiles vagentur, errantes mendicent, fiant vagi, & errantes.*

(2) *Apoc. cap.* 20. *Ponitur ordò judicii, & apud Paulum* 1. *ad Corinth. cap.* 15.

(3) *Locus est Amos cap.* 7. Ecce vocabit judicium ad ignem Dominus Deus, & devoravit abyssum multam, & comedet simùl partem. *Vox autem* domus, *quæ apud Isidorum est, in nullo Bibliorum exemplari legitur, neque in versione* lxx. *cujus hæc sunt verba* καὶ ἐκάλεσεν τὴν δίκην ἐν πυρὶ καὶ κατέφαγεν τὴν μερίδα, *ubi Hieronymus*: Comedit partem, *inquit*, hoc est sanctos illius pervenit, qui in peculio Domini, & in ejus parte reputantur. *Theodoretus in eumdem locum*: partem, *inquit*, appellat Israël. Sic enim etiam Moyses, inquit, & facta est pars Domini Populus ejus Jacob.

(4) *Ex Gregorio homilia* 40. *est apud Magistrum in* 4. *dist.* 50.

(5) *In excuso erat* sicùt: *verùm Gotthus legit* sic justitia injustitiâ, sic virtus vitio crescit. Ergo sanctorum excrescit gloria, *ut sit superioris sententiæ redditio, similitèr est in omnibus ferè vv. cc.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *SENTENTIARUM* LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De Sapientia.

1 OMNIS, qui secundùm Deum sapiens est, beatus est. Beata vita, cognitio divinitatis est. Cognitio divinitatis, virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus æternitatis est.

2 Qui secundùm sæculum sapiens est, secundùm Deum stultus est. [1] Undè & Propheta; stultus, inquit, factus est omnis homo à scientia sua.

3 [2] Primum est scientiæ studium, quærere Deum; deindè honestatem vitæ cum innocentiæ opere.

4 Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura contendit. Undè & scriptum est: [3] Sapientia scribæ in tempore otii, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

5 Non ad parvæ intelligentiæ arcem pervenit, qui scit secreta Dei se penetrare non posse. Tùnc autem Deum rectè cognoscimus, quandò eum perfectè scire nos denegamus.

6 Interdum quædam nescire convenit. Nullus autem in culpa major est, quàm ille qui Deum nescit.

7 Investigationem veri multorum est quærere, sed paucorum est invenire. Ea autem, quæ suprà hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. Quidquid suprà hominis intellectum est, quærendum non est. Consilio autem divino reservandum est, ut hoc credatur esse justitia, quod divinæ placuerit voluntati. Non enim poterit esse injustum, quod justo complacet judici.

8 Omnis sapientia ex scientia, & opinatione consistit. Melior est autem ex scientia veniens, quàm ex opinatione sententia. Nàm illa vera est, ista dubia.

9 Ad majoris culpæ cumulum pertinet scire quemquam quod sequi debeat, & sequi nolle, quod sciat. [4] Undè & Dominus; servus, inquit, sciens voluntatem Domini sui & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Jacobus: Scienti bonum & non facienti, peccatum est.

10 Simplicitatem cum ignavia vocari stultitiam, simplicitatem verò cum prudentia, vocari sapientiam.

(1) *Jeremias* 10. Stultus factus est omnis homo à scientia, *in Editione vulgata non est*, sua, *neque apud Septuagint.* ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως. *Verùm apud Hebræos est* à scientia sua, *& ità vertit D. Hieron. Jerem. cap.* 10. *quamvis cap.* 51. à scientia *tantùm.*

(2) *Ex D. Greg. fere ad verbum hæc sententia, & sequens lib.* 18. *Moral. cap.* 25.

(3) *Locus est Eccles.* 38. *Ubi in Editione vulgata sic est*, sapientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. *Dictio* scribæ *non est verbum imperandi, sed genitivus, ut constat ex Græci,* σοφία γραμματέως ἐν εὐκαιρίᾳ σχολῆς. *Et Complut. editio ità habet*: sapientia scribæ in opportunitate otii, *scilicèt consistit, aut comparatur. Sunt qui sapientiam legant, & tùnc,* scribæ, *est nominativus, ità ut sit sensus, scribæ, hoc est, legis doctores sapientiam percipient in tempore, quo vacui, & liberi sunt ab operibus servilibus, & illiberalibus, totos se veritatis speculationi tradentes. Sed hæc interpretatio licet à doctis probetur Græcæ editioni non convenit. Isidorus locum desumpsit ex D. Gregor. lib.* 18. *Moral. cap.* 25. Nullus quippè, *inquit*, eam planè recipiet, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione contendit: inde & alias dicitur: sapientia scribæ in tempore otii, & qui minoratur actu ipse percipiet eam.

(4) *Sensum de Scriptura sumit, & non verba. Locus est Lucæ* 12. Ille autem servus, &c.

11 Utile est multa scire, & rectè vivere: Quòd si utrumque non valemus: melius est ut benè vivendi studium, quàm multa sciendi sequamur.

12 Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum: nec esse beatum, multa scire, sed esse magnum beatè vivere.

13 Nihil prodesse omnem scire prudentiam cum ignorantia Dei: & nihil obesse scientibus Deum ignorantiam mundi. Perfectè autem scit, qui potiùs Deum, & ista non pro se, sed pro Deo scit.

14 Nihil obesse cuiquam, si per simplicitatem aliquam de elementis indignè sentiat; dummodo de Deo vera pronuntiet. Nàm quamvis de incorporeis, corporeisque naturis nequeat quisque disputare, beatum tamen illum facit vita recta cum fide.

CAPUT II.

De Fide.

1 NON posse ad veram beatitudinem pervenire, nisi per Fidem: beatum autem esse, qui & rectè credendo benè vivit, & benè vivendo, Fidem rectam custodit.

2 Deus, si creditur, meritò invocatur, & quæritur: ac per hoc tùnc perfectè laudatur, quandò invocatur, & creditur.

3 Non tantùm id credendum est, quod sensu carnis dignoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis conspicimus, id est, Deum. Sine Fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex Fide, peccatum est.

4 Fides nequaquam vi extorquetur, sed ratione atque exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violentèr, perseverare in eis non potest: exemplo, ut quidam ait, novellæ arboris, cujus si quis cacumen violentèr impresserit, denuò dum laxatur, in id quod fuerat, confestìm revertitur.

5 Sicùt homo libero arbitro conditus, sua sponte divertit à Deo: ità ex propria mentis conversione credendo, recurrit ad Deum: ut & libertas agnoscatur arbitrii per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ per acceptam Fidei veritatem.

6 In corde respicit Deus Fidem, ubi se non possunt homines excusare: qui ore simulant veritatis professionem, & corde retentant erroris impietatem.

7 Sicùt nihil proficit Fides, quæ ore retinetur, & corde non creditur: ità nihil profutura Fides, quæ corde tenetur, si ore non proferatur. De tali enim Fide Propheta ità quosdam objurgat dicens: Periit Fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, [1] confessione oris ad salutem profertur.

8 Vacuam esse sine operibus Fidem: & frustra sibi de sola Fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

9 [2] Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nàm ferre crucem & mori, mortificare se ipsum est: ferre & non mori, simulatio hypocritarum est.

10 [3] Qui per Fidem, cognitionem Dei habent, & operibus obscurantur, exemplum Balaam sequuntur; qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis Fidem.

11 Carnales Fidem non pro virtu-

(1) *In omnibus editis erat*, confessionis oris, *malè: sed in omnibus m. ss.* confessione oris: *quam lectionem probo, sic est apud Paul. ad Rom.* 10. Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit.
(2) *Greg. lib.* 8. *Moral. cap.* 26.
(3) *Greg. lib.* 25. *Moral. cap.* 10. *ad verbum.*

tute animi, sed pro commodo quærere temporali. Undè & Dominus dicit: (1) Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus.

12 Christianus malus, dum secundùm Evangelii Doctrinam non vivit, etiam ipsam Fidem, quam verbo colit, oborta tentatione, facilè perdit.

13 (2) Multi Fide tantùm Christiani sunt, opere verò à Christiana Doctrina dissentiunt. Multi quoquè Fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore eamdem per hypocrysim tenere se simulant. Et qui esse non possunt apertè mali, per terrorem fictè boni noscuntur.

14 Amatores mundi pugnant aliquando pro Fide, & aliis quidèm proficiunt: ipsi verò amore terreno implicati, cœlestia non requirunt, sed verbo tantùm Fidem defendunt.

15 Quidam pro Fide etiam hæreticos insequuntur, sed per arrogantiam eos, qui intra Ecclesiam sunt, contemnunt. Adversarios quidèm Fidei confutant pro infidelitate, sed fideles premunt fasce superbiæ.

CAPUT III.

De Charitate.

1 QUamvis nonnulli Fide, (3) atque operibus Sanctis videantur esse participes: tamen, quia privantur Charitate fraternæ dilectionis, nullum habent incrementum virtutis. Nàm sicùt ait Apostolus: (4) Si tradidero corpus meum, ut ardeam, Charitatem non habuero, nihil mihi prodest.

2 Sine amore Charitatis, quamvis quisque rectè credat, ad beatitudinem pervenire non potest: quia tanta est Charitatis virtus, ut etiam prophetia, & martyrium, sine illa nihil esse credantur.

3 (5) Nullum præmium Charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum. Undè & vinculum perfectionis Charitas, ab Apostolo dicitur; eo quòd universæ virtutes ejus vinculo religentur.

4 (6) Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: Valida est, ut mors, dilectio: idcircò, quia sicùt mors violentèr separat animam à corpore: ità & dilectio Dei violentèr segregat hominem à mundano, & carnali amore.

5 Qui Dei præcepta contemnit, Deum non diligit. Neque enim Regem diligimus, si odio leges ejus habemus.

6 Tenenda est cum sanctis viris unitas Charitatis: & quantò se quisque subtrahit mundo, tantò opus est, ut se associet bonorum consortio.

7 Charitas in dilectione Dei, & proximi constat. Servat autem in se dilectionem Dei, qui à Charitate non dividitur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à divinæ Charitatis participatione privatur. Nec poterit Deum diligere, qui noscitur in proximi dilectione errare. Christus Deus, & Homo est. Totum ergò Christum non diligit, qui hominem odit.

8 Bonorum discrestionis est, non odire personas, sed culpas: & rectè dicta pro falsis non spernere, sed probare.

Qui

(1) *Joann. 6. est etiam apud Greg. lib. 23. Moral. cap. 17.*
(2) *Greg. lib. 21. cap. 10. lib. 27. cap. 6. Moral.*
(3) *Ex Greg. lib. 18. Moral. cap. 14. Adfertque id testimonium Pauli ad Corinth. 13.*
(4) *Sic omnes cc. m. ss. & Cyprianus de Unitate Eccles. & Cassianus collat. 1. de Monach. destin. cap. 6. Locus est apud Paul. 1. ad Corinth. cap. 13. Gracè ἵνα καυθήσωμαι.*
(5) *Ex Greg. lib. 28. Moral. cap. 9.*
(4) *Ex Greg. lib. 10. Moral. cap. 12. adfertque illud Cantic. 8.* vallida.

9 (1) Qui imperfecti sunt in Dei amore, sæpè vitia superare disponunt; sed pondere vitiorum gravati, rursùs ad ea vitia, quæ optant relinquere, revolvuntur.

CAPUT IV.

De Spe.

1 QUI malè agere non desistunt, vanâ Spe indulgentiam de Dei pietate requirunt: quam rectè quærerent, si ab actione prava cessarent.

2 (2) Metuendum valdè est, ut nequè per Spem veniæ, quam promittit Deus, perseverantèr peccemus: nequè quia justè peccata distringit, veniam desperemus: sed utroque periculo evitato, & à malo declinemus, & de pietate Dei veniam speremus. Omnis quippè justus Spe, & formidine nitet: quia nùnc illum ad gaudium Spes erigit, nùnc ad formidinem terror gehennæ addicit.

CAPUT V.

De Gratia.

1 INterdum peccantibus nobis sua Deus dona non retrahit, ut ad Spem divinæ propitiationis mens humana consurgat. Nàm non potest conversum spernere, quem peccantem suis beneficiis provocat ad se redire.

2 (3) Confessionem hominis non esse humanæ virtutis. Nàm si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per Prophetam dicitur: Confessio & magnificentia opus ejus? Ab illo enim nobis omnia bona, Gratia præveniente, donantur. Nàm nihil boni operis dedimus, per quod confessionem Fidei accipere mereamur.

3 Profectus hominis donum Dei est. Nec à se potest quisquam, sed à Domino corrigi. Non enim quidquam boni habet proprium homo, cujus via non est ejus, testante Propheta: Scio Domine, quia non est hominis via ejus; nec viri est, ut ambulet, & dirigat gressus suos.

4 Sciant liberi arbitrii defensores, nihil posse in bonum sua prævalere virtute, nisi divinæ gratiæ sustententur juvamine. Undè & per Prophetam Dominus dicit: (4) Perditio ex te tua Israël, tantùm in me auxilium tuum. Quasi diceret: ut pereas tuo merito, ut salveris meo auxilio.

5 (5) Hominis meritum, superna Gratia non, ut veniat, invenit, sed postquam venerit, facit: atque ad indignam mentem veniens, facit in ea meritum, quod remuneret, qui solùm invenerat, quod puniret. Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus Diaboli crucem ascendit, de cruce paradisum adiit? Reus quidem ille, & fraterno sanguine venit cruentus; sed divina gratia in cruce est mutatus: Sciendum, quòd & nostra sit justitia in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eo quòd eam mereamur. Hæc enim & dantis Dei, & accipientis est hominis: Sicùt & panem nostrum dicimus, quem tamen à Deo accipere postulamus.

6 (6) Spiritualis gratia non omnibus distribuitur, sed tantùm modò ele-

(1) *Greg. lib.* 11. *Moral. cap.* 5.
(2) *Greg. lib.* 20. *Moral. cap.* 7. *& ex lib.* 33. *cap.* 11.
(3) *Ex Greg. lib.* 18. *Moral. cap.* 23.
(4) *Osea* 13. *Vulgata Editio sic habet.* Perditio tua Israël: tantummodò in me auxilium tuum. *In Septuaginta est*, corruptioni tuæ Israël quis auxiliabitur? *Quem sensum D. Hieron. in Oseam interpretatur.*
(5) *Ex D. Greg. lib. Moral.* 18. *cap.* 23. *Ferè ad verbum, illud autem de latrone adnotandum propter fratricidium fuisse in supplicium actum.*
(6) *Loquitur de Gratia perseverantiæ, nàm de Justificante, Concil. Trid. sess.* 6. *cap.* 17.

electis donatur. Non enim omnium est Fides, quam quidem & si plurimi suscipiunt, opus tamen Fidei non consequuntur.

7 [1] In divisione donorum diversi percipiunt diversa Dei munera: non tamen conceduntur uni omnia; ut sit pro humilitatis studio, quod alter admiretur in altero. [2] Nàm quod in Ezechiële animalium alæ altera ad alteram percutiuntur, virtutes designantur Sanctorum mutuo sese affectu provocantium, atque alterno exemplo invicèm sese erudientium.

8 Munera gratiarum alii ista, alii verò donantur illa. Nec dantur ità habere uni, ut non egeat alterius.

9 Posse fieri non est dubium, ut hi, quos quidam virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina præventi gratia, quosdam compendio sanctitatis præveniant: & dum sint conversione postremi, subitò efficiuntur virtutis culmine primi.

10 Dum quisque aliquod donum accipit, non appetat amplius, quàm quod meruit: ne dum alterius membri officium arripere tentat, id quod meruit, perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contentus officio subripit alienum.

11 Mali dona ideò ad damnationem accipiunt, quia non ad Dei laudem, sed ad suam vanitatem utuntur. Bonis malè utuntur, qui ea, quæ à Deo illis donata sunt, in malos usus assumunt, sicùt ingenium, sicùt & cætera Dei dona.

12 Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab eo percepisse congnoscimus. Nàm quòd sapientes sumus, quòd potentes existimus, non alterius, sed potiùs divino munere sumus. Utamur ergò optimè divinis beneficiis, quatenùs & Deum non pœniteat dedisse, & nobis accepisse sit utile.

13 Auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit, id est, quod accipere non meruit. [3] Sicùt & obdurare dicitur Deus hominem, non ejus faciendo duritiam, sed non auferendo eam, quam sibi ipse nutrivit. Non alitèr & obcæcare dicitur quosdam Deus, non ut in eis eamdem ipse cæcitatem faciat: sed quòd pro eorum inutilibus meritis cæcitatem eorum ab eis ipse non auferat.

14 Plerisque Dei dona dantur, perseverantia verò doni non datur. Et indè est, quod quidam principia habent conversionis bonæ, fine verò malo clauduntur. Electi verò accipiunt & conversionis donum, & perseverantiam doni: Ea ergò causa est, quod quidam & benè incipiunt, & benè finiunt.

CAPUT VI.

De Prædestinatione.

1 Gemina [4] est prædestinatio, sivè electorum ad requiem, sivè reproborum ad mortem. Utraque divino agitur judicio, ut sempèr electos superna & interiora sequi faciat: semperque reprobos, ut infimis & exterioribus delectentur, deserendo, permittat.

2 Sicùt ignorat homo terminum lucis, & tenebrarum, vel utriusque rei quis finis sit: ità pleniùs nescit, quis ante suum finem, luce justitiæ præ-

(1) *Greg. lib. 24. Moral. cap. 6. & homil. 10. in Ezech.*

(2) *Ezech. 1. Ità interpretatur Greg. homil. 3. in Ezech.*

(3) *Exod. 4. ad Mosen dicitur de Pharaone*: Ego obdurabo cor ejus. *Greg. Moral. 11. cap. 5.* Obdurare (*inquit*) quippè per justitiam dicitur Deus, quandò cor reprobum per gratiam non emollit, *& homil. 11. in Ezech. exponens illud.* Ego indurabo cor Pharaonis, non enim cor peccantis Dominus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat.

(4) *Ex Greg. lib. 33. Moral. cap. 20.*

prævenjatur, vel quis peccatorum tenebris usque in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum, conversus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patent, homini verò latent.

3 Quamvis justorum conversatio in hac vita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse, ad quem sint finem prædestinati, sed omnia reservari futuro examini.

4 Mira dispositio est supernæ distributionis, per quam hic justus ampliùs justificatur, impius ampliùs sordidatur: malus ad bonum aliquando convertitur, bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & non permittitur interire. [1] Datur ei, qui vult, esse bonus: alius nec vult, nec datur ei, ut sit bonus. Iste nascitur in errore, & moritur: ille in bono, quo cœpit, usque in finem perdurat. Tamdiù iste stat, quoùsque cadat: ille diù malè vivendo, in fine salvatur, respectusque convertitur.

5 Vult prodesse in bono justus, nec prævalet: vult nocere malus, & valet. Iste vult Deo vacare, & seculo impeditur: ille negotiis implicari cupit, nec perficit.

6 Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro justo. Et in hac tanta obscuritate, non valet homo divinam perscrutari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

CAPUT VII.

De [2] *Conversis.*

1 NON [3] inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus, sicùt scriptum est: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

2 Tùnc enim placet Deo nostra conversio: quandò bonum quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nàm sicùt scriptum est: [4] Væ his, qui sustinentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummaverunt.

3 Indulgentia peccatorum sciendum, ubi, quandò, vel qualibus datur. Ubi quippè? Nisi intra Ecclesiam Catholicam? Quandò, nisi ante venturi exitûs diem? Quia ecce nùnc tempus acceptabile, ecce nùnc dies salutis. Qualibus, nisi conversis, qui per humilitatem ad parvulorum transeunt imitationem? De quibus dicitur: Talium est enim Regnum Cœlorum.

4 Nemo perpendere potest, quanti sit ponderis in justitia, vel quanti fulgoris radio justitia clareat, nisi qui priùs toto mentis nisu convertatur ad Deum, quatenùs ipso lumine, quo illustratur, & suam fœditatem agnoscat, & lumen, quod cæco corde non intuebatur, intelligat.

5 Tùnc autem inattingibilem intelligi posse divinam justitiam, dùm eam quisque sequi conversus tentaverit: quia lux non intelligitur, nisi cum videtur.

Ju-

(1) *Tota sententia desumitur ex D. Greg. lib. 29. [illegible] cap.* 18.

(2) *Conversi in universum vocantur omnes, qui in Monastica vita Deo militant, ut est apud Pachomium in Regula apud & Cass. lib. 4. de Institutis renuntiantium cap. 1. Renuntiantes vocantur conversi: nùnc in Monasticis Ordinibus Laici appellantur conversi.*

(3) *Ex veteribus impressis.* Non inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus datur, *m. ss. omnes.*

(4) *Eccles. 2. Greg. lib. 6. exposit in prim. regulam cap. 13. Interpretatur locum*, sustinentiam, *inquit*, perdunt qui bona, quæ inchoant, non consummant.

6 Judicium, quod in hominis potestate consistit, conversionis est gratia, per quam nosmetipsos judicamus, quandò flentes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidiùs inhæremus.

7 Tripertitus describitur esse uniuscujusque conversi profectus: id est, primus, corrigendi à malo: secundus, faciendi bonum: tertius, consequendi boni operis præmium. Nàm quod ait Propheta: [1] Solve fasciculos deprimentes, mali est emendatio. Quod verò adjecit: Frange esurienti panem tuum; operis boni est actio. In eo verò quod subjungit: Tùnc erumpet matutinum lumen tuum: operis boni est retributio. Ergò non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malum. Nec poterit quisquam ad contemplationem Dei proficere, nisi se priùs in bonis studuerit actibus exercere.

8 Multis modis terret Deus homines, ut vel serò convertantur, atque exindè magis erubescant, quòd tamdiù expectati sunt, ut redirent. Nàm nùnc minis, nùnc plagis, nùnc revelationibus quosdam concutit: ut qui voluntate converti despiciunt, commoti terroribus corrigantur.

9 Plerisque ex sola mentis devotione convertuntur ad Deum: nonnulli verò coacti plagis convertuntur, qui ex devotione non convertebantur,[2] juxta capitulum Psalmi dicentis: In fræno & camo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

10 Plerique autem, dùm devotione non convertuntur, plagæ stimulis feriuntur: qui tamen nec sub verbere sentiunt, ut aliquatenùs corrigantur, sicùt Ægyptus, qui & pœnas luit, & emendari nequivit. De talibus enim ait Propheta: Percussisti eos, & non doluerunt: attribuisti eos, & renuerunt suscipere disciplinam.

11 [3] Nonnulli viri seculares elatione mentis tumentes, postmòdum conversi ad Deum, religiosâ sequuntur obedientiâ Christum: & qui anteà celsitudine mundiali tumebant, posteà ipsam elationem in studio humilitatis commutant.

12 [4] Quidam sunt, qui jàm secretè conversi sunt, quorum conversio, quia non procedit ad publicum, apud æstimationem humanam quales fuerunt, tales adhùc esse putantur; jàm tamen in Dei oculis surrexerunt. Itèm quidam adhùc humano judicio stare cernuntur; jàm tamen in Dei oculis ceciderunt.

13 Multi apud homines reprobi sunt, & apud Deum electi: atque itèm multi apud homines electi putantur, & apud Deum reprobi existunt, Salomone dicente: Vidi, inquit, impios sepultos, qui cum adhùc viverent in loco sancto erant, & laudabantur in Civitate quasi justorum operum. [5] Nullus ergò se putet electum, ne fortè jàm apud Deum sit reprobus.

CAPUT VIII.

De Primordiis conversorum.

1 TRimodum [6] genus est conversionis ad Deum, inchoationis cum dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cum requie. Sed ta-

(1) *Id probat Greg. lib. Moral. 5. cap. 8. & lib. 9. cap. ultim.*
(2) *Locus est Psalm. 31. ubiità legitur:* In camo & frano maxillas eorum constringe. *Sic Septuagint. legunt, & Basil. & Theod. per camum, & frænum disciplinam intelligentes. Camus Græcis est genus vinculi, κημος. Sunt qui vertant:* lupato & fiœno: *verùm in Psalm. Isidor. est*, in fræno & camo.
(3) *Greg. lib. 2. Moral. cap. 19 & lib. 18. cap. 12.*
(4) *Ex Greg. lib. 25. Moral. cap. 7. & 10.*
(5) *Ità Goth. Tolet.* quasi justorum animæ. *Salm. Goth.*
(6) *Ex Gregor. lib. 24. Moral. cap. 7.*

tamen plerumque alii incipiunt à dulcedine, alii à tentationum amaritudine.

2 Omnis conversus antè ex fletu inchoet peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. Priùs enim lacrymis purganda sunt vitia quæ gessimus, & tùnc [1] munda mentis acie, id quod quærimus contemplemur: ut dùm anteà flendo, peccati à nobis caligo detergitur, mundatis cordis oculis liberè superna inspiciantur.

3 [2] Antè necesse est timore converti ad Deum, ut metu futurarum pœnarum carnales illecebræ devincantur. Deindè oportet, abjecto timore, ad amorem vitæ æternæ transire. Perfecta enim charitas foràs mittit timorem: qui autem timet, pœnam habet, & non est perfectus. Undè & Apostolus: Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis: per quem scilicèt jàm non peccati pœna servos comprimit, sed amor justitiæ liberos reddit.

4 Necesse est omni converso, ut post timorem consurgere ad charitatem Dei debeat, quasi filius, nec sempèr sub timore jaceat, quasi servus. Tùnc enim amorem nostræ conversionis ostendimus, si denuò ut patrem diligimus, quem priùs servili mente verè ut Dominum formidabamus.

5 [3] Primordia conversorum blandis refovenda sunt modis, ne si ab asperitate incipiant, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conversum sine lenitate erudit, exasperare potiùs, quàm corrigere novit.

6 Conversus quisque anteà ab opere corrigendus est, posteà verò à cogitatione; ut priùs refrænet pravum actum, deindè appetitum delictum: ut quod jàm in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

7 Omnis nova conversio, adhùc pristinæ vitæ habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominum oculos debet, donec conservatio vetus, funditùs ab animo extirpetur.

8 Quisquis ex deteriore jàm melior esse cœpit, caveat de acceptis extolli virtutibus: ne graviùs per vanam gloriam corruat, quàm priùs per lapsum vitiorum jacebat.

CAPUT IX.

De Conflictu conversorum.

1 QUisque conversus si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, & summa virtutum subire contendat: si fortè adhùc aliqua adversa de carnis molestiis tolerat, non frangatur: quia dispensator bonorum novit adversitates reprimere vitiorum successione virtutum.

2 Tùnc magis gravari se quisque impulsu vitiorum agnoscit, dùm ad cognitionem Dei accesserit: sicùt Populus Israël graviori onere ab Ægyptiis premitur, dùm per Moysen divina illi cognitio aperitur.

3 Vitia enim antè conversionem, quasi pacem in homine habent, quandò autem expelluntur acriori virtute consurgunt. Fiunt autem inimica converso, quæ peccatori prosperè blandiebantur: atque itèm fiunt blanda converso, quæ peccatori adversa extiterunt.

4 [4] Multos habet conflictus Dei ser-

(1) *Ità Salm. Gotth.* Mundata. *Tolet.*
(2) *Greg. lib. Moral.* 9. *cap.* 22.
(3) *Greg. lib.* 24. *Moral. cap.* 7.
(4) *Gregor. lib. Moral.* 24. *cap.* 7.

servus ex recordatione operum præteritorum: multique post conversionem etiam nolentes motum libidinis sustinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, sed ad probationem: scilicèt ut sempèr habeant pro excutienda inertia hostem cui resistant, dummodò non consentiant. Undè & noverint servi Dei, se etiam à peccatis jàm esse mundatos: sed tamen cogitationum turpium adhùc interpellatione pulsari.

5 [1] Antè conversionem præcedit turba peccatorum, post conversionem sequitur turba tentationum. Illa se objiciunt, ne ad Deum convertamur: ista se ingerunt, ne liberis cordis oculis Deum cernamus: utriusque tumultus insolentiam nobis gignit, intentionemque nostram sæpè fraude multimoda intercludit.

6 Utilè est Dei servo, post conversionem tentari, quatenùs à torpore negligentiæ solicitantibus vitiis, ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum.

CAPUT X.

De Remissa conversione.

1 MUltos remissa conversio in pristinos errores reducit, ac vivendi tempore resolvit: horum ergò exempla quisque conversus evita, ne dùm timorem Dei à torpore incipis, rursùs mundanis erroribus immergaris.

2 Tepidus in conversione otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspicit: quòd si à torpore mentis evigilaverit, ea, quæ levia existimabat, confestìm quasi horrenda, atque atrocia pertimescit.

3 [2] Fraus & desidia in omni bono opere formidanda est. Fraudem facimus Deo, quotiens de bono opere nostro nosmetipsos, non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quotiens per torporem, languidè ea, quæ Dei sunt, operamur.

4 Omnis ars seculi hujus strenuos amatores habet, & ad exequendum promptissimos: & hoc proindè fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò divini timoris plerosque habet sectatores languidos, tepidos, pigritiæ inertiâ congelatos: sed hoc proindè, quòd labor eorum non pro præsenti, sed pro futura remuneratione differtur. Ideoque dum eorum laborem mercedis rètributio non statìm consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Undè & magna illorum gloria præparatur, qui bonæ conversionis vitæ principia augmento solidiore consummant: atque eò ad promerendam retributionem clariores præparantur, quò firmiùs duri itineris labores & inchoant, & consummant.

5 Quidam primo conversionis calore ad virtutes sese accingunt, accedente verò progressu, dùm immoderatè terrenis rebus incumbunt, pulvere [3] infimi appetitûs obscurantur; undè & Dominus de bonis seminibus dicit: quod autem cecidit in spinis, hi sunt qui audiunt verbum Dei, & solicitudine seculi, vel fallatia divitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur.

6 Nupèr conversi nequaquam debent in curis exterioribus provehi. Nàm si implicentur, confestìm, qua-

(1) *Tota hac sententia desumpta est ex Greg. homil. 2. in Evang. Luc. 18. de Cæco illuminato, exponente illud mysticè:* Et qui præibant increpabant eum ut taceret.
(2) *De desida & fraude fusè disserit Greg. lib. Moral. 9. cap. 17. Ex quo loco tota hac sententia deducitur.*
(3) *Ità Gotth. Tolet.* infirmi *Salmant.*

si plantata arbuscula, & nec dum radice præfixa, concutiuntur paritèr, & arescunt.

7 (1) Valet interdùm conversis pro animæ salute mutatio loci. Plerumque enim, dùm mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum est enim indè etiam corporalitèr avelli, ubi quisque illecebris deservivit: nàm locus ubi pravè quisque vixit, hoc in aspectu mentis opponit, quod sempèr ibi, vel cogitavit, vel gessit.

CAPUT XI.

De Exemplis Sanctorum.

1 AD conversionem, seu correctionem mortalium, multùm prosunt exempla bonorum. (2) Mores enim inchoantium, non queunt perficere ad benè vivendum, nisi perfectorum informentur exemplis patrum.

2 Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, quæ imitentur ad meliùs: sed proponunt sibi exempla malorum, quibus ad suorum morum perversitatem utantur in pejus.

3 (3) Ob hanc utilitatem scribuntur Sanctorum ruinæ, & reparationes, ut spem faciant salutis humanæ: ne quisquam post lapsum, pœnitendo desperet veniam, dum conspicit Sanctorum reparationem fuisse etiam post ruinam.

4 Sciant flagitio dediti, ad quam utilitatem eorum exempla proponantur Sanctorum: scilicèt, ut aut sint quos imitentur ad reparationem, aut certè ex eorum comparatione duriùs de inobedientia puniantur.

5 (4) Proptereà virtutes Sanctorum ad exemplum nostrum Deus proposuit, ut quantò de imitatione eorum conferri possunt nobis justitiæ præmia, tantò de perseverantia mali sint graviora tormenta.

6 Si enim ad boni incitamentum divina, quibus admonemur, præcepta deessent, pro lege nobis Sanctorum exempla sufficerent. At contrà, dum & nos Deus præceptis suis admoneat, & vitæ Sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla est jàm de reatu excusatio; quia & Lex Dei aures nostras quotidiè pulsat, & factorum documenta bonorum, cordis nostri intima provocant.

7 Et si pravorum sæpè secuti sumus exempla, cur non imitemur Sanctorum digna, & Deo placita facta? Et si apti fuimus imitari iniquos in malum, cùr pigri sumus incitari justos in bonum.

8 Orandus est Deus, ut virtutes, quas Sanctis præparavit ad coronam, nobis ad profectum sint positæ, non ad pœnam. Proficient autem ad profectum nostrum, si tot exempla voluerimus imitari virtutum. Certè si ea potiùs aversati, quàm imitati fuerimus, ad damnationem nostram erunt, (5) qui ea legendo implere neglèximus.

Mul-

(1) *Est apud Gratianum dist.* 81. *in Editis, & in Decreto Gregoriano, est* pro animæ salute. *In Gotthicis omnibus m. ss. est* pro animi salute.

(2) *Gotthus c. & multi alii ex m. ss. sic habent.* Nàm cætera perfectorum exempla mores inchoantium non queunt perficere ad benè vivendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, &c. *unus c. legit*: Nàm certa. *Illud verò* nisi perfectorum informetur exemplis patrum, *in nullo c. m. s. est. Verum retinui lectionem excusi c. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorii nixus; in quo lib.* 25. *Moral. cap.* 7. *sic est.* Nàm quasi quædam fomenta igni dare est, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta Dominica ministrare.

(3) *Gregor. homil.* 25. *in Evang. in fine.*

(4) *Gregor. lib.* 9. *Moral. cap.* 35.

(5) *Alludit ad illud Greg. lib.* 24. *Moral. c.* 6. Viva lectio est, vita bonorum.

9 Multi vitam Sanctorum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis sumunt: tanquàm si imago quælibet intendatur, & de ejus similitudine species picta formetur: sicque fit ad imaginem similis ille, qui ad similitudinem vivit imaginis.

10 Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur, seseque in illo, quasi in speculo, perspicit, ut adjiciat, quod deesse virtutis agnoscit. Minus enim seipsum homo ex semetipso considerat: sed dum alterum intendit, id quod minus est luminis adjicit.

11 Perfectorum est jàm virorum non quemlibet sanctorum imitando, sed ipsam veritatem intuendo, ad cujus imaginem facti sunt, justitiam operari. Hoc indicat, quod scribitur: Faciamus hominen ad imaginem & similitudinem nostram, quia ipsam intelligendo imitatur divinitatem, ad cujus factus est similitudinem. Iste ergò tantus est, ut non egeat homine demonstratore justitiæ, sed ipsam contemplando imitetur justitiam.

12 [1] Exempla Sanctorum quibus ædificatur homo, varias (faciunt) consectari virtutes: humilitatis ex Christo, devotionis ex Petro, charitatis ex Joanne, obedientiæ ex Abraham, patientiæ ex Isaac, tolerantiæ ex Jacob, castimoniæ ex Joseph, mansuetudinis de Moyse, constantiæ de Josuë, benignitatis de Samuële, misericordiæ de David, abstinentiæ de Danïële: sic & cætera facta priorum, quo labore, quo moderamine, quave intentione, vel compunctione gerantur, vir sanctus imitando considerat.

CAPUT XII.

De Compunctione Cordis.

1 COmpunctio [2] cordis, est humilitas mentis cum lacrymis, exoriens de recordatione peccati, & timore judicii.

2 Illa est conversis perfectior compunctionis affectio, quæ omnes à se carnalium desideriorum affectus repellit: & intentionem suam toto mentis studio in Dei contemplatione defigit.

3 [3] Geminam esse compunctionem, qua propter Deum anima cujusque electi afficitur: id est, vel dum operum suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

4 [4] Quatuor esse qualitates affectionum, quibus mens justi tædio salubri compungitur; hoc est, memoria præteritorum facinorum, recordatio futurarum pœnarum, consideratio peregrinationis suæ in hujus vitæ longinquitate, desiderium supernæ patriæ, quatenùs ad eam quantocyus valeat pervenire.

5 Quisque peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tunc Dei se sciat visitari præsentia: quandò id quod se admisisse recolit, interiùs erubescit, suoque judicio pœnitendo jàm punit. Nàm tùnc Petrus flevit, quandò in eum Christus respexit. Undè & Psalmus: [5] Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

6 Gressus Dei sunt in cor hominis

(1) *Gregor. lib.* 27. *Moral. cap.* 5.
(2) *Gregor. lib.* 23. *Moral. cap.* 13. *& homil.* 22. *in Ezech.*
(3) *Gregor. homil.* 22. *in Ezech. & alibi.*
(4) *Gregor. lib. Moral.* 23. *cap.* 13.
(5) *Ex duobus Psalmis Psalm.* 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere, *& Psalm.* 17. Commota est, & contremuit terra, *& Psalm.* 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Commota est, & contremuit terra. *In Psalterio Isidoriano, in hoc loco Psalm.* 76. *Sic est*; Illuxerunt fulgura tua orbi terræ, vidit, & commota est terra.

nis interior vis, qua bona desideria surgunt, ut calcentur mala. Quandò ergò ista in corde hominis fiunt, sciendum est tùnc esse Deum per gratiam cordi humano præsentem: undè se tùnc magis homo acuere ad compunctionem debet, quandò sentit & Deum interiùs operantem.

7 Quomodò mens hominis justi ex vera compunctione rapiatur, & qualitèr infirmata revertatur degustatæ lucis magnitudine, illum non posse, qui jàm aliquid exindè gustavit.

8 [1] Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores fiunt, sed tantùm ad hoc esse se peccatores assignant, ut ex ficta humilitate confessionis locum inveniant sanctitatis.

CAPUT XIII.

De Confessione Peccatorum, & Pœnitentia.

1 EX [2] eo unusquisque justus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem è contra, semetipsos peccatores fatentur, & tamen semetipsos à peccato non subtrahunt.

2 Magna jàm justitiæ pars est, [3] seipsum nosse hominem., [4] quod pravus est: ut ex eo divinæ virtuti subdatur humilius, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

3 Benè se judicat justus in hac vita, [5] ne judicetur à Deo damnatione perpetua. Tùnc autem judicium de se quisque sumit, quandò per dignam pœnitentiam sua prava facta condemnat.

4 [6] Amaritudo pœnitentiæ facit animum, & sua facta subtiliùs discutere, & dona Dei, quæ contempsit, flendo commemorare. Nihil autem pejùs, quàm culpam agnoscere, nec deflere.

5 Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator: sivè quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit. Quod enim oportuit, non gessit; & gessit quod agere, non oportuit.

6 Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit: condemnando scilicèt ac deflendo quæ gessit, tantò in deplorando profusius, quantò extitit in peccando procliviùs.

7 [7] Ille pœnitentiam dignè agit qui sic præterita mala deplorat, ut futura iterùm non committat. Nàm qui plangit peccatum, & iterùm admittit pec-

(1) *Gregor. lib. Moral. 22. cap. 10. & lib. 24. cap. 6.*
(2) *Gregor. 22. Moral. cap. 10. & lib. 24. Moral. cap. 6. circa finem.*
(3) *Gotthus & alii m. ss. habent* seipsum nosse homo, *obitèr observandum est, ad intelligentiam Divinæ Scripturæ, & hujus loci, quod vox homo in Divinis Litteris multis sumitur modis; aliquandò pro natura, aliquandò pro culpa, aliquandò pro fragilitate. Pro natura humana, Genes. 2.* Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. *Pro culpa, Psalm. 81.* Vos autem sicùt homines moriemini, *hoc est, sicùt inobedientes peccatores, & 1. ad Corinth. 3.* Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? *Pro fragilitate, Jerem. 17.* Maledictus homo, qui spem suam ponit in homine; *ac si apertè dicat in infirmitate, & fragili fundamento innititur, & Isai. 31.* Ægyptus homo, & non Deus. *Homo etiam vocatur, qui humana sapit, ut adnotavit Gregorius lib. 24. Moral. cap. 6. & adducit illud 1. ad Corinth. cap. 3.* Nonnè homines estis? *Vocatur, & qui carnis illecebris, & concupiscentiæ ardore vincitur, Ezech. 24.* Vos autem grex pascuæ meæ homines estis, *& Isai. 2.* Incurvavit se homo, & humiliatus est vir. *Indè homines carnales, jumenta vocantur, & affectus bestiarum illis tribuuntur. Joel. 1.* Computruerunt jumenta in stercore suo, *& illud Jerem.* Unusquisque ad uxorem proximi sui hinnievat, *& Ezech. 23.* Ut carnes asinorum carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum. *Ut Davidicum illud exprimatur Psalm. 48.* Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.
(4) *In omnibus excusis erat* quod parvus est *verùm consentientibus omnibus c. m. ss. posui* quod pravus est.
(5) *Ex illo Pauli.* Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur, dùm judicaremur autem à Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.
(6) *Ex Gregor. lib. 8. Moral. cap. 11.*
(7) *Est apud Magist. Sent. lib. 4. d. 14. & Smaragd. cap. 4. in Reg. S. Benedicti. Et in Decreto Gregoriano dist. 3. cap. 9. Sic habetur.* Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commisit, sic præterita mala deplorat, ut futura iterùm non committat: nàm qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quasi si quis lavet laterem crudum: quia quantò magis laverit, tantò magis lutum facit. *Hujus canonis lectionem à Viris Doctis, magno studio, & accurata di-*

li-

peccatum; quasi siquis lavet laterem crudum, quem quantò magis eluerit, tantò ampliùs lutum fecit.

8 Quamvis quisque sit peccator, & impius, si ad pœnitentiam convertatur, consequi posse veniam creditur.

9 Nullus de bonitate Dei dubitat, sed sola accipientium pravitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

10 In hac vita tantumdem pœnitentiæ patet libertas; post mortem verò nullam correctionis esse licentiam. (constat) Undè & Dominus dicit: (1) Me oportet operari opera ejus qui me misit, donèc dies est: veniet autem nox, quandò nemo potest operari. Hìnc (2) & Propheta: Date inquit, Domino Deo vestro gloriam, antequàm tenebrescat; id est, antequàm mors æterna præveniat. In hac vita dum estis; Deum per pœnitentiam glorificate.

11 Adhùc in hoc seculo pœnitentiam operantibus Dei misericordiam subvenit. In futuro autem jàm non operamur, sed rationem nostrorum operum ponimus.

12 Per id deteriorantur plerumquè iniqui, per quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi: qua illi mora vivendi non utuntur ad pœnitentiam, sed ad peccandi usurpant audaciam. A malo autem in deteriùs vadit, qui tempus sibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem pravi operis vertit.

13 Festinare debet ad Deum pœnitendo unusquisque dùm potest, ne si dum potest, noluerit, cùm tarde voluerit, omninò non possit. Proindè Propheta ait. Quærite Dominum, dum inveniri potest, invocate eum, dùm propè est. Et ubi inveniri potest, nisi in hac vita, in qua etiam & propè est omnibus invocantibus se? Nàm tùnc jàm longè erit quandò dixerit: Ite in ignem æternum. Modò enim non videtur, & propè est: tùnc videbitur, & propè non erit, quia videri poterit, & non poterit inveniri.

14 Si quandò quisque peccare potest, pœnitet, vitamque suam vivens ab omni crimine corrigit, non dubium, quod moriens ad æternam transeat requiem.

15 Qui autem pravè vivendo, pœnitentiam in mortis agit periculo, sicùt ejus damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergò cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus pœniteat, sanusque perpetrata facinora defleat.

16 Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus benè per Prophetam dicitur: Curant contritionem filiæ Populi mei cum ignominia, dicentes pax, pax, & non est pax. Cum ignominia igitur curat (3) contritionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit securitatem. Undè & sequitur: Confusi sunt, quia abominationem fecerunt; id est, confusi sunt non pœnitendo, sed pœnas luendo.

17 Alitèr enim confunditur coram judice reus, dum plectitur, atque alitèr qui de malo opere erubescens corripitur. Ille enim, quia reprehensus est, confunditur: iste, quia se malum fecisse memoratur.

 Quam-

ligentia perspectam, in summo loco habeo: Tamen ponam aliorum Codicum lectiones, ut doctus Lector intelligat, me quoquè in emendatione hujus libri omnem curam, & studium adhibuisse. Sunt apud me duo cc. veranda antiquitatis, alter ex Bibliotheca sancta, & Augusta Ecclesia Toletana, scriptus æra dcccclIII. *Alter ex insigni Collegio Ovetensi apud Salmanticam antiquior, uterque litteris Longobardis in pergamino scriptus, qui sic habent.* Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, ut futura iterum non committat (*Alius* admittat) nàm qui plangit peccatum, & iterum committit peccatum, quasi si quis lavet laterem crudam, quem quantò magis abluerit, tantò amplius lutum facit.

(1) *Paullò aliter est in Editione vulgata Joann. 9.*

(2) *Locus est Jerem. 12. quem Hieronymus de Captivitate Babylonica, aut de extremo judicio interpretatur.*

(3) *Locus est Jerem. 6. & tota sententia videtur ex D. Hieronymo desumpta ibidem.*

18 Quamvis per pœnitentiam propitiatio peccatorum sit, sinè metu tamen homo esse non debet: quia pœnitentiæ satisfactio, divino tantùm pensatur judicio, non humano. Proindè quia miseratio Dei occulta est, sinè intermissione flere necesse est. Nequè enim unquàm oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nàm securitas negligentiam parit: negligentia autem sæpè incautum ad vitia transacta reducit.

19 Dum per pœnitentiam expulsa fuerint ab homine vitia, si fortè post hæc, intercedente securitate, quælibet culpa subrepserit, confestìm delectationes pristinæ vitiorum mentem avidiùs irrêpunt, pulsantesque hominem in consuetis operibus graviùs pertrahunt: ità ut sint novissima illius pejora prioribus.

CAPUT XIV.

De Desperatione peccantium.

1 NON per locorum spatia, sed per affectum bonum, vel malum itur, recediturvè à Deo. Neque enim gressu pedum, sed gressu morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

2 Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ est: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergò peccare, ad mortem pertinet: desperare verò in infernum descendere. Undè & Scriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

3 Sæpè Diabolus eos, quos converti ad pœnitentiam aspicit, immanitate scelerum perculsos ad desperationem deducit: ut, subtracta spe veniæ, trahat in diffidentiam, quos non potuit retinere perseverantèr in culpa. Sed pœnitens prævidere debet callidas contra se hostis insidias: sicque Dei justitiam metuat, ut tamen, quamvis in magnis sceleribus, de misericordia ejus confidat.

4 Ampliùs lætatur Deus de anima desperata, & aliquandò conversa, quàm de ea, quæ nunquam extitit perdita: Sicùt de prodigo filio, qui mortuus fuerat, & revixit, perierat, & inventus est: de cujus regressu magnum fit gaudium patris.

5 Non alitèr coram Deo, & Angelis copiosius est gaudium de eo, qui à periculo liberatur, quàm de eo, qui nunquam novit peccati periculum. Quantò enim contristat res perdita, tantò magis si fuerit inventa lætificat: Sicùt in Evangelio, pastor ille exultat, qui perditam ovem inventam humeris suis gaudens reportat.

6 Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ ad pœnitentiam convertatur. Unumquemque enim Deus de suo fine, non de vita præterita judicat. Hoc quippè & legis testimonio edocetur: quòd homo de suo extremo justificatur, quandò Deus pro asini primogenito ovem jussit offerri, hoc est, immunditiam vitæ prioris mutandam [1] in innocentiam boni finis. Undè & cauda jubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in pœnitentiam.

7 Multi superna respecti gratia in extremis suis ad Deum revertuntur per pœnitentiam, & quæcumque mala gesserant quotidianis fletibus purgant, atque in bonis factis mala gesta commutant; quibus justè totum

quod

(1) *In excusis erat*, per innocentiam boni finis, *pro quo posui* in innocentiam, *consentientibus omnibus m. ss. & D. Gregor. lib. 27. Moral. cap. 11. Ex quo loco desumitur hæc sententia*; asini ergò (*inquit*) primogenita ove mutare, est immunditiæ vitæ primordia in innocentiæ simplicitatem convertere.

quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malè gesserunt, pœnitendo cognoscunt.

8 In vita hominis, finis quærendus est: quoniam Deus non respicit quales anteà viximus, sed quales circa finem vitæ existimus.

CAPUT XV.

De his, qui à Deo deseruntur.

1 DEO deserente, [1] nullum pœnitere: Deo respiciente, sua mala unumquemque videre, & plangere, & undè ceciderit cogitare. Nàm nonnulli ità despiciuntur à Deo, ut deplorare mala sua non possint, etiam si velint.

2 [2] Consilium immundorum spirituum, hoc est: ut, quia ipsis negatum est, post prævaricationem regredi ad justitiam, obserare aditum pœnitentiæ hominibus cupiant, ne vel ipsi revertantur ad Deum; eosque socios in perditione habere contendunt, quibuscumque frandibus insistentes; ut aut deserantur à Deo, aut flagelli immanitate desperent.

3 Ingemiscendum est jugitèr, & postposita securitate lugendum: ne Dei secreto, & justo judicio deseratur homo, & perdendus in potestate dæmonum relinquatur. Nàm revera, quem Deus deserit, dæmones suscipiunt.

4 [3] Dominici contemptores præcepti, statìm ut avertuntur à Deo, à malignis spiritibus occupantur, à quibus etiam, ut mala faciant, persuadentur. Hìnc est illud propheticum: Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur dæmones. Undè & in Psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

5 Quidam reproborum in potestate dæmonum, occulto Dei judicio, & justissimo rediguntur. Isaia testante: Ipse misit eis sortem, & manus ejus divisit eis eam in mensura, usque in æternum possidebunt eam.

6 Quidam electorum dimittuntur divinâ justitiâ incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione ejus reducti denuò convertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

7 [4] Nonnunquam enim revertens Deus hominem, quem deseruerat, rursùs affligens visitat: & per lamenta lacrymarum, ac pœnitentiæ afflictionem à peccatis expurgat, dicente Job ad Deum: Propter superbiam, inquit, quasi leænam capies me, reversusque mirabilitèr me crucias. Revertens enim Deus hominem cruciat, quandò quem peccantem deseruerat, flagellando iterùm visitat.

8 Malis actibus contra nos ampliùs cœlestem iracundiam nequaquàm provocare debemus: quin potiùs, si pœnitendo digna Deo acta gesserimus, severitatem ejus in clementiam commutabimus. Nàm ille, qui nos malos tolerat, non dubium est, quòd conversis clementèr ignoscat. Nàm quòd servatur nobis tempus pœnitentiæ, ut non simùl morte obruamur præcipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clementia, ut nos non damnet crudelitèr, sed expectet ad pœnitentiam patientèr.

CA-

(1) *Gregor. lib. 11. Moral. cap. 5.*
(2) *Ex Gregor. lib. Moral. 9. cap. 25.* Contra bonos (*inquit*) consilium maligni spiritus ineunt.
(3) *Gregor. lib. 25. Moral. cap. 9.*
(4) *Gregor. lib. 9. Moral. cap. 34.*

CAPUT XVI.

De his, qui ad delictum post lacrymas revertuntur.

1 IRrisor [1] est, non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet: nec videtur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus.

2 Canis reversus ad vomitum, est pœnitens ad peccatum. Multi enim lacrymas indesinentèr fundunt, & peccare non desinunt. Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiam, & effectum pœnitentiæ non habere (constat) quia inconstantia mentis, nùnc recordatione peccati lacrymas fundunt, nùnc verò reviviscente usu, ea quæ fleverant, iterando committunt.

3 Qui & præterita vult plangere, & actionibus secularibus incubare iste mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo deflere possit.

4 [2] Isaias peccatoribus dicit: Lavamini, mundi estote. Lavatur itàque & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non admittit. Lavatur itàque, & non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec deserit, & post lacrymas, ea quæ fleverat, repetit. Sic denique & alibi animam pœnitentem, atque iterum delinquentem sermo divinus increpat, dicens: Quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Quisquis ergò culpas præteritas plorat, hùnc necesse est modum teneat: ut sic admissa defleat, ne iterum flenda committat. Væ mihi misero Isidoro, qui & pœnitere retrò acta negligo; & adhuc pœnitenda committo.

CAPUT XVII.

De Peccato.

1 DUobus [3] modis peccatum committitur, id est, aut vi cupiditatis, aut metu timoris: dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat, quod metuit.

2 [4] Quatuor modis committitur peccatum in corde, quatuor perpetratur, & opere. Corde: suggestione dæmonum, delectatione carnis, consensione mentis, defensione elationis. Opere: nùnc latentèr, nùnc palàm, nùnc consuetudine, nùnc desperatione. Istis ergò gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

3 [5] Tribus modis peccatum geritur, hoc est, ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diverso. Ignorantiæ namque modo peccavit Heva in Paradiso, sicùt Apostolus ait: Vir non est seductus; mulier autem seducta in prævaricatione fuit. Ergò Heva peccavit ignorantia, Adam verò industria, quia non seductus, se sciens prudensque peccavit. Qui verò seducitur, quid consentiat, evidentèr ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quandò ad metum interrogantis ancillæ Christum negavit; undè & post peccatum amarissimè flevit.

4 Gravius est infirmitate, quàm ignorantiâ quemquam delinquere: graviusque industriâ, quàm infirmitate peccare. Industriâ namque peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequiùs au-

(1) *Ex August. homil.* 41. *Habetur apud Gratianum de Pœnit. dist.* 3. *cap.* 11. *& apud Mag. in* 4. *dist.* 14. *Tamen in utroque C. per antiquo Gotthico, est,* effectum pœnitentiæ non habere, & flenda iterum non admittere.
(2) *Gregor. lib. Pastor. Curæ part.* 3. *admonit.* 31. *Estque locus apud Isai. cap.* 1.
(3) *Apud Magist. Sentent. lib.* 2. *dist.* 42.
(4) *Greg. lib.* 4. *Moral. cap.* 25.
(5) *Ex Gregor. lib.* 25. *Moral. cap.* 11. *Est apud Magist. Sent.* 2. *dist.* 22. 1. *ad Timoth.* 2.

autem & de industria peccant, qui non solùm non benè vivunt: sed adhuc & benè viventes si possunt, à veritate divertunt.

5 Sunt enim qui ignorantèr peccant, & sunt qui scientèr. Sunt etiam & qui pro ignorantiæ excusatione scire nolunt, ut minus culpabiles habeantur: qui tamen seipsos non muniunt, sed magis decipiunt.

6 [1] Nescire simplicitèr, ad ignorantiam pertinet: noluisse verò scire, ad contumacem superbiam. Voluntatem quippè proprii Domini velle nescire, quid aliud est quàm velle Dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur se de ignorantia excuset: quia Deus non solùm eos judicat, qui à cognitione sua se avertunt: sed etiam illos qui nescierunt: testante eodem Domino per Prophetam: disperdam, inquit, homines à facie terræ, & eos qui avertuntur post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec investigaverunt eum. Et Psalmus: Effunde inquit, iram tuam in gentes, quæ te non noverunt.

CAPUT XVIII.

De Levioribus peccatis.

1 MUlti [2] vitam sinè crimine habere possunt, sinè peccato non possunt. Nàm quamvis in hoc seculo magna justitiæ quisque claritate resplendeat, nunquàm tamen, ad purum peccatorum sordibus caret: Joanne Apostolo attestante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

2 Quædam sunt facta peccatis similia: sed si bono animo fiant, non sunt peccata: ut putà potestas si, non se ulcisdendi cupiditate, sed magìs corrigendi studio ulciscatur in reum.

3 Itèm sunt peccata levia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamen à perfectis viris, velut magna crimina, evitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quandò etiam perfecti levia quæque delicta, quasì gravissima, lugent?

4 [3] Non solùm gravia, sed & levia sunt cavenda peccata. Multa enim levia unum grande efficiunt: sicùt solent de parvis & minutis guttis immensa flumina crescere. Numerositas enim in unum coacta exundantem efficit copiam.

5 Peccata, quæ incipientibus levia sunt, perfectis viris gravia deputantur.

6 [4] Tantò enim majus cognoscitur esse peccatum, quantò major qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus, juxta ordinem meritorum: &

(1) *Gregor. ibidem.*

(2) *Ex Gregor. lib. Moral. 21. cap. 9. Peccatum hìc vocat, quod non est capitale scelus, crimen verò quod peccatum ad mortem dicitur. Sic Cassian. explicat collat.* 11. *cap.* 10. Omnis, *inquit*, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen ipsius in eo est; & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. *Et iterum*: Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. *Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus dici, à quibus quisquis se abstrahere, atque emundare noluerit, pro illo in alio loco prædictus Apostolus ne orari quidem debere pronuntiat*: Qui scit, *inquiens*, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabit ei vitam peccanti non ad mortem: est peccatum ad mortem non pro illo dico; ut roget quis. *Cæterum de illis, quæ pronuntiantur non esse ad mortem, à quibus etiam hi, qui fidelitèr Christo deserviunt, quantalibet semetipsos circumspectione custodiant, immunes esse non possunt, ità dicitur*: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: *Et iterum*: Si dixerimus, quia non peccavimus, mendacem facimus eum, & verbum ejus non est in nobis. *Impossibile namque est, quemlibet Sanctorum, non in istis minutis, quæ per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per oblivionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionem, per somnium admittuntur, incurrere: quæ licèt ab illo peccato, quod ad mortem dicitur esse, aliena sint, culpa tamen, ac reprehensione non carent.*

(3) *Posui* ex parvis, & minutis guttis: *ut est in Gotth. Ovet. Similitudo est apud Gregor. lib. 3. Past. Curæ admonit.* 34. Altos quippè gurgites fluminum parvæ, sed innumeræ replent guttæ pluviarum. *In Tolet.* Ex parvis, & minimis. *Intelligitur dispositive levia disponunt ad mortalia.*

(4) *Juvenal.* Omne animi vitium tantò conspectius in se Crimen habet, quantò major qui peccat habetur.

& sæpè quod minoribus ignoscitur, majoribus imputatur.

CAPUT XIX.

De Gravioribus peccatis.

1 EXperimento [1] minorum peccatorum majora committi peccata, ut duriùs feriantur pro magnis sceleribus, qui de parvis corrigi noluerunt. Judicio autem divino in reatum nequiorem labuntur, qui distringere minora sua facta contemnunt.

2 Multi à crimine in crimen corruunt, qui Dei cognitionem habentes, timorem ejus neglegunt: & quem noverunt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cæcantur divino judicio punienda committere, & in pœnam conmissi facinoris facinus deterius addere.

3 Sæpè peccatum, alterius peccati causa est, quod committitur, cum aliud ex ipso quasi sua suboles oritur: sicùt fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluvie.

4 Pœnà peccati peccatum admittitur, quandò pro merito cujusque peccati, Deo deserente, in aliud peccatum deteriùs itur, de quo ampliùs, qui admisserit, sordidetur. Ergò præcedens peccatum causa est sequentis peccati: sequens verò peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itàque peccata, sequentium sunt criminum causa, ut illa, quæ sequuntur, sint præcedentium pœna.

5 Præcedentium peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio veniens de divina Justitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te, neque enim, dum quicumque justi sunt, à Deo impelluntur, ut mali fiant: sed dum mali jàm sunt, indurantur, ut deteriores existant: sicùt & Apostolus dicit: [2] Quoniam charitatem veritatis Dei non receperunt, ut salvi fierent, immisit illis Deus spiritum erroris. Facit ergò Deus quosdam peccare, sed in quibus talia jàm peccata præcesserint, ut justo judicio ejus mereantur in deterius ire. Talia quippè peccata præcedentibus aliis peccatis prolabuntur in pœnam, quam peccata merentur.

6 Quædam de ira Dei veniunt peccata, quæ pro merito aliorum compensantur peccatorum. Undè & Propheta: Ecce, inquit, tu iratus es, & nos peccavimus, in ipsis fuimus sempèr; tanquam si diceret: Quia sempèr in peccatis fuimus, iratus es, ut deteriùs peccaremus.

7 [3] Quid enim sit iram Dei mereri, quid verò provocare, prudens lector scire debet. Gravior est namquè ira, quæ provocatur, quàm ea, quæ meretur: Nàm meremur, quandò ignorando peccamus: provocamus, quandò scimus bonum facere, nec volumus.

8 Nùnc iram Dei, dum vivimus, vitare possumus. Timeamus ergò, nè veniente illo terrore judicii, sentiri possit, vitari non possit.

CAPUT XX.

De Manifestis, occultisque peccatis.

1 MAjoris [4] est culpæ manifestè, quàm occultè peccare. Du-

(1) *Greg. lib. 25. Moral. cap. 9. Et est apud Magist. Sent. in 2. distinct. 36.*
(2) *Locus est apud Paul. 2. ad Thess. 2.* Eo quòd charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideò mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.
(3) *Greg. lib. 26. Moral. cap. 28.*
(4) *Ex Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25. & alibi in Cura Pastor.*

Duplicitèr enim reus est, qui apertè delinquit: quia & agit, & docet. De talibus Isaias dicit: & peccata sua, quasi Sodoma, prædicaverunt, nec absconderunt.

2 Multi enim publicè delinquentes, sinè ullo pudore sua flagitia prædicant, nec ullâ utuntur sceleris verecundiâ.

3 Quædam enim jàm justitiæ portio est, iniquitatem suam hominem abscondere, & in semetipso de peccatis propriis erubescere.

3 Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare [1] clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cum omni malitia, id est, cum ipsis peccatis.

4 Ex eo ipso quo quisque peccatum, quod agit, abscondit, judicii jàm est indicium: quia non erubescitur, nisi de conscientiæ reatu: Ergò ex hoc ipso, quo quisque de facto suo erubescit, ipse sibi jàm Judex fit.

CAPUT XXI.

De Peccati amore.

1 ALiud est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicii. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectendo justitiæ bonum: nec eum delectat peccatum, etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui verò pœna sola supplicii in se vitia reprimit: quamvis non expleat opus peccati, vivit tamen in eo voluntas peccandi: doletque sibi illicitum, quod lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amando justitiam facit: non is, qui eam solo metu pœnarum invitus custodit.

2 Quidam & diligunt peccatum, & faciunt: quidam diligunt tantùm, & non faciunt: plerique verò faciunt tantùm, & non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt, & tamen justitiam odiunt. Graviùs autem peccat, qui non solùm peccatum diligit, sed & facit, quàm qui non facit & diligit: graviùsque interdum, qui diligit, & non facit, quàm qui facit, & odit. Gravissimum est non solùm facere, sed & diligere peccatum.

3 [2] Nàm sunt quidam, qui confestìm peracto flagitio confunduntur, & sunt qui non solùm non dolent gessisse malum, sed etiam deipso malo opere gloriantur. Sicque ad comparationem mali fit deterius, dum de vitiis gratulantes, extolluntur in pejus. De talibus ait Salomon: Qui lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.

CAPUT XXII.

De Peccandi necessitate.

1 INterdùm mali quod sumus, necessitate potiùs, non voluntate existimus. Vertenda est autem necessitas mali, in voluntatem boni. [3] Plerique non voluntate, sed sola necessitate peccant: pertimescentes temporalem inopiam. Et dum præsentis seculi necessitatem refugiunt, à futuris bonis privantur.

2 Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt, nullaque coacti inopia existunt iniqui: sed tantùm gratis cupiunt essè mali. Neque enim ipsam rem amant, quam ap-

(1) *De Clamore vide Gregorium in Expositione secundi Psalm. Pœnit. in illud*, quoniam tacui, *& Psalm. 7. & 3. lib. Pastor. Curæ, admonit.* 10. *ibi*, clamorem libertatem peccandi vocat.

(2) *Gregor. lib. 6. Moral. cap. 11.*

(3) *Loquitur Isidorus de necessitate, quæ non rejicit voluntarium, cum duplex sit peccatum absolutum, & ex conditione. Magist. lib. 2. dist. 36.*

appetunt, sed ipsa tantùm peccati malitia delectantur.

CAPUT XXIII.

De Peccandi consuetudine.

1 MEliùs [1] est peccatum cavere, quàm emendare. Faciliùs enim resistimus hosti, à quo nondum victi sumus, quàm ei, à quo jàm superati ac devicti cognoscimur.

2 Omne peccatum, antequam admittatur, ampliùs pertimescitur. Quantumvis autem grave sit, dum in usu venerit, leve existimatur, & sinè ullo metu committitur.

3 Istis fomitibus, quasi quibusdam gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque prava delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionem, actio consuetudinem, consuetudo necessitatem. Sicque his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur astrictus, ità ut ab ea evelli nequaquàm valeat, [2] nisi divina gratia manum jacentis apprehendat.

4 Peccatum admittere, [3] cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coangustare, ne is qui cecidit, valeat exire. Sed interdùm etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conversionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne in deterius peccando eatur.

5 Nequissimum est peccare, pejus est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facilè, ab hoc cum labore resurgitur: dum malæ consuetudini repugnatur.

6 Malè agendi consuetudinem, recessum esse, [4] Propheta asserit, in profundum, cujus usu, quasi quadam lege, homo tenetur astrictus, ut etiam quandò non vult, peccatum committat. A lapsu verò citò resurgere, non est in profundum ire.

7 Apostolus legem peccati dicit in membris nostris, quæ lex consuetudo est, quam peccando concipimus, & non ab ea, cùm volumus, discedimus: quia jàm necessitatis vinculo per consuetudinem retinemur.

8 Multùm veri amor agit in homine, sed resultat caro malæ consuetudinis lege. Benè autem audactèr pro bona conscientia exultat, qui valentèr in se reprimit, quod insolentèr impugnat.

9 Frequentèr peccare cavendum est, nàm hoc ipsum, quod de malo nostro plerumquè Deus nobis salutem operatur, quantò mirabile est, tantò perrarum est. Propterea metuendum est confidere ità salvari, ne fortè, dum expectamus à vitiis sanari, & vitia multiplicemus, & salutem non adipiscamur. Ergò studeamus aut non cadere, aut citò conversi à lapsu consurgere.

10 Omninò peccare cavendum est, quod si humana fragilitate peccatum subrepserit, confestìm erit corrigendum, quod nequitèr sentitur commissum. Citò enim corrigitur culpa, quæ citò cognoscitur: tardiùs autem sanatur vulnus, quod jàm putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

11 Iteratio peccati gravior est, sicùt si morbus super morbum veniat:

Si-

(1) *Ex Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25.*

(2) *Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Marc.* 1. Accedens (*inquit*) elevavit eam apprehensa manu ejus, & continuò dimisit eam febris.

(3) *Luc.* 14. Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die sabbathi. *Vide August. de Quæst. Evang. lib.* 2. *q.* 29.

(4) *Locus est Isai.* 31. Convertimini, sicùt in profundum recesseratis filii Israël. *Ubi Symmachus.* Agite pœnitentiam, qui profundo consilio atque peccato à Domino recessistis. *Ex Hieronymo.*

sicùt si imber super imbrem occurrat.

12 [1] Mora peccandi immanitatem facit sceleris, undè & Propheta: Væ inquit, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum. Trahit enim iniquitatem, ut funiculum, qui tardat converti ad Deum. Trahere enim iniquitatem, est moram facere iniquitati. Undè & Psalmus: Prolongaverunt iniquitates suas; Dominus justus concidet cervices peccatorum.

CAPUT XXIV.

De Peccati recordatione.

1 BOnum est homini sempèr ante oculos propria adhibere delicta secundum Psalmi sententiam: Et peccatum meum ante me est sempèr. Sicùt enim non oportet reminisci peccati affectum: sic sempèr necesse est ununquemque suum in flendo commemorare peccatum.

2 Apud justum recordatio peccati facit tædium animi. Qui autem luxuriæ, & cupiditati subditi sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati opere gloriantur.

3 [2] Servo Dei tanta recordatio esse debet peccati, ut ea quæ gessit, sempèr lacrymis confiteatur. Undè & Psalmus dicit: Conversus sum in ærumna, dum configitur spina. Peccatum meum cognitum tibi feci: Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino. Supra enim dixerat: Quoniam tacui, hoc est, non sum confessus: inveteraverunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die. Quid ergò tacuisse se pœnitet, nisi confessionem peccatorum? Quid clamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergò peccatorum suorum defensor extitit, necesse est, ut pœnitendo accuset, quod superbiens pravè admisit.

CAPUT XXV.

De Cogitatione.

1 BIpertita est causa peccandi, id est, operis & cogitationis, quorum [3] unum iniquitas dicitur, quod opere geritur: aliud injustitia, quod cogitatione admittitur.

2 Priùs autem actio resecanda est, posteà cogitatio, prius prava opera, posmodum desideria. Vicissìm autem & à cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio nascitur, quamvis & si ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen pravæ cogitationis malitia non erit innocens. Undè & Dominus per Isaiam: Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.

3 Non enim solùm factis, sed & cogitationibus delinquimus, si eis illicitè occurrentibus delectemur.

4 [4] Sicùt vipera à filiis in utero positis lacerata perimitur: ità nos cogitationes nostræ intra nos enutritæ oc-

(1) *Ex Gregor. lib. Moral.* 33. *cap.* 9. *Isai.* 5.
(2) *Ex Gregor. ibidem & August.*
(3) *Sic Gregor. lib. Moral.* 10. *cap.* 11. Omne peccatum, aut sola cogitatione committitur, aut cogitatione simùl, & opere perpetratur. Iniquitas ergò in manu est, culpa in opere.
(4) *Job* 20. Occidet cum lingua viperæ, *ubi Gregor. lib.* 15. *Moral. cap.* 9. Viperæ autem cum conceperint filii earum in ventre sæviunt: Qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt; undè, & vipera, eo quòd vi pariat nominatur. Vipera itaque sic nascitur, ut violentèr exeat, & cum matris suæ extinctione producatur. *Quod verò falsum sit, viperarum fœtus viscera parentis perforare, docet Aristoteles lib.* 5. *de Hist. Animal. cap.* 39. Vipera, *inquit*, parit catulos obvolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur, & singulis diebus singulos parit, plusquam viginti. Et evenit interdùm, quòd qui in utero sunt, abrosis membranis, prorumpant. *Hæc Aristoteles; quod, & adnotavit Albertus Mag. lib.* 25. *eo in loco. Plin. lib.* 10. *Natur. Hist. cap.* 62. *eadem. Sed addit:* Itaque cæteræ tarditatis impatientes prærumpunt latera occisa parente.

occidunt, & conceptæ interiùs vipereo veneno consumunt, animamque nostram crudeli vulnere perimunt.

5 Non est arbitrii nostri cogitationis pravæ suggestionibus præveniri: jacere autem in animo cagitationem, nostræ attinet voluntati. Illud ergò ad culpam non redigitur, istud culpæ propriæ imputatur. Nàm cogitationes illicitas occurrere, dæmonum est; cogitationibus oblectari perversis, nostrum est.

6 Plerumquè fieri solet ut immundæ corporalium rerum species, quas didicimus, nostris mentibus opponantur, & nolentes eas cogitemus: quantùmque ab eis aciem mentis avertere nitimur, tantò illæ se magis animo ingerunt, obscœnisque in nobis motibus obrepunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quàm meruit primus homo in pœnam sui peccati.

7 Dum unusquisque divina illuminatione prævenitur, statìm molestiis turpium cogitationum pulsatur. Sed Dei servus judicio timoris Dei earum delectamenta à semetipso rejicit, [1] bonisque contra objectis cogitationibus turpes à se repellit.

8 Magna observantia circa cordis est custodiam adhibenda: quia aut bonæ, aut malæ rei ibi consistit origo, nàm sicùt scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideòque si priùs pravæ cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

9 Non est timendum, si bona, malaque in cogitationem veniant: sed magis gloriandum, si mens mala à bonis intellectu rationis discernat.

10 Itèm nihil juvat, quòd inter bonum & malum sensu prudentiori discernimus: nisi opere, aut mala cognita caveamus, aut bona intellecta faciamus.

CAPUT XXVI.

De Conscientia.

1 HUmana conditio, dùm diversis vitiositatibus mentem conturbat, etiam ante pœnas gehennæ per incognitum animæ appetitum jàm pœnas conscientiæ patitur.

2 [2] Omnia fugere poterit homo præter cor suum. Non enim potest à se quisque recedere. Ubicunquè enim abierit, reatus sui conscientia illum non derelinquit.

3 [3] Quamvìs humana judicia subterfugiat omnis, qui malè agit, judicium tamen conscientiæ suæ effugere non potest. Nàm etsi aliis cælat, quod egit, sibi tamen cælare non potest, qui plenè novit malum esse, quod gessit. Duplex fit ergò in eo judicium, quia & hic suæ conscientiæ reatu punitur, & illic perpetuali pœna damnatur.

4 [4] Hoc enim significat. Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum: Abyssum enim abyssum invocare, est de judicio suæ conscientiæ ire ad judicium damnationis perpetuæ. In voce cataractarum, id est, in pudicatione Sanctorum.

CA-

(1) *S. Nicolaus Martyr in Sententiis*; cogitationes pravas, aliis cogitationibus bonis depelle.
(2) *Ex Gregor. lib. 27. Moral. cap. 16.*
(3) *Gregor. ibidem.*
(4) *Psalm. 41. & ibi August.*

CAPUT XXVII.

De Intentione mentis.

1 OCulus [1] hominis intentio operis ejus est. [2] Si ergò intentio ejus bona est, & opus intentionis ipsius bonum est. Alioquìn malæ intentionis etiam si bonum in factis opus appareat, bonum tamen jàm non est; quoniam ex sua intentione aut probatur bonum, aut reprobatur indignum. Bona est ergò intentio, quæ propter Deum est: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vanâ gloriâ est.

2 Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari potuerant.

3 Unusquisque bonum opus, quod agit, intentione bona agat; quoniam pro mala intentione plerumquè opus bonum, quod agimus, perdimus, & minus à culpa vacamus.

4 [3] Sæpè quæ apud hominum judicium bona apparent, apud examen diligentissimi, & acutissimi judicis reproba deteguntur. Ideoquè omnis sanctus veretur, ne fortè bonum quod agit, pro aliqua animi intentione inoculis Dei reprobum sit.

CAPUT XXVIII.

De Sensibus carnis.

1 PER sensus carnis morbus irrepit mentis. Undè & per Prophetam Dominus dicit: [4] Omnes cogitationes terræ ab Aquilone venient, & ponet unusquisque solium suum in introitu portarum Jerusalem. Regna Aquilonis vitia sunt, quæ sedes suas in portis ponunt, quandò per sensus carnis labem animæ ingerunt: ideoquè in ipsis portis, id est, in ipsis sensibus regnant.

2 [5] Nequè enim aliundè peccamus, nisi videndo, audiendo, attrectando, gustando, atque tangendo. Undè & aliàs dicitur: Intravit mors per fenestras nostras. Et alibì: Extranei ingrediebantur per portas ejus, & super Jerusalem mittebant sortem. Extraneos quippè immundos esse spiritus, qui tanquàm per portas, ità per sensus carnis animam irrêpunt, & eam illecebrando devincunt.

CAPUT XXIX.

De Sermone.

1 DUM [6] quædam parva vitiorum verba non evitamus, in magnum linguæ prolabimur crimen: & dum facta quædam non gra-

(1) *Alludit ad illud Matth. 6.* Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. *Quem locum de cordis intentione interpretatur Gregor. lib. Moral. 28. cap. 6.* Undè benè in Evangelio veritas dicit: Lucerna corporis tui est oculus tuus, &c. Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præveniens cordis intentio? Quæ priusquam se in actione exerceat, hoc jàm quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi unaquæque actio, quæ intentionem suam, quasi intuentem oculum, sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; quia si rectè intendimus, per simplicitatem cogitationis bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum perversa intentione quid, vel rectum agitur, etsi splendere coram hominibus cernitur, apud examen tamen interni judicis obscuratur. *Ità etiam interpretatur Chrys. homil. 2. in Matth. & Aug. de Serm. Domini, & contra mendacium cap.7. Theologi discrimen statuunt inter finem, voluntatem, & intentionem: de quo Magist. lib.2. dist.39.*

(2) *Ambrosius idem, sed paulò alitèr lib.1. Offic. cap. 30.* Affectus tuus operi tuo nomen imponit.

(3) *Suprà cap. 7. Sentent. 13.*

(4) *In excusis* cogitationes, *quod abstuli, & reposui* cognationes, *ex Jerem. cap. 1.* Ecce ego convocabo omnes cognationes Regnorum Aquilonis. *Atque ità constantèr legunt Hieronym. & cæteri neoterici interpretes: Septuaginta autem non habent cognationes, sed tantùm.* Ecce ego convocabo omnia Regna ab Aquilone. Ἰδὲ ἐγὼ συγκαλῶ πάσας τὰς βασιλείας ἀπὸ βοῤῥᾶ.

(5) *Gregor. lib. Moral. 21. cap. 2.*

(6) *Ex Gregor. 3. part. Cura Pastor. admonit. 15.*

via liberè, ac sinè metu committimus, ad potiora scelera & horrenda peccandi consuetudine labimur.

2 (1) Sicùt plerumquè multi loquorum stultitia reprehenditur: ità rursùs nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim satìs laxando linguam, in levitatis vitio defluunt: isti nimìs reticendo, ab utilitate torpescunt.

3 Imperiti, sicùt loqui nesciunt, ità tacere non possunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces, verbis perstrepunt, sensu nihil dicunt.

4 (2) Sicùt falsitatis crimina à proficientibus pertimescuntur: ità otiosa verba à perfectis viris vitantur. Nàm sicùt ait quidam: Sicùt pro otioso verbo ratio ponitur, ità pro sermone injusto pœna exolvitur.

5 Vani sermones in ore Christiani esse non debent. Nàm sicùt malos mores bona colloquia corrigunt: ità prava bonos mores corrumpunt.

6 (3) Custodia ori ponitur, dum quisque non se justum, sed, quod magis verum est, peccatorem fatetur.

7 Manum super os ponit, qui bonis operibus linguæ excessus operit. Manum super os ponit, qui malæ locutionis culpas bonæ actionis velamine tegit.

8 Loquens, quæ ad Deum pertinent, nec faciens, & si inutilis sibi est, audientibus tamen prodest.

9 Qui de sapientia se laudari affectant, loquentem Prophetam attendant: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.

10 (4) Rectè ex sententia dicit, qui veram sapientiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui sine humilitate dicunt, de sola scientia dicunt, non de sententia.

11 Ille enim sapit, qui rectè, & secundum Deum sapit.

12 In suam dicunt contumeliam Doctores, si dum sint ab eis dicta sapientèr, nimium tamen eloquentèr. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum, ac fucum mundialis eloquentiæ inflatis sermonibus perornatum.

13 Quidam curiosi delectantur audire quoslibet sapientes, non ut veritatem ab eis quærant: sed ut facundiam sermonis eorum agnoscant, more Poëtarum, qui magis compositionem verborum, quàm sententiam veritatis sequuntur.

14 (5) Quadrimoda est dicendi ratio, quia prævidendum est, quid, cui, quandò, vel qualitèr aliquid proferatur.

15 (6) Itèm quadrimoda est dicendi ratio, cùm aut benè sentiendo, quid benè profertur; aut nihil sentiendo, nihil dicitur: aut parum sentiendo loquacitas sola ostendatur: aut optimè sen-

(1) *Gregor. ibidem.*
(2) *Gregor. lib. Moral 32. cap. 2.*
(3) *Ex Gregor. part. 3. Curæ Pastor. admonit. 15.*
(4) *Alludit ad illud Sapient.* 7. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. *Quem locum Gregor. interpretatur lib. Moral. 23. cap.* 10. Undè bene quidam sapiens dixit: Mihi autem det Deus hæc dicere ex sententia: sententia quippè ex sensu vocata est. Et recta, quæ intelligit, non ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodò sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.
(5) *Ità est apud Gregor. lib. 24. Moral. cap. 13. Verùm Hieronymus omnem loquendi rationem his terminis circumscripsit, cap. 4. ad Ephesios.* Quoties verò, *inquit*, loquimur, aut non in tempore, aut importuno loco, aut non ut convenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro, ad destructionem eorum, qui audierunt, quæ sententia *habetur 22. q. 5. cap. Quoties.*
(6) *In omnibus excusis erat* sentiendi, *sed non benè. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral.* 8. *cap.* 22. Vis quippè summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nàm sunt nonnulli, quos sentiendi simùl, ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simùl, & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli, qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia loquutionis obmutescunt.

sentiendo non elegantèr profertur, quod intelligitur.

16 Item quadripertita est loquendi ratio, qua vel bonum benè, vel malum malè, seu bonum malè, vel malum benè profertur.

17 Bonum quippè benè loquitur, qui ea quæ recta sunt, humilitèr annuntiare videtur. Malum malè loquitur, qui quodlibet flagitium persuadere conatur. Bonum malè loquitur, qui quodcumque rectum arrogantèr prædicare sentitur. Malum benè loquitur, qui aliquod narrando vitium detestatur, ut ab eo homines avertantur.

18 [1] Corde benè loquitur, qui charitatem non simulat. Ore benè loquitur, qui veritatem annuntiat. Factis benè loquitur, qui alios bonis exemplis ædificat.

19 Corde malè loquitur, qui interiùs cogitationes noxias meditatur, & cogitat. Linguâ malè loquitur, qui pro eo, quod malè agit, flagellatur, & murmurat. Factis malè loquitur, qui malè vivendo, exemplis suis alios ad pravè agendum informat.

20 Semèl benè loquitur, qui se pœnitendo redarguit: Bis benè loquitur, qui benè vivendo & alios instruit.

21 Semèl malè loquitur, qui post vitium citò corrigitur. Bìs malè loquitur, qui malè vivit & malè docet. Itèm bìs malè loquitur, qui & malè cogitat, & malè refert cogitata. Itèm bìs malè loquitur, qui & bonum, quod debuit, non egit: & malum, quod non oportebat, admisit.

22 Mali mala respondent pro bonis, & adversa pro optimis. Boni bona respóndent pro malis: & prospera pro adversis.

23 Adversus convicium linguæ fortitudo adhibenda est patientiæ, ut tentatio verbi, quæ foris impugnat, tolerantiæ virtute devicta discedat.

24 Non omnis, qui patitur probra, justus est: sed qui pro veritate innox patitur, ille tantummodò justus est.

25 Inter vituperationes linguæ & opprobria hominum, isto remedio mens justi se corroborat: ut tantò solidius in Deum figatur interiùs, quantò exteriùs ab humanis spernitur sensibus.

26 Qui illatas sibi contumelias tranquillo animo prodit, dolorem cordis aperit, & virus quod fervet in animo, facilè rejicit.

27 Vulnera enim mentis aperta citò exhalant: clausa, nimis exulcerant.

28 Qui dolorem injuriæ clauso pectore tegit, quantò ampliùs silentio linguam premit, tantò acriorem dolorem intrinsecùs nutrit. Undè & verè quidam Poëtarum Gentilium dixit: Quoquè magis tegitur, tectus magis æstuat ignis. Cæcus [2] enim languor vehemens est, ac nimius: quia tacitum vivit sub pectore vulnus.

CAPUT XXX.

De Mendacio.

1 MEndaces [3] faciunt, ut nec vera dicentibus credatur. Reddit enim sæpè hominem multa falsitas etiam in veritate suspectum.

2 Sæpè vera præmittit, qui falsa dicturus est, ut cum primùm acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

(1) *Alludit ad illud Luca 6.* Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

(2) *Ex Ovid. Metamorph. lib. 4. Quæ sequuntur verba:* Cæcus enim languor, vehemens est, ac nimius, *putamus versum quoquè fuisse ex alio loco pentametrum, ità fortassè conceptum:* Cæcus enim languor, vividus ah nimium.

(3) *Locus Hieronym. Epist. ad Julian. Diac.* Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credatur.

3 Multis videntur vera esse, quæ falsa sunt: & ideò non ex Deo, sed ex suo mendacium loquuntur.

4 Nonnunquam falsitas veriloquio adjungitur, & plerumquè à veritate incipit, qui falsa confingit.

5 Latent sæpè venena circumlita melle verborum: & tandiù deceptor veritatem simulat, quousquè fallendo decipiat.

6 (1) Nonnunquàm pejus est mendacium meditari, quàm loqui, nàm interdùm quisque incautus solet ex præcipitatione loqui mendacium: meditari autem non pótest, nisi per studium. Graviùs ergò ille ex studio mentiri perhibetur, quàm is, qui ex præcipitatione sola mentitur.

7 Summoperè cavendum est omne mendacium, quamvìs nonnunquam sit aliquod mendacii genus (2) culpæ levioris, si quisquam pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam; &: Perdes eos qui loquuntur mendacium: hoc quoquè mendacii genus perfecti viri summoperè fugiunt: ut nec vita cujuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum (3) præstare vitam alienæ carni nituntur: quanquàm hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Nàm si quælibet culpa (4) sequenti mercede purgatur, quantò magis hæc facilè abstergitur, quam merces ipsa comitatur.

8 Multa mentiuntur, multaque fingunt homines propter hominum laudem: sicque fit, ut & isti mentiendo pereant, & eos, quos laudant, ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

9 Sicùt benè sibi conscius, non metuit alienæ linguæ convicium, ità & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere: sed magis unusquisque testimonium conscientiæ suæ quærat, cui plus ipse præsens est, quàm ille, qui eum laudat.

10 (5) Opus enim suum unusquisque probet, ut ait Apostolus. Et tùnc in se ipso tantùm quisque gloriam habebit, id est: occultè in sua conscientia, non palàm in aliena lingua.

11 Perfecti, qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis utcumque quasi ventórum interdùm curventur impulsu, funditùs tamen non dejiciuntur, sed protinùs firmitate radicis ad se redeunt.

12 Bona mens ad malum, nec præmiis, nec terroribus vincitur. Nàm iniqui terrorem blanditiis miscent, ut aut oblectatione quemquam decipiant, aut terroribus frangant.

13 Qui laudatur in auditorum amore inseritur: sed si veracitèr & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt, quæ de illo dicuntur.

CAPUT XXXI.

De Juramento.

1 SIcùt mentiri non potest, qui non loquitur, sic perjurare non poterit, qui jurare non appetit.

Ca-

(1) *22. quæst. 1. & apud Magist. in 3. dist. 39. & Polyc. lib. 6. tit. 12. Burch. lib. 12. cap. 20. Juon. part. 12. cap. 7. Panorm. lib.* 88.

(2) *Augustinus octo genera mendaciorum enumerat lib. de Mend. cap. 14. Septimumque esse ait*, quod nulli obest, & prodest alicui: veluti si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur: *Et Concilio Toletano* 8. *cap.* 2 *Duo ponuntur genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen omninò non sunt sine culpa; cum aut jocamur, aut, ut proximis prosimus, mentimur.*

(3) *Ità quidem apud Gregor. & in Gotth. cc. sed rectè fortassè vox* vitam, *ab excusis abest. Ità enim sæpè aliàs loquitur, ut præstare pro prodesse usurpet.*

(4) *Verba Gregorii sensum hujus sententiæ explicant lib. Moral.* 18. *cap.* 4. Nàm si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quantò magis hæc facillimè abstergitur, quam mater boni operis pietas comitatur?

(5) *Similitudo hæc deducta est ex Paulo ad Galat.* 6. Opus enim suum (*inquit*) probet unusquisque, & sic in semetipso gloriam habebit, & non in alio.

Cavenda est igitur juratio, nec eâ utendum, nisi in sola necessitate.

2 [1] Non est contra Dei præceptum jurare, sed dum usum jurandi facimus, perjurii crimen incurrimus. Nunquàm ergò juret, qui perjurare timet.

3 Multi, dum loquuntur, jurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantùm esse in ore: Est, est: Non, non. Amplius enim quàm est, & non est, [2] à malo est.

4 Multi, ut fallant, perjurant: ut per fidem sacramenti, fidem faciant verbi: sicque fallendo, dum perjurant & mentiuntur, hominem incautum decipiunt.

5 Interdùm & falsis lacrymis seducti decipimur; & creditur, dum plorant, quibus credendum non erat.

6 Plerumque sinè juramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum, qui non credunt, quod dicimus, jurare compellimur: talique necessitate jurandi consuetudinem facimus.

7 Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbi. Gravitèr autem delinquunt, qui sibi loquentes jurare cogunt.

8 [3] Quacumque arte verborum quisque juret; Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ità hoc accipit, sicùt ille cui juratur, intelligit. Duplicitèr autem, reus fit, qui & Dei nomen in vanum assumit, & proximum dolo capit.

9 Non est conservandum Sacramentum, [4] quo malùm incautè promittitur, veluti si quispiam adulteræ perpetuò cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quàm permanere in stupri flagitio.

10 Jurare Dei est illa providentia, qua statuit non convellere statuta. Pœnitentia autem Dei, rerum [5] mutatio est: non pœnitere autem, statuta non revocare, ut illud: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, id est, quæ juravit, non mutabit.

CAPUT XXXII.

De Vitiis.

1 Recedens homo à Deo, statìm vitiorum traditur potestati: ut dum patitur infesta vitia, revertendo undè ceciderat, resipiscat.

2 Et si Sancti toto nisu contendunt superare vitia, nec extingunt: quid agunt hi, qui non solùm non odiunt vitia, sed toto ea amore sectantur?

3 [6] Satis delicatè se palpat, qui vult sine labore vitia superare, dum peccati legem, quam sibi deserviendo vitiis fecit, sine violentia doloris resecare non possit.

4 Perfectè renuntiat vitio, qui occasionem evitat in perpetrando peccato. Nàm si velis tantundem non peccare, & data occasione peccaveris: tu tibi & reus, & judex es: quia & commissa damnas, & damnata committis. Se autem judice reus est, qui vitia & accusat, & perpetrat.

5 [7] Quædam vitia dum non perfectè vitantur; suos in se faciunt re-

(1) 22. *q.* 1. *& apud Magist. in* 3. *dist.* 39. *& Polycarp. lib.* 6. *tit.* 12. *Burch. lib.* 12. *cap.* 20. *Juon. part.* 12. *cap.* 7. *Panorm. lib.* 88.

(2) *Augustinus in Commentariis super Epistolam ad Galat. cap.* 1. *Sic hunc Matthæi locum interpretatur.* Quamvis, *inquit*, juramentum amplius sit, quàm est est, non non, & ideò à malo sit, non tamen à malo tuo: sed infirmitatis, aut incredulitatis eorum, qui non alitèr moventur ad fidem.

(3) 22. *q.* 5. *Magist. Sent.* 3. *dist.* 31.

(4) 22. *q.* 4. *& Concil. Toletan.* 8. *cap.* 2. *Magist. in* 3. *dist.* 39.

(5) *Editi lib.* permutatio. *m. ss.* mutatio: *Quorum lectionem sequor: Nàm sic habet Augustinus in Psalm.* 109. Pœnitentiâ mutatio rerum significatur.

(6) *Ex Gregor. lib.* 7. *Moral. cap.* 12.

(7) *Gregor. ibidem.*

relabi Auctores. Nàm si unum vitium districtè vitetur, & alia negligantur, inanis labor est.[1] Non enim potest in unius observatione virtutis fortitèr perdurare, cujus alia vitia dominantur in corde.

6 Nonnunquam hominem sua vitia persequuntur: quia nimirum qui priùs volendo ea sibi fecit socia, posteà sentit etiam nolens stimulosa.

7 Nonnulli non anteà in errorem vitiorum labuntur, nisi priùs interioris rationis perdiderint oculos: sicutì Sanson, non anteà ab[2] Allophilis ad erroris ligatus est machinam, nisi postquam ei sunt lumina oculorum extincta.

8 Quidam vegetante mentis ratione vitiorum superantur incursu, sicque deinde intentionen bonorum operum perdunt. Sicùt Rex Babylonis in oculis Sedechiæ priùs filios ipsius interfecit, & sic posteà oculos ejus evulsit: ac per hoc post malorum operum consuetudinem, & interemptionem bonorum perit quorundam & ratio.

CAPUT XXXIII.

Quod ex Vitiis vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.

1 SIC[3] gignuntur ex peccato peccata, ut dum non evitantur parva, incidatur in maximis: & dum defenduntur admissa, nec lamentantur, ex flagitio ad superbiam itur. Unde fit, ut duplicati sit criminis reus, qui & admittit scelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciæ tumorem.

2 Sic vitio vitium gignitur, sicùt virtus virtute concipitur. Ex vitio enim gignitur vitium: Sicuti David, qui dum non evitat adulterium, perpetravit & homicidium.

3 Item virtus virtute concipitur, sicùt per virtutem Evangelicæ prædicationis, virtutem martyrii Apostoli meruerunt.

4 [4] In cordibus secularitèr viventium invicêm sibi succedunt vitia: ut dum unum abierit, succedat aliud, juxta Joëlis Prophetæ testimonium, qui ait: Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Per id ergò ista sub vitiorum allegoria colliguntur, quia sequitur: Expergiscimini ebrii, & flete.

5 Aliquandò utilitèr peccatur in minimis vitiis, ut majora utiliùs caveantur: lege Paulum Apostolum minora permittentem peccata, ne majora perpetrentur. Veracitèr autem sanantur vitia, quæ virtutibus, non vitiis excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tùnc apparent, quando ab aliis vitiis desinunt.

CAPUT XXXIV.

De Malè usis virtutibus.

1 INterdum & malè usæ virtutes ex se vitia gignunt: quod fit per immoderatum animi appetitum, cui non sufficit donum, quod meruit, nisi inde aut laudes, aut lucra damnanda quæsierit.

2 Interdum virtutes vitia gignunt, dum aliquandò pro tempore opportuno minimè relaxantur: Sicque fit, ut quæ congruo loco virtutes sunt,

(1) *Ex Gregor. lib. 6. Moral. cap. 13.*
(2) *Ambros. lib. 1. Offic. cap. 29. Adversarios suos Hebræi Allophylos, id est, alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti sunt Palestini, qui Philisthæi φ. in π. mutato, Auctore D. Hieronymo.*
(3) *Ex Gregor. lib. Moral. 10. cap. 9.*
(4) *Ex Gregor. lib. 33. Moral. cap. 23. & in Ezech. homil. 12.*

sunt, incongruo vitia deputentur: velùti si pro fratris adventu canonicum non solvatur jejunium.

4 Virtutum igitùr discretionem à Paulo Apostolo sume, [1] qui ad tempus egit, quod agendum esse omninò prohibuit.

4 [2] Item quædam virtutes, dum discretioni non serviunt, in vitia transeunt. Nàm sæpè justitia dum suum modum excedit, crudelitatis sævitiam gignit: & nimia pietas dissolutionem disciplinæ parturit: & zeli studium, dùm plus est, quàm oportet, in iracundiæ vitium transit: & multa mansuetudo torporis segnitiem gignit.

5 Prudentis autem viri discretio sollertèr prospicit, ne bonum intemperantèr agat, & de virtute in vitium transeat.

6 Item apud quosdam ex virtute vitium gignitur, dum quisque de castitatis & abstinentiæ meritis gloriatur. Nàm & qui eleemosynam vanæ gloriæ causâ impertit, ex virtute vitium facit. Sed & is, qui de sapientia arrogantiam habet, & qui pro justitia præmium appetit, & qui aliquod donum Dei, quod meruit, in suam laudem convertit, aut in malos usus assumit, proculdubio virtutem in vitium transfert.

7 Homines de virtutibus vitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentissima ex nostro vitio virtutes format, quibus nos ab iniquitate reformet.

CAPUT XXXV.

De Simulatis virtutibus.

1 QUædam [3] vitia species virtutum præferunt, ideoque perniciosiùs suos sectatores decipiunt; quia se sub velamine virtutum tegunt. Nàm vitia, quæ statìm virtutibus contraria apparent, citò, dum palàm venerint, emendantur: propter quod sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

2 Carnales autem plerumque per insensualitatem mentis non agnoscunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

3 [4] Item quædam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nàm interdùm sub prætextu justitiæ crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirùm est vitium: sicùt & remissa segnities mansuetudo esse creditur: & quod agit torpens negligentia, putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquàm etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigæ effusionis: & virtutem parcitatis tristis tenacitas imitatur: & vitium pertinatiæ absconditur sub virtute constantiæ. Item timor sub specie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium est timoris. Sed & procacitas vocis pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ quietis virtutem imitatur. Porrò vitium inquietudinis virtutem se vult vocari solicitudinis: & præcipitationis facilitas fervor boni studii creditur: & benè agendi tarditas con-

(1) *Actorum 15. Nàm Paulus Gentiles ad Evangelii libertatem venientes circumcidi prohibuit, & tamen Lystram & Iconium transiens, Timotheum, qui gentili patre natus fuerat, circumcidit. Gregor. lib. Moral. 28. cap. 6.*
(2) *Ex Gregor. lib. 31. Moral. cap. 7. & 32. cap. 17.*
(3) *Ex Gregor. lib. Moral. 32. cap. 17.*
(4) *Ex Gregor. ibid. & lib. Pastor. Cur. part. 3. admonit. 17.*

consilii mora esse videtur, dum tamen ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitia species virtutum imitantur: & indè se nonnulli esse justos confidunt, undè maximè reprobantur.

4 [1] Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur. Nàm sicùt ex insidiis latro prodit, seque iter agentibus jungit, fingens se socium, donec decipiat improvisum, & dum subitò eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur: ità se miscent interdùm periculosè virtutibus vitia, quousque omnem boni operis efficaciam in suis usibus rapiant, & anima, quæ sibi erat placens de virtutibus, deceptam se conspiciat vitiis damnabilibus.

CAPUT XXXVI.

De Appetitu virtutum.

1 AD virtutes difficile consurgimus, ad vitia sinè labore dilabimur.[2] Ista enim prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpetimur, ut ad Cœlum conscendere valeamus.

2 Quemadmodùm ad virtutum tendentes culmen non à summis inchoant, sed à modicis, ut sensim ad altiora pertingant, ità & qui dilabuntur ad vitia, non statìm à magnis criminibus incipiunt, sed à modicis assuescunt, & sic in maximis prorunt.

3 Sicùt paullatìm homo à minimis vitiis in maximis proruit: ità à modicis virtutibus gradatìm ad ea, quæ sunt excelsa, contendit.

4 Qui autem inordinatè virtutes comprehendere nititur, citò periclitatur. Hæc est causa in rerum natura, ut quæcunque velocitèr ad profectum tendunt, sine dubio celeritèr finiantur: sicùt herbæ, quæ tantò festiniùs pereunt, quantò celeriùs crescunt. At verò contra, arbores altà radice fundatæ, ideò perdurant diutiùs, quia gradatìm ad profectum perveniunt.

5 Nihil prodest, admixto malo, agere aliquod bonum; sed prius est cohibendum à malo, deindè exercendum bonum. Hoc enim indicat Propheta, cùm dicit: Quiescite agere perversè, discite benè facere.

6 Prius vitia extirpanda sunt in homine, deindè inserendæ virtutes. Nàm cohærere, & conjungi non potest veritas cum mendatio: pudor cum petulantia, fides cum perfidia, castitas cum luxuria.

7 Quædam sunt summæ virtutes, quædam verò mediæ. Fides, Spes, & Charitas summæ virtutes sunt. Nàm à quibus habentur, utique veracitèr habentur. Aliæ verò virtutes mediæ sunt, quia & ad utilitatem, & ad perniciem possunt haberi: si de his arrogantèr quisque tumuerit: utpotè doctrina, jejunium, castitas, scientia, sivè temporales divitiæ, de quibus scilicèt & benè operari possumus, & malè.

8 Quisquis ex deteriore jàm melior esse cœpit, caveat de acceptis extolli virtutibus, ne graviùs per virtutes corruat, quàm prius ex lapsu vitiorum jacebat.

9 Quem Deus justificat, ne iterum se de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam re-

(1) *Gregor. lib. Moral. 9. cap. 13.*
(2) *De Incremento virtutum Gregor. lib. Moral. 22. cap. 14.*

retrahit: ut dum mens de hoc, quod habet erigitur, iterum de hoc, quod nequaquàm habet cognoscitur, humilietur.

10 Quisquis dono cœlestis gratiæ inspiratus ad virtutes erigitur, si fortè moderantis Dei manu aliqua adversitate reprimitur, ne de acceptis virtutibus attollatur, frangi non debet: quia, & hoc ipsum quòd plagis humiliatur, æquanimitèr ferre proculdubio virtutis est magnæ.

CAPUT XXXVII.

De Pugna virtutum adversus vitia.

1 TUNC se viri sancti veraciùs à vitiorum colluvione detergunt, dùm ab eis contra singula vitia virtutes singulæ opponuntur. Interdùm vitia cum virtutibus ad utilitatem confligunt, ut ipso certamine, vel mens exerceatur, vel ab elatione conversus animus restringatur.

2 Adversùs impetus vitiorum contrariis virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordit est adhibenda munditia: contra odium dilectio præparanda: contra iracundiam patientia proponenda est. Porrò contra timorem fiduciæ adhibenda est virtus, contra torporem zeli prælium: tristitiæ quoque gaudium, accidiæ fortitudo, avaritiæ largitas, superbiæ humilitas opponenda est. Sicquè singulæ virtutes nascentia contra se vitia reprimunt, ac tentationum motus virtute divinæ charitatis extingunt.

3 Libidinem abstinentia domat. Nàm quantum corpus inedia frangitur, tantùm mens ab illicito appetitu revocatur.

4 Adversùs iram tolerantia dimicat: ira autem semetipsam necat: sustinendo autem patientia victoriam portat.

5 Tristitiæ mœrorem spes æterni gaudii superat: & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

6 Adversùs invidiam præparetur charitas: & adversùs iræ incendia mansuetudinis adbeatur tranquillitas.

7 Superbiam autem Diaboli imitantur superbi: adversùs quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

8 [1] Principalium septem vitiorum regina, & mater superbia est, eademque septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ità sibimet quadam cognatione junguntur, ut ex altero alterum oriatur.

9 Sicùt Princeps septem vitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit: ità Christus septiformi gratia plenus à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addicit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ donò.

CAPUT XXXVIII.

De Superbia.

1 OMni [2] vitio deteriorem esse superbiam, seu proptèr quod à summis personis, & primis assumitur: seu quod de opere justitiæ & virtutis exoritur, minusque culpa ejus sentitur. Luxuria verò carnis ideò notabilis omnibus est, quoniam statìm per se turpis est. Et tamen, pensante Deo, superbiâ minor est. Sed

(1) *Ex Gregor. lib. Moral. 31. cap. 17.*

(2) *De Superbia elegantèr disserit Joannes Cassianus Eremita, lib. 12. cap. 1. His verbis*: Octavum, quod & extremum, adversùs spiritum superbiæ nobis certamen est. Qui morbus licet ultimus sit in conflictu vitiorum, atque in ordine ponatur extremus, origine tamen, & tempore primus est; sævissima, & superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè tentans, & propemodum jàm positos in consummatione virtutum morsu diriore depascens.

Sed qui detinetur superbiâ, & non sentit labitur in carnis luxuria: ut per hanc humiliatus, & à confusione surgat, & à superbia.

2 Omnis peccans superbus est, eo quòd faciendo vetita contemptui habeat divina præcepta. Rectè ergò initium omnis peccati superbia: quia nisi præcesserit mandatorum Dei inobedientia, transgressionis non sequitur culpa.

3 [1] Omnis superbia tantò in imo jacet, quantò in altum se erigit: tantòque profundius labitur, quantò excelsius elevatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei justitiam inclinatur.

4 Qui inflantur superbia, vento pascuntur. Undè, & Propheta: Omnes, inquit, pastores tuos pascit ventus, [2] hoc est, superbiæ spiritus.

5 Qui de suis virtutibus superbiunt, ex ipsis judicandi sunt operibus, quibus pro virtutibus utuntur: quia rem bonam, non bona voluntate faciunt. Nàm reverà sinè humilitate virtus quælibet, & sinè charitate invitio deputatur.

6 Meritò superbiæ Diabolus à superna beatitudine corruit. Qui ergò de virtutibus attolluntur, Diabolum imitantur: & exinde graviùs corrunt, quia de excelso labuntur.

7 Superbia sicùt origo est omnium criminum, ità ruina cunctarum virtutum. Ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Hæc enim aut in exordio mentem per peccatum prosternit, aut novissimè de virtutibus dejicit. Indè, & omnium peccatorum est maxima, quia tàm per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat.

8 Ibi cadere superbiam, ubi & nasci: ut non sit superbis aliud culpa, aliud pœna: sed ipsa culpa sit illis & pena.

9 De superbia nasci arrogantiam, non de arrogantia nasci superbiam. Nàm nisi præcesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta jactantia laudis. Ità ergò in culpa præponitur superbia arrogantiæ, sicùt præfertur origine.

10 Plerumque ad elationis emendationem providentia Dei aliquo casu nonnulli cadunt, pro quo lapsu reprehensi à semetipsis humilitèr sapiunt, & de muneribus Dei laudari non appetunt, sed laudant Deum, à quo acceperunt, undè laudari se volunt.

11 Utilius est arroganti in quocumque vitio labi, & humilem post casum Deo fieri: quàm per elationem superbire, gravioremque ruinæ damnationem per superbiam sumere.

CAPUT XXXIX.

De Fornicatione.

1 EX [3] culpa superbiæ plerumque in abominandam carnis immunditiam itur. Nàm alterum pendet ex altero: sed sicùt per superbiam mentis itur in prostitutionem libidinis: ità per humilitatem mentis salva fit castitas carnis. Deus autem nonnunquam dejicit occultam mentis superbiam per carnis manifestam ruinam.

2 [4] Libidinis nasci immunditiam de animi occulta constat superbia, exemplo primi hominis, qui mox, ut per superbiam, contra Deum tumuit, statìm carnis libidinem sen-

(1) Ex *Gregor. lib. Moral.* 32. *cap.* 7.
(2) *Glossa Ordinaria*: Pascet ventus, id est, inanis fiducia. *Quod in excusis ad marginem est*: superbus spiritus: *Id verò m. ss. nostri cc. non agnoscunt.*
(3) Ex *Gregor. lib. Moral.* 26. *cap.* 13.
(4) *Gregor. ibidem.*

sensit, & pudenda operuit. Quapropter unusquisque suæ deputet culpæ, quod cecidit, quoties libidine vincitur: quia nisi præcessisset latens superbia, non sequeretur libidinis manifesta ruina.

3 [1] Nonnunquam gemino vitio Christianus à Diabolo appetitur, & occulto per elationem, & publico per libidinem. Sed dum evitat quis libidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elationem, cadit segnitèr in libidinem: sicque ex occulto vitio elationis itur in apertum libidinis, & de aperto libidinis itur in occultum elationis. Sed Dei servus discretè utrumque pensans, sic cavet libidinem, ut non incurrat elationem: & sic premit elationem, ut non resolvat animun ad libidinem.

4 Luxuriosis atque superbis dæmones plùs fautores existunt, dumque in cæteris vitiis spiritus maligni deserviant, his tamen majori familiaritate junguntur, eisque ampliùs juxta desiderium famulantur.

5 [2] Principalitèr his duobus vitiis Diabolus humano generi dominatur, id est, superbiâ mentis, & luxuriâ carnis. Undè & Dominus in Job loquitur de Diabolo dicens: Sub umbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humecta carnis demonstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia Diabolus humanum possidet genus: vel dum mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

6 Multi luxuriæ subditi sunt, & contumaci superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur: & indè magis elati sunt, undè humiliari debuerant.

7 [3] Ad comparationem mali fit deterius, quandò non solùm flagitia committuntur, sed etiam de ipsis flagitiis vanitate laudis perditi extolluntur, sicùt scriptum est: Laudatur peccator in desideriis animæ suæ. Quid enim pejus, quàm in flagitiis miseros gaudere, de quibus jàm debent copiosiùs plorare?

8 Libido tùnc magis quæritur, dum videtur. Nàm sicùt quidam sapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela sunt; secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Sufficit natura, ubi adhuc liber affectus est.

9 Qui delectationem libidinosæ refrænat suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Citò enim resistit operi, qui titillanti se non accommodat delectationi.

10 Duriùs impugnatur, qui usquè ad consensionem, & si non usquè ad perpetrationem tentatur, quàm is, qui sola suggestione pro conditione carnis tentamentis sollicitatur.

11 [4] Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ Angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctantem, dum in se expugnat, perficitur, & de infirmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit gloriosi certaminis.

12 Servis Dei multa certamina de sua carne moventur: nàm quamvis in amore Dei eorum sit inconcussa intentio, mens tamen in carne, quam exteriùs gestat, interna prælia to-

(1) *Gregor. loco citato.*
(2) *Ex Gregor. lib.* 33. *Moral. cap.* 3.
(3) *Gregor. lib.* 4. *Moral. cap.* 25.
(4) *Paulus* 2. *ad Corinth.* 12. Datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, ut me colaphizet. *De hoc stimulo Pauli variæ sunt Sanctorum sententiæ. Gregor. lib.* 33. *Moral. cap.* 11. Paulum, *inquit*, post tot revelationum sublimia, timulus, carnis agitabat. *Et infra*: Tentatio illa non vorago vitiorum, sed custodia meritorum fuit.

tolerat. Deus autem, qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente, suos non deserit.

13 Ideò nonnunquàm electi lapsu carnali corruunt, ut à vitio superbiæ, qua de virtutibus tument, sanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, ut cadant: carnis vitio humilientur, ut surgant.

14 Antequàm perficiatur adulterium in opere, jàm adulterium extat in cogitatione. Ex corde enim primùm fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetam dicitur: [1] Accingite lumbos vestros, super ubera vestra: hoc est in corde libidines resecate, quæ ad lumbos pertinent. Nàm cor super ubera est, non in lumbis.

15 Libidinis immoderata licentia nescit habere modum. Nàm dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriante, laxaverit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transit: dumque immoderatè metas pudoris excesserit; crimen criminibus adjicit, paullatìmque ad deteriora procedit.

16 Non ità suavis est amantium, immò amentium, inexperta carnis libido, sicùt experta: nec ità delectat fornicatio, dum primùm committitur: nàm repetita majorem delectationem ingerit. Jàm verò si in usum venerit, tantò perditis dulcior fit, ut separare difficile sit. Undè & sæpè ex consuetudine delinquendi, quasi captivi ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensusque nostros contra rectam voluntatem in nobis rebellare sentimus.

17 Si plùs oblectat mentem delectatio fornicationis, quàm amor castitatis: adhuc in homine peccatum regnat. Certè si ampliùs delectat pulchritudo intimæ castitatis, jàm non regnat peccatum, sed regnat justitia. Nàm non solùm de commissa fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc delectatur, atque animum teneat, proculdubio regnat.

18 Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, servitus idolorum est. Est autem & spiritualis fornicatio, secundùm quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jàm mœchatus est eam in corde suo.

19 [2] Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamvis quisque diversa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus Regnum Dei clauditur, & homo à Deo separatur.

20 Inter cætera septem vitia fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam Templum Dei violat, & tollens membra Christi, facit membra meretricis.

21 Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur Diabolo, quàm per cætera vitia. Cùm enim ille variis tentamentis illectos homines conetur pervertere, magis tamen mœchandi desiderium suggerit, quia utrumque sexum in hoc vitio ampliùs ægrotare intendit.

22 Dæmones scientes pulchritudinem esse animæ castitatem, & per hanc hominem Angelicis meritis, è quibus illi lapsi sunt, coæquari, livore perculsi invidiæ injiciunt per sensus corporis opus desideriumque libidinis:

qua-

(1) *Locus Isaiæ cap. 32. Sic in Editione vulgata est*, accingite lumbos vestros, super ubera plangite. *Septuaginta.* περιζώσασθε σάκκους ὀσφύας ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν μαστῶν κόπτεσθε. Id est, accingimini saccis lumbos vestros, & super ubera plangite, *quem locum, ut instituto suo accommodaret, decurtavit.*

(2) *Augustin. lib. 1. de Serm. Domini in Monte, cap. 11.*

quatenus à cœlestibus deorsum dejectam animam pertrahant, secumque quos vicerint, gloriantes ad tartara ducant.

23 Quandò impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, divini judicii metus, & æterni tormenta incendii antè oculos proponantur: quia nimirum omnis pœna gravioris supplicii formidine superatur. Sicùt enim clavus clavum expellit: ità sæpè recordatio ardoris gehennæ ardorem removet luxuriæ.

24 Quidam in juventute luxuriosè viventes, in senectute continentes fieri delectantur: & tùnc eligunt servire castitati, quandò eos libido servos habere contemnit.

25 Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in juventute luxuriosè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

CAPUT XL.

De Continentia.

1 A Deo datur continentia: sed petite, inquit, & accipietis. Tùnc autem tribuitur, quandò Deus gemitu interno pulsatur.

2 Prælatam virginitatem esse nuptiis. [1] Illud enim bonum, hoc optimum. Conjugium concessum est, virginitas admonita tantùm, [2] non jussa. Sed ideò tantùm admonita, quia nimis excelsa.

3 Geminum est bonum virginitas, quia & in hoc mundo sollicitudinem seculi amittit, & in futuro æternum castitatis præmium percipit.

4 [3] Virgines feliciores sunt in vita æterna, Isaia testante: Hæc dicit Dominus Eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum; & nomen melius à filiis, & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Nec dubium, quòd qui casti perseverant & Virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

5 Amanda est [4] pulchritudo castitatis, cujus degustata delectatio dulcior invenitur, quàm carnis. Castitas enim fructus suavitatis est, & pulchritudo inviolata sanctorum. Castitas securitas mentis, sanitas corporis: undè & aliquos gentilium gymnicos (legimus) perpetuam Veneris abstinentiam exercuisse, ne virtutem libidine frangerent. Luxuriosa namque vita carnem citò debilitat, fractamque celeritèr ducit ad senectutem.

6 Omne peccatum per pœnitentiam recipit vulneris sanitatem: virginitas autem, si labitur, nullatenùs reparatur. Nàm quamvis pœnitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenùs recipit pristinam.

7 [5] Virgo carne, non mente, nullum præmium habet in repromissione. Undè & insipientibus virginibus Salvator in judicio veniens, dicit. Amen dico vobis, nescio vos. Ubi enim judicans mentem corruptam invenerit, carnis proculdubio incorruptionem damnabit.

8 Nihil prodest incorruptio carnis,

(1) *Paulus* 1. *ad Corinth. cap.* 7. Igitur qui matrimonio jungit virginem suam: benè facit, & qui non jungit meliùs facit. *Ambros. lib.* 1. *de Viduis.*

(2) *Ibidem Paulus*, unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic. *Matth.* 19. *de Eunuchis propter Regnum Cœlorum castratis dixit*: Qui potest capere, capiat.

(3) *Gregor. lib. Pastor. Curæ admonit.* 29. *part.* 3. *Locus Isai. cap.* 36.

(4) *Triplex est castitas, conjugalis, vidualis, & virginalis. Ambros. lib.* 1. *de Viduis. Idem Epistola ad Syagrium, castitatem in Sacerdotibus in primis esse debere affirmat, lib. de Patriarch.*

(5) *Gregor. lib.* 6. *Exposit. in* 1. *Reg.*

nis, ubi non est integritas mentis. Nihilque valet mundum esse corpore eum, qui pollutus est mente.

9 Multi sunt reproborum, qui carnalis corruptelæ contagium nesciunt: qui sicùt infœcundi sunt corpore, ità steriles manent mente, operisque boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, si aliis pravis operibus non inservirent.

10 Quisque continentiam profitetur, & ab aliis terrenis desideriis non subtrahitur, quamvìs hunc luxuria carnis non polluat, diversa tamen mundanæ conversationis operatio maculat.

11 [1] Virgines de suis meritis gloriantes hypocritis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa cœlestia non perveniunt: quia ipsi sibi virginitatis prœmium per elationis vitium auferunt. Hoc est enim in Evangelio non habere virgines in vasis oleum, id est, non servare intra conscientiam boni operis testimonium: sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

12 [2] Ruina adulterii excipitur destinâ matrimonii: meliusque est uxorem ducere, quàm per libidinis ardorem perire.

13 Quosdam conjugale decus non pro gignendis filiis delectat, sed hoc pro turbulenta carnis, & libidinosa consuetudine appetunt: sicque bono malè utuntur.

14 [3] Vitia per se mala sunt, conjugia verò & potestates per se quidèm bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Conjugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus: Qui autem cùm uxore est, cogitat, quæ mundi sunt. Et propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per justitiæ quoque prævaricationem malæ existunt. Nocent enim divitiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis juxta ponitur, non per se: exemplo itineris recti, juxta quod spinæ nascuntur,

quæ

(1) *Gregor. lib. Moral. 23. cap. 4. & lib. 9. Epistolarum, Epistola ad Theotistam.*

(2) *Expressit August. Sententiam, lib. 2. cap. 12. de Adulterinis conjugiis ad Pollentium.* Cùm itaque dicebat, volo juniores nubere, hoc, inquam, monebat proptèr ruinam incontinentiæ fulciendam. *Et ad Julianum lib. 5. cap. ultim.* Non dicimus turpia esse conjugia, quandoquidem ne incontinentia in damnabile cadat flagitium, fulcienda est hones- tate nuptiarum. *Et lib. 1. de Nupt. & Concupisc. ad Valerium cap. 16.* Ac sic infirmitas (*ait*) incontinentiæ, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipiatur honestate nuptiarum. *Verùm obscura verbi* destina, *quo usus est Isidorus significatio (ità enim extat in m. s. exemplaribus, Gotthicis præsertim, quorum ut vetustatem colo, sic scripturam, & fidem lubens sequor) posteriorum temporum ex Scriptores vim nominis;* destina, *non satis percipientes in errorem induxit, effecitque ut pro des- tina alii* causam, *alii* doctrinam matrimonii, *alii* contemptum, *alii alia perperam substituerint. Est autem destina, ful- crum quod parieti ruinoso, ne cadat, supponitur: quo usus est Corippus Poëta Afer de Laudibus Justini Junioris--*

Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

(3) *Arnob. lib. 2.* Quandò (*ait*) siderum motus, aut ratio cœpta est genethliaca sciri? Non post Atlantem (ut quidam ferunt) gestatorem, bajulum, tibicinem illum ac destinam Cœli? *Cœli destinam vocat Atlantem, quòd eo, velut fir- mo præsidio, impendens Cœli ruina (ut fingebat antiquitas) substineretur. Quo sensu Braulio Cæsaraugustanus Episcopus in Vita Divi Isidori scribit,* quem (*scilicet Isidorum*) Deus post tot defectus Hispaniæ novissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne usquequaque rusticitate veterasceremus, quasi quamdam destinam apposuit. *Sic enim restituenda littera ex v. c. m. s. cùm ante non rectè legeretur:* quasi quandam lucem apposuit desti- nari. *Ab hoc nomine destina, destinari verbum quod firmare & fulcire significat, fluxit. Vitruvius de Portubus & structu- ris in aqua faciendis, lib. 5. cap. 12.* Portetur (*inquit*) pulvis à regionibus quæ sunt à Cumis continuatæ ad promonto- rium Minervæ, isque misceatur, uti in mortario duo ad unum respondeant. Deinde tùnc in eo loco, qui definitus erit, arcæ stipitibus robustis & catenis inclusæ in aquam dimittendæ destinandæque sunt. *Hoc est destinis fulciendæ & firmandæ. Nàm statim subjungit.* Sin autem propter fluctus aut impetus aperti pelagi destinatæ arcæ non potuerint contineri, tùnc ab ipsa terra sive crepidine pulvis quàm firmissimè struatur. *Philander in c. m. s. legi scribit:* destinæ arcas non potuerint continere, *quod eo in loco ad Vitruvii mentem videtur propriùs accedere. Sicùt & in altero, qui sequitur.* In quibus au- tem locis pulvis non nascitur iis rationibus erit faciendum, uti arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatæ in eo loco, qui finitus erit, constituantur, & inter destinatas creta meronibus ex ulva palustri factis calcetur. *In m. s.* In- ter destinas legi ait Philander, quod magis probatìm. *Pro destina in alio c. m. s. legitur:* destinatione matrimonii, *re- latione facta antiquæ formulæ, qua uxores dicebantur destinari: Ulpian. in l. Tutor. ff. de Ritu Nup.* Tutor vel curator adultam uxorem docere non potest, nisi à patre desponsa destinatâve testamento, nominata conditione nuptias sequuta fuerit. *Et in l. Qui pupillam. ff. ad Legem Jul. de Adulteriis.* Nisi à patre desponsa, destinatave, testamentove nomina- ta, *conditionem nuptiarum sequuta fuerit, quod frequenter usurpat in l. ultim. §. ultim. ff. de Divortiis. & in l. 7. §. 1. de Jure Dot. ut doctè observavit Jacob. Cujacius lib. 16. Observat. cap. 33.*

quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

CAPUT XLI.

De Cupiditate.

1 NON posse quempiam spiritalia bella suscipere, nisi priùs carnis edomuerit cupiditates.

2 [1] Non potest ad contemplandum Deum mens esse libera, quæ desideriis hujus mundi & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspicere poterit oculus, quem pulvis claudit.

3 Omni peccato pejor est avaritia, & amor pecuniarum. Undè & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius, quàm amare pecuniam: hic enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua projecit intima sua.

4 Cupiditas omnium criminum mater est. Undè & Apostolus ait: Radix omnium malorum cupiditas est: quam quiddam appetentes erraverunt à fide. Si ergò succiditur radix criminum, non pullulant cæteræ soboles peccatorum.

5 Multi causâ cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem renuntiaverunt. Cupiditas enim Christum vendidit. Nàm & plerisque tantùm in rebus alienis est desiderium, ut etiam homicidium perpetrare non vereantur: sicùt Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis explevit effusione.

6 Sæpè iniqui mala, quæ concupiscunt, assequuntur; quatenùs de affectu mali desiderii fortiùs puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem convertit eorum, pro eo quòd in seculo nequitèr appetunt: ut hac experientia resipiscant reverti ad Deum, quod his mente recesserunt. Deum ergò sibi propitium noverit adversari, qui quod temporalitèr concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei judicio fieri creditur, ut duriùs pereant hi, quorum cupiditatem effectus statìm sequitur actionis.

7 [2] Nunquàm satiari novit cupiditas. Sempèr enim avarus eget: quantòque magis adquirit, tantò ampliùs quærit: nec solùm desiderio augendi excruciatur, sed etiam amittendi metu afficitur.

8 Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus à vita. Si bona mundi hujus peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus?

9 [3] Plerique potentes tanta cupiditatis rabie inflammantur, ut de confiniis suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui conjungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usquè ad terminum loci. Nunquid soli vos habitabitis in medio terræ? Tales quippè homines infernum, id est, diabolum rapere ad perditionem idem Propheta sequentèr annuntiat, dicens: [4] Propterea dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino, & descendent fortes ejus & sublimes, gloriosique ejus ad eum. Nec mirum quòd morientes inferni ignibus deputentur, qui viventes flammam cupiditatis suæ minimè extinxerunt.

10 Qui desiderio cupiditatis exæstuant, flatu Diabolicæ inspirationis urun-

(1) *Gregor. lib.* 1. *Reg.* 1.
(2) *Eccles.* 10. *Gregor. lib.* 20. *Moral. cap.* 12.
(3) *Gregor. lib. Moral.* 15. *cap.* 12. *Sunt verba Horatii lib.* 1. *Epistolarum Epistola* 2.
(4) *Gregor.* 3. *part. Pastor. Cura admonit.* 21. *Isai. cap.* 5.

uruntur. Accendit enim mentem Hevæ superbia, ut de ligno vetito manducaret. Accendit Caim mentem invidia, ut fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, ut per amorem libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, ut homicidium avaritiæ annecteret. His ergò inspirationibus Diabolus corda hominum occultis depravat cupiditatibus.

CAPUT XLII.

De Gula.

1 PRima concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diversa edacitatis desideria comprimuntur. Undè & Daniel: Panem, inquit, desiderii non comedi, hoc est, ejus concupiscentiam non implevi.

2 [1] Prima est luxuriæ materies saturitas panis. Undè & Propheta Sodomam de panis satietate accusat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorum, superbia, saturitas panis, & abundantia. Panem quippè Sodomitæ immoderatè sumentes, in turpitudinem defluxere flagitiorum, atque inde meruerunt, comitante superbia, cœlestibus aduri incendiis, ex quo modum non tenuerunt edacitatis

3 [2] Utile est cavere gulam, ciborumque concupiscentiam. Quid enim tàm noxium, quàm ut animus serviat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

4 Proxima est ventri libido: sicùt loco, ità vitio. Ubì enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt proxima. In ordine namque membrorum genitalia ventri junguntur: Dumque unum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

5 [3] Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed tantummodò, ut corpus sustentetur, epulis est utendum. Nàm, ut Philosophi disserunt, cibos inventos esse, ut contineant animam, non ut corrumpant.

6 Qui nimiùm cibis utuntur, quantò magis ventrem pascunt, tantò ampliùs sensum mentis obtundunt. [4] Nàm græci dixerunt, ex crasso ventre subtilem sensum gigni non posse. Nàm gulæ saturitas nimia aciem mentis obtundit, ingeniumque [5] evanescere facit.

7 [6] Libidinis ignes ciborum fomentis increscunt: corpus autem quod abstinentia frangit, tentatio non exurit. Undè & tres pueros abstinentes flamma babylonii incendii etsi tetigit, non combussit: quia nimirùm & si desideriorum carnalium ignis abstinentium mentes inflammat, usquè ad consensum tamen concupiscentiæ, vel operis non exurit.

8 [7] Cui abundantia est epularum, ardentis divitis intendat supplicium, cujus tanta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularum fue-

(1) *Ex Greg. lib. Moral. 30. cap. 13.*
(2) *Greg. 3. part. Pastor. Curæ admonit. 20.*
(3) *Leo Papa serm. 3. de Jejunio.*
(4) *Hinc illud Catonis Majoris apud Ciceronem in Libello de Senectute.* Tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. *Alioqui, ut rectè confirmat Theognis,* πολλῷ τοι πλέονας λιμῦ κόρος ὤλεσεν ἤδη Ἄνδρας, ὅσοι μοίρας πλεῖον ἔχειν ἔθελον. *Quorum versuum hæc ferè sententia est: longè plures nimia cibi potusque ingurgitatione, quàm fame periisse. Benè itidem Theopompus lib. 5. Philipp.* τὸ ἐσθίειν πολλὰ, καὶ κρέα φαγεῖν τοὺς μὲν λογισμοὺς ἐξαιρεῖ, καὶ τὰς ψυχὰς ποιεῖται βραδυτέρας. Multa, *inquit*, edere & carnibus vesci, rationis vim tollit, animosque efficit tardiores. *Meritò itaque laudantur Platonicæ illæ cœnæ apud Athenæum lib. 10 Et apud Cicer. lib. 5. Tusculan. propterea quòd non tàm præsenti, quàm postero die jucundæ essent.*
(5) *Hinc illud quod ex Theopompo jàm retuli. Porrò locus hic esse videtur ex Hieronymo, Epistola ad Nepotianum de Vita Clericorum: is enim hoc pacto:* pulchrè dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resonet: pinguis venter non gignit mentem tenuem. *Græcus senarius hujusmodi est.* παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν ἐν τίκτει νόον.
(6) *Gregor. lib. Moral. 30. cap. 13.*
(7) *Gregor. homil. 40. in Evang.*

fuerat copia. In hoc enim seculo esurire, & sitire noluit, propterea illic inter flammas sitiens stillam aquæ quæsivit, nec meruit.

9 Considerandum, quàm vehementèr arguatur comessatio, & sumptuosa convivia. Nàm per Prophetam comminatur Dominus, se non hanc relaxare iniquitatem his qui eam libentèr ambiunt. Dicit enim per Isaiam: Ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & jugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini.

10 (1) Sicùt omnes carnales cupiditates abstinentia resecantur: ità omnes animæ virtutes edacitatis vitio destruuntur. Indè est quod & princeps coquorum muros Jerusalem subvertit: quia & venter, cui servitur à coquis, virtutes animæ destruit. Nequè enim posse quempiam virtutum perfectionem attingere, nisi prius ventris edomuerit ingluviem.

11 Nemo potest dominari cæteris vitiis, nisi prius ingluviem ventris restrinxerit. Nec quisquam facilè poterit à semetipso spiritus immundos expellere nisi per abstinentiam gulæ. Tùnc enim hostes, qui extra nos sunt, à nobis fortiùs superantur, quandò priùs, quæ intra nos sunt, vitia extinguuntur. Nàm frustrà foris agit bellum, qui intùs habet periculum.

12 (2) Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cavendam. Nàm sæpè accuratiùs præparata sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpè abjecta, & vilia edendi cupiditate sumuntur. Sicque fit, ut non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

13 (3) Quatuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu, id est: quid, quandò, quantum, & quomodo appetatur. Quid, ad rem ipsam pertinet, quæ appetitur. Quandò, si antè legitimum tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationem refertur. Quomodo ad impatientiam festinationis ascribitur.

14 (4) Nullus homini tàm importunus exactor est, quàm ventèr: qui quotidianam refectionem, quotidiana famis exactione adimplet. Cum cæteris enim vitiis, & si interdùm nascimur, interdùm tamen cum eis non morimur: cum isto autem & nascimur, cum isto & morimur.

15 Plerumque voluptas vescendi ità sub obtentu necessitatis subrepit, ut dum putatur serviri necessitati, voluptatis desiderio serviatur: nec facilè discernitur, utrum quod accipitur gulæ, an indigentiæ deputetur.

CAPUT XLIII.

De Ebrietate.

1 ESCA (5) crapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, fu-

(1) *Ex Greg. lib. 3. Past. Curæ, admonit. 20.*

(2) *Greg. lib. Moral. 30. cap. 13.*

(3) *Totius sententiæ summa deducta est ex Greg. lib. Moral. 30. cap. Verùm is quintum genus addit*: sciendum, *inquit*, præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitium tentat, &c. *Cassianus lib. quinto cap. 23. tria tantum genera enumerat.* Triplex, *ait*, natura est gastrimargiæ: una, quæ canonicam refectionis horam prævenire compellit; alia, quæ tantummodo ventris ingluvie, & saturitate quarumlibet gaudet escarum: tertia, quæ accuratioribus epulis, & esculentioribus oblectatur. *Vide eundem latius ibidem.*

(4) *Pulchrè Seneca in Epistolis*: venter præcepta non audit, poscit, appellat. Non est tamen molestus creditor: parvo dimittitur, si modò das illi, quod debes.

(5) *Sic intelligo illud Augustini lib. Confess. 10. cap. 31.* Ebrietas longè est à me: misereberis, ne apropinquet servo tuo. Crupula verò nonunquam subrepit servo tuo; misereberis, ut longè fiat à me. *Aristoteles Problem. sect. 3. text. 17. Crapulam apertè ex vino esse testatur. Addit prætèrea.* Est enim crapula fervor quidam, & desinens inflamatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quod mentem illa quatit, & alienat: crapula autem, mente sibi constante, dolorem admovet.

furorem cordis, flammam libidinis.

2 Ebrietas ità mentem alienat, ut ubi sit, nesciat: Undè etiam & malum non sentitur, quod per ebrietatem committitur. Verum est, quòd juxta Prophetam dicitur: Fornicatio, & [1] ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim, [2] sicùt in Salomone, infatuat sapientem. Ebrietas sicùt in Lot, sensum rationis captivat. Undè & in Proverbiis: Potentes, inquit, iracundi sunt, vinum non bibant: ne cum biberint, obliviscantur sapientiam.

3 Plerisque laus est multum bibere vinum, & non inebriari. Audiant hi adversum se dicentem Prophetam. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

4 Vino multo deditos, & luxuriosè viventes, Isaias sic arguit dicens: Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperum, ut vino æstuetis. De talibus, & alio loco dicitur: [3] Væ tibi Civitas, cujus Rex juvenis est, & cujus Principes manè comedunt.

5 Multi enim à mane usque ad solis occubitum ebrietati, & gulæ voluptatibus serviunt, nec intelligunt cur nati sunt: sed consuetudine belluina detenti, luxuriæ tantùm tota die epulisque inserviunt.

6 Clamat Joël Propheta his, qui ebrietati deserviunt, dicens: Expergiscimini ebrii & flete, & ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantùm: Flete omnes, qui bibitis vinum, ut bibere omninò non liceat: sed adjecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effussionem. Nàm quantùm satis est necessitati, edocet Timotheum bibere Apostolus, dicens: Vino modico ute re.

7 Non solùm ex vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Undè, & Nazoræis, qui se sanctificabant Domino, præceptum est, vinum, & siceram non bibere. Utraque enim statum mentis evertunt, & ebrios faciunt: luxuriam quoquè carnis utraque æqualitèr gignunt.

8 Quidam continentes, sicùt panem cum pondere edunt, ità & aquam cum mensura sumunt: asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ abstinentiam convenire.

CAPUT XLIV.

De Abstinentia.

1 HOC est perfectum, & rationabile jejunium, quandò noster homo exterior jejunat, interior orat. Faciliùs per jejunium oratio penetrat Cœlum. Tùnc enim homo spiritalis effectus, Angelis conjungitur, Deoque liberiùs copulatur.

2 [4] Per jejunium etiam occulta mysteriorum cœlestium revelantur, divinique Sacramenti arcana panduntur. Sic namquè Daniël, Angelo revelante, Mysteriorum Sacramenta cognoscere meruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifestationes, & eorum annutiationes ostendit.

3 Jejunia fortia tela sunt adversùs

(1) *Oseæ* 4 Fornicatio, & vinum, & ebrietas, auferunt cor.

(2) *In excusis est*; sicùt ait Salomon. *verum malè. Gotth.* Fornicatio enim sicùt in Salomone infatuat sapientem: Ebrietas sicùt in Lot, sensum rationis captivat: undè in Proverbiis, &c. *Est enim explicatio verborum Oseæ*: Fornicatio, & ebrietas auferunt cor: *Fornicatio nempè, ut in Salomone, ebrietas, ut in Lot: præterea non extat in Proverbiis hac sententia.*

(3) *Eccles.* 10. *ubi septuaginta hoc modo*: οὐαί σοι πόλις, ἧς ὁ βασιλεύς σου νεώτερος, καὶ οἱ ἄρχοντές σου ἐν πρωίᾳ ἐσθίουσι. *Id est*: Væ tibi Civitas, cujus Rex tuus junior, & Principes tui in hora matutina comedunt. *In vulgata editione ità est*: Væ tibi terra, cujus Rex puer est, & cujus Principes manè comedunt. *Quam versionem etiam Gregorius sequitur lib.* 16. *Moral. cap.* 15.

(4) *Gregor. lib. Moral.* 30. *cap.* 9.

sus tentamenta dæmoniorum. Citò enim per abstinentiam devincuntur. Undè etiam Dominus & Salvator noster eorum incursus jejuniis, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium. Immundi enim spiritus ibi se magis injiciunt, ubi plùs viderint escam & potum.

4 Sancti quandiù in hujus seculi vita habitant desiderio superni roris corpus suum aridum portant. Undè & Psalmus: Sitivit, inquit, in te anima mea, quàm multiplicitèr & caro mea. Caro enim tùnc Deum sitit, quandò per jejunium abstinet & arescit. Abstinentia & vivificat & occidit: vivificat animam, corpus necat.

5 [1] Sæpè abstinentia simulatè agitur, jejuniaque per hypocrisim exercentur. Quidam enim mirâ inediâ corpus suum laniant, exterminantes, sicùt ait Evangelium, facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Ore namque pallescunt, corpore atteruntur, cordis alta suspiria ducunt. Antè mortem quoquè mortiferis se suppliciis tradunt: tantumque miseri laboris exercitium, non pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

6 Quidam incredibilitèr abstinent; ut hominibus curiosis sancti appareant: Sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono malè utuntur.

7 [2] Jejunium, & eleemosyna in abscondito esse amant, ut solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nàm qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo justificantur: quia juxta sermonem Evangelicum, mercedem suam ab hominibus receperunt.

8 [3] Jejunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem à cibis abstinent, & pravè agunt, dæmones imitantur: quibus esca non est, & nequitia sempèr est. Ille enim benè abstinet à cibis, qui & à malitiæ actibus, & à mundi jejunat ambitionibus.

9 [4] Qui execrationis studio, non abstinentiæ voto ab escis carnium se suspendunt, hi potiùs execrandi sunt: quia Dei creaturam usibus humanis concessam rejiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilque esse judicatur immundum, Paulo attestante Apostolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, quia polluta sunt eorum & mens & conscientia.

10 Spernitur jejunium, quod in vesperum repletione ciborum reficitur. Nequè enim reputanda est abstinentia, ubi fuerit saturitas ventris subsecuta.

11 Spernitur jejunium, quod in vesperum deliciis compensatur, dicente Isaia Propheta: Ecce in die jejunii vestri invenitur [5] voluptas vestra: voluptas enim deliciæ intelliguntur. Sicùt enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percussio: ità & deliciæ improbantur à Propheta in jejunio.

12 Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias præparat.

13 Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum ampliùs gravatur caro pondere inædiæ, nec malum agat postea, nec benè face-

(1) *Gregor. lib. Moral. 8. cap. 26.*
(2) *Greg. lib. 8. Moral. cap. 24.*
(3) *Pius PP.* Nihil prodest homini jejunare, & orare, & alia religionis bona agere nisi mens ab iniquitate renovetur, *de Pœnit. dist. 3.*
(4) *Leo PP. serm. 4. de Quadrag.*
(5) *Ità quidem Gotth. & alii ms. & excusi libri. At Hieronymus*, voluntas vestra: *& septuaginta, ut idem auctor est* voluntates vestræ.

cere incipiat: & quæ addicitur, ut usu mali careat, simul, & boni officium, dum plus premitur, perdat. [1] Sollicita igitùr discretione carnis est moderanda materies; scilicèt, ne aut integrè extinguatur, aut immoderatè laxetur.

14 Infirmitate carnis nimia prævalente, ad perfectionem pertingere nemo potest. Nàm quamvìs sanctitatis amorem quisque habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deservire conatur.

15 Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoquè ingenium facit, marcescere: nec valet quidquam boni per imbecillitatem perficere.

16 Ne quid nimis. Nàm quicquid cum modo, & temperamento fit, salutare est: quicquid autem nimis, & ultra modum est, perniciosum fit, studiumque suum in contrarium vertit. In omni ergò opere modum, & temperamentum oportet habere. Nàm omne, quod excedit, periculosum est; sicùt aqua, quæ si nimios imbres præbeat, non solùm nullum usum adhibet, sed etiam periculum exhibet.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
SENTENTIARUM
LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De Flagellis Dei.

1 DIVINÆ [2] Sapientiæ subtilitas, sicùt interius, ut testis, scrutatur conscientias; sic exteriùs, ut Judex, irrogat pœnas; ut verum sit testimonium [3] Prophetæ: Quia ipse est, & testis, & Judex. [4] Miserere Domine misero Isidoro indigna agenti, & digna patienti, assiduè peccanti, & tua flagella quotidiè sustinenti.

2 [5] Ordinata est miseratio Dei, quæ priùs hîc hominem per flagella à peccatis emendat, & posteà ab æterno supplicio liberat. [6] Electus enim Dei doloribus hujus vitæ atteritur, ut perfectiora vitæ futuræ lucretur.

3 [7] Nequaquam Deus delinquenti parcit; quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut judicio æterno puniendum relinquit, aut ipse in se homo pœnitendo punit, quod malè admisit: ac proindè est, quod Deus delinquenti non parcit. Jus-

(1) *Cassianus coll. 2. de Discret.*
(2) *Ex Gregor. lib. 9. Moral. cap. 12. Et in comprobationem testimonii Jeremiæ.* Ego sum testis, & judex, *affert illud Isaiæ 42.* Tacui, sempèr silui, patiens fui, sicùt parturiens loquar, *voces autem*, ut Judex *absunt à Gotth. & aliis.*
(3) *Jerem. 29. Apud Jeremiam sic habetur.* Ego sum Judex, & testis. *Et Gregor. lib. Moral. cap. 12. Codex Cœnobii de la Oliva in Regno Navarræ, legit:* Ego sum testis, & vindex. *Septuaginta, καὶ ἐγὼ μάρτυς φησὶ κύριος.* Et ego testis dicit Dominus.
(4) *In Cod. Gotth. Tolet. hæc non habentur. Codex Cœnobii de la Oliva* indigno Isidoro.
(5) *Gregor. lib. 7. Moral. cap. 8. Exponens illud Job:* Hæc mihi consolatio est, ut affligens me dolore, non parcat. Ideò, inquit, hic quibusdam parcit, ut eos in perpetuum feriat: Ideò me hic feriat non parcendo, ut in perpetuum parcat.
(6) *Gregor. lib.26. Moral. cap.17.* Electorum namque est, hîc conteri, ut ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri.
(7) *Vide Gregor. lib. 26. Moral. 17. Ubi disserit cur quædam à Domino hic feriatur, & quædam ferventur inulta.*

5 Justo temporalia flagella ad æterna proficiunt gaudia : ideoque , & justus in [1] pœnis gaudere debet , & impius in prosperitatibus timere.

5 [2] Neque justo , neque reprobo Deus misericordiam , & justitiam abstrahit. Nàm & bonos hîc per afflictionem judicat , & illìc remunerat per miserationem : & malos hìc remunerat per temporalem clementiam , & illìc punit per æternam justitiam.

6 In hac enim vita Deus parcit impiis , & tamen non parcit electis: in illa parcet electis , non tamen parcet iniquis.

7 Periculosa est securitas in hac vita malorum , & bonorum dolor tranquillus. Nàm iniquus pos mortem ducitur cruciandus : justus verò dormit post laborem securus.

8 Non tantùm de corporalibus passionibus , sed etiam de spiritualibus oportet intelligi:ut quantò quisque aut in corpore , aut in mente flagella sustinet , tantò se in fine remunerati speret.

9 [3] Sæpè occulto Dei judicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo : dumque multa damnabilia commississe videantur , despecti tamen à Deo nullo emendationis verbere feriuntur.

10 [4] Plùs corripitur flagello qui à Deo diligitur , si peccaverit , dicente Amos Propheta : Tantummodò vos cognovi ex omnibus nationibus terræ, id circò visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus , corripit : flagellat autem omnem filium , quem recipit.

11 Valdè necessarium est , justum in hac vita , & vitiis tentari , & verberari flagello , ut dum vitiis pulsatur , de virtutibus non superbiat. Dum verò aut animi , aut carnis dolore atteritur , à mundi amore reservatur. Tentari autem oportet justum , sed tentatione plagæ , non tentatione luxuriæ.

12 Duriùs circa suos electos in hac vita Deus agit , ut dum fortioribus flagelli stimulis feriuntur , nulla oblectamenta præsentis vitæ delectent : Sed Cœlestem Patriam , ubi certa requies expectatur , indesinentèr desiderent.

13 Electos vitæ istius adversitate probari , ut secundum [5] Petrum, judicium à domo Dei incipiat , dum in hac vita electos suos Deus judicii flagello castigat.

CAPUT II.

De Gemina percussione Dei.

1 GEmina est percussio divina: Una in bonam partem, [6] qua percutimur carne , ut emendemur. Altera , qua vulneramur conscientia ex charitate , ut Deum ardentiùs diligamus.

2 [7] Gemino more Deus respicit, vel ad veniam , vel ad vindictam. Adveniam , [8] sicùt Petrum. Ad vindi-

(1) *Gregor. lib. 8. Moral. cap. 32. de Justis:* Gaudent despici , nec dolent se necessitatibus affligi. *Idem Augustin. serm. 105. de Tempore , & Gregor. lib. 5. Moral. cap. 1.*

(2) *Ex multis locis Gregorii lib. 5. Moral. cap. 1. & 26. cap. 18.*

(3) *Gregor. 26. Moral. cap. 17. & lib. 12. & 15.*

(4) *Gregor. lib. 7. Epistol. Epist. 32. & lib. 18. Moral. cap. 13. & lib. 18. cap. 7. & cap. 12.*

(5) *Locus est Petri 1. cap. 4.* Tempus est , *inquit* , ut incipiat judicium à Domo Dei. *Hunc locum explicat Isidorus suprà lib. 1. cap. 30. Sentent. 2. & August. super Psalm. 93.* Tempus est , *inquit* , ut incipiat judicium à Domo Dei, id est , tempus est , ut modo judicentur , qui pertinent ad Domum Dei : si flagellantur Filii Dei quid debent sperare servi nequissimi ? *Venerabilis Beda in Psalm. 9. Explicat Petri locum de occulto , & justò judicio , quod in præsenti ad purgationem exercetur in Domo Dei , id est , in infidelibus. Gregor. lib. 26. Moral. cap. 17. Ut Isidorus locum interpretatur.*

(6) *Sic omnes cc. m. ss.*

(7) *Ambrosius quomodò respiciat Deus super justos , & peccatores , libro super* Beati Immaculati, *& lib. 1. de Apologia David , & lib. 5.*

(8) *Respexit enim illum oculis gratiæ , non corporis , cum ex Matthæo , & Marco constet : Christum tunc fuisse in atrio interiore domus , Petrum verò in atrio deorsum foris. Ex August. cap. 6.*

dictam, (1) sicùt dum facta Sodomorum se descensurum & visurum testatur.

3 (2) Trimoda ratione Deus quos voluerit, percutit: id est, (3) ad damnationem reprobos; (4) ad purgationem, quos errare videt, electos; ad propagandam meritorum gloriam justos. Primo namquè modo (5) Ægiptus cæsa est ad damnationem. (6) Secundo modo pauper Lazarus ad purgationem. Tertio modo percussus est Job ad probationem.

4 Flagellatur homo plerumquè à Deo ante peccatum, ne malus sit, (7) ut Paulus, qui, Satanæ Angelo instigante, carnis tolerabat stimulos. Flagellatur autem & post peccatum, ut corrigatur; sicùt ille in Apostolo, qui traditus est Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus esset.

5 (8) Non tamen justè murmurat, etiam qui nescit, cur vapulat. Nàm Deus ideò plerumquè justum flagellat, ne de justitia superbiens cadat.

6 (9) In hac vita Deus tantò magis studet, ut parcat, quantò magis expectando flagellat: sed alios feriendo corrigit, alios verò feriendo interficit. Feriendo namquè corrigit, de quibus dicit: Ego, quos amo, arguo & castigo. Feriendo perimit, quos incorrigibilitèr delinquentes aspicit, quosque non jàm sub disciplina, ut filios pater, sed districta damnatione, ut hostes adversarius, percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas ad me super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus. Undè unusquisque, festinet, & timeat, ne simùl feriatur vita ejus cum culpa. Flagellum namquè (10) tùnc diluit culpam, cùm mutaverit vitam. Nàm cujus mores non mutat, actiones non expediat.

Om-

(1) *Genes.* 18. Dixit Dominus, descendam, & videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverunt.
(2) *Quinque modis flagella contingunt, teste Beda in Matthæum, & Augustino in sermone de Gratia, vel justis, ut per patientiam merita augeantur, ut Job, vel ad custodiam virtutum, ne superbia tentet: ut Paulo 2. ad Corinth. 12. vel ad corrigenda peccata, ut Mariæ Lepra, num. 12. vel ad gloriam Dei, ut de cæco nato, Joann. 9. vel ad judicium pœnæ, ut Herodi Act. 12. Quæ omnia hic complectitur Isidorus.*
(3) *Gregor. lib. 7. Moral. cap. 10. Exponens illud Ezech. 11.* Tollam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.
(4) *Idem lib. 21. cap. 4. Ubi probat, quod justi, dum temporalitèr flagellantur, probantur; reprobi verò, qui in laboribus hominum modò non sunt, æterno anathemate condemnantur, & lib. 16. cap. 16. & lib. 11. cap. 21.*
(5) *Hieron. in Nahum. cap. 7. Exponens illud:* Non consurget duplex tribulatio, *vel*, non vindicabit bis Deus in idipsum, *videtur sentire Ægyptios non flagello damnationis, sed purgationis punitos. Sic enim inquit:* Quod si vobis videtur crudelis, rigidus, & cruentus, quod in diluvio genus delevit humanum, super Sodomam, & Gomorrham igne pluit, Ægyptios submerserit fluctibus, Israëlitarum cadavera prostraverit in eremo: scitote, ideò ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. *Quem locum Magister Sentent. lib. 4. distinct. 15. Intelligendum censet, non promiscuè de omnibus, sed de illis tantùm, qui inter ipsa flagella pœnitentiam egerunt.*
(6) *De Job, quod de Gente Idumæa duxerit genus, probat Augustin. lib. 18. de Civit. Dei cap. 47. & de Tentatione Abrahæ, & Tobiæ, & Job in lib. Quæst. Veteris & Novi Test. lib. 2. q. 99. de ejus Tentatione Psalm. 100.* Accepit, *inquit*, à Deo tentandum, non opprimendum, purgandum, non evertendum, aut forte nec purgandum, sed probandum. *Ejus laudes commemorat Greg. lib. 28. Moral. cap. 1. & exponens illud:* In omnibus his non peccavit Job labiis suis, nec stultum quid contra Deum locuutus est, *& lib. 2. cap. 19.*
(7) 2. *Ad Corinth.* 12. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satan, ut me colaphizet: *Ubi Græcè: καὶ τῇ ὑπερβολῇ τ͂ ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοὶ σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγελος σατάν ἵνα με κολαφίζῃ. Quo in loco σκόλοψ, est stimulus, per carnem, sivè in carne. Qui stimulus quomodò hic intelligendus sit non benè inter Interpretes constat. Alii libidinis affectum, & motum accipiunt; ut Isid. lib. 2. Sent. cap. 39. sent. 11.* Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. *Idem videtur sentire Gregor. in hoc loco. Alii, ut refert Hieronymus, Comment. in Epist. ad Galatas corporis adversam valetudinem, quòd capitis dolore solitus sit frangi, & molestari: atque ità etiam Theophilactus. Thomas Aquinas, quòd fuerit aliaco morbo obnoxius. Ambrosius stimulum appellat insectationem malorum hominum, & afflictionem ab inimicis illatam. In qua sententia est Theodoretus: probat verò ex sequentibus, no esse stimulum carnis corporis infirmitatem:* propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persequutionibus, & angustiis pro Christo. *Athanas. q. 139. Alexandrum ærarium fabrum, & vocat stimulum carnis, vide locum. Ego existimo carnis stimulum intelligi contradictiones, & molestias à Judæis illatas (qui erant cognati ejus secundum carnem) ne Evangelii Doctrina incrementum susciperet; de quorum persequutione, sic ait ad Thessal. cap. 2.* Vos enim imitatores facti estis fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu: quia eadem passi estis, & vos à contribulibus vestris, sicùt, & ipsi à Judæis, qui, & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persequuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus adversantur prohibentes nos gentibus loqui, ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper prævenit enim ira Dei super illos usque in finem.
(8) *Gregor. lib. 33. Moral. cap. 23.*
(9) *Ex Gregor. lib. Moral. 18. cap. 13.*
(10) *Gregor. lib. 18. Moral. cap. 12.* Flagellum, *inquit*, tùnc diluet culpam, cum mutaverit vitam.

7 Omnis divina percussio, aut purgatio vitæ præsentis est, aut initium pœnæ sequentis. Nàm quibusdam flagella [1] ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant. [2] Undè per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in ira mea, & ardebit usque ad inferos deorsùm.

8 [3] A quibusdam dici solet: non judicat Deus bis idipsum, qui tamen non attendunt illud, quod alibi scriptum est: [4] Jesus Populum de terra Ægypti liberans, secundò eos, qui non crediderunt, perdidit. Quamvis enim una culpa bis non percutitur, una tamen percussio intelligitur, quæ hic cepta illic perficitur, ut in his, qui omninò non corriguntur, præcedentium percussio flagellorum, sequentium sit initium tormentorum. [5] Hinc est, quod in Psalmo scribitur: Operiantur sicùt diploide confusione sua. Diplois enim, duplex vestimentum est, quo figuralitèr induuntur, qui & temporali pœna, & æterna damnantur. Undè & Jeremias ait: Contritio super contritionem, id est, gemina damnatio, & hic, & in futuro seculo. Et idem alibi: Duplici contritione contere eos, id est, gemina pœna, præsenti, scilicèt & futura.

9 Quibusdam secreto Dei judicio hic malè est, illic benè scilicèt, ut dum hic castigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur. Quibusdam verò hic benè est, illìc malè: sicùt diviti illi accidit, qui hic potentiæ claritate conspicuus, post mortem gehennæ incendiis traditur cruciandus. Porrò quibusdam, & hic malè, & illic malè est: quia corrigi nolentes, & flagellari in hac vita incipiunt, & in æterna percussione damnantur.

10 In tantò immergi quosdam desperationis profundo, ut nec per flagella valeant emendari. De quibus rectè per Prophetam Dominus dicit: Frustrà percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.

11 [6] Plerunquè justus plangit, & nescit utrum pro omnibus suis peccatis præsentia patiatur flagella, an pro uno tantùm; & nescit, quæ sit culpa illa, pro qua meruit ejusmodi pati supplicia, & pro ipso ambiguo maximè in mœrore versatur.

12 Quamvìs flagella præsentia justum à peccatis absolvunt, adhuc tamen sub metu vindictæ turbatur: ne instantes ei plagæ non sufficiant ad purganda delicta. Proindè ergò, dum præsentia patitur, & futura pertimescit: quodammodò, sicùt ait [7] Propheta, pro suis peccatis duplicia recipit.

CAPUT III.

De Infirmitate carnis.

1 SUnt [8] nonnulli hujus qualitatis homines, qui nesciant corrigi, nisi alios viderint flagellari: sicque proficiunt comparatione malorum, dum sibi id accidere timent, in

(1) *Aliqui m. ss. habent*, in hac vita inchoant: *meliùs*; ab hac vita: *sic est apud Gregor. loco supra adducto.* His flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant.
(2) *Deut.* 32. *Sic habet vulgata editio Latina nostra*: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima. *Isid. legit, ut Gregor. lib.* 18. *cap.* 22. Usque ad inferos deorsùm.
(3) *Ex Gregor. ad Verbum lib.* 13. *cap.* 12.
(4) *Jud. Epist.* 1. Quoniam Jesus Populum de terra Ægypti salvans: secundò eos, qui non crediderunt perdidit. *Explanat hunc locum Judæ Gregor. lib.* 10. *Moral. cap.* 33.
(5) *Psalm.* 108. *Locus ad verbum ex Gregor. lib. Moral.* 9. *cap.* 33.
(6) *Ex Gregor. lib.* 9. *Moral. cap.* 24.
(7) *Est apud Isai. cap.* 40. Suscepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis suis. *Et Jerem.* 17. Duplici contritione contere eos.
(8) *Fere omnes cc. m. ss.* Esse nonnullos ejusdem qualitatis homines. *Codex unus papyraceus per antiquus*: esse nonnullos ejus qualitatis homines. *Locus apud Gregor. lib.* 18. *Moral. cap.* 13.

quo deperire alios vident.

2 Quosdam Deus videns, nolle proprio voto corrigi, adversitatum tangit stimulis. Quosdam etiam præsciens, multùm peccare posse, in salutem flagellat eos [1] corporis infirmitate, ne peccent, ut eis utilius sit frangi languoribus ad salutem animæ, quàm manere incolumes ad damnationem.

3 [2] Visitatio Dei nec sempèr in bonum accipitur, nec sempèr in malum. In bonum enim accipitur, sicùt est illud: Visita nos in salutari tuo. In malum verò, juxta illud: In tempore visitationis suæ peribunt.

4 Tribus ex causis infirmitates accidunt corporis, id est, [3] ex peccato, ex tentatione, & ex intemperantiæ passione: sed huic tantùm novissimæ humana potest medicina sucurrere: illis verò sola pietas divinæ misericordiæ.

5 [4] Qui valentiores sunt & sani, utile est illis infirmari, & non peccare: [5] ne per vigorem salutis illicitis sordidentur cupiditatum, & luxuriæ desideriis.

6 Duritia, quæ mentem premit, nec sentitur, utilitèr mutatur in carne, ut sentiatur, atque intellecta emendetur. Nàm citius vulnera carnis sentiuntur, quàm animæ, ideoquè per carnis flagella errantes citiùs corriguntur. Hoc quippè indicant [6] in Pauli oculis squamæ infidelitatis, quæ dum mutatæ sunt per increpationem in oculis carnis, confestìm resoluta est duritia mentis.

7 Est perniciosa sanitas, quæ ad inobedientiam hominem ducit. Est & salubris infirmitas, quæ per divinam correptionem mentem à duritia frangit.

8 Languor animæ, id est, peccatorum infirmitas perniciosa est, de qua etiam Apostolus ait: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror? Nàm infirmitatem carnis utilem esse idem Apostolus approbat dicens: Quando infirmor, tùnc fortior sùm.

CAPUT IV.

De Tolerantia divinæ correptionis.

1 MUrmurare [7] in flagellis Dei peccator homo non debet; quia maximè per hoc, quod corripitur, emendatur. Unusquisque autem tùnc leviùs portat, quod patitur, si sua discusserit mala, pro quibus illi infertur retributio justa.

2 [8] Discat non murmurare, qui ma-

(1) *Theodoretus q. in Genes. ex illis verbis:* & ideo custodivi te, ne peccares in me; *colligit, Abimelech Regem Geraræ, ne peccaret in Saram, consilio Dei infirmitate percussum.*

(2) *Pulchrè Isidorus complexus est visitationis in Divinis Litteris significationem; nam, & in malam, & in bonam partem usurpatur: in bonam, ut illud Luc.* 19. Non cognovit tempus visitationis suæ. *Et Oseæ* 4. Non visitabo super filias vestras, cum fornicatæ fuerint. *Exod.* 5. Visitando visitavi vos, & vidi afflictiones vestras. *Et alia multa loca in Sacris Litteris occurrunt, in quibus visitare & visitatio demonstrat Dei curam erga genus humanum, ejusque providentiam, misericordiam, & beneficia hominibus exhibita. Significat etiam visitare, præstare Deum, quod promisit; ut in illo Genes.* 21. Dominus visitavit Sarram. *Et Lucæ* 1. Visitavit, & fecit redemptionem Populo suo. *In malum etiam nonnunquam sumitur, pro eo quod est punire, castigare, vindicare scelera adversùs Divinam Majestatem commissa. Sic Exod.* 31. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum. *Et Isai.* 10. Visitabo super fructum magnitudinis cordis Regis Assur. *Et* 13. Visitabo super Orbem mala. *Et Psalm.*88. Visitabo in virga iniquitates eorum. *Ubi voces illæ* in virga *supplicii incrementum denotant. Et Oseæ* 1. Quoniam adhùc modicum visitabo sanguinem Jezrahel. *Et Psalm.* 18. Visitationes Domini rectæ lætificantes corda *denotant justitiam visitationis.* Visitationes *enim Septuaginta verterunt* δικαιώματα.

(3) *Ut est illud Pauli* 1. *ad Corinth.* 11. Proptèr quod imbecilles, & infirmi, & dormiunt multi.

(4) *Hoc probat August. super Joannem tract.* 7.

(5) *Ità in omnibus m. ss.*

(6) *Actorum* 9. *Hunc locum ferè similitèr interpretatur ad mores Gregor. lib.* 33. *Moral. cap.* 31. *Et Ambros. lib. super* Beati immaculati; simul oculus, *inquit*, corporis, animæque sanatus.

(7) *Ex Gregorio lib.* 6. *Moralium cap.* 17.

(8) *Greg. lib.* 32. *Moral. cap.* 5.

malè patitur, etiam si ignorat, cur mala patiatur: & per hoc justè se pati arbitretur, per quod ab illo judicatur, cujus nunquàm injusta judicia sunt. Qui flagella sustinet, & contra Deum murmurat, justitiam judicantis accusat. Qui verò se cognoscit à justo Judice pati, quod sustinet, etiam si pro quo patitur ignoret, per hoc jàm justificatur, pro quo & seipsum accusat, & Dei justitiam laudat.

3 Dum ex rebus prosperis utilia justus exempla præstat hominibus, necesse est eum iterùm & adversitatibus tangi, quatenùs ejus patientia comprobetur; ut denuò fortitudinis documenta ex eo sumant, qui prosperitatis ejus temperantiam agnoverunt.

4 Qui passionibus animæ insidiante adversario cruciatur; (1) non idcircò se credat alienari à Christo, quia talia patitur; sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si dum hæc patitur, (2) laudet Deum potiùs, non accuset.

5 (3) Ad magnam utilitatem divino judicio mens justi diversis passionum tentationibus agitatur, pro quibus si Deo gratias egerit, suæque, culpæ (4), quod talibus dignus sit, deputaverit: hoc quod ex passione tolerat, ei pro virtutibus reputabitur, quia & divinam agnoscit justitiam, & suam intelligit culpam.

CAPUT V.

De Tentationibus Diaboli.

1 MUltis calamitatum tentationibus mens justi in hac vita pulsatur: (5) undè & optat ab hoc seculo funditùs evelli, quo & ærumnis careat, & fixam illic securitatem inveniant.

2 (6) Inter eas pœnas, quas justus in corpore patitur, atque eas, quas mente per fraudem Diaboli tolerat, multum interest. (7) Nàm graviùs fert, quas interiùs luget, quàm eas, quas exteriùs sustinet. Has enim & loco evitat & tempore; illas nec loco potest evitare nec tempore.

3 (8) Non ampliùs tentat electos Diabolus quàm Dei voluntas permittit. Tentando autem Sanctorum profectibus servit.

4 Et si nollens: utilitati tamen Sanctorum servit Diabolus, (9) quando eos tentationibus suis non dejicit, sed potiùs erudit. Nàm tentationes, quas ille ad humanum interitum movet, interdùm Spiritus Sanctus ad exercitium virtutum salubri utilitate convertit.

5 Insidiæ Diaboli, atque astutiæ, quamvìs huc atque illùc quærentes, quem devorent, diffundantur, à potestate tamen divina non egrediuntur, ne tantùm noceant, quantùm malitiosè contendunt. (10) Nàm quomodo Sancto-

(1) Si idcircò se *habet Codex Tolet. & Cœnobii de la Oliva in Navarra. Cæteri cum editis consentiunt, quam lectionem probo.*

(2) *Gotthus, & alius papyraceus Malacitanus correctus habent*: Laudet Deum potius non accuset. *Cæteri m. ss. consentiunt cum editis: quæ lectio non displicet.*

(3) *Totius sententiæ sensus desumptus est ex Gregor. lib.* 32. *cap.* 3.

(4) *C. Tolet. Latinus habet* quod talia pati dignus sit, reputaverit. *Cum eo consentiunt duo cc. Malacitanus, & alius, cæteri cum editis.*

(5) *Ut est illud Pauli Phil.* 1. Desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo. *Et rursùs*; infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus? *Et illud David.* Heu mihi quia in colatus meus prolongatus est. *Vid. Greg.* 9. *Moral. cap.* 17.

(6) *Gregor. ibidem.*

(7) *Sic habet Gregorius*: Cum flagella exterius tolerat, illud est gravius, quod de tentatione adversarii in intimis portat.

(8) *De potentia Diaboli, & ejus voluntate nocendi electis, rectè dixit Gregor. lib.* 2. *Moral. cap.* 6. *& cap.* 25. Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas injusta: quia à semetipso voluntatem habet, à Domino potestatem. *Undè Augustin. super Joann. tractat.* 7. *capit.* 1. Diabolus non tentat, nisi permissus, aut missus.

(9) Decipit *excusi libri, haud rectè.*

(10) *Ità Salmant. Goth.* reprimeret. *Tolet. est autem locus è Gregor.* 10. *Moral. cap.* 34.

ctorum virtus tanta tolerare posset, si superna dispensatio pio moderamine niquitiam dæmonum non frænaret. Et licèt Diabolus tentationem justis sempèr inferre cupiat, tamen si à Deo potestatem non acceperit, nullatenùs adipisci potest, quod appetit.[1] Undè & omnis voluntas Diaboli injusta est, & tamen, permittente Deo, omnis potestas justa. Ex se enim tentare quoslibet injustè appetit: sed eos, qui tentandi sunt, & proùt tentandi sunt, non nisi tentari Deus justè permittit. Undè etiam in Libris Regum de Diabolo scriptum est: Quia spiritus Domini malus irruebat in Saul. Ubi justè quæritur: Si Domini, cur malus? Si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est & Dei potestas justa, & Diaboli voluntas injusta. Nàm spiritus malus per nequissimam voluntatem: & idem Dominus per acceptam justissimam potestatem.

6 [2] Diabolus non est immisor, sed incentor potiùs vitiorum. Nequè enim alibi concupiscentiæ fomenta succendit, nisi ubi priùs pravæ cogitationis delectationes aspexerit; quas si à nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit: statìmque franguntur jacula concupiscentiæ ejus,[3] contemptæque jacent, & sine luce faces illius.

7 Sollicitè hostis insidias intelligere paritèr & cavere Dei servum oportet; sicque in innocentia vitæ existere simplicem,[4] ut tamen oporteat cum simplicitate esse prudentem. Qui prudentiam simplicitati non miscet,[5] juxta Prophetam, columba est seducta, non habens cor. Sed ideò columba, quia simplex; ideò autem cor non habens, quia ignara prudentiæ est.

8 [6] Sæpè fraus Satanæ sanctorum cordibus aperitur, quando per speciem boni Angelum se simulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atque contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinæ Deus Sanctos suos facit intelligere, quatenùs Diabolicum errorem interiùs cognoscant, ac sollicitè caveant.

9 [7] Discretio Sanctorum tanta esse debet, ut inter bonum & malum præditi ratione dijudicent, ne eos Diabolus per speciem boni fallat. Hæc est enim percunctatio Josue dicentis: Noster es? An adversariorum? Propter hoc & Jeremiæ dicitur: Si separaveris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Tùnc enim benè de se judicant Sancti, quandò ab eis Deus fallacia dæmonum tentamenta facit intelligi.

10 [8] Multi decipiuntur à Diabolo, & ignorant se esse deceptos, Oseæ Prophetæ testimonio declarante: Comederunt, inquit, alieni robur ejus,

(1) *Ad verbum ex Gregor. lib. 2. Moral. cap. 6. & legendum* : voluntas, *non* voluptas, *ut est in multis m. ss.*

(2) *Sic legendum, non* inceptor, *ut habent aliquot cc. m. ss. Ex Ambros. lib. super* Beati immaculati, *de Diabolo.* Ipse est incentor, ipse accusator, ipse in ludum introivit. *Immissor autem dixit, quia voluntate nostra vitia amplectimur: Neque ille immittit nisi homo fenestram immissioni aperiat. Unde August.* Non enim Diabolus cogendo, sed suadendo nocet, nec extorquet à nobis consensum, sed petit. *Homil. 12. tom. 10. Nec obstat illud, quod est apud Joann. 13.* Cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotes. *Non enim intrasset, ut ait August. super Psalm. 136. Nisi locum dedisset. Unde locus interpretandus de ea missione, quæ allicit, & impellit suggerendo, non de ea, quæ efficit imperando. Locus Joannis Gracè est,* τϐ διαϐόλϐ ἤδη βεϐληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἰϐδα σίμωνος ἰσκαριώτϐ ἵνα αὐτὸν παραδῷ *est etiam nominis ratio habenda: Nàm aliud est mittere, aliud immittere.*

(3) *Versus est Ovidii.*

(4) *Sic Evangelica exhortatio habet*: simplices, ut columbæ; prudentes, ut serpentes. *Et illud Pauli ad Rom. 16.* Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo. *Item illud 1. ad Corinth. 14.* Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvi estote.

(5) *Osea 7. Sic interpretatur Hieronym. in Oseam*: Columba lactata, sivè insipiens, & insensata. *Septuaginta* ἄνϐς.

(6) *Greg. lib. Moral. 33. cap. 28.*

(7) *Tota hæc sententia cum testimoniis ex Josue 5. & Jerem. 15. ex Gregor. est concinnata lib. Moral. 33. cap. 28 & cap. 22.*

(8) *Ex Gregor. lib. 34. Moral. cap. 2. Ubi locum Oseæ interpretatur, & alienos in Scriptura intelligi affirmat Angelos apostatas. Oseæ autem cap. 7. Vulgata editio habet*, & ipse nescivit.

ejus, & ipse ignoravit. Alieni namquè maligni spiritus significantur, qui virtutes mentis comedunt; sed hoc corda negligentium non intelligunt.

11 Tanquàm inermis Diabolus vincitur, [1] quandò de aperta iniquitate hominem depravare conatur: armatus verò tùnc incedit, dum per speciem sanctitatis & virtutis, [2] ea, quæ sancta sunt, destruit: quandò & qui decipitur, sua detrimenta non sentit, sed tanquàm sint virtutes, quæ sunt vitia sectatur & diligit.

12 [3] In oculis carnalium Diabolus terribilis est, in electorum oculis terror ejus vilis est. Ab incredulis, ut leo, timetur: à fortibus in fide, ut vermis, contemnitur, atque ad momentum ostensus repellitur.

13 [4] Qui suggestiones diaboli non recipit, in ejus insidias minimè transit. Nàm facilè in consequenti opere repellitur, si prima oblectamenta illius respuantur. [5] Diabolus enim serpens est lubricus, [6] cujus si capiti, id est, primæ suggestioni non resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, illabitur.

14 [7] Tentationum Diabolicarum initia fragilia sunt, quæ si non caveantur, sed per usum in consuetudinem transeant, in novissimis fortitèr convalescunt: ità ut, aut nunquàm, aut cum difficultate vincantur.

15 Dum in tota vita Diabolus hominem prævaricari cupiat, ampliùs tamen in fine molitur decipere. Hinc est, quòd in principio contra protoplastum serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneo ejus: quia nimirùm hominem, quem Diabolus in cursu præteritæ vitæ non decipit, in novissimis supplantare disponit. Proindè quamvìs quisque sit justus, nunquam necesse est, ut sit in hac vita securus: sed semper humilis caveat, sempèrque ne in fine corruat, sollicitus pertimescat.

16 Diabolus suis fautoribus blanditur, [8] Dei verò servis molitur tentamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismum passus est à Diabolo tentari.

17 Diabolus sanctos omnes [9] non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nàm quia non in eis intrinsecùs regnat, contra eos extrinsecùs pugnat. Et qui interiùs amisit dominium, exteriùs commovet bellum.

18 [10] Tùnc contra eum, quem possidet, Diabolus acriùs sævit, quandò se virtute divina ab eo expellendum cognoscit. Undè immundus spiritus tùnc discerpsit graviùs puerum, in quo habitabat, quandò ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod fa-

(1) *Sic legunt plerique m. ss. quam lectionem probo, non ut excusi*, de aperta. *Cum Gregor, lib. 6. Moral. cap. 5. Ità habeat (ex quo loco desumpta est sententia hæc)* Antiquus namque hostis, quasi inermis vincitur, cum mala aperta suggerens humanæ menti bona omnia simùl destruere conatur..

(2) *Ità habent omnes m. ss.*

(3) *Diabolus mirmycaleon dicitur à septuaginta pro eo quod scriptum est apud Job.* Tygris periit, eo quod non haberet prædam, est enim, *inquit*, *Greg. lib. 5. Moral. cap.* 17. Formica, & leo, aliisque leo est, aliis formica, *vide locum.*

(4) *Gregor. lib. 17. Moral. cap. 20.*

(5) *Coluber lubricus, & tortuosus, appellatur in Sacris Litteris. Job 26.* Eductus est coluber tortuosus. *Et Isai. 27.* Leviathan serpentem, vectem tortuosum. *Tota sententia est apud Greg, lib, 17. Moral. cap, 20.*

(6) *Videtur alludere ad illud Geneseos:* Ipsa conteret caput tuum; *quo docetur caput esse conterendum serpentis, hoc est, primum Diaboli incursum, quo intendit, ut animus deditionem faciat, esse propulsandum.*

(7) *Genes. 3. Greg. lib. 1. Moral. cap. 38. Calcaneum finem actionis interpretatur exponens locum Psalm. 55.* Ipsi calcaneum meum observabant. *Et in locum Geneseos.*

(8) *Alexander primus Epist.* 2. Nàm sicùt leo rugiens, circuit quærens, quem devoret, sic Diabolus non cessat circuire, & quærere, quos ex fidelibus perdat; & maximè illos quos ardentiores in servitio salvatoris, eique familiares invenerit.

(9) *Gregor. lib. 3. Moral. cap. 6. Interpretatur illud Isai. 45.* Ego, Dominus formans lucem, & creans tenebras.

(10) *Est apud Gregor. lib. 33. Moral. cap. 18. Ubi exponit illud Job* 40. Behemoth caudam suam, quasi cedrus, adstringet: *hoc est, movebit, & agitabit, velut cedrus agitatur à vento, vel arriget membrum, veluti cedrus arrecta, & ingens.*

factum & ad Job verba respicit, ubi in novissimis Behemoth caudam suam, quasi cedrus, astringit.

19 [1] Plus contra eos Diabolus diversis tentationibus insistit, qui possunt & aliis sua utilitate prodesse: ut, dum illi impediuntur, non proficiant, qui docendi sunt.

20 [2] Maligni spiritus hoc, quod intra nos mundare cupimus, sine intermissione tentant iterùm sordidare. Sancti autem eorum insidias præsago spiritu præconoscunt, & quidquid in semetipsis terrenum sentiunt, indesinentèr operibus sanctis exhauriunt, ut de intimis puri inveniantur.

21 [3] Eodem blandimento decipiuntur nùnc per Diabolum homines, quo protoplasti in paradiso sunt decepti. Multis enim vitiorum præstigiis mentes reproborum Satanas prætentando deludit. Nùnc enim promissis decipit, nùnc rebus transitoriis, quasi necesariis, illicit; nùnc etiam ipsa inferni supplicia, quasi levia & transitoria, suggerit; quatenùs miserorum corda in cupiditatem lascibiamque dissolvat, secùmque ad tartara ducat.

22 [4] Argumenta machinationum, malarumque cogitationum semina, quæ in cordibus hominum Diabolus fundit, ità sæpè undiquè captam implicant mentem, ut ex qua parte evadere quisque tentaverit, sine periculo exire non possit: veluti si jures hoc facere, quod si feceris, pecces: si non feceris, reus perjurii sis. In tanto ergò mali discrimine, ut evadendi aditus pateat, minora potiùs eligenda sunt, ut majora vitentur

23 Diabolus quando decipere quemquam quærit, priùs naturam uniuscujusque intendit, & inde se applicat, unde aptum hominem ad peccandum inspexerit.

24 Ex ea parte Diabolus homines tentat, qua eos per excrescentem humorem facilè inclinari ad vitia conspicit: ut secundum humoris conspersionem adhibeat & tentationem. Lege Balaan qui in figura Diaboli contra Populum Dei, ex ea parte præcipit perniciosos prætendere laqueos, ex qua sensit eos faciliùs esse lapsurus. Nàm & quí aquam alicubi deducit, non eam per aliam partem mittit, nisi ubi impetum ejus intendit.

25 [5] Nullus culpam existimet, quam ex conspersione propria sustinet: sed quantùm valet, contra id quod tolerat, pugnet. Nàm si conspersioni ceditur, tentationi vel vitio nequaquàm resistitur.

26 [6] Ideò Diabolus in sacris eloquiis Behemot, id est, animal dicitur, quia de Cœlis lapsus ad terras cecidit: [7] Ideò

(1) *Greg. lib. Moral. 31. cap. 29.*

(2) *Gregor. lib, 7. Moral. cap. 8.*

(3) *August. lib. 2. de Genes. contra Manich. tom. 1.*

(4) *Totam hanc sententiam mirè verat Greg. lib. 33. Moral. cap. 18. & 19. & 20. Ubi exponit illud Job*, nervi testiculorum ejus perplexi sunt.

(5) *Ità quoquè editio antiqua.*

(6) *Tota hæc sententia deducitur ex Greg. lib. 33 Mor, cap. 14. ubi quærit; cur Diabolus Behemot bestia quadrupes, cur Leviathan serpens in aquis, qui hamo capitur, dicatur. Quorum nominum rationem hic Isid. ex Greg. reddit, inter nomina autem Diaboli, quæ varia, & multa occurrunt in Divinis Libris, hæc tria Behemoth, Leviathan, & Avis, potissima sunt. Dicitur etiam leo, Baal, Aquilo, latro, Satan, cauda Basiliscus, Belial, malus, tentator, canis, impius, adversarius, alienus, lupus, exactor, aspis, homicida, nequissimus, malignus, pravus, asper, Lucifer, clibanus, fortis, potestas tenebrarum, catulus leonis, Princeps potestatis, Deus hujus seculi, leo rugiens, apostata, & prævaricator, absque jugo, filius Belial, ut adnotavit Hieronymus. Isai. 28. Et ità interpretatur illud Psalm. 17.* Torrentes iniquitatis conturbaverunt me, *id est*, impetuosæ incursiones Dæmonis, *Behemoth autem plurale est apud Hebræos (ut hoc obitèr annotem) idem quod bestiæ, eo quòd unum animal cum sit ex multarum bestiarum magnitudine, & immanitate est coagmentatum: estque animal terrestre, vastum, & eximiæ magnitudinis: de eo dicitur Job 40.* Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet. Justa nonnullos est elephas.

(7) *Leviathan dixerunt Antiqui teste Hieronymo lib. 6. in Isai. cap. 14. Esse patrem Diaboli; quam sententiam ipse refellit, significatque draconem: Undè illud Ezech. 32.* Leoni gentium assimilatus est, & draconi, qui est in mari. *Aquila pro dracone posuit Leviathan Auctore Hieronymo similiter Psalm. 90. dum dicitur:* Conculcabis leonem, & draconem, *legitur Leviathan. Vocatur hic cetus magnus, de quo, quod à Christo capiendus sit, mystico in Job sermone narra-*

Ideò Leviathan, id est, serpens de aquis: quia in hujus seculi mari volubili versatur astutia.

27 [1] Avis verò propterea nominatur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo merito aërem, quasi avis, pro carcere meruit: terram, ut animal brutum sit: serpens, ut in hujus seculi mari insana jactetur fluctuatione. [2] Ex eo enim quòd per membra sua Diabolus operatur, sortitur vocabula: ità ut quod singuli agunt incitante illo, ipse nominetur ex eo. Quem enim non decipit Diabolus? Undè animal est, hoc est, per carnis luxuriam tentat: Undè serpens est, hoc est, cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autem nec sic decipit, insidiatur ei, undè avis est, hoc est, superbiæ ruina. Undiquè enim dolos præparat, quousquè inveniat viam, per quam incautum decipiat.

28 [3] Aliud est intrare mentem cujusquam Diabolum, aliud verò inhabitare. Nàm & in cordibus Sanctorum ingreditur, dum malas suggestiones insinuat: sed non habitat in eis, quia in suo corpore, non eos transducit. Qui verò in corpore ejus sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt templum ejus. Et si subrepat mentibus electorum Diabolus, non autem in eis requiescit, sicùt in cordibus reproborum: nàm calore fidei mox excitatur, ut exeat ab electis.

29 Nonnulli, quos jàm avido ore Diabolus devoraverat, rursus divini judicii occulta miseratione ab ejus ore eripiuntur, & saluti restituuntur. Nàm sæpe multos, quos antiquus hostis luxuriæ voragine immersos tenuit, potentia divina per pœnitentiam ab ejus faucibus traxit.

30 [4] Quomodò bonorum interitum Propheta electam dicit esse Diaboli escam, dum alibi scriptum sit de illo, fœnum sicùt bos comedet? Nisi quòd in oculis Dei fœnum sunt, qui electus cibus secundum homines esse videntur. Ac per hæc, qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi, apud Deum fœnum existunt.

31 [5] Eum Diabolus jàm deglutiisse dicitur, quem jàm perfecto scelere devorasse videtur. Eum verò quem non deglutivit operis perfectione, sed tentationum illecebris mordet, ut devoret, adhuc [6] quasi in maxilla mandit. Undè & Paulus habet stimulos carnis, quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem, qua deglutiatur.

32 [7] Os Diaboli verba ejus sunt. Verba verò ejus inspirationes occultæ sunt, quibus corda hominum alloquens occultis urit cupiditatibus.

33 Quidam ob incorreptibilem iniquitatem, quia sponte non corriguntur, immundis spiritibus vexandi traduntur: ut arripiendi eos dæmones corporalitèr habeant potestatem, terroribusque eorum afflicti humilientur, pœniteant, & salventur: sicùt & Apos-

ratur. Est igitur Leviathan piscis marinus ingens, Job 40. An extrahere poteris Leviathan hamo, & fune ligabis linguam ejus? *Septuaginta ibi pro Leviathan posuerunt cetum, & dacronem: sicùt, & in illo Job cap.* 3. Qui parati sunt suscitare Leviathan *vertunt illi cetum, alibi draconem interpretantur, ut Psalm.* 103. Draco iste, quem formasti ad illudendum. *De Creatione Leviathan, & Henoch habetur Esdræ* 4. *cap.* 6.

(1) *Daniël* 7. *& Isai.* 31. *& illud Evangelii* volucres Cœli.

(2) Exindè enim, quod per membra sua: *habent excusi Greg. lib.* 33. *Moral. cap.* 22. *Ex quo est hæc sententia*: ex ipso, *inquit*, suarum actionum nomine vocatur, cum jumentum, draco, vel avis dicitur.

(3) *Gregor. lib. Moral.* 33. *cap.* 28.

(4) *Similis est interrogatio apud Greg. lib.*32. *Moral. cap.* 10 *in fine, & apud Julianum Archiep. Tolet. Sanctiss. in Anticimenon lib. Ex Job interrog.* 132.

(5) *Greg. lib.* 33. *cap.* 17. *Moral.*

(6) *Tota sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Job*: Armilla perforabis maxillam ejus, *lib. Moral.* 33. *cap.* 40. *& cap.* 17.

(7) *Ex Greg. dum illud Job explanat cap.* 41. Et flamma de ore ejus egredietur *lib.* 33. *Moral. cap.* 41.

Apostolus Corinthiis scribens dicit: Tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit. Utile est enim quosdam peccantes, ut in anima salventur, [1] Satanæ corporalitèr deputari; quatenùs ex præsenti correptione futurum judicium timeant, & de cætero delinquere caveant. Quidam autem potestati dæmonum ad emendationem deputantur: quidam verò despecti ad solam perditionem traduntur.

34 Nunquàm vacat Diabolus adversus hominem justum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis suscitat. Hinc est quod Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis Angelus Satanæ, qui me colaphicet.

35 Sæpe mentem justi variis vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: undè interdùm usquè ad desperationis angustiam coarctatur. Permanenti autem in Dei amore animæ, & ipsa talis angustia ad meritum proficit. Nàm sive in animo, sive in corpore per instinctum immundorum spirituum quælibet adversa justus patiatur, ex Dei utiquè permissu id patitur. Quod si hoc ipsum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat (quod pro corporis passione Job dixit: Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non [2] suscipiamus?) Iste non separatur à Deo, sed conjungitur, quàmlibet atroci angustia torqueatur.

36 Multa justus adversa in anima patitur instigatione dæmonum, sed talibus tentamentis perire vitæ æternæ non potest: quia pius Dominus ad damnationem culpæ non reputat, quod de suæ majestatis permissu, nolens, qui patitur, portat. Nàm ibi peccamus, ubi cupiditate, vel voluntate deflectimus. Ubi verò violentèr addicimur, & si facinus aut flagitium non est: miseria tamen pro flagitio, & facinore est. Sed qui Deum pro irrogata laudat miseria, commisso proculdubio caret facinore.

CAPUT VI.

De Tentamentis somniorum.

1 PLerumquè [3] dæmones in noctibus occurrentes humanos sensus per visiones conturbant, ut formidolosos & timidos faciant. Aliquoties etiam ex desperatione peccatorum mentem conversi per soporem conturbant, horridaque gehennæ supplicia [4] minitant. Nonnunquàm autem & aperta impugnatione grassantes [5] humana corpora verberant, quod tamen, Deo permittente, malis fit ad vindictam, justis ad tolerantiæ gloriam.

(1) *Locum Pauli 1. ad Corinth. 5. Isid. interpretatur de Corporali traditione, ut Hieron. & Greg. lib. 33. Moral. cap. 11. Et Anselmus, cum alii Sancti Patres de Separatione à Christi corpore, spiritualique traditione in Satanæ potestatem intelligant. Uterque sensus Ecclesiasticæ excommunicationis vim, atque auctoritatem probat, eamque esse pœnam gravissimam, & maximè formidandam, cum ab Ecclesia ejiciat hominem, Diabolique mancipium efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienum: undè illud Pelagii PP. ad Angliæ Episc.* Apostolica auctoritatis exemplo didicimus, errantium, & in errorem nutantium, spiritus tradendos esse Satanæ, ut blasphemare dediscant, *& Urban. PP.* C. Notandum 24. *q.* 3. *Cassian. lib. 2. cap. 16. Pauli locum intelligit de eo qui ab oratione suspenditur. Origines tamen homil. 2. ad cap. 2. Judicum, quas quia B. Hieronymus Latinas fecit, ei tribuuntur, explicat etiam hunc locum de Excommunicatione Ecclesiastica, & duplicitèr hominem Satanæ tradi ostendit excommunicationis vinculis irretitum. Sic & Augustinus de Verbis Apostoli serm.* 68. Omnis, *inquit*, Christianus, dilectissimi, qui à Sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodò? Scilicèt, quia extra Ecclesiam Diabolus est: sicùt in Ecclesia Christus: ac per hoc quasi Diabolo traditur, qui ab Ecclesiastica communione removetur.

(2) *Ità Gotth. Salm. & alii m. s.* sustineamus *Gotth. Tolet.*

(3) *Gregor. lib. 8. Moral. cap. 18. & lib. 4. Dialog. cap. 48. Sex modis docet somnia animam tangere, primò ventris plenitudine, secundò inanitate, tertiò illusione, quartò illusione simùl, & cogitatione, quintò revelatione, sextò cogitatione simùl, & revelatione. Augustinus in lib. de Divinatione per somnium multa de somniis, quæ Dæmones immittunt, tradit. Sex autem illos Gregorii modos hic noster Isidorus complexus est.*

(4) *Ità Gotth. Salm. & alii m. s.* minant *Toletan.*

(5) *Alludit fortè ad verbera Hieronymi ob Ciceronis, & Poëtarum lectionem accepta, qui liventes habuisse scapulas, & plagas sensisse se post somnium ait, ad Eustochium, de Custodienda virginitate, & in apologia ad Ruffinum.*

2 Plerunquè immundi spiritus eos, quos incumbere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vana spei prosperitate illudunt. Quosdam verò, quos formidare aliqua adversa præsentiunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicque miserorum corda variis illusionibus intentantes modò vacua prosperitate demulcent, modò vana formidine terrent.

3 (1) Qui aut nullis, aut raris conscii sunt delictis, aut nunquàm, aut rarò terroribus fatigantur nocturnis: sed placato somno quiescentes, (2) interdùm etiam per soporem quædam arcana & mystica contuentur ac vident. Qui verò corda sua gravioribus vitiis polluerunt, conscientiæ pavore illusi species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diversis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitia traxit, dormientes fatigat, ut nunquàm securos requiescere sinat.

4 (3) Nonnunquàm etiam electorum mentes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitiis tentant nec superant, acritèr dormientes impugnant.

5 Sancti autem etsi ad momentum hujusmodi visionibus commoveantur: mox tamen evigilantes illusionum vanitates despiciunt, intentionemque suam protinùs ad Deum convertunt.

6 (4) Diversæ qualitates sunt somniorum. Quædam enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quæ etiam per experientiam nota sunt. Quædam verò ex propria cogitatione oriuntur: (5) nàm sæpe quæ in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.

7 Nonnullæ autem visiones spirituum immundorum fiunt illusione, (6) Salomone probante: Multos (inquit) errare fecerunt somnia & illusiones vanæ. Porrò quædam justo fiunt modo, id est, supernæ revelationis mysterio, sicùt legitur in lege de Joseph filio Jacob: Qui somnio fratibus præferendus prædicitur: Vel sicùt in Evangelio de Joseph Sponso Mariæ: qui ut fugeret cum puero in Ægyptum, somnio admonetur. Nonnunquàm etiam & permixtè accidunt visiones, id est, cogitatione simùl & illusione: atque item cogitatione & revelatione, Da-

(1) *Ex Gregor. lib. 8. Moral. cap. 18. & lib. 1. Dialog. cap. 49. Affert de quodam divite cui Diabolus per somnium longæ vitæ spatia promisit: qui cum multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, repentè defunctus est.*

(2) *Sententia est Aristotelis 1. lib. Ethic. cap. ultimo: Virtute præditos per quietem meliora habere theoremata, quam improbos. Undè etiam Eccles. 34. somnia malefacientium vanitatem vocat sapiens.*

(3) *Somnia bona immitti à Deo pulchrè demonstratur Ecclesiast. 34.* Et sicùt parturientis cor tuum phantasias patitur: nisi ab Altissimo fuerit immisa visitatio, ne dederis illis cor tuum. *Sic Salomon in somnis cœlitùs divinam accepit sapientiam 3. Reg. cap. 3.* Evigilavit Salomon, & intellexit, quod esset somnium. *Aliqui hoc somnium non fuisse naturale, sed prophetiæ dicunt, ut est illud Num. 12.* Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. *In somno tamèn prophetiæ vis non ligatur, & exercitium liberi arbitrii, sed liberum manet. Prophetæ similiter dormiendo erudiebantur à Deo, & de arcanis, & mysticis docebantur, ut Joseph. Nàm dormiente homine intellectus ejus potest in Deum ferri; cujus munus est percipere, & judicare. Undè dum dormit de his, quæ antea consideravit, aliquid percipit, & ratiocinatur, & argumentorum nodos dissolvit. Sic August. de Cura pro mortuis agenda cap. 12. Narrat Eulogio discipulo suo: qui dum Rhetoricos Ciceronis libros Carthagini interpretaretur in quendam locum offendit obscurum, quo non intellecto, vix potuit dormire solicitus, qua nocte somnianti sibi exponere visus est, quod non intelligebat. Hìnc etiam ortum habent venerearum rerum somnia, quæ non contingunt nisi anteà vigilantes, de illis animi, vel tentantur, vel cogitant, ut tradit August. lib. 12. super Genes. cap. 15. Aliquando verò intellectus movetur in somno illustratione alicujus superioris, & nobilioris substantiæ, ad cujus eruditionem, & disciplinam intellectus quiescentis est promptior, & habilior, proptèr sensuum, & cogitationum, & phantasiarum affluentem quietem, cum his tempestatibus libera, tota sibi sua sit. Cantic. Ego dormio, cor meum vigilat. & Job 38. Per somnium in visione nocturna quandò sopor solet occupare homines, & dormiunt in lectulo suo, tùnc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina. Thomas Aquinas 2. q. 95. art. 6. Ad causas internas animi, & corporis, quæ ex Dei revelatione, & cœlesti influxu dimanant, & ad externas, quæ ex vigilia, & humoris copia oriuntur, omnem somniorum rationem retulit. Similitèr Hippocrat. lib. de Somnis.*

(4) *Sic ait de se Augustinus lib. 10. Confess. cap. 30. Vigilanti illi ocurrere imagines rerum, illecebrarum carentes viribus, quæ tamen in somnis usque ad consensionem animam trahebant.*

(5) *Sententia hæc, & septima, est apud Gregor. lib. 8. Moral. cap. 18. & lib. 4. Dialog. cap. 48. Sex somniorum causas distinguit, ut suprà diximus.*

(6) *Diurnæ actiones sæpe repræsentantur in somnis, ut tradit Hippocrates, qui etiam existimat hujusmodi somnia corporis sanitatem indicare. Simile est Africani illud somnium apud Ciceron. cui earum rerum species objiciuntur per quietem, de quibus pridiè sermonem habuerat.*

Daniele dicente: Tu, inquit, Rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui revelat mysteria ostendit tibi quæ futura sunt: Etenim sæpe ea, in quibus cogitationum nostrarum sensuum porrigimus, quodam mentis excessu revelantur, dum requiescimus.

8 [1] Quamvìs nonnulla vera sint somnia, facilè tamen eis credi non opus est; quia diversis imaginationum qualitatibus oriuntur, & undè veniant raró consideratur. Tàm facilè igitur somniis fides adhibenda non est, ne fortè Satanas in Angelum lucis se transformans quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.

9 Nonnunquàm dæmones deceptoria fraude ità quosdam curiosos observant, eisque illudunt, ut quædam somnia non alitèr eveniant, quàm ostenduntur. Ut enim in multis fallant, interdùm & vera pronuntiant. Sed quamvis ità accidant, contemnenda sunt, ne fortè de illusione procedant, recolentes testimonium scripturæ dicentis: [2] Si dixerint vobis, & ita evenerit, non credatis.

10 [3] Somnia similia sunt auguriis, & qui ea intendunt revera augurari noscuntur. Non esse vera somnia quæ cogitans animus die, noctuque sibi imaginatur. [4] Mentes enim nonnunquàm ipsæ sibi somnia fingunt.

11 Sæpe dum priora mala per tristem memoriam ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vindictam in nobis ipsis recolendo imaginamur. Hujusmodi mentis imaginationes, quæ aut de præteritis admissis, aut de futuri supplicii memoria vigilantibus fiunt, & per visiones somniaque occurrunt, & cogitationum mentes concutiunt. Nàm una vi memoriæ fiunt utraque, sive vigilantibus, sive dormientibus nobis.

12 Tali enim animi motione, horribili pavore etiam per quietem concutimur: & quam gravia sunt quæ commisimus, & quàm dura quæ pertimescimus, mentis aspectu etiam in somnio contemplamur.

23 [5] Non esse peccatum, quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: sed tùnc esse peccatum, si antequàm illudamur, cogitationum affectibus præveniamur. [6] Luxuriæ quippe imagines, quas in veritate gessimus, sæpe dormientibus in animo apparent, sed innoxiè, si non concupiscendo occurrant.

14 Qui nocturna illusione polluitur, quamvis & si extra memoriam turpium cogitationum sese persentiat inquinatum: tamen hoc, ut tentaretur, culpæ suæ tribuat, suamque immunditiam statim [7] fletibus tergat.

CA-

(1) *Eccles.* 34. *Ità legitur*: Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. *Greg. tamen lib.* 8. *Moral. cap.* 18. *Ut Isidorus legit.*

(2) *August. lib.* 22. *de Civitate cap.* 22. *de Falsitate somniorum, & difficultate ea discernendi, & quo pacto animam miseram, sensumque perturbent, disserit. Plinius lib.* 11. *Natur. Histor. cap.* 75. *Quærit: Utrum ne sint aliqua præscita animi quiescentis, quaque fiant ratione, & alia quæ illic vide. Et lib.* 7. *cap.* 50. *de Publio Cornelio Rufo, qui dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. Melancholicos magis vera somniare ait Aristoteles lib. de Somn. & vigil. Clemens Alex. lib.* 2. *Pædag. cap.* 9. *Ait, ea quæ sunt vera somnia reputari sobriæ animæ cogitata.*

(3) *Apud Matthæum cap.* 23. *Sic est*: Tùnc si quis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. *Idem Marc.* 13. *& Luc.* 17.

(4) *Artem augurandi per somnia non rejicit Hippocrates lib. de Somniis apotel.* 2. *&* 3. *Aristotel. lib. de Somno & vigil. somnia reducit ad causas, signa, & accidentia. Plin. lib.* 37. *Natural. Hist. cap.* 10. *de Lapide eumetrite, ait, quod capiti suppositus visa nocturna oraculi modo reddat. Idem facit Amphictyonem interpretationis ostentorum, & somniorum primum auctorem lib.* 7. *cap.* 56. *Dixit de Lauro supposita pulvino quod somnia vera faciat. Ab Ecclesia somniorum interpretes damnantur Concil.* 2. *Ancyran. cap.* 23. *& in C.* Episcopi 26. *q.* 5.

(5) *Plinius lib.* 28. *cap.* 8. *à Democrito traditum scribit sinistrum chamæleontis armum qualitèr somnia, quæ velis, & quibus velis, immittantur referre.*

(6) *Gratian.* sed tùnc est peccatum in animo. *Sensus hujus sententiæ desumitur ex Gregor. in* Epistol. *ad August. Anglorum,* Episcopum *& habetur dist.* 6. *C. Testamentum. Ivo part.* 9. *cap.* 112.

(7) *De Pollutionibus, & earum diversitate, & causis disserit doctissime Thomas Aquinas in Opusculis de Puritate conscientiæ, & officio Sacerdotis.*

CAPUT VII.

De Oratione.

1 HOC es remedium ejus, qui vitiorum tentamentis exestuat, ut quotiens quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se subdat: quia [1] frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit.

2 Tàm perseverantèr intendere oportet animum nostrum, orando atque pulsando, quousquè importunas desideriorum carnalium suggestiones, quæ nostris obrepunt sensibus, fortissima intentione superemus: ac tandiù insistere, quousquè persistendo vincamus. Nàm negligentes orationes, nec ab ipso homine impetrare valent, quod volunt.

3 Quando quisque orat, sanctum ad se spiritum advocat. At ubi venerit, confestim tentamenta dæmoniorum, quæ se mentibus humanis immergunt, præsentiam ejus ferre non sustinentes effugiunt.

4 [2] Oratio cordis est, non labiorum. Nequè enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacitè cor oret, & vox sileat; quamvis hominibus lateat, Deo latere non potest, qui conscientiæ præsens est. Meliùs est autem cum silentio orare corde sine sono vocis, quam solis verbis, sine intuitu mentis.

5 [3] Nunquàm est sine gemitu orandum; nàm peccatorum recordatio, mœrorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, & magis reos tùnc nos esse cognoscimus. Ideòque, cum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes, quàm gravia sint scelera quæ commisimus, quamque dira infer-

(1) *Idem August. lib. de Salutaribus documentis cap. 28. Epistol. 1. Petri cap. 4.* Estote itaque prudentes, vigilate, in orationibus. *Est autem* subdat *in m. s. o. & edit. vet. non* convertat.

(2) *Id Gregor. probat lib. 22. Moral. cap. 18. Dum exponit illud Job*; Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum Omnipotens audiat. *Neque tamen rejicit hoc loco Isidorus vocalem orationem. Nàm cum duplex in Ecclesia sit oratio, communis, & privata, communis fit in persona totius Ecclesiæ, & ideò est vocalis, & alta voce prolata. Probat id forma orandi à Christo Apostolis præscripta Matthæi 6.* Orantes nolite multum loqui, sicùt Ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. *Et infra*: Sic ergò vos orabitis; Pater noster: *quo in loco orationem haud dubiè in voce constituit. Et Luc. 11. Apparet, quod Dominus voce oraret.* Et factum est, *inquit*, *Evangelista*, dum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex Discipulis suis ad eum Domine doce nos orare, sicùt docuit Joannes Discipulos suos: & ait illis, cum oratis dicit: Pater noster. Dum oratis, *inquit*, dicite: *quod omninò voce fit. Hinc Concil. Toletan. tertio cap. 2. Præcipitur in omnibus Ecclesiis Symbolum Fidei recitandum, priusque orationem Dominicam voce clara prædicandam, quò fides vera manifesta sit, & testimonium habeat: & ad Christi Corpus, & Sanguinem prælibandum pectora Populorum fide purificata accedant. Et Concil. Tolet. 4. cap. 9. Orationem Dominicam quotidie dicendam esse in publiq, aut privato officio decernitur, idque probatur auctoritate Cypriani, Hilarii, Augustini. Et Concil. Gerundens. can. 10. dicitur post matutinas, & vespertinas Preces Orationem Dominicam proferendam. Hæc omnia, & alia complura, quæ à Viris Doctissimis collecta sunt, ad orationem publicam astruendam spectant, cujus ratio, atque natura requirit, ut sit vocalis. Et indè ortum habuit Ecclesiæ cantus, quem Paulus probat ad Ephes. 5* Loquentes, *inquit*, vobis metipsis in Psalmis, Hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino, *& ad Coloss. 3. Idem Actorum etiam 6.* media nocte Paulus, & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in custodia erant. *Hanc antiquam in Ecclesia cantus consuetudinem, præter multa testimonia Sanctorum Dionysii, Tertulliani, & usus Antiphonarum, & Responsoriorum, & Hymnorum, eorumque modulationem Nicephorus Apostolis tribuit lib. 18. cap. 51. Sunt etiam Conciliorum loca insignia, ut Tolet. cap. 14. & 15. & Turon. 2. sub Pelagio primo, & Laodic. sub Liberio cap. 59. Ubi statuitur: quæ psallere, & legere in Ecclesia conveniat, & can. 15. Psalmistarum Officium præscribitur. Atque hactenùs de Communi, seu publica oratione, in qua excolenda multum laborarunt Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & Isidor. Oratio verò privata, & singularis potest esse sine voce, de qua loquuntur Sancti, quum orationem cordis laudant, ut Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, & August. Psalm. 118. & Gregor. lib. Moral. cap. 18. Quanvis vox cordi adjuncta excitat, & promovet plurimum interiorem animi affectum, ut qui habitat intus in pectore, ipse sit, & in voce, & totus homo animo, & corpore Deo serviat, & ut inquit Cyprianus, divinis oculis placeat, & habitu corporis, & modo vocis; dum Deo reddit labiorum vitulos, ut ait Oseas, & affectum amoremque animo conceptum, ex quadam redundantia, voce exprimat, undè Paulus corde credit, & ore confitetur: & David Psalm. 15.* Lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea. *Et Job*: Conceptum sermonem tenere quis poterit? *Multæ sunt commoditates, & utilitates animi, quæ ex perfecta oratione vocali homini proveniunt. Verùm si ab ea sejungas cordis affectum & intentionem, solumque sit volubilis, & vaga oratio, atque verbosa, longè præstat ea, quæ corde tantum fit; quod probat Cyprianus de Oratione Dominica, dum ait, non passim oportere ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosa loquacitate jactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et August. lib. de Verbis Domini serm. 18.* Ne strepentes, *inquit*, simus vocibus, & muti moribus, *& serm. 2. de Oratione.* Melius est orare corde sine sono vocis, quàm solis verbis sine intuitu mentis. *Et Hieronym. Cujus verba habentur de Consecrat. dist. 5. cap.* Non mediocriter.

(3) *Lacrymosa oratio multum valet apud Deum. Gregor. lib. 10. Moral. cap. 17. Ambros. multis in locis lib. super* Beati Immaculati. *& Psalm. 37. & Cyprian. egregiè Epist. ad Clerum, & Plebem de Precando Deum in fine.*

ferni supplicia quæ timemus.

6 [1] Mens qualem se in oratione offert, talem post orationem conservet. Nàm nihil proficit oratio, si denuò committitur, undè jàm iterum venia postuletur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando ablui postulat, delinquendo non iterat.

7 Mens nostra cœlestis est, & tùnc orando Deum benè contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur. Apta est enim ad bonum in sua natura, in aliena verò turbatur.

8 [2] Pura est oratio, quam in suo tempore seculi non interveniunt curæ: longè autem est à Deo animus, qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. Tùnc ergò veracitèr oramus, [3] quando aliundè non cogitamus. [4] Sed valdè pauci sunt, qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdam sint, difficilè tamen est, ut sempèr sint.

9 [5] Mens, quæ ante orationem vacans à Deo in illicitis cogitationibus occupatur, dum in orationem venerit, confestìm illi imagines rerum, quas nupèr cogitavit, occurrunt, aditumque precis obstruunt: ne se mens libera ad cœleste desiderium erigat.

10 [6] Purgandus est itàque primum animus atque à temporalium rerum cogitationibus segregandus, ut pura acies cordis ad Deum verè, & simplicitèr dirigatur. Nàm revera tùnc impetranda divina munera credimus, quando simplici affectu assistimus, cum oramus.

11 Multis modis interrumpitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mundi ingerunt in cujuscumque orantis animo. Tùnc autem magis Diabolus cogitationes curarum secularium humanis mentibus ingerit, quando orantem aspexerit.

12 [7] Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Quod geminum malum, dum quisque à semetipso absterserit, protinùs securus studio orationis incumbit, & ad ea quæ impetrare precibus cupit, mentem liberè erigit.

13 Qui læditur, non desistat orare pro se lædentibus: alioquìn [8] juxta Domini sententiam peccat, qui pro inimicis non orat.

Si-

(1) *Ex Gregor. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud Eccles.* 7. Ne iteres verbum in ore tuo.

(2) *August. lib. de Salutaribus documentis hinc meritò ait cap.* 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, ut orationem puram offeras Domino Christo, *&c.*

(3) *Paul.* 1. *ad Corinth.* 14. Orabo spiritu, orabo mente. *Vigilia etiam in oratione requiritur. Hìnc Marc.* 13. Videte, vigilate, & orate. *Et Luc.* 21. Vigilate itaque omni tempore orantes. *Et* 1. *ad Thess.* 5. sine intermisione orate. *Et* 1. *ad Timoth.* 2. Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira, & disceptatione. *Hinc etiam Hieronym. ad Rust. de Vivendi forma*: Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patens corpus, pariterque animus tendat ad Dominum, *&c.*

(4) *Probat id Augustinus in enarratione Psalm.* 85. *Exponens illud.* Quia tu Domine suavis es, ac mitis: *& adducit illud* 2. *Reg.* Quoniam inveni Domine cor meum, ut orarem ad te.

(5) *Ex Gregor. homil.* 8. *in Ezechiel.* Accenditur ad compunctionem animus, sed earum rerum quas egimus, *&c. Et lib.* 10. *Moral. cap.* 17. *Est autem* cogitavit *in Gotth. Salm. non* agitavit.

(6) *Id tradit August. Psalm.* 33. *Nàm oratio, ut inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones, serm.* 3. *de Epiphania.*

(7) *Est apud Greg. hujus sententiæ sensus lib.* 10. *Moral. cap.* 18. *Verùm August. serm.* 2. *de Oratione*: Tribus, *inquit*, modis orationes impediuntur, aut cum quis à Deo petit, quod suæ saluti resistit, aut cum orat, & ab iniquitate non cessat, aut si delinquenti in se debita non relaxat. Quod triplex malum, dum à se unusquisque studiosiùs abstraxerit, securus studio orationis incumbat, *&c. Greg. ità*: Tùnc igitur verè sine macula faciem levamus, cum nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Gravi namque mens nostra orationis suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ servatus dolor accusat. *Existimo itaque Isidorum ex Aug. potius quam ex Greg. hanc sententiam hausisse.*

(8) *Sic enim habetur Matth.* 5. orate pro persequentibus & calumniatibus vos. *Et Luc.* 6. *pro inimicis itaque orare in orationibus communibus quisque ex necessitate tenetur, & esset peccatum inimicos excipere. Thom.* 22. *q.* 83. *art.* 8. *specialiùs autem pro illis orare est perfectionis opus. Id probat Augustinus lib.* 3. *de Verbis Domini serm.* 16. *loquens de utilitate inimicorum, & Ambr. Psalm.* 38. *exponens illud*: pro eo, ut diligerent me, detrahebant mihi: Ego autem orabam. *Sic Greg. in Epist. ad Vercellensem Episc. lib.* 10. *Epistolarum Epist.* 82. Evangelii plenitudo, *inquit*, pro calumniantibus & persequentibus nos jubet orare, ut peccatis eorum veniam postulemus, *&c.*

14 [1] Sicùt nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ità nihil proficit oratio illius, cujus adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

15 Tantus debet esse orantis erga Deum affectus, ut non desperet precis effectum. Inanitèr autem oramus, si spei fiduciam non habemus. [2] Petat ergò ut Apostolus ait, unusquisque in fide nihil dubitans: nàm qui dubitat, similis est undæ maris, quæ à vento fertur atque dispergitur.

16 [3] Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccandi affectionem versari. Non enim potest habere precis certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & peccati recordatione delectatur.

17 [4] Qui à præceptis Dei avertitur, quod in oratione postulat, accipere non meretur; nec impetrat ab illo bonum, quod poscit, cujus legi non obedit. Si enim id quod Deus præcipit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. Nàm sicùt scriptum est: Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus execrabilis erit.

18 [5] Multùm apud Deum utraque sibi necessariò commendantur, ut oratione operatiò, & opere fulciatur oratio. Undè etiam Jeremias ait: Levemus corda nostra cum manibus ad Deum. Cor enim cum manibus levat, qui orationem cum opere sublevat. Nàm quicunque orat, & non operatur, cor levat, & manus non levat. Quisquis verò operatur, & non orat: levat manus, & cor non levat. Sed quia operari necesse est & orare, benè juxta utrunque dictum est: Levemus corda nostra cum manibus ad Deum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendamur, dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

19 Postquam bonum opus agimus, lacrymæ orationum fundantur, ut meritum actionis humilitas impetret precis.

(1) *Greg. lib. Moral.* 10. *cap.* 17. *Idem ait, sed aliis verbis:* Menti namque, ut gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus divinæ opis obtinetur.

(2) *Est apud Jacobum cap.* 1. postulet, *inquit*, in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento movetur, & circumfertur.

(3) *Ità Goth. Tolet.* perfectam, *Gotth. Salm.*

(4) *Oratio peccatoris damnatur in multis Sacræ Scripturæ locis; Psalm.* 16. Auribus percipe orationem meam non in labiis dolosis. *Psalm.* 65. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus, *& Psalm.* 144. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in virtute, *Eccles.* 7. Ante orationem præpara animam tuam: noli esse quasi homo, qui tentat Deum. *Et Eccles.* 3. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur. *Prov.* 1. Tùnc invocabunt me, & non exaudiam eos, *& cap.* 59. *& Jerem. Thren.* 3. Nos inique egimus, & ad iracundiam provocavimus: idcirco inexorabilis es. *Ezech.* 8. Cum clamaverint ad aures meas voce magna non exaudiam eos. *Et Oseæ.* 7. Væ eis quoniam recesserunt à me: vastabuntur, quia prævaricati sunt in me: *Et subdit*, non clamaverunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis. *Præcepta orandi traduntur à Christo Domino nostro. Matth.* 6. Quum oratis, &c. *&* 13. *& Luc.* 11. *&* 20. *Et Paul. ad Phil.* 4. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. *Jacob* 4. Petitis & non accipitis, eo quòd male petitis, ut in concupiscentiis vestris insumatis. *Sic. Augustinus multis in locis orationem peccatoris infœcundam, & inexaudibilem dicit, præsertìm libro de Vera innocentia cap.* 333. *& in Epist. ad Prob. cap.* 13 *& Ambrosius, quod orantis affectus debeat esse purus, & quietus, & vacuus ab omni onere delictorum, libro super* Beati immaculati, *& lib.* 1. *de Cain & Abel cap* 9. *Cyprianus de Oratione Dominica. Extat etiam gravis Epistola Gregorii Magni ad Theodericum Francorum Regem de Clericis simoniacis, ubi ait:* Major ergò metuenda est locis illis calamitas, ubi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei magis in se iracundiam provocant, quam per semetipsos placare debuerant. *Idem cap.* 6. *præfat. in Job. exponens illud:* Victimæ impiorum abominabiles Deo sunt: *& habetur cap.* gravibus 3. *q.* 7. *Bernard. super Cantica serm.* 63. *explicans illud:* Oratio justi penetrat Cœlos. *Si igitùr ità est, quod orationes hominis peccatoris Deus non audit, quo pacto intelligendus erit Augustinus, tractat.* 44. *in Joannem ad illud cap.* 9. Scimus quia peccatores Deus non audit illud, *inquit*, verum est: Cæci adhuc inuncti, id est, nondum perfectè illuminati. Nàm si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. *Idem Chrysostomus homilia* 18. *In opere imperfecto exponens illud:* Omnis qui petit accipit, sive justus, *inquit*, sive peccator. *Sic hæc loca discrepantia concilianda sunt, & interpretanda: peccatorem in peccatum lapsum, absque affectu peccati relinquendi clamantem Deus non audit: at peccatorem humilem ex bono desiderio naturæ petentem, & Deo se prosternentem Deus exaudit, ut inquit Thomas Aquinas* 22. *q.* 83. *Hoc verò non ex justitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex pura misericordia. Observandæ verò sunt in hac peccatoris petitione quatuor leges prima, ut pro se petat: secunda, ut necessaria ad salutem: tertia, ut piè, id est, ad pietatem spectans: quarta, ut perseverantèr petat. Ac tùnc oratio erit impetratoria, licet non meritoria. Hæc de peccatoris oratione adnotanda duxi, quia ad totius capitis intelligentiam maximè conducunt.*

(5) *Ad verbum ex Gregorio lib. Moral.* 18. *cap.* 5. *nisi quod apud eum* operatione *pro* opere.

20 Culpabilitèr manus ad Deum expandit, qui facta sua orando jactantèr prodit, [1] sicùt Pharisæus in Templo jactantèr orabat, seseque magis quàm Deum de operibus justis laudari volebat.

21 [2] Quorundam oratio in peccatum convertitur, sicùt de Juda proditore scribitur. Qui enim jactantèr orat, laudem appetendo humanam, non solùm ejus oratio non delet peccatum, sed & ipsa vertitur in peccatum. Sicùt Judæi & hæretici, qui licèt jejunare & orare videantur, eorum tamen oratio non illis ad purgationis proficit meritum, sed mutatur potiùs in peccatum.

22 [3] Ideò interdùm oratio electorum in pressuris eorum differtur, ut impiorum perversitas augeatur. Verum dum justi temporalitèr audiuntur, pro eorum fit salute, qui eos affligunt: ut dum illis temporali remedio subvenitur, pravorum oculi, ad conversionem aperiantur. Undè & [4] trium puerorum frigidus ignis fuit, ut Nabuchodonosor Deum verum agnosceret. Sicùt & Propheta in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

23 Proindè tardiùs exaudiuntur quorundam orationes, ut dum differuntur, fortiùs excitatæ majoribus præmiis cumulentur: exemplo pruinarum & repressione messium, in quibus quantò tardiùs sata semina exeunt, tantò ad frugem cumulatiùs crescunt.

24 Quoties orantes non citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: ut hoc ipsum quod differtur, divinæ reputetur justitiæ, & culpæ nostræ.

25 Interdum quòd perseverantèr orantes non citò exaudimur, utilitatis nostræ est, non adversitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem.

26 Multi orantes non exaudiuntur, providendo illis Deus meliora, quàm petunt: sicùt contingere solet parvulis, qui ne in scholis vapulent, Deum exorant: Sed non datur illis postulationis effectus, quia impeditur talis auditio ad profectum. Non alitèr quibusdam contingit electis. Deprecantur enim Deum pro nonnullis vitæ hujus commodis, vel adversis. Providentia verò divina temporalitèr eorum desiderio minimè consulit: quia meliora illis in æternum promittit.

27 [5] Oratio privatis locis opportuniùs funditur, majusque obtentum impetrat, dum Deo tantùm teste depromitur.

Pro-

(1) *Habetur simile exemplum apud Cyprianum de Oratione Dominica, est autem oratio Pharisæi apud Luc. cap. 18.*

(2) *Sic scriptum est Psalm. 108. de Impio.* Oratio ejus fiat in peccatum. *Ubi Hieronymus sic ait*: Pœnitentia Judæ pejus peccatum factum est. Quomodò pejus peccatum est pœnitentia Judæ? Ivit & suspendio periit, & qui proditor Domini factus est, hic interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia se suspendit, quàm quod Dominum prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & versa est in peccatum. Vides hæreticum orantem, vides Judæum, vides Manichæum: licet jejuneut, licet orent, tamen oratio ipsorum vertitur in peccatum. *Hæc Hieronymus: quæ omnia pauculis verbis additis & immutatis, sua fecit Leo Magnus: Eadem Gregor. homil. 27. in Evangel.*

(3) *Ex Gregor. lib. Moral. 26. cap. 15.*

(4) *Ex August. in expositione Psalm. 68. concione 2. Habetur Historia Daniel 3. Quod fuerit ille ignis frigidus, apparet ex scripturæ contextu.* Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & sociis ejus in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omninò ignis, neque contristavit, nec quidquam molestiæ intulit. *Et infra dicitur, quod calor ignis non transiit per eos. Nicolaus Lyranus versat hanc Quæstionem hoc loco, an ignis ille fuerit activus, estque in ea sententia, ut existimet ignem hunc habuisse quidem ignis formam, & naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute divina cohibitum.*

(5) *Loquitur de privata oratione, de qua Christus Dominus Apostolos docuit. Matth. 6.* Tu autem, cum oraveris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Cyprianus de Oratione Dominica causam reddit, quare Christus orationi silentium & secretum indixerit.* Magisterio, *ait*, suo Dominus secretò orare nos præcipit, in abditis, & semotis locis, in cubilibus ipsis; quod magis convenit fidei nostræ: ut sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes, & videre, & majestatis suæ plenitudine in abdita quoquè, & occulta penetrare. *Hæc Cyprian. vide etiam Augustin. in Psalm. 141. & Greg. 8. Moral. cap. 29.*

28 [1] Proprium autem hypocritarum est offerre se in oratione videntibus: quorum fructus est, non Deo placere, sed gloriam ab hominibus comparare.

29 Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quasi plurimis eum verbis conentur inflectere. Neque enim conciliat eum multiplex orantis sermo, sed plura synçeraque orationis intentio.

30 [2] Bonum est corde sempèr orare, bonum etiam & sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere, sine cordis intentione: sed sicùt ait Apostolus: Cantantes in cordibus vestris, hoc est, non solum voce, sed & corde psallentes. Undè & alibi: Psallam spiritu, psallam & mente.

31 [3] Sicùt orationibus regimur, ità Psalmorum studiis delectamur. Psallendi enim utilitas tristia corda consolatur gratiores mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes exuscitat, peccatores ad lamenta invitat. Nàm quamvìs dura sint carnalium corda, statìm ut Psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

32 Dum Christianum non vocis modulatio, sed tantùm verba divina, quæ ibi dicuntur debeant commovere: nescio quo tamen pacto modulatione canentis major nascitur compunctio cordis. Multi enim reperiuntur, qui cantus suavitate commoti sua crimina plangunt, atque ex ea parte magis flectuntur ad lacrymas, ex qua psallentis insonuerit dulcedo suavissima.

33 Oratio in præsenti tantùm vita pro remedio peccatorum effunditur; Psalmorum autem decantatio perpetuam Dei laudem demonstrat in gloriam sempiternam, sicùt scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum laudabunt te. Cujus operis ministerium quicunque fidelitèr intentaque mente exequitur quodammodo Angelis sociatur.

CAPUT VIII.

De Lectione.

1 Orationibus mundamur, [4] lectionibus instruimur; utrumque bonum, si liceat: si non liceat, [5] meliùs est orare, quàm legere.

2 [6] Qui vult cum Deo sempèr es-

(1) *Sic scriptum est Matth. 6.* Cum oratis, non eritis sicùt hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus.

(2) *Oratio abscondita, & abdita ad cordis salutem spectat, Hymnorum, & Psalmorum cantus ad Christi crucifixi gloriam & honorem, ut omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus in Gloria est Dei Patris. Undè qui cantum Ecclesiasticum de medio tollunt, Christi magnificam gloriam obscurant, dulce curarum levamen evertunt, ordinis Ecclesiastici hierachiam confundunt, pulchritudinem ornatumque admirabilem Christi sponsæ fœdant; demum lucem quasi è mundo tollere nituntur, qui Choros Ecclesiasticos ab Ecclesia abesse contendunt. Sicùt enim luce hac naturali cuncta splendorem, pulchritudinem, ordinem, vitamque suscipiunt, quæ in hac mundana machina continentur; sic Choris Ecclesiasticis omnia Ecclesiæ munia illustrantur, augentur, amplificantur, & in debito officio conservantur. Quaproptèr Sancti, & Antiqui Patres in statuendis, componendis, ordinandisque Ecclesiasticis Officiis multùm diuque insudarunt. Vid. August. Psalm.* 148. *Hier. Psalm.* 146.

(3) *De Psalmorum laude multa Basilius homil.* 1. *super Psalm. Plura Ambrosius: & Augustinus* totius Ecclesiæ (*inquit in Præfat, Psalmorum*) vox una Psalmus solemnitates decorat: Psalmus tristitiam, quæ proptèr Deum est, emollit: Psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet: Psalmus Angelorum opus est, exercituum cœlestium spirituale thymiama. *Hæc inter alia adnotare libuit, ut intelligas veram sapientiam à patribus superioris seculi ad inferiores fuisse derivatam, omniaque eorum sententiis, velut firmissimis radicibus, niti. Basilius homil.* 1. *in Psalmos.* Vox est, *inquit*, Ecclesiæ. Psalmus. Hic dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio: quum tristitiam alioquin operetur, sed quæ secundum Deum est, è corde lapideo ciet lacrymas: Psalmus opus est Angelorum, cœlestis illius Reipublicæ in communi proposita functio, spirituale thymiama, &c. *Et quæ sequuntur pene omnia ad verbum vertit Augustin. Ambrosius etiam laudes Psalmorum doctissimè commemorat in præfatione in Psalmos, à quibus has sententias de Psalmis Isidorus accepit.*

(4) *Timotheum Paulus erudit.* Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequens (*inquit Ambrosius lib.* 1. *super* Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. *Augustinus etiam serm.* 112. *de Tenpore, tom.* 10. *Eruditè de Lectione scripturarum disserit.*

(5) *Orationem etiam præponit lectioni Hieronymus ad Furiam.*

(6) *Ex Augustino ad verbum serm.* 112. *de Tempore. Et eodem loco sententia quarta est.*

esse frequentèr debet orare, frequentèr & legere. [1] Nàm cum oramus, cum Deo ipsi loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

3 Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autem didicimus, meditationibus conservamus.

4 Geminum confert donum lectio Sanctarum Scripturarum: sive quia intellectum mentis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim sæpe illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ: atque accensi, in amorem sapientiæ: tantò vana spes mortalitatis hujus nobis vilescit, quantò amplius legendo spes æterna claruerit.

5 [2] Geminum est lectionis studium: primum, quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua utilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intelligendum, quæ legit: sequentèr idoneus ad proferendum quæ didicit.

6 [3] Lector strenuus potiùs ad implendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea, quæ noveris, non implere: Sicùt enim legendo scire concupiscimus: sic sciendo recta, quæ didicimus, implere debemus.

7 Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam benè vivendo custodiunt: pœnam verò eis, qui eam malè vivendo contemnunt.

8 Omnis qui à præceptis Dei discedit opere, quoties eadem Dei præcepta legere, vel audire potuerit, [4] corde suo reprehensus confunditur: quia id, quod non agit, memoratur, & teste conscientia interiùs accusatur: [5] Undè & David Propheta deprecatur, dicens: [6] Tùnc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Graviter namquè unusquisque confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ vivendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur: quia non implevit opere, quod divina didicit jussione.

CAPUT IX.

De Assiduitate legendi.

1 NEmo potest sensum Scripturæ Sanctæ cognoscere, nisi legendi familiaritate, [6] sicùt est scriptum: Ama illam; & exaltabit te: glo-

(1) *Ità Gotthus* C. Nàm cum oramus ipsi, cum Deo loquimur, *sicque Augustinus.*

(2) *Id docet August. lib. de Doctrina Christiana* 4. C. *cap.* 4. *Officium Doctoris Divinæ Scripturæ depingens; ubi distinguit inter sapientèr dicere & eloquentèr: & tria illa eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquetur ibidem cap.* 12. Docere, *inquit*, est necessitatis, delectare suavitatis, flectere victoriæ. *Horum trium quod primo loco positum est, hoc est, docendi necessitas, in rebus est constituta, quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic Isidorus dixit: qua utilitate, & dignitate dicatur, utilitas ad delectationem, dignitas ad victoriam spectat.*

(3) *Id Augustinus passìm docet, præsertìm Psalm.* 11. *Et lib. de Opere Monachorum in fine, cap.* 17.

(4) *Ad implendum Hieronym. Comm. in Mich. cap.* 2. Tùnc scripturæ prosunt legenti, si quod legitur, opere compleatur. *Idque idem laudat in Marcella vidua in ejus Epitaphio ad Principiam.*

(5) *Hieronymus ad Principiam in Epitaphio Marcellæ viduæ*: Erubescit enim quamvis præclara doctrina, quàm non pia reprehendit conscientia.

(6) *Psalm.* 118. Tùnc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis. *Sic habet editio nostra Latina. August. in Enarratione conc.* 4. *in hunc Psalm.* Tùnc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua, *Pagninus ità:* Tùnc non pudore afficiar, cum respexero ad omnia præcepta tua. *Estque futuri temporis cum perspexero, id est, cum intelligam, & comprehendam, cur illa imperaveris. Nàm paucis datum est, ut omnium Dei præceptorum teneant rationes & causas, eorumque mandata diligentèr exequantur.*

(7) *Proverb.* 4. Arripe illam, & exaltabit te, glorificaberis ad ea, cum eam fueris amplexatus, *priùs dixerat.* Dilige eam, & conservabit te. *De assiduitate & perseverantia legendi Sacras Scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine despectaculis, & August. lib.* 2. *de Doctrina Christiana cap.* 5. Erit divinarum Scripturarum sollertisimus indagator. *Quod habetur D.* 19. *Et in sermone mirabili* 38. *ad fratres in eremo. De Laudibus Scripturæ & diligenti ipsius lectione, Ambrosius lib. super* Beati immaculati in via. *Assiduè legendum esse docet:* Beatus, *inquit*, qui in lege Do-

glorificaveris ab ea, (1) cum eam fueris amplexatus.

2 (2) Quantò quisque magis in sacris eloquiis assiduus fuerit, tantò ex eis uberiorem intelligentiam capit: sicùt terra, quæ tantò ampliùs excolitur, tantò uberius fructificat.

3 Quantò amplius ad quamlibet artem homo conscendit, tantò magis ad hominem ars ipsa descendit, (3) sicùt in lege scribitur: Moyses ascendit in montem, & Dominus descendit.

4 Verum est de otio spirituali, quòd ille tantùm secreta divinorum scrutabitur mandatorum: (4) qui ab actione terrenæ curæ avocaverit animum, & sedula familiaritate Scripturis Sanctis inhæserit. (5) Nàm sicùt cæcus, & videns potest quidem uterque ambulare, sed non consimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendat: videns verò offendicula cavet, & quo sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tentet Dei perscrutari mysteria, non valet: quia caligine curarum non videt. Quod ille tantumdem efficere valet, qui sese de exterioribus seculi curis abstrahit, & totum se in scripturarum meditatione (6) defigit.

5 (7) Quidam habent intelligentiæ ingenium, sed negligunt lectionis studium: & quòd legendo scire potuerunt, negligendo contemnunt. Quidam verò amorem sciendi habent, sed tarditate sensus præpediuntur: qui tamen assidua lectione sapiunt, quod ingeniosi per desidiam non noverunt.

6 Ingenium tardiùs & si non per naturam, per assiduitatem tamen lectionis augmentatur. Nàm quamvis sensus hebetudo sit, frequens tamen lectio intelligentiam auget.

7 Sicùt qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studii præmium percipit: ità qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnationis reus existit: quia donum, quod accepit, despicit, & per desidiam delinquit.

8 Quidam Dei judicio donum scientiæ, quod negligunt, accipiunt: ut duriùs de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideò quod scire cupiunt, difficultèr inveniunt, ut pro maximo exercitio laboris maximum præmium habeant retributionis.

CAPUT X.

De Doctrina sine gratia.

1 DOctrina (8) sine adjuvante gratia; (9) quamvis infunda-

Domini die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege eruditur in lege, & quem lex erudierit, Dominus erudit, qui locutus est legem. *Et Epistola 3. ad Sabinum de ejus studio. Hieronymus etiam ad Demetriadem in fine:* Ama Scripturas Sanctas, & amabit te sapientia: Dilige eam, & servabit te: Honora illam & amplexabitur te. *Ex quo loco videtur desumpta esse hæc sententia.*

(1) *In multis CC. M. ss. deest hoc.*

(2) *August. lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 9. Sollertiùs & diligentiùs in Libris Sacris præcepta vivendi & Regulas credendi esse investigandas docet.*

(3) *Exod. 19. & cap. 34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral. cap. 25. & 26.*

(4) *1. ad Corinth. 2.* Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, &c. *Et infra* animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis autem judicat omnia. Nos autem sensum Christi habemus. *Aug. in enarratione Psalm. 118. exponens illud:* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia ejus in toto corde, exquirunt eum. *Gregorius etiam idem optimè: & ab eo sententiam deductam existimo, lib. Moral. 23. cap. 20. & 21.*

(5) *Simile exemplum est apud August. serm. 112.*

(6) *Gotth. C. addit.* Illum plus metuit diabolus, quem assiduè legere viderit. *Quam lectionem in nullo alio M.S. invenio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationem hujus operis jussu Philippi II. Regis Catholici & piissimi ex omnibus bibliothecis Hispaniæ nactus sum.*

(7) *August. lib. de Spiritu, & Anima cap. 11. definit ingenium esse vim animæ, sivè intentionem, qua se extendit anima, & exercet ad incognitorum cognitionem.*

(8) *D. Hylarius in Psalm. 125. in principio docet doctissimè non esse sensu nostro Scripturas Sanctas accipiendas, ut hæretici faciunt, sed ejus dono atque ope intelligendas, qui dixit:* Accipite Spiritum Sanctum, *& aperuit Scripturarum abstrusa, & recondita sensa. Docet idem D. Hieronymus Epistola ad Paulinum in fine. Undè Cyprianus de Unitate Ecclesiæ, ferè in medio eos corruptores Evangelii nominat, dum depingit hæreticorum mores elegantissimè; & ut D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus.*

(9) *Videtur exponere illud Psalm. 118.* In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

datur auribus, ad cor nunquàm descendit: foris quidem perstrepit, sed interius nil proficit. Tùnc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis ultima pervenit, quando Dei gratia mentem interiùs, ut intelligat, tangit.

2 Sicùt enim quosdam flamma charitatis suæ Deus illuminat, ut vitalitèr sapiant: ità quosdam frigidos torpentesque deserit, ut sine sensu persistant.

3 Plerique acumine intelligendi vivaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Quidam verò in utrisque pollent: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

CAPUT XI.

De Superbis lectoribus.

1 PLerique scientia accepta scripturarum, non ad Dei gloriam, sed ad suam laudem utuntur: dum ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, ubi peccata mundare debuerant.

2 [1] Numquàm consequuntur legendo perfectam scientiam arrogantes. Nàm quamvis sapientes in superficie videantur, medullitùs tamen veritatis arcana non tangunt: quia superbiæ nube præpediuntur. [2] Semper enim superbi legunt, quærunt, & nunquàm inveniunt.

3 Divinæ legis penetralia humilibus, & bène ad Deum intrantibus patent: pravis autem atque superbis clauduntur. Nàm quamvis divina eloquia in lectione arrogantibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atque occulta.

4 Dum sermo Dei fidelibus [3] lux sit, reprobis, autem ac superbis quodammodo tenebrescit: & undè illi illuminantur, [4] inde isti excæcantur.

CAPUT XII.

De Carnalibus lectoribus, & hæreticis.

1 NEquaquàm [5] legem intelligit, qui carnalitèr verba legis [6] percurrit: sed is, qui eam sensu interioris intelligentiæ perspicit. Nàm qui litteram legis intendunt, ejus occulta penetrare non possunt.

2 Multi enim non intelligendo spiritualitèr scripturas, nec eas rectè sentiendo, [7] in hæresim devoluti sunt, atque in multis erroribus defluxerunt.

3 In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Prophetam: [8]

li-

(1) *Totum hoc caput desumptum est à Gregor. lib. Moral, 20. cap. 11. dum exponit illud Job:* Qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate & miseria.

(2) *Sic Gregorius lib. 20. Moral. cap. 9.* Quo plus appetunt, plus amittunt.

(3) Luxit *Tolet. Gotth.*

(4) *Augustin. sermon. de Tempore 30. de Judæis ità ait;* apud Judæos solas Divinas Litteras remansuras, quibus gentes instruerentur, illi excæcarentur.

(5) *Divinæ legis intellectus exterior verborum carnalis à Doctoribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Coloss. cap. 2. de Seductoribus scriptum.* Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput. *Inde est apud Augustin. frequens carnaliter intelligere, & terrena, carnalisque justitia, præsertìm in expositione Epist. ad Galatas cap. 3. & in expositione Psalm.* 10. spiritualitèr, *inquit*, legem intelligentibus Sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentientibus, si Judæi sunt, jugum est servitutis, si Pagani, aut Hæretici, velamen est cæcitatis; *Similitèr Hieronymus ad Algasiam q.* 10. Frustra inflatur Judæus, & tumet sensu carnis suæ carnalitèr cuncta intelligens, & traditionum Judaicarum deliramenta perquirens, non tenens caput.

(6) *Ut est illud à Cœlestino PP. Galliarum Sacerdotibus inhibitum, qui amicti palliis, & lumbis præcincti, in Ecclesia ministrabant, ut illud Domini præceptum: sint lumbi vestri præcincti; ad verbum implerent Epist. 2. ad Episcopos Galliæ.* Qui credunt, *inquit*, se Sanctæ Scripturæ fidem non per spiritum, sed per litteram completuros, &c. *Et hoc non solùm de Lege Divina, sed etiam de Civili dictum est.*

(7) *Ut de Hebionitis tradit Augustin. lib. de Hæret. ad. Quodvultdeum.*

(8) *In excusis:* signa, *malè, ità enim Isaias* 8. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. *Hunc locum interpretatur Eusebius Cæsariens. lib. 7. cap. 3. Demonstrat. Evang. & Cyprianus lib. 1. Adversùs Judæos cap. 9. de Cessatione legis Mosaycæ, quasi dicat, inquit:* Claude legem Moysis, & aperi legem Christi, Apostolis, & Discipulis traditam.

liga testimonium, signa legem in Discipulis meis: ne eam, aut Judæus intelligat, aut hæreticus, quia non est Christi Discipulus. Unitatem quippè pacis, quam Christus docuit, non sequuntur: de qua idem [1] Dominus dicit, in hoc cognoscent omnes, quia mei estis Discipuli, si dilectionem inter vos habueritis.

4 [2] Scripturas hæretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem pravæ intelligentiæ ducunt: neque semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas perversè ad errorem proprium pertrahunt.

5 Doctores errorum pravis persuasionibus, ità per argumenta fraudulentiæ illigant auditores, ut eos quasi in labyrinthum implicent, à quo exire vix valeant.

6 [3] Tanta es hæreticorum calliditas, ut falsa veris malaque bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui virus interserant, quo facilius possint pravitatem perversi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

7 [4] Plerumque sub nomine Catholicorum Doctorum hæretici sua dicta conscribunt, ut indubitantèr lecta credantur. Nonnumquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt, [6] doctrinamque veram adulterando corrumpunt: scilicèt vel adjiciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.

8 Cautè meditanda, cautoque sensu probanda sunt, quæ leguntur, ut juxta Apostolica monita, & tenuamus quæ recta sunt, & refutemus quæ contraria veritati existunt: sicque in bonis instruamur, ut à malis illæsi permaneamus.

CA-

(1) *Joann.* 13. In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem, *& ità est Cod. Seguntino.*

(2) *Legitimum scripturæ sensum, & verùm corrumpere, proprium hæreticorum est: ut D. Petrus de Epistolis Pauli dicit Epistol.* 2. *cap.* 3. In quibus, *inquit*, sunt difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles depravant, sicùt, & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. *Idque etiam annotavit D. Gregor. lib. Moral.* 20. *cap.* 9. *Augustinus item in Psalm.* 48. *Conf.* 1. Omnia, *inquit*, divina eloquia sunt benè intelligentibus, periculosa verò iis, qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere, potius, quàm suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. *Hinc Hieronymus illud:* de sensu est hæresis, non de scriptura. *Idem Vincentius Lyrinensis Monachus in aureo Libello adversùs hæreses. Undè de verò sensu Scripturæ tradendo, ac retinendo multa in Constitut. D. Clementis inserta sunt. Concil. etiam Constantinop.* 6. *cap.* 2. *Idem probatur. Idem in Concil. Lateran.* 1. *sub Martino* 1. *adversùs Paulum Constant. Episc. sic decretum est:* Si quis non confitetur secundum Sanctos Patres propriè, & verè, & omnia quæ tradita sunt, & prædicata Sanctæ, & Apostolicæ Dei Ecclesiæ ab ipsis Sanctis Patribus, & probabilibus, & universalibus quinque Conciliis, usque ad unum apicem verbo, & mente, sit condemnatus. *Et in altero Lateranensi sub Julio II. & Leone X. sess.* 10. *sub Leone:* Mandamusque omnibus, qui prædicandi onus sustinent, quique in futurum sustinebunt, ut Evangelicam veritatem, & Sanctam Scripturam juxta declarationem, & interpretationem Doctorum, quos Ecclesia Dei vel usus diuturnus approbavit, legendoque hactenus recipit, & in posterum recipiet, prædicent, & explanent: nec quidquam eis proprio sensu contrarium vel dissonum adjiciant; sed illis sempèr insistant, quæ ab ipsis Sacræ Scripturæ verbis ritè ac sanè, & præfatorum interpretationibus intellectis non discordant: *Quam Regulam Sancti Patres Spiritu Sancto afflati novissimo universali Concilio Tridentino rursus, ad coërcenda petulantia hujus temporis hæreticorum ingenia, tradiderunt ses.* 4. *August. lib.* 12. *Confess. cap.* 25. *docet quomodo is sit sensus scripturæ, qui sit omnis Doctorum Ecclesiæ, communisque sententia sit Dei sententia.*

(3) *Familiare est hæreticis pestilens suum virus, non solùm nomine, & auctoritate doctissimorum tegere, verum etiam venenata vesaniæ suæ pocula sub Apostolorum titulo insipientibus propinare, quo dulciùs faciliùsque ab eis hauriantur. Hinc Pauli nomine Thessalonicensibus Epistola mittitur, sicùt ipse innuit* 2. *ad Thess.* 2. Neque per Epistolam, tanquam per nos missam. *Hinc etiam pseudepigrapha illa, liber Seth filii Noe, Scriptura Cham, Evangelium Petri, Thomæ, Mathiæ. Hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & hujus generis infinita alia, ut tradit Euseb. lib.* 3. *Hist. Eccles. cap.* 19. *& Concil. Nicen.* 2. *Priscillianus etiam & Dictivius, hæretici scripturas sub nomine Prophetarum, Apostolorum; & Patriarcharum publicarunt Concil. Brachar. Nicephorus etiam lib.* 16. *Hist. Eccles. cap.* 28. *asserit Appollinaris hæretici libellos Athanasio, Gregorio, & Julio attributos; sic & Epiphanio Cypri Episcopo Ibæ Epistolam falso imposuerunt, ut est in Concil. Niceno* 2. *Et Augustino articuli falsò impositi. Prosper ad object. Vicent. cap.* 15. *Nostris etiam exulceratissimis temporibus, Oecolampadii volumen adversus Sacramentum Eucharistiæ, Bertramio Presbytero ad Carolum Magnum adscribitur: Carolostadii opus adversus imagines ipsi Carolo Magno. Calvini quidam liber Alcuino Caroli M. præceptori: ut doctè adnotavit Sixtus in Bibliotheca sua.*

(4) *Sic Clementis, Dionysii, Origenis, Athanasii & aliorum nobilium Doctorum scripta depravata ab hæreticis fuère, ut Pamphylius Martyr. Euseb. Cæsariens. Didymus, Ruffinus, & alii tradunt. Concilia etiam eidem injuriæ fuerunt obnoxia ut in sexto general. Concil. Constantin. act.* 14. *constat. An verò Origenis. libri ab hæreticis (ut hoc obiter moneam) corrupti fuerunt, longam Picus Mirandulanus. disputationem texit. Contra eos porrò qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obtrudere audent, ità in Const. Apost. statuitur.* Siquis falsò inscriptos libros, tanquam sacros in Ecclesia ad Populi & Cleri corruptionem publicaverit, deponitor.

(5) *Sic habet Apostolus* 1. *ad Thess. cap.* 5. Prophetias nolite spernere: omnia autem probate.

CAPUT XIII.

De Libris Gentilium.

1 IDeò [1] prohibetur Christianus [2] figmenta legere poëtarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant, ad incentiva lividinum. Nom enim solùm thura offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

2 Quidam plùs meditari delectantur gentilium dicta, propter tumentem, & ornatum sermonem: quàm Scripturam Sanctam propter eloquium humile. Sed quid prodes in mundanis doctrinis proficere, & inanescere in divinis? Caduca sequi figmenta, & cœlestia fastidire mysteria? Cavendi sunt igitur tales libri, & propter amorem Sanctarum Scripturarum vitandi.

3 Gentilium dicta exteriùs verborum eloquentia nitent, interiùs vacua virtutis sapientia manent: eloquentia autem sacra exteriùs incompta verbis apparent: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Undè & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus.

4 Sermo quippè Dei occultum habet fulgorem sapientiæ, & veritatis repositum in verborum vilisimis vasculis.

5 Ideò libri Sancti simplici sermone conscripti sunt, [3] ut non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nàm si Dialectici acuminis versutia, aut rhetoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur Fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quenquam crederemus ad fidem divino inspiramine provocari, sed potius verborum calliditate seduci.

6 Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens, per doctrinam simplicem, & [4] humilem Christianam evacuata est, sicùt scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?

7 Fastidiosis atque loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placent. Gentili enim eloquentiæ comparata, videtur illis indigna. Quòd si animo humili mysteria ejus intendant, confestìm advertunt, quam excelsa sunt, quæ in illis despiciunt.

8 [5] In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpè autem reperitur simplicitas veridica, & composita falsitas: quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

9 Nil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem.

(1) *Citatur in Collectis Gratiani dist.* 37. C. Ideò prohibetur. *In tota illa Distinct. secularium librorum agitur ex Decreto Concil. Carthag.* 4. *cap.* 16. *& Hieronym. & Rabano, & Beda, & Clemente.*

(2) *Paulinus Epist.* 7 Negant Camœnis, nec patent Apollini dicata Christo pectora. *De Lectione Episcoporum, & Sacerdotum, & quomodò juxta Apostoli sententiam attendere debeant lectioni, exhortationi, & doctrina, est in Collectis Gratiani dist.* 36. C. Qui Ecclesiasticis disciplinis: *& siquis vult ex Sozimo in Epist.* 1. *ad Hesychium: & Orig. homil.* 6. *ad caput* 8. *Levit. Et Gregor. lib.* 9. *Regist. Epistola* 48. *Desiderium Episcopum reprehendit quod Grammaticam quibusdam exponeret, quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt. Non omnia tamen poëtarum figmenta protinus Christianis interdicuntur, sed ea dumtaxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nàm ut Ambros. docet lib.* 3. *de Fide* 5. *Trinitatis, in principio tom.* 2. *Etiam in Divinis Scripturis Poëtarum inveniuntur colores, & similitudines, & versiculi Poëtarum Divinis Libris inserti sunt: Nàm & gigantes, & vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit, & Isaias sirenas, & filias passerum dixit, & Jeremias. Unde August. lib.* 2. *de Civit. Dei cap.* 8. *Improbat quidem studium tragœdiarum, & comœdiarum, & Poëticarum fabularum, sed earum dumtaxat, quæ verborum obscœnitate composita sunt, puerisque earum lectionem interdicit. Idque non solum ipse atque alii Sancti Patres, verum etiam Gentiles, qui virtutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de Legibus, & alii. Vide August. ipsum lib.* 14. *de Civit. Dei.*

(3) *Sic Paulus* 1. *ad Corinth.* 2. Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

(4) *Ità Goth. Salm. & aliis m.s.* Humilitatem Christianam, *Toletan.*

(5) *Ambros. Epist.* 5. *ad Sabinum in princ.*

nem. Nàm quantò majora fuerint litteraturæ studia, tantò animus [1] arrogantiæ fastu inflatus majore intumescit jactantia. [2] Undè, & benè Psalmus ait: Quia non cognovi litteraturam introibo in potentias Domini.

10 Simplicioribus litteris non est præponendus fucus Grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes: illæ verò nequiores, quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

11 [3] Meliores esse grammaticos, quàm hæreticos. Hæretici enim haustum lethiferi succi hominibus persuadendo propinant: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta.

CAPUT XIV.

De Collatione.

1 CUM sit utilis ad instruendum lectio, adhibita autem collatione, majorem intelligentiam præbet. [4] Melius est enim conferre, quàm legere.

2 Collatio autem docibilitatem facit: Nàm propositis interrogationibus cunctatio rerum excluditur, & sæpè objectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, conferendo citò perspicitur.

3 [5] Multùm prosunt in collatione figuræ. Res enim, quæ minus per se advertuntur, per comparationem rerum facilè capiuntur. Nàm sæpè sub specie alia, spiritales causas Scripturæ divinæ insinuant; & nisi per aliquam evidentem ostensionem, vix apparent occulta legis mysteria.

4 Sicùt instruere solet collatio, ità contentio destruit. Hæc enim, relicto sensu veritatis, [6] lites generat, & pugnando verbis etiam in Deum blasphemat. Inde & hæreses & schismata, quibus subvertitur fides, veritas corrumpitur, scinditur charitas.

5 Contentiosorum studium non pro veritate, sed pro appetitu laudis, cer-

(1) *Alludit ad illud Pauli*: scientia inflat, charitas ædificat.

(2) *Psalm. 70. Ubi Basilius probat Symmachi versionem*, quoniam adnumerare nequeo ingrediar in potentias Domini: quoniam politius erat illud: Os meum annunciabit justitiam tuam. Hæc autem promissio, quia major est viribus humanis subjecit: quoniam connumerare nequeo: tales enim scripturas non est natura mea assequuta: Attamen ingrediar in potentias Domini, ut humanæ naturæ imbecillitatem possibilem reddam. *Idem Theodoretus, Augustinus, quod alii CC. habent negotiationem, & de Litteratura hæreticorum, & negotiatione exponit.* Sunt, *inquit*, qui de omnibus litteris tàm sacris, quàm profanis interpretentur, ut est illud *Isai.* 29. Nescio litteras *quasi dicat non satis intelligo Scripturas Sacras, neque mysteria, quæ in eorum sensu abdita latent incognita: litteraturam vocat legem Moysis in cortice, & litteræ; cognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbavi litteram occidentem, intravi in potentias, vivificante spiritus Filii Dei, recolendas, atque annumerandas, satis mihi erit meditari, & dicere aliis Deum omnia posse; & tota ratio facti mihi erit potentia facientis.*

(3) *Grammaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina judicium vendicabant, censores doctrinæ, & styli; quorum, & inanem tumorem reprehendit August. lib. de Catechizand. rudibus cap.* 9. Sedulò monendi sunt scholastici, ut humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognoverint morum vitia, quàm verborum, ampliùs devitare. *Et habetur dist. 38. Unde de Sensu, & intelligentia Divinarum Litterarum, non de Grammatica certandum docet lib. 2. Doctrinæ Christ. cap. 13. Rursùs utilè esse Grammaticorum tropos prænoscere ad intelligentiam litteralis scripturæ sensus docet lib. 3. cap. 29. & d. 37. Fusè sub nomine Hieronymi in 1. caput Epist. ad Titum.* Siquis, *inquit*, artem noverit Grammaticam, vel Dialecticam, ut rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa, & vera dijudicet; non improbamus: Geometria, & Arithmetica, & Musica habent in sua scientia veritatem: sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta. *Clemens Alexand. strom. 1. ex sententia Eupolemi tradit, Moysem primum fuisse sapientem, & Grammaticam primò tradidisse Judæis, & Phœnices à Judæis cepisse. Idem Basilius homilia πρὸς τὸς νέυς.*

(4) *August. lib. 2. Soliloquiorum, non alia ratione meliùs veritatem quæri posse affirmat, quàm interrogando & respondendo. Et lib. 1. Academ. Quæst. disput. 1. cap. 3.* veritatis sola inquisitio perfectum sapientiæ munus est.

(5) *August. tradit disputandi normam lib. de Utilitate credendi ad Honoratum*, separatis, *inquit*, nugis locorum communium: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione confligat.

(6) *Sic Paulus 2. ad Timoth.* 2. stultas autem, & sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites. *Et ad Titum ferè idem cap.* 3. stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita, sunt enim inutiles & vanæ: *ubi quæstiones multas, ineruditas appellat, Ambros. Auctore quæ ex contentione fiunt, & sine ullo fructu Disciplinæ Christianæ.*

certat, tantaque est in his perversitas, ut veritati cedere nesciant, ipsamque rectam doctrinam evacuare contendant.

6 In disputatione fidelium cavenda est propositionum artificiosa subtilitas, quæ callidis objectionibus retia tendit: ità enim versutis assertionibus pravorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent, quæ perversa persuadent.

7 Lectio memoriæ auxilio eget. Quòd si fuerit naturalitèr tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi assiduitate colligitur.

8 Sæpe prolixa lectio longitudinis causa memoriam legentis (1) obtergit. Quòd si brevis sit, submotoque libro, sententia retractetur in animo, tùnc sine labore legitur, & ea, quæ lecta sunt, recolendo à memoria minimè excidunt.

9 Acceptabilior est sensibus lectio tacita, quàm aperta, amplius enim intellectus instruitur, quando vox legentis quiescit, & sub silentio lingua movetur. Nàm clarè legendo, & corpus lassatur, & vocis acumen obtunditur.

CAPUT XV.

De Contemplatione & actione.

1 Activa (2) vita innocentia est operum bonorum: contemplativa, speculatio supernorum: illa communis multorum est, ista verò paucorum.

2 Activa vita mundanis rebus benè utitur, contemplativa verò mundo renuntians, soli Deo vivere delectatur.

3 (3) Qui prius in activa vita proficit, ad contemplationem benè conscendit. Meritò enim in ista sustollitur, qui in illa utilis invenitur. Quicumque adhuc temporalem gloriam, aut carnalem affectat concupiscentiam, à contemplatione prohibebitur, ut positus in actualis vitæ operatione purgetur. In ista enim priùs per exercitium boni operis cuncta exhaurienda sunt vitia, ut in illa jàm pura mentis acie ad contemplandum Deum quisque pertranseat. (4) Et licet conversus statìm ad contemplationem conscendere cupiat, tamen ratione cogitur, ut priùs in activæ vitæ operatione versetur.

4 (5) Exemplum enim activæ, & contemplativæ vitæ de Jacob sume; qui dum ad Rachel, hoc est, ad visum

(1) *Ità est in Gotth. Tolet. Nàm à Salmant. abest tota sententia, in reliquis omnibus*, oblitterat.

(2) *De Vita activa & contemplativa passìm Gregorius agit, sed præsertìm lib. 2. super Ezech. Homil. 14. Et lib. 5. ex-*
posit. in 1. Regum cap. 15. illud: Non enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo servimus. *Ad Philippens. 3. Vita activa*
& contemplativa mirificè depingitur ab Augustino præsertìm super Joann. tract. ult. Duas itaque vitas sibi divinitùs prædi-
catas & commendatas novit Ecclesia: quarum una est in fide, altera est in specie: una in tempore peregrinationis, al-
tera in æternitate mansionis: una in labore, altera in requie: una in via, altera in patria: una in opere actionis, altera
in mercede contemplationis: una declinat à malo, & facit bonum: altera nullum habet, à quo declinet, malum,
magnum habet, quo perfruatur, bonum: *Et lib. 2. de Verbis Domini serm. 26. & 27. Idem ferè Basilius in Regularum*
Monasticarum proœmio: ubi fusè hanc materiam tractat. Clemens etiam Alexandrinus lib. strom. 6. veritatem in cogni-
tionem, & actionem partitur. Et de excellentia vitæ contemplativæ libr. 7. Prosper etiam tres libros de Vita contemplativa
composuit, & discrimen utriusque vitæ statuit, potissimùm lib. 1. cap. 12.

(3) *Greg. lib. 6. Moral. cap. 17.*

(4) *Conversus is dicitur, qui seculo renuntians sequitur in vita perfecta Christum. Undè laici, qui seculo renuntiarunt,*
in religione conversi appellantur. Est enim in illis conversio quædam cordis versio. Impositum illis nomen videtur ab illo
Ezech. 33. quòd Augustinus lib. de Vera & falsa Pœnitentia ità citat: Quacumque hora peccator ingemuerit, & con-
versus fuerit, vita vivet: *Additque August.* dixit: Conversum, non tantum versum, vita vivere. Versum quidem puto,
qui dolet de crimine: conversum, qui dolet de animi ejus, quam exposuimus, varietate. Vertitur à peccato, qui jàm
vult dimittere peccatum. Convertitur, qui jàm totus, & omninò vertitur, qui jàm non tantùm pœnas non timet, sed
ad bonum Domini contendere festinat. Quæ conversio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de ejus
remissione. Sed quoniam vix vel raròest tam justa conversio, timendum est de pœnitente serò.

(5) *Greg. lib. 2. sup. Ezech. homil. 14.*

sum principium, destinaret, quæ contemplationem significat: Lia illi, hoc est, laboriosa vita supponitur, quæ activam demonstrat.

5 [1] Sicùt sepultus ab omni negotio terreno privatur: ità & contemplationi vacans ab omni occupatione actuali avertitur. Et sicùt ab actuali vita conscendentes in contemplationis quiete sepeliuntur: ità ab actione seculi recedentes eos vita activa in se, quasi sepeliendos suscipit; ac per hoc vitæ mundanæ activa vita, & vitæ activæ contemplativa sepulcrum est.

6 [2] Viri Sancti, sicùt à secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ità rursus ab actionis manifesto ad secretum contemplationis intimæ revertuntur, ut intus Deum laudent, ubi acceperunt, undè & foris ad ejus gloriam operantur.

7 [3] Sicùt aquilæ moris est sempèr oculum in radium solis infigere, nec deflectere, nisi escæ solius obtentu: ità & Sancti à contemplatione ad actualem vitam interdum reflectuntur, considerantes illa summa sic esse utilia, ut tamen ista humilia sint paullulùm nostræ indigentiæ necessaria.

8 [4] In activæ vitæ genere humana intentio perseverantèr incedit: in contemplatione autem sese per intervalla resumit, quia diuturnitate contemplandi lassatur.

9 [5] Visio animalium in Ezechiële, quæ ibant, & non revertebantur, pertinent ad vitæ activæ perseverantiam: & iterum ea animalia, quæ ibant, & revertebantur, pertinent ad contemplativæ vitæ mensuram: in qua dum quisque intenderit, sua reverberatus infirmitate reflectitur: atque iterum renovata intentione, ad ea, undè descenderat, rursus erigitur. Quod fieri in activa vita non potest, de qua si quisque reflectat, vel ad modicum statìm vitiorum excipitur [6] luxu.

10 Oculus dexter scandalizans, quem evelli Dominus præcepit, vita contemplativa est. Duo oculi in facie, activa vita & contemplativa in homine. Qui igitur per contemplationem docebit errorem; melius est, si evellat contemplationis oculum, servans sibi unum vitæ activæ obtutum, ut sit utilius illi per simplicem actionem ire ad vitam, quàm per contemplationis errorem mitti in gehennam.

11 Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæpe à summis ad infima pondere carnis reclinata reflectitur.

12 Multos Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigium elevat. Multosque à contemplatione justo judicio deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit.

CAPUT XVI.

De Contemptoribus mundi.

1 EA, [7] quæ seculi amatoribus chara sunt, sancti velut adversa refugiunt: plusque adversitatibus mundi gaudent, quàm prosperitatibus delectantur.

2 Alienos esse à Deo, quibus hoc

(1) *Ex Greg. lib. 6. Moral. cap. 17.*
(2) *Ex Greg. lib. 6. Moral. cap. 17. Est etiam lib. 6. Epist. 169. ad Cyriacum Episcopum. Et habetur* 8. *q.* 1. *cap.* In Scripturis.
(3) *Greg. lib. 9. Moral. cap. 16.*
(4) *Greg. lib. Moral. 10. cap. 10.*
(5) *Greg. ibidem.*
(6) Luxu *ità Gotth. Salm. & alii m. s.* fluxu Tolet. *& edit. vet.*
(7) *De tribus vocationum generibus ab homine, à Deo, & ex necessitate disserit Phanutius Antonii discipulus apud Cass. coll. 3. cap. 3. & similitèr de tribus abrenuntiationum modis eadem collat. cap. 6. ac toto penè libro. Ambrosius de Fuga seculi piè omnes ad mundi contemptum adhortatur.*

hoc seculum ad omne commodum prosperatur. Servis autem Dei cuncta hujus mundi contraria sunt: ut dum ista adversa sentiunt, ad cœleste desiderium ardentiùs excitentur.

3 Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Nàm revera necesse est, ut quem mundus odit, diligatur à Deo.

4 Sanctos Viros in hoc seculo [1] legimus peregrinos esse & hospites; undè & reprehenditur Petrus, quod tabernaculum in monte figere cogitavit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & domus in Cœlo est.

5 Sancti Viri ideò contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna revocare: ut ibi se recolligant, undè defluxerint, & inde se subtrahant, ubi dispersi sunt.

6 [2] Justi, qui rebus, honoribusque ac vitæ blandimentis renuntiant, proinde se ab omni terrena possessione mortificant, ut Deo vivant: ideoque seculi hujus blanditias calcant, ut validiores ad vitam illam de hujus vitæ mortificatione consurgant. Cuncta quippè temporalia, [3] quasi herbæ virentes, arescunt, & transeunt: ideoque pro æternis rebus, quæ nunquam arescunt, rectè ista Dei servus contemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

7 Qui post renuntiationem mundi ad supernam patriam sanctis desideriis inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pinnis, sublevatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitum conspicit, & ubi pervenerit, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contemplationis requie reflexus, in curas hujus seculi incidit, si ad memoriam sui revertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint tranquilla, quæ perdidit, & quàm confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius, quàm terrenis desideriis æstuare? Aut quid hic securius, quàm hujus sæculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis ejus curis & solicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt, nec sequuntur: internæ, quietis tranquillitate fruentes, futuræ pacis requiem, quam illic expectant, hic quodam modo habere jàm inchoant.

CAPUT XVII.

De Sanctis, qui se à consortio seculi separant.

1 Sancti Viri funditus seculo renuntiantes, ità huic mundo moriuntur, ut soli Deo vivere delectentur: quantòque ab hujus seculi conversatione se subtrahunt, tantò internæ mentis acie præsentiam Dei & Angelicæ societatis frequentiam contemplantur.

2 Malorum tam prava sunt opera manifesta, ut hi qui supernam patriam desiderant, non solùm mores eorum, sed & consortia fugiant. Quidam etiam corporalitèr separari desiderant ab iniquis, ut eorum non involvantur delictis. Nonnulli etsi non corporali discessu, spirituali tamen ab eorum intentione recedunt: qui etsi communes sunt conversatione, discreti tamen sunt corde vel opere. Et licet sæpe in medio carnalium vitam

Deus

(6) *Paulus* 11. *ad Hebræos*: Quia peregrini & hospites sunt super terram. *Et* 1. *Petri.* Obsecro vos tamquam advenas & peregrinos.
(6) *In hac sententia triplicem abrenuntiationem complectitur Isidorus, de qua Cassianus collat.* 3. *cap.* 6. *ut supra retuli.*
(6) *Allusum ad illud Isaiæ*: Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, quasi flos agri.

Deus protegat electorum, tamen satis rarum est, ut quis inter seculi voluptates positus à vitiis maneat illibatus, in quibus etsi non citò implicetur, aliquando tamen attrahitur. Neque enim diù tutus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

3 Via sine offendiculo, vita monachi, sine cupiditatis & timoris impedimento. Dum enim quisque à consortio mundi abstrahitur, nec cupiditas eum obligat consentientem, nec cruciat sentientem.

4 Bonum est corporalitèr remotum esse à mundo, sed multo est melius voluntate, utrumque verò perfectum: ille ergò perfectus est, qui huic seculo, & corpore & corde discretus est.

5 [1] Onager, ut ait Job, contemnit Civitatem, & Monachi communem secularium civium conversationem. Hi adversa vitæ nostræ appetunt, prospera contemnunt, ut dum ab eis hæc vita despicitur, futura inveniatur.

CAPUT XVIII.

De Præceptis altioribus Monachorum.

1 ALia sunt præcepta, quæ dantur fidelibus communem vitam in seculo agentibus: atque alia seculo huic renuntiantibus. Illis enim dicitur ut sua omnia benè gerant: istis ut sua omnia derelinquant. Illi præceptis generalibus adstringuntur: isti præcepta generalia perfectiùs vivendo transcendunt.

2 [2] Ad perfectum non sufficit, nisi ut abnegatis omnibus suis, etiam se ipsum quisque abneget: sed quid est seipsum abnegare, nisi voluptatibus propriis renuntiare? Ut qui superbus erat, sit humilis, qui iracundus, esse studeat mansuetus. Nàm si ità quisque renuntiet, quæ possidet, omnibus, & suis non renuntiet moribus, non est Christi discipulus. Qui enim renuntiat rebus suis, sua abnegat: qui verò renuntiat moribus pravis, semetipsum scilicèt abnegat. Undè & Dominus: Qui vult, inquit, post me venire, abneget semetipsum.

CAPUT XIX.

De humilitate Monachi vel opere.

1 SUmma virtus Monachi humilitas, summum vitium ejus superbia est. Tùnc autem se quisque Monachum judicet, quando se minimum existimaverit, etiam cum majora virtutum opera gesserit.

2 Qui mundum deserunt, & tamen virtutes præceptorum sine cordis humilitate sequuntur: isti quasi de excelso graviùs corruunt quia deteriùs per virtutum elationem dejiciuntur, quàm per vitia prolabi potuerunt.

3 Omnis Dei servus de suis meritis non debet attolli, dum posse videat ex inferioribus sibi prælatiores alios fieri. Noverit autem omnis sanctus se alterius non præponere sanctitati. Sempèr Dei servi conscientia humilis esse debet, & tristis: scilicet, ut per humilitatem non superbiat, & per utilem mœrorem cor ad lasciviam non dissolvat.

4 Dei servus dum bonum aliquod opus agit, utrum ei ad boni remunerationem pertineant quæ facit, in-

(1) *Est apud Job cap.* 39. Contemnit, *inquit*, multitudinem Civitatis, & clamorem exactoris non audit; *quem locum, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur lib.* 30. *Moral. cap.* 12. *& Cass. coll.* 17. *cap.* 6.

(2) *Greg. homil.* 32. *in Evang.*

incertus est : ne fortè discussione cœlestis judicis reus pensetur, & in his quæ Dei sunt, negligentèr aut superbè aliquid operasse inveniatur. Ideòque pro hoc ipso tristis mœrensque efficitur, atque indesinentèr turbatur, reminiscens proculdubio scriptum esse : (1) Maledictus qui facit opus Dei negligentèr. Nàm veracitèr condemnamur, si per torporem ea, quæ bona sunt, agimus.

5 (2) Dei servum sine intermissione legere, orare, & operari oportet: ne fortè mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori voluptas : animum autem vacantem citò præoccupat. Contuere Salomonem per otium multis fornicationibus involutum : & per fornicationis vitium usque in idolatriam lapsum.

CAPUT XX.

De Tepore Monachorum.

1 QUI non rigida intentione Monachi professionem sectantur, quantò superni amoris propositum dissolutè appetunt: tantò procliviùs ad mundi amorem denuò reducuntur. Nàm professio non perfecta præsentis vitæ repetit desideria : in quibus etsi nondum se Monachus alliget opere, jàm tamen alligat cogitationis amore. Longè quippè à Deo est animus, cui hæc adhuc vita dulcis est. Iste enim, quid de supernis appetat, quid de infimis fugiat, nescit. Nàm sicùt scriptum est : (3) Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

2 Quantum enim quisque potuerit superna scire, quæ appetat, tantò de infimis acriùs quibus inhæret, dolere debet. Propter hoc enim & Jacobus Apostolus dicit : Miseri estote, lugete, & plorate, risus vester in luctum convertatur, & gaudium in mœrorem. (4) Hinc etiam Dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et rursus : Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

3 Qui ad hoc conversionem sanctitatis prætendit, ut aliisquandoque præesse desideret, iste non discipulus Christi, sed pravitatis sectator existit : quia non pro Deo, sed pro seculi honore portare studet crucis Christi laborem.

CAPUT XXI.

De Monachis, qui curis seculi occupantur.

1 HI qui pro Dei timore seculo renuntiant, & tamen curis rerum familiarium implicantur : quantò se rerum studiis occupant, tantò à charitate divina seipsos separant. Qui simùl & terrenis parere curis, & divinis exerceri student : utrumque complecti simùl non valent. Nàm duas curas pariter inesse pectori humano non posse : & duobus servientem dominis, utrique placere, difficile est.

2 Nisi priùs à secretioribus cordis expellatur importuna secularium multitudo curarum, anima, quæ intrinsecùs jacet, nequaquam resurget. Nàm dum se per innumeras seculi cogitationes spargit, ad considerationem sui se nullatenus colligit.

3 Arguitur eorum tepor, qui

Deo

(1) *Vulgata editio Jerem.* 48. Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulentèr. *Quomodò etiam legit Cassian. coll.* 21. *de Remisione quinquagesimæ cap.* 22.

(2) *Augustin. ad frat. in Eremo serm.* 17. *tom.* 10.

(3) *In vulgata edit. est*, qui addit scientiam, addit & laborem. *Alii tamen legunt*, dolorem *ut hic noster Isidorus rectiùs. Ità enim Grecè est*, καὶ, ὁ προστιθεὶς γνῶσιν, προσθήσει ἄλγημα.

(4) *In duobus CC. Seguntino, & Toletano est :* Hinc etiam Dominus dixit ad eos, qui pro hoc seculo convertuntur, ut honorem sacerdotalem adipiscantur : Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

Deo vacare volentes, & mundo renuntiant & curas proprias aspernantur: sed dum propinquorum utilitates procurant, à Dei amore se separant.

4 [1] Vir spiritualis ità prodesse debet suæ propinquitati, ut dum illis gratiam carnis præstare studet: ipse à spirituali proposito nequaquam declinet. Multi enim Monachorum amore parentum non solùm terrenis curis, sed etiam forensibus jurgiis involvuntur, & pro suorum temporali salute animas suas perdunt.

5 Interdum ordinata discretio est, dum negatur proximo quod præstatur extraneo: ut noveris non prohiberi pietatis officium, sed negari carnalitatis affectum. Proximis enim carnalitèr præstatur, quod extraneis piè impenditur.

6 Sicùt nostra nobis non odienda est anima, sed ejus carnales affectus odio debemus habere: ità nec parentes odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quæ nos ab itinere recto præpediunt: dum tamen Dominus ità præcipiat nobis parentes odire, sicùt & animas nostras.

7 [2] Figuram sanctorum virorum renuntiantium seculo vaccas designasse allophilorum Arcam Dei gestantes. Nàm sicùt illæ pignerum affectibus à recto itinere minimè digressæ sunt: ità & vir mundo renuntians, parentelæ obtentu non debet à bono præpediri proposito.

CAPUT XXII.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur.

1 MUlti cupiunt convolare ad gratiam Dei, sed timent carere oblectamentis mundi. Provocat quidem eos amor Christi, sed revocat cupiditas seculi. Qui proinde obliviscuntur voti, quia capiuntur illecebris vanitatis.

2 Quæcumque mens procellis mundi hujus involueris, lignum conscende Crucis, ut à mari, id est, tempestate hujus seculi libereris. Nàm nullus te à lacu mortis humanæ salvabit, nisi Christus eruerit.

3 Qui seculo renuntiare disposuit, transgressionis reatu astringitur, si votum mutaverit. Atrocitèr enim in discussione divini judicii arguendi sunt, qui, quod professione spoponderant, implere opere contempserunt.

4 [3] Mirabilitèr comparatur similitudo à voluptatibus mundi conanti redire ad Deum, retinentibus eum cupiditatibus seculi, ei, qui dormitans exurgere conatur, & sopore somni deprimitur. Ille enim ad bonum novit redire, & voluptatum facibus non sinitur. Iste melius eligit vigilare, sed soporis torpore tenetur.

5 A bono in deteriùs lapsos supra carbones frigidos fieri nigriores, quia per torporem mentis ab igne charitatis Dei extincti sunt: & per mundi appetitum à luce supernæ illuminationis privati nigredine peccatorum fuscantur.

6 Quidam intentionem bonæ operationis metu extingunt inopiæ, nec permittuntur infirma mente desiderata perficere: & cum indigere in mundo metuunt, à gloria superna semetipsos [4] abscindunt.

7 Multis consiliorum argumentis insidiatur eis Diabolus in acquirendo

(1) *Greg. lib. Moral. 7. cap. 17.*
(2) *Gregor. lib. 7. Moral. cap. 7.*
(3) *Tota hæc sententia antea depravatissima M. ss. ope nostraque diligentia est restituta.*
(4) *Ità Salm. Goth.* excedunt, *Tolet.*

do plurima, qui paucis & modicis voverant esse contenti. Opponit igitur in eorum mentes futuram egestatem filiorum, persuadet habere plura, unde sibi egenisque sufficiat: quatenus his blandimentis intentionem bonæ devotionis subvertat, atque in terrenis lucris deceptam mentem reducat.

8 Multis argumentis insidiatur Diabolus eis, qui renuntiant seculo, ut ejus se iterum amori substernant. Graviùs autem illos in concupiscentiis seculi ferit, quos post renuntiationem ad mundi amorem reduxerit.

9 (1) Et maximè per cenodoxiam subjicit sibi Diabolus monachum: ut quem per seculi amorem retinere non potuit; ab humilitatis culmine subtrahat, & per superbiæ tumorem sibi subditum faciat.

10 Dei servus sempèr fallentis Diaboli prævidere debet insidias, & magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam; ne per vanam gloriam perdat semetipsum, ac pereat, cunctaque bona amittat, quæ rectè agendo obtinuerat.

CAPUT XXIII.

De Jactantia.

1 TAM in factis, quàm in dictis cavendam esse jactantiam: (2) flendam tamen ruinam, qua sibi quemquam magis, quàm Deo placere, & laudem ab hominibus comparare.

2 Vanus & erroris est animus plenus, famam appetere, & ad capiendam terrenam laudem studium dare. Circunspice temetipsum homo, nihilque tibi arroges, quæ in te sunt præter peccatum. Non declinat ad dexteram qui non sibi, sed Deo tribuit bona, quæ agit: neque ad sinistram se vertit, qui de divina indulgentia peccandi licentiam non præsumit. Hoc est, quod Propheta ait: Hæc via, ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram declinantes.

3 (3) Verum est, quod natura expetit delectari in laudibus: sed tùnc rectè, si in Deo, non in se quisque laudetur, sicùt scriptum est: In domino laudabitur anima mea.

4 (4) Sæpè vanam gloriam contemnendo in aliud genus elationis inciditur, dum in se quis gloriatur, pro eo quòd contemnat ab hominibus laudem.

5 Quibusdam concessum est tantundem benè agere, & fructum boni operis non habere, quod ipsi sibi auferunt per studium humanæ jactantiæ.

6 Sempèr suam aspiciant fœditatem, qui vanæ gloriæ favores diligunt, & perdidisse bonum opus doleant, quod pro humana ostentatione fecerunt.

7 (5) Amator vanæ gloriæ, undè possit sempèr laudari, agere non quiescit: & subinde illi vires vanitatis pravus appetitus auget.

8 (6) Boni operis inchoatio, non debet citiùs palàm ad hominum cognitionem venire: ne dum boni inchoatio humanis oculis reseratur, à virtute perfectionis inanescat cœptio sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus messes florentes citò pereunt, germinaque eorum inutilia fiunt.

Vir-

(1) *Græcorum cenodoxia Latinis est vana Gloria. Cassianus voce ea frequentèr utitur. Et lib. 11. de Spiritu cenodoxiæ vanam sivè inanem Gloriam vocat. Est apud Paulum etiam hujus vocis usus ad Philippens.* 2. Nihil pèr contentionem, neque per inanem Gloriam *Nàm Græcè ità legitur*, μηδὲν κατ᾽ ἐρίθειαν, ἢ κενοδοξίαν.

(2) *Gotthus. C. Toletan.* Cavendam esse jactantiam, flenda est tamen ruina sibi quemquam magis, quàm Domino placere, & laudem ab hominibus comparare.

(3) *Gregor. lib. 16. Moral. cap. 15.*

(4) *August. lib. Confess. 9. cap. 38.*

(5) *Greg. lib. 8. Moral. cap. 3.*

(6) *Sic Goth. lib. & apud Greg. lib. Moral. cap.* 8. 35. Idcircò innotescere citiùs non debet in aliis.

9 [1] Virtutes Sanctorum per ostentationis appetitum dominio dæmonum immundorum subjiciuntur, sicùt Ezechias Rex, qui divitias suas Chaldæis per jactantiam prodidit, & propterea perituras per Prophetam audivit: ut significaret Dei servum virtutes suas, dum vanæ gloriæ studio prodiderit, perdere & statìm dæmones suorum operum dominos facere, sicùt ille per ostentationem Chaldæos rerum suarum dominos fecit.

10 [2] Optima est illa discretio, ut & nota sint opera nostra ad Dei augendam gloriam, & occulta pro elatione vitanda humana. Ille autem debet publicare bonum, quod agit, qui perfecta humilitate fundatus, nulla jàm elatione contingitur. Nàm qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari, facta bona in occulto agat, ne forte, quod egerit, perdat.

11 Interdum Viri Sancti, dum cupiunt funditus suam mutabilitatem corrigere, aliquando tumore tanguntur elationis suæ conscii actionis justitiæ: sed ab hujus subreptionis malo humilitatis compunctione purgantur.

12 Viri Sancti nonnunquàm quosdam de se audientes instruunt, & tamen in his alta se consideratione custodiunt: ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ laudis appetitu demergantur.

13 Quidam per incautam virtutum jactantiam relabuntur ad vitia: & quidam, dum vitiorum impulsum frequentèr plangunt, de ipsa infirmitate per humilitatem validiùs convalescunt.

14 Plerunquè utile est arrogantibus deseri à Deo, quatenùs suæ infirmitatis conscii ad humilitatem redeant, & humiles post casum existant.

15 Nonnulli falsa opinione arrogantiæ se esse perfectos existimant, dum non sint: qui obortis tentationibus innotescunt.

16 Tantò quisque fit veritati vicinior, quantò se esse longiùs ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis est, quæ Deo hominem jungit. [3] Cæterum jactantia, oculos quibus Deus videri poterat, claudit.

17 Sicùt, Solis radius dum conspicitur, acies oculorum hebetatur: sic & qui immoderatè altiora scrutatur, ab intentione veri obtunditur.

18 Sicùt aquila ex alto ad escas collabitur: sic homo de alto bonæ conversationis per carnalem appetitum ad inferiora demergitur.

CAPUT XXIV.

De Hypocrisi.

1 HYpocrita [4] verba Sanctorum habet, vitam non habet: & quos per sermonem doctrinæ generuit, non fovet exemplis, sed deserit: quia quos verbo ædificat, vita & moribus destruit.

2 [5] Hypocritæ simulatores dicuntur, qui justi non esse quærunt, sed tantùm videri cupiunt. Hi mala agunt, & bona profitentur. Per ostentationem quippè boni apparent, per

(1) *Gregor. ibidem.*
(2) *Greg. ibid. cap.* 30.
(3) *Ex Gotthicis duobus & aliis quibusdam CC. hæc verba adduntur*: jactantia oculos, quibus Deus videri poterat, claudit. *In nullo tamen excuso sunt, neque in aliquot m. ss. verumtamen à Gregorio esse videntur lib.* 24. *Moral. cap.* 28. Sic quippè in mente, *inquit*, superbia, sicùt in oculis caligo generatur.
(4) *Totum hoc caput legitur ad verbum in libro de Conflictu vitiorum, & virtutum.*
(5) *Hypocrita hoc sonat Latinis, quod simulator. Greg. lib.* 18. *cap.* 7. *In illud Job cap.*27. Quæ enim est spes hypocritæ. *Hypocrita (inquit) Latina Lingua dicitur simulator; justus esse non appetit, sed videri. August. lib.* 1. *de Sermone Domini in monte cap.* 3. *elegantèr, ut omnia*: Sunt enim hypocritæ simulatores, tanquam pronuntiatores personarum alienarum, sicùt in theatricis fabulis. *Vocatur ab eodem fictus.*

per actionem verò mali existunt.

3 [1] Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari, simulatio verò, & Hypocrisis non committitur, nisi à malè astutis per calliditatem, valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem objicere.

4 Sancti non solùm gloriam supra modum suum omninò non appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ suæ occulta tegentes ante oculos hominum, quadam innocentiæ sanctitate se vestiunt, ut venerentur. Quibus benè divina voce dicitur: Væ vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum. Ità & vos foris quidem apparetis hominibus justi, intus verò pleni estis avaritia, & iniquitate.

5 Duplicitèr damnantur hypocritæ, sivè pro occulta iniquitate, sivè pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostendunt quod non sunt.

6 Non sempèr latent hypocritæ, nàm etsi in principio sui quidam non pateant, priùs tamen quàm vita eorum finiatur, quàm simulatè vixerint, deteguntur. Omne enim syncerum permanet: nàm quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt.

7 Non eorum desperanda est salus, qui adhuc aliquid terrenum sapiunt: dum possint, & in occultis agere, undè justificentur. Hi enim meliores sunt hypocritis, eo quòd mali sint in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ verò in occulto mali sunt, & bonos se palàm ostendunt.

8 Hypocritam justus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat dicente Salomone: Noli arguere derisorem, ne oderit te.

CAPUT XXV.

De Invidia.

1 Livor [2] alieni boni suum punit Auctorem. Nàm undè bonus proficit, indè invidus contabescit.

2 [3] Homines pravè viventes sicùt de bonorum lapsibus gratulantur: ità de eorum rectè factis, bonique perseverantia confunduntur.

3 Invidus membrum est Diaboli, cujus invidia mors introivit in orbem terrarum, sicùt & superbus membrum est Diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime videt: & ipse est Rex super omnes filios superbiæ.

4 Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium invidiæ malum, sola miseria caret invidiâ: quia nemo invidet misero, cui re vera non livor objicitur, sed sola misericordia adhibetur.

Mul-

(1) *Ex hac sententia apertè colligo illud quod sape mihi persuasi: non solùm à D. Gregor. Sententias esse desumptas, sed etiam ab aliis patribus maximè verò à D. August. tota hac Sententia est. In libello de Conflictu vitiorum, & virtutum sic habetur*: Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari. Simulatio autem, & hypocrisis non committuntur nisi à male astutis, per calliditatem valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem objicere: Sancti non solùm gloriam supra modum omninò non appetunt, sed hoc ipsum videri refugiunt, quod esse merentur, &c. *Eadem etiam ferè dicuntur à Greg. lib. 26. Moral. cap. 28. Ubi explanat illud Job cap. 36.* Simulatores & callidi provocant iram Dei: Cum simulatores diceret, *inquit*, aptè subjunxit, & callidi: Quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congrue simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia, quæ etiam à sensu tardioribus facilè perpetrantur, &c. *Et in fin.* Hæc itàque simplicibus minimè congruunt: quia si congruunt, jàm simplices non sunt. *Et lib. 18. Moral. cap. 4.* Refugiunt videri, quod sunt, & ante oculos hominum, super inducta quadam innocentiæ honestate se vestiunt, undè rectè per Evangelium voce nostri Redemptoris increpantur: cum eis dicitur: Væ vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis: quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Ità & vos foris quidem apparetis hominibus justi, intus verò pleni estis avaritia, & iniquitate. *Undè constat D. Gregor. etiam à D. August. Sententias accepisse, Isidorum porrò nostrum ab utroque.*

(2) *Greg. lib. Moral. 5. cap. 32.*

(3) *Ex Greg. lib. Moral. 29. cap. 3.*

5 Multi, & bonos imitari nolunt, & de bonorum profectibus invidiæ livore tabescunt. Quo fit ut nec illi corrigantur à malo suo, sed per invidentiam deteriorentur, ut bonos à recto studio, quantum in ipsis est, si potuerint, depravare conentur.

6 Quandò malos boni proficere vident, non scandalizentur: sed, quem sint finem habituri, maximè cogitent.

7 Hoc omnis invidus alienis virtutibus præstat, quod Beato Job Satam præstitit. Nàm dum æmulatur prosperitatibus commovit adversa, sed dum credidit eum Diabolus posse prosterni, indè ejus aucta sunt merita, atque indè claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

8 [1] Ità requirunt invidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, sicùt quærebant ostium Sodomitæ, quo domum Lot nocituri introirent. Illi verò cæcitate erroris percussi, parietes videbant, ostium, non inveniebant. Non alitèr invidendo invidi, velut parietem, virtutes disimulant, vitia verò perquirunt, per quæ eorum conscientiam urant.

CAPUT XXVI.

De Simulatione.

1 FRaudulentiæ [2] genus in modum pharetræ subtilitèr insidiarum sagittas celat, ut falsam faciat securitatem, decipiatque callidè eum, contra quem molitur occultè.

2 Cavendus est inimicus, qui manifestus est, sed magis ille, qui videri non potest. Facilè enim vincimus, quæ videmus: quæ autem non videmus, difficilè à nobis expellimus.

3 Raro nocetur homo ab extraneis, si sui eum non lædant. Magis enim insidiis nostrorum, quàm aliorum periclitamur.

4 Latent sæpe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor bonitatem simulat, quousque fallendo decipiat.

CAPUT XXVII.

De Odio.

1 NON hominem, sed vitia odio habenda. Flebilitèr autem deplorandi sunt, qui odio in fratrem tabescunt: & contra alios perniciosum animi dolum servant.

2 A Regno enim Dei se separant, qui semetipsos à charitate dissociant.

3 Sicùt Mater Ecclesia pravè ab hominibus hæreticis premitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ità & singuli nostrum quoscunque inimicos sustinemus, revertentes materna imitatione amplecti statìm debemus.

4 Citò est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

5 Non enim posse peccata dimitti ei, qui in se peccanti debita non dimittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ità orare nos præcipit: Dimitte nobis debita nostra, sicùt & nos dimittimus debitoribus nostris. Justum est enim Dei judicium, tantùmque peccatori à se indulgeri ostendit, quantùm alterutrum unusquis-

(1) *Greg. lib. 6. Moral. cap. 13.*

(2) *Tota sententia alludit ad illud Psalm.* 10. Quia ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. *Ubi legit Aug.* In obscura Luna rectos corde. *Et Philosophatur ibi de Lunæ lumine, an habeat à se, quòd dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pars pila sit candida, dimidia nigra: an verò à Sole ilustretur. Alius locus Psalmi est, ad quem hic Isidorus allusisse videri potest. Is est Psalm.* 63. Quia exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. *Ubi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.*

quisque in se offenso indulget.

6 Quidam de suis fidentes meritis pigrè in se delinquentibus veniam præstant: sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non est paratus ad veniam: dum potiùs hæc magna sit culpa, quandò tardiùs relaxantur fraterna delicta.

7 Qui fratrem sibi tardiùs reconciliat, Deum sibi tardiùs placat. Frustra enim propitiari sibi Deum quærit, qui citò placari in proximum negligit.

CAPUT XXVIII.

De Dilectione.

1 DUO sunt erga dilectionem proximi conservanda: unum, ne malum quis inferat: alterum, ut bonum impendat. Primùm, ut caveat lædere: sequentèr ut discat præstare.

2 Amicitia est animorum societas. Hæc quippè à duobus incipit. Nàm minus quàm inter duos dilectio esse non poterit.

3 [1] Antiqui dixerunt de societate duorum, unam esse animam in duobus corporibus, proptèr vim scilicèt amoris, sicùt in Actibus Apostolorum legimus: Erat illis cor unum, & anima una. Non quia multa corpora, unam habebant animam; sed quia vinculo, & igne charitatis conjuncti, unum omnes generalitèr sine dissensione sapiebant.

4 Amicitia & prosperas res dultiores facit, & adversas communione temperat, levioresque reddit: quia dum in tribulatione amici consolatio adjungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

5 Tùnc verò amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui verò pro se amicum diligit, insipientèr eum amplectitur. Multum in terra demersus est, qui carnalitèr hominem moriturum plùs diligit, quàm oportet. Qui enim intemperantèr amicum amat, pro se magis illum, quàm pro Deo amat. Quantum ergò bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tantò pernitiosus, qui eum pro seipso amplectitur.

6 Plerunque diligit in alio homo quod odit in se, ut pote in infantibus. Amamus enim quandam eorum ignaviam, & tamen odimus, quia ignavi esse nolumus. Sic lapides, equos, & cætera, quæ licèt diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

CAPUT XXIX.

De Fictis amicitiis.

1 CItò per adversa fraudulentus patet amicus: nàm in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur utrùm persona, an fœlicitas diligatur.

2 Sæpè per simulationem amicitia colitur, ut qui non potuit apertè decipere, decipiat fraudulentèr.

3 Tùnc quisque magis fit pietati justitiæque divinæ contrarius, quandò despicit amicum aliqua adversitate percussum. Qua in re, & sibi occasionem mercedis tollit, & erga percusionem proximi crudelis existit: veluti actum est inter Lazarum ulcerosum divitemque superbum. Per adversa igitur, & prospera comprobatur, si utique verè diligatur Deus, & proximus: nàm dum adversa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statìmque despicit quem se deligere simulavit.

4 Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur, ubicunque enim se verterit tempus, illa firma est.

Ra-

(1) *August. lib. de Amicitia cap. 2. tom. 4. & lib. 4. Confess. 6.*

5 Rari sunt amici, qui usque ad finem existant chari. Multos à charitate, aut adversitas temporis, aut contentio quælibet actionis avertit.

6 Sæpè per honorem quorundam mutantur & mores: & quos ante conglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

CAPUT XXX.

De Amicitia ex munere orta.

1 INter veros amicos amicitia ex benevolentia oritur, inter fictos beneficio adjungitur.

2 Non sunt fideles in amicitia, quos munus, non gratia copulat. Nàm citò deserunt, nisi sempèr acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem suspenso dissolvitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil quærit ex rebus amici, nisi solam benevolentiam, scilicèt ut gratis amet amantem.

3 Plerunque amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur: ut sit per quem quisque, quod desiderat, consequatur. Ille autem eam veracitèr quærit, qui nihil egendo eam appetit. Nàm illa ex inopia brevis est, & fucata: ista pura atque perpetua.

CAPUT XXXI.

De Malorum concordia.

1 AMicitia in rebus tantùm bonis habenda est: nàm qui ea in malo utuntur, non sibi amici, sed inimici existunt.

2 Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicùt optandum est, ut boni pacem habeant in invicem: sic optandum est, ut mali invicem sint discordes. Unanimitatem quippè malorum bonorum esse contrariam [1] Paulus Apostolus approbat, qui malos contra se dividit, quos in necem suam concordasse conspexit. Indè & in lege Mare Rubrum, hoc est, concordia malorum hominum dividitur, ut electorum via tendens ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorum, si mare, hoc est, unitas non dividatur iniquorum.

CAPUT XXXII.

De Correptione fraterna.

1 NON debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus servit. Improbum est enim arguere quenquam in alio, quod adhuc reprehendit in semetipso.

2 [2] Qui veracitèr fraternam vult corripere ac sanare infirmitatem, talem se præstare fraternæ utilitati studeat, ut eum, quem corripere cupit, humili corde admoneat: & hoc faciens ex compasione quasi communis periculi, ne fortè & ipse subjiciatur tentationi.

3 Sicùt viri spirituales alieni peccati emendationem expectant; ità protervi deliquentibus deridendo insultant, & quantum in ipsis est, eos insanabiles putant: nec declinant cor ad compatiendi misericordiam, sed superbientes detestantur, atque blasphemant.

4 Nonnunquam accidit, ut inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia majorem posteà charitatem parturiat: utpotè dum corriguntur ea, quæ displicere in amico videntur, & hoc quidem primum non sine quadam æmulatione admonitus suscipit, sed correptus postmodùm gratias agit. At contra multi pro parva læsio-

(1) *Act. 23. Exod. 14.*
(2) *Gregor. lib. Moral. 23. cap. 8.*

sione vim charitatis rescindunt, & ab amore dilectionis sese perennitèr retrahunt.

5 [1] Plerique correptionem suam officium charitatis existimant. Plerique verò hoc ipsum, quòd ex charitate corripiuntur, ad injuriæ contumeliam trahunt. Undè occurrit, ut ex eo deteriores efficiantur, per quod emendari obediendo potuerunt.

6 Salubritèr accipiunt justi, quotiens de suis excessibus arguuntur. Superflua autem est humilitas eorum, qui se gesisse accusant, quæ non admiserunt. [2] Qui verò sine arrogantia bona facta sua pronuntiat, proculdubio nequaquam peccat.

7 Est quorundam excusatio perversorum, qui, dum pro suis facinoribus arguuntur, verba justorum pro censura declinanda abjiciunt: servantes se divino judicio, quo puniendi sunt duriùs, dum temporalitèr contemnunt judicari se ab hominibus.

8 Iniquis molesta est veritas, & amara disciplina justitiæ: nec delectantur nisi placentiâ propriæ imbecilitatis: injustitiæ fœcundi, & steriles veritati: cœci ad contuendam lucem, & oculati ad tenebrarum aspiciendum errorem.

9 Corda reproborum lubrica sunt ad malè consentiendum, & fluxa, ad benè consentiendum durissima.

10 [3] Probat Salomon, & justi emendationem correpti, & stulti obstinationem admoniti, dicens: Doce justum, & festinabit accipere. De stulto autem ait: Qui erudit derisorem, ipse sibi facit injuriam.

11 Nonnullos tantæ esse pravitatis homines, qui dum ipsi à malo corrigi negligunt, correctorum vitam falsa criminatione detrectant: & ad sui sceleris solatium usurpant, si vel falso compererint, quod ad infamiam bonorum objiciant, sicùt est illud ex Salomone: [4] Bona in malum convertit impius, & in electis imponit maculam. Væ autem illi, qui & suam renuit vitam corrigere, & bonorum non desinit detrectare.

12 Plerique mali similes sibi in malum defendunt, & patrocinio suo pravos contra correptionem bonorum suscipiunt, ne undè displicent emendentur: adjicientes in se aliena delicta, ut non tantùm de suis malis, sed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

CAPUT XXXIII.

De Præpositis Ecclesiæ.

1 VIR [5] Ecclesiasticus, & crucifigi mundo per mortificationem propriæ carnis debet: & dispensationem Ecclesiastici Ordinis, si ex Dei voluntate provenerit, nolens quidem, sed humilis gubernandam suscipiat.

2 Multis intercipit Satanas fraudibus eos, qui vitæ, & sensûs utilitate præstantes præesse, & prodesse aliis nolunt: & dum eis regimen animarum imponitur: renuunt, consultiùs arbitrantes [6] ociosam vitam agere, quam lu-

(1) *Gregor. lib.* 10. *Moral. cap.* 3.
(2) *Gregor. lib.* 1. *sup. Ezech. Hom.* 7.
(3) *Gregor. lib. Moral.* 10. *cap.* 3.
(4) *Vulgata editio habet.* Bona enim in mala convertens insidiatur, & in electis imponit maculam. *Est verò locus Ecclesiastici* 11.
(5) *Gregor. lib. Curæ Pastor. part.* 2. *cap.* 5. *&* 6. *& lib.* 5. *Moral. cap.* 2.
(6) *Alludit fortè ad illud Augustini ad Eudoxiam Epist.* 81. *de His qui blandiente desidia regimen Ecclsiæ respuunt.* Nec vestram otium, *inquit*, necessitatibus Ecclesiæ præponatis. *Idem habet contra Faustum lib.* 32. *cap.* 10. Qui electus, *inquit*, ab Ecclesia ministerium Evangelizandi renuit, ab Ecclesia meritò digneque contemnitur. *Idem Greg. lib.* 6. *Epistolarum Epist. ad Cyriacum Episcopum.* Si is, qui valet, Omnipotentis Dei oves renuit pascere, ostendit se pastorem summum minimè amare. *Vide Gregor. etiam Pastor. Curæ part.* 1. *cap.* 5. *De His qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiunt.*

lucris animarum insistere. Quod tamen decepti agunt per argumentum Diaboli fallentis eos per speciem boni, ut dum illos à Pastorali officio retrahit, nequaquam proficiant, qui eorum verbis atque exemplis instrui poterant.

3 [1] Sancti Viri nequaquàm occupationum secularium curas appetunt, sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt. Et quamvis illas per meliorem intentionem fugiant, tamen per subditam mentem portant. Quas quidem summopere si liceat vitare festinant: sed timentes occultam dispensationem Dei suscipiunt quod fugiunt, exercent, quod vitare noscuntur. Intrant enim ad cor, & ibi consulunt, quid velit occulta voluntas Dei: seseque subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant cervicem cordis jugo divinæ dispensationis.

CAPUT XXXIV.

De Indignis Præpositis.

1 NON [2] sunt promovendi ad regimen Eccelesiæ, qui adhuc vitiis subjacent. Hìnc est, quòd præceptum est David non ædificare visibile Templum, quia sanguinum vir belli frequentia esset. Qua figura illi spiritualitèr admonentur, qui vitiorum adhuc corruptioni sunt dediti, ne Templum ædificent: hoc est, Ecclesiam docere præsumant.

2 Non debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subjectos tramite vitæ melioris præire. Neque enim quisquam ad hoc tantùm præficitur, ut subditorum culpas corrigat, & ipse vitiis serviat.

3 Qui regimen Sacerdotii contendit appetere, ante se discutiat, si vita honori sit congrua: quòd si non discrepat, humilitèr ad id quod vocatur, accedat: Reatum quippè culpæ geminat, si quisque cum culpa ad Sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictum, si enim susceptum regimen Ecclesiastici Ordinis retentem, criminis conscius timore concutior: si deseram, ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere ampliùs reformido: undique miser metuo, & in tanto rei discrimine quid sequar ignoro.

4 Uniuscujusque casus tantò majoris est criminis, quantò priusquam caderet majoris erat virtutis. Præcedentium namque magnitudo virtutum crescit ad cumulum sequentium delictorum.

5 Plerique Sacerdotes suæ magis utilitatis causâ, quam gregis præesse desiderant: nec ut prosint, præsules fieri cupiunt: sed magis ut divites fiant, & honorentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen, non pro Pastorali regimine, sed pro solius honoris ambitione, atque abjecto opere dignitatis, solam nominis appetunt dignitatem.

6 [3] Dum mali Sacerdotes Deo ignorante non fiant, tamen ignorantur à Deo, ipso per Prophetam testante: Principes extiterunt, sed non cognovi: sed hoc nescire Dei reprobare est, nàm Deus omnia novit.

CAPUT XXXV.

De Indoctis Præpositis.

1 SIcùt [4] inqui, & peccatores ministerium Sacerdotale assequi

(1) *Gregor. lib. Moral. 5. cap. 3.*
(2) *1. Paralip. 17. ità interpretatur Gregor. in Explic. 4. Psalm. Pœn. in illud:* Tùnc acceptabis sacrificium.
(3) *Gregor. part. 1. Pastor. Curæ cap. 1. Osea 8.*
(4) *Gregor. part. 1. Pastor. Cur. cap. 1.*

qui prohibentur: ità indocti, & imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis suis vitam bonorum corrumpunt: isti sua ignavia iniquos corrigere nesciunt. Quid enim docere potuerunt, quod ipsi non dedicerunt? Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. Ignorantia quippè præsulum vitæ non congruit subjectorum. Cæcus enim si cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt.

2 Sacerdotes indoctos per Isaiam Prophetam, ità Dominus improbat: Ipsi, inquit, Pastores ignoraverunt intelligentiam. Et iterum: speculatores cæci omnes, id est, imperiti Episcopi, nescierunt, inquit, universi, canes muti non valentes latrare, hoc est, plebes commisas non valentes resistendo malis per verbum doctrinæ defendere.

CAPUT XXXVI.

De Doctrima, & exemplis Præpositorum.

1 TAM doctrinam, quàm vita clarere debet Ecclesiasticus doctor. Nàm doctrina sine vita arrogantem reddit; vita sine doctrina inutilem facit.

2 Sacerdotis prædicatio operibus confirmanda est, ità ut quod docet verbo, instruat exemplo. Vera est enim illa doctrina, quam vivendi sequitur forma. Nàm nihil turpius est, quàm si bonum quod quisque sermone prædicat, explere opere negligat. Tùnc enim prædicatio utilitèr profertur, quandò efficacitèr adimpletur.

3 Unusquisque doctor, & bonæ actionis, & bonæ prædicationis habere debet studium, nàm alterum sine altero non facit perfectu: sed præcedat justus benè agere, ut sequentèr possit benè docere.

4 (1) Omnis utilis doctor plebibus subjectis ità se præstare debet, atque insistere doctrinæ, ut quantò claret verbo, tantò clarescat, & meritò. Nàm quod Apostolus Timotheo præcipit cum omni imperio docere: non hortatur ad tumorem superbiæ, sed ad bonæ vitæ auctoritatem: videlicèt, ne libertatem perderet prædicandi, si benè doceret, & malè viveret. Undè & Dominus: Qui solverit unum de mandatis istis minimis, & sic docuerit, minimus erit in Regno Cœlorum. Vides quod auctoritate magisterii caret, qui quod docet, non facit.

5 (2) Sicùt in numismate metallum, figura, & pondus inquiritur: ità in omni Doctore Ecclesiastico, quid sequatur, quid doceat, quomodo vivat. Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figuram similitudo patrum, per pondus humilitas designatur. Qui verò ab his tribus discrepaverit non metallum, sed terra erit.

CAPUT XXXVII.

De his qui benè docent, & malè vivunt.

1 INterdùm Doctoris vitio etiam ipsa verax doctrina vilescit: & qui non vivit, sicùt docet, ipsam, quam prædicat, veritatem contemptibilem facit.

2 (3) Arcus perversùs est lingua Magistrorum docentium benè, & viven-

(1) *Gregor. lib. Morl. 23. cap. 7. 2. ad Timoth. 4.*
(2) *Videntur hæc ex Cass. collat. 1. cap. 20. de Probabili trapezita.*
(3) *Exponit illud Psalm. 77.* Conversi sunt in arcum pravum: *Ubi Gregor. lib. Moral. 27. cap. 27.* Perversum. *Ex quo etiam Isidorus hujus sententiæ sensum, & verba accepit.*

ventium malè. Et ideò quasi ex perverso arcu sagittam emittunt, dùm suam pravam vitam propriæ linguæ ictu confodiunt.

3 [1] Qui divina prædicant, & ex ejusdem prædicationis dignitate vivere minus curant, habentes verbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa benè docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam Ariolum, qui corruens opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

4 Qui benè docet, & malè vivit tanquam æs aut cymbalum sonum facit aliis, ipse tamen sibi manet insensualis.

5 Qui benè docet, & malè vivit, quod docet benè, viventibus proficit: quod verò malè vivit, seipsum occidit. Sicùt Sacerdos, qui si dignè se agit, ut Sacerdotem decet, ministerium ejus, & ipsi & aliis utile est: indignè autem vivens, aliis quidem utilis est loquendo: se autem interficit pravè vivendo; ac per hoc quòd in illo mortuum est, proprium ejus est: quod verò vivit in eo, id est, sacrum ministerium, quod est vitæ, alienum est.

6 [2] Qui benè docet, & malè vivit, videtur ut cereus aliis, dum bona exponit, lucem præstare: se verò in malis suis consumere, atque extinguere.

7 Qui benè docet, & malè vivit, videtur bonum malo conjungere, lucem tenebris miscere, veritatem mendacio mutare.

CAPUT XXXVIII.

De Exemplis pravorum Sacerdotum.

1 SÆpè per quos justitia docetur, per ipsos peccati morbus irrêpit, & mors ad plebes pertransit: scilicet, vel dum mala docent, vel dum prava faciunt.

2 Plerique Sacerdotes, & Clerici pravè viventes formâ cæteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hic enim quoscunque exemplo malæ conversationis suæ perdunt, de illis rationem sinè dubio reddituri sunt.

3 Ex carnalium præpositorum exemplo, plerunque fit vita deterior subditorum, & plebis merito fiunt tales Sacerdotes, qui exemplo deteriore Populum destruant, non ædificent. Ex merito enim plebis nonnunquam Episcopi depravantur, quatenus proclivius corruant, qui sequuntur.

4 Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Undè & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Caput enim languidum doctor est agens peccatum, cujus malum ad corpus pervenit, dum eo vel peccante, vel pravè docente pestifer languor ad plebes subjectas transfertur.

4 [3] Deteriores sunt qui sive doctrina, sive exemplis, vitam moresque bonorum corrumpunt his, qui substantias aliorum prædiaque diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos, sed tamen, quæ nostra sunt, auferunt: corruptores verò morum propriè nos ip-

(1) *Gregor. ibid. cap.* 20.
(2) *Sic est in plerisque m. ss.*
(3) *Locus erat in excusis depravatus* qui sine doctrina, sine exemplis, *quem nos ex fide m. ss. emendavimus.*

ipsos decipiunt, quoniam divitiæ hominum mores eorum sunt. Multùm ergò distant damna morum à damnis temporalium rerum: dum ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

CAPUT XXXIX.

De Præpositis carnalibus.

1 PRovidentia [1] plerunque divini consilii ordinantur præpositi, mundana & exteriora sectantes: ut dum temporalibus rebus se totos impendunt, spirituales tutiorem vitam contemplationis exerceant: quia duræ sunt quietè vivere volentium sarcinæ curarum Episcopalium. Providet sæpè Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regiminis: ut dum hi exteriora sine tædio procurant, spirituales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deserviant. Dei ergo ordinem accusant, à quo instituuntur, qui Episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex divini enim tabernaculi dispositione ob injurias mundi ferendas, & turbines quosdam institui Episcopos, secularibus curis insistentes: ut hi qui interiùs superna desiderant, nullo terreno obsistente negotio, liberiùs hoc, quod amant, intendant. [2] Non est itaque judicandus à plebe rector inordinatus; dum magis noverint Populi, sui fuisse meriti perversi regimen suscepisse Pontificis. Nàm pro meritis plebium disponitur à Deo vita rectorum, exemplo David peccantis ad comparationem principum, qui ex merito plebis prævaricantur.

2 [3] Sententia damnantur Cham filii Noë, qui suorum præpositorum culpas in publico produnt: sicùt Cham, qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstravit. Habituri Sem meritum, & Japheth, qui reverentèr operiunt, quæ patres suos excessisse cognoscunt: si tamen patrum facta non diligant, sed tantùm operiant, nec imitentur. Nàm sunt, qui præpositos suos perversè judicant, dum terrenis studiis eos plus viderint esse intentos, si vel parum jàm ipsi de spiritualibus cogitaverunt.

3 [4] Rectores ergò à Deo judicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam judicandi sunt: exemplo Domini, qui per se vendentes columbas, & nummulariorum mensas proprio evertit flagello, & projecit à templo, vel etiam sicùt dicit Psalmista: Deus stetit in synagoga deorum; in medio autem Deos discernit.

4 [5] Quòd si à fide exorbitaverit rector, tùnc erit arguendus à subditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis, quàm distringendus à plebe est.

CAPUT XL.

De Iracundis Doctoribus.

1 IRacundi Doctores per rabiem furoris disciplinæ modum ad immanitatem credulitatis convertunt: & undè emendare subditos poterant, indè potiùs vulnerant.

2 Ideò sine mensura ulciscitur culpas præpositus iracundus, quia cor ejus dispersum in rerum curis non colligitur in amorem unius deitatis. Mens enim soluta in diversis, catena cha-

(1) *Hæc sententia non facilè intelligitur, nisi legas Gregorium lib. Moral. 25. cap. 16. undè desumpta est, & velut in compendium redacta.*
(2) *Gregor. ubi supra cap.* 14.
(3) *Gregor. ubi sup. cap.* 16.
(4) *Gregor. ubi supra cap.* 14.
(5) *Gregor. ubi supra.*

charitatis non astringitur, sed malè laxata, malè ad omnem occasionem movetur.

CAPUT XLI.

De Superbis Doctoribus.

1 BOnus [1] Doctor & Rector est, qui & in humilitate servat disciplinam, & per disciplinam non incurrit in superbiam.

2 Elati autem Pastores plebes tyrannicè premunt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

3 Multi sunt, qui in verbo doctrinæ non humiles, sed arrogantes existunt: quique & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctionis, sed vitio elationis annuntiant.

4 Multi sunt, qui non ex consulto ædificandi, sed ex tumore superbiendi docent: nec, ut prosint, sapientes sunt, sed, ut sapientes videantur, docere student.

5 Est imitatio prava arrogantium Sacerdotum, per quam imitantur sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligunt charitatis affectione: videri volunt rigidi severitate, & formam humilitatis præstare nequeunt: ut magis terribiles, quàm mites aspiciantur.

6 [2] Superbi Doctores vulnerare potiùs, quàm emendare norunt, Salomone attestante: in ore stulti virga superbiæ: quia increpando rigidè feriunt, & compati humilitèr nesciunt.

7 Benè alieni peccati curanda vitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conscientia facit. Cæterùm qui delinquentem superbo vel odioso animo corripit, non emendat, sed percutit. Quidquid enim protervus, vel indignatus animus protulerit, objurgantis furor est, non dilectio corrigentis.

CAPUT XLII.

De Humilitate Præpositorum.

1 QUI [3] præficitur ad regimen, talitèr erga disciplinam subditorum præstare se debet, ut non solùm auctoritate, verùm etiam humilitate clarescat. Sed tamen ità erit in eo virtus humilitatis, ne dissolvatur vita subditorum in vitiis: atque ità auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis severitas existat immoderationis. Hæc est enim in Dei Sacerdotibus vera discretio, qua nec per libertatem superbi, nec per humilitatem remissi sunt. Hinc est quòd sancti cum multa constantia redarguerunt etiam Principum vitia, in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario liberè transgressores justitiæ increpabant.

2 Aliquando etiam subditis nos oportet animo esse humiliores, quoniam facta subditorum judicantur à nobis, nostra verò Deus judicat.

3 Agnoscat Episcopus servum se esse plebis, non dominum; verùm hoc charitas, non conditio exigit.

CAPUT XLIII.

De Doctrinæ discretione.

1 NON omnibus una eademque doctrina est adhibenda: sed pro qualitate morum, diversa exhortatio erit Doctorum. Nàm quosdam increpatio dura, quosdam verò exhortatio corrigit blanda.

2 Sicùt periti medici ad varios cor-

(1) Gregor. 24. cap. 19. 21. & 22.
(2) Gregor. lib. 24. Moral. cap. 9. Proverb. 14.
(3) Gregor. lib. Moral. 26. cap. 19. & Past. Curæ part. 2. cap. 6.

corporis morbos diverso medicamine serviunt, ità ut juxta vulnerum varietates medicina diversa sit: sic & Doctor Ecclesiæ, singulis quibusque congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuique oporteat, pro ætate, pro sexu, ac professione annuntiabit.

3 Non omnibus ea, quæ clausa sunt, aperienda sunt. Multi sunt enim, qui capere non possunt, quibus si indiscretè manifestentur, statìm aut detrahunt, aut negligunt.

4 Prima quippè prudentiæ virtus est, eam quam docere oporteat æstimare personam. Rudibus Populis seu carnalibus, plana, atque communia, non summa atque ardua prædicanda sunt: ne immensitate doctrinæ opprimantur potiùs, quàm erudiantur. (1) Undè & Paulus Apostolus ait: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquàm parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Carnalibus quippè animis, nec alta nimis de cœlestibus, nec terrena convenit prædicare, sed mediocritèr, ut initia eorum moresque desiderant, edocere.

5 (2) Corvus, dum suos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantundem attendit donec paterno colore nigrescant, & sic illos frequenti cibo reficit: ità & Ecclesiæ Doctor strenuus, nisi eos, quos docet, viderit ad suam similitudinem pœnitentiæ confessione nigrescere, & nitore seculari deposito, lamentationis habitum de peccati recordatione induere: utpotè adhuc exterioribus, hoc est, carnalibus, non aperit intelligentiæ spiritualis profundiora mysteria, ne dum audita non capiunt, priùs incipiant contemnere, quàm venerari, mandata cœlestia.

6 Alitèr est agendum erga eos, qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atque alitèr cum his, qui nobis commissi non sunt: qui si justi sunt, venerandi sunt: si verò delinquunt, pro sola charitate, ut locus est, corripiendi sunt: non tamen cum severitate, sicùt hi, qui nobis regendi commissi sunt.

7 (3) Priùs docendi sunt seniores plebis, ut per eos infra positi faciliùs doceantur. Undè & Apostolus: Hæc, inquit, commenda hominibus fidelibus, qui idonei sunt, & alios docere.

8 (4) Ingenium boni Doctoris est incipientis à laudibus eorum, quos salubritèr objurgatos corrigere cupit: sicùt Apostolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude, & increpatione digni essent. Ille verò indiscretè loquitur, qui sic utraque omnibus loquitur, ut omnibus utraque convenire videantur.

CAPUT XLIV.

De Silentio Doctorum.

1 PRO malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis. Pro bono merito audientis (5) tribuitur sermo Doctori.

2 In potestate divina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel

(1) *Gregor. lib. Past. Curæ in Prolog.*
(2) *Aristoles lib. 6. de Hist. Animal. cap. 5. & Gregor. lib. 30. Moral. cap. 8. Ubi exponit illud Job cap. 35.* Quis præparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum, clamant vagantes, eò quod non habeant cibos? *Et illud Psalm. 146.* Qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum: Affirmant eos divinitus nutriri, dum, veluti nothi & degeneres, ob albicantes plumas à parentibus negliguntur. Ferunt præterea muscarum alimento, quæ sese clamantium in ora ingerunt, provida Dei benignitate sustentari. *Idem Chrysostomus, Euthimius, alii.*
(3) *Gregor. ibidem 2. ad Timoth. 2.*
(4) *Greg. 3. part. Cur. Past. admonit. 18.*
(5) *Sic rectè plerique m. ss. Gregor. lib. Moral. 30. cap. 18. Undè hac sententia desumitur:* Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo Doctori.

vel cui auferre : & hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, ut modo pro culpa plebis auferatur sermo Doctoris : modo verò pro [1] utilibus meritis tribuatur. Nàm & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum : quod tamen fit juxta meritum populorum.

3 [2] Non omnia tempora congruunt doctrinæ secundum Salomonis sententiam dicentis : Tempus tacendi, & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum [3] incorrectibilem iniquitatem nonnunquam electos oportet à doctrina cessare.

4 Interdum Doctores Ecclesiæ calore charitatis ardentes conticescunt à docendo, quia non est, qui audiat, testante Propheta : Civitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

5 Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statìm corrigere nequaquam existimat. Nàm si corrigere potest, & dissimulat, verum est, quòd consensum erroris alieni habeat.

6 Plerique Sancti Doctores pro mali pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calorem spiritûs, quo aguntur, ferre non sustinentes, iterum in increpationem prosiliunt iniquorum.

CAPUT XLV.

De Præbenda sacerdotali protectione in plebe.

1 QUibus [4] docendi forma commissa est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint : dùm Propheta Doctorem Ecclesiæ instruat, ad summum usque justitiæ pervenire, cum dicit : Super montem excelsum ascende, qui evangelizas Sion, scilicet, ut ità præemineat merito, sicùt & gradu. Sequentèr, ne fortè debeat à docendo timore restringi, audiat : Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Undè & Jeremiæ ità Dominus ait : Accinge lumbos tuos, & surge : loquere ad eos, ne formides à facie eorum : nec enim timere te faciam vultum eorum : undè apparet, quia & non timere, Dei donum est.

2 Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui pavescit, gravi mulctatur culpæ sententia. Multi enim Sacerdotes metu potestatis veritatem occultant : & à bono opere, vel à justitiæ prædicatione, rei alicujus formidine, aut potestate terrente avertuntur. Sed heu, proh dolor ! Inde metuunt, quia vel amore rerum secularium implicantur, vel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

3 [5] Multi præsules Ecclesiarum timentes ne amicitiam perdant, & molestiam odiorum incurrant, peccantes non arguunt, & corripere pauperum oppressores verentur : nec pertimescùnt de severitate reddendæ rationis, pro eo quòd conticescunt de plebibus sibi commissis.

4 Quando à potentibus pauperes opprimuntur, ad eripiendos eos boni Sacerdotes protectionis auxilium ferunt : nec verentur cujusquam inimicitiarum molestias, sed oppressores pauperum palàm arguunt, increpant, excommunicant : minusque metuunt eorum nocendi insidias, etiam si noce-

(1) *Ità Gotthici libri* pro utilitate audientium merito tribuatur *alii m. s.* pro utilitate audientis *unus Sal. Ecclesia.*
(2) *Gregor. ibidem Eccles.* 3.
(3) *Ità Gotthici*, incorrectibilem *alii.*
(4) *Ex Gregor. Epist. ad Joann. Constant. lib. indict. 9. Isai. 40. vide Gregor. super Ezech. homil.* 11.
(5) *Gregor. lib. 29. Moral. cap. 6. & part. 2. Past. Cura cap. 4.*

re valeant: bonus enim pastor animam suam ponit pro ovibus.

5 Sicùt pervigil pastor contra bestias, oves custodire solet: ità & Dei Sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, ne persecutor infestet, ne potentioris cujusque cupiditas vitam pauperum inquietet. Pravi autem pastores non habent curam de ovibus, sed sicùt legitur in Evangelio de mercenariis, vident lupum venientem, & fugiunt. Tùnc enim fugiunt, quando potentibus tacent, & malis resistere metuunt: de quibus si tacuerint, pro eorum iniquitate condemnabuntur.

CAPUT XLVI.

De Disciplina Sacerdotum in his, qui delinquunt.

1 Sacerdotes [1] pro Populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino per Prophetam: Speculatorem dedi te domui Israël. Si non fueris locutus, ut se custodiat impius à via sua, ille in iniquitate sua morietur: Sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Sic enim Heli Sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est: & licet eos delinquentes admonuit, sed tamen non, ut oportebat, redarguit.

2 Sacerdotes exquirere debent peccata Populorum, & sagaci sollicitudine unumquemque probare: juxta testimonium Domini ad Jeremiam loquentis: Probatorem inquit, dedi te in Populo meo [2] robusto, ut scias probare vias eorum.

3 Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subjectorum, ut emendatos lucrifacere possint. Sicùt autem peccatorem convenit argui: ità justum non exulcerari.

4 Sacerdotes curam debent habere de his, qui pereunt, ut eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur.

5 Atrocitèr arguuntur, qui decipiendo peccantes, non solùm non arguunt pro peccato, sed etiam adulantèr decipiunt, dicente Propheta: Et erunt, qui beatificant Populum istum, seducentes: & qui beatificantur, præcipitati.

6 Atrocitèr iterum arguuntur, qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquam proprium ingemiscunt. De talibus per Isaiam Dominus comminans dicit: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die: inde est, quòd & Apostolus omnibus omnia factus est, non imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet ut ità vitia aliena fleret, quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

7 Boni pastores Populi debent delicta deflere, & totos se planctibus tradere, imitantes Jeremiam Prophetam dicentem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die, ac nocte interfectos Populi mei? Tanquam propria igitur delicta, plebis peccata Sacerdos flere debet, sed affectu compatiendi, non actione commissi.

8 Nonnulli præsules gregis quosdam pro peccato à communione ejiciunt, ut pœniteant, sed quali sorte vi-

(1) *Ezech. 3. & ibi Gregor. homil. 11. & part. 2. Cura Past. cap. 6.*
(2) *Ità Gotth. Salm. & alii melioris nota, cui Scriptura & Hebraica veritas, & septuaginta Interpretum editio favet,* robustum *habet tamen Gotth. Tolet.*

vivere debeant, ad melius exhortando non visitant. Quibus congruè sermo divinus increpans comminatur: Pastores, qui pascitis Populum meum, vos dispersistis gregem meum, ejecistis, & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum.

9 Bonorum studia Sacerdotum multâ diligentiâ etiam parva plebis facta perquirunt: ut dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos præstant, de majoribus malis cautos sibi subjectosque ac sollicitos faciant.

10 [1] Sicùt medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros verò, ne irrepant, medicinæ objectu quadam præscientia antecedunt: ità & Doctores boni, sic ea, quæ malè acta sunt, resecant; ut ea, quæ admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina succurrente præveniant.

11 Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acriùs necesse est, ut arguatur. Cum dolore enim abscindenda sunt, quæ leniter sanari non possunt.

12 Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est: ut vulnus, quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

13 [2] Manifesta peccata non sunt occulta correptione purganda. Palàm enim sunt arguendi, qui palàm nocent: ut dum aperta objurgatione sanantur, hi, qui eos imitando deliquerunt, corrigantur.

14 Dum unus corripitur, plurimi emendantur. Necesse est enim, ut pro multorum salvatione unus condemnetur, quàm per unius licentiam multi periclitentur.

15 Ità erga delinquentem sermo est proferendus, sicùt ejus, qui corripitur, expostulat salus. Quòd si opus est aliquam salutem medicamenti verbo increpationis aspergere, lenitatem tamen corde opus est retinere.

16 Doctores nonnumquam duriùs feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripiunt, non recedunt.

17 Sæpè Ecclesiæ censura, arrogantibus videtur esse superbia: & quod à bonis piè fit, crudelitèr fieri putatur à pravis: quia non discernunt recto oculo, quod à bonis recto fit animo.

18 Notandum est vehementèr ab omni Pontifice, ut tantò cautiùs erga commissos agat, quantò duriùs à Christo se judicari formidat: nàm sicùt scriptum est: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

19 Quotidiè namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

20 Qui enim nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquam debemus. Multi aliorum vitia cernunt, sua non aspiciunt. Et cùm ipsi maximis criminibus obnoxii teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

21 Hypocritæ trabem in oculo suo consistentem non sentiunt, & hærentem festucam in lumine fratris intendunt.

22 Faciliùs reprehendimus vitia aliena, quàm nostra. Nàm sæpè quæ perversa in aliis judicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus; & quod in aliis reprehendimus, agere ipsi non erubescimus.

23 Faciliùs vitia uniuscujusque quàm

(1) *Lectionem Gotthicorum reposuimus putamus tamen rectam esse. Quod si opus est aliquem salem v. i. asp.*
(2) *Ex Gregor. lib. 12. Epistolarum Petro subd. Siciliæ.*

quàm virtutes intendimus: nec quid boni quisque gesserit agnoscere, sed quid mali egerit, perscrutamur.

CAPUT XLVII.

De Subditis.

1 PRopter [1] peccatum primi hominis humano generi pœna divinitùs illata est servitutis, ità ut quibus aspicit non congruere libertatem, his misericordiùs irroget servitutem. Et licet peccatum humanæ originis per Baptismi gratiam cunctis fidelibus dimissum sit: tamen æquus Deus ideò discrevit hominibus vitam, alios servos constituens, alios dominos: ut licentia malè agendi servorum, potestate dominantium restringatur. Nàm si omnes sine metu fuissent, quis esset qui à malis quempiam prohiberet? Inde & ingentibus Principes Regesque electi sunt, ut terrore suo Populos à malo coërcerent, atque ad rectè vivendum legibus subderent.

2 Quantum attinet ad rationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia, & contemptibilia, & quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ne glorietur omnis caro, hoc est, carnalis potentia coram illo. Unus enim Dominus æqualitèr, & dominis [2] fert consultum & servis.

3 Melior est subjecta servitus, quàm elata libertas. Multi enim inveniuntur Deo liberè servientes sub dominis constituti flagitiosis, qui etsi subjecti sunt illis corpore, prælati tamen sunt mente.

CAPUT XLVIII.

De Prælatis.

1 VIR [3] justus aut omni potestate seculari exuitur, aut si aliqua cingitur, non sub illa curvatur, ut superbus tumeat: sed eam sibi subjicit, ut humilior innotescat. [4] Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiam nec ad hoc usus est, quod decebat, sed dum posset uti, licita abnuit: seseque ut parvulum in medio eorum, quibus præerat, ostendit.

2 Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti desudat labore, & hîc & in futuro vacuus invenitur à requie: tantòque sarcinis peccatorum gravatur, quantò à bonis operibus existit alienus.

3 Quantò quisque amplius secularis honoris dignitate sublimatur, tantò gravius curarum ponderibus aggravatur: eisque magis mente, & cogitatione subjicitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. [5] Nàm, ut quidam patrum ait: Omne quod supereminet plùs mæroribus afficitur, quàm honoribus gaudet.

4 Quantò quisque curis mundi majoribus occupatur, tantò faciliùs vitiis premitur. Si enim vix valet peccata animus devitare quietus, quantò minùs occupatione seculari devinctus?

5 Non statìm utile est omne potestatis insigne, sed tùnc verè est utile, si benè geratur. Tùnc autem benè geritur, quando subjectis prodest, quibus

(1) *Gregor. lib. Moral. 21 cap. 11. & August. lib. 19. de Civit. Dei cap. 15.*
(2) *Ità Gotth. Salmant. & excusi libri:* Confert consultum *alii m. s.*
(3) *Ex Gregor. lib. Moral. 24. cap. 30.*
(4) *Paulus ad 1. Thess. cap. 2. Sic inquit:* Non quærentes ab hominibus gloriam, nequè à vobis, nequè ab aliis, cum possemus oneri esse, ut Christi Apostoli, sed facti sumus in medio vestrum parvuli. *Qui locus etiam à Gregor. eodem modo interpretatur lib. Moral. 24. cap. 30. Legitur verò in Gotth. Salm.* quod decebat. *Itemque in aliis m. s.* quod licebat *in excusis.*
(5) *Est apud Gregor. lib. 33. Moral. cap. 19. & affertur d. 13. cap. Nervi. Et ibi non est* supereminet, *sed,* omne quod hic eminet.

bus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quæ à Deo donante est, ut malum timore coërceat, non ut temerè malum committat. Nihil autem pejùs, quàm per potestatem peccandi libertatem habere: nihilque infelicius malè agendi facultate.

6 Qui intra seculum benè temporalitèr imperat, sine fine in perpetuum regnat: & de gloria seculi hujus ad æternam transmeat gloriam. Qui verò pravè Regnum exercent, post vestem fulgentem, & lumina lapillorum, nudi, & miseri ad inferna torquendi descendunt.

7 Reges à rectè agendo vocati sunt, ideòque rectè faciendo Regis nomen tenetur, peccando amittitur. Nàm, & [1] Viros Sanctos proindè Reges vocari in Sacris eloquiis invenimus, eo quòd rectè agant, sensusque proprios benè regant, & motus resistentes sibi rationabili discretione componant. [2] Rectè enim illi Reges vocantur, qui tàm semetipsos, quàm subjectos benè regendo modificare noverunt.

8 Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transvertunt crudelitatis: dumque ad culmen potestatis venerint, in apostasiam confestìm labuntur, tantòque se tumore cordis extollunt, ut cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque, quibus præesse contigit, non agnoscant. Quibus congruè per Ecclesiastem dicitur: Ducem te constituerunt, noli extolli, sed esto illis, quasi unus ex ipsis.

9 Dum mùndi Reges sublimiores se cæteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscant: nec Regni gloriam, qua in seculo sublimantur, aspiciant, sed opus, quod secum ad inferos deportent, intendant. Si ergò carebunt hujus temporis gloria, illa agant, quæ post finem sine fine possideant.

10 Dum Apostolus dicat: Non est potestas nisi à Deo, quomodò Dominus per Prophetam de quibusdam potestatibus dicit: Ipsi regnaverunt, sed non ex me? Quasi diceret, non me propitio, sed etiam summè irato. Undè, & inferiùs per eumdem Prophetam addidit: Dabo, inquit, tibi Regem in furore meo. Quo manifestiùs elucet, bonam malamque potestatem à Deo ordinari; sed bonam propitio, malam irato.

11 Reges quando boni sunt, muneris est Dei: quandò verò mali, sceleris est Populi. Secundum enim meritum plebium, disponitur vita rectorum, testante Job. Qui regnare facit hypocritam propter peccata Populi. Irascente enim Deo talem rectorem Populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebium etiam Reges mutantur, & qui antè videbantur esse boni, accepto Regno fiunt iniqui.

CAPUT XLIX.

De Justitia Principum.

1 QUI rectè utitur Regni potestate, ità se præstare omnibus debet, ut quantò magis honoris celsitudine claret, tantò semetipsum mente humiliet, [3] proponens sibi exem-

(1) *Hinc illud Petri* 1. *cap.* 2. *&* *Lucæ* 19. Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem Civitates: *Parabolæ etiam quæ sunt de Regibus, de justis fere hominibus interpretatur Gregor. lib. Moral.* 11. *cap.* 9. *Exponens illud Job* 12. Baltheum Regum dissolvit, qui membrorum suorum motus benè regere sciunt, non immeritò Reges vocantur.

(2) *Hoc August. in Psalm.* 75. *Piè explicat in illud* terribili apud Reges terræ. Esto Rex terræ, *inquit*, & erit tibi terribilis Deus. Quomodò, inquies, ero Rex terræ? Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergò aviditate imperandi ponere tibi ante oculos Provincias latissimas, qua tua Regna diffundas: terram quam portas, rege. Audi Apostolum regentem terram. Non sic pugillor, quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo.

(3) *Reg. cap.* 6. *Gregor. lib. Moral.* 27. *cap.* 26.

exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humilitèr sese dejiciens dixit: Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

2 Qui rectè utitur Regni potestate, formam justitiæ factis magis, quàm verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla adversitate turbatur: non innititur propriis viribus, nec à Domino recedit cor ejus: Regni fastigio humili præsidet animo: non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas: sine defraudatione alicujus ex paupere divitem facit: & quod justa potestate à populis extorquere poterat, sæpè misericordi clementia donat.

3 Dedit Deus principibus præsulatum pro regimine populorum, & illis eos præesse voluit cum quibus una est eis nascendi moriendique conditio. Prodesse ergò debet populis principatus, non nocere: nec dominando premere, sed condescendendo consulere: ut verè sit utile hoc potestatis insigne, & dono Dei pro tutione utantur membrorum Christi. Membra quippè Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate, quam accipiunt, optimè regunt, bonam utiquè vicissitudinem Deo largitori restituunt.

4 Bonus Rex faciliùs ad justitiam à delicto regreditur, quàm de justitia ad delictum transfertur: ut noveris hic esse casum, illic propositum. In proposito ejus esse debet, nunquam egredi à veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

CAPUT L.

De Patientia Principum.

1 PLerumque Princeps justus etiam malorum errores dissimulare novit: non quòd iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tempus correctionis expectet, quando eorum vitia, vel emendare valeat, vel punire.

2 Multi adversus Principes conjurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam Principum, illos malè cogitare permittit, istos non deserit. De illorum malo, benè istis facit, dum culpas quas illi faciunt, isti mira patientia indulgent.

3 Reddere malum pro malo, vicissitudo justitiæ est: sed qui clementiam addit justitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impertit.

5 Difficile est Principem regredi ad melius, si vitiis fuerit implicatus. Populi enim peccantes Judicem metuunt, & à malo suo legibus coërcentur. Reges autem, nisi solo Dei timore metuque gehennæ coërceantur: liberè in præceps proruunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus vitiorum labuntur.

6 Quantò quisque in superiori constitutus est loco, tantò in majori versatur periculo: & quantò splendoris honore excelsior quisque est, tantò si delinquat peccator major est. Potentes enim potentèr tormenta patientur. Cui etenim plùs committitur, plùs ab eo exigitur, etiam cum usura pœnarum.

7 Reges vitam subditorum facilè exemplis suis vel ædificant, vel subvertunt: ideòque Principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati ejus impunita licentia. Nàm Rex, qui ruit in vitiis, citò viam ostendit erroris, sicùt legitur de Jeroboam qui peccavit, & pecccare fecit Israël. Illi nàmque ascribitur, quidquid exemplo ejus à subditis perpetratur.

8 Sicùt nonnulli bonorum Principum

pum Deo placita facta sequuntur: ità facilè multi prava eorum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos Principes, necessitate magis, quàm voto mali existunt, dum imperiis eorum obediunt. Nonnulli autem sicùt prompti sunt sequi Reges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum.

9 Sæpè undè mali Reges peccant, indè boni justificantur, dum præcedentium cupiditatem, & malitiam corrigunt. Nàm re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant.

10 Cujus peccatum quisque sequitur, necesse est, ut ejus pœnam sequatur. Neque enim impar erit supplicio, cujus erroris quisque par est ac vitio.

CAPUT LI.

Quod Principes legibus teneantur.

1 JUstum [1] est Principem legibus obtemperare suis. Tùnc enim jura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reverentiam præbet.

2 Principes legibus teneri suis, [2] nequè in se posse damnare jura, quæ in subjectis constituunt. Justa est enim vocis eorum auctoritas, si quod Populis prohibent, sibi licere non patiantur.

3 Sub religionis disciplina, seculi potestates subjectæ sunt: & quamvis culmine regni sunt præditi, vinculo tamen fidei tenentur astricti: ut & fidem Christi suis legibus prædicent, & ipsam fidei prædicationem moribus bonis conservent.

4 [3] Principes seculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent: ut per eandem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniant. Cæterùm intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent, nisi, ut quod non prævalet Sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc imperet per disciplinæ terrorem.

5 Sæpè per Regnum terrenum cœleste Regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore Principum conterantur: ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non prævalet, cervicibus superborum potestas principalis imponat: [4] & ut venerationem mereatur, virtute potestatis impertiat.

6 Cognoscant Principes seculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nàm sive augeatur pax, & disciplina Ecclesiæ per fideles Principes, sive solvatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

CAPUT LII.

De Judicibus.

1 AD delictum pertinet Principum, qui pravos Judices contra voluntatem Dei Populis fidelibus præferunt. Nàm sicùt Populi delictum est, quando Principes mali sunt: sic Principis est peccatum, quando Judices iniqui existunt.

Bo-

(1) *Apud Grat. D. 9. cap.* Justum est.
(2) *Ità apud Gratian. dist. 9. C.* Justum est, *in Decreto Gregoriano recens correcto*: Nec in se convenit posse damnare jura, quæ in subjectis constituunt.
(3) *In C.* Principes *23. q. 5. Concil. Paris. 1. cap. 2. & Aquisg. part. 3. cap. 1.*
(4) *Apud Gratianum dict. cap.* Principes, *ubi in Decreto correcto legitur*: & ut Venerationem mereatur. *Quam lectionem in scholiis ex Concilio Parisiensi sub Ludovico, & Lothario lib. 2. cap. 2. CC. Gothi perantiqui habent*, ut venerationem mereatur virtute potestatis impetrat.

2 Bonus Judex sicùt nocere civibus nescit, ità prodesse omnibus debet. Aliis enim præstat censuram justitiæ, aliis bonitatem. Judicia sine personarum acceptione suscipit, quem non infirmat justitiam avaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi.

3 Boni Judices justitiam ad solam obtinendam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt: ut dum de justo judicio temporalia lucra non appetunt, præmio æterno ditentur.

4 Omnis, qui rectè judicat, stateram in manu gestat, & in utroque penso justitiam, & misericordiam portat: Sed per justitiam reddit peccati sententiam, per misericordiam peccantis temperat pœnam: ut justo libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam verò per miserationem indulgeat.

5 Qui Dei judicia oculis suis proponit, sempèr timens tremensque in omni negotio reformidat, ne de justitiæ tramite devians, cadat: & undè non justificatur, inde potiùs condemnetur.

6 Neminem stultorum vel improborum oportet judicem esse. Nàm stultus per ignaviam ignorat justitiam: improbus per cupiditatem corrumpit ipsam, quam didicit, veritatem.

7 Graviùs lacerantur pauperes à pravis judicibus, quàm à cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tàm cupidus in alienis, quàm Judex iniquus in suis.

8 Latrones inaccessis faucibus, ac latebrosis latentes, insidias ponunt, isti palàm rapacitatis avaritia sæviunt.

9 Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, judices quasi crudelissimi carnifices civium oppressione sua subjectorum vitam extingunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt autem, qui Populos legum moderamine regant.

10 Plerumque & boni Judices sunt, sed Ministros rapaces habent: Horum figura, (1) ut ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atque describitur: ipsa quidem humana specie, sed capitibus caninis accincta, & circundata. Non alitèr quibusdam potestatibus accidit, ut ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

11 Sæpè Judices pravi cupiditatis causa aut differunt, aut pervertunt judicia: nec finiunt cœpta partium negotia, quousque marsupia eorum, qui causantur, exhauriant. Quando enim judicant, non causam, sed dona considerant: & sicùt negligentes sunt in discussione causantium, sic eorum damno solliciti sunt.

12 Judices pravi (2) juxta Prophetæ verbum, quasi lupi vespere, non relinquunt in mane, hoc est, de præsentis vitæ tantùm commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vesperum, futura verò mane accipitur. Et benè ait, quasi lupi: quia luporum more cuncta diripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

13 Verbosi Judices, & elati, ut sapientes videantur, non discutiunt causas, sed asserunt: sicque conturbant judicii ordinem, dum non suo contenti officio, aliena præsumunt.

Qui-

(1) *Scyllæ rapacitatem, cui rapaces judicium ille quisquiis est comparat Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.*

Candida succinctam latrantibus inguina monstris.
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis.

Vide Servium in eo loco de duplici Scylla, & Virgilium ipsum de Cyri ad Messalam, & Fulgentium in Mythologicis.

(2) *Locus est Sophoniæ 3.* Judices ejus lupi, vesperè non relinquebant in mane. *Atque ità legunt m. ss.*

14 Quidam, dùm judicare incipiunt, irascuntur, ipsamque judicii sententiam in insaniam vertunt. De quibus rectè per Prophetam dicitur. Qui convertunt in furorem judicium. Qui enim iratus judicat, in furorem judicium mutat, & antè profert sententiam, quàm agnoscat.

15 Furor in Judice investigationem veri non valet attingere, quia mens ejus turbata furore ab scrutatione alienatur justitiæ.

16 Iracundus Judex judicii examen plenè contueri non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autem repulso furore discutit; faciliùs ad contuendam veritatem mentis serenitate consurgit, & sine ulla perturbatione ad æquitatis intelligentiam pervenit.

CAPUT LIII.

De Acceptione personarum.

1 NON [1] est persona in judicio consideranda, sed causa: scriptum est enim: Non accipias personam in judicio. Et iterum: Non misereberis pauperis in judicio. Qui enim consanguinitatis, vel amicitiæ favore, sive inimicitiarum odio judicium pervertunt, sine dubio in Christum, qui est veritas & justitia, peccare noscuntur.

2 Iniqui Judices errant in veritate sententiæ, dùm intendunt in qualitatem personæ, & exulcerant sæpe justos, dùm improbè defendunt iniquos: qui autem rectè præsidere studet, nec partem palpare novit, nec cohibere à justitia didicit.

CAPUT LIV.

De Muneribus.

1 QUI rectè judicat, & præmium indè remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia justitiam, quam gratìs impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit.

2 Bonis malè utuntur, qui justè pro temporali lucro judicant. Tales quippè ad veritatem non justitiæ defensio, sed amor præmii provocat. Quibus, si spes nummi subtrahitur, confestìm à justitiæ defensione recedunt.

3 Acceptio munerum prævaricatio veritatis est. Undè & pro justo dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.

4 [2] Dives muneribus citò corrumpit judicem. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur.

5 Citò violatur auro justitia, nullamque reus pertimescit culpam, quàm redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris amor lucri, quàm æquitas judicii.

6 [3] Tres sunt munerum acceptiones, quibus contra justitiam humana vanitas militat, id est, favor amicitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Faciliùs autem pervertitur animus rei corporeæ munere, quàm gratiæ laudisque favore.

7 Quatuor modis pervertitur humanum judicium, timore, cupidita-

(1) *August. tract. 30. in Joann. ad illud.* Nolite judicare secundum faciem, sed rectum judicium judicate cap. 7. *Levit.* 19. *Deuter.* 1. & 19. *Proverb.* 24. *Eccles.* 42.
(2) *Grat.* 11. *q.* 3. & *Burchar. lib.* 16. *cap.* 28.
(3) *Ex Gregor. Homil.* 4. *in Evang.*

te, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicujus veritatem loqui pavescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicujus corrumpimur. Odio, dum contra quemlibet adversari molimur. Amore, dum amico, vel propinquis præstare contendimus. His enim quatuor causis sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur.

CAPUT LV.

De Testibus.

1 ET si mendacium gratìs dicitur, quantò magis si venale quæritur? Neque enim deerit multiplex conventus falsorum, si tantùm præsentia sit nummorum.

2 Testis falsidicus tribus est personis obnoxius. Primùm Deo, quem perjurando contemnit: secundò judici, quem mentiendo fallit: postremò innocenti, quem falso testimonio lædit.

3 Unum penè crimen habent, & qui falsitatem promit, & qui supprimit veritatem: quia ille obesse vult, & iste prodesse non vult. Pejor est testis, qui lædit, quàm qui præstare non vult. Nàm ille malignus est, iste inutilis.

4 Testibus falsis conjunctis tardè mendacii falsitas reperitur. Quod si separati fuerint, examine judicantis citò manifestantur. Nàm sicùt in unitate pravorum grandis est fortitudo, ità in separatione major infirmitas.

5 Fraudulentiæ citò reprehenditur mendacium, falsidicorum enim testimonium sibi non convenit.

6 Iniquus testis, quamvìs sua falsitate, corpori, rebusque impediat, animo tamen nihil damni conferet. Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui adversus innocentem falsum testimonium, vel dicit, vèl dicentibus credit. Nàm non solùm ille reus est, qui falsum de alio profert, sed & is, qui citò aurem criminibus præbet.

7 Qui metu potestatis veritatem occultat, ejusdem veritatis iracundiam sibi cœlitus provocat: quia plùs pertimescit hominem, quàm divinam trepidat indignationem. Beatus, cujus testimonio innocens ab scelere objecto purgatur: impius, cujus proditione etiam iniquus perimitur. Neque enim decet Christianum morti obnoxium prodere, & ad effundendum sanguinem infelicium vocem testificationis præbere. Sermo enim justi hominis, tantum ad ministerium debet esse salutis: ira enim indignationis, & tribulationis & immisiones per Angelos malos.

CAPUT LVI.

De Causidicis.

1 NEgotiorum forensium sectatores propter proximi dilectionem seculare negotium deserere debent, aut certè, manente proximi charitate, negotium sequantur terrenum. Sed quia perrarum est, ut inter jurgantes charitas maneat, postponenda est rei causatio, ut perseveret dilectio.

2 Antiqui forensem eloquentiam (1) caninam facundiam nuncupabant, eò

(1) *Hieron. in Epistola ad Augustin.* Sed incidit (inquit) tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quàm loqui, ità ut studia nostra cessarent, & juxta Appium, canina exerceretur facundia, *& adversus Luciferianos*: Proximè accidit, ut quidam Luciferi sectator cum alio Ecclesiæ alumno odiosa loquacitate contendens caninam facundiam exercuerit, *& Lactant. lib. 6. cap.* 18. Sed quia ipse caninam illam facundiam (sicùt Sallustius ab Appio dictum refert) exercuit, voluit quoque hominem canino more vivere, ut remorderet. *Extantque duo Sallustii fragmenta in quibus hoc Apii de Canina facundia dictum refertur. Prudentius quoque in Hamartigonia.*

Inde canina foro latrat facundia.

eò quòd causidici in certaminibus causarum, omissis quæ agunt, veluti canes alterutrum sese lacerant, jurgiaque causarum ad injurias suas commutant.

CAPUT LVII.

De Oppressoribus Pauperum.

1 PAuperum oppressores tùnc se sciant graviori dignos sententia, quando prævaluerint his, quibus nocere voluerint. Nàm tantò atrociùs futuro supplicio condemnandi sunt, quantò hîc fortiùs contra miserorum vitam invaluerint.

2 Audiant judices, & qui præsunt populis, quia pro temporalibus molestiis, quas plebibus ingerunt, æterno incendio cremabuntur, testante Domino per Isaiam Prophetam: Iratus, inquit, sum super Populum meum, & dedi eos in manu tua, non potuisti eis misericordiam, sed aggravasti jugum tuum valdè. Descende in pulvere, sede, tace, & intra in tenebras. Veniet super te malum, & nescies:& irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Veniet super te repentè miseria, quam nescis.

3 (1) Magis mala facientibus quàm mala patientibus dolore debemus. Illi enim prava faciendo in malum proficiunt: isti patiendo à malo corriguntur. Deus autem per malas voluntates aliorum in aliis multa operatur bona.

4 Malignantium hominum voluntas nequaquam potest impleri, nisi Deus dederit potestatem. Nàm dum homines, Deo permittente, malum, quod concupiscunt, perficiunt: ipse dicitur facere, qui permittit. Indè est, quod scriptum est per Prophetam: Si erit malum quod Dominus non fecit. Verumtamen quod iniqui mala ex voluntate quærunt, idcircò Deus perficiendi dat potestatem per suam bonam voluntatem: quia de nostro malo ipse multa bona operatur.

5 Quidam, cum Dei voluntati resistunt, nescientes Dei consilium faciunt: quo noveris, sic Deo subjecta esse omnia, ut & ipsi, qui ejus dispositioni adversantur, ejus impleant voluntatem.

6 Propterea in hac vita boni judicantur à malis; ut iterum in illa vita mali judicentur à bonis: sive ut etiam sit hîc bonis temporalis afflictio, & illic æterna remuneratio.

7 Idcircò sunt necessarii mali, ut quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est, quòd Assur virgam furoris sui testatur Dominus: sed quoties ità fit, de Dei indignatione procedit: ut Deus per illos in eos sæviat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille justissima voluntate, illi verò sæpe crudeli intentione, sicùt per Prophetam de eodem Assur dicitur: Ipse autem non sic arbitratur, sed ad conterendum paratum est cor ejus.

8 Atrocem super eos divinum furorem venturum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim per Prophetam Deus suos ità judicare promittit adversarios: Eos, inquit, qui judicaverunt te, ego judicabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, &, quasi à musto, sanguine suo inebriabuntur.

9 Habet aliquem usum, & malorum iniquitas, quòd electos Dei suis morsibus (2) laniant, ac per hoc vi-

(1) *Gregor. lib. 20. Moral cap. 21.*
(2) *Ità nonnulli m. s.* moribus *uterque Gotth. & vet. ed.*

vita impiorum sibi deperit: justorum autem non perit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium, ad præsentem odiendam vitam, & futuram desiderandam erudiunt.

10 [1] Interdum enim prodest perversorum pravitas utilitati justorum, dum eos malitia sua erudiunt: & ad Regna Cœlorum requirenda molestia temporali impellunt. Probatur hoc exemplis Israëliticæ plebis, quæ tùnc duriùs agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis vocari: & ex malis, quæ in Ægypto patiebatur, discedere, & ad promissam patriam festinare.

11 Iniqui, dum constantiam justi in persecutionibus suis aspiciunt, mentis confusione tabescunt. Et dum adversa ostentant, nec vincunt, tandem de suæ perversitatis insania confunduntur.

12 Stulti contra bonos studium sempèr assumunt, quibus dum prosperitas elûcet, jactantèr de suis meritis gloriantur, & bonorum atque justorum afflictionibus detrahunt: dumque eis adversa contigerint, mox ad blasphemiam pusillaminitate animi convertuntur.

13 Quidam simplicium nescientes dispensationem Dei, in malorum profectibus scandalizantur, dicentes juxta Prophetam. Quare via impiorum prosperatur, benè est omnibus, qui prævaricantur, & iniquè agunt? Qui ergo hoc dicunt, non mirentur quòd pravorum hominum temporalem, & caducam fœlicitatem aspiciunt; sed magis novissima eorum intendant, quanta illis post hæc æterna supplicia præparentur, dicente Propheta: Ducunt in bonis dies suos, & subitò ad inferna descendunt.

CAPUT LVIII.

De Tribulatione justorum.

1 JUstus [2] in adversis probari se cognoscat, non dejici.

2 [3] Viri Sancti plùs formidant prospera, quàm adversa: quia Dei servos prospera dejiciunt, adversa verò erudiunt. Ideòque Sancti Viri constantiâ ità portare debet adversa, ut frangi non queat.

3 [4] Tùnc magis sunt Dei oculi super justos, quandò eos affligi ab iniquis providentia superna permittit. Nàm tùnc eis gaudia disponuntur æterna, quandò præsenti tribulatione probantur.

4 [5] Omnes vitæ hujus tribulationes aquis comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeritèr transit.

5 Qui vitæ futuræ præmia diligentèr excogitat, mala omnia vitæ præsentis æquanimitèr portat: quoniam ex illius dulcedine hujus amaritudinem temperat: & ex æternitate illius brevitatem hujus despicit transitoriam.

6 Gravari diverso malo temporali, pro utilitate eorum est, quòd vitæ istius mala perferunt; quia cum dolo-

(1) *Greg. lib. 26. Moral. cap. 9.*
(2) *Greg. lib. 31. Moral. cap. 23.*
(3) *Idem lib. Moral. 5. cap. 1.*
(4) *Idem lib 20. Moral. cap. 21.*
(5) *Aquæ significatio multiplex est in Divinis Litteris, ut constat ex Gregor. lib. Moral. 19. cap. 4. Undè desumpta est hæc sententia, ad illud Job 29.* & aquis appendit mensuras. Aqua, *inquit*, in Scriptura Sacra aliquando Spiritum Sanctum, aliquando scientiam sacram, aliquando scientiam pravam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorum fidei prædicamenta sequentium designare solet. *August cap. 62. in prima Canonica. Joannis homil. 6.* Nonne aquæ multa significant? Quibusdam locis Spiritum Sanctum, &c. *Et lib. Diversarum Quæstionum ad Oros. q. 51. significatur præter alia nomine aquæ omnis potus: ipse quæst. in Exod. & lib. Loquutionum Exodi.*

lore gravantur, cupiditatis, & luxuriæ: vitiorumque cæterorum mala non appetunt.

6 Plus prodesse saluti tentationes seculi, quàm prosperitates (constat) nàm ex prosperitate in deteriùs itur, ex tentationis dolore in melius proficitur.

7 Unusquisque ad tentationem animum præparare debet. Minùs enim dùm speratur tentatio, gravat: durè autem premit, si non sperata advenerit.

8 Sapientis est contra omnia adversa ante meditari: nec inveniri casus debet, quem non consilia ejus præveniant.

CAPUT LIX.

De Amatoribus mundi.

1 MUndi amatores non solùm ex eo rei sunt, quòd infima pro summis appetunt: verùm etiam, & miseri per hoc, quòd gravi ærumna ad ipsa desiderata pertingunt.

2 [1] Graviùs torquetur impius mundi exaggerando commoda, quàm justus tolerando adversa. Qui enim bona mundi diligit, velit nolit timoris, & doloris pœnæ succumbit. Quique plusquam oportet res transitorias diligunt, majorem sibi ingerunt dolorem res ablatæ, quàm amorem parturiebant possessæ. Cum gravi enim dolore amittuntur, quæ cum magno amore habentur. Minùs autem carendo dolemus, quæ minùs possidendo diligimus.

3 Sciant seculi lucra sectantes, quantum sint vana vel adversa, quæ diligunt, quæ etiam nec in hoc seculo sine contritione gravi conquirunt, & pro quibus in futuro supplicio pœnas dabunt.

4 His, qui in voluntate secularium desideriorum persistunt, benè per testimonium Prophetæ dicitur: Factus est [2] Ephraim panis subcineritius qui non reversatur, id est, ità obruuntur cæcitate secularis amoris, ut nunquam resipiscant ad Deum amorem retorquere mentis.

5 [3] Multis mortuus est mundus, ipsi tamen vicissim mundo mortui non sunt. Bona enim seculi diligunt, & tamen ipsa quæ diligunt, minimè consequuntur: in utroque vacui, quià & futura perdunt, & præsentia non adquirunt.

6 [4] Egestas est electorum, quòd peregrinantur à bonis sempiternis, & in hoc exilio diutiùs remorantur. Egestas est reproborum, quòd [5] abundant divitiis, & virtutibus vacuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod probatur per Apocalypsim Joannis, qui contra hujus mundi amatores sic ait: Dicis quod dives sum, & locuples, & nullius egeo: & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

7 Gloriæ temporalis sequaces, etsi nitidi sunt foris fulgore potentiæ, interiùs tamen vacui sunt elatione superbiæ: sicuti calami exteriùs quidem nitent, sed interiùs vacuantur.

8 Ob hoc reprobi exteriùs, [6] ut calami, nitidi: interiùs vacui. Electi ve-

(1) *Ex Greg. lib. Moral. 1. cap. 4. & 31. cap. 10.*
(2) *Greg. lib. Moral. 11. cap. 7.*
(3) *Idem lib. 5. Moral. cap. 2.*
(4) *Ex eod. lib. Moral. 34. cap. 2. in illud. Job.* Facies eorum præcedet egestas, *cap. 41.*
(5) Alii CC. abundant divitiis: *malè & præter sententiam Isidori. D. etiam Gregorius, undè hæc transcripta sunt lib. 34. Moral. cap. 2. ità habet:* Undè & egestas eorum propriè dicitur: quia dum replentur vitiis, virtutum divitiis vacuantur.
(6) *Tota hæc sententia cum sequenti ex Gregor. ex lib. Moral. 33. cap. 4. ubi calamum, vel arundinem nitorem gloriæ temporalis significare demonstrat.*

verò exteriùs, quasi arborum cortices, fœdi, interiùs verò solidi.

9 Qui pretioso cultu incedunt, audiant Prophetam, quemadmodum detestatur eorum corporalia ornamenta: & quos successus habeat cultus compositus, & ornatus: hoc est, pro suavi odore fætorem: & pro zona, funiculum, & cætera.

10 Legant Prophetam divites, quorum spes opulentia est, & audiant eum dicentem: Væ qui opulenti estis. Quantò enim quisque potentia minor est, tantò magis liber à peccato est. Nàm patrimonium grande, tentatio est.

11 Plus venerantur homines in hoc seculo pro temporali potentia, quàm pro reverentia sanctitatis. Suspiciunt enim, quòd magis sunt divites, & quod homines sunt, omnino despiciunt.

12 [1] Sunt quidam justi, qui sine læsione cujusquam suis rebus utuntur. Item sunt quidam divites humiles, quos non inflat superbia rerum: veluti plerique fuerunt Sancti Veteris Testamenti, qui & affluebant divitiis, & tamen humilitate pollebant. At contra, quosdam superbos divites rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas. [2] Nàm crimen in rebus non est, sed in usu agentis.

13 Est & elatio pauperum, quos nec divitiæ elevant, & voluntas sola in eis superba est. [3] His etsi opes desunt, propter mentis tamen tumorem plusquam superbi divites condemnantur.

14 Securus vult esse dives, pauper esse non vult. Sed quomodo erit dives quietus, quem suis stimulis res ipsæ ne careantur, sempèr faciunt inquietum? Et ideò eligit cupiditas, inquietum esse, & timidum divitem: quàm securum pauco sumptu contentum esse, & pauperem.

15 Bonis benè utuntur, qui divitiis sibi concessis in rebus salutaribus perfruuntur. Bonis malè utuntur, qui aut justè pro temporali lucro judicant, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ appetitu faciunt. Malis malè utuntur, qui noxias cogitationes operibus pravis perficiunt. Benè malis utuntur, qui luxuriam carnis conjugali honestate præstringunt. Sed sicùt malo benè uti, bonum est: sic bono benè uti melius est. Et sicùt bono malè uti malum est: sic malo malè uti pessimum est.

CAPUT LX.

De Amatoribus misericordiæ.

1 GRavitèr in Deum delinquunt, qui divitiis à Deo concessis, non in rebus salutaribus, sed in usibus pravis utuntur, Nesciunt enim impertire pauperibus, oppressis subvenire despiciunt: & indè magis augent delicta, undè redimere debuerunt.

2 Hoc habet tantum bonum possessio præsentium rerum, si vitam reficiat miserorum: præter hoc tentatio est mundi lucrum: tantoque majora supplicia in futurum dabunt, quantò & ipsa majora sunt: Potentes enim potentèr tormenta patientur.

3 [4] Terrena omnia servando amittimus, largiendo servamus. Patrimonium enim retentum perit, manet

(1) *Greg. lib Moral.* 10. *cap.* 28.
(2) *Greg. ibidem.* Non est census in crimine, sed affectus.
(3) *Gregor. ibid.*
(4) *Ex Greg. lib. Moral.* 18. *cap.* 9.

net autem erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos viventes deserunt.

4 Pro diversitate usus, alii de rebus mundanis pereunt, quas cupidiùs rapiunt: alii verò salvantur, dùm in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam providentiam laudantes mirantur: vel dum per misericordiæ opus eis cœlestia bona mercantur.

5 [1] Misericordia à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui pravè vivendo in se misericors non est. Qui enim sibi nequam est, cui bonus est?

6 [2] Nulla: scelera eleemosynis posse redimi, si in peccatis quis permanserit. Tunc fructu eleemosynarum indulgentia conceditur, quando ab scelerum opere desinitur. Verum est quod peccata omnia misericordiæ operibus expurgantur, sed si jam caveat peccare, qui misericordiam impertitur. Cæterùm nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, ut eam sequantur peccata.

7 Non est eleemosyna, quæ gloriæ magis causa, quàm misericordiæ impertitur intuitu.

8 Quali enim intentione ab unoquoque largitur, talitèr & apud Deum recipitur. Qui ergò de bono laudem præsentem appetit, spem perdit, & Gloriam mercedis in futuro non recipit.

9 Dum enim causa jactantiæ pauper pascitur, etiam ipsum misericordiæ opus in peccatum convertitur.

10 In tantùm eleemosynarum opera peccata extingunt, atque ad regnum seculi futuri proficiunt, ut etiam judex cœlestis in futuro judicio veniens, in dextera consistentibus dicat: Esurivi, & dedistis mihi manducare, sitivi, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me, nudus, & operuistis me. Quibus etiam benè promittit dicens: Venite benedicti Patris mei, percipite paratum vobis Regnum. His autem quos nulla præcedentia eleemosynarum facta sequuntur, æterni judicis voce sic dicitur: Esurivi, & non dedistis mihi manducare: Sitivi, & non dedistis mihi bibere. Quibus justè dicitur: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & Angelis ejus.

11 [3] Qui hic misericordiam non impertit, illic pietatis fructum non invenit: exemplo ardentis divitis, qui in inferno ad tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima negare studuit. Quid retribui subtilius? Quid districtius poterat? Guttam aquæ ardens petiit, qui micas panis negavit. Serò dives oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requiescentem vidit, quem jacentem ante januas videre despexit.

12 [4] Non solùm qui esurienti, & sitienti, & nudo beneficium largitatis impendit, vel si quid aliud indigenti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis, & consolationis impertit, aut in quibuslibet necessitatibus consilium, ad-

(1) *August. lib. de Mor. Eccles. cap.* 27. Nàm quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiam, quòd miserum cor faciat condolentis alieno malo. *Et lib.* 9. *de Civitat. Dei cap.* 9. *damnat Stoicorum disciplinam, eo quòd non animus dolore, & tristitia pro afflicto afficiatut: Quod etiam irridet Cicero pro Murana.*
(2) *Greg. lib.* 12. *Moral. cap.* 24.
(3) *Greg. lib. Past. Curæ part.* 3. *cap* 22.
(4) *Ex August. tom.* 3 *Enchir. ad Laur. cap.* 72.

adhibet, eleemosynam proculdubio facit. Nàm, & doctrinæ bonum eleemosyna est, & misericordia carnali eminentior est.

13 Quicumque non egens poscit, etiam si indigentem se simulet, ex toto illi corde commisereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis speciem præferat, is tamen qui simplicitèr impertit, fructum misericordiæ non amittit.

14 Quamvis quisque sit egens, nullus tamen undè tribuat indigenti excusationem inopiæ potest obtendere, quando ex præcepto Salvatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamur indigenti præbere. Nàm si aliud non habentes, idipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterùm si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus, cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

15 [1] Duæ sunt eleemosynæ: una corporalis, egenti dare quidquid potueris: altera spiritualis, dimittere ei à quo læsus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erit ergò, quod sempèr impertias, etsi non pecuniam, saltem gratiam.

16 [2] Non est eleemosyna cum murmuratione præbenda, ne, comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tùnc autem benè tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Undè & Apostolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaquè ne pauper aut cum tædio nostra oblata suscipiat, aut ne omninò prætermissus mœrens, tristisque recedat.

17 [3] De rapinis alienis eleemosynam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum sceleris. [4] Undè, & Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam siquis victimet Filium in conspectu Patris sui. Qui enim injustè tollit, justè nunquam distribuit: nec benè alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

18 Magnum scelus est, res pauperum præstare divitibus: & desumptibus inopum adquirere favores potentum: arenti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

19 [5] Nonnunquam largitas divitum prodiga, non ad utilitatem, sed ad elationem effunditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ [6] gloriæ exaggerandum cothurnum.

20 Reprehensibilis est superflua effusio largitatis. Nàm qui modum servat, avarus nulli est, sed omnibus largus est.

21 Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantum oportet, ut tenendo mensuram in uno, sufficiat plurimis.

CA-

(1) *Augustin. homil. 6 tom.* 10. Duæ sunt eleemosynæ: una cordis, alia pecuniæ: eleemosyna cordis est dimittere ei à quo læsus.

(2) *Gregor. Past. Curæ part.* 3. 6. 22.

(3) *Gregor. ubi supra.*

(4) *In vulgata edit. Eccles.* 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. *D. Greg. lib. Past. Curæ part.* 3. *cap.* 22. *alitèr affert hoc testimonium:* Qui immolat, *inquit*, sacrificium de substantia pauperis, quasi qui, &c. *Isidorus itaque pro* substantia pauperum, *dixit*, de rapina pauperum. *Quod undè hauserit, dubium est, Græcè sanè legitur* ἐκ χρημάτων πενήτων, *id est, ex divitiis, sive facultatibus pauperum.*

(5) *Greg. ubi suprà.*

(6) *Ità plerique libri, unus* gratiæ, *Tolet. Gotth.* gelatiæ, *quam quidem vocem nos alibi legisse non meminimus; nisi quod lib.* 13. *Etymologiar. idem glaci, quasi gelaciem, aut gelaquiem, hoc est, gelatam, aquam dictam voluit. Quid si galatiæ, ex quo vox nostra gala abscisa sit? Videndum etiam quid sit in Gloss. callatiæ* ἀναιδὴς αἰσχρὸς ἀπὸ τῦ ἐμπαίζεσθαι.

CAPUT LXI.

De Brevitate vitæ.

1 TAntùm [1] enim in hac vita est licitum operari bonum: illic namque non jàm operatio expectatur, sed retributio meritorum.

2 [2] Hæc vita impiis longa, & grata est, in oculis autem justorum amara, & brevis est. Et licet vita ista brevis sit, moras tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breve sit temporis spatium, tametsi viventi parum est, amanti proculdubio [3] longum est.

3 Qui vitæ præsentis longitudinem non de suo spatio, sed de ejus fine considerat, quàm sit brevis, & misera, satis utilitèr pensat. Vita enim præsens, quia ipsis suis incrementis deficit, brevis est: suo enim augmento perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in præterito deficit. Itèm ex ipso esse brevis vita præsens ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur. [4] Tela enim consummatur filis, & vita hominis expletur diebus singulis.

4 Quod diù in hac vita vivitur, quæritur utrum augmentum, an rectiùs detrimentum dicatur. Sed quomodo possit rectê dici augmentum, quod per dimensiones ætatum ad mortis tendit detrimentum?

5 [5] Qui vitam longam quæris, ad eam tende vitam, pro qua Christianus es, id est, æternam: non ad istam, de qua ad erudiendum te, descendit vita æterna, id est, Christus verbum carni conjunctum. Hæc est enim vita vitalis, nostra ista vita mortalis est.

6 Mori oportet hominem in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nàm verè tùnc vivere quisque creditur, si secundùm seculum moriens in solo Deo vivere delectetur.

7 De mora vitæ istius, tædium patitur justus, eo quòd ad desideratam patriam tardè perveniat: & vitæ præsentis ærumnam seriùs amittat.

CAPUT LXII.

De Exitu.

1 QUamvis Sancti ab hujus vitæ ærumnis liberari se cupiant, citò volentes exire de corpore, Dei tamen dispositione plerumque diu in hac vita versantur: ut per longa tolerantiæ experimenta, solidiùs eorum patientia roboretur.

2 Multi odiò vitam habent, & tamen mori timent: quod plerisque in angustia contingere solet: sicque contrario affectu, & vivendi habent tædium, & moriendi metum.

3 Sollicitè debet unusquisque vivere, & sempèr terminum vitæ suæ considerare, ut de contemplatione illius animus se sempèr ad alta sustollat, & hujus seculi blanditias caveat. Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

4 Venturi exitus ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Undè unusquisque festinet, ne in iniquitatibus suis rapiatur, simulque finiatur vita cum culpa.

5 [6] Nàm incentor Diabolus, eos quos viventes accendit ad vitia, subitò

(1) *Greg. lib.* 8. *Moral. cap.* 12.
(2) *Greg. lib.* 1. *in Ezech. homil.* 10.
(3) Congruum *est Goth. Toletano, Salmantino verò desunt extrema hæc folia.*
(4) *Ad verbum ex Greg. lib.* 8. *cap.* 11. *Moral.*
(5) *Greg. lib.* 11. *Moral. cap.* 27.
(6) *Greg. lib. Moral.* 14. *cap.* 5.

tò morientes pertrahere nititur ad tormenta.

6 Sæpe divites in hac fallaci vita, dum de potentiæ gloria vel rerum abundantia gestiunt, repentè hora, qua nesciunt, improviso exitu rapiuntur, atque absorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendiis deputantur. De quibus benè per Prophetam dicitur: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

7 [1] Iniquus moriens, qui imitatione sui multos ad culpam traxerat delectatione peccati, multos à culpa revocat terrore tormenti. Quod etiam Psalmista testatur dicens: Lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lavabit in sanguine peccatorum: In peccatorum enim morientium sanguine [2] justi lavant manus: quia dum eorum pœna conspicitur, conspicientis vita mundatur. Cujus enim talis crudelis exitus cernitur, non solùm qui viderit, refugit, sed alios etiam ab imitatione illius, quanta valuerit exhortatione compescit.

8 [3] In exitu vitæ animæ electorum nimio terrentur metu, incerti utrum ad præmium, an ad supplicium transeant.

9 Quidam autem electi in fine suo purgantur à levibus quibusdam peccatis: quidam verò in ipso suò fine hilarescunt æternorum contemplatione bonorum.

10 Quamvis enim quis in hac vita sit justus, tamen dum ex corpore isto egreditur, pertimescit, ne dignus, supplicio sit. Nullus enim homo absque peccato: nec aliquis potest de Dei esse securus judicio, cùm etiam & de otiosis verbis reddenda sit ratio.

11 Finem justorum optimum vocatio tranquilla commendat, ut ex eo intelligantur Sanctorum habere consortium Agelorum, ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

12 Pravos autem homines apostatæ Angeli excipiunt morientes, ut eis sint ipsi tortores in pœnis, qui fuerunt suasores in vitiis.

13 Etsi pietas pro defunctis fidelibus flere jubeat, fides tamen pro eis lugere vetat. Illi enim deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recipit: non quos cœlestis aula lætificandos includit.

DI-

(1) *Ex Greg. 18. Moral. cap. 13.*
(2) *Greg. lib. 18. Moral. cap. 13. undè hæc est sententia ad verbum.*
(3) *Greg. lib. 24. cap. 17.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

AD MYSTICORUM EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU QUÆSTIONES *IN VETUS TESTAMENTUM.*

PRÆFATIO.

HISTORIA Sacræ Legis non sine aliqua prænuntiatione futurorum gesta, atque conscripta est. Nisi pertineret ad præfigurationis mysterium, tàm multiplex rerum umbra gestarum, nec docens Apostolus diceret : Lex umbram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Proindè quædam, quæ in ea figuratim dicta, vel facta sunt; [a] *& sunt plena mysticis Sacramentis, adjuvante superna gratia, in hoc opusculo exequentes intexuimus, veterumque Ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diversis pratis flores lectos ad manum fecimus : & pauca de multis brevitèr perstringentes, pleraque etiam adjicientes, vel aliqua ex parte mutantes offerimus non solum studiosis, sed etiam fastidiosis lectoribus,* [b] *qui nimiam longitudinem sermonis abhorrent. Brevi enim expositione succincta non faciunt de prolixitate fastidium. Prolixa enim, & occulta tædet oratio : brevis, & aperta delectat.* [c] *Et quia jam pridem juxta litteram à nobis sermo totus contextus est: necesse est, ut præcedente historiæ fundamento, allegoricus sensus sequatur. Nàm figuralitèr quædam ex his intelliguntur, verè tanquam prophetica indicia præcedentia futurorum.* [d] *Sanè non omnia, quæ in Lege, & Prophetis scripta sunt, mysteriorum ænigmatibus obteguntur : sed pro his, quæ aliquid significant, etiam quæ nihil significant connectuntur. Sicùt enim in citharis, & hujusmodi organis musicis, non quidem omnia, quæ tanguntur, canorum aliquid resonant, sed tantùm chordæ : cætera tamen in toto citharæ corpore ideo*

(a) Et sunt plena mysticis Sacramentis. *Ex his, & S. Ildefonsi verbis, quæ subjiciemus, titulum prorsus jam abolitum huic operi restituimus. Ità enim Ildefonsus in vita Isidori*: Collegit etiam de diversis Auctoribus, quod ipse cognominat secretorum expositiones Sacramentorum : quibus in unum congestis idem liber dicitur Quæstionum : *Plura in Præfat. ad Opera Isidori.*

(b) Qui nimiam longitudinem sermonis abhorrent. *Ità Palent. & duo Oxomenses*: Quibus nimia longitudo sermonis abhorret, *Valent.* quos nimia longitudo sermonis abhorret, *Guadalup.* quorum nimia longitudo sermonis abhorret. *Laurentian. & Complut. Idem Isidor. in Regul. Monach.* Philargyriæ contagium, ut lethiferam pestem (*Monachus*) abhorreat.

(c) Et quia jàm pridem juxta litteram. *Ità Sigebertus de eo*: Totum Vetus Testamentum simplicitèr exponendo percurrit. *Hoc nobis deesse magna dividiæ est, nisi fortè id Glossæ sunt, quæ vocantur Ordinariæ.*

(d) Sanè non omnia *usque ad* connectantur. *Verba sunt Augustini duobus ex locis aptata, ex 15. de Civit. cap. 2. & 22. contra Faust. cap. 94.*

ideo facta sunt; ut esset ubi connecterentur, & quo tenderentur illa, quæ ad cantilenæ suavitatem modulaturus est artifex: ità in his propheticis narrationibus, [e] *quæque dicuntur, aut aliquid sonant in significationem futurorum: aut si nihil sonant, ad hoc interponuntur, ut sit, undè illa significantia, tanquam sonantia, connectantur. Has autem rerum gestarum figuras de mysticis thesauris sapientium, ut prædiximus, depromentes, in unam formam compendio brevitatis contraximus: in quibus lector non nostra leget, sed veterum releget. Quod enim ego loquor, illi dicunt: & vox mea ipsorum est lingua. Sumpta itaque sunt ab Auctoribus Origene, Victorino, Ambrosio, Hieronymo,* [f] *Augustino, Cassiano, ac nostri temporis insignitèr eloquenti Gregorio.*

(e) Quæque dicuntur. *Ità m. s. o. hoc est, quæcumque dicuntur, quomodò non solùm Isidorus, sed interdùm etiam optimi Latinitatis Auctores loquuntur. Hoc qui non viderunt, haud veriti sunt addere*, quæ obteguntur, *ut* quæque dicuntur *adnecteretur.*

(f) Cassiano. *Aliqui libri Cassiani loco Fulgentium habent, in aliis uterque ponitur: & utriusque Isidorum per studiosum fuisse constat: Sed in toto hoc opere Fulgentii (quod sciamus) verbum nullum: Cassiani extant aliquot à nobis indicati loci.*

CAPUT PRIMUM.

Præmissio operis usque ad expulsionem hominis de Paradiso.

1 CREATURA Cœli, [1] & terræ, quomodo historialitèr ab exordio principii condita sit, legimus: sed qualitèr in Ecclesia spiritualitèr à Doctoribus accipiatur, intelligamus. [2] (In principio fecit Deus Cœlum, & terram.) Principium Christus est: sicùt ipse in Evangelio: Judæis interrogantibus respondit. [3] Ego principium, qui & loquor vobis. In hoc igitur principio fecit Deus Cœlum: id est, [4] spirituales, qui cœlestia meditantur, & quærunt: in ipso fecit & carnales, qui necdum terrenum hominem deposuerunt. [5] (Terra autem erat inanis, & vacua.) Terra scilicet, carnis nostræ inanis erat & vacua, priusquàm doctrinæ acciperet formam. (Et tenebræ erant super faciem abyssi) Quia delictorum cæcitas, & ignorantiæ profunda obscuritas corda nostra tegebat. (Et spiritus Dei ferebatur super aquas:) Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebrosum, & fluidum, quasi super aquas jàm superferebatur; in quo subsistentes requiesceremus, cujusque vivificaremur flatu, & cujus undâ ablueremur. (Dixit quoque Deus, fiat lux) Id est, illuminatio credulitatis appareat. [6] Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conversione fides. Undè & istud primum in Dei præceptis mandatum est, Dominus Deus tuus, Deus

(1) Creaturæ Cœli & terræ. *Veterem interpretem imitatus est, quod enim Vulgatus*: Istæ sunt generationes Cœli & terræ: *Ille reddens verba* lxx. *interpretum*: αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς: Hic est liber Creaturæ Cœli & terræ, *dixit.*

(2) In principio fecit. *Ex* lxx. creavit *Valent. & Comp. ex Vulg.*

(3) Ego principium qui & loquor: Quod & loquor *August. cujus sunt hæc lib. de Genes. contra Manich. cap. 2. Eodemque modo apud Ambrosium initio operis Hexaem.*

(4) Spirituales carnales. *Ex August. 13. Confes. cap. 12.*

(5) Terra autem erat inanis & vacua. *Ità quidem libri omnes manuscripti, & excusi, etiam apud Eucherium, & Bedam: sed explicatio, sive allegoria non adhibetur his verbis, sed illis potius, quæ sunt ex* lxx. Terra autem erat invisibilis, & incomposita. *Augustinus loco proximè citato*: Quia & apud nos in Christo suo fecit Deus Cœlum & terram, spirituales, & carnales Ecclesiæ suæ, & terra nostra, antequam acciperet formam doctrinæ, invisibilis erat, & incomposita, & ignorantiæ tenebris tegebamur, &c.

(6) Prima die *usque ad* apparere voluit. *Augustin. 1. de Genes. contra Manich. cap. 25.*

Deus unus est. Propter quam fidem ipse Dominus etiam visibilitèr in mundo apparere voluit. (Et divisit lucem à tenebris:) Nàm tùnc Deus juxta præscientiæ suæ gratiam divisit justos, id est, filios Dei & luces, à peccatoribus, tanquam à tenebris; justos vocans diem, & illos noctem: namque in Ecclesia lucis nomine justi apellentur, audi Apostolum: fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

2 [1] Deinde secunda die disponit Deus firmamentum, id est, solidamentum Sanctarum Scripturarum, firmamentum enim in Ecclesia Scripturæ Divinæ intelliguntur, sicùt scriptum est: Cœlum plicabitur sicùt liber. Discrevitque super hoc firmamentum aquas, id est, Cœlestes Populos Angelorum, qui non opus habent hoc suspicere firmamentum, ut legentes audiant verbum Dei. Vident enim eum sempèr & diligunt, sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum Populorum, ut ibi suspicientes cognoscant, qualitèr discernant inter carnalia, & spiritualia, quasi inter aquas superiores, & inferiores.

3 [2] Post hæc die tertio collegit in unum aquas inferiores falsas: hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatiuntur, & in se ipsis, quasi amaritudo, includuntur. Segregavitque ab eis aridam, Populum scilicet fontem fidei sitientem, fixitque de hinc superborum limites, & coërcuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus, aridam, id est, animam sitientem Deum conturbent; liceatque ei germinare bonorum operum fructus, secundùm genus suum, diligendo proximum in subsidiis necessitatum carnalium: habeatque in se semen secundùm similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiatur ad subveniendum indigentibus. Producat & lignum forte robore, & fructiferum, id est, beneficium ad eripiendum eum, qui injuriam patitur de manu Potentis, & præbendum [3] protectionis umbraculum valido robore justi judicii.

4 [4] Deinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixa: id est, Evangelistæ, & Doctores, [5] Scripturæ Sanctæ cohærentes disputando, & omnibus inferioribus lumen sapientiæ ministrantes. Protulit etiam, & cæterarum micantium siderum turbam: id est, diversarum virtutum in Ecclesia numerositatem, quæ in hujus vitæ obscuritate, tanquam in nocte refulgentes, dividant in hoc firmamento Scripturæ sensibilia, & intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum, [6] & tenebras parvulorum, & sint in signis virtutum, & miraculorum sint etiam in tempora & annos, [7] quia prædicatores propriis temporibus vivunt, & transeunt: verbum autem Domini manet in æternum. Quâre autem primò terra germinavit, deinde facta sunt luminaria? Nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contemplandam speciem supernæ virtutis?

(1) Deindè secunda die *usque ad* superiores, & inferiores. *Carptìm ex ejusdem 13. Confes. cap. 15. & ex 1. contra Manich. cap. cit.*
(2) Post hæc die tertio *usque ad* valido robore justi judicii. *Ex eod. lib. Confes. cap. 17.*
(3) Protectionis umbraculum. *Ità Augustinus, & sic est apud Bedam.*
(4) Deinde quarto die. *Ex 13. Conf. cap. 18. & 1. de Genes. contra Manich. cap. 25. & Orig. homil. 1. in Genes.*
(5) Scripturæ Sanctæ cohærentes. Appareamus sicùt luminaria in mundo, cohærentes Firmamento Scripturæ tuæ. *August. 13. Confes. cap. 18. Est autem apud Euch. & Bedam demonstrantes, apud August. tamen,* ministrantes.
(6) Tenebras parvulor. *Verba sunt ejusdem August. cap. 19.* Pravorum *tamen habent plerique m. s.*
(7) Quia Prædicatores. *Idem cap. 16.* Transeunt Prædicatores verbi tui ex hac vita in aliam vitam; scriptura verò tua usque in finem seculi super Populos extenditur.

5 Inter hæc die quinta facta sunt in aquis reptilia animarum vivarum: homines scilicet, renovati in vitam per Baptismi Sacramentum. Facta sunt & volatilia: id est, sanctæ animæ ad superna volantes.

6 Post hæc sexta die produxit terra animam vivam, quando caro nostra abstinens ab operibus mortuis, viva virtutum germina parturit, secundùm genus scilicet suum: id est, vitam imitando Sanctorum, sicùt Apostolus ait: imitatores mei estote. Secundùm nostrum quippè genus vivimus, quando in opere bono sanctos viros, quasi proximos, imitamur. Deinde produxit terra bestias: homines in potentia rerum sive ferocitate superbiæ. Similitèr & pecora: fideles in simplicitate vitæ viventes. Serpentes quoque innoxios: sanctos videlicet viros, astutiæ vivacitate bonum à malo discernentes, & in quantum fas est reptando scrutantes terrena, per quæ intelligant sempiterna: non illos venenosos, qui se in hujus mundi cupiditatibus terrenis collocant.

7 Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem suam: perfectum scilicet virum, qui non quemlibet Sanctorum Virorum imitando, sed ipsam veritatem contemplabilitèr intuendo, operatur justitiam: ut ipsam intelligat, & sequatur, ad cujus imaginem factus est, veritatem. Iste etiam accepit potestatem piscium maris, & volatilium Cœli,[1] pecorumque ferarum quoque atque repentium: quia spiritualis quisque effectus, & Deo similis factus, secundùm Apostolum, judicat omnia, ipse autem à nemine judicatur. Quod verò sequitur: masculum, & fœminam fecit eos: spirituales in Ecclesia, & obedientes ostendit: quia sicùt viro subdita est mulier: sic spirituali, & perfecto viro obediens est is, qui minùs perfectus est: sicùt Apostolus ait: Rogamus vos fratres, ut cognoscatis eos, qui in vobis laborant, & præsunt vobis in Domino. Dicitur autem eis: crescite, & multiplicamini: sive in linguis, sive in spiritualibus intelligentiæ gradibus, ut dominentur per rationis intellectum omnium carnalium perturbationum: quasi insensibilium animantium. Omnis autem herba seminalis, & omne lignum fructuosum, quod hominibus datum est in escam: fideles sunt de oblationibus Sanctorum necessitatibus communicantes. Undè & Apostolus ait: Nàm si in spiritualibus participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Hæc sunt fructifera ligna. In istis ergò gradibus, tanquam in quibusdam diebus, vespera est ipsa perfectio singulorum operum, & manè inchoatio sequentium.

8 [2] Post istorum itàque quasi sex dierum opera bona valde, sperat homo quietem mentis, constitutus in spirituali Paradiso: [3] quo significatur vita beata, ubi fons est sapientiæ, [4] divisus in quatuor partes virtutum; ubi edat ligni vitæ gratiam: ubi utiles disciplinas morum, quasi fructus lignorum carpat. Est namque Paradisus vita beatorum: quatuor flumina, quatuor virtutes: ligna ejus, omnes utiles disciplinæ: lignorum fructus, mores piorum: lignum vitæ, ipsa bonorum omnium mater est sapientia: de qua scriptum est Salomone dicente: lignum vitæ est his, qui apprehendunt illam,

(1) Pecorumque ferarum quoquè & repentium. *Ità Bed. & impres. ex veteri tralatione, alii alitèr ex Vulg.*
(2) Post istorum *usque ad*, sperat homo quietem. *Verba sunt August. 1. de Genes. contra Manich. cap. 25.*
(3) Quo significatur vita beata. *Ejusdem lib. 2. cap. 9.*
(4) Divisus in quatuor partes vert. *Ejusdem cap. 10.*

illam, & qui tenuerit eam, beatus. Lignum scientiæ boni, & mali, transgressio est mandati.

CAPUT II.

De Operibus sex dierum.

1 EXpleta hactenus sex dierum opera qualitèr in Ecclesia spiritualitèr intelligantur, explicata sunt: (1) deindè, quid in figuram seculi significent, subjiciendum est. (2) Sex diebus consummavit Deus omnia opera sua, & septimo requievit. Sex ætatibus humanum genus in hoc seculo per successiones temporum Dei opera insigniunt. Quarum prima est ab Adam usque ad Noë: secunda à Noê usque ad Abraham: tertia ab Abraham usque ad David: quarta à David usque ad transmigrationem in Babyloniam: quinta deindè usque ad humilem adventum Domini nostri Jesu-Christi: sexta quæ nùnc agitur, usque quo mundus finiatur, donec Excelsus veniat ad judicium. Septima verò intelligitur in requie Sanctorum, quæ scilicet non habet vesperam: quia eam jàm nullus terminus claudet. Pergamus ergò brevitèr per eas omnes mundi ætates, replicantes ordinem temporum eorum, & mysticè differentias distinguamus.

2 Primo enim seculo factus est, tanquam lux, homo in paradiso. In qua ætate filios Dei in lucis nomine divisit Deus à filiis hominum, quasi à tenebris: fitque hujus diei vespera diluvium.

3 Secundum seculum factum est, quasi firmamentum inter aquam, & aquam: arca utique illa, quæ natavit inter pluviam maria: hujus vespera fuit confusio linguarum.

4 Tertium seculum factum est, quando separavit Deus Populum suum à gentibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, ut proferret germen herbarum atque lignorum: id est, fructus Sanctarum Scripturarum. Hujus vespera fuit peccatum & malitia pessimi Regis Saul.

5 Indè quartum seculum cœpit à David, quando constituit Deus luminaria in firmamento Cœli: id est, splendorem regni, tanquam Solis excellentiam, & in Lunæ specie obtemperantem tanquam Lunam Synagogam, & Stellas Principes ejus: Cujus ætatis fit vespera in peccatis Regum, quibus gens illa meruit captivari.

6 Porro quinto seculo: id est, in transmigratione Babyloniæ, facta sunt quasi animalia in aquis, & volatilia cœli: quia tùnc Judæi inter gentes, tanquam in mari vivere cœperunt: nec habebant stabilem locum, tanquam volantes aves. Hujus diei quasi vespera est multiplicatio peccatorum in Populo Judæorum, quando sic excæcati sunt, ut etiam Dominum Jesum non possint agnoscere.

7 Jàm sextum seculum fit in adventu Domini nostri Jesu-Christi. Nàm sicùt in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est: sic in ista sexta ætate seculi secundus Adam, id est, Christus in carne de Maria Virgine natus est: ille in animam viventem, hic in spiritum vivificantem. Et sicùt in illa die fit anima viva, sic in isto seculo vitam desiderantes æternam. Et sicùt in illa sexta die serpentium & ferarum genera terra produxit: ità & in hac sexta ætate seculi gentes vitam appeten-

(1) Deindè quid in figuram seculi, &c. *Reliqua hujus capitis contexta sunt ex ejusdem verbis lib. 1. de Genes. contra Manich. cap. 23. Ordine tantùm immutato.*

(2) Sex diebus *usque ad* non habet vesperam *verba sunt Augustini 12. contra Faust. cap. 8.*

tentes æternam Ecclesia generavit. Quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestavit. Et quemadmodum die sexta creatur masculus & fœmina: sic in ista seculi ætate manifestatur Christus & Ecclesia. Et sicùt præponitur homo in die illa pecoribus, serpentibus, & Cœli volatilibus: ità & Christus in hac ætate seculi gentibus, populis, & nationibus, ut ab eo regantur, vel carnali concupiscentiæ dediti, sicuti pecora: vel [1] terrena curiositate obscurati, quasi serpentes: vel elati superbia, quasi aves. Et sicùt in illa die pascitur homo & animalia, quæ cum illo sunt herbis seminalibus, & lignis fructiferis, & herbis viridibus; sic & ista seculi ætate spiritualis homo, qui bonus minister est Jesu-Christi, cum ipso Populo spiritualitèr pascitur Sanctarum Scripturarum alimentis, & Lege Divina ad [2] concipiendam fœcunditatem rationum atque sermonum, tanquam herbis seminalibus, partìm ad utilitatem morum conversationis humanæ, tanquam lignis fructiferis: partìm ad vigorem fidei, spei, & charitatis in vitam æternam, tanquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulationum arescunt. [3] Sed spiritualis sic istis spiritualibus cibis alimentisque pascitur, ut multa intelligat. Carnalis autem, id est, parvulus in Christo, tanquam pecus Dei, ut multa credat, quæ necdum intelligere potest: tamen eosdem cibos omnes habent. Hujus autem ætatis quasi vespera utinam nos non inveniat. Illa est enim, de qua Dominus dicit: Putas ne veniens filius hominis inveniet fidem super terram?

8 Post illam vesperam fiet manè, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tùnc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis ii, quibus dictum est: estote perfecti, sicùt pater vester, qui in Cœlis est. Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui vesperam non habet. Sequitur: Istæ generationes Cœli, & Terræ, quando creatæ sunt, in die qua fecit Deus Cœlum, & Terram, & omne virgultum agri, omnemque herbam regionis, antequam esset super terram. Superiùs septem dies numerati sunt: nùnc unus dies dicitur, quo fecit Deus Cœlum, & Terram, & omne virgultum agri, & omnem herbam regionis. Hujus [4] diei nomine secundùm prophetam omne tempus hujus vitæ significatur, in quo Cœlum, & Terra factum; id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur. Sed quid sibi vult, quòd nùnc nominato Cœlo, & Terra, adjecit virgultum agri, & herbam regionis, & tacuit cætera, quæ sunt in Cœlo, & Terra, vel etiam in mari? Nisi quia per virgultum agri invisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicùt est anima? Dicta autem est virgultum, propter vigorem vitæ: herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deindè quod addidit (antequam esset super terram) intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata, vel super terram esse, rectè dicitur. Undè & adjecit: (nondum enim pluerat Dominus Deus super terram) quasi apertè diceret, antequam peccaret anima, nondum nubibus scripturarum pluviam Doctrinæ

(1) Terrena curiositate: tenebrosa curiositate *August.*
(2) Concipiendam, *ex August.* concupiscendam *Euch. & manuscripti mendosè.*
(3) Sed spiritualis *usque ad* potest. *Emendatus est hic locus ex August. & Bed.*
(4) Hujus diei nom. secundum Prophetiam *hæ duæ voces* secundum prophetiam *non sunt apud August. à quo sunt reliqua lib. 2. de Genes. contra Manich. cap. 3. Leguntur tamen in omnibus libris, & apud Euch. & Bed.*

næ Dominus ad animam irrigandam concesserat: nondum propter hominem, qui est terra, Dominus noster [1] nubem carnis nostræ assumpserat, per quam imbrem Sancti Evangelii largissimum infudit. Quod verò subjunxit: [2] (Et homo non erat qui operaretur terram) quia nullus homo operatus est in Virginem, undè natus est Christus. Ipse est enim lapis de monte abscissus sine manibus: id est, absque coitu, & humano semine de virginali utero, quasi de monte humanæ naturæ, & substantiæ carnis abscissus? (Sed fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terræ.) Terra Mater Virgo Domini Maria rectissimè accipitur: de qua scriptum est: aperiatur terra, & germinet salvatorem. Quam terram irrigavit Spiritus Sanctus, qui fontis, & aquæ nomine in Evangelio significatur.

CAPUT III.

De Paradisi conditione vel hominis.

1 FOrmavit igitùr Deus hominem de limo terræ:) id est, factus est Christus juxta quod ait Apostolus, ex semine David secundùm carnem, tanquam de limo terræ. (Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ) Utique infusionem Sancti Spiritus, qui operatus est hominem Christum. (Et factus est homo in animam viventem) Scilicet, ut qui perfectus erat Deus, perfectus videretur & homo. (Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio.) [3] Paradisus Ecclesia est: sic enim de illa legitur in canticis canticorum: Ortus conclusus soror mea. A principio autem Paradisus plantatur, quia Ecclesia Cotholica à Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. Fluvius de Paradiso exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis & dono baptismi. De quo benè per Prophetam dicitur: Dominus Deus noster fluvius gloriosus exiliens in terram sitientem. Quatuor autem Paradisi flumina, quatuor sunt Evangelia ad prædicationem cunctis gentibus missa.

2 Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum: lignum autem vitæ Sanctus Sanctorum, Christus scilicet, ad quem quisque si porrexerit manum, vivet in æternum. Lignum autem scientiæ boni, & mali, proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positum ad dignoscendum bonum, & malum. De quo, qui relicta Dei gratia gustaverit, morte morietur.

3 Tulit igitùr Deus hominem, & posuit eum in Paradiso.) Assumpsit Deus carnem, & factus est caput Ecclesiæ, ut operaretur, & custodiret illum: id est, voluntate patris ex omnibus gentibus Ecclesiam impleret. Dixit quoque Deus: Non est bonum esse hominem solum.) Arguuntur hæretici, qui Christum solum hominem putant, & non etiam Deum. Faciamus ei adjutorium simile sui) quia in ipso homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. Appellavit autem Adam nominibus suis cuncta animantia, & volatilia Cœli, & bestias terræ) significans gentes, quæ salvæ fierent in Ecclesia, & per Christum nomen Christianitatis erant accepturæ, quod priùs

(1) Nubem carnis nostræ: nubilum carnis nostræ. *August.* nebulam *apud Bedam.*
(2) Homo non erat *usque ad* significabatur, *ex eodem lib. August. cap.* 14.
(3) Paradisus Ecclesia est, *ex eodem lib. cap.* 14.

priùs non habuerant, sicùt scriptum est: & vocabo servos meos nomine alio. (Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus.) Utiquè, quoniam quamvìs fidelis aut justus sit quisque, Christo tamen æquari non potest. Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in Diis Domine? Nàm & David ait: speciosus formâ præ filiis hominum. Nemo enim poterat à morte genus humanum liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus, sicùt & in Apocalypsi dicitur: nemo inventus est dignus, neque in Cœlo, neque in terra, neque infra terram aperire librum, nisi leo de tribu Juda. (Immisit ergò Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, & ædificavit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem.) Dormit Adam, & fit illi mulier de latere. Patitur Christus in cruce, pungitur latus lanceâ, & profluunt Sacramenta sanguinis, ex quibus formetur Ecclesia. Hanc dormitionem cantat Propheta, dicens. Ego dormivi, & quievi, & resurrexi, quoniam Dominus suscitavit me. Sequitur. (Et posuit carnem pro ea.) Sic Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro Ecclesia. (Dixit quoque Adam. Hoc nùnc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.) Quia sive sancti spirituales, & fortissimi in tentationibus, sive minus perfecti, utrique unum corpus Christi sunt, & una Ecclesia. (Hæc vocabitur virago: quoniam de viro sumpta est.) Sic & Christus Ecclesiæ nomen dedit Christianum, quæ de ejus latere sumpta est. Hæc ergò omnia facta sunt in figura, [1] quæ erant in Ecclesia proditura. ([2] Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una.) Hoc interpretans Apostolus ait; Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Ergò quod per historiam completum est in Adam, per prophetiam significatur in Christo, qui reliquit patrem, cum dicit. Ego à patre exivi, & veni in mundum. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Reliquit & matrem: id est, Synagogam Judæorum, Veteri Testamento carnalitèr inhærentem, quæ illi erat mater, ex semine David secundum carnem: & adhæsit uxori suæ, id est, Sanctæ Ecclesiæ, ut pace Novi Testamenti essent duo in carne una: quia cum sit Deus apud patrem; per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, ut illius capitis corpus esse possimus.

CAPUT IV.

De Præceptis Dei & consensione serpentis.

1 JAM [3] dehinc præceptum, quod accepit figuraliter Adam, nos accepimus in Christo, quia unusquisque Christianus non incongrue gestat personam Christi, dicente ipso Domino: Quod fecistis uni ex minimis meis mihi fecistis. Dicitur ergo illi. (Et [4] omni ligno Paradisi comede.

(1) Quæ erant in Ecclesia proditura: profutura, *apud Bedam.*

(2) Quamobrem relinq. *usque ad* corpus esse possemus, *ex eodem Augustini lib. cap.* 24. *vel ex* 12. *contra Faust. cap.* 8. *Utrubique enim eadem leguntur, atque utrumque locum sibi proposuisse videtur Isid. Legitur verò tàm apud August. quàm apud Paulum* propter hoc *non* quamobrem.

(3) Jam dehinc præceptum. *usque ad*, mihi fecistis, *ejusdem August. Sunt verba cap.* 25. *lib.* 2. *Contra Manich. Quæ ante hæc leguntur in plerisque libris.* Post hæc vocatur Heva, &c. *Non sunt hujus loci, sed capitis sexti, ubi eadem totidem verbis ponuntur.*

(4) Omni ligno paradisi, *usque ad* experiamur & malum, *ex eod. August. loco. Quod autem August. dixerat*, ne vellemus superbire de Natura nostra. *Isidorus interpretatus est* de Natura arbitrii nostri, *quod & superius fecerat.*

de. De ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedas.) Præcipitur enim nobis, ut fruamur omni ligno Paradisi, quo significantur spirituales deliciæ, de quibus ait Apostolus: fructus autem spiritûs est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, continentia, castitas, sicùt Apostolus dicit. Et non tangamus lignum in medio Paradisi plantatum scientiæ boni & mali; id est, ne velimus superbire de natura arbitrii nostri, quæ media est, ut decepti per scientiam, experiamur & malum. (1) Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat Diabolum: qui indè serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. (2) Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & non per virum? Quia non potest ratio nostra (3) seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione in carnalis infirmitatis affectu, qui obtemperare debet rationi, tanquàm viro dominanti. Hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoque conjugio. Suggestionem quippe, serpentem accipimus: mulierem vero, animalem corporis sensum: rationem autem, virum. Ergò quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur. Sed si sola cogitatio oblectetur illa suggestione, & refrænante ratione, consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quòd si ipsum peccatum etiam & mens perpetrandum decernat, jam vir deceptus est, jam mulier cibum dedisse viro videtur: illecebræ enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tùnc quippe jure à vita beata, tanquam à Paradiso expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia etsi non est in factis culpa, in consensu tamen rea tenetur conscientia. Hæc secundum anagogem. (4) Cæterùm juxta metaphoram poterit callidus serpens iste hæreticorum versutiam designare. (5) Nulli enim loquaciûs atque subtiliûs promittunt illicita curiositate secretorum adapertionem, atque scientiam boni & mali: & in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio Paradisi, (6) suam dignoscentiam nituntur demonstrare. (7) Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: Metuo ne sicùt serpens Hevam seduxit astutia sua: sic sensus vestri corrumpantur. Seducitur verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia, & per illam decipitur Christianus Adam, non Christus. (Dicit ergo serpens ad mulierem, cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno Paradisi?) (8) Sic hæreticorum curiosa cupiditas, sic pravi prædicatores ad diligendam erroris fallaciam, auditorum carnalium corda succendunt, dicentes. Quare fugitis scientiam habere latentem? Nova sempèr exquirite, boni malique scientiam penetrate. Undè apud Salomonem mulier illa hæreticorum speciem tenens, dicit: Aquæ furtivæ dulciores sunt, & panis absconditus suavior? Subjecit deindè idem serpens. (quacumque die comederitis ex eo, statìm aperientur oculi vestri, & eritis, ut dii, scientes bonum, & ma-

(1) Serpens autem, *usque ad.* astutia, *ex cap.* 24. *ejusd. lib.* 2. *contra Manich.*
(2) Sed quid est quod per mulierem, *usque ad* tenetur conscientia. *Ex August. cap.* 14
(3) Seduci ad peccandum: deduci ad consensum peccati. *August.*
(4) Cæterum juxta metaphoram, *usque ad*, demonstrare, *ex cap.* 25.
(5) Nulli enim loquacius, atque subtilius: loquacius atque jactantius. *August.*
(6) Suam dignoscentiam: eam dignoscentiam. *August.*
(7) Contra hunc serp. *usque ad*, non Christus, *ex cap.* 26.
(8) Sic hæreticorum curiosa cupiditas: calliditas, *valent*, superba & curiosa cupiditas. *August. cap.* 28.

malum.) Sic [1] & omnes hæretici divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehendunt eos, quos simplicitèr credentes invenerint: Et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur.

CAPUT V.

De Peccato primorum hominum sive supplicio.

1 VIdit igitùr mulier quod bonum esset lignum, tulitque de fructu illius, & comedit.) Mulier comedit antea non vir: ideò quia faciliùs carnales persuadentur ad peccatum, nec tàm velocitèr spirituales decipiuntur: (Et dedit viro suo, & comedit:) utique quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam nostra ratio subjicitur ad peccandum. (Cumque cognovissent se esse nudos consuerunt folla ficus.) Foliis [2] fici se contegunt, qui seculum asperum amplectuntur, qui prurigine voluptatis carnalis arantur, quique decepti hæretica pravitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mendatiorum, tanquam ficus folia colligunt, facientes sibi succinctoria pravitatis cum de Domino, vel Ecclesia mentiuntur. Cumque audissent vocem Dei deambulantis in Paradiso ad auram post meridiem.) Deambulat Deus in illis, & non stat, qui stabiles in ejus præcepto non perseverant. [3] Et benè ad auram post meridiem: quia jàm ab eis aufertur [4] lux illa ferventior veritatis appropinquantibus errorum tenebris. (Absconderunt se à facie Dei in medio ligni Paradisi.) In medio namque ligni se abscondit, qui aversus à præcepto creatoris, in erroris atque arbitrii sui voluptatibus vivit. Vocavitque Deus Adam, ubi es? Hic ostendit, quod si qui à fide, vel bonis operibus ad mendacia sua desideriaque labuntur, non despicit illos Deus:sed adhuc ut redeant ad pœnitentiam, vocat: quia non vult mortem peccatoris,sed ut convertatur, & vivat. Ergò non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impii ad spem indulgentiæ provocantur. Dicitur autem post hæc serpenti: (Maledictus eris inter omnia animantia. Super pectus tuum, & ventrem gradieris.) [5] Nomine pectoris significatur superbia mentis: nomine autem ventris significantur desideria carnis: his enim duabus rebus serpit Diabolus adversus eos, quos vult decipere: id est, aut terrena cupiditate, & luxuria, aut superbiæ insana ruina. [6] (Et terram manducabis) Id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. (Omnibus diebus vitæ tuæ) Id est, omni tempore quo agis hanc potestatem ante illam ultimam pœnam judicii. (Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius.) [7] Semen Diaboli est perversa suggestio. Semen autem mulieris fructus est boni operis, quo perversæ suggestioni resistitur. [8] Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ip-

(1) Sic & omnes hæretici, *usque ad*, obscurent, *ex cap.* 25.
(2) Foliis fici, *usque ad* mentiuntur, *ex cap.* 15. *Est autem* foliis fici, *apud August.* foliis ficus, *apud Ambrosium.*
(3) Et bene ad auram post meridiem. *Quis non videat magis congruere allegoriam, si ad* vesperam ex lxx. *legas cum August. cap.* 16?
(4) Lux illa ferventior: lux illa interior *Aug.*
(5) Nomine pectoris, *usque ad* vult decipere, *ex cap.* 17.
(6) Et terram manducabis, *usque ad*, pœnam judicii. *ex cap.* 18.
(7) Semen Diaboli, *usque ad* resistitur, *ex eod cap.*
(8) Ipsa caput, *usque ad* decipere in finem tendit. *Aug.* Et ideò observat ipse plantam mulieris, ut si quandò in illicita labitur delectatio, tùnc illam capiat. Et illa observat caput ejus, ut eum in initio malæ suasionis excludat.

ipso initio malæ suggestionis excludit. Ille insidiatur calcaneo ejus, quia mentem, quam prima suggestione non decipit, decipere in finem tendit. Quidam autem quod dictum est: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, de Virgine, de qua Dominus natus est, intellexerunt, eò quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum devincendum, & mortem, cujus ille auctor erat, destruendam promittebatur. Nàm & illud quod subjunctum est: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus, hoc de fructu Ventris Mariæ, qui est Christus, intelligunt: id est, tu eum supplantabis, ut moriatur. Ille autem te victo resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicùt & David dixerat ex persona Patris ad Filium: super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Anti-Christum, draconem Diabolum. [1] De pœna autem mulieris quid significat quod ei dicitur, (In dolore paries filios) nisi quia voluntas carnalis cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores, atque ità per meliorem consuetudinem parit bonum opus, quasi filios. Quod verò adjecit: (& conversio tua ad virum tuum, & ipse dominabitur tui:) hoc significat, quod illa carnalis voluntas, quæ cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam, jàm ipsis erudita doloribus, cautior fit, & ne corruat, obtemperat rationi, & libentèr servit quasi viro jubenti. Post hæc [2] vocatur Heva vita, & mater vivorum, quæ de viri sui latere facta est, & dicit Dominus in Evangelio: si quis non manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam, & omnia, quæ illic intelliguntur, enucleatè, minutatimque tractata Christum, & Ecclesiam præloquuntur, sive in bonis Christianis sive in malis. Neque enim frustra dixit Aposolus: Adam, qui est forma futuri, & illud, relinquet homo patrem, & reliqua. [3] Vocaturque dehinc mater vivorum, id est, rectè factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Jàm verò per sententiam, quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur, quæ & super peccati concupiscentia seducta, & à Paradiso beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos. [4] Sic tamen dimittitur de Paradiso beatitudinis, ut operetur terram, id es, ut in corpore isto laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ Paradisi nomine significatur, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, & vivere in æternum. Manus autem porrectio benè significat crucem, vel cruciatum pœnitentiæ, per quem vita æterna recuperatur. Accipit etiam tunicam pelliceam Divino Judicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autem de carnalibus sensibus [5] abstra-

(1) De pœna autem mulieris, *usque ad*, viro jubenti. *ex cap.* 19.

(2) Post hæc vocatur Heva, *usque ad*, patrem, & matrem, *ex* 12. *contra Faust. cap.* 8. *Atque hujus loci esse verba hæc, frustraque cap.* 4. *in quibusdam m. s. legi, cum hic repetenda essent, & res ipsa indicat, & August.* 2. *de Genes. cont. Manich. cap.* 21. *ità scribens*: Quem autem non moveat, quod post peccatum, & sententiam judicis vocat Adam mulierem suam vitam, quia vivorum ipsa sit mater, posteaquam meruit mortem, &c.

(3) Vocatur dehinc mater vivor. *usque ad*, significantur: *ejusdem sunt verba* 2. *de Gen. cont. Manich. cap.* 21.

(4) Sit tamen dimittitur, *usque ad*, recuperatur, *ex cap.* 22.

(5) Abstractæ voluptates: attracta phantasmata. *cap.* 27. *August.*

tractæ voluptates, [1] quæ carnalitèr viventem Divina Lege consequuntur & contegunt. [2] Qui si aliquando ad Deum convertitur per flammeam, frameam, id est, per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo, & gemendo, & per Cherubim, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est Charitas, perveniet ad arborem vitæ Christum, & vivet in æternum. Cherubim nàmque plenitudo scientiæ interpretatur. Framea verò versatilis posita ad custodiendam viam ligni vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ nisi per has duas res, tolerantiam scilicèt molestiarum, & scientiæ plenitudinem, id est, per charitatem Dei, & proximi. Plenitudo enim legis charitas est.

CAPUT VI.

De Cain, & Abel, eorumque progenie.

1 ADam verò cognovit Hevam uxorem suam, quæ concepit & peperit Cain. Rursumque peperit fratrem ejus Abel. [3] Nativitates duorum filiorum Adam, similitudinem habent duorum populorum, qui erant diversis temporibus ad fidem venturi, pari opere & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ovium & Cain agricola. Sed sicùt Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel autem sacrificium ex ovibus & earum adipe suscipitur: ità Novi Testamenti fides [4] ex innocentia grata Deum laudans Veteris Testamenti terrenis operibus [5] anteponitur. (Dixit Deus ad Cain, si rectè offeras, rectè autem non dividas, peccasti.) Utique quia etsi Judæi antea rectè illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente, jàm tempus Novi Testamenti à tempore Veteris Testamenti non distinxerunt. Quod si obtemperasset Deo Cain, dicenti: Quiesce, sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: ad se convertisset peccatum suum, sibi hoc tribuens, & confitens Deo: ac sic adjutus indulgentiæ gratia ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi dominante servus esset peccati, nec fratrem occidisset innocentem: sic & Judæi, in quorum hæc figura gerebantur, si quiescerent à sua perturbatione, & tempus salutis per gratiam in remissionem peccatorum cognoscentes audirent Christum dicentem: Non veni vocare justos sed peccatores ad pænitentiam: tùnc ad se converterent peccatum suum in confessione, sicùt in Psalmo XL. scriptum est, medico dicentes: Ego dixi Domine miserere mei: sana animam meam quia peccavi tibi: [6] eidemque peccato quamdiu in eorum corpore esset adhuc mortali per spem gratiæ liberi dominarentur. Nùnc autem ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, elati de ope-

(1) Quæ carnalitèr viventem, *ità o. l.* quæ carnalitèr mentientem, *Aug. ibid. quia tunicas pelliceas mentiendi libidinem interpretatus fuerat, itàque nihil mutamus.*

(2) Qui si aliquando, *usque ad*, charitas est, *totus locus concinnatus ex verbis cap.* 23.

(3) Nativitates duor. filiorum, *usque ad*, plantatus Paradisus, *desumpta sunt omnia ex Augustini* 12. *contra Faust. cap.* 9. *& quatuor sequentibus, unde sunt quædam emendata.*

(4) Ex innocentia grata: gratiæ. *Aug.* ex innocentiæ gratia, *impress.*

(5) Anteponitur. *Post hæc verba interjiciuntur quædam in Codic. Val. & Compl. quæ aliena esse locus Augustini interruptus, & alii libri m. s. & impressi à quib. absunt, satis ostendunt: & si quid in eis sani est, paullò-post repetitur. Quæ tamen hìc referri nihil obfuerit.* Iste autem filius Cain, qui vocatur Enoch, in cujus nomine condita est Civitas, interpretatur dedicatio, impiorum enim dedicatio in hac vita fundata est. Enoch autem justus ab Adam septimus, & ipse dedicatio item dicitur. Sed translatus ostendit justos (per quod ipse est septimus) in fine, hoc est in septimo millesimo annorum ab hac dedicatione terrenæ Civitatis abituros: *De qua sententia paullò-post hoc eodem cap. & in expositionib. Exo. cap. 29. Importunè repetita, quid sentiamus, mox dicemus.*

(6) Eidemque peccato: ei denique *Augustinus facili lapsu.*

operibus legis, non humiliati de peccatis suis, non quieverunt; sed offenderunt in lapidem offensionis, & exarserunt iracundia, adversùs Christum: cujus opera videntes accepta Deo esse doluerunt. Itaque post hæc occiditur Abel minor natu, à fratre Cain majore natu. Occiditur Christus caput Populi minoris natu, à Populo Judæorum majore natu: ille in campo, iste in Calvariæ loco. Interrogat Deus Cain, non tanquam ignarus eum, à quo discat: sed tanquam judex reum quem puniat, & dicit: Ubi sit frater ejus? Ille respondit nescire se, nec ejus se esse custodem. Usque nùnc quid nobis respondent Judæi, cum eos Sanctarum Scripturarum voce interrogamus de Christo: illi nescire se Christum respondent. Fallax enim Cain ignoratio, Judæorum est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere ac custodire voluissent. (Dixit Deus ad Cain. Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.) Sic arguit in Scripturis Sanctis vox divina Judæos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, [1] cum enim, sacramento accepto, ab omnibus gentibus [2] respondetur, Amen: hæc est vox clara vox sanguinis, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. (Dixit Deus ad Cain. Et nùnc maledictus eris à terra, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.) Maledictus est enim Populus Judæorum infidelis à terra, id est, ab Ecclesia quæ aperuit os suum in confesione peccatorum accipere Sanguinem Christi, qui effusus est in remisionem peccatorum omnium de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, ut esset ab Ecclesia maledictus: id est, ut ostenderet eum Ecclesia maledictum, testificante Apostolo: Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto legis sunt. [3] Deinde cum dixisset: Maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua: Non dixit, quoniam operaberis eam, sed ait, quoniam operaberis terram, & non adjiciet virtutem suam dare tibi. Undè non est necesse intelligere eamdem terram operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinem fratris de manu ejus. Sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniam operatur terram, quæ nondum adjiciet virtutem suam dare illi. Id est, ideo Populum Judæorum maledictum agnoscit & ostendit Ecclesia: quoniam occiso Christo adhuc operatur terrenam circuncisionem, terrenum sabbathum, terrenum azymum, terrenum Pascha, quia omnis terrena operatio habet occultam virtutem intelligendæ gratiæ Christi, quæ non datur Judæis in impietate, & infidelitate perdurantibus; quia Novo Testamento revelata est. Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos: in ipsa enim terra quam Christus portavit: id est, in ejus carne, ipsi operati sunt salutem nostram crucifigendo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec tamen eis dedit eadem terra virtutem suam, quia non justificati sunt in virtute Resurrectionis ejus, qui resurrexit propter justificationem nostram, quia etsi crucifixus est ex infirmitate carnis, sed

(1) Cum enim Sacramento accepto: cum eo accepto *Augustinus.*

(2) Respondetur Amen. *Ità respondebatur in utriusque speciei communione. Ambros. de Corpore lib. 4. de Sacram.* Dicit tibi Sacerdos: Corpus Christi, & tu dicis: Amen. Hoc est verum, quod confitetur lingua, teneat affectus.

(3) Deinde cum dixisset, *usque ad*, revelata est. *Malè hac absunt à veterib. lib. Val. & Comp. cum sint Aug. & legantur in excusis, & reliquis m. s.*

sed vivit in virtute Dei. Hæc est ergo virtus terræ illius, quam non ostendit impiis, & incredulis. Undè nec resurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit, tanquam Cain operanti terram, ut granum illud seminaretur. Vagus, & profugus eris: sive, ut in Septuaginta scriptum est: Gemens, & tremens eris super terram. Nùnc ecce quis non videat? Quis non agnoscat? In tota terra quacunque dispersus est ille Populus, quomodo sit vagus in gentibus, & profugus ab Jerusalem? Quomodo gemat mœrore amissi regni, & tremat tremore sub innumerabilibus Populis Christianis? Ideòque respondit Cain dicens: [1] Major est iniquitas mea, quàm ut veniam merear. Ecce ejicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus, & profugus in terra. (Igitur omnis qui invenerit me occidet me.) Verè indè vagus, & profugus gemit, & tremit, ne etiam regno terreno perdito, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit majorem causam, quàm illam quod terra nostra non dat virtutem suam, ne spiritualitèr moriatur. Carnalitèr enim sapit, & abscondit se à facie Dei, id est, iratum habere Deum gravè non putat: sed hoc timet, ne inveniatur, & occidatur. Carnalitèr enim sapitur tanquam operans terram, cujus virtutem non accipit. Sapere autem secundùm carnem mors est, quam non intelligens ille, [2] amisso regno gemit, & corporalem mortem tremit. Sed quid ei respondit Dominus? Nequaquam ità fiet: sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur: [3] sive ut septuaginta transtulerunt, septem vindictas exsolvet: id est, non sic, quomodo dicis, non corporali morte interibit genus impium carnalium Judæorum. Quicunque eos ità perdiderit, septem vindictas exsolvet: id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi, ut hoc toto tempore, quod septenario dierum numero volvitur, magis quia non interiit genus Judæorum, satis appareat fidelibus Christianis, sed solam dispersionem meruerint, juxta quod ait Scriptura: Ne occideris eos, ne quando obliviscantur Populi mei legis tuæ: disperge illos in virtute tua, & depone eos.

2 Posuit Dominus in Cain signum, ut non eum interficeret omnis, qui invenisset eum.) Hoc re vera mirabile est, quemadmodum omnes gentes quæ à Romanis subjugatæ sunt in Ritum Romanorum Sacrorum transierint, eaque sacrilegia observanda, & celebranda susceperint: gens autem Judæorum sive sub paganis regibus, sive sub Christianis, non amiserit signum legis, & circuncisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisque distinguitur. Sed & omnis imperator, vel Rex, qui eos in suo Regno invenit, cum ipso signo eos invenit, & non occidit: id est, non efficit, ut non sint Judæi certo quodam & proprio suæ observationis signo à cæterarum gentium communione discreti, nisi quicunque eorum ad Christum transierit: ut jàm non inveniatur Cain, neque exeat à facie Dei neque habitet in terra Naid.

Exiit,

(1) Major est iniquitas mea q. v. v. m. *Mirum, non vidisse, quisquis vulgatam editionem suffecit: non cohærere quæ sequuntur verba*: Hanc dicit majorem causam: *legendum ergò*: Major est causa mea, *ex* lxx. *& August. Idem paullo-pòst conjunxit utranque interpretationem, cum dicit*: Verè indè vagus, & profugus, gemit & tremit. *cum August. tantum verba* lxx. *interpretum retulerit*: Verè indè gemit & tremit, ne regno etiam terreno, *&c.*

(2) Amisso regno gemit, & corporalem mortem tremit. *Oportuit mendacem memorem esse. Quorsum enim* gemit, & tremit? *Si hæc verba explicanda nusquam sibi proposuit? Id tamen provisum apud Euch.*

(3) Sive ut lxx. transtulerunt. *Hoc rectè: vidit enim non respondere reliqua verbis Vulg. ed. Vid. Hieronym. Epist.* 125. *ad Damas. q.* 1.

3 Exiit ergò à facie Domini, & habitavit in terra Naid: quod dicitur interpretatum, commotio, sive instabilis, & fluctuans, & sedis incertæ. Contra quod malum Deus rogatur in Psalmo: Ne dederis in motum pedes meos, & manus peccatorum non moveat me. Et qui tribulant me exultabunt, si motus fuero, & Dominus à dextris est mihi ne commovear. Nùnc verò Judæi, & omnes, qui diversis erroribus contumaces sunt, resistendo veritati, exeunt facie Dei: id est, à misericordia dilectionis ejus: vel à participatione lucis ejus: & habitant profugi in terra commotionis: id est, in conturbatione carnali contra jucunditatem Dei: hoc est, contra Edem, quod interpretatur epulatio, ubi est plantatus Paradisus.

4 Cognovit autem Cain uxorem suam, & concepit, & peperit Henoch, [1] & ædificavit Cain Civitatem. Quid ergò sibi per figuram vult, quòd impiorum progenies Civitatem in ipsa mundi origine construxit? Nisi quod noveris impios in hac vita esse fundatos: sanctos verò hospites esse, & peregrinos. Undè & Abel tanquam peregrinus in terris, id est, Populus Christianus non condidit Civitatem. Superna enim est Sanctorum Civitas, quamvìs hic pariat cives, in quibus peregrinatur, donec regni ejus tempus adveniat. Nàm & Petrus propterea reprehenditur, quod tabernacula in monte fieri cogitavit, quia sancti in hoc mundo tabernaculum non ædificant. Ædificavit autem eam ex nomine filii sui Henoch. [2] Iste filius in cujus nomine condita est Henoch: id est, terrestris Jerusalem, quæ interpretatur dedicatio, significat, istam Civitatem, & initium, & finem habere terrenum, ubi nihil plus, quam quod cernitur, speratur.

5 Porrò Henoch genuit Irad, & Irad genuit Maviahel, & Maviahel genuit Mathusaël, & Mathusaël genuit Lamech. Qui accepit duas uxores, nomen uni Ada, & nomen secundæ Sella.) Notandum autem quòd in progenie Seth, [3] cum genuisse filios, filiasque dicatur, nulla ibi genita fœmina nominatim exprimitur, sed tantum in progenie Cain fœmina commemoratur. [4] Quo significatur, terrenam civitatem usque in finem sui carnales habituram generationes, quæ marium ac fœminarum conjunctione proveniunt.

6 Dixit quoque Lamech uxoribus suis: audite verba mea, & auscultate sermonem meum. Quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in livore meo, septies vindicabitur de Cain, de Lamech septuagies septies.) Jàm alibi secundum historiam dictum est, eo quod ab Adam usque ad Christum septuaginta septem generationes inveniantur, in quibus peccatum Lamech, id est, totius mundi, Sanguinis Christi effusione solutum est. Siquidem & in Populo Judæorum propter interfectionem Christi septuaginta septem vindictæ sunt statutæ, juxta illud Evangelicum, in quo dictum est Petro Apostolo: non solum septies, sed etiam septuagies septies si pœnituerit, fratri remittendum: id est, Judæum revertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

(1) Et ædificavit Cain Civitatem, *ex Aug. 15. de Civit. cap. 17. & seq. & Greg. 6. Moral. cap. 4. & lib. 16. cap. 5.*
(2) Iste filius, *usque ad*, speratur, *Augustini sunt verba.*
(3) Cum genuisse filios filiasque dicatur. *Hac verba deerant in omnib. libris, reposita sunt autem ex Aug. cap. 17. & Eucherio.*
(4) Quo significatur, *usque ad*, proveniunt, *verba sunt August. ibid.*

7 Cognovit quoque adhuc Adam uxorem suam, & peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth. Sed Seth natus est filius, quem vocavit Enos.) Seth quippè interpretatur resurrectio, qui est Christus, & [1] Enos filius ejus interpretatur homo, qui cœpit invocare nomen Domini. Quid per hoc intelligitur? Nisi quia in confessione vivit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quamdiù peregrinatur in terris. Item ex duobus illis hominibus, Abel, qui interpretatur luctus, & ejus fratre Seth, quod interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita ejus ex mortuis figuratur. Ergò, ut breviùs dicam, Abel luctus: Seth resurrectio: Enos homo: quia post luctum resurrectio, de resurrectione homo invocans Deum. Item Enos genuit Cainam, Cainam autem genuit Malalehel, Malalehel genuit Jared: Jared genuit Henoch. Hic [2] autem Henoc septimus ab Adam qui placuit Deo, & translatus est, septimam requiem significat: ad quam transfertur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate seculi, per Christi adventum formatur. [3] Transactis enim sex millibus annis, facto etiam judicio, & renovatis, Cœlo, & Terra, transferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis. [4] Quod autem per Seth ab Adam usque ad Noë denarius numerus insinuatur, complementum mandatorum in Ecclesiæ operibus figuratur, cui numero si adjiciantur tres filii Noë medio reprobato, duodenarius consummatur, qui in Patriarcharum Apostolorumque numero insignis habetur propter septenarii partes, altera per alteram multiplicatis. Nàm ter quaterni, vel quater terni ipsum faciunt.

8 Quòd verò progenies ex Adam per Cain undenario numero finitur, transgresio mandatorum, sive peccatum ostenditur. Nàm dum Lamech septimus ab Adam reperiatur scriptus, adduntur ei tres filii, & una filia: ut undenarius numerus compleatur: per quod demonstratur peccatum. Nàm & ipse numerus fœminâ clauditur: à quo sexu initium peccati commissum est: per quod omnes morimur: scilicet, ut voluptas carnis quæ spiritui resisteret, sequeretur. Undè & ipsa filia Lamech Noëma, id est, voluptas interpretatur. Nàm quod de Mathusalam secundùm septuaginta ultra diluvium numerantur anni hoc significat, ut quoniam solus est Christus, cujus vita nullam sensit ætatem, in majoribus quoque illis non sensisse diluvium videretur.

CA-

(1) Enos filius ejus interpretatur homo, Enos autem sic interpretatur homo, ut hoc nomine non posse fœminam nuncupari, periti linguæ illius asseverent, *ait Aug. lib.* 15. *de Civit. cap.* 17.

(2) Hic autem Enoch sept. *usque ad*, formatur, *verba sunt ejusdem* 12. *cont. Faust. cap.* 14.

(3) Transactis enim, *usq. ad*, perpetuæ immortalitatis. *Hæc neque eadem sunt in omnib. libris, & in Val. & Compl. bis in hoc capite ponuntur. Ego verò Isidori hæc esse neutiquam puto. Nàm neque August. de His Ætatib. sapiùs agens eas annor. numero ullo, sextam præsertìm, definit; neque Greg. aut etiam Origenes. Neque verisimile est Isid. longiùs progressum, cum lib.* 1. *Sent. cap.* 31. *Ità scribat*: Judicii diem novit Christus, sed in Evangelio dicere, & scire discipulos suos noluit. *Itàque hanc annor. circunscriptionem importunè hoc loco & ad* Exod. *cap.* 29. *in* 3. *præcepto & lib.* 2. *advers. Judæos cap.* 15. *Repetitam, Isidori esse nunquam ego crediderim. Hujus rei magnum etiam indicium, quod apud Eucherium, & in Codic. Oliv. nihil horum visitur. Ambros. ad Luc. cap.* 9. *Ità scribit.* Sed Matthæus & Marcus post dies sexassumptos hos esse memorarunt. De quo possemus dicere post sex millia annorum. Mille enim anni in conspectu Dei, tanquam dies una. Sed plures, quæ sex milliam computantur annor. Sed malumus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, ut per tempus opera per opera mundum intelligamus. *Elegantissimè verò D. August.* 18. *de Civit. cap.*53. Omnium (*inquit*) de hac re calculantium digitos resolvit, & quiescere jubet ille, qui dicit: non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, *& lib.* 1. *de Genes. contra Manich. cap.* 24. Senectus verò, sicut in nobis, nullo statuto annorum tempore definitur, sed post quinque illas ætates quantum quisque vixerit, senectuti deputatur: sic & in ista ætate seculi non apparent generationes, ut etiam occultus sit ultimus dies, quem utiliter Dominus latere oportere demonstravit.

(4) Quod autem per Seth, *usque ad*, voluptas interpretatur *ejusdem lib.* 15. *de Civit. cap.* 20.

CAPUT VII.

De Arca Noë, & Diluvio Mundi.

1 NOE autem per omnia omnesque actus ejus Christum significat. Noë autem requies interpretatur, & Dominus dicit: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Solus justus invenitur Noë in illa gente: cui septem homines donantur propter justitiam suam. Solus Christus justus est, atque perfectus, cui septem Ecclesiæ, propter septemplicem spiritum illuminantem, in unam Ecclesiam condonatur. Noë [1] per aquam, & lignum liberatur: Lignum quippè, & aqua crucem designat, & baptisma. Sicùt enim ille cum suis per lignum, & aquam salvatur: sic familia Christi per Baptismum, & Crucis Passionem sanatur. Arcam instruxit Noë de lignis non putrescentibus: Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in sempiternum victuris. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus Mundi hujus. Quòd autem eadem Arca de lignis quadratis fieri jubetur, undique stabilem vitam Sanctorum significat, ad omne opus bonum paratam. Quocumque enim verteris quadratum firmitèr stat. Quòd bitumine conglutinantur Arcæ ligna extrinsecùs, & intrinsecùs, ut in compage unitatis significetur tolerantia charitatis, ne scandalis Ecclesiam testantibus, sive ab his qui intus sunt, sive ab eis qui foris sunt, cedat fraterna junctura, & solvatur vinculum pacis: est enim bitumen ferventissimum, & violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem [2] vi magnæ fortitudinis ad tenendam societatem spiritualem omnia tolerantem. Quòd Arca trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleantur: sicùt sex ætatibus omne hujus seculi tempus extenditur: in quibus omnibus Christus nunquam destitit prædicari, [3] in quinque per prophetiam prænuntiatus, in sexta per Evangelium diffamatus. Potest quidem & in his trecentis cubitis signum ligni Passionis ostendi: Ipsius enim litteræ numerus crucis demonstrat signum: per quod socii Christi Passionis effecti per Baptismum longitudinem vitæ æternæ percipimus. Quòd verò cubitis quinquaginta latitudo ejus expanditur: sicùt dixit Apostolus: Cor nostrum dilatatum est; undè nisi charitate spirituali? Porpter quod ipse iterùm dicit: Charitas Dei diffussa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum Sanctum misit, quo corda credentium dilatavit. Quod autem ejus altitudo in triginta cubitos surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudo: Quia Christus altitudo nostra, qui triginta annorum gerens ætatem, doctrinam Evangelicam consecravit, contestans legem non se venisse solvere, sed implere. Legis autem cor in decem præceptis agnoscitur. Undè decies tricenis Arcæ longitudo perficitur, undè & ipse Noë ab Adam decimus computatur. Quòd sexies longa ad latitudinem

(1) Noë per aquam, *usque ad* per litteram. *Hæc omnia paucis, quæ notabimus, exceptis, sunt Augustini verba ex lib.* 12. *contra Faust. à cap.* 14. *usque ad* 24. *è quo sunt nonnulla restituta.*

(2) Vi magnæ fortitudinis: vi magna, *apud Augustinum.*

(3) In quinque per Proph. *ità in plerisque m. s. & apud Eucher.* in quinta *apud August. & Bedam, & in Val. & Compl.*

nem suam, & decies ad altitudinem suam; humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit; (1) Corporis enim longitudo à vertice usque ad vestigia sexies tantùm habet, quàm latitudo quæ est ab uno latere ad alterum latus: & decies tantùm, quantùm altitudo: cujus altitudinis mensura est in latere à dorso ad ventrem. Velut si jacentem hominem metiaris supinum, seu pronum, sexies tantùm longus est à capite ad pedes, quàm latus à dextera in sinistram, vel à sinistra in dexteram; & decies quàm altus à terra. Undè facta est Arca trecentorum cubitorum in longitudine, & quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine. (2) Item quòd eadem Arca collecta ad unum cubitum desuper consummatur, sic Ecclesia Corpus Christi in unitate collecta sublimatur, & perficitur. Undè dicitur in Evangelio: Qui mecum non congregat, spargit. Quòd autem aditus fit ei à latere: nemò quippè intrat Ecclesiam, nisi per Sacramentum remissionis peccatorum, quod de Christi latere aperto manavit. Quòd inferiora Arcæ bicamerata, & tricamerata construuntur: sic ex omnibus gentibus vel bipertitam multitudinem congregat Ecclesia propter Circuncisionem, & præputium; vel tripertitam, propter tres filios Noë, quorum progenie repletus est orbis. Et ideò Arcæ inferiora dicta sunt; quia in hac terrena vita est diversitas gentium. In summo autem omnes in unum (3) consummantur, & non est varietas: quia omnia, & in omnibus est Christus, tanquam nos in uno cubito desuper cœlesti unitate consumans. (4) Quòd cuncta animalium genera includuntur in Arca: significat, quia ex omnibus gentibus, & nationibus congregatio fit in Ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus ille discus significat: quòd munda, & immunda ibi sint animalia: sic (5) in Ecclesia, & Sacramentis boni & mali versantur. Quòd septena sunt munda, & bina immunda: non quia pauciores sunt mali, quàm boni: sed quia boni servant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autem Spiritum Divina Scriptura in septiformi operatione commendat, sapientiæ, & intellectus, consilii, & fortitudinis scientiæ, & pietatis, & timoris Dei. Undè & ille numerus quinquaginta dierum ad adventum Sancti Spiritus pertinens, in septies septenis, qui fiunt quadraginta novem, uno addito, consumatur. Propter quod dictum est: studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad schismata faciles, & quodammodo divisibiles ostenduntur. Quòd ipse Noë cum suis octavus numeratur: quia in Christo spes nostræ resurrectionis apparuit: qui octava die; id est, post sabbathi septimum, primo à mortuis rexurrexit; qui dies à Passione tertius: in numero autem dierum, qui per omne tempus volvuntur, & octavus, & primus est. (6) Quod post septem dies ex quo ingressus est Noë in Arcam, factum est diluvium: (7) quia in spem futuræ quietis, quæ septimo die significata est, baptizamur. Quod præter Arcam omnis

(1) Corporis enim longitudo, *usque ad*, altus à terra. *Hæc non sunt apud Augustinum. Sunt tamen in o. l. & apud Eucherium.*
(2) Item quod arca collecta ad unum cub. *ex cap.* 16.
(3) Consummantur: consummamur. *August.*
(4) Quod cuncta animalium genera, *ex cap.* 15.
(5) In Ecclesia, & Sacramentis: In Ecclesiæ sacramentis. *August.*
(6) Quod per septem dies, *ex cap.* 17.
(7) Quia in spe futur. quiet. *Ità August. Euch. Bed. Val. al.* in specie.

nis caro, quam terra sustentabat, diluvio consumpta est, quia præter Ecclesiæ societatem, aqua Baptismi quamvìs eadem sit non solùm non valet ad salutem, sed valet potiùs ad perniciem. Quòd quadraginta diebus, & quadraginta noctibus pluit, quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis admittitur per universum orbem terrarum: qui quatuor partibus continetur. Decem quippè quater ducta quadraginta fiunt, sive ille reatus, qui ad dies pertinent ex rerum prosperitate, sive qui ad noctes ex rerum adversitate contractus sit, Sacramento Baptismi cœlestis abluitur. (1) Quòd Noë quingentorum erat annorum, cum ei locutus est Dominus, ut Arcam sibi faceret, & sexcentos habebat annos cum in eam est ingressus: undè intelligitur per centum annos Arca fabricata. Quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates seculi singulas? Undè ista sexta ætas, quæ completis quingentis usque ad sexcentos significatur in manifestatione Evangelica Ecclesiam construit. Et ideò qui sibi ad vitam consulit, sit velut quadratum lignum paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricam sanctam, quia & secundus mensis anni sexcentesimi, quo intrat Noë in Arcam eandem senariam ætatem significat, duo enim menses sexagenario numero concluduntur. A senario autem numero, & sexaginta commemorantur, & sexcenta & sex millia & sexaginta millia, & sexcenta millia, & sexcenties, & quicquid deinceps in majoribus summis per eundem articulum numeri in infinita incrementa consurgit. (2) Et quòd vicesimus & septimus dies mensis commemoratur, ad ejusdem quadraturæ significationem pertinet, quæ jàm in quadratis lignis exposita est; sed hic evidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, (3) quadratos quodammodo trinitas perficit, in memoria, qua Deum recolimus, in intelligentia qua cognoscimus: in voluntate qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter, fiunt viginti & septem, qui est numeri ternarii quadratus. Quod septimo mense (4) Arca sedit, hoc est, requievit ad illam septimam requiem significatio recurrit, (5) qua perfecti requiescunt. Ibi quoque illius quadraturæ numerus iteratur. Nàm vicesima & septima die mensis secundi commendatum est hoc Sacramentum. Et rursus vicesima & septima die septimi mensis eadem commendatio confirmata est, cum Arca requievit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porrò quia ipsa septima requies cum octava resurrectione conjungitur: neque enim corpore reddito finitur requies, quæ post hanc vitam excipit sanctos, sed potiùs totum hominem, non adhuc in spe, sed jàm in re ipsa omni ex parte, & spiritus, & corporis perfecta, immortali salute renovatum in æternæ vitæ munus assumit. Quia igitur septima requies cum octava resurrectione conjungitur: & hoc in Sacramento regenerationis nostræ, id est, in Baptismo altum, profundumque mysterium est. Quòd quindecim cubitis supercrevit aqua excedens altitudinem montium. Octo itàque & septem quindecim faciunt. Sed oc-

(1) Quod Noë quingentor. *cap.* 18.
(2) Et quod vicesimus & sept. *ex cap.* 19.
(3) Quadratos: & conquadratos. *August.*
(4) Arca sedit, *ità August.* resedit, *Eucher. Val.* sedit *Ambros.*
(5) Qua perfecti requiescunt. Ibi quoque. &c. *eodem modo legendus, & interpungendus hic Augustini locus, qui mendosus circunfertur ex emendatione Lovaniensi.*

octo significant resurrectionem, septem quietem. Hoc igitùr Sacramentum resurrectionis, & quietis transcendit omnem sapientiam superborum: ità ut [1] nulla gens possit indicare scientiæ suæ altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta à septem, & octoginta ab octo denominantur, conjuncto utroque numero centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atque confirmans altitudinem Baptismi in sacrando novo homine ad tenendam quietis, & resurrectionis fidem. [2] Quòd post dies quadraginta emissus corvus non est reversus aut aquis utique interceptus, aut alicuo supernatante cadavere illectus: significat homines in immunditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcam, id est, præter Ecclesiam Babtismus occidit, seduci, & teneri. Quòd columba emissa, non inventa requie, reversa est, ostendit per Novum Testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus vitam, quæ in hoc mundo agitur, significat. Denique post septem dies dimissa, propter illam septenariam operationem spiritualem olivæ fructuosum surculum retulit. Quo significaret nonnullos etiam extra Ecclesiam baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tempore, quasi vespere in ore columbæ, tanquam in osculo pacis ad unitatis societatem posse perduci. Quòd post alios septem dies dimissa, non est reversa, significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in Sacramento spei, quo in hoc tempore [3] consociatur Ecclesia quamdiù bibitur quod de Christi latere manavit: sed jàm in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur Regnum Deo, & Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis ministeriis corporalibus egeamus. [4] Cur sexcentesimo primo anno vitæ Noë, id est, peractis *sexcentis annis aperitur arcæ tectum? Finita quippè sexta ætate seculi revelabitur absconditum Sacramentum, atque promissum. Cur vicesimo septimo die secundi mensis dicitur [5] siccasse terram? Tanquam finita esset baptizandi necessitas in numero dierum quinquagesimo & septimo. Ipse enim est dies secundi mensis vicesimus septimus, qui numerus ex illa conjunctione spiritus, & corporis septies octonos habet, uno addito, propter unitatis vinculum. Cur de Arca conjuncti exeunt, qui disjuncti intraverunt? Sic enim dictum erat, quòd intraverunt in Arcam Noë & filii ejus, uxor ejus, & uxores filiorum ejus. Cur seorsum viri, seorsum fœminæ commemoratæ sunt? Nisi quod in hoc tempore caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem? Postmodum autem exeunt Noë, & uxor ejus, filii ejus, & uxores filiorum ejus. Hoc est, commemorantur conjuncti masculi, & fœminæ: quia in fine seculi atque in resurrectione justorum omnimoda, & perfecta pace spiritui corpus adhærebit, nulla mortalitatis indigentia, vel concupiscentia resistente. [6] Cur animalia, quam-

(1) Ut nulla gens, ut nullatenùs, *apud Bed.*, *& Palent.*
(2) Quod post dies quadrag. *ex cap.* 20.
(3) Consociatur Ecclesiæ, *ità August. Bed. & cc.* satiatur. *Val. mendosè.*
(4) Cur sexcentesimo, *è cap.* 21.
(5) Sicasse terram, *ità August. & plerique lib.* siccata esse. *Val.*
(6) Cur animalia, *usque ad*, ad implendam terram, *hæc absunt à Val. & plerisque sunt tamen apud August.*

quamvìs munda & immunda in Arca fuerint, tamen post egressum de Arca non offeruntur Deo in Sacrificio nisi munda? Quid deinde velit sibi Deo loquente ad Noë, & tanquam rursus ab exordio? Quia multis modis eam significare oportebat figuram Ecclesiæ commendante, quòd progenies ejus benedicitur ad implendam terram. Quòd dantur eis in escam cuncta animalia sicùt in illo disco Petro dicitur, Macta, & manduca. Quòd ejecto sanguine jubentur manducare ne vita pristina, quasi suffocata in conscientia teneatur, [1] sed habeat tanquam effusionem per confessionem. Quòd verò Testamentum Deus posuit inter se & homines, atque omnem animam vivam, ne perdat eam diluvio, arcum, qui appareret in nubibus, qui nunquàm nisi de Sole resplendet. Illi enim non pereunt diluvio, qui in Prophetis, & in omnibus Divinis Scripturis, tanquam in Dei nubibus, agnoscunt Christi gloriam, & non quærunt suam.

CAPUT VIII.

De Noë, & benedictionibus ejus maximo minimoque collatis filiis.

1 JAM [2] verò illud, quòd post diluvium de vinea, quam plantavit, inebriatus est Noë, & nudatus in domo sua: cui non appareat Christi esse figuram? Qui inebriatus est: dum passus est: nudatus est, dum crucifixus est: in domo sua, id est, in gente sua, & in domesticis sanguinis sui, utique Judæis. Tùnc enim nudata est infirmitas carnis ejus, [3] Judæis scandalum, Gentibus autem stultitia, ipsis autem vocatis Judæis, & Gentibus tanquam Sem, & Japhet, Dei virtus, & Dei sapientia, quia quod stultum est Dei sapientius est, quàm homines, & quod infirmum est Dei, fortius est quàm homines. Proindè in duobus filiis maxìmo & minimo, duo Populi figurantur, scilicet circuncisio, & præputium, unam vestem fidei à tergo portantes: Sacramentum scilicet jàm præteritæ Dominicæ Passionis, neque nuditatem patris intuentur, quia in Christi necem non consentiunt, & tamen honorant velamento, tanquam scientes undè sint nati. Quam nuditatem: id est, passionem Christi, videns Cham derisit, & Judæi Christi mortem videntes subsannaverunt, [4] Sem verò, & Japheth, tanquam duo Populi ex circuncisione, & præputio credentes, cognita nuditate patris, qua significabatur Passio Salvatoris, sumentes vestimentum posuerunt super dorsa sua, & intuentes aversi operuerunt nuditatem patris, nec viderunt, quod verendo texerunt. Quodam enim modo Passionem Christi tegimus, id est, Sacramento honoramus: ejusque mysterii rationem videntes, Judæorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat Sacramentum: dorsa, memoriam præteritorum; quia Passionem Christi transactam celebrat Ecclesia, non adhuc prospectat futuram. [5] Mediùs autem frater Cham: id est, populus impius Judæorum (ideò mediùs, quia nec primatum Apostolorum tenuit, nec

(1) Habeat tanquam effusionem, *ità August.* habeant *lib. o. quod ferri potest, ut ad ipsos non ad vitam referatur. Quid si legas?* Sed abeat tanquam effusione per confessionem.
(2) Jàm verò illud. *Ex cap.* 23.
(3) Judæis scandalum, *usque ad* undè sint nati. *Hæc ex August. describere maluimus adstipulantibus impressis libris, quam ex veteribus aliquantùm imminuta ponere.*
(4) Sem verò & Japheth, *usque ad* prospectat futurum. *Ex* 16. *de Civitat. cap.* 2.
(5) Medius autem frater, *usque ad* per litteram. *Ex* 12. *contra Faust. cap.* 23.

nec ultimus in gentibus credidit) Vidit nuditatem patris: quia consensit in necem Domini Salvatoris. Post hæc nuntiavit foras fratribus. Per eum quippè manifestatum est,& quodammodo publicatum, quod erat in Prophetia secretum. Ideoque fit servus fratrum suorum. Quid est enim hodie aliud gens ipsa, nisi quædam scriniaria Christianorum, bajulans legem, & Prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ: ut nos honoremus per Sacramentum quod nuntiat illa per litteram? (1) Post hæc benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honoraverunt. Benedictus, inquit, Dominus Deus Sem: quamquam ipsis etiam gentibus sit Dominus Deus Israël. Et undè hoc factum est, nisi ex benedictione Japheth? In Populo enim Gentium, totum orbem terrarum occupavit Ecclesia. Hoc prænuntiabatur, cum diceretur: Dilatet Deus Japheth, & habitet in tabernaculis Sem. Ecce quomodo dilatat Deus Japheth, & habitat in tabernaculis Sem, ut Paulus dicit. Non estis peregrini, & hospites: sed estis cives sanctorum, & domestici Dei, ædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. Benedictus, inquit, Deus Sem: sit Chanaam puer illius. Dilatet Deus Japheth, & habitet in tabernaculis Sem. Hic Sem major natu, ipse est, ex quo Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli Generati sunt. Japheth autem Gentium est pater: qui etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus est populus ex Gentibus, qui cum Porphetis, & Apostolis erat habitaturus. Si quidem,& vidimus juxta Noê patris Propheticam benedictionem, in tabernaculo Sem transisse habitationem Japheth, hoc est, in domo legis, & Prophetarum Ecclesiam potiùs justificari, minorem quidem tempore: sed gratiæ lege majorem. (2) Cham porrò, qui interpretatur calidus medius filius, tanquam ab utroque discretus, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine Gentium permanens, significat non solum Judæorum, sed etiam hæreticorum genus calidum, non spiritu sapientiæ, sed impatientiæ, quo solent (3) hæreticorum fervere præcordia, & pacem perturbare sanctorum. Sed & omnes qui Christiano vocabulo gloriantur, & perditè vivunt, ipsiùs figuram gestare videntur. Passionem quippè Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, & adnuntiant benè profitendo, & malè agendo exhonorant. De talibus enim scriptum est: à fructibus eorum cognoscetis eos. Ideò & Cham in filio suo maledictus est, tanquàm in fructu suo: id est, in opere suo, undè convenientèr & ipse filius ejus Chanaam interpretatur, motus eorum. Quod quid aliud est, quàm opus eorum? Item, quòd Cham peccante, posteritas ejus damnatur: significat, quod reprobi hic quidèm delinquunt, sed in posterum, id est, in futurum, sententiam damnationis excipiunt. Sicùt & ples Judæa, quæ Dominum crucifixit, etiam in filiis pœnam damnationis suæ transmisit. Dixerunt enim: Sanguis ejus super nos, & super filios nostros. (4) Benedictis igitur duobus filiis Noë, atque uno eorum medio maledicto, deinceps ge-

(1) Post hæc benedicuntur Prophetar. *Ex cap. 24. Quòd autem hac à manuscriptis nostris omnibus absint, initium benedictionis repètitum fefelisse putamus librarios.*
(2) Cham porrò, quam opus eorum? *Ex. 16. de Civitate. cap. 2.*
(3) Hæreticorum fervere præcordia. *Ità apud August.* primordia *in libris nostris.*
(4) Benedictis, *usque* maledicto. *Verba sunt August. ibidem.*

generationes eorum texuntur,[1] ex quibus septuaginta duæ gentes sunt ortæ: id est, quindecim de Japheth, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

CAPUT IX.

De Nemrod gigante, & confusione linguarum.

1 PRimus[2] post diluvium inter homines Nemrod filius Chus nova imperii cupiditate tyrannidem arripuit, regnavitque in Babylonia: quæ ab eo quod ibi confusæ sunt linguæ, Babel appellata est, quod interpretatur confusio. Cujus ædificandæ turris idem Nemrod extitit auctor: qui pro eo quod ultra naturam suam Cœli altá penetrare contendit, non incongruè Diabolo comparatur, qui cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se voluit: id est, super omnem potestatem Angelorum: Deo se coæquare disponens, dum dicit: Ascendam super altitudinem nubium, & ero similis Altissimo, [3] Quod autem dicitur venator, quid significatur hoc nomine, nisi terrigenarum animarum deceptor, & capiens homines ad mortem? Turris ejus superbia hujus mundi est, vel impia dogmata hæreticorum, qui postquam moti sunt ab Oriente: id est, à vero lumine recesserunt, & venerunt in campum Sennaar, qui interpretatur excussio dentium, statìm adversus Deum impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmata superbiæ nefario ausu confingunt, volentes curiositate non licita ipsius Cœli alta penetrare. Sed sicùt illi per superbiam ab una lingua in multas divisi sunt: ità & hæretici ab unitate fidei confusione segregati, inter se diversitate erroris, quasi per dissonantiam linguæ invicèm secernuntur: & quos armat adversus Deum elatæ conspirationis perniciosa consensio, rursus, intercedente dogmatum discordia, dividit oborta repente confusio. Quos quidèm ipsa Trinitas damnat, in quam offendunt, ipsa eos dispergit, dum dicit: Venite descendamus, & confundamus linguas eorum, in varietate utique erroris sivè schismatum. [4] Eo autem tempore, quando linguarum facta est varietas, in solo domo Heber, quæ antea fuit, lingua remansit. Nùnc quoque in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, unitam esse confessionis & fidei pacem divisis omnibus reprobis agnoscimus.

CAPUT X.

De Egressu Abrahæ à Chaldæis.

1 REstat deinde de actibus Abrahæ, vel de his quæ illi repromiserat Dominus exponendum. Locutus est enim ei Dominus: egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quis[5] autem alius exiit in Abraham de terra & de cognatione sua, ut apud exteros locupletaretur, & esset in gentem magnam, nisi Christus, qui relicta terra & cognatione Judæorum præpollet nùnc, ut videmus, in gentibus? Sed & nobis ad exemplum Christi exeundum de terra nostra est, id est, de facultatibus hujus mundi, operibusque terrenis,

(1) Ex quibus septuaginta duæ gentes. *Vid. not. ad cap. 2. lib. 9. Etim.*
(2) Primus post diluvium *usque ad* confusio. *Hieronym. tradit. in Gen. cap.* 10.
(3) Quod autem dicitur venator, *usque ad* superbia. *Verba sunt August. 16. de Civit. cap. 4.*
(4) Eo autem tempore *usque ad* lingua remansit. *Ejusd. cap. 11.*
(5) Quis autem alius *usque ad* ingentibus. *Augustini sunt verba 12. cont. Faust. cap. 25.*

nis, & de cognatione nostra, id est, de conversatione & moribus, vitiisque prioribus, quæ nobis à nostra nativitate cohærentia, velut affinitate quadam, & consanguinitate conjuncta sunt: & de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi, ut ei renuntiantes, possimus in Populo Dei dilatari, & in terram promissionis cælestis, cum tempus advenerit, introduci. [1] Duæ autem promissiones Abrahæ dantur: una per quam terram, Chanaam possessurum semen ejus promittitur, dum dicit Deus: vade in terram quam demonstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam. Alia verò longè præstantior est, non de carnali, sed de spirituali semine, per quod pater est non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium, quæ fidei ejus vestigia consequuntur: quod promitti cœpit his verbis: & benedicentur in te universæ cognationes terræ. [2] Egressus autem Abraham de Carra venit ad Sichem, acceptoque secundo oraculo de promissione terræ ipsius, [3] ædificavit altare. Et profectus inde habitavit in eremo, atque inde famis inopiâ expulsus, descendit in Ægyptum, ubi uxorem suam dixit esse sororem. Nec mentitus, quia propinqua erat sanguine. [4] Quam tamen Pharao Rex Ægipti volens accipere, gravissimis territus monstris, multisque propter eam malis afflictus (ubi esse ejus divinitùs uxorem didicit) confestìm illæsam cum honore restituit. Hoc itaque cum de Abimelech dicere ceperimus, exponemus.

CAPUT XI.

De Victoria Abrahæ, & Melchisedech.

1 REverso [5] igitur Abraham ex Ægypto, undè venerat, tùnc Lot fratris filius ab illo in terram Sodomorum salva charitate secessit, vitans discordiam, quia divites facti erant, & pastores eorum invicem rixabantur. [6] Permansit autem Abraham in terra Chanaam, habitavitque juxta quercum Mambre.

2 [7] Deinde à quinque regibus, qui Sodomis irruerant, captum Lot liberat, habens secum in prœlio trecentos decem & octo vernulas. Sed quid hæc victoria Abrahæ de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superavit: nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, totidèm corporis nostri sensus verbo Dei subigat? Nàm sicùt ille de proximo in regibus victor: ità & fides nostra per animam victrix de exteriore homine triumphat. Quòd verò ille non multitudine nec virtute legionum, sed tantùm trecentis decem & octo comitantibus adversarios principes debellavit: jàm tùnc in Sacramento crucis [8] cujus figura per Tau litteram Græcam numero trecentorum exprimitur, imaginabatur, quòd nos Christi Passio liberaret à dominatu quinque carnalium sensuum, qui nos antea variis vitiis captivantes exsuperaverant.

3 Revertenti igitùr à cæde hostium

(1) Duæ autem promissiones *usque ad* cognationes terræ. *Ejusd. 16 de Civit. cap. 16.*
(2) Egress. Abrah. *usque ad* terræ ipsius *Ejusd. 16. de Civit. cap. 18.*
(3) Ædificavit altare *usque ad* sanguine. *Ejusd. cap. 19.*
(4) Quam tamen Pharao *usque ad* restituit. *Ejusd. 22. cont. Faust. cap. 33.*
(5) Reverso rixabantur. *Ejusd. cap. 20.*
(6) Permansit *usque ad* Mambre. Et mansit in alo ejusdem terræ loco, id est, juxta quercum Mambre. *August. cap. 22.*
(7) Deindè à quinque regibus *usque ad* vernaculos. *Aug. ibid.*
(8) Cujus figura per τ litteram. *Id repetit aliquoties August. & Greg. Vid. inf. Jud. 7.*

tium Abraham ocurrit ei mox Melchisedech Rex Salem Sacerdos Dei, inenarrabili parente progenitus: benedixitque Abraham, offerens panem & vinum in Sacrificium Deo. Hunc Melchisedech Apostolus Paulus sine patre, & sine matre commemorans figuralitèr refert ad Christum. Ipse est enim solus de patre sine matre genitus per divinitatem, ipse de matre sine patre per humanitatem. Ipse quoque Sacerdos æternus, ad quem dicitur: Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Utique propter mysterium Sacramenti, quod Christianis celebrare præcepit, ut non secundum Aaron pecudum victimas, sed oblationem panis & vini: id est, corporis & sanguinis ejus Sacramentum in sacrificium offeramus. Quòd verò Patriarcha magnus decimas omnis substantiæ suæ Melchisedech Sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritualitèr melius sacerdotium futurum in populo gentium, quàm Leviticum, quod de ipso in Israël erat nasciturum, futurumque ut Sacerdotium Ecclesiæ habens [1] præputium benediceret in Abraham circunciso Sacerdotium Synagogæ. Qui enim benedicit, major est, quàm qui benedicitur. Undè & Sacerdotes ex semine Abrahæ nati fratres suos benedicebant: id est, Populum Israël, quibus illi decimas dabant secundum mandatum, verè ut majoribus & eminentioribus suis. [2] Nomen autem ipsum Melchisedech, Rex pacis, vel Rex justitiæ interpretatur, quod benè refertur ad Christum. Ipse est enim Rex pacis, quia per ipsum reconciliamur Deo. Ipse est Rex justitiæ, quia ipse veniet, ut discernat sanctos ab impiis. Idem quoque unus Sacerdos & Rex, quia ad redemptionem omnium Hostiam Deo Patri se ipsum obtulit, & ut verus Rex in præsenti seculo Populum suum regit, & in futuro judicabit.

CAPUT XII.

De Sacrificio Abrahæ, & promissione Dei.

1 POst hanc victoriam factum est verbum Domini ad Abraham in visu, dum esset de posteritate sollicitus, & sibi videret non nasci filium: & tamen semini suo factam promissionem teneret, statìm fit illi in figura duplex promissio seminis ejus, id est, in similitudinem arenæ maris, vel in multitudinem Stellarum Cœli futura. Ejiciens ergò Abraham Deus foras ostendit illi Stellas Cœli, dicens: sic faciam semen tuum, id est, Christianam gentem, cujus tu pater in fide subsistis: sic faciam lumine resurrectionis coruscare. Deindè monstravit illi arenam maris, & dixit: sic erit in multitudine semen tuum: hoc est, erit quidèm copiosa gens Judæorum, sed sterilis & infœcunda manebit, sicùt arena. Post hæc cum repromitteret ei Deus, quòd esset possessor repromissionis terræ futurus, signum petiit, per quod agnosceret, non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Cui Dominus hanc similitudinem proposuit: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Tollens ergò Abraham universa hæc, divisit ea per medium, & utrasque

(1) Habentis præputium. *Aliquot m. s. & imp. haud malè.*
(2) Nomen autem ipsum Melchisedech Rex pacis, vel Rex justitiæ. *Vox Melchisedech Regem tantùm justitia significat. Sed quia idem Rex erat Salem. Salem autem pacem significat, non absurdè utrumque conjunxit.*

que partes contra se altrinsecus posuit, aves autem non divisit. Descenderuntque volucres super cadavera, & abigebat eas Abraham. Cumque occubuisset Sol, pavor irruit super Abraham, & horror magnus & tenebrosus invasit eum: apparuitque clibanus fumans, & ignis transiens inter media illa, quæ divisa erant. Dictumque est ei: cognoscendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & serviet, & affligetur, &c. Iste est itaque modus promissi seminis Abrahæ, & ista est figura. (1) Per vaccam enim significata est plebs posita sub jugo legis. Per capram, eadem plebs peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs regnatura. Animalia ideò trima dicuntur: quia per articulos temporum ab Adam usque ad Noë, & indè usque ad Abraham, ac indè usque ad David, tanquam tertiam ætatem gerens ille populus adolevit. Per turturem & columbam, spirituales in eo Populo figurati sunt, individui filii promissionis, & hæredes regni futuri, quorum ætas temporalis ideò tacetur, quia æterna meditantes transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est, quòd animalia illa tria dividuntur adversus se invicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in Populo veteri, & nùnc inter se dividuntur? Porrò aves idcircò non dividuntur, quia spirituales individui sunt. Schisma non cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis. Sive à turbis se removeant, ut turtur, sive inter illas conversentur, sicùt columba: utraque tamen avis est simplex & innoxia. Volucres autem descendentes super corpora, quæ divisa erant, spiritus immundi significantur, pastum quemdam suum de carnalium divisione quærentes. Quod autem illis considens abigebat illas Abraham, (2) significat multos carnales merito sanctorum in fine mundi ab angustiis liberandos. Quòd autem circa Solis occasum pavor irruit in Abraham, & horror magnus & tenebrosus, significabat circa hujus seculi finem magnam perturbationem Anti-Christo in sanctis futuram. De qua dicit Dominus in Evangelio: erit enim tùnc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio. Quòd verò adjungitur: cum occubuisset Sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa, quæ divisa erant: significat post finem seculi futurum diem judicii: quo per ignem segregabuntur Sanctorum Populi & iniquorum. Quòd verò dictum est ad Abraham, sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in servitutum redigent, & affligent eos quadringentis annis: hoc de Populo Israël qui erat in Ægyto serviturus, apertissimè prophetatum est. Non quod sub Ægyptiis quadringentis annis servierunt: sed quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est: qui computatur ab illo tempore, quo ista Abrahæ promittuntur.

CAPUT XIII.

De Agar, & circuncisione Abrahæ.

1 JAM tùnc propter peregrinationem futuram, ne commisceretur semen ejus inter gentes, datur ei circuncisio in signum his verbis. Circuncidetur in vobis omne masculum. In-

(1) Per vaccam *usque ad* Abrahæ promittuntur. *August. lib.* 16 *de Civitate, cap.* 24.
(2) Significat multos. *Ità manuscripti omnes rectè. August.* Quód autem illis consedit Abraham, significat etiam inter illas carnalium divisiones veros usque in finem seculi perseveraturos fideles. *Mendosè ergò in excusis* nullos.

Infans octo dierum circuncidetur in vobis, tàm vernaculus, quàm emptitius. Masculus autem, cujus præputii caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de Populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Sed & Sarai non vocabitur Sarai, sed Sara: & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in nationes, & reges gentium ex eo erunt. [1] Hic jàm declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac filio promissionis, quo significatur gratia, non natura: quia de sene patre & sterili matre. Et quia hoc non per generationem, quæ est in Ismaële, sed per regenerationem futurum erat: ideò imperata est circuncisio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ: non quando Ismaël, qui typum gerit Judæorum. Quid enim aliud circuncisio significat, nisi renovatam naturam per Baptismum post expoliationem veteris hominis? Et quid est octavus dies, nisi Christus: qui hebdomada completa, hoc est, post Sabbathum resurrexit. Quòd verò non solùm filios, sed & servos & vernaculos & emptitios circuncidi præcepit: ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Parentum mutantur nomina, ut omnia resonent novitatem. Nàm Abraham, quod antea vocabatur, interpretatur pater excelsus. Abraham autem pater multarum gentium, quo nomine prænuntiabatur, quod multæ gentes fidei ejus vestigia sequerentur. Illud autem quid sit quod dictum est: [2] Masculus qui non circuncidetur octava die, peribit anima illa de Populo suo, quia pactum meum irritum fecit? Cur enim pereat anima parvuli incircuncisi, dum ipsa pactum Dei irritum non fecit: sed qui eum circuncidere neglexerunt? Nisi ut significaret, quod parvuli non secundùm opus, sed secundùm originem in primo homine pactum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt. Nascitur enim omnis non propriè, sed originalitèr peccator. Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima ejus de Populo suo: quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originalitèr etiam ipse peccavit.

CAPUT XIV.

De tribus Viris, qui venerunt ad ilicem Mambre.

1 DEindè apparuit Dominus Abrahæ in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui: cumque levasset oculos, apparuerunt ei Tres Viri stantes juxta eum. Quos cùm vidisset adoravit, & ait: Domine si inveni gratiam in oculis tuis, laventur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & jussit eam ex tribus satis facere subcinericios panes, quos apposuit illis cum vitulo, quem paraverat: similitèr, & lac & butyrum. Ipse verò stabat juxta eos sub arbore. Cumque comedissent dixerunt ad eum: ubi est Sara uxor tua? At ille: ecce, inquit, in tabernaculo est, cui dixit, revertens veniam ad te tempore isto, & habebit filium Sara uxor tua. Quo audito Sara risit.) Notandum quippè quòd Abraham triplicem habeat figuram in semetipso. Primam Salvatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum: alteram patris, quando immolavit unicum filium: tertiam verò, quæ in hoc loco est, figuram gestavit san-

(1) Hic jàm declaratur, *usque ad* resonent novitatem. *è cap.* 26.
(2) Masculus qui non circuncid. *usque ad* ipse peccavit. *è cap.* 27.

sanctorum, qui adventum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abrahæ typum terrenæ Jerusalem habuit, ubi primo tempore Prophetæ & Apostoli habitaverunt: ubi & primùm Dominus adveniens à credentibus exceptus, ab incredulis est in Ligno suspensus. In tribus autem viris, qui venerunt ad illum, Domini Jesu-Christi prænuntiabatur adventus, cum quo duo Angeli comitabantur: quos plerique Moysen & Eliam accipiunt, unum priscæ legis latorem, qui per eandem legem adventum Domini indicavit: alium, qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus secundum Christi adventum, atque ejus Evangelium Judæis prædicaturus: Undè & in monte Dominus cum fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses & Elias, cum eo ab Apostolis visi sunt. Quòd verò Abraham tres videns unum adoravit, Dominum scilicèt Salvatorem ostendens, cujus etiam adventum est præstolatus: juxta quod etiam Dominus in Evangelio ait: Abraham quæsivit diem meum videre, vidit, & gavisus est. Tùnc enim futuri aspexit mysterium Sacramenti. Undè & pedes eorum lavit, ut in extremo mundi lavacri vivificationem demonstraret futuram. Pedes enim novissima significant. Siquidèm & convivium præparat, vitulum scilicèt saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus, Domini Jesu-Christi est Corpus. Hic est vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem Crucis est immolatus. Hic est vitulus Dominici corporis, qui in Evangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & butyrum & lac cum carne vituli apposuit. Lac quippè priscæ legis habuisse figuram, Apostolus nos admonet, dicens. Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhùc quidèm potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum, hoc est, Testamentum fidei. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui Evangelicæ Doctrinæ solidam & robustam escam accipere. Butyrum autem uberrimum & pinguissimum Evangeliorum est Testimonium: quod veluti Oleum fidelibus in signum datur. Sed proindè vitulum cum lacte & butyro Abraham edendum apposuit: quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis: nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Evangelii Testimonio esse potest. Tria autem sata, undè Sara panes subcinericios fecit, trium filiorum Noë imaginem indicaverunt: ex quibus omne genus humanum natum est: qui Divinæ Trinitati credentes ex aqua Baptismatis per Ecclesiam, cujus imago Sara erat, conspergendi essent, & in uno pane Christi Corporis redigendi. Hæc sunt illa tria sata, quæ mulier in Evangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes: eo quòd sine fermento malitiæ, & sine [1] angore nequitiæ, sine fervore perversæ doctrinæ oportebat esse credentium unitatem. Subcinericii autem ideò, ut per pœnitentiam præteritorum delictorum Spiritus Sancti vapore decocti, velut esca beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, Passionis Dominicæ erat signum, cujus ipsi sunt prædicatores. Quòd autem promittit Deus Saræ sterili filium, dicens: circa hoc tempus veniam; non de temporibus significat, sed de qualitate adventus sui: quando per filium re-

(1) Languore. *Complut. & apud Eucher.*

repromissum, fidelis erat Populus nasciturus. Ista est enim Sara sterilis, cui per Prophetam Dominus dicit. Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam plures filii desertæ magis quàm ejus, quæ habet virum. (1) Risus autem Saræ, non est dubitatio, sed prophetia. Qui risus duplicem habet significantiam. Sive quod risus esset futurus incredulis Christus, sive quod omnes inimicos in judicio suo esset risurus. Undè & ipse, qui natus est de Sara, risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua in Latinum Sermonem risus interpretatur. Deindè rursùm idem Isaac promittitur filius futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Quibus verbis duo historialitèr illi promissa sunt: gens Judæorum secundùm carnem, & omnes gentes secundùm fidem.

CAPUT XV.

De Sodomis, & Lot, & Filiabus ejus.

1 POst hanc promissionem vertitur in cinerem Sodoma, liberato Lot cum filiabus suis. Sed quid significat, quòd à quinquaginta justis, usque in decem si invenirentur in Sodomis, dixit Dominus urbem esse salvandam? Numerum quippè quinquagenarium propter pœnitentiæ posuit signum, si forte converterentur & salvarentur. Quinquagenarius enim numerus semper ad pœnitentiam refertur. Undè & David in eodem numero Psalmum scripsit pœnitentiæ. Proindè quando aspicit Deus delinquentium vitam, nequaquàm velle reverti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat, confestìm ardorem immoderatæ luxuriæ compescit igne gehennæ. Usque ad decem autem justos non perire Sodomam dixit: quasi in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi, nomen inveniatur, iste non perit. Denarii enim numeri figura Crucem Christi demonstrat. Nàm & quod quinque Civitates sunt, quæ imbribus ignis conflagratæ sunt, illud (nisi fallor) significat, quod omnes qui quinque sensus corporis sui tractaverunt libidinosè, in illo futuro incendio concremandi sunt. Ipse autem Lot frater Abraham justus, & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri judicii, meruit salvus evadere, typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nùnc inter iniquos atque impios gemit: quorum factis non consentit, & à quorum permixtione in seculi fine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni. Uxor autem ejus, eorum scilicèt genus figuravit, qui per gratiam Dei vocati retrò respiciunt: & ad ea, quæ reliquerant, redire contendunt. De quibus Dominus: Nemo, inquit, ponens manum suam super aratrum, & respiciens retrò, aptus est Regno Dei. Undè & illi prohibetur retrò respicere: ut per id ostenderet, non esse redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam regenerati ultimum cupiunt evadere judicium. Quòd verò eadem respiciens remansit, & in salem conversa est, exemplum præstat ad condimentum fidelium, undè alii saliantur. Nàm & ipsum non tacuit Christus dicens: Mementote uxoris Lot: sci-

(1) Risus autem Saræ non est dubitatio. *At Ambros. Epist.* 30. *lib.* 4 Sara (*inquit* (quia risit, incredulitatis coarguta est. *Et August.* 16. *de Civit. cap.* 31. Quòd risus ille etiam si gaudii fuit, tamen plenæ fidei non fuit.

scilicèt, ut nos tanquam sale condiret, ut non tanquam fatui negligeremus, sed prudentes caveremus. Hoc enim & illa admonuit, cùm in statuam salis conversa est. (1) Illud verò notandum est, quod Lot ardentem Sodomam fugiens Segor venit, & nequaquàm ad montana conscendit. Ardentem quippè Sodomam fugere est, illicita carnis incendia, vel mundi desideria declinare. Altitudo verò montium, speculatio est perfectorum, sed quia multi sunt justi, qui mundi quidem illecebras fugiunt: sed tamen in actione positi, contemplationis apicem subire nequeunt: hoc est, quùm exiit quidèm Lot de Sodomis, sed tamen ad montana non pervenit: quia licet jàm damnabilis vita relinquitur, sed adhùc celsitudo speculationis subtilitèr non tenetur. Indè idem Lot ad Angelum dicit: Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere, parva, & salvabor in ea. Nunquid non modica est? Et vivet anima mea in ea? Juxta igitur dicitur, & tamen ad salutem tuta esse perhibetur: quia actualis vita, nec à mundi curis ex toto discreta est, nec tamen à gaudio æternæ salutis aliena. In ipso autem actu Lot, quando filiæ concubuerunt cum eo, non illud, quod cum à Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tùnc enim ipse Lot futuræ legis videbatur gestare personam: quam quidam ex illa procreati & sub lege positi, malè intelligendo, quodammodo se inebriant, eâque non legitimè utendo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit Apostolus, si quis eâ legitimè utatur.

CAPUT XVI.

De Abimelech, & Sara.

1 SEquitur (2) de hinc historia de Abimelech, quando Abraham (3) tacuit Saram uxorem suam esse, & dixit sororem: nè se occiso ab alienigenis captiva possideretur: certus de Deo, quòd eam violari non permitteret, sicùt nec primùm à Pharaone. Undè & Abimelech somno commonitus, non commaculavit eam concubitu, sed intactam restauravit marito. Veruntamen (4) quis tùnc in illo figurabatur viro, scire volo: & cujus sit uxor, quæ in hac peregrinatione, atque inter alienigenas pollui, maculari que non sinitur, ut sit viro suo sine macula & ruga? In gloriam quippè Christi rectè vivit Ecclesia, ut pulchritudo ejus (5) honor sit viro ejus, sicùt Abraham propter Saræ pulchritudinem inter alienigenas honorabatur. Eique ipsi, cui dicitur in Canticis Canticorum: O pulchra inter mulieres, ipsius pulchritudinis merito Reges offerunt munera, sicùt Saræ obtulit Rex Abimelech, plùs in ea mirans formæ decus, quod amare potuit, & violare non potuit. Est enim & Sancta Ecclesia Domino nostro Jesu-Christo in occulto uxor. Occultè quippè, atque intùs in abscondito secreto spirituali, anima humana inhæret verbo Dei, ut sint duo in carne una, quod magni conjugii Sacramentum in Christo & in Ecclesia commendat Apostolus. Proindè regnum terrenum seculi hujus (cujus figura gerebant Reges, qui Saram polluere non sunt permissi) non est expertum, nec invenit Ecclesiam

CA-

(1) Illud verò not. quod Lot, *usque ad* salutis aliena. *Verba sunt Greg. Pastoral.* 3. *part. cap.* 28.
(2) Totum caput è *lib.* 22. *contra Faust.*
(3) Tacuit Saram, *usque ad* marito, è *cap.* 33.
(4) Quis tùnc, *usque ad* adimpletus. è *cap.* 38.
(5) Honor honori *August.*

clesiam conjugem Christi, nisi cum violare tentavit. Divino enim Testimonio per fidem Martyrum cessit, correptamque [1] etiam, in posterioribus Regibus honoravit munere, quam corruptioni suæ subdere in prioribus non valuit. Nàm quòd tùnc in eodem Rege priùs ac posteriùs figuratum est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus Regibus adimpletur. [2] Cum autem dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia, non de matre: non terrenæ generationis, quæ evacuabitur, sed gratiæ cœlestis, quæ in æternum manebit, cognatio commendatur. Secundùm quam gratiam genus mortale non erimus, accepta potestate, ut filii Dei vocemur & simus: Neque enim gratiam hanc de Synagoga matre Christi secundùm carnem, sed de Deo patre percepimus. Hanc verò cognationem terrenam vocans in aliam vitam, ubi nemo moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum Discipulis ait: Ne vobis dicatis patrem in terra, unus est enim pater vester, qui in Cœlis est. [3] Quòd autem Ecclesia, cujus uxor sit occultatur alienigenis: cujus autem soror, non tacetur: hæc interim causa facilè non occurrit: quia occultum est & dificile ad intelligendum quomodo anima humana verbo Dei copuletur, sive misceatur, sive quid meliùs, & aptiùs dici potest, cùm sit illud Deus, ista creatura: secundùm hoc enim sponsus & sponsa, vel vir & uxor, Christus & Ecclesia dicuntur. Qua verò cognatione sint fratres Christus & omnes sancti, gratia divina, non consanguinitate terrena: hoc est, de patre, non de matre, & effabiliùs dicitur, & [4] capaciùs auditur. Nàm inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt, sponsus autem in eorum societate nullus illorum est.

CAPUT XVII.

De Isaac, & Agar.

1 CEntenarius itaque Abraham genuit ex Sara uxore sua filium, quem vocavit Isaac. Hunc cum vidisset mater ejus ludentem cum Ismahel, dixit ad Abraham: ejice ancillam, & filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.) Nùnc igitùr quærendum est, cur antea Sara voluit maritum de ancilla suscipere filium, aut cur nùnc cum matre jubet expelli domo: quod fecit non zelo accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippè, secundùm quod ait Apostolus, in servitute genuit carnalem Populum. Sara verò libera Populum genuit, qui non est secundùm carnem, sed in libertatem vocatus est, qua libertate liberavit eum Christus. Hoc igitùr mysterio figurabatur priorem Populum in servitute peccatorum generatum, in domo Saræ, id est, in Ecclesia non manere in æternum, neque esse hæredem, vel consortem cultoribus Christi: nec cum filio nobili, id est, fideli Populo regnum Cœlestis Gloriæ possessurum. (Cùm igitùr ejiceret Abraham Agar de domo, accepit panes & utrem aquæ, & dedit Agar: & imposuit super humeros ejus Infantem, & dimisit eam. Exiens autem Agar errabat in solitudine, & cum morientem siti filium projecisset sub arbore, apparuit ei Angelus Domini, & demonstra-

(1) Correptam. *Al.* Correptam.
(2) Cum autem, *usque ad* qui in Cœlis est. è *cap.* 39.
(3) Quod autem Ecclesia, *usque ad* illorum est. è *cap.* 40.
(4) Capacius.. *August.* & *Bed. al.* Cautius.

travit fontem aquæ, & potavit filium suum.) Quid ergò significat quòd exiens Agar, Infantem in humeros suos imposuit? Nisi quod peccator Populus & insipiens, cervicem matris suæ Synagogæ, gravavit, dum dixit: sanguis ejus super nos, & super filios nostros? Panes autem hoc indicabant, quòd vetus Sacerdotium panes propositionis, sicùt scriptum est, portaret secum & veterascerent. Uter verò aquæ, qui deficit, Judaica purificatio significabatur defectura; sive doctrina eorum carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis prævaricationis sententia damnata: quæ nec refrigerium præstat, nec satiat sitim, sed æstu tepido vomitum facit. Quòd verò in solitudine errat Agar cum filio suo, significat synagogam cum Populo suo expulsam de terra sua, sine Sacerdotio, & Sacrificio in toto orbe errare, & viam, quæ est Christus, penitùs ignorare. Quòd filius illius siti deperit, ostendit Populum nullam habentem spiritualem purificationem. Quòd verò filium morientem siti sub arbore projecit, & sic demonstrante Angelo aspicit fontem, significabat quosdam ex eo Populo ad umbram Ligni Crucis refugium petituros. Quòd exclamat puer plorans, & exaudivit eum Deus, & sic demonstrante Angelo aspicit fontem: hoc pro illis dicit, qui ex Judæis ad Christum convertuntur, ac flentes retrò actos errores exaudiuntur, reseratisque oculis cordis vident fontem aquæ vivæ, id est, Christum Filium Dei, qui dicit: ego sum fons aquæ vivæ, qui sitit, veniat & bibat. Undè & Ismahel exauditio interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quem Populus iste crediturus est: sicùt per Malachiam dicitur: Ecce ego mitto vobis Eliam, qui convertat corda patrum in filios. Verùm quòd statìm vocavit Angelus Domini Agar, dicens: Surge, tolle puerum, quia in gentem magnam faciam eum: hoc significabat: sive quòd copiosus Judæorum Populus esset regnaturus in seculum: sive quia Cœlestis Regni Gloriam consequuturi essent, qui ex eis credidissent in Christum. Quòd autem eundem Angelum, qui loquitur ad Agar, priùs Angelum Scriptura prænuntiat, deindè Deum: [1] Filium Dei eum fuisse credendum est: qui per Legem & Prophetas semper loquutus est. Qui propter obedientiam paternæ voluntatis Angelus vocatur: Deus autem secundum naturam Patris, quia verè & ipse Deus, sicùt & Pater.

CAPUT XVIII.

De eo, quòd obtulit Abraham filium suum.

1 JUbetur deindè Abraham immolare unicum filium suum. Ille autem obtemperans Deo solvit votum: stravit asinum, imposuit ligna, servos longè dimisit; solus cum filio ascendit, triduo ad locum pervenit. Antequàm veniret filius ad locum sacrificii, ipse sibi immolandus ligna [2] portavit. Deindè Abraham gladio armatur, & cùm jàm penè feriret, admonetur, ut parceret: & non tamen sine sacrificio, sine sanguine fuso rece-

(1) Filium Dei. *Idem lib. 1. adversus Judæos cap. 1. & 3.*

(2) Ligna portavit. *Quæ post hæc leguntur in impressis.* Quis alius in Isaac, qui lignum sibi portabat ad victimam? Nisi Christum Jesum, qui Crucem sibi ad Passionem ipse portavit? *Et paullò-post.* Quis alius aries immolandus in vepre cornibus adhærebat? Nisi qui Crucis patibulo pro nobis offerendus affigebatur? *Sunt quidem verba Augustini 12. contra Faustum, cap. 25. Sed rectè absunt à manuscriptis melioris notæ. Neque enim sunt hujus loci: & Isidorus hac de re paullò-post eadem propè dicet.*

cedit. Apparet namquè aries in vepre inhærens cornibus, immolatur, peragiturque sacrificium. Peracto sacrificio, dicitur ad Abraham: (Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicùt Stellas Cœli, & velut arenam maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.)[1] Age nùnc videamus, quid sub hujus Sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abraham, quandò unicum filium suum perduxit ad immolandum, habebat Personam Dei Patris. Sed, quid est, quod eum senex suscepit? Non enim senescit Deus, sed ipsa prænuntiatio de Christo jàm quodammodo senuerat, quandò natus est Christus. Inchoata est enim ab Adam, ubi dictum est, erunt duo in carne una. Sacramentum illud magnum in Christo & in Ecclesia, & completum est sexta ætate seculi, quæ senectâ significabatur Abrahæ, quia ipsum Sacramentum Dei jàm longævum erat. Et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine Prophetarum, hoc idem significat: quia in fine temporum ex ipsa plebe Sanctarum Animarum natus est Christus. Sterilitas autem ejus intimat, quod in hoc seculo spe salvi facti sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus. Quem partum Ecclesia, in fine temporum mirabili Dei gratia, non naturali fœcunditate procreàvit. Jàm deindè sequentis Historiæ Sacramentum, quid imaginariè portendebat, inspiciendum est. Quis ergò in Abraham, ut prædictum est, per illam immolationem figurabatur, nisi Pater excelsus? Quis in Isaac? Nisi Christus? Nàm sicùt Abraham unicum filium & dilectum, Deo victimam obtulit, ità Deus Pater unicum filium suum pro nobis omnibus tradidit. [2] Et sicùt Isaac ipse sibi ligna portavit, quibus erat imponendus: ità & Christus gestavit in humeris Lignum Crucis, in quo erat crucifigendus. Duo autem servi illi dimissi, & non perducti ad locum sacrificii, Judæos figurabant, qui cum servilitèr viverent, & carnalitèr saperent, non intelligebant humilitatem Christi, non intelligebant Passionem Christi: ideò non pervenerunt ad locum sacrificii. Cur autem duo servi? Nisi quia Populus ipse in duas partes dividendus erat? Quod factum est Salomone peccante, quando divisus est idem Populus loco Regni, non errore impietatis: quibus etiam sæpè per Prophetam dicitur: Adversatrix Israël, & prævaricatrix Juda. Asinus autem ille insensata est stultitia Judæorum. Ista insensata stultitia portabat omnia Sacramenta, & quod ferebat, nesciebat? Jam quod dictum est eis. Expectate hic cum asino, postquàm adoraverimus, revertemur ad vos, Apostolum audi dicentem. Cæcitas, inquit, ex parte in Israël facta est. Quid est, expectate hic cum asino? Ut plenitudo, inquit, gentium intraret, hoc est, postquàm adoraverimus, ubi sacrificium Dominicæ Crucis impletum per gentes fuerit prædicatum: hoc est, ut plenitudo gentium intraret. Quid est, revertemur ad vos? Et sic omnis Israël salvus fieret. Triduum autem illud, in quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi significat ætates: unam ante legem, aliam sub lege, tertiam sub gratia. Ante legem, ab Abraham usque ad Moysen: sub lege, à Moyse usque

(1) Age nùnc videam *usque ad* Personam Dei Patris *Hæc atque alia carptìm è Sermone August.* 71. *de Tempore.*
(2) Et sicùt Isaac *usque ad* locum sacrificii. *Ex eodem Serm.*

que ad Joannem: indè jàm ad Dominum. Et quicquid restat, tertius dies gratiæ est. In qua tertia ætate, quasi post Triduum, Sacramentum Sacrificii Christi completum est. Deindè Isaac ligatis pedibus altari superponitur, & Dominus in Ligno suspensus Cruci affigitur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, translatum est ad arietem. Cur hoc? Nisi quia Christus ovis: ipse enim filius, ipse agnus. Filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed quid est quod in vepribus hærebat aries ille? Crux cornua habet: sic enim duo ligna compinguntur in se cum speciem Crucis reddunt. Undè scriptum est de eo: [1] cornua in manibus ejus sunt. Cornibus ergò hærens aries crucifixum Dominum significabat. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ iniquos & peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in Cruce. Inter spinas itaque peccatorum Judæorum suspensus est Dominus, sicùt per Jeremiam dicit idem: spinis peccatorum suorum circundedit me Populus hic. Alii hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundem Christum senserunt, antequàm immolaretur, spinis à Judæis coronatum. [2] Peracto igitùr sacrificio, dicitur ad Abraham: in semine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum est? Nisi quando dicit ille aries: foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea? Hoc enim quando factum est, in Psalmis sacrificium, tùnc in ipso Psalmo dictum est: Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus omnes patriæ gentium: quando Domini est Regnum, & ipse dominabitur gentium. Immolato igitùr Abraham ariete, pro Isaac filio suo, vocavit nomen loci illius Dominus videt, pro eo quòd est, Dominus videri se fecit: utique per Incarnationem. Deindè moritur Sara centesimo vigesimo anno vitæ suæ, & empto agro ab Ephron, sepelivit eam. Sed quid sibi vult, quod Sara in sepulcro duplici sepelitur, nisi, quia anima quæ seculo moritur, ut Deo vivat, gemina vitæ requie suscipitur: id est, actione boni operis & contemplatione divinitatis.

CAPUT XIX.

De Isaac, & Rebecca.

1 ERat autem Abraham senex dierumque multorum. Dixitque servo suo seniori, qui super omnia ejus erat: Pone manum tuam subtèr femur meum ut adjurem te per Dominum Deum Cœli, & Terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum: sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & indè accipias uxorem filio meo Isaac.) Sed quid sibi velit, quòd Abraham servo suo dixit postulans jure jurando fidem: Pone, inquit, manum tuam sub femore meo, & adjuro te per Deum Cœli?) [3] Quid vult Deus Cœli ad femur Abrahæ, nisi ut cognoscatur Sacramentum? Per femur enim genus intelligitur. Ergò quæ fuit illa conjuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturum in carne Deum Cœli? Senior autem iste servus imaginem habuit legis, per quam Sponsa Christi Ecclesia despon-de-

(1) Cornua in manibus ejus sunt. *Ità in Cod. vetustissimo Vaticanæ Bibliothecæ* κέρατα ἐν χερσὶ αὐτοῦ ὑπάρχει. *Hibac.* 3.
(2) Peracto igitur sacrificio *usque ad* dominabitur gentium. *Verba sunt Aug. Serm.* 72. *de Tempore.*
(3) Quid vult *usque ad* Deum Cœli. *Verba sunt Aug.* 16. *de Civit. cap.* 33.

debatur: qui tamen propter antiquitatem senior nuncupatur. Abiit itaque puer in Mesopotamiam in Civitatem Nachor: stetitque circa fontem, quærens sponsam filio Domini sui. Sic & Lex, quæ post fidem est, venit ad Fontem Baptismatis, & ibi adorans occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia. Vidit autem Rebecca puerum, id est, sermonem propheticum, deponit de humero hydriam, utique elatam seculi facundiam, & ad humilem propheticum se inclinat sermonem. Suscipit fidei ornamenta, vel morum; accepit aureos scripturarum sensus & clarum argenti eloquium. Sicque secuta puerum Rebecca, venit ad Isaac. Secuta verbum propheticum Ecclesia, venit ad Christum. [1] Quæ tamen cameli dorso deducitur, quia ad Christum ex gentilitate Ecclesia properans, in tortis vitiosisque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ, Isaac viso, descendit: quia Deo agnito, vitia sua gentilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis viam veræ humilitatis petivit. Quæ etiam & verecundata pallio velatur: quia coram eo de erroribus prioris vitæ confunditur.[2] Quod verò inclinato jàm die egresus est in agro Isaac: hoc significabat, quòd extremo hujus mundi tempore, veluti diei fine, veniens Christus, quasi in agrum foras exiit: quia cum sit invisibilis, se tamen visibilem in hoc mundo venienti ex gentibus Ecclesiæ demonstravit. Invenit autem eum Ecclesia ad puteum visionis: id est, in contemplatione & intelligentia veritatis, ubi intellectum percipiat altiorem, sivè lavacrum aquæ, ubi purificetur: sicquè de hinc copulatur sponso suo Christo, adhærens illi Gloria, æternitate & Regno.

CAPUT XX.

De Cethura, sive de morte Abrahæ.

1 QUid [3] autem sibi vult, quod Abraham post obitum Saræ, Cæthuram duxit uxorem? Nunquid ob incontinentiam, dum esset ætate grandævus? Absit. Sed propter filiorum procreationem? Dum illi semen, quasi Stellæ Cœli, ex Isaac filio promitteretur? Ergò quid sibi vult ista Cethura? Nisi quia sicùt Agar & Ismahel significaverunt carnales Veteris Testamenti. Sic & Cethura, & filii ejus significabant hæreticos, qui se ad Testamentum Novum existimant pertinere. Sed utræque concubinæ dicuntur. Sola Sara semper vocatur uxor, sicùt scriptum est: Una est enim columba mea, perfecta mea. Dedit autem Abraham cuncta, quæ possidebat, filio suo Isaac, filiis autem concubinarum largitus est munera, & separavit eos ab Isaac filio suo. Quid hoc significat? Nisi quia dantur nonnulla munera filiis concubinarum, id est, carnalium: sed non perveniunt ad regnum promissum, nec hæretici, nec Judæi, quia carnalia lucra sectantur. Præter Isaac enim nullus est hæres, utique quia non carnis filii, sed filii promissionis deputantur in semine. Deindè mortuus est Abraham centum septuaginta quinque annorum, sepultusque est in spelunca duplici, in cujus interiori parte Adam esse possitum traditio Hebræorum testatur.

CA-

(1) Quæ tamen cameli dorso *usque ad* confunditur. *Gregorii verba lib. 1. Moral. cap. 7.*
(2) Quod verò inclinato *usque ad* & Regno. *Ejusdem lib. 35. cap. 11.*
(3) Totum caput. *è 16. de Civit. cap. 34.*

CAPUT XXI.

Quòd Isaac cum Rebecca lusit.

1 ORta [1] dehìnc fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech Regem Palæsthinorum in Gerara, ex præcepto & benedictione Domini: ibique Rebeccam uxorem suam timoris causa finxit sororem. Quam rex alienigena Isaac conjungem tùnc esse cognovit, quando eum cum ea ludentem vidit. Quid autem sibi velit in Sacramento Christi & Ecclesiæ, quòd tantus Patriarcha cum conjunge luserit, conjugiumque illud indè sit cognitum? Videt profectò quisquis (ne aliquid errando in Ecclesiam peccet) secretum viri hujus in Scripturis Sanctis diligentèr intuetur & invenit eum majestatem suam, qua in forma Dei æqualis est Patri, paullispèr abscondisse in forma servi, ut ejus capax esse humana infirmitas posset, eoque modo se conjugi congruentèr aptaret. Quid enim absurdum? Immò quid non convenientèr futurorum prænuntiationi accommodatum, si Propheta Dei aliquid carnale luserit, ut eum caperet affectus uxoris? Cum ipsum Verbum Dei caro factum sit, ut habitaret in nobis.

CAPUT XXII.

De puteis, quos fodit Isaac.

1 POst [2] hæc refert scriptura verbum, quod Isaac, postquàm benedixit eum Dominus, & magnificatus est valdè, aggresus est opus, & cœpit fodere puteos, quos foderant pueri patris ejus Abrahæ. Sed invidentes ei Palæsthini, obstruxerunt eos, implentes humo.) Quis est iste Isaac? Nisi Salvator noster, qui cum descendisset [3] in istum torrentem Gerara, primò omnium illos puteos fodere vult, quos foderant pueri patris ejus: id est, Moyses puteum legis foderat. David, Salomon, & Prophetæ, qui Libros scripserunt Veteris Testamenti, quos tamen terrena & sordida repleverat intelligentia Judæorum. [4] Hos cum vellet purgare Isaac, id est, Dominus noster, & Salvator, ut ostenderet, quia quæcumque Lex & Prophetæ dixerunt, de se dixerunt: rixati sunt cum eo Philistiim, id est, Judæi à Regno Dei alieni, sed discedit ab eis. Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolunt, sed terram. Et dicit eis: ecce relinquetur domus vestra vobis deserta. Fodit ergò Isaac novum puteum, immò pueri Isaac fodiunt. Pueri Isaac sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Petrus, Jacobus, Judas, & Apostolus Paulus. Qui omnes Novi Testamenti puteum foderunt, & invenerunt aquam vivam, quæ sit fons aquæ salientis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi, qui terrena sapiunt, nec nova condi patiuntur, nec vetera purgari: Evangelicis puteis contradicunt, & Apostolicis adversantur, & quoniam in omnibus contradicunt, in omnibus litigant, dicitur ad eos: Quoniam indignos vos fecistis gratia Dei, ex hoc jàm ad gentes ibimus. Post hæc fodit tertium puteum Isaac, appellavitque nomen loci illius Latitudo, dicens: Nùnc dilatavit nos Dominus, & fecit crescere super terram: verè enim dilatatus est

Isaac,

(1) Totum caput. è *lib.* 22. *contra Faust. cap.* 46.
(2) Omnia, *usque ad* commutavit. *Ex hom.* 13. *Orig. in Genes.*
(3) In istum torrentem Gerara. In istam terram Gerar. *imp.* in istam vallem Gerara *Ruffinus.*
(4) Hos cum vellet. Quam cum vellet. *Ruffinus, ut ad intelligentiam referatur.*

Isaac, & implevit omnem terram scientia Trinitatis, & in toto orbe latitudinem Ecclesia collocavit. Priùs tantùm in Judæa erat notus Deus, & in Israël nominabatur: nùnc autem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Exeuntes enim pueri Isaac per universum orbem terræ foderunt puteos, & aquam vivam omnibus ostenderunt, baptizantes omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Sed quid est, quod puteos, quos aperuit Abraham, Isaac sic vocavit eos, sicùt pater ejus? Nisi quia Moyses apud nos etiam Moyses appellatur, & Propheta unusquisque suo nomine appellatur, nec mutantur, quasi eorundem vocabula puteorum: non enim Christus in eis nomina, sed intelligentiam commutavit. Hæc mysticè. Moralitèr autem [1] Isaac apud alienigenam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicèt exemplo discimus, ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus. Et quousquè nobis veræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquàm nostræ inquisitionis manus ab [2] exhaurienda cordis terra torpescat. Quos tamen puteos allophyli, id est, immundi spiritus insidiantes replent, quia nimirùm immundi spiritus cum nos [3] studiosius cor fodere conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes [4] ingerunt.

CAPUT XXIII.

De Esau, & Jacob.

1 IGitùr Isaac, dum rogaret Dominum, ut pareret uxor ejus, quæ sterilis erat, concessit Dominus quæ postulabat. Illidebanturque gemini in utero ejus inclusi angustia. Quæ dum angeretur, interrogavit Dominum, accepitque responsum: Duæ gentes in utero tuo sunt, & duo Populi de ventre tuo dividentur, Populusque Populum superabit, & major serviet minori,) quòd figuralitèr factum, etiam ipsis Judæis non credentibus notum est, qualitèr Populus Ecclesiæ Synagogæ Populum superavit, & quomodo plebs Judæorum tempore major, servit minori Populo Christianorum. Siquidèm & in singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes & duo Populi sunt intra nos, vitiorum scilicèt, atque virtutum: sed iste minor est, ille major. Sempèr enim plures sunt mali, quàm boni, & vitia numerosiora virtutibus sunt. Sed tamen & in nobis gratiâ Dei Populus Populum superat, & major servit minori. Servit enim caro spiritui, & vitia virtutibus cedunt: procedit autem Esau primus rufus, & totus tanquàm pillis hirsutus. Deindè exiit frater ejus Jacob, & manus ejus implexa erat calcaneo Esau. Sed cur ille totus rufus & hispidus, nisi quia prior Populus Prophetarum, & Christi fuit cruore pollutus: ac peccati, & nequitiæ squallore extitit circundatus. Cujus ideò minor calcaneum tenuit: quia mysticè majorem Populum minor superaturus esset. Nàm quòd iste Esau primogenita sua propter escam fratri suo eidem juniori venundedit, ac postmodùm paterna benedictione sibi promissa privatus est: significat eundem Israëliticum Populum, qui, ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est:

(1) Isaac apud alienig. *usque ad* ingerunt. *Verba sunt Gregor.* 31. *Moral. cap.* 13.
(2) Ab exhaurienda cordis terra. *Ità Gregor.* ad exhaurienda cordis interna. *Val. Compl. & apud Euch.* cordis terrena, *imp.*
(3) Studiosius cor Fodere. *Ità apud Gregor. al.* confodere, *& pro* molestas *Val.* congestas.
(4) Cogitationes ingerunt. *Ità Gregor.* immergunt *lib. o. & apud Euch.*

est: qui propter præsentis seculi lucra non solùm primatus sui honorem amisit, verumetiam & Regni Cœlestis præmium præparatum adipisci non meruit, Domino quodammodo eidem exprobante, cum dicit: auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum ejus. [1] Primogenita autem ipsa vestis erat secerdotalis, quam majores natu cum benedictione patris induti victimas Deo velùt Pontifices, offerebant. Hoc dono terreni amoris desiderio caruerunt Judæi cum Gloria Regni futuri. Jàm sequitur deindè ipsa benedictio in Jacob. Quæ tamen quid figuralitèr indicaverit, Hippoliti Martyris verba, sicùt ea excellentissimæ scientiæ ac doctrinæ [2] Hieronymus replicavit; in hoc loco ponenda sunt. Isaac, inquit, portat imaginem Dei Patris, Rebecca Spiritus Sancti, Esau Populi prioris & Diaboli, Jacob Ecclesiæ sive Christi. Senuisse Isaac, consummationem orbis ostendit: oculis caligasse, fidem periisse de mundo & Religionis lumen ante eum neglectum esse significat. Quòd filius major vocatur, acceptio Legis est Judæorum. Quòd escas ejus atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo Dei benedictionis est repromissio, & spes regni futuri: in quo cum Christo sancti regnaturi sunt, & verum Sabbathum celebraturi. Rebecca plena Spiritu Sancto, & sciens quod audisset, antequàm pareret; quia major serviet minori: magis autem forma Spiritus Sancti, quæ futura noverat in Christo, in Jacob antè meditatur. Loquitur ad filium minorem: vade ad gregem, & accipe mihi indè duos hœdos: præfigurans carneum Salvatoris adventum: in quo eos vel maximè liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxii. Siquidèm in omnibus scripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Quòd autem duos jubetur afferre, duorum Populorum significatur assumptio. Quòd teneros & bonos, dociles & innocentes animos significat. Stola Esau, fides & scripturæ sunt Hebræorum, quæ illis primò datæ sunt, & postmodùm Gentilium indutus est Populus. Pelles autem, quæ ejus brachiis circundatæ sunt, peccata vtriusque plebis, quæ Christus in extensione manuum cruci secum affixit. Quòd Isaac quærit ab Jacob, cur tàm citò venerit, admiratur celerem credentium fidem. Quòd cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo salus est peccatorum. Quòd post esum sequitur benedictio, & ejus odore perfruitur, virtutem resurrectionis & regni aperta voce pronuntiat. Talitèr enim benedicitur: [3] Ecce odor filii mei, sicùt odor agri pleni. Odore nominis Christi, sicùt ager mundus impletur, cujus est benedictio de rore Cœli: hoc est, de verborum pluvia divinorum. Et de pinguedine terræ: hoc est, de congregatione Populorum. [4] Multitudinem frumenti & vini: hoc est, multitudo, quam [5] colligit frumentum & vinum in Sacramento corporis & sanguinis sui. Illi serviunt Populi ex omnibus gentibus ad eum conversi. Ipsum adorant tribus: id est, Populi ex circuncisione credentes. Ipse est Dominus fratrum suorum, quia plebi dominatur Judæorum

(1) Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotalis, *ex Hieronymi Hebraicis traditionibus in hunc locum.*
(2) Hieronymus replicavit. *Epist.* 125. *quest.* 3. explicavit, *apud Bedam.*
(3) Ecce odor, *usque ad*, salvus erit, *verba sunt August.* 16. *dè Civitate cap.* 37. *Nonnullis tamen immutatis.*
(4) Multitudinem frumenti, πλῆθος σίτȣ καὶ οἴνȣ lxx. abundantiam, *dixit Vulg. sed mirum apud Ambrosium, lib. de Jacob*, abundantiam, *legi cum* multitudinem, *apud Augustinum legamus. Nàm ead. tralatione videntur ambo usi.*
(5) Quam colligit, *ità August. & imp.* quæ colligit *m. s. o. mendosè, colligitur enim multitudo communione Eucharistiæ.* Omnes enim unum sumus, qui de uno Pane, & uno Calice participamus.

rum. Ipsum adorant filii [1] matris ejus, quia & ipse secundum carnem ex ea natus est. Ipsum qui maledixerit, maledictus est: & qui benedixerit benedictionibus replebitur. Christus, inquam; noster [2] ex ore Populi Patrem ignorantis benedicitur, id est, veracitèr dicitur. Sed alius à Judæis benedici putatur, qui ab eis errantibus expectatur. Ecce, benedictionem promissam [3] repetente majore, expavit Isaac, & alium se pro alio benedixisse cognoscit: nec tamen indignatur revelato sibi Sacramento, sed confirmat benedictionem in filio, dicens: Benedixi eum, & benedictus est. Hæc est benedictio prima Isaac, quæ data est minori Populo Christianorum, sed neque [4] tamen majorem filium constat penitùs fuisse despectum, quia cum intraverit plenitudo gentium, tùnc omnis Israël salvus erit. Cujus tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc est: In pinguedine terræ, & in ore Cœli desuper erit benedictio tua: & in pinguedine terræ, id est, in fœcunditate rerum & potentia regni, quæ in illo Populo fuit: & in rore Cœli erit benedictio tua, id est, in eloquiis Dei. Ipsis enim primum credita sunt eloquia Dei, & legis Testamenta. Vives gladio, id est, quia sanguini Populus iste deditus necem in Christo vel Prophetis exercuit. Et fratri tuo servies, minori utique scilicèt Populo Christiano. Tempusque venit quando excutias & solvas jugum de cervicibus tuis, dum per cognitionem fidei ad gratiam Christi conversus, deposueris onus legis, quando jàm non [5] servus Populi minoris, sed per fidem frater vocaberis. Igitùr Esau post benedictionem Patris invidiæ stimulis concitatus, necem fratri suo Jacob fraudulentèr excogitat. Hoc nimirum & Judaicus Populus in Christo præmeditatus; non solûm Domino patibulo Crucis tradidit, verumetiam credentes in illo usque ad effusionem sanguinis persecutus est. Jacob autem dolos fugiens fratris, relicta domo, patria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem. Non alitèr Christus relictis parentibus secundum carnem, id est, Populo Israël, & patria, id est, Jerosolyma & omnibus regionibus Judeæ, abiit in gentes accipiens sibi indè Ecclesiam, ut impleretur quod dictum est: Vocabo plebem meam, non plebem meam, & non dilectam plebem, dilectam. Et erit in loco ubi dictum est: Non plebs mea vos, ubi vocabuntur filii Dei vivi.

CAPUT XXIV.

De Scala, quam in visione vidit Jacob.

1 PErgens autem Jacob in Mesopotamiam, venit in locum, ubi nùnc Bethlehem vocatur, & posuit sub capite suo lapidem magnum. Et dormiens vidit scalam subnixam, innitentem Cœlo, & Angelos Dei ascendentes & descendentes. Hoc viso, evigilavit, unxitque lapidem, dicens: Verè hic Domus Dei est, & Porta Cœli. Et his dictis discessit [6] somnus.) Somnus iste Jacob, mors sive Passio Christi est. Lapis ad caput ejus, qui nominatim quodammodo dictus est, etiam

(1) Filii matris ejus, *ex Vulg.* patris, *August. ex Septuaginta.*
(2) Ex ore Populi Patrem ignorantis, *ex impress. & August.* ex ore Patris, *m. s.*
(3) Repetente majore, *ex August. & impress.* petente, *m. s.*
(4) Sed neque majorem, *usque ad*, salvus erit, *verba sunt Hieronymi, ibid.*
(5) Servus Populi minoris, *al.* servies Populo minori.
(6) Somnus iste Jacob, *usque ad*, temperantèr annuntient. *Hæc ex lib. 12. contra Faust. cap. 16. vel serm. 79. de Tempore, nàm eadem utrubique.*

etiam unctus Christum significat: caput enim viri Christus est. Quis enim nescit Christum ab unctione appellari: domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethlehem. Porta verò Cœli quia ibi in terram descendit: indè iterum ad Cœlum ascendit. Erectio autem lapidis, Resurrectio Christi est. Porrò scala, Christus est, qui dixit: Ego sum via. Per hanc ascendunt & descendunt Angeli, in quibus significati sunt Evangelistæ, & Prædicatores Christi. Ascendentes utique cum ad intelligendam ejus supereminentissimam divinitatem excedunt universam creaturam, ut eum inveniant in principio Verbum, Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descendentes autem, ut eum inveniant factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. In illa enim scala à terra usque in Cœlum, à carne usque ad spiritum, carnales proficiendo, velut ascendendo spirituales fiunt: ad quos lacte nutriendos, etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Ipse est sursum in capite suo: ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergò scalam intelligimus, quia ipse dixit: Ego sum via. Ad ipsum ergò ascenditur, ut in excelsis intelligatur. Et ad ipsum descenditur, ut in membris suis parvulus nutriatur. Et per illum se erigunt, ut eum sublimitèr spectent. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimitèr ac temperantèr adnuntient. Post hanc visionem indè Jacob iter faciens vidit oves & pastores, & puteum aquæ vivæ, & lapidem magnum superpositum puteo. Figuralitèr per oves justorum Populi significabantur: sicùt illud quod dictum est in Evangelio: Statuit oves ad dexteram. Pastores verò Prophetæ sunt, qui usque ad adventum Domini Spiritu Sancto mundati, Israël Populum doctrinæ prædicatione gubernabant. Lapis puteo superpositus figuram Domini præferebat. Puteus gratiam Spiritus Sancti præfigurabat per prædicationem Christi venturam ad Ecclesiam ex gentibus, quæ obtecta erant, nondum adveniente & homine facto Christo.

CAPUT XXV.

De Lia, & Rachel, & duabus famulabus.

1 IGitùr Jacob pergens Mesopotamiam, accepit uxores duas, filias Laban fratris Rebeccæ. Hoc est, primò Liam, secundò Rachel. Indè sibi accepit Liæ ancillam nomine Zelpham, & ancillam Rachel Balam. Ex quibus quatuor genuit duodecim filios, & unam filiam. De Lia scilicèt genuit Ruben, Simeon, Levi, Judam, Issachar, Zabulon. De Rachel autem Joseph & Benjamin. De Bala ancilla Rachel, Dan, & Nephthalim. De Zelpha ancilla Liæ, Gad & Aser. Hi sunt duodecim filii Israël. Nùnc [1] autem quid rerum figuraverint quatuor uxores Jacob: quarum duæ liberæ, & duæ ancillæ fuerunt, rimemur. Videmus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamenta intelligere: sed ibi in una & in una faciliùs apparet quod dicitur. Hîc autem duæ sunt & duæ. Deindè etiam ibi ancillæ filius exhæredatur: hîc

(1) Nùnc autem quid rer. figuraverint, *omnia usque ad Victorini interpretationem, sunt August. lib. 22. contra Faust. à cap. 51. usque ad 58.*

hîc verò ancillarum filii simùl cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Undè hîc proculdubiò aliquid aliud significatur: quanquàm enim duæ liberæ uxores Jacob ad Novum Testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existimentur pertinere: non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur. Una temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia namque interpretatur laborans, Rachel autem, visum principium sive verbum. Actio ergò hujus vitæ, in qua vivimus ex fide, laboriosa est in operibus, & incerta quo exitu perveniat ad utilitatem eorum, quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior uxor Jacob: ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Spes verò æternæ contemplationis Dei habens certam intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel. Undè etiam dicitur: Bona facie, & pulchra specie. Hanc enim amat omnis piè studiosus, & propter hanc servit gratiæ Dei. Qua peccata nostra, & si fuerint sicùt phœnicium, tanquàm nix, dealbabuntur. Laban quippè interpretatur dealbatio: cui servivit Jacob propter Rachel: neque enim se quisque convertit [1] sub gratia remissionis peccatorum servire justitiæ, nisi ut quietè vivat in verbo: ex quo videtur principium, quod est Deus. Ergò propter Rachel, non propter Liam servitur. Nàm quis tandem amaverit in operibus justitiæ laborem actionum atque passionum? Quis eam vitam propter se ipsam expetiverit, sicùt nec Jacob Liam? Sed tamen sibi nocte suppositam in usum generandi amplexus, fœcunditatem ejus expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligi non poterat, primò, ut ad Rachel perveniretur, tolerari fecit. Deindè propter filios commendavit. Ità verò unusquisque utilis Dei servus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud [2] amans in conversatione sua meditatur, nisi doctrinam sapientiæ? Quàm plerique se percepturos putant, statìm ut se in septem præceptis legis exercuerunt: quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur: id est, honora patrem tuum, & matrem tuam: Non mœchaberis: Non occides: Non furaberis: Non falsum testimonium dices: Non concupisces uxorem proximi tui: Non concupisces rem proximi tui. Quibus observatis postea quàm homini pro concupita delectatione doctrinæ, per tentationes varias, quasi per hujus [3] seculi noctem, tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel [4] Liæ inopinatæ conjungitur. Et hanc sustinet, ut ad illam perveniat, si perseverantèr amat. Acceptis aliis septem præceptis, ac si dicatur: Servi alios septem annos propter Rachel, ut sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens sitiensque justitiam, misericors, [5] mundicors, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine ulla tolerantia laboris, quæ in agendo, patiendoque amplectenda est, statìm ad pulchræ contemplationis delicias pervenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur significare quod dictum est ad Jacob: Non est moris in hoc loco, ut mi-

(1) Neque enim se quisque convertit, *ità August.* submittit: *Val.*
(2) Aliud amans in conversatione, *ita lib. o.* in conversione, *August.*
(3) Seculi noctem: noctes, *August.*
(4) Lia inopinata, *August.* Liæ inopinatæ, *apud Eucher. & m. s.*
(5) Misericors, & mundicors, *ità August. elegantèr*, al. mundicordis,

minor nubat priùs quàm major. Quia non absurdè major appellatur, quæ tempore prior est. Prior est autem in hominis eruditione labor boni operis, quàm requies contemplationis. [1] Ad unum ergò tendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaque duæ sunt uxores Jacob liberæ: ambæ quippè sunt filiæ remissionis peccatorum: hoc est, dealbationis, quod est Laban. Verumtamen una amatur, altera toleratur. Sed quæ toleratur prius ipsa, & uberius fœcundatur, ut si non propter seipsam, certè propter filios diligatur. Labores enim justorum Maximum fructum habent in eis, quos Regno Dei generant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando Evangelium, & eos propter quos sunt in laboribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus sæpiùs, propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis faciliùs atque copiosiùs ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, & videt in principio verbum Deum apud Deum, & vult parere & non potest: quia generationem ejus quis enarrabit? Ideoque contemplandi otia appetit, ut divinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab omni negotio, & ideò sterilis: quia in variis pressuris non subvenit: sed quia & ipsa interdùm procreandi charitate inardescit: vult enim docere quod novit. Videt sororem labore agendi atque patiendi [2] filiis abundantem, & dolet potiùs currere homines ad eam [3] virtutem, qua eorum necessitatibus consulitur, quàm ad illam undè divinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo, quod scriptum est: & zelavit Rachel sororem suam: proindè quia purus intellectus spiritualis substantiæ verbis carne editis exprimi non potest. Eligit doctrina sapientiæ per quaslibet corporeas similitudines, [4] utcunque cogitanda insinuare divina: sicùt elegit Rachel ex viro suo, & ancilla [5] suscipere filios, quàm sine filiis omnino manere. Bala quippè ancilla Rachel interpretatur inveterata. De veteri quippè vita carnalibus sensibus dedita corporeæ concitantur imagines, etiam cùm aliquid de spirituali & incommutabili substantia divinitatis auditur. Suscipit & Lia de ancilla sua filios amore habendi numerosiorem prolem accensa. Invenimus autem Zelpham ejus ancillam interpretari, os hians: quapropter hæc ancilla eos figurat, quorum in prædicatione fidei Evangelicæ os hiat, & cor non hiat. De quibus scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et de quibus Apostolus ait: Qui prædicas non furandum, furaris. Verumtamen ut etiam per hanc conditionem libera illa uxor Jacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideò Dominus dicit: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Undè Apostolus: sive, inquit, occasione, sive veritate Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: tanquàm & ancilla pariente, de prole numerosiore lætatur. [6] Est verò quidam Liæ fœtus ex beneficio Rachel editus, cùm virum suum secum debi-

ta

(1) Ad unum ergò tendendum, sed propter hoc multa fer. *s. ex August.* ad unum ergò tenendum multa *f. s. Apud Eucher.*

(2) Atque patiendi, *ex August.*

(3) Ad eam virtutem, *ex August. al.* vitam.

(4) Utcunque cogitandi, *ex August. & Eucher. absunt hæ duæ voces. à m. s. o.*

(5) Suscipere filios: liberos, *August.*

(6) Est verò quidam Liæ fœtus, *ex August.* affectus, *m. s.*

ta nocte cubiturum, acceptis à filio Liæ mandragoricis malis, cum sorore cubare permisit. Quid enim de mandragora dicendum est? Proindè rem comperi pulchram & suave olentem, sapore autem insipido. Et ideò in illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularem. Undè dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis, qui foris sunt. Qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerunque labori eorum per quos sibi consulitur, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perveniunt eorum, qui sunt in Ecclesia, nisi quicunque in actionum periculis & labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica invenit exiens in agrum, hoc est, honestè ambulans ad eos, qui foris sunt. Doctrina verò illa sapientiæ, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantulamcunque non adsequeretur, nisi per eos, qui in mediis turbis agendo ac [1] suadendo Populis præsunt; non ut præsint, sed ut prosint: quia dum isti actuosi & negotiosi homines, per quos multitudinis administratur utilitas, & quorum auctoritas Populis chara est, testimonium perhibent, etiam remotiori vitæ propter studium conquirendæ & contemplandæ veritatis otiosæ, quodammodo mala mandragorica per Liam perveniunt ad Rachel: ad ipsam verò Liam per filium primogenitum: id est, per honorem fœcunditatis ejus, in qua est omnis fructus laboriosæ, atque inter incerta tentationum periclitantis actionis. Quam plerique bono ingenio præditi, studioque flagrantes, quamvis idonei regendis Populis esse possint: vitant tamen propter turbulentas occupationes, & in doctrinæ otium toto pectore tanquàm in speciosæ Rachel [2] feruntur amplexum. Sed quia bonum est, ut etiam hæc vita latiùs innotescens popularem gloriam mereatur: injustum est autem, ut eam consequatur, si amatorem suum administrandis Ecclesiasticis curis aptum & idoneum in otio detinet, nec gubernationi communis utilitatis impertit: propterea Lia sorori suæ dicit: Parum est tibi, quod virum meum accepisti, insuper & mandragoras filii mei vis accipere? Per unum virum significans eos omnes, qui cum sint agendi virtute habiles, & digni, quibus regimen Ecclesiæ committatur ad dispensandum fidei Sacramentum: illi accensi studio doctrinæ, atque indagandæ & contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis removere, atque in otio discendi atque docendi volunt considere. Ità ergò dictum est: Parum est tibi, quod accepisti virum meum: insuper & mandragoras filii mei vis accipere? Ac si diceretur: Parum est, quòd homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in otio detinet vita studiosorum, insuper & popularem gloriam requirit. Proindè, ut justè eam comparet, impertit Rachel virum sorori suæ illa nocte, ut scilicèt qui virtute laboriosa regimini Populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare delegerint, suscipiant experientiam tentationum curarumque sarcinam pro utilitate communi, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerant, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitioribus Populis exis-

(1) Agendo ac suadendo, *ac*, sudando, *Eucher.*
(2) Feruntur amplexum, *ità August.* fruuntur amplexib. *Val. Eucher.*

timationem bonam, quod illa poma significant: & quod necessarium est ad exhortationem discentium. Sed planè, ut hanc curam suscipiant, vi coguntur, satis & hoc significatum est, quòd cum veniret de agro Jacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait: Ad me intrabis, conduxi enim te pro mandragoris filii mei. Tanquàm diceret: Doctrinæ, quam diligis, vis conferre bonam opinionem? Noli [1] defugere officiosum laborem. Hæc in Ecclesia geri quisquis adverterit, cernit, & experimur in exemplis, quod intelligimus in libris. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum? Venire homines ab operibus seculi, & ire in otium cognoscendæ & contemplandæ veritatis, tanquàm in amplexum Rachel, & excipi de transverso Ecclesiastica necessitate, atque ordinari in laborem, tanquàm Lia dicente: ad me intrabis? Quibus castè mysterium Dei dispensantibus, ut in nocte hujus seculi [2] filios generent fidei, laudatur [3] à Populis etiam illa vita, cujus amore conversi, spem seculi reliquerunt, & ex cujus professione [4] ad ministerium regendæ plebis assumpti sunt. Id enim agunt in omnibus laboribus suis, ut illa professio, [5] quo se converterant (quia tales rectores Populis dedit) latiùs & clariùs glorificetur, tanquàm Jacob non recusante noctem Liæ, ut Rachel pomis suave olentibus, & clarè nitentibus potiatur. Quæ aliquando & ipsa, præstante misericordia Dei, per se ipsam parit: vix tandem quidem, quia perrarum est, ut, in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: & quidquid de hac re piè sapienterque dicitur, sine phantasmate carnalis cogitationis, & salubritèr, vel ex parte capiatur. Alio quoquè sensu Liam & Rachel Victorinus Martyr, & cæteri in similitudine Ecclesiæ, vel Synagogæ interpretati sunt. Liam enim majorem natu Synagogæ tenuisse existimant typum, quia prior, Dei genuit Populum. Et quidem & oculis legitur gravida, quia Lex per Moysen data, cooperta est atque signata. Rachel autem junior & pulchra, priùs sterilis, & postmodum fœcunda, similitudo est Ecclesiæ. Junior, quia tempore posterior. Pulchra, quia corpore & Spiritu Sancta. Oculi ejus decori, quia Evangelium prospicere meruerunt. Quæ etiam tamdiù sterilis fuit, quousque Synagoga Populum generabat. Cur autem Jacob pro Rachel servivit, & supponitur ei Lia major? Nisi quia Dominus, ut Ecclesiam assumeret, priùs sibi Synagogam conjunxit? Servitus itaque ipsius Jacob septem annorum pro duabus uxoribus, hujus vitæ præsentis tempus significat, quæ per septem dies volvitur, in qua Dominus formam servi accepit, factus obediens paternæ voluntati usque ad mortem. Ille enim pro ovibus servit, & Dominus noster ait: Non venit filius hominis ministrari, sed ministrare. Ille oves pavit, & Dominus in Evangelio dicit: Ego sum Pastor bonus. Ille mercedis lucro varium sibi pecus abstulit: Christus diversarum gentium varietatem sibimet congregavit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alveis aquarum opposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur ejus oves. Et Dominus noster in aqua

(1) Defugere officiosum laborem, *ex August. & imp.* fugere officii laborem, *m. s. non ità elegantèr.*
(2) Filios generent fidei, *August. & imp.* filios generent Dei, *m. s.*
(3) A Populis, *August.* ab Apostolis, *m. s.*
(4) Ad ministerium regendæ plebis: ad misericordiam, *August. & imp.*
(5) Quo se convert. *August. al.* qua se.

aqua Baptismatis trium personarum nomina Patris, & Filii, & Spiritus Sancti Populi fideli proposuit, ut quisque hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ovis Dei.

CAPUT XXVI.

De fuga Jacob, & Rachel, quæ furata est deos patris sui.

1 Post longam igitùr servitutem, quam Jacob apud socerum suum pro uxoribus, velut mercede, sustinuit, præcepit ei Dominus, ut reverteretur in patriam suam. Tùnc ignorante socero, cum uxoribus, & comitatu properavit. Laban autem consecutus est eum in montem Galaad cum furore, atque idola, quæ Rachel furata erat, apud eum requisivit, nec reperit. Quid igitùr sibi hoc ipsum figuralitèr velit, inspiciendum est. Dum Laban superiùs aliam gerat personam: nùnc tamen Diaboli typum figurat. (1) Laban quippè interpretatur dealbatio. Dealbatio autem Diabolus non inconvenientèr accipitur, qui cum sit ex merito tenebrosus, transfigurat se in Angelum lucis. Huic servivit Jacob, id est, ex parte reproborum Judaicus Populus, ex cujus carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi, qui cum furore Jacob persequitur, quia electos quosque qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Hujus filiam, id est, seu mundi, seu Diaboli Jacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate conjunxit: quam & de domo patris abstrahit: quia ei per Prophetam dicit? Obliviscere Populum tuum & domum patris tui. Quid verò in idolis, nisi avaritia designatur? Undè & per Paulum dicitur: & avaritia, quæ est idolorum servitus. Laban ergò veniens apud Jacob, idola non invenit: quia ostensis mundi thesauris Diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippè, quæ ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem humilitatem pœnitentiæ appetere, sicùt scriptum est: Surgite postquam sederitis. Rachel ergò sedendo idola cooperuit: quia Sancta Ecclesia Christum sequens vitia terrenæ concupiscentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De hac coopertione vitiorum per Prophetam dicitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Nos igitùr Rachel illa signavit, qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ utique avaritiæ immunditia, non illos, qui virilitèr currunt, impedit, quibus dicitur: Virilitèr agite & confortetur cor vestrum. Sed his maximè evenit, qui, quasi effœminato gressu gradientes, per blandimenta seculi resolvuntur. Undè & illic ejusdem Rachelis hæc verba sunt: Juxta consuetudinem fœminarum nùnc accidit mihi: id est, quasi muliebria se habere innotuit. Laban autem postquam persecutus esset Jacob, & invenisset eum, & locuti essent inter se inientes fœdus, tulit Jacob lapidem, & erexit illum in titulum, dixitque fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, quem vocavit Laban, tumulum testis: & Jacob, acervum testimonii. Inter fideles enim tàm Judæos, quàm gentes, testis est lapis eminens in simili-

(1) Laban quippè, *usque ad*, accidit mihi. *Verba sunt Gregor. lib. 30. Moral. cap. 16.*

litudinem Christi, & acervus lapidum, qui est multitudo credentium.

CAPUT XXVII.

De lucta Jacob cum Angelo.

1 HIS transactis, Jacob mittit nuntios ad Esau fratrem suum, mittit & munera. Post hæc, transductis omnibus suis per torrentem, ipse remansit solus. Et [1] ecce vir luctabatur cum illo, prævaluitque ei Jacob, nec dimisit eum donec benedictionem extorqueret, sacrumque Israël nomen acciperet. In quo principalitèr Sacramenti Dominici imago præfigurata est. Vir enim ille typum Christi evidentissimè gesserat. Cui tamen ideò prævaluit Jacob utique volenti, ut mysterium figuraret Passionis Christi, ut visus est Jacob in Judæorum typo, hoc est, in corporis sui sobole prævaluisse Deo, & quasi cum infirmo, ità cum carne ejus luctamen inire & invalescere in Passione ejus, sicùt scriptum est, cum dicerent, crucifige, crucifige. Et tamen Jacob benedictionem ab eodem Angelo, quem victor superaverat, impetravit. Cujus nominis impositio, utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israël, videns Deum, quod erit in fine præmium Sanctorum. Tetigit porrò illi idem Angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit. Sicque erat unus & idem Jacob & benedictus & claudus. Benedictus, in his, qui in Christum ex eodem Populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nàm femoris ejus nervus, vel latitudo, generis multitudo est. Plures quippè sunt in stirpe, qui degenerantes à fide patrum, & à præceptis auctoris sui deviantes, in erroris sui semitis claudicant. De quibus propheticè dictum est. Et claudicaverunt à semitis suis. Qui tamen Populus post [2] subtractis sibi viribus non solum claudicat, sed & torpescit, ne ultra jàm generare filios possit. Denique quod adjecit idem Patriarcha vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narrat fuisse luctatum: id significat quidèm, quod idem Deus homo erat futurus, qui cum Jacob Populo luctaretur.

CAPUT XXVIII.

De Dina, partu Rachel, & incestu Ruben.

1 POst hæc Sichem filius Hemor Dinam filiam Jacob violavit. Qui post concubitum ejus familiæ Israël voluerat sociari. Quem Simeon & Levi fratres, virginitatis sororiæ vindices dolo cum omni Populo ejus interfecerunt. [3] Sed quid sibi velit quod scriptum est: Egressa est Dina, ut videret mulieres regionis illius? Quam cum vidisset Sichem, filius Hemor, Princeps terræ illius, adamavit, & rapuit, dormuitque cum illa, vi opprimens virginem, & conglutinata est anima ejus cum ea, tristemque blanditiis delinivit. Dina quippè, ut mulieres videat extraneæ regionis, egreditur, quando unaquæque mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium evagatur. Quam Sichem Princeps terræ opprimit: quia videlicèt inventam in curis exterioribus Diabolus corrumpit. Et adglutina-

(1) Et ecce vir luctabatur cùm illo, *usque ad*, claudicaverunt--à semitis suis, *ex 16. de Civit. cap. 39. Vid. item Serm. 80. de Tempore.*
(2) Subtract. sib. virib. *ex Pal. al.* tactis sibi nervis.
(3) Sed quid sibi velit, *usque ad*, gaudet etiam in delictis. *Verba sunt Greg. Pastor. part. 3. admonitione* 30.

nata est anima ejus cum ea: quia unitam sibi per iniquitatem respicit: & quia cum mens à culpa resipiscit, [1] humiliatur, atque admissum flere conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos vocat, quatenùs utilitatem tristitiæ subtrahat: rectè illic adjungitur, tristemque blanditiis delinivit. Modò enim facta aliorum graviora; modò nihil esse, quod perpetratum est, modò misericordem Deum loquitur, modò adhùc tempus subsequens ad pœnitentiam pollicetur. Ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur, quatenùs tùnc nulla bona percipiat, quàm nùnc mala nulla contristant: & tùnc pleniùs obruatur suppliciis, quæ nùnc gaudet etiam in delictis. Dehinc loquitur Deus ad Jacob, ut habitaret in Bethel. Ibi Rachel cum pareret Benjamin, mortua est. Sed quid sibi vult, quod cum eundem Benjamin, Rachel pareret, vocavit nomen ejus, Filius doloris mei, nisi futurum prophetans ex ejus Tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore? Alitèr per Benjamin terrestris figurabatur Jerusalem, quæ est in Tribu ejusdem Benjamin, cujus Populus gravi matrem dolore affecit, effundendo sanguinem Prophetarum. Insuper etiam in necem Christi impiis acclamando vocibus, sanguis ejus super nos, & super filios nostros. Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui præceps efferbuit: quod incestus crimen non scriberetur, nisi futura perversitas Israëlitici Populi prænuntiaretur. Quanquàm & in illo, qui hoc commisit, consideretur esse flagitium: in Scripturis tamen prophetia est futurorum. Nàmque per Ruben primogenitum Populus primogenitus Israël ex circuncisione significatur, qui torum concubinæ polluit, id est, Legem Veteris Testamenti sæpè prævaricando commaculavit. Quòd autem in concubina lex Veteris Testamenti ponatur, Paulus Apostolus docuit, dicens: Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera. Hæc autem sunt duo Testamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in Veteris Testamenti ponitur typo. Una est enim perfecta columba genitrici suæ, quæ virgo casta, regina, sponsa Regi Ecclesiæ per Evangelium jungitur Christo.

CAPUT XXIX.

De Juda, quando dormivit cum nuru sua.

1 JAM [2] deindè Judæ factum consideremus, qui cum sua nuru concubuit, quid significaverit futurum. In Thamar ergò nuru Judæ intelligitur Plebs Judæa. Cui de Tribu Juda reges tanquàm mariti adhibebantur, meritò nomen ejus amaritudo interpretatur. Ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non rectè operabantur in plebe: unum eorum, qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, significabantur in duobus filiis Judæ: quorum unus erat [3] sævus ante Deum: alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad fœcundandam Thamar. Nec sunt ampliùs, quàm duo genera hominum inutilia ge-

(1) Humiliatur *Greg.* ad se ducitur, *f. addicitur: sic enim alibi loquitur, ut ostendimus ad cap. 19. Exposit. Deuteron.*
(2) Jàm dehinc, *usque* ad, fatebuntur. *Verba sunt August. lib. 22. contra Faust. à cap. 83. usque ad* 87.
(3) Sævus ante Deum: nequam. *Vulg.* πονηρὸς lxx. malignus vel sævus *apud Bedam*: malignus & sævus ante Dominum. *August. Hebraicè.* רע.

generi humano : unum nocentium, alterum præstare nolentium. Et, si quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tanquàm in terra fundentium. Quia in malo prior est qui nocet, quàm ille qui non prodest, ideò major dicitur malignus : ille autem sequens, qui fundebat in terram. Nomen quoquè majoris, qui vocabatur Her, interpretatur pellicius, qualibus tunicis induti sunt primi homines in pœnam damnationis suæ dimisi ex Paradiso. Sequentis autem nomen, qui vocabatur Onan interpretatur mœror eorum. Quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat undè prodesse possit, atque id perdat in terra? Majus porrò malum est ablatæ vitæ, quod significat pellis, [1] quàm non adjutæ, quod significat mœror eorum : Deus tamen ambos occidisse dictus est. Ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius verò filius Judæ, quod illi mulieri non jungitur, significat tempus ex quo Reges plebis Judæorum cœperunt de tribu Juda non fieri. Ideò erat quidèm filius Judæ: sed eum Thamar maritum non accipiebat*:* quia erat eadem tribus Juda: sed jàm in Populo nemo indè regnabat. Undè & nomen ejus Sela, interpretatur dimissio ejus. Non pertinent sanè ad hanc significationem viri sancti & justi : qui licet illo tempore fuerint, ad Novum tamen pertinent Testamentum, cui prophetando scientèr utiles fuerunt : qualis David fuit eo sanè tempore, quo jàm Judæa cœperat Reges ex Tribu Juda non habere. Non est computandus Herodes major in regibus ejus, tanquàm maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei Sacramento illo mysticæ Unctionis, tanquàm conjugali fœdere cohærebat: sed tanquàm extraneus dominabatur: quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat, & sic ejus filii Tetrarchæ, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus : qui cum Pilato in Passione Domini concordavit. Isti ergò alienigenæ usque adeò non deputabantur in regno illo mystico Judæorum, ut ipsi Judæi publicè clamarent frendentes adversus Christum: Nos non habemus Regem nisi Cæsarem. Neque hoc verum, nisi illa universali dominatione, Romanorum. Quippè etiam Cæsar Rex erat non propriè Judæorum*:* sed ut Christum negarent, [2] & ut huic adularentur, ideò se tali voce damnarunt. *Illo enim* tempore, quo jàm de Tribu Juda regnum defecerat, [3] veniendum erat Christo verò Salvatori Domino nostro, qui non obesset, multumque prodesset. Sic enim fuerat prophetatum*:* Non deficiet Princeps ex Juda neque dux de femoribus ejus, donec veniat [4] cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Jàm isto tempore omne quoquè magisterium Judæorum, & mystica, undè Christi vocabantur, unctio ipsa defecerat, secundùm prophetiam Danièlis. Tùnc venit cui repositum, qui est expectatio gentium, & unctus est sanctus sanctorum oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis majoris tempore. Passus est autem Herodis [5] minoris Tetrarchæ. Hujus itaque venientis ad oves, quæ perierant domus Israël, figuram gessit iste Judas, cum iret

(1) Quàm non adjutæ, *ex August. & impress.* quàm non habitæ, *m. s.*
(2) Et huic adularentur, *ex August. & m. s.* & hunc adorarent, *apud Bedam.*
(3) Veniendum erat Christo vero Salvatori Domino nostro, *ex August. & impress.* Veniendum erat ad Christum verum Salvatorem Dominum nostrum, *m. s.*
(4) Cui repositum erat, *retinuimus verba* lxx. *quib. utitur August. & inferiùs bis repetuntur. quod non advertit qui Vulg. ed. verba substituit.*
(5) Herodis minoris : Herodis Tetrarchæ, *August. & impress.*

iret ad tondendas oves suas in Thamna, quod interpretatur deficiens. Jàm enim defecerat princeps ex Juda, & omne magisterium, atque unctio Judæorum, ut veniret, cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odollamite, cui nomen Hiras. Et interpretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc planè testimonio Dominus venit, habens quidèm testimonium majus Joanne. Sed tamen propter oves infirmas hoc testimonio est usus in aqua. Nàm & ipse Hiras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omninò fratrem suum Joannes. Fratrem secundum semen Abrahæ, secundum cognationem Mariæ matris ejus, & Elisabet matris suæ, eundemque Dominum & Deum suum. Quia sicùt ipse ait: ex plenitudine ejus accepit. Vidit omninò, & ideò in natis mulierum major illo non surrexit. Quia ex omnibus prænuntiantibus Christum ipse vidit, quod multi justi & Prophetæ cupierunt videre, & non viderunt. Salutavit ex utero, agnovit perfectius ex columba: & ideò tanquàm Odollamites verè testimonium perhibuit in aqua. Venit autem Dominus ad oves tondendas, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorum: ex quibus Ecclesiæ laudatæ in Canticis Canticorum dentes essent, velut grex detonsarum. Jàm deindè Thamar habitum mutat, nàm & commutans interpretatur. Thamar mutat habitum, mutat & nomen, & fit de Synagoga Ecclesia. Sed ut in ea nomen prorsùs amaritudinis maneat. Non illius amaritudinis in qua Domino fel ministravit: sed illius, in qua Petrus amarè flevit: nàm & Juda, Latinè confessio est. Confessioni ergò amaritudo misceatur, ut vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia fœcundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam; & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. Nàm & ipse habitus meretricis confessio peccatorum est. Typum quippè Ecclesiæ gerit Thamar ex gentibus evocatæ, sedens cum hoc habitu ad [1] portam Henam, vel Henaim, quod interpretatur fontes. Cucurrit enim, velut cervus ad fontes aquarum, pervenire ad semen Abrahæ. Illic à non agnoscente fœtatur, quia de illa prædictum est: Populus, quem non cognovi, servivit mihi. Accepit in occulto annulum, monile & virgam, quia vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinavit, illos & vocavit: quos autem vocavit, illos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit. Sed hæc, ut dixi, adhùc in occulto, ubi fit & conceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem promissus hœdus, tanquàm meretrici. Hœdus, exprobatio peccati. Per eundem Odollamitem, tanquàm increpantem & dicentem: Generatio viperarum. Sed non eam invenit peccati exprobratio, quàm mutavit confessionis amaritudo. Post verò [2] jàm publicatis signis annuli, monilis, & virgæ vicit temerè judicantes Judæos: quorum jàm personam Judas ipse gestabat. Qui hodieque dicunt, non hunc Populum esse Christi, nec habere nos semen Abrahæ, sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, justificationis & glorifica-

ca-

(1) Ad portam Henam vel Henaim. *Reliquerunt* lxx. *vocem Hebræam* Henaim, *quæ oculos vel fontes significat. Pro quæ Vulg.* in bivio *reddidit. Vide Hier. trad. Heb. in cap.* 38. *Gen.*
(2) Post verò jàm publicatis: jàm publicis, *August.*

cationis, sine dubio confundentur: & nos magis, quàm se, justificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusatur enim à Judæis, quasi adulteratrix legis: sed ostendit virgam, signum Passionis, & monile legis legitimæ, & annulum, pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit parientem Thamar, & duos in utero geminos habentem: quorum scilicèt primus, qui dicitur Zara, misit manum suam, & obstetrix ligavit coccinum: & dehinc illo manum intrinsecus retrahente, posterior, qui Phares vocatur, porrexit manum & nascendo præcessit: figuralitèr congruit, [1] quòd ostenderit Israël in legis opera manum suam, & eam Prophetarum & ipsius Salvatoris pollutam cruore contraxerit. Postea verò proruperit Populus gentium: scilicèt ut futuri essent novissimi, qui erant primi: & primi futuri essent, qui erant novissimi.

CAPUT XXX.

De Historia Joseph.

1 DEhinc [2] historia sequitur Joseph, qui venditus à fratribus, in Ægyptum perductus, atque ibidem sublimatus est. Joseph unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater præ cæteris filiis dilexit, Christum Dominum figuravit. Quem Deus Pater secundum carnem natum cæteris fratribus ex Abraham stirpe genitis prætulit. Undè & ibi dicitur: Amabat eum Jacob, eo quod in senectute genuisset eum. Senescenti enim mundo illucescens Dei filius per Mariæ Virginis partum serus advenit, tanquàm filius senectutis, secundum Sacramentum suscepti corporis, qui erat ante per substantiam deitatis semper cum patre. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem Populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significavit. [3] Somnium verò illud, per quod fratrum manipuli adoraverunt manipulum ejus, illud est, quod in Christo completum est: Adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes servient ei. Scilicèt per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est, quem Sol & Luna, & Stellæ adorant: de quo Sole dictum est. Laudate eum Sol & Luna; laudate eum omnes Stellæ. Ipsum enim excellentia Sanctorum in Solis nomine, & Ecclesiæ claritas sub imagine Lunæ; & omnium numerositas Populorum in figura Stellarum adorant. Undè pater suus increpavit eum, dicens: Nunquid ego & mater tua & fratres tui adorabimus te? [4] Objurgatio ista patris duritiem Populi Israël significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, adorare contemnunt. Jacob [5] mittit Joseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem gereret. Et Deus Pater misit Filium suum Unigenitum, ut genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur utique ab illo patre de quo scriptum est: misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut videret si rectè agerentur oves. Et Dominus inquit in Evangelio: non veni nisi ad oves perditas domus Israël. [6] Invenit ergò Joseph fratres suos in Dothain interpretatur defectio, verè in grandi defectione erant, qui

(1) Quòd ostenderit: *ita m. s.* Quod extenderit, *apud Bed.*
(2) *Vide August. serm.* 81. *de Tempore.*
(3) Somnium verò, *usque ad*, adorabimus te, *verba sunt August. ibid.*
(4) Objurgato, *usque ad*, contemnunt, *verba sunt. Ambros. cap.* 2. *de Jopeph.*
(5) Jacob mittit, *usque ad*, visitaret, *August. ibid.*
(6) Invenit ergò Joseph, *usque ad*, statuerunt. *ejusd.*

qui de fratricidio cogitabant: cumque vidissent Joseph fratres sui procul, occidere eum cogitaverunt. Et Judæi videntes verum Joseph, Dominum Jesum-Christum, ut eum crucifigerent uno omnes consilio statuerunt, dicentes: crucifige eum, fera pessima devoravit eum, id est, Judaica plebs interfecit eum: de qua Dominus in Evangelio dicit: Ecce ego mitto vos sicùt oves in medio luporum. (1) Nudaverunt Joseph fratres sui tunica polymita, & talari: & Judæi Christum per mortem Crucis expoliaverunt tunica corporali. (2) Polymitam autem, id est, decoratam omnium virtutum diversitate. Resperserunt autem tunicam hœdi sanguine: quia falsis eum testimoniis accusantes, in invidiam deduxere Populi omnium peccata donantem. (3) Mittitur dehìnc in cisternam: id est, in lacum: & Christus expoliatus, carne humana descendit in infernum. De cisterna quoquè levatus ille Ismahelitis: id est, gentibus venditur: & Christus postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Judæ consilium triginta argenteis distrahitur, & hic Christus per consilium Judæ Iscariotis eodem numero venundatus est. (4) Dehìnc Jacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater, filium lugebat amissum: quasi Propheta flebat interitum Judæorum. Denique scidit vestimentum suum, quod in Passione Domini legimus factum à principe sacerdotum. Sed & velum templi scissum est, ut Propheta & nudatum Populum suum, & divisum ostenderet regnum. Igitùr Joseph descendit in Ægytum: & Christus in mundum. Emit eum Eunuchus, id est, castus in disciplinis Evangelicis Populus Christianus. Erat autem Joseph pulchra facie: ità & de Christo David ait: Speciosus formâ præ filiis hominum diffusa est gratia in labiis tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos injecit, ut adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier figura erat Synagogæ, quæ sæpè, sicùt scriptum est, mœchata est post Deos alienos: similitèr volebat, & Christum in adulterii sui scelere retinere, ut negaret se esse Deum, & Pharisæorum magis & Scribarum, quàm legis, præcepta servaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, id est, adulterinæ Synagogæ, manu veste corporis apprehensus, carne se exuit, & liber mortis in Cœlum ascendit. Calumniata est meretrix, ubi eum non potuit tenere, dicens, quòd templum Domini blasphemaret, & legis diceretur transgressor. Sed illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt, cum etiam ubi velut puniendus descenderat, indè alios liberavit. Denique invenit Joseph duos Eunuchos de domo regis in carcere vinctos, duorum populorum credentium vel incredulorum figuram gestantes: qui conclusi sub peccato Adæ, transgressione obnoxii tenebantur. Qui ideò dicuntur Eunuchi, quia castam acceperant regulam disciplinæ. Eloquia, inquit, Domini casta. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura, ut Joseph, somnia revelante, solutus est à peccatis credentium Populus, & inferni carcere liberatus redditur ministerio divinæ legis. Incredulus autem & impius Populus Judæorum, quia in con-

(1) Nudaverunt, *usque ad*, tunica corporali, *ejusd.*
(2) Polymitam, *usque ad*, virtutum diversitate. *Ambros. cap.* 3.
(3) Mittitur dehìnc in cistern. *usque ad*, venundatus est. *August. ibid.*
(4) Dehìnc Jacob, *usque ad*, ostenderet regnum. *Ambros. cap.* 3.

conversionis ligno non credidit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri Eunucho contigit, qui Judæorum imaginem indicavit. Præterea narrat Pharao somnium, interpretatur Joseph. Sed quid significant septem anni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septem vaccis pinguibus ostendebantur? Nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus ubertas fidei larga pietate redundat? At contra septem steriles & jejuni famem veritatis & justitiæ novissimis temporibus significabant. Congregavit autem Joseph per septem annos omnem frugum abundantiam, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicèt charismata septem, quasi per septem annos, ut cum septem anni inopiæ cœperint, id est, cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando fames fidei fuerit Salvatoris, tùnc sancti paritèr & fideles habeant copiosam justitiæ frugem, ne fides eorum inopiâ sermonis adtenuata deficiat. Indè Joseph, qui typum Christi induerat, currum meruit, & præco clamavit ante eum, & constituit illum Pharao super universam terram Ægypti. Et Dominus noster, postquàm est distractus à Juda, ut Joseph à fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit currum Regni Cœlestis: de quo dictum est: Currus Dei decem millibus. Et accepit potestatem à patre prædicandi & judicandi: sicùt Paulus Apostolus ait: & dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum. Accepit quoque & annulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur, frontibusque & cordibus nostris per signum crucis figura æterni regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam bysso splendidiorem, & stola immortalitatis, accepit quoquè torquem auream, id est, bonum intellectum. Præco antè eum præcedit, id est, Joannes Baptista, qui iter ejus præcedens, præconabat dicens: Parate viam Domino. Habebit & alium præconem Eliam, qui ejus futurum prænuntiabit adventum, sivè tubam Angeli: quia ipse dixit: veniet in tuba Angeli. Vocatur quippè Joseph lingua Ægyptiaca, Salvator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Joseph Salvator ostenditur? Non tantùm unius terræ Ægypti, sed etiam totius Mundi. Triginta annorum erat Joseph, quando in conspectu Regis Pharaonis stetit. Totidemque annis legitur fuisse Christus, quando sub typo Pharaonis in conspectu Herodis apparuit revelatus. Accepit ergò ex gentibus uxorem, id est Ecclesiam: ex qua genuit duos filios: id est, duos Populos ex Judæis & gentibus congregatos. Igitur post ubertatis annos, in universo orbe fames prævaluit. Meritò, quia non erat, qui faceret bonitatem. Post (1) hæc Joseph penuria frumenti salvat Ægyptum: & Christus à fame Verbi Dei liberat mundum, aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subjugavit. Nisi enim Joseph fratres vendidissent, defecerat Ægyptus. Nisi Christum Judæi crucifixissent, perierat mundus. Joseph interpretatur augmentatio, sivè ampliatio. Sed in illo Joseph ampliationem non habuit, nisi sola Ægyptus: in nostro verò Joseph augmentum habere meruit universus mundus. Ille erogavit triticum: noster ero-

(1) Post hæc Joseph, *usque ad*, sonus eorum. *August. ibid.*

erogavit Dei Verbum. Et in omnem terram exiit sonus eorum. Dixit [1] Jacob filiis suis : est frumentum in Ægypto. Dicit Deus Pater. Ex Ægypto vocavi filium meum. Descendunt igitùr decem provectiores fratres: id est Judæi, quasi sub Decalogo legis, & numero constituti : quos ipse cognoscens non est agnitus ab eis. Cognoscuntur & Hebræi à Christo : ipsi autem non cognoscunt eum. Dederunt illi quidèm pecuniam : Sed Joseph, id est Christus, triticum dedit, & argentum reddidit : quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. [2] Vidit Joseph Benjamin fratrem suum parvulum : mysticè quoquè vidit Jesus Paulum, quando circunfulsit eum lux. Parvulus dicitur, quia nondum maturam in carne fidei ætatem gerebat. Undè etiam & adolescens legitur fuisse, quando lapidantium Stephanum vestimenta servabat. Flevit Joseph : & cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lavat faciem suam, ut amissum & lumen restituat : Lavit faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus: per quem Dominus Jesus à plurimis videretur. Dehìnc scyphus argenteus soli sacculo junioris inseritur. [3] Sed quid sibi vult quòd inventus est in sacco Benjamin scyphus Joseph ? Nisi quia in corpore Pauli jàm doctrinæ cœlestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege ? Sed quia subjectus non erat divinæ gratiæ, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias manum posuit, marsupium solvit. Marsupio soluto argentum resplenduit, & decidentibus squammis, velut quibusdam sacci vinculis; soluto sacco; id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiæ libertatem, & revelata facie, sermones Evangelii prædicavit. Dati sunt ei triginta argentei cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos à Christo accipit quicunque prædicat Trinitatem, sive Christi crucem. Ideoque Paulus ait: Neque enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum. [4] Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ omniumque sensuum multiplicem in lege disciplinam. Præcellit igitùr Paulus: ejus exuberat portio meritorum : sed tamen habent & fratres, id est, alii predicatores gratiam suam. Binas stolas, id est, ut confiteantur Christum & Deum esse, & hominem, juxta quod in Proverbiis legitur : Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus, id est, mystica vel morali intelligentia. Mittuntur & Patri munera. Filius honorat patrem : Christus Populum suum invitat promissis, invitat muneribus. Portant hæc munera asini : illi gentiles inutiles & laboriosi antè; nùnc autem utiles : portant in typo Christi munera, portaturi in Evangelio munerum largitorem. Dimisit Joseph fratres suos, qui nuntiaverunt patri, dicentes: Joseph vivit, & ipse Dominus est in omni terra Ægypti. Expavit autem Jacob, id est, plebs incredula: sed postquam gesta Christi agnoverit, reviviscit spiritus ejus, & qui mortuus videbatur, fide Resurrectionis Christi vivificatur. [5] Vocatur ergò à filiis suis : id est, à Petro, & Paulo, & Joanne Populus Judæorum invitatur ad gratiam. Occur-

(1) Dixit Jacob, *usque ad*, Filium meum. *Ambros. cap.* 8.
(2) Vidit Joseph, *usque ad*, à plurimis videretur. *Ambros. cap.* 10.
(3) Sed quid sibi vult, *usque ad*, prædicavit. *Ambros. cap.* 11.
(4) Quinque autem stolas, *usque ad*, vivificatur. *Ambros. cap.* 13.
(5) Vocatur ergò, *usque ad*, salvus fieret, *Ambros. cap.* 14.

currit illi Judas, quod interpretatum est, confessio: quia præcedit jàm confessio, quos anteà perfidia possidebat: & sic Joseph verus Christus occurrit, qui senescentem jàm suscipiat ultimis temporibus Populum Judæorum, non secundùm illius merita, sed secundùm electionem suæ gratiæ. Et imponit manum suam super oculos ejus, & cæcitatem aufert. Cujus ideò [1] distulit sanitatem, ut postremus crederet, qui antè non putavit esse credendum in Christo, & prærogativam superioris amitteret. Undè & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret. Tradidit post hæc Joseph parentibus & fratribus optimam terram Gessen, præbens eis cibaria: quia fames oppresserat terram. Sic & Dominus eligens optimam terram parentibus, id est, Patriarchis & Prophetis, ex quibus Christus secundùm carnem est genitus, sive omnibus sanctis, de quibus in Evangelio dicit: Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris. His igitùr dat terram scilicèt repromissionis Regni Dei, de qua dicit Propheta: Credo videre bona Domini in terra viventium.

CAPUT XXXI.

De benedictionibus Patriarcharum.

1 DEhinc [2] Joseph festinans accipere benedictionem patris, duos filios obtulit Manassem, & Ephraim, in quibus sicùt factum est in Esau & Jacob dicente Domino, major serviet minori, ità & in istis duobus filiis Joseph. Nàm major Manasses, qui interpretatur oblivio, typum gessit Judæorum, qui obliti sunt Deum suum, qui fecit eos. Minor autem Christianorum, qui fœcunditatem sonat, quod est proprium Populi junioris, qui corpus est Christi, qui fœcundatus est in latitudine mundi. Hos quidèm cum benedicere vellet Jacob, posuit Joseph Ephraim ad sinistram, Manassem autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minorem dextera, majori sinistram figuralitèr superposuit. Sicque crucis similitudo super capita eorum denotata Judæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignavit. Senioremque per crucis mysterium sinistrum factum de dextro, & juniorem dextrum de sinistro, quia, Judæis in nostra deserta labentibus, nos illorum gloriam adepti sumus. Talique Sacramento majori Populo Judæorum præpositus est minor Populus gentium. Undè & idem Patriarcha ait: Hic quidèm erit in Populum, sed hic exaltabitur.

2 His completis, vocavit Jacob filios suos, ut benediceret eos mystico ordine, loquens verò tanquàm futurorum præscius. Dixitque eis quæ novissimis temporibus futura erant, incipiens ità: (Ruben primogenitus meus.) [3] Secundùm mysticam intelligentiam Ruben prioris Populi videtur ferre personam. Cui etiam Dominus per Prophetam dicit: Israël primogenitus meus. [4] Etenim juxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atque regnum. Additur:

(Tu

(1) Distulit sanitatem, *ex Ambros al.* distulit cæcitatem. *eod. sensu.*
(2) *Vid. Aug. 16. de Civit. cap. 42. Et quidem leguntur hæ benedictionum interpretationes in appendicibus operum Augustini. Sed mirum, undè essent, non olfecisse Lovanienses: Hieronymo verò illas tribuisse, magis etiam mirum.*
(3) Secundùm mysticam intellig. *usque ad* primogenitus meus. *Ruffini verba sunt, sive mavis Origenis.*
(4) Etenim juxta quod primogenitis debebatur. *Vid. sup. not. ad cap. 23.*

(Tu virtus mea) utique quia ex ipso Populo fundamentum fidei: ex ipso virtus Dei, qui est Christus, advenit, ([1] principium doloris mei.) [2] Quomodo autem ipse sit principium dolorum, nisi dum Deo Patri semper irrogat injuriam, dum convertit ad eum dorsum, & non faciem? (Iste prior in donis,) quia primis ipsis data sunt eloquia Dei: primis ipsis legislatio, & testamentum sive promissio: (iste major in imperio) utique pro magnitudine virium: quia copiosiùs cæteris in hoc seculo Populus idem regnavit. (Effusus es autem sicùt aqua) peccando in Christum, quasi aqua, quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit (ultra non crescas.) Quia Populus ipse postquam in universo orbe dispersus est, valde imminutus atque abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ità subjecit. (Quia ascendisti cubile patris tui.) Non [3] sicùt Judæi intelligunt, hoc proindè dictum esse, eo quòd cum Bala concubina patris sui concubuerit. Prophetia enim futura prænuntiabat: non quæ fuerant gesta, ipso Patriarcha dicente: Annuntiem vobis, quæ ventura sunt novissimis diebus. Et ideò in præteritum non est referendum, quod ille futurum prædixit. Prædicebat enim Domini Passionem, & primogenitæ plebis audaciam: quia ascendit cubile Dei Patris sui, & maculavit stratum ejus, quando corpus Dominicum, in quo plenitudo divinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculavit.

3 Post hæc convertitur ad Simeon & Levi, dicens: (Simeon & Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia.) [4] Per Simeon & Levi scribæ & sacerdotes Judaici Populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Judæorum. De tribu verò Levi Principes Sacerdotum. De quibus scriptum est. Quia consilium fecerunt, ut Jesum morti traderent. De quo consilio iste Patriarcha, qui jàm mente Deum videbat, dicit: in consilium eorum non veniat anima mea. Et reliqua.

4 Horrebat enim jàm illo tempore sanctus iste Patriarcha videre consilia tantorum scelerum, quæ in novissimis temporibus facturi erant Judæi. Sequitur: (Quia in furore suo occiderunt virum) id est Christum, juxta quod Isaias ait: Væ animæ ipsorum: quia cogitatio ipsorum, consilium malum, adversus se dicentes: Alligemus justum quia inutilis est nobis, & in dolore suo suffoderunt murum, quando lancea conffoderunt illum, spirituale & fortissimum propugnaculum, quod custodit Israël (Maledictus furor eorum, quia pertinax) utique ad tantum scelus perpetrandum, quando furore accensi & ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato, dicentes illi: Crucifige, crucifige. Etsi hunc dimittis non es amicus Cæsaris: (& indignatio eorum, quia dura) dum Barabam latronem dimittendum peterent, & principem vitæ crucifigendum postularent. (Dividam eos in Jacob, & dispergam eos in Israël.) Hic duo nominantur, divisi & dispersi: idcircò quia nonnulli ex ipsis Domino crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Divisi enim dicuntur ii, qui ab eis separantur, & veniunt ad fidem. Dispersi autem ii, quo-

(1) Principium doloris mei. *κεφάλαιον λύπης μȣ. Aquila & Vulg. ἀρχὴ τέκνων μȣ.* Principium filiorum meorum Lxx.
(2) Quomodo autem ipse sit principium dolorum. *Quæ sequuntur*: Nisi, dum Deo Patri: &c. *Verba sunt Ruffini sive Origenis, quæ tamen non videtur interpretatio τȣ*, principium dolorum. *Sed verborum* Lxx. Durus portari, durus & temerarius. *σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης.*
(3) Non sicùt Judæi. *Ex Ambr. cap. 2. De Bened. Patriarch.*
(4) Per Simeon & Levi. *usque ad* anima mea. *Ex Ruff.*

quorum patriâ temploque subverso, per orbem terræ incredulum genus illorum spargitur.

5 Juda te laudabunt fratres tui.) [1] Per hunc enim Judam, verus confessor exprimitur Christus, qui ex ejus tribu, secundùm carnem est genitus. [2] (Ipsum laudant fratres sui) Apostoli scilicèt, & omnes cohæredes ejus, qui per adoptionem filii Deo Patri effecti sunt, & Christi [3] fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. (Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum.) Iisdem enim manibus, atque eodem crucis trophæo & suos texit, & inimicos, & adversarias potestates curavit, juxta quod Pater promittit ei, dicens: sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (Adorabunt te filii patris tui.) Quoniam multi ex filiis Jacob adorant eum per electionem gratiæ salvi facti. (Catulus leonis Juda.) Quoniam nascendo parvulus factus est, sicùt scriptum est: Parvulus natus est nobis. (Ad prædam, fili mi, ascendisti, [4] id est, ascendens in cruce, captivos Populos redemisti. Et quos ille leo contrarius invaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem. (Requiescens acubuisti, ut leo.) [5] Manifestissimè in Passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum, [6] sive quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno, quievit. [7] Sed quare ut leo, & velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate, hoc ipsum implevit, juxta quod & ipse dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego eam pono. Quod verò addidit, (& ut catulus leonis) indè enim mortuus, undè & natus. [8] Physici autem de catulo leonis scribunt, quòd cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tùnc deindè patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valdè convenientèr de Passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulcri jacens, somnum mortis implevit. Benè ergò Christus, ut leo, requievit, qui non solùm mortis acerbitatem non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Benè idem iterùm ut catulus leonis, quia die tertio resurrexit. [9] Undè & sic adjungitur de Resurrectione ejus: (Quis suscitabit eum?) Hoc est, nullus hominum, nisi se ipse, juxta quod idem de corpore suo dixit: solvite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. (Non deficiet Princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniant, quæ reposita sunt ei, & ipse erit expectatio gentium.) Hic locus manifestissimè ad Judam refertur: tandiù enim fuit ex semine ejus apud Judæos intemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex Virgine nasceretur. [10] Probant hoc historiæ Ju-

(1) Per hunc Judam verus confess. &c. *Ex Ambr. cap.* 4.
(2) Ipsum laudant fratres, *usque ad* cohæredes ejus. *Ex August.* 12. *cont. Faust. cap.* 42.
(3) Fratres per gratiam, *usque ad* Dominus per natur. *Ambros. ibidem: quadam tamen verba mutata, ut* curvavit, *pro* subjugavit
(4) Id est, ascendens in crucem. *August.* 16. *de Civit. cap.* 41. Ipsum genus mortis, hoc est, sublimitas crucis, in uno verbo intelligitur, quod ait, ascendisti.
(5) Manifestissimè, *usque ad* tradidit. *August. ibid.*
(6) Sive quando in sepulcro, *usque ad* quievit. *Ambros.*
(7) Sed quare ut leo, *usque ad* potestatem habeo. *August. ibid.*
(8) Physici autem, *usque ad* resurrexit. *Verba sunt Ruffini.*
(9) Undè & sic adjung. *usque ad* suscitabo illud. *ex* 16. *de Civit. cap.* 41.
(10) Probant Hoc historiæ *usque ad* pullum suum. *Ex* 12. *cont. Faust. cap.* 42.

Judæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Judæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quòd si putant Judæi non venisse Christum, ergò de tribu Juda usque hodie Judæorum permanet regnum. Itaque non defuit Rex de Populo Juda, donec veniret cui repositum est. Sed quia non solùm Judæis profuit, qui mittendus erat, ideò sequitur: (Et ipse erit expectatio gentium, alligans ad vineam pullum suum.) Pullus suus ex gentibus, Populus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum: hunc copulavit ad vineam Apostolorum, qui ex Judæis sunt. Nàm vinea Domini Sabaoth, domus est Israël. (Et ad vitem, ò fili mi, asinam suam:) ipse dixit: Ego sum vitis vera. Ad hanc verò vitem alligat asinam suam, cui supersedet, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligavit vinculo charitatis, & disciplinæ Evangelicæ nexu, ut de imitatione illius vivens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Christi. Alii namque hanc asinam synagogam interpretantur tardigradam scilicèt, & gravi pondere legis oppressam. ([1]Lavabit in vino stolam suam,) sive carnem suam in sanguine Passionis, sive sanctam Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. (Et in sanguine uvæ pallium suum.) Pallium gentes sunt, quas corpori suo conjunxit, sicùt scriptum est: vivo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam, sicùt vestimentum. [2] Nos quippè Christus in sanguine uvæ mundavit, quando sicùt botrus in Ligno crucis pependit. Tùnc enim ex latere ejus sanguis & aqua profluxit: [3] Sed aqua nos abluit, sanguis redemit. (Pulchriores oculi ejus vino.) [4] Oculi Christi, Apostoli & Evangelistæ sunt, qui scientiæ lumen universo corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores vino probantur, quia doctrina eorum austeritatem vini veteris exsuperat: id est, priscæ legis traditionem. Evangelica enim præcepta longè clariora sunt, quàm Veteris Testamenti mandata. (Et dentes lacte candidiores:) Dentes, prædicatores sancti sunt, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos, quasi comminuendo, in Christi corpore transferunt. [5] Nomine autem lactis, doctrina legis significatur, quæ carnalem Populum, tanquàm parvulos poculo lactis alebat: cujus quidèm candidiores lacte effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortem & validum cibum verbi mandunt atque distribuunt. De quibus dicit Apostolus in Epistola ad Hebræos: perfectorum autem est solidus cibus. Et benè candidiores lacte dentes ejus dicit. Omnes enim, qui perfecti sunt, & qui scripturarum cibos explanantes, subtilem, & minutum intellectum, qui spiritualis cibus dicitur, Ecclesiæ corpori subministrant, candidi debent esse, & puri, atque ab omni macula liberi.

6 Zabulon [6] in littore maris habitabit, & in statione navium.) Zabulon, qui interpretatur habitaculum fortitudinis, Ecclesiam significat fortissimam ad omnem tolerantiam Passionis. Hæc in littore maris habitat, & in statione navium, ut credentibus sit refugium, & periclitan-

(1) Lavabit in vino, *usque ad* vestimentum. *Carptim ex Ambros.*
(2) Nos quippè Christus, *usque ad* botrus in ligno pep. *Ex* 12. *cont. Faust. cap.* 42.
(3) Sed aqua nos abl. *usque ad* sang. redemit. *Ambros. ibid.*
(4) Oculi Christi Apostoli. *Ruffin. ibid.*
(5) Nomine autem lactis. *Hæc interpretatio communis Ruffino cum Ambrosio & Augustino.*
(6) Zabulon, *usque ad* pervenit. *Ex Ambros. cap.* 5.

tantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi immobili, & inconcussa firmitate solidata, spectat naufragium Judæorum, & hæreticorum procellas, qui circunferuntur omni vento doctrinæ, quorum etsi tunditur fluctibus, frangit tamen ipsa fluctus, non frangitur, nec ullis hæresum tempestatibus cedit, nec ulli vento schismatum commota succumbit. Pertendit autem usque ad Sidonem: hoc est, usque ad gentes pervenit. (1) Legitur etiam in Evangelio, indè assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dominum sæpè docuisse, sicùt scriptum est: Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilææ Gentium, Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.

7 Issachar asinus fortis.) Issachar, quod interpretatur merces, refertur ad Populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio mercatus est. Hic Issachar asinus fortis adscribitur, quia prius Gentilis Populus, quasi brutum animal & luxuriosum erat, nullaque ratione subsistens. Nùnc verò fortis est, Redemptori Domino colla subjiciens, & jugum disciplinæ Evangelicæ perferens. (2) Hic accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima:) inter terminos namque accubare, est præstolato mundi fine requiescere, nihilque de his, quæ nùnc versantur in medio quærere, sed ultima desiderare: & fortis asinus requiem videt, & terram optimam, cum simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriam tendit. Undè etiam & (ponet humerum suum ad portandum:) quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum onera libentèr portat. Undè & (factus est tributis serviens,) hoc est, regi & Christo suo fidei dona, operumque bonorum munera offerens. (3) Dan judicabit Populum suum, sicùt alia tribus in Israël. Fiat Dan coluber in via, & cerastes in semita: &c.) Alii dicunt Antichristum prædici per hæc verba de ista tribu futurum. Alii de Juda, à quo traditus est Christus, hæc scripta prænuntiant, & equitem & equum, Dominum cum carne suscepta designari volunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram reverteretur, undè assumptus est. Sed quoniam die tertia resurrexit, ideò ait: (Salutare tuum expectabo Domine,) sicùt & per David dicit: Non relinques animam meam in inferno, hæc quidèm ità exponunt. Alii verò hanc prophetiam ad Antichristum transferunt. (4) De tribu enim Dan venirè Antichristum ferunt, pro eo quod in hoc loco Dan, & coluber asseritur, & mordens, undè & non immeritò, dum Israëliticus Populus terram in castrorum partitione susciperet, primus Dan ad Aquilonem castrametatus est: illum scilicèt significans, qui in corde suo dixerat: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. De quo per Prophetam dicitur: A Dan auditus est fremitus equorum ejus, qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur. Cerata enim Græcè cornua dicuntur; serpensque hic cornutus esse per-

(1) Legitur etiam in Evang. *usque ad* lucem magnam *Ex Ruffino.*
(2) Hic accubans, *usque ad* libentèr portat. *Verba Gregor. 1. Moral. cap. 7.*
(3) Dan, *usque ad* designari volunt. *Verba sunt Ruffini.*
(4) De Tribu Dan, *usque ad* fideliter Christum. *Gregorii verba 31. Moral. cap. 10.*

perhibetur, per quem dignè adventus Antichristi asseritur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armabitur, etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorem esse, quàm viam? Fit ergò Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed in via mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita: quia quos fideles reperit, & se se ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, non solùm nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit. Et in persecutionis languore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum significat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulam mordere perhibetur. Ungulam quippè equi mordere, est extrema seculi feriendo contingere, ut cadat ascensor ejus retro. Ascensor equi est quisquis extollitur in dignitatibus mundi: qui retro cadere dicitur, & non in faciem: sicùt Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere, est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retro verò, quo non videtur cadere, est ex hac vita repentè decidere, & ad quæ supplicia ducatur, ignorare. Et quia Judæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat: benè Jacob eodem loco repentè in electorum voce conversus est, dicens: (Salutare tuum expectabo Domine,) id est, non sicùt infideles Antichristum, sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, verum credendo fidelitèr Christum.

8 Gad accinctus prœliabitur ante eum.) Iste Gad accinctus personam Domini exprimit, qui in primo adventu humilitatis suæ ante adventum Antichristi prœliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi sui circa femur potentissimè, quo inimicos divisit: id est, filium à patre, filiam à matre, nurum à socru: juxta quod legitur in Evangelio: Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Quòd autem ait ipse, accingetur retrorsùm, claritas Domini nostri in secundo regno ejus ostenditur: quia cum venerit Antichristus, idem ocurret retrorsùm, id est, post ejus vestigia, Christus celeri adventu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui. Undè & benè idem Gad latrunculus interpretatùr, eò quòd posterior: id est, secus pedes, quasi latrunculus, rapido atque improviso adventu exsiliat, contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est, quod Evangelista proclamat, dicens: quia dies Domini sicùt fur, ità in nocte veniet. Christus ergò & ante & retrò prœliari contra Antichristum scribitur. Ante eum namque in occulto adventu humilitatis dimicat. Post eum, manifestus in gloria majestatis. (1) Demonstrat apertè Moyses prophetiam Patriarchæ hujus specialitèr pertinere ad Christum. Sic enim ait: (Benedictus, inquit, in latitudine Gad. Quasi leo requievit, cœpitque brachium & verticem, & vidit principatum suum.) Agnoscant itaque quis requieverit sicùt leo, nisi Christus in sepulcro suo? Quis confregerit verti-

(1) Demonstrat apertè Moyses, &c. *Ambrosii hæc sunt quibusdam additis cap. 8. de Bened. Patriarch. locus verò Moysis, Deut. 33.*

ticem brachiaque potentium, nisi Redemptor noster, qui humiliavit virtutem & superbiam excelsorum? Quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus, & honor, & regnum.

9 Aser [1] pinguis panis ejus, & præbebit delitias regibus.) Aser, cujus nomen significat divitias, idém Christus est, cujus est altitudo divitiarum, sapientiæ, & scientiæ, qui propter nos factus est pauper, cum dives esset: cujus panis pinguis factus est: caro scilicèt ejus, quæ est esca sanctorum. Quam si quis manducaverit, non morietur in æternum. (Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus:) id est, qui sensus proprios benè regunt, qui dominantur vitiorum suorum: qui castigant corpora sua, & in servitutem subjiciunt.

10 Nephthalim, quod interpretatur Dilatatio, Apostolos & Prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudine totius mundi effusa est. Ex hac enim tribu fuerunt Apostoli, qui sunt Principes Ecclesiarum, & Duces & Principes Zabulon, & Principes Nephthalim, qui sine dubio ad personam referuntur Apostolorum. Ipsi sunt filii excussorum, id est, Prophetarum, qui in manu Dei Potentis positi sunt, & tanquam sagitta excussa pervenerunt usque ad finem terræ. Undè & benè hinc Nephthalim cervus emissus scribitur: quia nimirum Apostoli sive prædicatores Evangelii, veloci saltu exilientes, in morem cervorum transcendunt implicamenta seculi hujus. Sicque excelsa ac sublimia meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Salvatoris.

11 Filius accrescens Joseph.) Hæc prophetia post Passionem Domini paternæ vocis imaginem tenuit, quia redeuntem in cœlum post victoriam Christum pater alloquitur dicens: filius acrescens Joseph, filius accrescens: utique in gentibus. Quia cum ob incredulitatem synagogæ Populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit. Quod & David cecinit, dicens: Reminiscentur & convertentur ad Dominum universi fines terræ. (Filius accrescens decorus aspectu.) Omnes enim superat illius pulchritudo: juxta quod in psalmis & de ipso canitur: speciosus forma præ filiis hominum. (Filiæ discurrerunt super murum:) id est, gentes vel Ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum. Hæ super soliditatem fidei, quasi super murum, amore pulchritudinis Christi accensæ discurrunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, & osculo charitatis illi copulentur & adhæreant. Sed objurgati sunt eum, quando falsis testimoniis calumniantes, sanctum Domini opprimere synagogæ Populi tentaverunt. Inviderùntque illi, habentes jacula:) neque enim quisque in Joseph conjecit sagittam, vel aliquod vulneris telum: sed hoc specialitèr evenit in Christo. (Sedet in forti arcus ejus.) Christus enim arcum suum & arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cujus virtute conciditur omnis nequitia perfidorum. (Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus,) quibus fratres ad Pilatum eum vinctum duxerunt, vel quibus eum suspensum ligno crucifixerunt. Rescissa sunt enim per manus Jacob: hoc est, per manum Omnipotentis Dei Jacob, ex cujus ore ipse Dominus bonus pastor egressus est, la-

(1) Aser, *usque ad* vivet in æternum. *Ex Ambros.*

lapis & firmitas credentium in Israël. (Deus Patris tui erit adjutor tuus:) Quis adjuvit Filium, nisi solus Pater? Qui dixit: Jacob puer meus, suscipiet eum anima mea. (Et Omnipotens benedicet tibi benedictionibus Cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum.) Universa enim subjecit ei, cœlestia per benedictionem Cœli, & terrena per benedictionem abyssi jacentis deorsum, ut omnibus Angelis & hominibus dominetur. ([1] Benedictionibus uberum.) Sivè duorum testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratus: sivè benedictionibus uberum Mariæ, quæ verè benedicta erat, quia eadem sancta virgo Domino potum lactis immulsit: Undè illa mulier in Evangelio ait: Benedictus venter, qui te portavit, & ubera, quæ suxisti. ([2] Benedictionibus uberum & vulvæ.) Etiam hìc benedicitur vulva ejusdem matris, illa utique virginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit: [3] de quo partu per Jeremiam dicitur: Priusquàm te formarem in utero novi te, & antequàm exires de vulva sanctificavi te. (Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus fratrum tuorum.) Benedictiones, inquit, patris tui cœlestis, quæ datæ sunt tibi à summo cœli, & abyssi confortatæ sunt: id est, prævaluerunt benedictionibus fratrum tuorum. Ultra omne enim Sanctorum meritum Patriarcharum sivè Prophetarum, convaluit benedictio Omnipotentis Patris in Filio: ità ut nullus Sanctorum ei æquetur. (Donec venerit desiderium collium æternorum.) Colles isti, sancti sunt, qui Christi adventum prophetantes magno cum desiderio incarnationem ejus expectaverunt, de quibus & Dominus dicit: Quia multi justi & Prophetæ cupierunt videre, quæ videtis. Hi ergò sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. (Fiant in capite Joseph:) Omnes scilicèt benedictiones istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit. (Et super verticem Nazaræi:) De quo scriptum est: quia Nazaræus vocabitur, id est, Sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminens universorum sanctorum, quos etiam & fratres vocat in psalmis.

12 [4] (Benjamin lupus rapax, manè comedens prædam, ad vesperam dividet spolia.) Quibus dictis Apostolus Paulus designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui manè rapuit prædam: id est, in primordiis fideles, quos potuit, devastavit. Vespere autem spolia divisit, qua fidelis postmodum factus, sacra eloquia audientibus discretione mirifica dispensavit: legimus quendam ex doctoribus ad Urbem Jerusalem ea, quæ de Benjamin scripta sunt, referentem. Benjamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic sorte hæreditatis eum locum accepit, in quo terrena est Jerusalem, quæ nùnc propter incredulitatem abjecta est, atque repulsa. Hæc enim in filiis sub persona Benjamin designatur. Nàm sicùt Benjamin ultimam consequitur benedictionem, ità & idem Populus ultimus est salvandus pos-

(1) Benedictionibus uberum sivè duorum testam. *usque ad* sanctificavi te. *Ex eod. Ambros.*
(2) Benedictionibus uberum, & vulvæ. *Sunt hæc ex Ambros. Sed deest hic alterum membrum: ille enim ubera matri tribuens, vulvam, sinum, cor, intimum quoddam paternæ charitatis, naturæque secretum, in quo semper Filius sit, & de quo tanquàm ex genitali alvo procedat, interpretatur.*
(3) De quo partu. *Ità Ambrosius.* De qua patet, *lib. o. mendosè.*
(4) Benjamin lup. rap. *usque ad* ante non fecit. *Omnia sunt ex Gregor.* 18. *Moral. cap.* 11. *& Ruffino.*

posteà quàm plenitudo gentium introierit: Dicitur enim Benjamin lupus rapax. Lupus scilicèt, quia ipse Populus effudit sanguinem Prophetarum atque justorum. Rapax autem, propter multam aviditatem dicitur. Ex multa enim fame Verbi Dei, & inedia veniet: rapax, quia & ipse violentèr diripuit Regnum Dei. (Hic autem manè comedit prædam.) Manè illud creditur tempus, quo legem accepimus. Tùnc enim mundo prima quædam illuminatio scientiæ data est. Comedit autem manè: quia legem, quam manè accepit, edit adhùc & meditatur, licèt sequens legem justitiæ in legem fidei non pervenerit. (Ad vesperam autem dividet spolia.) Vespera est illud tempus novissimum, quo convertetur. Tùnc ergò dividet escam: quia tùnc intelliget dividendam esse litteram ab spiritu, & tùnc cognoscet, quia littera occidit, spiritus autem vivificat. Quia ergò jàm per gratiam Domini illuminatus incipit legis spiritualia dividere, ac separare à corporibus: ideò dicitur, ad vesperam dividet escam, quòd tota die in lege meditans ante non fecit. Quæritur autem de Jacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, æquali honore filios & hæredes constituerit? Nisi ut ostenderet, quòd Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori ejus conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis, cœlestia præmia largiatur? Nec est discretio Judæus, an Græcus, Barbarus, an Scytha, servus, an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus. Propterea enim figuram servi Salvator noster & Dominus induit, & pro libero & servo servivit: ut omnibus credentibus in se æquale donum bonorum cœlestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundùm carnem nobilior sit: Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis nativitatis obfuscatur. Nàm hoc ità futurum etiam per Prophetam significatur, dicente Domino: Erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem.

DI-

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

AD MYSTICORUM EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU *QUÆSTIONES IN EXODUM.*

PRÆFATIO.

QUÆDAM Mysteria ex libro Genesis, & obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt obtecta figuris, ex libris majorum brevitèr excepta perstrinximus. Nonnulla verò sequentis Legis typicæ, & figurata mysteria singillatìm, ex litteris sanctorum virorum sublata subjungimus, pauca scilicèt ex eorum stylo promentes. Nàm omnia Legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, ut nec juxta historiæ textum explicari facilè possint. Proindè tantùm sequuti sumus, quantùm contiguo operi sufficiendum putavimus, ne libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

CAPUT PRIMUM.

De Septuaginta animabus.

1 PRIMÒ omnium septuaginta animæ cum Jacob introierunt in Ægyptum. Septuaginta discipuli ad prædicandum Verbum Dei totum mittuntur in mundum. Alitèr hæ septuaginta animæ, quæ in Ægyptum ingressæ sunt, mysticè in numero remissionis accipiuntur: scilicèt ut huic seculo, quod per Ægyptum figurabatur post tanta peccata, & sacrilegia, donaretur remissio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus esse figuralitèr multis Prophetarum vocibus adprobatur.

CAPUT II.

De Morte Joseph.

1 MOrtuo [1] Joseph & fratribus ejus, creverunt filii Israël, & invaluerunt nimis. Sic & noster verus Joseph, postquam pro omnibus gustavit mortem, per quam destruxit Diabolum, qui habebat mortis imperium, multiplicatus est fidelium Populus. Nisi enim, sicùt ipse ait, cecidisset granum frumenti in terram, & mortuum fuisset, non utique fructum hunc plurimum totius orbis terræ Ecclesia attulisset.

(1) Mortuo Joseph, *usque ad* Ecclesia attulisset. *Origen. homil.* 1. *in Exod. Sed* sustulisset *habent libri nostri omnes*, attulisset *Ruffinus.*

CAPUT III.

De Afflictione Populi.

1 AFfligit Pharao filios Israël luto & latere. Israël similitudo est Populi nostri. Pharao autem est Zabuli, qui imposuit jugum gravissimum servitutis ex luto & latere operari : id est, terrenis & lutulentis operibus incubare, admixtis etiam paleis: hoc est, levibus & irrationabilibus factis, ut his vitiorum actibus Populum Dei comprimere, & pectora omnium muro incredulitatis posset [1] obcludere, ut nemo esset qui regnum ejus aut disperderet, aut vinceret.

CAPUT IV.

De Masculor. nece.

1 JUbet quoque masculos Pharao occidi, & fœminas vivere. Sic Diabolus, ne robur fidei prævalat, conatur, ut interfectis virtutibus vitia remaneant; fortissimosque & viriles animi sensus, undè cœlestia sapimus & divina : id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam, & fidem in homine occidere: & illud in eo vivere, quod fœmineum, quod imbecillum, & fragile, & pronum ad vitia cernitur : id est, ambitionem, vinolentiam, libididem, iracundiam, crudelitatem, furorem, & cætera his similia, quæ in fœminarum figura sunt.

CAPUT V.

De Inventione Moysi.

1 DEindè Moyses ad ripam fluminis expositus reperitur, & Dominus, cujus Moyses typum induerat, ad flumen lavacri & ad aquam Baptismatis à credentibus invenitur. Plorabat infans, quia Christus Dominus veteris hominis, quem induerat, peccata deflebat : undè ad resuscitandum Lazarum flevit, Judæorum deplorans perfidiam. Filia Pharaönis descendens ad lavacrum fluminis collegit infantem. Ecclesia ex gentibus lavacri salutaris sanctificationem desiderans, Christum excepit à Synagoga matre carnali expulsum, quasi infantem. Quia tùnc parvulus videbatur, cum in homine cerneretur. Invenit illa Moysem inclusum in vasculo thibi, [2] quod ex multis agrestibus virgulis fit. Invenit Ecclesia Christum reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitatem sui contexti ex multorum fratrum membris ; omnes unum in Christo corpus effecti sunt; & eum religiosa observatione suscipientes tuentur.

CAPUT VI.

De Occiso Ægyptio.

1 INtereà [3] Moyses peregrinum fratrem ab Ægyptio injuriam patientem, inultum esse non ferens defendit, & eundem Ægyptium occidit. Cujus figura facillimè occurrit : injuriosum in hac peregrinatione Diabolum, à Domino Chri-

(1) Obcludere. *Al.* obdurare.

(2) In vasculo thibi. *Al.* thebe, *non malè. Gracè enim* θίβις, *&* θήβη, *atque etiam* θίβη. *De qua voce August. in locutionibus.* Quid sit thibin ideò difficile est nosse: quia neque Græcus interpres ex Hebræo, neque latinus ex Græco vertit hoc nomen, sed transtulit ut invenit. *Eam difficultatem sustulere Hieronymus, Ruffinus, & Gracus Scholiastes, sed sive* חיבת thibath, *Hebraica, sive Ægyptiaca potius fuerit vox : Gracis postea in usu fuisse constat ex Athenao.*

(3) Intereà Moyses. *Totum caput è 22. cont. Faust cap. 90.*

Christo, nobis defensis, occidi. Quòd verò in sabulo arenæ obruit interemptum, manifestum est ejus jàm morticinam præsentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Undè & Ecclesiam Dominus in petra ædificat: & eos, qui audiunt verbum ejus & faciunt, comparat prudenti viro, qui ædificat domum suam supra petram, ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui verbum audiunt & non faciunt, comparat stulto ædificanti super arenam, cujus tentata domus, ruinam efficit magnam.

CAPUT VII.

De Igne in rubo.

1 DEindè, [1] dum pasceret Moyses oves Jethro soceri sui, vidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moysi, mittens eum ad gentem, quam præsciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id est, in spinis, & rubus non cremabatur. Rubus spinæ peccatorum Judaicorum. Flamma in rubo Verbum Dei. Quòd ergò illis lex data est, flamma erat in rubo. Quòd data lege non sunt consumpta peccata, rubus nec sub igne concremabatur. Alii in rubo flammante & non urente Ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, & eam, loquente Domino in illa, non perire. Quòd verò Dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi, quàm in Ecclesia, eum credentibus apparere. In qua nullus dignè consistere, vel Deum videre potest, nisi qui cuncta terrena & mortalia deposuerit vitia: quod significabant illa Moysi calciamenta deposita. Habet quippè & aliam figuram, id quod Moyses discalciari jubetur. Veterum namque consuetudo erat, [2] ut si sponsus sponsam repudiare vellet, discalciaretur ille, & hoc esset signum repudii. Proindè Moyses discalciari jubetur, ne ad Ecclesiam, quæ in rubo significabatur, quasi sponsus calciatus accederet. Hoc enim Christo servabatur, qui verus sponsus erat: de quo dicit Joannes, cujus non sum dignus solvere corrigiam calciamenti. Utique sicùt dictum est Josue & Moysi. Hebræi autem dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, & non in alio ligno, ne fortè sculperent in eodem Judæi idolum. Semper enim Deus abstulit illas occasioni idolatriæ.

CAPUT VIII.

De Virga in serpentem versa.

1 MIttitur dehinc Moyses ad liberandum Populum Israël. Qui dicit Domino: Quod signum habebo, ut credant mihi quia tu me misisti? Et Dominus ad illum: Projice, inquit, virgam quam in manu gestas in terram. Et projecit, & facta est serpens. Et expavit Moyses, & fugit. Et ait illi Dominus: apprehende caudam ejus, & apprehendit, & facta est iterùm virga. Quid hoc significat? Serpens quippè persuasit homini mortem. Ergò mors à serpente. Virga itaque in serpente, Christus in morte. Et tamen expavit & fugit Moyses. Quid est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Evangelio factum? Mortuus est Christus, expaverunt discipuli, & ab illa spe,

(1) Deindè dum pasceret, *usque ad* concremabatur. *Ex Gregor. hom.* 17. *in Ezech.*
(2) *Ambrosius de Ruth. lib.* 3. *de Fide cap.* 5. Designabatur futurus ex Judæis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est, populi mortui semen doctrinæ cœlestis seminis suscitaret. Cui calciamentum nuptiale Ecclesiæ copulandæ præscripta legis spiritualia deferebant. Non Moyses sponsus: illi enim dicitur: solve calceamentum pedum tuorum, ut Domino suo cedat, &c.

spe, in qua fuerant, recesserunt. Sed quod dictum est, apprehende caudam ejus: Quid est cauda, nisi posteriora? Hoc significavit: posteriora mea videbis. Primò enim factus est serpens: sed, cauda apprehensa, facta est virga: quia primò occisus est, postea peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reversus est: ubi per vitæ reparationem morte consumpta nihil in eo serpentis apparuit. Est etiam in cauda serpentis seculi finis: quia sic mortalitas Ecclesiæ per lubrica temporum volvitur: alii eunt, alii veniunt per mortem, tanquàm per serpentem: mors enim per serpentem seminata est. Sed fine novissimo velut cauda seculi redimus ad manum Dei, atque apprehensi reparabimur, &, novissima inimica morte destructa, resurgentes in dextera Dei virga regni erimus.

CAPUT IX.

De Manu Moysis leprosa.

1 ITem datur aliud signum Moysi, mitte, inquit, manum in sinum tuum: & misit. Produc, inquit, eam. Et produxit, & inventa est alba: id est, immunda: albor enim in cute, lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas Dei: id est, Populus ab eo foràs missus, immundus factus est. Sicùt scriptum est de ea: ut quid avertis faciem tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo? Sed quid illi ait? Revoca eam in sinum tuum. Revocavit: & reversa est ad colorem suum. Sic & plebs Judæa nùnc aliena est à sinu Dei, & foris immunda remansit: sed revocabit eam, & redibit ad pristinum colorem, dum agnoverit Dominum Salvatorem. Nùnc enim cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium introeat, & sic omnis Israël salvus fiat.

CAPUT X.

De Aquis conversis in sanguinem.

1 DEindè aquæ missæ in terram à Moyse vertuntur in sanguinem, id est, Populi in sanguinis Christi fidem. Aquæ enim, ait Apocalypsis, quas vidisti, Populi sunt & gentes.

CAPUT XI.

De Ingressu Moysis ad Pharaönem.

1 POst hæc intrant ad Pharaönem Moyses & Aaron, petentes viam trium dierum proficisci in deserto Populum Israël, & ibi sacrificare Domino Deo. (1) Quæ est via trium dierum, quæ nobis incedenda est, ut exeuntes de Ægypto pervenire possimus ad locum, in quo immolare debeamus? Via ista Christus est, qui dixit, ego sum via, veritas & vita. Quæ via triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuerit Dominum Jesum in ore suo, & crediderit in corde suo, quod Deus suscitavit eum à mortuis tertia die, salvus erit. Hæc est ergò tridui via, per quam pervenitur ad locum, in quo Domino immoletur & reddatur sacrificium laudis. (2) Abominationes, inquiunt Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro. Oves quippè Ægyptii edere dedignantur: sed quod abominantur Ægypti, hoc Israelitæ Deo offerunt, quia simplicita-

(1) Quæ est via trium dierum, *usque ad* sacrificium laudis. *Orig. Exod. 4. hom. 3.*
(2) Abominationes Ægyptiorum, *usque ad* placere procurant. *Greg. 10. Moral. cap. 16.*

tatem conscientiæ, quam sapientes hujus seculi, hoc est, cives Ægyptii quasi fatuitatem deputant, hanc justi Deo in sacrificium immolant, & per id Deo placere procurant, quod seculo & mundo abjectum & contemptibile esse considerant, secundùm Apostolum, qui ait: Nàm quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes. Ex quo autem cœpit loqui Moyses ad Pharaonem, affligitur magis Populus Dei. Ex quo in animam hominis sermo Dei perlatus fuerit, acriùs calidus hostis consurgit, & majora vitia, quibus vincatur, immittit. Priùs verò quam veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant. Sed ubi sermo Dei facere cœperit uniuscujusque discrimen, tùnc conturbatio magna consurgit.

CAPUT XII.

De Virga in draconem versa.

1 PRojecit deindè Moyses virgam coram Pharaone, & serpens factus devoravit serpentes Ægyptiorum, significans quòd verbum caro fieret, qui serpentis diri venena evacuaret per remissionem & indulgentian peccatorum. Virga est enim verbum Dei rectum, regale, plenum potestatis, insigne imperii. Virga serpens facta est, quoniam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius hominis factus est, natus ex Virgine, qui quasi serpens exaltatus in crucem medicinam vulneribus infudit humanis. Undè ipse Dominus ait: sicùt Moyses exaltavit serpentem in deserto, ità exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moysi in draconem conversa, magorum absorbuit virgas: & Christus post gloriæ suæ dignitatem factus est obediens usque ad mortem, & per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis, attestante Propheta: Ero mors tuà, ò mors, ero morsus tuus inferne.

CAPUT XIII.

De Obduratione Pharaonis.

1 INduravit Dominus cor Pharaonis: scilicèt quia Diabolum ità induravit post peccatum, ut pœnitentiæ compunctione nunquam emolliatur, sicùt in Job de eo scriptum est: indurabitur, quasi lapis.

CAPUT XIV.

De decem plagis.

1 DEhìnc [1] inferuntur plagæ in Ægyptum. Licèt illa in Ægyptiis corporalitèr gesta sunt, spiritualitèr tamen nùnc geruntur in nobis. Ægyptus namque seculi forma est. Prima plaga, in qua primò aquæ vertuntur in sanguinem. Aquæ Ægyptiæ erratica & lubrica philosophorum sunt dogmata. Quæ meritò in sanguinem vertuntur: quia in rerum causis carnalitèr sentiunt. Sed ubi Crux Christi mundo huic lumen veritatis ostendit, hujusmodi eum correptionibus arguet, ut ex qualitate pœnarum proprios agnoscat errores.

2 In secunda verò plaga ranæ producuntur, quibus indicari figuralitèr arbitrantur carmina poëtarum, quæ inani quadam, & inflata modulatione, velut ranarum sonis & cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas, ad nihil enim aliud animal ipsum utile est, nisi quòd sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit.

(1) Dehìnc inferuntur plagæ. *Quæ de decem plagis dicuntur, præter pauca quædam, sumpta sunt ex hom.* 4. *Orig. in cap.* 7. *Exod. quæ leguntur etiam apud Augustin. serm.* 87. *de Tempore.*

3 Post hæc scyniphes producuntur. Hoc animal quidem pennis suspenditur per aëra volitans: sed ità subtile est, & minutum, ut oculi visum, nisi acutè cernentis, effugiat. Corpus autem, cui insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ità ut, quem volantem quis videre non valet, sentiat statìm stimulantem. Hoc ergò animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur: quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque calliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec videat, nec intelligat, undè decipiatur. Quòd verò in tertio signo magi cessaverunt, dicentes: Hic digitus est Dei: magi illi typum hæreticorum atque animositatem habuerunt. Declarat hoc Apostolus dicens: sicùt Jamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, & reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Dementia eorum manifesta erit omnibus, sicùt & illorum fuit. Hi autem, qui per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi adversum esse Spiritum Sanctum, qui erat in Moyse. Tertio enim loco ponitur Spiritus Sanctus, qui est digitus Dei. Undè & illi deficientes in tertio signo, dixerunt: digitus Dei est hic. Sicùt autem conciliatus & placatus Spiritus Sanctus præstat requiem mitibus & humillibus corde: ità contrarius adversùs immites ac superbos, inquietudinem exagitat, quam inquietudinem muscæ illæ brevissimæ significaverunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei est hic.

4 Quarto loco muscis Ægyptus percutitur. (1) Musca enim nimis insolens & inquietum animal est: in qua quid aliud quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus ergò muscis percutitur: quia eorum corda, qui hoc seculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur. Porrò septuaginta interpretes cynomyiam, id est, caninam muscam posuerunt: per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas & libido arguitur carnis. Potest quidèm hic locus significare etiam per muscam caninam, forensem hominum eloquentiam, qua veluti canes alterutrum se lacerant.

5 Jàm verò quinto in loco animalium nece vel pecudum Ægyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, stultitiaque mortalium, qui, tanquam irrationabilia pecora, cultum & vocabulùm Dei imposuerunt figuris, non solum hominum, sed & pecudum, ligno & lapidibus impressis. Amonem Jovem in ariete venerantes. Et Anubem in cane: Apin quoquè colentes in tauro, & cætera quoquè, quæ Ægyptus Deorum suorum portenta miratur: & in quibus cultum credebant inesse divinum, in his viderunt miseranda supplicia.

6 Ulcera post hæc, & vesicæ turgentes cum fervore sexto in verbere producuntur. In ulceribus arguitur dolosa hujus seculi, & purulenta malitia: in vesicis tumens & inflata superbia: in fervoribus ira ac furoris insania. Hucusque enim talia per errorum suorum figuras mundo supplicia temperantur.

7 Post hæc verò verbera veniunt de supernis scilicèt voces, tonitrua & grandò, & ignis discurrens. In tonitruis enim increpationes, ac divinæ correptiones intelliguntur: quia non cum silentio verberat: sed dat voces, & doctri-

(1) Musca enim nimis insolens, *usque ad* feriuntur. *Greg. verba* 18. *Mor. cap.* 25.

ctrinam cælitus mittit, per quam possit culpam suam castigatus agnoscere mundus. Dat & grandinem, per quam tenera adhuc vastentur nascentia vitiorum. Dat & ignem, sciens esse spinas & tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: ignem veni mittere in terram. Per hunc enim ignem incentiva voluptatis & libidinis consumuntur.

8 Quòd autem locustarum octavo in loco fit mentio: putatur à quibusdam per hoc genus plagæ dissidentis à se & discordantis humani generis inconstantia confutari. [1] Alio quoquè sensu locustæ pro mobilitate levitatis accipiendæ sunt, tanquàm vagæ & salientis animæ in seculi voluptates.

9 Nona plaga tenebræ factæ sunt, sivè ut mentis eorum cæcitas arguatur, sivè ut intelligant divinæ dispensationis & providentiæ obscurissimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audactèr & temerè perscrutari cupientes, & alia ex aliis asserentes, in crassas & palpabiles ignorantiæ tenebras devoluti sunt.

10 Ad ultimum delentur primogenita Ægyptiorum, sivè principatus & potestates, & mundi rectores tenebrarum harum, sivè auctores & inventores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionum, quas Christi veritas cum suis extinxit & delevit auctoribus. Porrò quod sequitur, in diis eorum faciam judicium, illud Hebræi autumant, quòd nocte qua egressus est Populus, omnia in Ægypto templa destructa sunt, sivè motu terræ, sivè tactu fulminum. Spiritualitèr autem dicimus, quòd egredientibus nobis ex Ægypto errorum idola corruant, & omnis perversorum dogmatum cultura quatiatur.

CAPUT XV.

De Pascha.

1 INterea fit Pascha: in occisione Agni occiditur Christus, de quo in Evangelio dicitur: ecce Agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Vespere immolatur Agnus, in vespera mundi passus est Dominus. Prohibentur, qui Pascha faciunt, ossa frangere, non franguntur in cruce ossa Domini, attestante Evangelista, qui ait: Os ejus non comminuetis. Sanguine Agni illiniuntur Israelitarum postes, ne vastator Angelus audeat inferre perniciem. Signantur signo Dominicæ Passionis in frontibus fideles Populi ad tutelam salutis, ut hi soli ab interitu liberentur, qui cruore Dominicæ Passionis corde & fronte signati sunt, qui etiam opere loquuntur: signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Undè & appellatur ipsa solemnitas Phase, quod nos transitum possumus vocare: eo quód de pejoribus ad meliora pergentes, tenebrosam Ægyptum derelinquimus. Quòd autem ait de Agni illius esu, omnis alienigena non comedet ex eo, & in una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras: Hoc de Christi corporis Sacramento, cujus Agnus ille figuram obtinuit, propriè tenetur scriptum: cujus corpus & sanguis in una domo: id est, in una Ecclesia vesci præcipitur, nec efferri foras, in plebibus scilicèt hæreticorum, quæ ab eadem Ecclesiæ catholicæ unitate foris vagantur.

CAPUT XVI.

De Thesauris Ægyptiorum.

1 PRæcepit dehìnc Populo Deus per Moysem, ut ab Ægyptiis

(1) Alio quoquè sensu, *usque ad* locustæ. *Greg.* 33. *Moral. cap.*27.

tiis sibi commodata peterent, quæ auferrent. Sicque Moyses & Populus proficiscens, auro & argento spoliavit Ægyptios jussu Domini Dei nihil injustè jubentis. Quid ergo hæc præfiguraverint? Nisi quòd in auro & argento ac veste Ægyptiorum significatæ sunt quædam doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium, non inutili studio discuntur? Sed sivè hoc significet, sivè illud, quòd ex ipsis gentibus animæ pretiosæ, tanquàm vasa aurea & argentea cum suis utique corporibus, (quod vestes significant,) adjunguntur Populo Dei, ut simùl de hoc seculo, tanquam de Ægypto liberentur.

CAPUT XVII.

De Azymis.

1 QUód vero ait, fermento sublato sic profectos esse filios Israël de Ægypto: hoc & à nobis modis omnibus, si fieri potest, elaborandum est, ut exeuntes à seculi hujus illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis: quod est in novi hominis conversatione, relicto pristino homine cum vitiis suis. Et illi quidem septem diebus azyma comedebant. Nos vero si simpliciter & purè versemur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine revolvuntur, & quotidie nobis Agnus occiditur, & Pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ & nequitiæ non habemus, si innovati, nihil ex veteris corruptionis malitia facere delectemur. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ? Quod & ipsum priùs à naturali dulcedine recedens adulterino acrore corruptum est: In hac nobis præcipitur mansione, ut semper egressionis ex Ægypto memores simus, ut celebremus Pascha, id est, transitum nostrum de prioribus ad meliora, & primogenita nostri uteri, id est, nostrorum operum, cunctarumque virtutum principium Domino consecremus.

De Columna ignis, & Nube.

CAPUT XVIII.

1 JAm tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, præcedens Populum, & dux itineris factus. Nubes ista præcedens, Christus est: idem etiam columna: quia rectus & firmus, & fulciens infirmitatem nostram. Per noctem lucens, per diem non lucens: ut qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Potest & sic non incongruè accipi, quòd Christi sacramentum tanquam in die manifestatum est in carne, tanquam in nube: in judicio verò, tanquam in terrore nocturno: quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit justis, & ardebit injustis.

CAPUT XIX.

De Divisione Maris.

1 SEquentibus inde Ægytiis, percutit Moyses virgâ aquas, & transierunt filii Israël per medium mare rubrum. Quid mare rubrum? Nisi baptismus est Christi sanguine consecratus? Hostes sequentes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, & Diabolus, qui in spirituali baptismo suffocatur. Premunt quidem Ægyptii, urgent & instant peccata, sed usque ad aquam.

CA-

CAPUT XX.

De Cantico.

1 POst transitum rubri maris canit canticum Populus Deo, Ægyptiis & Pharaöne submersis. Non aliter & fideles, postquam de lavacro conscendunt, extinctis peccatis, hymnum in voce gratulationis emittunt: dicentes: cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est: equum & ascensorem projecit in mare. Quod tamen meliùs & digniùs ille dicit, qui habuerit tympanum in manu sua, sicut Maria: id est, carnem suam crucifixerit cum vitiis & concupiscentiis, & mortificaverit membra sua, quæ sunt super terram. Jam dehinc ducitur post maris transitum populus per desertum. Baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruentes promissa patria: sed quod non vident, sperando, & per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt, & illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne revertantur corde in Ægyptum: nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

CAPUT XXI.

De Aquis amaris.

1 EGresso [1] populo de mari rubro, occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam, & pervenerunt ad fontem Marah, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus videns aquas, & potare non sustinens. Mittit lignum Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas, occidentis litteræ, & legis habere figuram. Quibus si immitatur confessio Crucis, & Passionis Dominicæ Sacramentum jungatur, tunc efficitur aqua Maræ suavis: & amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Unde & scriptum est: constituit Dominus populo suo legem & judicia, & tentavit eum. Alio quoque sensu, quòd aquæ Maræ, ligno in se suscepto, dulcescunt, indicium erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usum dulcedinis quandoquè esse vertendam. Sciendum vero juxta superiorem sensum, quòd primùm ductus est Israël ad aquas salsas & amaras, & ligno monstrato à Domino dulcibus effectis, postea venitur ad fontes. Primò enim ducitur populus Israël ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

CAPUT XXII.

De duodecim Fontibus.

1 CUM [2] ergo per lignum vitæ dulcis fuerit effecta, & intelligi lex spiritualiter cœperit, tunc de veteri Testamento transitur ad novum, & venitur ad duodecim Apostolicos fontes. Ubi arbores erant septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli Apostoli fidem Christi prædicaverunt, sed & alii septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei referuntur: per quos palmas victoriæ Christi mundus agnosceret. Siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam præfigurant populos in septenario numero decuplato rigantem, ut per septiformem spiritûs donum legis decalogus impleatur.

CA-

(1) Egresso Populo. *Ex hom. 7. Orig. in cap. 15. vel sermone August. 91. de Tempore.*
(2) Cum ergo per lignum, *usque ad* agnosceret. *Verba sunt Orig. ibid.*

CAPUT XXIII.

De Cibis alitum, & Manna.

1 MUrmurat [1] intereà populus in deserto propter famem, & conversus procul in nube respexit gloriam Dei. Aspexitque vespere coturnicem & mane diei alterius Manna. Quid enim per volucrum escas, nisi prædicationes divinitùs missæ intelliguntur? Quæ transcurrunt per verba sonantia, quasi per aërem volatilia pennata: quibus per fidem pascuntur hi, qui ad patriam regni cœlestis pervenire contendunt. Potest quidem & volucrum esca veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem, tanquam carne, alebat per verba divinitùs missa, quasi per volatilia. Unde & vespere dantur: quia cuncta, quæ carnaliter illis concessa sunt, finem erant habitura. Manifestato autem lumine fidei datur Manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquam panis vivus de cœlo descendit, qui per nubes Evangelicas universo orbi pluitur, non jam murmuranti populo & tentanti Synagogæ, sed credenti, & in illo spem ponenti datur Ecclesiæ. Hoc est autem Manna indeficiens: hic est panis cœli & verus cibus Angelorum: quo Dei verbum corruptibiles incorruptibiliter pascit, quod ut manducaret homo, caro factum est, & habitavit in nobis. Quo etiam, qui vescuntur, spiritualiter vivunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipientes mortui sunt. Non incongruè per Manna etiam cœlestia significantur eloquia. Unde & interpretatio nominis sic sonat: Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in Ecclesia, interrogamus doctores dicentes: Quid est hoc? Hoc autem Manna minutum erat, sicut semen coriandri, & suave. Quid verbo Dei minutius? Quid vè subtilius? Aut quid dulcius, & suavius eloquiis Dei, quæ sunt super mel & favum?

2 [2] Sed quid est, quod sexta die duplum colligi jubetur, quod etiam sufficiat in Sabbatho? Sexta dies, ista est sexta ætas mundi, in quo nunc sumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei audit & facit: in hac duplum recondit, qui bene vivit, & aliis misericordiam præbet. Quod & reponebatur pro Sabbatho, non corrumpebatur. Bona enim opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanent. Qui vero infideles erant, & præter causas Sabbathi servabant de Manna, ebulliebant ex eo vermes, & computrescebat: sic & qui propter præsentem vitam & amorem seculi thesaurizant; his ille vermis ebullit, qui nunquam moritur. Isti sunt vermes quos generat avaritia, & divitiarum cæca cupiditas, his qui habent pecunias, & videntes in necessitate fratres suos, claudunt ab eis viscera sua. Sed & is, qui post susceptum verbum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui ejus semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris rodat. Quanquàm & vermis sit Christus, ipso loquente: Ego autem sum vermis, & non homo. Sicut enim ipse est aliis in ruinam, aliis in resurrectionem: ita, & ipse in Manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

CA-

(1) Murmurat, *usque ad*, super mel & favum, *sententia ex eod. Orig. verba diversa.*
(2) Sed quid est quod sexta, *usque ad*, vermis efficitur, *ex eodem loco.*

CAPUT XXIV.

De Petra virga percussa.

1 POst [1] Manna quæritur populus sub ardore sitis, & fons de petra erupit. Eadem autem petra, quæ percussa aquam evomuit, Christi figuram habuit. Quo aperto, aquæ cunctæ fluxerunt, ad quem velut virga lignum Passionis accessit, ut emanaret credentibus gratia. Percussâ enim petrâ fons manavit. Percussus in Cruce Christus sitientibus lavacri gratiam, & donum Spiritus Sancti effudit. Petram enim istam figuram habuisse Christi probat Apostolus, cum dixit: Bibebant autem de spirituali consequenti eos petrâ, petra autem erat Christus. Quod autem sitiens populus propter aquam murmurat adversùs Moysem, & proptereà jubet ei Deus, ut ostendat eis petram, de qua bibant, quid hoc significat? Nisi quia si quis est, qui legens Moysem murmurat adversùs eum, & displicet ei Lex, quæ secundùm litteram est scripta, ostendit & Moyses petram, qui est Christus, & adducit eum ad ipsam, ut inde bibat, & reficiat sitim suam.

CAPUT XXV.

De Pugna Amalech.

1. POst [2] hæc Moyses ascendit in montem, Josuë contra Amalech militat, tenet virgam Moyses, brachiaque sua in modum crucis extendit. Sicque hostis, id est, Diabolus vitam cœlestis patriæ intercludere molitus, signo crucis Dominicæ superatur. Dum levaret manus Moyses, vincebat Israël: rursus si inclinasset, superabat Amalech. Elevantibus enim nobis actus nostros ad cœlum, rectores tenebrarum subjiciuntur. At contrà remissis orantes manibus, hoc est, terrenam conversationem sectantes, hostis victor insequitur, sedet Moyses super lapidem, qui in Zacharia septem habebat oculus, & in Samuëlis volumine appellatur Lapis adjutorii, & utramque manum ejus Aaron & Hur, quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

CAPUT XXVI.

De Cognato Moysis.

1 DEvicto [3] autem Amalech, supervenit Jetro socer Moysis, adducit Sephoram, id est, Ecclesiam, utrumque filium ex utroque populo procreatum. Dat Moysi consilium septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, & facit quæcunque dicit. Ubi magnæ admirationis est, ut Moyses Propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consilium acciperet, & faceret omnia quæcunque diceret illi: nisi ut formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri Sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim quandoque futurum, quòd per populum ex gentibus congregatum, ea quæ in lege deerant, eo suggerente complerentur, bonumque & spiritualem intellectum afferret ad legem Dei, & sciebat, quia audiret eundem populum Lex, & faceret omnia quæcunque diceret, Legisque diminutio, suggerente Evangelio, compleretur.

CA-

(1) Post Manna, *usque ad*, sitim suam, *ex eod.*
(2) Post hæc Moyses, *ex eod.*
(3) Devicto autem Amalech, *usque ad*, complentur. *Orig. hom.* 11. *in cap.* 17.

CAPUT XXVII.

De Ascensione Moysis in Montem.

1 SUccessit[1] itaque post hæc populus quadragesima septima die egressionis ex Ægypto ad montem Sina, ibique Moyses ascendit ad Dominum, & Dominus ad eum descendit. Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus, ut ad ea, quæ ultra infirmitatem nostram sunt, intuenda sublevemur. Sed in hanc Dominus descendit, quia sanctis multùm proficientibus parum de se aliquid eorum sensibus aperit.

CAPUT XXVIII.

De Tonitruis & Fulguribus.

1 JAm deinde quinquagesima die post actum Pascha, data est lex Moysi. Ita & quinquagesima die post Passionem Domini, quam Pascha illud præfigurabat, datus est Spiritus Sanctus, promissus Paracletus, descendens super Apostolos, &, qui cum eis erant, in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutos: & divisis linguis credentium totus Evangelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic Lex scripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu Sancto: in digito Dei ejicio dæmonia. Aspicit illùc cunctus populus voces & lampades, montemque fumantem, tonitrua, & fulgura, clangoremque buccinæ perstrepentem. In vocibus namque & tonitruis, clamor prædicantium intelligitur: in lampadibus, claritas miraculorum: in sonitu buccinæ, fortis prædicatio sanctorum. Quæ omnia in adventu Spiritus Sancti completa sunt, quando omnes discipuli Christi in varietate linguarum præceptis & signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus, quod significat Ecclesiam, in qua & Dominus loquitur Moysi.[2] Quòd autem legem daturus Dominus in igne & fumo descendit, hoc significat, quia & fideles claritatis suæ ostensione illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quòd vero videtur in caligine, hoc significat, quia impii, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ eum descendentem, id est, in humilitate nascentem non cognoverunt. Aliàs in caligine visus legem dedit, quia veritatem suæ legis non sequuturis infidelibus, quasi per caliginem dixit: ut videntes non videant, & audientes non audiant.

CAPUT XXIX.

De decem Verbis.

1 DAt igitur inde Dominus Moysi legem innocentiæ nostræ, & cognitionis suæ. Eandemque in decem verba constituit, & saxeis Tabulis digito suo scripsit. Et hæc quidem præcepta ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem divinæ Trinitatis, septem vero ad amorem fraternum, quibus societas humana non læditur.

2 Primum decalogi mandatum ad Deum Patrem pertinet, dum dicit: Dominus Deus tuus, Deus unus est. Utique ut hæc audiens, unum Deum patrem colas, & in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas.[3]

In

(1) Successit utique, *usque ad*, sensib. aperit, *verba sunt Greg. 5. Moral. cap. 27.*
(2) Quod autem legem daturus, *usque ad*, obscurat. *Verba Greg. 6. Moral. cap. 17.*
(3) In hoc præcepto, *usque ad* sed cum illo. *Hæc tantum legebantur in Valer. & Comp. quæ propterea recepimus, quia sunt August. verba epist. 119. ad Januar. cap. 11.*

In hoc præcepto prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago ejus coli debet, nisi illa, quæ & hoc est, quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

3 Secundum præceptum ad Filium pertinet, dum dicit. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. [1] Creatura enim mutabilis est, ac propterea dicitur: omnis creatura vanitati subjecta est. Ergo ne quisquam Filium Dei Verbum, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, ideo dicitur: non accipies in vanum nomen Domini Dei tui, id est, ne æstimes creaturam esse Filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati subjecta est: sed credas eum esse æqualem Patri, Deum de Deo, verum Verbum, per quem omnia facta sunt.

4 [2] Tertio præcepto legis insinuatur de observatione Sabbathi, quod ad Spiritum Sanctum pertinet, cujus dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus Sanctus dicitur, in quo nobis requies æterna promittitur, propterea & septimum diem sanctificavit Deus. In aliis enim diebus operum, non est nominata sanctificatio, nisi in Sabbatho ubi dicitur: Requievit Deus. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum Sanctum, tàm propter nomen sanctificationis, quàm etiam propter æternam requiem ad donum Spiritus Sancti pertinentem. Dicitur enim ibi. Memento ut diem Sabbathi sanctifices: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimus autem dies, Sabbathum est nomini Dei tui, non facies omne opus. [3] In sex dierum opere, sex millium annorum operatio continetur. In septimo verò requies illius beati regni & tempus ostenditur, quod carnaliter Judæi sapientes & celebrantes peccant. Et hoc, ne nos ad fidem mendacii fallentis aptemus, clamat per Prophetam Deus. Neomenias & Sabbatha vestra odivit anima mea. Quomodo ergo sanctificata erunt Sabbatha illa, quæ odivit Deus. Illud ergo Sabbathum est sanctificatum, ubi post bona vitæ hujus opera requies nobis æterna promittitur. Ideoque quidquid agimus, si propter futuri seculi requiem facimus: veraciter Sabbathum observamus, non ut jam in ista vita nos requiescere æstimemus, sed ut omnia, quæ bene operamur, non habeant intentionem, nisi in requiem sempiternam.

5 Post hæc tria præcepta, quæ ad Deum pertinent, septenarius succedit numerus mandatorum ad dilectionem proximi pertinens, & incipit ab honore parentum. Quod tamen in ordine quartum est: honora patrem tuum & matrem tuam. A parentibus enim suis homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium. Inde hoc mandatum primum est in septem, sicut & Dominus in Evangelio ait: honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum. Sed quomodo primum, quod quartum? Nisi quia, ut prædictum est, in septenario numero, qui pertinet ad dilectionem proximi, primum est in altera Tabula? Nam ideo duæ Tabulæ Legis datæ sunt. Jubetur ergo in hoc præcepto filiis honorare parentes, neque contumeliosos illis existere: sed officio pietatis reverentiam debitam præs-

(1) Creatura enim, *usque ad*, Dei tui, *hæc in solo Val. quæ sunt item August. verba.*
(2) Tertio præcepto Legis, *omnia ex Epist. August. citata ad Januar. cap.* 11. *& seq.*
(3) In sex dier. opere sex millium annor. operatio continetur. *Quid de his verbis sentiremus, diximus ad cap.* 7. *Gen. adulterina planè esse, neque reperiri usquam hujusmodi quidquam in Codice Olivensi, neque apud August. unde sunt reliqua.*

præstare. Nam qui parentibus honorem deferre non novit, quibus parcere poterit, aut quomodo alios diligere poterit, qui suos odit?

6 Quintum, non occides. Etenim non solùm opere perpetrans homicidium facit: sed etiam & qui incurrit in eum esurientem vel nudum, qui mori possit, nisi indumentum cibumque porrigendo subveniat, & idem homicida tenebitur.

7 Sextum, non mœchaberis: id est, ne quisquam præter matrimonii fœdus aliis fœminis misceatur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam conjugem ad alteram accedit.

8 Septimum, non furtum facies, quod est vitium rapacitatis.

9 Octavum, non falsum testimonium dices, quod est crimen mendacii, & falsitatis.

10 Nonum, non concupisces uxorem proximi tui. In hoc præcepto vetat intentionem adulterinæ cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale præter uxorem: aliud non appetere alienam uxorem. Ideo duo præcepta sunt, non mœchaberis, & non concupisces uxorem proximi tui.

11 Decimum, non concupisces rem proximi tui: In quo præcepto damnat ambitionem seculi, & refrænat concupiscentiam rerum. Itaque horum primum prohibet superstitionem, secundum errorem, tertium interficit seculi amorem: quartum impietatem, quintum crudelitatem, sextum allidit fornicationem, septimum rapacitatem, octavum perimit falsitatem, nonum adulterii cogitationem, decimum mundi cupiditatem [1] Inter hæc igitur omnia decem præcepta, solùm ibi quod de Sabbatho positum est, figuratè observandum præcipitur. Quam figuram nos intelligendam non etiam per otium corporale celebrandam suscepimus. Reliqua tamen ibi præcepta, propriè præcepta sunt, quæ sine ulla figurata significatione observantur. Nihil enim mysticè significant; sed sic intelliguntur, ut sonant. Et notandum, quia sicut decem plagis percutiuntur Ægyptii, sic decem præceptis conscribuntur Tabulæ, quibus regantur populi Dei.

CAPUT XXX.

De duabus Tabulis.

1 CUR autem in duobus Tabulis scripta est Lex? Nisi aut propter duo Testamenta significanda, aut propter illa duo præcepta dilectionis Dei, & dilectionis proximi, in quibus tota Lex pendet & Prophetæ? Hæc enim in Tabulis singulis explicata sunt. In una enim tria præcepta ad Dei pertinentia charitatem: in altera verò septem pertinentia ad proximi societatem.

CAPUT XXXI.

De Lapideis Tabulis.

1 SEd cur lapideæ eædem Tabulæ fuerint? Nisi ad significandum cor Judæorum lapideum? Per lapidis insensibilitatem, demonstravit duram eorum mentis stoliditatem: de qua propheta dicit, auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Unde Apostolus: non in Tabulis lapideis, sed in Tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc tabulæ carnales volunt: ut carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit: idcirco per lapidis duritiem, significatum est cor non intelli-

(1) Inter hæc igitur omnia, *usque ad*, ut sonant, *hæc tantum leguntur in Val. & Comp. sunt tamen August. verba cap. 12. epist. 119. ad Januar.*

ligens, & per carnalem sensibilitatem, significatum est cor intelligens.

CAPUT XXXII.

De Altari de terra.

1 QUòd [1] autem additur ibi à Domino. Non facietis vobis Deos argenteos & aureos: altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra Deo facere, est incarnationem mediatoris sperare, tunc quippe à Deo nostrum munus accipitur, quando in hoc altari nostra humilitas, id est, super Dominicæ incarnationis fidem posuerit quicquid boni operatur: in altari ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros Dominicæ incarnationis fide solidamus.

CAPUT XXXIII.

De non sectis lapidibus faciendo.

1 DEinde adjecit: quòd si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim levaveris super id cultrum, polluetur. Secti lapides hi sunt, qui unitatem scindunt, ac dividunt semetipsos à societate fraterna per odium vel schismata: tales in corpore suo non recipit Christus, cujus corporis figuram altaris illius constructio obumbrabat. Isti vero non secti lapides, ex quibus altare construi juvetur, hi sunt, qui fidei morumque unitate solidantur: de quibus dicit Apostolus: vos estis lapides vivi, coædificati in domus spirituales. His non est injectum ferrum, quia incorrupti sunt, & jacula maligni ignita non receperunt: quique unum altare faciunt, quia unitatem fidei vel concordiam charitatis sequuntur.

CAPUT XXXIV.

De non ascendendo ad id per gradus.

1 NOn accedes per gradus ad altare meum, id est, non gradatim unum alio præferens ad me pervenies, neque priorem neque posteriorem tempore discernes, quia divisum & sequestratum unitatis Dominum propitium non habebis: Hoc enim Ariani faciunt, qui inseparabilem Patris, Filii, & Spiritus Sancti substantiam dividunt. Jam deinde quàm plura legis præcepta dantur, quibus omissis, quæ opportuniora sunt, dicenda sunt.

CAPUT XXXV.

De Hebræo sex annis serviente.

1 PRæcipitur enim post hæc in lege, ut Hebræus puer, si forte in servitutem devenerit, sex annis serviat, septimo verò anno liber dimittatur. Quòd si egredi à servitute noluerit propter uxorem & filios, perforabitur auricula ejus subulâ, & erit servus in seculum.

2 Hoc de præsenti non dicitur seculo, sed de futuro: quia in sex ætatibus hujus seculi servientes, in septimo die, id est, æterno Sabbatho liberabimur: si tamen voluerimus esse liberi, dum adhuc in seculo servimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientiæ, & cum uxore & filiis nostris, quos prætulimus libertati, id est, cum carne & operibus ejus, jugiter peccati servi erimus in æternum.

(1) Quod autem additur, *usque ad*, fide solidamus. *Greg.* 3. *Moral. cap.* 15.

CAPUT XXXVI.

De Talione.

1 ILlud verò quid significat, quòd in hac lege oculum pro oculo dari jubetur? Oculus enim est quisque doctor, tanquam vitæ demonstrans iter. Idem autem si intentionem auditoris per aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere: si oculum lædat animæ, & intellectum ejus turbet, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præsulatu, & intellectus ejus turbulentus ac ferox, qui scandalum fidei generat, projiciatur. Sed etsi quis dentem læsit auditoris, per quem scripturarum cibos comminuebat, & dividens spiritualiter distinguebat, ut subtilem ex his ad interiora animæ trasmitteret sensum: quisquis ergo hujusmodi evellens dentem conatur à corpore Christi præcidere, auferatur dens illi. De talibus enim dicitur. Dentes peccatorum contrivisti: siquidem, & manus pro manu, & pes pro pede deposcitur. Manus, est actio operantis: pes est, per quem inceditur ad bona opera, vel mala. Præcidatur ergo ille, qui scandalum facit, non solum in fide, sed etiam in actibus, qui per manum significantur, aut offendiculum præbent, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, qui combussit & gehennæ fraternam tradidit animam. Per quæ signacula ostenditur, ut iste percussor omnibus detruncatus membris à corpore excidatur Ecclesiæ, ut cæteri videntes timorem habeant, & non faciant similiter.

CAPUT XXXVII.

De Decimis & Primitiis offerendis.

1 JUbetur quoque inter hæc Israëliticus populus decimas frugum, cunctarumque primitias rerum offerre Domino. Spiritualiter quippe primitiæ frugum vel primogenitorum, principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem, quæ prior est opere, quam Pelagiani sibi tribuendo offendunt. Deus autem, dum illa sibi à nobis jubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis porrò Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia usque ad ipsum numerus crescit: ideoque sicut in primitiis principia voluntatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad Deum referre præcipimur, à quo & boni operis initium & perfectionis percipimus effectum. [1] Verùm quod dixit primogenita asini mutabis ove: Per asinum quippe hoc loco inmmuditias, per ovem verò innocentia designatur. Asini ergo primogenita ove mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentiæ simplicitatem convertere: ut postquam omnia illa peccator egit, quæ, ut immunda, Dominus respuit, ea jam agendo proferat, quæ Dei sacrificio, ut munda, imponat. Quod vero sequitur, si non redimes, occidetur: quia nimirum mens immunda, & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

CA-

(1) Verùm quod dixit, *usque ad*, morte perpetua. *Gregor.* 27. *Moral. cap.* 11.

CAPUT XXXVIII.

De Vitulo combusto igni.

1 DEscendens[1] itaque Moyses de monte cum tabulis, dum audisset populum, quòd fuerat ad idola consecratus, indignos eos judicans accipere legem, projecit de manibus suis Tabulas, quibus confractis, incendit vitulum, quem plasmaverant. Sed quid sibi velit iste vitulus, quem fecerunt sibi filii Israël in solitudine? Vel quid significet, quòd Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit? Si enim Tabulas, quas digito Dei, hoc est, operatione Spiritus Sancti scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos, quibus eas legeret, judicavit: si denique ut ab eis ille vitulus penitùs aboleretur; incendit eum & contrivit, & in aquam sparsit, atque submersit, ut quid & potum hunc populo dedit? Quem non excitet factum hoc ad quærendam, & intelligendam propheticam significationem? Occurrat ergo jam intentis mentibus, quia Diaboli corpus significabatur in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est Diabolus. Aureum præterea, quia videntur idolatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: *quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum.* Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam primates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus: id est, omnis societas Gentilium idolatriæ deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit: de quo in Evangelio ait: *ignem veni mittere in terram*: ut quoniam non est, qui se abscondat à calore ejus, dum in eum credunt gentes, igne virtutis ejus diabolica in eis forma solvatur. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discissum verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, ut eos Israëlitæ, id est, Evangelii prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in Dominicum corpus trasferant: quorum uni Israëlitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictum est sic: *macta & manduca*. Si macta & manduca, quare non etiam, concide & bibe? Ita iste vitulus per ignem zeli, & aciem verbi, & aquam baptismi ab eis potiùs, quos absorbere conabatur, absorptus est.

CAPUT XXXIX.

De Interfectis tribus millibus.

1 NUNC autem,[2] quid etiam propheticæ significationis habuerit: requirendum est, quòd ex eis multos qui sibi absente ipso idolum fabricaverant, sine ulla cujusque necessitudinis distinctione jussit interimi. Facile est autem, ut intelligatur hominum illorum interemptione significari vitiorum

(1) Descendens, *usque ad*, absorptus est. *Verba Aug.* 12. *cont. Faustum. cap.* 93.
(2) Nunc autem, *usque ad*, idolorum servitus, *ex* 12. *cont Faust. cap.* 92.

rum talium insecutionem: qualibus ad eandem idolatriam defluxerunt, in talia quippe vitia sævire nos jubet Apostolus, cum dicit: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est idolorum servitus. De porta verò usque ad portam ire, est à vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cum gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus viginti trium millium interfectorum triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatum, aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

CAPUT XL.

De Confractione tabularum.

1 Ascendit itaque Moyses denuò in montem. Iterumque dat ei Deus legem in aliis tabulis ad instar priorum præcisis. Sed quid significaverunt eædem tabulæ, quas primùm à Domino Moyses accepit, & sine mora confregit. Tabulæ illæ imaginem demonstrabant priscæ legis, non post longum intervallum pro populi peccato cessantis. Aliæ verò ad instar priorum iteratim incisæ, Novi Testamenti habuere figuram. Istæ non franguntur, ut ostenderentur Novi Testamenti eloquia permansura. Unde & meritò decem verbis legenda signantur, ut per eundem numerum figura crucis exprimeretur. Hujus enim formæ in decem X. littera est. Nam recto uno apice à summo usque ad imum ducitur. Rursum alio non dispari per transversa brachiorum componitur. Unde & ipse ait: Non veni legem solvere, sed implere; utique per Passionem Crucis, cujus imago fuit in tabulis.

CAPUT XLI.

De Quadraginta diebus quos jejunavit Moyses.

1 Quid autem sibi velit quòd Moyses quadraginta diebus jejunaverit? Cujus actionis quædam figura est in hujus numeri consideratione: quadragenario enim numero, & Moyses & Elias & ipse Dominus jejunaverunt. Præcipitur enim nobis ex Lege, & Prophetis, & ex ipso Evangelio, quod testimonium habet à Lege & Prophetis: (unde etiam in monte inter utranque personam medius Salvator effulsit,) ut à mundi illecebris aviditatem nostram tanquam jejunio temperantiæ refrænemus, quandiu perfectio Decalogi Legis per quatuor ejusdem mundi partes, id est, toto orbe prædicatur: ut decem quater ducta quadragenarium numerum signent.

CAPUT XLII.

Quod Dominus Deus dixit ad Moysem, posteriora mea videbis.

1 Quod verò petivit Moyses, ut claritatem Domini videret, dicens: Si inveni gratiam apud te, ostende mihi te ipsum manifestè. Accepit enim in præsenti congruum responsum: quòd faciem Domini videre non posset, quam nemo videret & viveret. Quid est ergo faciem meam videre non poteris? Nisi quia quàmvis usque ad parilitatem Angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefessa consurgat: videre tamen ejus essentiam plenè non prævalet, quam nec ipsa perfectio Ange-

gelica in toto, vel integrè attingit scire secundùm Apostolum: qui ait, pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, ut subaudias & Angelorum. (1) Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. Jam deinde in sequentibus verbis Dei, futuri Christi, Ecclesiæque mysterium figuratum est. Gestavit quippe Moyses typum populi Judæorum in Christum postea crediturі. Ideo illi dictum est: Cum transiero, posteriora mea videbis. Quidam hunc sensum in Evangelio dicunt fuisse completum, cum ascendisset Dominus in montem, quando apparuit Moyses colloquens cum Jesu, & ideò ibi completam ajunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est: posteriora mea videbis. Vidit ergo posteriora ejus, id est, vidit quæ in posterioribus & novissimis facta sunt. Quod autem ait Dominus ad Moysem. Est locus apud me: stabis super petram, & paullò post: Tollam manum meam, & videbis posteriora mea: quia enim ex sola Ecclesia Catholica Christus conspicitur: apud se esse locum Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam præsentiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam.

CAPUT XLIII.

De Glorificatione Moysis.

1 QUÒD verò descendente denuò Moyse cum tabulis facies ejus glorificata videtur, sed tamen velamine tegitur, hoc significabat, ut ostenderet eam Legem mystico esse velamine coopertam, tectamque infidelibus & occultam. Sermo quippe Legis habet scientiæ gloriam, sed secretam: habet & cornua duorum Testamentorum: quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, velamen est posi-

(1) Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. *Hoc est, non qua humanitas est, sed quia subsistit in una ex tribus personis. Sunt autem hac (quantum conjicimus) Graci alicujus scriptoris verba. Nam repetuntur paullulum immutata, utpote ex diversa interpretatione, lib.* 1. *Sententiarum, cap.* 3. *illic enim*: Sola (*inquit*) Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. *Utrumque vero in idem recidit. Ob id namque Trinitas humanitati suscepta integre nota est, quia humanitatis suscepta nomine Verbum ipsum suscipiens simul intelligimus. Ac propterea humanitas à Christo suscepta ab alio integrè nosci non potest, quia homo ille Deus est. Valetque ad hoc communicatio (quam vocamus) idiomatum. Nam, ut ipse lib.* 1. *Sententiarum, cap.* 6. *ait*: Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, nequaquam alter in humanitate, alter in Deitate est, sed in utraque natura idem unus est. *Vox autem* tertia, *ordinem hoc loco non magis significat, quàm cum binarium numerum senarii tertiam partem dicimus, aut cum doctus Poëta in epithalamio cecinit*

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est;
Tertia pars patri data, pars data tertia matri,
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus.

Quin etiam Isidorus ipse alibi quoque eadem de Trinitate eodem modo loquitur. Nam lib. 1. *advers. Judaos cap.* 4. Cujus Trinitatis (*inquit*) Sacramentum, & Aggæus Propheta ita aperuit ex persona Domini, dicens: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce Spiritus ejus. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subjecit, quia ecce ego commovebo cœlum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. *Et paullo-post.* Et nunc Dominus, qui misit me, & Spiritus ejus: ecce duæ personæ, Dominus, & Spiritus ejus, qui mittunt, & tertia persona ejusdem Domini, qui mittitur. *Bis itaque Filium tertiam personam, hoc est, unam è tribus dixit. Quo sensu licuit dicere: in Trinitate divina tertia persona Pater, tertia Filius, tertia Spiritus Sanctus. Sed, cum in hac Trinitate nihil prius sit aut posterius, nostra tamen aures, quasi ordinem in divinis ex processionibus requirentes, jam id refugiunt, itaque has dicendi formas non tàm usurpamus, quàm sobrie interpretamur. Quod vero humanitatem personam quibusdam facere videtur, ii non attendunt, provocabulum qui, qua, quod, cum inter diversi generis duo nomina ponitur, non tantum pracedenti, sed sequenti etiam aptari solere notissimo Sallustii exemplo.* Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. *Quomodo Isidorus quoque ipse loqui interdum gaudet, ut lib.* 2. *Sententiarum, cap.* 15. Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur dæmones. *Ita est enim in omnibus manuscriptis, mendosè verò in excusis, qua intelliguntur damones. Quare lib.* 1. *Sententiarum, cum posset dicere*: Sola Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, qui tertia est in Trinitate persona (*id enim volebat*) *noluit tamen ad pracedentem Christum provocabulum respicere, sed ad personam subsequentem. Quod fecit item hoc loco, cum tamen humanitatis suscepta nomine Filium ipsum (ut diximus) suscipientem conceperit. Neque est, quod de scriptura veritate aut hic aut lib.* 1. *Sententiarum quisquam dubitet. Nam ut hìc octo, ita illic sedecim manuscripti libri, tàm longobardicis, quàm nostris characteribus scripti, omnes omnino cum editis consentiunt.*

situm super cor eorum. Et manifestè dum Legis & Prophetarum scripturam per nimiam stoliditatem cordis carnaliter accipiunt infideles, illis tota facies Moysi quodam velamine tegitur: ita ut non possint loquentis Legis gloriam sustinere. Sed si conversi fuerint ad Deum, auferetur velamen, occidens littera morietur, vivificans spiritus suscitabitur. Dominus enim spiritus est, & Lex spiritualis est. Unde & David orabat in Psalmo: Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de Lege tua.

CAPUT XLIV.

De Ædificatione Arcæ.

1 JAM nunc Arcam Testamenti Domini inspiciamus, in qua erant repositæ Tabulæ Legis. Per hanc Arcam, quam de lignis imputribilibus Moyses fabricavit, [1] Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mente & corpore incorruptis, habentibus interiùs etiam duas Tabulas Testamenti: id est, observantiam Legis, & Evangelii. Intùs autem ac foris inauratur Arca: sic & Ecclesia, quasi aurum radiare debet, tàm interiùs vitæ splendore, quàm exteriùs doctrinæ, & sapientiæ claritate. [2] Corona autem aurea per circuitum, & quatuor circuli aurei, qui per quatuor angulos jubentur adjungi: id significant: quia in eo quod in Ecclesia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, proculdubio quatuor sancti Evangelii libris accincta prædicatur, quæ tamen intra unius coronæ ambitum, id est, intra ejusdem fidei unitatem concluditur. Vectes quoque de lignis Sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inseruntur: quia fortes perseverantesque doctores, velut imputribilia ligna, quærendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inhærentes sanctæ Ecclesiæ unitatem [3] devinciant, & quasi intromissis circulis Arcam portent. Qui auro quòque jubentur operiri, ut cum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant.

CAPUT XLV.

De Urna aurea, & tabulis, & virga.

1 IN hac Testamenti Arca fuit urna aurea: Tabulæ quoque & virga Aaron. Hæc Arca, ut prædictum est, Ecclesia est, habens duas Tabulas lapideas: id est, duplicis Testamenti perpetuam firmitatem. Urnam [4] quoque auream intelligimus carnem Christi puram, atque synceram, quæ reconditum in se Manna perpetuæ divinitatis conservat, & Angelici illius panis perennem cœlestemque gerit dulcedinem: nec non etiam virgam Aaron, id est ejusdem summi verique Pontificis nostri Jesu Christi salutare vexillum immortalitatis memoriæ semper viriditate frondens.

CA-

(1) Ecclesia Christi significatur, *vel etiam mens nostra ex Origine: ita enim ille homil.* 10. *in Numeros*: Et Arca aurea, in qua sunt Tabulæ Testamenti (ut opinor) non aliud, quàm mens nostra esse declaratur, in qua Legem Dei debemus habere descriptam. Hæc autem mens aurea debet esse, hoc est pura, & pretiosa, in qua Legem Dei descriptam semper habeamus, sicut Apostolus dicit, scriptam non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in Tabulis lapideis, sed in Tabulis cordis carnalibus. *Ambros. verò carnem Salvatoris esse voluit in cap.* 9. *Epist. ad Hebræos. Vid. not. cap. seq.*

(2) Corona aurea per circuitum. *Nihil hic de corona aurea Gregorius, è quo sunt reliqua in Pastorali part.* 2. *cap.* 10. *Et quidem eadem hæc multò aliter, & Septuaginta, & eorum Latinus interpres reddidere. Pro his enim apud Aug. in quæstionibus in Exodum hæc verba leguntur.* Cymatia aurea tortilia in circuitu. *Sed in hoc opere è variis auctoribus contexto non allegoriæ modo, sed Sacræ etiam Scripturæ tralationes permiscentur, quamvis Gregorius hoc loco Vulgata editione usum vel vectes soli satis indicent, pro quibus interpres ille gestatoria vel supportatoria reddidit.*

(3) Devinciant, *ex Bed. & impress.* denuntient *m. s. o. & Greg. mendosè opinor.*

(4) Urnam quoque auream intelligimus Carnem Christi, *&c. Hæc quidem ex Ambrosio sumpta videntur, nisi quod ille Arcam, noster verò urnam Salvatoris carnem esse vult: ita enim Ambrosius loco citato.* Arcam Testamenti: hæc est caro Salvatoris, in qua erat urna aurea, habens Manna divinitatis, & virga Aaron, quæ floruit in sacerdotio Christi & Tabulæ duorum Testamentorum.

CAPUT XLVI.

De Propitiatorio & Cherubim.

1 JAM porrò per propitiatorium super Arcam Testamenti positum, [1] idem ipse Christus insinuatur, qui inter Deum, & hominem medius propitiator intervenit, de quo dicit Apostolus: Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. Hoc propitiatorium Arcæ superponitur, sicut & Christus caput est Ecclesiæ: cujus à dextris & à sinistris duo Cherubim assistunt. Cherubim autem plenitudo scientiæ interpretatur, plenitudo scientiæ est charitas, id est, dilectio Dei & proximi, qua Dominus ostenditur, nemo enim potest pervenire ad Deum nisi per charitatem: plenitudo enim legis dilectio est. [2] Alii eadem duo Cherubim, duo intelligunt testamenta, quæ multitudinis suæ scientia propitiatorium Dei, id est, Christi Sacramenta obumbrant, testante [3] Propheta: In medio duorum animalium cognosceris. Hi versis vultibus se respiciunt, dum in spiritualem sensum vertuntur: tunc enim alterutrum sibi melius concordant, & in omnibus rectiùs consonant. Siquidem, ex utroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt, quia Vetus, & Novum Testamentum tàm Christi Sacramentum, quàm Ecclesiæ mysteria sub ænigmatum figuris operiunt.

CAPUT XLVII.

De Altari.

1 ALtare autem illud, corpus Christi significabat, sive omnes Sanctos, in quibus ardet semper divinus ignis, & semper consumitur caro.

CAPUT XLVIII.

De Mensa.

1 POsita verò mensa pacis, & fidei Ecclesiæ gestabat typum, in qua pascimur alimentis Scripturarum. Ad cujus unitatem ex toto orbe vocibus Apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificavit sibi domum, paravit mensam suam, miscuit vinum in cratere, & reliqua dicens: Venite edite de meis panibus.

CAPUT XLIX.

De Candelabro & Oleo.

1 CAndelabrum illud septem ramorum, Spiritus [4] Sancti gestabat imaginem, qui septiformi gratia

(1) Idem ipse Christus insinuatur. *Ita Gregorius homil. 6. in Ezech.* Quid enim per propitiatorium nisi Redemptor humani generis designatur? *Atque eodem modo Ambrosius.* Aptè autem propitiatorium super Arcam positum esse dicitur, quia ipsi mediatori Dei & hominum à Deo Patre donatum est, ut esset propitiatio pro peccatis nostris, &c. *Cur vero super Arcam, & tota omnino de re elegantissimè Aug. q. 105.* In Arca poni jussa sunt, Lex, & Manna, & virga Aaron: in Lege præcepta sunt, virga potestatem significat, Manna gratiam, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Verumtamen quia Lex à quovis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper, ad hoc enim opus est, ut propitius sit Deus, & ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia judicium.

(2) Alii eadem duo Cherubim. *Gregor. homilia citata.*

(3) Testante Propheta in medio duorum animalium cognosceris. *Inseruit testimonium ex Habacuc Gregorii allegoria. Citavitque illud (quod ei comodum fuit) non ex Vulgata, sed ex Septuaginta editione. Pro his enim verbis Hieron.* In medio annorum notum facies, *vertit. Non solum autem Hebræa diversis punctis notata utranque interpretationem recipiunt, sed Ecclesia utraque etiam in divinis officiis utitur.*

(4) Spiritus Sancti gestabat imaginem. *Ambr.* Candelabra verò dona Spiritus Sancti sunt, quæ in Ecclesiis lucent intelligentibus, per eum, super quem requiescit spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris Domini. *Hier. ad Zachar. cap.* 4. Candelabrum *(inquit)* solium aureum (Hebræi) Legem, id est, *νόμον* interpretantur. Lampadem autem, id est, flammam in vertice candelabri lucentem atque fulgentem, Christum, qui caput Legis sit, & omnem mundum illuminet. Septem lucernas super candelabrum. Septem gratias Spiritus Sancti: *Hæc quidem de Hebræorum sensu se dicere profitetur. Ipse verò de Ecclesiasticorum virorum commentariis subdit*: Candelabrum aureum de aureo purissimo Ecclesiam intelligunt, quæ in Scripturis Sanctis sensum ac mentem, magis quàm verba perquirit.

tia illustrat omnem Ecclesiam in unitate fidei consistentem. Alii idem candelabrum Christum intelligunt, gestantem septem Ecclesias, in quibus septiformis Spiritus Sancti splendor emicat. Huic candelabro fiunt emunctoria, quæ in Isaia forcipes nuncupantur. Et hæc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæque inter se Spiritus Sancti unione sociantur. Extra velum autem testimonii, quod obpansum est, candelabrum ardere præcipitur, quia sine ullo Veteris Testamenti velamine Spiritus Sancti jam veritas fulget.

2 Oleum verò, quod de arboribus olivarum sumendum Dominus præcipit: eandem gratiam Spiritus Sancti ostendit, habentem in se pacem & misericordiam per Salvatoris adventum: unde in cordibus nostris lumen veritatis accenditur.

CAPUT L.

De Tabernaculo.

1 SEquitur nunc figura tabernaculi, quod jubente Domino Moyses fabricare jubetur. Tabernaculum hoc per allegoriam Ecclesia est in hujus vitæ eremo constituta: de qua Psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. Variis itaque speciebus tabernaculum instruitur, partim pretiosis, partim vilioribus; per quod monstratur, alios sanctos, alios peccatores esse in Ecclesia. Fideles autem omnes intra corpus Ecclesiæ constitutos, infideles verò extra sinum collocatos.

CAPUT LI.

De Columnis & earum basibus.

1 IPsum autem tabernaculum cum in typo Ecclesiæ fieret, columnas ejus quatuor fundi argenteas Dominus jussit. Columnæ istæ, quatuor Evangelistæ sancti sunt, fidei firmitate fundati. Argenteæ autem dicuntur, propter divini eloquii claritatem. Harum columnarum bases, Prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portant Ecclesiæ, supra fundamentum enim prophetarum Evangelistæ collocant Ecclesiam, eorumque auctoritate Evangelicam fidem confirmant. Caput autem columnarum aureum, ille est, de quo dicit Apostolus: quia caput viri Christus.

CAPUT LII.

De Tabulis deauratis.

1 INterim & Tabulas deauratas erigi præcipit, & fundi earum bases argenteas jubet. Quid enim per Tabulas, nisi Doctores & Apostoli, extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi ut prædictum est, prophetæ signantur? Qui superim positas Tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent? Quia Apostolorum & Doctorum vita, dum eorum prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur. (1) Unde conjunctæ bases binæ singulis Tabulis supponuntur: quia dum prophetæ sancti in verbis suis de mediatoris incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indubitanter ædificant. Et cum in semetipsis non discrepant, illos in se robustiùs firmant. Quòd autem argenteas ait bases & Ta-

(1) Unde conjunctæ bases binæ significant, *ex Orig. hom. 9. in cap. 28.*

Tabulas deauratas : ostendit præcepta Apostolorum longè clariora esse, quàm prophetarum. Tentoria autem, quæ ansulis assuta & circulis suspensa atque innexa funibus ad modum cortinarum viginti & octo in longum atque in latum quatuor cubitis distenduntur reliqua credentium plebs intelligitur, quæ hæret & pendet in funibus fidei. Funis autem triplex non rumpitur, quæ est Trinitatis fides, ex qua dependet, & per quem sustinetur omnis Ecclesia. Quòd autem viginti & octo cubitorum in longum distenduntur, & in latum quatuor cortinæ unius mensuræ : inserta Lex Evangelio designatur. Septenarius namque numerus Legem significare solet propter multa septenarii numeri sacramenta. Qui consociatus ad Evangelia quatuor, quater septem consequenter vigesimum octavum numerum faciunt.

CAPUT LIII.

De decem cortinis.

1 DEcem autem cortinæ fiunt, ut integrum perfectionis numerum teneant, & Legis Decalogum significent : qui tamen quinquagenis aureis circulis sibimet connectuntur : quia omnes fideles per donum Spiritus Sancti fidei & charitatis vinculo sociantur. Quinquagenarius enim numerus ad Spiritum pertinet Sactum. Unde & quinquagesimo die post Pascha descendit de cœlo Spiritus Sanctus.

CAPUT LIV.

De vndecim velis cilicinis.

1 QUòd [1] verò undecim vela cilicina fieri præcipiuntur: in cilicio peccatum ostenditur, propter hœdos ad lævam positos. Quoniam ergo superiùs in decem cortinis sanctos perfectionem legis tenentes ostenderat, profectò undenarius ciliciorum numerus, quoniam transgreditur denarium, transgressores legis, hoc est, peccatores in Ecclesia futuros significat. Sed tamen & ipsa saga cilicina quinquagenis ansulis copulantur propter pænitentiæ signum, & spem remissionis peccatorum per indulgentiam. Unde & quinquagesimus Psalmus veniæ & remissionis est. Possunt quidem & hæc tentoria cilicina (quibus tabernaculum tegitur, & pluvias & ventos & turbines tolerant) grossæ hominum mentes accipi, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei judicio, quamvis duræ sunt, præferuntur. Unde & bene sequenter pelles arietum ibi subjecit, ut per arietes duces præpositosque Ecclesiarum ostenderet. Qui, quia deservire curis temporalibus non timent, oportet, ut tentationum ventos & pluvias de hujus mundi contrarietatibus portent, ut qui intra Ecclesiam spiritualiter, quasi byssus & hyacinthus & purpura fulgent, securi interiùs resplendeant, dum præpositi & rectores eorum contra procellas & turbines seculi forìs laborant.

CAPUT LV.

De Obpanso velo in medio tabernaculi.

1 QUòd verò in medio tabernaculi velum extenditur, & exterior pars ab interiore separatur : illud significat, quod nunc populis Ecclesiæ, quæ promissa sunt, velut obpansa, quousque revelentur, videre non liceat. Sic enim & Apostolus

(1) Quòd verò, *usque ad*, remissionis est, *verba Aug.* 15. *de Civit. cap.* 20.

lus ait: Nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quandiu igitur in hoc mundo sumus, tanquam per speculum veritatem videmus, positi quasi in sancta, nondum pervenientes ad sancta sanctorum. Sancta enim possunt esse ea, quæ in præsenti seculo habere sancta conversatio potest. Sancta verò sanctorum, in quæ semel tantummodo intratur: ad cœlum est transitus, ubi est propitiatorium & Cherubim, ubi & mundicordibus apparere poterit Deus. In qua tamen conversatione constituti non sine adjutorio Spiritus Sancti consistimus. Habemus enim ex uno Spiritus Sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum Ecclesiæ: id est, septemplicem Domini gratiam missam in universum orbem terrarum, quæ populos Ecclesiæ fulgore Spiritus Sancti diversa charismatum claritate illustrat. Potest quidem hoc obpansum velum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita, tempus illud significare, quod fuit sub Lege. Quia ea, quæ Lex & Prophetæ cecinerunt, oculta erant, & interjecto velamine videri non poterant. Sed postea quàm Christus adveniens tempore Passionis velum illud à summo usque deorsum dirupit, omnia illa, quæ antea erant occulta, per Domini Passionem ad nostram fidem sunt revelata, dicente Apostolo. Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum: quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt alta Dei.

CAPUT LVI.

De diversis donariis ad constructionem tabernaculi.

1 OFferuntur autem uno studio, & tamen diversa donaria ad constructionem tabernaculi, juxta quod scriptum est: Aurum, argentum, æs, lapides pretiosi: Tum præterea byssum, coccum, hyacinthum & purpuram, pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, sed & ligna imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi. (1) Sed & quicquid in cultum & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures & annulos & dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, Ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera significantur meritorum dona, quibus ornatur Ecclesia: fides ejus auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quòd verò quæ in ornamento sive tabernaculo necessaria sunt, viri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia intra Ecclesiam virtutes fortium, quæ per viros exprimuntur, & exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intimantur, omnia locum inveniunt & ad usus sanctæ ædificationis accipiuntur. Collatio verò ipsa non fit necessitate, sed sponte, quia fides spontanea est. Nam per armillas, quæ lacertos adstringunt, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur. Per inaures, subditorum obedientia exprimitur. Per annu-

(1) Sed & quicquid incultum, *usque ad*, irrigatus, *Greg. sunt verba* 30. *Moral. c.* 6. *Vid. etiam Orig. hom.* 13. *in c.* 25.

nulos signaculum secretorum ostenditur. Unde & quædam minùs intelligentibus occultantes, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta credantur. Unde & justus lætatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Porrò per dextralia, opera bona & dextra commemorantur. Per vas aureum in donaria Domini separatum, divinitatis intelligentia accipitur, quæ tantò ab inferiorum amore disjungitur, quantò ad sola quæ æterna sunt amando sublevatur. Porrò per hyacinthum, spes cœlestium præmiorum ostenditur. Per purpuram, cruor ac tolerantiâ passionum amore regni perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur, quæ pro perfectione sui bis tingitur, quia Dei & proximi dilectione decoratur. Per byssum, immaculata carnis incorruptio, & splendidissimus sanctimoniæ candor ostenditur, byssus enim, linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas texitur, dura pœnitentiæ afflictio designatur. Dum igitur alii per armillas & annulos forte magisterium exercent: alii per in aures & dextralia devotam audiendi obedientiam rectamque operationem exhibent: alii per vas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent: alii per hyacinthum, purpuram & coccum audita cœlestia sperare, credere, amare non desinunt, etiam quæ adhuc subtiliori intellectu minimè cognoscunt: alii per byssum incorruptionem carnis offerunt: alii per caprarum pilos deplorant asperè, quod libenter admiserunt. Simul ex tanta diversitate operum unum conficitur tabernaculum, sicut ex diverso pulvere unus compingitur globus terræ, infusione Spiritus Sancti rigatus. Jam porrò ligna Sethim imputribilia omnes sancti intelliguntur mente & corpore incorrupti, neque cum seculo pereuntes, sed permanentes æterni. Lapides quoque pretiosi, Confessores, Apostoli, Sacerdotes, omnesque justi. Quos etiam lapides vivos beatus Petrus Apostolus dicit: ut sitis, inquit, lapides vivi, coædificati in templo Dei. Hæc igitur offeruntur omnia in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem, offert super hæc & alius aurum, id est, sensum, & alius argentum, id est eloquium, alius vocem æris. Sicque fiunt multa in tabernaculo, mensa scilicet, & candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phialæ, mortariola, emunctoria, paxilli, tentoria: quibus diversitatibus tota illa tabernaculi, id est, Ecclesiæ pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculum Ecclesia est, in qua est mensa, id est, unitas fidei, vel certè Scriptura Sacra, qua universi fideles spirituali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis Christus est cum septem Ecclesiis. Emunctoria quoque ejus, hoc est geminum testamentum. Et columnæ, doctores sancti, fidei firmitate solidati. Necnon & bases, id est, Prophetæ suo fundamine structuram gestantes Ecclesiæ. Ibi etiam & Tabulæ, Apostoli prædicationis latitudine dilatati. Sive tentoria, præpositi videlicet & prædicatores, qui exteriùs laborant contra hujus seculi turbines. Sunt ibi & crateres, id est, distributiones donorum. Sunt & paxilli, hoc est, principes Ecclesiæ, quibus pendent omnia genera populorum quasi vasorum, scyphi quoque, doctrinæ eloquia sive sensus. Necnon & thuribula, virtutes scilicet operum bonorum, vel orationes sanctorum, quibus odor suavitatis ascendit ad Dominum. Phialæ quoque. Apostoli & doctores pleni vitalibus aquis.

aquis. Ibi lilia, virginitatis candor, sive mortariola, laborum passionumque tolerantiæ, quibus mortificantur membra pœnitentium, & hæc quidem species dispensationesque donorum sunt divisæ per Spiritum Sanctum fidelibus, ut in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construatur, in quibus habitet Deus in medio sanctorum.

CAPUT LVII.

De Unguento, quo perungitur tabernaculum.

1 PORrò unguentum, quo perungitur tabernaculum, chrisma est, quo ungitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus divinitas tanquam in tabernaculo habitat. Potest quidem intelligi hoc unguentum etiam virtutes sanctorum, sive odor justitiæ longè lateque diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Jesu, & odorem justitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.

CAPUT LVIII.

De Incenso composito.

1 INcensum autem, quod ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis, id est, stacte, onyche, galbano, & thure componitur: hæc in forma orationum fidelium constituta esse beati Joannis Apocalypsis ostendit. Et illi quidem viginti quatuor seniores procidunt ante agnum, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum. Quamquam & speciem quatuor elementorum, horum quatuor odorum naturæ significare videantur: ut thus, quod perlucidum est, aëri comparetur. stactes vero aquis, galbanus, & onix terræ atque igni: ut per hæc omnium, quæ in cœlo, & infra cœlum, & in terra, & in aquis sunt, placitum Deo incensum sit hîc creaturæ laudis oratio. Sanguis autem ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculum Testamenti, & omnia quæ in eo erant, dicens: sanguis hic, sanguis testamenti, mirificè sanguinem Domini Jesu prædicare monstratur, quo omnium credentium corda purgantur, quo fides Ecclesiæ signatur, quo omnis populus Ecclesiæ, id est, corpus omne tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur: ad implendum in veritate id, quod per Moysem fuerat ostensum in imagine.

CAPUT LIX.

De Veste Pontificis.

1 JAm nunc indumenta Pontificis, quæ sint, quæque potiùs significent, demonstrandum est. Sacerdos autem Aaron illum significat, ad quem dicitur: tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Vestis ejusdem sacerdotis, Ecclesia est, de qua dicit Apostolus: ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. Quatuor colores ex quibus vestis ejus contexitur meritorum est diversitas, quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est sacerdotalem lineam, Incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, & significatur in pedibus. Linum enim de terra exoritur. Cidarim super caput ejus & auream laminam, splendorem divinitatis intelligimus, ut unus atque idem secundùm hominem podere, secundùm Deum cidari ornatus esse videa-

deatur. Fœminalia verò illa quibus induitur, castitatem corporis Christi & integritatem ostendunt. Cingulum verò illud, quo sacerdotale pectus astringitur chorus sanctorum vel concordia figuratur, qui in unitate fidei Christum amplectuntur. Tunica autem illa talaris à capite usque ad plantas demissa; eadem est Ecclesia Christi, usque ad finem temporum permansura. Hæc vestis fit tota hyacinthina. Hyacinthus enim aëreo colore resplendet: scilicet ut omnis Ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, & tota ad amorem cœlestium surgat. [1] Mala autem Punica in inferioribus posita, ejusdem Ecclesiæ unitatem declarant. Nam sicut in malo Punico uno exteriùs cortice, multa interiùs grana muniuntur: sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos unitas fidei contegit, quos intùs diversitas meritorum tenet. Tintinabula autem inter mala granata consonantia intelliguntur Prophetæ & doctores sancti, in medio Ecclesiæ collocati, quorum lingua, doctrinæ scientia resonans tangit utrasque acies tintinabuli: id est, partes Legis & Evangelii. [2] Hæc autem tintinabula in extremo vestimento sunt posita: idcircò ut de fine mundi, & de vita futura disputantes nunquam sileant. Superhumerale autem pallium, Salvatoris insinuat potestatem & regnum, sicut scriptum est: principatus ejus super humeros ejus. Duo quoque lapides smaragdini in superhumerali ad dextram & lævam positi, duo sunt populi: Gentilis dexter: & Judæus, qui fuit aliquando dexter, sinister: habentes in se sculpta nomina duodecim Patriarcharum, id est, ad imitanda vitæ exempla sanctorum Apostolorum. Alii eosdem duos lapides, duo testamenta dixerunt, sivè litteram & spiritum, in quibus tenentur legis universa mysteria: in dextra spiritus, in læva littera. Rationale verò pectori superpositum quaterno lapidum distinctum ordine, sermonem figurat Evangelicum, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis, & doctrinam Trinitatis exponit. Cui convenit in gemmis Apostolicus sermo, tàm virtute quàm numero. Hoc autem rationale duplex est, quia Evangelicæ doctrinæ scientia aperta est, & abscondita; simplex, & mystica. Item idem sacerdos, Christus non incongruè interpretatur in membris suis, & maximè in Pontifice, qui moratur in sanctis, & offert victimam pro populo carnem immaculati agni sacro ore conficiens. Primò [3] enim quod in Aaron pectore rationale judicii vittis ligantibus imprimitur, significat: ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat. In quo etiam rationali duodecim lapides vigilanter adjunguntur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Adscriptos etenim sanctos patres semper in pectore ferre debet, quorum exempla imitari non cesset. Et quod in utroque humero sacerdos velamine superhumerali astringitur, ut contra adversa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur. Et quòd superhumerale ex auro & hyacintho, & purpura, & bis tincto cocco, & torta fieri bysso præcipitur: quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat, demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapientiæ emicat.

(1) Mala autem Punica, *usque ad*, meritorum tenet. *Greg. Past.* 2. *p. cap.* 4. *&* 1. *Regist. epist.* 24.
(2) Hæc autem tintinabula, *usque ad*, nunquam sileant. *Orig. hom.* 9. *in cap.* 28.
(3) Primò enim quod Aaron, *usque ad*, unitas fidei designetur. *Ex Greg. lib.* 1. *Regist. epist.* 24.

cat. Cui hyacinthus, quia aëreo colore resplendet, adjungitur: scilicet, ut omne quod tractat ad amorem cœlestium surgat. Huic admiscetur regalis purpura ut suggestiones vitiorum, veluti ex potestate regia, comprimat. Coccus quoque bis tinctus ipsi superhumerali adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur. Quæ charitas, quia in dilectione Dei & proximi pendet, quasi ex duplici tinctura refulget. Cui bis tincto cocco torta byssus adjungitur, de terra enim byssus nitenti specie oritur: per quod candens nitor, & munditia corporalis castitatis designatur. Quæ videlicet torta pulchritudini superhumeralis innectitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro affligitur. Siquidem & baltheo præcingitur, per quod renum incentiva, & luxuriæ libidinum restringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens in tunica tintinabulis ambitur: ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni inspectoris judicium ex silentio offendat. Mala quoque Punica tintinabulis conjunguntur, ut per ejus doctrinam unitas fidei designetur. Quòd autem in primam partem tabernaculi quotidie sacerdos ad immolandas hostias introibat, instancia nobis quotidiana præcipitur, ut ab hoc loco, ubi populus Dei cœlestibus vocibus eruditur, nunquam abscedamus, sed quotidie confessionis & laudis spirituale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt veræ hostiæ, sicut scriptum est: sacrificium Deo spiritus contribulatus. Illud autem quod semel in anno Pontifex relicto populo ingrediebatur in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium, significat Dominum nostrum Jesum Pontificem, qui in carne positus per totum annum erat cum populo, annum videlicet illum, de quo dicit ipse: Evangelizare pauperibus misit me, & vocare annum Domini acceptum, & diem propitiationis. Iste ergo semel in anno in die propitiationis intrat in sancta sanctorum: id est, completa dispensatione, penetravit cœlos, intrans ad Patrem, ut eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in se credentibus.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
AD MYSTICORUM
EXPOSITIONES SACRAMENTORUM,
SEU QUÆSTIONES IN LEVITIC.

CAPUT PRIMUM.

De Figuris hostiarum.

1 SEQUENS Leviticus liber hostiarum diversitates exequitur: quarum typus imaginem Passionis Christi præferebat. Nam postquam ipse oblatus est, omnes illæ hostiæ cessaverunt, quæ in typo vel umbra ejusdem præcesserant, præfigurantes illud sacrificium quod unus & verus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum: cujus sacrificii promissivas figu-

guras in victimis animalium celebrare antè oportebat, propter emundationem futuram carnis & sanguinis: per quam unam victimam fieret remissio peccatorum, de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt: quia eadem substantia corporalis in cœlestem commutabitur qualitatem. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur: ipse in agno propter innocentiam: in ariete propter principatum: in hirco propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum: idem in turture & columba propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominum in duarum substantiarum conjunctione ostendebatur. Porrò in similaginis conspersione, credèntium per aquam baptismatis collectam Ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicuè demonstrabat. [1] Nos autem moraliter munus Deo offerimus vitulum, cum carnis superbiam vincimus: agnum, cum irrationabiles motus & insipientes corrigimus: hœdum, dum lasciviam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis retinemus: turturem, dum carnis servamus castitatem: panes azymos, dum non in fermento malitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis ambulamus.

CAPUT II.

De Igne sacrificii.

1 IGnis [2] autem in sacrificio figuraliter id significabat, velut absorbens mortem in victoria. In eo autem populo hæc ritè celebrata sunt, cujus regnum & sacerdotium prophetia erat venturi regis & sacerdotis, ad regendos & [3] sacrandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnum cœlorum & Angelorum sacrarium ad [4] vitam æternam. Hujus itaque veri sacrificii sicut religiosa [5] prædicamenta Hebræi celebraverunt, ita sacrilega [6] imitamenta pagani: quia quæ immolant gentes, ut ait Apostolus, Dæmoniis immolant, & non Deo. Antiqua enim res est prænuntiativa immolatio sanguinis futuram Passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris litteris invenitur.

CAPUT III.

Quòd mel in Dei sacrificio non offertur.

1 QUòd autem mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suave hujus mundi placere, nihilque quod non habeat mordacis aliquid veritatis. Undè & pascha cum amaritudinibus manducatur.

CAPUT IV.

Quòd Sal in omnibus sacrificiis admiscetur.

1 E Contrario admisceri in omnibus sacrificiis sal jubetur: scilicet, ut omnia, quæ in Christi honorem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipiant.

(1) Nos autem, *usque ad* ambulamus. *Verba sunt Orig. cap.* 1. *hom.* 2.
(2) Totum caput. *Ex* 22. *contr. Faust. cap.* 17.
(3) Sacrandos. *Ita. m. s. o.* congregandos. *Bed. & imp.* consecrandos. *August.*
(4) Ad sacrarium. *Ex Aug. & Bed. Al.* sacrorum, *Mendosè.*
(5) Religiosa prædicamenta. *Ex Aug. Al.* religiosa sacramenta.
(6) Sacrilegia imitamenta. *Ex Aug. & Bed. Al.* Imitati sunt Pagani.

CAPUT V.

Quod in Sacrificium oleum offertur.

1 QUòd verò in sacrificio oleum offerebatur: significat, ut quicquid ad cultum Christi & devotionem sanctorum impendimus, totum hilariter faciamus, nihil, ut ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Oleum enim hilaritatem significat; sicut scriptum est, ut exhilaret faciem in oleo.

CAPUT VI.

De Quatuor generibus principalium oblationum.

1 IN exordio autem Levitici, quatuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suavitatis Domino offerri jubentur: id est, primum, vitulus de armentis sine macula: secundum, agnus de ovibus: tertium, turtur & columba: quartum, similago conspersa, azyma oleo uncta, clibano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus causarum, in persona populi offerebantur. Primum itaque sacrificium, id est, vitulus ex armentis Christum demonstrat ex patriarcharum progenie descendentem. Hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ perdomuit, atque Spiritus Sancti semine virtutum frugem ditavit. Iste vitulus sine macula est: quia sine peccato ad Passionem ducitur. Offertur autem non in tabernaculo, sed ad ostium ejus: quia extra castra passus est Christus. Per filios autem Aaron sacerdotis offertur sanguis ejus. Quod de Anna & Caipha intelligitur, qui consilium facientes effuderunt sanguinem Christi. Secunda hostia; de ovibus Agnus oblatus, idem Christus propter innocentiam figuratur. Hic est enim Agnus, qui apud Isaiam in sacrificium adducitur, & à Joanne omnibus demonstratur, dicente: ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Bene ergo in sacrificio Agnus offertur, ut innocentiæ & Passionis Christi figura demonstraretur. Bene & hœdus: quia per ejus mortem auctor peccati Diabolus agnoscitur jugulatus. Tertium sacrificium, dicitur turtur & columba. Turturem carnem Christi esse manifestum est, Salomone dicente: speciosæ genæ tuæ sicut turturis. Columbam Spiritus sancti figuram habere declarat Joannes Baptista dicens: super quem videris Spiritum descendentem, sicut columbam, hic est filius meus. Ac per hoc turturem & columbam, id est, carnem Christi Spiritui Sancto sociatam per mysterium Passionis sacrificium Deo in odorem suavitatis accipimus. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Jesus. Quartum autem anima offert, id est, Ecclesia offert sacrificium de simila. Simila Ecclesiæ Catholicæ figuram prænuntiat, quæ ex convenientibus membris, quasi simila, ex multis credentium granis collecta est, & Legis & Evangeliorum mola in littera & spiritu separata per aquam baptismatis adunata, Chrismatis oleo peruncta, Sancti Spiritus igne solidata, & per humilitatem spiritus Deo hostia placens effecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadriformem Christi & Ecclesiæ habitum demonstrantes.

CAPUT VII.

De Sacrificio ejus, qui sacramentum protulit, & oblivione transcendit.

1 DE [1] eo autem, qui juramentum protulit, ut vel malè vel benè quid faceret, atque hoc ipsum oblivione transcendit, dicitur: offerat agnam de gregibus, sive capram, orabitque pro eo sacerdos & pro peccato ejus. Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures aut duos pullos columbarum: unum pro peccato, & alterum in holocaustum.) Juramentum utique proferre, est voto nos divinæ servitutis alligare, & cùm bona opera promittimus, benè nos facere spondemus. Cum verò abstinentiam cruciatumque carnis nostræ vovemus, malè ad præsens nos nobis facere juramus. Sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, ut quàmlibet Deo devotus sit, inter ipsa quantulumcumque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus, sive capra præcipitur. Quid enim per agnam, nisi activæ vitæ innocentiam? Quid per capram, quæ in summis extremisque sæpe pendens rupibus pascitur, nisi contemplativa vita significatur? Qui ergo se conspicit promissa hæc & proposita non implesse, in sacrificium Dei se studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis accingere. Et benè agna de gregibus: capra verò offerri de gregibus non jubetur: quia activa vita multorum est, contemplativa paucorum. Et cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quasi agnam de gregibus damus. Sed cum offerentis virtus ad agnam capramque non sufficit: in remedio pœnitentis adjungitur, ut duo columbarum pulli vel duo turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli vel turtures pro cantu gemitus habent. Quid ergo per duos columbarum pullos vel duos turtures, nisi duplex pœnitentiæ nostræ gemitus designatur? Ut cum ad offerenda bona opera non adsurgimus nosmetipsos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & prava operati sumus. Unde & unus turtur pro peccato, alter verò offerri in holocaustum jubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus. De altero verò holocaustum facimus, cum pro eo quod bona neglexímus, nosmetipsos funditus succendentes igne doloris ardemus.

CAPUT VIII.

De Filiis Aaron extinctis.

1 FIlii autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienum, igne divino exusti sunt: illos significaverunt, qui, Dei traditione contempta, alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ institutionis inducunt. Quos increpat Dominus, & objurgat in Evangelio, dicens: rejecistis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis. Videtur & ignem alienum incendere, quisquis corporeæ vel secularis alicujus cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accendens, audet altaribus Domini appropinquare. Quæ non recipiunt, nisi illius ignis accensionem, de quo ait Dominus: Ignem veni mittere in terram. Hoc igne nos Dominus Jesus semper incendat, ut illuminemur in sensibus, ne flagremus in vitiis.

CA-

(1) Totum caput. è *Greg. 32. Moral. cap. 4.*

CAPUT IX.

De Discretione ciborum.

1 NUnc autem de discretione ciborum subjiciendum est: ubi Lex de mundis & immundis loquens, quædam animalia ad esum, quasi munda, concessit: quædam verò interdixit, quasi non munda. Primùm enim sciendum est, quicquid à Deo creatum est, mundum esse, in ipsa institutionis auctoritate purgatum, & non esse culpandum, ne in creatorem culpa revocetur. Deinde ad hoc filiis Israël legem datam, ut per illam proficerent, & redirent ad mores, quos cum antè à patribus accepissent, in Ægypto propter consuetudinem barbaræ gentis perruperant. Ergo, ut homines emendarentur, pecora culpata sunt, scilicet, ut homines, qui eadem vitia habebant, æquales pecoribus existimentur. Nam in animalibus mores pinguntur humani, & actus & voluntates: ex quibus ipsi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaque munda esse dicit. Omne, inquit, quod habet divisam ungulam, & ruminat, in pecoribus comedetis. Quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernebat. Denique hi homines mundi sunt, qui ruminant: qui in ore semper portant, quasi cibum, divina præcepta. Hi & ungulam findunt: quia duo testamenta Legis & Evangeliorum credentes firmo gressu innocentiæ justitiæque incedunt. Item, Judæi ruminant quidem verba Legis, sed ungulam non findunt: hoc est, quòd nec duo testamenta recipiunt, nec in Patrem Filiumque fidei suæ gressus statuunt. Propterea immundi habentur. Hæretici quòque licet ungulam findant in Patrem & Filium credentes, & duo testamenta recipientes, sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immundi sunt. Nam quod adjecit scriptura dicens, ex omnibus, quæ gignuntur in aquis & habent pinnulas & squamas, hæc comedetis: quicquid autem pinnulas & squamas non habet, abominabile erit vobis. Nam qui in piscibus squamosi & cum pinnulis, pro mundis habentur: hispidi & hirti, & fortes in fide ac graves mores designantur hominum habentes pinnas contemplationis. Quæ autem sine his sunt, dicuntur immunda, in quibus leves & lubrici & infidi, & effœminati mores improbantur. Quid autem sibi vult quod Lex dicit, camelum non manducabis? Nisi quòd de exemplo animalis vitam damnat informem, & criminibus tortuosam? Cum autem in cibum suem prohibet: reprehendit cœnosam utique & luteam ac gaudentem vitiorum sordibus vitam. Et cum leporem accusat, deformatos utique in fœminas viros damnat. Quis autem corpus mustelæ cibum faciat? Sed furtum reprehendit. Quis lacertam? Sed odit vitæ incertam varietatem. Quis postremò stellione vesci possit, ut hoc lex magnopere prohiberet? Sed maculas mentium execratur. Quis accipitrem, aut milvum, aut aquilam? Sed odit raptores violento scelere viventes. Quis vulturem? Sed execratur prædam de aliena morte quærentes. Sic & cum corvum prohibet, voluptates vel magnitudinem vitiorum vetat. Passerem quoque dum interdicit, intemperantiam coarguit. Quando noctuam, odit lucifugas vanitates. Quando charadrium & gersaulam, nimiæ linguæ intemperantiam. Quando cygnum prohibet, cervicis altæ superbiam denotat. Quando vespertilionem, quærentes tenebris noctis similes errores. Hæc ergo & his paria Lex in animalibus execratur, quæ in illis non sunt criminosa, quia in hoc na-

nata: sed in homine culpantur, quia contra naturam non ex institutione, sed ex errore quæsita sunt. Sed fuit tempus aliquando antiquum, quo istæ umbræ vel figuræ exercendæ erant à populo vel gerendæ: ut abstinendum esset à cibis, quos institutio quidem commendaverat, sed lex interdixerat. Verùm jam finis legis Christus advenit, aperiens clausa legis, & obscura reserans, atque omnia Sacramenta, quæ nobis texerat antiquitas figuris, magister insignis & doctor cœlestis, & institutor reserata veritate patefecit. Sub quo dicitur: Jam omnia munda mundis, inquinatis autem & infidelibus, nihil mundum: sed pollutæ sunt eorum & mens, & conscientia. [1] Et alio loco: quicquid vobis appositum fuerit manducate, ex quibus constat omnia ista jam suis benedictionibus reddita, quæ carnali populo fuerant pro moribus interdicta. Cavendum est autem, nequis licentiam istam putet in tantum esse permissam, ut & immolata simulacris possit manducare: quantum enim ad creaturam Dei pertinet, omnia munda sunt, sed cum dæmonibus immolata fuerint, inquinata fiunt, unde & Apostolus ait: siquis autem vobis dixerit, hoc immolatum est idolis: nolite manducare.

CAPUT X.

De Immunditia partuum

1 SEquitur quæstio de immunditia partus & contagione lepræ. Ait enim: Mulierem quæ concepit semen, & peperit masculum, septem diebus esse immundam, octavo purificari.

2 Quæ autem fœminam peperit, bis septem diebus in immunditia scribitur permanere. In talibus ergo quædam mysteria latentis arcani non est dubium contineri. Septimana enim hujus præsentis vitæ tempus videri potest: quia in septimana dierum consummatus est mundus. In quo donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octava venerit dies, quod est futuri seculi tempus. In quo tamen purgandus est ille, qui viriliter egit. Statim enim munda efficitur mater ejus, quæ genuit eum. Purgatam namque vitiis carnem ex resurrectione suscipiet. Qui nihil verò in se habuit virile adversus peccatum, sed remissus & effœminatus permanserit in actibus suis, iste nec in præsentis seculi hebdomada, nec in futura purgabitur ab immunditia sua.

CAPUT XI.

De Lepris.

1 LOcutus est Dominus ad Moysem & Aaron: dicens: homo in cujus carne & cute ortus fuerit diversus color, sive pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unumquemlibet filiorum ejus. Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, plaga lepræ est, & ad arbitrium ejus separabitur.) Lepra doctrina est falsa. Proinde leprosi non absurdè intelliguntur hæretici, qui unitatem veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris, veraque falsis admiscent: sicut & lepra veris falsisque locis humana corpora variando commaculat.

2 Hujus scilicet lepræ invenimus legislatorem sex species in homine posuisse: primam capitis & barbæ, secundam calvitii & recalvationis, tertiam

(1) Et alio loco & cætera, *usque ad*, finem capitis absunt à *Beda*, & *Palentino*, & *plerisque aliis.*

tiam carnis & cutis, quartam cutis & corporis & cicatricis albæ cum rubore, quintam ulceris, & cicatricis, sextam ustionis. In capite lepram portat, qui in divinitatem patris, vel in ipso capite, quod Christus est, peccat. Caput enim viri Christus est. Hanc lepram habent Judæi, Valentiniani, Martionistæ, Photiniani, Manichæi, Ariani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priscillianistæ, Donatistæ, Nestoriani, Eutichiani, qui omnes in calvaria lepram gerunt, qui erroris sui perfidiam aperta pravitate defendunt. In barba lepram gerunt, qui de Apostolis & Sanctis Christi perversè aliquid sentiunt, atque eos falsum quidlibet prædicasse confingunt. Sicuti enim barba ornamentum est viri: ita Sancti Apostoli, & Doctores ornamentum præstant corpori Christi.

3 In calvitio lepram habent, qui Ecclesiæ detrahunt, sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem: sicut Novatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus pœnitentiam negant: sicut Hierachitæ, qui inter alios errores regnum cœlorum parvulos habere non credunt: sicut Æriani, qui vetant pro defunctis offerri sacrificium.

4 In carne & cute gerunt lepram, qui carnalia, vel exteriora suadere conantur, ut Cerinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis voluptate existimant: sic Ætiani, qui dicunt in fide manentibus, quamvis carnaliter vivant, non posse computari peccata.

5 In cicatrice sanati ulceris lepram portat, qui post cognitionem Dei, & medicinam, & manifestationem fidei, quam à Christo suscepit, rursum in ipsa cicatrice ascendit aliquod indicium erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis.

6 In carne viva lepram gestat, qui de anima, quæ vita est, carnis aliquod falsum existimat, sicut Luciferani, qui dicunt animam de carnis substantia propagatam: sicut Arabici, qui animam simul cum corpore mori putant.

7 In cicatrice ustionis lepram habent Manichæi, qui inani abstinentiæ cruciatu corpora sua exurunt, & per infidelitatem non munditiem inde, sed lepram gignunt. De talibus prædicabat Apostolus: discedent, inquit, quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & Doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum. Sed adhuc adjecit colores leprarum: id est, pallidam, rubentem, albam, lividam, nigram, florescentem. Itaque dum pallidam lepram dicit, imbecillem & fragilem fidem animæ denotat, quæ perdito colore integræ sanitatis, erroris infirmitate languescit. Cum autem rubicundam lepram ostendit, homicidii cruore mentem infectam denotat, & innuit. Cum vero albam, illos hæreticos, qui se mundos appellant, sive reliquos, qui de falso merito gloriantur, sicut Pelagius & Novatus. Cum autem macram vel lividam lepram commemorat, invidiæ & livoris notas execratur. Cum verò nigram insinuat, sacrificiorum fumo & busto idolatriæ denigratam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite usque ad pedes dicit, avaritiæ crimen ostendit: quia nunc floridum & jucundum putat ut hominem felicem esse in hoc mundo, & divitem videri in seculo. Hæc enim pestis avaritiæ omne hominum genus, quasi totum corpus crebro erroris contagio commaculat. Cùm autem lepram, quæ habet rubo-rem

rem cum pallore permixtum, eum hominem denotat, qui cum sit imbecillis animo & mendax, facilè in furorem prorumpit, & levitate morum cito perjurat: pallor enim mentientem linguam significat. Rubor autem iracundiam manifestat. Est itaque lepra peccati, quæ sacrificiorum oblationibus emundatur: id est, contrito corde & humiliato: Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Est & idolatriæ, quæ aqua diluitur baptismi. Est & hæreticorum, quæ septem dierum purgatione extra castra habeatur: id est, per septiformis spiritus agnitionem purificetur. Est quæ visu sacerdotis aufertur per doctrinam. Genus autem lepræ, quod mundari omnino non potest, eorum est, qui in Spiritum Sanctum peccant, nec dicunt pœnitentes posse consequi veniam. De his ait veritas: qui peccaverit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Quòd vero jubetur leprosis, ut exeant de castris, & sedeant foris, donec mundetur lepra eorum, intelligitur hæreticos projici debere ab Ecclesia, donec à proprio errore purgentur, & sic revertantur ad Dominum. Ejusmodi verò dissutis tunicis, capite deoperto, & ore obvoluto, sedere jubentur, lepræ mundationem expectantes: dissutis tunicis: id est, omnibus secretis manifestatis. Capite deoperto, ut à cunctis ejus denudatio videatur. Ore clauso, ne ulterius impia doceat, vel loquatur. Sed adhuc adjecit scripturæ lepram esse in vasis, in parietibus domus, in vestimento, in trama, in stamine. Lepra in parietibus, domus hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari jubetur. Lepra in vasculis, unicuique homini proprii corporis delicta. Lepra in stamine, vel in vestimento, peccata quæ extra corpus committuntur, vel quæ in ipso corpore perpetrantur. Stamen enim anima hominis intelligitur, & trama mollisimi corporis sensus. Quòd vero leprosi in Lege ad sacerdotem mittuntur, indicat pro emundatione hæreticorum ante sacrificium Ecclesiam Domino offerre debere, & sic reconciliari unitati Ecclesiæ.

CAPUT XII.

De Sacerdote Magno & cultu ejus.

1 DIxit Dominus ad Moysem: Pontifex, id est, Sacerdos maximus inter fratres suos, super cujus caput fusum est oleum unctionis, & cujus manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus: caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet, & ad omnem mortuum omnino non ingredietur. Super patre suo quoque & matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleum sanctæ unctionis Dei sui fusum est super eum. Ego Dominus: virginem ducat uxorem. Viduam & repudiatam & sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne contaminet semen suum.

2 Sacerdos maximus inter fratres suos, hic est, de quo scribitur, cum resurrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis: ascendo ad patrem meum & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Super cujus caput fusum est unctionis oleum, (juxta quod Propheta David ait: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ particibus tuis. Cujus consecratæ sunt manus.) Iste consecratas habet manus, dum eas in passione extendit pro expiatione totius seculi. (Vestimentum autem ejus non scin-

scinditur :) id est, non patitur dividi in hæreses & schismata Ecclesiam suam, quæ illi inhærendo vestis est propria, cujus indumenti figura fuit tunica illa Jesu inconsutilis, sed per totum textilis, quæ in Passione non scinditur, sed à possidente individua servatur. Ad mortuum non accedat,) quia peccatum non fecit, per peccatum enim mors intelligitur, sicut scriptum est. Anima, quæ peccavit, ipsa morietur. (In patre & matre non contaminabitur.) In matre Christus non est pollutus, cum ante secula nasceretur de patre. Similiter in patre non est commaculatus, cum in seculum nasceretur ex matre. Solus enim in seculo mundus ingressus est, procedens ex utero virginali sine contagione virili. Nam nos omnes, dum peccamus contaminamur in patre, de quo creati sumus, si in hæresim devolvamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deo in aliquo Ecclesiam lædi sinimus, vel libertatem matris cœlestis indigna peccati servitute fœdamus. De sanctis non discedat: (quia per susceptionem carnis Christus sic descendit in mundum, ut nunquam desereret cœlum. Viduam repudiatam aut meretricem non ducat uxorem, sed virginem. (Vidua & repudiata est synagoga : de qua loquitur Dominus per Isaiam dicens : quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? Meretrix autem hæresis est quæ multorum errori vel libidini patet, tales non copulantur Christo, nisi sola Ecclesia virgo, quæ non habet maculam aut rugam: de qua Apostolus ait: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Dicitur quidem, & anima sponsa esse, sed illa, quæ fidei simplicitate, & actuum puritate incorrupta probatur & virgo. Est & vidua anima, quæ discedens à jugo Legis, Evangelii præcepta non servat. Est etiam repudiata, quæ peccando à Christi corpore separatur, etiam si non projiciatur ab Ecclesia. Est & meretrix, quæ ad se recipit amatores: id est, contrarias potestates & dæmones, qui desiderium capiunt pulchritudinis ejus. Pulchra namque à Deo creata est anima & satis decora, quæ imaginem habet & similitudinem Dei. Dehìnc sequitur. (De genere suo ducat uxorem) Animam scilicet, quæ ei fide conjungitur. (Nec contaminabit semen suum,) Id est, verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur, sicut in Evangelio scriptum est: ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Hucusque quæ de summo Sacerdote prædicta sunt, mysticè ad Christum pertinuerunt. Dehìnc ea ipsa sic interpretantur in membris suis, & maximè in Sacerdotibus, ad quos pertinent spiritualia Sacramenta. Qui etiam quantis polleant privilegiis, breviter percurrendum est. Dicit enim de eo: Caput suum non discooperiet,) id est, ut Sacramenta Christi, qui caput ejus est, velamento mysteriorum honoret. (Vestimenta sua non scindet) Ne in hæresim, vel schismata transeat. (Super omnem animam, quæ mortua est, non ingrediatur) Ad omne peccatum, quod ad mortem pertinet, non accedat. (super patre suo & matre non inquinabitur,) Scilicet, ne tanta indulgeat pietate parentibus, ut Dominum suum offendat & creatorem, neque ita misereatur propinquis, ut erga Deum videatur culpabilis. Quanti enim Episcopi, quanti monachi, dum curam gerunt parentum, suas animas perdiderunt? (De sanctis non egrediatur.) Ut semper in opere & cogitatione sancta moretur: Qui enim loquitur, quod otiosum & reprehensione dignum est, de sanctis egreditur, & polluit sanctifica-

cationem Dei, quia non incedit: ut servus Christi. (Viduam, & repudiatam, & meretricem non ducat uxorem, sed virginem:) Id est, nihil de veteri homine, & pristina voluptate amplectatur, sed vitam omni puritate florentem possideat. (De genere suo ducat uxorem.) Utique vitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter hæc præcipitur iisdem, ut ministrantes in templo vinum, & siceram non bibant, nec ebrietate, & crapula, & curis hujus vitæ prægraventur corda eorum, nec partem habeant in terra, nisi solùm Deum, ne dum de terrenis cogitant, superna obliviscantur. Ab hujus quoque convivio jubentur vicinus, & mercenarius separari, & servis tantùm ciborum dari reliquias. Vicinus hæreticus est, qui proximum se titulo Christiani nominis asserit: mercenarius Judæum ostendit, qui fructum observantiæ legis carnaliter quærit. Cum istis ergo Sacerdos Dei non participet Evangelii pabulum, quod est ad refectionem animarum, sed tantummodo cum servis Christi. Datur de his, quæ superferuntur altariis, Sacerdoti pectus, & brachium dextrum: in pectore, legis mundas cogitationes, accipimus doctrinæque notitiam: in brachio dextro, opera bona ad pugnam contra Diabolum, & armatam manum, ut quod corde conceperit, operum exemplo perficiat. Datur ei, & de privato maxilla, ut eloquentiam habeat. Datur & de victimis venter, cujus indicio discat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

CAPUT XIII.

De Sacerdotibus, qui non offerunt sacrificium.

1 Inter [1] hæc jubetur ipsis Sacerdotibus, ut nulla debilitate insignes sint: ne cæcus, ne claudus, vel parvo, aut grandi, vel torto naso, ne fracto pede, aut manu: ne gibbosus, nec lippus, nec albuginem habens in oculo, nec jugem scabiem, ne impetiginem in corpore, ne ponderosus. Quæ omnia referuntur ad animæ vitium: mores enim in homine, non natura damnatur. Nam cæcus Sacerdos est, qui scripturæ scientiam non intelligit, & quo gressum doctrinæ, vel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Isaiam: speculatores ejus cæci omnes. Claudus quidem est, qui intelligit quid docere debeat: sed tamen præcepta, quæ docet, non implet. Parvo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Grandi, & torto naso est, furibundus, & minax cum superbiæ arrogantia, vel immoderata discretione. Fracto autem pede, vel manu est: qui viam Dei, quam docet, pergere non studet. Gibbosus quoque Sacerdos est, quem terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardiùs ad superna intendit. Lippus verò est, cujus ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed hoc carnaliter vivendo obscurat. Albuginem quoque habet in oculo, qui arrogantia sapientiæ, seu justitiæ cæcatur. Jugem verò scabiem habet, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoque habet in corpore, qui avaritia vastatur in mente. Quæ, nisi in parvo compescitur, ni-

(1) *Integrum caput è Greg. Pastoral. 1. part. cap. 11.*

nimirum sine mensura dilatatur. Ponderosus verò est, qui & si turpitudinem non exercet opere: sed ab hac cogitatione continua, sine moderamine gravatur in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis desideriis gravatur, & expers est scientiæ veritatis.

CAPUT XIV.

De Ablutione Aaron, & filiorum ejus.

1 PRæterea quid sit illud, quod juxta præcepta Dei lavisse Aaron, & filios ejus legitur Moyses. Jam tunc purgationem mundi, & rerum omnium sanctitatem Baptismi Sacramentum significabant.

2 Non accipiunt vestes; nisi priùs lotis sordibus, nec ordinantur ad sacra, nisi in Christo novi homines renascantur. Quòd autem Moyses lavat, Legis indicium est. Præceptis enim Dei lavandi sumus: & cum parati ad induendum Christum, rectè tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste linea nihil in se mortis habente, sed tota candida: ut de Baptismo consurgentes cingamus lumbos in veritate, & tota peccatorum pristinorum turpitudo celetur. Unde & David: Beati, inquit, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

CAPUT XV.

De Oblatione pro sacerdotis delicto.

1 QUid autem sibi velit lex imaginaria, quæ jubet vitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine ejus septies digito sacerdotis populum aspergi. Deinde duos hircos offerre debere, unum, in quo sors Domini venit, occidendum esse, & sanguine ejus, vel de sanguine vituli digito sacerdotis populum aspergendum; alterum verò, in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponendæ essent, in locum desertum perducendum, ibique dimittendum. Sed priùs est necesse vituli sacrificium pandere, & tunc etiam & hircorum causam, mysteriaque eorum narrare. Vitulus itaque hic, qui pro peccato sacerdotis & totius populi emundatione occidi jubetur, figuram Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi in semetipso portabat, qui non solùm pro peccatis sacerdotalis populi, verùm & pro omni genere humano, cunctisque nationibus Deo Patre permittente est immolatus, sicut Apostolus ait: qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Meritò & hoc in loco de ejus vituli sanguine septies populus digito sacerdotis aspergi jubetur, ut redemptio, & purificatio nostra in Christi sanguine collata, per gratiam septemplicis spiritus demonstraretur. Duo autem hirci, duorum populorum figuram aperta ratione demonstraverunt, propter originalem peccati prævaricationem, hircorum formam gerentes. Quorum est similitudo in Evangelio, hædi, id est, peccatores ad sinistram futuri. Sed ex his, qui in Christum credidissent, & pœnitentiam delictorum suorum toto corde egissent, Baptismi gratiam consecuti, hi in similitudinem, unius hirci, qui in sorte Domini venit, figuram accipiunt. Cujus sanguis cum sanguine vituli permisceri jubetur, ut consortes Passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini venire? Nisi ut populus credentium, cujus ille figuram habebat, consors & cohærés Domini haberetur in regno, sicut

cut Apostolus ait: hæredes Dei sumus, cohæredes autem Christi. Alius verò hircus, qui in sortem Domini non venit, similitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Christum credere voluerunt. Hi utique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis, & projiciuntur in desertum locum. Sed quid est omnes iniquitates & maledictiones accipere? Nisi quia omnia peccata, quæ ab Adam usque ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi, qui nec credere in Christum, nec expiari Christi sanguine voluerunt. Et sic onusti & prægravati iniquitatibus, & maledictionibus totius populi, id est, humani generis, in desertum locum projicientur, id est, in tenebras exteriores, ubi fletus & stridor dentium, & in stagnum ignis, quod est gehenna, ubi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.

CAPUT XVI.

De Pecoribus, quæ non offeruntur in sacrificio.

1 DIversitas victimarum, & quæ vel offerri debeant, vel non offerri, in hoc libro Levitico dinumerantur. Sed per comparationem pecorum conversatio hominum demonstratur. Homo, qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota solvens, vel spontè offerens tàm de bobus, quàm de ovibus animal immaculatum offerat, ut acceptabile sit. Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulam, si scabiem vel impetiginem, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex his super altare Domini: bovem & ovem auribus & caudis amputatis, voluntariè offerre potes: votum autem ex his fieri non potest. Omne animal, quod vel contritis, vel tonsis, vel sectis ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, & hoc in terra vestra omnino non facietis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, nec quicquid aliud dare voluerit: quia corrupta & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primùm rejicitur à sacrificio maculosum animal, vel varium, id est, homines, in quibus diversitas est peccatorum, & nunc in libidine & cupiditate, nunc in diversis criminibus demutantur. Rejicitur quidem & cæcum animal, id est, qui nec Deum videt, nec opera ejus facit. Fractum quoque, id est, vitiis carnalibus vexatum ac collisum. Rejicitur & cicatricem habens, qui non digna satisfactione pœnitentiæ vulnera peccatorum deplorat: sed adhuc veteris morbi signum per desideria voluptatis interiùs gestat. Reprobatur & lingua amputatum, qui Dominum non confitetur, neque divinam legem meditatur. Rejicitur & papulam habens, qui pruritu libidinis & ardore concupiscentiarum exæstuat. Similiter & scabiosum, qui peccatum carnis perficit contagione operis. Jam verò impetiginem habens, hæreticorum figurat collectionem, quæ frequentor se in Ecclesiæ corpus immergit, & ut impetigo livorem facit. Porrò aure amputati sunt, qui verbo Dei non obediunt, non faciendo quæ jussa sunt. Qui verò caudam habet amputatam, ille est, qui bonum quod incipit, perseveranti fine non perficit. Porrò defectum, vel testiculis amputatum, indicat eos, qui cum corpore viri sint, turpitudinis usu effœminantur. His ergo criminibus involuti, à sacrificio Domini reprobantur, nec efficiuntur consortes Passionis Christi, nec cœlestis sanctificationis participes.

CAPUT XVII.

De cæteris ceremoniis.

1 SED neque panes alienigenæ offerantur Domino, id est, doctrina hæreticorum, vel studia superstitiosa secularium litterarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & rejicitur hujusmodi sacrificium ab Ecclesia Catholica.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

AD MYSTICORUM

EXPOSITIONES SACRAMENTORUM,

SEU

QUÆSTIONES IN NUMEROS

PRÆFATIO.

IDEO hic liber unus ex quinque libris Moysis Numeri appellatus est, eo quòd egressæ multitudinis Israëliticæ ex Ægypto in eodem, perfectorumque virorum computatio, & numerus teneatur insertus. In quo etiam profectiones eorum, & mansiones à finibus Ægypti usque ad locum, & tempus, in quo Moyses defunctus est, numerantur. In quo & dies dedicationis tabernaculi, & oblationum modus, non sine mystici numeri sacramento, & ratione dinumeratus est.

CATALOGUS [1] autem mansionum filiorum Israël, à prima usque ad ultimam numerantur simul quadraginta & duæ. De quibus Matthæus loquitur: ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim, & à David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim: id est, generationes simul quadraginta & duæ. Per has currit verus Hebræus, qui de terra festinat transire ad cœlum, & Ægypto seculi derelicta, terram repromissionis ingreditur: nec mirum, si illo numeri sacramento perveniamus ad regnum cœlorum, sub quo Dominus atque Salvator à primo Patriarcha pervenit ad Virginem, quasi ad Jordanem, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus Sancti gratiis redundavit.

I.

(1) Catalogus autem mansionum. *Pleraque omnia ex Hieronym. epist. 127. ad Fabiolam, & Ambrosii; lib. de Mansionibus.*

I.

1 PRima [1] mansio est Ramesses urbs, quæ in extremis finibus Ægypti erat, in qua populus congregatus exiit in desertum altera die post Pascha in conspectu Ægyptiorum. Ramesse interpretari quidam commotionem, vel tonitruum putaverunt: quia cum commoti fuerimus ad Evangelicam tubam, & excitati tonitruo gaudii, eximus in mense primo, quando hyems præteriit, quando veris exordium est, quando cuncta renovantur. Eximus quinta decima die mensis primi incrastinum Paschæ pleno mensis lumine, post esum agni immaculati, calciatos pedes habentes de Evangelio, vel Apostolo, & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos manibus in præparatos.

II.

1 SEcunda mansio [2] est Socoth, in qua coquunt panes azymos, & primùm tendunt tabernacula. Unde & locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur tabernacula sive tentoria. Cum ergo exierimus de Ægypto: id est, à seculo, primùm tabernacula figamus, scientes nobis ad ulteriora pergendum, & ad sanctam terram cœlestem iter accelerandum.

III.

1 TErtia [3] mansio est Ethan, quæ est in extremo solitudinis, in qua primùm videtur Dominus præcedens populum in columna ignis. Ethan sonat fortitudo, sive perfectio. Præparemus ergo nobis fortitudinem, assumentes perfectum robur, ut inter errorum tenebras & confusionem noctis, scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem habeat protegentem, ut his ducibus ad terram sanctæ promissionis pervenire valeamus.

IV.

1 QUarta [4] mansio est Phihahiroth, quod est contra Beelsephon, Phihahiroth interpretatur os nobilium. Proinde assumpta fortitudine nobilitemur in Domino, contemnentes & Beelsephon, qui interpretatur dominus Aquilonis, ejusque superbiam declinemus. Ab hac mansione profecti filii Israël, transierunt per medium mare in deserto, videruntque Pharaönem cum suo exercitu submersum præeunte Maria præcinente in tympanis.

V.

1 QUinta [5] mansio est Marah, ad quam venerunt filii Israël [6] transito rubro mari post triduum. Marah autem interpretatur amaritudo: post prædicationem enim Evangelii, & Tabernacula transmigrantium, post assumptam fortitudinem fidei, & post baptismum atque victoriam rursus venitur ad amaritudinem: ut voluptas atque luxuria vitæ amaritudine terminetur, & per crucis lignum, quasi per cruciatum, iterum suavitas compensetur.

VI.

1 SExta [7] mansio est Helim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ, in figu-

(1) *Ex Hieronymo.*
(2) *Ex Hieronymo.*
(3) *Ex Hieronymo.*
(4) *Ex Hieronymo.*
(5) *Ex Hieronymo.*
(6) Transito mari rubro. *Ex Ambros. mans. septima. Al.* transacto.
(7) *Ex Hieronymo.*

figura duodecim Apostolorum, & septuaginta discipulorum secundi ordinis: de quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, & dulces fructus victoriæ carpimus. Unde & benè Helim vertitur in arietes fortes: ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ovium, doctores gentium.

VII.

1 SEptima [1] mansio est iterum ad mare rubrum, quod est baptismi typus cruore Domini consecratus. Quæritur hîc quomodo post transitum rubri maris, & fontes amaros & Helim, rursus ad mare rubrum venerint: nisi forte in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrit, juxta quem castrametati sunt. Aliud est enim transire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur post Evangelicam disciplinam & cibos dulcissimos triumphorum apparere nobis interdum mare, & præterita discrimina poni ante oculos.

VIII.

1 OCtava mansio est in solitudine Sin, qua tenditur usque ad montem Sinai. Interpretatur autem Sin, rubus vel odium: quia postea quam venerimus in locum Ecclesiæ, de qua Dominus nobis sit loquuturus, grande odium meremur inimici.

IX.

1 NOna mansio est in Depheca, quæ dicitur pulsatio, juxta quod Dominus ait: Pulsate & aperietur vobis. Sensusque est manifestus: quia postquam venerimus ad locum Ecclesiæ, incipimus sacramenta pulsare.

X.

1 DEcima [2] mansio est in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier commiscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum. In hac solitudine murmurat populus propter famem, accepitque vesperè coturnicem, & manè alterius diei Manna. Et nota in decima mansione Manna tribui, id est, post decalogi perfectionem Angelorum panem manducari.

XI.

1 UNdecima mansio est in Raphidin, quæ interpretatur dissolutio fortium, vel remissio manuum. In hac sitienti populo fons de petra Oreb in similitudinem Christi aquam erupit. Ibi Jesus in typo Salvatoris contra Amalech militat, & in signo crucis dæmonum adversum nos tentamenta surgentia devincuntur. [3] Ubi venit Jethro cognatus ad Moysem, dans consilium septuaginta seniorum, & in typum Ecclesiæ ex gentibus congregatæ, Legis imminutio Evangelio suggerente completur. Pulchrè autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidin dicitur, vel propter dissipatum Amalech, vel propter sanatum Israël.

XII.

1 DUodecima [4] mansio est in solitudine Sinai, statim tibi veniat in mentem Apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur [5] rubus,

(1) Quæ de baptismo dicuntur. *Ex Ambros. reliqua ex Hieronym.*
(2) Post decalog. *usque ad* panem manducari. Ex *Ambros.*
(3) Ubi venit Jethro. *Vid. Orig. hom.* 11. *in cap.* 18. *Exodi.*
(4) *Ex Ambros. & Hieronymo.*
(5) Et interpretatur rubus: *At Hier.* interpretatur autem Sinai rubi, non unus, ut supra in solitudine Sin, sed plures; ut ibi principium sit, hic perfectio: ibi solitarius numerus, hîc multiplex. *Aliud est enim unam, aliud omnes gratias possidere. Sed operepretium erit additamentum ex margine referre, qui enim legerat*: interpretatur rufus *digammo deceptus (quod pro u. & b. in his codicib. sæpe reperitur) is addidit*, rufus, ex sanguine Christi redempta Ecclesia: *ut est in lib. Valent.*

bus, quo significatur Ecclesia, in qua nobis Apostoli prædicant. In hac mansione Moyses ascendit ad Dominum, ibique descendit Dominus in Montem Sinai, dans Legem populo suo. [1] Ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur varietas hostiarum, vasorum diversitas, indumenta Pontificis, Sacerdotum ac Levitarum ceremoniæ. Ibi numerus populorum & Levitarum & per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansione descriptæ sunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promovenda castra ibidem fieri jubentur.

2 Ibique præcipitur immundis & iis qui primo mense Paschæ interesse non potuerint, ut secundo mense conveniant. Sed quid sibi velit, quod hi, qui longius habitant, vel immundi in anima fuerant, in secundo mense Pascha jussi sunt facere? Quo nimirum in typo intelliguntur populi gentium, qui cum omnibus dæmonibus fornicati, immundi videbantur in anima, salubri verò confessione mundati, ad secundam nativitatem quasi ad secundum mensem, transire præcipiuntur.

3 Jubetur quoque in hac mansione Nazaræis, ut vinum, & siceram & omne quod de uvis est, non bibant, nec comedant, nec uvam quidem passam, vel acetum, quod est ex vino. Sed in Proverbiis præcipitur, potentes, qui iracundi sunt ut vinum non bibant: ne cum biberint, obliviscantur sapientiæ. Quid ergo Nazaræorum nomine, nisi abstinentium continentiumque vita designatur? His in vino luxuria prohibetur, in sicera omnis voluptas terrena. Sicera enim ex diverso conficitur genere: sicut voluptas ex diversa vitiorum oritur [2] colluvie: illi enim vinum non bibunt, & siceram bibunt, qui ad decipiendos homines umbras quasdam & imagines se simulant habere virtutum. Uva passa illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, ut gloriam captent ab hominibus. Acetum autem hi bibunt, qui post vitæ sanctitatem in vetustatem præteritorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitiæ delectantur. Præcepit itaque Deus, ut qui sanctitatis induerint titulum, cunctis his careant vitiis, nullamque hujusmodi perturbationem appetant, quæ statum mentis evertat.

4 In hac mansione projiciuntur de castris leprosi, fluxi, & immundi. Leprosi hæretici, fluxi, cogitatione, immundi opere, ut tanquam coinquinati & morbidi à castris Ecclesiæ separentur, ne contagione morum suorum vitam polluant innocentium.

5 Ibi ab anno vicesimo annumerantur populi, qui ad prœlium eliguntur. Sed cur ab anno vicesimo? Nisi quia ab hac ætate contra unumquemque vitiorum bella nascuntur: ideoque ad pugnam, eliguntur, ut habeant contra libidinem conflictum, ne luxuriis superentur.

6 Ibi etiam ab anno vicesimo & quinto Levitæ tabernaculo servire mandantur, & à quinquagenario custodes vasorum fiant. Quid enim per annum quintum ac vicesimum, in quo flos juventutis oboritur? Nisi ipsa contra unumquemque vitiorum bella signantur: & quid per quinquagenarium, in quo & jubilæi requies continetur? Nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? Quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ de-

(1) Ibi fabricatur, &c. *Omnia usque ad finem mansionis sunt Ambrosii.*
(2) Oritur passione: oritur colluvie, *Ambros.*

designantur? Levitæ ergo ab anno vicesimo & quinto tabernaculo serviunt, & quinquagenario vasorum custodes fiunt: ut videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam suscipere non præsumant. Cum verò tentationum bella subegerint, cum apud se jam de intima tranquillitate securi sunt, animarum sortiantur custodiam. Sed quis hæc prœlia sibi perfectè subigat, cum Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati? Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis enerviter expugnari: in istis exercetur virtus, ne quis extolli debeat: in illis omnimodo extinguitur ne subsistat. Præcepit dehìnc ibi Lex Levitis, [1] omnes pilos carnis radere: quia hi, qui obsequiis assumuntur divinis, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi apparere: ne illicitas cogitationes mens proferat, & pulchram animæ speciem, quasi pilis fructicantibus, deformem reddat.

7 Post hæc jubentur etiam fieri duæ tubæ, quarum clangore populi moverentur ad prœlium. Sic enim scriptum est de his ad Moysem: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. Et paullò post, cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra. Per duas enim tubas exercitus ducitur, quia per duo Testamenta, sive per duo præcepta charitatis, ad [2] procinctum fidei populus evocatur. Quæ idcirco argenteæ fieri jubentur, ut prædicatorum verba eloquii nitore refulgeant, & auditorum mentem nulla sui obscuritate confundant. Idcirco ductiles, quia necesse est, ut hi, qui venturam vitam prædicant, tribulationum præsentium tunsionibus crescant. Bene autem dicitur cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra: quia nimirum cum subtilior ac minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur. Jam abhinc promoventur filii Israël de monte Sina, & transeunt in sepulcra concupiscentiæ.

XIII.

1 Tertia [3] decima mansio est in sepulcris concupiscentiæ, ubi populus fastidiens cœlestem panem, carnes Ægypcias desideravit. Multosque subitum devoravit incendium. E quibus edocemur, qui conversationem reliquimus seculi, & Ægyptias ollas (id est, carnalium desideriorum fervores contempsimus) non debere murmurare contra cœlestem panem, nec virulentias Ægyptiorum, [4] qui sunt magnarum carnium, sed simplicem Mannæ cibum: id est puram cœlestemque vitam quærere, [5] Alioquin si post perceptum Angelicum Manna, quæ est cœlestis vita sive doctrina, rursus carnes Ægyptias, (quæ sunt carnales hujus seculi voluptates) & concupiscentias pristinorum morum voluerimus appetere, [6] vorabimus nauseam, & statim Domini igne torquebimur, desideriumque nostrum vertetur in tumulos, ut simus sepulcra deal-

(1) Charitas omnes Pilos carnis, *usque ad*, reddit, *verba sunt Greg. 5. Moral. cap.* 24. *ex quo* fructicantib. *legimus, non* fructicantib. *ut erat in m. s. o.* excrescentibus, *Ambros.*
(2) Ad procinctum fidei: ad prœlium fidei, *Ambros.*
(3) *Ex Hieronymi & Ambr. verbis tota conflata est.*
(4) Qui sunt magnar. carnium. *Ita lib. o. & Ambr.* quæ sunt poëtarum carmina. *Hier.*
(5) *Alioquin si post perceptum Angelicum Manna, &c. Paullo aliter Ambros.* Alioquin sit post præcepta Angelicam escam, Mannaque cœlestis vitæ, sive doctrinæ, rursus carnes Ægyptias, &c.
(6) Vorabimus nauseam: nauseam mentis. *Val. sed Hieronymus vocem* mentis *non habet.*

dealbata, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia.

2 In hac mansione descendit spiritus super septuaginta viros electos, & tunc Dominus descendit in nube, & retraxit de spiritu, qui erat super Moysem, & imposuit super Septuaginta viros. Descendente enim in nube carnis Christo, diffusa est per fidem Spiritus Sancti gratia super populos ex septuaginta gentium linguis electos, venitque super omnes donum illud virtutis cœlestis, quod quondam fuerat in Moyse, atque Prophetis.

XIV.

1 QUartadecima [1] mansio in solitudine Aseroth. In hac Aaron sacerdos locum incidens offensionis cum sorore sua Maria, fratri uterque obtrectant, quòd alienigenam accepisset uxorem: Unde illico Maria contagio lepræ effloruit. Quo loco evidens fuit figura mysterii, quòd sacerdotalis illa plebs patrum Christo Salvatori adversus Ecclesiam congregatam ex gentibus derogaret: ideoque lepræ sorde perfunditur: nec reddit ad Dei tabernaculum, donec statutum plenitudinis gentium tempus adimpleatur. Tunc enim eadem plebs pristinam poterit recipere sanitatem, dum eis septiformis spiritualis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

XV.

1 QUintadecima [2] est in Rethma, quæ tranfertur sonitus, sive juniperus. Fertur autem hoc lignum ignem multo tempore conservare, ita ut si prunæ ex ejus cinere fuerint adopertæ, usque ad annum perveniant. Ex quibus discimus post sepulcra concupiscentiæ, [3] sive atria transire nos ad lignum multo tempore calens, ut simus ferventes spiritu, & claro sonitu, atque in altum exaltata voce Evangelium Domini prædicemus. Ab hac mansione usque ad tricesimam secundam hæc continentur historiæ, quæ quia non sunt per mansiones singulas distributæ, à nobis quoque in commune dicentur.

2 Duodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam. Botrus refertur in ligno, & Christi Passio demonstratur. Murmurat populus Judæorum, [4] Gigantum impetum reformidans. Pugnat contra Amalech, & Chananæum, nolente Deo, victus intelligit, quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron, & filii Core consurgunt contra Moysem & Aaron, & terræ voragine glutiuntur. Inter mortuos & viventes Pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folia, & in æternam memoriam [5] virens siccitas conservatur. Vitula rufa concrematur in holocaustum, & cinis ejus [6] piacularis asperssio est. Quorum quidem figuras breviter annotantes ex duodecim exploratoribus incipiemus. [7] Duodecim exploratores missi ad explorandam terram uberem, qui terruerunt populum, ne crederent posse accipere terram à Domino repromissam, Scribarum, & Pharisæorum prætulerunt

(1) *Ex iisdem.*
(2) *Ex Hieronymo.*
(3) Sive atria. *Ita omnino legendum ex Hieronym. mansione* 14. *& hoc loco. Illic enim.* hazeroth in atria vertitur: *hic verò,* post sepulcra concupiscentia, & vestibula. *Mendosè ergo lib. pleriq.* antra *habent. Nempe antrum sepulcro affine visum est.*
(4) Gigantum impetum, *ita Hier. Val. Compl. Palentin. Guad al.* gigantum populum.
(5) Virens siccitas conservatur, *ita num.* 17. *& apud Hier.* consecratur, *lib. o. mendosè.*
(6) Piacularis asperssio. *Ita Hier.* peculiaris *lib. o. mendosè.*
(7) Duodecim exploratores, *ex Ambr. & Aug. serm.* 100. *de Tempore.*

runt indicium. Sicut enim illi per Moysem missi sunt, ut soli fœcunditatem solicita consideratione tractarent: ita & isti per Legem & Prophetas jussi sunt, ut per scripturarum investigationem Dominicum specularentur adventum, in quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei, & ubertatem fructuum spiritualium, & vitam æternam consequi possent. Sed sicut illi desperatione terruerunt populum, ne de Dei promissione confideret: ita & isti Scribæ & Pharisæi suaserunt populo Judæorum, ne crederent in Christum, ad Ægyptum seculi hujus reddire cupientes, repudiantes Manna fidei, quærentes ollas peccatorum nigras, & cepas blasphemiarum putidas, & pepones vitiorum ac libidinum corruptionem arcentes. Ille autem botrus uvæ, quem in ligno pensilem medio, de terra repromissionis duo advexere vectores, quid significat? Botrus iste pendens è ligno, utique Christus ex ligno crucis promissus gentibus salutaris de terra genitricis Mariæ secundùm carnem terrenæ stirpis visceribus effussus. Duo bajuli, qui sub onere botri illius incedebant, populus est uterque. Cujus prior Judaicus, cæcus, & aversus, ignarus pendentis gratiæ, & pressus onere suspensi, cui subjicietur judicanti: de quibus dicitur: Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Qui verò posterior veniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens, & Christum ante oculos habens, semper eum portans videt, & quasi servus dominum, & discipulus magistrum sequitur, sicut Dominus in Evangelio ait: Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Hic est autem botrus, qui effusus in salutem nostram vinum sanguis sui crucis contritione profudit, atque expressum Passionis suæ calicem Ecclesiæ propinavit. Hic est botrus, quem malogranatum socia muneris gratia secuta est, nostra scilicet Ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum, multitudinem populorum: per ruborem, sanguinis Christi signaculo coruscantem, habentem etiam intus distincta grana, sicut Apostolus ait: divisa charismata & dono Spiritus Sancti gratia distributa: quibus omnibus indignos se increduli judicantes, terram carnis Christi fluentem lacte & melle accipere non meruerunt, quam per fidem servi ejus, id est, populi Christiani, consecuti sunt. De cujus doctrina quotidie dicit Ecclesia: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Ficum autem, quam cum botro de terra repromissionis attulerant, imaginem Legis attulisse, Evangelicis edocemur exemplis: sicut & botrum constat figuram Salvatoris ostendere, quemadmodum in canticis canticorum Ecclesia de Christo dicit: Frater meus, ut botrus Cypri: quia nec est Christus sine Lege, nec Lex sine Christo esse poterit.

3 Post hæc quidam homo die Sabbathi colligens ligna necatur à populo. Quid autem insinuat, quod tam atrociter jussu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod facilè ab infidelibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram. Ille enim pristinus carnalisque homo, qui diem Sabbathi violare ausus est, dum ligna colligeret, propter quod est punitus, formam significabat ejus, qui hodie in Christo signatus, invenitur agere carnale opus: id est contrahere ligna, fœnum, stipulam ad escam ignis æterni convenientem. Quæ dum colligit in suam perniciem, si fuerit deprehensus, pellitur ab omnibus, & statim occiditur, dum judicatur ab spi-

spiritualibus. Sic ergo omnia, quæ illis Judæis per Legem acciderunt, formaliter intelligenda sunt.

4 [1] Sequitur jam excidium Core, Dathan, & Abiron, qui sibi contra Moysem, & Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam vendicantes, pœnas pro suis conatibus [2] expenderunt. Per eos itaque significantur hi, qui hæreses, & schismata facere conantur, & multos secum trahendo decipiunt, contemnentes sacerdotes Christi: & se à clero ejus, plebisque societate segregantes, constituere audent Ecclesias, & aliud altare, precemque alteram illicitis vocibus faciunt, Dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanantes. Hi, quia contra Dei ordinationem nituntur, ob temeritatis audaciam terræ compagibus ruptis, viventes profundo hiatu merguntur: nec tantùm hi, qui duces errorum sunt, sed & illi, qui consentiendo participes eorundem effecti sunt, in ignem æterni judicii præparata ultione peribunt.

5 [3] Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans, thuribulum accipiens cucurrit obviam quassationi, stansque in medio superstitum, ac peremptorum, lethalem plagam objectu sui, quasi quidam murus, exclusit. Iste Sacerdos Dominus Jesus Christus est, princeps principum sacerdotum: sacerdos iste ruinam mortis in mundo aspiciens, occurrit à summo cœlo, venitque obviam, quasi gigans ad currendam viam. Stetitque inter vivos & mortuos: quia natus est, & mortuus. Sicque thuribulum passionis suæ accipiens, & in odorem suavitatis prætendens, suspendit ignis æterni perniciem, & inimicam pertulit mortem.

6 Virga autem Aaron, quæ post siccitatem floruit, caro insinuatur Christi, quæ postquam de Jesse radice succisa est, vivaciùs mortificata reviviscit. Itaque virga post ariditatem virescens, Christus est post mortem resurgens. Ipsum enim virgam, ipsum florem intelligimus, ut in virga regnantis potentia, & in flore pulchritudo ejus monstretur. Unde & in canticis canticorum idem dicit: Ego sum flos campi, & lilium convallium. Alii virgam hanc, quæ sine humore florem protulit, Mariam virginem putant quæ sine coitu edidit verbum Dei: de qua scriptum est: exiet virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, id est, Christus, qui futuræ typum præferens passionis, candido fidei lumine, & passionis sanguine purpurabat flos virginum, corona martyrum, gratia continentium.

7 Restat interea vitula rufa in holocaustum concremata, cujus cinis expiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moysem & Aaron: Præcipe filiis Israël, ut adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portaverit jugum: tradetisque eam Eleazaro sacerdoti, qui eductam extra castra immolabit in conspectu omnium, & intinget digitum Eleazar in sanguine ejus, & asperget contra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus; tàm pellem, & carnes ejus, quàm sanguinem, & fimum flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinum & hyssopum, coccumque bis tinctum, sacerdos mittat in flammam, quæ vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus, & corpore ingredietur in castra, & commaculatus erit usque ad

(1) Sequitur excidium, *ex Ambros.*
(2) Expenderunt, *al.* exceperunt.
(3) Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans. *Hæc alio atque alio modo in vetustis libris leguntur, eadem tamen sententia, nos codicem Palent. secuti sumus, quem fideliorem reliquis experti sumus.*

ad vesperum. Sed & ille, qui combusserit, lavabit vestimenta sua, & corpus, & immundus erit usque ad vesperum. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra castra in loco purissimo, ut sint multitudini filiorum Israël in custodiam, & in aquam aspersionis, quia pro peccato vacca combusta est. Cumque laverit, qui vaccæ portaverat cineres, vestimenta sua, immundus erit usque ad vesperum. Et habebunt hoc filii Israël, & advenæ sanctum jure perpetuo. Et qui tetigerit mortuum, & propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio, & die septimo emundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, vel septimo, non poterit emundari. [1] Vitula rufa, caro est Salvatoris nostri, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfecta ætate passionem suscepit. Quòd autem non est impositum super illam jugum, hoc ostendit, quia caro Christi non est subjugata delicto, neque victa ab ullo peccato. Quòd autem apprehensam ejecerunt filii Israël extra castra adstante Eleazaro sacerdote, populum Judæorum significat, & consensum sacerdotum in necem Domini, quem ejectum extra Jerusalem crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulam immundi sunt, sic & apprehenderunt Dominum & occiderunt, peccatores habentur. Et sicut is, qui colligit cinerem aspersionis, mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui Passionem Christi prædicaverunt gentibus, & in toto orbe terrarum doctrinam ejus asperxerunt, populosque Domino collegerunt. Lignum autem, & hyssopum, crucem putamus, & Baptismum. Per hyssopi enim fasciculum, aspergebantur agni sanguine, qui mundari solebant, typicè figurantes lavacrum Baptismatis, & ablutionem æterni fontis. Coccum autem bis tinctum figuram sacri sanguinis significare, quo peccatores abluuntur. Bis tinctum autem: quia per eum & corpore, & corde mundantur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum pertinent. Primò per cedrum, fides ligni crucis: secundò per hyssopum, Baptismus: tertiò per coccum, sanguinis Dominici sacramentum. Sicut autem die tertia illi purgari jubentur: ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcunque credit Christum Dominum die tertia à mortuis resuscitatum. Hujusmodi etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum, adveniente Domino, & beatus, ac lætus parte cœlestis illius regni potietur. Qui autem non fuerit aspersus, id est, hujus gratiæ fide munitus, peribit anima illa de [2] cœtu sanctorum, & de populo fidelium. Ex sanguine autem hujus vitulæ ideo septies tabernaculum jubet aspergi, quia septem sunt Spiritus Sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait: Jam abluti estis in sanguine Christi, & passione ejus. Quòd verò vitula cum pelle, & ossibus suis comburitur, & agnus ille Paschalis pari modo concrematur, ne ossa ejus confringantur, hoc ostendit, quòd Domini Jesu Christi corporis crura in passione non essent confringenda, sicut Evangelista testatur. Moraliter autem vaccam rufam, cujus cinis expiatio populi est, non alter immolare, & offerre ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, jugumque

(1) Vitula rufa caro est Salvatoris. *Vid. August. q. 32. in Num.*
(2) De cœtu sanctor. *al.* de regno sanct. *al.* de regno cœlorum, *Vulg.* de medio Ecclesiæ lxx. ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς.

que delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Jam dehìnc post exploratores, & botrum, post excidium superborum, & sacerdotale thuribulum, postque virgam florentem, & vitulæ combustæ aspersionem, revertamur ad mansiones.

XVI.

1 SExtadecima [1] mansio est in Ramoth, quod Latinè dicitur mali Punici divisio, quæ significabat Ecclesiam. Quæ quasi multa grana uno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei unitate concludit.

XVII.

1 SEptimadecima mansio est in Lebna, quæ Latinè transfertur in laterem. Legimus Ægyptios lateres, quos populus faciens ingemuit, ex quibus discimus in itinere istius vitæ de alio in aliud transitu, nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem Ecclesiasticum sæpe ad lateres, id est, ad carnalia opera transmigrare.

XVIII.

1 OCtavadecima mansio est in Ressa, quæ in frænos vertitur. Si enim post profectum rursum ad lutulenta opera descendimus, infrænandi sumus, & cursus vagi, atque præcipites scripturarum retinaculis dirigendi.

XIX.

1 NOnadecima mansio est in Caalatha, quæ interpretatur Ecclesia, scilicet ut vagi currentium gressus frænis ad Ecclesiam retrahantur, ut fores, quas antea reliquerant, rursus festinent intrare.

XX.

1 VIcesima mansio est in monte Sepher, quæ interpretatur pulchritudo, id est, Christus. Et vide, quid prosint fræna. Si à vitiis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, & in Christo monte pulcherrimo habitare faciunt: de quo scriptum est: Venite, ascendamus ad montem Domini.

XXI.

1 VIcesimaprima mansio est in Harada, quæ vertitur in miraculum. Et vide quàm pulcher est ordo virtutum. Post frænos in Ecclesiam intromittimur, post habitationem ad montem Christi ascendimus: in quo positi miramur in eis, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt.

XXII.

1 VIcesimasecunda mansio est in Maceloth, quæ in cætus vertitur, id est, in Ecclesia. In hac enim consistit multitudo credentium, juxta quod scriptum est: Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum.

XXIII.

1 VIcesimatertia mansio est in Tahath, quæ interpretatur pavor: quia, dum quisque venit ad Ecclesiam, atque ascendit in montem pulcherrimum Christum, & stupore, & miraculo Christi magnitudinem confitetur: adjungat deinde timorem, qui custos est beatitudinis, ut altum non sapiat: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

(1) *Ex Hieronymo cum reliquis omnibus.*

XXIV.

1 VIcesimaquarta [1] mansio est in Thare: quam nonnulli vertunt in malitiam, sive pasturam. *

2 Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiam animæ refertur; ut solicitus sit quisque, habeatque pavorem, ne leo Diabolus in caulas ovium: id est in Ecclesias per diversa vitiorum foramina introire nitatur.

XXV.

1 VIcesimaquinta mansio est in Methca, quæ vertitur in dulcedinem. Ascendisti enim in excelsum admiratus es virtutum choros, timuisti ruinam, abegisti insidiatores, dulcis te fructus protinus laboris insequitur, ut meritò dicas: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

XXVI.

1 VIcesimasexta mansio est in Hesmona, quæ Latinè festinationem sonat. Scilicet, ut, postquam dulces fructus laboris sumpserimus, non simus quiete contenti, & otio: sed rursum ad ulteriora properantes, obliviscamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

XXVII.

1 VIcesimaseptima mansio est in Meseroth, quod interpretatur vincula, sive disciplina: Scilicet, ut festino gradu pergamus ad magistros, eorumque teramus limina, & præcepta virtutum, ac mysteria scripturarum, vincula putemus esse æterna. Hæc sunt Christi vincula, de quibus in Isaia legitur: [2] Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt servi, post te ambulabunt colligati vinculis. Sunt & alia Diaboli vincula, quibus disruptis vicit hostes Samson. De quibus Propheta dicit: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

XXVIII.

1 VIcesimaoctava mansio est Banejacam, quæ per interpretationem transfertur in filios necessitatis, seu stridoris. Qui sint isti filii necessitatis, ipse Psalmus nos docet: Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum. Quæ est tanta necessitas, quæ nolentibus imponatur? Cum divinis Scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia, vincula scies veritatis: contendens cum adversariis ligabis eos, & vinctos duces in captivitatem, & de hostibus quondam atque captivis liberos Dei efficies, ut repentè dicas cum Sion: Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? Ego destituta & sola: & isti ubi erant? Porrò quod interpretatum est filios stridoris: ad illum sensum refertur, quòd timore supplicii, & ejus loci ubi est fletus, & stridor dentium, deserentes Diaboli vincula, Christo Domino credentium turbæ colla submittant.

XXIX.

1 VIcesimanona mansio est in monte Gadgad: quod interpretatur nuntius, sive accinctio, [3] vel certè concisio. Non enim aliter pos-

(1) Mansio est in Thare, quam nonnulli vertunt in malitiam sive pasturam. *Verba sunt Hieronymi, sed hanc interpretationem rejicientis. Cum autem allegoriæ verba, quæ sequuntur:* Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, *&c. ex eodem sint, manifestum est deesse interpretationem quam ipse probat, abactoris scilicet, vel depulsoris. Propterea asterisco locum notavimus, quem explere sibi quibis facile ex Hier. possit.*

(2) Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt servi, post te ambulabunt colligati vinculis. *Ex* lxx. *voce* servi *addita. Sed miror, cur interpres Latinus editionis* lxx. *pro* χειροπέδαις vinculis, *Hieronymus pro Mosaroth* manicis *reddiderit: ut ille non Græcæ sed Hebraicæ vocis rationem habuisse, Hieronymus contra Septuaginta interpretibus præter morem subservisse videatur.*

(3) Vel certè concisio *Hier.* vel certè (quod nos verius arbitramur) *κατακοπη* id est concisio.

possumus magistri discipulorum, atque credentium eos facere filios necessitatis, nisi præceptores eorum, interfecerimus. Crudeles simus in occisione eorum, non parcat manus nostra armum, aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere. At verò de nuntio, & accinctione hoc breviter dici potest, quòd filiis necessitatis grandes ad virtutes stimulos suggeremus, cum eis nuntiaverimus præmia futurorum, & accinctos inire bella docuerimus. Horum trium quidquid magister fecerit, in monte consistit.

XXX.

1 TRicesima mansio est in Jetebatha, quæ interpretatur bonitas, quæ est Christus.

XXXI.

1 TRicesimaprima mansio est in Hebrona, quæ interpretatur transitus, id est, mundus, de quo Apostolus ait: præterit enim figura hujus mundi. In hunc venientes sancti Dei cupiunt ad meliora transire. De quibus Psalmista canit: Et non dixerunt qui præteribant: benedictio Domini super vos.

XXXII.

1 TRicesimasecunda mansio est in Asiongaber, quæ transfertur in ligna viri. Possunt hæc ligna viri saltuum, & arborum omnium genera multitudinem gentium figurare. Usque huc solitudo Pharan decem & octo continet mansiones, quæ descriptæ in catalogo in superiore itinere non ponuntur.

XXXIII.

1 TRicesimatertia mansio est in deserto Sin? Hæc est Cades. Cades [1] autem sancta interpretatur per antiphrasim, sicut lucus, cum minime luceat: vel bellum, quod tamen sit horridum. In hac mansione moritur Maria, & sepelitur. Videtur in Maria prophetia mortua, in Moyse, & Aaron Legi, & sacerdotio Judæorum finis impositus: Quòd nec ipsi ad terram repromissionis transcendere valeant, nec credentem populum de solitudinibus hujus mundi educere, nisi solus Jesus, id est, Salvator verus Dei Filius

2 In [2] hac mansione propter aquas contradictionis Moyses offendit Deum, & prohibetur transire Jordanem. Turbatus enim murmure populi dubitanter petram virga percussit, quasi illud Deus non posset facere, ut aqua de petra flueret, quod ante jam fecerat. Quid ergo hîc fides Moysi insinuat, quod ad aquam de petra ejiciendam titubaverit? Hanc prophetiam rectè intelligamus fuisse de Christo. Dum enim Moyses in scripturis sanctis, aliam, atque aliam pro re aliqua significanda personam gerat: nunc tamen populi Judæorum sub Lege positi personam gerebat, eumque in prophetica prænuntiatione figurabat. Nam sicut Moyses petram virga percutiens de Dei virtute dubitavit: ita ille populus, qui sub Lege per Moysem data tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei esse non credidit: sed sicut percussa petra manavit aqua sitientibus, sic plaga Dominicæ passionis effecta est vita credentibus. Habemus enim de hac re præclarissimam, & fidelissimam vocem Apostolicam, cum inde loqueretur, dicens: Petra autem erat Christus. Hanc ergo carnalem de Christi divini-

(1) Cades autem sancta, *mendosè lib. o* Sin autem sanctam. *Vid. Hier.*
(2) In hac mansione propter aquas, *usque ad*, sapientia est, *omnia sunt Aug. verb.* 16. *cont. Faust. cap.* 16. *&* 17.

nitate desperationem in ipsius Christi altitudine Deus mori jubet, cum mortem carnis Moysi in monte imperat fieri. Sicut enim petra Christus, ita & mons Christus. Petra humilis fortitudo, mons eminens magnitudo. Quia sicut Apostolus ait, petra erat Christus: ita ipse Dominus: non potest civitas abscondi supra montem posita: se scilicet montem, fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asserens civitatem. Prudentia enim carnis vivit, cum tanquam petra percussa Christi humilitas in cruce comtemnitur. Christus enim crucifixus, Judæis scandalum est: gentibus autem stultitia: & prudentia carnis moritur, cum tanquam montis eminentia Christus excelsus agnoscitur. Ipsis enim vocatis Judæis, & Græcis, Christus Dei virtus, & Dei sapientia est.

XXXIV.

1 TRicesimaquarta mansio in monte Hor, in extremis finibus Edon. In quem ascendit Aaron juxta præceptum Domini, & mortuus est anno quadragesimo egressionis ex Ægypto: Eo scilicet anno, quo novus populus repromissionis terram intraturus erat. Et quanquam in monte sacerdotium Eleazaro filio dereliquerit, Lexque eos, qui eam impleverint, perducat ad summum: tamen ipsa sublimitas non est transfluenta Jordanis, sed in extremis terrenorum operum finibus, & planxit eum populus triginta diebus. Aaron plangitur, Jesus non plangitur. In lege descensus ad inferos, in Evangelio ad paradisum transmigratio.

2 Audit quoque Chananæus, quod venisset Israël, & in locum exploratorum, ubi quondam populum offendisse noverant, ineunt prœlium, & captivum ducunt Israël. Rursusque in eodem loco pugnatur ex voto, victor vincitur, victi superant, per quod intelligimus, ut cum nos Dei auxilio destitutos hostes invaserint, duxerintque captivos, non desperemus salutem: sed iterum armemur ad prœlium. Potest fieri, ut vincamus, ubi victi sumus: & in eodem loco triumphemus, in quo fuimus ante captivi.

XXXV.

1 TRicesimaquinta mansio est in Selmona.

XXXVI.

1 TRicesimasexta mansio est in Phunon. Hæ duæ mansiones in ordine historiæ non inveniuntur: in his mortuo Aaron murmurant Israëlitici populi contra Deum, & Moysem, Manna fastidiunt, & à serpentibus vulnerantur.

2 Sed quid illud significat, quòd morsus mortiferi serpentum exaltato, & respecto æneo serpente sanabantur? Nisi quod nunc in typo Salvatoris, qui ferum, antiquumque serpentem in patibulo triumphavit, Diaboli venena superantur: ita ut qui verè, expresseque imaginem filii Dei, passionemque ejus conspexerit, servetur. Hoc enim significant & verba ipsius Domini dicentis: sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, sic oportet exaltari filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. (1) Quòd verò æneus est serpens, ipse Christus intimatur, qui ligno suspensus est, æs quippe metallis cæteris durabilius esse solet. Et aptè æneus serpens ligno suspensus est, ut Dominus & in

(1) Quòd verò æneus, *usque ad*, esse solet, *ex Aug. serm.* 101. *de Tempore.*

in serpente mortalis, & in ære significaretur æternus: videlicet ut indicaretur mortuus per humilitatem, & tamen esset, quasi æneus, per divinitatem. Pulchrè autem prima mansio Selmona interpretatur imaguncula: quia nimirum ibi imago expressa est Salvatoris per serpentem æneum, qui ibi, ut imago, in ligno pependit. Pulchrè etiam & secunda Phunon, interpretatur Os, quia postea quam Passionem filii Dei cognoscimus, quod corde credimus, ore pronuntiamus, legentes illud Apostoli: corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

XXXVII.

1 TRicesimaseptima mansio est in Oboth, quæ vertitur in Magos, sive Phytones: unde demonstratur, quia post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, & confessionem fidei, quæ ore profertur, consurgunt serpentes, & artes maleficæ ad bella nos provocant. Sed nos custodiâ circundantes cor nostrum, obturemus aures nostras, ne audiamus voces incantantium, & sirenarum carmina negligamus.

XXXVIII.

1 TRicesimaoctava mansio est in Jeabarim in finibus Moab, quæ significat acervos lapidum transeuntium, id est, sanctos, per istum seculum ad alias mansiones transire festinantes.

XXXIX.

1 TRicesimanona mansio est in Dibongad: in hac geritur bellum contra Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan. (1) In his regibus licèt res gesta cognoscatur: tamen per conditiones, virtutesque nominum spiritualis significatio est subjecta. Sehon namque interpretatur tentatio oculorum. Per quem figuratur Diabolus, qui transfigurat se velut angelum lucis, & per hæresim, vel schisma verisimilia mentitur, ut fallat incautos. Hunc Amorrhæi, id est, amaricantes, habent regem. Nisi enim quædam simulatio veritatis præcedat, non sunt hæreses amaricantes, non schismata exacerbantium in Ecclesia. Iste ergo rex occiditur in unoquoque homine, quando quisque damnat simulationem, & diligit veritatem. Og verò Rex interpretatur conclusio, Basan autem confusio, id enim agit Diabolus semper, ut concludat viam ad Dominum, opponendo idola sua, ne credatur in Christum. Conclusio enim præcedit ut rex, sequitur confusio ut plebs: quia quos modò concludit, ne credant in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur. Mansio autem ista Dibongad interpretatur fortiter intellecta tentatio: quia nimirum si superetur simulatio, quæ per schisma, vel hæresim exercebat Ecclesiam, & conclusio, quæ per sacrilegium claudit fidei viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

XL.

1 QUadragesima mansio est de Dibongad in Helmon Deblathaim, quæ vertitur in (2) contemptum palatarum, sive opprobriorum. Et per hoc dicimus omnia dulcia, ac illecebras voluptatum prætereuntium in seculo contemnendas, & opprobria diligenda. Quæ si falsò objiciantur, beatitudinem pariunt, salvatore ple-

 nis-

(1) In his regibus, *usque ad*, omnes confunduntur *verba Aug. in Psal.* 134.
(2) Quæ vertitur in contemptum palatarum. *Rectè nostri libri, mendosè apud Hieronymum* plagarum. *Sunt autem palata massa de recentibus ficubus. vid. Ambros. hoc loco, & Hieron. in nominibus, de Numer.*

nissimè docente, qui ait: eum exprobraverint vobis homines, beati eritis.

XLI.

1 Quadragesimaprima mansio est in montibus Abarim contra faciem Nabo: quæ vertitur in montes transeuntium, & est contra faciem montis Nabo, ubi moritur, & sepelitur Moyses, terra promissionis antè conspecta. Nabo interpretatur conclusio, in qua finitur lex, & non invenitur ejus memoria. Porro gratia Evangelii absque ullo fine tenditur, & in omnem terram exivit sonus ejus, & in fines orbis terræ verba ipsius. Simulque considerandum, quod habitatio transeuntium in montibus sita sit, & adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestria Moab, & Jordanis fluenta descendimus, quæ interpretatur descensio. Nihil enim tàm periculosum est, quàm gloriæ cupiditas, & jactantia, & animus conscientiâ virtutum tumescens.

XLII.

1 Quadragesimasecunda mansio est in campestribus Moab, super Jordanem juxta Jerico, ubi fixerunt tentoria à domo solitudinis usque ad Abelsitim in plenitie Moab. In quadragesimasecunda, quæ extrema mansio est, quædam, quæ sunt gesta, narremus.

2 Sedens in ea populus à divino Balaam, quem mercede conduxerat Balac, jussu Dei benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid est, quòd iste Balaam, dum pervenire ad propositum tenderet, asina, cui præsidebat, dum vidisset Angelum, loquitur? (1) Quæ est enim hæc asina, nisi bruta gentilitas? Quàm quondam Balaam, id est, seductor idolatriæ, quasi brutum animal, & nulla ratione renitens, quo voluit, errore substravit. (2) Sed ista Angelum Dei vidit, quem homo videre non potuit: & vidit, & detulit, & locuta est, ut agnosceremus posterioribus temporibus sub adventu magni Angeli Dei gentilem illam plebem, mutata duritie, stoliditatisque natura, solutis Deo linguis locuturam: ita ut, quæ erat subjecta perfidiæ, in vocem fidei, & confessionis erumperet: licèt & caro nostra animalis est. (3) Plerumque enim caro per molestias, tacta flagello, suæ menti Deum indicat, quem mens ipsa, carni præsidens, non videbat: ita ut anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impediat: donec ei invisibilem, qui sibi obviat, innotescat. Unde & bene per Petrum dicitur: Correptionem habuit suæ vesaniæ subjugale mutum, quod in hominis voce loquens, prophetæ insipientiam prohibuit. Insanus quippe homo à subjugali muto corripitur, quando elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur. Sed hujus correptionis donum idcirco Balaam non obtinuit: quia ad maledicendum pergens vocem, non mentem mutavit. Consilium quippe dedit regi Balac, ut mulieres in meritorio poneret, & ante januas earum, aras, ut venientes filii Israël priùs sacrificarent idolis, & sic ingrederentur ad mulieres, ut inde fornicentur filii Israël cum filiabus Madiam. Sed quid est, quod iste Balaam populum Dei

(1) Quæ est enim hæc asina, *usque ad*, substravit *verba sunt Greg. lib. 1. Moral. cap. 7. Quæ hoc loco (adjecta voce* pœnitentiæ, *mutatoque* renitens *in* retinens) *sensum nullum reddebant.*

(2) Sed ista angelum, *usque ad*, erumperet. *Ambros. lib. 9. Comment. in Luc. cap. 19.* Nec despicias asinam quoque istam, quondam Angelum Dei vidit, quam homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta est. Ut agnosceres posterioribus temporibus sub adventu magni Angeli gentiles illis, ante asinos locuturos.

(3) Plerumque enim caro, *usque ad*, non mentem mutavit, *verba sunt Gregorii Pastoral. 3. part. admonit. 13.*

Dei posse decipi certa ratione collegit, dans consilium ut ex illa parte, qua infirmari noverat filios Israël, perniciosi eis laquei tenderentur, non dibitans eos, oblatâ copiâ fœminarum, fornicationis ruinâ protinùs collapsuros: quia concupiscibiles animæ eorum partes sciebat esse corruptas. Ita ergo unumquemque nostrum nequitiæ spirituales versuta malignitate in figura Balaam pertentant, illis præcipuè affectibus animæ insidiosos laqueos præstruentes, quibus nos senserint ægrotare: ut verbi gratia, cum viderint rationabiles animæ nostræ partes esse vitiatas, illo nos ordine decipere moliantur.

3 [1] Sed Phinés sacerdos zelatus, ut Domini furorem placaret Zambri & scortum Madianitidem pugione transfigit: significans per crucem Christi non solùm idolatriam, sed etiam omnem carnis affectum, vel concupiscentiam perimi seculi, & tunc placari Deum, dum carnis extinguitur desiderium. Post hæc numeratur rursum populus, numerantur & Levitæ, ut interfectis primò carnalibus, novus Dei populus censeatur, qui per baptisma Jordanis transeat, & cœlestis hæreditatis repromissionem percipiat.

4 Porrò quod sexcenta millia armatorum de Ægypto numerantur egressa, & ex ipsis non sunt amplius, quam duo, terram repromissionis ingressi: hæc figura demonstrat, multos per baptismum ad fidem transire: sed ad patriam cœlestem paucissimos pervenire, secundùm figuram illam in Evangelio, in qua multi vocati, pauci verò inveniuntur electi. Quòd verò duo tantum ingrediuntur, aut propter eos, qui ex utroque populo regni cœlestis promissionem adipiscuntur: aut propter illos, qui per duas vitas, actionis & contemplationis ad æternam beatitudinem prædestinantur.

5 Interpellant dehìnc filiæ Salphaad quinque, & ex judicio Dei hæreditatem accipiunt inter fratres suos. [2] Nec Legis plebs ab Evangelii possessione excluditur.

6 Deinde Jesus in monte succedit Moysi, & discit, quæ specialiter debeant offerri in Ecclesia. Legi etenim succedit Evangelium, ibique lex facienda præcepta admonet, & gratia complet.

7 Primùm quidem quid offerri debeat per singulos dies, dehìnc quid in Sabbatho propter spem quietis æternæ, quid in Kalendis pro invocatione vitæ, quid in Pascha quando consepelimur cum Christo per baptismum, quasi à mortuis transeuntes ad vitæ nativitatem, quid in Pentecoste propter gratiam Spiritus Sancti, & indulgentiam remissionis peccatorum, quid in Neomenia mensis septimi, quid in jejunio ejusdem mensis decimo die, quid in Scenophegia, quando figuntur tabernacula quintodecimo die supradicti mensis.

8 Dehìnc texitur bellum contra Madianitas, & mors divini Balaam, in cujus nece error perfidiæ ligno crucis interficitur, fitque deinde Amalech prædæ divisio, & oblatio ex ea animarum tabernaculo Dei.

9 Post hæc filii Ruben & Gad, & dimidia tribus Manassæ jumenta plurima habentes citra Jordanem possessionem accipiunt, & in repromissionis terra hæreditatem habere nolunt, figurantes, [3] quia quos mundi implicamen-

(1) Sed Phines, *usque ad*, populus censeatur, *ex Hier. quibusdam interiectis.*
(2) Nec Legis plebs: ne fœmineus sexus, *Hieronymus.*
(3) Quia quos mundi implicam. *usque ad*, desiderans *verba sunt Greg.* 27. *Moral. cap.* 7.

menta occupant, habitationem cœlestis patriæ nequaquam desiderant.

10 Dehìnc populus admonetur, ut in terra sancta idola destruant, & nullus de prioribus habitatoribus servetur, ad significandum, ut dum in terram sanctæ repromissionis per fidem ingredimur, simul cum idolatria omnia etiam vitia extinguamus.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

AD MYSTICORUM EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU *QUÆSTIONES IN DEUTERON.*

PRÆFATIO.

CAPUT PRIMUM.

Cur Deuteronomium undecim diebus scriptum.

1 LIBER Deuteronomii repetitio est præcedentium quatuor librorum Legis. Nam dum illi in se proprias contineant causas, iste tamen replicat omnium. Habet autem & ipse propria innumera sacramenta, è quibus pauca pro exercitio lectoris studui memoranda. Deuteronomium autem secunda Legis latio dicitur, quod significat Evangelium. In cujus principio notandum est, quid indicet, quòd undecim diebus idem Deuteronomium à Moyse scribitur, significat verò judaicæ plebis lapsum in Evangelio per transgressionem Decalogi mandatorum.

CAPUT II.

De quadraginta annis deserti, & vestibus non attritis.

1 QUid autem significaverunt illi quadraginta anni, quibus laboriosè peractis, filii Israël, ad repromissionis terram transierunt? Per hos quadraginta annos totum seculi tempus significatur, in quo vivit Ecclesia sub laboribus, & periculosis tentationibus, sperando, quod non vidit, per patientiam, quousque ad promissam æternæ felicitatis perveniat patriam. Ideò & Dominus quadraginta diebus jejunavit, & quadraginta noctibus, & tentatus est in eremo. Corpus enim ejus, quod est Ecclesia, necesse est, tentationes, laboresque patiatur in hoc seculo, quoad usque veniat illud tempus, ubi post tentationes accipiat consolationes. (1) Porrò quod ves-

(1) Porrò quod vestis, *usque ad* duravit. Porrò quod vestimenta, aut calceamenta filior. Israël, per tot annos in eremo indetrita, & absoluta manserunt, nullaque vetustate consumpta sunt: *Val. & Compl. Reliqui & Beda, ut edidimus.*

vestis Israël per tot annos in eremo nulla vetustate corrupta est, & morticina pellis calceamentorum tandiù sine labe duravit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, ubi ea, quæ corruptibilia sunt, sine corruptione ulla permanebunt.

CAPUT III.

De non plantando ligno juxta altare.

1 NON plantabis omne lignum juxta altare Dei, nec facies nemus in terra. Interdicitur quippe ne nemus complantetur in templo. Nemus frondentes arbores, & infructuosæ sunt, solùm ad delectationem visus plantatæ: Tales sunt & gentiles, qui rationem suam verborum decorè componunt, ut non convertant à vitiis, sed delectent, atque istiusmodi seductione persuadeant. Nos autem secundùm præceptum juxta altare Dei nemus non plantamus; si circa Dominicam fidem nihil in verbis infructuosum, nihil audientiæ seculari illecebrosum componimus: sed sola puritate veritatis scientiam prædicationis tenemus. Hoc Nemus in prædicatione sapientiæ plantare vitabat Apostolus, cum dicebat: loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, & virtute.

CAPUT IV.

De auferendo præputio ligni pomiferi.

1 QUando [1] ingressi fueritis in terram, & plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, pomorumque germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera virtutibus fœcunda. Præputia lignorum auferimus cùm de ipsa inchoationis infirmitate suspecti primordia operum nostrorum non approbamus. Poma autem, quæ germinant, immunda existimamus, nostrisque cibis non aptamus: quia cùm primordia boni laudantur operis, dignum est, ut hoc animum non pascat operantis, nedum accepta laus suaviter carpitur, fructus operis intempestivè comedatur.

CAPUT V.

De non operando in bovis primogenito.

1 NON [2] operaberis in primogenito bovis, & non tondebis primogenita ovium. In primogenito quippe bovis operari, est bonæ conversationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ovium quoque primogenita tondere, est ab occultationis suæ tegmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bovis operari prohibemur, atque à primogenitis ovium detondendis compescimur: quia etsi quid robustum incipimus exercere, hoc in aperto citiùs non debemus ostendere. Sed cum vita nostra simplex quid, atque innocuum inchoat, dignum est, ut secreti sui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis, quasi subducto vellere, ostendat. Ad sola ergo divina sacrificia boum primogenita, oviumque proficiant, ut si

(1) Quando ingressi fueritis *usque ad* comedatur, *omnia sunt Gregorii verba* 8. *Moral. cap.* 29.
(2) Non operaberis, *usque ad*, latent *totum item caput ex eod. Greg. capite.*

[1] si quid fortè innocuum incipimus, hoc ad honorem intimi judicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tantò libentius accipitur, quantò & ab hominibus occultatum nullo laudis appetitu maculatur. Sæpe autem novæ conversationis primordia adhuc carnali vitæ sunt commixta. Et idcirco innotescere citiùs non debent, ne cum laudantur bona, quæ placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala, quæ latent.

CAPUT VI.

De non arando in bove, & asino.

1 NON [2] arabis in bove simul & asino. In bovis nomine populus ex circuncisione positus sub jugo Legis accipitur: in asino autem, populus gentium pertinens ad Evangelium: in bove quippe & asino simul arat, qui sic recipit Evangelium, ut Judaicarum superstitionum, quæ in umbra, & imagine præcesserant, cæremonias non relinquat. Item nonnunquam in bove bene operantium vita, in asino stultorum vecordia figuratur. Quid est ergo non arabis in bove simul & asino? Ac si diceret: Fatuum sapienti in prædicatione non socies, ne per eum, qui rem implere non valet, & illi, qui prævalet, obsistas. Bovem [3] quippe & asinum, si necesse sit, unusquisque sine detrimento operis jungit. Sapientem verò, & stultum (non, ut unus præcipiat, & alter obtemperet, sed ut pariter æquali potestate annuntient verbum Dei) non sine scandalo quisque comites facit.

CAPUT VII.

De non alligando ore bovis triturantis.

1 NON alligabis os bovi trituranti. Dictum est, quòd in bovis nomine, vita uniuscujusque operantis exprimitur. Dicit quodam in loco Apostolus Paulus, reprehendens, & dolens, quòd nemo illi communicaverit in ratione dati & accepti. Quid est in ratione dati & accepti? Nisi quod alio in loco apertè exposuit, dicens: si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, ut carnalia vestra metamus? Hoc significat, non alligabis os bovi trituranti. Unde & idem Apostolus alio loco dicit: Dignus est operarius mercede sua. Vult ergo scriptura doctoribus præstare carnalia, à quibus spiritualia consequuntur, quia prædicatores occupati in doctrina, necessaria sibi providere non possunt.

CAPUT VIII.

De non coquendo hœdo in lacte matris.

1 NON coques hœdum in lacte matris suæ. Hœdus hîc sub peccatoris figura introducitur. Proinde peccans graviter non est coquendus in lacte matris suæ, id est, non est purgandus mediocribus, tenerrimisque Ecclesiæ disciplinis, sed austerioribus præceptis ejus sunt excoquenda peccata, cujus magna sunt crimina: ut qui per lasciviæ blandimentum se perdidit, fortiori disciplina se redimat.

CA-

(1) Ut si quid forte, *ex Beda*, ut quidquid forte, *Gregor. & m. s.*
(2) Non arabis, *usque ad*, obsistas, *ex eod. lib. 1. Moral. cap.7.*
(3) Bovem quippe & asin. *usque ad*, comites facit, *verba sunt Aug. 6. contr. Faust. cap. 9.*

CAPUT IX.

De non induenda veste ex lana & lino.

1 NON [1] indues vestem ex lana, linoque contextam. Per lanam quippe simplicitas, per linum verò subtilitas designatur. Et nimirum vestis, quæ ex lino, lanaque conficitur, linum interiùs celat, in superficie lanam demonstrat. Vestem ergo ex lana, linoque contextam induit, qui sub locutione innocentiæ intùs subtilitatem celat malitiæ. Hoc secundùm moralem sensum. Cæterùm secundùm allegoriam, [2] lineis vestibus misceri lanam, vel purpuram, & linostima veste indui, est inordinatè vivere, & diversi generis professiones velle miscere, ut vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptarum, aut ea, quæ se non continens nupsit, speciem virginis gerat: omnimodo hoc peccatum est, & si quid inconvenienter ex diverso genere, vel religione in vita cujusque contexitur. Verùm illud tunc figurabatur in vestibus, quod nunc declaratur in moribus.

CAPUT X.

De non accipienda loco pignoris superiore, & inferiore mola.

1 NON [3] accipies loco pignoris superiorem, aut inferiorem molam: accipere namque aliquando dicimus auferre. Unde, & aves illæ, quæ rapiendi sunt avidæ, accipitres vocantur. Unde & Apostolus Paulus dicit: sustinetis enim, si quis devorat, si quis accipit. Ac si diceret, si quis rapit. Pignus vero debitoris, est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore jam confessio peccati tenetur. Superior autem, & inferior mola est spes, & timor. Spes quippè ad alta subvehit, timor autem cor inferiùs premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessariò junguntur, ut una sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris pectore itaque incessanter debet spes & formido conjungi, quia pœnitentia incassum misericordiam sperat, si non etiam justitiam pertimescat. Incassum justitiam metuit, si non etiam in misericordia confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur, quia qui prædicat peccatori tanta dispensatione componere prædicationem debet, ut nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solo eum timore derelinquat. Tollit enim superiorem, si flenti peccatori dicat, non habebis veniam de commissis. Tollit inferiorem, si peccantem deceptione palpet. Ac si dicat: Age mala in quantum vis absque metu: nam Deus pius est, & ad indulgendum paratus. Sed utiliter tunc mola utraque habetur, si & spes sit cum emendante formidine, & emendans formido fuerit cum spe.

CAPUT XI.

De non abominando Ægypto.

1 NON [4] abominaberis Ægyptium, eò quod fuisti incola in terra ejus, quamvis enim mundo renuntiantes Ægyptiam terram, id est, pristinam seculi conversationem, vel concupiscentiam declinemus, tamen, dum

(1) Non indues vestem, *usque ad* malitiæ. *Greg. verba* 8. *Moral. cap.* 31.
(2) Lineis vestibus, *usque ad* moribus. *Augustini verba* 6. *cont. Faust. cap.* 9 *E quo sunt nonnulla restituta.*
(3) Non accipies, *&c. Totum caput è Greg.* 33. *Moral. cap.* 11. *Nonnullis verbis immutatis, retenta tamen sententia.*
(4) Non abominaberis. *è Cass. collat.* 5. *cap.* 19.

dum præsentis seculi necessitatibus subdimur, quasi Ægyptiam nationem nequaquam extinguimus, licèt ab ipsa quadam discretione separemur, non de superfluis cogitantes, sed secundùm Apostolum victu quotidiano, indumentoque contenti. Hoc enim figuraliter mandabatur in lege: non abominaberis Ægyptium.

CAPUT XII.

De non habendis diversis ponderibus.

1 NON [1] habebis in sacculo diversa pondera, majus, & minus: nec erit in domo tua modius màjor, & minor. Pondus habebis justum, & verum, & modius æqualis erit tibi, & verus, ut multo vivas tempore super terram. Hoc & idem legislator etiam in Levitico interdicit, Salomone quoque parem super hoc sententiam proferente. [2] Pondus magnum, & pusillum, & mensuræ duplices, immunda sunt utraque ante Dominum, & qui facit ea, in adinventionibus suis compedietur. Proinde non solùm illo corporali, sed etiam spirituali modo studendum est nobis, ut nec diversa pondera in cordibus nostris, nec in domo conscientiæ nostræ mensuras duplices habeamus, id est, ne ipsi ea, quæ districtionis regulam molliunt, remissiore indulgentia præsumentes, eos, quibus verbum Dei prædicamus, districtioribus præceptis, & gravioribus, quàm ipsi perferre possumus, obruamus ponderibus. Quod cum facimus, quid nisi diverso pondere, atque mensura præceptorum Domini mercedem, frugemque vel appendimus, vel metimur? Si enim aliter ea nobis, aliter fratribus nostris dispensemus, rectè increpamur à Domino, eò quòd stateras diversas, aut mensuras duplices habeamus, secundùm illam sententiam Salomonis, qua dicitur: Abominatio est Domino pondus duplex, & statera dolosa non est bonum in conspectu ejus.

CAPUT XIII.

De Testibus.

1 NON [3] stabit adversus alterum unus testis, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum. Licèt historialiter hæc sit divina servanda sententia, tamen & cum contra quoslibet impios, vel hæreticos agimus, necesse nobis est scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippè nostri, & attestatio sine his testibus non habent fidem. Unde magis convenit ad probationem, & firmitatem verbi intellectus mei, ut adhibeam duos testes, Novum scilicet, & Vetus Testamentum: adhibeam etiam tres, Evangelium, Prophetam, & Apostolum, sicque stabit omne verbum.

CAPUT XIV.

De Uxore fratris accipienda.

1 ILlud [4] verò, quòd uxorem fratris ad hoc frater jussus est ducere, ut non sibi, sed illi subolem suscitaret, ejusque vocaret nomine, quod inde eidem nasceretur: quid aliud in figura præmonstrat? Nisi quia unusquisque Evangelii prædicator ita debet in Ecclesia laborare, ut defuncto fratri, hoc est, Christo suscitet semen, qui pro

(1) Non habebis in sacculo, *usque ad* in conspectu ejus è *Cass. collat.* 21. *cap.* 22.
(2) Pondus magnum, *usque ad*, compedietur. *Ad notanda dispunctio diversa ab ea, quam secuti sunt correctores edit.* lxx.
(3) Non stabit adversus alterum unus test. *Vid. Aug.* 16. *contra. Faust. cap.* 13.
(4) Illud verò quòd uxorem, *usque ad* decorè amittit. *Verba sunt Augustini* 32. *cont. Faust. cap.* 20.

pro nobis mortuus est, & quod suscitatum fuerit, ejus nomen accipiat? Denique hoc implens Apostolus, non carnaliter in præmissa significatione, sed spiritualiter in completa veritate, quos in Christo Jesu se per Evangelium commemorat genuisse, succensens eis, & increpans corrigit volentes esse Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Tanquam diceret defuncto fratri vos genui: Christiani vocamini, non Pauliani. At verò qui electus ab Ecclesia, ministerium Evangelizandi renuerit; ab Ecclesia meritò digneque contemnitur. Hoc est enim, quod in ejus faciem jubetur expuere, non sanè sine signo hujus opprobrii, ut calciamento pedis unius exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et calciati pedes in præparationem Evangelii pacis. Et de quibus commemorat Propheta: Quàm speciosi pedes eorum, qui anuntiant pacem? Qui anuntiant bona? Qui autem sic Evangelicam fidem tenet, ut & sibi prosit, & Ecclesiæ prodesse non renuat, benè intelligitur utroque pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credidit, satis esse consultum, curam verò lucrandorum aliorum refugit, quasi unius pedis calciamentum cum decore amittit.

CAPUT XV.

De Formidoloso, & pavido.

1 HOmo (1) formidolosus & corde pavido non egredietur ad bellum. Vadat & revertatur ad domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Quibus verbis edocet non posse eos professionem contemplationis, vel spiritualis militiæ arripere exercitium, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimescunt. Ne rursus infirmitate mentis revertantur, suoque exemplo alios à perfectione Evangelica revocent, & infideli terrore infirment: jubentur itaque tales ut discedentes à pugna, revertantur in domum suam: quia non possunt duplici corde bella Domini præliari. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Tales quippè oportet, ut ne initium quidem renuntiationis arripiant. Quibus melius est, ut in activa vita consistant, quam trepidi contemplationem exequentes, majori discrimine semetipsos involvant. Melius est enim non vovere, quàm vovere, & non reddere. Similiter & ille à tali militia prohibetur, qui uxorem duxerit, qui plantaverit vineam, velut propaginem filiorum: non enim potest servire divinæ militiæ servus uxoris, secundùm illud Apostoli: qui cum uxore est, sollicitus est, quo modo placeat uxori, & divisus est. Nec potest inesse quis studio contemplationis, qui adhuc in delectatione defigitur carnis. Nemo, inquit Apostolus, militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit.

CAPUT XVI.

De Septem gentium interemptione.

1 CUM (2) introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, (3) quam possessurus ingrederis, & deleverit gentes multas coram te, Hethæum, Gergezæum, & Amorrhæum, &

(1) Homo formidolis è *Cass. lib. 7. cap. 15.*
(2) Cum introduxerit te Dominus, &c. *Ex Cassian. collat. 5. cap. 16. & sequentibus carptim collectum caput Hoc.*
(3) Quam possessurus ingrederis. *Ita Cass. Vulg. &* lxx. *εἰσπορεύῃ.* Ingredieris, *m. s. o.*

& Chananæum, & Pherezæum, & Hevæum, & Jebusæum, septem gentes multò majoris numeri quàm tu es, & robustiores te, tradideritque eos Dominus tibi, percuties eos usque ad internecionem. Septem istæ gentes, septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei unusquisque spiritualis miles exsuperans, exterminare penitus admonetur. Quòd vero majoris numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia, quàm virtutes. Sed ideò in catalogo quidem dinumerantur septem nationes: in expugnatione verò earum sine numeri adscriptione ponuntur: ita enim dicitur: Et deleverit gentes multas coram te. Numerosior est enim, quàm Israël, carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum, ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comessationes, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, [1] ludicra, atque stultiloquia. De philargyria, mendacium, fraudatio, furta, perjuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas, atque rapacitas. De [2] ira, homicidia, clamor, & indignatio. De tristitia, rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De acedia, otiositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, pervagatio, instabilitas mentis, & corporis, verbositas, & curiositas. De cenodoxia, contentiones, hæreses, jactantia, ac præsumptio novitatum. De superbia, contemptus, invidia, inobedientia, blasphemia, murmuratio, detractio, [3] aliaque complura similia, quæ cum sint multò majoris numeri, quàm virtutes, devictis tamen illis [4] septem principalibus vitiis, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescunt, ac perpetua pariter cum his internecione delentur. [5] Quòd autem hæ pestes robustiores sint, manifesta naturæ ipsius impugnatione sentimus. Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carnalium passionum, quàm studia virtutum; quæ non nisi summa contritione cordis, & corporis adquiruntur. [6] Quòd verò istarum perniciosarum gentium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim unumquodque vitium in corde nostro propriam stationem: sed si cum spiritualibus populis, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum, quem sibi in corde nostro concupiscentiæ, vel fornicationis [7] spiritûs retinebat, deinceps castitas obtinebit. Quem furor ceperat, patientia vindicavit. Quem tristitia mortem operans occupaverat, salutaris & plena gaudio lætitia possidebit. Quem acedia vastabat, incipiet excolere fortitudo. Quem superbia conculcabat, humilitas [8] honestabit, & ita singulis vitiis expulsis eorum loca, id est, [9] affectus contrarios possidebunt filii Israël, id est, animæ videntes Deum.

CA-

(1) Ludicra. *Ita Cass. al.* ludibria.
(2) Homicidia homicidium *Cass.*
(3) Aliaque complura. *Cass. paullò superius.*
(4) Septem principalibus vitiis, octo. *Cass. sed cur Isid. immutaverit. satis apparet.*
(5) Quòd autem hæ pestes robust. *Cass. paullò post.*
(6) Quòd verò istar perniciosar. gentium. *Cass. cap.* 23.
(7) Spiritûs retinebat retentabat. *Cass.*
(8) Humilitas honestabit, *ex Cass.* Incipiet excolere humilitas, *m. s. o. mendosè.* Dixerat enim antè incipiet excolere fortitudo.
(9) Id est, affectus, *ex Cass* effectus. *m. s.*

CAPUT XVII.

Cur Abrahæ loquens decem gentes, non septem dinumeravit Deus.

1 ILlud [1] verò, quòd cum ad Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legitur dinumerasse, sed decem, quarum terra semini ejus danda promittitur. Qui numerus adjecta idolatriæ gentium blasphemia Judæorum errore hæreticorum, evidentissimè adimpletur. Quibus ante notitiam Dei, & gratiam baptismi vel impia [2] gentium, vel blasphema Judæorum multitudo subjecta est, donec in intellectuali Ægypto commoratur. Si autem abrenuntians quis & egressus ex inde per gratiam Dei ad eremum pervenerit spiritualem, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tantùm, quæ per Moysem dinumerantur, bella suscipiet.

CAPUT XVIII.

De Muliere decora capta in bello.

1 SI, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierem decoram specie, & concupieris eam, rades omnes pilos capitis ejus, & ungulas ejus, & indues eam vestimentis lugubribus, & sedebit in domo lugens patrem suum, & matrem suam, & domum paternam, & post triginta dies erit tibi uxor. Dicant ergo Judæi quomodo apud eos ista serventur, quid causæ, quid rationis est decalvare mulierem, & ungulas ejus abscindi? Verbi causa, ponamus, quòd ita invenerit eam is, qui dicitur invenisse, ut neque capillos, neque ungulas habeat, quid habuit, quod secundùm legem demere videretur? Nos vero quibus militia spiritualis est, & arma non carnalia, sed potentia Deo; si decoram mulierem, id est, animam, quæ à Deo pulchra creata est, in gentili conversatione invenerimus, & sociare voluerimus eam corpori Christi, deposito idolatriæ cultu, induitur lugubribus pœnitentiæ indumentis, & deploret patrem, & matrem, hoc est, omnem memoriam mundi, ejusque illecebras. Deinde verbi Dei novaculâ, & doctrinâ omne peccatum infidelitatis ejus, quod mortuum est, & inane, abradatur: hoc enim sunt capilli capitis, & ungulæ mulieris. Atque ita demùm salutaris lavacri unda purificata, conjungitur sanctis Dei, scilicet, cum jam nihil in capite mortuum, nihil in manibus ex illis, quæ per infidelitatem mortua dicuntur, habuerit, ut neque sensibus, neque actibus immundum aliquid, aut mortuum gerat. Quòd verò post triginta dies jubet eam duci uxorem, fœminæ quippe sanguinis purgationem post mensem habere solent. Post purgationem ergo peccatorum, anima jam effecta munda, & purgata ab immunditia sua sociatur viro Israëlitæ, corpori scilicèt Christi. Ternario namque, ac denario numero fides, opusque significatur. Per fidem ergo Trinitatis, atque opus legis rectè sociatur quæcumque anima viro Israëlitæ, corpori scilicèt Christi, adhærens illi sine macula, sinceritate fidei, & actuum puritate. Alii putaverunt hanc mulierem captivam decoram specie, rationabilem aliquam disci-

(1) Illud vero quod cum ad Abraham. *Ex ead. coll. cap.* 22.
(2) Vel impia gentium. Gentilium *Cassian.*

plinam significare, quæ sapienter dicta invenitur apud Gentiles. Hanc ergo à nobis repertam, oportet primùm de ea auferre, & resecare omnem superstitionis ejus immunditiam, & sic eam in studio veritatis assumere. Nihil enim mundum habent disciplinæ Gentilium, quia nulla apud infideles sapientia est, cui immunditia aliqua, vel superstitio non sit admixta.

CAPUT XIX.

De Securi manum fugienti.

1 ILud [1] autem quid significet, quod Dominus per Moysem præcepit, dicens: Si quis abierit cum amico suo simpliciter in sylvam ad ligna cædenda, & lignum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, & occiderit, hic ad unam supradictarum urbium fugiet, & vivet, ne forte proximior ejus, cujus effusus est sanguis doloris stimulo persequatur, & apprehendat eum, & percutiat animam ejus.) Ad sylvam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda delicta subditorum convertimur, & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione resecamus. Sed securis manu fugit, cum sese increpatio, plusquam necesse est, in asperitatem pertrahit: ferrumque de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit, & occidit, qui auditorem suum prolata contumelia ab spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens repentè ad odium proruit, si hanc immoderata correptio, [2] plusquam debuit, addicit. Sed is, qui incautè ligna percutit, & proximum extinguit, ad tres, necesse est, urbes fugiat, ut una earum defensus vivat: quia si ad pœnitentiæ lamenta conversus in unitate sacramenti sub spe, fide, & charitate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur. Quem extincti proximus cum invenerit, non occidit: quia cum districtus judex venerit, qui se nobis per naturæ consortium junxit, ab eo proculdubio [3] culpæ reatum non expetit, quem sub ejus tuitionis venia, spes, fides, & charitas abscondit.

CAPUT XX.

De Pollutione somni nocturni.

1 SI [4] fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur extra castra, & non revertetur, priùs, quàm ad vesperam lavetur aquâ. Et post solis occasum regredietur in castra.) Nocturnum quippe somnium est tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tunc corporis opere non expletur. Sed somnio nocturno pollutus egredi extra castra præcipitur: quia videlicet dignum est, ut qui immunda cogitatione polluitur, indignum se cunctorum fidelium societatibus arbitretur. Culpæ suæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se [5] æstimatione despiciat. Pollutum ergo extra castra exire, est turpi impugnatione laborantem se se ex continentium com-

(1) Illud autem quid significat. *Totum caput è Greg.* 10. *Moral. cap.* 5.

(2) Plusquam debuit addicit. *Ita habent, & Gregoriani omnes libri, & Isidoriani, tum hic, tum lib.* 2. *Sentent.cap.* 4. Omnis quippe justus spe, & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ addicit, *& cap.* 44. Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius gravatur caro pondere inediæ, malum agat postea, nec benefacere incipiat: & quæ addicitur, ut usu mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. *Et lib.* 3. *c.* 5. Nam ibi peccamus, ubi cupiditate vel voluntate deflectimus. Ubi verò violenter addicimur, etsi facimus, aut flagitium non est; miseria tamen & pro flagitio, & facinore est. *Est autem addicere (auctore Festo) damnare; aut (quod ad Isidorum & Gregorium attinet) quod nos vulgari lingua dicimus appremiar.*

(3) Culpæ reatum non expetit. Vindictam de culpæ reatu non expetit, *Gregorius*

(4) Si fuerit inter vos hom. *usque ad* ardoris gaudet. *Omnia sunt Gregorii verba lib.* 9. *Moral. cap.* 31.

(5) Ex bonor. se æstimatione. *Ita Greg. al.* estimatione.

comparatione despicere. Qui ad vesperam aqua lavatur, cùm defectum suum conspiciens, ad pœnitentiæ lamenta convertitur, ut fletibus diluat omne, quod animum occulta inquinatione accusat. Sed post occasum solis ad castra redeat, quia defervescente tentationis ardore, necesse est, ut iterum fiduciam [1] erga societatem bonorum sumat. [2] Post aquæ quippe lavationem occumbente sole ad castra revertitur, qui post lamenta pœnitentiæ frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur, ut jam se à cæteris longè esse non æstimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet.

CAPUT XXI.

De Paxillo egredientis ad requisita.

1 JUbetur [3] præterea Israëlitico populo per Moysem, ut cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillum in baltheo, & fossa humo abscondat, quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere gravata mens nostra, quædam cogitationum superflua, quasi ventris gravamina, erumpit. Sed portare sub baltheo paxillum debemus, ut videlicet ad reprehendos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter mentis nostræ terram pœnitentiæ dolore confodiat, & hoc, quod à nobis fœtidum erumpit, abscondat.

CAPUT XXII.

De quadraginta flagellis.

1 QUod autem pro mensura peccati quadraginta flagellis delinquentes argui jussit, jam prædictum est, quòd per quadragenarium numerum figura significetur hujus temporis, in quo Ecclesia per quatuor mundi partes diffusa, sub decalogo Legis vivit. Quadragenario ergo numero delinquentes cædimur, si in hoc tempore pœnitentiæ verberibus flagellemur. Debet ergo quisque peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in judicio purgatus valeat inveniri. Beatus enim homo, qui corripitur à Deo. Nulla enim in æternum animadversio affligere poterit, quos hîc pœnitentiæ disciplina percusserit. Si enim hîc pro peccatis cædimur, illic sine peccato inveniemur.

(1) Erga societatem bonorum. *Ita Greg. al.* Erga societatis bonum.
(2) Post aquæ quippe lavationem. *Ita Greg. al.* post aquam quippe.
(3) Jubetur præterea, &c. *Ex Greg. l.* 30. *Moral. cap.* 13.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *MYSTICORUM* EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU *QUÆSTIONES IN JOSUE.*

CAPUT PRIMUM.

De Morte Moysi, & principatu Jesu Nave.

1 POst mortem Moysi, loquitur Dominus ad Josue, dicens: Moyses servus meus mortuus est, surge & transi Jordanem tu & omnis populus in terram, quam ego dabo filiis Israël. (1) Defunctus est ergo Moyses, defuncta est Lex, Legalia præcepta jam cessant, & obtinet Jesus, id est, Salvator Christus filius Dei principatum: introducit populum in terram, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

CAPUT II.

De duobus exploratoribus, & Raab meretrice.

1 ISte Jesus filius Nun mittit duos exploratores ad Hierico urbem, qui suscipiuntur à meretrice Raab. Jesus iste dux populi in semetipso Dominum Jesum Christum & vocabulo ostendit, & facto. Hierico autem civitas, mundus iste est, ad quem Dominus Jesus Christus ad perscrutandos mores hominum duo testamenta direxit. Nam in eum, ut credentium fidem, aut rebellium pervicaciam pleniùs comprobaret, ante adventum judicii sui, quasi exploratores duos, Legem, & Evangelium destinavit. (2) Raab verò typum tenet Ecclesiæ, quæ de extraneis, atque alienis gentibus congregata est, quæ antea vivens in desideriis carnis fornicabatur in idolis. De talibus ait Dominus, quòd præcedent vos in regno cœlorum. Hæc igitur testamenta Domini sola suscepit, & eadem fideliter conservat, inimicis omnino non tradidit, ipsa potius periclitari optans, dummodò illæsa, ac salva servaret. Hæc casurum mundum, sicut illam civitatem, firmiter credidit. Hæc pro se, ac suorum omnium salute, pactum cum testamentis Domini fecit. Hæc in domo sua coccum, id est, sanguinis signum posuit. Extra hanc siquis inventus fuerit: ruinam seculi, atque incendium mundi nulla ratione vitabit.

CAPUT III.

De Transitu Arcæ, & divisione Jordanis.

1 TRansit (3) deinde populus cum Arca Testamenti trans Jordanem. Sed quid sibi vult quod Jordanem

(1) Defunctus, *usque ad* defuncta est Lex. *Orig. homil.* 4.
(2) Transit deinde populus Jordan. *Orig. hom.* 4.
(3) Transit deinde populus Jordan. *Orig. hom.* 4.

nem eadem arca transeunte per sacerdotes, & Levitas deducitur turba, sicque stante aqua fluminis in cumulum, Dei populus iter incedit innoxium? Hæc omnia implentur in Ecclesiæ populis mystica operatione. Dum enim quis ad baptismi venerit fontem, & consistente sacerdotali, & Levitico ordine initiatus fuerit mysticis sacramentis, tunc sacerdotum ministeriis per baptismum, quasi per Jordanis fluenta ingreditur, & terram cœlestis repromissionis adipiscitur. Quòd verò pars aquarum fluminis retro resilivit perseverans in dulcedine, pars verò in amarum maris gurgitem defluxit, hæc figura baptizatorum varietatem designat, quia omnes, qui baptizantur, partim quidem ex ipsis acceptam gratiæ cœlestis dulcedinem custodiunt, partim vero in peccatorum amaritudinem convertuntur. Quòd verò sacerdotalis ordo, & Leviticus iter ostendit populo Dei, magisterium sacerdotale monstratur. Ipsi enim & docent populum exire de *Ægypto*: id est, de erroribus mundi, & transire per eremum vastam, id est, per seculi tentationes. Quòd verò sacerdotalis, & Leviticus ordo assistit Arcæ Testamenti, in qua Lex portatur; sine dubio, ùt ipsi illuminent populum.

CAPUT IV.

De duabus semis tribubus præcedentibus.

1 DUÆ [1] semis tribus, quæ trans Jordanem à Moyse acceperant terram, relictis mulieribus, & infantibus, cum fratribus transeuntes præbebant illis pugnandi auxilium, usque quo & ipsi consequerentur hæreditatem. Isti, qui per Moysem accipiunt hæreditatem trans Jordanem, & cum fratribus suis armati, & præcincti incedunt, illi hoc loco intelliguntur, qui primùm per Moysem, [2] hæreditate Legis potiti sunt, unde & primogeniti omnes esse memorantur. Ruben quippè primogenitus Jacob est ex Lia, Gad primogenitus ejusdem de Zelpha, Manasses primogenitus est Joseph de Ægyptia filia sacerdotis Phutipharis. In his ergo primogenitis figuraliter illi ex priori populo designantur, qui per Legem placuerunt Deo, quique non requiescunt, sed expediti ad auxilium fratrum suorum consurgunt. Laborantibus enim nobis in agone hujus vitæ, atque habentibus certamen adversùs contrarias potestates, veniunt in auxilium nobis illi, qui ante adventum Christi per Legem justificati sunt. Videmus enim Isaiam, Jeremiam, accinctos, expeditosque ad auxilium nostrum, de voluminum suorum jaculis cordis nostri accerrimos hostes, vulnerantes. Accingitur & Daniël ad auxilium nostrum, cùm nos de regno Christi, & de Antichristi futura fraude instruit, atque præmonet. Adest & Ezechiël, sacramenta nobis cœlestia in quadriformibus rotarum circulis signans. Ducit & Oseë bissenas agminis turmas, & præcedunt nos succinctis lumbis in veritate, quam prædicant ad auxilium nostrum. Isti ergo viri fortes pugnant nobiscum, quousque cœlestis repromissionis patriam consequamur.

CA-

(1) Duæ semis tribus. *Orig. verba pleraque hom. 3.*
(2) Hæreditate Legis potiti sunt. *Non gratiæ Evangelicæ. Vid. Orig.*

CAPUT V.

De duodecim lapidibus.

1 TRanseuntes itaque filii Israël Jordanem, sustulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerunt: in loco secundæ circuncisionis ad significandum nobis, ut dum de lavacro consurgimus, Apostolicæ vitæ exempla firmissima nobiscum gestare debeamus, quorum semper testimonium ad imitamenta virtutum contueamur.

CAPUT VI.

De Circuncisione secunda.

1 POst[1] Jordanis autem transitum venit Jesus in Galgala, ibique jubetur facere sibi cultros lapideos, & circuncidere secundò filios Israël: Percontemur de Judæis, quomodo potest secundò quis circuncidi circuncisione carnali? Semel enim circuncisus, ultra non habet, quod secundò possit auferri. A nobis autem, quibus Lex Christi spiritualis est, convenienter ista solvuntur. Dicimus enim circuncisionem primam fuisse per Legem in Ægypto. Sed si à Lege transeat quis per baptisma Jordanis ad Evangelium, tunc accipit secundam circuncisionem spiritualem per petram, qui est Christus. Sicque tali circuncisione purgatus, caret Ægypti opprobrio, id est, illecebra corporalium vitiorum. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur revelatio, ostendit, dum in præputio infidelitatis ambulaverit quisque per hujus vitæ desertum, oculos ei esse cæcatos. Videamus & consequentia. Post Evangelii enim circuncisionem, statim in loco revelationis Pascha celebratur, immolaturque agnus ille pro mundi salute occisus, ac deficiente manna typicæ Legis, primùm comedit populus panem corporis Christi, quem incorrupta repromissionis terra, id est, mater Domini virgo Maria protulit, cujus granum in terra cadens fructum plurimum attulit: & vide ordinem. Postquam enim sub Jesu Christo duce positi per lavacri fluenta transimus, ac per fidem spirituali circuncisione signamur, tunc his gradibus pervenientes, celebramus Pascha, id est, immolatum Christum pro mundi salute credimus, ac deinde credentes statim illo pane Dominici corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutum cœlestium Christus, tenens gladium Evangelii ad resecandam carnis nostræ pollutionem. Percunctatio autem Josue dicentis ad Angelum; noster es, an adversariorum? Discretionem sanctorum insinuat, qui inter bonum, & malum per discretionem dijudicant, ne eos adversarius per speciem boni fallat, unde & Jeremiæ dicitur: si separaveris pretiosum à vili, quasi os meum eris.

CAPUT VII.

De Excidio Jericho, & Raab salvatione.

1 CIrcundatur[2] post hæc Jericho, expugnaturque adversùs quam gladius non educitur, aries non dirigitur, nec tela vibrantur. Tubæ solummodo sacerdotales septem diebus continuis adhibentur, sicque circumacta arca, muri Jericho subruuntur. Jericho autem per interpretationem luna dicitur. Luna vero mundi hujus speciem

(1) Post Jordanem. *Ex Orig. hom. 5.*
(2) Circundatur post hæc Jericho. *Orig. hom. 6.*

ciem tenet : quia sicut Luna menstruis completionibus deficit : ita hic mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus cadit: in Arca verò Ecclesia figuratur, in tubis autem æreis prædicatores fortes accipiuntur. Hanc ergo verbem Jericho diebus septem ferentes Arcam Israëlitæ æneis tubis clangentibus circumeunt, & muri ejus per Arcæ præsentiam, atque ad ærearum tubarum sonitum cadunt : quia in hoc tempore, quod septem dierum vicissitudine volvitur, dum fertur Arca, id est, dum orbem terrarum circumiens movetur Ecclesia ad prædicantium voces, quasi ad tubarum sonitum muri Jericho, id est, elati mundi ac superba infidelitatis obstacula corruunt, donec in fine temporum mors novissima inimica destruatur, & ex impiorum perditione unica domus Raab, tanquam unica Ecclesia, liberetur, munda à turpidine fornicationis per fenestram confessionis, in sanguine remissionis:ista enim meretrix in Jericho tanquam in hoc seculo moratur. Quæ, ut salvari possit, per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui, coccum mittit, quod est sanguinis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad salutem. Qui inventi sunt in domo illius, salvi facti sunt ab interitu urbis, & quicunque intra Ecclesiam reperiuntur, ipsi tantum salvantur. Extra hanc autem domum, id est, extra Ecclesiam, nemo salvatur.

CAPUT VIII.

De Furto Acham.

1 FUratur [1] interea de anathemate urbis Jericho Acham pallium, & [2] linguam auream, pro quo, irascente Deo, perierunt quidam manu hostili ex populo. Jericho itaque, ut dictum est, mundi gerit figuram. De anathemate ergo ejus fraudans in tabernaculo suo abscondit, qui seculares mores in secretis Ecclesiæ inserit, qui sub cultu Dei manens sollemnitates seculi, vel spectacula diligit, qui sortilegos, haruspices, & augures inquirit, vel qui cæteros ritus persuadet : qui prius, in Jericho, id est, in hoc seculo habebantur : ipse ergo, quia post fidei indumentum conversationis secularis cultum inducit, quasi pallium de anathemate tollit. Sed & ille de anathemate Jericho fraudat, qui in Ecclesia hæreticorum infert dogmata, vel superstitiosa secularium litterarum studia. Hæc est enim lingua aurea luculento sermone aptata. Hanc fraudati sunt Arius, Marcion, & Basilides. Furati sunt enim isti regulas aureas de Jericho, qui philosophorum sectam conati sunt in Ecclesiam introducere, & maculare omnem Ecclesiam Domini, ita ut disperderentur multi per eos : ideoque abjecti sunt per anathema, & quasi acervo lapidum, ita multitudine peccatorum suorum oppressi, atque extincti sunt. Quorum errore perempto, Rex Hai, hoc est, Diabolus, qui per illorum impietatem fidelium quosdam evicerat, rursum superatus evincitur, atque à populo Dei suspensus, ligni crucis virtute necatur.

CAPUT IX.

De Constructione Altaris.

1 SUperatis [3] ergo hostibus, ædificavit Jesus altare Deo excelso

(1) Furatur. *Orig. hom.* 7.
(2) Et linguam auream. *Ita omnino legendum ex* lxx. *non* regulam *ex Vulg. neque aliter procedit allegoria, quæ tota est Origenis. Mirum hoc non vidisse, quisquis hæc olim impejus reformavit.*
(3) Superatis ergo hostibus. *Orig. sunt verba omnia non tamen continenter posita hom.* 9.

so ex lapidibus integris, in quibus non erat injectum ferrum, sicut præceperat Moyses: & immolavit sacrificium, & scripsit in lapidibus Deuteronomium legis Moysi. Videamus itaque, qui sunt isti lapides, ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur, qui in Jesum Christum credunt, lapides vivi dicuntur, de quibus dicit Apostolus: Vos estis lapides vivi, ædificati in domos spirituales. His non est injectum ferrum: quia incorrupti, & immaculati carne, & spiritu sunt, & jacula maligni ignita non receperunt. Hi unum altare faciunt, in unitate fidei, concordiaque charitatis. In his quoque Deuteronomium, id est, secundam Evangelii legem Jesus Dominus noster scribit. Audiamus itaque eum dicentem: dictum est antiquis, non occides, ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, homicida est:& iterum, non mœchaberis: Ego autem dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Hanc igitur Jesus notat legem in cordibus credentium, hanc scribit in eorum mentibus, qui altaris constructione digni sunt.

CAPUT X.

De benedictionibus, & maledictionibus.

1 POst [1] hæc omnis populus, & majores natu, duces, ac judices præcedebant hinc & inde Arcam, steteruntque sicut præceperat Moyses in Deuteronomio, sex tribus in monte Garizim, ut benedicerent populum, & ipsæ tribus, quæ nobiliores sunt, id est, Simeon, Levi, Juda, Issachar, Joseph, & Benjamin. Aliæ vero sex ignobiliores steterunt è regione in monte Hebal, ut maledicerent: inter quos & Ruben, qui maculaverat torum parentis, & Zabulon ultimus filius Liæ, & ancillarum filii. Et hæc quidem veteris Historiæ referunt gesta. Sed inspiciendum est, quid in enarratione mysticæ intelligentiæ referatur. Qui sunt ergo isti, qui incedunt juxta montem Garizim? Et qui sunt, qui incedunt juxta montem Hebal? Illi namque, qui in hoc loco juxta montem Garizim incedunt, electi ad benedictionem eos figuraliter indicant, qui non metu pœnæ, sed cœlestis promissionis amore succensi, veniunt ad salutem: illi vero dimidii, qui juxta montem Hebal incedunt, in quo maledictiones prolatæ sunt, illos indicant, qui non amore benedictionum, vel promissionum, sed futurorum suppliciorum timore complent, quæ in Lege scripta sunt, ut perveniant ad salutem. Omnes autem circa Arcam incedunt, quia de Ecclesiæ sinu non recedunt, sed nobiliores esse illos dicimus, qui desiderio boni ipsius, æternæ [2] benedictionis amore, quod bonum est, agunt, quàm qui mali metu bonum sectantur. Solus ergo Jesus potest ex omnibus populis hujusmodi mentes, animosque [3] condiscere. Et alios quidem statuerunt in monte Garizim ad benedicendum: alios verò statuerunt in monte Hebal ad maledicendum, non ut maledictiones accipiant, sed ut intuentes perscriptas maledictiones, & pœnas peccatoribus constitutas incurrere caveant, ac semetipsos timoris supplicio corrigant.

CA-

(1) *Ex ead. homil. Orig.*
(2) Æternæ benedictionis amore. *Ita apud Originem rectè.* Beatitudinis amore. *Val. & Comp.*
(3) Condiscere. Discernere *dixit sive Ruffinus sive Hieronymus.* Conducere *codex Valent.*

CAPUT XI.

De Gabaonitis.

1 INterea [1] Gabaonitæ perditionis metu perterriti, cum fraude & calliditate venerunt ad Jesum, pannis calciamentisque veteribus induti, deprecantes ut salvarentur, statimque ab Jesu salutem accipiunt. Quorum tamen dolum ut cognovit, ligni cæsores, vel aquæ gestatores eos constituit: in quorum figura illi ostenduntur, qui de mundo ad Ecclesiam venientes, habent fidem in Deo, & inclinant caput suum sacerdotibus, sanctis quoque ministrant Ecclesiæ, vel ad ministerium prompti sunt: in moribus verò suis, & conversatione pristina detinentur, induentes veterem hominem cum actibus suis, involuti vetustis vitiis, sicut & isti pannis & calciamentis veteribus obtecti. Et præter hoc quod in Deum credunt, & erga servos Dei vel Ecclesiæ cultus videntur esse devoti, nihil habent emendationis, vel innovationis in moribus. Tales igitur tantummodo, quasi quoddam salutis signum, intra Ecclesiam temporaliter præferunt: inter Israëlitas autem, id est, inter sanctos Dei regnum æternum, vel libertatem minimè consequuntur.

CAPUT XII.

De Prœlio in Gabaon.

1 QUòd [2] autem in Gabaon pugnante Jesu Nave, stetisse perhibetur Sol & Luna, donec Israëlis inimici delerentur, dicente scriptura: Stetit Sol super Gabaon, & Luna super vallem Ajalon, & adjecit scriptura, & dicit: quia nunquam sic audivit Deus hominem. Jesus igitur noster Solem stare fecit, non tunc solùm, sed multo magis modo in adventu suo, dum nos bellum gerimus adversus vitiorum gentes, & colluctamur adversus principes, & potestates, & rectores harum tenebrarum adversus spiritualia nequitiæ in cœlestibus: Sol nobis justitiæ indesinenter assistit, nec deserit unquam nos, nec festinat occumbere, quia ipse dixit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Quinque autem reges quinque sensus corporeos indicant, qui Gabaonitas, id est, carnales homines expugnant. Hi ad speluncam confugiunt, cum se terrenis in corpore positi actibus mergunt. Qui tamen pugnante Jesu, id est, prædicatione Evangelica superantur, at ingrediente verbo Dei in nobis, id est, intra speluncam corporis nostri, omnes pariter interficiuntur.

CAPUT XIII.

De Extinctis gentibus, & terræ divisione.

1 EXtinctis deinde vel ejectis gentibus, Josue sorte dividit populis terram repromissionis. Ejecit ergo & Christus à facie fidelium suorum quodammodo gentes, Gentilium errorum malignos spiritus, & sorte divisit terram in nobis: omnia operans unus atque idem spiritus, ac dividens dona propria unicuique proutvult.

CAPUT XIV.

De Divisione terræ.

1 REfertur [3] autem in his divinis eloquiis prima & secunda

(1) *Ex hom.* 10.
(2) *Ex hom.* 11.
(3) *Totum caput ex hom.* 3. & *hom.* 27.

da hæreditatis facta divisio. Prima quidem per Moysem: secunda verò, quæ fortior est, per Jesum. Sed Moyses trans Jordanem duabus tantùm & semis tribubus, Ruben scilicet & Gad, & dimidiæ tribui Manasse possessionem decrevit: cæteri verò omnes per Jesum suscipiunt. Per quod indicatur, quòd plures per fidem Jesu Christi promissa cœlestia essent percepturi, quam qui per Legem adepti sunt. Nam illæ duæ semis tribus proculdubio priorem populum adumbrabant: sed ideo duæ semis dicuntur, quia hi, qui in lege agebant, contigerunt agnitionem Trinitatis, sed perfectam ejus scientiam non habuerunt, sicut & Ecclesiasticus liber loquitur, dicens: Qui non perfecit primò scire sapientiam, & infirmior non investigavit illam. Hîc autem novem semis tribus, quæ per Jesum repromissionem terræ sanctæ suscipiunt, ut prædictum est, figuram novi populi tenuerunt, qui à Jesu Domino nostro per fidem, & gratiam æternæ repromissionis hæreditatem post lavacrum, quasi post Jordanis transitum, suscepit. Sed proinde & ipse novem semis tribus dicuntur, quæ sub Jesu hæreditate potiuntur, & non integræ decem, qui numerus consummatus dicitur, & perfectus: quia nec in ipso adventu Domini, vel incarnatione ejus, cuncta nobis per semetipsum perfectè annuntiata sunt. Unde & ipse dixit discipulis: multa adhuc habeo, quæ vobis loquar, sed non potestis illa audire modò. Veniet autem spiritus veritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia. Perfectio itaque ac summa cunctorum bonorum in Spiritu Sancto consistit: alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui Spiritus Sanctus deest.

CAPUT XV.

Quòd Levitæ non acceperint hæreditatem.

1 CUR [1] verò Levitæ non acceperunt hæreditatem terræ? Utique quia Dominus noster Jesus Christus ipse est hæreditas eorum; sicut scriptum est, ego hæreditas eorum, & possessio non dabitur eis in Israël. Ego enim sum possessio eorum. Clericorum enim hæreditas, & possessio ob hoc se dici voluit Deus, quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & sors, propter quod & clerus sors interpretatur. Ergo Domini hæreditatem meritò possidet, qui ut absque impedimento deservire Deo valeat, pauper spiritu esse contendit, ut congruè illud Psalmistæ dicere possit. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

CAPUT XVI.

Quòd habitacula Levitarum per omnes tribus decernuntur.

1 QUòd [2] vero habitacula Levitis ab Jesu per omnes tribus decernuntur, significatur: ut hi qui in Ecclesia Dei scientiæ operam dantes doctrinæ gratiam administrant, rursum ab omnibus, quibus dispensant divina, terrena subsidia, quæ non habent, recipiant: ut impleatur illud, quod Apostolus præcepit, dicens: si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, ut carnalia vestra metamus? Et meritò isti in cunctis tribubus divisi dicuntur, quia dispensatione cunctorum vivunt.

CA-

(1) *Ex hom. 21. in cap. 26. Num. & hom. 17. in Jesu Nau.*
(2) *Ex ead. hom. 17.*

CAPUT XVII.

Quòd quadraginta duas urbes accipiunt Levitæ.

1 QUòd autem quadraginta duas urbes accipiunt, indubitanter ipsa prædicatio sanctorum signatur: ipsi enim possident doctrinam, quæ legis decalogo constat, & quadrifido Evangelii numero, quasi quaterdenas urbes habentes. Quibus etiam duæ adjiciuntur: quia nimirum cuncta, quæ prædicant, morali, ac mystico sensu annuntiant.

CAPUT XVIII.

De Chananæo Populo non extincto.

1 ILlud [1] autem, quòd cum Israelitico Populo percepta repromissionis terra partiretur: Ephraim tamen tribui Chananæus Gentilis Populus non occisus, sed factus tributarius dicitur, sicut scriptum est in libro Judicum: habitavit Chananæus in medio Ephraim tributarius. Quid enim tributarius, quid Chananæus, Gentilis videlicet pōpulus, nisi vitium signat: sæpe enim in magnis virtutibus terram repromissionis ingredimur: quia spe intima de æternitate roboramur. Sed dum post interempta vitia sublimia, quædam tamen parva retinemus; quasi Chananæum in terra nostra vivere concedimus. Qui tamen tributarius efficitur, quia hoc ipsum vitium, quod subjugare non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, ut eo de se mens & in summis vilia sentiat, quod suis viribus etiam parva, quæ appetit, non expugnat. Unde bene rursum scriptum est: [2] Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israëlem. Ad hoc namque quædam minima vitia nostra retinentur, ut se nostra intentio sollicitam in certamine semper exerceat, & eo de victoria non superbiat, quo vivere in se hostes conspicit, à quibus adhuc vinci formidat. Israël ergo reservatis Gentilibus eruditur, quando in quibusdam minimis vitiis elatio virtutis nostræ comprimitur, & in parvis sibi resistentibus discit, quòd ex se majora non subigit.

(1) Illud autem, *usque ad* subigit. *Omnia sunt Gregorii verba lib. 4. Moral. cap. 22.*
(2) Hæ sunt gentes. *Tractat etiam hunc locum elegantissime Cass. collat. 2. cap. 6. & coll. 13. cap. 14.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

MYSTICORUM EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU *QUÆSTIONES IN JUDIC.*

CAPUT PRIMUM.

De Servitute populi & liberatione.

1 HISTORIA [1] Judicum non parva mysteriorum indicat sacramenta. Primùm quòd post Josue succedunt Judices, sicut & post Christum succedunt Apostoli, & Ecclesiarum rectores ad gubernandos,& regendos fideles, quos ipse ad spem æternæ repromissionis perducit. Per omnia autem in hoc volumine delicta Judaici Populi, & servitutes, clamor quoque eorum, & miserationes Dei describuntur. Nam multis annis pro suis offensis, multis regibus servierunt, & iterum conversi liberati sunt. Sed quid est, quòd sæpe peccantes in manu hostili traduntur? Nisi quòd nostra peccata, quando delinquimus, vires hostibus præbent? Et quando nos facimus malum in conspectu Domini, tunc confortantur adversarii nostri, id est, dæmones spiritualium nequitiarum virtutes. Sed iterum quando convertimur, suscitat Dominus Salvatores,& judices, hoc est, Principes, & Doctores, quos ad subsidium Deus mittit eorum, qui ad se toto corde clamaverunt, sicut misit Othoniël, qui expugnavit Chusan; Rasathaim Regem Mesopotamiæ sicut misit Aod, qui occidit Eglon Regem Moab, sicut misit Jahel, & Deboram, qui interfecerunt Sisaram: quarum historia pro suis mysteriis breviter moderanda est.

CAPUT II.

De Debora, & Jahel.

1 DEbora [2] enim Prophetis, usor Lapidoth judicabat populum in illo tempore, & sedebat sub palma inter Rama & Beth-el in monte Ephraim, ascendebantque ad eam filii Israël in omne judicium. Debora quæ interpretatur apis, sive loquela, in prophetia & forma accipienda est, de qua scribitur: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Consideremus, ubi locus prohetiæ esse describitur. Sub palma, inquit, sub palma sedem habet prophetia, quia quos suis institutionibus erudit, ad palmam supernæ vocationis adducit: inter medium autem Rama, & inter medium Beth-el sedere prophetia dicitur: quia Rama interpretatur excelsa, Beht-el autem domus Dei, utique quia nos in domo Dei positos, non, quæ in ter-

(1) *Ex Orig. hom. 3.*
(2) *Ex Orig. hom. 5.*

terra sunt, quærere docet, sed quæ in cœlis sunt. Hæc misit, & vocavit ad se Barac, Barac interpretatur coruscatio. Coruscatio est, quæ habet quidem lucem, sed non permanentem; ad modicum enim temporis replendet, & desinit. Hîc ergo Barac formam gerit prioris populi, qui primò omnium per prophetiam vocatus, & invitatus ad audienda eloquia Dei, refulsit quidem in legis splendore, & brevi tempore coruscavit, sed non diu permansit. Cum ergo dixisset Debora ad Barac, id est, prophetia ad priorem populum. Tibi præcepit Dominus, & tu ascendes in monte Thabor, & accipe decem millia virorum: respondit Barac ex persona prioris populi ad prophetissam. Non ascendam nisi & tu ascenderis mecum. Dicit ad eum Debora: ibo tecum, sed non erit primatus tuus in via, qua incedis, sed in manu mulieris tradet Dominus Sisaram, evidenter ostendens, quia non est apud illum populum primatus, nec permanet apud eum victoriæ palma, sed apud Jahel mulierem, id est, Ecclesiam: nam Jahel ista alienigena, in cujus manu victoria facta est, figuram tenet Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. Jahel enim interpretatur ascensio, quia per Ecclesiam ascenditur ad cœlum. Ista palo Sisaram hostem interficit, id est, Ligni Crucis virtute Diabolum interimit, quod Barac, id est, prior populus per legis præcepta facere non potuit: sola enim ista per lignum, in quo spiritualibus sacramentis credentium salus est, fidei hostem affigit: quem deinde mortuum pellibus obtegit, id est, inclusum in carnalium cordibus derelinquit. Non enim latent mortifera ipsius, nisi in corruptibilitate vitæ viventibus, & peccata mortalia perpetrantibus, qui, dum pravè viventes segregantur à corpore Christi, efficiuntur membra Diaboli.

CAPUT III.

De Gedeon & ejus Sacrificio.

1 TRaditur [1] deinde Populus Israël in manu Madiam, pro cujus liberatione loquitur Angelus Domini ad Gedeon: cujus gesta quid mysticè significent, demonstrandum est. Gedeon namque cum sub quercu tritici messem virga cederet, & à paleis frumenta excuteret, Angelum vidit, accipiens ab eo oraculum, ut à potestate hostium populum Dei in libertatem deduceret: Iste Gedeon figuram gestabat Christi, qui sub umbra sanctæ crucis prædestinato incarnationis futuræ mysterio constitutus, rectitudine judicii, quasi per virgam electionem sanctorum à vitiorum paleis sequestrabat. Hic ergo Gedeon, cùm audisset ab Angelo, quòd deficientibus populorum millibus in uno viro Dominus plebem suam ab hostibus liberaret, protinus hœdum coxit, cujus carnes secundùm præceptum Angeli, simul cum azymis super petram posuit, & jus carnium desuper effudit. Quæ dum Angelus virgæ cacumine tetigit, statim de petra ignis erupit, atque ita sacrificium, quod offerebatur, absumptum est. Quo indicio declaratum videtur, quòd petra illa typum habuerit corporis Christi. Paulo attestante: Petra autem erat Christus. Jam tunc igitur in mysterio declaratum est, quia Dominus Jesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec solùm delicta factorum, sed etiam cupiditates purgaret animorum. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, jus

(1) *Ex Orig. hom. 8. & Aug. serm. 108. de Temp.*

jus ad illecebras cupiditatum, sicut scriptum est, quia concupivit populus cupiditatem pessimam; & dixerunt; quis nos cibabit carne? Quòd igitur extendit Angelus virgam, & tetigit petram, de qua ignis exivit: ostendit, quòd caro Domini spiritu repleta divino peccata omnia conditionis humanæ exureret. Undè & Dominus ait: Ignem veni mittere in terram. Advertit igitur vir doctus & præsagus futurorum superna mysteria. Et ideo secundùm oracula occidit vitulum à patre suo idolis deputatum, & ipse septennem alium vitulum immolavit Deo. Quo facto manifestissimè revelavit post adventum Domini, omnia Gentilitatis abolenda esse sacrificia, solùmque sacrificium Deo Dominicæ passionis, [1] pro redemptionis nostræ religione à populis deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christi, in quo septiformis spiritualium plenitudo virtutum, sicut Isaias dicit, inhabitat.

CAPUT IV.

De Vellere, & Area.

1 PRævidit [2] ergo mysterium victoriæ Gedeon, & tamen licèt fortis, & fidus pleniora adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, ut una nocte lanæ vellus in area poneretur, & esset super illud tantummodo ros, & super omnem terram siccitas. Et rursus similiter poneretur vellus, & super totam terram ros plueret, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis, utrum quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus jam fuerat indiciis informatus? Absit. Non enim ille ambiguus erat, sed nimirum futura mysteria prævidebat. Quæ etiam providus diligentissimè explorabat, ut amplius crederet & mysterium, dum intellexisset oraculum. [3] Quid ergo vellus complutum & area sicca, & postea compluta area sicco vellere significat, nisi quòd primò una gens Hebræorum habebat gratiæ mysterium, totus orbis vacuus erat? Nunc autem in manifestatione Christi totus habet hoc orbis, illa [4] vacua est. Area enim illa totum orbem terrarum significat. Denique quando totus orbis [5] infructuoso cultu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cœlestis visitationis in vellere. [6] Postea verò quàm oves, quæ perierunt domus Israël, quæ sub figura velleris demonstrabantur, fontem aquæ vivæ negaverunt, ros fidei exaruit in pectoribus Judæorum, gratiamque suam imber [7] ille divinus in corda gentium derivavit, inde est, quòd nunc fidei rore totus orbis humescit, Judæi verò Prophetis [8] & omnibus charismatibus caruerunt. Nec mirum, si perfidiæ subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris ubertate privavit, dicens: Mandabo nubibus desuper, ne pluant super eam imbrem: idcirco autem illam gentem velleris nomine significavit, vel quia spolianda esset doctrinæ auctoritate, sicut ovis vellere, vel quia inobauditam eandem pluviam detinebat, quam nolebat præputio prædicari, id est, in circuncisis gentibus revelari.

CA-

(1) Pro redemptionis nostræ religione à populis deferendum. Pro religione populi deferendum. *Aug. à quo videntur abesse duæ voces* redemptione nostra, religiosè à populis deferendum. *Bed. & Val. non malè.*
(2) *Ex iisd. locis, præter ea, quæ notata sunt.*
(3) Quid ergo vellus, *usque ad*, vacua est, *ex 12. cont. Faust. cap. 32.*
(4) Illa vacua est, vacuata est, *Aug.*
(5) Infructuoso cultu: infruct. æstu, *Aug.*
(6) Id est in Judæa, *additæ sunt hæ voces ex August. quæ deerant in m. s.*
(7) Imber ille: meatusque suos fons ille divinus in corda gentium derivavit, *Aug.*
(8) Et omnib. charismatibus: charismate, *Valent.* At vero Judæi Prophetas suos & consiliarios perdiderunt, *Aug.*

CAPUT V.

De Prœlio Gedeon cum trecentis.

1 POst [1] hanc diligentissimam mysterii explanationem, cum jam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret, divina illa admonitione præceptum est, ut ad fluvium veniens, omnes, quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, à bellorum conflictu removeret. Actumque est, ut trecenti viri tantummodo, qui stantes aquas manibus hauserant, remanerent. Cum his Gedeon ad prœlium pergit, eosque non armis, sed tubis, lampadibus & lagenis armavit. Nam, sicut ille scriptum est, accensas lampades miserunt intra laguncuIas, & tubas in dextera, lagenas autem in sinistra tenuerunt, & ad hostes suos cominùs venientes cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt, & hinc tubarum sonitu, illinc lampadarum coruscatione territi hostes in fugam versi sunt. [2] Quid hoc est quòd tale bellum per Prophetam ad medium adducitur? An indicare nobis Propheta studuit, quòd adventum redemptoris nostri contra Diabolum illa sub Gedeone duce pugnæ victoria designavit? Talia illic nimirum acta sunt, quæ quantò magis usum pugnandi transeunt, tantò amplius à prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim unquam cum lagenis & lampadibus ad prœlium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profectò fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ista attestante didicimus, ne parva hæc, quæ acta sunt, perpendamus. Gedeon itaque ad prœlium veniens, Redemptoris nostri signat adventum, de quo scriptum est: Tollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex Gloriæ. Quis est iste Rex Gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prœlio. Hunc Redemptorem nostrum non solùm opere, sed etiam nomine prophetavit. Gedeon namque interpretatur circuiens in utero. Dominus enim noster per Majestatis potentiam omnia circumplectitur, & tamen per dispensationis gratiam intra uterum Virginis venit. Quid est ergo circuiens in utero, nisi quia omnipotens Deus Christus intra uterum fuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per potentiam Majestatis? Madiam vero interpretatur de judicio. Ut enim hostes ejus repellendi, destruendique essent, non de [3] vitio repellentis, sed de judicio justè judicantis fuit. Et idcirco de judicio vocantur, qui alieni à gratia Redemptoris justæ damnationis meritum etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad prœlium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo per ter ductum centenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cum his quippe Dominus noster adversarios fidei destruit, cum his ad prædicationis bella descendit, qui possunt divina cognoscere, qui sciunt de Trinitate, quæ Deus est, perfectè sentire. Notandum verò est, quia iste trecentorum numerus in T. Littera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si

(1) *Totum caput è Greg. lib. 30. Moral. cap. 17.*
(2) Quid hoc est, *quæ ante hac leguntur in impressis sunt quidem Greg. verba è cap. 16. Sed ideo recepta non sunt, quia & sententiam interrumpunt, & à manuscriptis libris absunt, neque dubium, quin è margine adcita sint.*
(3) Non de vitio repell. *ita Greg. & apud Bed.* non de Judicio, *m. s.*

si super transversam lineam, id quod in cruce eminet, adderetur, non jam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in tau T. littera continetur, & per tau litteram sicut diximus species crucis ostenditur, non immeritò in his trecentis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictum est: si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui sequentes Dominum tantò veriùs crucem tollunt, quantò acriùs sese edomant, & erga proximos suos charitatis compassione cruciantur. Unde per Ezechiëlem Prophetam dicitur: Signa tau super frontes virorum gementium & dolentium. Vel certè in his trecentis, qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quòd ferrum hostium crucis ligno superetur. Ducti itaque sunt ad fluvium, ut aquas biberent, & qui aquas flexis genibus hauserunt, à bellica intentione remoti sunt. Aquis namque doctrina sapientiæ, stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo, dum aquas bibunt, genuflexisse perhibentur, ab illorum certamine prohibiti recesserunt. Hi sunt, qui doctrinam cum operibus rectis non hauriunt. Qui verò doctrinæ fluenta ita hauriunt, ut nequaquam in pravis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce contra hostes fidei ad prœlium pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis: atque iste fuit, ut diximus, ordo prœliandi. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lampades: confractis verò lagenis lampades ostensæ sunt: quarum coruscante luce hostes territi in fugam vertuntur. Designatur itaque in tubis clamor: in lampadibus claritas miraculorum: in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum dux noster ad prædicationis prœlium duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternunt, eorumque gladios non armis, sed patientiâ superant. Armati enim venerunt sub duce suo ad prœlium Martyres nostri, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant: confregerunt lagenas, dum solvenda in passione sua corpora hostibus gladiis opponunt. Resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscarunt. Moxque hostes in fugam versi sunt: quia dum mortuorum Martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur. Lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent. Apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur. Id est, prædicaverunt Martyres, donec eorum corpora in morte solverentur, corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent. Coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce prosternerent. Et notandum, quòd steterunt hostes ante lagenas: fugerunt ante lampades: quia nimirum persecutores sanctæ fidei prædicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt. Post solutionem verò corporum apparentibus miraculis in fugam versi sunt: quia pavore conterriti à persecutione cessaverunt. Intuendum est etiam id, quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus. Pro sinistra verò, quod pro nihilo ducimus. Benè ergò illic scriptum est, quòd in dextera tubas, & in sinistra lagenas tenuerunt: quia Christi Martyres pro magno habent prædicationis gratiam: corporum verò utilitatem pro minimo: quisquis enim corporis utilita-

tatem plus facit, quàm gratiam prædicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, & posteriori utilitas corporis, certum est, quia in dextris tubæ, & in sinistris lagenæ tenentur.

CAPUT VI.

De Abimelech.

1 MOritur [1] Gedeon, & reliquit septuaginta filios, & unum nomine Abimelech, natum ex concubina: qui conduxit sibi viros vagos, & abierunt post illum, & intravit in domum patris sui, & occidit fratres suos septuaginta viros super lapidem unum, & remansit Joathan minor, quoniam absconsus erat, &c. Hoc factum, si nihil propheticum indicaret, quid opus erat, ut magnopere præscriberetur, utrum Gedeon septuaginta filios, & multas uxores habuisset, sed & concubinam, de qua unum & malum suscepisset? Quod cum turpe factum sit, tunc etiam turpius esset, si hæc posteris ad exemplum in divinis libris scripta viderentur, nisi magnæ alicujus rei imaginem earum rerum gesta per typos & figuras ostenderent. Gedeon igitur, ut superius dictum est, typum Domini tenebat; plurimæ uxores ejus, multæ sunt nationes, quæ per fidem Christo adhæserunt. Septuaginta verò filii ejus, septuaginta linguæ sunt in hoc mundo diffusæ, in quibus sibi per fidem Dominus filios generaturus erat. Concubinam hoc in loco Synagogam vocat. Quæ in novissimis temporibus Anti-Christo est creditura, de qua Joannes Apostolus in Apocalypsi ait: Qui dicunt se Judæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. De qua ultimis temporibus nequissimus filius, id est Anti-Christus est generandus. Eritque filius ancillæ, id est, Synagogæ illius peccatricis: quia qui peccatum, inquit, facit, servus est peccati. Hic, inquam, congregatis sibi impiis, sicut Abimelech fecit: regnum improbè usurpavit: interfectisque nobilibus filiis, id est, his qui ex diversis nationibus, & linguis in Christum credentes à Deo sunt generati, inducturus est persecutionem, ut pœnè sanctos omnes interficiat. Sed super septuaginta, inquit, fuit junior filius ex nobili matrimonio, qui se absconderat. Hic, inquit, ascendit in verticem montis Garizim, & exclamavit voce magna ad populum Sichimorum componens eis parabolam. Hic ergo junior filius, qui fugit, ut gladium inimici evaderet, figura est residui populi Israël, prædicante Elia extremis temporibus crediturі, & Anti-Christi gladium evasuri. Ascendit, inquit, iste in verticem montis Garizim. Sed cur montem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutionem Anti-Christi quisquam evadere potest, nisi quis prius in montem benedictionis, id est, in sublimitatem fidei, ac virtutum ascenderit: Hic est enim mons Garizim, qui à Moyse in benedictionem deputatur. Itaque cum ascendisset elevata voce clamavit & dixit: Audite me, viri Sichem. Jerunt ligna, ut ungerent super se regem, dixeruntque olivæ, impera nobis. Quæ respondit: numquid possum amittere pinguedinem meam, qua dii utuntur & homines, & venire, ut inter ligna promovear?

(1) *Hoc caput sumptum putamus è sermone aliquo D. Aug. qui non extat, id indicat recapitulatio subjecta (qua solet ille plurimùm uti) ab iis verbis pariter devorabit: quæ tamen recapitulatio apud Bedam non legitur, & nos eam valere jussimus, quamvis in plerisque m. s. legeretur, repugnat enim legi, quam sibi ipse in his commentariis brevitatis præscripsit Isidorus eadem, uno in capite bis referre.*

vear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: veni, & super nos accipe regnum. Quæ respondit eis: Numquid possum relinquere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, & ire ut inter cætera ligna promovear? Loquuta sunt quoque ligna ad vitem: veni & impera nobis. Quæ respondit. Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna promoveri? Cum ergo repudiata fuissent ligna sylvæ ab oliva, & ficu, & vite, venerunt ad rhamnum, ut eum sibi facerent regem. Sed prius videamus cur oliva, ficus, & vitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe sylvæ intelligimus homines esse vagos, & vanos, æterno incendio præparatos. His ergo meritò noluit nec oliva, nec ficus regnare, nec vitis, quia non merebantur. Oliva enim gratiam Spiritus Sancti, & unctionem pacis significat. Ficus autem sacræ legis imaginem tenet, sicut in Evangelio scriptum est: quidam paterfamilias plantavit vineam, & in vinea sua plantavit ficum. Quis paterfamilias? Nisi Deus, qui familiæ suæ, id est, omnium credentium pater est: Plantavit ergo vineam, id est, populum, quia vineam ex Egypto transtulit. Et utique populum, non vineam ex Ægypto transtulerat. In hac vinea plantavit ficum: hoc est, in populo suo posuit Legem. Quæ Lex primitivum populum, sicut ficus grossos aridos, & inutiles, dejecit in terram, & postea alios fructus generavit, id est, populum Christianum, quem ad debitam Evangelicæ disciplinæ maturitatem, & suavissimam pinguedinem Christi cum gloria, & honore perduxit. Sed vitis noluit regnare eis. Vitem autem Salvatoris nostri typum habere manifestum est, sicut ipse in Evangelio ait: Ego sum vitis vera. Igitur quia jam in reprobum sensum, sicut Apostolus dixit, futurus erat populus ille, qui Anti-Christo est serviturus, quem ligna sylvæ appellat, & necesse est, ut credat mendacio, id est, Anti-Christo, qui veritati Christo noluit credere: ideo & à regno vitis, id est Christi: & ab oliva, id est, Spiritus Sancti gratia: & à ficu, id est, divinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad rhamnum. Rhamnus enim genus rubi est, quàm vulgo senticem ursinam appellant, asperum nimis & spinosum, per quod meritò typus Anti-Christi significatur: qui omni asperitate, & feritate humanum genus est vastaturus. Sed exiet, inquit, ignis de rhamno, id est, iniquitas de Anti-Christo, & omnes, qui in eo confident, cum ipso pariter devorabit.

CAPUT. VII.

De Jepte & filia.

1 ADjecerunt [1] deinde filii Israël deservire Baalim, & Diis alienis, traduntur que in manus filiorum Ammon. Tunc Jepte Galaadites fugiens à facie fratrum suorum, constituitur in principem ob pugnam filiorum Ammon: qui rediens post triumphum, immolavit filiam, quæ sibi post victoriam prima occurrerat: sic enim votum spoponderat, ut quicquid sibi revertenti primum occurreret, Domino immolaret. Quis ergo in Jepte prænuntiabatur, nisi Dominus Jesus Christus & Salvator noster, qui à facie fatrum suorum, id est, Judæorum abscedens, in gentibus principatum accepit? Qui omnia humanæ salutis sacramenta, tanquam juratus exple-

(1) *Vid. Aug. 1. de Civit. cap. 21.*

plevit, & quasi filiam, ita carnem propiam pro salute Israëlis Domino obtulit. Jurasse enim Patrem ac vovisse Unigenitum legimus, Psalmista dicente: sicut juravit Domino votum vovit Deo Jacob, scilicet ut sacramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret. Hæc ergo secundùm historiam gestorum, ita per Christum acta sunt, ut videantur pro religione, quam juraverat, esse completa. Post mortem Jephte, traditur Israël in manus Allophylorum, nasciturque Samson, qui liberat Israël.

CAPUT VIII.

De Samson.

1 Samson autem quondam Domini Nazaræus, habet quiddam in typo gestum Christi. Primum quòd ab Angelo nativitas ejus adnuntiatur: deinde quoniam Nazaræus dicitur & ipse liberat Israël de hostibus: postremò quòd templum illorum subvertit, & perierunt multa millia hominum, qui illum illuserant. Nativitas ista Samson, quæ per Angelum annuntiatur, similitudinem habet primùm Prophetarum, qui nativitatem Domini secundùm carnem annuntiaverunt: deinceps Angeli etiam, qui ad Mariam loquitur, dicens: Maria invenisti gratiam ante conspectum Domini, & accipies in utero & paries filium & vocabitur nomen ejus Jesus, hic enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Samson autem interpretatur sol ipsorum, eorum scilicet, quibus lucet, non omnium, sicuti est oriens super bonos, & malos sol, sed quorundam. Sed quia & Redemptor noster sol appellatur, audi ipsum Dominum Jesum per Prophetam eo nomine vocitari: Orietur vobis sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus. Verè enim hic sol justitiæ est, qui omnium credentium mentes cœlesti lumine clarificat. Hic verè Nazaræus & sanctus Dei, in cujus similitudinem ille Nazaræus est nuncupatus. Iste ergo cum tenderet ad ministerium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei. [1] Sed quis primus erat in Samson obvium leonem necans, cum petendæ uxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi Christus? Qui Ecclesiam vocaturus ex gentibus vincens Diabolum dicit: Gaudete, quia ego vici mundum. Quid sibi vult [2] ex ore leonis occisi favus extractus? Nisi quia, ut conspicimus, reges ipsi regni terreni, qui adversus Christum ante fremuerunt, nunc jam perempta feritate dulcedini Evangelicæ prædicandæ etiam munimenta præbent. Illud etiam quod in [3] semetipso Samson expressit, quòd paucos quidem, dum viveret, interimit: destructo autem templo hostes innumeros, cum moreretur occidit. Quia nimirum Dominus ab elatione infidelitatis paucos, cum viveret, plures verò, cum templum sui corporis solveretur, extinxit, atque elatos ex gentibus, quos vivendo sustinuit, simul omnes moriendo prostravit. Jam vero reliqua ejus: quòd ei mulier subdola caput raserit, & Allophylis iludendum tradiderit, quòd captivatus, quòd cæcatus, quòd ad molam deputatus est: in his non Christus, sed illi figurantur, qui solo tantummodo in Ecclesia Christi nomine gloriantur, & malis actibus jugiter implicantur. Vir enim in nobis, sensus rationalis intelligitur. Caro autem, quasi

(1) Sed quis primùm, *usque ad* munimenta præbent, *Aug.* 12. *cont. Faust. cap.* 32.
(2) Ex ore leonis occisi favus extractus: in ore leonis occisi favus extructus, *August.*
(3) In semetipso Samson, *usque ad*, prostravit. *Gregor.* 29. *Moral. cap.* 7.

si in typo mulieris accipitur. Si enim mulieri, id est, carni nostræ, blandiente libidine, vel aliis operibus, consenserimus: gratiâ spiritus, quæ Nazaræi crine significatur, nudati spoliamur, atque decipimur. Ita enim superbis, & peccatoribus violata Christi gratia, sicut Samson incisa coma, Diabolus illudit. (1) Sed quid est, quod Samson ille ab Allophylis captus, postquam oculos perdidit ad molam deputatus est? Quia nimirum maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciem contemplationis effodiunt, foris hominem in circuitum laborum mittunt. Quòd si aliquando idem homo agendo pœnitentiam redeat, illi velut coma reducitur, id est, gratia reflorescente reparatur ad virtutem: deinde cupiditatis, ac luxuriæ subversis columnis, victores hostes dejicit, & reparato certamine in finem fortissimè de dæmonibus triumphavit.

CAPUT IX.

De Ruth.

1 VIdeamus nunc & Ruth. Habet enim ista typum Ecclesiæ. Primùm quòd alienigena est ex populo gentili, quæ relicta patria, & omnibus, quæ illic erant, vadit in terram Israël. Et, cum prohiberet eam socrus sua pergere secum, perseverabat, dicens: Quocunque perrexeris, pergam: populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus: quæ te morientem terra susceperit, in ea moriar. Quæ vox sine dubio typum in illa fuisse Ecclesiæ manifestat. Sic enim Ecclesia ex gentibus ad Dominum convocata, relicta patria sua, quod est idolatria, & omissa universa conversatione terrena, profitetur Dominum Deum suum esse, in quem sancti crediderunt, & illuc se ituram, ubi caro Christi post passionem ascendit, & ob ejus nomen in hoc seculo pati usque ad mortem, & cum sanctorum populo, Patriarchis scilicet & Prophetis consociandam: de quorum societate, quòd sanctis ex stirpe Abrahæ venientibus consociaretur, Moyses in cantico ostendit dicens: Lætamini gentes cum plebe ejus, id est, qui ex gentibus istis crediturі, cum illis qui primi electi sunt, æterna lætitia exultate. Ingressa autem Ruth cum socru sua in terram Israël, ob merita obsequiorum suorum providetur, ut homini conjungeretur ex Abrahæ stirpe venienti. Et primùm quidem huic, quem ipsa propinquum magis esse credebat, qui negat se posse illi nubere. Et recedente illo per testimonium decem majorum Booz illi conjungitur, & ab ipsis decem senioribus viris benedicitur. Sed quòd prius ille cognatus confitetur se eidem nubere non posse, hoc loco Joannis Baptistæ figuram ostendi æstimamus: qui, cum ipse à populo Israël Christus putaretur, & interrogaretur quis esset, non negavit, sed confessus est dicens: Christum se non esse. Et perseverantibus his, qui missi erant, & inquirentibus, quis esset, respondit: Ego sum vox clamantis in deserto, & novissimè confitetur ipse de Domino, dicens: Qui habet sponsam, sponsus est. Se autem amicum sponsi manifestat, cum adjecit, amicus autem sponsi est, qui stat, & audit eum, & lætatur propter vocem sponsi. Hunc ergo Christum existimabant, quia Christum in die visitationis suæ venisse non intelligebant esse Eccelsiæ sponsum, qui propheticis esset vocibus antè promissus. Sed sicut ille

(1) Sed quid est quod Samson, *usque ad*, amittunt, *Greg. 7. Moral. cap. 13.*

ille propinquus negavit, & postea Ruth jungitur Booz, ita Christus, qui verè sponsus Ecclesiæ est, quem omnium prophetarum oracula cecinerant, dignatus est Ecclesiam assumere, & ex omnibus gentibus per totum orbem terrarum Deo patri innumeros populos offerre. [1] Quòd vero excalciat se cognatus ille, veterum consuetudo erat: ut, si sponsa sponsum repudiare vellet, discalciaretur ille, ut hoc esset signum repudii. Proinde excalciari jubetur, ne ad Ecclesiam, quasi sponsus calciatus accederet, hoc enim Christo servabatur, qui sponsus erat verus. Decem autem majorum natu benedictio, hoc ostendit: in nomine Domini Jesu omnes esse gentes salvandas, ac benedicendas. Jota enim apud Græcos decem significat, quæ prima littera nomen Domini Jesu summam perscribit. Quæ res, ut diximus, omnes gentes per ipsum salvandas esse ac benedicendas demonstrat. Ne dubitet ergo quisquam hæc, ut dicta sunt, credere: cum videat universa, & ab initio figuris antecedentibus præcucurrisse, & per adventum Domini manifestè adimpleta sic esse; & quæ supersunt hoc modo perficienda in veritate consonantibus omnibus, & vocibus, & figuris Sanctarum Scripturarum, quæ adimplebit, is qui pollicitus est per filium suum Jesum Christum Dominum Regem, & Salvatorem nostrum, cum quo est illi honor, & gloria in secula seculorum. Amen.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
MYSTICORUM
EXPOSITIONES SACRAMENTORUM,
SEU
QUÆSTIONES IN REG. I.

CAPUT PRIMUM.
De Nativitate Samuelis.

1 Post [2] Librum Judicum, sequitur Regum. Et aspice tempora, primò Judicum, posteà Regum, sicut erit primò judicium, postea regnum: in his autem Regum libris multis, & variis modis sacramenta Christi, & Ecclesiæ revelantur. Nam [3] ab ipso exordio Regum commutatum sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli, & commutatum regnum in David, reprobato Saule, exclamat prænuntiari novum Sacerdotium, novumque regnum, reprobato veteri, quod umbra erat futuri, in Domino Jesu-Christo venturi. Nonne ipse David, cum panes propositiones manducavit, quos

(1) Quòd vero excalciatæ. *vid. sup. Exod.* 7.
(2) *Leguntur hæ expositiones aliquanto etiam pleniores apud Eucherium, è quo & Beda sunt aliqua correcta, ita tamen ut multo plura apud utrumque possint è nostris emendari.*
(3) Nam ab ipso exordio, *usque ad,* figuravit, *verba sunt Aug.* 12. *cont. Faust. cap.* 33.

quos non licebat manducare, nisi solis Sacerdotibus, in una persona utrumque futurum, id est, in uno Jesu Christo regnum & sacerdotium figuravit? Itaque ipsa Samuelis Sacerdotis successio, novum, ut prædictum est, sempiternumque sacerdotium præfigurabat, qui est Jesus Christus, Heli sacerdote reprobato, id est, Judaico sacerdotio abjecto. (1) Mater quoque ipsa Samuelis, quæ prius fuit sterilis, & posteriori fœcunditate lætata est, cujus etiam nomen, id est, Anna, gratia ejus interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam postremò Dei gratiam significat, qua nobis Christus oritur: ipsam quoque Ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc fœcunda in Dei laude lætatur. Quæ nihil aliud in cantico suo prophetare videtur, nisi mutationem Veteris Testamenti vel sacerdotii in Novum Testamentum vel sacerdotium, qui est Christus: nisi forte quis dicat, nihil Annam prophetasse, sed Deum tantummodo propter filium impetratum exultante prædicatione laudasse. Quid ergo sibi vult, quòd ait, arcum potentium fecit infirmum, & infirmi accincti sunt virtute, pleni panibus minorati sunt, & esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, & (2) fœtosa in filiis infirmata est. Nunquid ipsa septem pepererat, quamvis sterilis fuerit? Unicum habebat, quando ista dicebat. Sed nec postea septem peperit, sive sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares, & duas fœminas. Deinde in illo populo, cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit, dat virtutem regibus nostris, & exaltavit cornu Christi sui, unde dicebat, si non prophetat? (3) Dicat ergo Ecclesia Christi, civitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda Dei, quod tanto ante de se prophetatum per os hujus piæ matris agnoscit. Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo salutari meo. Interea Samuel erat ministrans in templo Dei, accinctus Ephod. Porro filii Heli divina sacrificia temerantes, peccabant coram Domino, & deridebant per eos multi sacrificium Dei. Unde & Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quòd eos peccantes minus severa animadversione plectabat. Miserum (4) me, & quidem coercuit, & quidem corripuit, sed lenitate, & mansuetudine patris, non auctoritate & severitate pontificis. Qua sententia discant sacerdotes quomodo ipsi propter peccata filiorum, id est, propter scelera populi, puniantur. Et quamvis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem, si non coërceant, reputatur.

CAPUT. II.

De Propheta ad Heli destinato.

1 VEnit autem Propheta Dei quidam ad Heli sacerdotem, & dixit ei: hæc dicit Dominus, nunquid non apertè revelatus sum domui patris tui, cum esset in Ægypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Israël mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret Ephod coram me, & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israël? Quare calce abjecisti victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, ut offerrentur in templo: & magis hono-

(1) Mater quoque, *usque ad*, in Deo salutari meo, *ex eod. lib.* 17. *de Civit. cap.* 4.
(2) Et fœtosa in filiis: multa in filiis, *apud Aug. & Eucher. &* lxx. ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις.
(3) Dicat ergo, *& paullò post*, dicat *ex Aug.* dicit *lib. o. mendosè.*
(4) Miserum me, *ita plerique m. s.* miserum se, *Val.* Miserrimos. *Beda.*

norasti filios tuos, quàm me, ut comederetis primitias omnis sacrificii Israël populi mei? Propterea ait Dominus Deus Israël: loquens loquutus sum, ut domus tua & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus, absit hoc à me; sed quicunque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domûs patris tui, ut non sit senex in domo tua, & videbis Christum æmulum tuum in templo in universis prosperis Israël. Quæ prophetia de mutatione sacerdotii non est in Samuele completa, sed adumbrata. [1] Nam post Samuelem Prophetam postea sacerdotes fuerunt de genere Aaron, sicut Sadoch & Abjathar regnante David, & alii deinceps, antequam tempus veniret, ex quo ista de sacrificio mutando per Christum effici oportebat. Nam cum diceret, loquens loquutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc à me, sed quicunque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce isti sunt dies, qui prænuntiati sunt, jam enim venerunt: nullus enim sacerdos est secundùm ordinem Aaron. Nam & illud, quod ibi sequitur: suscitabo mihi sacerdotem fidelem: de Christo Novi Testamenti vero sacerdote dicitur. Quod verò adjungitur: & erit qui remanserit in domo tua, veniet ut oretur pro eo: non propriè dicitur de domo hujus Heli, sed illius Aaron, de quo usque ad adventum Jesu Christi homines remanserunt. De quo genere etiam hucusque non desunt, qui veniant & convertantur. De quibus alius Propheta dixit: reliquiæ salvæ fient. Unde & Apostolus, sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ secundùm electionem gratiæ salvæ sunt: de talibus enim residuis bene intelligitur esse, quod dictum est, qui remanserit in domo tua veniet, ut oretur pro eo. Profectò qui crediderit in Christo, sicut temporibus Apostolorum ex ipsa gente plurimi venerunt & crediderunt. Neque nunc desunt, qui, licet rarissimi, tamen credant, ut impleatur in his, quod hîc homo Dei loquutus est. Quod verò continuò sequutus adjungit: & offerat nummum argenteum, & tortam panis. Quid per nummum argenteum, nisi oris confessio designatur, quæ fit credentibus ad salutem? Argentum enim pro eloquio poni solet, Psalmista testante, ubi canitur: Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Sed quod dicit iste, qui venit: dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis: sacerdotalem partem Corpus Christi, id est, Ecclesiam dicit. Cujus plebis ille sacerdos est, mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. Cui plebi dicit Apostolus Petrus: plebs sancta regale sacerdotium: in hac parte sacerdotali postulat comedere buccellam panis. Quibus verbis ipsum sacrificium Christianorum eleganter expressum est, de quo dicit sacerdos ipse: Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita: ipsum quippe sacrificium non secundùm ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedech.

(1) Nam post Samuelem, &c. *usque ad finem capitis omnia sunt ex Aug. loco proximè citato. Legitur autem apud Euch. integra cantici explanatio citato Aug. adhibitaque excusatione, cur* lxx. *interpretum tralatione usus fuerit.*

CAPUT III.

De Arcæ captivitate.

1 IGitur posteaquam hæc in figura mutationis Veteris Testamenti à Propheta illo pronuntiata sunt ad Heli, offendente Dominum Israël, instruxerunt aciem Philisthæi contra eos. Tollunt Israëlitæ Arcam [1] ad tuitionem suam. Capta est ab hostibus Arca, nec solùm ipsi victi sunt, & in fugam versi, imo etiam magna strages facta est occisorum. Nonnihil tamen futurorum significat res gesta hæc. Propheticè enim Arca illa ab alienigenis capta indicabat Testamentum Dei transiturum ad gentes. Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti, captam fuisse Arcam Domini, cecidit de sella, & mortuus est. Transeunte Arca Domini ad gentes, periit, atque interiit sacerdotium Judæorum: duoque filii Heli corruerunt, quorum unius uxor viduata, & mox in partu mortua est propter eandem perturbationem. Quo evidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Judæorum carnalem interiisse synagogam illi carnaliter adhærentem, prostratoque Heli de sella Pontificis Judæorum, sedem habere vacuam, & gloriam sacerdotii regnique extinctam. Sed quid est, quòd dum posuissent Philistini Arcam Domini in Templo Dagonis Dei sui, intraverunt Templum, & invenerunt Deum suum prostratum, atque confractum caput ejus, duasque manus abscisas? Statim enim ut Testamentum Domini pervenit in gentibus, confestim idola, quæ deceptum possidebant orbem, destructa sunt, omnisque error simulacrorum periit, præsentiam Dei forte non sustinens. Nam in manibus Dagon præcisis, opus idolatriæ amputatum, & in capite ejus superbia Diaboli abscisa significabatur, à quo initium peccati fuit. Quòd vero in limine, ut certum scilicet, præfinitumque suæ idolatriæ finem agnosceret. Limes enim fingem itineris significat, etiam & illud ad magnam pertinet ædificationem & significationem, in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quòd dorsum illius solùm invenerunt, fractis ejus omnibus membris: dorsum quippe fugam significat: quicunque enim fugiunt persequentibus dorsum dant. Unde & scriptum est de hostibus, quoniam pones eos dorsum. Ubi sunt enim idola? Perierunt: & si aliqua remanentia ab aliquibus absconduntur, fugerunt. Quòd autem percussi sunt in posteriora hi, qui Arcam captivaverunt: [2] hæc pœna signum videtur: quia si qui susceperunt Testamentum Dei, & posteriora vitæ dilexerint, ex ipsis justissimè cruciabuntur, quæ sicut Apostolus ait, existimare debent sicut stercora. Qui enim sic assumunt Testamentum divinum, ut in posteriora respicientes veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui Arcam Testamenti captivam juxta idola sua posuerunt, & illa quidem vetera etiam nolentibus cadunt, quia omnis caro fœnum, [3] claritas hominis, ut flos fœni: aruit fœnum, flos cecidit: Arca autem Domini manet in æternum, secretum scilicet Testamentum, regnum cœlorum, ubi est æternum Dei verbum. Vaccæ autem illæ Allophylorum Arcam Dei gestantes, fugam sanctorum renuntiantium seculo designaverunt, qui nullum delicti jugum traxerunt. Nam si-

(1) Ad tuitionem suam, *ad*, stationem suam, *apud Euch. & Beda.*
(2) Hæc pœna signum videtur, *al.* hac pœna significatum videtur.
(3) Et claritas humanis ut flos fœni, *ex veteri interp.*

sicut ille pignorum affectibus à recto itinere minimè digressæ sunt, ita sancti mundo renuntiantes, parentelæ obtentu non debent à bono proposito præpediri. Sicut enim nostra nobis non odienda est anima, sed ejus carnales affectus odio debemus habere: ita nec proximi odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quibus à recto itinere nos impediunt, sicut & Moyses ait, qui dicunt patri suo & matri, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi Testamentum Dei, & præcepta ejus servaverunt. Judicia tua Jacob, & legem tuam ò Israël. Ille enim scire Deum famulariùs appetit, qui pro amore pietatis ejus nescire desiderat quodcunque carnaliter scivit.

CAPUT IV.

De Sacrificio Samuelis, & lapide adjutorii.

1 SAmuël autem post mortem Heli regebat Israël. Congregato autem omni populo, exclamavit ad Dominum pro Israël, & exaudivit eum. Et cum offerret holocaustum, accedentibus alienigenis ad pugnam contra populum Dei, intonuit super eos Dominus, & confusi sunt, & offenderunt coram Israël, atque superati sunt. Tunc assumpsit Samuël lapidem unum, & posuit eum inter Masphath & Siceleg: & ut interpretes Septuaginta transtulerunt, inter Masphath novam & veterem, & vocavit nomen ejus, Lapis adjutorii, & dixit: usque ad hunc auxiliatus est nobis Deus.) Masphath interpretatur intentio. Lapis ille adjutorii medietas est Salvatoris, per quem transeundum est à Masphath vetere, ad novam, id est, ab intentione, quæ expectabatur in carnali regno, quo erat beatitudo falsa carnalis, ad intentionem, quæ per Novum Testamentum expectatur in regno cœlorum, ubi est beatitudo verissima spiritualis, qua quoniam nihil est melius, hucusque auxiliatur Deus. Iste Samuël invocato nomine Domini, exauditus est, & in tempore messis pluviam impetravit. Pluvia enim in Sanctis Scripturis verba sunt Evangelii sive Legis, sicut & Moyses dicit, expectetur, sicut pluvia eloquium meum, & descedant, sicut ros, verba mea. Hanc igitur pluviam dedit mundo Christus in tempore messis, id est, quando gentes colligi oportebat, ut sicut frumentum horreis, sic intra Ecclesiæ sinum gentes congregarentur.

CAPUT V.

De Unctione Saul.

1 JUdicavit autem Samuël Israël omnibus diebus vitæ suæ, fueruntque usque ad eum judices, & principes super Israël. Porro filii Samuël declinaverunt post avaritiam, & accipiebant munera, & tam iniqui judices extiterunt, ut populus nequaquam ferens regem sibi in similitudinem cæterarum gentium postularent.

2 Quibus dedit Saul regem, ungiturque jubente Domino, prior à Propheta in regnum, qui & ipse quidem in id, quòd unctus est, imaginem Christi portavit. Unde & beatus David & ipse Christus nuncupatus ait ad eum, qui se finxerat Saul occidisse. Quomodo non timuisti manum tuam injicere in Christum Domini? Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminebat omnibus, quia caput nostrum sursum, est supra nos, quod est Christus: in id autem, quòd reprobatus postea & rejectus est succedente in regno David, populi, ut prædictum est, Israël personam gestavit. Qui populus regnum adep-

adeptus, fuerat amissurus Christo Domino nostro per Novum Testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.

CAPUT VI.

De Jejunio indicto à Saule.

1 ISte autem Saul, dum pergeret dimicaturus adversus Philisthæum, indixit toto exercitui Jejunium, quousque reverterentur à prœlio. Sed Jonatham filius ejus videns super faciem agri mel, extendit summitatem virgæ, & intinxit in favum mellis, & gustavit, & illuminati sunt oculi ejus, non utique ad videndum illuminati, qui antea videbat, sed ad discernendum quia vetita tetigerat. Tunc enim casus ille, sicut & Adam fecit illum attentum, reddiditque confusum. Quo facto admonemur omnes illecebras voluptatum in seculo debere contemnere, qui Deo nitimur militare. Non enim potest contra Allophylos spirituales, id est, adversus principes tenebrarum, viribus animi concurrere, qui adhuc hujus mundi negligit dulcedinem declinare: mel enim distillant labia meretricis, quod est delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur juxta mysticos intellectus hunc gustasse Jonatham, & sorte deprehensum, vix precibus populi liberatum.

CAPUT VII.

De Agag rege servato.

1 INniit iterum Saul prœlium adversus Amalech, interfectisque cunctis hostibus pepercit Agag regi, nec voluit disperdere omnia juxta præceptum Domini, irasciturque ei Dominus. Veniens autem Samuel sumpsit gladium, & in frusta concidit Agag. Quando legunt quidam in scripturis, quód sancti nulli hostium parcunt, efficiunturque crudeles & humanum sanguinem sitientes, dicunt, quia & justi ita percusserunt hostes, ut non relinqueretur ab his, qui salvus fieret: & non intelligunt in his verbis adumbrari mysteria, & hoc magis nobis indicari, ut pugnantes adversus vitia, nullum penitus ex his relinquere debeamus, sed omnia interimere. Nam si pepercerimus, reputabitur nobis in culpam, sicut reputatum est Saul, qui vivum servavit regem Agag. Quomodo enim quisque justus manebit, si adhuc aliquid peccati in semetipso servaverit, sicut Saul? At verò sancti in figura Samuelis ita sæviunt super hostes suos, id est, super vitia peccatorum, ut non permitant relinqui aliquod peccatum impunitum.

CAPUT VIII.

De Abreptione Saulis ab spiritu nequam.

1 IGitur recedente à Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu à Domino, irruebatque in eo spiritus Domini malignus. Si Domini, cur malus? Si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est hæc sententia, & in Deo potestas justa, & in Diabolo potestas injusta. Nam idem spiritus malus per nequissimam voluntatem, & idem spiritus Domini per acceptam justissimam potestatem: inde ergo spiritus Domini appellatus est Diabolus propter ministerium: quia omnibus etiam spiritibus malis bene utitur Deus, vel ad damnationem quorundam, vel emendationem, vel ad probationem. Et quamvis malignitas à Domino non sit, potestas tamen nisi à Deo non est, sicut & alibi dictum est. Etiam sopor Domini, qui

qui occupaverat milites ejusdem Saul cum David hastam & scyphum abstulisset à capite dormientis : non quia sopor tunc in Domino erat, ut ipse dormiret : sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei erat infusus, ne David servi ejus in eo loco præsentia sentiretur. Dicitur ergo spiritus Domini malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum pati judex omnipotentissimus judicabat. Quoniam spiritus ille voluntate, qua malus erat, non erat Dei : creatura verò, qua conditus erat, & potestas, quam non sua, sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat.

CAPUT IX.

De Unctione David.

1 ITaque Saule propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuel ad Isai, & sumpto cornu olei, unxit in Regem David. Sed videamus eundem David, quomodo propheticè Christum significaverit: David enim interpretatur manu fortis, sive desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Juda, qui vicit mundum? Et quid desiderabilius illo, de quo dicitur : veniet desideratus cunctis gentibus? Ungitur iste David in regem, futurum denuntians per unctionem illam Christum, Christus enim à charismate appellatur, David ab officio pastorali pecorum, ad hominum regnum transfertur. Nunc autem David ipse Jesus ab ovibus Judaicæ plebis ablatus, in regnum gentium translatus est : in Judaica enim plebe non est modò Christus. Ablatus est inde: nunc gentium greges pascit. Erat autem David in canticis musicis eruditus. Diversorum enim sonorum rationabilis moderatusque concentus concordi varietate compactam ordinatè Ecclesiæ insinuat unitatem. Quæ variis modis quotidie resonat, & suavitate mystica modulatur: Iste adhuc puer in cithara suaviter, immo fortiter canens, malignum spiritum, qui operabatur in Saule, compescuit, non quod citharæ illius tanta virtus erat, sed quòd figura crucis Cristi, quæ de ligno & extensione nervorum mysticè gerebatur, ipsaque passio, quæ cantabatur, jam tunc spiritus dæmonis opprimebat. Leonem quoque, & ursum idem David necavit, ursum videlicet Diabolum, leonem AntiChristum : alterum hominibus latenter insidiantem, alterum in posterum manifestissimè sævientem.

CAPUT X.

De Certamine David cum Goliath.

1 ISte David in prœlio gigantem superavit, cum adversus populum Dei alienigenæ dimicarent. Provocavit unus unum Goliath David, provocavit superbia humilitatem, provocavit Diabolus Christum. Accepit arma bellica. Sanctus David, ut adversus Goliam procederet, hæc arma per ætatem, & parvam staturam corporis portare non potuit, abjecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastorali. His armatus processit, & vicit. Hoc quidem ille David. Sed si mysteria perscrutemur. In David Christus intelligitur. Qui tempus revelationis Novi Testamenti insinuandæ, & commendandæ gratiæ prævidens, arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramenta Legis, quæ non sunt imposita gentibus: deposuit, quæ non observamus : sed tamen ad aliquam significationem præmissa, & posita intelligimus. Denique hæc arma deposuit, tanquam one-

onera sacramentorum veteris Legis, & ipsam Legem accepit. Quinque enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo quinque illos lapides de flumine, id est, de seculo. Labitur enim mortale seculum, & præterfluit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquam in populo illo primo lapides, erant illic inutiles & vacabant, nihil proderant, transibant super fluvios. Sed quid fecit David, ut Lex ipsa utilis esset? Accepit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest: Plenitudo enim Legis charitas. Quia ergo gratia facit impleri Legem, significatur gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitum, ubi mater non queritur accipere, sed satagit dare: Hoc mater gratis dat, & contristatur, si desit, qui accipiat. Quomodo ergo ostendit David legem sine gratia operari non posse, nisi cum illos lapides quinque, quibus significabatur Lex in libros quinque, quos conjungere voluit gratiæ, posuit vase pastorali, quo lac mulgere consueverat. His armatus, processit adversus Goliam superbum, se jactantem de se præsumentem. Tulit unum lapidem & dejecit, Diabolum, in fronte percussit, & cecidit, ex eo loco corporis, ubi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit, unum misit. Quinque libri lecti sunt, sed unitas vicit: plenitudo enim legis charitas, ut ait Apostolus. Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Deinde illo percusso atque dejecto, gladium ejus abstulit, & deinde caput illi abscidit, Et hoc facit noster David. Dejicit Diabolum de suis, quando credunt maligni ejus, quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, convertunt linguas suas contra Diabolum, & sic Goliæ de gladio suo caput inciditur.

CAPUT XI.

De Connubio Michol filiæ Saul.

1 INterea victoria David animum Saul regis offendit, indignantis, quod sibi in mille, & David in decem millia conclamantium publicè gratulationis ora insonarent, hinc invidia Saulis, & semen odiorum adversus David. Quem dissimulator callidus, ut sine insidiis suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filiæ suæ nuptiis alligari, si centum sibi Allophylorum præputia victor offerret. Pro quibus centum, ducenta dedit, & unde creditus est regio perire voto, inde auctus est gloriosiori trophæo. Ita & Judæi, dum contra voluntatem Dei Christum interficere nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quòd verò David alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filiæ Saul nuptiis hæsit: significabat, quòd Christus non prius Synagogam connubio suo sponderet, nisi antea gloriosus in gentibus fieret. Priùs enim in nationibus resecavit carnis pollutionem, & postea copulatus est Synagogæ. Postquam enim, sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tunc omnis Israël salvus fiet. Dupla autem, id est, ducenta præputia attulit, sive pro Judæis & gentibus adquisitis, sive quia major est numerus adquisitionis populi gentium, quàm credentium Judæorum.

CAPUT XII.

De David repellente cithara spiritum.

1 AUxit deinde odium Saul adversus David in tantum, ut rex

rex ad medelam sui spiritus, David de more psallentem jaculo conaretur configere. Sed quid est, quòd dum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara ejus vesaniam mitigabat? Per Saulem enim Judæorum elatio, per David autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente ejus vesania temperatur: quia cum sensus Judæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est, ut ad salutem mentes eorum, quasi dulcedine citharæ, locutionis Evangelicæ tranquillitate revocentur.

CAPUT XIII.

De Insidiis Saul contra David.

1 MIttit Saul custodes ad domum David, ut custodirent eum, & interficeretur. Abscessit autem David nocte, & fugit, atque salvatus est. Cumque venissent nuntii Saul, invenerunt statuam in lecto David positam, & pellem pillosam caprarum ad caput ejus. Audiamus ergo quid hoc significet: quod miserit Saul ad custodiendam domum David, ut eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem ejus pertinet. Crucifixus enim Christus, & mortuus, & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam custodiendam misit regnum Judæorum, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo hoc ad Corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neque enim crederetur in Christum, si mendacium prævaleret custodum, qui corrupti sunt, ut dicerent, quia dormientibus nobis venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum, hoc est, itaque velle Christum interficere, nomen resurrectionis ejus extinguere, ut mendacium Evangelio præferretur. Sed sicut illud non valuit Saul, ut interficeret David, sic nec hoc potuit regnum Judæorum efficere, ut memoriam Christi deleret. Isti autem, qui de Saul virtute, id est, de regno Judæorum in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tanquam in statuam, & hœdus eis visus erat agnus: quia in quo peccatum non invenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

2 Igitur David regiæ manus ictum evitans, ejusque persecutionem declinans, fugit, venitque ad Samuelem. Et misit Saul nuntios, qui apprehenderent David. Samuel autem erat inter Prophetas, & cœtus Prophetarum, qui illo tempore prophetabant. Nuntii autem, qui missi sunt, accepto ejusdem spiritu, prophetarunt, missisque aliis hoc contigit, & tertiis nihilominus. Postea verò cum & ipse Saul venisset, factus est super eum spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat.

CAPUT XIV.

De Insidiatoribus prophetantibus.

1 QUæritur autem, quomodo & illi, cum missi essent ad tenendum hominem, & ad necem ducendum, tales spiritu effici meruerunt; & Saul ipse, qui miserat, veniens & ipse sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit spiritum illum & prophetare. Quantum enim ad lit-

litteram attinet, non est, mirum hominem reprobum ad momentum transitoriè prophetasse, dum etiam multi similes prophetiæ donum legantur habuisse, sicut Balaam ille reprobus, quem non tacet scriptura judicio divino esse damnatum, sed prophetiam habebat. Nec illa verba parum attestantur huic sententiæ, quæ in Evangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die: Domine, Domine, in tuo nomine manducavimus, & bibimus, & in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus: quibus tamen dicturus est: Non novi vos, discedite à me operarii iniquitatis. Mysticè autem exemplum hujus Saul, nuntiorumque ejus in hac sententia figurat, nonnullos hæreticos, qui aliquid boni de muneribus Sancti Spiritus habent, sicut testamenta Legis, & Evangelii, sicut baptismi Sacramentum. Qui cum ad Ecclesiam Catholicam veniunt, non est in eis ullo modo violandum, aut quasi non habeant, tradendum: sed tamen eos non ideo debere saluti confidere: quia non improbamus, quod illos accepisse credimus. Sed oportet eos cognoscere unitatem, & societatem vinculi charitatis, sine qua omnino (quicquid habere potuerunt, quamvis sanctum sit, atque venerandum,) ipsi tamen nihil sunt, tantò indigniores effecti præmio vitæ æternæ, quantò illis donis non benè usi sunt, quæ in hac vita, quæ transitoria est, acceperunt. Item exemplum, atque imago hujus Saul, nuntiorumque ejus in hoc loco Judæorum non incongruè gestat personam, qui dum adversari cupiunt Christo, habent in ore sacramenta Legis, & Prophetarum ad testimonium Christi, & cum Ecclesia, quasi cum Prophetis, de scripturis disputant, sicut illi cum Prophetis vaticinabantur.

CAPUT XV.

De David & Abimelech.

1 Surrexit atque David iterum, & fugit in illa die à facie Saul, venitque ad sacerdotem Abimelech, à quo & gladium Goliæ sustulit, & panes propositionis accepit. Quæ res & sacerdoti mortem attulit, & animadversionem religiosæ intulit civitati. Hæc itaque gestorum fides est. Sed quantum ad sacramentum prophetiæ pertinet, in Christo Domino nostro impletum est, qui positus in carne, dum insectationem declinaret Judaicam, ad Apostolos transit, cum quibus & desideratum sibi cibum sumpsit: desiderio enim desideravit manducare Pascha. Ex quibus Goliæ, id est, Diaboli arma sustulit. Fortis enim spolia ipse diripuit. His ergo, à quibus receptus est Christus, tribulationes induxit. Diabolus & mortem. Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo volunt piè vivere, persecutionem patiuntur. Et Dominus ait. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. In Doech autem Idumæo Judæ proditoris persona consistit: per quam ista operatus est Diabolus, ut ejus proditione facta in Christo, postea persecutionem Ecclesia pateretur, & occiderentur quàm plurimi discipuli Christi, & sacerdotes, & pro nomine ejus persecutiones gravissimas perferrent.

CAPUT XVI.

De David, & Rege Achis.

1 Interea David, cum fugeret Saul, latere voluit apud regem quendam Geth, nomine Achis. Sed cum gloria ejus fuisset commemorata, ne per livorem rex ad quem confugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit

xit insaniam, & quasi furore correptus mutavit os suum, defluebantque salivæ in barbam ejus, collabebaturque in manibus eorum, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit Achis Rex: Quid huc mihi adduxistis istum? Nunquid deerant nobis furiosi? Et sic eum dimisit. Achis interpretatur, quomodo est? Per quod significatur ignorantia & verbum mirantis & non agnoscentis. Quod in gente Judæorum impletum est, qui dum viderunt Christum, non agnoverunt, coram quibus mutavit os suum, & abiit. Erant enim ibi præcepta Legis carnalia, erat sacrificium secundùm ordinem Aaron, & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundùm ordinem Melchisedech. [1] Mutavit ergo os suum in sacrificio, mutavit in præceptis, dans aliud testamentum evacuata carnali operatione, atque inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerunt. [2] Et procidebat ad ostium portæ, hoc est, humiliabat se, hoc est enim, procidere usque ad ostium fidei nostræ, ostium enim portæ, initium fidei: inde incipit Ecclesia & pervenit usque ad speciem, ut cum credit ea quæ non videt, mereatur perfrui, cum eum facie ad faciem videre cœperit. Quòd vero in illo quasi furore salivæ percurrebant super barbam ejus, Apostolus hæc aperit dicens: Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis verò vocatis Judæis & Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, non [3] tantum salivæ attendantur, sed attende, quia super barbam decurrunt. Quomodo enim in salivis infirmitas, sic in barba virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ, & quod forinsecus infirmabatur, tanquam in saliva apparebat: intus autem divina virtus tanquam barba tegebatur.

CAPUT XVII.

De Chlamyde Saulis præcisa à David.

1 DEhinc in eremo Engaddi cum persequendum David Saul appeteret, ingressus est David in speluncam, & ibi latebat. Sed Rex improvisis exceptus insidiis, quod innocuo moliebatur, inciderat. Scriptum est enim: qui fodit foveam proximo suo, ipse incidit in eam. David autem bona pro malis retribuens, inimicum non occidit, sed pro testimonio facti oram chlamydis regiæ abstulit, cum facilius esset exceptum insidiis adversarium perdere magis, quàm fallere. Quid ergo est, quod iste fugiens à facie Saul in spelunca latuit? Quare autem latuit, nisi ut occultaretur, & non inveniretur? Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? Qui enim fugit in speluncam, terra tegitur, ne videatur. Portabat autem terram Jesus, carnem, quam acceperat de terra, & in ea se occultabat, ne à Judæis inveniretur Deus. Si enim cognovissent: nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt? Quia spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis objiciebat, & ma-

(1) Mutavit os suum in sacerdotio. In sacrificio. *Pal.*

(2) Et procidebat *Quad. interjecta sunt ante hæc verba in Val. & Compl. quæ cum à reliquis omnibus & ab Eucherio, & Beda abessent neque cohærerent cum præcedentibus, & sequentibus, recipienda non fuerunt.*

(3) Non tantùm salivæ attendantur. *Ex Euch. al.* Non tanquam salivæ offendant: non tanquam salivam attendas. *Compl.*

majestatem divinitatis corporis tegmine, tanquam speluncæ abdito occultabat. Illi ergo non cognoscentes Deum, persecuti sunt hominem: nec mori potuit, nisi in homine, quia nec teneri potuit, nisi in homine. Opposuit ergo malè quærentibus terram, servavit benè quærentibus vitam. Fugit ergo secundùm carnem in speluncam à facie Saul: quia passus est usque adeo se occultans Judæis, ut moreretur. Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens, ut fugeret à facie Saul in speluncam? Etenim spelunca inferior terræ pars potest accipi. Et certè (quod manifestum est, & notum est omnibus,) corpus ejus in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit noster David à facie Saul. Tamdiu enim persecuti sunt illum Judæi, quo ad usque poneretur in spelunca. Sed quid est, quòd persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingreditur? Nisi quod Judæi in Christum conceptam mentis malitiam, quasi odorem fœtidum emiserunt? Et cogitata apud se noxia, factis deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt. Sed tamen David Saulem occidere noluit, & cum eum in abdito occultatum antro haberet in potestate, reservare potiùs, quàm occidere maluit: ita & Christus, dum esset in spelunca carnis persecutorem populum in potestate habuit, & non occidit. Scriptum enim erat de eis per Prophetam: ne occideris eos. Tantùm denique David summitatem chlamydis ejus silenter abscidit, ut ostenderet prophetia, Christum Judæos non occidisse: sed eis tantûm regni gloriam abstulisse: sicque eos persecutione sua vacuos sede, vel imperio reliquisse. Chlamydis enim abscisio, regni est amputatio, hoc etiam alio loco idem Saul, cum per inobedientiam peccasset, ostendit. Nam cum veniam precaretur, rogaretque Samuelem, ut reverteretur cum illo ad placandum Deum & noluisset, atque convertens faciem suam abjisset, tenuit Saul pinnulam vestimenti ejus, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuël: disrupit Dominus regnum Israël de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, & dividetur Israël in duo. Populi ergò Israël personam figuratè gerebat rex iste, qui populus amissurus erat regnum, dum persequitur Christum.

CAPUT XVIII.

De Hasta ablata Sauli à David.

1 QUòd & sequenter iterum demonstratum est, quando idem David fugiens à facie Saul ingressus est in castra regis, & cum dormientem invenisset, non percusit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput ejus, & lenticulam sustulit, dormientibusque cunctis egressus de castris, transivit in cacumine montis. Quid est hoc? Persequebantur namque Judæi Christum, sed persequendo dormiebant, quia non vigilabant corde. Duritia enim cordis, obdormitio est. Dormiunt in vitam veterem, non evigilant in novam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit ab eis scyphum aquæ, id est, gratiam legis, tulit & sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro maximo habebant, & unde se protegebant temporaliter, & quam adversus Deum per incredulitatem gerebant. Et deinde victor David noster, de castris eorum regressus, transcendit in altitudinem montis cœlorum.

CAPUT XIX.

De Pugna David cum Amalechitis.

1 INterea fugiens David, dum pergeret cum Achis rege Philistinorum, in prœlium adversus Israël, insurgentes Amalechitæ irruerunt in Siceleg, & succedentes eam, captivarunt omnia, quæ erant David & puerorum ejus. Reversus ergo David ad persequendos Amalechitas, invenit Ægyptium puerum lassescentem, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant. Hunc autem David inventum cibo refecit, ducemque sui itineris fecit. Sicque Amalechitas persequitur, epulantesque reperit, & funditus extinguit. Quid est enim, quòd Ægyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quòd amator præsentis seculi peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem seculo infirmus, despectusque relinquitur, ut cum eo nequaquam currere valeat, sed fractus adversitate torpescat? Sed hunc David invenit: quia Redemptor noster veraciter manu fortis nonnunquam, quos despectos à mundi gloria reperit, suo amore convertit, cibo pascit, quia verbi scientia reficit. Ducem itineris fecit: quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitam sequi non valuit, dux David efficitur: quia is, quem indignum mundus deseruit, non solùm conversus in suam mentem Deum recipit, sed prædicando hunc etiam usque ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, David Amalechitam convivantem invenit, & extinguit: quia Christus ipsis prædicantibus mundi lætitiam destruit, quos mundus comites habere despexit.

CAPUT XX.

De Saule Pythonissam consulente.

1 POst mortem autem Samuelis, congregati sunt Philistini contra Israël. Consuluitque Saul Dominum & non respondit ei. Quæsivit autem Saul Pythonissam, quæ suscitaret illi Samuelem. Statimque suscitatus ait ad eum: Quare inquietasti me, ut suscitaret? Et quæritur secundùm historiam, utrùm Pythonissa ipsum Prophetam de inferno evocaverit, an aliquam imaginariam illusionem fallaciâ dæmonum factam. De qua quæstione beatæ memoriæ, (1) Augustinus Episcopus Simpliciano Mediolanensi Episcopo ita scripsit: Inquiris, inquam, utrùm potuerit (2) malignus spiritus excitare animam justi, & tanquam de abditis mortuorum (3) repagulis vel receptaculis evocare, & ut videretur, & loqueretur cum Saul. Nonne majus mirandum sit, quòd Satanas ipsum Dominum assumpsit, & constituit super pinnam templi. ((4) Quolibet enim modo fecerit, factum est) ita & modus quo Samueli factum est, ut excitaretur, similiter latet, nisi fortè quis dixerit, faciliorem Diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum, unde voluit, assumendum, & ubi voluit, constituendum, quàm ad Samuelis spiritum defuncti à suis sedibus excitandum. Quod si illud in Evangelio nos ideo

(1) Augustinus Simpliciano. *Lib. 2. q. 3. & ad Dulcitium q. 6.*
(2) Malignus spiritus. Immundus spiritus. *Augustinus & Euch. quamvis maligni ibidem postea vocentur.*
(3) Repagulis vel. *Hæ voces non sunt apud Augustin. aut Euch.*
(4) Quolibet enim modo fecerit hoc ille, factum est: ita & modus quo Samueli factum est, ut excitaretur, similiter latet. *Ita omnino legendus hic locus etiam apud Augustinum mancus, ut τὸ* factum est, *quod semel tantùm, sed non eodem in loco apud utrumque positum erat, apud utrumque, repetatur, atque alter alteri subsidio sit.*

ideo non [1] conturbat, quia Dominus voluit, atque permissit nulla diminutione suæ potestatis, & divinitatis id fieri, sicut ab ipsis Judæis, quamquam perversis, atque immundis, & facta Diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi, atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitus & dominante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ Pythonissam illam & Saulem latebat, spiritus Prophetæ sancti se ostenderet aspectibus regis divina eum sententia percussurus. Quamquam in hoc facto potest esse alius facilior intellectus, ut non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diabolicis machinationibus factam; quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat: quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut omnia, quæ pinguntur, atque finguntur, earum rerum, quarum imagines sunt, nominibus appellantur: sic hominis pictura cum pingitur, proprium quodque nomen incunctanter adhibetur, & dicitur: ille Cicero, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma: cum aliud nihil sint, quàm pictæ imagines. Unde & Cherubim, cùm sint cœlestes virtutes, fictæ tamen ex metallo quod imperavit Deus super Arcam Testamenti magnæ rei significandæ gratia: non aliud, quàm Cherubim, [2] illa quoque figmenta vocabantur. Item dum quisque videt somnium, non dicit, vidi imaginem Augustini, sed vidi Augustinum, cum eo tempore, quo aliquod tale aliquis vidit, ignoraret hoc Augustinus. Usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharao spicas se dixit vidisse in somnis & boves, non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari: non mirum est quod Scriptura dicit, Samuelem visum, etiam si forte Samuelis imago apparuit ficto machinamento ejus, [3] qui transfigurat se velut Angelum lucis, & ministros suos ornat velut ministros justitiæ. Jam vero si illud, inquit, movet quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest & illud mirum videri, quomodo Dæmones agnoverunt Christum, quem Judæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus etiam per [4] infimos, supremosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia dumtaxat ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, & non incongruum, ut omnipotens & justus ad eorum pœnam, quibus ista prædicantur, (ut malum quod eis imminet, antequam veniat prænoscendo patiantur,) occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat, & quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel jubet, vel sinit. Unde etiam spiritus in actibus Apostolorum adtestatur Paulo Apostolo, & Evangelista esse conatur. Miscent isti tamen fallacias, & verum quod nosse potuerunt, non docendi magis, quàm decipiendi fine pronuntiant. Et forte, hoc est,

(1) Non conturbat. Non perturbat. *Apud Augustin. & Eucher.*
(2) Illa quoq. figmenta. *Ita apud Aug. in q. ad Dulcitium.* Illæ quoq. effigies, *apud eund. in lib. ad Simplician.*
(3) Transfigurat se in Angelum. *Ita Aug. ad Simplic.* transfigurat se velut Angelum, *ad Dulcit.*
(4) Etiam per infimos, infernosque spiritus aliquem ver cogn. *utrubique Augustinus*, per infimos supremosque spiritus, *apud Euch.*

est, quòd cum illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum, quod utique falsum est. Magno quippe intervallo post mortem separari bonos à malis in Evangelio legimus: cum inter superbum illum divitem, cum jam apud inferos tormenta pateretur, & illum, qui ad ejus januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum, magnum chaos interjectum esse testetur. Aut si propterea Samuel ei dixit: Mecum eris, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, & uterque mori potuerit, jamque mortuus vivo mortem prænuntiabat. Secundùm utrumque igitur intellectum habere exitum hanc lectionem, qui non sit contra fidem, perspicit opinor prudentia tua: nisi forte profundiori inquisitione inveniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam humanam, cum ex hac vita migraverit, magicis carminibus evocari, & vivorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solùm videri valeat, sed & agnosci: etsi potest: utrùm etiam justi anima non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus [1] mysteriis summæ legis obtemperans, ut si fieri non posse claruerit, non uterque sensus in hujus scripturæ tractatione admittatur: sed illo excluso imaginaria similitudo Samuelis Diabolico ritu facta intelligatur. Sed (quoniam sive illud fieri possit, sive non possit, tamen fallacia Satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio, decipiendis sensibus humanis multi formis invigilat,) pedetentim quidem (ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus,) sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno spiritu Pythonissæ illius ministerio, quamdiu nobis aliquid amplius excogitare, atque explicare non datur. [2] Hæc sunt quæ tunc de Pythonissa, & Samuele scripsit beatissimus Augustinus.

CAPUT XXI.

De Morte Saulis, & Jonathæ.

1 IGitur exorto prœlio, percusserunt Philistæi Israël plaga magna, corrueruntque in prœlio Saul & Jonathas. Quos denique pius Propheta figuraliter [3] deflet. Qui cum potentes essent, & semper hostibus prævalerent, sauciati illico, ac vulnerati in medio prœlio corruerunt. Quomodo, inquit, ceciderunt potentes in medio pugnæ? Hoc etiam modo pium Christianorum genus deflet eos, qui non repugnantes dæmonibus labuntur in seculo, quod est lubricum: Gelboe enim montes, interpretantur lubrici montes.

(1) Occultioribus mysteriis. *Ita Aug. ad Dulcit.* Imperiis *ad Simp. & apud Euch.*
(2) Hæc sunt, quæ tunc de Pytonissa. *Sed vide, quæ addidit postea ad Dulcitium scribens in fine quæstionis.*
(3) Quicunque potentes. *Inter hæc leguntur in Val. plurima Gregorii verba è lib. Moral. cap. 4. de Montium maledictione, quæ rectè absunt ab aliis libris & à Beda. Nam plane non cohærent.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

MYSTICORUM EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU *QUÆSTIONES IN REG. II.*

CAPUT PRIMUM.

Ne David templum ædificet.

1 POst [1] mortem itaque Saul, ungitur David, & regnat, transfertque Arcam Testamenti in civitatem suam: qui cum vellet templum Domini ædificare, admonetur per Prophetam à Domino, ita: Non tu ædificabis mihi domum, quia vir sanguinum es. Quid est igitur, quod erga exteriora bella laboranti David interdicitur, ne domus Dei ab eo ædificaretur? Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam in ejus inhabitatione construimur, Paulo attestante, qui ait: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Sed vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur: quia [2] qui adhuc actibus carnalibus incubat, necesse est, ut instruere spiritualiter Ecclesiam non præsumat, quia nequaquam purè maculam in membro considerat oculus, quem pulvis gravat, & superjectas sordes tergere non valet manus, quæ lutum tenet.

CAPUT II.

De Peccato David in Bethsabee.

1 NUnc [3] & peccatum David, quid in prophetia signaverit, quanta possumus brevitate perstringamus. Nomina quippe interpretata satis ostendunt, quid etiam hoc factum præfiguraverit. David, ut diximus, interpretatur manufortis, sive desiderabilis. Bethsabee interpretatur puteus satietatis, sive puteus septimus. Quamlibet autem harum nominis ejus interpretationem in id, quod dicere intendimus, assumamus, satis congruit. Nam in cantico canticorum sponsa, quæ illi Ecclesia est, vocatur puteus aquæ vivæ. Et huic puteo septenarii numeri nomen in Spiritus Sancti significatione conjungitur, propter rationem Pentecostes, quo die de cœlo missus Spiritus Sanctus venit. Ad quadraginta novem autem, quod est septies septem unum additur, quo unitas commendatur. In hac ratione vivit Apostolica illa sententia, sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spirituali, hoc est, septenario facta est Eccle-

(1) *Totum caput è Greg. 7. Moral. cap. 16.*
(2) Qui adhuc actibus carnalibus incubat. *Ita lib. o.* incumbit *apud Gregorium.*
(3) *Totum caput ex Aug. lib. 22. contra Faust. cap. 87.*

Ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quem qui habuerit, non sitiet in æternum. Urias verò, qui fuerit maritus ejus, quid aliud, quàm Diabolum, nominis ejus interpretatione significat? Hujus erant pessimo conjugio deligati omnes, quos gratia Dei liberat, ut Ecclesia sine macula, & ruga Salvatori proprio copuletur. Urias namque interpretatur lux mea Dei, Hethæus autem abscisus, sive quod in veritate non stetit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbiæ merito abscisus est: sive quòd cadendo, veris viribus perditis, transfigurat se in Angelum lucis, audens adhuc dicere, lux mea Dei est. Ergo iste quidem David graviter scelerateque peccavit: quod scelus ejus etiam per Prophetam Deus arguit increpando, & ipse abluit pœnitendo. Verumtamen ille desiderabilis omnibus gentibus, quasi in solario deambulans: quia in sole posuit tabernaculum suum, adamavit Ecclesiam super tectum se lavantem, id est, mundantem se à sordibus seculi, & domum luteam spirituali contemplatione trascendentem, atque calcantem. Et inchoata cum illa primæ conventionis notitia, postea ab eo penitus separatum Diabolum occidit, eamque sibi perpetuo connubio copulavit. Oderimus ergo peccatum, sed prophetiam non extinguamus. Amemus ipsum David quantùm amandus est, qui nos à Diabolo per misericordiam liberavit. Amemus istum David, qui tam grave in se vulnus iniquitatis pœnitentiæ, & humilitatis confessione sanavit. Sed fortasse quis dicat, si David imaginem Christi gerebat, quomodo multas uxores, & concubinas habuisse scribitur, cum has res Christus & horrescat, & damnet? Hoc enim pro figura fiebat: multæ enim uxores David multarum gentium, & nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi consortio jungentur. Concubinæ verò ejus significant hæreticorum Ecclesias, quæ sub Christi nominis titulo manere se gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra sectantur Christum, non conjuges, sed concubinæ vocantur. Denique nunc Reges, si plures habeant uxores, & concubinas, crimen est, quia jam transierunt figuræ, pro quibus uxorum, vel concubinarum venia concedebatur: & nunc, quia figuræ transierunt, venia nulla datur.

CAPUT III.

De Absalom.

1 Illud verò quid significet, quòd parricida filius Absalom patrem insequens; primo pater ejus declinans, fugit ante faciem ejus securus de victoria: qui aspiciebat imperium perire, quem etiam flevit magno luctu, & deploravit exitum parricidæ. Scribitur etiam fugisse David à facie bellantis adversus se filii. Et quoniam scriptum est de populo Jerusalem: filios enutrivi & exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Filius ergo ejus impius significatur tropicè, id est, populus Judaicus, qui eum tradidit. Absalom autem, sicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax. Quod mirum videtur in historia, quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persecutus est. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspiciunt Absalom esse Jerusalem, quæ etiam & ipsa pax interpretatur, à cujus facie Christus fugit, quando eam patiendo deserens in gentibus per fidem successit. Alii Absalom Judam traditorem intelligunt, quem tanta & tam admiranda patientia Christus pertulit, tanquam bonum, cum ejus cogi-

gitationes non ignoraret, cum adhibuit convivio, in quo [1] corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendavit, & tradidit. Quod denique & in ipsa traditione osculum accepit, bene intelligitur pacem Christum exhibuisse traditori suo, quamvis ille tam sceleratæ cogitationis interno bello vastaretur. Et ideò Absalom patris pax dicitur: [2] quia pater habuit pacem, quam ille non habuit.

CAPUT IV.

Quòd David sitiens noluit bibere de aqua cisternæ Bethlehem.

1 ITem ipse David in prœlio Philistinorum, cum sitiens conversaretur in bello, & aquam quæreret, quis mihi, inquit, potum dabit de lacu, qui est in Bethlehem? Et ad portas erat inter lacum, & David interfusus hostis, & media hostilium cinxerant septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem adversariorum, & hauserunt aquam de lacu, qui erat in Bethlehem, & obtulerunt Regi bibendam. Sed rex noluit bibere, sed profudit illam Domino, dixitque: non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum, qui abierunt, [3] in animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quòd si altius velis spectare & introspicere mysterium: sitiebat David, non aquam, quæ est in Bethlehem, sed oriundum in eadem Bethlehem ex Virgine Christum in spiritu prævidebat. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, sed lavacrum ex latere Christi fluens, hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Unde non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium: non naturæ fluentum, sed illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena deleret.

CAPUT V.

De Psalmo XVII.

1 QUæritur autem cur solus septimus decimus Psalmus in libris Regum reperiatur conscriptus. Nec immeritò Psalmus iste in regnorum libris solus invenitur: quia regnum, illud significatur ubi adversarium non habebimus. Titulus enim ejus est, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saul. Quis enim figuratur in David, nisi ille qui venit secundùm carnem ex semine David, qui utique in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Unde illi persecutori, quem [4] voce prostravit, & in suum corpus trajiciens, quodammodo manducavit, insonuit de cœlo: Saule, Saule, quid me persequeris? Quando autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorum ejus, nisi cum illa novissima inimica destruetur mors, ut perveniatur ad regnum Dei.

CA-

(1) Corporis & sanguinis sui figuram. *Hoc est corporis & sanguinis sui sacramentum. Puto autem verba esse Græci alicujus Patris.*

(2) Quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. *Verba sunt Augustini in Psalm. 2. Gregorius vero in Prolog. VII. Psalm. Pœnitential.* Absalom autem patris pax interpretatur, non quòd ei pax ulla cum patre fuerit: sed quia quantæ pacis, & patientiæ extitit, ejus perversitate pater ostendit. *Hieronymus verò & Eucherius non patris pacem, sed patrem pacis interpretantur. Idem Etymolog. 7. cap. 6. patris pacem per antiphasin dictum putat.*

(3) In animis illor. bibam? ἐν ψυχᾶις ἀυτῶν πίομαι lxx. *Ex quibus sunt etiam alia hujus loci verba*, & animarum periculum bibam? *Dixit Vulg. interp.*

(4) Quem voce mactavit. *Ita m. s. o.* voce prostravit, *Eucherius non perinde eleganter: sequitur enim:* & in suum corpus trajiciens quodammodo manducavit.

CAPUT VI.

De Catalogo virorum fortium.

1 DEhìnc texitur catalogus virorum fortium in figura sanctorum: qui licèt virtutum sublimitate proficiant, [1] tamen usque ad excellentiam divinæ Trinitatis nequaquam attingunt. Inde est, quod ibi scriptum est, usque ad tres non pervenit: quis enim æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei?

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *MYSTICORUM* EXPOSITIONES SACRAMENTORUM, SEU *QUÆSTIONES IN REG. III.*

CAPUT PRIMUM.

De Salomone.

1 SUCCEDIT deinde Salomon,[2] in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta est in eo, quòd templum ædificavit, & pacem habuit, secundùm nomen suum. Salomon quippe interpretatur pacificus. Ac per hoc illud vocabulum illi verissimè congruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum reconciliamur Deo. Etenim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem ejus. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens inimicitias in carne sua, legemque mandatorum decretis evacuans, ut duos conderet in se in unum novum hominem, faciens pacem his, qui longè, & pacem his, qui propè. Ipse in Evangelio dicit: pacem meam relinquo vobis. His & multis aliis testimoniis Dominus Christus pacificus esse monstratur.

CAPUT II.

De Templi Ædificatione.

1 NAM [3] id quod ædificavit Templum excellentissimum Domino: & ibi Christum significat, qui ædificavit domum Deo in cœlestibus. Non de lignis, & lapidibus, sed de hominibus sanctis, hoc est, fidelibus, quibus dicit Apostolus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. [4] Quòd verò eadem domus lapidibus de dolatis, atque perfectis ædificata est, & malleus, & securis, & omne ferramentum non est auditum in Templo Dei, cum ædificaretur. Quid enim domus illa

(1) Tamen usque ad excellentiam divinæ Trinitatis nequaquam attingunt. *Diversa est apud Eucherium allegoria.*
(2) In quo quidem, *usque ad*, pacificus. *Verba sunt Aug.* 17. *de Civitate Dei cap.* 8.
(3) Nam quòd ædificavit, *usque ad*, estis vos. *August. ibidem.*
(4) Quòd verò eadem domus, *usque ad*, veniamus. *Verba sunt Greg.* 34. *Moral. cap.* 20.

illa, ut prædictum est, nisi sanctam Ecclesiam, quam in cœlestibus Dominus inhabitat, figurabat? Ad cujus ædificationem electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides, deferuntur. Quæ cum ædificatur in cœlis, nullus illic disciplinæ malleus resonat: quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, ut locis juxta meritum congruis disponamur. Hîc enim forìs tundimur, ut illuc sine reprehensione veniamus. Altitudo autem Templi hujus Dominici ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem. His enim tribus virtutibus, quasi lineamentis, sanctæ Ecclesiæ cœlestis instructura consurgit. Porrò quod parietes Templi interius ligno teguntur, hoc ob mysterium Dominicæ Crucis imaginatum est, sub cujus tutela proteguntur omnes sancti, qui indisruptæ pacis perseverantia, tanquam lapides vivi in structura Ecclesiæ, unitate fidei solidantur. Et bene interius vestitur ligno Templum: quia corde creditur ad justitiam, quòd vero tempore dedicationis gloria Domini implevit domum, gloria Domini intelligitur Christus: cujus fide repletus est universus mundus. De qua gloria cum pro adorato vitulo Dominum precaretur Moyses, ut parceret populo peccatori: respondit Dominus, propitius ero illis: verumtamen vivo ego, & vivit nomen meum:quia implebitur gloriâ meâ omnis terra: & septuagesimus primus Psalmus canit: implebitur gloriâ ejus omnis terra. Unde & Angeli clamabant pastoribus: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quòd autem nebula implevit domum Dei, & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam. Hæc sententia superbos Judæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum nativitatis Christi sacramenta investigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdiderunt. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo replevit, ut exigentibus propriis meritis non agnoscant cultum credulitatis. Quòd verò Salomon idem in eodem Templo duodecim boves æreos fecit, quos in æreo labro constituit, qui facie quidem per diversas partes attendunt, sed in uno loco per posteriora colliguntur. Quid enim aliud in duodecim bubus, quàm duodecim Apostolos credimus designari, qui facie quidem per diversa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, ut posterioribus adunentur? Qui in hac præsenti vita ad prædicationis officium in diversis mundi partibus sunt divisi: in illa verò vita, quæ huic vitæ posterior est, quia post hanc videbitur, in æterna gloriæ unitate conveniunt. Per diversum ergo mundum prædicando respiciunt, sed in unum perveniendo consistunt. Ideo autem ærei: quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit, sicut *scriptum* est: In omnem terram exivit sonus eorum. Labrum autem orbem terræ intelligimus, cujus ambitum lustraverunt Apostoli, docentes gentes, ut baptizarentur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

CAPUT III.

De Sapientia Salomonis.

1 LOcutus est autem Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina ejus quinque millia: quid enim per tria millia parabolas, nisi plenitudo fidei in Lege, & in Evangeliis à Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub mysterio Trinitatis disseritur, quasi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autem ejus quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quos qui in diversis virtutibus bene regit,

git, beatus est, & per eos quasi quinque millia carmina Domino canit: disputavit autem Salomon à cedro usque ad hissopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ in electis accipitur, sicut & Propheta testatur, dicens: Justus ut palma florebit, & sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur. Hissopus autem herba humilis est saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster à cedro usque ad hissopum disputavit: quia ab altera excellentia cœlestis gloriæ usque ad carnis humilitatem descendendo pervenit, si quidem & cedri nomine, pravorum superba elatio designatur, sicut per David dicitur: Vox Domini confringentis cedros. A cedro itaque Christus usque ad hissopum disputavit: quia ipse pravorum corda, & humilium judicat. Super ligna autem disputavit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam inclinavit, quàm etiam ad hissopi humilitatem, id est, usque ad crucis stultitiam, ac contemptibilem fidem deduxit.

CAPUT IV.

De Judicio Salomonis.

1 LEgitur [1] quoque idem sapientissimus primum habuisse judicium inter duas mulieres de pietate certantes: quarum in una dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat. In illo ergo judicio Salomonis Christi figura fuit, ubi mulier illa improba, plebs scilicet synagogæ, vel hæreticorum, veræ matris, hoc est, Ecclesiæ filium appetebat, quem non ut reservaret, sed revera, ut interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente propriæ matris gemitu teste verus repertus est partus: ita & spiritu Jesu Christi docente, plerumque hi, qui à matre seducti, & capti sunt errore hæreticorum, nonnunquam merentur pro semetipsis gementem recognoscere Ecclesiam matrem. Unde satis, convenienterque apparet, hanc mulierem hæreticorum, vel synagogæ figurasse impietatem, qui & suos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quousque perdant, illiciendo persuadent.

CAPUT V.

De Regina Austri.

1 REgina autem Austri, quæ ab intervallis ultimis excitata veniens, Salomonis audire sapientiam concupivit: jam tunc per illam ventura de gentibus Regina desiderans Christum figurabatur: quæ juxta prophetam est circumamicta varietate in vestitu deaurato, & populi sui & paternæ domus oblita currebat cum barbara gente, non animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto sanctorum fieri civis optabat. Unde non solùm præmio cœlesti resurrectionis beata, sed etiam potestate Apostolica de Judæis adulteris judicandis ipsius ore judicis digna censetur: quia Christum in Salomone mirata, verum reginæ cœlestis affectum in imagine mystica Ecclesiam prævidentis impleverat.

CAPUT VI.

De Cæteris Operibus Salomonis.

1 JAM [2] porrò de cæteris operibus Salomonis quid dicam, quem vehementer arguit sancta scriptu-

(1) *Vid. Aug. serm. 200. de Temp.*
(2) Jam porrò. *Totum caput ex Aug. 22. cont. Faust. cap. 88.*

tura, atque condemnat; & nihil de pœnitentia ejus, vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat? Nec prorsus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet, hæc ejus flenda submersio. Nisi fortè quis dicat, mulieres alienigenas, quarum amore exarserat, significare Ecclesias electas de gentibus. Posset hoc fortasse non absurdè intelligi, si illæ propter Salomonem desererent Deos suos, & colerent Deum ejus. Cùm verò ipse propter illas offendit Deum suum, & coluit Deos earum, non est, quid inde boni conjectari possit.

2 Nec tamen nihil arbitror significare, sed malum, sicut de uxore, filiabusque Lot diximus. Apparet enim in persona hujus Salomonis mira excellentia, & mira submersio. Quod igitur in illo diversis temporibus extitit priùs bonum & posteriùs malum, hoc in Ecclesia in isto seculo adhuc simul & uno tempore ostenditur. Nam bono illius bonos Ecclesiæ: malo autem illius malos Ecclesiæ significatos puto: tanquam in unitate illius areæ, sic in uno illo homine, bonos in granis, malos in paleis, aut certè in unitate unius segetis: bonos in tritico, malos in zizaniis.

CAPUT VII.

De Divisione decem tribuum.

1 ILlud [1] verò, quod post mortem Salomonis decem tribus à templo separatæ sunt, & duæ relictæ: satis indicat, quòd de tota illa gente Apostolus ait: reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt.

CAPUT VIII.

De Elia & virtutibus ejus.

1 QUid autem significaverunt magni illi ac insignes prophetæ, qui etiam mirabilia multa fecerunt, Elias, & Eliseus discipulus ejus? [2] Pascitur enim Elias tempore famis à corvis manè afferentibus panem, & ad vesperum carnes, ut intelligas illic Christum. Cui quodammodo salutem nostram esurienti confitentur peccatores fidem primitias spiritus nunc habentes: in fine autem velut ad vesperam seculi carnis resurrectionem. Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam: quæ volebat duo ligna colligere, priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimitur. Benedicitur farina ejus, & oleum, fructus & hilaritatis charitatis, quæ cum impenditur, non defecisse dicitur. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vidua autem ista, ut opinor, Ecclesia significatur, quam Christus non frumenti, sed verbi pane pascebat. De qua dicit David: Viduam ejus benedicens benedicam. Illam scilicet viduam, quam Apostolus ait: mortuo viro, quibus velit nuptiis liberam esse: quia desinente Lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transitum faciens Ecclesia, Christo, quasi vidua Legis, nupsit. Hujus nunc in vasis oleum gratiæ, & benedictionis farina non deficit in omnibus foris gentibus fame manente. Quarum cibi vitæ esuriem, & fidei Trinitatis inediam congruè præfiguravit illa quodam triennio fames. Quòd vero per Eliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, & postea futuræ plu-

(1) *Ex Aug. 12. cont. Faust. cap. 33.*
(2) Jam ipsa in Babylonia transmig. *Totum propè caput ex 12. contr. Faust. à cap. 34. usque ad 36.*

pluviæ signum in vestigio hominis ostensum es: significabat, quòd nascente Christo in vestigio hominis ad terras imber de cœlo descenderet, qui nos à peccato mundaret.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
MYSTICORUM
EXPOSITIONES SACRAMENTORUM,
SEU
QUÆSTIONES IN REG. IV.

CAPUT PRIMUM.

De Duobus Quinquagenariis combustis.

1 Mittit Rex impius duos Quinquagenarios cum subditis suis militibus, ut exhibeant Eliam, qui divino igne consumpti sunt: Tertius autem missus salvatur. Quinquagenarius namque numerus, pœnitentiæ confessio est, quo declaratur remissio peccatorum: Judæi ergo nolentes Christum Deum esse perfectum, [1] nec principem pœnitentiæ, dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nosti? Hi futuro divini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem Quinquagenarius, quia conversus ad fidem Trinitatis pœnitentiæ sacramenta cognovit, indulgentiam meruit.

2 Quæritur autem cur Elias vir sanctus super Quinquagenarios maledictionis sententiam sic intulit, ut perirent, dum scriptum sit: benedicite, & nolite maledicere. Sanctus ergo Elias nequaquam illos se instigante maledixit, sed quòd in divina prædestinatione cognoverat, prophetando, prædixit, in Dei enim dispositione erat ita perire, & Quinquagenarios ad Eliæ vocem, & Simonem ad Petri sententiam. Unde non ultionis voto sancti maledicunt, sed loquuntur, quod in Dei voluntate esse noverunt.

CAPUT II.

De Eliseo, & aquis sanatis.

1 Postulatur Eliseus à populo, ut aquas Jericho steriles & malignas sanaret. Accepit vas rude fictile, & adjecit in eo salem, & demersit illud in flumine, & statim sanatæ sunt. Quo facto prænuntiabat Propheta, quòd verbum caro fieret, & habitaret in nobis: inde in similitudinem verbi salem, id est, sapientiam dedit: in vas fictile in corpus scilicet humanum, immittens in aquam demersit, quod quidem significabat, quia omnes populi, qui sub figura aquarum in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem

(1) Nec principem pœnitentiæ. *Ita libr. o & Bedæ.* Nec principem indulgentiæ largitorem, *apud Eucherium, quæ scriptura videtur alterius interpretatio.*

nem fœcunditatem, & benedictionem accepturi essent.

CAPUT III.

De Parvulis maledictis.

1 IPse (1) quoque Eliseus figuram Christi gessit. Denique vocabulum ipsum salus Dei interpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi filius ejus, qui & Salvator utique vocatur? Parvuli vero illi illudentes saluti Dei, id est, Eliseo, Judæorum habuere personam: quia crucem Domini Salvatoris subsannabant. Quòd dicunt, ascende calve, ascende calve; quia in Calvariæ loco Christus ascensurus erat in crucem. Quòd verò conversus maledixit eos Eliseus, & venerunt duo ursi de sylva, & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem suam, & resurrectionem ex mortuis, postea quàm ascendit in cœlos, sicut Eliseus ascendit Bethel, id est, domum Dei, conversus maledixit Judæis. Et quadragesimo secundo anno ascensionis suæ immisit duos ursos de sylvis gentium, Vespasianum scilicet, & Titum, eosque crudeli strage dejecerunt.

CAPUT IV.

De Mortuo resuscitato.

1 MIttit (2) Eliseus per servum baculum super mortuum, & non reviviscit: venit ipse, conjungit, & coaptat se mortuo, & reviviscit. Misit sermo Dei Legem per servum suum, & non profuit in peccatis mortuo generi humano. Venit ipse descendens de cœlorum sublimitate, quasi de montis altitudine, humiliavit se ipsum, conformavit se nobis, mortuisque membris sua membra composuit, nostræque mortalitati de suo corpore medicinam aptavit. Denique super mortuum septies oscitat, & septiformem spiritum humano dat generi, per quod vivificatum à morte peccatorum resurgat.

CAPUT V.

De Ferro exiliente è flumine.

1 CUM (3) securibus ligna cæderentur, de ligno ferrum exiliens in profundum fluminis mersum est, atque in lignum desuper ab Eliseo projectum, reversum est. Ita cum impios Judæos per corpus operata præsentia Christi, tanquam infructuosas arbores, cæderet: quia de illo Joannes dixerat: Ecce securis ad radicem arborum posita est, eis interveniente passione corpus ipsum deseruit, atque ad inferni profunda descendit, quo in sepultura deposito: tanquam ad manubrium spiritu redeunte surrexit.

CAPUT VI.

De Additione XV. annorum Ezechiæ.

1 DEcumbentem (4) in lectulo Ezechiam, gravique ægritudine laborantem, ex persona Domini Isaias Propheta adorsus est, & prædicans illi, quòd moreretur: illo autem exortante Dominum in ipso præstituto termino mortis, confestim Dominus vocem ejus audivit, & quindecim annos vitæ deprecantis extendit. Qui nume-

(1) *Vid. August. 12. cont. Faust. cap. 35. & serm. 204. de Temp.*
(2) *Ex eod. Aug. lib. cont. Faust. & serm. 206.*
(3) *Ex eod. Aug. capite, & sermone 210.*
(4) Decumbentem, &c. *Ita omnino legendum ex Cassiano, cujus sunt verba collat. 7. cap. 25. quomodo etiam lib. 1. cap. 2. de Ochozia idem dixit*: Decumbenti Regi exposita vestis qualitate compertus est.

merus quindecim annorum, quid sacramenti contineat, mysteriique, cognoscimus. Nam, ut Apostolus ait, secundùm quod quis operatus fuerit, ita recipiet. Ideoque iste rex, quia decalogum Legis cum quinque libris Moysi integra conservatione compleverat, ideo quindecim annos secundùm Legis numerum, quam custodierat, ad vitam auctos accepit: per quod figuraliter sciremus, quia quicunque per numeri istius mysterium totius Legis plenitudinem custodiunt, æternæ salutis præmium consequuntur, ac per Legis consummationem ad vitæ æternæ plenitudinem transeunt.

2 Cujus quidem regis pro signo conferendæ salutis, decem gradus domus suæ, in quibus umbra descendere consueverat, Sol retrorsum ad ortum, unde descenderat, regressus scribitur. Qui numerus, quid mysterii habeat, videamus.

3 Nam gradus isti, temporum ordines sunt, per quos umbra figurarum Christi descenderat, & per quos iterum Sol justitiæ Christus post resurrectionem ascendit.

4 Primus itaque gradus descensionis de Deo in Angelo fuit: quia magni consilii Angelus erat. Denique & Jacob sic loquitur: Et dixit, inquit, Angelus Dei. Ego sum Deus, cui unxisti titulum, & vovisti votum, ut & Angelum & Deum ostenderet. Secundus gradus descensionis de Angelo in Patriarchis fuit: quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus. Tertius in Legis datione: quia & in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Jesu Nave, ut populum in terram repromissionis induceret. Quintus in Judicibus: quia eundem populum per eos ipse regebat. Sextus in Regibus Judæorum: quia in eis ipse regnabat. Septimus in Prophetis: quia per eos est nuntiatus. Octavus in Pontificibus: quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus in homine. Decimus in Passione. Per hos enim decem gradus, quos ipse per umbram Legis priscæ Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam Sol justitiæ Christus, per eosdem gradus sursum ascendit in cœlum, & omnem illam umbram Legis veritatis radiis illustravit, obscura revelans, clausa reserans, & omnia tecta denudans.

CAPUT VII.

De Divitiis Chaldæis ostensis.

1 QUod Ezechias divitias suas Chaldæis jactantiâ ostentationis prodidit, & propterea perituras per Prophetam audivit: significat Dei servum, qui dum virtutes vanæ gloriæ studio prodiderit, mox eas perdere, & dæmones operum suorum Dominos facere, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos esse sub dominio Chaldæorum fecit.

CAPUT VIII.

De Transmigratione Israël in Babyloniam.

1 JAM (1) ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiam spiritus Dei per Jeremiam Prophetam jubet, ut pergant, & orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & ædificarent domos, & novellarent vineas, & plantarent hortos: quis non agnoscat, quid præfiguraverit? Qui attenderit, veros Israëlitas, in quibus dolus non est, per Apostolicam dispensationem cum Evangelico sa-

(1) Jam ipsa in Babyloniam transmigra. *Totum caput ex 12. cont. Faust. cap. 36.*

sacramento ad regnum gentium transmigrasse? Unde nobis Apostolus tanquam Jeremias replicans, dicit: Volo ergo primò omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his, qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate. Hoc enim bonum & acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianarum congregationum, & novellatæ vineæ populi fidelium, & plantati horti. Ubi etiam inter omnia olera granum illud sinapis regnat, sub cujus umbraculis longè, lateque porrectis etiam altipetax superbia gentium, tanquam in cœli volatilibus confugiendo requiescit.

IN ESDRAM.

CAPUT PRIMUM.

De LXX. *annis captivitatis.*

1 JAM (1) quod post LXX. annos secundum Jeremiæ prophetiam reditur ex captivitate, & templum renovatur, quis fidelis Christi non intelligat post evoluta tempora, quæ septenarii dierum numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, id est, Ecclesiæ Dei ad illam cœlestem Jerusalem, ex hujus seculi peregrinatione redeundum? Per quem, nisi per Jesum Christum verè sacerdotem magnum? Cujus figuram gerebat ille Jesus sacerdos magnus illius temporis, à quo templum ædificatum est post captivitatem. Quem Propheta Zacharias vidit in sordido habitu, devictoque Diabolo, qui ad ejus accusationem stabat, ablatam ei sordidam vestem, & datum indumentum honoris & gloriæ: sicut corpus Jesu Christi, quod est Ecclesia, adversario in fine temporum per judicium superato, à luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in psalmo dedicationis domus apertissimè canitur: Convertisti luctum meum in gaudium mihi, concidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.

CAPUT II.

De Vasis Domini in Babyloniam deportatis.

1 QUod autem vasa Domini sacrificiis, vel sacramentis mysticis deputata, Rex quondam Babylonius de Jerusalem abstulisse, pariterque cum captivis abduxisse, & suis usibus deputasse legitur, miserante autem Deo post solutam captivitatem, vasa illa relata sunt non confracta, & divino rursum cultui mancipata. Rex Babylonius Diabolus est, qui fidelium populum errorum captivitate vinctum de Jerusalem, id est, Ecclesia in Babyloniam, id est, confusionem hæreticæ pravitatis abduxit. Sed & partem vasorum, id est, sacramentorum simul cum captivis asportavit. Nam vasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ divini cultus perfectio adimpletur. De-tu-

(1) Nam quod etiam, *usque ad*, compungar, *verba sunt Aug.* 12. *cont. Faust. cap.* 36.

tulerunt namque ex eis nonnulla secum hæretici. In primo nomen ipsum Christi, quo se Christianos utique dicunt, asportaverunt Legem, Evangelium, Apostolum, Psalterium, Baptismum, Amen, Alleluja.

CAPUT III.

De Reditu populi in Jerusalem.

1 CUM autem respectu Dei, ignorantiæ confusione relicta populus ad Jerusalem, id est, visionem pacis, quæ est Ecclesia Dei vivi, duce Domino, redire festinat, hæc vasa, id est, sacramenta secum deferens, non immutat, sed reportat utique integra: nec confringit, quasi in melius renovanda; sed ea templo restituit, usibusque divinis accommodat. Ita ut ea secum non perdita, sed etiam apud impios servata fuisse, plebs restituta congaudeat. Nec delemus Evangelium, nec obliteramus Apostolum, Amen quoque, & Alleluja non commutamus, Baptisma non iteramus.

DE MACHAB.

1 DE Machabæis autem quid fratribus loquar? Qui sub Antiocho rege pro sacris legibus dira tormenta perpessi sunt. Mater pia cum diversis suppliciis urgeretur, non solùm non flevit, sed & gaudens hortabatur ad gloriam passionis. Sic & mater Ecclesia gaudet, atque in martyribus suis conlætatur, majoremque gloriam per martyria filiorum consequitur, dum eos per septiformem spiritum superasse Diabolum gratulatur. [1] Quis poterit omnia, quæ illis veteribus Legis, & Prophetarum libris figuratè annuntiantur, quantalibet brevitate perstringere? Nisi quis forte putat ingenio fieri, ut ea, quæ rerum ordine per sua tempora cucurrerunt, ad mysticas significationes interpretando vertantur. Hoc forte Judæi possunt dicere, sive Pagani. Eis autem, qui se Christianos esse volunt, premit cervicem Apostolica auctoritas dicens: Omnia hæc in figura contingebant illis, & hæc omnia figuræ nostræ fuerunt, in quos finis seculorum omnium venit, suntque universa mysteriis consummata per Dominum nostrum Jesum Christum, cui laus est, & honor, & gloria, regnum, & potestas cum Patre, & Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen.

(1) Quis poterit omnia, *usque ad*, figuræ nostræ fuerunt: *ex eod. lib. cap.* 37.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

ALLEGORIÆ QUÆDAM.

SACRÆ SCRIPTURÆ.

PRÆFATIO.

DOMINO SANCTO, AC REVERENDISSIMO.

FRATRI OROSIO, ISIDORUS.

QUÆDAM notissima nomina leguntur Legis, Evangeliorumque, quæ sub allegoria imaginarie obteguntur, & interpretatione aliqua egent, breviter deflorata contraxi celeriter, ut plana, atque aperta lectoribus redderem. Quæ quia inexplicata sunt, adnotata brevis materiola dicendi coegit, & nec libelli modum permisit efficere, nec plenissimè figurarum mysteria explicare. Erat quidem sensus ita; ut ex dictis, quæ posita sunt, & præcedentia, & subsequentia intelligantur. Hæc itaque cognitioni tuæ tractanda, atque probanda offerimus, ut quod in ratione verborum, ac sensuum ineruditè dependet, emendandum sollicitè cures. Ego enim, mihi charissime, in hujus operis reprehensione excusabilem meipsum æstimabo: quia hæc non meo conservavi arbitrio, sed tuo commisi corrigenda judicio.

EX VETERI TESTAM.

1 ADAM [(1)] figuram Christi gestavit; nam sicut ille sexta die formatus ad imaginem Dei; [(2)] ita sexta mundi ætate filius Dei carnis formam induit, hoc est, formam servi accepit, ut reformaret hominem ad similitudinem Dei.

2 Heva designat Ecclesiam factam [(3)] per mysterium lavacri, quæ de latere in cruce morientis Christi profluxit-

(1) Adam figuram gestavit Christi, *Hac allegoria est Apostoli 1. ad Corinth. cap. 15. Sic enim ait:* factus est primus homo Adam in animam viventem: novissimus Adam in spiritum vivificantem. *Et quidem Genes. cap. 2. Legimus factum esse primum hominem in animam viventem, hoc est, efficaciter operantem, cui membra corporis serviant, cujusque voluntati, ac efficaciæ auscultent, ut exponit B. Chrysost. Atque ut scribit Theodoret. non vocavit secundum Adam spiritum viventem, sed vivificantem. Omnibus enim vitam largitur. Talem autem Deus hominem creavit, quo per rationem, ac intelligentiam omnibus esset animalibus præstantior, quæ mentem hujusmodi non habent, ut luculenter scribit B. Aug. 12. de Civit. cap 23.*

(2) Ita sexta mundi ætate. *Perfectio senario numero comprehenditur, propterea Deus sex diebus mundum perfecit, ut docet B. Aug. lib. 11. de Civitat. Dei cap. 30. causa autem cur extremo, id est, sexto die conditus fuerit homo, ut scribit eleganter Greg. Niss. lib. 1. de Homine cap. 2. fuit. Quoniam decebat, ut veluti quodam regni domicilium futuro regi Deus efficeret, & deinde hominem animo quidem immortali, corpore vero mortali præditum in mundum introduceret, ut miraculorum mundi, horum spectator, horum dominus esset, & Deo quidem frueretur per diviniorem naturam, bonis vero, quæ in terra sunt per sensum uteretur similem, & terrenum. Eadem fere scribit Damas. lib. 2. cap. 11. Secundum autem Adam, id est, Christum Dominum nostrum sexta ætate, quæ à B. Joanne Baptista ad mundi usque occasum, & interitum pertinet, natum esse ait Eucher. in cap. 1. Genes. Deinde, ut inquit B. Hier. in Amos cap. 5. Omnes labores, & molestiæ septimo numero conquiescent; sicuti requievit Deus die septimo ab omni opere, quod patrarat Gen. 2. Quæ requies & septimi diei sanctificatio, & benedictio post opera sua valde bona, ut notat Junilius, designat, quod & nos singuli post opera bona, quæ in nobis Deus operatur ad requiem tendimus vitæ cælestis, quæ, quia sempiterna est, meritò idem dies septimus vesperam habuisse non traditur.*

(3) Per mysterium lavacri. *Hanc allegoriam docuit etiam, & illustrem fecit Apostolus: nam cum Genes. 2. scriptum sit:* Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, & replevit carnem pro ea. Et ædifica-

fluxit : sicut Heva de costa hominis dormientis.

3 Abel [1] pastor ovium Christi tenuit typum, qui est verus, & bonus pastor, sicut ipse dicit, ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ovibus meis, venturus rector fidelium populorum.

4 Cain [2] frater ejus, ætate major, qui eundem Abel occidit in campo: priorem significat populum, qui interfecit Christum in Calvariæ loco.

5 Enoch [3] filius Cain, in cujus nomine pater condidit civitatem, significat impios in hac tantùm vita esse fundatos.

6 Seth, [4] qui resurrectio interpretatur, demonstrat Christum Jesum, in quo est vera resurrectio, & vita fidelium.

7 Enos [5] filius ejus, qui spe invocavit nomen Domini, declarat in spe viventem Ecclesiam, donec ad beatitudinem promissæ felicitatis perveniat.

8 Lamech [6] seculi hujus figuram tenuit, cujus peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post 77. mundi

cavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, &c. *Sacramentum hoc magnum esse in Christo, & Ecclesia scripsit Ephes. cap. 5. Nam, ut præclare ait Prosper in lib. de Promissionibus, & prædictionibus Dei*, hoc est magnum sacramentum, quod promissum speravit Adam, & futurum prævidit: formandam scilicet Ecclesiam ex latere Christi in cruce pendentis. *Unde Theophylactus enarrans verba illa B. Joannis cap.* 19. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum mortuum, non fregerunt ejus crura, sed unus militum lanceâ ejus latus aperuit, & continuò exivit sanguis & aqua, *sic ait*: Non simpliciter hæc fiunt: sed quia Ecclesia per hæc duo & fit, & consistit. Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem autem & corpus pascimur. *De quo uberius scribit B. Aug. 12. cont. Faustum Manichæum.*

(1) Abel pastor ovium. *In hac allegoria plenior est lectio in m. s. quàm in impress. lib. nam citatur testimonium B. Joan. cap. 10. Quod valde ad rem facit. Fuisse autem pastorem Abel declarat 4. cap. Gen. qui primus mortalium omnium fuit clarus virginitate, martyrio, & sacerdotio, quibus ornamentis Dominum expressit auctore B. Aug. in lib. de Mirabilibus sacræ script. qui venturus rector fidelium populorum propterea dicitur, quod tandem futurus pastor sit unius ovilis, id est, Judæorum, & gentium ad Rom. 11. & Joan. 10.*

(2) Cain frater ejus ætate major. *Et si Philo Episcopus sine causa putat geminos fratres fuisse. Est autem in primis pulchra hæc allegoria. Occiditur enim Abel pastor ovium à fratre majore, occiditur Christus pastor, & caput populi minoris natu à Judæorum populo natu majore, Abel in campo, Christus in Calvariæ loco, occiditur autem uterque post sacrificium, uterque Diabolo funesta invidiæ facibus parricidarum animos incendente. Et quidem sanguis Abel Deum ad justam vindictam suo clamore provocavit, itaque Cain vagus, & profugus erat in terra, vel* στένων καὶ τρέμων *id est, gemens & tremens, ut verterunt* lxx. *sed longè meliùs clamat sanguis Christi propter causas, quas exponit egregiè, B. Aug. cont. Faust. Manichæum, ubi ornatissimè hanc explicat allegoriam: cujus meminit B. Ambros. in lib. 1. de Cain & Abel.*

(3) Enoch, *non Enos legendum esse perspicuum est. B. autem Aug. in lib. 15. de Civitate Dei, vel non fuisse Enoch primogenitum Cain (nam & Judas fuit quartus filius Jacob, à quo tamen Judæa nominata est, & Judæi) vel longo post intervallo temporis postquam natus est, conditam esse de illius nomine civitatem existimat, cum jam scilicet tam numerosum esset genus humanum, ut civitas posset ædificari, quæ nihil aliud est, quàm hominum multitudo aliquo societatis nomine colligata. B. autem Chrysostomus cum Genes. 4. scriptum sit; ædificatam esse civitatem à Cain, qui vocavit numen ejus ex nomine filii sui Enoch, non dissimiliter atque B. Isidorus ait: vide quomodo paullatim deteriores fiunt. Quippe hominibus factis mortalibus studium fuit, ut immortalem suam memoriam facerent, partim ex filiis, quos generabant, partim ex locis, quibus filiorum nomina imponebant. Hæc omnia rectè quis diceret peccatorum, & ruinæ primæ monumenta, quæ è pristina gloria exciderunt.*

(4) Seth, qui resurrectio interpretatur. *Divina littera, ut notavit etiam B. Hier. in quæst. nominis Seth Etymologiam, tradunt iis verbis*: vocavitque nomen ejus Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen alium pro Abel, quem occidit Cain. *Itaque Seth proprie* θέσις, *id est, positio dicitur à verbo* שׁוּת *Soth, id est, posuit, sed quia quodammodo suscitatus est Abel in fratre Seth, nam parentum luctum temperavit, & talis erat futurus (ut ait Eucherius) ut impleret Abel sanctitatem, ideo* lxx. *sic converterunt* ἐξανέστησε γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον, *id est*, suscitavit enim mihi Deus semen alterum, *quo circa B. Chrys. sic ait.* Vide verbi diligentiam, non dixit dedit mihi Deus, sed excitavit mihi Deus. Vide quomodo obscure nobis hoc verbo resurrectionis exordia hîc ostendit *Hoc sequutus B. Isidorus* Seth, *inquit*, qui resurrectio interpretatur. *Neque enim tàm respexit ad verbi Hebraici Etymologiam, quàm ad arcanum ejus sensum sicuti fecerunt* lxx. *quod postea Rupertus secutus est. Denique B. Aug. hanc ipsam allegoriam his verbis illustravit in lib. 15. de Civit. Dei.* Ex duobus, *inquit*, illis hominibus Abel, qui interpretatur luctus, & ejus fratre Seth, qui interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita ejus ex mortuis figuratur.

(5) Enos filius ejus, *libri m. s. sic habent*: Enos filius ejus: qui cœpit invocare nomen Domini. *Quod convenit cum nostra ex Hebræo versione. At libri impressi habent hoc modo.* Enos filius ejus, qui spe invocavit nomen Domini. *Quæ lectio congruit cum interpretatione* lxx. *qui hoc modo sunt interpretati* οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ, *id est*, hic speravit invocare nomen Domini Dei. *Itaque Græci scriptores, & B. August. qui hac versione utebantur, hujus loci arcanum sensum similiter atque B. Isidorus prodiderunt. Nam Greg. Nazianz. sic ait.* Præclara res est fides, spes, charitas, tria hæc. Et de fide testimonium attulit Abraham, qui justus est habitus propter fidem: De spe Enos, qui primus speravit invocare nomen Domini. *Et apertiùs B. August. in lib. de Civit. Dei 15. inquit.* Quid sibi hoc vult, speravit invocare, nisi quia prophetia est exorturum populum, qui secundum electionem gratiæ invocaret nomen Domini Dei. *Sic B. August. qui hanc causam esse putat, ut huic propriè tribuatur, quod piorum omnium fuerat commune. Sunt tamen qui putent ejus tempore instauratum fuisse Dei cultum, ritumque cœpisse Deum cæremoniis colendi, ut scribit Lypomanus. Quidam autem celebres Græci scriptores propter ignorationem linguæ Hebraicæ existimarunt reddi Etymologiam nominis Enos, cum dicitur* hic speravit, &c. *Cum Enos, quod notavit B. Hier. homo vel vir dicatur, sicut Adam homo dicitur.*

(6) Lamech seculi hujus figuram tenuit. *Multa concurrerunt in Lamech Caini nepotem (errant enim qui filium Mathusalæ accipiunt) & in ejus liberos, quæ vitam humanam depravarent, ut notat præclare B. Hier. Nam ipse sanguinarius, & homicida primus unam carnem in duas divisit uxores, & ejus liberi ea repererunt, quæ animos hominum vel ad voluptatem,* vel

di generationes absolvit, juxta quod eas Lucas Evangelista descripsit.

9 Henoch,[1] qui fugit septimus ab Adam & translatus est: significat septimam requiem futuræ resurrectionis, quando transferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis.

10 Noe,[2] qui interpretatur requies: similitudinem præfert Domini, in cujus Ecclesia requiescunt, quicunque ab hujus seculi excidio liberantur, sicut in arca.

11 Sem[3] verò Prophetarum, & Apostolorum tenuit typum, qui ex ejus stirpe nascuntur.

12 Japheth[4] figuravit populum gentium, qui versatur in Ecclesiis Israëlitarum.

13 Cham[5] Judæos significat, qui Christum incarnatum, atque mortuum derident.

14 Chanaam filius ejus, qui pro patris delicto maledictione damnatur, posteritatem indicat Judæorum, qui in passione Domini damnationis sententiam exceperunt, clamantibus Judæis: sanguis ejus super nos, & super filios nostros.

15 Nemrod[6] gigas Diaboli typum expressit, qui superbo appetitu culmen divinæ celsitudinis appetivit dicens: ascendam super altitudinem nubium, & ero similis Altissimo.

16 Heber[7] in cujus domo propria loquela remansit, cæteris linguis divisis, Redemptorem nostrum insinuat, in cujus Ecclesia unitas fidei sine schismate perseverat.

17 Melchisedech,[8] qui de fructibus terræ sacrificium Domino obtulit, regnum Christi, qui est verus rex justitiæ, & sacerdotium figuravit, cujus cor-

vel ad crudelitatem inflammarent. Non est autem certum unumne, atque eum Cain, an duos occiderit. Illud certum est dixisse ipsum duabus uxoribus suis, de se expetendam vindictum septuagies septies Cujus loci arcanum sensum sic Damaso scripsit B. Hier. Quæritur quæ sint 77. vindictæ, quæ in Lamech exolvendæ sunt. Ajunt ab Adam usque ad Christum generationes 77. lege Lucam Evangelistam, & invenies, ita esse, ut dicitur. *Et paullo post.* Lamech peccatum, id est, totius mundi, atque sanguinis, qui effusus est, Christi solvetur adventu, qui tulit peccata mundi. *Idem postea Nicolaus Pontif. Lothario regi scripsit, & Alcuinus secutus est.*

(1) Henoch, qui fuit septimus ab Adam. *De Henoch scriptum est Gen. 5.* Ambulavitque cum Deo, & non apparuit quia tulit eum Deus lxx. *postremam hanc partem sic verterunt,* ὅτι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεὸς, *id est, quia transtulit illum Deus. Unde Apostolus ad Heb. 11. hæc ipsa lxx. verba citavit. B. Chrysost. & Theodor. putant curiosum esse inquirere, quo Deus transtulerit Henoch, & num usque ad tempus præsens vivat. Sed utrumque docet Spiritus Sanctus Eccl. 44. his verbis.* Henoch. placuit Deo, & translatus est in paradisum, ut det gentibus pœnitentiam. *Notandum autem est, Enoch quidem filium Cain, de cujus nomine prima civitas appellata est, improbos significare, qui (ut rectè ait Strabus) in præsenti vita suæ spei radicem figunt: Henoch vero hunc, qui fuit septimus ab Adam, qui tanquam sexta die, sexta ætate seculi per Christi adventum ad sanctitatem formatur, eos significat, qui septima ætate in vitam immortalem transferentur, ut alibi ait idem Isid. Exposuit etiam hanc eandem allegoriam B. Aug. in lib. 15. de Civit. Dei. cap. 19.*

(2) Noe, qui interpretatur requies. נח requies interpretatur, B. *Hieron. ab eo igitur, quod omnia opera retro quieverunt per diluvium, appellatus est requies. Similiter B. Chrys. sic appellatum puerum inquit, ut ex interpretatione vocabuli omnes discerent generalem interitum imminere, ut vel timore castigati arcerentur, & virtutem amplecterentur. Sed, ut rectè scribit Cajetanus. Si Lamech verba Etymologiam nominis Noe exponentis perpendantur, de agricultura labore videtur esse sermo, ait enim,* iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. *In quibus tamen verbis suberat prophetia de Ecclesia, & de Christo. Illud constat à Spiritu Sancto per B. Petrum epist. 1. cap. 3. hanc allegoriam insignem, & illustrem esse factam.*

(3) Sem vero. *Genes. 9. ait Noe.* Benedictus Dominus Deus Sem. *Quibus verbis pater Noe Sem pietatem prædixit propter veri Dei cultum apud ejus posteros permansurum, ut præclarè scribit Theodor. Liquet igitur Noe vaticinatum fuisse, nam Abraham, & Patriarchæ, ac denique salus, & decus generis humani Christus Jesus ex Sem orti sunt.*

(4) Japheth. figuravit populum gentium *Genes. 9. dixit Noe:* dilatet Deus Japeth, & habitet in tabernaculis Sem. *In quibus verbis recondita est egregia hæc allegoria. Nam ut scribit B. Hieronymus.* De Sem Hebræi, de Japheth popolus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium à latitudine, quæ Japheth dicitur nomen accepit. Quod autem ait: & habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione, & scientia scripturarum ejecto Israël versamur. *Et ut rectè inquit B. Aug.* In Ecclesiis Christi habitat gentium latitudo, & gentes fruuntur iis, quæ Judæis parata erant, *ut in 9. cap Genes. scribit etiam B. Chrysostomus.*

(5) Cham Judæorum. *Hujus loci allegoriam, id est altiorem sensum luculenter declarat B. Augustinus contra Faustum Manich. lib. 12. & 12. de Civit. Dei cap. 2.*

(6) Nemrod gigas. *De Nemrod legimus Genes.* 10. Chus genuit Nemrod. Ipse cœpit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino, *pro* גבור *Gibbor* lxx. *verterunt* γίγας *gigas: Noster vero interpres* potens *vertit, & paullò post* robustus. *Venator autem ideo dicitur, quòd rapto viveret, & crudelis esset tyrannus. Cujus imperii initium fuit Babylon, quæ mundum, qui totus in maligno positus est, significat, ideoque Apocalyp. 18 vocatur habitatio dæmoniorum. De Nemrod autem legendus est B. Chrysost. 11. Gen. & B. Aug. in 16. lib. de Civit. Dei cap. 3.*

(7) Heber, in cujus familia, *in lib. m. s. est.* unitas fidei *rectiùs, quàm in impressis,* fides unitatis. *Ab Heber autem magis, quàm ab Abraham Hebræos dictos esse, qui Hebræam linguam conservarunt, existimat B. Aug. in loco supradicto. In quo populo civitas Dei in sanctis peregrinata est, & in omnibus sacramento adumbrata. Ideo autem non est linguæ suæ amissione mulctatus, quòd expers fuerit criminis turrim ædificantium, quæ ab eventu Babel appellata est. Gen. 11.*

(8) Melchisedech, qui de fructibus. *In lib. imp. est* vel sacerdotium: *sed melius in m. s. &* sacerdotium. *Cum sacerdotium Chris-*

corporis, & sanguinis sacramentum, id est, oblatio panis, & vini in toto orbe terrarum offertur.

18 Abraham[1] Dei patris gestavit typum, qui filium suum dilectum pro mundi salute tradidit immolandum.

19 Tres[2] Angeli ad eum venientes divinam historialem insinuant Trinitatem.

20 Duas[3] autem uxores, quas habuit Abraham, id est, liberam, & ancillam, Apostolus duo esse testamenta designat.

21 Isaac, & Ismahel duos populos ex utroque testamento procedentes significant.

22 Puer Abraham imaginem priscæ legis designat, per quem propheticè Domino nostro Jesu Christo Ecclesia sponsa præparata est.

23 Esau[4] hispidus, atque rufus, populus est Judæorum, in Christum, & Prophetas impia persecutione sanguineus, & indicio pilosæ cutis tegmine peccatorum horribilis.

24 Jacob[5] autem Christum demonstrat, sive populum gentium, qui Dei patris benedictione prælatus est priori populo Judæorum.

25 Labam Legis, & Diaboli habuit typum, ex cujus corpore assumpsit sibi Christus duas conjuges, plebis scilicet circuncisionis, & gentium.

26 Lia Synagogæ figuram habuit, quæ infirmis oculis cordis sacramenta Dei speculari non potuit.

27 Rachel vero clara aspectu Ecclesiæ typum tenuit, quæ contemplationis acie Christi mysteria cernit.

28 Vir,[6] qui cum Jacob luctam iniit, Christi certamen cum populo Israël figuravit: nam sicut Jacob claudicavit in certamine, ita Judæi claudicaverunt fide in Domini passione.

29 Lot typum habuit sanctorum, qui in fine seculi ab impiorum incendio liberabuntur.

30 Uxor[7] Lot eorum tenuit ty-

Christi, & regnum significaverit Melchisedech, de quo scriptum est Gen. 14. At vero Melchisedech rex Salem proferens panem, & vinum, (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, *scilicet Abraham. Et quamvis Hebræi, & quidam alii putent aliter, multò tamen rectius sentiunt, qui affirmant Melchisedech sacrificium Deo pro Abrahæ nobili victoria obtulisse.* הוציא *enim hoc est, proferens, vel offerens, verbum est, quod usurpatur sæpe in sacrificando. Itaque noster interpres pulchre vertit id quod sequitur.* Et ipse sacerdos Dei altissimi. Erat enim sacerdos Dei altissimi. *Nam sæpe, & sumitur pro enim. Refert autem B. Hier. in longa, & eruditá epist. quem scripsit Evagrio constantem esse Hebræorum opinionem, Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et addit illum pane, & vino puro simplicique sacrificio Christi dedicasse sacramentum. Nobilitavit autem hanc allegoriam Apost. ad Hebræ. cap. 7. & illud Psal.* 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

(1) Abraham Dei patris gestavit typum. *Similiter exposuit hanc allegoriam Origenes in* 22. *Gen. & B. August. lib.* 12. *contra Faustum, & serm.* 71.

(2) Tres Angeli, B. *Aug. in serm. de Tempore* 68. *sic ait*, in eo quòd tres vidit Abraham Trinitatis mysterium intellexit. Quòd autem quasi unum adoravit, in tribus personis unum esse Deum cognovit. *Idem scribit B. Hilar. in* 4. *&* 5. *lib. de Trin. & B. Greg. in hom.* 18.

(3) Duas autem uxores. *Huic allegoriæ magnam auctoritatem dedit Apostolus, qui ubi rem gestam exposuisset, de duabus uxoribus Abraham, Spiritu Sancto afflatus adjecit: illa esse per allegoriam dicta, id est, aliud esse gestum, aliud figuratum, ut ait B. Ambros. qui unà cum Ruperto perspicuè totam allegoriam exponit.*

(4) Esau hispidus. *Emendate scriptum est in lib. m. s.* Impia persecutione sanguineus, *vitiose autem in imp.* Impia persecutione sanguinis. *Porro Esau, quòd totus in morem pellis hispidus natus sit. Gen.* 25. *Seir est appellatus. Nam cur Edom vocatus sit, disertis verbis docent sacræ litteræ, Gen. cap. eodem. Dixit enim fratri Jacob*, da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum, quam ob causam vocatum est nomen ejus Edom. *Sed rufus etiam natus est, ad quod alludit allegoria. Itaque falluntur, qui hinc nomen Edom sortitum esse putant. Eucherius autem & Rupertus similiter scribunt Esau Judæorum populum præsignasse, qui Dominum, & Prophetas occiderunt.* 1. *Thes.* 2.

(5) Jacob autem. *Hanc allegoriam tractat etiam B. Aug. in lib.* 16. *de Givit. Dei. cap.* 37.

(6) Vir, qui cum Jacob. *Cum Angelus in specie humana luctaretur cum Jacob.* 32. Genes. videretque quòd eum superare non posset, tetigit nervum femoris & ejus statim emarcuit. Et benedixit ei in eodem loco. *Quocirca præclare inquit B. Aug. in lib.* 16. *de Civit. Dei. c.* 39. Erat unus, atque idem benedictus Jacob, & claudus, benedictus in eis, qui ex eodem populo in Christum crediderunt, atque in infidelibus claudus, de quibus prædictum est, & claudicaverunt à semitis suis. *Causam autem hujus luctæ fuisse ait Theod. Ut timenti fratrem Esau fiduciam injiceret, qui etiam se superari ab illo passus est. Ac si diceret. Me vicisti, & hominem vinces.*

(7) Uxor Lot. *Idem significatum esse arcano sensu, cum uxor Lot versa est in statuam salis, scribit Orig. in* 5. *cap. Job.* immo Dominus Luc. 17. *hoc testatus est cum ait*, mementote uxoris Lot, *quo loco Theophyl.* præclare (*inquit*) ad exemplum posteritatis, quasi columnæ inscriptum fuisse malum, quod illa perpessa est. Josephus quidem, qui tam multis seculis fuit posterior, se hanc statuam vidisse affirmat. Salis autem propterea fuit, aut quoniam prudentiæ symbolum sal est, & ciborum condimentum, mortalium hoc exemplo condirentur affectus, & mores ad prudentiam formarentur, quæ elucet in divinis præceptis custodiendis, quæ si servasset uxor Lot, non pœnæ, sed profectus sui posteritati exemplum reliquisset.

pum, qui per gratiam Dei vocati postmodum retrò respiciunt.

31 Consequenter [1] ipse Lot Legis gestavit personam, de qua infidelitatis opere pereunt, qui ea carnali intellectu utuntur.

32 Filiæ ejus duæ Samariam significant, & Jerusalem, quæ fornicantur in Lege per adulterium illicitæ doctrinæ.

33 Ruben, [2] primogenitus interpretatur visionis filius, populum figuravit, qui violavit cubile Dei patris, quando carnem, quam sibi Christus desponderat, confixit in patibulo crucis.

34 Simeon [3] scribas designat Judæorum, qui in furore suo occiderunt Prophetas, & in dolore suo suffoderunt fixuris clavorum Christum, firmissimum murum, in quo credentes stabili robore communiuntur.

35 Levi & auctor, & figura est principum sacerdotum, qui Christum crucifixerunt.

36 Judas significat Christum, qui in cubili sepulcri, quasi leo securus, corporis somno, victoque mortis imperio post triduum resurrexit.

37 Issachar [4] Ecclesiæ tenuit typum, quæ subjecit humerum suum ad crucis onus portandum.

38 Zabulon [5] eandem significat Ecclesiam, quæ secus fluctus hujus vitæ inhabitans omnes tentationes, & turbines seculi portat.

39 Nephthalim [6] exprimit omnes sanctos prædicatores, qui instar cervi transilientes ad superna se erigunt, cunctisque credentibus doctrinæ eloquia conferunt.

40 Dan [7] Anti-Christum significat, qui in via vitæ hujus ungulas equi, id est, extrema seculi supplantare nititur morsu pestiferæ prædicationis, ut ejiceat eos, qui extolluntur in hujus mundi deliciis, & divitiis.

41 Gad [8] Christum demonstrat, qui in secundo adventu suo contra Anti-Christum accinctus virtute judicis prœliaturum se nuntiat.

42 Aser [9] eundem demonstrat Dominum Jesum Christum: cujus pinguis est panis in ore fidelium.

Jo-

(1) Consequenter. Lot. *In lib. impr. vitiosè scriptum est* : qui etiam, *pro* : qui ea, *quod est in m. s. hanc autem per obscuram allegoriam sic perspicuè tradit B. Aug. pro sua excellenti scientia.* Lot, (*ait lib. 22. cont. Faust.*) futuræ legis videtur gestasse personam, quam quidam ex illo pro creati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo inebriantes, atque non legitime utendo, infidelitatis opera pariunt, *de toto autem facto ejus, & filiarum idem scribit eruditissimè in eodem libro.*

(2) Ruben primogenitus. *Emendatè est in lib. m. s.* desponderat, *vitiosè autem in impr.* spoponderat. *Ideo autem Ruben, id est, visionis filius à matre Lia est appellatus, ut filii nomine admoneretur, se Dei beneficio, qui ejus angorem viderat, illum genuisse, cum à viro despiceretur, unde nominis etymologiam interpretans dixit*, vidit Dominus humilitatem meam. *Gen. 29.*

(3) Simeon scribas designat. *Jacob gravissimis verbis increpavit filios Simeon, & Levi Gen. 49. quod contra fœderis religionem in cæde Sichimitarum sint crudelissime bacchati ob stuprum Dinæ oblatum à Sichem. In quibus verbis Spiritus Sancti instinctu pronuntiavit sanctus senex illustrem prophetiam contra scribas, & sacerdotes, qui communi sententia Dominum occiderunt. Illi enim ex Simeon, hi ex Levi orti sunt, ut ait Cyrill. & Orig. in cap. supradictum. Sunt autem aliquot verba ex ipso vaticinio replicata in hac allegoria.*

(4) Issachar Ecclesiæ typum tenuit. *Mendose sequitur in lib. imp.* qui subjecit, *emendate autem in m. s.* quæ subjecit.

(5) Zabulon. *Non minus gravis error est in hoc loco.* Quæ secus fluctus hujus vitæ inhabitantes. *Legendum enim est*, inhabitans, *ut habent m. s. exemplaria. Exponit hanc allegoriam præclarè B. Ambros. de Benedict. Patriarcharum cap. 5.*

(6) Nephthalim. *De Nephthali dixit pater Jacob. Genes. 49.* Nephthali cervus emissus dans eloquia pulchritudinis. *Ubi Eucherius de Apostolis, & Evangelii prædicatoribus arcano sensu intelligi hoc ait, qui cum cervis quod veloci cursu ad cœlestia contendant, & de latibulis animorum virulentos quodammodo extrahant & necent, rectissimè comparantur Marc. 16.*

(7) Dan Anti-Christum significat. *In lib. impr. est*, in hujus mundi deliciis *sed luculentius in m. s.* in hujus mundi deliciis, & divitiis. *Pulchrè, & copiose exposuit hanc ipsam allegoriam B. Greg. 31. Mor. c. 18 Theodoretus etiam quæst. 109. in Genes. ait; Spiritum Sanctum hæc de Anti-Christo prænuntiasse, quæ à Patriarcha Jacob de Dan dicta sunt. Idem etiam sentit B. Ambros. in lib. de Benedict. Patriarch. cap. 7. ubi Anti-Christum de tribu Dan futurum scribit.*

(8) Gad Christum demonstrat. *Tam in lib. imp. quàm in m. s. est.* prœliandum se nuntiat., *forte fuit error librariorum, pro* prœliaturum. *Eucher. inquit, Gad ante, & retro accinctum ad prœliandum Christi Domini personam exprimere, qui ante, & retro contra Anti-Christum prœliabitur gladio verbi Dei, de quo gladio mentio fit Psal. 44. & Matth. 10. Addit etiam B. Ambros. Moysen explicuisse Deut. 33. hanc Prophetiam evidenter esse de Christo.*

(9) Aser eundem demonstrat. *De Aser dixit pater Jacob*: Aser panis pinguis, & præbebit delicias regibus, *quod vaticinium similiter de sacrosancta Eucharistia intelligunt B. Ambros. in lib. de Benedict. Patriarch. cap. 9. & Eucher. cum Ruperto in 49. cap. Gen.*

43 Joseph, qui venditus est à fratribus, & in Ægypto sublimatus, Redemptorem nostrum significat à populo Judæorum in manus persequentium traditum, & nunc in gentibus exaltatum.

44 Benjamin [1] Pauli Apostoli imaginem prætulit, quia & minimus omnium Apostolorum fuit electione, & de tribu ejus descendit: Iste est lupus rapax manè persecutor diripiens, vesperè doctor pascens.

45 Manasses [2] prioris populi figuram gestavit.

46 Ephraim autem gentium, qui per benedictionem Patriarchæ præpositus est majori populo Judæorum.

47 Thamar [3] Ecclesiæ imaginem gestat, quæ à Christo per annulum fidei, & virgam crucis conceptionem sanctæ meruit ubertatis.

48 Duo gemini in utero Thamar duos populos figuraverunt: quorum posterior natus, qui manum prior ex utero misit, quia gentium populus antea quidem est per Prophetas ostensus: sed postea revelatus, cujus ideo obstetrix ligavit dexteram cocco, quia idem populus per sanguinem Christi crucis notatus est signo.

49 Dina [4] filia Jacob Synagogam, vel animam significat: quam in exterioribus seculi curis repertam Sichem princeps terræ opprimit, id est, Diabolus vitio concupiscentiæ carnalis corrumpit.

50 Bala concubina Jacob, quam Ruben incesto crimine polluit, significat legem Veteris Testamenti, quam populus Israël prævaricando commaculavit.

51 Job in factis, dictisque suis personam exprimit Redemptoris.

52 Uxor ejus, quæ eum ad maledicendum provocat carnalium pravitatem designat.

53 Tres amici Job typum tenuerunt hæreticorum: qui sub specie consolandi studium seducendi gerunt.

54 Eliud [5] verò doctorem superbum, & arrogantem demonstrat: qui duriùs increpationem suam fidelibus intra sanctam Ecclesiam irrogat.

55 Pharao [6] figuram dabuit Diaboli: qui hujus seculi captivitate populum Dei perdere, & terrenis vitiorum operibus prægravare tentavit.

56 Filia Pharaonis, quæ Moysen expositum ad ripam fluminis collegit, Ecclesia gentium est: quæ Christum ad flumen salutaris lavacri reperit.

57 Moyses typum Christi gestavit: qui populum Dei à jugo Diabolicæ servitutis eripuit, & ipsum Diabo-

(1) Benjamin Pauli Apostoli. *In lib. impres. est:* qui & minimus Apostolorum: *sed plenius in m. s.* quia & novissimus, & minimus *&c. Et quidem minimum Apostolorum se ipse appellat 1. Cor. 15. & novissimum, de Benjamin autem sic dicit pater Jacob. Gen. 49.* Benjamin lupus rapax manè comedet prædam, & vesperè dividet spolia. *Quæ verba, quod ad misticum sensum pertinet, de Paulo Apostolo manifestissimam prophetiam esse scribit B. Hieron. in Quæst. Hebr. quod in adolescentia sua persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelii fuerit. Copiosè autem imprimis, & ornatè de hoc ipso disserit B. Ambr. de Benedict. Patriarchar. cap. 12. fuisse autem Paulum de tribu Benjamin constat ex cap. 3. Epist. ad Philip.*

(2) Manasses prioris populi. *Connexa est hæc allegoria cum sequenti, in qua mendum est in lib. impr.* præpositus est major pro majori. *Breviter autem B. Cyrillus has allegorias complexus est his verbis*, præfertur Ephraim Manasse, hoc est, gentes Judæis, qui adversùs servatorem impiè egerunt, atque novissimi fiunt primi, & primi novissimi. *Ducit etiam B. Ambros. ex etymologia nominum argumentum hoc modo, de Benedict. Patriarch. c.* Manasses ex oblivione Latina interpretatione significatur, eo quod populus Judæorum oblitus est Deum suum, qui fecit eum. Ephraim autem fœcunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, quod proprium est populi junioris, qui corpus est Christi augens patrem & Deum proprium non derelinquens.

(3) Thamar Ecclesiæ. *Sapienter docet B. Aug. in lib. 22. cont. Faust. cur de quibusdam malis operibus hominum in Scripturis Sanctis quadam non mala, sed bona futura significentur. Ibidem etiam docet typum Ecclesiæ gessisse Thamar.*

(4) Dina filia Jacob. *Eleganter enarrat hanc allegoriam B. Greg. lib. de Cura past. p. 3. c.30. de Mente, quæ sua studia negligens actiones alienas curat.*

(5) Eliud verò. *Pulchrè ponitur ante oculos arrogantia Eliud. cap. 32. Job, & quàm inflatus, atque ira percitus invectus sit in amicos suos, & in sanctum virum Job.*

(6) Pharao figuram. *Opera carnis, de quibus Apostolus agit cap. 4. ad Galat. comparat cum luto, & lateribus, de quibus fit mentio Exod. 1. hanc autem allegoriam copiosè persequitur B. Aug. in serm. 84. de Temp. & 85. & B. Cyrillus in supra dict. c. Exodi.*

bolum in æterna pœna damnavit.

58 Aaron sacerdos, qui cruore victimarum populum expiabat, significat Christum: qui sacrificio sanguinis sui peccata diluit mundi.

59 Maria[1] soror Moysi Synagogæ speciem prætulit: quæ leprosa propter detractionem, & murmurationem contra Christum extitit.

60 Uxor[2] Moysi Æthiopissa figuravit Ecclesiam ex gentibus Christo conjunctam: cujus ob causam zeli Synagoga obtrectans adversùs Christum, illico contagio lepræ perfunditur.

61 Amalech[3] designat Diaboli figuram: obvius Dei populo per signum crucis evincitur.

62 Sehon[4] quoque rex Amorræorum, qui vertitur in Latinum tentatio oculorum, eundem Diabolum significat, qui mendacio fallendi sese in Angelum lucis transfigurat. Ipse est Og rex Basan, qui interpretatur conclusio, qui intercludere molitur difficultate vitiorum viam fidei nostræ, ne pateat nobis transitus ad regnum promissum vitæ æternæ.

63 Viri[5] septuaginta duo seniores, super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationum linguas in hoc mundo diffusas ostendunt, ex quibus multi credentes gratiam Spiritus Sancti acceperunt.

64 Dathan,[6] & Abiron, & cæteri, qui se à Moyse, & Aaron segregantes sacrificium usurpare conati sunt, hæreticorum pravitatem designant, & perniciem eorum, qui se à sacerdotibus Christi, & à societate Ecclesiæ dividunt, & sacrificia profana assumunt.

65 Balaam,[7] qui cadens apertos oculos habuit typum eorum tenuit, qui per fidem cognitionem Dei habent sed obscurati malis operibus corruunt.

66 Phinees, qui Zambri, & scortum in adulterio conversantes pariter interemit, figuram tenuit sanctorum Doctorum: qui Judæos, & hæreticos spirituali mucrone in amplexu falsæ doctrinæ concurrentes feriunt.

67 Ille, qui in Sabbatho ligna colligens lapidari jubetur, significat eum, quem Christus inveniet cum peccato in die judicii.

Duo-

(1) Maria soror Moysi. *Cur cum Aaron socius fuerit peccati, sola Maria lepra affecta sit, causas exponit Theodoret. in quæst. Num. q. 23.*

(2) Uxor Moysi Æthiophissa. *B. August. in lib. Quæst. super Num. q. 20. rectè sentit solam fuisse Moysi uxorem Sephoram Madianitidem filiam Jethro, cæterùm eam vocari Æthiopissam, quòd Madianitæ aliquando appellentur Ethiopes in sacris litteris ut 2. Paralip. 14. cum Josaphat bellum gessit contra illos. Idem scribit Theodoretus in q. 22. in eundem lib. Num. confutata opinione, vel potius fabula Josephi & Apollinarii. Causa ergo convitii fuit, quod alienigenam Moyses duxisset uxorem: Aaron autem Israëlitidem. Hanc autem ipsam allegoriam præclarè exponit B. Aug. in serm. 86. de Temp. & Theodor. in q. 4. in lib. Exodi.*

(3) Amalech designat. *Res gesta narratur Exod. 17. Est autem Amalechites regio in deserto ad meridiem Judææ trans urbem Petram, ut scribit B. Hier. de Loc. Hebraicis. Amalech porro nepos Esau nominis, & generis auctor fuit huic genti. Gen. 36. Tractat autem nobilem hanc allegoriam B. Aug. in serm. 93. de Tempore, ubi ait Möysem ipsa elevatione manuum mysterium crucis ostendisse. Et ut eruditè ait Theodoretus in q. 34. in Exod. quemadmodum cum famulus Domini manus tenderet, cadebat Amalech: ita Domino manus tendente in cruce Diaboli castra jugulata sunt.*

(4) Sehon quoque *hic quoque correctiora sunt exemplaria m. s. quæ sic habent:* ipse est Og rex Basan. *Nam in lib. impr. est,* ipse est rex Basam. *Utraque autem hæc allegoria ex etymologia præcipue nominum Sehon, & Og orta est.*

(5) Septuaginta duo viri seniores. *In m. s. lib. sic scriptus est locus hic:* Septuaginta duo viri seniores super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationum linguas *cum in lib. impr. utrobique duo desiderentur. Et quidem fuisse septuaginta duos illos viros, quos divinus afflavit spiritus numeratis Eldad, & Medad perspicuum est legenti cap. 11. lib. Num. Totidem etiam fuisse gentes, quæ ex tribus filiis Noe ortæ sunt, docet diligenter B. Aug. in lib. 16. de Civit. Dei cap. 3. computatis gentibus, quæ numerantur Gen. 10. & sanè hac de causa existimatur Dominus 72. discipulos elegisse Luc. 10. quos significabant 72. palmæ repertæ in Elim. Exod. 15. ut notat Theophylact. in dictum cap. Lucæ.*

(6) Dathan & Abiron. *Principes seditionis contra Moysen & Aaron extiterunt Core & Dathan atque Abiron, cum Hon, aliique ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ Num. 16. Et quidem quod Core seditionem moverit minus fortasse mirum, erat enim ex tribu Levitica: de cæteris vero tribus seditionis principibus eam rationem affert Theodor. in q. 33. in Num. quod cum orti essent ex Ruben primogenito, illi sacerdotium adhuc competere existimabant. Notandum autem est in Theodoreto perperam poni Eliab, pro Hon filio ejus.*

(7) Balaam qui cadens. *Hanc egregiam allegoriam noster Isidorus à B. Gregor. cujus fuit studiossissimus, mutuatus est. Is enim lib. 25. cap. 14. in 34. cap. Job sic ait.* Unde etiam de Balaam scriptum est, qui cadens apertos habet oculos, cadens quippe in opere, apertus tenuit oculos in contemplatione. Ita ergo hi etiam oculos aperientes in fide, & non videntes in opere, intra Ecclesiam positi pia expecie, extra Ecclesiam positi sunt impia conversatione.

68 Duodecim exploratores Scribarum, & Pharisæorum imaginem tenuerunt: qui Israëliticum populum averterunt, ne confiderent divinæ repromissionis gratiam adipisci posse per Christum.

69 Duo portitores, qui de terra promissionis botrum in ligno humeris gestaverunt, duorum populorum significantiam expresserunt, quorum prior Judaicus gradiens aversus terga dat Christo, posterior Christianus eum, quem vehit, inspicit, & sequitur Christum.

70 Jesu [1] Nave imaginem Salvatoris expressit, qui nos in terram repromissionis induxit, & in regnum cœlestis gloriæ collocavit.

71 Raab [2] meretrix figuram tenuit Ecclesiæ, quæ per coccum, id est, per passionis Dominicæ signum, ab interitu mundi salvatur.

72 Duo exploratores missi ab Jesu in Jerico, quos suscepit Raab, duo intelliguntur testamenta in mundum missa: quæ suscepit Ecclesia ex gentibus congregata.

73 Acham, qui de Jerico anathemate concupivit, significat nequam, & peccatorem, qui post fidem seculares mores, vel mundi illecebras appetit.

74 Gedeon, [3] qui cum trecentis viris perrexit ad Prœlium, typum Christi gestavit: qui in signo crucis de mundo victoriam reportavit. Trecentorum enim numerus in Tau littera continetur, per quam crucis species ostenditur.

75 Sisara typus Diaboli fuit. Jahel autem, quæ tempora ejus clavo, & malleo transfodit, Ecclesiæ typum expressit: quæ per vexillum crucis Diaboli imperium interfecit.

76 Ipsa quoque Debora ejusdem Ecclesiæ typum portans, devicto in Sisara Diabolo, canticum cœlestis gloriæ proclamat.

77 Jephte, [4] qui pro victoria obtenta filiam immolavit, Redemptoris ostendebat figuram, qui ex mundo triumphans carnem propriam in sacrificium obtulit.

78 Samson Salvatoris nostri mortem, & victoriam figuravit, sive quia de faucibus Diaboli gentes, quasi favum ab ore reperti leonis abstraxit, sive quia post mortem plures lucratus, plurimosque moriens, quàm vivens, extinxit.

79 Dalida, quæ Samson verticem decalvavit, Synagogam significat: quæ Christum in loco Calvariæ crucifixit.

80 Ruth alienigena, quæ Israëlitico viro nupsit, Ecclesiam ex gentibus ad Christum venientem ostendit.

81 Booz autem Christum verum Ecclesiæ sponsum expressit.

82 Anna, quæ fuit sterilis, & post-

(1) Jesu Nave. *Josue filium Num, quem* lxx. *Jesum filium Nave vocant, virum insigni animi fortitudine Moyses & vivus habuit ministrum, & moriens imperii successorem. Ejus primùm mentio fit Exod.* 17. *Cum nobilem pugnam inivit cum Amalech, in qua etiam victor fuit. Quocirca preclarè ait Origenes in illum ipsum locum.* Usque ad hunc locum beati nominis Jesu nusquam facta est mentio, hic primùm vocabuli hujus splendor effulsit. *Idem cum undecim sociis terram promissam exploravit, & Judæos fractos metu ac debilitatos confirmavit, Num.* 13. *Quo loco Osee, id est, Servator appellatur, id quod notavit in q.* 25. *in Num. Postremò populo Dei post devictum unum & triginta reges, in terram promissam introducto, illam divisit. Et cum nomine tum rebus præclarissime gestis Christi Jesu Salvatoris nostri imaginem expressit.*

(2) Raab. *Nam Jericho, id est, Luna mundum significat, qui totus in maligno positus est* 1. *Joann. cap. ult. A cujus exitio Christi sanguine liberamur.*

(3) Gedeon *De littera T. Græca sermo est. Hanc autem allegoriam egregiè tractat B. Aug. his verbis in q.* 37. *in lib. Jud. numerus, quia trecenti erant, signum insinuat crucis propter litteram T. Græcam, qua iste numerus significatur, per quos etiam gentes magis in crucifixum credituras præfiguratum est, quod littera Græca est. Unde Græcorum nomine Apostolus, omnes gentes significat, cum dicit: Judæo primùm & Græco. Quòd in linguis gentium Græca ita excellat, ut per illam omnes decenter significentur.*

(4) Jephte. *B. Hieron. ait, in vovendo illum fuisse stultum, & in reddendo impium. In eadem sententia est B. Thomas. Sed B. Aug. q. 49. in lib. Jud. Quæstionem hanc magnam esse ait, & ad judicandum difficillimam, de qua ipse copiosè in primis & eruditè disserit. Utcunque sit, certum est de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quædam non mala, sed bona futura significari, idquod eruditè probat idem B. Aug. in lib. 12. cont. Faustum.*

postmodum fœcunda facta est, Ecclesiam Christi significat: quæ priùs in gentibus erat sterilis, nunc largiter pollet per universam terram prole numerosæ fœcunditatis.

83 Heli sacerdos reprobatus abjectionem sacerdotii Veteris Testamenti præfiguravit.

84 Samuel [1] verò, qui reprobato Heli in ministerio sacerdotali successit, novi sacerdotii successionem abjecto veteri sacerdotio prænuntiavit.

85 Duo filii Heli sacerdotes, qui capta à gentibus arca perempti sunt, significant posteritatem sacerdotii prioris fuisse extinctam, & Legis Testamentum, ad cultum gentium esse translatum.

86 Saul regni Judaici insinuat repromissionem, vel reprobationem, sive ejusdem populi æmulationem, qui David, id est, Christum injusto odio invidiæ conatus est occidere.

87 David filii Dei & salvatoris nostri expressit imaginem, seu quod insectatione Judæorum injustam persecutionem sustinuit, sive quia Christus ex ejus stirpe carnem assumpsit.

88 Urias Hetheus typum habuit Diaboli, cujus conjugio priùs erat copulata Ecclesia, quam Christus concupivit lavantem à sordibus seculi semetipsam, & per lavacri undam purificantem.

89 Salomon Christi prænuntiat figuram, qui ædificavit domum Deo in cœlesti Jerusalem, non de lignis & lapidibus, sed de sanctis omnibus.

90 Regina Austri, quæ venit ad audiendam sapientiam Salomonis, Ecclesia intelligitur, quæ ad verbum Dei ab ultimis finibus terræ congregatur.

91 Roboam filius Salomonis, & Jeroboam servus, quibus Israël in duas partes divisus est, significant divisionem illam in Domini adventu factam, in qua pars credentium ex Judæis regnat cum Christo, qui est ex David genere ortus: pars verò secuta Anti-Christum, cujus ad cultum nefandæ servitutis errore constricti sunt.

92 Golias designat Diabolum, cujus elevationis superbiam Christi prostravit humilitas.

93 Elias Christum demonstrat, quia sicut igneo curru ad superna sublatus est; ita Christus ministeriis Angelorum assumptus est in cœlum.

94 Vidua, [2] ad quam mittitur Elias pascendus, Ecclesia est: ad quam per fidem venisse legitur Christus, cujus farinæ, & oleo benedicitur, & non deficit, id est, gratia corporis Christi, & chrismatis unctio, quæ toto mundo quotidie impenditur, & nunquam minuitur.

95 Elisæus eundem Redemptorem Dominum figuravit, qui de montis altitudine, id est, cœlorum descendens sublimitate humiliavit seipsum à forma Dei usque ad formam hominis, ac mortuis membris sua membra composuit, & nostram mortalitatem sui corporis medicina sanavit.

96 Pueri [3], qui insultantes Elisæo,

(1) Samuel verò. *Samuelem non fuisse sacerdotem, sed Levitam multi existimant: ortus enim est ex Abiathar filio Core 1. Paral. 6. cum sacerdotes necesse fuerit originem ducere ex Aaron. Atque id videtur innuere psal. 98. his verbis* Moyses & Aaron in sacerdotibus ejus: *de Samuele autem ait, &* Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus At *B. Aug. hoc ipso loco affirmat sacerdotem, & quidem magnum fuisse Samuelem. Et 2. lib. retr. cap. 43. ait: Samuelis patrem non fuisse quidem sacerdotem, reperiri tamen in filiis Aaron.*

(2) Vidua ad quam mittitur Elias *duas has allegorias de Elia & Christo tractat præclarè B. Aug. in serm. 201. de Tempore, qui sermo est 2 in Dom. 3. de Trinitate.*

(3) Pueri qui per stultitiam. *Rectus est in lib. m. s.* qui puerili stultitia, *quam in impr.* qui per stultitiam. *Id quod docent hæc verba B. Aug. quæ ab illo mutuatus est noster Isidorus, ait enim in lib. 12. contra Faust.* Elisæo pueros insultantes & clamantes calve, calve, bestiæ comedunt: puerili stultitia deridentes Christum in loco Calvariæ crucifixum, invasi à dæmonibus pereunt. *Superiorem autem, de eodem Elisæo & Domino allegoriam exponit B. Ambr. in epist. ult. lib. 4.*

sæo, clamabant: ascende calve, ascende calve, & invasi ab urso perierunt; indicant populum Judæorum, qui puerili stultitia deriserunt Christum in loco Calvariæ crucifixum, & capti à duobus ursis, id est, Tito, & Vespasiano interierunt.

97 Puer Elisæi cum baculo ad resuscitandum mulieris filium missus typum priscæ Legis ostendit: quæ generi humano transmissa nihil præstitit, nisi quod in virga solam auctoritatem severitatis monstravit.

98 Sunamitis filius mortuus humani generis figuram tenet, super quod Christus septies oscitans spiritum septiformis gratiæ spiritualiter aspirat, per quem à morte peccati reviviscat.

99 Septem millia viri, de quibus dictum Eliæ, quòd non curvaverunt genua ante Baal, significant numerum sanctorum, qui spiritu septiformis gratiæ adimpleti, Diabolo renuntiaverunt.

100 Naaman [1] Syrus significat populum ex gentibus, maculis delictorum pollutum, atque à Christo per sacramentum baptismi purificatum.

101 Ozias rex, qui ob meritum scelerum suorum in fronte contagio lepræ perfunditur, regnum indicat Judæorum, qui dedecus, & malum perfidiæ in fronte gerunt, ubi crucis signum portare debuerant.

102 Ezechias rex, cui pro bono opere quindecim anni ad vitam adjiciuntur, significat omnes sanctos, quibus ad acquirendam vitam æternam quinque libri Legis cum decem verbis Decalogi dati sunt, ut per complementum Legis, & præceptorum regni cœlestis plenitudinem consequantur.

103 Josias rex, qui celebravit Pascha, & de templo Domini idola multa depulit, significat Christum, qui pro nobis passionem suscepit, atque omnia execrabilia gentium de templis corporis nostri dejiciens, igne virtutis suæ exusta comminuit, atque in hujus seculi torrentem projecit.

104 Sedechias, cujus oculos in Reblatha rex Babylonis evulsit, divites, & peccatores hujus mundi significat, in Latinum enim vertitur Reblatha, multa hæc: ideoque iste significat eos, qui in hujus mundi multa actione, & affectione involvuntur, atque à Diabolo capti intelligentiæ oculos perdunt.

105 Isaias formam Evangelistarum, & Apostolorum expressit, qui universa sacramenta Christi, non quasi futura, sed quasi præsentia prædicavit.

106 Jeremias autem in verbis, & passionibus suis mortem, & passionem figuravit Domini Salvatoris.

107 Ezechiel imaginem Christi gestavit, qui positus in terrena peregrinatione, populum salutaribus præceptis instigat.

108 Daniel, qui vitam cœlibem tenuit, similitudinem habuit continentiâ suâ eorum, qui sunt in otio sancto, & terrenis copiis non abutuntur.

109 Oseas [2] Christi demonstrat figuram: qui ex fornicatione gentium assumpsit in corpore suo Ecclesiam.

110 Joel, qui interpretatur incipiens, indicat typicè eos, qui fidei ostium, & divinæ scientiæ incipiunt cognoscere sacramentum.

111 Amos pastor & rusticus, Christi est typus, qui ab officio pastorali pecorum, id est, ab Hebræorum

(1) Naaman Syrus. *Exponit hanc allegoriam B. August. in ser. 108. de Tempore, ubi egregiè ait: audivit Naaman puellam, & venit ad Elisæum, audivit populus gentium prophetiam, & venit ad Christum. Naaman veniens ad Elisæum sanatur à lepra, & populus gentium veniens ad Christum ab omni peccatorum lepra purgatur.*

(2) Oseas. *Hanc allegoriam illustravit, & multis similibus exemplis locupletavit B. Hier. in proœm. ad Pammach. in Oseam Prophet.*

rum règimine translatus, nunc alios greges pascit in gentibus.

112 Abdias qui in Samaria centum pavit Prophetas, significat omnes fidei prædicatores, qui in hoc mundo alimentis sacrarum scripturarum omnes credentes reficiunt.

113 Jonas Christi mortem figuravit, qui tribus diebus, ac noctibus in corde terræ, quasi in ventre ceti, quievit.

114 Habacuc [1] luctator fortis, populus est fidelis, qui super excelsa constitutus, in cruce Dominum contemplatur dicens: cornua in manibus ejus, ibi confirmata est virtus gloriæ ejus.

115 Sophonias [2] qui interpretatur, speculator, vel absconditum Domini, significat eos qui per contemplationis arcanum, ad perfectum perveniunt meritorum.

116 Æggæus, [3] & Zacharias, figuram gestaverunt sanctorum, qui nobis in hujus peregrinationis vita futurum tempus liberationis declarant.

117 Malachias, qui Angelus Domini interpretatur, typum Salvatoris nostri tenuit, qui Angelus magni consilii dicitur.

118 Jesus sacerdos magnus figuram gerebat Christi, per quem ex peregrinatione seculi hujus, ad cœlestem Jerusalem nobis patet ingressus.

119 Zorobabel sacerdos, typus est Domini Salvatoris, qui reduxit de captivitate populum, & de vivis lapidibus construxit Domino templum.

120 Judith, & Esther typum Ecclesiæ gestant, hostes fidei puniunt, ac populum Dei ab interitu eruunt.

121 Tobias, priscæ legis imaginem tenuit, cujus oculos Judaicæ hirundines obcæcant, dum eos luminis sacramenta malè intelligentes obcæcant.

122 Tobias filius ejus, Domini nostri Jesu Christi imaginem habuit, qui velut absconditam, & obcæcatam figuræ caligine Legem claritate suæ virtutis illuminat.

123 Tres pueri prætulerunt figuram sanctorum, qui corpus suum in persecutionem pro Christi nomine obtulerunt.

124 Susanna figuram Ecclesiæ habet, quam testes falsi Judæi, quasi adulteram Legis, accusant.

125 Nabuchodonosor rex, typus Diaboli fuit, qui hæreticorum plebem erroris captivitate devictam, de Jerusalem, id est, de Ecclesia in Babyloniam, id est, in ignorantiæ confusionem abduxit.

126 Princeps [4] coquorum, qui muros Jerusalem subvertit, hoc significat, quòd omnes, qui ventris desiderio serviunt, virtutes animæ destruunt.

127 Machabæi septem, qui sub Antiocho acerbissima perpessi tormenta gloriosissimè coronati sunt, significant

(1) Habacuc. *Ait B. Hieron. in procem. in Jolem, περιλαμβάνων, id est, amplexans, sive amplexatio, sive luctans. Atque, ut idem ait in procem. in Habacuc, vel ex eo quod amabilis Domini est, vocatur amplexatio, vel quod in certamen & luctam, & ut ita dicam, amplexum, cum Deo congreditur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce, ausus est Deum ad disceptationem vocare justitiæ. Ibidem Græcos & Latinos notat, quòd apud eos corruptè nomen ἀβακοὺμ Id est Habacum legeretur, qui apud Hebræos dicitur* חבקוק *Habacuc.*

(2) Sophonias. *Nomen Sophoniæ inquit B. Hieron. in* 1. *cap. ejusdem prophetæ*, alii speculam, alii arcanum Domini transtulerunt.

(3) Aggæus & Zacharias. *Causam dedit huic allegoriæ, quod hi duo prophetæ secundo anno Darii regis Persarum filii Histaspis, cum septuagesimus annus vastitatis templi, quem prædixerat Jeremias, esset completus, Judæos ad templi instaurationem mirificè incitaverunt.*

(4) Princeps coquorum *Hæc allegoria cum* lxx. *versione congruit. Id enim quod Hebraicè dictum est de Nabuzardam*, 4. *Reg. cap. ult.* רב טבחים *rabtabbahim. Noster interpres vertit, princeps exercitus :* lxx. *vero ἀρχιμάγειρος, id est, princeps coquorum. Causam hujus varietatis doctè exponit Lyppomanus, in caten.* 37. *Genes. B. quidem Hieronimus in quæst. heb. sic ait: in plerisque locis archimagiros, id est, coquorum principes; pro magistris exercitus scriptura commemorat, μαγειρεύειν. quippe Græcè interpretatur occidere. B. etiam Augustinus in quæst. in Gen. sic scribit ;* nolunt quidam præpositum coquorum interpretari, qui Græcè *ἀρχιμάγειρος* dicitur, sed præpositum militiæ, cui esset potestas occidendi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonosor misit, penes quem potiùs invenitur primatus fuisse militiæ.

cant Ecclesiam septiformem, quæ ab inimicis Christi multam martyrum stragem pertulit, & gloriæ cœlestis coronam accepit.

EX NOVO TESTAMENTO.

1 QUATUOR Evangelistæ Jesum Christum sub quatuor animalium vultibus figuraliter exprimunt.

2 Matthæus enim eundem Redemptorem nostrum natum, & passum annuntians, in similitudinem hominis comparat.

3 Marcus à solitudine exorsus, leonis figuram induit, & Christi regnum invictum, potentiamque proclamat.

4 Lucas quoque per vituli mysticum vultum Christum pro nobis prædicat immolatum.

5 Joannes [1] autem per figuram aquilæ eundem Dominum post resurrectionem carnis demonstrat evolasse in cœlum.

6 Petrus personam Ecclesiæ gestat, quæ habet potestatem dimittendi peccata, atque reducendi ab inferis homines ad cœlestia regna.

7 Apostoli quoque omnes totius Ecclesiæ portant typum, quia & iidem in dimittendis peccatis similem acceperunt potestatem, habentes quidem & formam Patriarcharum, qui per verbum prædicationis in toto orbe terrarum Deo populos spiritualiter genuerunt.

8 Septuaginta [2] duo discipuli significant illustrationem totius orbis per Evangelium Trinitatis. Viginti quatuor enim horis mundus omnis peragitur, qui numerus triplicatus propter eandem Trinitatem in LXXII. deducitur. Idcirco autem mittuntur bini, propter prædicandum Dei amorem, & proximi, vel mysteriorum gemina testamenta.

9 Joseph typicè Christi gestavit speciem, qui ad custodiam sanctæ Ecclesiæ deputatus est, quæ non habet maculam, aut rugam.

10 Maria autem Ecclesiam significat, quæ cum sit desponsata Christo, virgo nos de Spiritu Sancto concepit, virgo etiam parit.

11 Zacharias sacerdos, qui Angelo jubente obmutuit, silentium Legis, & Prophetarum adveniente Christo ostendit.

12 Joannes formam habuit Legis; qui Christum annuntiavit, & remissionem peccatorum per lavacri gratiam prædicavit.

13 Magi figuraverunt gentium populos lucem fidei cognituros, indicantes sacramentorum muneribus Christum: per thus, esse Deum: per myrrham, hominen passum, atque sepultum, per aurum, regem omnium seculorum.

14 Herodes, qui infantibus necem intulit, Diaboli formam expressit, vel gentium, qui cupientes extinguere nomen Christi de mundo, in cæde martyrum sævierunt.

15 Muti in Evangelio significant illos, qui fidem Christi non confitentur.

16 Cæci illos signant, qui fidem, quam credunt, nequaquam intelligunt.

17 Surdi illos figurant, qui non exhibent obedientiam præceptorum.

(1) Joannes autem. *Hæ primæ quinque allegoriæ sumptæ sunt ex 1. cap. Ezech. quo loco B. Hieron. eruditè disserit de hoc argumento, quod uberius tractat in proœmio in commentarios super Matth. Congruunt autem cum vaticinio Ezechielis ea, quæ de eisdem animalibus scribit B. Joann. Apocal. cap. 4.*

(2) Septuaginta duo: *Mundum peragi 24. horis perinde est, ac si diceret: motu primi cœli (empyreum excipio) 24. horis inferiores omnes cœlestes orbes circumagi.*

17 Claudi illos demonstrant, qui implere præcepta salutaria negligunt.

18 Homo prudens, qui ædificavit domum suam supra petram, significat doctorem fidelem, qui in Christo doctrinæ suæ, & vitæ suæ stabilimentum constituit.

19 Ille [1] verò, qui ædificavit domum suam super arenam, hæreticum designat, qui ædificat doctrinam falsam, ut ruinam faciat magnam.

20 Leprosus, [2] quem Christus descendens de monte primum curavit, humanum indicat genus delicti contagio maculosum. Hoc Redemptor, dum de cœlorum altitudine quasi de monte descendit, à vario dæmonum cultu detraxit, atque in unitatem fidei reparavit.

21 Centurio [3] fidem gentium significat, quæ salutem filii sui infirmi ad mortem petens humiliter dixit: Domine non sum digna, ut intres sub tectum meum, quæ persecuta sum Ecclesiam tuam.

22 Puer autem Centurionis, & filia Chananææ mulieris, quos Christus non veniens ad eos salvat, easdem gentes ostendunt, quas Dominus non corporali præsentia visitavit, sed per fidem verbi salvavit.

23 Ipsa quoque mulier Chananæa Ecclesiæ ex gentibus gerit figuram, quæ tanquam canis quærebat micas de mensa dominorum, id est, satiari doctrinis Apostolorum, & Prophetarum.

24 Socrus Petri febriens significat Synagogam æstu carnalium desideriorum accensam, cujus filia est pars illa credentium, quæ data est Petro regenda.

25 Scriba [4] repudiatus, qui propter quæstum Dominum sequebatur, significat eos, qui Christi fidem non propter Dominum, sed propter lucrum seculi appetunt.

26 Dæmoniacus, quem Dominus in regione Gerasenorum à dæmonum legione curavit, significat Gentilem populum multorum cultibus dæmoniorum obnoxium.

27 Pastores porcorum fugientes, qui ea, quæ gesta sunt, nuntiant in civitatem, significant principes impiorum, qui dum fidem Christi fugiunt, virtutes tamen ejus stupentes mirantur, & prædicant.

28 Paralyticus [5] jacens in lectulo, anima est vitiis dissoluta in corpore suo, quæ dum fuerit gratia Christi per peccatorum remissionem sanata, confestim pristino robore recepto resurgit, & lectum carnis, in quo debilis antè jacebat, ad domum virtutum reportat, ut se intra conscientiæ suæ secreta constringat, & nequaquam in exterioribus ultra voluptatibus dissoluta discurrat.

29 Archisynagogi [6] filia, ad quam dum curandam pergeret Dominus, tamen priusquam ad eam veniret, tetigit eum à tergo mulier, quæ pro

(1) Ille verò. *B. Chrysost. in cap. 7. Matth. tractat hanc allegoriam, & tres causas reddit, cur impii homines cum arena conferantur. Quòd steriles sint & infæcundi, quòd in varias opiniones distracti non cohæreant inter se, & quod sint innumerabiles, sicut arena, Apoc. 20. B. autem Hieronymus propriè putat hoc hæreticis convenire.*

(2) Leprosus. *Hanc allegoriam videtur à B. Isidoro, Beda sumpsisse, qui fuit ejus imprimis studiosus, & centum annis posterior.*

(3) *Notat autem B. Augustinus, Centurionem, cum jam Judæa Romanorum præsidiis teneretur, Gentilem fuisse: quem ait B. Hieronym. principem extitisse gentium crediturarum.*

(4) Scriba repudiatus. *B. Hieronymus ait, scribam repudiatum, quod signorum videns magnitudinem sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quæreret, hoc idem desiderasse, quod & Simon Magus à Petro emere voluerat.*

(5) Paralyticus. *Correctiores sunt lib. m. s. qui habent:* anima vitiis dissoluta, *quam impr. in quibus est*, anima vitiis desolata: *nam alludit ad etymologiam. Græcæ vocis. Paralyticus enim dictus est, quod paralysi laboret, qui morbus sic est Græcis appellatus, quòd nervos laxet & dissolvat, ἀπὸ τοῦ παραλύειν, quod est dissolvere, itaque Tertullianus propriè, & eleganter dixit in Apologia de Christo, paralyticos restringere, pro sanare,*

(6) Archisynagogi filia. *Rectè autem scribit B. Chrysost. fœminam non esse ausam coram ad Dominum accedere, quòd ex legis præscripto immunda esset. Nobilitatum autem est divinum illud miraculum planè divino miraculo & lectu dignissimo, quod narrat Euseb. lib. 7. Hist. Eccl. cap. 14.*

pro fluvio sanguinis laborabat, figuram habuit Ecclesiæ venientis ex gentibus, quæ dum post prædicationem, & post passionem, & post Ascensionem Christi credidit, quasi à tergo Dominum tetigit, & antea accipere salutem, quàm Synagoga, promeruit.

30 Duo cæci juxta viam sedentes, significant utrosque populos Judæorum, atque Gentilium per fidem Christo appropinquantes, qui dixit: ego sum via, veritas, & vita.

31 Dæmonium habens, cæcus, & mutus, qui scribitur à Salvatore curatus, indicat eos, qui ex idolatria gentium ad fidem Dominicam convertuntur, quibus tamen expulso à corde dæmonum cultu, dum primùm lucem perceperint fidei, postea ad laudandum Deum eorum lingua resolvitur, ut confiteantur eum, quem antea negaverunt.

32 Homo manum habens aridam significat Synagogam, vel animam misericordiæ operibus infructuosam, cui cum dicitur, extende manum tuam, admonet semper porrigendam eleemosynam pauperibus.

33 Homo, de quo immundus spiritus exiens rursus eum ocupat, significat populum Judæorum, & hominem pœnitentem, cui per subsecutam negligentiam, acriùs mentem occupat carnis voluptas, adjunctis secum aliis septem spiritibus vitiorum, id est, iracundia, avaritia, invidia, atque ventris ingluvie, inani gloria, fornicatione, atque superbia.

34 Paterfamilias proferens de thesauro suo nova, & vetera, Christus est proferens de impenetrabili sapientia sua gemina testamenta, scilicet, vetus, in quo felicitas terrena promittitur, & novum, per quod regnum cœlorum speratur.

35 Homo, qui seminavit in agro suo granum sinapis, Christus est, qui seminavit fidem in mundo, in quo volucres cœli, id est, spirituales animæ requiescunt.

36 Mulier, [1] quæ fermentum abscondit in satis tribus, significat sapientiam spiritualis doctrinæ ferventem in Trinitatis amore.

37 Homo, qui absconditum thesaurum in agro reperit, ille est, qui in isto mundo venditis omnibus Christum, vitamque æternam acquirit.

38 Quinque millia viri, qui quinque panibus, & duobus piscis pasti sunt, Ecclesiæ sunt populi, qui per quinque corporis sensus, alimento legis spiritualis à Christo reficiuntur, & duplici testamento, quasi gemellis piscibus saturantur.

39 Quatuor autem millia viri, qui aliis septem panibus aluntur, eadem gentium Ecclesia est, quæ in quatuor mundi partibus diffunditur, atque ubertate septiformis gratiæ recreatur.

(1) Mulier quæ fermentum abscondit. *Isychius lib. 1. in Levit. cap. 2. sic ait : abscondit in farina sata tria, Ecclesiam significans, qua in Trinitatis verbo fermentat theologia mysteria. Hanc allegoriam interpretans B. Hieronymus præmisit, nunquam parabolas & dubiam ænigmatum intelligentiam, ad auctoritatem dogmatum proficere. Sed fortasse alius auctor rectè reprehenditur, qui non ad animum pietate informandum, sed ad stabiliendum Sanctæ Trinitatis mysterium, hanc adhibuit allegoriam, contra quam docet B. Augustinus in Epistola ad Vincen. Donat. Illud obiter notandum est, satum, cui apud Heb. respondet nomen* סאה *Seach (neque enim Hebraicum, aut Græcum, sed Syrum* nomen est) *genus fuisse mensuræ, quæ continebat tertiam partem œphi. Et quidem B. Hieron. aliquando satum vertit. Ut Gen. cap. 18. Ubi etiam fit mentio trium satorum. Sic enim Abraham ait Saræ:* accelera tria sata similæ commisce : *nonnunquam vero modium, ut 4. Reg. 7.* cras modius similæ statere uno, & duo modii hordei uno. *Hic enim habent Hebræa seach, id est, satum. Itaque fortasse quis miretur, cur idem Hieron. enarrans hanc parabolam Matth. 13. scripserit. Satum genus est mensuræ juxta morem provinciæ Palestinæ, unum & dimidium modium capiens. Quod proculdubio sumpsit ex Josepho, qui lib. 9. antiq. cap. 4. ait : satum fert modium unum & semis Italicum. Sed ne viro summè docto nota inuratur dicendum erit, non eundem fuisse modium, sed alium atque alium pro regionum varietate. Probabiliter autem suspicatur Jansenius cap. 57. præclari operis, quod concordiam Evangelicam appellavit, ideo Dominum trium satorum farinæ in hac parabola meminisse, quod mos fortasse fuerit in Judæa, ut tantundem panis in usum familiæ semel conficeretur. Id quod congruit cum loco prædicto Gen. 17. & aliquot aliis sacræ scripturæ locis. Si quis autem rationem diligenter iniverit, inveniet œphi, sive sata tria, paullò plus capere, quàm capiunt in Hispania celemini 10.*

40 Ille, qui sæpè nunc in ignem, nunc in aquam cadebat, mundum significat. Ignis autem inflammantem cupiditatem, aqua carnis voluptatem demonstrat, in quibus semper arreptus quotidiano lapsu præcipitatur.

41 Moyses, & Elias, qui apparuerunt cum Domino in monte, Lex & Prophetia intelliguntur, quarum vocibus passio, & resurrectio, & gloria Domini declaratur.

42 Homo habens centum oves, qui relictis illis ovem perditam quærit, ac repertam humeris revehit, figuram Christi expressit, qui relictis millibus Angelorum in cœlo, ovem, quæ perierat in Adam, ut bonus pastor, quæsitam in gentibus reperit, atque crucis suæ humeris ad paradisum reportavit.

43 Mulier, quæ perditam reperit drachmam, Ecclesia est, quæ animam Diaboli laqueis abstractam, & perditam, dum invenerit per pœnitentiam, & Angelorum, & hominum facit lætitiam.

44 Debitor decem millium talentorum significat homines, qui Deo sunt obnoxii per transgresionem decem præceptorum, sed sicut nobis poscentibus à Domino peccati vincula relaxantur: ita unusquisque nostrum dimittat exemplo Domini, ne dum minima debita in nos peccantibus non concedimus, majora nostra exolvere cum usuris pœnarum cogamur.

45 Dives, qui camelo comparatur, personam indicat Judæorum, qui de Legis potentia gloriantur, quanquam propter terrena, quæ colunt, non habent regnum cœlorum: ubi faciliùs gentium populus criminibus tortuosus, & sarcinis peccatorum gravatus ingreditur per foramen acus, quasi per angustias passionis, dolorum, ac laborum.

46 Paterfamilias, qui operarios ad vineam conducit, & denarium promittit, Christus est, qui vocat omnes ad cultum fidei, promittens eis præmium perfectæ beatitudinis.

47 Operarii hora prima conducti, hi sunt, qui à rudimentis infantiæ cultum fidei consecuti sunt.

48 Qui autem hora tertia, hi sunt, qui ab adolescentia ad fidem accesserunt.

49 Qui verò hora sexta conducti sunt, hi sunt, qui in juventutis ætate crediderunt.

50 Qui autem hora nona accesserunt, illi sunt, qui jam à juventute in senectutem declinantes gratiam perceperunt.

51 Qui verò ultima hora iverunt, illi sunt, qui jam decrepiti, & in extremo vitæ suæ tempore vocati ad Christum venerunt. Qui tamen prioribus parem mercedem beatitudinis accipiunt: In illis conservans Christus justitiam, qui prima hora nativitatis operati sunt: in istis impendens misericordiam, qui una vitæ hora laboraverunt.

52 Duo filii missi ad operandum vineam, duorum populorum typum demonstrant. Primus enim missus vocatur gentium populus per naturæ intelligentiam ad operis divini culturam, qui priùs tamen contumax extitit, & se se iturum negavit. Adveniente autem Domino priorem contumaciam sequente emundat obedientia. Secundus autem missus Judæorum per Legis cognitionem respondit: omnia, quæcunque dixerit Dominus, faciemus, sed idcirco damnatur, quia non solùm in professionem Legis prævaricatus est, sed & in ipsum Dominum vineæ parricidales manus exercuit.

53 Homo, qui vineam plantavit, Deus est, qui condidit Jerusalem, in

in qua ædificavit turrim, & torcular fodit, videlicet templum, & altare, & sepe circundedit, id est, Angelorum minitione vallavit.

54 Coloni autem, quibus vineam locat, populus est Israël, qui sub divino cultu possedit Jerusalem.

55 Servi autem, qui tempore frugum missi interfecti sunt à colonis: prophetæ intelliguntur, quorum sanguis effusus est à Judæis, dum ab eis quærerent justitiæ fructum, & Legis.

56 Filius autem novissimè missus, quem ejectum coloni extra vineam occiderunt, Christus est, quem crucifixerunt Judæi ejicientes eum extra portas Jerusalem.

57 Coloni quoque, quos Dominus vineæ perdit, populi Judæorum intelliguntur, qui olim, ut videntur dispersi, atque perempti sunt. Illi autem agricolæ, ad quos vinea transferri præcipitur, significant Apostolos, vel successores Apostolorum.

58 Rex, (1) qui fecit nuptias filio suo, Deus pater intelligitur, qui copulavit ex virgine carnem virginem Christo. Servi verò, qui missi sunt vocare invitatos, Apostoli sunt, atque Prophetæ, qui Judæos per Legem, & Evangelium vocaverunt: sed illi modò terrenis voluptatibus, modò carnis, & Legis onere pressi, sollemnitatem adventûs Domini contempserunt, ex quo se indignos existimaverunt vita æterna, gentes autem introisse manifestantur.

59 Rex iratus, qui misit exercitus suos, & perdidit interfectores illos, & civitatem illorum incendit, Deus pater est, qui suscitavit Vespasianum Cæsarem Romanorum, qui & populum gladio vastavit, & civitatem Jerusalem funditus cum suis universis evertit, ita ut ulteriùs belligerare non possit.

60 Homo autem non habens vestem nuptialem in accubitu, qui loquente rege obmutuit, quem jubet servis ablatum mitti in tenebras exteriores, ille est, qui in fide quidem cum cæteris requiescit, sed si inventus fuerit in die judicii vestem carnis habere pollutam, confestim jubetur ab Angelis tolli, & mergi in gehennam ignis æterni.

61 Duo debitores, ex quibus unus debebat fœneratori denarios quingentos, & alter quinquaginta, significant utrumque populum, Judæorum scilicet, & gentium, ex quibus ille, qui quinquaginta denarios debuit, Judæorum typum habuit, ille verò qui quingentos, Gentium figuram expressit, qui ab initio mundi debitor semper existens, chirographum peccati per pœnitentiam non solvit. Adveniente itaque Christo tandem credidit, atque uberiorem misericordiæ fructum accepit, unde quia plus illi concessum est à Christo, amplius diligit Christum, sicut scriptum est, cui plus dimittitur, plus diligit.

62 Septem verò fratres, qui uni mulieri nupserunt, & sine filiis mortui sunt, homines infideles intelliguntur, qui per septem mundi ætates, in hac terra totam vitam suam sine fructu justitiæ consumpserunt.

63 Duo in lecto illos figurant, qui remoti à turbis in otio quodammodo vitæ vacare videntur.

64 Duo molentes illi intelliguntur, qui negotiis temporalium rerum circunferuntur.

(1) Rex qui fecit. *Tractat B. Gregorius in Homil. disertè ut solet, hanc allegoriam, sed securiùs dici putat, regem patrem regi filio nuptias fecisse, cum ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit in utero virginis, sicut in thalamo. Et causa est, quia ex duabus personis fieri solet nuptiarum conjunctio, nefarium est autem in Christo duas credere personas.*

65 Duo in agro illi sunt, qui in ministerio Ecclesiæ, tanquam in agro Dominico operantur, ex quibus adveniente nocte, id est, seculi adversitate, quidam permanent in fide, & assumuntur ad vitam, quidam discedunt, & relinquuntur ad pœnam.

66 Quinque virgines sapientes, omnes animæ sanctæ intelliguntur, quæ quoniam per quinque sensus corporis nullam admittunt cordis corruptionem, idcirco quinario numero computantur.

67 Quinque autem virgines fatuæ, quæ non habent in vasis oleum, illæ animæ sunt, quæ habent quidem integritatem corporum, sed non servant intra conscientiam boni operis testimonium, dum in facie gloriantur apud homines, & non corde apud Deum. Ideoque, quia in vasis pectorum suorum mentis splendorem non gerunt, adveniente Domino, à regni ejus gaudio excluduntur.

68 Homo peregre proficiscens, qui tradidit bona sua servis suis, Christus est, qui post resurrectionem suam ad cœlos regrediens tradidit Evangelicam gratiam Evangelicis negotiatoribus fœnerandam. Sed primus servus in quinque talentis sibi datis quinque libros Legis accepit, quod doctrina, & opere decem præceptorum amplificavit.

69 Alius duobus talentis duo testamenta promeruit, ea quæ morali, ac mystico sensu piè dispensando duplicavit.

70 Tertius sub figura unius talenti, gratiæ donum acceptum in terrenis voluptatibus obscuravit, ideoque projectus est in infernum, quia nullum inde operatus est fructum.

71 (1) Alii in primo servo sensus cordis, & corporis acceptos, in secundo intelligentiam, & opus, in tertio rationem intellexerunt.

72 Juvenis filius viduæ, quem Dominus mortuum extra portas urbis suscitavit, significat eum, qui palam quodlibet mortiferum crimen admittit: quique nonnunquam audito verbo Dei à morte peccati resurgit, & per pœnitentiam Christo vivere incipit: redditurque viduæ matri suæ, id est, Ecclesiæ.

73 (2) Homo, qui descendebat ab Jerusalem in Jericho, & incidit in latrones, ipse Adam figuratur in genere suo, qui dum descendit de paradiso cœlesti in mundum, incidit in Angelos tenebrarum.

74 Samaritanus descendens, qui vulnera ejus curavit, Christus est custos noster, qui de cœlo descendit, & genus humanum à vulneribus peccatorum curavit.

75 Stabularius, Apostoli sunt, vel successores eorum, qui infirmitatem nostram prædicatione Evangelica recreant.

76 Martha, quæ excepit Christum in domum suam, & in hac ministrabat, significat Ecclesiam, in hac vita Christum in corde excipientem, & in opere justitiæ laborantem.

77 Maria soror ejus, quæ sedebat secus pedes Christi, & audiebat verbum, demonstrat eandem Ecclesiam in futuro seculo ab omni opere cessantem, & in sola contemplatione sapientiæ Christi requiescentem.

Ho-

(1) Alii in primo servo *D. Gregorium significat, cujus fuit in primis studiosus, is enim ad hunc modum tractat præsentem allegoriam.*

(2) Homo qui descendebat. *Per paradisum cœlestem, ut error vitetur, Jerusalem civitas pacis illa cœlestis intelligenda est, à cujus beatitudine lapsus est Adam miser factus per peccatum. Descendit autem in Jericho, id est, in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna, quam significat Jericho. Adam enim, qui divino præcepto obtemperans, divino etiam beneficio fuisset immortalis, illo violato, mortis miseriam, & plurimas alias acerbitates meritò perpessus est. Sic enim exponit hanc allegoriam B. August. in lib. de Quæst. Evang.*

78 Homo, qui media nocte postulabat ab amico tres panes, similitudinem exprimit cujusque in media tribulatione Dominum postulantis, ut det ei scientiam Trinitatis.

79 Dives, cujus uberes fructus ager attulit, significat hominem luxuriis deditum, & abundantem peccatis, quem immoderatè plus amplius peccare desiderantem arguit Dominus dicens: stulte hac nocte auferunt animam tuam abs te, quæ parasti cujus erunt?

80 Quinque illi in domo una, id est, pater, mater, filius, filia, nurus, ex quibus duo in tres, & tres in duos dividuntur, significant humanum genus fide, & religione invicem separatum, partim in discissione schismatis, quod duo significant, partim in numero Trinitatis, quod tria demonstrant. Divisus est enim filius adversus patrem suum, id est, populus ex gentibus veniens adversus Diabolum, cum quo antea fuerat sociatus. Divisa est & filia adversus matrem suam, id est, plebs ex Judæis credens adversus impiam Synagogam. Divisa est & nurus adversus socrum suam, Ecclesia videlicet ex gentibus adversus matrem sponsi sui synagogam, de qua secundùm carnem Christus fuerat procreatus. Qui homines separantur sibi invicem, alii terrenam, alii cœlestem gloriam appetentes.

81 Galilæi XVIII. super quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos, interitum plebis Judæorum insinuat. Decem & octo enim apud Græcos ex jota, ι. & eta, η. litteris exprimuntur, quibus figuris nomen Jesus scribitur, in quem illi credere nolentes pariter à Romanis cum sua urbe prostrati sunt.

82 Homo qui arborem fici in vinea sua plantavit, Christus est, qui Synagogam in Judaico populo condidit, quam cum Dominus, quasi inutilem, jussisset abscidi, fit illi à colonis Apostolis fossa humilitatis, adhibetur stercus, id est, confessio peccatorum: sicque in novissimo credendo commutabitur in melius, dabitque fructus justitiæ copiosos.

83 Mulier, quæ decem, & octo annos infirmitatem habens à Domino curata est, Ecclesiæ typus est, quæ in fine temporum salutem fidei consecuta est. Sex enim ætatibus mundus iste completur, cujus tamen tempus habet tripertitam discretionem, unam ante Legem, alteram in Lege, tertiam sub gratia. Sexies ergo terni decem & octo efficiunt, quo numero tempus hoc nostræ salutis insinuatur, quando à Satanæ vinculis soluti, quibus curvati eramus, donum salutis, & spem supernæ contemplationis accipimus.

84 Hydropicus, quem Dominus curavit, demonstrat eos, quos fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat.

85 Homo habens duos filios, Deus est, habens duos populos, quorum major figuram tenuit Judæorum, qui permansit in Dei cultu: alter junior, Gentium, qui conditore deserto, servus factus est idolorum, quem per egestatem fidei revertentem, clementer suscepit Deus Pater, & pro conversione ejus sub vituli typo immolat filium unicum: tribuit etiam annulum fidei, & stola immortalitatis induit eum, quanquam Judæus frater livoris torqueatur invidiâ, propter salutem tamen ejus gaudium concinit Angelorum simphonia.

86 Dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione removeri præcepit, & fraudem faciens Domino suo relaxavit debitoribus partem, ut haberet, unde in posterum viveret: hæc com-

comparatio ad exemplum nostrum proposita est; nam si ille à Domino suo laudari promeruit, quia fraudem ei faciens in posterum sibi de alienis rebus providit, quanto magis Christo placere possumus, si ex propriis nostris misericordiam indigentibus faciamus, à quibus recipi in æterna tabernacula possimus?

87 Dives, [1] qui induebatur purpura, & bysso significat Judæorum superbiam, florentem quondam imperii claritate, vel honoris excellencia.

88 Mendicus ulcerosus, demonstrat Gentilem populum confessionibus peccatorum humiliatum.

89 Quinque fratres divitis illius, qui apud inferos torquebatur, Judæi intelliguntur, qui sub quinque libris Legis positi sunt.

90 Decem leprosi qui mundantur à Domino, hæretici significantur, qui in varietate colorum diversitatem habent schismatum, quique ideo ad sacerdotes mittuntur, ut, detersa omni varietate errorum, unitatis percipiant sacramentum.

91 Judex iniquus, qui Dominum non timebat, assiduè tamen deprecantem viduam exaudivit: similitudo est, qua demonstratur, quantam spem habere debeat, qui Dominum indesinenter exposcit: cum etiam apud aures iniqui judicis valuerit frequens instantia viduæ deprecantis. Ipsa autem vidua, significare potest Ecclesiam perseverantia sua petentem ultionem de inimicis suis Diabolo, vel hæreticis.

92 Pharisæus orans in templo, Judæorum est populus, qui ex justificationibus Legis extollit merita sua.

93 Publicanus verò, Gentilis est populus, qui longè à Deo positus confitetur peccata sua, quorum unus superbiendo recessit humiliatus, alter confitendo Deo appropinquare meruit exaltatus.

94 Cæcus sedens secus viam populum demonstrat Gentilem, qui per Christi gratiam fidei meruit claritatem.

95 Zachæus, Gentilis est populus, gratia meritorum pusillus, qui tamen à terrenis actibus sublevatus, per lignum Dominicæ crucis Christi mysterium contemplatur.

96 Homo nobilis, qui in longinquam abiit regionem accipere sibi regnum, Redemptor noster est, qui usque ad fines terræ pervenit accipere regnum in populis Gentium.

97 Cives, qui noluerunt eum regnare, Judæi intelliguntur, qui Christum regem spreverunt.

98 Servus, qui mnam unam accipiens decem acquisivit, significat doctores, qui accepta gratia Evangelii, in decem verborum decalogi prædicamentis benè usi sunt, & docendo multos in fide acquieserunt, idcirco adveniente Domino laudabuntur; quia lucrati sunt.

99 Qui verò ex una quinque acquisivit, illos demonstrat, qui mandatum Dei servantes consequuntur scientiam Legis in quinque libris Moysi scrip-

(1) Divès, qui induebatur purpura, & bysso, significat. *Teophylactus eruditus in primis scriptor non dubitavit affirmare divitis, & Lazari, non quidem historiam, sed fictam esse parabolam, quæ narratur à Domino: cui tamen nomen Lazari perspicuè repugnat. Nam egregie ait B. Chrysostomus in hom. in Luc. de patre & duobus filiis: in parabola non sunt dicenda nomina. Parabolæ enim sunt illæ, in quibus exemplum ponitur, & tacentur nomina. Præclarè etiam Origenes cap. 1. in Job, inquit, necessario nominis Job mentionem fecit Moyses, qui libri auctor est, ne si hominem solum diceret, argumentum aliquod fingere existimaretur. Eadem sententia est de divite, & Lazaro, Amb. Cyrilli Damasi, atque Euthymii, qui etiam ait, divitis quidem nomen silentio fuisse præteritum ab Evangelista, tanquam odio digni: scriptum est enim psalm. 15.* non accipiam nomina eorum per labia mea: *mendici vero nomen memoriæ proditum, tanquam amore digni. Ajunt autem quidam ex traditione Hebræorum, quod per id tempus dives ille fuerit Nineusis appellatus, & mendicus iste Lazarus. Hæc Euthymi. Quod si, ut in plerisque omnibus, sic etiam in hoc Teophylactus Chrysostomum, virum excellenti doctrina & sanctitate esset imitatus, nec ille à communi sententia nunquam descivisset.*

scriptam, eamque docendo ad usum salutis necessarium fœnerantur.

100 Qui verò mnam ipsam in sudario conservavit, ostendit eum, qui creditum sibi gratiæ donum, delicatè, otiosèque tractavit, unde & rectè amittit collatam gratiam, quia per negligentiam prædicare contempsit, ut ei augeretur, quod laboravit.

101 Vidua, quæ in gazopylacio duo jecit minuta, animam fidelem demonstrat ejus, qui in thesauro cordis sui fructum dilectionis Dei, & proximi servat.

102 Sponsus, Christus est: cujus nuptiæ cum Ecclesia celebrantur, in cujus conjuctione aqua in vinum mutatur, quia credentes per lavacri gratiam transeunt ad passionis coronam.

103 Architriclinus, Moyses intelligitur, qui miratur meliorem, & sanctiorem populum per Jesum in Evangelium congregatum, quàm illum priorem ab Egypto deductum: finitum enim vinum ostendit sublatam esse gratiam Spiritus Sancti à Judæis, & per Apostolos in Gentibus contributam.

104 Mulier Samaritana mysticè intelligitur Synagoga quinque libris Legis, quasi quinque viris, secundùm sensum carnis subjecta, quam misericorditer Dominus provocat haurire aquam vivam, lavacri scilicet percipere gratiam, vel secretam Legis intelligentiam.

105 Mulier adultera, quæ offertur à Judæis Domino lapidanda, est Ecclesia ex gentibus, quæ priùs relicto Deo in idolis fuerat fornicata, hanc volebat Synagoga zelans interfici, & Cristus eam salvat per remissionem delicti, nec sinit eam perire, qui novit veniam condonare peccantibus.

106 Simon leprosus, Gentilis est populus, qui est à Redemptore mundatus.

107 Mulier, quæ unguento caput Domini unxit, Ecclesia est, quæ fructus sui operis, fideique odorem ad laudem Dei, & Christi gloriam refert.

108 Angelus ille, ad cujus descensum movebatur aqua, quinque porticibus cincta, Christus est, in cujus adventu turbatus est Judæorum populus quinque libris conclusus, descendente enim Angelo commovebatur aqua, & sanabatur infirmus: descendente de cœlis Christo, commotus est in passione ejus idem populus, & sanatus est mundus.

119 Cæcus à nativitate, quem Dominus postquam unxit occulos, ad piscinam Siloë missit lavandum, significat genus humanum à nativitate, id est, à primo homine errorum tenebris vitiatum, cujus oculos Dominus de sputo, & luto linivit, quia verbum caro factum est. Et lavari oculos in piscina jussit, ut baptizatus in Christo acciperet legem fidei, & crederet in eum, qui humilis in mundo apparuit.

110 Lazarus, quem Dominus quatriduanum fœtentem de monumento suscitavit, significat mundum, quem gravissima peccati consuetudo corruperat, qui tamen quarta die mortis resuscitatur. Prima enim dies est mortis, tracta ex Adam propago mortis: altera dies mortis est transgressio legis naturalis: tertius est dies mortis, prævaricatio datæ legis: quartus dies mortis est, contemptus Evangelicæ prædicationis, in quo die Dominus suum opus respiciens, misericorditer resuscitare dignatus est.

111 Servus principis sacerdotum, cujus dextra amputatur auricula, Israëliticus est populus, propter incredulitatem servus effectus. Hic dextram aurem amittit: dum ad sinistram

per

per intellectum litteræ transit, cui Dominus in his, qui credunt, auditum restaurat fidei, & obedientem Evangelici facit mandati.

112 Princeps sacerdotum, qui scidit vestimentum suum in Domini passione, indicat Hebræum populum nudatum sacerdotio, & evacuatum regno scisso.

113 Barabbas, qui Judæis dimittitur, significât Anti-Christum, quem illi errantes meruerunt suscipere pro Christo.

114 Herodes, & Pilatus, qui cum essent discordes, in passione Domini amicitia fœderantur: indicant primùm divisos fuisse utrosque populos Circuncisionis, & Gentium: qui tamen per passionem Domini in fide concordaverunt.

115 Simon Cyrenæus, cui gestandam crucem imposuerunt, Gentium populus intelligitur, qui peregrinus in Lege, obediens efficitur Evangelio, crucis ipse Christi vector, & fidei bajulus factus.

116 Duo latrones populum exprimunt Judæorum, & Gentium: quorum unus incredulus blasphemat Christum in cruce pendentem, alter fidelis Judæos increpat blasphemantes.

117 Quatuor milites, qui quatuor partes sibi de Jesu vestimentis fecerunt, præfiguraverunt quatuor partes mundi, quæ diviserunt sibi eloquia Christi, sicut scriptum est: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.

118 Mulieres, quæ Apostolis Domini resurrectionem annuntiant, Lex, & Prophetia intelliguntur, quæ gloriam resurrectionis Christi, antequam revelaretur, quasi præcursores prædicaverunt.

119 Septem discipuli, cum quibus Dominus post resurrectionem suam convivasse describitur, septimam indicant post resurrectionis futuræ requiem, per quam omnes sancti per Christum æterna beatitudinis refectione saturabuntur, ad quam saturitatem nos perducat Christus. Amen.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

DE[1] FIDE CATHOL. EX VET. ET NOV. TESTAM.

CONTRA JUDÆOS,

AD FLORENTINAM SOROREM SUAM.

SANCTÆ SORORI FLORENTINÆ ISIDORUS.

Quædam, quæ diversis temporibus in Veteris Testamenti libris prænuntiata sunt de Nativitate Domini, & Salvatoris nostri secundum divinitatem, vel de [2] incorporatione ejus, de passione quoque & morte, sive de resurrectione, regno, atque judicio, pro viribus scientiæ ex innumerabilibus pauca proferenda putavi, ut [3] Prophetarum auctoritas fidei gratiam firmet, & infidelium Judæorum imperitiam probet. Hæc ergo, sancta soror, te petente, ob ædificationem studii tui tibi dicavi, ut qua consorte perfruor sanguinis, cohæredem faciam & mei laboris.

CAPUT PRIMUM.

Quòd Christus à Deo Patre genitus est.

1 Judæi nefaria incredulitate Christum Dei filium abnegantes, impii, [4] duricordes, Prophetis veteribus increduli, nobis obstrusi, adventum Christi malunt ignorare, quàm nosse: negare, quàm credere. Quem enim venturum accipiunt, venisse jam nolunt. Quem resurrecturum legunt, resurrexisse non credunt. Sed ideò ista non intelligere se fingunt, quia sacrilegio suo hæc impleta cognoscunt. Ad quorum refellendam perfidiam, quædam ex Veteri Testamento aggregavimus testimonia: quibus Christum genitum ab omnipotente Patre cognoscant, ipso testante: [5] Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. Ex utero itaque, id est, ex illa intima & incomprehensibili Patris substantia: sive ex illo divino, atque immenso paterni pectoris arcano, quo pater [6] genitor de corde bonum eructat verbum. Sicut & ipse aliàs ait: [7] Eructavit cor meum

(1) *Inscriptio hujus operis desumpta est duobus codicibus Gotthicis, quos ante sexcentos annos descriptos esse constat. Nam quinque alii codices, quos his libris castigandis nacti sumus: magnopere variabant, Braulio in Isidori vita de his libris loquens.* Contra Judæos, *inquit*, postulante Florentina germana sua proposito virgine, libros duos (*supple scripsit*) in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & Prophetarum testimoniis approbavit. *Ildefonsus de vivorum illustrium scriptis in Isidoro ait*: libellos duos (*supple scripsit*) ad Florentinam sororem contra nequitiam Judæorum.

(2) Vel de incorporatione ejus. *Codex Tarraconensis major, pro* incorporatione *legit*: corporatione. *Nos aliorum codicum fidem sequuti sumus: præsertim cum Hilarius can. 6. in Matthæum, incorporationem verbi Dei dixerit.*

(3) *Post Epistolam operi præfixam, sequebatur Elenchus capitum in plerisque codicibus. Nos, quoniam in secundo libro simili Elenchus desiderabatur, tanquam supervacaneum, hoc etiam loco expungendum judicavimus: cum satis constet, ne ipsas quidem capitum summas ab Isidoro præfixas, sed posteriori tempore adjectas fuisse, & in codice Tarraconensi minori, cui in primis fidebamus, penitus desiderari. Quo circa in eis quædam ex nostro sensu in meliorem formam mutata esse lector animadvertet.*

(4) *Al.* Duri cordis, vel duri corde.

(5) *Psal. 109. vers. 4.*

(6) *Al.* Quo genitor.

(7) *Psal. 44. vers. 2.*

meum verbum bonum. Atque alibi ipse Pater sic dixit: [1] Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod non est dictum David, neque ulli sequentium Regum. Nam ibi additur: Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod neque David, neque genti Hebræorum concessum est, nisi tantummodo CHRISTO; cujus nomen est per omnes gentes diffusum, cui & Reges obediunt: & gentes serviunt: sicut & alibi de eo scriptum est: [2] Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes servient ei. Item Salomon dum Patris nomen, mysteriumque Nativitatis Christi secundum deitatem vellet agnoscere, his verbis intonat, in proverbiis dicens. [3] Quis ascendit in cœlum, atque descendit? Quis colligavit aquas, quasi in vestimento? Quis suscitavit omnes terminos terræ? Quod nomen est ejus, aut quod nomen filii ejus si nosti? Hunc filium Dei in Daniele Rex ille impius, aspiciens dixit: [4] Ecce ego video viros quatuor solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quarti similis filio Dei, quem fideliter credimus, nec ullatenus dubitamus Dominum Salvatorem esse. Sed objicitur, quod in [5] Daniele iste filius Dei, superiùs etiam Angelus nominatur. Assèntio. Nam & Christus filius Dei, Angelus dicitur. Sic enim ait [6] Propheta de ipso: Veniet ad templum sanctum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, [7] quem vos desideratis. Christus enim in eo, quod à Patre genitus est, filius Dei vocatur: in eo verò quod sæpe à Patre missus ad annuntiandum patribus legitur, Angelus nominatur. De quo etiam ipse Pater ad legislatorem ita protestatur dicens: [8] Ecce mitto Angelum meum, qui præcedat, & custodiat te in via, & introducat in locum, quem [9] paravi: observa eum, & audi vocem ejus, nec contemnendum putes, quia non dimittet, cum [10] peccaveris, & est nomen meum in illo. Quis est ergo iste Angelus, cui Deus, & potestatem suam dedit & nomen? Quod si dicitur: aliqua alia est potestas Angelica: Hoc nefas est credere. [11] Quis enim in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Qui enim non æquatur natura, non potest æquari & nomine. Ipse est enim Filius, [12] qui semper à Patre missus visibiliter apparebat hominibus. Ex ipsa ergo missione rectè Angelus nun-

(1) *Psal. 2. vers. 7.*
(2) *Psal. 71. vers. 11.*
(3) *Proverb. 30. vers. 4.*
(4) *Daniel. 3. vers. 49.*
(5) *Eodem cap. vers. 94.*
(6) *Malachias 3. vers. 1.*
(7) Quem vos desideratis. *Locus est Malachiæ 3. vers. 1. Cæterum in vulgata legitur:* Quem vos vultis, *& septuaginta dixerunt* ὃν ὑμεῖς θέλετε. *Commodius autem, & significantius,* חפץ *verbi Hebraici desiderandi voce exprimitur, & patres non volebant modò, sed oppidò quàm ardenter Christi redemptoris adventum cupiebant, ab eo verbo nomen* חפץ *deductum non voluntatem absolutè significat sed beneplacitum, cupiditatem, desiderium. Quod Græci* τῆς εὐδοκίας *voce significare consueverunt. Atque Isaiæ 58. vers. 3. Ubi id nomen positum est, & nos legimus:* Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra; *Mozarabes legunt:* Ecce in die jejunii vestri invenitur voluptas.
(8) *Exod. 23. vers. 20.*
(9) *Al.* Præparavi.
(10) *Al.* Peccaveritis.
(11) *Psal. 88. vers. 7.*
(12) Ipse est enim Filius, qui semper à Patre missus, visibiliter apparebat hominibus. *Nimirum Isidor. in easent entia est, quæ antiquorum patrum communis fuit, ab ipso mundi exordio, quoties se Deus humana effigie videndum præbuit hominibus. Non Patrem, non Spiritum Sanctum, sed Dei Filium apparuisse. Sic sentiunt Tertull. 2. lib. contra Marcionem, Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædag. cap. 7. Irenæus lib. 4. contra hæreses Valentini cap. 17. Euseb. Historiæ Ecclesiasticæ initio. Hilarius 12. de Trinit. Basilius 1. contra Eunomium. Itaque Dei filius Adamo loquutus est, quod Thargum etiam Jerosolymitanum cum Genesis 3. ait* וקראמימרא דיי אלותים לאדם *Hoc est,* vocavit verbum Dei, Deus Adam. *Ipse Cain increpavit, Abrahamo apparuit, cum Jacob. luctatus est. Quod Syrmiensis congregatio cap. 13. His verbis credendum præcepit;* Si quis contra Jacob. non filium tanquam hominem luctatum fuisse, sed ingenitum, aut Patrem ejus dixerit

nuncupatur. Isaias autem apertiùs Filium à Deo genitum confirmans, ita annuntiat. (1) Vox Domini reddentis retributionem inimicis suis, ipsis videlicet, qui non credunt, Judæis: antequam parturiret, peperit; & antequam veniret partus ejus, peperit masculum. Quasi apertè diceret: antequam Christum virgo parturiret in carne, generavit filium in divinitate Pater, & antequam tempus virginis parturiendi veniret, genuit eum sine tempore Pater. Unde inferiùs ait: (2) Quis audivit unquam tale? Aut quis vidit huic simile? Revera, quia nihil tale in hominibus accidit, aut (3) quippiam simile, & post hæc subjungit: (4) Nunquid qui alios parere facio, ipse non pariam? Dicit Dominus: & qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero? Ait Dominus. Quibus omnibus testimoniis, cogendus est infidelis, ut eligat sibi de duobus aut Christum filium Dei credere, aut mendaces putare Prophetas, qui ista cecinerunt.

CAPUT II.

Quòd Christus ante secula ineffabiliter à Patre genitus est.

1 QUòd si quæritur, quando, vel quomodo, Pater filium genuerit. Respondetur, cur quæritur tempus, quando sit Dei Filius genitus, (5) dum sit sua nativitate alternus? Sicut scriptum est de eo. (6) Egressus ejus à principio à diebus æternitatis. Et iterum. (7) Ante solem permanet nomen ejus, & ante lunam sedes ejus. Sed & Pater eundem, ante luciferum, id est, ante omnia tempora genuisse, testatur, (8) quod & ipse Filius Dei, verbum, virtus & sapientia, de sua nativitate confirmat, dicens: (9) Nec dum erant abyssi, & ego jam (10) conceptus eram, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum montes gravi mole constiterant, ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ: quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens. Tali igitur auctoritate ante omnia secula Filius à Patre genitus esse declaratur, quando à Patre per illum cuncta creata esse noscuntur. Illud denuo quæritur, quomodo idem sit genus, dum sacræ nativitatis ejus arcana, nec Apostolus (11) dicit, nec Propheta comperit, nec Angelus scivit, nec creatura cognovit,

rit: anathema sit. *Præterea cum Mose è rubo loquutus est, filios Israël eduxit ex Ægypto, eisque leges dedit in eremo. Quod ipsum Casianus lib. 4. de Incarnat. duobus testimoniis confirmat: nimirum Judæ cap. 1. vers. 5.* Scientes semel omnia quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundò eos, qui non crediderunt, perdidit. Angelos verò &c. *Et Pauli 1. ad Corinth. 10. vers. 9.* Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus perierunt.

(1) *Isai. ult. vers. 6.*
(2) *Eodem cap. vers. 8.*
(3) *Al.* Uspiam.
(4) *Eodem cap. vers. 9.*
(5) Dum *pro cum.*
(6) *Mich. cap. 5. vers. 2.*
(7) Ante solem permanet nomen ejus, & ante lunam sedes ejus. *Locus est desumptus, ex Psalm. 71. vers. 17. & priora quidem verba juxta editionem vulgatam; posteriora autem ex Psalterio Romano desumpta sunt, quo frequens utitur Isidorus. Erat enim Gotthorum tempore in omnibus Hispaniæ Ecclesiis ejus Psalterii usus, ut Breviarium Mozarabicum argumento est, non paucis tamen immutatis, ab ipso, ut arbitror, Isidoro. Nam in ejus vita à Braulione scripta (duobus certè vetustis codicibus) scriptum invenio quartam eum Psalterii translationem edidisse, nimirum post tres illas famosas, quas D. Hieronymus adornavit auctore Sigeberto. Hoc Isidori Psalterium, quo Mozarabes utuntur, nos deinde Hispanicum, Romani, & Gallici comparatione vocabimus. Ex his omnibus Psalteriis toto hoc opere ab Isidoro testimonia adducuntur: prout commodius erat, aut promptius memoria suggerebat. Sed & reliquis divinarum scripturarum libris promiscuè Hieronymi versioni, & antiqua vulgata Latina editione utitur, utraque enim ejus ætate circumferebatur, ut Gregorius docet initio Moralium: & ipsemet Isidorus indicat lib. 6. Etymologiarum, cap. 4. Sæpè etiam, ut hoc loco fecit, ex variis interpretationibus unum testimonium contexit.*
(8) *Al.* 11. Sicut.
(9) *Prover. 8. vers. 24.*
(10) *Al.* Concepta.
(11) *Al.* Didicit.

Isaia testante qui dicit: [1] Generationem ejus quis enarrabit? Idcircò si ejus nativitas à Propheta non potuit enarrari, quis profitebitur nosse, quomodo Filius potuit à Patre generari? Hinc est illud in libro Job: [2] Sapientiam (Dei Patris) unde invenies? Latet enim ab oculis hominum, & à volucribus cœli absconsa est, id est, etiam ipsis Angelis incognita. Item ibi, [3] Radix sapientiæ cui revelata est? Origo scilicet Filii Dei. Ideoque quod etiam super Angelorum intelligentiam, atque scientiam est, quis hominum potest narrare? Scire autem manifestum est solum Patrem, quomodo genuerit Filium, & Filium quomodo sit genitus à Patre: Si quidem & gignendi filii quæritur ratio, eò quòd filius non nisi ex duobus nascatur: habeat, inquam, sibi hujusmodi generis ortum conditio caduca mortalium: Christus enim ex Patre ita emicuit, ut splendor à lumine, ut verbum ab ore, ut sapientia ex corde.

CAPUT III.

Quia Christus Deus & Dominus est.

1 POst declaratum Christi divinæ nativitatis mysterium, deinde, quia idem Deus & Dominus est, exemplis sanctarum Scripturarum adhibitis demonstremus. Si Christus Deus non est, cui dicitur in Psalmis: [4] Sedes tua Deus in seculum seculi, virga [5] æquitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, [6] propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis? Quis est igitur iste Deus unctus à Deo? Respondeant nobis Judæi. Ecce Deus unctus à Deo dicitur & utique Christus ipsa unctione monstratur, cùm Deus unctus insinuatur. Dum enim audis Deum unctum, intellige Christum: Christus enim à charismate, id est, ab unctione vocatur. Hunc Christum sub persona Cyri Regis Persarum, per Isaiam [7] Pater Deum & Dominum esse testatur, dicens: Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram: ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiam ante eum januas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, ut scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum: Deus Israël. [8] In persona enim Cyri Christus

(1) *Isaiæ 53. vers. 8.*
(2) *Job 28. vers. 20.*
(3) *Ecclesiastici 1. vers. 6.*
(4) *Psalm. 44. vers. 7.*
(5) *Al.* directionis.
(6) Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quis est igitur iste Deus unctus à Deo. *Vides argumenti vim positam in geminatione vocis Deus, ut priori loco sit in vocativo; & referatur ad Christum: posteriori in nominativo, & referatur ad Patrem.*
(7) *Isai. 45. vers. 1.*
(8) In persona Cyri Christus est prophetatus. *Contendit Isidorus verba Isai. cap. 45. vers. 1.* Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, *non de Cyro intelligenda esse, sed sub Cyri nomine de Christo tantum: cum absurdum videretur Cyrum superstitioni Deorum servientem, Christum Dominum, & Deum nuncupari. Nam verba illa, quæ sequuntur:* qui voco nomen tuum Deus Israël, *ad ipsum de quo proximè loquutus erat, & quem Christum vocaberat referenda, ipse equidem Isidorus judicabat. Deinde: quod in translatione. Septuaginta interpretum non legatur,* hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, *sed* hæc dicit Dominus Christo meo Domino. *Quo modo Lanctantius lib. 4. Divin. instit. cap. 12. Hoc testimonium citavit. Verùm Hieronymus commentariis ad eum Isaiæ locum, censet eam lectionem, quam Isidorus ait in Septuaginta fuisse, vitiosam esse, legendumque Græcè, ut modo legitur ὅυτως λέγει κύριος ὁ θεὸς τῷ κυρίῳ μου κύρῳ unius autem adjectione litteræ pro, κύρῳ id est, Cyro nonnullos legisse κυρίῳ id est, Domino. Itaque tum Hieronymus tum plerique alii expositores, id Isaiæ vaticinium, non nisi de Cyro intelligendum putant. Quin etiam Josephus lib. 11. Antiquit. cap. 1. Cyrum eo vaticinio adductum affirmat Judæos in patriam remisisse. Isidoro favent Hebraici expositores antiqui, qui locum hunc de vero Messia intelligendum esse judicarunt. Ego verò de utroque locum intelligi posse contendo: de Cyro juxta historiam, de Christo allegorcῶs.*

tus est prophetatus: ubi ei subjugatæ sunt gentes in fide & regna. Præterea quia nullus in regno Israël Cyrus est dictus. Quòd si de Cyro Persarum Rege, quis hoc crediderit prophetatum, absurdum & profanum esse cognoscat, ut homo impius, & idolatriæ deditus, Christus, & Deus, & Dominus nuncupetur. Unde & in translatione LXX. non habetur Christo meo Cyro. Sed hæc dicit Dominus, Christo meo Domino. (1) Quod in persona specialiter Christi Domini nostri accipitur. Si Christus Deus non est, dicant Judæi nobis, quem sit aflatus Deus in Genesi, cùm diceret: (2) Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? Sic enim subjungitur. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei, creavit illum. Quærant ergò, quis Deus creavit, aut ad cujus Dei imaginem, condidit hominem, quem creavit? Quòd si respondeant, ad Angelorum. (3) Num Angelus æqualem cum Deo habet imaginem? Dum multum distet imago creaturæ, ab eo, qui creavit: aut nunquid Angelus cum Deo potuit facere hominem? Quod ita existimare, magnæ dementiæ est. Cui ergo dicitur? Aut ad cujus imaginem conditus homo creditur? Nisi ad ejus, cui una imago cum Deo est, & unicum nomen divinitatis est? Item si Christus Dominus non est, quis Dominus pluit in Sodomis ignem à Domino? Sic enim ait in Genesi: Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham sulphur, & ignem à Domino. In qua (4) sententia nemo dubitat secundam esse personam. Nam quis est ille Dominus à Domino: nisi proculdubio Filius à Patre: qui semper ab eodem Patre missus descendere solitus est, & ascendere? Quo testimonio, & deitas, & distinctio personarum Patris, & Filii, luce clarius demonstratur. Item si Christus, Dominus non est, de quo dicit David in Psal. (5) Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Qui dum idem Christus secundum carnem sit filius David in spiritu tamen Dominus ejus, & Deus est. Si Christus Dominus non est, de quo ait, David: in libris Regum: (6) Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius Psalmista Israël: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam? Item, si Christus Dominus non est, quis est ille Dominus exercituum qui à Domino exercituum mittitur? Ipso dicente in Zacharia: (7) Hæc dicit Domi-

(1) Quod in persona specialiter Christi Domini nostri accipitur. *Fortassis* spiritualiter *pro* specialiter *legendum est. Nam eodem litterarum compendio utrumque adverbium scribi solet. Sequebantur autem in Tarraconensi majori hæc verba.* Legamus Xenophontis octo librorum Cyri majoris historiam, & prophetiam cernemus expletam. Quæ enim civitas illi non patuit? Quis non Regum terga subjecit? &c. *Quæ quoniam in aliis codicibus non erant, & Isidori proposito contraria sunt, tanquam ex Hieronymi commentariis ad eum locum ab alio quopiam translata, manifestò pretermittenda esse duximus.*

(2) Ad cujus imaginem conditus homo creditur. *Imaginem hoc loco Isidorus personaliter sumit, intelligitque hominem fuisse conditum ad exemplar Dei, & imaginem, quæ est Filius, sequutus in eo Ambros. lib. 6. Hexameron, cap. 7. Euseb. 11. præparation. Evangel. cap. 12. Procopium ad cap. 2. Genes. Tametsi eam sententiam Aug. quidem 3. de Genes. ad litteram. cap. 19. Impugnandam suscepit. Cyrillus etiam lib. 1. contra Julianum, nugatoriam vocare non dubitavit. Fortassis eo tempore ea expositione Ariani ad erroris præsidium separandasque Trinitatis personas abutebantur: alioqui nihil periculi est. Theologi quidem certè recentiores hominem ad imaginem totius Trinitatis conditum esse intelligunt, atque imaginis vocem iis verbis non imaginem in Deo, sed potius in nobis impressam significare contendunt, ut perinde sit:* Faciamus hominem ad imaginem nostram, *ac si diceret, qui sit imago nostri ad nostræ essentiæ exemplar expressa & conformata. Quod verò ad lectionem spectat proximis verbis, ubi nos posuimus:* nisi ad ejus cui una imago cum Deo est, *tres codices legebant:* cujus una imago cum Deo est. *Et Tarracon. major:* Cujus imago cum Deo est.

(3) *Genes. 19. vers. 24.*

(4) In qua sententia nemo dubitat secundam esse personam. *In verbis illis Genes. 19. vers. 24.* Pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham ignem, & sulphur à Domino. *Vocis Domini geminationem Isidor. ad primam, & secundam Trinitatis personas refert, quod ante eum fecerant Euseb. lib. 1. Ecclesiast. Hist. caput 1. Ireneus lib. 3. cap. 6. Basil. 5. contra Eunomium. Marcellinus Pontifex ad Salomonem Episcopum. Hier. ad Osec. cap. 1.*

(5) *Psalm. 109. vers. 1.*

(6) *2. Reg. 23. vers. 1.*

(7) *Zachar. 2. vers. 8.*

minus Deus exercituum, post gloriam misit me ad gentes, quæ expoliaverunt vos: Qui enim tetigerit vos, tanget pupillam oculi ejus: Quia ecce levabo manum meam super eos, & erunt præda iis, qui serviebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me? [1] Vide nunc, cujus sit hæc vox, nisi Salvatoris, quia omnipotens Deus à Patre omnipotente missum se esse testatur. Missus est autem ad gentes, post gloriam Deitatis, quam habuit apud Patrem, [2] quando exinanivit semetipsum & formam servi accipiens [3] factus est obediens usque ad mortem. Qui etiam in sequentibus loquitur, dicens: [4] Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Quis est igitur iste Dominus exercituum à Domino exercituum missus? Nisi idem Dominus Jesus Christus? Superest de Spiritu Sancto, de cujus deitate sic ait Job. [5] Et quia spiritus Dei est, spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis vivificavit me, ecce & me, sicut & te fecit Deus, de quo enim dixerat: Spiritus Domini fecit me, de eo rursus adjecit: Ecce & me sicut & te fecit Deus: [6] ut eundem spiritum ostenderet esse Deum.

CAPUT IV.

De Trinitatis significantia.

1 Patet Veteris Testamenti apicibus Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum [7] esse Deum. Sed hinc isti Filium, & Spiritum Sanctum, non reputant esse Deum, eo quod in monte Sina, vocem Dei intonantis audierunt. [8] Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est, ignorantes in Trinitate unum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, nec tres Deos, sed in tribus personis, unum nomen individuæ majestatis. Quæramus ergo in scripturis Veteris Testamenti eandem Trinitatem. In [9] libro quippe 2. Regum, ita scriptum est: Dixit David filius Isai. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob egregius Psalmista Israël: Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo ejus per linguam meam. Quis autem esset, adjecit: Deus Israël mihi loquutus est fortis Israël, dominator hominum justus. Dicendo enim Christum Dei Jacob, & Filium & Patrem ostendit. Item dicendo: Spiritus Domini loquutus est per me, Spiritum Sanctum evidenter aperuit. Idem quoque in Psalmis: [10] Verbo, inquit, Domini, cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus, omnis virtus eorum: in perso-

(1) *Al.* age.
(2) *Ad Philip. 2. vers. 7.*
(3) *Al.* effectus.
(4) *Zach. 2. vers. 10.*
(5) *Job. 33. vers. 4.*
(6) Ut eundem spiritum ostenderet esse Deum. *Post hæc verba in Hispalensi codice sequebantur illa*, sed hinc isti Christum non putant esse Deum. *Et cætera multa: quæ quoniam lacunæ incercisa, atque depravata erant, deerantque in aliis codicibus, & proximi capitis initio fermè ad verbum repetuntur, tanquam addititia loco movimus. Quintum tamen caput in excusis codicibus positum, nos Hispalensem codicem sequuti ad finem 3. capitis subjunximus: cum quo commodiùs cohærere visum est: idque sine nova capitis distinctione. Tametsi in aliis codicibus ea omnia desiderabantur penitus, ac propterea subjecta esse videri poterant.*
(7) *Al.* unum esse Deum.
(8) *Deuter. 6. vers. 4.*
(9) In libro quippe secundo Regum. *In Hispalensi & Tarraconensi minori legebatur*, in libro quoque primo Regum. *Quæ fortassis germana Isidori lectio est. Nam ut Junilius docet lib. de Partib. divinæ legis cap. 12. & Hieron. in prologo galeato. Hebræi duos tantum libros Regum computant; nempè Samuelis librum, quo primus & secundus comprehenditur, & librum Regum, qui continet tertium & quartum; atque hanc computandi rationem Isidorus ipse sequutus est, lib. 6. Etymolog. cap. 1. Verùm, quoniam alii codices discrepant, & Isidorus ipse in libro Proœmiorum, quatuor libros Regum facit, diversam lectionem præferendam judicavimus, tanquam vulgatæ editioni, & communi usui magis consentaneam.*
(10) *Psalm. 32. vers. 6.*

sona enim Domini, Patrem accipimus: In Verbo, filium credimus: in spiritu oris ejus, Spiritum Sanctum intelligimus. Quo testimonio, & Trinitatis numerus, & communio cooperationis ostenditur. Sic & in consequentibus idem Propheta ait: Mittet[1] verbum suum, & liquefaciet ea, flabit Spiritus ejus, & fluent aquæ. Ecce tria Pater, qui mittit, & Verbum quod mittitur, & spiritus ejus qui flat. Nam & cum dicitur in Genesi: In[2] principio fecit Deus cœlum & terram, & spiritus[3] Dei ferebatur super aquas, ibi, in Dei vocabulo, Pater intelligitur: in principio Filius agnoscitur, qui dicit: In[4] capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam: quia dixit Deus, & fecit Deus: in eo verò, qui super ferebatur aquis, Spiritus Sanctus significatur. Nam & cum ibi dicit Deus: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, per pluralitatem personarum patens significatio Trinitatis est. [5] Ubi tamen, ut unitatem deitatis ostenderet, confestim admonet, dicens: Fecit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Et cùm dicit idem Deus: [6] Ecce Adam factus est, quasi unus ex nobis, ipsa pluralitas personarum Trinitatis demonstrat mysterium, cujus Trinitatis sacramentum, & Aggæus Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicens: [7] Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce spiritus ejus, post hæc de tertia personá, id est, de Filio, ita subjecit: Quia ecce ego commovebo cœlum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. In Isaia quoque sub propria persona, cujusque distinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita ostenditur: [8] Ego primus, & ego novissimus, manus [9] quoque mea fundavit terram, & dextra mea mensa est cœlos. [10] Non à principio in abscondito loquutus sum, ex tempore antequam fieret, ibi eram, & consequenter adjecit: Et nunc Dominus Deus meus misit me, & spiritus ejus: Ecce duæ personæ Dominus, & Spiritus ejus, qui mittunt, & tertia persona ejusdem Domini, qui mittitur. Item alibi per eundem Prophetam, Trinitatis sic demonstratur significantia. [11] Ecce, inquit, puer meus, suscipiam eum, dilectus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. Pater Filium dilectum puerum vocat, super quem dedit spiritum suum. De quo Dominus Jesus Christus propria voce testatur: Spiritus Domini super me. Alio quoque in loco idem Isaias totam Trinitatem in digitorum numero comprehendens, sic prædicat dicens: [12] Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos Palmo quis ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? In tribus quippe digitis Propheta trinam divinæ omnipotentiæ æqualitatem sub quadam mysterii lance libravit, & ex parilitate virtutis cooperationem potentiæ, & unitatem substantiæ, quæ una eademque in Trinitate est, in tribus digitis decla-

(1) *Psalm.* 147. *vers.* 18.
(2) *Genes.* 1. *vers.* 1. *&* 2.
(3) *Al.* Domini.
(4) *Psalm.* 39. *vers.* 9.
(5) *Al.* Ibi.
(6) *Genes.* 3. *vers.* 22.
(7) *Aggæi* 2. *vers.* 6. *&* 8.
(8) *Isai.* 48. *vers.* 12.
(9) *Eodem cap. vers.* 13.
(10) *Eodem cap. vers.* 16.
(11) *Isai.* 42. *vers.* 1.
(12) *Isai.* 40. *vers.* 12.

claravit, cujus Trinitatis mysterium aliàs se cognovisse testatur, idem Propheta dicendo: [1] Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, Seraphim stabant super illud, sex alæ uni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus, & duabus volabant: quem ut trinum in personis ostenderet, & unum in divinitate monstraret, sequenter ait: Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus: Dominus exercituum: plena est omnis terra gloria ejus: Ecce trinam sanctificationem sub una confessione cœlestis persultat exercitus: unam gloriam Trinitatis Seraphim trina repetitione proclamant. [2] Nam quid ter Sanctus indicat? Nisi ejusdem trinæ omnipotentiæ gloria demonstrata est in deitate trium personarum significatio. Non autem sicut tres personæ, ita & tres Dii credendi sunt, sed in eis personis una divinitas prædicanda est. Secundùm Moysi sententiam dicentis: [3] Audi Israël Deus, Deus tuus, Deus unus est. Et iterum: [4] Ego sum Deus, & præter me non est alius.

2 Sed contra hæc objicit perniciosa Judæorum perfidia, dicens: Si Pater Deus est, & Filius Deus est: ergò duo Dii sunt, & non unus Deus. Pro me ergo audiant Isaiam, utranque personam, unum Deum, dicentem: Tu es Deus, & in te est Deus: in eo enim quod dicit: Tu es Deus, Patrem ostendit: in eo verò quòd subjecit: in te est Deus, Filium declaravit. Sed tamen, ut eundem Patrem & Filium, unum Deum ostenderet, subjecit: Non est absque te Deus, verè tu es absconsus Deus, Deus Israël. Aliàs quoque unitum nomen Patris & Filii comprobatur, ipso Patre ad legislatorem moysem ita testante. Attende illi, & ne inobediens ei fueris, est enim nomen meum in illo.

CAPUT V.

Quia Filius Dei Deus, homo factus est.

1 Hucusque mysterium cœlestis nativitatis in Christo, & significantiam divinæ Trinitatis ostendimus. Dehìnc scripturæ auctoritate eundem Filium Dei natum in carne monstremus, manifestantes primum, quia idem Filius Dei propter nostram salutem incarnatus, & homo factus est. Sic enim de eo prædicat Isaias: [5] Parvulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis & factus est principatus ejus super [6] humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur ejus imperium, & pacis ejus non erit finis. Parvulus enim Christus, quia homo: & natus est nobis; non sibi, quod enim homo factus est, nobis profecit, & ideò nobis natus est. Filius autem datus est nobis: cujus nisi Dei filius? Principatus ejus, super humerum ejus: sive quia crucem propriis humeris ipse portavit: sive, quia titulum regni super humeros, & caput ejus Pilatus scripsit. Erubescant ita-

(1) *Isai. 6. vers. 1.*
(2) Nam quid ter Sanctus indicat? Nisi ejusdem trinæ Omnipotentiæ gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significatio. *Hoc loco maxime variabant exemplaria. Hispalense legit*: Nisi ejusdem trinæ Omnipotentiæ gloriam, quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctificationem. *Tarraconense minus*: Nisi ejusdem Trinæ Omnipotentiæ gloria demonstrata est, in Dei tamen trium personarum significationem. *In altero excuse legitur*: Nisi ejusdem trinæ Omnipotentiæ gloriam quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctificationem. *Ex Parisiense, & Tarraconensi majori lectio, quam posuimus desumpta est. Suspicor legendum*: Nam quid ter sanctus indicat? Nisi ejusdem trinæ Omnipotentiæ gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significata.
(3) *Deuter. 6. vers. 4.*
(4) *Isai. 45. vers. 21.*
(5) *Isai. 9. vers. 6.*
(6) *Al.* humeros.

itaque impii Judæi & agnoscant [1] vocari Christum Filium Dei vivi natum, & per assumptionem corporis parvulum factum, de quo David ait: [2] Minuisti eum paullò minus ab Angelis: quia, [3] dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Ad quem dum Pater in Psal. Ad illa æterna nativitate diceret: [4] Ex utero ante Luciferum genui te: [5] rursum futuram ejus in carne nativitatem ostendens, subjecit, dicens: Et quasi de vulva orietur, tibi ros adolescentiæ tuæ. Hanc incorporationem Filii Dei, & Spiritus Sanctus in Psal. Ita prænuntiavit, dicens: Ad [6] Sion autem dicetur vir, & vir natus est in ea, & ipse fundavit eam [7] excelsus. Ecce qui nascitur in Sion, & qui in ipsa civitate factus est humillimus, ipse est, qui fundavit eam excelsus: & quia idem est Dominus, sequitur: Dominus numeravit, scribens: [8] populis, iste natus est ibi. Quis est iste? Vir scilicet, & excelsus, & Dominus. Vir quia homo factus est. Excelsus, quia eum supra se cœli, & Angeli suscipiunt. Dominus, quia cunctæ cœli, terræque creaturæ illi deserviunt. Verùm quoties inimici Christi omnem hanc prophetiam nativitatis ejus audiunt, conclusi, dum non habeant, quòd proponant, argumentantur, dicentes: Necdum venisse Christum, de quo hæc omnia ora Prophetarum præsaga cecinerunt. Quæramus ergò tempus nativitatis Christi, utrùm jam advenerit, an venturus adhuc expectetur? In Daniele igitur tempus adventûs ejus certissimè ostenditur, & anni numerantur, & manifesta signa ejus pronuntiantur, & post adventum ejus, & mortem futura Judæorum excidia ibi certissimè manifestantur. Sic enim ait ad eum Angelus. [9] Daniel, adverte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consumetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum. Quæ scilicet septuaginta hebdomadæ, si à tempore Danielis enumerentur, proculdubiò sanctus sanctorum Dominus Jesus Christus olim venisse cognoscitur. Hebdomada namque in sacris eloquiis septem annis terminatur; dicente Domino ad Moysen: [10] Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, qui simul faciunt annos quadraginta novem. Similiter septies septuaginta fiunt quadringenti nonaginta. Ideò tot annos fuisse credendum est à Daniele usque ad Christum. A tempore itaque Da-

(1) *Al.* Invocare.

(2) Minuisti eum paullò minus ab Angelis. *Tarraconensis major*: Minuisti eum paullò minus à Deo. *Nimirum in Hebraico Psalmo* 8. *vers.* 7. *legitur*: Minuisti eum paullò minus ab Elohim. *Quæ dictio sæpe Deum, aliquando etiam Angelos significat, unde utrique interpretationi locus. Septuaginta dixerunt.* Minuisti eum paullò minus ab Angelis. *Quod Paulus secutus est ad Hebræ.* 2. *vers.* 7. *Hieron. autem in sua interpretatione dixit*: Minuisti eum paullò minus à Deo.

(3) *Ad Philip.* 2. *vers.* 6.

(4) *Psalm.* 109. *vers.* 6.

(5) Rursum futuram ejus in carne nativitatem ostendens, subjecit, dicens: & quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. *Locus est ex Psalm.* 109. *vers.* 4. *In quo miror. Isidorum, cum adduxisset illa verbà*: Ex utero ante luciferum genui te, *adjecisse tanquam sequentia*, & quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ, *cum sit potius ejusdem loci diversa interpretatio, ex versione Hieronymi. Eodem memoriæ lapsu inferiùs cap.* 20. *Utramque interpretationem conjunxit, ubi ait*: Ante luciferum genui te, & quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ.

(6) Ad Sion autem dicetur, vir & vir natus est in ea, &c. *Locus est ex Psalm.* 86. *vers.* 5. *Juxta versionem Hieronymi. Codices Gotthici Romani Psalterii interpretationem secuti, legunt.* Mater Sion dicet, homo, & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam excelsus. *Et fortassis hæc erat Isidori germana lectio.*

(7) *Al.* Altissimus.

(8) *Al.* Populos.

(9) *Dan.* 9. *vers.* 23.

(10) *Levit.* 25. *vers.* 8.

Danielis Prophetæ usque ad præsens tempus plusquam centum quadraginta hebdomadæ enumerantur. Ideoque jam advenit Christus, quem annuntiabat sermo propheticus. Post septuaginta enim hebdomadas, & natus, & passus ostenditur Christus, & civitatem Jerusalem in exterminationem fuisse: & sacrificium, unctionemque cessasse. Sic enim subjecit idem Propheta: *Et occidetur Christus, & civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio.* Post passionem igitur Christi venit Titus, & debellavit Judæos, & destruxit urbem, & templum, & cessaverunt libamina, & sacrificia. Quæ ultra illic celebrari non potuerunt. Ut impleretur, quod fuerat antè à Propheta prædictum. Sed, ò duritia cordis Judaici, quia ipsi Christum interemerunt, inde eum adhuc venisse non credunt. Probavimus Dominum nostrum Jesum Christum secundùm carnem jam natum fuisse. Sed adjicit incredulus, cur in carne venit? Audi ergò causam. Deus cùm hominem fecisset, summa beatitudine præditum; & divinæ imaginis decore (1) ornatum, posuit eum in paradiso, ut esset Deo subjectus, & cæteris creaturis prælatus. Ille autem rebellis effectus, contempta divinitate, interdictum violavit præceptum: quem projectum ob superbiam Deus non occidit, sed exulem paradiso fecit, expectans ut per pœnitentiam reparari posset ad veniam, & cum ille non revocaretur ad viam virtutis, dedit legem per Moysen, ut vel per ipsam reverteretur ad amorem Dei, & operationem justitiæ. Sed cum ne hanc quidem contumax, & incredulus custodiret, venit tandem filius Dei, & corpus humanum (2) assumpsit, ut dum videretur, crederetur: omisisque mundus dæmonum simulacris reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc est causa nativitatis Christi, quem Judæi, etsi patiantur natum, scandalizantur tamen crucifixum, & mortuum: non intelligentes, quia sicut propter redemptionem mundi, illum decuit nasci, ita & pati oportuit, cujus passionem & mortem in suo loco scripturarum testimoniis approbabimus. Nunc verò sequamur debitum ordinem, & cujus demonstrata est post gloriam deitatis humana nativitas, demonstretur & genus & patria, incipientes primùm de nomine ejus loqui.

CAPUT VI.

De Nomine Jesu.

1 PRima enim appellatio Nominis Jesu invenitur in figura Domini nostri Jesu Cristi antea (3) prædicata. (4) Nam Auses quidam qui Nave filius nominabatur, à Moyse (5) Jesus cognominatur. Hic post obitum Moysi dux effectus principatum obtinuit, & terram (6) promissionis hæreditate distribuit. Mutatio nominis quid significabat? Nisi quia defuncto Moyse, id est, defuncta lege, & lega-

(1) *Al.* honoratum.
(2) *Al.* Cum anima assumpsit.
(3) *al.* prædicta.
(4) Nam Auses quidam, qui Nave filius nominabatur. *Tarraconensis major, & excusi legunt.* Nam Josue quidam &c. *Nostra lectio in Hispalensi erat, & Tarraconensi minori, & Numer. 13. ver. 17. ubi nos legimus:* Vocavitque Osee הושע filium Num Josue. *Septuaginta dixerunt.* ἐπωνόμασε Μωυσῆς τὸν Αὐσῆ υἱὸν Ναυὴ Ἰησοῦν. *Hanc Septuaginta interpretationem sequutus est Isidorus. Totus verò locus, ac verò magna cap. 6. pars, desumpta est ex Tertulliano, libro contra Judæos ubi ait:* Dum Moysi succesor destinaretur Auses filius Nave, transfertur certè de pristino nomine, incipit vocari Jesus, &c. *Unde colligimus etiam paullò inferiùs legendum:* Qua nihil dulcius, *potius quam.* Qua nihil est dulcius. *Tametsi hæc lectio in Tarraconensi minori, & Hispalensi erat.*
(5) *Num. 13. vers. 17.*
(6) *Al.* Promissæ hæreditatis.

gali præcepto cessante, dux nobis Dominus Jesus Christus erat futurus, qui nos per Jordanis fluenta, id est, per gratiam baptismi sanctificatos, & omnibus vitiorum generibus expulsis, vel Angelorum malorum hostibus effugatis, perduceret ad terram cœlestis repromissionis, melle & lacte manantem, id est, vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius. Ideò enim vir ille hujus sacramenti imaginem suscepit, ut Jesus nominaretur: ad significandum illum verum Jesum, de quo in Psalmis scriptum est: Venite exultemus Domino, jubilemus [1] Deo salutari, id est, Jesu patri nostro. Ubi ostenditur Dominum & Deum esse Jesum, de quo & alibi in Psalmis: [2] Quia placet sibi Dominus in populo suo, & exaltabit mansuetos in Jesu. Hæc enim in Hebræo sic habentur. ÷ De quo apertiùs Habacuc intonat dicens: [3] Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Jesu meo.

CAPUT VII.

Christus ex semine Abrahæ secundùm carnem fuit.

1 QUòd autem ex semine Abrahæ futurus esset Dominus Jesus Christus, Genesis ostendit, dicente Abraham ad puerum suum: [4] Pone manum tuam sub femore meo, & jura per Deum cœli. Quo verbo Christum Deum cœli de genere suo testabatur in carne esse venturum. Per femur enim, genus intelligitur, significabatur enim de semine Abrahæ, futurum in carne Deum cœli: [5] de quo semine per Isaiam Isaac facta fuerat ei à Domino repromissio. In [6] semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes, id est, in Christo de quo Psalmista ait: [7] Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. De hoc semine, & per ÷ eundem [8] Isaiam vox Domini loquitur. Educam, inquit, de Jacob semen, & de Juda possidentes montes meos. De quo alibi idem Propheta. [9] Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes facti essemus.

CAPUT VIII.

De Tribu Juda ortus est Christus.

1 ET quia de Tribu Juda secundùm carnem Christus expectandus esset, Jacob Patriarcha significat dicens: [10] Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de [11] femoribus ejus, do-

(1) Deo salutari, id est, Jesu patri nostro. *Vocem Latinam per Hebraicam reddidit, id tantùm indicare volens, ubi in Latina versione, vox salutare, vel salus invenitur in Hebraico respondere nomen Jesu. Atque hoc ipsum sequutus proximo testimonio, quod ex Psal. 149. vers. 4. desumptum est. Ubi nos legimus:* Exaltavit mansuetos in salutem *ipse Hieronymi interpretationem sequutus dixit*, & exaltavit mansuetos in Jesu. *Sequens denique testimonium ex Habacuc 3. vers. 18.* Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Jesu meo: *quoniam ad rem in primis facit, adjecimus, obelo tamen notatum, quoniam in Hispalensi tantum invenimus.*

(2) *Psalm. 149. vers. 4.*

(3) *Habac. 3. vers. 18.*

(4) *Genes. 44. vers. 3.*

(5) De quo semine per Isaac facta fuerat ei à Domino repromissio. *Quinque codices constanter pro* Isaac, *legebant* Isaiam. *In Gotthicis nihil erat, tantùm in Tarraconensi majori Isaiæ nomen subobscurè in Isaac mutari videbatur, quam nos lectionem, ut veram sequuti sumus. Tametsi paullo inferius legebatur:* de hoc semine & per eundem Isaiam &c. *Nam vocem* eundem *redundare judicavimus, eamque obelo jugulavimus, prorsus prætermittere sine exemplari non ausi.*

(6) *Genes. 22. vers. 18.*

(7) *Psalm. 71. vers. 17.*

(8) *Isai. 65. vers. 9.*

(9) *Isai. 1. vers. 9.*

(10) *Genes. 49. vers. 10.*

(11) Nec dux de femoribus ejus. *Sic quinque codices. Julianus 1. contra Judæos Hilarius in Psalmum 59. Nempè Septuaginta dixerunt ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ id est,* ex femoribus ejus; *quam lectionem sequuti sumus. Licet Hispalensis, & Tarraconensis minor, ut est in nostra vulgata legebant.* Nec dux de femore ejus. *Tertull. & ipse contra Judæos,* de femoribus *legit.*

donec veniat, qui mittendus est. Et ipse erit expectatio gentium. Certum est enim usque ad ortum Christi non defuisse principes populi Judæorum ex genere Juda, nec duces de femoribus ejus: usque ad Herodem alienigenam Regem, qui per ambitionem regni irrepserat potestatem. Statim enim ut hoc factum est, & defecit dux ex semine Judæ, advenit ille, qui mittendus erat; quem gentes & populi expectabant. Judæi autem pervicacia impudicæ frontis dicunt, nondum esse id tempus expletum, [1] mentientes nescio quem Regem ex genere Judæ in extremis orientis partibus regnum tenere. Nec attendunt mente cæcati simulationis suæ mendacium detegi: quia jam sicut nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, ita nullus Rex, nullus sacerdos remansit Judæis: neque enim mendax esse potest Osee Propheta, qui dicit: [2] Sedebunt filii Israël sine Rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Quæ omnia quis non videat, nunc in ipsis esse completa?

CAPUT IX.

Quia de stirpe David natus est Christus.

1 ECce ex qua tribu nasciturus esset Christus, docemur. Ex David autem stirpe secundum carnem [3] futurus esse, per Spiritum Sanctum ita [4] prænuntiatus est in Psalmis. [5] Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur [6] eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. & iterum [7] semel juravi in Sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta [8] in æternum, & testis in cœlo fidelis. Item in libro Paralipomenon. [9] Et factum est verbum Domini ad Natham dicens: Vade, & dic servo meo David: Hæc dicit Dominus; annuntio tibi, quod ædificaturus sit domum tibi Dominus, cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum ejus, ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit; & statuam eum in domo mea, & in regno meo usque in sempiternum: & thronus ejus erit firmissimus in perpetuum. Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multum errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum est, quod dictum est? Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabi-

(1) Mentientes nescio quem Regem ex genere Judæ, in extremis Orientis partibus. *Hanc locum fermè totidem verbis transtulit Julianus Toletanus Archiepiscopus in suum opus contra Judæos, ubi libro primo sic ait:* An fortè adhuc in impudicæ frontis pertinacia perdurantes illud objicitis, quod parentes vestri solent mentientes proponere, esse hodie nescio quem regem, ex genere Judæ: qui in extremis Orientis partibus, videatur regnum tenere? *Et alia multa in eandem sententiam. Et quidem Judæos magno numero in Oriente intra montes Caspios inclusos contineri, non ipsi solùm fabulantur, (nam extat de hac re liber Hebraicè, qui Baldad Subites nuncupatur) sed etiam prospero fuit persuasum lib. de Prædictionibus parte ultima, cap. 9. ubi ait:* Hic ostenditur quod ex Judæis de tribu Dan quæ hodie quoque in Perside est veniet Anti-Christus. *Hanc Judæorum opinionem Porchetus tangit prima par. Victo. cont. Judæos. cap. 2.*

(2) Juravit Dominus. *Psalm. 131. vers. 11. in Gotthicis:* Juravit Dominus David in veritate, & non frustravit eum, de fructu ventris tui ponam super sedem meam, *quomodo in Psalterio Hispanico legitur. Et fortassis ita etiam legit Isidorus.*

(3) *Al.* Futurum.

(4) *Al.* Prænuntiatum.

(5) *Psalm. 131. vers. 11.*

(6) Eam.

(7) *Psalm. 88. vers. 36. 37. & 38.*

(8) *Al.* In æternum manebit.

(9) *1. Paralip. 17. vers. 3. & 2. reg. 7. vers. 4.*

biliam regnum illius. Nunquid de illo Salomone creditur prophetatum? Minime. Ille enim patre suo vivente cœpit regnare. Nam hîc dicitur, quia cum completi fuerint dies [1] vitæ tuæ, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum. Ex quo intelligitur alius esse promissus, qui non ante mortem David, sed post mortem ejus pronuntiatus fuerat suscitandus. ⁜ Qui [2] ædificaret domum Domini non de parietibus manufactis, sed de lapidibus vivis, & prætiosis, id est, sanctis, & fidelibus. Nam & illud quod subjecit: [3] Fidelis erit domus ejus, & regnum ejus usque in sempiternum coram me: attendat & aspiciat quisquam, non de Salomone esse pronuntiatum. Salomon quippe domum [4] plenam fuisse mulieribus alienigenis colentibus idola, & ipse ab eis Rex idolatria seductus atque dejectus, dum bonus fuisset in initio, malos exitus habuit. Ergo quis est iste, cujus domus est fidelis in perpetuum? Et qui post mortem David promittitur suscitandus? Ille utique est, de quo ipse David exæstuans, clamat dicens: in Psalm. 88. [5] Tu verò distulisti Christum tuum. Non est ergo ille Salomon, sed nec iste David dilatus est Christus. Ecce apparuerunt promissiones prædictæ, non in Salomone, sed in Christo Domino nostro: qui ex David genere ortus est, fuisse completæ. De quo per Jeremiam ipse Dominus dicit: [6] Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium, & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster [7] Iste est, qui per Nathan ex semine David promittitur, qui etiam per Isaiam Prophetam ita pronuntiat: [8] Egredietur, inquit, virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. Hæc virga de radice Jesse, virgo est Maria de David radice exorta, quæ genuit florem Dominum Salvatorem, de quo etiam sequitur: Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Ideò autem tanta dona spiritûs super eum prædicantur, quia in eo [9] non ad mensuram spiritus inhabitat sanctus, sicut in nobis, sed [10] tota inest ei plenitudo divinitatis, & gratiarum. [11] Iste est, qui non secundum visionem oculorum, & auditum aurium judicat: sed est justitia cingulum lumbrorum ejus, & fides cinctorium renum ejus. In cujus Ecclesia habitat lupus cum agno: ille utique, qui solebat ab ea rapere prædam, dum ad eam convertitur, cum innocentibus commoratur. In cujus ovili pardus cum hœdo accubat, permisti scilicet subdoli cum [12] simplicibus, ibi etiam vitulus de circuncisione, leo de seculi potestate, ovis de populari ordine, simul morantur, quia in fide communis est con-

(1) *Al.* Tui.

(2) Qui ædificaret domum Domini. *Totus hic locus obelo notatus, in excusis tantum erat, nobis suspectus visus est, neque satis cohærere, reliquimus tamen intactum, nisi quod ubi legebatur* qui dum bonus fuisset, *ut ratio Grammatica constaret, relativum*, qui, *temerè positum expunximus.*

(3) *2. Reg. 7. vers. 16.*

(4) *Al.* Fortassis habuit.

(5) *Psalm. 88. vers. 39.*

(6) *Jer. 23. vers. 5. & 6.*

(7) *1. Paralip. 17. & 2. Reg. 7.*

(8) *Isai. 11. vers. 1.*

(9) *Joan. 3. vers. 34.*

(10) *Ad Coloss. 2. vers. 9.*

(11) *Isai. 11. vers. 3.*

(12) *Al.* Peccatoribus.

conditio omnium. Puer autem parvulus minans eos, ille est utique, qui se humiliavit pro nobis, ut parvulus. Bos autem & leo ibi comedent paleas: quia principes cum subjectis plebibus communem habent doctrinam. Delectatur quoque infans ab ubere super foramina aspidis, dum gentes, quæ solebant venena aliquando prædicare, conversi etiam parvuli Christi fidem delectantur audire. Caverna autem reguli, corda sunt infidelium, in quibus ille serpens tortuosus requiescebat, quem ablactatus comprehensum exinde captivum traxit; ut in monte sancto ejus, quod est Ecclesia, non noceret. Adhuc idem Isaias de Christo, quia ex semine David (1) nasciturus esset secundùm carnem, sic in consequentibus dicit: (2) In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum. In signum populorum stat radix Jesse, quando Christus (3) signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Ipsum gentes deprecabuntur, quod jam hoc totum cernitur fuisse completum. Sepulcrum autem ejus in tantum est gloriosum, ut excepto quod redempti per mortem ejus gloriam ei exhibemus, etiam locus ipse coruscans miraculis, gloriæ suæ causa ad se omnem contrahat mundum. Hic locus in Hebræo sic habet: Et erit requies ejus gloriosa. Utique quia moriens caro ejus non vidit corruptionem secundùm Psalmi sententiam: (4) Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Jam verò quia ore prophetico de Moab nascenti Christo, perhibetur testimonium, idem Isaias testatur: (5) Ponam enim super his, qui fugerint de Moad leonem, & reliquis terræ. (6) Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion. De hac enim gente Moabitarum egressus est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi, qui dominatur in orbem terrarum. (7) Petra autem deserti, Ruth significat, quæ destituta morte mariti, de Booz genuit Obed, & de Obed Jesse, & de Jesse David, & de David stirpe Christum. Montem autem filiæ Sion, aut historialiter ipsam urbem Jerosolymam dicit: aut juxta tropologyam Ecclesiam in specula, id est, in virtutum sublimitate locatam.

CAPUT X.

Quia Christus de Virgine sine virili coitu genitus est.

1 HActenus de nomine, & gente, & genere Domini nostri Jesu Christi Testamenti Veteris fidem perstrinximus; dehìnc generationes ejus secundùm carnem de Virgine ostendamus. Isaias enim Sancto Spiritu plenus futuræ incarnationis Filii Dei sic prænuntiat sacramentum, sic enim dicit: (8) Et adjecit loqui ad Achaz Dominus, dicens: Pete tibi signum à Domino Deo tuo

(1) *Al.* natus est.
(2) *Isai.* 11. *vers.* 10.
(3) Signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. *Hoc refertur sive ad Sacramentum Confirmationis, cùm puerorum frontes chrismate signantur, seu ad consuetudinem, qua singuli fideles consueverunt frontes signo crucis munire. De qua Tertull. lib. 2. ad uxorem. Cyprian. lib. 2. contra Judæos cap. 21. dixit, quod in hoc signo salus sit omnibus, qui in frontibus notantur.*
(4) *Psal.* 15. *vers.* 10.
(5) *Isai.* 15. *vers.* 9.
(6) *Isai.* 16. *vers.* 1.
(7) Petra autem deserti Ruth significat. *Hic locus ex Hieron. desumptus est, ad cap. 16. Isaiæ initio, ubi ait:* De petra deserti, hoc est, Ruth, quæ mariti morte viduata, de Booz genuit Obed, & de Obed Jesse, & de Jesse David, & de David Christum. *Isid. dixit* de David stirpe Christum. *Quam lectionem propter auctoritatem Hier. diversæ lectioni prætulimus. Nam tres codices legebant.* Et de David stirpe natus est Christus.
(8) *Isai.* 7. *vers.* 10.

tuo in profundum inferni, sive in excelsum suprà. Et subjecit: Audite itaque domus David, id est, genus David. Nam bene ad domum David loquebatur, id est, ad stirpem regiam, de qua stirpe descendit Maria, & adjecit: propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo in utero concipiet, & pariet filium, & [1] vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus, quia ergo ille, quem in utero virgo concepit, & peperit, nobiscum Deus vocatur, Deus itaque in utero Virginis conceptus, natusque cognoscitur. Erubescant itaque Judæi increduli, & Christi gratiæ sua colla submitant. Ecce enim, quem virgo peperit, nobiscum Deus appellatur. Quo loco argumentantur Judæi, quod [2] in Hebræo non virginem, sed juvenculam ostendat sermo propheticus parituram. Adversùs quos respondetur, non esse signum, si juvencula pariat, quod est ætatis. Sed hoc esse signum ad rei novitatem, si virgo pariat, quod est integritatis, dum enim dicit Dominus: Dabit vobis signum, insinuat quoddam insigne miraculum, virginem videlicet parituram, quod proculdubio signum non esset, nisi novum existeret. Oportebat enim Christum propter insigne miraculum, secundùm carnem nasci de virgine. Sequitur de eo: Butyrum & mel comedet. Butyrum, fructus est Ecclesiæ venientis ex circuncisione, quasi bovis sub jugo, id est, sub Lege positæ, mel verò Ecclesiæ venientis ex gentibus, cujus suavitate, & dulcedine operis, & fidei pascitur Christus. [3] Sequitur, & dicit: Et priusquam cognoscat puer vocare patrem, aut matrem, quod enim dixit priusquam cognoscat, id est, priusquam cognoscere faciat, divinitate Deum habere se patrem, & carnis susceptione virginem matrem, juxta illud, quod in Genesi scribitur, dicente Domino ad Abraham: [4] Nunc cognovi, quod timeas Deum, id est, nunc cognoscere te feci. Absit enim, apud Deum esse ignorantiam, ut tunc cognosceret, quòd ante nesciret. Quantæ autem potestatis existat, idem Emmanuel, prædictus Propheta, frequenter annuntiat, dicens: [5] Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terræ, ò Emmanuel, quem quia de virgine natum credimus, patrem in Psalmis dicentem audiamus. Nam cum dixisset Propheta de Christo: [6] Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Confestim vox patris consequuta est, dicentis ad filium: Ante luciferum genui te, & quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech, Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges. Et iterum: [7] Ut inhabitet, inquit, gloria in terra nostra, misericordia & veritas occurrerunt sibi, justitia & pax complexæ sunt se. Veritas de terra orta est, & justitia de cœlo prospexit. Quæ est veritas de terra orta, nisi Christus de fœmina natus, filius Dei de carne procedens? [8] Nam ca-

(1) *Al.* Vocabit.

(2) In Hebræo non Virginem sed juvenculam, &c. *Non constitui hoc loco de voce Halma, qua utitur Isaias 7. cap. disputare, cum liceat Hieronymum ad eum locum videre, atque Galat. lib. 7. de Arcanis Catholicæ veritatis. cap* 15.

(3) Sequitur & dicit: priusquam cognoscat puer, &c. *Isidorus sive memoria hallucinante, sive data opera, 7. cap. Isaiæ repente ad 8. transiit, explicatque illud verbum:* Priusquam cognoscat puer, *id est, priusquam cognoscere faciat: se habere patrem Deum, matrem Virginem, subtiliter sanè, neque abhorrens à divinarum litterarum usu, Hier. ad ea verba, & August. de Tempore serm. 32. facile se expediunt explicantes: Antequam puer sciat vocare patrem, & matrem, id est, antequam homo fiat.*

(4) *Genes. 22. vers.* 12.

(5) *Isai. 8. vers.* 8.

(6) *Psalm. 109. vers.* 1.

(7) *Psalm. 84. vers. 10. 11. &* 12.

(8) *Al.* Nostra.

caro terra est, quando enim natus est Christus, justitia de cœlo prospexit. Non enim daretur è cœlo justificatio, nisi Christus in carne nasceretur, & ut ostenderet, quod ipsa veritas de terra orta homo esset, sequenter adjunxit: justitia (1) ante eum præibit, & ponet in via gressus suos. Item idem David, terra, inquit, dabit fructum suum. Terra, Maria, dedit fructum suum Christum: sed quis est iste fructus? Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Hunc terræ fructum prædictus Isaias Propheta alibi manifestius annuntiat, dicens: (2) Rorate cœli desuper, & nubes pluant justum, aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul, ego Dominus creavi eum. Cœli ipsi, qui & nubes, id est, Prophetæ, per quos Christus adveniens prophetabatur: terra, Maria, quæ fide aperta, non corruptione genuit Salvatorem, quia solus Dominus eum creavit, non virilis (3) commixtio seminis. Unde & Isaias ait: Generationem ejus quis enarrabit? Nullus enim hominum nativitatis Christi, in conceptu conscius fuit: solo enim verbo Dei virgo prægnans apparuit. Quod etiam Daniel Propheta figuraliter prædixerat, dicens: (4) Vidi lapidem de monte abscisum sine manibus præcidentium, & cum venisset in terram replevit orbem terræ. Lapis iste, Christus est (5) sine manibus abscisus, implens omnem terram, quia in omnibus gentibus regnum ejus est. De quo lapide per Isaiam Deus loquitur: (6) Ecce mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, & qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abscisum de monte, id est, de populo Judæorum, sine manibus, hoc est, sine operatione virili, ex Maria virgine natum, quam sine dubio virginem fuisse credimus ante partum, virginem permansisse post partum, Ezechiele Propheta testante: (7) Converti me ad viam portæ sanctuarii exterioris, quæ respiciebat ad Orientem, & erat clausa. Et dixit Dominus ad me, porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam, quoniam Dominus Deus ingressus (8) est per eam, eritque clausa. Quo testimonio sanctam Mariam, & virginem concepisse, & virginem permansisse confitetur. Genitalia namque fœminea, pro eo quod claustra partus aperiunt, portæ dicuntur, sicut ait Job: (9) quia non clausit portas ventris, qui portavit me. Dominus enim noster Jesus Christus mirabiliter, & potentialiter natus, (10) tanquam sponsus processit de thalamo suo, id est, ex virginis utero, post cujus ortum nullum cum Maria convenisse, nullum ex ejus utero genitum extitisse profitemur.

CAPUT XI.

In Beth-lehem natus est Christus.

1 PRædiximus nativitatem Domini nostri ex virgine: locum quoque originis suæ ostendamus. Nam in

(1) *Psalm.* 66. *vers.* 7. & 8.
(2) *Isai.* 45. *vers.* 8.
(3) *Al.* commixtione, *Isai.* 53. *vers.* 8.
(4) *Daniel.* 3. *vers.* 34.
(5) Sine manibus abscisus implens omnem terram. *Hispalensis interponit quædam verba, sic enim ait:* sine manibus complectentium concisus, id est, de Virgine solo Spiritu Sancto cooperante, sine virilis commistione seminis ortus, implens omnem terram.
(6) *Isai.* 28. *vers.* 16.
(7) *Ezech.* 44. *vers.* 1.
(8) *Al.* Ingressurus.
(9) *Job* 3. *vers.* 10.
(10) *Palm.* 18. *vers.* 6.

in Beth-lehem natus est, ad quam dicitur: per Michæam Prophetam [1] & tu Beth-lehem domus Ephrata ⁓ nunquid parvula es in millibus Juda? Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens pariet. Sicque postquam locum originis ejus prædixit, deinde regnum ejus futurum in toto orbe subjecit, dicens: Stabit, & videbit, & pascet gregem suum in virtute Domini,& in honore nominis Dei sui erunt, quoniam nunc magnificatur usque ad terminos terræ, & erit iste pax: De hoc loco nativitatis Christi, & Habacuc Propheta sic ait; [2] Deus ab Africo veniet, Beth-lehem enim regio, ubi natus est Christus, de Jerusalem ad meridianam respicit plagam. Meritò ergo ab Africo venisse scribitur, quia à Beth-lehem venturus esse prævidebatur.

CAPUT XII.

Stellæ indicio Christi nativitas monstratur.

1 QUia stellæ indicio nativitas ejus claruit, in [3] Numeris divinus ille Balaam sic cecinit, dicens: Orietur stella ex Jacob, & consurget homo de Israël. Magi enim ab Orientis partibus venientes, primi Christi nativitatem stella indice nuntiaverunt, scilicet, ut quem olim princeps artis eorum prædixerat: illi inspecto sidere demonstrarent.

CAPUT XIII.

Munera Magi obtulerunt.

1 QUia ei munera obtulerunt Magi, & hoc Prophetæ nobis narrant: sic enim Isaias ait: [4] In tempore illo deferetur munus Domino exercituum à populo divulso, & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius.Hoc autem dicit Propheta, propter Persarum robustissimam gentem, ad cujus tunc potentiam nullus populus comparabatur, [5] de quibus

(1) Et tu Beth-leem domus Ephrata ⁓ nunquid parvula es in millibus Juda. *Sic legebant duo codices Cotthici, sic etiam Julianus lib. 1. contra Judæos, præterquam quòd genere masculino dixit:* Nunquid parvulus es? *Hier. in ipsa versione Septuaginta habet*, nequaquam minima es, ut sis in millibus Juda. *Cyprian. 2. cont. Judæos cap. 11. eundem Michææ locum sic refert*: non exigua es, ut constituaris in millibus Juda. *Ipsemet Isid. lib. 2. cap. 3.* Et tu, *inquit*, Beth-lehem domus Ephrata, non es minima in millibus Juda. *In quam lectionem eo sane loco omnes codices conspirabant, cum in hoc, de quo agimus, plerique affirmativè legant*: Parvula es, sive parvulus es. *Tarracon. minor tantum habebat*: Parvulus non es. *Libet autem suspicari Hebraicos Michææ codices à Judæis esse vitiatos: & septuaginta olim atque veteres locum eum, ut est in Matthæo cum negatione legisse, tametsi quidam nostra ætate ita conantur Matthæi verba cum Michææ loco conciliare, ut dicant hoc modo Hebraica interpretanda. Et tu Beth-lehem Ephrata, parvum (supple est tibi) ut sis in millibus Juda, Nimirum vocem, Zahir Hebraicam, pro qua alii parvula seu parvulus reddiderunt, hi neutro genere sumi malunt, quod si recipiatur facilè Matthæus cum Michæa conciliabitur. Hebraica propter eos, qui eam linguam calent, subjicimus.* אפרתהצעיר
ואתה ביתלחם לתיות באלפי יחודה.

(2) Deus ab Africo veniet. *Locus est Habacuc 3. vers. 2. sic Aug. lib. de Pastor. cap. 15. & 16. dixit*: Deus ab Africo veniet, & Dominus de monte umbroso. *Quæ lectio in omnibus Isidori codicibus erat, præterquam in Hispalensi, qui legit, ut est in editione vulgata.* Deus ab Austro veniet. *Nos aliorum codicum auctoritatem sequuti sumus.*

(3) Divinus ille Balaam. *Vox divinus anceps est, Josephus lib. 4. antiq. cap. 6. Balaam in magnorum, & divinorum vatum numero ponere non dubitat, cum tàm frequenter Deus loquebatur, per quem Israelitis benedixit, & qui futura tàm apertè vaticinatus est. Antiquorum Patrum opinio resistit. Justini q. 2. Chrisost. hom. 21. in Genesim, Basilii epist. 80. Aug. serm. 103. His accedit Divinarum Litterarum auctoritas cum Josue 13. vers. 22. vocetur ariolus in Hebraico.*

(4) *Isai. 18. vers. 7.*

(5) De quibus Magi venientes. *Remigius in Matthæum cap. 2. varias de Magis fuisse opiniones ait, à quibusdam Chaldæos putari, ab aliis Persas, à nonnullis Balaam nepotes, quosdam ex ultimis terræ finibus venisse affirmare. Isid. hoc capite Magos Persas facit. Nempe eæ gentes astrorum cognitioni in primis deditæ erant, unde Genethliaci Chaldæi vulgo dicebantur, ut ex Gellio constat lib. 14. cap. 1. Ab Helimaide prima Persidis regione Magi Helimæi vocabantur. Unde illud Actorum 13. vers. 8.* Resistebat autem illis Elymas magus, sic enim interpretatur nomen ejus. *An verò hi Reges Magi dicti fuerint à sapientia, ut Origenes judicat tract. 5. in Matthæum, & eo nomine reprehenditur è Theophilo. 2. lib. Paschali, an vero à damnatis artibus, ut Justinus contra Triphonem, & Basilius de Christi ortu arbitrantur, magna quæstio est, neque instituta brevitatis. Hier. Dan. 2. cum in illa verba*: Præcepit Rex, ut convocarentur arioli, *ait*: *Magos esse qui*

bus Magi venientes, Christo munera detulerunt. Et iterum ipse. [1] Omnes, inquit, de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. De his muneribus & David [2] prædicavit, dicens: [3] Et dabitur ei de auro Arabiæ. Et rursus Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent. Nam & Magos Reges habuit Oriens.

CAPUT XIV.

A Deo Patre unctus est.

1 ET quia non oleo isto humano unctus est Christus, sicut cæteri Reges, & Pontifices Hebræorum, sed à paterno spiritu unctus est, Isaias ex persona ejusdem Christi sic cecinit dicens: [4] Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum. Simili modo & Psalmographus, divino afflatus spiritu ita ad eundem Christum loquitur, dicens: [5] Sedes tua Deus in seculum seculi, virga [6] æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. In qua sententia primò Propheta divinitatem Christi, ac perpetuitatem demonstrat. Sequenter per æquitatis virgam, sceptrum potestatis ejus, regnumque denuntiat. Postremò quod idem Deus, à Deo unctus sit, indicat; non quidem oleo communi, sicut cæteri participes sui, id est, principes, qui [7] imaginario præcesserant, sed oleo lætitiæ, quo mysticè demonstratur Spiritus Sanctus, cujus cœlesti infusione & virtute Christus est consecratus.

CAPUT XV.

Quod pauper & abjectus primo adventu venit.

1 QUia pauper & abjectus in primo adventu suo venerit, [8] Sanctus Isaias sic indicat, dicens: Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi justus, & Salvator, pauper, sedens super asinum indomitum. Item apud eundem ex persona Dei Patris: [9] Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valdè, sicut obstupuerunt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios ho-

qui de singulis philosophantur, indicat ea voce non semper damnatas artes significari. Quod vero adjecit: Nam & Magos Reges habuit Oriens. *Ea verba ex Tertull. desumpta sunt libro contra Judæ. & 3. contra Marcionem. Cicer. 1. de Divinat.* Nec quisquam, *ait*, Rex Persarum potest esse, qui non ante Magorum disciplinam, scientiamque perceperit. *Magos autem, qui ad Christum venerunt fuisse Reges, Cyprian. serm. de Baptis. Christi. Athanas. q. 2. Hier. in Psalm. 71. August. serm. 43. ad fratres. in erem. Christianus Druth. ad cap. 2. Matthæi docent.*

(1) *Isai. 6. vers. 6.*
(2) *Al.* personat, *vel* præcinit.
(3) *Psalm. 71. vers. 11.*
(4) *Isai. 61. vers. 1.*
(5) *Psalm. 44. vers. 7.*
(6) *Al.* directionis.
(7) *Al.* imaginarie.
(8) Sanctus Isaias sic indicat dicens: Dicite filiæ Sion. *Illa verba*: Dicite filiæ Sion: *sunt quidem in Isaia cap. 62. vers. 11. quæ sequuntur:* Ecce Rex tuus venit tibi, *ex Zachar. 9. vers. 9. desumpta sunt. Isidor. autem utraque tanquam Isaiæ adduxit. Neque mirum quando Marci 1. cap. vers. 2. Isaiæ nomine citatur testimonium, cujus prima pars:* Ecce ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, &c. *ex Malachi 3. cap. vers. 8. desumpta est. Tametsi (quod Porphyrius reprehendit, ut refert Hier. ad 3. caput Matthæi & quidam alii ausi sunt comminisci, memoria fuisse lapsos Evangelistas) agnoscere nefas est. Cyprianus 2. contra Judæos cap. 28. totum hunc locum tamquam Zachariæ citat his verbis. Quod* ipse sic Rex in æternum regnaturus, apud Zachariam *(supple habetur)* dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi, justus, & salvans, mitis, sedens super asinum Dominum. *Unde tria suspicabar: primum, Isidorum non Isaiam, sed Zachariam possuisse: & à librariis locum fuisse mutatum, deinde legendum* justus & salvans, *ubi Hispalensis, & Tarraconensis minor, ut est in nostra vulgata: legunt:* justus, & salvator, *demum non* asinum indomitum, *legendum, sed* domitum *ut dixit Cyprianus, nempe ὑποζύγιον quæ vox est in Septuaginta interpretibus. Antiqui subjugalem dixerunt, nisi fortè Isidorus ad verba sequentia respexit, pullum novum, vel filium asinarum, ut asinum indomitum diceret.*
(9) *Isai. 52. vers. 13.*

hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt Reges os suum, quia quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, & qui non audierunt, contemplati sunt. [1] Quis credidit auditui nostro. Et brachium Domini, cui revelatum est? Et [2] ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est species ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & [3] desideravimus eum despectum, & novissimum virorum: virum dolorum, & scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus ejus, & despectus, unde nec reputavimus eum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum, ipse autem [4] humiliatus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus. Omnes nos, quasi oves, erravimus. Unusquisque in viam suam declinavit, & Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem [5] ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmuscet, & non aperuit os suum. De angustia & de judicio sublatus est, generationem ejus quis enarrabit? Quia abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussi eum, & dabit impios pro sepultura, & divites pro morte sua, eò quòd iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus, & Dominus voluit conterere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur. Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur, in scientia sua justificavit ipse justus servos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideò dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus oravit. In qua lectione non solùm quia abjectus apparuit Christus, sed etiam ibi ejus generatio cœlestis exprimitur, infirmitas quoque susceptæ carnis ejus manifestatur, contumelia quoque passionis ejus, crux, mors, sepultura ibi [6] monstratur, & quod innocens damnatur, & tacens ibi patitur. Deus enim suscipiens in [7] carne pauperis formam, se humiliare dignatus est, nostrique causa, ut salus perditis redderetur etiam usque ad mortem obediens factus est. Quod alibi idem Isaias præfatus est: [8] Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem ejus, calamum quassatum non conteret, & lignum fumigans non extinguet, sed in veritate proferet judicium, quousque ponam in terra judicium, & in nomine ejus gentes sperabunt, & [9] Jeremias, quod veniret Deus in carne, abjectus & humilis ita prædixit: Domine, fac propter nomen tuum, quia multæ sunt aversiones nostræ. [10] Tibi peccavimus, expectatio Israël, salvator ejus in tempore tribulationis. Quare

(1) *Isai.* 53. *vers.* 1.
(2) *Al.* ascendit.
(3) *Al.* consideravimus.
(4) *Al.* vulneratus.
(5) *Al.* ducitur.
(6) *Al.* ejus manifestatur.
(7) *Al.* carnem pauperis forma.
(8) *Isai.* 42. *vers.* 2.
(9) *Jerem.* 14. *vers.* 7.
(10) *Al.* tibi enim pec.

re quasi colonus futurus es in terra? Et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus est, quasi vir vagus,& fortis, qui non potest [1] salvare? Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos. Dum enim dicit, tibi pecavimus, exprimit Judæorum personam, qui in Deum peccaverunt, quando venientem eum in forma hominis crucifixerunt, obtulit enim se aspectibus hominum,tanquam vagum hominem, & inquilinum, illi autem putantes hoc tantum esse, quod videbatur, occiderunt hominem, quasi qui non posset [2] salvare.

CAPUT XVI.

Quia signa & virtutes fecit.

1 GEnera quoque & virtutes curationum, tantò ante præscripta sunt per Isaiam Prophetam, dicentem: [3] Ecce Deus noster, ipse veniet, & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum [4] audient. Tunc saliet claudus, quasi cervus, & [5] plana erit lingua mutorum. Et iterum: [6] Spiritus Domini super me, eoquòd [7] unxerit me, ad [8] annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contribulatis corde, prædicare captivis [9] redemptionem, & cæcis visum. Hæc omnia sanitatum signa in adventu Christi facta sunt.Statim enim, ut natus est, præcedente stella adoraverunt eum Magi,& obtulerunt munera. Deinde varia adventus ejus representavit miracula.Cæcis enim ut Deum cognoscerent, profundæ noctis caligo [10] detergitur. Defunctis redivivæ lucis gratia redditur, ut animæ vivificarentur. Surdi, ut auditum fidei susciperent, audire cœperunt. Claudi, ut ad Deum currerent, incessu alacri vegetantur. Muti, ut Deum confiterentur, claris vocibus clamaverunt. Leprosi, pro [11] abolendis contagiis animæ, ſurida membra deposuerunt: effectu enim majestatis suæ, multa fecit, quæ prætereunda sunt, dum cuncta legantur. Nam excellentiæ suæ virtute, pendulis gressibus tumentes æquoris fluctus calcavit, & maris magni procellas suo imperio mitigavit. Jam verò passionis ejus [12] obitum, etiam elementa tremuerunt, dum sol fugit, dum tellus concutitur, saxaque se se illidentia dissolvuntur. siquidem & ipsa mors eum tenere non potuit. Nam resurgens die tertia,ad sedem paternam revolavit, ministeriisque Angelorum, reducitur à terris ad cœlum. Plura quoque & his similia, ejus omnipotentia facta sunt. Sed dicit incredulus, quod & Prophetæ miracula multa fecerunt. Verum est: nullus tamen eorum, ut Christus, mortuus resurrexit, & in cœlum ascendit.

CAPUT XVII.

In corpore videndus erat.

1 QUia idem Deus in corpore ab hominibus esse videndus,per Isaiam testatur,dicens: [13] Propter

(1) *Al.* salvari.
(2) *Al.* salvari.
(3) *Isai.* 35. *vers.* 4.
(4) *Al.* patebunt.
(5) *Al.* clara.
(6) *Isai.* 16. *vers.* 1. & *Luc.* 4. *vers.* 18.
(7) *Al.* unxit.
(8) *Al.* prædicandum.
(9) *Al.* remissionem.
(10) *Al.* detegitur.
(11) *Al.* abluendas.
(12) *Al.* obitu.
(13) *Isai.* 52. *vers.* 6.

ter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Et David:[1] Ambulabunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus Deorum in Sion. Et iterum: Visi sunt [2] ingressus tui Deus, ingressus Dei mei, Regis, utique quibus venit in mundum, & quiqus iterum ascendit in cœlum, tunc enim manifestatus est, & revelatus [3] occursus adventûs ejus, [4] quem Judæi si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. De cujus etiam corporali visione supradictus Isaias [5] ita annuntiavit. Ingloriosus, inquit, erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum, quibus non est annuntiatum, de eo videbunt, & qui non audierunt, contemplati sunt. Et Jeremias [6] in lib. Baruch: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ab eo, qui invenit omnem viam prudentiæ, & ostendit eam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Et Habacuc: [7] Domine, inquit, audivi auditum tuum, & timui: consideravi opera tua, & expavi, in medio duorum animalium cognosceris: dum appropinquaverint anni, innotesceris, dum advenerit tempus, ostenderis. Item ipse: [8] Videbunt te gentes, & dolebunt populi, id est, Judæi: siquidem & prædictus Isaias de ipso sic cecinit: [9] Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor justus ejus, & salvator ejus, ut lampas accendatur, & videbunt gentes justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. Et iterum. [10] Vox speculatorum tuorum levaverunt vocem, simul laudabunt quia oculo ad oculum videbunt, & infra: [11] Paravit Dominus brachium sanctum suum, in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

CAPUT XVIII.

Judæi non erant eum agnituri.

1 ET quia eum non erant agnituri Judæi, sicut prædixerat Jeremias ex persona Domini: [12] Prævaricatione prævaricata est in me domus Israël, & domus Juda ait Dominus: negaverunt me, & dixerunt, non est ipse. Hoc etiam nunc usque Judæi de Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Anti-Christus. Et Isaias: [13] non est species ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum despectum, & novissimum virorum, virum dolorum, scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus ejus, & despectus. Unde nec reputavimus eum. Quibus verbis incredulitatem Judæorum significat, quibus vi-

(1) *Psalm. 83. vers. 8.*
(2) *Psalm. 67. vers. 25.*
(3) *Al.* occultus.
(4) *1. ad Corint. 2. vers. 8.*
(5) *Isai. 52. vers. 14.*
(6) Et Jeremias in libro Baruch. *Cum Baruch. fuerit amanuensis Jeremias, passim ejus vaticinium, tanquam Jeremias citatur. Sic Augustinus oratione contra Judæos, Paganos, & Arianos cap. 13. Illa verba Baruch 3. vers. 38.* Post hæc in terris visus est. Jeremiæ nomine adducit, *idem facit lib. 18. de Civitate Dei cap. 33. Sic Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædago cap. 10. Basilius 4. contra Euno. Casiodorus in Psalm. 81. sexta Synodus actio 8. similes ex Baruch locos tanquam Jeremiæ citant, quam unam causam fuisse puto, cur in cathalogo divinarum scripturarum à Patribus olim, & conciliis nulla de Baruch vaticinio propria mentio extet.*
(7) *Habacuc. 3. vers. 1.*
(8) *Ibid. vers. 10.*
(9) *Isai. 62. vers. 1.*
(10) *Isai. 52. vers. 8.*
(11) *Ibid. vers. 10.*
(12) *Jerem. 5. vers. 11.*
(13) *Isai. 53. vers. 2.*

visus est Christus non habere speciem, neque decorem, unde nec reputatus est esse Deus, quem tamen, quia non essent agnituri, neque recepturi, idem Isaias aliàs approbat, dicens: (1) Audite cœli, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est: filios enutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israël autem me non cognovit, populus autem meus me non intellexit. Et iterum: (2) Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes videbitis, & non scietis: incrassatum est enim cor populi hujus. Unde & Ezechiël: (3) Factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident, & aures ad audiendum, & non audiunt: sic enim excæcati sunt, ut Salvatorem nec agnoscerent, nec susciperent. (4) Et cujus diem Abraham vidit, & lætatus est, & cujus adventum Prophetæ magno cum desiderio expectaverunt: isti & viderunt, & non cognoverunt, insuper & blasphemaverunt clamantes: (5) Non habemus Regem, nisi Cæsarem, & cætera quæ sequuntur. Cujus populi (6) duritia sic non mutatur, quomodo nec Æthiopis color, aut pardi varietas: Jeremia testante: (7) si mutare potest Æthiops pellem suam, ut pardus varietates suas.

CAPUT XIX.

Quia eum non agnoscentes Judæi, congregati sunt adversus eum.

1 SED quia eum Judæi non agnoscentes, congregati sunt ad interficiendum eum, & universalem assensum in passione ejus præbuerunt, ita legitur: (8) Quare fremuerunt gentes, id est, Romani, & populi meditati sunt inania, hoc est Judæi. Astiterunt Reges terræ, hoc est, Herodes, & Pilatus, & Principes convenerunt in unum, scilicet, Principes sacerdotum, & seniores Judæorum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. (9) Et iterum ex ejusdem Domini persona: Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Canum autem nomen in eos est etiam per Prophetam alterum constitutum. In Isaia enim scriptum est: (10) Omnes canes cæci, nescientes latrare. Canum enim mos est, ut ait noster Hilarius: Pastori alludere, gregem nosse, insidiantes feras persequi. At verò isti cæci canes, pastorem suum non videntes, officium non intelligentes, latratus suos à feris ad gregem, à furibus ad Dominum retorserunt. Unde & alius Propheta, de his ita dicit: (11) Facti sunt mihi in sagittam reciprocam.

CA-

(1) *Isai.* 1. *vers.* 2.
(2) *Isai.* 6. *vers.* 9. *& Matth.* 13. *vers.* 14.
(3) *Ezech.* 12. *vers.* 2.
(4) *Joan.* 8. *vers.* 56.
(5) *Joan.* 19. *vers.* 15.
(6) *Al.* dementia.
(7) *Jerem.* 13. *vers.* 23.
(8) *Psalm.* 2. *vers.* 1.
(9) *Psalm.* 21. *vers.* 17.
(10) Omnes canes cæci. *Hispalensis, & Tarraconensis minor legebant:* Omnes canes muti, *ut est in vulgata editione Isaiæ* 56. *vers.* 10. *Nos priorem lectionem sequuti sumus: quod inferius dicat:* At verò isti cæci canes, pastorem suum non videntes, &c. *Quæ autem ex Hilario verba subjiciuntur, nullibi sunt, quod sciam in ejus operibus.*
(11) Facti sunt mihi in sagittam reciprocam. *Hæc verba non inveniuntur in sacris libris, quibus hoc equidem tempore Ecclesia utitur. Nimirum Isidorus editione Latina utebatur diversa à nostra, unaque ex illis, quas innumeras fuisse, August. 2. de Doctrin. Christ. cap. 11. affirmat. Unde multi Divinarum Scripturarum loci in communi usu, & antiquorum Patrum scriptis relicti sunt, qui modo non inveniuntur, iisdem certè verbis, quale est illud:* Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos. *Atque illud:* Non ædificabis mihi domum, quia vir sanguinis es. Tentatio est vita hominis super terram. Maledictus, qui opus Dei facit negligenter, *& Am-*

CAPUT XX.

Venundatus est.

1 QUia triginta argenteis appretiatus, & venundatus est, per Zachariam ita ipse prænuntiavit: Si bonum est, inquit, in conspectu vestro; date mercedem meam, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum pretium, [1] quod appretiatus sum ab eis. Hæc enim nota omnibus causa est. [2] Judas enim pœnitentiâ motus, pecuniam reportavit, & projecit in templum, & abiit, & laqueo se suspendit. Ut impleretur, quod dixerat Isaias: [3] Testis falsus non erit impunitus, [4] pro eo quod vendidit argento justum. Quam pecuniam bene Dominus mercedem suam dixit: multa enim opera apud eos fecerat reddens vitam mortuis, lucem cæcis, surdis auditum, gressum claudis: pro quibus omnibus Judæi nefanda æstimatione mortem triginta argentorum [5] mercedem illi restituerunt.

CAPUT XXI.

Quia à discipulo suo traditus est.

1 NAm & quia Dominus traditorem suum per panem porrectum ostendit Apostolis, etiam in Psalmis commemoravit in se impletum dicens: [6] Qui edebat panes meos, ampliavit adversum me supplantationem. Et iterum, [7] tu verò homo unanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. De ipso autem Juda [8] proditore, Jeremias præscius ita ante prædixit: [9] Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, quod sive ad Judam, sive ad Judæos non incongruè convenit, qui sic peccaverunt in Christum, ut non sit peccatum eorum atramento conscriptum, quod deleri forsitan [10] potest, sed stylo ferreo in ungue adamantino exaratum, id est, quod deleri non possit præ duritia cordis eorum, nisi crediderint.

CAPUT XXII.

A semetipso traditus est.

1 NAm, quia & ipse spontè pro nobis semetipsum tradidit, Isaias dicit: [11] Oblatus est, quia ipse voluit: & infra: pro eo quod tradidit in [12] mortem animam suam, videbit semen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur. Et ipse per Jeremiam Prophetam sic loquitur: [13] Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in [14] manus inimicorum ejus, hoc est, in ma-

Ambrosius 1. de Officiis cap. 31. & Proverb. cap. 21. vers. 1. adducit illa verba: Quia talia te oportet præparare, *quæ in nostra vulgata non sunt. Aliique innumera alia, quorum pars maxima, ne in Græcis quidem septuaginta interpretum codicibus extant. Verum, ut ad Isidorum redeamus, suspicor ea verba ex Osee cap. 7. vers. 16. desumpta, ubi dicitur:* reversi sunt, ut essent absque jugo: facti sunt, quasi arcus dolosus.

(1) Quod appretiatus sum ab eis. *Locus est Zachariæ, 11. vers. 12. ubi in vulgata legitur:* quo appretiatus sum ab eis, *qui commodior lectio videbatur. verum in nullo codice inventa est, & ipse Hieronymi textus, qui adjunctus est ipsius commentariis in Prophetas, habet* quod appretiatus sum.

(2) *Matth. 27. vers. 4.*

(3) *Proverb. 19. vers. 5.*

(4) *Amos 2. vers. 6.*

(5) *Al.* mercede.

(6) *Psalm. 40. vers. 10.*

(7) *Psalm. 54. vers. 14.*

(8) *Al.* traditore.

(9) *Jerem. 17. vers. 1.*

(10) *Al.* posset.

(11) *Isai. 53. vers. 7. & 12.*

(12) *Al.* morte.

(13) *Jerem. 12. vers. 7.*

(14) *Al.* manu.

manus Judæorum, qui eum interfecerunt.

CAPUT XXIII.

Comprehensus est.

1 Quia comprehendendus erat, Jeremias Propheta longè ante ita prædixit: (1) Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Quo vaticinio demonstravit apertè, & Christum Dominum esse, & traditum pro peccatis nostris fuisse. Item Sapientiæ liber dicit: (2) Dixerunt inter se impii, comprehendamus justum, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris: promittit scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. Et infra. (3) Si est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum, de manu contrariorum. Et infra: Ut sciamus reverentiam illius, & probemus patientiam ejus: morte turpissima condemnemus eum, id est, affixione crucis.

CAPUT XXIV.

Judicatus est.

1 Quia judicandus erat, clamat David sub figura populi peccantis in Deum: (4) Tibi soli peccavi, & malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris. Veniens enim Christus in corpore, tanquam reum se constituit, & judex hominum hominibus judicandum se præbuit: sicque mitis & patiens, dum judicatus est, vicit: quia nihil in eo dignum, quod judicaretur, populus persequutor invenit. Unde & Propheta adventum judicii ejus annuntians, sic comminatur contra eundem populum dicens: (5) Audite, quæ Dominus loquitur: Surge, & contende judicio adversùs montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes judicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia judicium Domini cum populo suo, & cum Israël dijudicabitur dicens: Popule meus quid feci tibi? Et quid molestus fui? Responde mihi, quia eduxi te de terra Ægipti, & de domo (6) servientium liberavi te, & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam? Ubi ostendit beneficia Domini præstita in populum suum, & contra hæc adversùs eum mala eorum. Et quid juxta hæc eidem populo venturum sit: deinde subjungit: (7) Audite tribus, quis approbabit illud? Adhuc ignis in domo impii, thesauri iniquitatis.

CAPUT XXV.

÷ *In passione à discipulis deseritur.*

1 Quia (8) in passione sua à suis discipulis desolandus esset, per David Prophetam idem Dominus loquitur: (9) Omnes amici mei obliti sunt me, longè fecisti notos meos à me. Et Zacharias: (10) Percute pastorem, & dispergentur oves. Tunc discipuli confugerunt.

CA-

(1) *Threno. 4. vers. 20.*
(2) *Sapien. 2. vers. 12.*
(3) *Ibidem, vers. 18.*
(4) *Psalm. 50. vers. 6.*
(5) *Michæ 6. vers. 1.*
(6) *Al.* servitutis.
(7) *Michæ. eod. cap. vers. 10.*
(8) In passione à discipulis. *Hoc caput 25. in Gothicis tantum erat, ideoque obelo signatum est, & in postremis verbis videtur legendum:* Tunc enim discipuli confugerunt.
(9) *Psalm. 87. vers. 9.*
(10) *Zachar. 13. vers. 7. & Matth. 26. vers. 56.*

CAPUT XXVI.

A falsis testibus accusatus est.

1 QUia à falsis testibus accusandus erat, per Osee Prophetam idem Dominus sic dicit: (1) Væ, inquit, eis, quoniam recesserunt à me, vastabuntur, quia prævaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendatia: & ego erudivi eos, & confortavi brachia eorum, & ipsi in me cogitaverunt malitiam, (2) reversi sunt, ut essent absque jugo: facti sunt, quasi arcus dolosus. Et Zacharias: (3) Si invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus: & dixistis: quid loquuti sumus contra te? Et in Psalmis dicit: (4) Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Et Isaias de Juda dicit: (5) Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento justum.

CAPUT XXVII.

Clamaverunt Judæi, ut crucifigeretur.

1 QUia clamaverunt Pilato, ut crucifigeretur: hoc jam per Jeremiam Christus de Synagoga prædixerat, dicens: (6) Reliqui domum meam, facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylva, dedit contra me vocem suam: Blasphemans utique & dicens: (7) Crucifige, crucifige. Et alibi ipse dicit: super quem aperuistis os vestrum? Et adversùs quem laxastis linguas vestras? Et Isaias, (8) ruit, inquit, Jerusalem, & Judas concidit, quia lingua eorum contra Dominum. Item ipse: (9) expectavi, ut facerent judicium, fecerunt autem iniquitatem, & non justitiam, sed clamorem.

CAPUT XXVIII.

Judæi posteritatem suam damnaverunt.

1 NAM, quia peccantes Judæi etiam in Christo posteritatem suam damnaverunt, dicentes: Sanguis (10) ejus super nos, & super filios nostros: olim cum objurgatione Isaias illis prædixerat, dicens: (11) Semen pessimum, præparate filios vestros occisioni in iniquitate patrum (12) suorum, Venientibus enim in Judæam gentibus, pro scelere patrum etiam filii trucidati sunt. Sub quorum persona & Jeremias interitum eorum ita deplorat: dicens; Pa-

(1) *Osee. 7. vers. 13.*
(2) *Al.* aversi.
(3) *Malach. 3. vers. 13.*
(4) *Psal. 26. vers. 12.*
(5) Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento justum. *Hujus testimonii prior pars sumpta est ex Proverb. 19. cap. vers. 5. Posterior ex Amos 2. vers. 6. Utramque Isidorus Isaiæ tribuit, nisi omnes codices sunt vitiati, quod non videtur, cum cap. 25. eadem verba; eodem Isaiæ nomine referantur. Ubi etiam verba illa:* Si invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus, &c. *Quæ sunt ex Malachia 3. vers. 13. Zachariæ nomine per errorem adducuntur. Simili memoriæ lapsu cap. 29. hujus libri, tanquam Jeremiæ citat illa verba:* Posui scapulas meas ad flagella, & mixillas meas ad palmas. *Qui locus ex Isaiæ 50. cap. vers. 6. desumptus est. Nam ubi in vulgata legimus:* Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, *quæ verba jam Isidorus citaverat, Septuaginta legebant:* Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas. *A Cypriano sane 2. contra Judæos cap. 12. & Lactant. lib. 4. Divinarum Inst. cap. 18. Isaiæ nomine adducuntur. Jam quod capite 31. hujus lib. Isidorus illa verba:* Spinis peccatorum suorum circundedit me populus hic: *tanquam Jeremiæ adducit, eorum vestigium nullibi potui invenire, quemadmodum quod à Lactantio ejusdem Jeremiæ nomine adducitur de Christo lib. 4. cap. 8.* Beatus, qui erat, antequam nasceretur, *& cap. 12. Illud ex Salomone:* Infirmatus est uterus virginis, & accepit fortem, & gravata est. Et facta est in multa miseratione mater virgo. *Ubi invenias?*
(6) *Jerem. 21. vers. 8.*
(7) *Luc. 23. vers. 21. & Joan. 19. vers. 6. Isai. 57. vers. 4.*
(8) *Isai. 3. vers. 8.*
(9) *Isai. 5. vers. 7.*
(10) *7. Matth. 27. vers. 25.*
(11) *Isai. 14. vers. 20.*
(12) *Al.* vestrorum.

Patres [1] nostri peccaverunt, & non sunt, nos autem iniquitates eorum [2] exolvimus. Item Jeremias. [3] Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus, & tenentes Legem nescierunt me, & pastores prævaricati sunt in me. Propterea adhuc judicio contendam vobiscum, ait Dominus, & cum filiis vestris disceptabo. ⁜ Item ipse. [4] Quare ergo est factus in prædam? Super eum rugierunt leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram ejus in solitudinem, & civitates ejus exustæ sunt, & non est qui habitet in eis.

CAPUT XXIX.

Flagellatus, & palmis cæsus est.

1 QUia flagellatus est, & palmarum sustinuit ictus, Job de eo sic dicit: [5] Exprobrantes, & conspuentes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Et in Psalmis ipse dicit: [6] Ego ad flagela paratus sum. Et iterum: [7] Congregata sunt in me flagella, & ignoravi. [8] Similiter & per Isaiam: [9] Non sum, inquit, contumax, neque contradico: corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Et per Jeremiam dicit: Posui scapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas: Item de ipso idem Jeremias: [10] Dabit, inquit, percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.

CAPUT XXX.

Arundine Christi caput percussum est.

1 QUia arundine caput ejus percussum est, & sustinuit patienter, Isaias prædixerat dicens: [11] Arundinem quassatam non conteret [12] ⁜ & linum fumigans non extinguet, calamum quassatum, sive confractum non conteret, cunctis enim placabilis erit, & veniam dabit peccatoribus, dicens: [13] Confide filia, dimittuntur tibi peccata. Et linum fumigans, sive, ut cæteri transtulerunt, obscurum, atque tenebrosum non extinguet. Qui vicini erant extinctioni, Domini clementia servabuntur. Quæ super Judæis, & nationibus, in supradictis opusculis disseruimus, sed cum veritate omnia judicabit, nequaquam metuens Scribas, & Pharisæos quos confidenter hypocritas appellabat.

CAPUT XXXI.

Spinis coronatus est.

1 ET quia spinea corona capiti ejus imposita est, scribitur hoc in Canticis Canticorum ex persona Patris de contumeliis Filii iniquitatem Jerusalem mirantis, atque dicentis:

(1) *Threno. 5. vers. 7.*
(2) *Al.* portamus.
(3) *Jerem. 2. vers. 8.*
(4) *Eodem cap. vers. 14.*
(5) *Job 16. vers. 3.*
(6) *Psalm. 37. vers. 18.*
(7) *Psalm. 34. vers. 15.*
(8) *Al.* ignoraverunt.
(9) *Isai. 50. vers. 6.*
(10) *Threno. 3. vers. 30.*
(11) *Isai. 42. vers. 22.*
(12) Et linum fumigans, &c. *Hæc omnia usque ad finem capitis erant in uno tantùm Tarraconensi majore, quæ obelo notata sunt, quoniam non satis placebant, nec erat tamen unde vera lectio restitueretur. Neque satis intelligebam, quæ essent supra dicta opuscula, in quibus Isidorus de his rebus disseruisse se dicit.*
(13) *Matth. 9. vers. 22.*

tis : [1] Exite, & videte filiæ Jerusalem Regem in [2] corona, qua coronavit eum mater ejus, id est, corona spinea, quam capiti ejus imposuit Synagoga. Sed & per Jeremiam idem filius sic dicit. Spinis peccatorum suorum circundedit me populus hic. Et apud Isaiam : [3] Plantavi, inquit, vineam electam, & expectavi, ut faceret uvas, fecit autem spinas, utique quia degenerans à Patriarcharum fructu, non fructus justitiæ, sed spinas mortis, & crucis attulit suo creatori.

CAPUT XXXII.

Veste coccinea indutus est.

1 NAM & quod milites illudentes veste coccinea induerunt eum, prænuntiavit hoc Isaias Propheta dicens : [4] Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Quare rubrum est vestimentum tuum, & indumentum tuum, tanquam calcantium in torculari? At ille respondens: Torcular, inquit, calcavi solus. Calcare enim torcular solum se dixit, quia solus propter mundi peccatum passionem suscepit, solusque delicta omnium sanguine suo lavit.

CAPUT XXXIII.

Dum pateretur, tacuit.

1 NAM quia dum pateretur, tacuisse scribitur: hoc Prophetarum voces testantur. Isaias enim sic de illo ait : [5] Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, [6] sic non aperuit os suum. Hic enim in passione Pilato interroganti nihil loquutus est; sed in humilitate judicium ejus sublatum est : de quo & ipse alibi : [7] Non clamabit, nec audiet quis in plateis vocem ejus. Item idem Christus per eundem Prophetam: [8] Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. Corpus meum dedi percutientibus. Et ipse alibi: [9] Tacui, silui, nunquid semper tacebo? Primo enim tacuit, ut judicaretur, quando sicut agnus coram tondente se, fuit sine voce, nec aperuit os suum, suamque compescuit potestatem. In novissimo autem sic de eo scribitur : [10] Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit. Tacuit enim, ut judicaretur, quando venit occultus: nequaquam autem tacebit, quando venerit manifestus, ut judicet.

CAPUT XXXIV.

Crucem portavit.

1 QUia crucem suam ipse portavit, Isaias prædixit. [11] Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super [12] humeros ejus. [13] Quis enim regum potestatis insignia [14] in humero portat, & non aut in capite coronam, aut aliqua propriæ vestis ornamenta? Sed solus Rex se-

(1) *Cantic.* 3. *vers.* 11.
(2) *Al.* diademate.
(3) *Isai.* 5. *vers.* 2.
(4) *Isai.* 62. *vers.* 1.
(5) *Isai.* 53. *vers.* 7.
(6) *Al.* obmutescet, sic non ap. o. s.
(7) *Isai* 42. *vers.* 2.
(8) *Isai.* 50. *vers.* 5.
(9) *Isai.* 42. *vers.* 14.
(10) *Psal.* 49. *vers.* 3.
(11) *Isai.* 9. *vers.* 6.
(12) *Al.* humerum.
(13) Quis enim Regum potestatis insignia &c. *Hæc Tertull. contra Judæos sic ait:* Quis omnino Regum insigne potestatis suæ, in humero præfert? Et non aut in capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate usus nova? *Fortassis legendum in Tertull. ex Isidoro* : aut aliqua proprietate vestis nova.
(14) *Al.* super humeros.

seculorum Christus gloriam potestatis suæ, & sublimitatis in humeris extulit, quod etiam Isaac figuravit, [1] qui cum à patre hostia duceretur, [2] ligna ipse sibi portavit, Christi eximiam tunc præfigurans passionem, lignum passionis suæ gestantis.

CAPUT XXXV.

Cruci affixus est.

1 QUia ligno crucis suspensus est, atque suffixus, Jeremias Propheta ex persona Christi prædixerat, dicens: [3] Ego, quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi, quia super me cogitaverunt consilia, dicentes: [4] Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium. Hæc enim, quæ passurus erat Dominus à Judæis quasi si jam facta fuissent, Propheta commendat. Nam quid est lignum in pane missum? Nisi Christi affixio carnis in [5] ligno. Panem enim, corpus ejus agnoscimus: lignum in pane esse, fides nostra crucem agnoscit in corpore. Quia vita corporis sui, panis est. Scriptum est enim: Et [6] erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die, ac nocte, & non credes vitæ tuæ, sed & in Psalmis iterum, quia extendit manus suas in cruce, sic dicit: [7] Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Sive quod veniente quasi mundi vespera, sive quòd declinante jam sole [8] ad vesperam, Dominus in cruce animam posuit, elevans manus suas in eodem crucis ligno, atque offerens se ipsum Deo pro nobis sacrificium, ut per illud sacrificium delerentur peccata nostra. Apud Isaiam quoque de crucis ejus prædicatione, ita scribitur: [9] Et erit principatus ejus super humero ejus, id est, vexillum suæ crucis, quod suis prætulit humeris, juxta vaticinium David Prophetæ, qui dicit: [10] Dominus regnavit à ligno. Habacuc quoque passionem crucis Christi ita prænuntiavit, dicens: [11] Cornua in manibus ejus sunt. Quod quid est aliud? Nisi trophæum crucis. Item ipse de ascensione crucis, in qua exaltatus omnia traxit ad se ipsum, ita dicit: [12] Dominus fortitudo mea, constituit pedes meos in consumationem. Super excelsa imponet me, ut vincam in claritate ejus.

CA-

(1) *Genes. 22. vers. 6.*

(2) Ligna ipse sibi portavit. *Tarraconensis major.* Ligna ipse portavit. *Tertullianus tamen contra Judæos sic ait:* Itaque in primis Isaac, cùm à Patre hostia duceretur, lignumque ipse sibi portans, &c. *Itaque ea lectio placuit.*

(3) *Jerem. 11. vers. 19.*

(4) Mittamus lignum in panem ejus. *Locus est Jeremiæ 11. vers. 19.* in quo omnium Ecclesiarum consensus est, *ut Hieronymi verbis utar,* sub persona Jeremiæ de Christo hæc dici. *Cyprianus lib. 2. contra Judæos cap. 14. Lactant. lib. 4. cap. 18. Tertullianus contra Judæos: nisi quod legit:* Mittamus panem ejus in lignum. *Omnes sanè ad Christum referunt, in cujus corpus, quod verè panis & vita est, lignum est missum, cum cruci affixus est. Justinus contra Tryphonem, à Judæis olim hunc locum de ipsorum codicibus expunctum affirmat in odium Christi.*

(5) *Al.* lignum.

(6) *Deuter. 28. vers. 66.*

(7) *Psalm. 140. vers. 2.*

(8) *Al.* in vespera, vel ante vesperam.

(9) *Isai. 9. vers. 6.*

(10) Dominus regnavit à ligno. *Locus est ex Psalm. 95. vers. 9. Nam ubi modo legimus;* Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit. *Olim legebatur:* Dominus regnavit à ligno. *Judæi autem hunc locum sicut superiorem abstulerunt, ut Justinus ait contra Tryphonem, quoniam maxime omnium premebat. Extatque in Psalteriis Romano, & Hispanico locus integer hoc modo:* dicite in nationibus, quia Dominus regnavit à ligno. *Unde Fortunatus Episcopus in hymno de cruce dixit:* Impleta sunt, quæ concinit David fidelis carmine: Dicens in nationibus. Regnavit à ligno Deus. *Simili audacia, idem Justinus ait, Judæos ex Sacris Libris abstulisse illa verba:* Hoc pascha Salvator noster est, & refugium nostrum, cogitate, & ascendat in cor vestrum, quoniam habemus humiliare eum in ligno, & post hæc separabimus in eum, ne deseratur hic locus in æternum tempus, dicit Dominus Deus virtutum: *quæ verba à Lactantio quidem adducuntur lib. 4. cap. 18. In Sacris Libris ne vestigium quidem eorum extat, ac ne ab Isidoro quidem toto hoc opere citantur.*

(11) *Habac. 3. vers. 4.*

(12) *Habac. 3. vers. ultimo.*

CAPUT XXXVI.

Clavis manus ejus & pedes affixi sunt.

1 QUia crucifixus est, & manus ejus ac pedes, clavis affixi sunt, per David ipse loquitur, dicens: (1) Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, ipsi verò consideraverunt, & conspexerunt me. Quibus utique verbis in cruce corpus significat extentum manibus, pedibusque confixis, & clavorum transverberatione confossis. Quod David passus non est, qui sine ulla corporis (2) passione legitur in pace quiescere. Sed hoc de Christi prædictum est passione, qui à populo Judæorum clavis in ligno confixus est, manus enim & pedes non confodiuntur, nisi ejus, qui in ligno suspenditur: Item in Canticis Canticorum: (3) Manus meæ destilaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. Quod specialiter dixit propter fixuras clavorum. Et per Malachiam, quia crucifigendus erat: ita præmisit idem de semetipso Dominus dicens: (4) Si adfiget, inquit, homo Deum, quia vos configitis me & dixistis: In quo confiximus te? Et subjecit Deus post hæc illis: Me vos configitis gens tota, quod pertinet ad mysterium Dominicæ passionis, in qua Judæi Christum crucifixerunt: quando sceleratas manus injecerunt in eum. Quod etiam per Zachariam iterum Deus sic memorat dicens: (5) Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti. Hoc enim factum deprehendimus in Jesu, quem confixerunt Judæi in cruce, (6) quem dolebunt à se crucifixum in judicii die, cum viderint eum in Patris, ac sua majestate regnantem.

CAPUT XXXVII.

Inter duos latrones crucifixus est.

1 NAM quòd inter duos latrones crucifigendus esset, longè ante per Isaiam prædictum est: (7) Et inter iniquos deputatus est. Et Habacuc Propheta: (8) In medio, inquit, duorum animalium cognosceris, id est, in medio duorum latronum.

CAPUT XXXVIII.

Quia divisa sunt vestimenta ejus.

1 POst crucis sententiam sequitur rerum divisio, & sors super vestem: quam per David idem Dominus ante prædixerat, dicens: (9) Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quæ prophetia, quemadmodum sit expleta, Evangelica narrat historia. Nam dum vestimenta alia à militibus fuissent di-

(1) Foderunt manus meas, & pedes meos. *Psalm. 21. vers. 18. ubi Christi Redemptoris cruciatus sigillatim recensentur. Verùm hunc etiam locum Judæorum perfidia depravavit. Et pro:* Foderunt manus meas. *Legunt ipsi Hebraicè:* Sicut leo manus meas. *Sanè Isaac, quamvis Judæus genere, eo libello, in quo Hebraicorum codicum fide disputat, hunc locum esse depravatum confitetur.*

(2) *Al.* injuria legimus.

(3) *Cantic. 5. vers. 5.*

(4) *Malach. 3. vers. 8.*

(5) *Zacha. 12. vers. 10.*

(6) *Luc. 9. vers. 26.*

(7) *Isai. 53. vers. 12.*

(8) *Habacuc. 3. vers. 1.*

(9) *Psalm. 21. vers. 19.*

visa : pro tunica autem dicunt : [1] Non scindamus eam , sed mittamus sortem, cujus sit. [2] Erat enim tunica ÷ inconsutilis , ⁊ id est , ex omni parte contexta.

CAPUT XXXIX.

Felle & aceto potatus est.

1 QUòd autem pendenti in cruce acetum cum felle mistum dederunt : hoc jam fuerat in Psalmis prædictum à Domino:[3] Dederunt,inquit , in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto , quod quidem & aliàs ad Jerusalem ipse sic proclamat, dicens : [4] Ego te plantavi vineam electam , quomodo facta es in amaritudinem vitis [5] aliena. Deus enim bonam plantaverat vineam : hoc est , Judæorum gentem : illa autem vitio suo depravata conditorem amaritudine potavit. Pro quo & Moyses: [6] uva, inquit, eorum , uva fellis , & botrus amaritudinis ipsis. Unde & superius objurgans eos , dicit : [7] Sic plebs fatua, & non sapiens , hæc Domino retribuisti ?

CAPUT XL.

Quia hyssopo circumdederunt spongiam aceto plenam.

1 NAM quòd hyssopo circumdederunt spongiam aceto plenam , in Psalmis dictum fuerat : [8] Asperges me hyssopo, & mundabor. Unde & in [9] Lege , per hyssopi fasciculum aspergebantur agni sanguine , qui mundari volebant : quo significaretur, per passionem Domini peccata ablui mundi.

CAPUT XLI.

Quia titulus crucis ejus corruptus non est.

1 DE titulo crucis dixerunt Judæi , [10] noli scribere Rex Judæorum , ÷ sed quia ipse dixit, Rex sum Judæorum. ⁊ Et respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi. Jam enim in Psalmo LVI. fuerat prophetatum : [11] Ne corrumpas tituli inscriptionem , in cujus Psalmi serie non solum passio vel mors , sed etiam resurrectio , & ascensio Domini prædicatur. CA-

(1) *Joan. 19. vers. 23.*

(2) Erat enim tunica inconsutilis , id est , ex omni parte contexta. *Locus est Joann. 19. vers. 23. & quidem in Tarrasonensi minori tantum , vox illa inconsultis legebatur , in aliis omnibus deerat. Quo circa obelo signata est. In editione vulgata legimus:* Erat enim tunica inconsutilis , desuper contexta per totum, *neque Græca discrepant ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου Isidorus , ubi vulgata dixit* per totum : omni ex parte *posuit. Genus autem vestimenti de quo ibi mentio fit , à Festo Pomp. vocatur tunica recta , ubi ait :* Recta appellantur vestimenta virilia , quæ patres liberis suis conficienda curant hominis causa, ita usurpata , quòd à stantibus, & in altitudinem texuntur. *Hanc Græci ὀρθοστάδιον χιτῶνα , vocant. Cujus formam Nonnus explicat in eum Evangelii locum , his duobus versibus.*

ὅστις ὅλος καὶ ὕπερθεν ὁμοῦ καὶ ἔνερθε φορῆος
ἄῤῥαφος ἦν ἐΰφαντος ἄπ᾽ αὐχένος εἰς σφυρὰ λήγων.

Isidorus lib. 19. Etymologiarum cap. 22. Recta , *inquit ,* dicitur vestis , quam sursum versus , stantesque texunt. *Itaque Isidorus & Festus sursum versus texi rectam tunicam dicunt , Evangelium , & Nonnus à superiori parte inchoari , nimirum deorsum versus. Et fortassis utroque modo id genus vestimenti texebatur.*

(3) *Psalm. 68. vers. 22. esca mea.*

(4) *Jerem. 2. vers, 21.*

(5) *Al.* alienæ.

(6) *Deuter. 32. vers. 32.*

(7) *Ibidem. vers. 1.*

(8) *Psalm. 50. vers, 9.*

(9) *Exod. 12. vers. 22.*

(10) *Joann. 19. vers, 21.*

(11) Ne corrumpas tituli inscriptionem. *Titulus est Psal. 56. Neque in Græco tamen , ac ne in editione quidem vulgata, sed in uno tantum Psalterio Hispanico , hac verba reperio :* In finem , ne corrumpas David in tituli inscriptione. *Augustinus comment. ad eum Psalmum :* Ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem. *Commentariis , quæ Hieronymi nomine circunferuntur :* Ipsi David in tituli inscriptionem , ne disperdas , hoc est , ne corrumpas tituli inscriptionem *quæ sunt verba Isidori. Hebraica sic habent* אל־תשחת לדוד מכתם *hoc est* ne corrumpas David Michetam *quæ dictio à nonnullis in aureolæ significatione sumitur. Septuaginta & antiqui Patres , tituli inscriptionem significare putarunt , & ad Christi crucem retulerunt. Pagninus in sua versione intactam reliquit , opinionum varietatem veritus.*

CAPUT XLII.

In cruce pendens Patrem pro inimicis suis deprecatus est.

1 QUia in cruce pendens, Patrem pro inimicis suis deprecatus est, Isaias dicit: [1] Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus oravit. Et in Psalmis sic: [2] Pro eo, inquit, quod eos diligebam, adversabantur mihi: ego autem orabam pro eis. Item Habacuc [3] cum dixisset de eo: [4] In medio duorum animalium cognosceris, subjecit: Cum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordiæ tuæ memor eris. Præfiguravit enim Propheta sub hac sententia in semetipso Judæorum personam, qui Christum commoti ira crucifixerunt. Ubi tamen ille [5] memor misericordiæ suæ dixit: [6] Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.

CAPUT XLIII.

Pro nostris peccatis crucifixus est.

1 ET quia non pro suis, sed pro nostris crucifixus est, Isaias dicit: [7] Pro iniquitatibus populi sui ductus est ad mortem, dabo impios pro sepultura ejus. Et iterum: Vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra, livore ejus sanati sumus. Et iterum: Omnes nos, quasi oves, erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum: juxta Apostolum, qui dicit: [8] Quia cum peccatum non cognovisset, ipse pro nobis peccatum factus est, [9] id est, sacrificium pro peccatis nostris. Quare autem pro nobis passus est, hæc est causa.

CAPUT XLIV.

Quia mortus est.

1 POst flagella, & crucem, fellisque & aceti potationem, deinde sequitur mors ejus. Quam Lex ipsa non siluit dicens: [10] Recubans dormivit, ut leo, & ut catulus leonis, quis suscitabit eum? Clamat etiam eandem mortem ejus, & XLII. Psalmus: [11] Deus noster, Deus salvos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. Quid apertius diceretur? Dominus enim Jesus, qui interpretatur Salvator, ipse est Deus noster, salvos faciens nos, quem quia oportuit nasci, & [12] à vita exire per mortem ideò subjunctum est: Domini mors, & Domini exitus. Item per Isaiam: [13] Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Pro peccatis populi sui ductus est ad mortem. Judæi au-

(1) *Isai.* 53. *vers.* 12.
(2) *Psalm.* 108. *vers.* 4.
(3) *Al.* dum.
(4) *Habacuc* 3. *vers.* 1.
(5) *Al.* memoratus.
(6) *Luc.* 23. *vers.* 34.
(7) *Isai.* 53. *vers.* 5. 6. 8. & 9.
(8) 2. *ad Corin.* 5. *vers.* 21.
(9) Id est sacrificium pro peccatis nostris. *Hæc verba in uno tantum Tarraconensi minori erant. Quod verò sequitur:* Quare autem pro nobis passus est: *existimo adversativam pro illativa sumi, quod vitium Hispanis familiare est.*
(10) *Genes.* 49. *vers.* 9.
(11) Deus noster, Deus salvos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. *Ex Psalm.* 63. *vers.* 22. *voce* mortis. *ex Tarraconensi minori adjecta, in quo tantùm erat. Cujus testimonii priora quidem verba:* Deus noster, Deus salvos faciet nos, *in uno Psalterio Hispanico inveni, posteriora hoc modo in eodem Psalterio legebantur,* & Domini Dei exitus mortis. *Et fortassis ita legendum erat in Isidoro: sed codices omnes discrepabant.*
(12) *Al.* ad vitam.
(13) *Isai.* 53. *vers.* 7.

tem Christum, quem sperant venturum, moriturum non sperant. Ideòque respondeant, quis est iste, quem Propheta annuntiat. Item apud Jeremiam sic dicit: (1) Inebriavi animam lassam, & omnem animam essurientem saturavi, ideò quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus (2) dulcis mihi. Danieli quoque Angelus de occisione, & morte Christi, sic loquitur, dicens: (3) Scito, & animadverte, ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomadæ septem, & hebdomadæ LXII. erunt, & post hebdomadas LXII. occidetur Christus, id est, post quadringentos nonaginta annos, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est: unde & ibi sequitur clades Judæorum, quæ posteà completa est: & civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Item in Sapientia sic legitur de morte ejus: (4) Contumeliis, & tormentis interrogemus eum, ut sciamus reverentiam illius, & probemus patientiam ipsius, morte turpissima condemnemus eum.

CAPUT XLV.

Quia in passione ejus tenebræ factæ sunt.

1 QUòd verò media die in passione ejus tenebræ factæ sunt, & sol ipse refugit: hoc etiam divini libri loquuntur. Amos Propheta testante: (5) Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet vobis sol meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et Jeremias: (6) Exterrita est, inquit, quæ parturit, id est, Jerusalem, & afflicta est anima ejus: occidit ei sol, cum adhuc medius dies esset: confusa est, & maledicta: reliquias eorum in gladium dabo. Quod factum est per Vespasianum.

CAPUT XLVI.

Non fregerunt ejus crura.

1 POrrò, quia non fregerunt ejus crura, nisi tantùm latronum: jam prædictum fuerat: (7) Os ejus non comminuetis: (8) præceptum enim fuerat eis celebrare pascha in ovis similitudine: in (9) qua Dominicæ passionis umbra præcesserat, qui (10) tanquam ovis ad occisionem ductus est. Illa enim figura agni Christi passionem significabat.

CAPUT XLVII.

Lanceâ percussus est.

1 ET quia lanceâ latus ejus percussum est: sic prænuntiatum est ab ipso per Job: (11) Confregit me, & posuit me, quasi in signum: circundedit me lanceis suis: convulneravit lumbos meos, concidit me vulnere super vulnus, id est, vulnere lanceæ super vulnus clavorum. Unde etiam & per David: (12) super dolo-

(1) *Jerem.* 31. *vers.* 25.
(2) *Al.* est mihi.
(3) *Daniel* 1. *vers.* 23.
(4) *Sapient.* 2. *vers.* 19.
(5) *Amos* 8. *vers.* 9.
(6) *Jerem.* 15. *vers.* 9.
(7) *Exod.* 12. *vers.* 46.
(8) *Num.* 9. *vers.* 12.
(9) *Joan.* 19. *vers.* 36.
(10) *Isai.* 53. *vers.* 7.
(11) *Job* 16. *vers.* 13
(12) *Psal.* 68. *vers.* 27.

lorem vulnerum meorum addiderunt, sic est ab eo prænuntiatum : & per Jeremiam : [1] Tetendit arcum suum, & posuit me, quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ. Et iterùm, de ipso populo, sic ait idem Dominus per Prophetam : [2] Facti sunt mihi in sagittam reciprocam. Et Zacharias : [3] videbunt in quem confixerunt. Utique hominem, quem crucifixerunt. Quo etiam testimonio promissus est Christus, in ea, qua crucifixus est, carne venturus.

CAPUT XLVIII.

De latere manavit sanguis & aqua.

1 NAM quia ex latere ejus sanguis & aqua manavit : Zacharias dicit : [4] Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et iterum : [5] Cum egrederetur vir ab Oriente, ecce aquæ redundantes à latere dextro, scilicet, Christi : Item de eadem aqua, quæ [6] ex latere ejus profluit, Propheta alius sic dicit : [7] Flumina aquæ viventis egredientur [8] * de ventre illius, aquæ scilicet baptismatis, quæ credentes vivificant, & quæ sitientibus largiuntur quando impletur, quod scriptum est: [9] Lavamini, mundi estote : &, [10] lavabis me, & super nivem dealbabor.

CAPUT XLIX.

Sepultus est.

1 QUia sepulturæ traditus est, & humatus, in Psalmis dicitur: [11] Collocaverunt me in obscuris, sicut mortuos seculi. Quasi diceret : Sicut homines, utique quia ipse Deus erat. Item Isaias: [12] Erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur : [13] Et erit sepulcrum ejus gloriosum. Et alibi : [14] Dabo impios pro sepultura ejus, & divites pro morte ejus.

CAPUT L.

Lapis ad ostium monumenti positus.

1 QUia postquam sepultus est, lapis ad ostium monumenti positus est, per Jeremiam idem ait : [15] Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me : Et iterum: [16] Conclusit vias meas lapidibus quadris,

(1) *Threno. 3. vers. 11.*
(2) *Osee. 7. vers. 16.*
(3) Videbunt in quem confixerunt. *Zachar. 12. vers. 10. ubi septuaginta dixerunt:* Aspicient ad me pro eo, quod insultaverunt. *Joan. Evang. cap. 19. vers. 37. dixit* : Videbunt in quem transfixerunt. *Porrò in consequentibus verbis, ubi nos posuimus.* Utique hominem, quem crucifixerunt, *uterque Tarraconensis legit.* Utique hominem, quem confixerunt. *Hispalensis:* Utique hominem, quem crucifixerunt, & non Deum. *Verum illam vocem* : Et non Deum, *ut addititiam expunximus, quia in aliis exemplaribus deerat, & ne favere videretur iis, qui communicationem idiomatum negabant, in quo numero fuit Theodoretus, ut constat ex ejus dialogis.*
(4) *Zachar. 9. vers. 11.*
(5) *Ezechiel. 47. vers. 2.*
(6) *Al.* à latere.
(7) Flumina aquæ viventis egredientur de ventre illius. *Joan. 7. vers. 38. sic legimus* : Qui credidit me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre ejus, &c. *Quo tamen ex loco scripturæ divinæ hoc testimonium desumptum sit, non satis constat. Hieronymus prologis in Pentateuchum, & Paralipom. absque loci designatione, in Hebræo tantum inveniri ait. Quidam putant desumptum ex Proverb. 5. cap. vers. 16. ubi dicitur* : deriventur fontes tui foras. *Verùm eo loco codices septuaginta ab Hebraicis non discrepant. Chrysostom. ad eum Joan. locum censet nullibi extare in Veteri Testamento, sed citari ex libro aliquo qui non extat.*
(8) *Al.* de latere, vel de vent.
(9) *Isai. 1. vers. 16.*
(10) *Psalm. 50. vers. 9.*
(11) Collocaverunt me in obscuris. *Psalm. 142. vers. 4. Cæterum in Psalteriis omnibus, singulari numero legitur* : Collocavit me in obscuris *Isidorus, ut puto, cum hos numeros alternari sæpè videret, locum legit numero multitudinis, quo modo instituto magis favebat.*
(12) *Isai. 55. vers. 13.*
(13) *Isai. 11. vers. 10.*
(14) *Al.* dabit *Isai. 53. vers. 9.*
(15) *Al.* laboravit in lacu. *Threno. 3. vers. 53.*
(16) *Al.* concluserunt. *Ibid. vers. 7. & 9.*

dris, circumædificavit adversum me, ut non egrediar.

CAPUT LI.

Descendit ad inferos.

1 QUia in infernum descendit, sic idem Dominus in Ecclesiastico dicit: [1] Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & [2] illuminabo sperantes in Deum. Item in Psalmis: [3] Vita mea inferno [4] appropinquavit, æstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum, sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber. Descendit enim sicut homo in infernum, sed solus inter mortuos liber fuit, quia mors illum tenere non potuit.

CAPUT LII.

Descendens, de morte, quos voluit, liberavit.

1 QUia in infernum descendens eos, qui captivi erant à Diabolo, eruit, & sic iterum ad [5] cœlestia remeavit, idem per Osee ita ante prænuntiavit: [6] Ego, inquit, ego capiam & vadam, tollam: & non est, qui eruat: vadens revertar ad locum meum, id est, ad cœleste solium. Et infra: [7] De manu, inquit, mortis liberabo eos, de morte redimam illos. Ero mors tua ò mors, ero morsus tuus inferne.

CAPUT LIII.

Corpus Christi in sepulcro non vidit corruptionem.

1 QUòd corpus Christi in sepulcro corruptionem non vidit, sed statim devicta morte resurgens ab inferis remeavit: & hoc per Prophetam idem in Psalmis prædixit: Caro mea requiescit in spe. [8] Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. De qua resurrectione, & in Psalmo tertio ita cantatur: Ego dormivi & requievi, & resurrexi, quia [9] Dominus suscitavit me. Ubi quid aliud indicat Propheta; quod dormierit, & resurrexit? Nisi quod somnus iste mors esset: & evigilatio, resurrectio, quod in quadragesimo Psalmo manifestiùs ostenditur, ubi dicit: [10] Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Et iterùm: Nunquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Item in Psalmo quarto. [11] In pace dormiam, & requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me. Singulariter, quia solus ipse sic requievit, ut confestim post mortem resurgeret. Item per Isaiam de eadem resurrectione sua sic clamat. [12] Nunc exurgam dicit Dominus, nunc exaltabor, & nunc [13] sublevabor. Ubi apertè testimonium resurrectionis, & as-

(1) *Ecclesias.* 24. *vers.* 45.
(2) *Al.* Illuminati omnes.
(3) *Psalm.* 87. *vers.* 4.
(4) *Al.* appropriavit.
(5) *Al.* cœlestem sedem.
(6) *Osee* 5. *vers.* 14.
(7) *Osee* 13. *vers.* 14.
(8) Quoniam non derelinques animam meam in inferno. *Psalm.* 14. *vers.* 10. *quæ verba à Petro, Act.* 2. *vers.* 31. *de Christi resurrectione citantur.*
(9) Ego dormivi, & requievi, & resurrexi, quia Dominus suscitavit me. *Ex Psalm.* 3. *vers.* 6. *juxta Psalterium Hispanicum, quod sæpe non à Gallicano tantùm, sed etiam à Romano discrepat, ut superiùs dictum est.*
(10) *Psalm.* 40. *vers.* 1. *&* *vers.* 9.
(11) *Al.* in id ipsum.
(12) *Isai.* 33. *vers.* 10.
(13) *Al.* sublimabor.

ascensionis ejus ostenditur. Unde & ibi zelum Judæorum subjecit, dicens: Concipietis errorem & parietis. Spiritus vester, ut ignis, vorabit vos.

CAPUT LIV.

Resurrexit ab inferis.

1 QUia ab inferis tertia die resurrexit, [1] Osee Propheta prædixerat, dicens: Venite & revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & sanabit nos, vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Omnia hæc in Christo ita completa sunt. Quinta enim feria traditus, Parasceve passus, Dominica circa diluculum resurgens ab inferis remeavit. Unde & subjunxit Propheta. [2] Quasi diluculo præparatus est egressus ejus. Quod autem dixit resurgemus, & vivemus in conspectu ejus: hoc Propheta de sua persona, vel sanctorum eloquitur, qui in inferno erant, & cum illo tertia die resurrexerunt.

CAPUT LV.

Apostoli ad prædicandum missi.

1 QUia post resurrectionem suam Christus piscatoribus apparuit, & prædicare eos gentibus misit; per [3] Jeremiam ante sic meminit, dicens: Ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Denique secundum Matthæi Evangelium legitur; quod Jesus veniens juxta mare Galilææ, vidit Petrum, & Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare, quibus dixit: [4] Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Similiter & duos alios fratres Jacobum Zebedæi, & Joannem fratrem ejus, dum vidisset in navicula cum patre Zebedæo texentes retia provocans eos, de piscatoribus piscium piscatores reddidit hominum, scilicet, ut prædicationis reti cunctos credentes de profundo seculi hujus extraherent. Post hos piscatores sequitur: [5] Et mittam venatores, & venabuntur eos de montibus: & de collibus, & de cavernis petrarum, quod [6] specialiter ad conversionem pertinet Gentium, quas undique Apostoli ceperunt, qui super assumptionem constituti sunt animarum, quos quia post gloriam resurrectionis suæ Dominus ad prædicandum in gentibus mitteret, & per Isaiam sic præloquutus est, dicens: [7] Venio, inquit, ut congregem cum omnibus Gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum: (utique crucis) & mittam ex eis, qui salvati fuerint, ad Gentes in mare, in Africam, & Libyam, tenentes sagittam, id est, velocem prædicationis sermonem, in Italiam quippe & Græciam, & ad insulas longè, & ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, in qua sententia [8] specialiter missi Apostoli prophetantur. Simulque & quod per totum mundum prædicaverunt Evangelium id ipsum Prophetæ non tacuerunt: de quibus etiam in Psalmis ante prædictum est

(1) *Osee 6. vers. 1.*
(2) Quasi diluculo præparatus est. *Osee. 6. vers. 3. Hieronym. & vulgata*, quasi diluculum *dixere. Isidorus autem, ut his verbis comprobaret, Christum matutino tempore in vitam rediisse (qua multorum opinio est, tametsi alii magno numero, & auctoritate de media nocte putaverunt) casum mutavit. Et quidem Hebraica Isidori lectionem ferre possint, dictione,* שחר, *adverbii loco sumpta: Nam Graca vox, ὄρθρον, id non recipit, cum ab adverbio πρωΐ distinguatur.*
(3) *Jerem. 16. vers. 16.*
(4) *Matth. 4. vers. 18.*
(5) *Jerem. 4. vers. 16.*
(6) *Al.* spiritualiter.
(7) *Isai. ultimo vers. 18. al.* veni, vel veniam.
(8) *Al.* spiritualiter.

est. (1) Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.

CAPUT LVI.

In cœlum ascendit.

1 JAM verò quia post resurrectionem suam in hominis forma Christus in cœlum usque ad Patrem ascendit, Daniel dicit: (2) Aspiciebam in visu noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, id est, usque ad Patrem. Post hæc adjecit, & in conspectu ejus obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & regnum, & omnis populus, tribus, & linguæ ipsi servient, potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non corrumpetur. Hujus ascensionem in cœlis rursus Psalmista sic indicat: (3) Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo: exultavit ut gigas ad currendam viam, à summo cœlo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus. Veniens enim de cœlo, usque ad inferos descendit: regressusque repetiit mansionem suam: ascendens, & sedens ad (4) dexteram Patris, de quo anteà solus exivit. Cujus ascensus in cœlum, vel introitus, quibus gaudiis declaretur, Psalmographus indicat: Videntes enim potestates æthereæ carnem Christi ascendentem in nubibus, & portas cœli ingredientem, dixerunt: (5) Tollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prœlio. Hunc ascensum ejus & alibi commemorans David dicit: (6) Ascendit super Cherubim, & volavit, volavit super pennas ventorum. Et iterum: (7) Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Qui utique nisi fuisset in terra, non diceretur ascendere. Sed quid est captivam duxit captivitatem? Nisi quia devicta morte, ipsam carnem, quam è terris assumpserat, quasi captivam in cœlum ducebat. Unde & post hæc Propheta hortatur omnes gentes, provocans eas ad laudem (8) Dei, eundemque ascensum (9) Christi eisdem iterum sic prænuntians ait: (10) Regina terræ cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cœlos cœlorum ad Orientem. Et benè adjecit, ad Orientem, quia (11) idem locus in Orientis partibus est, ubi Christus resurrexit, & unde in cœlum ascendit. Et post hæc subdidit: (12) Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei Regis. Videntibus enim omnibus Apostolis, atque quingentis viris, sic ascendit in cœlum. Hujus ascensionem, & Salomon in Canticis Canticorum prædicat: Ec-

(1) *Psalm.* 18. *vers.* 4.
(2) *Daniel* 7. *vers.* 13.
(3) *Isai.* 18. *vers.* 6.
(4) *Al.* sedem.
(5) *Psalm.* 23. *vers.* 7.
(6) *Psalm.* 17. *vers.* 11.
(7) *Psalm.* 67. *vers.* 19.
(8) *Al.* Christi.
(9) *Al.* ejus.
(10) *Psalm.* 67. *vers.* 33.
(11) Idem locus in Orientis partibus est. *Non tantum locus, unde Christus ascendit, in Orientis partibus est; sed etiam facie ad Orientem conversa in cœlum ascendit, ut vestigia pedum indicant, quæ adhuc usque diem loco impressa cernuntur. De quibus Severius Sulpitius lib. 2. Histor. & Paulinus epist. 10. scribunt: unde traditio ad Orientalem cœli partem, conversa facie orandi, atque templa ædificandi, ut docet Basilius lib. de Spiritu Sancto cap. 27. Contra in cruce pendens, faciem ad occasum conversam habuit, ut Sedulius lib. 5. Carminum auctor est, ubi ait:*

Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.

(12) *Ibidem. vers.* 25.

[1] Ecce hic venit saliens supra montes, transiliens supra colles. Et Amos dicit: [2] Ædificavit Dominus in cœlo ascensum suum, & pollicitationem in terra firmavit, sed & illud quod per Isaiam Dominus dicit: [3] Nunc exurgam, nunc exaltabor, nunc sublimabor testimonium resurrectionis, & ascensionis Christi declarat, quasi apertè diceret: Nunc exurgam à mortuis, nunc exaltabor [4] in cœlum, nunc sublimabor in regno. Unde & alibi ipse Isaias: [5] Ecce intelliget [6] servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde. Quod utique ad ascensionem cœli, & ad gloriam pertinet regni.

CAPUT LVII.

Sedet ad dexteram Patris.

1 QUia sedet ad dexteram Patris, in Psalmis scriptum est. [7] Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Inquirant ergò Judæi, cui dictum est à Domino, sede à dextris meis. Nunquid Archangelo? Non opinor, neque Angelo, neque Prophetæ. Nam nullus eorum in ea gloria est, sed ille, quem dignum consensu suo invisibilis Deus habet: hic sedet ad dexteram Patris. Qui sicut consensu Dei dignus est, ita & natura dignus est, & nomine. De quo dicit & Psalmus: [8] Regnabit Dominus super omnes gentes, Deus sedit super sedem sanctam suam. Et iterum. [9] Dominus in cœlo paravit sedem suam, & regnum ejus [10] omnibus dominabitur.

CAPUT LVIII.

Regnum Christi perpetuum erit.

1 QUia regnum ejus in cœlo, & in terra æternum, ac perpetuum permanebit. Daniel dicit: [11] Videbam in visione noctis, & ecce in nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & usque ad vetustum dierum pervenit, & in conspectu ejus perlatus est, & ipsi datus est principatus, & honor, & regnum, & omnis populus, tribus, & linguæ ipsi servient, potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non corrumpetur. Quo testimonio ostenditur, ita accepisse Christum ab omnipotente Deo dominationem, & regnum, ut potestas ejus æterna sit, & regnum ejus sine ullo corruptionis fine permaneat. Et iterum idem Daniel: [12] In diebus illis, suscitabit Dominus cœli Regem, qui in æternum non commovebitur, & regnum ejus populo alteri non tradetur. Percutiet, & conteret universa regna, & ipsum stabit in æternum. Et Isaias Propheta de eodem: [13] Multiplicabitur, inquit, ejus imperium, & pacis [14] non erit finis. Et in Psalmis sic legitur: [15] Orietur in diebus ejus justitia, & abundan-

(1) *Cantic. 2. vers. 8.*
(2) *Amos 9. vers. 6.*
(3) *Isai. 33. vers. 10.*
(4) *Al.* in cœlo, vel in cœlis.
(5) *Isai. 52. vers. 13.*
(6) Puer.
(7) *Psalm. 109. vers. 1.*
(8) *Psalm. 46. vers. 9.*
(9) *Psalm. 102. vers. 19.*
(10) *Al.* omnium.
(11) *Daniel. 7. vers. 13.*
(12) *Daniel. 2. vers. 44.*
(13) *Isai. 9. vers. 7.*
(14) *Al.* pacis ejus.
(15) *Psalm. 71. vers. 7.*

dantia pacis, donec extollatur luna, id est, usque ad consumationem seculi.

CAPUT LIX.

Christus post ascensionem suam Spiritum Sanctum super Apostolos misit.

1 QUia post ascensionem suam Spiritum Sanctum super Apostolos misit, David ita dicit: (1) Ascendit in altum, cepit captivitatem, dedit dona hominibus. Post ascensionem enim suam misit Spiritum Sanctum, in quo omnium est plenitudo donorum. De quo & per Joelem Prophetam annuntiavit dicens: (2) Erit, inquit, post hæc effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt, sed & super servos meos, & ancillas in diebus illis effundam de spiritu meo. Et Zacharias, (3) effundam, inquit, super domum David. Et super habitantes Jerusalem, spiritum gratiæ, & precum.

CAPUT LX.

Apostoli variis linguis locuti sunt.

1 QUia Apostoli Spiritu Sancto repleti, linguis universarum gentium locuti sunt magnalia Dei, & hoc ante prænuntiatum est, dicente Psalmista: (4) Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.

CAPUT LXI.

Venturus est ad judicandum.

1 QUòd autem venturum Christum de cœlis judicem speramus, & quòd ei omne judicium dedit Pater per Ezechielem ita annuntiatur. Hæc dicit Dominus Deus: aufert cidarim, tolle coronam, (5) nonne hic est, qui humiles sublevavit, & sublimes humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, & hoc non factum est, donec veniat, cujus est judicium, & tradam ei. De quo Isaias, (6) Dominus, sicut fortis egredietur, &, sicut vir prœliator, suscitabit zelum, vociferabitur, & clamabit, & super inimicos suos confortabitur. Tacui semper, silui, patiens fui, (7) sicut paries loquar, dissipabo, & absorbebo simul. Hoc ad secundum adventum attinet, in quo non humilis, ut judicetur, sed (8), ut judex fortis, egredietur, neque tacebit, quod in priori adventu fecit, aut patiens erit, sicut fuit in passione carnis, sed judicans vociferabitur, loquetur, ut paries, quia repente, quasi paries corruens, suos hostes est oppressurus. Hoc etiam & testimonio Psalmistæ docetur, ubi dicit: (9) Deus manifestè veniet, Deus noster & non silebit: utique quia & si in

(1) *Psalm. 67. vers. 19.*
(2) *Joel. 2. vers. 28.*
(3) *Zachar. 12. vers. 10.*
(4) *Psalm. 18. vers. 4.*
(5) Nonne hic est qui humiles sublevavit. *Ezech. 21. vers. 26. Nisi quod in linguis omnibus genere femenino legitur:* Nonne hæc est, quæ humiles sublevavit. *Verùm Hier. comment. ad eum locum, ea verba nihilominus de extremo judicio explicat.*
(6) *Isai. 42. vers. 13.*
(7) Sicut paries loquar. *Isai. 42. vers. 13. Hispalensis legit* Parturiens loquar. *Tarracon. minor.* Pariens loquar. *Quæ vera lectio est. Nos autem vitiosam lectionem necessario reliquimus, quoniam inferius, ubi hoc testimonium explicatur, Isidorus ipse ait:* judicans vociferabitur, loquetur, ut paries quia repente, quasi pariens corruens, suos hostes est oppressurus.
(8) *Al.* judicet.
(9) *Psalm. 49. vers. 3,*

in primo humilitatis suæ adventu tacuit judicatus; in secundo, dùm manifestus venerit, ut judicet, non tacebit, sed clamabit, ut reddat singulis, secundùm opera eorum. Sequitur: Ignis ante eum ardebit, quia[1] ut ligna, fœnum, stipulam, delinquentium consumpturus est opera, ac sicut aurum, argentum, lapidesque pretiosos, justorum probaturus est gesta. Qui dicturi sunt: [2] Transivimus per ignem, & aquam, & induxisti nos in refrigerium. [3] Advocabit cœlum [4] desursum, & terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia, & anuntiabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est. Et Isaias: [5] Auditam, inquit, faciet Dominus gloriam vocis suæ, & terrorem brachii sui ostendet, in comminatione furoris, & flamma ignis devorantis. Allidet in turbine, & in [6] lapide grandinis. Brachium enim Dei Christus est, qui in flamma, & terrore tempestatis ad judicandum venturus est. De cujus iterùm judicio idem Propheta sic dicit: [7] Consurge, sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Hic secundus Christi prædicatur adventus, ut ea virtute consurgat ad judicium, ad separationem bonorum, atque malorum, qua virtute surrexit in generationibus seculorum. Hoc est in [8] principio, quando percussit superbum, id est, Diabolum, separando eum à bonorum consortio Angelorum. De quo Christi judicio, & Michæas Propheta sic loquitur, dicens: [9] Audite colles judicium Domini: & fortia fundamenta terræ, quia judicium Domini cum populo suo, & cum Israël dijudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Tunc enim juxta Zachariam: [10] Videbunt in quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti. Dolebunt enim eum à se crucifixum, cum viderint judicantem, & in patris, ac sua majestate regnantem. Job quoque ante legem Evangelicis virtutibus clarus, redimendum se, & resuscitandum & Deo judici, qui venturus est judicare vivos, & mortuos, præsentandum, prophetica auctoritate pronuntiat dicens: [11] Credo enim, quòd redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & rursùm circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, Salvatorem meum. Quem Deum, nisi qui videndus est in judicio? Sicut legimus: [12] Videbunt in quem confixerunt. Quem quidam dicunt, in eo loco judicaturum impios, ubi ipse est judicatus, Joele Propheta testante: [13] Exurgant, inquit, & ascendant omnes gentes in valle Josaphat, ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu. Nam plerique ibi asserunt futurum judicium, ubi passus est Dominus, Isaia probante:

(1) 1. *ad Cor.* 3. *vers.* 12.
(2) *Psal.* 65. *vers.* 12.
(3) *Psal.* 49. *vers.* 4.
(4) *Al.* sursum & terram, ut discerneret.
(5) *Isai.* 30. *vers.* 30.
(6) *Al.* lapidibus.
(7) *Isai.* 51. *vers.* 9.
(8) *Al.* principibus.
(9) *Michææ.* 6. *vers.* 2.
(10) *Zachar.* 12. *vers.* 10.
(11) Credo enim quod redemptor meus vivit. *Locus est Job.* 19. *vers.* 25. *quo Hieron. ad Pammachium affirmat, nullum apertius in Veteri Testamento extare, ad futuram corporum resurrectionem comprobandam.*
(12) *Zachar.* 12. *vers.* 10.
(13) *Joel.* 3. *vers.* 12.

(1) Consumationem, & (2) abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio orbis terræ. Quæ consumatio, & abbreviatio præcessura, quæ potest esse nisi judicii futuri? Sed ubi sit medium terræ illud, fidele de passione Domini testimonium David ostendit, qui dicit: (3) Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ: Nulla enim alia est salus nostra, nisi redemptio Domini nostri Salvatoris, & judicis, quæ in medio terræ orta est.

CAPUT LXII.

Epilogus operis.

1 ECce novi testimonii judicem, & Regem de Prophetis, ecce Christum ex Lege omnium Dominum ostendimus. Tenent ista omnia libri Hebræorum, legunt cuncta Judæi, sed non intelligunt. Quia omnia signata sunt illis, Propheta testante: (4) Et erunt sermones libri hujus, sicut sermones libri signati, quem, si quis dederit homini nescienti litteras & dicat: lege: respondeat, nescio litteras: & rursùm det alteri scienti litteras, & dicat, lege: ille verò respondeat, non possum, signatus est enim liber. Hæc sunt Testamenti Veteris signacula, quæ filius, & hæres resignavit, cordis nostri oculos illuminans, sicut scriptum est: (5) liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Habemus enim ad intelligendum Christum, ducem Legem, testes Prophetas, ex quibus divinitatem ejus, & nomen, gentem quoque, & genus, patriam, nativitatem, virtutes & curationes ÷ (6) comprehensiones, palmas, flagella, consputationes, suspensionem, fellis & aceti potationem, mortem, sagittam, sepulcrum, infernum, incorruptionemque corporis, resurrectionem carnis, ascensionem ejus in (7) cœlum, regnum, atque judicium declaravimus.

DI-

(1) *Isai.* 10. *vers.* 23.
(2) *Al.* elevationem.
(3) *Psal.* 73. *vers.* 12.
(4) *Isai.* 29. *vers.* 11.
(5) *Isai.* 8. *vers.* 16.
(6) Comprehensiones, palmas, flagella, consputationes. *Hæc deerant in Hispalensi, & nobis videbantur addititia, reliquimus tamen obelo notata admonendi lectoris causa.*
(7) *Al.* cœlis.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

CONTRA JUDÆOS.

LIBER SECUNDUS.

PROŒMIUM.

Quia Breviarium præcedentis libri quadam ex parte Domini, & Salvatoris nostri nativitatem, passionem, resurrectionem, cœlique (1) *ascensionem explicuit; sequens opusculum utriusque populi prophetiam, id est, Judæorum, ac Gentium demonstrabit. In quo opere, sancta soror, poteris ex paucis animadvertere, quanta prophetarum voces in abjectione Judaicæ plebis, & cæremoniarum cecinerunt, quantaque in laude populi Novi Testamenti intonuerunt.*

CAPUT PRIMUM.

De Gentium vocatione.

1 In principio autem opusculi hujus de Gentium credulitate loquendum est, ut faciliùs reliqua (2) contueantur: dum ipsa fides Ecclesiæ antea declaratur. Denique cum pro adorato vitulo Dominum precaretur Moyses, ut parceret populo peccatori: respondit Dominus: (3) propitius ero illis: veruntamen, vivo ego, & vivit nomen meum, quia implebitur gloriâ meâ omnis terra. Proinde quia omnes Gentes ad unius Dei veri cultum essent vocandæ, David Propheta testatur dicens: (4) Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus omnes patriæ Gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur Gentium. Et rursum: (5) Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum Gentium revelabit justitiam suam. Quam pluralitatem gentium, ita declamat adunari ad unius Dei cultum: (6) In conveniendo, inquit, populos in unum, & regna, ut serviant Domino. In unum utique, id est, in unum (7) regem, ut qui diversorum ritu simulacrorum, regna multa, & populi multi dicebantur, in unam conveniendo fidem unus Dei populus, unumque regnum vocetur. Hujus populi congregatio ex Gentibus: ipsa est Ecclesia, cui in Psalmis

(1) *Al.* ascensum.
(2) *Al.* contineantur.
(3) *Num.* 14. *vers.* 21.
(4) *Psalm.* 21. *vers.* 28.
(5) *Psalm.* 97. *vers.* 1.
(6) *Psalm.* 101. *vers.* 23.
(7) *Al* gregem.

mis voce prophetica dicitur. (1) Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui, quia concupivit rex speciem tuam. Provocat enim Propheta plebem Gentium, oblivisci populum suum, id est, infidelium cœtum, & domum patris sui: Babyloniam scilicet, quæ Diaboli, & domus, & conjux est, & Christo fidei conjugio copulari. Ad cujus populos Isaias clamat dicens: (2) Congregamini, & venite, & accedite simul, qui salvati estis ex Gentibus, nescierunt enim qui levant signum sculpturæ suæ, & rogant Deum non salvantem. Qui sunt isti salvati ex Gentibus, nisi qui crediderunt ex Gentibus? Quòd verò dicit: congregamini & audite simul, ostendit in unam debere Gentes fidem, communionemque conglobari. Item ipse: (3) convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius. In memetipso juravi, egredietur verbum de ore meo, & non revertetur, quia mihi curvabuntur omnia genua, & jurabit omnis lingua in Domino. Hoc jam contuemur fuisse completum, quando (4) in omnibus terræ finibus Dei dilatatur Ecclesia. Qua prophetia (5) erubescant Judæi quidem, Deum sibi peculiariter defendentes, dum audiunt. Jurabit omnis lingua in Domino, id est, non tantum Hebræorum jam populus, sed & omnis Gentium multitudo. (6) Adhuc idem Isaias, posteaquam Christi, quàm in carne pertulit humilitatem, digessit, denuo laudem Ecclesiæ Gentium, pro qua talia prætulit, ita prædicavit, simulque quod per universum mundum sit ipsa una, sic prophetando aperuit dicens: (7) Lauda sterilis quæ non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam jam multi filii desertæ magis, quàm ejus, quæ habebat virum: dicit Dominus: dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas; longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida. Ad dexteram enim & lævam penetrabis, & semen tuum Gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit. Et iterum: (8) creavi fructum labiorum pacem: pacem ei qui longe est, & ei qui prope. Hoc & Apostolus exponit, ubi dicit pro Ecclesia ex circuncisione, & ex præputio veniente: (9) evangelizavit pacem his qui longe, & pacem his qui prope, & iterum, (10) quæsierunt me, qui ante non interrogabant, invenerunt, qui non quæsierunt me. Dixi: ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen (11) meum, expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Item idem ipse: (12) domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis, ait Dominus. Ad ultimum autem sic ait: (13) venio, ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis: & venient & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum, &

(1) *Psalm.* 44. *vers.* 11.
(2) *Isai.* 45. *vers.* 20.
(3) *Isai.* 45. *vers.* 22.
(4) *Al.* omnes fines terræ.
(5) Erubescant Judæi quidem. *Hispalensis legit.* Erubescant Judæi quædam in Deum, *excusi*: Erubescant Judæi, qui dum Deum sibi. *Tarraconensis.* Erubescant Judæi quidem, Deum sibi peculiariter defendentes. *Hanc nos lectionem amplexi sumus.*
(6) *Al.* ad hæc.
(7) *Isai.* 54. *vers.* 1.
(8) *Isai.* 57. *vers.* 19.
(9) *Ephes.* 2. *vers.* 17.
(10) *Isai.* 65. *vers.* 1.
(11) *Al.* tuum.
(12) *Isai.* 55. *vers.* 7.
(13) *Isai.* 66. *vers.* 18.

& mittant ex eis, qui salvati fuerint, ad Gentes, in mare, in Africam, in [1] Libyam tenentes sagittam: Hæc Isaias. Jeremias autem Gentium [2] compromissionem sic ostendit: [3] Et congregabuntur omnes Gentes in nomine Domini in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui, & post paullulum: Juravit [4] Dominus in veritate, & in judicio, & benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt. Item idem ipse de vocatione gentium. [5] Domine, inquit, fortitudo mea, ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: vere mendacium possiderunt patres nostri. Item idem Jeremias ad populum Israëliticum: [6] Audite vocem tubæ, & dixerunt, non audiemus. Propter hoc audite gentes. Item in Osee: [7] Et miserebor ejus, qui fuit sine misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicit. Deus meus es tu, & erit in loco, ubi dictum est ei, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. Item in Sophonia: [8] Quia tunc reddam populis labium electum, ut vocent eos in nomine Domini, & serviant ei humero uno. Et post hæc: [9] adorabit eum vir de loco suo, omnes insulæ Gentium. In quo etiam loco vocatio Gentium prophetatur; nec jam locum orationis unum, in quo carnalis populis Deum, quodammodo videbatur includere, [10] sed pro uno omnem locum esse orationis ostendit, dum dicit: adorabit eum vir de loco suo. [11] Michæas quoque congregari omnes gentes prænuntiat, ut fidei disciplinam percipiant, ita: Et erit, inquit, in novissimo dierum mons domus Domini, præparatus in vertice montium, & elevabitur super colles: & fluent ad eum populi, & [12] properabunt Gentes multæ, & dicent: venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & [13] ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem, & judicabit populos multos, & [14] corripiet gentes fortes, usque in longinquo. Novissimi dies, hi sunt, in quibus Salvatoris resplenduit fides. Præparatus autem mons super verticem montium, Christus est, quia ipse est caput Apostolorum, & Prophetarum. Domus verò Domini Ecclesia Christi est, super eundem stabilita, ad quam Gentium congregatur diversitas. Lex autem de Sion exiit, & verbum Domini de Jerusalem, sive ut veniret in [15] Gentes, relictis ob incredulitatem Judæis, sive quia in eodem plebe positus Jesus dixit discipulis suis: [16] Ite, docete omnes Gentes. Item Zacharias de

(1) In mare in Africam in Libyam. *Hispalensis*, in mare, in Africam, in Lydiam, *quæ lectio commodior erat, nam ita Hebraica, Græca, & Vulgata editio habent Isa. 66. ver. 19. verum quoniam hoc loco alii omnes codices discrepabant: & lib. 1. c. 54. ubi idem testimonium affertur, omnes codices constanter* Libyam *legebant: eam vocem in textu reliquimus*

(2) *Al.* repromissione.

(3) *Jer. 3. vers. 17.*

(4) *Jerem. 4. vers. 2.*

(5) *Jer. 16. vers. 19.*

(6) *Jer. 6. vers. 17.*

(7) *Osee 2. vers. 23.*

(8) *Sophon. 3. vers. 9.*

(9) *Sophon. 2. vers. 11. al.* adorabunt eum viri.

(10) Sed per omnem mundum, locum, &c.

(11) *Michæ. 4. vers. 1.* recipiant.

(12) Prophetabunt.

(13) *Al.* ambulabimus.

(14) Corripiet gentes fortes usque in longinquo. *Locus est Michææ 4. vers. 3. verum Isidorus inferiùs c. 19. Isaiæ nomine (certe 2. c. vers. 3.) illa verba adducit.* Judicabit gentes, & arguet populos multos, usque in longinquum. *Quod simili errore facit Julianus Isidorum imitatus, lib. 1. contra Judæos, dictio enim* usque in longinquum. *Isaiæ verbis adjuncta esse non debet, & in Michæa, ubi ea dictio additur dici non debuit,* usque in longinquo, *sed,* usque in longinquum, *ut est in omnibus versionibus, & ratio Grammaticæ postulabat.*

(15) *Al.* gentibus.

(16) *Matth. 28. vers. 19.*

de Ecclesia Gentium sic dicit: [1] Lauda, & lætare filia Sion: quia ecce venio, & [2] habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in die illo, & erunt mihi [3] in populum, & habitabo in medio tui: [4] & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Item ibi: [5] Hæc dicit Dominus exercituum, usque quo venient populi, ut habitent in civitatibus multis? Et vadant habitatores unus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quæramus Deum exercituum, vadam etiam & ego, & venient populi multi, & gentes robustæ ad quærendum Dominum exercituum in Jerusalem. His ergo tot, tantisque testimoniis erubescant Judæi Gentium conversarum æmulatores, tandemque convicti cognoscant, atque audiant in Deuteronomio Dominum proclamantem, [6] eritis Gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam.

CAPUT II.

Cunctis Gentibus in Christum credere jussum est.

1 QUia in Christo Filio Dei credere cunctis Gentibus jussum est, Jacob in benedictionibus Patriarcharum dixit: [7] Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium, & David ex persona ejusdem Christi in Psalmis: [8] Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, pete à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et iterùm: Constitues me in caput Gentium, populus, quem non cognovi, servivit mihi, [9] obauditu auris obaudivit mihi. Similiter & alibi, de eodem Psalmographus idem sic dicit. [10] Ante solem permanet nomen ejus, & ante Lunam sedes ejus, & benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes Gentes [11] servient ei. De cujus dominatione etiam superius sic fuerat prælocutus, & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumino usque ad terminos orbis terræ. Quod testimonium nec Salomoni congruit, nec David. Notum est enim, quibus terminis regnum conclusum extitit Salomonis. Sed hoc in Christo videmus fuisse completum. Cujus ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen ejus in Gentibus. Hic & à flumine dominandi sumpsit exordium, ubi baptizatus est à Joanne: & pervenit per fidem in Gentibus usque ad terminos terræ. Item in eisdem Psalmis de ejus æterna nativitate, & potestate in Gentibus, ita Dominus loquitur: [12] ante luciferum, inquit, genui te, tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech: judicabit in nationibus, implebit ruinas, con-

(1) *Zachar.* 2. *vers.* 10.
(2) *Al.* habitabunt.
(3) *Al.* populus.
(4) *Al.* ut scias.
(5) *Zachar.* 8. *vers.* 20.
(6) *Deuter.* 28. *vers.* 44.
(7) *Gen.* 49. *vers.* 10.
(8) *Psal.* 2. *vers.* 7.
(9) Obauditu auris obaudivit mihi. *Psal.* 17. *vers.* 44. *Hispal.* in auditu auris obedivit mihi, *ut est in Psalterio Gallico. Nos lectionem, quæ erat in excusis prætulimus: quoniam erat in Psalterio Hispanico, quo frequens Isidorus toto hoc opere utitur.*
(10) *Psal.* 71. *vers.* 17. & 18.
(11) *Al.* sanctificabunt eum.
(12) *Psal.* 109. *vers.* 3.

conquassabit capita in terra multorum. Et Isaias: [1] In die illa erit radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur. Et post alia: [2] levabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ. Item idem Isaias de Christo Domino nostro in Gentibus regnaturo; [3] Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos, & extendens eos, firmans terram, & quæ germinant ex ea, dans flatum populo, qui est super eam, & spiritum [4] calcantibus eam, ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Ego Dominus, hoc est nomen meum. Hoc [5] jam contuemur esse completum per Christum, qui lux factus est in carne ignorantiæ Gentium positarum. De quibus & alibi ipse dixit: [6] Et ducam cæcos in viam, quam nesciunt, & in semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem: ut impleretur, quod per eundem Prophetam fuerat dictum: [7] Gentium populus, qui [8] sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Item de Gentium vocatione ad Christum sic ait: [9] Attendite ad me populus meus, & tribus mea me audite, quia Lex à me [10] exiet, & judicium meum in luce populorum requiescet, prope est justus meus, egressus est Salvator meus. Et post hæc: [11] Gaudete, & laudate simul deserta Jerusalem, quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Jerusalem, paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, & viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. [12] Ad hæc per prædictum Isaiam vox divina Christum in carne judicem Gentium ita annuntiat: [13] Ecce, inquit, servus meus, suspiciam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, judicium Gentibus proferet, non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur foris vox ejus, calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. In veritate educet judicium, non est tristis, nec turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt. Servus quippe, sed ex susceptione hominis, Christus, qui quoniam prius ad Judæos veniens non est receptus, judicium in gentibus protulit: quale judicium? Nisi ut ex fide justificarentur? Ejus vox non audietur foris, hoc est in hæresibus, & judæis extra Dei Ecclesiam positis. Item de ipso in Isaia; [14] ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde, sicut obstupuerunt

(1) *Isai.* 11. *vers.* 10.
(2) Et post alia levabit signum in nationibus procul, & sibilavit. *Verba quæ precesserant, nimirum,* in die illa erit radix Jesse, &c. *leguntur Isai.* 11. *vers.* 12. *quæ consequuntur* levabit signum in nationibus, &c. *ex cap.* 5. *vers.* 26. *desumpta sunt. Isidorus memoriæ lapsu, & loci similitudine deceptus, quæ priora erant, quasi posteriora, & consequentia citavit. Tarracon. pro* sibilabit, *legit* sibilabunt, *sed corruptè, ut alii codices declarant, vulgatæ in hac parte, & editioni Septuaginta consentientes.*
(3) *Isai.* 42. *vers.* 5. & 17. & 26.
(4) *Al.* calcantium.
(5) *Al.* enim.
(6) *Al.* educam.
(7) *Isai.* 9. *vers.* 2.
(8) *Al.* ambulabat.
(9) *Isai.* 51. *vers.* 4.
(10) Exivit, *vel* exiit.
(11) *Isai.* 52. *vers.* 9.
(12) *Al.* adhuc.
(13) *Isai.* 42. *vers.* 1.
(14) *Isai.* 52. *vers.* 13.

runt super te multi: sic ingloriosus erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum, iste asperget Gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum, quia quibus non est narratum de eo, viderunt, & qui non audierunt, contemplati sunt. Item qui supra de eo: [1] ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus, ecce Gentem, quam nesciebas, vocabis, & Gentes, quæ non cognoverunt te, ad te current, propter Dominum Deum tuum, & Sanctum Israël quia glorificavit te. Quæ prophetia omnis de vocatione Gentium manifesta est, quia in Christo essent crediturae. Et Habacuc ita inquit: [2] Dominus loquitur: scribe visum apertè, & explana eum super [3] tabulas, ut percurrat, qui legerit eum, quia adhuc visus procul apparebit in [4] finem, & non mentietur: si moram fecerit expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. De incredulis autem Judæis ita sequitur: ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso: siquidem & per Aggæum de Christo in Gentibus regnaturo, sic cecinit idem Dominus dicens: [5] Spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere, quia hæc dicit Dominus: adhuc modicum, & ego [6] commovebo cœlum & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus. Quòd si de Anti-Christo hanc prophetiam infidelis intelligat, mendacium est proculdubio. Illum enim non Gentes desiderant, sed soli Judæi expectant.

CAPUT III.

Judæi & Gentes ad Christum vocantur.

1 QUia uterque populus Judæorum, & Gentium sub Christi regimine vaticiniis Prophetarum vocantur, Isaias dicit: [7] Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, & duas oves, & præ ubertate lactis comedet butyrum. Vacca boum plebs est Judææ veniens de semine Patriarcharum. Oves duæ, Ecclesia veniens de Gentibus: & idcirco duæ oves, & una vacca, quia auctior est ex Gentibus Ecclesiæ numerus, quam ex [8] Judæis. Homo autem, qui nutriet eas, ipse est Christus: qui per Jeremiam dicit: [9] Convertimini filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina. Superbis namque dixerat per Isaiam: nutriet homo vaccam unam, & duas oves, quem hominem Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui assumet duos de cognatione, & unum de civitate, quia minor est numerus credentium ex circuncisione, quàm ex præputio. Hanc autem civitatem Judæam dicit, sive Jerusalem, cognationem vero Gentes: pastores autem Apostolos, vel Ecclesiæ doctores, Christi gratiam prædicantes. Sic & alio loco, idem ipse Jeremias Judæos servire Christo proclamat: [10] Et erit in die illa, ait Dominus exercituum,

(1) *Isai.* 55. *vers.* 4.
(2) *Habac.* 2. *vers.* 2. & 4.
(3) *Al.* tabulis.
(4) *Al.* fine.
(5) *Agga.* 2. *vers.* 6. *al.* vestri.
(6) *Al.* movebo.
(7) *Isai.* 7. *vers.* 21.
(8) *Al.* Judæa.
(9) *Jerem.* 3. *vers.* 14.
(10) *Jerem.* 30. *vers.* 8.

tuum, conteram jugum meum de collo tuo, & vincula ejus disrumpam, & non dominabuntur eis amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabit eis. De quo [1] Jeremias: ecce dies venient dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnavit rex, & sapiens erit, & faciet judicium, & justitiam [2] super terram. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Cujus ortum propter utramque gentem vox patris per Psalmistam ita annutiat: [3] Commemorabo superbiæ, & Babylonis scientium me. Ecce Palæstina & Tyrus cum Æthiopia, iste natus est ibi. Ad Sion autem dicetur, vir & vir natus est in ea, & ipse fundavit eam excelsus. Dominus narrabit scribens populos. Iste natus est ibi in Babylone, Palæsthina, Tyro, Æthiopia gentes significantur. In Sion vero, Hebræorum populus, quia pro utrarumque salute Gentium, natus est Christus. Item Ezechiel, Christum sub persona David, super utramque Gentem, sic prædicat regnaturum: [4] Rex, inquit, unus erit omnibus imperans, & non erunt ultra duæ Gentes, nec dividentur amplius in duo regna, nec polluentur ultra in diis suis & abominationibus, & in cunctis iniquitatibus suis, & salvos eos faciam de universis sedibus suis, in quibus peccaverunt: & mundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus, & servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnibus eorum: quia Christus Rex Judæorum est, Isaias indicat dicens: Didicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi, justus, & salvans, pauper sedens super asinum indomitum. Daniel autem Propheta, potestatem Christi, non solum super gentes, sed etiam super Judæos à Deo patre datam, scribens sic ait: [5] Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Nam postea quàm dixit assumptum eum in cœlum, & perductum usque ad patrem, adjecit: & data est ei potestas, & honor, & regnum, & omnes populi tribus, & linguæ ipsi servient. Quæ tribus? Nisi Hæbreorum populus: Quæ linguæ? Nisi gentium nationes. [6] Amos quoque Propheta ad Christi regnum Judæos sic provocat dicens: Præpara te in occursum Domini Dei tu Israël, quia ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuntians in hominibus Christum suum. Sic & Isaias: [7] Dominus Jacob, venite & ambulemus in lumine Domini, de quo David, ait, [8] in lumine tuo videbimus lumen: inter hæc, & Michæas Propheta, dum locum originis Christi declararet, ita eum super Israël dominaturum subjunxit: Et tu, inquit, [9] Beth-lehem domus Ephrata, non est minima in millibus Juda, ex te mihi prodiet Dominator in Israël. Quo loco, ostendit Christum, domi-

(1) *Jerem.* 23. *vers.* 5.
(2) In terra.
(3) Commemorabo superbiæ, & Babylonis scientium me, *excusi*, superbiæ Babylonis scientibus me, *Tarrac.* superbiæ & Babylonis scientibus me. *Nos Hispalensis lectionem sequuti sumus, quoniam erat in Hieronymi versione, nisi quod pro* commemorabo, *legitur*, commemorabor.
(4) *Ezech.* 37. *vers.* 22.
(5) *Dan.* 7. *vers.* 13. *al.* in visu.
(6) *Amos.* 4. *vers.* 12.
(7) *Isai.* 2. *vers.* 5.
(8) *Psalm.* 35. *vers.* 10.
(9) *Micha.* 5. *vers.* 2.

minum esse Judæorum, ejusque regimine eundem populum subjugandum, ubi & potestatem ejus per universum mundum ita prænuntiavit: Stabit, inquit, & videbit, & pascet gregem suum in virtute Domini, & in honore nominis Dei sui erunt, quoniam nunc magnificatur usque ad terminos terræ, & erit iste pax. Cujus adventum Judæis prædicandum Isaiæ sic Dominus loquitur: (1) Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem: dic civitatibus Judæ, (2) noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur. Ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram eo, sicut pastor gregem suum pascit, in brachio suo congregabit agnos. Zacharias autem Propheta de Christi regno in Judæis, & Gentibus, ita proclamat: (3) Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi, justus, & salvator, ipse pauper, & ascendens super asinum, & super pullum asinæ, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à flumine usque fines terræ. Quæ Prophetia (4) quomodo fuisset completa in Christo, Evangelia ipsa testantur.

CAPUT IV.

De Vocatione Gentium ad fidem ante Hebræos.

1 JAM & quia prius Gentes credere poterant in Christum, & postea Judæi, David propheta ostendit: videns enim quod ad Judæam redimendam venisset Dominus, sed ante Gentilitas crederet, & post modum Judæa sequeretur, dicit: (5) Æthiopia præveniet manus ejus Deo, id est, priusquam Judæa credat, salvandam se offert omnipotenti Deo peccatis nigra Gentilitas. (6) Sicut & Isaias ait, donec plenitudo Gentium introeat, & sic omnis Israël salvus fiat, & in Deuteronomio: (7) Eritis Gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam, (8) quasi in novissimo conversurus.

CAPUT V.

Quia in fine mundi in Christum credituri sunt Judæi.

1 TRanseuntibus quidem istis carnalibus Judæis, postea in novissimis temporibus filii eorum in Christo credituri sunt, Osee Propheta testante: (9) Quoniam diebus multis sedebunt filii Israël sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine

(1) *Isai.* 40. *vers.* 9.
(2) Dic civitatibus Judæ, noli timere, *excusi & Tarracon.* noli timere, *quæ lectio commodior erat, nisi ordo esset præposterus. In vulgata enim legitur Isai.* 40. *vers.* 9. Noli timere, dic civitatibus Judæ. *Itaque* noli timere, *ad prophetam referri debet, non ad civitates.*
(3) *Zach.* 9. *vers.* 9.
(4) Quando fuisset in Christo impleta Evangelista testatur.
(5) *Psalm.* 67. *vers.* 32.
(6) Sicut & Isaias ait: donec plenitudo, &c. *Illa equidem verba*, donec plenitudo Gentium introeat. *Pauli sunt ad Roman.* 11. *vers.* 26. *quæ sententia cum Isai.* 59. *vers.* 20. *iis verbis contineatur:* veniet ex Sion, &c. *Isidor. Isaiæ verba in Pauli commutavit.*
(7) *Deuter.* 28. *vers.* 44.
(8) Quasi in novissimo conversurus. *Id est, convertimus. Isidorus enim suo more, activis utitur pro passivis, qua de causa Hispalensis lectionem repudiavimus qui habebat*, quasi in novissimo conversus, *tametsi commodior videbatur. Rursus cap.* 5. *extremo, ubi excusi & Hispalensis legebant* In novissimis conversurus: *nos ex Tarracon. diximus*, in novissimis convertendus: *& paullò post, ubi iidem codices legebant*, conversuri sunt, *ex eodem Tarraconensi cui potissimum fidebamus*, conversi fuerint, *possuimus. Quam varietatem noluimus lectorem ignorare.*
(9) *Osee* 3. *vers.* 4. *&* 5.

ne manifestationibus. Utique quemadmodum nunc esse videtur, deinde sequenter adjunxit: & postea re vertentur filii Israël, & inquirent Dominum Deum suum, & David regem suum, & stupescent in Domino, & in bonis suis, in novissimis diebus. Quæ omnis prophetia proculdubio de Christo est, qui in David nomine significatur. De cujus semine secundùm carnem est genitus, de quo Jeremias dicit: [1] Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Malachias quoque ante finem mundi Eliam sic dicit esse mittendum ad conversionem Judæorum: [2] Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, & convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Ante adventum enim judicii mittet Dominus Eliam, ad convertendum cor filiorum ad cor Patriarcharum, & Prophetarum, ut credat posteritas eorum in Domino Jesu-Christo, quem illi prophetantes expectaverunt. Nam si hactenus Judæi rectè credunt, quid est in quo [3] per Eliam converti eos in novissimo Propheta testatur? Nunc enim mente cæcati sunt, nec possunt intelligere Salvatorem, qui audiunt, nisi in fine mundi: dum fuerit consummatio seculi, pronuntiat enim hoc Dominus per Isaiam Prophetam dicens: [4] Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem, & nolite cognoscere: excæca cor populi hujus, & [5] aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligant, & convertantur, & [6] sanem illos. Et dixit Propheta, usque quo Domine? Et dixit Dominus: donec [7] desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, terra relinquetur deserta, & longè faciet Dominus homines: tunc convertetur, & erit in ostensione, sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos, semen sanctum erit, quod steterit in ea. Ecce apparet eos nunc à lumine fidei, & veritatis esse alienos, audiunt enim Christum, & non intelligunt, vident, & non agnoscunt. Sed [8] quandiu ita erunt? Quousque subvertantur urbes, & terra penè redeat in desertum, tunc enim conversi videbunt, credituri in Christo, atque intelligentes [9] sanabuntur, & cognoscent omnia. Juxta quod & Jeremias eis dicit: [10] in novissimo dierum cognoscetis ea. De hac novissima crudelitate Judæorum, & Sophonias sic dicit. [11] In tempore illo salvabo claudicantem: & eam, quæ ejecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confusionis eorum, in tempore illo, quo adducam vos, & in tempore, quo con-

(1) *Jer. 23. vers. 5. al.* venient.
(2) *Malach. 4. vers. 5.*
(3) Quod Eliam convertere eos.
(4) *Isai. 6. vers. 9.*
(5) Aures ejus aggrava, & oculos ejus claude. *In Tarracon. deest relativum* ejus *in excusis illud* ejus claude *non ponitur, quæ forte vera Isid. lectio est: nam in Juliano 1. contra Judæos, ea duo verba etiam desiderantur. Nos Hispalensis lectionem prætulimus, quoniam, erat in vulgata, porrò locus est Isai. 6. vers. 10.*
(6) * ad me.
(7) Dissolvantur.
(8) *Al.* tandiu.
(9) *Al.* salvabuntur.
(10) *Jerem. 30. vers. 24.*
(11) *Sophon. 3. vers. 19.*

congregabo vos. Dabo enim vos in nomen, & in laudem in omnibus populis terræ, cum convertero captivitatem vestram coram oculis vestris, dicit Dominus. Claudicantem, plebem Judæam dixit, quæ nunc à semitis fidei claudicat, sicut Psalmus testatur dicens: [1] & claudicaverunt à semitis suis: & hanc se salvaturum in novissimo Deus pronuntiat, dum dicit; salvabo claudicantem. Et per Ezechielem: [2] Post dies, inquit, multos visitaberis, & in novissimo annorum venies, & paullo superius quia baptizandi sunt: [3] Tollam, inquit, vos de Gentibus, & congregabo vos de universis terris, & adducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor novum, & spiritum [4] novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor [5] carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & operemini, & habitabitis in terra, quam dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & salvabo vos ex universis inquinamentis vestris. Hic est enim populus in novissimis convertendus, quem Jacob Patriarcha sub figura Benjamin [6] lupum mane comedentem prædam, & vespere spolia dividentem prophetat. Utique quia initio mundi idem populus, quasi in mane Legem accepit, in [7] vespere autem mundi, dum fuerit crediturus, dividet inter Novum Testamentum & Vetus. Nam de his quæ ad Israël in [8] futurum promittuntur, ad eandem partem dicitur, quæ creditura est in Christo, quando in novissimis temporibus conversi fuerint, quale est illud apud eundem Osee: [9] Et erit in loco, ubi dicitur ei, non populus meus, dicetur ei, filii Dei viventis, & congregabuntur filii Juda, & filii Israël pariter, & ponent sibimet caput unum. Hoc in novissimis erit temporibus, quando Elia prædicante convertetur Juda ad Christum, ut sit unum cum Israël spiritualiter, hoc est, cum populo Gentium, jam Deum ex fide videntium, [10] ponentes sibimet caput unum, quod est Christus. Ascendentesque de terra, hoc est à carnali terrenaque spe ad promissa cœlestia.

CAPUT VI.

Plurimi ex Judæorum populo non erant credituri.

1 SED quia plurimi ex Judæorum populo, non essent credituri in Christum, Moyses legislator eandem eorum incredulitatem ante prænuntiavit. [11] Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ. Unde & Isaias: [12] Domine quis credidit auditui nostro? Et brachium Domini cui revelatum est? Et vidimus eum, & non erat

(1) *Psalm.* 17. *vers.* 46.
(2) *Ezech.* 38. *vers.* 8.
(3) *Ezechiel.* 36. *vers.* 24.
(4) *Al.* meum.
(5) Novuum.
(6) *Gen.* 49. *vers.* 27.
(7) *Al.* fine.
(8) *Al. futuris.*
(9) *Osee* 1. *vers.* 10.
(10) *Al.* ponent autem.
(11) *Deut.* 28. *vers.* 66.
(12) *Isai.* 53. *vers.* 1.

erat [1] aspectus. Quibus verbis incredulitatem Judæorum designat, qui Christum videntes non receperunt, quem quia nec credere, nec cognoscere potuerunt, illico excidium habituri. Sic Jeremias prædixit: [2] ascendite muros ejus, & disipate, auferte propagines ejus, quia non [3] sunt Domini. Prævaricatione prævaricata est in me domus Juda, ait Dominus, negaverunt me, & dixerunt, non est ipse. Hoc nunc usque Judæi pro Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Anti-Christus. Unde & Dominus: [4] Ego, inquit, veni in nomine patris mei, & non recepistis me, alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. Item apud eundem Jeremiam: [5] ecce sermo Domini factus est eis in opprobrium, & non suscipiunt illud. Adhuc quidem quia, Gentibus obedientibus Christo, Judæi eum non essent recepturi, in Psalmis ostenditur. [6] Nam cum per Prophetam diceret idem Christus: Constitues me in caput Gentium, &, populus quem non cognovi, servivit mihi: continuo subjunxit incredulitatem Judaicam dicens: filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveteraverunt, & claudicaverunt à semitis suis. Qui sunt alieni, nisi Judæi? Qui rectè alieni nuncupantur, pro eo quod in perfidia permanentes, ab æternæ vitæ præmiis abdicati sunt, quæ nobis secundum fidem à Dei filio promittuntur. Hæc quoque in Christo Judæorum prava incredulitas etiam per Isaiam ita est annotata, dicente Domino illis: [7] Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne fortè videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligant, & convertantur, & sanem illos. Et alio loco: [8] tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem, qui [9] ambulant vias non bonas. Quibus Jeremias, [10] Audi hæc popule stulte, & sine corde, oculi sunt illis, & non vident, aures sunt illis, & non audiunt, aut me non timebitis, dicit Dominus, aut à facie mea non formidabitis? Qui constitui terminum maris arenam, imperium æternum, & non transgredietur illud, & turbabitur, & non poterit, & [11] intumescent fluctus ejus, & non transgredietur illud, populo autem huic factum est cor inobediens, & incredulum. Et alibi idem ipse. [12] Quomodo dicitis? Sapientes nos sumus, & Lex Domini nobiscum est. Verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum, confusi sunt sapientes, & perterriti, & capti sunt. Verbum enim Domini projecerunt, & sapientia nulla est in eis. De quibus Isaias: [13] qui peccare, inquit, faciebant homines in verbo, & declinaverunt frustra à justo. Pro quo eos idem Propheta ita increpat dicens: [14] Audite me duro corde, qui longe estis à justitia, prope [15] feci justitiam

(1) *Al.* ci asp.
(2) *Jer.* 5. *vers.* 10.
(3) *Al.* est.
(4) *Joan.* 5. *vers.* 43.
(5) *Jer.* 6. *vers.* 10.
(6) *Psalm.* 17. *vers.* 44.
(7) *Isai.* 6. *vers.* 9.
(8) *Isai.* 65. *vers.* 2.
(9) *Al.* ambulabat.
(10) *Jerem.* 5. *vers.* 21.
(11) *Al.* resonabunt.
(12) *Jerem.* 8. *vers.* 8.
(13) *Isai.* 29. *vers.* 21.
(14) *Isai.* 46. *vers.* 12.
(15) *Al.* est justitia mea.

tiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem, & in Jerusalem gloriam meam. Ipse autem Propheta, & credulitatem Gentium,& incredulitatem Judæorum in Christo ita annuntiat: (1) Quæsierunt me, qui antea non interrogabant, invenerunt me, qui non inquisierunt me: dixi: ecce ego, ecce ego, ad Gentem, quæ non invocabat nomen meum, expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Quæsierunt enim nunc Gentes, quæ ante non interrogabant, quia ad eos Prophetæ non veniebant, & invenerunt, quando illis Christum nuntiaverunt. Quid vero Judæa plebs? Nisi quod sequitur. Expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Et iterum de eadem repromissione Gentium: Et erunt campestria in caulas gregum, & vallis Achor, in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me, & vos, qui reliquistis Deum, numerabo vos gladio, & omnes in cæde corruetis. Cujus ergo populi sunt istæ repromissiones? Nisi Gentium, qui requisierunt Deum, de quibus superius ait: quæsierunt me, qui ante non interrogabant. Et qui sunt, qui reliquerunt Deum, & (2) corruerunt in cæde? Nisi Judæorum populus de quo jam ait: expandi manus meas ad populum incredulum. Contra hunc sunt, & quæ sequuntur: ecce servi mei comedent, & vos esurietis, quia, vescente pane verbi Dei vocato ex Gentibus populo, Judæa arescit (3) jejuna.

CAPUT VII.

Ob incredulitatem Judæorum Christus ad Gentes erat transiturus.

1 ET quia ob incredulitatem Judæorum Christus Judæam desereret, transiretque ad Gentes, Jeremias Propheta prædixerat, dicens: (4) Tibi peccavimus expectatio Israël, Salvator ejus. Quare sicut colonus futurus es in terra, & (5) quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es, quasi vir vagus, & qui non potest (6) salvari? Quid enim in hac sententia intelligitur? Nisi quia videbat Propheta in spiritu, quod veniens Christus relicturus esset Judæam, & iret per fidem in gentibus, idcirco dicebat: quare sicut colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Hoc est, venisti in terram, citò recessurus à Judæis. Sicut & alibi ex persona *Domini* idem Propheta dicit: (7) Quis dabit mihi in solitudine diversorium viatorum? Et derelinquam populum meum, & recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus prævaricatorum, & extendunt linguam suam, quasi arcum mendacii, & non veritatis. Vox enim ista Christi est, qui in solitudine Gentium, diversorium, id est, Ecclesiam constituit, in qua converterentur errantes, derelinquens populum Judæorum. Quibus per Malachiam dicit: (8) Non est ultra mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum,& munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis, usque ad occa-

(1) *Isai. 65. vers.* 1. 10. & 13.
(2) *Al.* corruent.
(3) *Al.* jejunio.
(4) *Jerem.* 14. *vers.* 8.
(5) *Al.* sicut.
(6) *Al.* salvare.
(7) *Jerem.* 9. *vers.* 2.
(8) *Malach.* 1. *vers.* 10.

occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Cum illis enim ante fuit Deus, sed postquam pro peccato suo abjecti sunt, Redemptor mundi in populo Gentium transiit. Cujus universitas nunc per totum orbem terrarum exultans dicit: [1] Magnificavit Dominus facere cum illis, magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Ad populum enim Israël, prius venit Christus, sed quòd non [2] essent credituri, Propheta non tacuit dicens: [3] Prius ad Sion dicet, ecce adsum, & [4] Jerusalem Evangelistam dabo, & vidit, & non erat neque [5] ex istis quisquam, qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad Gentes transiit, sequitur: [6] Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus profert.

CAPUT VIII.

Quia projectis Judæis Gentes introjerunt.

1 ECce ostensum est, Judæos pro scelere, quo in Christo peccaverunt, abjectos, dispersosque fuisse. Sed quia projectis illis, Gentes in eorum sedibus, per fidem erant successuræ, non siluerunt & hæc Prophetæ. Isaias enim sic dicit: [7] Educ foras populum cæcum, & oculos habentem, surdum, & aures ei sunt. Omnes Gentes, congregatæ sunt simul, & collectæ sunt tribus. Quis in vobis annuntiet istud? Et, quæ prima sunt, audire [8] nos faciet? Ecce foras educitur Israël, habens oculos, & aures, ad terrenas promissiones; & colligitur in unum diversitas Gentium, ut, ubi illi vocati sunt, isti ingrediantur, & ad istos pertineat hæreditas, quæ illis fuerat repromissa. Adhuc, quia eædem Gentes, in sedibus Judæorum successuræ erant, idem Propheta alio loco approbat, dicens: [9] In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda. Urbs fortitudinis nostræ Sion, Salvator ponetur in ea, murus, & antemurale: aperite portas, & ingredietur gens justa, & custodiens veritatem, vetus error abiit. Servabis pacem, quia in te speravimus, incurvabit habitantes in excelso, civitatem sublimen humiliabit. humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam, usque ad pulverem, & conculcabit eam pes pauperis, [10] gressus egenorum. Quo vaticinio ostenditur, justum, humilemque Gentium populum successise in locum, quem superba plebs Judæorum perdiderat: Talia & alibi idem Propheta sub gratiarum actione Domino dicit: [11] Domine, Deus meus es tu, & exaltabo te: confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, & cogitationes antiquas fideles. Amen. [12] Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut

(1) *Psalm.* 125. *vers.* 3.
(2) *Al.* esset crediturus.
(3) Isai. 41. *vers.* 27.
(4) * Ad.
(5) Exiit quisquam.
(6) *Isai.* 42. *vers.* 1.
(7) *Isai.* 43. *vers.* 8.
(8) *Al.* vos.
(9) *Isai.* 26. *vers.* 1.
(10) *Al.* & egressus.
(11) *Isai.* 25. *vers.* 1.
(12) Quia posuisti civitatem in tumulum. *Sic lego quamvis omnibus codicibus discrepantibus, legentibusque partim*, in cumulum, *partim* in tumultum *vulgata sanè lectionem præferendam judicavimus Isai.* 25. *vers.* 12. *præsertim cum inferius cap.* 12. *ubi idem testimonium ab Isidoro repetitur, omnes codices legant* tumulum, *præter Hispalensem, qui legit* tumultum *vitiosè haud dubium.*

non sit civitas, & in sempiternum non ædificetur, super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te. Alio quoque in loco ad eosdem Judæos sub exprobatione ita loquitur, dicens: [1] & dimittetur nomen vestrum in juramentum electis meis: vos autem interficiet Dominus Deus, & servos suos vocavit nomine alio, in quo, qui benedictus est super terram, benedicetur à Domino. Amen, & qui jurat in terra, jurabit in Deo. Amen. In terra [2] qui jurat, id est, in carne à Christo accepta, in qua, quicunque jurat, verè in Deo jurat.

CAPUT IX.

Judæi propter peccatum in Christum debellati, atque dispersi sunt.

1 QUia propter peccatum, quod in Christo prævaricati sunt Judæi, debellati, atque dispersi sunt, Isaias [3] prænuntiavit dicens: [4] Ipse redemit eos, & portavit eos, & levavit eos cunctis diebus seculi, ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, & affixerunt spiritum [5] sancti ejus, & conversus est eis in inimicum, & ipse debellavit eos. Item per Osee Prophetam: [6] Væ, inquit, eis, quia recesserunt à me, vastabuntur: quia prævaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia, & recesserunt à me, & ego erudivi eos, & confortavi brachia eorum. Et ipsi in me cogitaverunt malitiam, reversi sunt, ut essent absque jugo. Facti sunt, quasi arcus dolosus, [7] abjecit eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus. Et Isaias posteaquam prædicaverat de Christo dicens: [8] Tanquam ovis ad occisionem ductus est, subjecit statim: Propter scelus populi mei percussi eum: & dabo impios pro sepultura ejus, & divites pro morte ejus, & reliqua. Et per Jeremiam idem filius pro sua passione Judæorum sic infert fuisse perditionem, dicit enim: [9] facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylva, dedit contra me vocem, ideo odivi eam. Nunquid avis discolor hæreditas mea mihi? [10] Nunquid avis tincta per totum? Venite congregamini omnes bestiæ terræ, properate ad devorandum, congregamini dixit: venerunt enim bestiæ agri, hoc est, feroces principes Gentium, & traditi sunt illis ad devorandum populi Judæorum. Propterea quod contra Dominum vocem dederunt; unde, & subjungit: propter me, exterminata est exterminio omnis terra. Hæc enim Christi vox est. Multa enim peccata priùs fecerant filii Israël, sed nunquam sic traditi sunt tàm longæ perditioni, & captivitati: quando autem compleverunt mensuram patruum suorum, & post Prophetarum necem Christum interfecerunt, tunc peccata peccatis cumulantes tradi-

(1) *Isai. 65. vers. 15.*
(2) *Al.* itaq.
(3) *Al.* pronuntiavit, vel pronuntiat.
(4) *Isai. 63. vers. 9.*
(5) *Al.* sanctum.
(6) *Osee 7. vers. 13.*
(7) *Osee 9. vers. 16.* qui oderunt eum.
(8) *Isai. 53. vers. 7.*
(9) *Jerem. 12. vers. 8.*
(10) Nunquid avis tincta per totum. *Jerem. 12. vers. 9. Hispalensis legit*, nunquid avis distincta per totum? *Quæ lectio commodissima videbatur: nam eandem avem discolorem prioribus verbis vocarat, & Hebraica consentiebant.* העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה, *hoc est*, nunquid avis discolor hæreditas mea mihi, nunquid avis circuitu super eam, *subaudi, discolor, sive distincta Hieronymus pavonem putat intelligi, eique Hierosolymam comparari, propter insignem plumarum varietatem. Sed neque ipse, neque vulgata, ac ne alii quidem Isidori codices Hispalensi consentiebant. Quo circa alteram lectionem prætulimus.*

diti sunt in longam exterminationem. Idcirco nunc dicitur: propter me exterminatione exterminata est omnis terra. Quod quia non intelligunt, proinde se traditos direptioni, Isaias Propheta hoc ante prænuntiavit, dicens: (1) Effudit Dominus super populum suum indignationem furoris sui, & forte bellum: & combussit eum in circuitu, & non cognovit; & succendit eum, & non intellexit. Quorum interitum mœrens Jeremias Propheta ita deplorat: (2) facti sunt, inquit, filii mei perditi, quoniam invaluit inimicus. Et iterùm: (3) Quos educavi, & nutrivi, inimicus meus consumpsit eos.

CAPUT X.

De Ruina Jerusalem.

1 QUia, propter quod negaverunt Christum Judæi, subversa est Jerusalem: per Jeremiam sic prædicat idem Dominus dicens: (4) Ascendite muros ejus, & dissipate, auferte propagines ejus, quia non sunt Domini, prævaricatione enim prævaricata est in me domus Juda, ait Dominus, negaverunt me, & dixerunt, non est ipse. Item Isaias: (5) Ruit Jerusalem, & Judas concidit, quia lingua eorum, & adinvenciones eorum contra Dominum. Quo testimonio demonstratur, urbem Jerusalem, & provinciam Judææ pariter concidisse, causamque ostendit sceleris eorum, quia contra Dominum blasphemaverunt, dicentes: (6) Tolle, tolle, crucifixe. Nos non habemus Regem, nisi Cæsarem. Si quidem & (7) David Propheta propter Christi passionem, futuram urbis, ac Judæorum calamitatem, ex persona ejusdem Christi, ita prædixit: quando illi, sicut Evangelium loquitur, dederunt fel, atque acetum: (8) Dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea, portaverunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Effunde super eos iram tuam, & indignatio iræ tuæ apprehendat eos: Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Hoc enim postea expletum est, quod fuerat ante prædictum: factum est enim in hac ipsa urbe Jerusalem, nam postquam Christum amaritudine portaverunt, & postquam clamaverunt adversus Filium Dei, ut occideretur, successit deinde vindicta à Domino: debellata est civitas, expugnati Judæi, multaque millia interfecta: nullusque illuc modo permittitur accedere Judæorum, ubi Christum crucifigendum acclamaverunt. (9) Item in Daniele, Angelus ille, postquam occisionem Christi prædixit, subsequutam protinus subversionem Jerusalem pronuntiavit, dicens: (10) Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce (11) venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Cujus (12) vastationis (13) Isaias Propheta lamentabile carmen composuit: in quo eadem Jerusalem plangitur, & ruina il-

lius

(1) *Isai.* 42. *vers.* 25.
(2) *Thren.* 1. *vers.* 16.
(3) *Thren.* 2. *vers.* 22. *Al.* ædificavi.
(4) *Jerem.* 5. *vers.* 10.
(5) *Isai.* 3. *vers.* 8.
(6) *Joan.* 19. *vers.* 15.
(7) *Al.* crucifixe talem.
(8) *Psalm.* 68. *vers.* 22.
(9) *Al.* eandem in Daniel.
(10) *Daniel.* 9. *vers.* 26.
(11) *Al.* venturus.
(12) *Al.* vastitati
(13) *Isai.* 5. *cap. vers.* 2.

lius perpetua sermone prophetico decantatur sub similitudine vineæ, (1) in qua plantaverat Deus turrem, & torcular, templum scilicet, & altare. Hæc igitur vinea, quandiu uberrimos attulit fructus, habuit custodem Deum, de quo scribitur: (2) non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israël, postquam vero spinas attulit creatori suo, reliquit eam Deus, & statim (3) vastavit eam aper de sylva, & vindemiaverunt eam omnes transeuntes viam, ita dicente Domino: (4) Et nunc ostendam vobis, quid facturus sum vineæ meæ: auferam maceriam ejus, hoc est, tollam Angelorum auxilium, (de quibus in Psalmis scriptum est: (5) Emittet Angelum Dominus, in circuitu timentium eum, & eripiet eos.) (6) Et diripietur ab adversariis, destruam muros ejus, ut inimicis gentibus (7) pateat, & nubibus mandabo desuper, ne pluant super eam pluviam, quod non de priore captivitate prophetatum est: illo enim tempore post captam urbem, & Jeremias prophetavit, & Daniel, & Aggæus, & Zacharias futura dixerunt. Sed hoc de novissima captivitate prædictum est, quia post passionem Domini, nec Prophetas, nec Apostolos habuerunt Judæi: qui imbres (8) præberent virtutum, sed è contrario illud eis accidit, quod in Levitico peccantibus eis promissit Dominus: (9) ponam cœlum vobis æreum, & terram ferream. Et in Deuteronomio: (10) erit cœlum super te æreum, & terra subter te ferrea. Et rursum: dabit Dominus pluviam terræ tuæ, pulverem: & cinis de cœlo descendet super te, donec tradat te, & deleat. Sed quare ista acciderunt illis? Quia expectavit Deus, ut facerent justitiam, & largitorem tantorum munerum susciperent. Illi autem fecerunt spinas, quibus Christum coronaverunt, feceruntque clamorem, (11) quo vociferati sunt contra Dominum, ⁊ id est contra Christum ⁊ ut crucifigeretur.

CAPUT XI.

De spretis Judæis, & Synagogæ reprobatione.

1 ⁊ De qua civitate ⁊ per Isaiam sic Dominus loquitur, dicens: (12) Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? Aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Similiter & per Osee: (13) Judicate matrem vestram, judicate, quoniam ipsa non est uxor mea, nec ego vir ejus. De cujus populi reprobatione, & per Jeremiam. ⁊ Sic loquitur Dominus dicens: ⁊ (14) Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylva, dedit super me vocem suam: propterea odivi eam. Isaias autem Judæorum captivitatem æternam

(1) *Al.* quam plantaverat.
(2) *Psalm.* 120. *vers.* 4.
(3) *Psalm.* 79. *vers.* 14.
(4) *Isai.* 5. *vers.* 5.
(5) *Psal.* 33. *vers.* 8.
(6) *Isai.* 5. *vers.* 6.
(7) *Al.* pateant
(8) *Al.* pluerent.
(9) *Levit.* 26. *ver.* 19.
(10) *Deutero.* 28. *vers.* 23. & 24.
(11) *Al* quo vociferatum est.
(12) *Isai.* 50. *vers.* 1.
(13) *Osee* 2. *vers.* 2.
(14) *Jerem.* 12. *vers.* 7.

nam sic exprimit dicens; [1] Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni, regionem vestram in conspectu vestro alieni [2] devorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. [3] Quæ captivitas [illegible] & [illegible] licet sub Babylonis tempore ex parte completa sit, pleniùs tamen sub Romana captivitate impleta est: quando universam Judæam Romanus vastavit exercitus, atque urbs Jerusalem eversa, atque succensa est.

CAPUT XII.

De perpetua ruina Jerusalem.

1 ISaias ait: [4] desolabitur sicut in vastitate hostili, & derelinqu[illegible]tur filia Sion, sicut umbracul[illegible]nea. Ita enim eversa est [illegible], & destituta manifestatis sa[illegible]mentis Christianæ veritatis, quemadmodum deseruntur tabernacula vinearum, expletis vindemiis. Nam sicut tabernaculum non sui causa, sed vindemiæ fit: ita & vetus populus, non suæ causa salutis, sed Christianæ extitit veritatis. [5] Item ipse: super humum, inquit, populi mei spinæ, & vepres ascenderunt: quanto magis super omnes domus gaudii, civitatis exultationis? Domus enim, inquit, dimissa est, multitudo [6] urbis relicta est, tenebræ, & palpatio factæ sunt super speluncas usque in æternum. Item idem Isaias, perpetuam ruinam terrenæ Jerusalem, & vocationem Gentium ita pronuntiat dicens: [7] Dominus Deus meus es tu, & exaltabo te, confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles. Amen. Quia [8] posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te, quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem: sicut æstus in siti, tumultum [9] alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente, propagines fortium marcescere facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium medullatorum, vindemiæ [10] defæcatæ. Et Ezechiel: [11] porrò cum dedero, inquit Dominus, gloriam in terra viventium. [12] Hoc verbo demonstrans, futuram Ecclesiæ ex gentibus claritatem, ad terrenam Jerusalem vertit sententiam oraculi dicens: in nihilum redigam te, & non eris, & quæsita non invenieris ultra in sempiternum. De hujus quoque urbis ruina perpetua sic etiam dicit Dominus ad Jeremiam: [13] & conteres laguncolam in oculis eorum, qui [14] ibunt tecum, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum: sic conteram populum istum, & civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non po-

(1) *Isai.* 1. *vers.* 7.
(2) *Al.* devorabunt.
(3) *Al.* derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea.
(4) *Isai.* 1. *vers.* 7.
(5) *Isai.* 32. *vers.* 13.
(6) *Al.* orbis.
(7) *Isai.* 25. *vers.* 1.
(8) *Al.* opperuisti.
(9) *Al.* superborum.
(10) *Al.* densitate.
(11) *Ezech.* 26. *vers.* 20. & 21.
(12) *Al.* Hæc verba demonstrant.
(13) *Jerem.* 19. *vers.* 10.
(14) *Al.* bibunt.

poterit ultra restaurari. Sophonias autem æternam desertionem ipsius civitatis sic prædicat: [1] Hæc est, inquit, civitas gloriosa, habitans in confidentia: quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius: quomodo facta est in desertum cubile bestiæ? [2] Omnis qui transit per eam, sibilabit, & monebit [3] manum suam. [4] Væ provocatrix & redempta civitas, columba non audivit vocem, & non suscepit disciplinam. Ad ultimum quoque Daniel Jerusalem destructionem ita significat usque ad consummationem mundi perseverare: [5] Post hebdomadas, inquit, septuaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est, & civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficiet hostia, & sanctuarium, & in templo erit abominatio [6] desolationis, & usque ad consummationem, & finem, perseverabit [7] desolatio.

CAPUT XIII.

De irreparabili desolatione Judæorum.

1 QUia Judæi juxta spem suam nunquam reparabuntur, Jeremias dicit: [8] civitates Austri clausæ sunt, translata est omnis Judæa transmigratione [9] perfecta, id est, irrevocabili captivitate. Item ipse: [10] quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in viis suis, & in semitis Israël, ut ambularent per eas in itinere non [11] trito: ut fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum. Omnis, qui præterierit per eam, obstupescet, & movebit caput suum, sicut ventus urens [12] dispergam eos. Hanc etiam sempiternam carnalis [13] Israël desolationem idem Propheta alibi proclamat, dicens: [14] Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos. Et post paullulum; [15] & derelinquam populum meum, & recedam ab eis. Et alio loco: [16] & derelinquam vos, & civitatem vestram, quam dedi vobis, & patribus vestris. Et dabo vos in opprobrium sempiternum, & in ignominiam æternam, quæ nunquam oblivione delebitur. Amos quoque Propheta de his plenissimè prædicat: atque ita aversatum Deum dicit ab [17] Israël, ne illis unquam misereatur: sed inseparabiliter in æterna desolatione permaneant. Sic enim ait: [18] Audite verbum hoc, quod ego levo super vos planctum. Domus Israël cecidit, non adjecit, ut resurgat. Virgo Israël projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Ecce ubi sic cecidit plebs illa, ut non resurgat. Si quidem & cæremonias carnales, ejusdem plebis sic ca-

(1) *Sophon.* 2. *vers.* 15.
(2) Draconum.
(3) *Al.* caput.
(4) *Sophon.* 3. *vers.* 1. *al.* vere.
(5) *Daniel.* 9. *vers.* 26.
(6) *Al.* dissolutionis.
(7) *Al.* dissolutio.
(8) *Jerem.* 13. *vers.* 19.
(9) *Al.* perpetua.
(10) *Jerem.* 18. *vers.* 15.
(11) *Al.* tuto.
(12) *Al.* disperdam.
(13) *Al.* Jerusalem.
(14) *Jerem.* 6. *vers.* 30.
(15) *Jerem.* 9. *vers.* 2.
(16) *Jerem.* 23. *vers.* 39.
(17) *Al.* Jerusalem.
(18) *Amos.* 5. *vers.* 1.

cadendo evacuat veniente veritate, ne aliquando queant resuscitari, cum dicit: projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Quod veraciter, de ipsa [1] terrena accipitur Judæorum spe: sequiturque in eodem Propheta: [2] venit finis super populum meum Israël, non adjiciam ultra, ut pertranseam per eum, & stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus. Multi morientur, in omni loco [3] projicietur silentium. In cujus [4] prophetico textu tertio repetit, sic se aversatum fuisse ab Israël Dominum, ne illis, ut prædixi, juxta spem ipsorum unquam misereatur. In prioribus enim dicit: cecidit, non adjiciet, ut resurgat virgo Israël. In secundo dixit: [5] Ecce ego ponam [6] trullam in medio populi Israël, non adjiciam ultra superinducere eum. Tertio quoque dicit: Venit finis super populum meum Israël, non adjiciam ultra, ut pertranseam per eum. Quæ omnia pertinent ad carnale ipsius populi regnum, vel observantiam, quia ultra irreparabilia erunt. Nam illæ repromissiones [7] reparationis, quas eorum Prophetarum sermo complectitur, illi parti promittuntur, quæ ex Judæis in Deum creditura est: nam neque omnes Judæi [8] redimendi sunt, neque omnes salvi erunt. Sed sceleratis, & peccatoribus contritis, atque consumptis: hi, qui fide electi fuerint, salvabuntur. Diximus de populo, & de urbe, dicamus quid Prophetæ tenuerunt de Novo Testamento.

CAPUT XIV.

Quòd, Veteri Testamento evacuato, Novum futurum erat.

1 SED quia evacuato carnali eodem Veteri Testamento, Novum Testamentum daturus esset Deus, clarissimè per Isaiam prophetam, Dominus annuntiat dicens: [9] Ne memineritis, inquit, priorum: & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, [10] & nunc orientur. Utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones, quia dedi in deserto viam, flumina in invio. Talibus enim vaticiniis legem Veteris Testamenti commendat oblivisci, & Novi facit mentionem dicendo: ne memineritis priorum: ecce facio nova: & ut demonstraret, quæ essent nova, tum adjecit: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Quo significaret in gentibus, suam dedisse doctrinam: ubi glorificat eum bestia agri: dum ipsum credentes collaudant, & regna mundi, quem populum sibi acquisitum dicit. Cæterùm contra Israël quæ sequuntur adjungit: Non me invocasti Jacob, nec laborasti in me Israël. De cujus quidem Novi Testamenti promissione, sequenter idem Dominus per eundem prophetam ita annuntiat: [11] Quæ prima fuerunt, ecce evenerunt: nova quoque ego annuntio, antequam oriantur audita vobis faciam, quibus verbis & Vetus Testamentum venisse declarat, & Novum annuntiat,

quod

(1) *Al.* æterna captivitate Judæorum accipitur.
(2) *Amos.* 8. *vers.* 2.
(3) *Al.* projicientur scelerati.
(4) *Al.* prophetiæ contextu.
(5) *Amos.* 7. *vers.* 8.
(6) *Al.* tribulationem.
(7) *Al.* reparationes.
(8) *Al.* credituri.
(9) *Isai.* 43. *vers.* 18. & 22.
(10) *Al.* quæ nunc.
(11) *Isai.* 42. *vers.* 9. *al.* venient.

quod [1] Christiana ætate completum est. Prima enim sunt vetera novorum, sed ordine, non dignitate: unde & pacta, quæ tempore posteriora sunt, evacuatis anterioribus, majora priorum habentur. Per Jeremiam quoque Prophetam, Testamentum Novum se daturum evacuato priore, sic Dominus pollicetur: [2] Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die [3] qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israël, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. In quo loco [4] vaticiniis prophetarum Testamenti Novi est facta commemoratio, quod quia discrepare potuit à Veteri Testamento, inde adjungit: Non secundum [5] Testamentum quod [6] dedi patribus eorum. Est enim in utroque mirabilis differentia præceptorum. In illo exceptis sacramentis, quæ umbræ erant futurorum, cætera promissa temporalia sunt, Sabbathum scilicet, & circuncisio, & multiplex sacrificiorum ritus, ciborumque observantia, ac dierum cæremoniæ: quæ omnia, carnali congruunt vetustati. At contra in Testamento Novo [7] cordis bonum promittitur; vitæ æternæ felicitas pollicetur. [8] ⋈ Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis. ⁊ Unde & ita subjungit: [9] Quia hoc est Testamentum, quod ordinabo domui Israël, post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in cordibus eorum, & in mente eorum scribam eam. Quo significaret eam spiritualiter in cordibus nostris operari debere secundùm interiorem hominem, [10] vetustate carnalis operationis mutata. Intus enim circuncisio, non præcisione carnis, sed cordis purgatione. Intus Sabbathum, non per abstinentiam servilium operum, sed per abstinentiam peccatorum. Quam legem etiam gentibus clarissimè revelari per Isaiam sic Dominus protestatur, dicens: [11] Lex à me exiet, & judicium meum in lucem Gentium requiescet, per quod ostenditur, commune esse fœdus Testamenti Novi, Judæis & Gentibus, Osee etiam Propheta testante: In die illa, ait Dominus, [12] vocabit me vir meus, non vocabit me ultra Baalim, & referam nomina Baalim

(1) *Al.* Christi à nativitate.

(2) Fœdus novum, non secundum pactum, &c. *Jerem.* 31. *vers.* 31. *Ut Hieronymus vertit, & ut est in editione vulgata. Multò autem commodius* lxx. disponam, *inquiunt*, domui Israël, & domui Juda Testamentum Novum, non secundum Testamentum, *id Hebraica dictio Berith. significat. Sic Antiqui Patres hunc locum retulerunt. Cyprianus* 1. *contra Judæos cap.* 11, *Augustinus lib.* 18. *de Civitate Dei cap.* 33. *Sic Paulus ad Hebræos* 8. *vers.* 8. *Quin potius ex propria Testamenti ratione colligit, Christum qui Novum Testamentum nuncupavit, necessario, ut esset validum, fore moriturum cap.* 9. *vers.* 16. Testamentum, *inquit*, in mortuis confirmatum est: alioqui nondum valet, dum vivit, qui testatus est.

(3) *Al.* quando.

(4) *Al.* vaticinii, vel vocationis.

(5) *Al.* pactum.

(6) *Al.* pepigi cum.

(7) *Al.* corde bonis vitæ æternæ, &c.

(8) ⋈ Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis. ⁊ *Hac omnia verba deerant in Hispalensi codice, & quia suspecta videbantur, obelo signata sunt. Erant autem* δίπτυχα *propriè, tabulæ Ecclesiasticæ quibus Episcoporum nomina scribebantur, ut constat ex D. Gregorii vita lib.* 4. *cap.* 22. *& Teodor. lib.* 5. *Historiæ cap.* 34. *&* 35. *erantque geminæ, ut nomen ipsum declarat, in altera vivorum nomina erant, defunctorum in altera, cujus rei in Missali Mozarabum & Græcorum liturgiis expressa vestigia extant. Dum enim sacris operantur duo catalogi referuntur vivorum, & defunctorum Pontificum, id* δίπτυχα *significant. Isidorus tamen hoc loco vocem traduxit ad legis mandata significanda, quoniam duabus etiam tabulis descripta, & à Moyse veteri populo tradita sunt.*

(9) *Jerem.* 31. *vers.* 33.

(10) *Al.* vetusta carnis operatione.

(11) *Isai.* 51. *vers.* 4.

(12) *Osee* 2. *vers.* 16.

lim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum. Et percutiam eis fœdus in die illa cum bestiis agri, & cum volucribus cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter, & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in justitia, & judicio, & misericordia, & miseratione, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego Dominus.

CAPUT XV.

De Cessatione Sabbathi.

1 MEritò Sabbathum carnaliter Judæi [1] custodirent, si quid sit Sabbathum nossent. Nomen quidem Sabbathi usurpant, sed quid ipsum valeat, ignorant. Legem carnaliter custodire delectantur, dum tota spiritualiter intelligatur, dicente Domino per Prophetam. [2] Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio seculi. Ergo si Lex & Prophetæ in parabolis, & in ænigmatibus constat, non est accipienda Sabbathi observatio, nisi spiritualiter. Nam carnalia ejus otia à Domino, & à Patribus dissoluta sunt. Nam si crimen est, Sabbathi otium non observare, cur Deus operatur in Sabbatho? Sic enim scriptum est in Genesi. [3] Complevitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat: ergo in principio Sabbathum dissolutum est: dum Deus operatur in ipso, explens cuncta in eo, & benedicens ipsi diei: quia universa in illo complevit. Item si crimen est, Sabbathi otia non observare, cur, [4] Jesus Nave discipulus, ac successor Moysi præcipiente Domino, septem diebus continuis, inter quos utique & Sabbathum erat, exercitum, & arma produxit; atque circumeunte arca, tubisque clangentibus Jericho muros subvertit? Quid [5] item de Machabæis eloquar, de quibus scriptum est: & nolebant Judæi in die Sabbathi vindicare se de alienigenis. [6] Postea consilio accepto pugnaverunt die Sabbathi, & triumphaverunt de hostibus. Quibus testimoniis edocemur, non pertinere ad fidem, istum Sabbathi elementarium diem servare, sed alium spiritualem: nam hoc carnale Sabbathum, non est datum propter purificationem, sed propter tentationem dicente in Lege Domino: [7] ut tentem eos, utrùm ambulent in [8] Lege mea, an non. Sex diebus colligetis manna, septimo non colligetis. Itaque dum dicit: ut tentem eos: apparet Sabbathum non fuisse præceptum propter [9] justificationem, sed propter tentationem. Hinc est, quod loquitur Deus per Ezechielem Prophetam dicens: [10] dedi eis præcepta non bona, utique quia quædam carnali populo. ⁊ carnaliter ⁊ agenda permissa sunt, quæ tamen adveniente Evangelio cessaverunt, sicut & per Prophetam dicit, [11] cessare faciam omnem gaudium ejus, & Sabbatha ejus, quæ quidem alias idem Dominus odisset se dicit. [12] Neomenias, inquit, & Sabbatha vestra odivit

(1) *Al.* non custodierunt.
(2) *Psalm.* 77. *vers.* 2.
(3) *Genes.* 2. *vers.* 2.
(4) *Josue* 6. *vers.* 15.
(5) *Al.* itidem
(6) 1. *Macha.* 2. *vers.* 41.
(7) *Exod.* 16. *vers.* 4. & 16.
(8) *Al.* viis meis.
(9) *Al.* purificationem.
(10) *Ezech.* 20. *vers.* 25.
(11) *Osee* 2. *vers.* 12.
(12) *Isai.* 1. *vers.* 13.

vit anima mea. Ideoque si Sabbatha æterna sunt, cur ea Deus cessare mandavit? [1] Si bona sunt, cur odivit? Sabbathum enim quod Israëlitæ acceperunt in munere, significabat requiem mentis: ut nullo in hac vita terrenorum desideriorum appetitu fatigetur. Nam Sabbathum requies interpretatur. Ista autem Judæorum otiosa festivitas, consumitur in luxuriis, & ebrietatibus, & comessationibus, deditis omnibus in libidinem, & in fructum temporalis vitæ, ventri, venerique [2] servientibus. Sed quæritur: si non est, inquiunt, custodiendum Sabbathum, quare dictum sit in mandatis Dei: [3] Memento, ut diem Sabbathi sanctifices? Et sex dies operaberis, & facies omnia opera tua, septimo autem die, Sabbathum Domini Dei tui est, non facies in eo omne opus. In opere enim sex dierum, sex millium annorum opera demonstrantur. Mille enim anni apud Deum uni diei comparantur, sicut testatur Propheta. [4] Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies una. [5] Horum dierum Sabbathum, septimi millesimi anni tempus, ac requies futuri regni, ac seculi est: ubi jam nulla erit operatio rerum, sed requies sola sanctorum. Nam ista temporalia Sabbatha odit Deus, dum dicit: Neomenias, & Sabbatha vestra odivit anima mea: Et bene dixit vestra, quia non sunt illa, quæ Deus præcepit, sed quæ sibi populus carnalis elegit: Nam de illis dixit: Sabbatha mea profanastis. Unde dignoscitur Sabbathum temporale humanum esse. Sabbathum autem divinum illud æternum esse, de quo per Isaiam dicitur: [6] Et erit, inquit, mensis ex mense, & dies ex die, & Sabbathum ex Sabbatho, & veniet omnis caro adorare in Jerusalem, [7] dicit Dominus. Secundo etiam quæritur: quare dixerit Jeremias: [8] Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die Sabbathi, nec inferatis per portas Jerusalem, & nolite ejicere onera de domibus vestris in die Sabbathi. Ergo audi ejus prophetiæ mysterium: pondera portat in Sabbatho, quem dies judicii invenerit cum suo delicto: pondera portat in Sabbatho, qui credens in Christo, non desinit à peccato. Ipse est enim requies animarum, sicut & idem ait: [9] Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Adhuc tertio quæritur: quare homo ille, qui ligna colligebat in die Sabbathi tam atrociter jussu Dei fuerit à

(1) Si bona sunt cur odivit? *Hispalensis*, cur ea Deus odivit? *Ubi hæc sequebantur.* Item quæ prima fuerunt ecce venerunt. *Isaiæ* 42. Item Sabbathum non fuit datum nisi ad probationem Exod. 16. Item Elias ambulavit quadraginta dies inter quos ambulabat die Sabbathi. *Et quædam alia ejusdem formæ, quæ ex margine in contextum proculdubio migrarunt, ideoque rejecta sunt.*

(2) *Al.* viventibus.

(3) *Exod.* 20. *vers.* 8.

(4) *Psalm.* 89. *vers.* 4.

(5) Horum dierum Sabbathum, septimi millesimi anni tempus, ac requies futuri regni, ac seculi est. *Tarraconensis* Septimi millesimi anni tempus, requies futuri regnum seculi est. *Fuit opinio Judæorum lib. Sanhedrin c. Helith. & lib. Havoda sara, c. Libne, mundum sex millia annorum fore duraturum, in septimo requiem fore. His argumentis: quoniam sex diebus conditus est mundus, mille anni apud Deum tanquam dies una sunt. Psalm. 89. vers. 4. Aleph, littera quæ millenarii numeri nota est, in primo Genes. vers. sexies ponitur. Enoch septima ad Adamo proles vivus translatus est. Hanc opinionem Patres antiqui sequuti sunt. Irenæus lib. 5. extremo. Lactantius lib. 7. cap. 14. Tertull. Victorinus Apollinarius. Eam Epiphanius hæresi. 77. impugnat. Papias Joannis Apostoli discipulus in errorem induxit: ita se ex Apostolorum ore accepisse confirmans, auctore Eusebio lib. 3. Historiæ cap. 39. Quis enim tantæ auctoritati resisteret? Hanc sententiam Isidorus tangere, ac vero sequi hoc loco videri possit. Sed longè aliter est. Tantum contendit Judæorum argumento respondere Sabbathi observationem inducentium, quod in decalogo esset præcepta: ad mysticas eam significationes traducens, ac requiem futuri seculi significare contendens. August. exemplo lib. 22. de Civit. Dei. cap. ultimo. Julianus sanè primum librum contra Judæos ea opinione convellenda consumit.*

(6) Ezechiel. 22. *vers.* 8.

(7) *Isai.* 66. *vers.* 23.

(8) *Jerem.* 17. *vers.* 21.

(9) *Matth.* 11. *vers.* 29.

à populo trucidatus. Quod facilè ab infidelibus [1] præponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis, scripta sunt enim ad correptionem nostram. Ille enim pristinus, carnalisque, qui diem Sabbathi violare ausus est, dum ligna colligeret (propter quod est & punitus) formam insinuabat ejus, qui in die judicii cum carnali opere fuerit inventus, id est, contraxisse ligna, fœnum, vel stipulas ad escam ignis æterni convenientes. Hæc enim colligens in suam perniciem, dum fuerit in die ultimo judicatus, pellendus est ab omnibus Angelis, & statim morte novissima puniendus. Sic ergo omnia quæcumque illis Judæis per Legem acciderunt, formidabiliter intelligenda sunt.

CAPUT XVI.

De Circuncisionis consummatione.

1 JAM tibi post populi perpetuam captivitatem, post urbis æternam ruinam carnales Judæorum observantias, & celebrationes evacuatas [2] enuntiabo. Accipe ergo primùm causam circuncisionis. Quia enim ex semine Abrahæ secundùm carnem futurus erat Christus, in quo cunctarum Gentium fuerat benedictio repromissa, & ab Abraham usque ad Christum multa erant secula post futura, prævidens Deus, ne genus Abraham reliquis Gentibus misceretur, & paullatim propago ejus fieret incerta: populum Judaicum circuncisionis signo notavit, ut viventes inter Ægyptios, atque Assyrios, inter Babylonios, sive Chaldæos, hoc signaculo ab iis, vel à cæteris gentibus, nationibusque distinguerentur. Denique per quadraginta annos in eremo, nullus est circuncisus, soli quippe sine gentis alterius commixtione vivebant. At ubi Jordanis alveum populus Israëliticus transmeavit, atque in terram repromisionis pervenit: signum circuncisionis futuro ex commixtione Gentium providit errori, quam rationabiliter custoditam esse credimus, quousque nasceretur Christus, qui ex semine Abrahæ fuerat repromissus, qui non jam per circuncisionem carnis, sed per amputationem vitiorum mundaret corda omnium gentium. [3] Quod non carnis circuncisionem, sed cordis Moyses filiis Israël ita futuram prænuntiabat dicens: [4] In novissimis diebus circuncidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui. Unde & Jeremias prævidens jam illud proximum tempus, Judæos ad Novum Testamentum, & ad circuncisionem cordis, non corporis ita provocat dicens: [5] Hæc dicit Dominus viro Juda, & * Jerusalem, novate vobis novale, & nolite serere super spinas: circuncidimini Domino vestro, & auferte præputia cordium vestrorum viri Juda, & habitatores Jerusalem: ne forte [6] egrediatur, ut ignis, indignatio mea, & succendatur, & non sit, qui extinguat. Quibus verbis admonetur [7] Jerusalem à vetustate circuncisionis, & Legis, quæ spinis comparatur, & vepribus ad gratiam Novi transire Testamenti, & per fidem Evangelii cordis circuncisionem tenere, non carnis, juxta quod legimus Pe-

(1) *Al.* forte proponitur.
(2) *Al.* enuntiavi, vel annuntiavi.
(3) *Fortassis.*
(4) *Deuteron.* 30. *vers.* 6.
(5) *Jerem.* 4. *vers.* 3. 7 habitatoribus Jerus.
(6) *Al.* ingrediatur.
(7) *Al.* Israël.

Petro Apostolo dicente: [1] Fide purificans corda eorum. Quam similiter fidem, jam non per prisca signacula carnis, & injuriam corporis, sed per novam gratiam lavacri spiritualis adipiscendam, Dominus per Isaiam annuntiat, dicens: [2] Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce nova faciam, quæ nunc orientur, & cognoscetis ea: & ut ostenderet, quæ essent ipsa nova, subjecit: Faciam in deserto viam, & flumina in loco inaquoso, adaquare genus meum electum, & plebem meam, quam adquisivi. Quid ergo hoc indicabat, nisi baptismatis purificationem futuram? In qua non jam vetusta circuncisione carnis quisque signatur, sed sola gratia sacræ undæ per fidem abluitur. Verùm quia hanc cordis circuncisionem Hebræi non recipiunt, Jeremias prædixit dicens: [3] Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israël incircuncisus est corde. Nam ⸗ quod ⸣ & ab Jesu duce, secundò legitur populus circuncisus, ut significaret in eremo cessasse circuncisionem, quæ in Ægypto [4] exercebatur, & à Domino Salvatore cordis circuncisione postmodum credentes esse mundandos, & bene cultris lapideis secunda circuncisio fit, quia petra Christus est, per quem spirituali circuncisione credentes purgantur, ab omnibus illecebris vitiorum.

CAPUT XVII.

De Sacrificiis.

1 JAM verò de sacrificii veteris [5] reprobatione, quòd victimæ eorum abjectæ sint, & in abominationem transierint, per Isaiam sic Dominus dicit: [6] Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum, & adipe pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui: Cum veneritis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis ⸗ sanctis ⸣ meis? Ne adferatis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & Sabbatha, & festivitates vestras alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & sollemnitates vestras odivit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens, & cum [7] extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam. Manus ⸗ enim ⸣ vestræ sanguine plenæ sunt. Item ipse de Judæorum sacrificiis: [8] Facta sunt morticinia eorum, quasi stercus in medio platearum. Quæ sunt hæc morticinia? Nisi veteris Legis sacrificia, quæ, quoniam jam remota sunt, velut abjecta stercora reputantur. Unde & idem Propheta aliàs de ipsis eorum sacrificiis sic dicit: [9] Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Item Jeremias de repulsis à Domino victimis, & holocaustis Judæorum: [10] Ut quid mihi thus de Saba offertis, & calamum suave

(1) *Actor.* 15. *vers.* 9.
(2) *Isai.* 43. *vers.* 18. *Al.* priora.
(3) *Jerem.* 9. *vers.* 26.
(4) *Al.* exigebatur.
(5) *Al.* abjectione.
(6) *Isai.* 1. *vers.* 11.
(7) *Al.* levaveritis.
(8) *Isai.* 5. *vers.* 25.
(9) *Isai.* 66. *vers.* 3.
(10) *Jerem.* 6. *vers.* 20.

ve olentem de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres, & filii simul, vicinus, & proximus, & peribunt. Vide, quia eorum sacrificia non propter se carnaliter commendantur, sed propter solam cordis, & fidei obedientiam, quam increduli amiserunt. Unde adhuc idem Propheta sic dicit: [1] Holocaustomata vestra addite victimis vestris, comedite carnes, quia non sum loquutus patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis dicens: audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omnia, quæ mandavi vobis, & bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, & pravitate cordis sui mali. In qua sententia subaudiendum est, non præcepi eis de verbo holocaustomatum, quasi illa per se ipsa diligerem, sed ut eorum fidei obedientiam approbarem. Item [2] ipse, qui supra: Scribam, inquit, multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent, & Dominus non suscipiet eas. Et post hæc, detestans eorum sacrificia. [3] Non libabunt, inquit, Domino vinum, nec placebunt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedent eum contaminabuntur, non intrabunt in domum Domini. Et Joel: [4] Interiit de domo Dei vestri sacrificium, & libatio. Item Malachias: [5] Non est mihi voluntas in vobis, ait Dominus, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum nomen meum in Gentibus, ait Dominus. Quo testimonio patet sacrificia Judæorum immunda esse, & reprobata: & solam oblationem Gentium Domino esse acceptam.

CAPUT XVIII.

De Escis.

1 IN Regum libro sic dicit: Factus est sermo Domini ad Eliam dicens: [6] Surge, & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te. Et surrexit, & abiit in Sarepta Sidoniorum: cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua, & accepit ab ea escam, & manducavit. Tunc Elias jussu Dei vassa ejus replevit: & apud ipsam alienigenam hospitatus escis gentilibus vixit, quod fieri non liceret, nisi Lex spiritualiter data fuisset. Dum enim quædam in Lege, quasi non munda, in cibo damnantur, mores hominum proculdubio significantur, quia non admittit Deus in sanctis suis, [7] qui ad æternam vitam prædestinantur, quidquid per illa immunda animalia in moribus hominum comparatur. Omnia enim, quæcunque à Deo in ipsis primordiis mundi

(1) *Jerem.* 7. *vers.* 21.

(2) Item ipse, qui supra. *Etiam hoc libro, hallucinante memoria, alii pro aliis libris citantur, uti hoc loco testimonium Osee 8. vers. 12. Jeremiæ nomine: inferiùs cap. 22. extremo illud:* quia mei oblitus es ecce ego annuntiabo justitiam tuam, *ex Isaia cap. 57. vers.. 12. ejusdem Jeremiæ nomine adducitur.*

(3) Osee 9. *vers.* 4.

(4) *Joel.* 1. *vers.* 13.

(5) *Malach.* 1. *vers.* 10.

(6) 3. *Reg.* 17. *vers.* 8.

(7) *Al.* ad æternam vitam prædestinatis.

di creata sunt, suæ vocis auctoritate non tantùm bona, sed etiam valde bona probantur. Ideoque, quæcumque in genere significantur animalium immundorum, rectiùs derivantur in moribus hominum.

CAPUT XIX.

De Sacramentis fidei Christianæ.

1 HActenus ritus Judaicos, & celebrationes divinis testimoniis confutavimus: dehinc sacramenta nostræ fidei perstringamus, manifestantes primùm, quia non solùm propter Judæos Testamentum Legis datum est, sed etiam propter omnes Gentes. Hæc enim Propheta David testatur, dicens: [1] Annuntiabitur Domino generatio ventura, & annuntiabunt cœli justitias ejus, populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Et iterum ipse: [2] donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est, potentiam tuam, & justitiam tuam Deus. Et Isaias: [3] De Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem: & judicabit Gentes, & arguet populos multos usque in longinquum. David etiam in Psalmis: [4] Tunc dicent inter Gentes, magnificavit Dominus facere cum illis; magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Quibus testimoniis manifestatur: priùs Judæis Testamentum Legis esse concessum, posteà verò Gentibus: quod [5] proptereà collatum est illis, quia in eo cognoscere poterant Christum, quem Judæi mente cæcati nequaquam intelligunt.

CAPUT XX.

Scriptura non solùm historialiter, sed etiam mysticè intelligenda est.

1 QUòd Legis scriptura non solùm historialiter, sed etiam mystico sensu, id est, spiritualiter [6] sentienda est: docet Dominus in Psalmis: [7] Attendite populi mei Legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei, aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Quod etiam Propheta in alio Psalmo confirmat, dicens: [8] Inclinabo ad similitudinem aurem meam, aperiam in psalterio ænigmata mea. In similitudine enim, & ænigmate sentiuntur omnia Legis, ænigma enim est obscura similitudo, per quam monetur homo, ut cor suum acuat, & ad interiora intelligenda confugiat. Sic quoque sapientia per Salomonem dicit: [9] Scribe Legem dupliciter, & tripliciter in corde tuo. Dupliciter enim sentitur Lex, ut priùs secundùm historiam, deinde secundùm sacramentorum intelligentiam sentiatur. Tripliciter autem scribitur, dum non solùm historialiter, vel mysticè, sed etiam morali-

(1) *Psalm.* 21. *vers.* 32.
(2) *Psalm.* 70. *vers.* 18.
(3) *Isai.* 2. *vers.* 3.
(4) *Psalm.* 125. *vers.* 2.
(5) *Al.* postea.
(6) *Al.* accipienda.
(7) *Psalm.* 77. *vers.* 1.
(8) *Psalm.* 84. *vers.* 5.
(9) Scribe legem dupliciter, & tripliciter in corde tuo. *Proverb.* 22. *vers.* 20. Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus, & scientia. *Septuaginta:* describe eam tibi ipsi tripliciter, in consilium, & cogitationem, *quod nisi ex hoc loco, nescio, unde ea verba desumi potuerunt. Nimirum Isidorus diversa editione usus est: Quod præter ea, quæ dicta sunt, declarat locus Habacuc* 3. *vers. ultimo ab Isidoro adductus, superiori lib. cap.* 35. *Nam ubi alii omnes legunt:* ut vineam in Cantico ejus, *sive* victor in Psalmis canentem, *Isidor. legit:* ut vineam in claritate ejus.

liter, quid in unumquodque gerere debeat, edocetur. Unde & arca, quæ [1] construebatur à Noë, bicamerata, & tricamerata fieri jubetur, quod intra Ecclesiam [2] omnis Legis materia, & historia locum habeat, & mysticum sensum recipiat, & informationem morum contineat. In parabolis enim, & ænigmatibus scripta est Lex, & ipse parabolæ, & propositiones habent mysticas expositiones. Hinc est, quod Judæis obtecta, & clausa sunt omnia: qui, nisi crediderint, ad eorum intelligentiam pervenire non possunt.

CAPUT XXI.

Quia Testamentum Legis Judæi non intelligunt.

1 Signata enim habent ista omnia sacramenta Scripturarum, & ignorant, quod legunt: legunt quippe omnia, & non intelligunt, sicut de eis cecinit Dominus ad Prophetam: [3] Dic, inquit, populo huic, auditione audietis, & non intelligetis: [4] & cernentes videbitis, & non [5] scietis: incrassatum est enim cor populi hujus. Et iterum: [6] Auferet Dominus ab Juda, & ab Jerusalem validum & fortem, judicem, & Prophetam, & sapientem de architectis, & prudentem eloquii mystici. [7] Hæc quippe cuncta abstulit ab eis Deus, & signavit illis omnia sacramenta juxta duritiam cordis eorum: ne forte intelligant, eodem Isaia testante de ipsis: [8] Et erit, inquit, vobis visio, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istud, & respondebit non possum: signatus est enim. Sed quid adjecit de [9] Gentibus? In illa, inquit, die, audient surdi verba libri hujus, & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt. Patefacta sunt enim Gentibus Legis mysteria. Judæis vero clausa sunt, sicut & Daniel dicit. [10] Clausa sunt, signatique sermones usque ad tempus consummationis, quousque addiscant multi, & impleatur visio, & cognoscant omnia hæc. Nam quod & Moysi facies velamine tegebatur, dum descenderet de monte cum tabulis, id significabat, quia præ cæcitatis caligine Judaicus populus Legem ipsam non posset agnoscere, dum enim legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum.

CAPUT XXII.

Quòd Judæi, nisi credant in Christum, non intelligent scripturas.

1 Neque enim possunt Legem, & Prophetas intelligere, nisi ante [11] in Christum crediderint: loquente Isaia: [12] si non credideritis, [13] non intelligetis, [14] justus enim ex fide mea vivet, ait Dominus per Prophetam. Unde & [15] Abraham pater Gentium

(1) *Al.* constituebatur.
(2) *Al.* omnia Legis mysteria.
(3) *Isai. 6. vers. 9.*
(4) *Al.* visionem cernentes.
(5) *Al.* sentietis.
(6) *Isai. 3. vers. 1.*
(7) *Al.* equidem, vel & quidem.
(8) *Isai. 29. vers. 11. & 18.*
(9) *Al.* scientibus vel legentibus.
(10) *Daniel. 12. vers. 9.*
(11) *Al.* Christo.
(12) *Isai. 7. vers. 9.*
(13) *Al.* mihi.
(14) *Habacuc. 2. vers. 4.*
(15) *Genes. 15. vers. 6.*

tium factus est, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad justitiam. Isti autem quamvis Legem, & Prophetas teneant, tamen non est indulgendum eis, Jeremia testante: (1) Et dixit Dominus ad me. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum, ejice illos à facie mea, & egrediantur. Per Moysem quippe Lex, per Samuelem Prophetæ intelliguntur. Quos quamvis Judæi habeant, propter erroris tamen impietatem projecti sunt. Opera enim eorum, & justitia sine fide Christi, nihil eis prodest, testante Domino per Jeremiam. (2) Quia mei oblitus est, ecce ego annuntiabo justitiam tuam, & opera tua non proderunt (3) tibi.

CAPUT XXIII.

Quòd duo Testamenta à Deo sunt tradita.

1 SED quoniam duo Testamenta Novum, scilicet, & Vetus ab omnipotente Deo sunt tradita, Salomon in Canticis Canticorum declarat: (4) In januis nostris omnia poma nova, & vetera, (5) frater meus, servavi tibi. De quibus & Dominus in Evangelio dixit: (6) Simile est regnum cœlorum patri familias, qui profert de thesauro suo nova, & vetera. Et alio scripturæ loco ita repromittit Deus: (7) Dabo, inquit, vobis pluviam temporaneam, & serotinam, Vetus scilicet Testamentum, & Novum, & utroque imbre vos irrigabo. Imber enim doctrina accipitur testamentorum, unde est illud: Expectetur, sicut pluvia, sermo meus, & effundet super terram imbrem.

CAPUT XXIV.

Quòd peccatorum remissio futura erat per Baptismum.

1 QUòd per Baptismum erat purgatio peccatorum futura, non per circuncisionem, quæ Baptismi fuerat forma, scripturarum voces idipsum apertè declarant. Isaias enim futurum Baptismi mysterium sic præcinebat futuris credentibus, dicens: (8) Haurietis aquas cum gaudio de fontibus Salvatoris. Quibus verbis etiam ipsum Salvatorem ostendit Propheta, de cujus fontibus, aquas purificationis prædicat hauriendas, id est, de fontibus Jesu. Hoc enim nomine Hebræorum lingua Salvator exprimitur. Unde & ipse clamabat: (9) Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Ad quod Baptismi sacramentum, idem Isaias Judæos, & Gentes ita provocat, dicens: (10) Omnes sitientes venite ad aquas. Has aquas, & hunc fontem & per Joelem prænuntiabat Spiritus Sanctus, dicens: (11) Distillabunt montes dulcedinem, & colles fluent (12) lacte, & per omnes rivos Juda (13) ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit orbem

(1) *Jerem.* 15. *vers.* 1.
(2) *Isai.* 57. *vers.* 12.
(3) *Al.* mihi.
(4) *Cantico.* 7. *vers.* 13.
(5) *Al.* dilecte mi.
(6) *Matth.* 13. *vers.* 52.
(7) *Deutero.* 11. *vers.* 14.
(8) *Isai.* 12. *vers.* 3
(9) *Joan.* 7. *vers.* 37.
(10) *Isai.* 55. *vers.* 1.
(11) *Joel.* 3. *vers.* 18.
(12) *Al.* lac. & mel.
(13) *Al.* fluent.

bem terrarum, id est, universitatem omnium Gentium. De hoc fonte & Zacharias, [1] in die, inquit, illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatorum, & menstruatæ. Dic quæso, quis est iste fons patens? Nisi in quo omnes renascimur, per quem peccatorum purificantur delicta, & sordes menstruatæ, hoc est, immundæ animæ salutari lavacro abluuntur. De cujus aquis & alibi idem Propheta testatur: [2] Et erit, inquit, in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jerusalem, medium earum ad mare Orientale, [3] & medium earum ad mare novissimum. In die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum, & revertetur omnis terra usque ad desertum. Quæ sunt igitur istæ aquæ vivæ? Nisi Baptisma, quod hominem [4] Sancti Spiritus infusione vivificat. Sed cur de Jerusalem exire annuntiantur, nisi quia Dominus in populo eodem consistens, ait discipulis: [5] Ite, docete omnes Gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Sed earum pars media vadit ad mare Orientale, id est, ad populum circuncisionis: & media ad mare novissimum, quod est ad populum Gentium, fide postremum, ut omnibus sitientibus [6] largiatur tàm Judæis, quàm Gentibus, qui in Domino credunt. De iis aquis adhuc & per eundem Prophetam dicitur, quod egrediantur de domo Domini, & crescant in fluvium, & pergant ad solitudinem, sive ad mare mortuum, & omnia ad quæcumque venerint, vivificentur, atque sanentur. Sic enim idem Propheta dicit: [7] Converti me ad portam domûs Domini, & ecce aqua egrediebatur subter limen domûs ad Orientem. Facies enim domûs [8] respiciebat ad Orientem, aquæ autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris, & converti me ad viam [9] foras portam exteriorem, quæ respiciebat ad Orientem, & ecce aquæ redundantes à latere dextro, id est, à Christi latere. Deinde dicit: & traduxit me per aquas, & ait ad me: aquæ istæ, quæ egrediuntur ad Orientales, & descendunt ad plana deserti, utique ad Gentes, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur [10] aquæ: & omnis anima vivens, quæ respicit quocumque venerit torrens, vivet: & erunt pisces multi satis: id est, regenerati: & adjecit: Postquam venerint aquæ illæ, & sanabuntur, & vivent omnia ad quæcumque venerit torrens. Et stabunt super [11] illa piscatores, hoc est, Apostoli, atque Doctores, plurimæ species erunt piscium ejus. Hoc dixit ad significandam varietatem Gentium, ad undam lavacri venientium: unde & adjecit: sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ in ripis ejus, [12] ex utraque parte omne lignum pomiferum, non deficiet folium ex eo, & non deficiet fructus ejus, per singulos menses afferre primitiva: quæ aquæ de sanctuario egredientur, & erunt fructus ejus in cibum, & folia ejus ad medicamina. Michæas quoque Prophe-

(1) *Zachar.* 13. *vers.* 1.
(2) *Zachar.* 14. *vers.* 8.
(3) * Vadit.
(4) *Al.* cœlestis.
(5) *Matth.* 28. *vers.* 19.
(6) *Al.* largiantur.
(7) *Ezech.* 47. *vers.* 1. & 8.
(8) *Al.* respondebat.
(9) *Al.* foris portam.
(10) *Al.* aqua.
(11) *Al.* illas.
(12) *Al.* ejus existent ex utraque.

pheta ejusdem Baptismi sacramenta sub figura transitus maris ita revelat dicens: (1) Secundùm diem egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam eis mirabilia, videbunt Gentes, & confundentur in fortitudine sua, manus suas ponent super os suum, aures suæ surdæ erunt. Dominum Deum nostrum (2) desiderabunt, & timebunt te. Quis Deus similis tibi? Qui aufers iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum Israël? Quia misericors est, convertetur, & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras: & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. In qua sententia lector (3) animadvertet, manifestissimè revelari ⌐ sacrosanctum ⅂ mysterium Baptismi. Secundùm, inquit, diem egressionis tuæ de Ægypto ostendam eis mirabilia, deinde hostes sequentes, id est, delicta nostra præterita, sicut Ægyptios in mare projectos, ita in Baptismo deleta, atque extincta, ita pronuntiat dicens: quoniam misericors est, convertetur, & miserebitur nostri. ⌐ demerget delicta nostra ⅂ & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Quid enim clarius hoc testimonio? Quidve apertius? Omnis enim per fidem verus Israël exit ab Ægypto, dum renuntiat seculo: ingrediturque mare rubrum, baptismum scilicet, Christi cruore signatum. Tunc hostes insequentes intereunt, quia statim delicta moriuntur, ubi animæ regeneratorum resurgunt. (4) Legimus quoque Aaron, in præfiguratione Baptismi aquis ablutum, cujus filii sacerdotio paterno participes laticis etiam sanctificatione purificantur. Jam tunc quidem purgatio illa baptismi formam gerebat, cujus nunc lavacri Sacramento abluitur omnis populus Ecclesiæ, quod est corpus veri, & magni sacerdotis, in remissionem peccatorum, & lotis sordibus in sanctificationem divino cultui consecrantur. Isaias namque Propheta inter cætera ostendit, nequaquam posse delicta Judæorum dimitti, nisi abluti Babptismo fuerint. Dicit enim per eundem Prophetam Spiritus Sanctus: (5) Laboravi sustinens, si multiplicaveritis, orationes, non exaudiam: manus ⌐ enim ⅂ vestræ, sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi stote. Pro omnibus quippe victimis, quas memoraverat idem Propheta, pro cunctis neomeniis, & Sabbathis, atque solemnitatibus, solam baptismi purificationem præcepit, pro cunctis quoque inquinamentis peccatorum, solùm regenerationis lavacrum, quo tantùm peccata abluuntur. Quod quia *Judæi* (6) respuunt, audiant Dominum per Prophetam Ezechielem sibi comminantem: (7) Et factus est, inquit, sermo Domini ad me dicens: fili hominis, notas fac Jerusalem abominationes suas, & dices: hæc dicit Dominus: Jerusalem, radix tua, & generatio tua, de terra (8) Chanaam: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa, & quando nata es in die ortus tui, non est præcisus umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem. Ubi ostenditur, quod in peccatis gravibus sit Jerusalem, & inde peritura esset, quod non sit lota aqua in salutem, quod est plena (9) significatio baptismi. Ad eos autem, qui con-

(1) *Michæ.* 7. *vers.* 15. & 29.
(2) *Al.* sanctificabunt.
(3) *Al.* animadverte.
(4) *Exod.* 40. *vers.* 32. & *Levit.* 8. *vers.* 6.
(5) *Isai.* 1. *vers.* 14.
(6) *Al.* despiciunt.
(7) *Ezech.* 16. *vers.* 1. & 3. *atque* 8.
(8) *Al.* Chananæa.
(9) Sanctificatio.

[1] convertuntur ad Christum, & baptizantur, sic ibi sermo Domini sequitur: Et ingressus sum pastum tecum, ait Dominus, & lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo: significans per pactum Testamentum Novum: per aquam, & oleum, baptismum & chrisma. Cujus baptismi purificationem, sic Spiritus Sanctus per eundem prophetam illis futuram promittit, dicens: [2] Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de universis terris, & adducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et, ut Novum Testamentum suscipiant, sic sequitur: Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum [3] meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & operemini.

CAPUT XXV.

Quòd Chrismate Gentes sanctificari debeant.

1 QUia chrismate omnes gentes sanctificarentur, loquitur Dominus ad Moysem dicens: [4] Sume tibi aromata [5] prima, & oleum de olivetis, faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum, & unges ex eo tabernaculum testimonii, & arcam Testamenti, mensamque cum vasis suis, candelabrum, & utensilia ejus, altaria thymiamatis, & holocausti, & universa, quæ ad cultum [6] eorum pertinent, sanctificabisque omnia, & [7] erunt sancta sanctorum, qui tetigerit ea sanctificabitur. Aaron & filios ejus unges: sanctificabisque eos, ut sacerdotio fungantur mihi; filiis quoque Israël dices: Hoc oleum unctionis, sanctum erit mihi in generationes vestras. Figura enim hujus prioris tabernaculi ad typum Ecclesiæ ducitur, cujus omnis diversitas populorum, in testimonio sanctitatis perungitur, quæ per illam [8] universitatem operum figurabatur, ut sacri chrismatis unctione delibuti omnes sanctificentur, atque sanctificati in Dei [9] gloriam præparentur.

CAPUT XXVI.

Quia per signum crucis credentes salvarentur.

1 CRucis autem figura, quæ fidelium frontes ad tutelam salutis præsignat, per Ezechielem Prophetam legitur [10] demonstrata. [11] Et vocavit, inquit, virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis, & dicit ad eum. Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem & signa Thau in frontes virorum gementium, & dolentium, super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus. Et post hæc ad

(1) Credant in Christo.
(2) *Ezech.* 36. *vers.* 24.
(3) *Al.* novum.
(4) *Exod.* 30. *vers.* 23.
(5) *Al.* prima myrrha.
(6) *Al.* tabernaculi.
(7) *Al.* Erunt omnia sancta.
(8) *Al.* universitate.
(9) *Al.* gratiam.
(10) *Al.* demonstrantem.
(11) *Ezech.* 9. *vers.* 3. & 5.

adjecit: transite per civitatem, & percutite; non parcat oculus vester, neque misereamini[1] senem, adolescentulum, & virginem, [2] parvulum, & mulieres interficite usque ad internecionem. Omnem autem, super quem videritis Thau, ne occidatis. Intelligere ergo nos oportet, hanc sententiam. [3] Thau quippe littera speciem crucis [4] demonstrat, cujus signaculo [5] prænotati sunt, quicumque ab exitu hujus seculi liberantur. Ejusdem typum præfigurabat in Ægypto sanguis ille agni candidi, & immaculati, quo imaginariè signantur [6] postes corporis nostri, ut meritò loquamur dicentes: [7] signatum est super nos lumen vultus tui Domine. De hoc signo dicit Isaias ex persona Domini: [8] Ecce venio, ut congregem cum omnibus Gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum: utique crucis: Et alibi: Et [9] erit, inquit, Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur. Quod etiam & alibi idem Propheta significare voluit de Christo, dicens: [10] & levabit signum in nationibus. Ubi [11] ostendit, quòd elevato signo crucis, Gentes ad eum venirent, atque crederent. Cujus sacræ crucis gloria ita est & in Psalmis prædicta: dicite in nationibus, [12] Dominus regnavit à ligno. De qua cruce Domini Jesu-Christi per Ezechielem ita Dominus loquitur: [13] Gladius exacutus est, & limatus, ut cædat victimas. Exacutus es, qui moves sceptrum filii mei, succidisti lignum, & dedi eum ad levigandum, ut teneatur manu. Quo testimonio, & filius Dei crucifixus ostenditur, & crucis ejus signum suspiciendum ab omnibus voce divina prænuntiatur. Cujus crucis figuram de duobus lignis compositam idem Ezechiel ita figuraliter prænotat dicens: [14] Factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis sume tibi lignum unum, & scribe super illud Judæ, & filiorum Israël sociorum ejus, & tolle lignum alterum, & scribe super illud Joseph lignum Ephraim, & cunctæ domus Israël sociorumque ejus, & adjunge illa unum ad alterum tibi in lignum unum, & erunt in unionem in manu tua. Ubi ostenditur Judam, & Jerusalem in unum converti debere, & crucis signum suscipere, quod per duo ligna significatum est. Hæc sunt duo ligna, quæ illa vidua alienigena, ad quam mittitur pascendus Elias, volebat colligere, priusquam moreretur. Ubi non [15] solùm ligni nomine, sed etiam & numero lignorum signum crucis expressum est.

CA-

(1) *Al.* simul.
(2) *Al.* parvulam.
(3) Thau quippe littera speciem crucis demonstrat. *Intellige de Veteribus Hebræorum characteribus, nunc enim alia forma est. Hieronymus ad ea verba quæ hoc loco ab Isidoro adducuntur ex Ezechielis 9. cap.* Et ut ad nostra, *inquit,* veniamus, antiquis Hebræorum litteris, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema, Thau littera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, &c. *Porro ab Esdra veteres characteres Hebræorum fuisse immutatos, Hieronymus ipse testis est in prologo Galeato.*
(4) *Al.* habet.
(5) *Al.* prænotantur.
(6) *Al.* partes.
(7) *Psalm. 4. vers. 7.*
(8) *Isai. 66. vers. 18.*
(9) *Isai. 55. vers. 13.*
(10) *Isai. 5. vers. 26.*
(11) *Al.* ostenditur, quod elevatione crucis Gentes ad eum veniunt, quæ crediderunt.
(12) Dominus regnavit à ligno. *Post hæc verba in Hispalensi sequebatur illud,* & alibi: ecce ponam nomen meum in gentibus, *quæ verba, ut male assuta, in hunc locum rejicienda judicavimus.*
(13) *Ezech. 21. vers. 9.*
(14) *Ezech. 37. vers. 16.*
(15) *Al.* solo.

CAPUT XXVII.

Quomodo Sacramentum Eucharistiæ præfiguratum est.

1 ET quia panis, & calicis sacramentum [1] Deo placitum esset [2] in holocausto, scripturarum testimoniis non tacetur. Hujus enim sacrificii præfiguratio in [3] sacerdotio Melchisedech antea fuit expressa. Iste enim sacerdos Dei excelsi, cùm benediceret Abrahæ, ob mysterium futuri holocausti panem & vinum in sacrificio Domino obtulit. Hoc enim ille primum in typo filii Dei expressit: ad quem Psalmista ex persona Patris sic dicit: [4] Ante luciferum genui te. Tu es sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech. Hoc est juxta ritum hujusmodi sacrificii, quod & in passione sua perficiens Christus implevit. Quodque etiam Apostolis in commemorationem suam fieri jussit. Non ergo jam victimas Judaicas, quales sacerdos Aaron obtulit, credentes offerunt; sed quales idem Melchisedech rex Salem immolavit, id est, panem, & vinum, quod est corporis & sanguinis Domini verissimum sacramentum. De quo idem Dominus dixit: [5] Qui manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Cujus quidem sacrificii sacramentum, & in Salomone per immolationem panis ac vini ita monstratur: [6] Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas suas, miscuit vinum suum, proposuit mensam suam, misit servos suos, dicens: Si quis est parvulus veniat ad me, & insipientibus loquitur, venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis, derelinquite insipientiam, & vivetis, & ambulate per vias prudentiæ. Dei ergo sapientia Christus constituit sibi domum sacrosanctam Ecclesiam, in qua mactavit sui corporis hostias, in qua miscuit vinum sui sanguinis in calice sacramenti divini, & præparavit mensam, hoc est, altare Domini, mittens servos suos Apostolos, atque doctores ad insipientes, id est, ad omnes Gentes verum Deum ignorantes, dicens eis: venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis, id est, sancti corporis escam sumite, & bibite vinum quod miscui vobis, id est, poculum sanguinis sacri percipite. Cujus quidem gratiam quia Gentes sumunt, & Judæi non meruerunt. Declarat hoc Propheta Isaias dicens: [7] Hæc dicit Dominus Deus: ecce servi mei comedent, & vos esurietis: Ecce servi mei bibent, & vos sitietis, ecce servi mei lætabuntur, & vos confundemini. Ecce servi mei lætabuntur præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione [8] spiritûs ululabitis, & dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis, & interficiet te Dominus Deus, & servos [9] id est, Christianos, vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo. Amen. Interficitur enim Israël, succedit ex Gentibus populus. Tollitur illis Vetus Testamentum, reddi-

(1) *Al.* Deo esse, holocaustum.
(2) *Al.* & holocaustum.
(3) *Al.* sacerdote
(4) *Psalm.* 109. *vers.* 3.
(5) *Joan.* 6. *vers.* 56.
(6) *Prov.* 9. *vers.* 1.
(7) *Isai.* 65. *vers.* 13.
(8) *Al.* cordis.
(9) *Al.* suos vocabit nomine alio, id est, Christiano.

ditur nobis Novum: conceditur nobis salutaris cibi gratia, & poculum sanguinis Christi: illis fame, & siti arentibus.[1] Mutatur & novo populo nomen aliud,[2] scilicet, Christianum: & omnia, quæ sunt gesta, novitatem gratiæ resonant.

CAPUT XXVIII.

Recapitulatio operis.

1 O Infelicium Judæorum deflenda dementia! Ecce Salvatoris adventum, nec Testamenti Veteris auctoritate intelligunt, nec eum venisse accipiunt. Gentium conversionem legunt, & de sua reprobatione minimè confunduntur. Sabbathi observationem suscipiunt, quam reprobatam scripturæ testificatione cognoscunt. Circuncisionem carnis venerantur, qui cordis munditiam perdiderunt. Nos autem sub gratia positi omnia hæc facta, & celebrationes, quæ futurorum erant indicia, jam cognoscimus esse completa. Quidquid enim hujusmodi sacramenti prophetabatur, jam Christus implevit,[3] qui non venit solvere legem, sed adimplere. Adveniente ergo veritate, umbra cessavit, ideoque jam carnaliter non circuncidimur, quia in circuncisionis typo, promissi baptismatis sacramento mundamur. Sabbathi otium supervacuum ducimus, quia jam revelatam spem[4] quietis æternæ tenemus. Sacrificia Veteris Legis non immolamus, quia per eadem sacrificia aut Christi passionem, aut carnalium vitiorum mortificationem[5] insinuatam cognoscimus. Azyma non observamus, quia, expurgata veteris vitæ malitia, in[6] nova fidei gratia ambulamus. Differentias ciborum non custodimus, quia cuncta illa spiritualiter discernimus in moribus hominum, quæ[7] immundorum significabat diversitas animalium. De agni esu pascha non celebramus, quia[8] pascha nostrum jam immolatus est Christus, qui per illum agnum figurabatur,[9] qui tanquam ovis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Neomenias novæ Lunæ non custodimus, quia jam in Christo nova creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt nova. Scenopegias, id est, solemnitates tabernaculorum, non observamus: quia tabernaculum Dei sancti ejus sunt, in quibus habitat in æternum.

DI-

(1) *Al.* mittatur.
(2) *Al.* datur.
(3) *Matth.* 5. *vers.* 18.
(4) *Al.* vitæ.
(5) *Al.* insinuari.
(6) *Al.* novam fidei gratiam.
(7) *Al.* immundorum significabatur.
(8) 1. *Corin.* 5. *vers.* 7.
(9) *Isai.* 53. *vers.* 7.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *IN* LIBROS VETERIS AC NOVI TESTAM.

PROOEMIA.

1 PLENITUDO Novi, & Veteris Testamenti, (1) quam in canone Catholica recipit Ecclesia, juxta vetustam priorum traditionem, ista est.

2 In principio videlicet, quinque libri Moysi, (2) Genesis, Exodus, Leviticus, (3) Numeri, Deuteronomium, id est, recapitulatio Legis, & quasi secunda Lex.

3 Huic succedunt libri Jesu Nave, Judicum, & libellus, cujus est titulus Ruth, (4) qui non ad historiam Judicum, ut Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur.

4 Hos sequuntur quatuor libri Regum. Quorum quidem Paralipomenon libri duo è latere annectuntur: (5) quia earundem gestarum rerum continent causas, quæ in libris Regum esse noscuntur.

5 Quanquam & alia sunt volumina, quæ in consequentibus diversorum inter se temporum texunt historias: ut Job liber, & Tobiæ, & Esther,

(1) Quam in canone. *Hoc libro castigando septem exemplaribus utebamur: tria Hispali advecta erant, duo carthacea, tertium in membranis. In duobus carthaceis legitur:* quam in canone sacro. *Verum dictio* sacro *redundare visa est: & Hieronymus ubique in canone tantum ait, ut in prologo Galeato his verbis:* Igitur sapientia, quæ vulgò Salomonis inscribitur, & Jesu filii Sirach liber, & Judith, & Tobias, & Pastor, non sunt in canone. *August. lib. 2. de Doctrina Christ. cap. 8.* Totus autem canon scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur. *Erat enim moribus receptum, ut ferè in Conciliis canon ederetur, omnes divinas Scripturas comprehendens: Ab eo canone, libri Canonici vocabantur. Quemadmodum è contrario apocryphi libri, id est, absconditi dicti sunt: quoniam eorum lectione, cùm prohibiti essent, occultè tantùm, & in latebris utebantur, & in Divinis Libris, absconditi vox, aliquando in vetiti significatione sumitur, ut in Psalm. 16. vers. 14.* De absconditis tuis adimpletus est venter eorum, id est. *Quæ lege erant prohibita comederunt. Sic sane locum intelligit Apollinarius in Psalmorum Metaphrasi, his verbis.*

Τῶν κρυφίων ἔπλησαν τὴν πολυχανδέα νηδύν
πλησθέντες σιάλων.

(2) * Id est.

(3) *Al.* Numerus.

(4) Qui non ad historiam Regum, ut Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur. *Hieron. in prologo Galeato Hebræorum canonem referens, ait:* Deinde subtexunt Sophetim, id est, Judicum librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in diebus Judicum facta ejus narratur historia. *Nimirum Hebræi Abesan, qui post Jeptem Judæorum populo præfuit, Booz Ruth maritum fuisse, persuasum habent. Hanc Hebræorum opinionem Isidorus refellit, sequiturque August. sententiam 2. de Doctrina Christian. cap. 8. ubi ait.* Totus autem canon scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur: quinque Moyseos, id est, Genesi, Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio, & uno libro Jesu Nave, uno Judicum, uno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad regnorum principia videtur pertinere. *Quo loco suspicor August. lectionem esse vitiatam, & castigandam ex hoc loco Isidori. Alioqui comparatio, magis ineptè poni videretur. Favet opinioni August. Josephus lib. 5. antiquit. cap. 11. cum Heli sacerdotis ætate Ruth historiam accidisse ait. Isidorus ipse eam tantum dicti rationem inferius affert: quod in eo libello genus Regis David referatur.*

(5) Quia earundem gestarum rerum continent causas. *Causa nomen variè sumitur, inter alia, argumentum significat. Unde Rhetoribus triplex causarum genus. Hoc loco negotium, eventum, successumque significare mihi videtur. Hispanorum more, quibus causæ nomen, hoc est, cosa, latissimè patet linguæ vernaculæ usu, & proprietate, ac rem omnem significat, à qua significatione, αἰτία vox non multum differt. Julianus certè Imperator, latissima ejus vocis significatione usus est: cum Proæresium ad historiam scribendam hortatur: seq. si id suscipiat, pollicetur de actionibus suis commentarios ad eum curaturum* τὰς αἰτίας εἰ μὲν ἱστορίαν γράφεις ἀκριβέστατα ἀπαγγελῶ σοι. *Utitur inferiùs eadem voce Isidorus in eadem significatione, cum dicit: Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam Legis meditatorium dicunt: ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste verò omnium. Locus ex Hieronymo desumptus est, nisi glossæ ordinariæ auctor fallit initio Deuteronomii,* sicut liber, *inquiens,* Deuteronomii repetitio est quatuor librorum Legis: illi enim proprias continent in se causas, iste replicat universa. *Cassian. lib. 3. de Inst. Cœno. cap. 5. & coll. 21. cap. 14. causam pro re, seu conditione posuit.*

& Judith, & [1] Esdræ, & Machabæorum libri duo.

6 [2] Sed hi omnes, præter librum Job, Regum sequuntur historiam, deinceps Judæorum annales suis quibusque temporibus [3] persequuntur, continentes tristia, sive læta, quæ post excidium Jerusalem Judaico populo [4] acciderunt.

7 Ex quibus quidem Tobiæ, Judith, & Machabæorum Hebræi non recipiunt. Ecclesia tamen eosdem inter canonicas scripturas enumerat.

8 Occurrunt dehìnc Prophetæ, in quibus est Psalmorum liber unus, & Salomonis libri tres, Proverbiorum scilicet, Ecclesiastes, & Cantica Canticorum. Duo quoque illi egregii, & sanctæ institutionis libelli, Sapientiam dico, & alium, qui vocatur Ecclesiasticus: [5] qui dum dicantur à Jesu filio Sirach editi, tamen propter quandam eloquii similitudinem Salomonis titulo sunt prænotati. Qui tamen in Ecclesia parem cum reliquis canonicis libris tenere noscuntur auctoritatem.

9 Supersunt libri sedecim Prophetarum, [6] ex quibus quatuor sunt qui majora volumina condiderunt, id est, Isaias, Jeremias, Ezechiel, & Daniel.

10 Reliqui verò duodecim breves sunt, & contigui, & ob hoc uno volumine coarctati, quorum nomina hæc sunt: Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, & Malachias. Quidam autem Jeremiæ [7] lamenta segregantes, de volumine ejus [8] rese-

(1) Esdræ & Machabæorum libri duo. *Mallem legeretur*, Esdræ duo, & Machabæorum libri duo, *ut August. unde hæc desumpta sunt, dixit, 2. de Doct. Christ. cap. 8. his verbis*: Job, & Tobias, & Esther, & Judith, & Machabæorum libri duo, & Esdræ duo, *vox certè duo, ad utrumque referatur necesse est, alioqui summa librorum quadraginta quinque Veteris Testamenti Isidoro non constabit. Neque movere debet, quod in etymologiis lib. 6. cap. 2. hæc verba leguntur.* Nec quemquam moveat, quòd unus Esdræ dicitur liber, quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur. *Quæ verba manifestè corrupta sunt. Nam quamvis Hebræi, Esdræ, & Nehemiæ sermones, uno libro comprehendant, quòd forte Isidorus in etymologiis sequutus est, apocryphi tamen Esdræ, non tres libri, sed duo tantum sunt.*

(2) Sed hi omnes, præter librum Job, Regum sequuntur historiam. *August. loco citato, sic ait*: Sicut est Job, & Tobias, & Escher, & Judith, & Machabæorum libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam usque ad regnorum vel Paralipomenon terminatam. *Quod August. de Esdræ libris intellexit, adnecti Regum & Paralipomenon libris: Isidorus ad Tobiam, Esther, Judith, Esdræ, & Machabæorum libros extendit: unde locus subobscurus redditur, quod, ut alii libri omittantur, de Tobia præsertim nescio quomodo possit intelligi, cùm constet tempore Salmanasar, & Senacherib ejus filii, ante eversam Hierosolymam in Assyria vixisse. Nisi fortè Isidorus Regum sequi historiam eos omnes libros credidit: quod post omnes, aut post aliquot Reges, res in iis libris explicatæ contigerint. Porrò Judæorum annales, Josephi historiam, aliosque Hebræorum de rebus suis libros intelligit, unde Seder-Holam, hoc est, Hebræorum Chronicon ante quadringentos amplius annos conflatum est.*

(3) *Al.* prosequuntur.

(4) *Al.* accesserunt.

(5) Qui dum dicantur à Jesu filio Sirach editi. *Codex D. Laurentii pro* dum dicantur, *legit*: dum sint, *juxta utramque lectionem (quod frequens in Isidoro est) particula*, dum *pro* cum *accipitur, quod veteribus etiam usitatum fuit, ut in illa verba Æneidos 1.*

Cum venit aulæis jam se Regina superbis.
Aurea composuit, sponda, mediamque locavit.

Servius ait: Sanè sciendum, cum & dum, malo errore à Romanis esse confusa. *Quod vero Sapientiam, & Ecclesiasticum Jesu filio Sirach tribuit: & idem inferius repetit, ex August. desumpsit 2. de Doctrin. Christ. cap. 8. ubi ait*: Nam illi duo libri, unus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: Nam Jesus filius Sirach, eos scripsisse constantissimè prohibetur. (*unde & ex ejusdem August. verbis lib. 17. de Civit. Dei cap. 20. intelligitur proximis verbis legendum*: propter quandam eloquii similitudinem, *non autem* propter grandem eloquii similitudinem, *ut duo chartacei Hispalenses legebant*) *Verùm non animadvertit Isidorus. August. 2. retract. cap. 4. eam opinionem, quod spectat ad Sapientiæ librum, retractasse. Sanè & Hieronymus præfatione in libros Salomonis, de Sapientiæ libro ait.* Nonnulli scriptorum veterum hunc esse Philonis affirmant, *quod Isidorus ipse se ipso prudentior sequutus est, 6. etymol. cap. 2. Philonis, ut ego suspicor, non Alexandrini, sed Biblici, de quo frequens in Eusebio mentio, libris de Præparat. Evang.*

(6) Ex quibus quatuor sunt, qui majora volumina condiderunt. *Sequitur hoc loco Græcorum, & Latinorum opinionem, qui libros omnes Prophetarum, ab eisdem Prophetis, quorum nomina præferuntur, compositos esse credunt, cum 6. etymolog. cap. 2. Ezechielis & Danielis libros affirmet, à quibusdam viris sapientibus scriptos esse, quæ est constans Hebræorum sententia. Rabbi Isaac Harama præfatione in Cantica: & Rabbi Mosis Kimhi lib. de Auctoribus sacrorum librorum: viros congregationis magnæ librum Ezechiel, duodecim Prophetarum, Danielis & Esther scripsisse ajunt. Quo magis miror ex hoc numero Danielem solum inter Chethubim, id est, Hagiographa ab Hebræis poni. Hieronymus prologo in Danielem & præfatione comment. ad eundem Prophetam, Porphyrium ait occasionem arripuisse calumniandi religionem nostram, quod negaret Danielis Prophetiam, à Propheta ipso editam, fuisse, sed à quodam, qui in Judæa vixit. Tempore Antiochi Epiphanis, affirmaret scriptam.*

(7) *Al.* lamentationes.

(8) *Al.* secernunt.

secuerunt, sicque quadraginta quinque libros Veteris Testamenti suscipiunt.

11 Hinc occurrit Testamentum Novum: cujus primùm Evangeliorum libri sunt quatuor, scilicet, Matthæus, Marcus, Lucas, & Joannes. Sequuntur deinde Epistolæ Pauli Apostoli quatuordecim, id est, ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses duæ, ad Colossenses, ad Timotheum duæ, ad Titum verò, & ad Philemonem, & ad Hebræos singulæ.

12 Epistolæ quoque Joannis Apostoli tres, Petri duæ, Judæ, & Jacobi singulæ.

13 Actus etiam Apostolorum, & Apocalypsis Joannis. Fiunt ergò in ordine utriusque Testamenti libri septuaginta & duo.

14 Hæc sunt enim [1] nova, & vetera, quæ de thesauro Domini proferuntur, è quibus cuncta sacramentorum mysteria revelantur. Hi sunt [2] duo Seraphim, qui in confesione sanctæ Trinitatis jugiter decantantes [3] Τρις ἅγιος hymnum erumpunt.

15 ÷ [4] Hæc etiam duæ olivæ in Zacharia, quæ à dextris, & sinistris lampadis adstant, atque pinguedine, & splendore Spiritus Sancti, totum orbem doctrinæ claritate illuminant.

16 Hæ litteræ sacræ, hi libri integri numero, & auctoritate: aliud cum istis nihil est [5] comparandum. Quidquid extra hos fuerit, inter hæc sancta, & divina nullatenus est recipiendum.

17 Disposito igitur Veteris, ac Novi Testamenti ordine librorum, & numero, nunc cursim, breviterque in eos parva procemia narrationum subjiciamus.

De Genesi.

1 GEnesis juxta fidem historiæ describit fabricam mundi, & hominis conditionem cataclysmum, & divisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gestaque omnium Patriarcharum, usque ad ingressionem Israël in Ægyptum.

De Exodo.

1 EXodus continet Hebræorum servitutem, ad decem plagas Ægypti; egressum populi, & nubem protegentem transitum etiam rubri maris, mersumque cum curribus Pharaonem, & gloriæ decantationem, ingressum quoque eremi, cibum mannæ ÷ quo aliti sunt, percussionem quoque rupis, ⁊ & fluenta in dulcedinem versa, pugnam Amalec, mandata etiam Decalogi, & Arcam Testamenti, dedicationemque tabernaculi, & oblationem.

De Levitico.

1 IN Levitico autem lex sacrificiorum, hostiarumque diversitas, indumenta Pontificum, & Levitarum mi-

(1) *Matth. 13. vers. 52.*
(2) *Isai. 6. vers. 3.*
(3) Trishagios hymnum erumpunt. *Sic legit Hispalensis in membranis. Septimacensis*: Ter hagios hymnum erumpunt. *Duo carthacei Hispalenses & Tarraconensis* hagios, hagios, hagios dicentes hymnum erumpunt. *Alludit autem ad illa verba, Isai. 6. vers. 3. ubi de duobus Seraphinis ait*: Clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. *Porrò* hymnum erumpunt, *dixit*: *pro* in hymnum erumpunt, *qua locutionis forma Virgilius est usus, cum 3. Æneid. ait.*

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem.

(4) Hæc etiam duæ olivæ. *Hæc olivarum comparatio, in uno tantùm Laurentiano codice erat, & in altero Hispalensi ad marginem, neque utriusque lectio consentiebat. Nos locum expungere omnino ausi non sumus, obelo notasse contenti argumento suspectæ lectionis.*
(5) *Al.* computandum.

ministeria describuntur: ciborum etiam discretio, [1] & diversæ peccatorum purgationes, vel hostiæ ordinantur.

De Numeris.

1 IN Numeris verò egressæ de Ægypto tribus enumerantur; profectionesque [2] eorum, perfectorum ætate virorum, qui egressi sunt de Ægypto, computatio tenetur inserta, Prophetia Baalam, quadraginta quoquè duarum per eremum mansionum sacramenta signantur.

De Deuteronomio.

1 IN Deuteronomio autem, quæ est secunda lex, narrantur ea, quæ inter Pharan & Topel, & Laban, & Naseroth, usque ad Cades-Barne fuerunt [3] populo dicta à Moyse: mandata videlicet, atque promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses. Ibi dat benedictionem filiis Israël: ibique terra repromissionis conspecta moritur, atque sepelitur. [4] Nonnulli autem Hebræorum quatuor tantum libros computant Legis, id est, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros. Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt. Ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste vero omnium.

De Josue.

1 IN Jesu Nave libro filii Israël duce Jesu Jordanem transeunt, ac secundò circunciduntur, subversisque dehinc Chananæorum gentibus, [5] divisione terræ eorum hæreditatis sortes suscipiunt.

De Libro Judicum.

1 IN libro Judicum continentur peccata, & servitutes Israël, exclamationesque populi, & miserationes Dei: describuntur prospera, atque adversa bellorum.

De Libro Ruth.

1 LIber Ruth ejusdem Moabitidis texit historiam, de cujus stirpe familia David descendit.

2 Hunc Hebræi libellum, ad Judicum librum subjungunt, pro eo quod in diebus Judicum gesta esse [6] commemorant, quæ in eo scripta sunt: at contra Latini, pro eo quod genus Regis David retexat, ortum ex eadem Moabitide Ruth, ad corpus libri regnorum veraciùs eum pertinere contendunt.

De

(1) *Al.* Et diversitas peccatorum purgationesque.

(2) *Al.* fortassis earum.

(3) Populo dicta, *Septimacensis, & Tarraconensis legunt* populo data. *Et alioqui dare dicere est, ut apud Virgilium.* Da Tityre nobis.

Et--da, non indebita posco.

Et contra accipere pro audire sumitur. Æneid. 1.

Quâ facere id possis, nostram nunc accipe mentem.

(4) Nonnulli autem Hebræorum, quatuor tantum libros computant. Legis *fuisse qui negarent Deuteronomium à Moyse conscriptum esse, Nicolaus de Lyra, ad primum Deuteronomii cap. initio docet, his argumentis: quod initio libri dicatur. Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses, non scripsit, quod dicat, quæ loquutus est trans Jordanem: quem fluvium nunquam Moyses transmisit, quod in fine Mosis describatur mors. Quæ argumenta refellere opus non est, & eam tamen opinionem ab antiquis Hebræis derivatam arbitor. Nam recentiores Judæi quinque libros Legis, & omnes à Mose conscriptos esse constanter affirmant. Nam Deuteron. cap. 31. vers. 9. dicitur:* Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Levi *& rursus vers.* 24. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque complevit, præcepit Levitis, &c.

(5) *Al.* divisionem terræ eorum hæreditatis sorte.

(6) *Al.* commemorantur.

De Libro Regum.

1 REgum liber, quanquam apud Latinos propter prolixitatem sui in quatuor [1] partibus sit desectus; apud Hebræos tamen in duobus divisus est voluminibus. Quorum [2] primus Samuel scribit, arcam Domini à Judæis transisse ad Gentes, [3] Heli quoque sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum, & in David Saulis Regis imperium. Malachim verò Reges Judææ, & Israeliticæ Gentis, gestaque eorum per ordinem digerit temporum, ipsum quoque Israël [4] ob errorem idolatriæ narrat in Assyrios transmigratum: ad extremum edocet, venisse Nabuchodonosor in Jerusalem: captivumque duxisse Principem, ac populum, & subvertisse urbem, & templum.

De Paralipomenon.

1 PAralipomenon [5] apud Hebræos sub unius libri volumine continetur, appellaturque ab eis Dibre-Hajamin, id est, verba dierum, apud nos autem propter prolixitatem sui in duabus decisus est partibus. Hæc est autem historia ordinem generationum, & temporum continens. In qua scilicet non parva Sanctarum Scripturarum eruditio continetur. Nam quæ in historia Veteris Testamenti in locis suis, aut omnino omissa sunt, aut fortasse non plenè digesta: in isto summatim, ac breviter explicata sunt, cujus quidem series è latere Legis, sive Regnorum adjuncta procedit, perveniens ad illud usque tempus, quo & Regnorum textus finitur. ÷ [6] Namque ab exordio fabricæ mundi incipiens protenditur per ordinem rerum gestarum usque ad ruinam Jerusalem in annis tribus mille septuaginta duobus per generationes septuaginta duas.

De Libro Job.

1 JOB liber continet ejusdem sancti viri damna, funera vel flagella, & contumeliosa consolantium dicta, lamenta quoque ejus, in quibus totius mundi deplorat miseriam: consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, ejusque duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex suis passionibus & verbis Christi expressit imaginem: conjux verò ejus carnalium typum designat, qui intra Eccle-

(1) *Al.* partes.

(2) *Al.* primum Samuel scripsit.

(3) Heli quoque sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum. *Hæc est August. sententia lib. 17. de Civit. Dei* sa-
cap. 4. ubi ait. Nam Heli sacerdote reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sa- nempè Veteris
cerdotis, & Judicis, & Saule abjecto, Rex David fundatus in regnum, hoc quod dico figuraverunt: nempè Veteris *Hieronymus* 1. *contra Jovi-*
Testamenti in Novum commutationem, *quod Isidorus illo adverbio* mistycè *significare voluit.* Samuel inter eos qui invocant nomen
nia. ex illis verbis Psalmi 98. *vers.* 6. Moyses & Aaron in sacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen *Qui enim es-*
ejus, *colligit, Samuelem non sacerdotem, sed Levitam tantùm fuisse. Quæ sententia eruditis magis probatur. Qui enim es- quæ instar est genera-*
set sacerdos, præsertim summus, cum non esset de posteritate Aaronis? Idem Epist. ad Paulinum, quæ instar est genera- factam es-
lis præfationis in sacros libros, sacerdotii mutationem non ab Heli in Samuelem, sed ab Abiatar in Sadoch. factam es-
se, competenter ait, eaque re Legis veteris in novam transitionem significari affirmat.

(4) *Al.* ab errore.

(5) Paralipomenon apud Hebræos sub unius libri volumine continetur. *Hæc ex Hieronymo sumpta sunt præfatione al-*
tera in libros Paralipomenon. Illud de suo auctor addidit: in duabus decisus est partibus. *casum permutatione, ut sa-*
pè consuevit. Paullò inferiùs, ubi nos legimus explicata sunt, *duo carthacei* expleta sunt. *Verùm nostram lectionem ve-*
riorem esse, tùm ex plurium codicum fide, tùm ex ea Hieronymi præfatione intelligitur, tametsi sententia non discre-
pat, utrovis modo legatur.

(6) Namque ab exordio mundi incipiens, &c. *Locum obelo confiximus, quamvis trium codicum lectione subnixum, qui*
neque in annorum numero, neque in generationum conveniebant. Nos de annorum ratione non magnopere laboramus, cùm
in ea re, ut in qua maxime, scriptores varient. Euseb. ab initio mundi usque ad Jerosolymæ excidium sub Nabuchodono-
sor annos numerat 4610. *Hebræi in Seder-holam* 3338. *Nos cùm in ea re nonnihil operæ esset consumptum, annos invenie-*
bamus 3390. *Atque hæc de annorum ratione. Quod vero septuaginta duæ generationes, seu progenies ab exordio mundi*
usque ad excidium Hierosolymæ fuisse ait suspicor lectionem esse vitiatam, & quinquaginta duas generationes poni de-
bere: nempè quot in Luca, quotque ab Hebræis ex Veteri Testamento ab Adamo ad illud tempus numerantur.

Ecclesiam positi vitam spiritualium moribus suis scandalizant. Amici verò ejus speciem [1] præbuerunt hæreticorum, figuramque dogmatum perversorum. Porrò Eliu, qui adversùs Job gravi exprobatione innititur, significat eos, qui intra sanctam Ecclesiam arroganter prædicant, & per tumorem cordis, ac scientiæ fastum, quidquid proferunt, superbiæ exemplis [2] ostentant.

De Psalterio.

1 LIber Psalmorum, quanquam uno concludatur volumine, non est tamen editus uno eodemque auctore. [3] Decem enim Prophetæ sunt, qui eos diverso tempore scripserunt, id est, Moyses, David, Salomon, Asaph, Eman, Ethan, Idithun, & filii Core Asir, Elcana, Abiasaph, sive Esdras. Nonnulli etiam Aggæi, & Zachariæ esse existimantur. [4] De iis autem, qui sine titulis sunt, traditio veterum talis est, ut cujus auctoris præscriptio præcesserit, cæteri, qui sine titulo sequuntur, ipsius esse credantur. Est autem hic liber allegoricis, ac typicis sacramentis signatus: specialiter autem, quod natus, quod passus, quod resurrexit Christus: penè hoc omnium Psalmorum resonat organum. Sciendum autem, quòd apud Hebræos omnes Psalmi permisti fuerunt, & inordinati, quos tamen primus Esdras in unum volumen [5] coëgit, & in ordinem, numerumque disposuit, ac perocculto mysterii sacramento aliis alios prætulit ordine, dùm posteriores videantur in tempore. Nam secundùm historiæ cursum tertius Psalmus quinquagesimo posterior est; sed propter mysterium in ordine prior est. Sic enim habentur & cæteri, quia Spiritus Sanctus eos præordinavit, ut voluit.

De Libris Salomonis.

1 SAlomon tria volumina edidit: primus ex his Proverbiorum liber est: secundus, qui appellatur Ecclesiastes: tertius, cujus titulus est, Cantica Canticorum. In quibus quidem tribus libris [6] trium generum disciplinas composuit; quibus ad rerum scientiam pervenitur. In primis namque Ethicam, id est, moralem, post hæc Physicam, quæ qualitatem naturæ comprehendit, ad ultimum Theoricam, id est, contemplativam: in Pro-ver-

(1) *Al.* prætulerunt.

(2) *Al.* ostendunt.

(3) Decem enim Prophetæ sunt, qui eos diverso tempore scripserunt. *Sententia est Hieronymi, non omnes Psalmos à Davide fuisse editos Epistola ad Cyprianum, & Epistola ad Sophronium, & prima contra Rufinum. Cum Hieronymo omnes Hebrai conveniunt. Augustin. varius est initio commentar. in Psalmos, & 17. de Civitate Dei, capit. 14. Cateri fermè Graci, & Latini expositores, omnes Psalmos à Davide fuisse editos tuentur. De re hac nihil in prasentia statuo. Nomina sane Prophetarum à quibus Isidorus Psalmos esse compositos ait, in omnibus exemplaribus corruptissimè posita erant. Nos veram lectionem restituimus, tum ex codicum inter se collatione, tum ex prim. Paralip. 6. vers. 22. in filiis Cora denarius prophetarum numerus completur. Esdras, Aggaus, & Zacharias sub dubio ab Isidoro inter auctores Psalmorum numerantur, conjectura tum verborum, tum 6. etymologiarum capit. 2. ubi cum de re eadem agatur, eorum nomina pratermittuntur. Rabbi Isaac Haramà in Cantic. prafatione decem quidem Psalmorum auctores numerat, longè tamen aliter quàm Isidorus: nempe, Adam, Melchisedech, Abraham, Mosem, Heman: & Idithum, & tres filios Core, qua ad Judaorum fabulas ablegamus. Porrò pracipua auctoritate, & eruditione viri, Esdram non tantùm ut Hieron. Epist. ad Sophronium ait, Psalmos omnes in unum volumen collegisse affirmant, sed etiam pro certo ponunt, ab eodem primum Psalmum fuisse compositum, ut esset instar prafationis in universum opus, provocaretque lectorem ad divina legis lectionem.*

(4) De iis autem, qui sine titulis sunt. *Sententia est cum Hebraorum, tum Hieronymi Epistola ad Cyprianum, eo argumento contendentis, undecim omnino Psalmos Moysem auctorem habere, à Psalmo octuagesimo nono, ubi ejus nomen prafertur, cum decem Psalmi sequentes sine titulo sint apud Hebraos.*

(5) *Al.* collegit.

(6) Trium generum disciplinas composuit. *Sic sentit Hieronymus initio commentariorum in Ecclesiast. & Epistola ad Paulam Urbicam, nisi quod pro* theorice, *quam ponit Isidorus, Hieronymus priori loco Theologiam, posteriori logicam posuit. Utramque lectionem conjunxisse videtur Isidorus ipse 2. etymolog. c. 24. cum ait:* In his quippe tribus generibus philosophiæ etiam eloquia divina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, ut in Genesi, & Ecclesiaste: aut de moribus, ut in Proverbiis, & in omnibus passim libris: aut in logica, pro qua nostri Theologiam sibi vendicant, ut in Cantic. Canticor. & in Evangeliis.

verbiis enim moralia docens, per communem quemdam loquendi usum altiorem intelligentiam edidit, conservationemque mandatorum, & doctrinæ cœlestis [1] institutionem succinctis versibus, brevibusque sententiis coaptavit. Sunt autem proverbia sub verbis aliis res alias explicantia, vel significantia, quæ aliter quàm dicuntur, intelliguntur, plus in virtute sententiarum, quàm in sono verborum, quæ Græci parœmias vocant. In Ecclesiaste verò rerum naturam discutiens, cuncta in mundo caduca, & vana esse reprehendit; rerumque omnium fragilitate perspecta, renuntiare mundo admonuit. In Canticis autem Canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea, quæ sunt cœlestia, vel divina: sub specie sponsi, & sponsæ, Christi Ecclesiæque unitatem declarat, atque animam ad amorem cœlestium excitans [2] provehendam ad consortium Dei provocat. Illud etiam non est omittendum, quod à Doctoribus nostris traditur: [3] apud Hebræos hanc fuisse observationem, ne cuiquam librum hunc legere permitterent, nisi viro jam perfectæ scientiæ, & roboratæ fidei: ne fortè per imbecillitatem infantiæ, & fidei imperitiam, non tam erudiret cognitio lubricas mentes: quàm potius ad concupiscentias corporales converteret. Omnes enim scripturas à Doctoribus eorum tradi pueris solitum est: etiam eas, quas deuteroseis vocant. Quatuor tantum ista ad ultimum reservari, id est, principium Genesis, de mundi creatione: Ezechielis quoque principia, in quibus de Cherubim scripsit: & finem ejus, in quo templi descriptio continetur: & Cantica Canticorum.

De Libro Sapientiæ.

1 LIber [4] Sapientiæ, qui vocatur Panareton, Christi adventum, qui est sapientia Dei Patris, passionemque ejus aperta manifestatione denuntiat. Hunc edidit Jesus filius Sirach, in quo etiam nonnulla vivendi præcepta composuit.

De Ecclesiastico.

1 ECclesiasticus verò morum penè omnium disciplinam, & sanctæ religionis conversationem affatim, copioseque conscripsit. Dictus est autem Ecclesiasticus, pro eo quod in medio cœtu populi, id est, coram Ecclesia fuerit habitus. Hic enim propter nimiam sensûs similitudinem, & eloquii parilitatem Salomonis titulo præ-

(1) *Al.* imitationem.

(2) *Al.* perveniendum.

(3) Apud Hebræos hanc fuisse observationem. *Sic Hieronymus ad Paulinum de Genesi, & principio atque fine Ezechielis, & Origenes homil.* 1. *in Cantica, totidem fermè verbis, quot Isidorus in hunc modum*: Ajunt enim observari etiam apud Hebræos, quod nisi quis ad ætatem perfectam, maturamque pervenerit, libellum hunc, ne quidem in manibus tenere permittatur. Sed & illud ab eis accepimus custodiri: quandoquidem moris est apud eos, omnes scripturas à doctoribus & sapientibus tradi pueris, simul & eas quas δευτερώσεις appellant. Ad ultimum quatuor ista reservari, id est, principium Genesis, in quo mundi creatura describitur: & Ezechielis, &c. *Porro ætas perfecta* 30. *annorum erat, ut ait Hieronymus loco citato,* δευτερώσεις *ut ipse Hieronymus docet Epistola ad Algasiam. q.* 10. *& in Ezech. cap.* 36. *Judaicæ traditiones, & fabulæ erant, primo institut. Apost. c.* 7. *Clemens traditiones seniorum vocat* δευτερώσεις. *Eas Epiphanius hæres.* 33. *contra Ptolemaitas, apud Hebræos quatuor libris comprehensas esse ait. Nostra ætate Thalmud Babylonicum in Misna, & Ghemara distributum est auctore Elia in Thisbi. Misna autem, & deuterosis, quod vis utriusque nominis declarat, repetitionem significantis, idem sunt, ac propriè significant præcepta, vel expositionis Legis, quæ post Moysem ab Hebræis inventæ sunt, qua ratione inter Moysis libros. Deuteronomium hoc nomen habet, quod sit velut repetitio præcedentium librorum, & quasi secunda Lex, ut ipsis Isidori verbis utamur.*

(4) Liber Sapientiæ, qui vocatur Panaretôn. *Sic legit Tarraconensis. In aliis codicibus vox* Panaretôn *corrupta erat, nisi quod in on. omnes terminabant. Ea verba ex Hieronymo, prologo in Salomonis opera, errore quodam sumpta ab Isidoro sunt. Fertur, inquit Hieronymus*, & Panæretos Jesu filii Sirach liber, & alius pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. *Quod ergo Hieronymus de Ecclesiastico dixit, Isidorus ad Sapientiæ librum transtulit, non eadem prorsus voce. Nam Panaretos, qua voce Hieronymus est usus, eximium, ac præcipuum significat, ab* ἀρίσμαι *Panareton autem* ἀπὸ τῆς ἀρετῆς *quasi virtutum omnium apotecham. Rabanus prolog. in Ecclesiast. Isid. etymon sequutus, non gignendi casu, ut ipse, sed nominandi, neque de Sapientiæ libro, sed Ecclesiastico, propter excellentiam, inquit, virtutum suarum Panaretòs, id est, omnium virtutum capax appellatur.*

prænotatur. Constat autem & hunc librum à Jesu filio Sirach editum fuisse, & inter reliquos sacrarum scripturarum libros pari habitum veneratione.

De Isaia.

1 ISaias Propheta, qui interpretatur salus Domini, hic, postquam de altari missus calculus labia ejus purgavit, dignus efficitur Spiritus Sancti Prophetiâ. Speculaturque duo Seraphim in ænigmate duorum testamentorum, cum duodecim alis, id est, Apostolis, qui prædicatione sua (1) totum mundum volucri celeritate discurrunt, tegentes faciem, & pedes sedentis in throno Dei, id est, occultantes ea, sive quæ ante seculi fuerunt exordia, sive quæ post transactam hujus mundi figuram futura sunt. Hic tamen post visionem Judæ & Jerusalem adversus cæteras gentes, quæ in circuitu ejus sunt, prophetiæ convertit sermonem, & juxta qualitatem locorum, & vitæ diversitatem, quæ essent eis mala ventura denuntiat. Post captivitatem enim Jerusalem ruinam Babyloniæ comminatur. Deinde necem Philisthiim, vastitatem Moab, exterminium Damasci, & Ægypti commotionem, & solitudinem maris deserti, obsidionem quoque Edom, fugam & interitum Arabiæ, (2) excidium vallis Sion, subversionem etiam Tyri, sive quadrupedum. Sed figuraliter in visione Judæ Synagoga projicitur, & Ecclesia Domino copulatur. In ruina Babyloniæ confusio totius mundi, superbiaque arguitur, & finis ejus monstratur. In vastitate Moab error scientiæ secularis in silentium, luctumque mutatur. In eversione Ægypti totius mundi idolatriæ destruuntur, templique Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philisthiim luctus eorum monstratur: qui abjiciunt jugum Christi, & elevant se contra scientiam Dei. Porrò per Damascum prædicatio gentium, & ruina ostenditur populi Judæorum. Per onus maris deserti hujus seculi tentatio declaratur: & quæ illi ventura sunt, ostenduntur. Per Idumæam oritur sol justitiæ gentium, & tenebræ veniunt populo Judæorum. Per Arabiam prædicatur aqua baptismatis præbenda iis, qui fugerunt gentium errores, vel eorum blasphemias. Per vallem Sion perditio prædicatur Jerusalem, & hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt. Per Tyrum gentibus prædicatur, ut, seculi errore deposito, ad Christum Dominum convertantur. Reliqua verò ejus vel de Christo, vel de Ecclesia gentium sunt, sive de consummatione mundi. (3) Prophetavit autem annis fermè LXX. sub Regibus quatuor Judæ ordine atque genere sibimet succedentibus, id est, Ozia, Joathan, Achaz, ad ultimum Ezechia: sub quo pars magna voluminis ejus usque ad calcem texitur prophetiæ.

De

(1) Totum mundum volucri celeritate discurrunt. *Hispanismus est, pro: Per totum mundum.*

(2) Excidium vallis Sion. *Sic constanter legebant omnia exemplaria præter unum Laurentianum, cui, quod recens esset descriptum, non multum fidei tribuebamus, in quo* excidium vallis visionis, *legebatur. Isai. 22. vers. 1. Hieron. & vulgata.* Onus vallis visionis *legunt. Septuaginta interpretes* ῥῆμα τῆς φάραγγος σιών, *id est,* verbum vallis Sion, *quo loco suspicor Hebraicam lectionem ut in plerisque aliis locis, ab antiquo esse mutatam, & pro* גיא חזיון *ut habent codices Hebraici hoc tempore, & Hieron. septuaginta legisse* גיא הציון *facili inter se litterarum permutatione, lectio commutari potuit, sententia non dissimilis est, cùm Rabbi Salomo. & Rabbi David Kimhi commentariis ad eum locum contendant, vatem de valle Sion, atque Hierosolyma esse loquutum.*

(3) Prophetavit autem annis fermè lxx. *Quot annis singuli Prophetæ vaticinati sint: haud promptum est explicare. In Eusebii Chronico, nisi locus est vitiatus, ab initio vaticinii Isaiæ, usque ad ejus interitum centum fermè anni elabuntur. Neque minor est difficultas in Jeremia, quem Isidorus annis 72. & tribus mensibus prophetasse ait, & suspicor vehementer locum esse corruptum. Nam Hieron. comment. ad 1. ejus Prophetæ cap. uno, & quadraginta annis vaticinatum esse ait: præter illud tempus, quando ductus est in Ægyptum, ex Eusebii Chronico ab initio Jeremiæ Prophetiæ usque ad eversam Jerusalem colliguntur anni 45.*

De Jeremia.

1 JEremias Propheta, qui interpretatur excelsus Domini, simplex in loquendo, & ad intelligendum facilis; qui in omnibus dictis, & passionibus suis Redemptoris nostri imaginem prætulit. Hic postquam in typo Christi regna destruxit Diaboli, justitiæque vel fidei ædificavit imperium, jubetur prophetare super omnes Gentes. Ægyptum videlicet, & Palæstinos. Moab & Ammon, Edom & Damascum, & Cedar, & super regna Assur, nec non super Helan & Babyloniam, inter hæc autem videt virgam vigilantem divinæ correptionis & potestatis. Ollam quoque succensam, id est, Judaicam plebem igne carnalium desideriorum ardentem. Aspicit & duos cophinos ficorum in præfiguratione duorum populorum. Descendit & in domum figuli, & videt (1) diminutionem vasis prioris, & novi instaurationem ad designandum defectum prioris populi; & successionem futuri. Sumit etiam calicem supplicii, atque universis gentibus porrigit. Accipit & lumbare sub exemplo populi Judæorum, atque putrefactum projicit illud in dispersionem trans flumina gentium. Ostendit & calicem aureum Babylonis, per quem inebriatus est mundus lethifero idolatriæ haustu.

2 Jubetur & projicere in Euphratem volumen lapidi alligatum, ad demonstrandum interitum Babylonis, vel figuraliter totius mundi. Increpat etiam delinquentes, & ad conversionem provocat.

3 Ad ultimum plangit ruinam Jerusalem, templique excidium, & dispersionem gentis; quæque non tantum prænuntiavit, sed etiam præsentiâ vidit. Exorsus est autem duodecimo anno Josiæ Regis Judæ eo tempore, quo & Olda mulier, Prophetiaque ejus per quatuor Reges extensa est, sub Josia, & Eliacim, & Joacim, & Sedecia, sub quo eversa est Jerusalem. Annis LXXII. & tribus mensibus prophetavit, excepto illo tempore, quo post eversam Jerusalem in Ægypto cum populo fuit.

De Ezechiele.

1 EZechiel, qui in Latinum vertitur fortitudo Dei; hic figurans typicè Christum, stat juxta fluvium seculi, & præclara contuetur mysteria.

2 Cernit similitudinem gloriæ Dei, & quatuor animalia in similitudinem Evangeliorum: & rotas se invicem continentes in typo testamentorum. Videt & aurigam, id est, Christum, deorsum igne judicii, sursum electri, id est, divinitatis fulgore rutilantem. Comedit quoque librum divinæ legis, in quo scriptum est lamentum pœnitentium, & carmen justorum, & væ eorum, qui post peccatum pœnitentiam non egerunt. Dehinc accipit laterem: in quo obsessa Jerusalem pictura describitur, vel in quo sub typo Christi ejusdem Jerusalem, id est, totius Ecclesiæ, quæ est è latere Christi formata mysteria describuntur. Capit & hic Propheta somnium sinistri lateris, in (2) typo mortis peccatorum, qui ad lævam positi æterna supplicia sustinebunt: ac demùm à sinistro in dextro latere dormire jubetur propter spem eorum, qui per mutatio-

tio-

(1) Diminutionem vasis prioris. *Diminutionem pro comminutione dixit, juxta illud Terentii.* Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.

(2) *Al.* typum.

tionem morum resurrectionis gloriam obtinebunt. Aspicit interea, & duas virgas sibimet copulatas, in similitudinem circuncisionis, & gentium, sive aquilam sub Nabuchodonosor, velut Anti-Christi [1] figura, magnis alis, & volucri celeritate totius mundi imperia occupantem.

3 Plangit præterea sub specie Principis Tyri beatitudinem Diaboli, quam amisit, & ruinam ejus magnam cum lamentatione deplorat. Ad ultimum arundinem, vel funiculum gestans metitur sub specie sanctorum mysticè Jerusalem.

4 Inter hæc mystica subjicit quædam moralia: falsos [2] criminatur Prophetas, atque speculatoribus præcipit, ne reticeant malitiam. Quatuor etiam ultionum pœnas peccatoribus prædicat; animasque redire ad corpora sua prophetat. Ostendit quoque unumquemque pro se rationem Domino redditurum: nec in progeniem posse ultra diffundi labem paterni delicti. Objurgat inter hæc sub Oolla, & Oolliba, omnem turpitudinem Samariæ, & Jerusalem: nativitatemque objicit contumeliosam. Sæpè etiam ad pœnitentiam captivos provocat populos, & post prævaricationem admonet populum redire conversum. Hic autem XXXV. ætatis suæ anno, & captivitatis quinto in Chaldæa exulans prophetavit: ibique vaticinium [3] consumavit.

De Daniele.

1 Daniel, qui interpretatur judicium Dei, quique etiam de Christo cunctorum manifestior Prophetarum est. Denique iste non solùm venturum prædicavit, ut cæteri, sed etiam & tempus incarnationis, & passionis, per ordinem Regum, & numerum definivit annorum: ita ut potius non videatur futurum prædicere, sed quasi transacta narrare. Hic autem quatuor regnorum cernit frequentiùs visiones, eorumque differentias sub diversis imaginibus intromittit. De Anti-Christo quoque ostendit, quòd ipse sit cornu pusillum, id est, parvo tempore regnaturus: & decem Regibus subjugatis, solus postremis temporibus regnaturus. De consummatione Jerusalem, vel mundi, plura scribit, sive de die judicii, & regno sanctorum. In fine autem voluminis Prophetiæ suæ Susannæ historiam, [4] & Belis, draconisque fabulas ponit.

2 Hic autem liber apud Hebræos Hebraicis quidem litteris, sed Chaldaica lingua scriptus est. Prophetavit autem in Babylone, quando & Ezechiel.

De Osee.

1 Osee Propheta, qui intelligitur salvans, in duodecim Prophetis primus: profundior reliquis in sententiis, & [5] operosior intellectu. Iste ad eas tribus, quæ vocantur Ephraim,

(1) *Al.* figuram.
(2) *Al.* comminatur.
(3) *Al.* vaticinium suum.
(4) Et Belis, draconisque fabulas ponit. *Plerique codices pro fabulis*, fabulam *legebant. Hieronymus tamen prologo in Danielem, unde hæc Isidorus est mutuatus, Susannæ historiam negat, hymnum trium puerorum, Belis & draconis fabulas in Hebræo esse. Eodem modo loquitur proœmio commentariorum ad eundem Prophetam, neque vocis insolentia moveri quis debet, ut credat, Hieronymi, & Isidori testimonio Danielis vaticinium ea parte falsi accusari. Nam fabula, quæ à fando dicitur, ut ait Varro. 5. de lingua Latina, est res passim vulgata, sivè vera, sivè falsa sit. Itaque passim ea vox in utramque partem accipitur. Origenes homil. 5. in Genes.* Hic jam (*inquit*) refertur famosissima illa fabula Lot. *Euseb. 3. Hist. Ecclesiast. c. 23.* Audi fabulam, & non fabulam, sed rem gestam de Joanne Apostolo. *Hieron. ad Philip. 2.* longum est, *inquit*, si vellem Sansonis fabulam ad Christi trahere sacramentum.
(5) *Al.* peritior.

Ephraim, & Samaria, domum Joseph, & Israël loquitur, sed per Ephraim hæreticos arguit, qui recedentes ab Ecclesiæ unitate, participes facti sunt idolorum.

2 Per Samariam autem [1] eorumdem hæreticorum demonstrat figuram: qui [2] præceptorum Dei custodes esse mentiuntur: & sub prætextu veritatis mendacium colunt. Hic historialiter Judæos [3] in Christo ultimo tempore credituros pronuntiavit. Tertium quoque resurrectionis Dominicæ diem prædixit. Prophetavit autem in diebus Oziæ Regis Juda, sive Jeroboam Regis Israël, quando & Isaias.

De Joele.

1 JOel Propheta, qui interpretatur incipiens. Iste ad Judam tantùm, & Jerusalem vaticinium proferens, in principio sui voluminis post voluptuosa convivia ad luctum provocat Jerusalem, excidiumque ejus pronuntiat. Prædicat quoque vocationem gentium, & super congregatos credentes superventurum Spiritum Sanctum. Prophetavit autem sub Joatham Rege Juda, quando, & Michæas.

De Amos.

1 AMos, qui interpretatur onus, vaticinavit in [4] Samariam, & Jerusalem, tria, & quatuor scelera gentium sub totius mundi figura describens. Primum itaque scelus, quia omnes in Adam peccaverunt. Secundum, quia insitam naturæ legem immemores rationis non intellexerunt. Tertium quoque eorum, qui datæ Legi non obedierunt. Quartum inexpiabile eorum, qui in Christo non crediderunt, pro quibus sceleribus intonat Dominus ignem, id est, sententiam æterni judicii illaturum. Hic autem adventum Christi sub Dominica voce ita prædicat: Ego [5] firmans tonitruum, & creans spiritum, & [6] annuntians in hominibus Christum. Reliqua autem, quæ de Amasia & Jeroboam, sive Israël loquitur: tropologicè ad hæreticos sunt referenda. Prophetavit autem sub Rege Ozia, eo tempore, quo Osee, & Isaias.

De Abdia.

1 ABdias, qui interpretatur, servus Domini [1], inter omnes Prophetas brevior numero verborum, sed gratia mysteriorum æqualis. Iste contra Idumæam loquens increpat mysticè superbiam Edom: prioris videlicet populi audaciam, quòd Jacob fratrem suum, id est, Christum ex [7] Hebræorum stirpe creatum occiderit. In monte autem Sion, quæ est Jerusalem, futuram salutem, & sanctum, qui est Christus, annuntiat, atque in monte Esau, per quem figuratur Ecclesia gentium, futurum intonat Domi-

(1) *Al.* eorum.
(2) *Al.* præceptorum Dei Legem custodisse se mentiuntur.
(3) In Christo ultimo tempore credituros. *Archaismus est, pro in Christum: ut Æneid. 2.* Talis in hoste fuit Priamo. *Simili libertate dicendi superius dixit,* transmigratum *pro transmigrasse,* invisi sunt, *pro inviderunt, & alia, quorum inire rationem, longum esset.*
(4) *Al.* Samaria.
(5) *Al.* formans.
(6) Annuntians in hominibus Christum. *Sic quatuor codices correctiores, tres alii legebant,* annuntians in hominibus Christum suum, *ut est in ipso contextu Septuaginta interpretum, & ut legit Aug. 18. de Civit. Dei, cap. 28. Totus locus ex Amos 4. vers. 13. desumptus est, ubi vulgata editio habet:* Quia ecce formans montes, & creans ventum, & annuntians homini eloquium suum, *nimirum ut docet Hier. comment. ad eum locum, ubi ejus, & nostro tempore Hebræi legunt* מה-שחו *Septuaginta legerunt* משיחו *atque ea fuit variæ interpretationis occasio.*
(7) *Al.* eorum.

mino regnum. Prophetavit sub [1] Josia Rege Juda, quando & Michæas.

De Jona.

1 JOnas, qui interpretatur columba, tàm sermone quàm naufragio suo passionem Christi, mortemque, & resurrectionem [2] figurat: sive quod de navi in mare, tanquam de cruce in terram, projectus est, sive quòd in ventre ceti exceptus, tanquam in sepultura terræ tribus diebus, ac noctibus reconditus est, vel quòd in figura Ninive pœnitentiam mundo prædixerit. In sequentibus autem typum gerit Judæorum, qui salutem gentium, non tantùm advenire noluerunt, sed dum venit, invisi sunt. Ninive quoque gentium significat speciem. Jonas verò in hoc loco Judæorum. Nam quemadmodùm Ninivitarum salus ad æmulationem provocavit Jonam, ita redemptio gentium scandalum extitit Judæorum. Meritò & contra Orientem civitatis sedisse legitur sub umbra hederæ, quia eadem plebs separans se à salute Ecclesiæ, dolore tabida contra Christum, id est, Orientem Ecclesiæ, linguam suam movere nititur sedens sub umbra Legis; quæ umbra à verme arefacta est: [3] Quia adveniente Christo vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia nova. Prophetavit [3] autem sub Ozia Rege Juda, quando & Osee, & Amos, & Isaias prophetaverunt.

De Michæa.

1 MIchæas Propheta interpretatur Quis iste? Comminatur Samariæ iram Domini ob causam simulacrorum, interitumque [4] populo Israël venturum denuntiat. Locum etiam in quo nasceretur Christus, demonstrat. [5] Prophetavit autem sub Josia, quando & Sophonias.

De Nahum.

1 NAhum [6] qui est consolator, simulacra gentium exterminanda pronuntiat, necnon urbem sanguinum Jerusalem, post cujus interitum pedes annuntiantis pacem, id est Salvatoris adventum proclamat.

De

(1) Prophetavit autem sub Josia. *Locus est implicatissimus. Hebræi, ut Hieronymus ait initio in eundem Prophetam, sentiunt: hunc esse Abdiam illum, qui Acab tempore Prophetas pavit in specubus. Dorotheus in Synopsi eundem tertium ducem quinquagenariam ad Eliam missum ait. Utrumque Isidorus ipse sequitur, de vita & morte Sanctor. Hæc si vera sunt, non Oziæ tempore vaticinatus est, sed Josaphat, ut habent codices Septimacensis, Laurentianus, & Hispalensis in membranis. Hieronymo in Osee c. 1. Oseas, Isaias, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas σύγχρονοι fuerunt. Cum hac opinione convenit lectio, quæ est in duobus chartaceïs Hispalensibus, nempè sub Ozia esse vaticinatum. Isidorus ipse Abdiam Michææ coætaneum, Michæam Sophoniæ facit. Sophonias sub Josia vaticinatus est, quo tempore Jeremias. Itaque codices Tarraconensis & Parisiensis Prophetam hunc sub Josia vaticinatum esse ajunt. Hanc nos lectionem sequuti sumus, tametsi de Joele ait: paullò superiùs:* Prophetavit autem sub Joatham Rege Juda, quando & Michæas. *Nisi hoc etiam fortassis loco, Joatham legendum sit* Josia.

(2) *Al.* indicat.

(3) 2. *Ad Corinth. 5. vers.* 17.

(4) Prophetavit autem sub Ozia. 4. *Regum* 14. *vers.* 15. *Jeroboam filii Joas Regis Israël, qui fuit æqualis Oziæ ætate Jonam vixisse constat. Falluntur enim, qui Jonam eum puerum fuisse ajunt, quem Elias ad vitam revocavit, 4. Reg. 4. Tametsi Dorothei, Hieronymi, magnorumque aliorum virorum auctoritate nitantur.*

(5) *Al.* populi.

(6) Prophetavit autem sub Josia, quando & Sophonias. *Alii codices legunt*, sub Ozia. *Neutrum placet, mallem* sub Ezechia: *propter locum Jere. 26. vers.* 18. Michæas de Morasthi fuit Propheta in diebus Ezechiæ Regis Juda. *Ipse initio suæ prophetiæ ait.* Verbum quod factum est ad Michæam Morasthitem, in diebus Joatham Achaz, & Ezechiæ Regum Juda. *Fortassis ad Josiæ regnum pervenit, quando Sophoniam vaticinatum esse constat, quem Isidorus Michææ æqualem facit, Michæam Joeli, & Abdiæ.*

(7) Nahum qui est consolator. *Sic Septimacensis, at Tarraconensis, & Hispalensis in membranis,* consolatus, *quæ lectio haud contemnenda est. Porrò in Seder-holam Hebræi asserunt. Joel, Nahum, & Habacuc vaticinatos esse Manassis tempore, & quoniam improbus erat, subticuisse ejus nomen. Hieronymus prologo in duodecim Prophetas: In quibus autem, ait, tempus non præfertur in titulo, sub illis eos Regibus prophetasse, sub quibus, & hi, qui ante eos habent titulos prophetaverunt. Quam opinionem, unde desumpsit Hieronymus non invenio. Isidorus sanè vaticiniis Nahum, & Habacuc nulla tempora designavit.*

De Habacuc.

1 HAbacuc amplexans, sive luctator fortis in principio voluminis sui describit Diabolum cum membris, ac moribus suis: in fine verò [1] prænuntiat adventum, passionemque Salvatoris.

De Sophonia.

1 SOphonias, speculator mysteriorum Domini, & abscondens, cernit captivitatem urbis Jerusalem à Romanis futuram: per vocem clamoris à porta piscium, & per collium contritionem, id est, montis Sion, qui est collis Jerusalem, nec non & aliarum gentium eversionem prædicat, terroremque divini judicii intonat. Loquitur etiam contra Moab & Ammon, sed per ipsos, tanquam finitimi populo Dei, & proximi Catholicis sacramentis, hæretici arguuntur. Hic tertium diem resurrectionis Christi prophetat: atque in adventu Christi totum orbem sub uno jugo Domino serviturum annuntiat. Prophetavit autem sub Josia, quando & Jeremias.

De Aggæo.

1 AGgæus, qui interpretatur sollemnis. Hic in vaticinii sui textu templum Domini restaurandum præcepit, contritionem prædicat gentium, vel commotionem totius mundi prædicit; ac sub figura Zorobabel Christi vaticinatur adventum. Septuagesimo autem anno captivitatis populi prophetavit: duobus tantùm mensibus Zachariam vaticinio suo præcedens.

De Zacharia.

1 ZAcharias, qui nominatur memoria Domini: postquam jam Domini [2] * patribus prophætavit; vidit virum sedentem super equum rufum, in figura corporis Christi, roseum sanguine passionis: sive myrteta, gentium populum significantia: aspicit & cornua quatuor, sive fabros in figura gentium, quæ Judam, & Israël dispergentes, gravi pondere depresserunt. Intuetur similiter & Jesum sordibus carnis, & mortalitate vestitum, quibus ablatis, indutum immortalitate, & gloria. Cernit & lapidem, qui est Christus, septem habentem oculos, id est, septiformis spiritus plenitudinem. Inter hæc intuetur torrem & titionem extinctum, id est, Diabolum. Candelabrum videt in figura Christi cum lucernis septem, quæ sunt Ecclesiæ: nec non & duas olivas ad dexteram, & ad sinistram candelabri positas, duorum testamentorum typum significantes. Assumit quoque idem duas virgas funiculi, & decoris in typo Judæorum, & Gentium. Aspicit deinde duas mulieres, id est, hæreticorum plebes, sive Judæorum in alis suis levantes amphoram, id est, [3] diabolicam doctrinam, massamque plumbi, quod est pondus peccati gravissimum, sive volumen volans, in quo peccata hominum, & supplicia describuntur. Videt & quadrigas quatuor uno prædicationis Evangelicæ jugo currentes. Post hoc aspicit equos missos ad prædicationem mundi: Primum rufum, passione martyrii. Secundum ni-

(1) *Al.* pronuntiat.
(2) *Al.* in patribus.
(3) *Al.* Diabolum, massamque.

nigrum, squallore pœnitentiæ. Tertium album, candore baptismatis. Quartum varium, expositione & doctrina fidei. Cernit quoque & tubas sanctorum gestantes figuram, per quas Dominus mundo canit, atque angulum, in quo duo ex adverso populi conjunguntur, sive paxillum, figuraliter Christum, infixio in cordibus populorum, describit & pastorem, Anti-Christum, opus, & intentionem in sinistro habentem. Equum quoque in figura plebis hæreticorum, & ascensorem ejus, Diabolum. Prædicat etiam fontem in domo veri David patentem in lavacro regenerationis. Alia quæcumque scribit, aut de adventu Domini, aut de ejus passione sunt, aut de seculi fine, sive judicio. Pophetavit autem secundo anno Darii Regis Medorum iisdem temporibus, quibus & Aggæus: anno septuagesimo desolationis templi, & captivitatis populi.

De Malachia.

Malachias, qui interpretatur Angelus [1] Domini, in principio vaticinii sui demonstrat odium Judæorum in Esau, & dilectionem junioris populi in Jacob. In sequentibus autem veteres Judæorum victimas reprobat. Et sacrificium transferri ad gentes annuntiat. In [2] fine verò adventum Domini, diem quoque judicii, justorumque præmia, & impiorum pœnas. Joannem etiam prædicat ante primum adventum Domini missum, & Eliam ante secundum adventum [3] annuntiat esse mittendum. Inter hæc nonnulla moralia, & disciplinis congruentia explicat: in quibus corripit populum, sive sacerdotes despicientes nomen Domini, atque ejus sacramenta pollutis oblationibus, & sacrificiis violantes. Præmonet etiam Episcopos [4] doctos, & sine macula esse debere. Et citra personarum acceptionem, populos veritatem instruere: discordes quoque arguit, decimas & primitias [5] reddendas in prædicatoribus à populis Ecclesiæ præcipit. Objurgat & eos, qui conjuges [6] suas despiciunt, & aliarum amore nectuntur. Similiter & illos, qui miseriam suam dolentes felicitatem laudant eorum, qui hujus mundi prosperis perfruuntur. Prophetavit autem novissimus in Babylone, quando Aggæus, & Zacharias.

De Esdra.

1 Esdras [7] scribit populum expleto captivitatis tempore imperante Cyro Rege Persarum in Jerusalem fuisse reversum: ac sub Zorobabel, & Jesu filio Josedech sacerdote magno, sive Nohemia, muros Jerusalem, templumque & altare renovatum, jus quoque sacerdotum restitutum, & sanctæ religionis cultum, multisque opibus gentium Principumque Persarum muneribus perornatum.

De Machabæis.

1 Machabæorum libri, licet non habeantur in canone Hebræo-

(1) *Al.* Dei.
(2) *Al.* finem.
(3) *Al.* denuntiat.
(4) *Al.* bonos, & sine crimine.
(5) Reddenda à populis præcipit.
(6) Suas despiciunt, & aliarum amore nectuntur. *Duo Hispalenses: post hæc verba addunt:* Hunc autem Malachiam Hebræi Esdram intelligunt sacerdotem. Nam & complura quæ in hac prophetia scribuntur, in ejus volumine continentur. *Quæ verba tametsi Hieronym. præfat. in hunc Prophetam, & August. 20. de Civit. cap. 25. auctoritate defendi poterant, tanquam mallè assuta, loco movimus, rejecimusque in hunc locum.*
(7) *Al.* scripsit.

bræorum, tamen ab Ecclesia inter divinorum voluminum annumerantur historias. Prænotant autem prœlia inter Hebræorum duces, gentesque Persarum, pugnam quoque Sabbathorum, & nobiles Machabæi triumphos, fœdus quoque amicitiarum cum Romanorum ducibus, actaque legationum.

De quatuor Evangeliis.

1 EVangeliorum prædicatio, quamvis [1] quadrifaria sit, una est tamen: quia ex uno, eodemque ore divinitatis processit. Hæc sunt enim quatuor flumina de uno paradisi fonte manantia, quæ quadrupli unione decurrunt, ac per totum mundum cœlestis prædicationis ministrant fluenta, gratiæ, ac fidei [2] virorem infundunt. Hæc est illa in Zacharia quadriga Domini, in qua per omnem orbem evectus leni jugo colla sibi cunctarum gentium [3] subjicit. Hi sunt etiam & quos sub quatuor animalium specie visio prophetalis [4] descripsit, id est, hominis, leonis, bovis, & aquilæ. Namque primus, scilicet, Matthæus, ut homo, ordinem humanæ nativitatis designat. Secundus, scilicet, Marcus ad instar rugientis leonis statim in principio sui divinæ potestatis fortitudinem intonat. Tertius, scilicet, Lucas victimam sacerdotis præmittens, quasi [5] vituli mortem insinuat. Quartus, scilicet, Joannes, more aquilæ aspectans cœlum, terram avidus transvolat, atque nativitatem verbi occulta mysterii intelligentia penetrat, sed ex his tria illa animalia, quæ in terra gradiuntur, actualem vitam sequentes, ea tantummodo persequuti sunt, quæ homo Christus in terris temporaliter gessit. Quartum autem animal contemplationis acie cœlestia inspicit, & pauca operum plurima divinitatis sacramenta digessit. ÷ [6] Matthæus itaque in principio regalem Christi sequens prosapiam, & moralem: tamen deinceps potius disciplinam sequutus, pauca signorum & plura vivendi præcepta composuit. Item Marcus abbreviator Matthæi, ea, quæ in itinere ad rationem vitæ regendæ docebat Petrus, veloci stylo retexuit: gradiens pariter inter Lucam, atque Matthæum, plura tamen ex Matthæo commemorat, non tantum verum, sed & verborum ordinem servans. Lucas verò historiæ magis ordinem tenens, copiosiùs cæteris gestorum Christi virtutes enuntiat. Ad ultimum Joannes naturalia explicans transvolavit cœlos, & Angelos verbumque Dei reperit: & in principio fuisse annuntiavit. ⁊ Ex his primus & ultimus, ea prædicaverunt, quæ ex ore Christi audierunt, vel quæ ab illo facta, vel gesta audierunt. Reliqui medii duo ea tantummodo, quæ ab Apostolis cognoverunt: quorum quidem Matthæus Evangelium in Judæa primus scripsit, deinde Marcus in Italia tertius, Lucas in Achaja, ultimus Joannes in Asia. Ex quibus solus tantùm Matthæus prædicationis suæ historiam Hebraico perstrinsit stylo. [7] Reliqui ve-

(1) *Al.* quadrifariam.
(2) *Al.* rorem *al.* vigorem.
(3) *Al.* subegit, *vel* subjugavit.
(4) *Al.* describit.
(5) *Al.* vitulum.
(6) Matthæus itaque. *Hæc verba, usque ad illud.* Et in principio fuisse annuntiavit. *In duobus Hispalensibus tantùm erant, & suspecta fidei esse visa sunt, quo circa obelo sunt jugulata, quemadmodum totus ille locus de Epistolis B. Petri, cui initium est.* In prima autem Epistola, *usque ad extremum. Præterea nonnulla alia verba, toto opere obelo notata sunt, de quibus ut propria mentio fieret, & singulorum ratio redderetur, non judicavimus forè necessarium.*
(7) Reliqui verò Græci sermonis eloquio ediderunt. *Hæc multo commodior opinio est, omnes Evangelistas præter Matthæum Græcè scripsisse, quàm quæ nuper prodiit, Marcum Latinè scripsisse, nullo satis idoneo argumento fundata.*

verò Græci sermonis eloquio ediderunt.

De Epistolis Pauli.

1 PAulus Apostolus quatuordecim Epistolis prædicationis suæ perstrinxit stylum. Ex quibus aliquas propter typum septiformis Ecclesiæ septem scripsit Ecclesiis, conservans potius, nec excedens numerum sacramenti propter septiformem sancti spiritus efficaciam. Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, (1) ad Thessalonicenses, ad Hebræos, (2) reliquas verò postmodum singularibus edidit personis, ut rursus ipsum illum septenarium numerum ad sacramentum unitatis converteret. Argumenta autem earumdem Epistolarum hæc sunt: In primis Romanæ plebis fidem collaudat: Corinthios gemina doctrina castigat: apud Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis: Ephesios magnificat in fide, quam acceperunt: laudat Colossenses pro eo quòd in fide (3) perstiterunt: Philippenses Evangelium custodisse gratulatur: Thessalonicenses in prima Epistola, fide crevisse & operibus: in secunda, persecutiones tolerasse fortiter (4) gloriatur. Instruit quoque per Timotheum, & Titum Ecclesias. Philemonem de emendato servo Onesimo rogat. Ad ultimum Hebræos, qui in Christo crediderunt, & postmodum persecutionibus Judaicis territi à fide recesserunt; confortat, atque ad gratiam Evangelii revocat.

De Epistolis B. Petr.

1 PEtrus Apostolus scripsit duas Epistolas, quæ canonicæ nominantur. Scripsit autem iis, qui ex circuncisione credentes, in dispersione gentium erant, quæ quidem videntur quibusdam esse planiores: dum tam profundis repletæ sint sensibus, ut per eas, qui possunt perscrutari divinæ scientiæ sensum, quasi per breve quoddam receptaculum, magnas sententias, & magna sibi mysteria revelari contueantur. ⁊ In prima autem Epistola, scribit regenerationis potentiam, & Prophetas, qui prænuntiaverunt futuram Ecclesiæ in passionibus tolerantiam. Admovet deinde Pontifices in castitate vivere, &, ut parvulos, sine dolo manere. Demonstrat etiam sanctos, lapides esse vivos, & populum acquisitionis, & regale sacerdotium. Inter hæc popularibus benè vivendi ordinem instituit: hortatur mulieres subditas esse, cultuque pretioso non incedere, viros quoque ad modicum uxoribus adhærere: orationem frequentare, & cum omnibus unanimiter vivere. Præterea scribit arcæ mysterium, sive baptismi sacramentum, per quod homo à mundi actibus liberatur. Imperatque fidelibus solius divinæ voluntatis obedire præceptis, nec ultra carnis inservire desideriis. Docet etiam clerum, ac populum sibi ministrare vicissim, passionesque Christi nullum pavescere: & de domo Dei inchoare judicium: & coronari sanctos, mansuetudinem quoque & humilitatem alternam, invicem admonet observare, insidiasque Diaboli omni solicitudine præ-

(1) Ad Thessalonicenses ad Hebræos. *Hebræos non ponit in numero Ecclesiarum, quoniam ad eos scribit, ut paullò inferiùs, ait, qui à fide recesserunt.*
(2) *Al.* reliquas vero quatuor.
(3) *Al.* steterunt.
(4) *Al.* gratulatur.

præcavere, adjiciens omne opus bonum incipientis per Deum ad consummationem perduci.

2 In secunda autem Epistola alloquitur fideles, in hoc mundo quasi interfectos: atque exhortatur omnes de pejoribus ad meliora transire. Scribit etiam justorum memorias refovendas, memoratque Pseudo prophetas utriusque testamenti, qui sunt magistri mendacii. Deinde infert diluvii exemplum ad signandum interitum impiorum: & eorum, qui [1] voluptatibus peccatorum injecti, servi corruptionis effecti sunt. Scribit etiam abundare novissimis temporibus derisores, & apud Deum mille annos unum diem haberi prædicat. Inter hæc resurrectionem elementorum, novitatemque cœli, & terræ. Ad extremum de Epistolis Pauli loquitur, quas cum quidam indocti non intelligunt, pravo eas sensu evertunt.

De Epistola B. Jacobi.

1 JAcobus frater Domini scripsit unam Epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, cujus sententiæ immensam scientiæ claritatem legentibus videntur infundere.

De Epistolis B. Joannis.

1 JOannes Apostolus tres scripsit Epistolas: quarum prima, officium charitatis commendans, tota in amore Dei, & fraterna dilectione versatur.

2 [2] Secunda quoque, quam Electæ Dominæ scripsit, dilectionis hortatur studium: denotat etiam seductores, & ab hæreticis admonet declinandum.

3 Tertia autem Cajo scribit, in qua collaudat eum in studio veritatis, & opere misericordiæ: deinde denotat proterviam cujusdam Diotrepis, & Demeterio testimonium perhibet veritatis.

De Epistola Sancti Judæ Apostoli.

1 JUdæ Epistola increpat blasphemantes in Christo, & quosdam impudicos sub exemplo impiorum, qui per superbiam & luxuriam sempiternis ardoribus traditi sunt, pro quibus admonet Ecclesiam, ut eos arguat, & ad pœnitentiam cohortetur.

De Actibus Apostolorum.

1 APostolorum historia nascentis Ecclesiæ fidem, opusque describit, cujus quidem scriptor Lucas Evangelista monstratur. Continet autem ea, quæ in Judæa vel gentibus per gratiam Spiritus Sancti tàm à Petro, quàm ab aliis Apostolis, & specialiter à Paulo operata, vel gesta sunt.

De Apocalypsi.

1 JOannes, postquam scribere septem jubetur Ecclesiis, aspicit filium hominis sedentem in throno & viginti quatuor seniores, & quatuor animalia [3] procedentia ante thronum, in dextera quoque sedentis librum septem sigillis signatum; in quo bellum, egestas, mors, clamor inter-

(1) *Fortè* voluptatibus peccatorum illecti.

(2) Secunda; quoque quam Electæ Dominæ scripsit. *Primam Joannis Epistolam ad Parthos scriptam esse Higinius in sua Epistola decretali, & August. 2. quæst. Evangel. q. 39. affirmant. Cassiodorus lib. de Divin. Lection. cap. 14. ait:* Epistola Petri ad Gentes Judæ, Jacobi, & Joannis ad Parthos.

(3) *Al.* procidentia.

fectorum, finis quoque mundi notatur, & seculi. Describit deinde duodena millia servorum Dei, qui signantur in frontibus, ibi septem Angeli tubis canunt sequenti grandine, & igne cum sanguine in terra. Tertia quoque pars terræ ibi comburitur, & tertia pars maris sanguis efficitur: astraque ipsa rutilantia tertiam fulgoris partem amittunt: ibi de fumo putei locustæ producuntur Dæmoniorum accipientes potestatem lædendi, qui non sunt agni cruore signati. Præterea comedit Evangelista librum Testamenti oris prædicatione suavissimum, & operis difficultate amarum. Metiturque cœleste templum, describitque verba viginti quatuor seniorum, & Arcam Testamenti, ac mulierem amictam sole, pugnamque in cœlis Michaelis cum dracone, ruinamque draconis. Conspicit præterea & Anti-Christi figuram habentem capita regni septem, & cornua potestatis, & numerum nominis. Narrat inter hæc & canticum Testamenti novum, speculaturque Angelos gestantes (1) pateras, cernitque similiter interitum bestiæ, & beatitudinem eorum, qui corporis sui vestimenta absque carnis voluptate munda servaverunt. Exequitur deinde interitum meretricis Babyloniæ, & nuptias agni, adventum judicii, interitumque Anti-Christi, & sempiternam punitionem Diaboli. Ad ultimum memorat resurrectionem mortuorum, cœlique novitatem & terræ, descriptionemque Jerusalem, flumen etiam baptismi mundum, lignumque vitæ Dominum Jesum Christum.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,

LIBER PRIMUS.

DE ORIGINE OFFICIORUM.

DOMINO MEO ET DEI SERVO FULGENTIO EPISCOPO,

ISIDORUS.

QUÆRIS à me originem officiorum, quorum magisterio in Ecclesiis erudimur, ut quibus sint inventa auctoribus, brevibus cognoscas indiciis. Itaque, ut voluisti, libellum de origine officiorum misi ordinatum ex scriptis vetustissimis auctorum, ut locus obtulit, commentatum, in quo pleraque meo stylo elicui, nonnulla vero, ita ut apud ipsos erant, admiscui. Quo facilius lectio de singulis fidei auctoritatem teneret. Si qua tamen ex his displicuerint, erroribus meis paratior venia erit, quia non sunt referenda ad culpæ meæ titulum, de quibus testificatio adhibetur auctorum.

PRÆ-

(1) *Al.* phialas, *alii* citharas.

PRÆFATIO.

EA, quæ in officiis Ecclesiasticis celebrantur, partim Sanctarum Scripturarum auctoritate, partim Apostolica traditione, vel consuetudine universalis Ecclesiæ statuta reperiuntur. Quorum quidem primordia repetentes, à quibus exorta fuerint (ut prædiximus) auctoribus referamus.

CAPUT PRIMUM.

De Ecclesia, & vocabulo Christianorum.

[1] PRIMUM à Sancto Petro Ecclesia in Antiochia est fundata, ibique primùm nomen Christianorum per ejus est prædicationem exortum, sicut actus Apostolorum testantur. Vocantur autem Christiani derivato vocabulo ex nomine Christi. Nam sicut ex Judæ nomine vocabulum traxerunt Judæi, à quo in illa gente regiæ stirpis dignitas claruit: ita à Christo Christianæ genti nomen inhæsit. [1] Cujus & in gentibus, & in Judæis prærogativa est dignitas potestatis. [2] Ecclesia autem vocatur propriè, propter quod omnes ad se vocet, & in unum congreget. Catholica autem ideo dicitur, quia per universum mundum est constituta: vel quoniam Catholica, hoc est, generalis in ea doctrina est, ad instructionem hominum de visibilibus, atque invisibilibus, cœlestium, ac terrestrium: vel propter quod omne hominum genus trahit ad se ad pietatis subjectionem, tàm principum, quàm etiam qui principantur, oratorum, & idiotarum: vel propter quod generaliter curat omnium peccata, quæ per corpus & animam perficiuntur.

CAPUT II.

De Templis.

1 TAbernaculum Moyses legislator primum Domino condidit. Salomon deinde templum [3] prudentiâ peritus instituit. Nostrorum post hæc temporum fides in toto mundo Christi [4] altaria consecravit.

CAPUT III.

De Choris.

1 CHoros idem Moyses post transitum Rubri maris primus instituit, & utrumque sexum, distinctis classibus, se ac sorore præeunte, canere Domino in choris carmen triumphale perdocuit. [5] Chorum autem ab imagine factus coronæ, & ex eo ita vocatus. Unde & Ecclesiasticus liber scribit: stantem sacerdotem ante aram,

(1) Cujus & in gentibus & in Judæis prærogativa est dignitas potestatis. *Ita uterque m. s. quod ferri posse video. Sic enim apud Ciceronem* prærogativa centuria & prærogativum omen comitiorum *& apud Cyprianum lib. 5. Epist. 13.* prærogativa communicatio *legitur. Sed vereor, ne vox* dignitas *interpretatio fuerit* prærogativæ, *alienaque sit: Ambros. lib de Noe & Arc. cap. 24.* Hæc prærogativa potestatis in cæteris animantibus videtur hominib. atributa & in superiorib. partib. *Et in lib. de Incarn. Dominicæ sacram. cap. 19.* Vident igitur in verbis prærogativam quandam potestatis esse. *Nisi quis* prærogativam dignitatis, & potestatis *malit, quòd est aliquanto plenius.* Neque solis sacerdotibus prærogativa est dignitatis, *ait auctor libri de Cardinalib. operib. Christi apud Cyprianum.*

(2) Ecclesia autem &c. *Omnia usque ad finem capitis sunt verba Cyrilli Jerosolymitani Catech. 18. ex veteri interpretatione.*

(3) Prudentia peritus. *Ita uterq. m. s.* prudentiam peritus *impress.*

(4) Christi altaria. *al. atria.*

(5) Chorus ab imag. fact. *Idem lib. 6. Etymolog. cap. ultim. At Plato 2. de Legib.* ἀπὸ τῆς χαρᾶς *chorum duci maluit.*

aram, & in circuitu ejus coronas fratrum. Chorus enim propriè multitudo canentium est, quique [1] apud Judæos non minus à decem constat canentibus, apud nos autem incerto numero à paucioribus, plurimisve sine ullo discrimine constat.

CAPUT IV.

De Canticis.

1 CAnticum idem tunc Moyses primus invexit quando percussa Ægypto decem plagis, & Pharaone submerso cum populis per insueta maris itinera ad desertum gratulabundus egressus est, dicens: Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est. Deinde Debora non ignobilis fœmina in libro Judicum hoc ministerio functa reperitur. Postea multos non solùm viros, sed etiam fœminas spiritu divino completas Dei cecinisse mysteria. [2] Canticum autem est vox hominis: Psalmus autem qui canitur ad psalterium.

CAPUT V.

De Psalmis.

1 PSallere usum esse primum post Moysen David prophetam in magno mysterio prodit Ecclesia. Hic enim à pueritia in hoc munus specialiter à Domino electus, & [3] cantorum princeps, Psalmorumque thesaurus esse promeruit, cujus psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suavium ab Ecclesia frequentatur, quo faciliùs animi ad compunctionem flectantur. Primitiva autem Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret resonare psallentem, ita ut pronuntianti vicinior esset, quàm canenti. Propter carnales autem in Ecclesia, non propter spirituales consuetudo cantandi est instituta: ut, qui verbis non compunguntur, suavitate modulaminis moveantur. Sic namque & beatissimus Augustinus in libro Confessionum suarum consuetudinem canendi adprobat in Ecclesia, ut per oblectamentum, inquit, aurium, infirmior animus [4] ad affectum pietatis exurgat. Nam in ipsis sanctis dictis religiosis & ardentiùs moventur animi nostri ad flammam pietatis, cum cantatur, quàm si non cantetur. Omnes enim affectus nostri, pro sonorum diversitate, vel novitate, nescio qua occulta familiaritate, excitantur magis, cum suavi, & artificiosa voce cantatur.

CAPUT VI.

De Hymnis.

1 HYmnos [5] primum eundem David prophetam condidisse, ac cecinisse, manifestum est, deinde & alios prophetas. Postea quidem & tres pueri in fornacem positi convocata omni creatura creatori omnium hymnum canentes dixerunt. Itaque

(1) Apud Judæos non minus à decem. *Honos est in eo habitus Decalogo. Nam & psalterio propterea decachordo sunt usi, cum apud alios novem tantùm chordis constitisse dicat Athenæus. Sola quoque decem instrumenta agnoscunt recentiores Hebræi ad hymnor. modulationem. Quod autem non minus à decem dixit: eodem modo locutus est lib. 3. Etymolog. cap. 3. & sæpè alias, neque id sine exemplo, ut eo loco ostensum est.*

(2) Canticum autem est vox hom. *Ruffinus (sive Hilarius) in Prologo Psalmor.* Psalmus est cum cessante voce, pulsus tantum organi canentis auditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua utens, neque in consonum organi astrictus obsequium, hymno canoræ tantùm vocis exultat. Psalmus autem cantici est, cum organo præcinente, subsequens & æmula organo vox chori cantantis auditur, modum psalterii vocis imitata. Canticum vero Psalmi est, cum choro ante cantante, humanæ cantationis hymno ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterio suavitate modulatur.

(3) Cantorum princeps. *Ex Roman. edit.* cunctorum princeps *Gotth.*

(4) Ad affectum pietatis exurgat. In effectum pietatis assurgat, *apud August.*

(5) Hymnos primum eundem David. *Nam librum Psalmorum eund. Hymnor & Soliloquiorum vocari ait Ruffinus.*

que [1] & in hymnis, & in Psalmis canendis non solùm Prophetarum, sed etiam ipsius Domini, & Apostolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re utilia ad movendum piè animum, & ad inflammandum divinæ dilectionis affectum. Sunt autem divini hymni, sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus Episcopus Pictaviensis eloquentiâ conspicuus hymnorum carmine floruit primus. Post quem Ambrosius Episcopus vir magnæ gloriæ in Christo, & in Ecclesia clarissimus doctor, copiosus in hujusmodi carmine claruisse cognoscitur, atque iidem hymni ex ejus nomine Ambrosiani vocantur, [2] quia ejus tempore primum in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt, cujus celebritatis devotio dehinc per totius occidentis Ecclesias observatur. [3] Carmina autem quæcunque in laudem Dei dicuntur, hymni vocantur.

CAPUT VII.

De Antiphonis.

1 ANtiphonas [4] Græci primi composuerunt duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Seraphim, duoque Testamenta invicem sibi conclamantia. Apud Latinos autem primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas [5] constituit, Græcorum exemplum imitatus. Ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum usus increbuit.

CAPUT VIII.

De Precibus.

1 PRecibus Dominum deprecari Christus nobis & composuit, & constituit. Cum ergo quærerent supplicare Apostoli Deo, & nescirent quomodo præcarentur, dixerunt Christo: Domine doce nos orare, id est, compone nobis preces. Statim Dominus [6] de libro juris cœlestis docuit, quomodo orarent, vel quomodo Deum impetrarent. Ex hoc perducta consuetudo Ecclesiæ Deum precibus exposcere contra ægritudines animæ, & uti precibus ad instar earum, quas constituit Christus, quasque primi Græci cœperunt componere, quibus Domino supplicarent.

CAPUL IX.

De Responsoriis.

1 REsponsoria [7] ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & vocata hoc nomine, quòd uno canente, [8] chorus consonando respondeat. Antea autem id solus quisque agebat: nunc interdum unus, interdum duo, vel tres communiter canunt, choro in plurimis respondente.

CA-

(1) In hymnis & Psal. *usq. ad* exempl. *Leguntur hæc Concil.* 4. *Tolet. cap.* 12. *& apud Gratian. de consec. d.* 1. *cap.* de hymn.

(2) Quia ejus tempore in Eccles. Mediolan. *Augustinus.* IX. *confess. cap.* 6. &. 7. Non longè cœperat Medionalensis Ecclesia hoc genus consolationis, & exortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus, & cordib. Nimirum annus erat, aut non multò amplius, &c.

(3) Carmina autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur. *Canuntur mallem. Id enim omnino exigit hymni ratio Ruffino & Augustino auctoribus, sic enim ille :* Hymni sunt cantus laudem Dei continentes. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus. Si sit laus Dei, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo, ut si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. *Eadem Aug. in Ps.* 72. *totidem, aut pluribus etiam verbis. Quæ etiam relata sunt in* VI. *Etymolog.*

(4) Antiphonas Græci. *Vid. Paulin. Sigebert. & Rodulph. apud Pamelium lib.* 1. *Liturg.*

(5) Instituit *Al.* constituit.

(6) De libro Juris cœlestis. *Laboravimus, ut verba auctori suo redderemus. Nam quin Isidoro antiquiora sint, non dubitamus. Tertulliani, aut Cypriani visa sunt aliquando. Nunc magis adducimur, ut Augustini esse credamus. Is enim Ep.* 118. *ad Januarium cap.* 4. Non enim mihi, *inquit*, de libro Dei hæc recitaturus est. *Nam proximum videtur, ut Christus Dominus de Juris cœlestis libro recitet.*

(7) Responsoria ab Italis. *Idem* 6. *Etymolog. nisi quòd illic* Responsorios *dicit, ut in Regul. Monach. cap. de Offic.*

(8) Chorus consonando. *Nempe idem respondendo. Sic enim in etymologiis* quod uno canente chorus id respondeat.

CAPUT X.

De Lectionibus.

Lectiones pronuntiare antiquæ institutionis esse Judæorum traditio docet. Nam & ipsi legitimis, præfinitisque diebus ex Lege & Prophetis lectione in Synagogis utuntur, & hoc de veteri patrum institutione servantes. Est autem lectio non parva audientium ædificatio. Unde oportet, ut quando psallitur, psallatur ab omnibus: cum oratur, oretur ab omnibus: (1) cum lectio legitur, facto silentio, æquè audiatur à cunctis. Nam & si tunc superveniat quisque cum lectio celebratur, adoret tantùm Dominum & præsignata fronte aurem sollicitè accommodet. Patet tempus orandi, cum omnes oramus: patet cum volueris orare privatim: obtentu orationis ne perdideris lectionem. Quia non semper eam quilibet paratam potest habere, cum orandi potestas in promptu sit, nec putes parvam nasci utilitatem ex lectionis auditu. Siquidem oratio ipsa fit pinguior, dum mens recenti lectione saginata, per divinarum rerum, quas nuper audivit, imagines currit. Nam & Maria soror Marthæ, quæ sedens ad pedes Jesu, sorore neglecta, verbum intentiùs audiebat, bonam partem sibi elegisse Domini voce firmatur. Ideò & Diaconus clara voce silentium admonet: ut, sive dum psallitur, sive dum lectio pronuntiatur, ab omnibus unitas conservetur: ut quod omnibus prædicatur, æqualiter ab omnibus audiatur.

CAPUT XI.

De Libris testamentorum.

1 Pronuntiantur autem lectiones in Christi Ecclesiis de Scripturis Sanctis. Constat autem eadem sacra Scriptura ex Veteri Lege, & Nova. Vetus Lex illa est, quæ data est primùm Judæis per Moysen, & Prophetas: quæ dicitur Vetus Testamentum. (2) Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus, utique à Prophetis, scriptum est, atque signatum. Nova verò lex est Evangelium, quòd dicitur Novum Testamentum, quòd per ipsum filium Dei Christum, & per suos Apostolos dedit. Illa lex vetus velut radix est, hæc nova velut fructus ex radice, ex lege enim venitur ad Evangelium. Siquidem Christus, qui hîc manifestatus est, ante in lege prædictus est. Immò ipse locutus est in prophetis, sicut scriptum est: qui loquebar ecce adsum, Legem quidem præmittens, velut infantibus pædagogum, Evangelium verò perfectum vitæ magisterium jam adultis omnibus præstans. Ideo in illa operantibus bona terræ promittebantur, hîc verò sub gratia ex fide viventibus regnum cœleste tribuitur. Evangelium autem dicitur bonum nuntium, & re vera bonum nuntium, ut, qui susceperint, filii Dei vocentur. Hi sunt autem libri Veteris Testamenti, quos ob amorem doctrinæ, & pietatis, legendos, recipiendosque Ecclesiarum principes tradiderunt.

2 Primùm namque Legis, id est, Moysi libri quinque sunt. Genes. Exodus, Leviticus, Numeri, Deutero-

no-

(1) Cum lectio legitur, facto silentio. *Ambros. in præf. psalt.* Quantum laborantur in Ecclesia, ut fiat silentium, cum lectiones leguntur?

(2) Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus *Venerecundior notatio, quàm si Testamentum à testatoris monumento, aut testes à testamento deduxisset, quod utrumque fecit* 5. Etymolog.

nomium. Hos sequuntur historici libri sedecim, Jesu Nave scilicet, & Judicum libri singuli, sive Ruth, Regum etiam libri quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Tobiæ quoque, & Esther, & Judith singuli, & duo Machabæorum. Super hos prophetici libri sedecim: sunt Isaias, Jeremias, & Ezechiel, & Daniel, libri singuli: duodecim quoque Prophetarum libri singuli, & hæc quidem prophetica sunt. [1] Post hæc versuum octo libri habentur, qui diverso apud Hebræos metro scribuntur, id est, Job liber, & Psalmorum, & Proverbiorum, & Ecclesiastes, & Cantica Canticorum, liber Sapientiæ & Ecclesiasticus, Lamentationesque Jeremiæ, sicque complentur libri Veteris Testamenti quadragintaquinque. Novi autem Testamenti, primum quatuor Evangelia sunt Matthæi, Marci, Lucæ, & Joannis. Hos quatuordecim pauli Apostoli epistolæ sequuntur. Quibus etiam subjunctæ sunt septem Catholicæ epistolæ, Jacobi, Petri, Joannis, & Judæ, Actus quoque duodecim Apostolorum, quorum omnium signaculum est Apocalypsis Joannis, quod est revelatio Jesu Christi, qui omnes libros & tempore concludit, & ordine. Hi sunt libri canonici septuaginta duo, & ob hoc Moyses elegit presbyteros, qui prophetarent. Ob hoc & Jesus Dominus noster septuaginta duos discipulos prædicare mandavit. [2] Et quoniam septuaginta duæ linguæ in hoc mundo erant diffusæ, congruè providit Spiritus Sanctus, ut tot libri essent, quot nationes, quibus populi ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur.

CAPUT XII.

De Scriptoribus sacrorum librorum.

1 Veteris autem Testamenti, secundùm Hebræorum traditionem hi scriptores habentur: primus Moyses scripsit Pentateuchum, Jesus Nave edidit librum suum. Judicum autem, & Ruth & [3] Samuelis primam partem conscripsit Samuel: sequentia Samuelis usque ad calcem scripsit David. [4] Malachim autem in commune totum edidit Jeremias. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias. Job librum Hebræi Moysen scripsisse putant, alii unum ex prophetis. [5] Psalterium vero scripserunt decem Prophetæ, id est, Moyses, David, Salomon, Asaph, Etham, Idithum, & Eman, & filii Core, id est, Asir, Elcana, Abiasaph. Sunt qui & Esdram, & Aggæum, & Zachariam scripsisse dicant. Salomon scripsit, Proverbia, Ecclesiastem, & Cantica Canticorum. Isaias scripsit librum suum, Jeremias librum suum cum lamentationibus ejus. [6] Viri Synagogæ sapientes scripserunt Ezechielem, duodecim Prophetas Danielem, & Paralipomenon & Es-

(1) Post hæc versuum octo libri. *Quinque tantùm priores recenset Cyrill. Catech. 4. & sapientiam Hebraicè scriptam reperisse se negat Hieronymus. At Isidorus non sua, sed aliena, nunc suis, nunc aliorum verbis se tradere in his libris præ se fert. Dicet autem paullò post ex Sapientis cujusdam testimonio, librum hunc ab Hebræis aliquando receptum, postea rejectum.*

(2) Quoniam lxxii. linguæ *Clem. Alexand. Stromat. lib. 1. ab Ephoro & scriptoribus aliis* lxxv. *tum gentes, tum linguas prodi, ex Moysi verbis.* Erant autem omnes animæ ex Jacob. lxxv. quæ descenderunt in Egyptum. *Sed linguas, dialectosve videri* lxxii. *planè fuisse, ut nostræ tradunt scripturæ. Quod se etiam colligere tradunt Hebræi, è familiar. numero, totidem namque censeri Genes. cap. 10.*

(3) Et Samuelis primam partem. *Idem sensit Diodorus, qui Samuelis 9. verba illa.* Nam videntem vocabat populus, qui nunc propheta dicitur, *non ipsius Samuelis, sed ejus, qui Samuelis scripta collegit, verba fuisse vult, Isidoro sat fuit monuisse, non se de suo, sed de Hebræor. sensu, & traditione loqui.*

(4) Malachim totum edidit Jeremias. *Nihilo id certius.*

(5) Psalterium vero scripserunt decem. *Ii scilicet quorum nomina in Psalmor. titulis præscribuntur. Id verò persuadere alicui fortasse possent, nisi Adamo, & Melchisedecho suos etiam Psalmos assignarent, illi nonagesimum primum, huic centesimum nonum.*

(6) Viri synagogæ sapientes scripserunt Ezech. & Hest. *Fabellæ Judæor.*

Esther. Esdras scripsit librum suum. Omnes autem hos libros idem Esdras Propheta scriba post incensam legem à Chaldæis, dum Judæi regressi fuissent in Jerusalem, divino afflatus spiritu reparavit. Cunctaque Prophetarum volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit: totumque testamentum in XXII. libros constituit: ut tot libri essent in Lege, quod habentur & litteræ. (1) Primam post Esdram editionem de Hebræo in Græcum LXX. interpretes ediderunt sub Ptolæmeo Ægyptio Rege, successore Alexandri, qui in legendo studiosus fuit, omniumque libros gentium congregavit. Iste enim ab Eleazaro, qui erat princeps sacerdotum multa dona mittens ad templum, petiit, ut seni de duodecim tribubus Israël transmitterentur, qui interpretarentur omnes libros. Et, ut fidem interpretationis adverteret, singulis eorum, qui fuerant destinati, singulas cellulas dedit, & assignans omnibus omnes scripturas, jussit interpretari. Qui, cùm per septuaginta dies istius rei negotium adimplessent: omnium simul interpretationes, quas per diversas cellulas segregati, nullo ad ullum propinquante fecerunt, congregavit in unum. Atque ita omnes libri interpretati per Spiritum Sanctum inventi sunt, ut non solùm in intellectu, verùm etiam in sermonibus consonantes invenirentur. Hæc fuit prima interpretatio vera, ac divina. Hos libros meditari omnium gentium Ecclesiæ primùm cœperunt, eosdemque de Græco in Latinum interpretantes primi Ecclesiarum provisores tradiderunt, Post hæc secundam editionem Aquila, tertiam, & quartam Theodotion, & Symmachus ediderunt, ambo Judæi proselyti. Quintam verò, & sextam editionem Origenes repetit, & cum cæteris supradictis editionibus comparavit. Hi sunt itaque tantùm, qui scripturas sacras de Hebræo in Græcum verterunt. Qui etiam & numerantur. Nam Latinòrum interpretum, qui de Græco in nostrum eloquium transtulerunt, ((2) ut meminit Sanctus Augustinus) infinitus numerus. Si cui enim (inquit) primis fidei temporibus ad manus venit codex Græcus, atque aliquantulum sibi utriusque linguæ peritiam sumpsit, ausus est statim interpretari, atque inde accidit, tam innumerabiles apud Latinos extitisse interpretes. De Hebræo autem in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras scripturas convertit. Cujus editione generaliter omnes Ecclesiæ usquequaque utuntur, pro eo quòd veracior sit in sententiis, & clarior in verbis. Librum sapientiæ Salomon scripsisse probatur testimoniis illius, quibus ibi legitur: Tu me (inquit) elegisti regem populo tuo, & dixisti, ut ædificarem templum in nomine sancto tuo, & in civitate habitationis tuæ. Hoc opus Hebræi (ut quidam sapientium meminit) inter canonicas scripturas recipiebant. Sed postquam comprehendentes Christum interfecerunt, memorantes in eodem libro tam evidentissima de Christo testimonia, quibus dicitur: Dixerunt inter se impii, comprehendamus justum, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & promittit Dei scientiam se habere, & filium Dei se nominat. Et infrà

(1) Primam post Esdram. *Quæ de* lxx. *interpretum editione refert, usque ad verbum* invenirentur, *leguntur in Cyrilli Cathechesi* 4. *Eademque Justinus, Irenæus, Augustinus, Philo, atque alii prodidere. Sed ridet Hieronymus quæ de Cellulis referuntur. Neque huic, neque illis nostror. Theologorum studia desunt. Nec minore contentione de ea quoque re dissident, omnesne Veteris Testamenti, an soli quinque Moysi libri ab illis sunt conversi.*

(2) Ut meminit S. Augustinus. *Lib.* 2. *de Doct. Christ. cap.* 11. *idem in Novo Testamento accidisse ait Hieronymus Epist.* 123. *ad Damasum, tot pane fuisse exemplaria, quot codices.*

frà: Si enim verè est filius Dei, suscipiet illum, & liberavit eum de manu contrariorum. Ac deinde, ut sciamus reverentiam illius, & probemus patientiam ejus, morte turpissima condemnemus eum: Collatione facta, ne nostri eis pro tam aperto sacrilegio derogarent, à propheticis eum voluminibus reciderunt, legendumque suis prohibuerunt. Librum autem Ecclesiasticum composuit Jesus filius Sirach Hierosolymitani nepos Jesu sacerdotis, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquii similitudinem Salomonis titulo prænotatur. Præterea Judith, & Tobiæ sive Machabæorum libros, qui auctores scripserunt, minimè constat. In Novo autem Testamento quatuor libros Evangeliorum, quatuor Evangelistæ singulos scripserunt, quorum solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. Paulus Apostolus suas scripsit epistolas, ex quibus novem septem Ecclesiis destinavit, reliquas discipulis suis misit, Timotheo, Tito, & Philemoni. (1) Ad Hebræos autem epistolam, plerisque Latinis ejus esse incertum est propter dissonantiam sermonis. Eandemque alii Barnabam conscripsisse, alii à Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nomine suo epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda à quibusdam ejus esse non creditur, propter styli, sermonisque distantiam. Jacobus suam scripsit epistolam. Quæ & ipsa nonnullis ejus esse negatur, sed sub nomine ejus ab alio dictata existimatur. Joannis epistolas tres idem Joannes edidit, quarum prima tantùm à quibusdam ejus esse asseritur, reliquæ duæ Joannis cujusdam presbyteri existimantur, cujus juxta Hieronymi sententiam alterum sepulcrum apud Ephesum demonstratur. Judas suam edidit epistolam. Actus Apostolorum Lucas composuit, sicut audivit, vel vidit. Apocalypsin Joannes Evangelista scripsit eodem tempore, quo ob Evangelii prædicationem in insula Pathmos traditur relegatus. Hi sunt scriptores sacrorum librorum, divina inspiratione loquentes, atque ad eruditionem nostram præcepta cœlestia dispensantes. Auctor autem earundem scripturarum Spiritus Sanctus esse creditur. Ipse enim scripsit, qui per Prophetas suos scribenda dictavit. Jam tibi post Psalmorum originem, atque hymnorum, post sanctorum etiam librorum numerum, postulata sequenquentia prænotabo.

CAPUT XIII.

De Laudibus.

LAudes, (2) hoc est, Alleluja canere, canticum est Hebræorum, cujus expositio duorum verborum interpretatione consistit, hoc est, laus Dei, de cujus mysterio Joannes in Apocalypsi refert spiritu revelante vidisse, & audisse vocem cœlestis exercitus Angelorum, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem validorum tonitruum dicentium Alleluja. Ex quo nullus debet ambigere hoc laudis mysterium, si digna fide, & devotione celebretur, Angelis esse con-

(1) Ad Hebræos autem Epist. *Ex Hieronymi catalogo. At nunc dubitandi nullus relictus locus post concilior. sequentium decreta. Quæ de Petri, Jacobi, & Joannis Epistolis dicuntur, ex eodem sunt catalogo. De Apocalypsi, quoniam etiam ante Hieronymi ætatem recepta fuerat, neglexisse videtur Isidorus eos, qui illam suo tempore non reciperent, contra quos est Concilii Toletani* IV. *canon.* 16.

(2) Laudes. *Quid Laudes appellet, & ipse satis superque declarat: & cujus ex concilio* IV. *Tollet. magis adhuc constare poterit. Ut mirum sit tam manifesta in luce quantas sibi ipse tenebras offuderit, qui magno negotio contenderit, ut hæc, plurium capitum inverso ordine, post caput de Matutinis collocaret. Cum neque quid Laudes, neque quid Matutinæ preces apud Isidorum sit, posset ulla ratione dispicere. Ac de Matutinis suo loco. Laudes hoc loco canticum Alleluja dicitur, quod in aliis regionibus, (ut nunc ubique fit) ante Evangelii lectionem, in Hispania post Evangelium decantari ea Synodus præcipit can.* X. *&* XI.

conjunctum. Alleluja autem, sicut & Amen, de Hebræa in Latinam linguam nequaquam transfertur, non quia interpretari minimè queant, sed, sicut ajunt Doctores, servatur in eis antiquitas propter sanctiorem auctoritatem. [1] In Africanis autem regionibus non omni tempore, sed tantùm Dominicis diebus, & quinquaginta post resurrectionem Domini Alleluja cantatur, pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verumtamen apud nos secundùm antiquam Hispaniarum traditionem præter dies jejuniorum, vel Quadragesimæ omni tempore cantatur Alleluja, scriptum est enim, semper laus ejus in ore meo. Quòd verò post consummatam Psalmorum, sive lectionum prædicationem, Alleluja in fine cantatur: hoc in spe futura facit Ecclesia: significans post annuntiationem regni cœlorum, quæ in hac vita per utrumque testamentum mundo prædicatur, actionem nostram, non esse futuram nisi in laudem Dei, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Hinc est, quòd & liber Psalmorum in laude concluditur, ut eadem post finem seculi laus æterna monstretur.

CAPUT XIV.

De Offertoriis.

1 OFfertoria, [2] quæ in sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicio est, veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur, sic enim dicit: Porrexit, inquit, sacerdos manum suam in libationem, & libavit de sanguine uvæ, & fudit in fundamento altaris odorem divinum excelso principi: Tunc exclamaverunt filii Aaron in tubis productilibus, & sonuerunt, & auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram Deo. Non aliter & nunc in sono tubæ, id est, in vocis prædicatione cantu accendimur, simulque corde, & ore laudes Domino declamantes jubilamus in illo scilicet vero sacrificio, cujus sanguine salvatus est mundus.

CAPUT XV.

De Missa, & Orationibus.

1 ORdo autem Missæ, & orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primum à sancto Petro est institutus, [3] cujus celebrationem uno, eodemque modo universus peragit orbis. Prima earundem oratio admonitionis est erga populum, ut excitentur ad exorandum Deum. Secunda invocationis ad Deum est, ut clementer suscipiat preces fidelium, oblationesque eorum. Tertia autem effunditur pro offerentibus, sive pro defunctis fidelibus, ut per idem sacrificium veniam consequantur. Quarta post hæc infertur pro osculo pacis: ut charitate reconciliati omnes invicem, dignè sacramento corporis, & sanguinis

(1) In Africanis autem regionibus. *Ex Ep.* 119. *August. ad Januarium cap.* 15. *&* 17. Actionem nostram non esse futuram, *usque ad* laudabunt te. *Verba sunt Augustini cap.* 15.

(2) Offertoria quæ in sacrificior. honore canuntur. *Gentiles quoque in libationib. graviores quosdam sonos adhibuisse, qui magnam partem spondæis pedib. constarent, unde nomen huic pedi datum, qui & Pontificius propterea dictus est, notum ex Terentiani versib.*

Qui quod in templis canorus à sono vocis malæ
Aurib. libantis obstat, & favet, σπονδεῖος est.

Eam vicem ubi cantores organaque desunt, tintinabulor. rota antiquo jam ritu præstant.

(3) Cujus celebrationem. *Traditam à Petro, quem ad consecrationis verba quidam tres orationes, alii solam Dominicam initio adhibuisse dicunt. Aucta deinde alia ab aliis tum preces, tum ceremoniæ, ut videmus in Patrum liturgiis. Nam & illud Pauli* 1. *ad Corinth.* 11. Cætera autem cum venero disponam, *ad id refert Aug. Epist.* 118. *cap.* 6. *Isidorus ordinem, qui ætate sua in Concil. Tolet.* IV. *jussus est per omnem Hispaniam, & Galliciam observari, tantum refert. Qui tamen ordo non idem prorsus retinetur in Mozarabo Missali, quod advertit etiam Jacobus Pamelius.*

nis Christi consocientur: quia non recipit dissensionem cujusquam Christi indivisibile corpus.[1] Quinta deinde infertur illatio in sanctificatione oblationis, in qua etiam & ad Dei laudem terrestrium creaturarum, virtutumque cœlestium universitas provocatur, & Osanna in excelsis cantatur, quòd, Salvatore de genere David nascente, salus mundo usque ad excelsa pervenerit. Porrò sexta exhinc succedit conformatio sacramenti, ut oblatio, quæ Deo offertur, sanctificata per Spiritum Sanctum, Christi corpori, ac sanguini conformetur. Harum ultima est oratio, quâ Dominus noster discipulos suos orare instituit, dicens: Pater noster qui es in cœlis.[2] In qua oratione, ut sancti patres scripserunt, septem petitiones continentur: sed in tribus primis æterna poscuntur: in sequentibus quatuor temporalia: quæ tamen propter æterna adipiscenda petuntur. Nam cum dicimus: Sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Hîc quidem ista tria inchoantur; sed in illa vita sperantur, ubi sanctificatio Dei, & voluntas, & regnum in sanctis suis immortaliter permanebit. Jam verò panis quotidianus, qui vel animæ, vel carni tribuitur, hîc exposcitur: hîc etiam post subsidium cibi, venia de exemplo fraternæ indulgentiæ postulatur: hîc ne in peccati tentationem incidamus exposcimus. Hîc post omnia, ut à malis liberemur, Dei auxilium imploramus, illic autem nihil istorum est. Hanc itaque orationem Salvator docuit, in qua & spes continetur fidelium, & confessio peccatorum: de qua propheta prædicens, ait. Et erit, omnis, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Hæ sunt autem septem sacrificii orationes commendatæ Evangelica, Apostolicaque doctrina, cujus numeri ratio instituta videtur, vel propter septenariam Sanctæ Ecclesiæ universitatem vel propter septiformem gratiæ spirituum, cujus dono ea, quæ inferuntur, sanctificantur.

CAPUT XVI.

De Symbolo Nicæno.

1 SYmbolum autem, quod tempore sacrificii à populo prædicatur, trecentorum decem & octo sanctorum patrum collatione apud Synodum Nicænam est editum. Cujus veræ fidei regula tantis doctrinæ fidei mysreriis præcellit, ut de omni parte fidei loquatur, nullaque pene sit hæresis, cui per singula verba, vel sententias non respondeat. Omnes enim errores impietatum, perfidiæque blasphemias calceat, & ob hoc in universis Ecclesiis pari confesione à populo proclamatur.

(1) Quinta deinde infertur illatio *pensiones ut à Græcis* ἐισφορὰς *ita à nostris illationes dictas, constat è Cassiodor. lib. 12. Ep. 16. quomodo illationis voce usa est etiam Synodus Tollet.* VII. *can.* 4. Ne ergo fiat de cætero, quod constat hactenus inordinate præsumptum, non amplius, quam duos solidos unusquisque episcopor, præfatæ provinciæ per singulas diœcesis suæ basilicas juxta synodum Bracarensem annua illatione sibi expetent conferri. *Mediaque videtur inter exactionem & oblationem, sive inter pensionem & munus illatio. Ut enim Imperatores penssionis tristiorem appellationem, illationis nomine mitigarunt; ita Ecclesiastici viri submissiùs se loqui putaverunt, si quæ alias dona & munera vocant illationem appellarent. Id quod etiam debitum servitutis non uno in loco dicitur. Hinc illud in Canone* offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis. *Nimiam videbatur* offerimus, *ni subjiceretur* de tuis donis ac datis. *Sed (ut ego quidem existimo) dicebatur illatio, tum panis, & vinum antequam offerrentur, tum formula ipsa precationis quam inferebantur. Erat ergo illatio, tum id, quod inferebatur, ex quo erat oblatio facienda; tum precatio ipsa, qua inferebatur, ut fieret ex illatione oblatio.*

(2) In qua oratione, ut Patres scripser. septem petitiones. *Singulis petitionibus* .Amen *respondetur. Quarta excepta.* Panem nost. q. d. n. hodie, *cui respondetur*, quia tu es Deus.

CAPUT XVII.

De Benedictionibus.

1 BEnedictionem [1] autem dari à sacerdotibus populo antiqua per Moysen benedictio pandit, & comprobat: qua benedicere populo sub sacramento trinæ invocationis jubetur. Ait enim ad Moysen Dominus. Sic benedices populum meum, & ego benedicam illos. Benedicat te Dominus, & custodiat te: [2] illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui: atollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.

CAPUT XVIII.

De Sacrificio.

1 SAcrificium [3] autem, quod à Christianis Deo offertur, primùm Christus Dominus noster, & magister instituit, quando commendavit Apostolis corpus, & sanguinem suum, priusquam traderetur: sicut legitur in Evangelio: Accepit, inquit, Jesus panem, & calicem, & benedicens dedit eis. Quod quidem sacramentum Melchisedech rex Salem figuraliter in typum corporis, & sanguinis Christi primus obtulit, primusque mysterium tanti sacrificii imaginariè idem expressit, præferens similitudinem Domini, & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Sacerdotis æterni, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Hoc ergo sacrificium Christianis celebrare præceptum est, relictis, ac finitis Judaicis victimis, quæ in servitute veteris populi celebrari imperata sunt. Hoc itaque fit à nobis, quod pro nobis Dominus ipse fecit, [4] quod non manè, sed post cœnam in vesperum obtulit. Sic enim Christum oportebat adimplere circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet vesperam mundi. [5] Proinde autem non communicaverunt jejuni Apostoli, quia necesse erat, ut Pascha illud typicum antea impleretur, & sic denuo ad verum Paschæ sacramentum transirent. Hoc enim in mysterio tunc factum est, quod primum discipuli corpus, & sanguinem Domini non acceperunt jejuni. Ab universa autem Ecclesia nunc à jejunis semper accipitur. Sic enim placuit Spiritui Sancto per Apostolos, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quàm cæteri cibi: & ideo per universum orbem mos iste servatur. Panis enim, quem frangimus, corpus Christi est, qui dixit: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Vinum autem sanguis ejus est, & hoc est, quod scriptum est. Ego sum vitis vera, sed panis, quia corpus confirmat, ideo corpus Christi nuncupatur: vinum autem, quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem, dum sunt visibilia, sanctificata tamen per Spiritum Sanctum in sacramentum divini corporis transeunt. Proinde autem, ut sanctissimus Cyprianus ait, [6] calix Dominicus vino, & aqua mixtus offertur, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino verò ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice vino aqua miscetur: Christo popu-

(1) Benedictio. *Singulis prope missis benedictiones propria assignantur in Mozarabo Missali. Est autem hæc è Dominic. VII. post Pentecost.*

(2) Illuminet Dominus faciem, &c. *Ita Goth. codex ex septuaginta interpretatione: in excusis libris Vulgata edit. verba substituta sunt.*

(3) *Vid. Cyprian. Epist.* 3. *lib.* 2. *de Sacramento Dominici calicis.*

(4) Quod non mane, *usque ad*, vesperam mundi. *Cypriani verba sunt.*

(5) Proinde non communicaverunt jejuni Apostoli. *Vid. cap.* 54. liquido *de Consec. d.* 2.

(6) Calix Dominicus, *usque ad*, adunatus. *Omnia sunt Cypriani verba.*

pulus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credidit, copulatur, & jungitur. Quæ copulatio, & conjunctio aquæ, & vini, sic miscetur in calice Domini, ut commixtio illa ab invicem non possit separari, sicut nec Ecclesia potest à Christo dividi. Sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem utrumque miscetur, & adunatione confusa sibi invicem copulatur, tunc sacramentum spirituale, & cœleste perficitur: Sic vero calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse simila sola, aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit, & copulatum, & panis unius compage solidatum. Quo & ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in unum collecta, & commolita, & commixta panem unum faciunt, sic in Christo, qui est panis cœlestis, unum sciamus esse corpus, cui conjunctus sit noster numerus, & adunatus. (1) Dicunt aliqui, nisi aliquo intercedente peccato, Eucharistiam quotidie accipiendam: hunc enim panem dari quotidie nobis jubente Domino postulamus, dicentes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, & devotione, & humilitate suscipiunt, nec confidendo de justitia, superbiæ præsumptione id faciant. Cæterum si talia sunt peccata, quæ quasi mortuum ab altari removeant; prius agenda pœnitentia est, ac sic deinde hoc salutiferum medicamentum tunc suscipiendum. Qui enim manducaverit indignè, judicium sibi manducat, & bibit. (2) Hoc est enim indignè accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debet agere Pœnitentiam. (3) Cæterùm si non sunt tanta peccata, ut excommunicandus quisque judicetur, non se debet à medicina Dominici corporis separare, ne dum forte diu abstinendus prohibetur, à Christi corpore separetur. Manifestum est enim, eos vivere, qui corpus ejus attingunt. Unde etiam timendum est, ne, dum diu quisque separatur à Christi corpore, alienus remaneat à salute, ipso dicente: Nisi comederitis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui enim jam peccare quievit, communicare non desinat. Conjugatis autem abstinendum est coitu, plurimisque diebus orationi debent vacare, & sic deinde ad Christi corpus accedere. (4) Relegamus Regum libros, & inveniemus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare David, & pueris ejus, nisi antè interrogaret, utrum mundi essent pueri à mulieribus, non utique ab alienis, sed à conjugibus propriis, & nisi eos audisset ab heri & nudiustertius vacasse ab opere conjugali, nequaquam panes, quos prius negaverat, concessisset. Tantum interest inter propositionis panes, & corpus Christi, quantum inter umbram, & corpus; inter imaginem, & veritatem; inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ per exemplaria præfigurabantur. Qua propter eligendi sunt aliquot dies, quibus prius homo continentiùs vivat, quo ad tantum sacramentum digniùs accedere possit.

(1) Dicunt aliqui nisi aliquo interven. peccato. *Vid. cap.* 13. *de Consec. d.* 2. Quotidie.
(2) Hoc est enim indignè accipere. *Aug. Epist.* 118.
(3) Cæterùm si non sunt tanta peccata. *Hilarii sive Augustini verba relata à Gratiano de Consec. d.* 2. *cap.* Si non sunt.
(4) Relegamus libros Regnor. *usque ad*, accedere possit. *Verba sunt Hier. in c.* 1. *Epist. ad Tit.*

2 Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerre, vel pro eis orare, quia per totum hoc orbem custoditur; credimus quod ab ipsis Apostolis traditum sit. Hoc enim ubique Catholica tenet Ecclesia, quæ nisi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorum spiritibus vel eleemosynam faceret, vel sacrificium Deo offerret. Nam & cum Dominus dicit: Qui peccaverit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: demonstrat quibusdam illic dimittenda peccata, & quodam purgatorio igne purganda. Ergo in quodam loco dictum est à sanctissimo Augustino: [1] defunctorum animas sine dubio pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium offertur, vel eleëmosynæ fiunt, si tamen aliquod quisque sibi meritum præparavit, dum adhuc in corpore viveret, per quod ista prosint, quæcunque pro illo fiunt. Nam non omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore. Nam pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etiam si nulla sunt adjuvamenta mortuorum, qualescunque consolationes vivorum sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certè, ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.

CAPUT XIX.

De tertiæ, sextæ, & nonæ Officiis.

1 HOram [2] tertiam, sextam, & nonam Daniel & tres pueri supplicationibus devoverunt, scilicet ut ab ortu diei in tempus precationis tres horæ porrectæ Trinitatis nobis reverentiam declararent, pariliter ad tertiam, ad sextam, atque deinde ad nonam per lucis intervalla, ratis demensionibus terminata Trinitas ter die rogata coleretur. Illud etiam occurrit ad probationem venerabilis Trinitatis, quod Spiritus Sanctus hora tertia, hoc est, suo loco, & numero, & tempore descendit ad terras impleturus gratiam, quam Christus promisit. Nam & sexta hora Christus passus; ad nonam patibuli cruciamenta porrexit. Tali enim sacramento legitimis ad precem temporibus per ternas horas Trinitatis perfectio aut laudatur celebritatibus, aut precibus impetratur, licet & sic conputetur diurna celebritas per quaternarium usque ad vespertinum officium, hoc est, quaterni significetur mundus quadrifario divisus, in Trinitate salvatus. Siquidem & in nocte stationes & vigiliæ militares in quatuor partes divisæ, ternis horarum spaciis secernuntur, ut & in ipsis nocturnis mundialibusque officiis Trinitatis mysterium veneretur.

CAPUT XX.

De Vesperis.

1 VEspertinum diurni officium finis, & alternæ lucis occasus est, cujus ex Veteri Testamento sollemnis est celebratio. Denique hoc tempore veterum sacrificia offerre, adolerique altario aromata & thura mos erat. Testis est hymnidicus ille regio ac sacerdotali functus officio, dicens. Ascendat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manum mea-

(1) Defunctor. animæ, &c. *usque ad fin. cap.* verba sunt Augustini in Enchirid. ad Laur. cap. 110.
(2) *Vid. Cypriani librum de Orat. Dominic. & Tertullian. de Jejunio.*

mearum sacrificium vespertinum. In Novo quoque Testamento eo tempore quo Dominus & Salvator noster cœnantibus Apostolis mysterium sui corporis, & sanguinis initio tradidit, [1] ut tempus ipsum sacrificii vesperum ostenderet seculi, proinde in honorem ac memoriam tantorum sacramentorum, his temporibus adesse nos decet Dei conspectibus, & personare in ejus cultibus, orationum nostrarum illi sacrificium offerentes, atque in ejus laudibus pariter exultantes. Vesperum autem nominatum à sidere qui vesper vocatur, & decidente sole exoritur. De quo Propheta dicit. Et vesperum super filios hominum prodire facit.

CAPUT XXI.

De Completis.

1 DE [2] completis autem celebrandis idem etiam in patrum invenimus exemplis. David Propheta dicente: si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem, aut requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Quis non stupeat tantam in Dei amore animi devotionem, ut somnium sibi, sine quo utique corpora humana deficiunt penitus interdixerit, donec locum ac templum Domino fabricandum in pectore suo rex & Propheta reperiret? Quæ res debet nos fortiter admonere, ut si ipsi locus Domini esse volumus, & tabernaculum ejus, aut templum cupimus haberi, in quantum possumus exempla sanctorum imitemur, ne de nobis dicatur, quod legitur: Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt, & cætera.

CAPUT XXII.

De Vigiliarum antiquitate.

1 ANtiqua [3] est vigiliarum devotio, familiare bonum omnibus sanctis. Isaias denique Propheta clamabat ad Dominum dicens: De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram. Item David & regio & prophetico sanctificatus unguento, ita canit: Media nocte surgebam ad confidendum tibi super judicia justitiæ tuæ. [4] Hoc namque tempore vastator Angelus transiens primogenita Ægyptiorum percussit. Unde & nos vigilare oportet, ne periculo Ægyptiorum admisceamur. Iisdem etiam horis venturum sese in Evangelio Salvator adstruxit. Unde & ad vigilandum auditores suos exsuscitat, dicens: Beati servi illi, quos cùm venerit Dominus, invenerit vigilantes. Etsi vespertina, inquit, hora venerit, & si media nocte, & si galli cantu & ita invenerit eos vigilantes, beati sunt servi illi. Itaque & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est. Siquidem nec verbis solum docuit vigilias, sed etiam confirmavit exemplo, sic namque testatur in Evangelio: quia erat Jesus pernoctans in oratione Dei. Paulus quoque & Silas in custodia publica circa medium noctis orantes hymnum [5] audientibus cunctis vinctis dixisse memorantur: ubi repentè terræmotu facto, & concussis carceris fundamentis, & januæ sponte apertæ, & omnium

(1) Ut tempus ipsum vesp. *usque ad*, seculi. *Cypriani sunt verba*, *Epist. cit.*
(2) *Integrum caput ex Epist.* de Observatione vigiliarum. 36. *apud Hier. tom.* 9.
(3) *Pleraque ex ead. Epistola carptim hinc inde sumpta.*
(4) Hoc namque tempore vastator Angel. *ex Hieron. Matth.* 25.
(5) Audientibus cunctis vinctis, *vox* cunctis, *non est apud Hieron. neque Act.* 16. *& fortasse librarior partim* vinctis, *artim* cunctis *scribentium vitio utrumque tandem inolevit.*

nium vincula sunt soluta. Unde oportet his horis psallendi, orandique frequentiam nos in sanctis habere officiis, finemque nostrum, vel si advenerit sub tali actu, expectare securos. Est autem quoddam genus hæreticorum superfluas existimantium sacras vigilias, & spirituali opere infructuosas, dicentes: jussa temerari divina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco sermone [1] Nyctages, hoc est, somniculosi vocantur.

CAPUT XXIII.

De Matutinis.

1 DE [2] Matutinorum antiquitate, & auctoritate testis est idem David Propheta dicens: in matutinis meditabor in te, quia fuisti adjutor meus, & alibi: pervenerunt, inquit, oculi mei ad te diluculò, ut meditarer eloquia tua. Cassianus autem dicit, matutinæ sollemnitatis officium novo adhuc tempore institutum. Primitus in Beth-lehem monasterio, ubi Dominus noster Jesus Christus pro redemptione humani generis ex virgine nasci dignatus est. Sicque ex illo per universum mundum ejusdem celebrationis invaluit consuetudo. Diluculò autem proinde oratur, ut resurrectio Christi celebretur, matutina enim luce radianti Dominus, & Salvator noster ab inferis resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. Siquidem & eodem tempore cunctis spes futuræ resurrectionis creditur: cum justi & omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni resurgentes, evigilabunt.

CAPUT XXIV.

De Dominico die.

1 DOminicum [3] diem Apostoli idem religiosa sollemnitate sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Quique ideo Dominicus dies appellatur, ut in eo à terrenis operibus, vel mundi illecebris abstinentes, tantùm divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem, & reverentiam propter spem resurrectionis nostræ, quam babemus in illo. Nam sicut ipse Dominus noster Jesus Christus, & Salvator noster tertia die resurrexit à mortuis: ita & nos resurrecturos in novissimo seculo speramus: Unde etiam in Dominico die stantes oramus, quod est signum futuræ resurrectionis; hoc agit universa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inventa est, expectans in finem seculi, quod in Domini Jesu-Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus à mortuis.

CAPUT XXV.

De Sabbatho.

1 SAbbathum [4] autem datum est priori populo in otio corporaliter celebrandum, ut figura esset in requiem, unde & Sabbathum requies interpretatur. Dies [5] tamen Dominicus non Judæis, sed Christianis per resurrectionem Domini declaratus est, &

(1) Nyctages, *aut etiam* nystages, *vel* nystazontes. *ead.* 8. *Etymol. cap.* 5.

(2) *Matutinæ preces hic dicuntur eæ quas nos Laudes dicimus, ut constat ex Cassian. lib.* 3. *de Insti. cœnob. cap.* 3. 4. *&* 8. *Sequebatur vigilias Missa post galli cantum, inde eæ quas nos Laudes, Cassianus matutinam sollemnitatem nominat cap.* 4. *&* 6. *in qua canebatur Psal.* 148. Laudate Dominum de cœlis. *cum sequentib. Novellæ (ut ipse vocat) tunc sollemnitati, quæ à nobis prima dicitur deputati erant Psalmi* 50. Miser. mei Deus secund. 62. Deus Deus meus ad te de luce vig. *&* 89. Domine refugium factus. *Ita videntur Ecclesiæ Occidentalis Laudes utramque illor. id est, Matutinam antiquam sollemnitatem, & novellam atque amplius aliquid continere. Nam novellæ, hoc est, Primæ, Psalmi alii sunt assignati.*

(3) *Pleraque omnia ex Epist. Aug. ad Januar.* 119. *cap.* 10.

(4) Sabbathum autem dat. *usque ad* interpretatur. *ex ead. Epist. cap.* 10.

(5) Dies tamen Dominicus, *usque ad*, successit, *ex cap.* 13.

ex illo habere cœpit festivitatem suam. Ipse est enim dies primus, qui post septimum reperitur octavus. Unde & in Ecclesiaste ad duorum Testamentorum significationem dicitur, illi septem, & illi octo. Primò enim solùm celebrandum Sabbathum traditum est, quia erat antea requies mortuorum. Resurrectio autem nullius erat, qui resurgens à mortuis non moreretur, mors illi ultra non dominaretur. Jam postquam facta est talis resurrectio in corpore Domini, ut præiret in capite Ecclesiæ quod corpus Ecclesiæ speraret in finem: dies Dominicus, id est, octavus, qui & primus, in festivitate successit.[1] Apparet autem hunc diem etiam in sacrosanctis scripturis esse sollemnem, ipse enim primus est dies seculi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque à mortuis resurrexit Christus, in ipso de cœlis super Apostolos sanctus descendit Spiritus, manna in eodem die in eremo primum de cœlo datum est. Sic enim dicit Dominus: Sex diebus colligetis manna, in die autem sexto duplum colligetis. Sexta enim dies est Parasceve, quæ ante Sabbathum ponitur.[2] Sabbathum autem dies septimus est, quem sequitur Dominicus, in quo primum manna de cœlo venit. Unde intelligant Judæi, jam tunc prælatam esse Judaico Sabbatho Dominicam nostram, jam tunc indicatum est, quod in Sabbatho ipsorum gratia ad eos de cœlo nulla descenderit, sed in nostra Dominica, in qua primum manna Dominus pluit.

CAPUT XXVI.

De Natali Domini.

1 NAtalis Domini dies ea de causa à patribus votivæ sollemnitatis institutus est, quia in eo Christus pro redemptione mundi nasci corporaliter voluit, prodiens ex virginis utero, qui erat in Patris imperio. Cujus susceptæ carnis causa hæc est. Postquam enim invidia Diaboli parens ille primus spe seductus inani cecidit, confestim exul, & perditus in omni genere suo radicem malitiæ, & peccati transduxit, crescebatque in malum vehementius omne genus mortalium, diffusis ubique sceleribus, & quod est nequius, omnium cultibus idolorum serviens. Volens ergo Deus terminare peccatum consuluit verbo, Lege, Prophetis, signis, plagis, & prodigiis. Sed cum nec sic quidem errores suos admonitus agnosceret mundus, misit Deus filium suum, ut carne indueretur, & hominibus appareret, & peccatores sanaret. Qui ideo in homine venit, quia per seipsum ab hominibus cognosci non potuit. Ut autem videretur, verbum caro factum est, assumendo carnem, non mutatum in carnem. Assumpsit enim humanitatem, non amisit divinitatem. Ita idem Deus & idem homo, in natura Dei æqualis Patri, in natura hominis factus mortalis in nobis pro nobis, de nobis, manens quod erat, suscipiens quod non erat, ut liberaret quod fecerat. Hæc est ergo Dominicæ nativitatis magna sollemnitas, hæc est diei hujus nova, & gloriosa festivitas, adventus Dei factus ad homines. Itaque dies iste, pro eo quod in eo Christus natus est, Natalis dicitur: quemque ideo observare per revolutum circulum anni festa sollemnitate solemus, ut in memoriam revocetur quo die Christus natus est.

CA-

(1) Apparet autem, *usque ad*, datum est, *ex ejusdem sermone* 251.
(2) Sabbathum autem dies septim, &c. *è serm.* 91. *quæ sunt eadem Origenis homil.* 7. *in Exod. cap.* 15.

CAPUT XXVII.

De Epiphania.

1 EPiphaniorum diem proinde festa sollemnitate viri Apostolici signaverunt, quia in eo est proditus stellâ Salvator, quando invenerunt Magi Christum in præsepi jacentem, adorato offerentes competentia munera Trinitati, aurum, thus, & myrrham: Regi, Deo, atque passuro. Ideo ergo diem hunc annua celebritate sacraverunt, ut mundus agnoscat Dominum, quem elementa cœlitus prodiderunt. Siquidem eodem die idem Jesus etiam Jordanis lavacro tinguitur, divisoque cœlo Spiritui Sancti descendentis testimonio Dei esse filius declaratur, cujus diei nomen, ex eo, quod apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur. Epiphania enim Græcè, Latinè apparitio, vel ostensio dicitur. Tribus igitur ex causis hic dies hoc vocabulum sumpsit: sive quòd tunc in Baptismo suo Christus populis fuerit ostensus: sive quod ea die sideris ortu Magis est proditus: sive quòd primo signo per aquam in vinum versam multis est manifestatus. Refert autem [1] Cassianus apud Ægyptios, nativitatis Diem, & Epiphaniorum sollemnitatem non bifariè, ut in occiduis provinciis, sed sub diei unius festivitate celebrari. [2] Epistolæ quoque Pontificis Alexandrini per universas Ægypti Ecclesias, vel monasteria diriguntur, quibus & initium Quadragesimæ, & dies Paschæ denuntiatur.

CAPUT XXVIII.

De Palmar. die.

1 DIes palmarum ideo celebratur, quia in eo Dominus, & Salvator noster, sicut Propheta cecinit, Jerusalem tendens, [3] asellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo plebium obviam ei clamabat. Osana benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israël. In ramis enim palmarum significabatur victoria, qua erat Dominus mortem moriendo superaturus, & tropæo crucis de Diabolo mortis principe triumphaturus. In asello autem, quem sedendo Jerusalem venit, indicavit simplicia corda gentilitatis, quæ præsidendo, atque regendo perducebat ad visionem pacis. Hoc autem die symbolum competentibus traditur, propter confinem Dominicæ Paschæ sollemnitatem: ut quia jam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem, quam confiteantur, agnoscant. Vulgus ideo eum diem [4] Capitilavium vocant, quia tunc moris est lavandi capita infantium, qui unguendi sunt, ne forte observatione Quadragesimæ sordidata ad unctionem accederent.

CA-

(1) *Cassian. collat.* 10.
(2) Epistolæ quoque Pontif. Alexandri: peracto eo die, *ait Cassian.*
(3) Asellum sedisse perhibetur. *Et mox*, quem sedendo. *Ita etiam Ambrosius.* Pullus sedetur asinæ.
(4) Capitilavium vocant. *Aug. Ep.* 118. *cap.* 7. Si autem quæris, cur etiam lavandi mos ortus sit; nihil mihi de hac recogitanti probabilius occurrit, nisi quod, baptizandor. corpora per observationem Quadragesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontem tractarentur, nisi aliqua die lavarentur. *Hanc autem diem, qua in Hispania Dominica, ut videtur, Palmarum fuit in Africa fuisse Feriam V. in cœna Domini, ex hoc Augustini loco apparet: subdit enim.* Istum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna Dominica anniversariè celebratur, &c. *Qui mos adeo in Africa invaluerat, ut de lotione pedum, quæ in eundem diem incurrebat, vel tollenda prorsus, vel certè in alium diem rejicienda, propterea cogitaverint. Sic enim Augustinus Ep.* 119. *ad Januar. cap.* 18. De lavandis vero pedibus cum Dominus hoc propter formam humilitatis, propterquam docendam venerat, commendaverit (sicut ipse consequenter exposuit) quæsitum est, quo nam tempore potissimùm, res tanta etiam facto doceretur, & in illud tempus occurrit, quo ipsa commendatio religiosiùs inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramentum Baptismi videretur pertinere: multi hoc in consuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiam consuetudine auferre non dubitaverunt. Aliqui autem, ut hoc sacratiore tempore commendarent, & à Baptismi sacramento distinguerent, vel diem tertium octaverum, quia ternarius numerus in multis sacramentis maximè excellit, vel etiam ipsum octavum, ut hoc facerent, elegerunt.

CAPUT XXIX.

De Cœna Domini.

1 CŒna Domini, hoc est, quinta feria ultimæ Quadragesimæ, quando Dominus, & Salvator noster, post typicum illud Pascha completum, ad verum Pascha transiens mysterium corporis, & sanguinis sui primùm Apostolis tradidit, quando post sacramenta cœlestia discipulus fallax, & proditor pretium à Judæis accepit, & Christi sanguinem vendidit. Eo etiam die Salvator surgens à cœna pedes discipulorum lavit [1] propter humilitatis formam commendandam, ad quam docendam venerat, sicut & ipse consequenter exposuit. Quod etiam decebat potissimum, ut facto doceret, quod observare discipulos præmoneret. Hinc est, quod eodem die altaria, templique parietes, & pavimenta lavantur, vasaque purificantur, quæ sunt Domino consecrata. Quo die proinde etiam sanctum Chrisma conficitur, quia ante biduum Paschæ Maria caput ac pedes Domini unguento perfudisse perhibetur. Unde & Dominus discipulis suis dixit. Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.

CAPUT XXX.

De Parasceve.

1 PArasceve, id est, sexta sabbathi, ideo in sollemnitate habetur, quia in eo die Christus mysterium crucis explevit, propter quod venerat in hunc mundum, ut quia ligno percussi fueramus in Adam, rursus per ligni mysterium sanaremur. Hujus enim causa triumphi, humana pusillitas Christo per omnem mundum celebritatem annuam præbet, pro eo quod dignatus est sanguine passionis suæ seculum redimere, & peccatum mundi per crucem morte devicta absolvere. Cujus quidem crucis injuriam non pertulit illa divinitatis substantia, sed sola susceptæ humanitatis natura. Passio enim corporis fuit, divinitas vero exors injuriæ mansit. Tripertita autem ratio Dominicæ passionis ostenditur. Prima itaque causa est, ut Christus pro reatus mundi redemptione daretur, & hostis antiquus, velut hamo crucis, caperetur, scilicet ut, quos obsorbuerat, emoveret, & prædam, quam tenebat, amitteret, non potentia victus, sed justitia, non dominatione, sed ratione. Secunda causa est, ut secuturis hominibus vitæ magisterium præberetur. Ascendit enim in crucem Christus, ut nobis passionis, & resurrectionis præberet exemplum, passionis ad confirmandam patientiam, resurrectionis ad excitandam spem: ut duas vitas nobis ostenderet in carne, unam laboriosam, alteram beatam: laboriosam, quam tolerare debemus beatam, quam sperare debemus. Tertia causa est susceptæ crucis, ut superba seculi & inflata sapientia per crucis stultam, ut putatur, prædicationem humiliata, corrueret: ut pateret id, quod stultum Dei est, quanto sit hominibus sapientius, & quod infirmum Dei est, quanto sit fortius tota hominum fortitudine. [2] Docet Apostolus Paulus illuminatos debere habere oculos cordis ad intelligendum, quæ sit latitudo crucis, & longitudo, & altitudo, & profundum. [3] Cujus latitudo est transver-

(1) Propter humilitatis formam commend. *August. ibid.*
(2) Docet autem Apostolus, *usque ad*, profundum. *Verba sunt Ruffini in Symbol.*
(3) Cujus latitudo, *usque ad* discribitur. *Communia hæc sunt Ruffino cum Augustino 2. de Doct. Chr. cap. 42. & in lib. de Grat. Vet. & Nov. Testam.*

versum lignum : quo extenduntur manus : longitudo à latitudine deorsum usque ad terram : altitudo à latitudine sursum usque ad caput : profundum verò, quod terræ infixum absconditur, quo signo crucis omnis vita sanctorum describitur. [1] Dicitur enim homini, tolle crucem tuam, & sequere me. Tunc enim crucifigitur caro, cum mortificantur membra nostra super terram, fornicatio, immunditia, luxuria, & cætera. Dumque exterior homo corrumpitur, ut interior renovetur de die in diem, passio est crucis. Et hæc quidem dum sunt bona opera, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Ideoque dicitur, spe gaudentes, ut cogitantes scilicet requiem futuram, cum hilaritate, & laboribus operemur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transverso ligno, ubi figuntur manus. Per manus enim opus intelligitur, per latitudinem hilaritas operantis: quia tristitia facit angustias. Porrò per latitudinem crucis, cui caput adjungitur, expectatio supernæ retributionis de sublimi justitia Dei significatur. Et ut ipsa opera bona non propter beneficia Dei terrena, ac temporalia facienda credantur, sed potius propter illud, quod desuper sperat fides, quæ per dilectionem operatur. Jam verò per longitudinem, qua totum corpus extenditur, ipsa tolerantia significatur, ut longanimes permaneamus. Unde longanimes dicuntur, qui tolerant. Per profundum autem, hoc est, partem illam ligni, quæ in terræ abdito defixa latet, sed inde consurgit omne quod eminet, inscrutabilia indicantur judicia Dei: de quibus occulta ejus voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius verò sic.

CAPUT XXXI.

De Sabbatho Paschæ.

1 SAbbathi Paschalis veneratio hinc celebratur, pro eo quod eodem die Dominus in sepulcro quievit. Unde & bene in Hebræo sermone sabbathum requies interpretatur, sive quod Deus eodem die requievit mundo perfecto, sive quod in eo Dominus, & Redemptor noster quievit in sepulcro. Hic autem dies inter mortem Christi, & resurrectionem medius est, significans requiem quandam animarum ab omni labore, omnique molestia post mortem, per quam fit transitus per resurrectionem carnis ad illam vitam, quam Dominus noster Jesus Christus sua resurrectione præmonstrare dignatus est.

CAPUT XXXII.

De Die Sancto Paschæ.

1 JAM verò Paschale sacramentum, quod nunc in Salvatoris nostri mysterio manifestissimè celebratur, in Veteri Testamento figuraliter primum gestum est, quando agno occiso Pascha celebravit populus Dei in Ægypto. Cujus figura in veritate completa est in Christo, qui sicut ovis ad immolandum ductus est. Cujus sanguine illitis postibus nostris, id est, cujus signo crucis signatis frontibus nostris à perditione hujus seculi, tanquam à captivitate Ægyptiaca liberamur. [2] Cujus quidem diem paschalis resurrectionis mysticum non solùm pro eo celebramus, quod in eodem à mortuis resurrexit, sed etiam & pro aliis sacramentis, quæ per eundem significantur. Quia enim sicut dicit Apostolus, mortuus

(1) Dicitur enim homini, &c. *Omnia sunt usque ad finem capitis Augustini verba Ep. cit. ad Januar. cap.* 14.
(2) Cujus quidem Paschalis resurr. *Omnia usque ad finem ex Ep. citata Augustini ad Januar. descripta sunt.*

tuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram, transitus quidem de morte ad vitam in illa passione Domini, & resurrectione sacratus est. Nam & vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, non Græcum, sed Hebræum est, neque à passione, quoniam παθεῖν Græcè dicitur pati, sed à transitu Hæbreo verbo Pascha appellatum est. Quod & maximè Evangelista expressiit, cum celebraretur à Domino Pascha cum discipulis. Cum vidisset, inquit, Jesus, quia venit hora, ut transiret de hoc mundo ad Patrem. Transitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem, hoc est, de morte ad vitam, in passione, & resurrectione Domini commendatur. Hic transitus à nobis modò agitur per fidem, quæ nobis datur in remissione peccatorum, quando consepelimur cum Christo per baptismum, quasi à mortuis transeuntes de pejoribus ad meliora, de corporalibus ad spiritualia, de conversatione hujus vitæ ad spem futuræ resurrectionis, & gloriæ. Propter ipsum ergo initium novæ vitæ, ad quam transimus, & propter novum hominem, quem jubemur induere, & exuere veterem, expurgantes vetus fermentum, ut simus nova conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ novitatem primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est, nam & ipse dicitur mensis novorum. Quia verò in toto tempore seculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resurrectio Domini triduana est. Primum enim tempus est ante Legem, secundum sub Lege, tertium sub gratia, ubi jam manifestum est sacramentum, quod erat, ante in prophetico ænigmate occultum. Hoc ergo & in lunari numero significatur. Quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandam perfectionem mysticus apparere, in tertia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies occurrerit à quarta decima in vicesimam primam. Sed & non solùm propter tempus tertium, quia inde incipit hebdomada tertia, sed etiam propter ipsam conversionem lunæ. Tunc enim illa ab inferioribus ad superiora convertitur, & hæc nobis de luna similitudo adsumitur, de visibilibus ad invisibilia, & de corporalibus ad spiritualia sacramenta transire, ut magis magisque huic seculo moriamur, & vita nostra abscondatur cum Christo, omnemque lucem studii nostri, quæ ad inferiora vergebat, ad superiora convertamus, ad illam scilicet æternam contemplationem immutabilis veritatis. Usque ad vicesimam verò primam, ideo Pascha observatur, propter septenarium numerum, quo universitatis significatio sæpè figuratur, qui etiam ipsi Ecclesiæ tribuitur, propter instar universitatis, ideoque & Joannes Apostolus in Apocalypsi septem scripsit Ecclesiis. Ecclesia verò adhuc in ista mortalitatis carne constituta propter ipsam mutabilitatem lunæ nomine in scripturis sæpè vocatur. Quòd verò anniversarius dies Paschalis, non ad eundem reddit anni diem, sicut dies, quo creditur Dominus natus, hoc fit propter Dominicum diem, & lunam. Manifestum est enim, quo die Dominus crucifixus sit, & in sepulcro fuerit, & resurrexit. Adjuncta est enim ipsorum dierum observatio per Patres Nicæni Concilii, & orbi universo Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere, ut non solùm lunam Paschalem, sed & diem Dominicum, in quo resurrexit à mortuis expectare debeamus. Inde est, quòd ad eundem anni diem non revertitur Pascha. Nam Judæi tantùm modò mensem novorum, & lunam ob-

observant. Diem autem Dominicum addendum Patres nostri censuerunt, ut & nostra festivitas à Judæorum festivitate distingueretur.

CAPUT XXXIII.

De Ascensione Domini.

1 ASscensionis Dominicæ sollemnitas ideo celebratur, quia eodem die post mundi victoriam, post inferni regressum ascendere Christus memoratur ad cœlos, sicut scriptum est: Ascendit in altum, cœpit captivitatem, dedit dona hominibus. Quæ festivitas ideo per revolutum circulum annorum celebratur, ut humanitas assumptæ carnis ascendentis Domini collocata ad dexteram Patris in memoriam revocetur, cujus corpus ita in cœlo esse credimus, ut erat, quando ascendit, quod & vox Angelica protestatur, dicens: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, id est, in eadem carnis specie, atque substantia, cujus profectio carnis immortalitatem donavit, naturam non abstulit. Dextera autem Patris, ad quam idem Filius sedere creditur, non est corporea, quod nefas est de Deo sentire. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis in resurrectione promittitur, id est, universæ Ecclesiæ, quæ est Corpus Christi: sicut & sinistra ejus rectè intelligitur miseria, & pœna perpetua, quæ impiis dabitur.

CAPUT XXXIV.

De Pentecoste.

1 INitium [1] sanè & causa festivitatis Pentecostes paullò altius repetenda est. Pentecostes enim dies hinc accepit exordium, quando Dei vox in Sina monte desuper intonantis audita est, & Lex data est Moysi. In Novo autem Testamento Pentecostè cœpit, quando adventum Sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit, quem ait non esse venturum, nisi ipse ascendisset in cœlum. Denique dum portam cœli Christus intrasset, decem diebus interpositis, intremuit subitò orantibus Apostolis locus, & descendente Spiritu Sancto super eos, inflammati sunt ita, ut linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur. Adventus itaque Spiritus Sancti de cœlo super Apostolos in varietate linguarum diffusus sollemnitatem transmisit in posteros, eaque de causa Pentecoste celebratur, & dies ipse proinde insignis habetur. Concordat autem hæc festivitas Evangelii cum festivitate Legis: illic enim posteaquam agnus immolatus est interpositis quinquaginta diebus data est Lex Moysi, scripta digito Dei: hîc postquam occisus est Christus, qui tanquam ovis ad immolandum ductus est, celebratur verum Pascha, &, interpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus Sanctus, qui est digitus Dei super centum viginti discipulos Mosaycæ ætatis numero constitutos, siquidem & hæc festivitas aliud obtinet sacramentum. Constat enim ex septimana septimanarum, sed dierum quidem septimanæ generant eandem Pentecosten, in qua fit peccati remissio per Spiritum Sanctum, annorum vero septimanæ quinquagesimum annum faciunt, qui apud Hebræos jubilæus appellatur, in quo similiter terræ fit remissio & servorum libertas, & possessionum restitutio, quæ pretio fuerant comparata. Septem enim septies multiplicati quinqua-

(1) *Pleraque ex ead. Augustini ad Januar. Epistola.*

quagenarium ex se generant numerum assumpta monade, quam ex futuri seculi figura præsumptam esse majorum auctoritas tradidit, fit enim ipsa & octava semper & prima, imò ipsa est semper una, quæ est Dominicus dies. Necesse est, enim Sabbathismum animarum populi Dei illuc recurrere, atque ibi compleri, ubi datur pars his, qui octo, sicut quidam disserens Salomonis dicta sapienter exposuit. Idcirco autem totius Quinquagesimæ dies post Domini resurrectionem soluta abstinentia in sola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ resurrectionis, ubi jam non labor, sed requies erit lætitiæ. Ideoque in his diebus nec genua in oratione flectuntur, quia, sicut quidam sapientium ait, inflexio genuum, pœnitentiæ, & luctus indicium est. Unde etiam per omnia eandem in illis sollemnitatem, quam die Dominica custodimus, in qua majores nostri nec jejunium agendum, nec genua esse flectenda ob reverentiam resurrectionis Dominicæ tradiderunt.

CAPUT XXXV.

De Festivitatibus Martyrum.

1 FEstivitates [1] Apostolorum, seu in honorem Martyrum sollemnitates antiqui Patres in venerationis mysterio celebrari sanxerunt, vel ad exercitandam imitationem, vel ut meritis eorum consociemur, atque orationibus adjuvemur, ita tamen ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quamvis in memorias Martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit: offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo, qui Martyres coronavit apud memorias eorum, quos coronavit, quod ex ipsorum locorum admonitione major affectus exurgat ad acuendam charitatem, & in illos quos imitari debemus, & in illum, quo adjuvante possumus. Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis, & societatis, quo in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Evangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto devotiùs, quanto securiùs post certamina superata, quanto etiam fidentiori laude prædicamus, jam in vita feliciore victores, quàm in ista adhuc usque pugnantes. At verò illo cultu, quæ Græcè latria dicitur, Latinè uno verbo dici non potest, cum sit quædam propriæ divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, unde idolatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam sancto Angelo. Et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut condemnetur, sive ut caveatur, dum etiam ipsi sancti vel homines, vel Angeli exhiberi sibi nolunt, quod uni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo, & in Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonii, tanquam diis, immolare voluerunt. Concissis enim vestimentis suis confitentes, & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit & in Angelis sicut in Apocalypsi legimus, Angelum se adorari prohibentem, ac dicentem adoratori suo, conservus tuus sum, & fratruum tuorum, Deum ado-

(1) *Totum caput ex lib. 20. Aug. contra Faust. Manich. cap. 21.*

ra. Rectè itaque scribitur homini ab Angelo prohibitum esse adorare se, sed unum Deum, sub quo ei esset, & ille conservus. Non ergo sit nobis ille divinæ religionis cultus in Angelos, aut Martyres: quia non sic habentur, ut tales quærant honores ut Deus: quia nec ipsi volunt se coli pro Deo, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur. Honorandi sunt ergo Martyres propter imitationem, non adorandi propter religionem: honorandi charitate, non servitute.

CAPUT XXXVI.

De Encæniis.

1 FEstivitates annuas dedicationis Ecclesiarum ex more veterum celebrari in Evangelio legimus, ubi dicitur: Facta sunt autem encænia Jerosolymis[1] Encænia quippe festivitas erat dedicationis templi, Græcè enim cænon dicitur novum. Quandocunque enim aliquid novum fuerit dedicatum, Encænia vocatur. Illum enim diem, quo templum dedicatum est, Judæi sollemniter celebrabant, & ipse dies apud eos festus agebatur, qui licèt usus in illis exsolevit, quia & cultu, & templo caruerunt: tamen Christiani servant morem illum patrum, in quos gloria translata videtur. Omnes autem festivitates pro varietate regionum, diversoque in honore Martyrum tempore, ideo à viris prudentibus instituta sunt: ne forte rara congregatio populi fidem minueret in Christo. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt: ut in unum omnes pariter convenirent: ut ex conspectu mutuo & fides crescat, & lætitia major oriatur.

CAPUT XXXVII.

De Jejunio Quadrages.

1 JEjuniorum tempora secundùm scripturas sanctas quatuor sunt, in quibus per abstinentiam &, lamentum pœnitentiæ Domino supplicandum est, & licèt omnibus diebus orare, & abstinere conveniat, his tamen temporibus ampliùs jejuniis, & pœnitentiæ servire oportet.[2] Primum enim jejunium Quadragesimæ est, quod veteribus libris cœpit ex jejunio Moysi, & Eliæ, & ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit, demonstrans Evangelium non dissentire à Lege, & Prophetis. In persona quippe Moysi Lex, in persona Eliæ Prophetæ accipiuntur, inter quos in monte Christus gloriosus apparuit, ut evidentiùs emineret, quod de illo dicit Apostolus: Testimonium habens à Lege, & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentiùs observatio Quadragesimæ constitueretur, nisi confini, atque continua Dominicæ Passioni? Quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui etiam opus est continentia, ut ab ipsius mundi illecebris jejunemus viventes in solo manna, id est, cœlestibus spiritualibusque præceptis. Numero autem quadragenario vita ista propterea figuratur, quia denarius est perfectio beatitudinis nostræ, creatura autem septenario figuratur, quæ adhæret creatori, in quo declaratur unitas Trinitatis per universum mundum temporaliter annuntiata. Et quia mundus[3] à quatuor ventis delimatur, & à quatuor elementis erigitur, & quatuor

(1) Encænia quippe fest. *Ex Aug. Tract. 48. in Joann.*
(2) Primum enim jejunium Quadrag. *usque ad* vivendum. *Verba sunt. August. ad Januar. cap. 15.*
(3) A quatuor ventis delimatur. *Ita m. s. uterque & apud August. & Hieronymum tom. 9. Ep. 21.* describitur *quod in excusis libris est, & apud Raban. lib. 2. de Inst. Cler. cap. 20. proculdubio interpretatio fuit ejus, qui* deliniatur *legerat: ut est in edit. Rom.* delimatur *autem, vel purgatur interpretor, vel potius devehitur, & obliquatur, ut* delimatur *&* erigitur, *ἀντίθετα sint. Est enim limum transversum, & obliquum. Erit ergo* delimatur *quod Virgilius dixit* devexus premitur.

tuor annuis temporum vicibus variatur, decem quater ducta in quadraginta consumantur, quo numero ostenditur omni tempore à delectatione abstinendum, & jejunandum esse, & castè continenterque vivendum. Licèt & aliud sacramenti mysterium exprimatur, quòd quadraginta diebus eadem jejunia celebrantur. (1) Lege enim Mosaica generaliter universo populo est præceptum, decimas, & primitias offerre Domino Deo. Itaque dum in hac sententia principia voluntatum, consummationesque operum nostrorum referre ad Dei gratiam admonemur, in supputatione tamen Quadragesimæ summa ista legalium decimarum expletur. Totum enim anni tempus (2) triginta sex dierum numero decimatur, (3) subtractis enim à Quadrigesima diebus Dominicis, quibus jejunia resolvuntur: his diebus, quasi pro totius anni decimis ad Eclesiam concurrimus, actuumque nostrorum operationem Deo in hostiam jubilationis offerimus. (4) Cujus quidem Quadragesimæ lege, sicut ait noster Cassianus, quique perfecti sunt, non tenentur, nec exigui hujus canonis subjectione contenti sunt. Quem profecto illis, qui per totum anni spatium deliciis, ac negotiis secularibus implicantur, Ecclesiarum principes statuerunt, ut vel hac legali quodammodo necessitate constricti, his saltem diebus vacare Domino cogerentur, ac dierum vitæ suæ, quos totos quasi quosdam fructus fuerant voraturi, (5) velut decimas Domino dedicarent.

CAPUT XXXVIII.

De Jejunio Pentecostes.

1 SEcundum jejunium est, quod juxta canones post Pentecosten alia die inchoatur, secundùm quod & Moyses ait. Initio mensis hordearii, facietis vobis hebdomadas septem. Hoc (6) jejunium à plerisque ex auctoritate Evangelii post Domini ascensionem completur, testimonium illud Dominicum historialiter accipientibus, ubi dicit. Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cùm illis est sponsus? Veniet autem dies cum auferetur sponsus ab eis, & tunc jejunabunt. Dicunt enim post resurrectionem Domini, quadraginta illis diebus, quibus cum discipulis postea legitur conversatus, non oportere jejunare, nec lugere, quia in lætitia sumus. Postea vero quàm tempus illud expletur, quo Christus advolans ad cœlos præsentia corporali recessit, indictum jejunium est, ut per cordis humilitatem, & abstinentiam carnis mereamur è cœlis promissum accipere Spiritum Sanctum.

CAPUT XXXIX.

De Jejunio septimi mensis.

1 TErtium jejunium est, quod à Judæis agebatur post tabernaculorum sollemnitatem, quod de-

ci-

Mundus ut ad Scythiam Riphæasque arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.

Sed Maro de cœlo, Augustinus de terra orbe locutus est. Declinatur *probari alicui posset, ita enim in lib. de Natura Rer. ad Sisebuth. Regem cap.* 9. Nam quemadmodum erigitur mundus in Septentrionalem plagam, ita declinatur in Australem, *nisi Augustinus, cujus hæc sunt, obstaret.*

(1) Lege enim Moysaica, *usque ad* dedicarent. *Cassian. collat.* 21. *cap.* 25.

(2) Triginta sex dier. Triginta sex semis *Cassianus.*

(3) Subtractis enim à Quadragesima diebus Dominicis. Si dies Dominici, & Sabbatha subtrahuntur *Cassianus. Sed quia in Occidentalibus civitatibus, & maxime in urbe Sabbathis jejunabatur, ut idem ait lib.* 3. *cap.* 10. *propterea Isidorus Sabbatha non subtraxit, nec semis addidit, aut rationem aliam iniit, non enim ἀκριβῶς hac exigebat.*

(4) Cujus quidem Quadragesimæ legibus, *usque ad* dedicarent. *Ex ead. collat. cap.* 29.

(5) Velut decimas Domino dedicarent. *Ita Cassianus & Gotthicus*, ut decimas *excusi libri.*

(6) Hoc jejunium à plerisque ex auctoritate Evangelii post Domini Ascensionem completur. *Id vetat Theonas apud Cassianum collat.* 21. *cap.* 20. *ex Apostolicor. viror. traditione.*

cimo die Septembris mensis, Ecclesia celebrat. Hoc enim primùm in lege à Domino institutum est, dicente ad Moysen, loquere filiis Israël, dicens. Decimo die mensis septimi, dies exorationis vocabitur. Sanctus erit vobis, & humiliabitis animas vestras in jejunio. Omnis anima, quæcumque se non humiliaverit in ipso die jejunii, exterminabitur de populo suo, & omnis anima, quæ fecerit opus in ipso die, peribit anima illa de populo suo. Quo quidem jejunio usos fuisse antiquos, Esdræ liber meminit. Postquam enim redierunt, inquit, filii Israël, & Jerusalem, & fecerunt sibi tabernaculorum lætitiam magnam, dehinc convenerunt in jejunio, & in saccis, & humus super eos, & steterunt confitentes peccata sua, & iniquitates patrum suorum, & consurrexerunt ad standum, & ad legendum, & legerunt in volumine Legis Domini Dei sui, (1) quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum, hoc etiam mense septimo sol secundùm computum incipit facere minus de die, & nox esse major, id est, octavo Kalend. Octobris, quando æquinoctium est. Ideoque & jejunium habetur in hoc mense, quia ostenditur in defectione solis, & noctis augmento, vita nostra deficere, adveniente morte, quæ mors judicio Dei, & resurrectione reparatur.

CAPUT XL.

De Jejunio Kalend. Novemb.

1 QUartum jejunium est Kalendarum Novembrium, quod divina auctoritate vel initiatum, vel institutum Jeremiæ Prophetæ testimonio declaratur, dicente ad eum Domino: Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi adversus Israël, & Judam, & adversum omnes gentes: si forte revertatur unusquisque à via sua mala, & pessima, & propitius ero iniquitatibus eorum. Vocavit ergo Jeremias Propheta Baruch filium Neriæ, & scripsit Baruch ex ore Jeremiæ omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum in volumine libri. Et præcepit Jeremias Baruch dicens: Ingredere, & lege de volumine, de quo scripsisti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Domini in die jejunii leges, si forte cadat oratio eorum in conspectu Domini, & revertatur unusquisque à via sua pessima: quoniam magnus furor, & indignatio, quam locutus est Dominus adversùm populum hunc. Et fecit Baruch filius Neriæ juxta omnia, quæ præceperat Jeremias Propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Dei. Factum est in mense nono prædicaverunt jejunium in conspectu Domini omni populo in Jerusalem. Hac ergo auctoritate divinæ scripturæ Ecclesia morem obtinuit, & universali jejunium observatione celebrat.

CAPUT XLI.

De Jejunio Kalend. Januar.

1 JEjunium (2) Kalendarum Januariarium propter errorem gentilitatis instituit Ecclesia. Janus enim quidam princeps Paganorum fuit, à quo nomen mensis januarii nuncupatur, quem imperiti homines, veluti Deum co-

(1) Quater in die, & quater in nocte. *Absunt hæc à* lxx. *interpretum editione emendata. Voces autem* in nocte *etiam à Vulg. & Hebraica veritate.*

(2) *Refertur à Possidio Augustini tractatus de Kalendis Januarii. Unde hæc fortasse sumpta. Har. Kalendar. in eandem hanc sententiam meminere Concil. Turon.* II. *cap.* 13. *&* 16. *& Tolet* IV. *cap.* 10. *Est etiam canon.* 1. *Antisiodorem.* Non licet Kalendis Januarii Vecolo, aut Cervolo facere, vel strenas diabolicas observare. *Vid. August. serm.* 215. *de Temp. & Append. tom.* 9. *tract.* 20. *Ambros. serm. de Circuncis. Petr. Chrysolog. serm. de Kalend. Januar. S. Maxim. homil. de Circuncis. sive de Kal. Januar. Alcuinus libr. de Divin. Offic. cap.* 4. Hæ (*inquit*) Kalendæ secundùm dementiam Gentilium, potius cavendæ sunt dicendæ, quàm Kalendæ.

colentes in religione honoris posteris tradiderunt, diemque ipsum scenis & luxuriæ sacraverunt. Tunc enim miseri homines, & quod pejus est, etiam fideles sumentes species monstruosas in ferarum habitu transformantur, alii fœmineo gestu demutati, virilem vultum effœminant. Nonnulli etiam de fanatica adhuc consuetudine quibusdam ipso die observationum auguriis profanantur, perstrepunt omnia saltantium pedibus, tripudiantium plausibus, quodque est turpius nefas, nexis inter se utriusque sexus choris, inops animi furens vino turba miscetur. Proinde ergo sancti Patres considerantes maximam partem generis humani eodem die hujusmodi sacrilegiis, ac luxuriis inservire, statuerunt in universo mundo per omnes Ecclesias publicum jejunium, per quod agnoscerent homines in tantum se pravè agere, ut pro eorum peccatis necesse esset omnibus Ecclesiis jejunare.

CAPUT XLII.

De Triduani jejunii consuetudine.

1 TRiduanis autem diebus jejunare de exemplo sumptum est Ninivitarum, qui, damnatis pristinis vitiis, totos se tribus diebus jejunio, ac pœnitentiæ contulerunt, & opertis saccis Deum ad misericordiam provocaverunt.

CAPUT XLIII.

De Diversorum dierum, ac temporum jejuniis.

1 PRæter hæc autem legitima tempora jejuniorum omnis sexta feria propter passionem Domini à quibusdam jejunatur, sed & sabbathi dies à plerisque propter quod in eo Christus jacuit in sepulcro, jejunio consecratus habetur, scilicet ne Judæis exultando præstetur, quod Christus sustulit moriendo. Dominico autem die reficiendum semper esse, ut resurrectionem Christi,& gaudium nostrum gentibus prædicemus, præsertim cum Apostolica sedes hanc regulam servet. (1) Post Pascha autem usque ad Pentecosten licèt traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prandiis relaxaverit, tamen siquis monachorum, vel clericorum, sive etiam devotarum, vel viduarum religiosarum jejunare cupiunt, non sunt prohibendi, quia & Antonius, & Paulus, & cæteri Patres antiqui, etiam his diebus in eremo leguntur abstinuisse, neque solvisse jejunium, nisi tantùm die Dominico. Quis enim parsimoniam non laudet? Jejunium non prædicet? Jejunium enim res sancta, opus cœleste, janua regni, forma futuri, quod qui sanctè agit, Deo jungitur, alienatur mundo, spiritualis efficitur. Per hoc enim prosternuntur vitia, humiliatur caro, Zabuli tentamenta vincuntur.

CAPUT XLIV.

De Vario usu Ecclesiarum.

1 HÆC (2) & alia similia multa sunt, quæ in Ecclesiis Christi geruntur, ex quibus tamen quædam sunt quæ in scripturis canonicis commendantur: quædam verò non sunt quidem scripta, sed tamen tradita custodiuntur. Sed illa quidem, quæ toto orbe terrarum servantur, vel ab ipsis Apostolis, vel ab auctoritate principalium conciliorum statuta intelliguntur,

(1) Post Pascha autem, usque ad Pentecost. *Referuntur hæc à Gratiano d. 76. cap. 10.*
(2) *Totum caput ex Ep. Aug. 118. ad Januar. cap. 1. & 2.*

tur, sicut Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cœlum, & adventus Spiritus Sancti, quæ, revoluto die anni, ob memoriam celebrantur, sed & si quid aliud, quod servatur ab universis, quacumque se diffudit Ecclesia. Alia verò, quæ variè per diversa loca observantur, sicuti est, quòd alii jejunant Sabbatho, alii non, alii quotidie communicant, alii certis diebus, ab aliis nullus dies prætermittitur, quo non offeratur sacrificium, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi tantùm Dominico, & siquid aliud hujusmodi animadverti potest. Totum hoc genus rerum, ut quibuscunque placuit sacerdotibus Ecclesiæ, vel religionis, cui præerant, instituerunt, nec disciplina in his melior est gravi, prudentique Christiano, nisi ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur, indifferenter sequendum, & propter eorum, inter quos vivitur, societatem servandum est, ne per diversitatem observationum schismata generentur.

CAPUT XLV.

De Carnium usu, vel piscium.

1 CArnes [1] autem, & vinum post diluvium hominibus in usum concessa sunt, nam ab initio permissum non fuerat, nisi tantùm illud, ut scriptum est. Lignum fructiferum, & herbam seminalem dedi vobis in escam. Postea vero per Noe data sunt in esum cuncta animalia, vinique tunc attributa licentia est. Sed postquam Christus, qui est principium & finis, apparuit, hoc quod in principio suspenderat, etiam in temporum fine retraxit, loquens per Apostolum suum: Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum. Et iterum: Qui infirmus est, olera manducet. Non igitur, quia carnes malæ sunt, ideo prohibentur, sed quia earum epulæ carnis luxuriam gignunt, fomes enim, ac nutrimentum omnium vitiorum, esca ventri, & venter escis, quia scriptum est: Deus hunc & has destruet. Piscem sanè, quia eum post resurrectionem accepit Dominus, possumus manducare. Hoc enim nec Salvator, nec Apostoli vetuerunt.

DI-

(1) *Vid. cap.* Ab exordio *d.* 35. *& Hieron.* 1. *contra Jovinianum.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,

LIBER SECUNDUS.

DE ORIGINE MINISTRORUM.

PRÆFATIO.

Quoniam origines, & causas officiorum, quæ in communi ab Ecclesia celebrantur, ex parte aliqua explicuimus, deinceps exordia eorum, qui divino cultui ministeria religionis impendunt, ordine prosequamur.

CAPUT PRIMUM.

De Clericis.

1 Itaque [1] omnes, qui in Ecclesiastici ministerii gradibus ordinati sunt, generaliter Clerici nominantur. Cleros autem, vel Clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Sic & omnes, quos illis temporibus Ecclesiarum principes ordinabant, sorte eligebant. Nam cleros sors interpretatur, unde & hæreditas, Græcè cleronomia appellatur, & hæres cleronomos. Proinde ergo clericos vocari ajunt, eo quod in sortem hæreditatis Domini dentur, vel pro eo quod ipse Dominus sors eorum sit, sicut de eis scriptum est, loquente Domino: Ego heræditas eorum. Unde oportet, ut qui Deum hæreditate possident, absque ullo impedimento seculi Deo servire studeant, & pauperes spiritu esse contendant, ut congruè illud Psalmistæ dicere possint, Dominus pars hæreditatis meæ.

CAPUT II.

De Regulis Clericorum.

1 His [2] igitur lege Patrum cavetur, ut à vulgari vita seclusi, à mundi voluptatibus sese abstineant: non spectaculis, non pompis intersint: convivia publica fugiant, privata non tantùm pudica, sed & sobria colant. Usuris nequaquam incumbant, neque turpium [3] occupationes lucrorum, fraudisque cujusquam studium appetant, amorem pecuniæ, quasi materiam cunctorum criminum fugiant, secularia officia, negotiaque abjiciant, honorum gradus [4] per ambitiones non subeant. Pro beneficiis me-

(1) *Vid. Ep. Hieronymi ad Nepotian.*

(2) His igitur lege cavetur. *Totius hujus capitis verbis Concilium Moguntiacum canonem 10. sanxit.*

(3) Occupationes lucror. *Ita quidem Goth. & Concil. Mog. sed non displicet alterius m. s. scriptura*, aucupationes lucror.

(4) Per ambitionem non subeant: ad honorum gradus, per ambitionem non subvehant: *idem m. s. non ineleganter: modo* pro subvehant, subvehantur *legas, est enim subvehi è loco humili in excelsum vehi. Virg.* Necnon ad templum, summasque ad Palladis arces subvehitur magna matrum regina caterva.

medicinæ Dei munera non accipiant, dolos, & conjurationes caveant: odium, æmulationem, obtrectationem, atque invidiam fugiant. Non vagis oculis, [1] non infrœni lingua, aut petulanti tumidoque [2] gestu incedant, sed pudorem, ac verecundiam mentis simplici habitu, incessuque ostendant. Obscœnitatem etiam verborum, sicut & operum penitus execrentur. Viduarum, ac virginum visitationes frequentissimas fugiant, contubernia fœminarum extranearum nullatenus appetant, castimoniam quoque inviolati corporis perpetuò conservare studeant, aut certe unius matrimonii vinculo fœderentur. Senioribus quoque debitam præbeant obedientiam, neque ullo jactantiæ studio semetipsos attollant. Postremò in doctrina, in lectionibus, psalmis, hymnis, canticis, exercitio jugi incumbant. Tales enim esse debent, qui divinis cultibus se mancipandos student exhibere, scilicet ut dum scientiæ operam dant, doctrinæ gratiam populis administrent.

CAPUT III.

De Generibus Clericorum.

1 DUO [3] sunt autem genera Clericorum: unum Ecclesiasticorum sub regimine Episcopali degentium, alterum Acephalorum, id est, sine capite, quem sequantur, ignorantium. Hos neque inter laicos secularium officiorum studia, neque inter Clericos religio retentat divina, sed solutos, atque oberrantes sola turpis vita complectitur, & vega. Quique dum nullum metuentes, explendæ voluntatis suæ licentiam consectantur, quasi animalia bruta libertate, ac desiderio suo feruntur, habentes signum religionis, non religionis officium, Hippocentauris similes, neque equi, neque homines, mixtumque (ut ait Poeta) genus, prolesque biformis. Quorum quidem sordida, atque infami numerositate, satis superque nostra [4] pars Occidua pollet.

CAPUT IV.

De Tonsura.

1 TOnsuræ Ecclesiasticæ usus à Nazaræis, nisi fallor, exortus est, qui priùs crine servato, denuo post vitæ magnæ continentiam devotione completam, caput radebant, & capillos in igne sacrificii ponere jubebantur: scilicet, ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exemplo usus ab Apostolis introductus est: ut hi, qui divinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innoventur. Hoc quippe & Ezechieli Prophetæ jubetur, dicente Domino: Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces per caput tuum, & barbam: videlicet quia & ipse sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deserviebat. Hoc & Nazaræos illos Priscillam, & Aquilam in Actibus Apostolorum primùm fecisse legimus, Paulum quoque Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui in hujusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem in Clericis tonsura signum quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur: scilicet ut hoc signó in religione vitia recesentur, & criminibus car-

(1) Non infræni lingua. Effreni *idem m. s.*
(2) Gestu incedant. Gressu *impress.*
(3) *Hoc quoque capite ead. Synodus est usa legem ferens de vagis clericis cap. 22.*
(4) Pars occidua pollet. *Ita uterque m. s.* polluitur, *impress.*

carnis nostræ, quasi crinibus exuamur, atque innovatis sensibus, ut comis rudibus, enitescamus, expoliantes nos juxta Apostolum, veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, qui renovatur in agnitione Dei. Quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. (1) Quòd verò detonso superiùs capite, inferiùs circuli corona relinquitur: sacerdotium, regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiara enim apud veteres constituebatur in capite Sacerdotum. Hæc ex bysso confecta rotunda erat, quasi sphæra media, & hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aurei est circuli, quæ regum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite Clericorum, ut impleatur etiam quadam corporis similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo perdocente: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Quæritur autem, cur sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, & sic tondetur? Sed qui hæc exquirunt, advertant, quid sit inter illud Propheticum velamentum, & hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus: cum transieritis ad Christum, auferetur velamen. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysi, & aspectum populi Israël, hoc significabat illis temporibus etiam comam sanctorum succidi. Nam & Apostolus comam pro velamento esse dicit. Proinde jam non oportet, ut velentur crinibus capita eorum, qui Domino consecrantur, sed tantúm, ut revelentur. Quia quod erat occultum in sacramento propheticè, jam in Evangelio declaratum est.

CAPUT V.

De Sacerdotio.

1 Veniamus ergo nunc ad sacratissimos ordines, & singulariter demonstremus, quod est (2) Sacerdotii fundamentum, vel quo auctore pontificalis ordo adolevit in seculo? (3) Initium quidem Sacerdotii Aaron fuit. Quamquam & Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac, & Jacob. Sed isti spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt. Cæterùm Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit, primusque pontificali stola infulatus victimas obtulit jubente Domino, ac loquente ad Moysen: (4) Accipe, inquit, Aaron & filios ejus, & applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo, & pones tiaram in capite ejus, & laminam sanctam super tiaram, & oleum unctionis fundes super caput ejus, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingesque balteo Aaron scilicet & liberos ejus, & impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua. Quo loco contemplari oportet, Aaron summum sacerdotem fuisse, id est, Episcopum, nam filios ejus presbyterorum figuram permonstrasse. Fuerunt enim filii Aaron & ipsi sacerdotes, quibus meritò adstare debuissent Levitæ, sicut summo

(1) Quòd verò detonso superius capite. *Vid. c.* Duo sunt genera 12. *q.* 1. *ex Hieronymo.*
(2) *Sacerdotum nomine hoc loco, ut sæpe alias, Episcopi soli veniunt.*
(3) Initium quidem sacerdotii &c. *Ex Anacleti Ep. 2. ad Episcopos Italiæ.*
(4) Accipe, inquit, Aaron. *Exod.* 39.

mo Sacerdoti. Sed & hoc fuit inter summum sacerdotem Aaron, & inter filios ejusdem Aaron, qui & ipsi sacerdotes fuerunt, quòd Aaron super tunicam accipiebat, poderem, stolam sanctam, coronam auream, mitram, & brachiale aureum, zonam auream, & superhumerale, & cætera, quæ supra memorata sunt. Filii autem Aaron super tunicas lineas cincti tantummodo, & tiarati adstabant sacrificio Dei. Sed forsitan quæritur & hoc: cujus figuram faciebat Moyses? Si enim filii Aaron presbyterorum figuram faciebant, & Aaron summi sacerdotis, id est, Episcopi: Moyses cujus? Indubitanter Christi. Et verè per omnia Christi, quoniam similitudo fuit mediatoris Dei, qui est inter Deum & homines Jesus-Christus, qui est verus dux populorum, verus princeps sacerdotum, & dominus pontificum, cui est honor, & gloria in secula seculorum, amen. Hactenus de primordiis sacerdotalibus in Veteri Testamento. In Novo autem Testamento post Christum sacerdotalis ordo à Petro cœpit. Ipsi enim primùm datus est pontificatus in Ecclesia Christi, sic enim loquitur ad eum Dominus. (1) Tu es (inquit) Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non vincent eam, & tibi dabo claves regni cœlorum. Hic ergo ligandi, solvendique potestatem primus accepit, primusque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit, siquidem & cæteri Apostoli cum Petro pari consortio honoris, & potestatis effecti sunt, qui etiam in toto orbe despersi Evangelium prædicaverunt. Quibusque decedentibus successerunt Episcopi, qui sunt constituti per totum mundum in sedibus Apostolorum, qui non jam ex genere carnis, & sanguinis eliguntur, sicut primùm secundùm ordinem Aaron, sed pro uniuscujusque merito, quod in eum gratia divina contulerit, sicut etiam ad Heli Dominus pronuntiavit, dicens. Hæc (2) dicit Dominus Deus Israël. Dixi, domus tua, & domus patris tui permanebunt coram me usque in æternum: & nunc dicit Dominus: nequaquam, sed glorificantes me glorificabo, & qui me spernit, spernetur. (3) Quatuor autem sunt genera Apostolorum: unum à Deo tantum, ut Moyses, alterum per hominem & Deum, ut Josue: tertium tantum per hominem, sicut his temporibus multi favore populi, & potestatum in sacerdotium subrogantur: quartum autem genus ex se est, sicut pseudoprophetarum, & pseudoapostolorum. Quid sit autem nomen Apostolorum? Apostoli in Latina lingua missi interpretantur, quia ipsos misit Christus evangelizare ad illuminationem omnium populorum. Episcopatus autem, ut quidam prudentium ait, nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quòd ille, qui superefficitur, superintendit, curam scilicet subditorum gerens, scopus quidem intentio est. Ergo Episcopos Latinè superintendentes possumus dicere, ut intelligat, non se esse Episcopum, qui non prodesse, sed præesse dilexerit. Quòd vero per manus impositionem à præcessoribus Dei sacerdotibus Episcopi ordinantur, antiqua institutio est: Isaac enim patriarcha sanctus ponens manum suam super caput Jacob, benedixit ei: similiter & Jacob filiis ejus. Sed & Moyses super caput Jesu Nave manum suam im-

(1) Tu es Petrus. *Matth.* 16.
(2) Hæc dicit Dominus. 1. *Reg. cap.* 2.
(3) Quatuor sunt autem genera Apostolor. *Ex Hieron. in cap.* 1. *Epist. ad Galat.*

imponens, dedit ei spiritum virtutis, & ducatûs in populo Israël. Sic & superimpletor Legis, & Prophetarum Dominus noster Jesus-Christus per manus impositionem Apostolis suis benedixit, sicut in Evangelio Lucæ scriptum est: Et [1] produxit eos trans Bethaniam, & elevavit manus suas, & benedixit eis: factumque est cum benedixisset illis, discessit ab eis, & ipsi reversi sunt in Jerusalem cum gaudio magno. Et in actibus Apostolorum ex præcepto Spiritus Sancti Paulo, & Barnabæ ab Apostolis manus imposita est in episcopatum, & sic missi sunt ad evangelizandum. Quòd autem à trigesimo anno sacerdos efficitur, ab ætate scilicet Christi sumptum est, ex qua idem Christus orsus est prædicare. Hæc enim ætas profectu jam non indiget parvulorum, sed perfectionis vi plena est, & robusta, & ad omnem disciplinæ, ac magisterii exercitium præparata. [2] Quòd verò unius matrimonii virginalis sint, qui eliguntur in ordinem pontificatus: & in Veteri Lege mandatum est, & pleniùs scripsit Apostolus, dicens: Unius uxoris virum. Sacerdotem enim quærit Ecclesia, aut de monogamia ordinatum, aut de virginitate sanctum, bigamo autem aufertur agere sacerdotium. [3] Porrò quòd Episcopus non ab uno, sed à cunctis comprovincialibus Episcopis ordinatur, id propter hæreses institutum agnoscitur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ unius tyrannica auctoritas moliretur. [4] Ideoque ab omnibus convenientibus instituitur, aut non minus quàm à tribus præsentibus, cæteris tamen consentientibus testimonio litterarum. Huic autem, dum consecratur, datur baculus, ut ejus indicio subditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur & annulus propter signum pontificalis honoris, vel signaculum secretorum. Nam multa sunt, quæ carnalium minusque intelligentium sensibus occultantes sacerdotes, quasi sub signaculo, condunt, ne indignis quibusque Dei sacramenta aperiantur. Jam verò quod seculares viri nequaquam ad ministerium Ecclesiæ admittuntur, eadem auctoritas Apostolica docet, dicens. Manus cito nemini imposueris, & iterùm: Non neophytum, ne in superbiam elatus, putet [5] se non tàm ministerium humilitatis, quàm administrationem secularis potestatis adeptum, & condemnatione superbiæ, sicut Diabolus, per jactantiam dejiciatur. Quomodo enim valebit secularis homo sacerdotis magisterium adimplere, cujus nec officium tenuit, nec disciplinam agnovit? Aut quid docere poterit, cum ipse non didicit? [6] Nunc verò sæpè cernimus plurimos ordinationem in talibus facere, nec eligunt, qui Ecclesiæ prosint, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti, vel pro quibus majorum quispiam rogaverit: &, ut deteriora dicam, qui, ut ordinarentur, muneribus impetrarunt. Taceo de reliquis, alii successores filios, vel parentes faciunt, & conantur posteris præsulatûs relinquere dignitatem. [7] Cum hoc nec Moyses amicus Dei facere potuit, sed Jesum de alia tribu elegit, ut sci-

(1) Et produxit eos trans Bethaniam. *Ex veteri interpretatione. Nostra enim.* Eduxit autem eos foras trans Bethaniam *Luc. ultim.*

(2) Quòd verò unius matrim. virg. *Vid. d. 3. cap.* siquis *&* 28. *q.* 3.

(3) Porrò quod Episcopus non ab uno. *cap.* Archiepiscopus, *& seqq. d. 66. & Ruffini histor. cap 6. in Nicenæ Synodi canonib.*

(4) Ideoque ab omnib. convenientib. *Vid. 64. distinct.*

(5) Putet se non tam ministerium humil. *Ex Hieron. in cap. Ep. 1. ad Tit.*

(6) Nunc verò sæpe cernimus, *usque ad*, dignitatem, *Ex eod. loco.*

(7) Cum neque Moyses. *Ex eod.*

sciremus principatum in populo non sanguini deferendum esse, sed vitæ meritis. (1) Interdum autem & juxta meritum plebium eliguntur personæ rectorum: unde noverint populi, sui fuisse meriti regimen perversi suscepisse pontificis. (2) Quòd autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato correptus sit, ad sacerdotium non promoveatur, Lex ipsa testatur. Moyses enim in Lege præcepit sacerdotibus, ne aliquod pecus vitiatum ad aram Dei offerant. Quod ipsum postea offerentibus, & spernentibus sacerdotibus Israël per Malachiam improperavit Deus dicens: Ad vos, ò sacerdotes, qui polluistis nomen meum, & dixistis. In quo polluimus te? Offertis super altare meum panem pollutum. Nonne si offeratis cæcum, & languidum, nonne malum est? Unde & in Numeris, vitula rufa, cujus cinis expiatio est populi, non aliter jubetur offerri ad altare Domini, nisi quæ terrena opera non fecerit, jugumque delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligata. Sed quid plura subjiciam? Si enim is, qui jam in episcopatu, vel presbyterio positus mortale aliquod peccatum admiserit, retrahitur ab officio, quanto magis ante ordinationem peccator inventus non ordinetur? (3) Quapropter quia Lex peccatores à sacerdotio removet, consideret se unusquisque & sciens, quia potentes potenter tormenta patientur, retrahat se ab hoc non tàm honore, quàm onere, & aliorum locum, qui digni sunt, non ambiat occupare. Qui enim in erudiendis, atque instituendis ad virtutem populis præerit, neccesse est, ut in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehensibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse à peccato debet esse alienus. (4) Nam cum qua fronte subjectos arguere poterit, cum illi statim possit correptus ingerere: ante doce te, quæ recta sunt? Quapropter qui negligit recta facere, desinat recta docere. Prius quippe semetipsum corrigere debet, qui alios ad bene vivendum admonere studet, ita ut in omnibus semetipsum formam vivendi præbeat, cunctosque ad bonum opus doctrina, & opere provocet. (5) Cui etiam scientia scripturarum necessaria est, quia si Episcopi tantùm sancta sit vita, sibi soli potest prodesse, sic vivens. Porrò si & doctrina, & sermone fuerit eruditus, potest cæteros quosque instituere, & docere suos, & adversarios repercutere, qui ni refutati fuerint, atque convicti, facile queunt simplicium corda pervertere. Hujus autem sermo debet esse purus, simplex, apertus, plenus gravitate, & honestate, plenus suavitate, & gratia, tractans de mysterio Legis, de doctrina fidei, de virtute continentiæ, de disciplina justitiæ, unumquemque admonens diversa exhortatione juxta professionis, morumque qualitatem, scilicet ut prænoscat, quid, cui, quando, vel quomodo proferat. Cujus præ cæteris speciale officium est, scripturas legere, percurrere canones, exempla sancto-

(1) Interdum autem. *Vid. cap.* audacter. 8. *q.* 1. *ex Origine vel Hier. potiùs.*

(2) Quòd autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato correptus. *Quod ejusmodi sit (ait Gratianus d.* 25. *cap.* primum) *ut ex eo sit perpetua infamia. Ita enim illa Hieronymi verba in cap.* 1. *Ep. ad Titum unde hæc sumpta sunt, interpretatur, quæ referemus, necui hæc duriora videantur*: Primum itaque sine crimine jubetur esse Episcopus, quod puto alio verbo ad Timotheum inrreprehensibilem nominatum. Non quòd eo tantùm tempore, quo ordinandus est, sine ullo sit crimine: & præteritas maculas nova conversatione diluerit: sed quod ex eo tempore, quo in Christum renatus est, nulla peccati conscientia remordeatur. Quomodo enim potest præses Ecclesiæ auferre malum de medio ejus, qui in delicto simili corruit? Aut qua libertate corripere peccantem potest, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem admisisse, quæ corripit? *Legitur autem* corruptus, *in Gotth. & in ed. Rom. sed* correptus, *magis videtur ex Gratiani sensu. Molliisse enim videtur Isidorus Hieronymi verba, cum non quolib. crimine, sed mortali &* correptum *quasi deprehensum esse voluit.*

(3) Qua propter quia lex pecc. *usque ad* occupare. *Verba sunt Hieronymi ibidem.*

(4) Nam cum qua fronte, *usque ad*, recta sunt. *Ejusd. sunt.*

(5) Cui etiam scientia script. *usque ad*, pervertere *ejusd. ibid.*

ctorum imitari, vigiliis, jejuniis, orationibus incumbere, cum fratribus pacem habere, nec quenquam in membris suis despicere, nullum damnare, nisi comprobatum, nullum excommunicare, nisi discussum. Quique ita humilitatem pariter, & auctoritatem præstabit, ut neque per nimiam humilitatem suam subditorum vitia convalescere faciat, neque per immoderatam auctoritatem severitatis potestatem exerceat: sed tantò cautiùs erga commissos agat, quantò duriùs à Christo judicari formidat. Tenebit quoque illam supereminentem donis omnibus charitatem, sine qua omnis virtus nihil est: custos enim sanctitatis charitas, locus autem hujus custodis humilitas. Habebit etiam inter hæc omnia & castitatis eminentiam, ita ut mens Christi corpus confectura ab omni inquinamento carnis sit munda, & libera. Inter hæc oportebit eum sollicita dispensatione curam pauperum gerere, esurientes pascere, vestire nudos, suscipere peregrinos, captivos redimere, viduas, ac pupillos tueri, pervigilem in cunctis exhibere curam, providentiam, & distributionem discretam. In [1] quo etiam hospitalitas ita erit præcipua, ut omnes cum benignitate, & charitate suscipiat. Si enim omnes fideles illud Evangelicum audire desiderant: Hospes fui, & suscepistis me: quanto magis Episcopus, cujus diversorium cunctorum debet esse receptaculum? Laicus enim unum, aut duos suscipiens implevit hospitalitatis officium, Episcopus, nisi omnes receperit, inhumanus est. In negotiis autem secularibus dirimendis oportet eum causam merito discernere, non gratia, neque enim sic debet Episcopus suscipere potentem, ut constritet contra justitiam pauperem, neque pro paupere auferat justitiam à potente. Non defendat improbum, nec sancta indigno committenda arbitretur, neque arguat, aut impugnet, cujus crimen non reprehendit. [2] Erit, quoque illi etiam juxta Apostolum mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia, sive pudicitia, ut non solùm ab opere immundo se abstineat, sed etiam à jactu oculi, & cogitationis errore, ita ut dum nullum vitium in se regnare permittit, impetrare apud Deum veniam pro subditorum facinoribus valeat. Qui enim ista sectaverit, & Dei minister utilis erit, & perfectum sacerdotium repræsentabit.

CAPUT VI.

De Chorepiscopis.

1 CHorepiscopi, [3] id est, vicarii Episcoporum, juxta quod canones ipsi testantur, instituti sunt ad exemplum septuaginta seniorum, tanquam consacerdotes propter sollicitudinem pauperum. Hi in villis, & vicis constituti gubernant sibi commissas Ecclesias, habentes licentiam constituere lectores, subdiaconos, exorzistas, acolythos: presbyteros autem, aut diaconos ordinare non audeant, præter conscientiam Episcopi, in cujus regione præesse noscuntur: hi autem à solo Episcopo civitatis, cui adjacent, ordinantur.

(1) In quo etiam hospitalitas, *usque ad*, inhumanus. *Hier. ibid.*
(2) Erit quoque illi juxta Apost. *Ibid. &* 1. *contra Jovinian.*
(3) *Quæ de Chorepis. dicit è Concil. Antioch. c.* 10. *sumpta videri possunt. Vid. Leon. Ep.* 88. *& can. Nican.* 54. Hi propter insolentiam (*ait Gratianus c. Chorepis. d.* 68.) ab Ecclesia prohibiti sunt.

CAPUT VII.

De Presbyteris.

1 PResbyterorum ordo (1) exordium sumpsit (ut dictum est) à filiis Aaron. Qui enim sacerdotes vocabantur in Veteri Testamento, hi sunt, qui nunc appellantur presbyteri, & qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc Episcopi nominantur. Presbyteri autem interpretantur seniores, quia seniores ætate Græci presbyteros vocant. (2) His enim sicut Episcopis, dispensatio mysteriorum Dei commissa est. Præsunt enim Ecclesiæ Christi, & in confectione divini corporis, & sanguinis consortes cum Episcopis sunt, similiter & in doctrina populorum, & in officio prædicandi. Ac sola propter auctoritatem summo sacerdoti clericorum ordinatio, & consecratio servata est, ne à multis Ecclesiæ disciplina vendicata concordiam solveret, scandala generaret. (3) Nam Paulus Apostolus eosdem Presbyteros, ut verè sacerdotes, sub nomine Episcoporum ita asseverat, loquens ad Titum. Hujus rei (inquit) gratiâ reliqui te Cretæ, ut ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per civitates presbyteros, quemadmodum ego tibi disposui. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse. Qua sententia ostendit presbyteros etiam sub Episcoporum nomine taxari. Unde & ad Timotheum de ordinatione Episcopi, & Diaconi scribens, de presbyteris omnino tacuit, quia eos in Episcoporum nomine comprehendit. Secundus enim primo conjunctus gradus est, sicut & ad Philippenses de Episcopis, & Diaconibus scribit, cum una civitas plures Episcopos habere non possit. Et in actibus Apostolorum presbyteros Ecclesiæ Jerosolymam iturus congregavit, quibus inter cætera. Videte (inquit) gregem, in quo vos Spiritus Sanctus Episcopos ordinavit, unde etiam tales in Ecclesia presbyteros constituendos esse sicut Episcopos, & Apostolus ad Titum loquitur, & canones ipsi testantur. (4) Presbyteros autem merito, & sapientia dici, non ætate, nam & Moysi præcipitur, ut eligat presbyteros. Unde & in Proverbiis dicitur, Gloria senum canities. Quæ est hæc canities? Haud dubium, quin sapientia, de qua scriptum est, canities hominum prudentia est, cumque nongentos & ampliùs annos ab Adam usque ad Abraham, vixisse homines legimus, nullus alius appellatus est primus presbyter, id est, senior, nisi Abraham, qui multò paucioribus annis vixisse convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. Quòd si ita est, mirum est, cur insipientes constituantur.

CA-

(1) Exordium sumpsit à filiis Aaron. *Anaclet. Ep. 2. & Hieronym. ad Nepotian. Ep. 2.*

(2) His enim sicut Episcopis, *usque ad* prædicandi. *Carptim hæc sumpta ex Ep. ad Rustic. Narbonen. Hieronym. tom. 9. ita ut quædam resecuisse consultò videatur, ut confirmandi, & benedicendi officia. Quòd autem æquare Episcopis presbyteros videtur, nos eum alia ratione non defendemus, quàm qua tuetur ipse sese, non referenda esse ad culpæ suæ titulum de quibus testificatio adhibetur auctorum. Sunt autem verba quibus plus æquo presbyteris tribuisse videtur, non Isidori, sed Hieron. Cujus mens atque animus is fuisse videtur, ut Episcopor. Faustum, & insolentiam comprimeret, atque retunderet, non ut presbyteros illis pares faceret. Ut ex collatis ejus pluribus locis collegere jampridem doctissimi viri. In quibus. Franc. Turrianus lib. 8. const. cap. 36. Maria. Reatin. in Ep. ad Evagr. Cæs. Baron. Annal. tom. 1. ann. 58. Nam quid Isidor. senserit de Episcop. offic. satis constat ex cap.* perlectis. *d. 25. & ex cap. ult. hujus operis* de chrismate.

(3) Nam Paulus. *Ex Hier. Ep. ad Evagr. & comm. ad Tit.*

(4) Presbyteros autem merito, usque ad fin. *Verba sunt Hieron. in cap. 3. Isai. quorum pleraque leguntur etiam in Anacleti Ep. 2.*

CAPUT VIII.

De Diaconibus.

1 Diaconorum ordo à Levi tribu accepit exordium. Præcepit enim Dominus Moysi, ut post ordinationem Aaron sacerdotis, & filiorum ejus, rursus Levi tribus in divini cultus ministeriis ordinarentur, & consecrarentur Domino pro omnibus primogenitis, & servirent pro Israel coram Aaron, & filiis in tabernaculo Domini, excubantes in templo die, ac nocte: ipsique gestarent Arcam, & Tabernaculum, & omnia vasa ejus, & in circuitu Tabernaculi castra ipsi constituerent, & in promovendo Tabernaculo ipsi deponerent, rursus ipsi componerent. A XXV. annis, & supra iisdem in Tabernaculo servire mandatum est, quam regulam sancti Patres, & in Novo Testamento constituerunt. In Evangelio primordia eorum in actibus Apostolorum ita leguntur, convocantes itaque XII. Apostoli multitudinem discipulorum dixerunt, non placet nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Quid ergo est fratres? Considerate ex vobis ipsis viros boni testimonii VII. plenos Spiritu Sancto, & sapientia, quos constituamus in hanc rem. Nos verò erimus orationi, & ministerio sermonis instantes. Et placuit hic sermo coram omni multitudine, & elegerunt Stephanum plenum fide, & Spiritu Sancto, Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum advenam Antiochensem. [1] Quos statuerunt ante Apostolos, & cum orassent, imposuerunt illis manus, & verbum Dei crescebat, & multiplicabatur numerus credentium. Ex hinc jam decreverunt Apostoli, vel successores Apostolorum, per omnes Ecclesias septem Diaconos, qui sublimiori gradu cæteris proximi circa aram Christi, quasi columnæ altaris assisterent, & non sine aliquo septenarii numeri mysterio. Hi sunt enim, quos in Apocalypsi legimus, septem Angeli tubis canentes. Hi sunt septem candelabra aurea. Hi voces tonitruorum. Ipsi enim clara voce in modum præconis admonent cunctos, sive in orando, sive in flectendis genibus, sive in psallendo, sive in lectionibus audiendis, ipsi etiam, ut aures habeamus ad Dominum, acclamant, ipsi quoque. Evangelizant, sine ipsis sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est, illi orare, huic psallere mandatur: ille oblata sanctificant, hic sanctificata dispensat. Ipsis etiam sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus fuerit à Diacono. Levitæ inferunt oblationes in altari, Levitæ componunt mensam Domini, Levitæ operiunt Arcam Testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quæ operiuntur à Levitis, ne videant, qui videre non debent, & sumant, qui servare non possunt, quique propterea altario albis induti assistunt, ut cœlestem vitam habeant, candidique ad hostias, immaculatique accedant, mundi scilicet corpore, & incorrupti pudore. Tales enim decet Dominum habere ministros, qui nullo carnis corrumpantur contagio, sed potius eminentia castitatis splendeant. Quales enim Diaconi ordinentur, Apostolus Paulus plenissimè scribit ad Timotheum.

(1) *Pleraque ex Ep. citata ad Rustic. Narbonem.*

theum. Nam cum præmisisset de sacerdotum electione, continuò subjecit. Diaconi similiter irreprehensibiles, hoc est, sine macula, sicut Episcopi: pudici utique, id est, à libidine continentes: non bilingues, scilicet, ne conturbent habentes pacem: non multò vino dediti, quia ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor: non turpe lucrum sectantes, ne de cœlesti mysterio lucra terrena sectentur. Est quoque & turpis lucri appetitio, plus de præsentibus, quàm de futuris cogitare. Post hæc subjecit: Hi autem probentur primùm, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Utique sicut Episcopi, sic & isti ante ordinationem probari debent, si digni sunt, & postea sic ministrent.

CAPUT IX.

De Custodibus sacrorum.

1 CUstodes sacrarii Levitæ sunt. Ipsis enim jussum est custodire tabernaculum, & omnia vasa templi, quique ideo in Lege ab anno quinquagenario eliguntur custodes vasorum; ut post edomitum carnis conflictum jam quieti, mundo corpore pariter, & mente Deo serviant, præferentes speciem gravitatis, ne fallantur consilio, ne fidem deserant, neque quicquam intemperantiùs gerant.

CAPUT X.

De Subdiaconibus.

1 SUbdiaconi, (1) qui apud Græcos hypodiaconi vocantur, in Esdra inveniuntur, appellaturque ibi Nathinæi, id est, in humilitate Domino servientes. Ex eorum ordine fuit ille Nathanael, qui in Evangelio Joannis divina proditione commonitus Salvatorem Dominum meruit confiteri, quique etiam ad primùm divinitatis indicium fidelis enituit, protestante Domino, ac dicente. Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Denique isti oblationes in templo Domini suscipiunt à populis, isti obediunt officiis Levitarum, isti quoque vasa corporis, & sanguinis Christi Diaconibus ad altaria Domini offerunt. De quibus quidem placuit Patribus, ut quia sacra mysteria contrectant, casti, & continentes ab uxoribus sint, & ab omni carnali inmunditia liberi, juxta quod illis Propheta dicente jubetur: Mundamini, qui fertis vasa Domini. Hi igitur, cum ordinantur, sicut sacerdotes, & Levitæ, manus impositionem non suscipiunt, sed patenam tantùm, & calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphum aquæ cum aquæmanili, & manutergium accipiunt.

CAPUT XI.

De Lectoribus.

1 LEctorum ordo formam, & initium à Prophetis accepit. Sunt igitur Lectores, qui verbum Dei prædicant, quibus dicitur. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isti quippe, dum ordinantur, primùm de eorum conversatione Episcopus verbum facit ad populum. Deinde coram plebe tradit eis codicem apicum divinorum ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad hujusmodi provehitur gradum, iste erit doctrina, & libris imbutus, sensuumque, ac verborum scientiâ perornatus, ita ut in distinctionibus sententiarum intelligat, ubi finiatur junctura, ubi adhuc pendet oratio, ubi sententia extrema clauda-

(1) *Vid. cit. Ep. ad Rustic.*

datur. Sicque expeditus vim pronuntiationis tenebit, ut ad intellectum omnium mentes, sensusque promoveat, discernendo genera pronuntiationum, atque exprimendo sententiarum proprios affectus, modò indicantis voce, modò dolentis, modò increpantis, modò exhortantis, sive his similia secundum genera propriæ pronuntiationis. In quo maximè illa ambigua sententiarum adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in scripturis, quæ nisi proprio modo pronuntientur in contrariam recidunt sententiam, sicuti est. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat? Quod si quasi confirmativè non servato genere pronuntiationis suæ dicatur, magna perversitas oritur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si diceret, Deus ne, qui justificat? Ut subaudiatur, non. Necesse est ergo in tantis rebus scientiæ ingenium, quo propriè singula, convenienterque pronuntientur. Propterea & accentuum vim oportet scire lectorem, ut noverit in qua syllaba vox protendatur pronuntiantis. Plerumque enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, & solent irridere nos imperitiæ hi, qui videntur habere notitiam, detrahentes, & jurantes penitus nescire, quod dicimus. Porrò vox lectoris simplex erit, & clara, & ad omne pronuntiationis genus accommodata, plena succo virili, agrestem, & subrusticum effugiens sonum, non humilis, nec adeo sublimis, non fracta, vel tenera, nihilque fœmineum sonans, neque cum motu corporis, sed tantummodo cum gravitatis specie. Auribus enim, & cordi consulere debet lector, non oculis, ne potius ex se ipso spectatores magis, quàm auditores faciat. Vetus opinio est, lectores pronuntiandi causâ præcipuam curam vocis habuisse, ut exaudiri in tumultu possent. Unde & dudum lectores præcones, vel proclamatores vocabantur.

CAPUT XII.

De Psalmistis.

1 Psalmistarum, id est, cantorum principes, vel auctores David, sive Asaph, extiterunt. Isti enim post Moysen Psalmos primi composuerunt, & cantaverunt. Mortuo autem Asaph, filii ejus in hunc ordinem subrogati sunt à David, erantque Psalmistæ per successionem generis, sicut & ordo sacerdotalis, ipsique soli continuis diebus in templo canebant candidis induti stolis ad vocem unius respondente choro. Ex hoc veteri more Ecclesia sumpsit exemplum nutriendi Psalmistas, quorum cantibus ad effectum Dei mentes audientium excitentur. Psalmistam autem & voce, & arte præclarum, illustremque esse oportet, ita ut oblectamento dulcedinis animos incitet auditorum. Vox enim ejus non aspera, vel rauca, vel dissonans, sed canora erit, suavis, liquida, atque acuta, habens sonum, & melodiam sanctæ religioni congruentem, non quæ tragica exclamat arte, sed quæ Christianam simplicitatem, & in ipsa modulatione demonstret, nec quæ musico gestu, vel theatrali arte redoleat, sed quæ compunctionem magis audientibus faciat. Antiqui pridie quàm cantandum erat, cibis abstinebant, psallentes tamen legumine causâ vocis assiduè utebantur. Unde & cantores apud gentiles fabarii dicti sunt. [1] Veteres, lamina pectori imposita, sub ea cantica exclamantes alendis vocibus rationem

(1) Veteres lamina pectori imposita. *Hoc de Nerone prodidit Plinius lib. 34. cap.* 18. Nero (quoniam ita Diis) placuit princeps, lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem.

nem demonstravere. Solent autem ad hoc officium etiam absque scientia Episcopi sola jussione presbyteri eligi quique quos in cantandi arte probabiles esse constiteri.

CAPUT XIII.

De Exorcistis.

1 IN ordinatione, & ministerio Ecclesiæ secundùm officia, quæ in templo Salomonis erant disposita, quæque posteriùs sunt ab Esdra dispertita, invenimus, eos, quos Esdras [1] Actores memorat templi, eos nunc esse Exorcistas in Ecclesia Dei. Fuerunt enim sub Esdra Actores templi, servorum Salomonis filii, qui actum templi totius sub cura sua haberent, non tamen sacerdotalibus officiis ministrarent, aut sacris oblationibus deservirent. Et cum fuissent ex ordine, & ministerio templi, longè fuerunt ab officio altaris Dei; quia nec psalmistis, nec ostiariis, nec sacrorum servis attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo Levitis. Quid ergo est? Nullam aliam curam habebant Actores templi, nisi ad sarta tecta reficienda, ut quæcunque fuissent vexata in ædificio, templi aut delapsa, per eosdem Actores de thesauris Dominicis reficerentur, atque excolerentur. Ergo Actores templi Exorcistæ sunt in populo Dei, quo modo enim Actor prudens, & bonus scit, quis sit Domini sui census, & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia: sic & Exorcista redigit in suam diligentiam totius regni Domini secreta, ut memoriæ mandet de scripturarum sacramentis, unde exerceat donum, quod illi est à Spiritu Sancto concessum, secundùm Apostoli præconium. Exorcistas enim memorat Apostolus, cum dicit: Nunquid omnes habent donationes sanationum? Hi enim, cum ordinantur, sicut ait canon, accipiunt de manu Episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, accipientes potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.

CAPUT XIV.

De Acolythis.

1 ACOlythi [2] Græcè, & Latinè ceroferarii dicuntur, à deportandis cereis, quando legendum est Evangelium, aut sacrificium offerendum; tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum Sol eo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

CAPUT XV.

De Ostiariis.

1 OStiarii sunt, qui in Veteri Testamento janitoris templi vocabantur, qui præerant portis Jerusalem: quique ordinati per vices suas: omnia interiora templi, vel exteriora custodiebant. Hi denique inter sanctum, & iniquum discernentes, eos tantum in Ecclesia, qui sunt fideles, re-

(1) Quos Esdras actores templi: *Quid exorcistis cum actoribus templi? Hoc opinor: corpora nostra templa sunt Spiritus Sancti. In ea cum immigrat nequam spiritus, jam tum ædibus (ut Comici verbis loquar) vitium datur. Atque eo nonnunquam res redit, ut non videantur ædes sarciri posse, quin tota perpetuæ ruant. Exemplo esse possunt: & is, quem restituere non potuerunt Apostoli, & is, quem mutum, surdum, cæcumque Dominus ipse sanavit, ac refecit. Id igitur Exorcistar. munus, eas uti ædes reficiant, sartas tectasque. reddant. Est verò Poetæ locus, quem indicavi, supra quàm dici possit elegans ad hanc similitudinem illustrandam, atque dilatandam.*

(2) *Ead. lib. 7. Etymolog. cap. 12*

recipiunt. Intrare enim templum, nisi per hos, non possumus, habent enim potestatem tàm bonos recipiendi, quàm rejiciendi indignos.

CAPUT XVI.

De Monachis.

1 UNde autem ad Monachos studium defluxit paupertatis, vel quis hujus conversationis extitit auctor, cujus isti habitum imitantur? [1] Quantum attinet ad auctoritatem veterum scripturarum, hujus propositi princeps Elias, & discipulus ejus Eliseus fuerunt, sive filii prophetarum, qui habitabant in solitudine, urbibusque relictis faciebant sibi casulas prope fluenta Jordanis. Hujus etiam propositi in Evangelio Baptista Joannes auctor extitit, qui eremum solus incoluit, locustis tantum, & agresti malle nutritus. Jam deinde progeniti sunt conversationis hujus nobilissimi principes, Paulus, & Antonius, Hilarion, Macharius, cæterique patres, quorum exemplis per universum mundum adolevit sancta institutio Monachorum. Sex autem sunt genera Monachorum, quorum tria optima, [2] reliqua verò teterrima, atque omnimodis evitanda: [3] Primum genus est Cœnobitarum, id est, in commune viventium, instar sanctorum illorum, qui temporibus Apostolorum Jerosolymis, venditis, ac distributis omnibus suis indigentibus, habitabant in sancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium, sed erant illis omnia communia, & anima una, & cor unum in Deum. Horum igitur institutione monasteria sumpsere principium.

2 [4] Secundum genus est Eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deserta loca, & vastas solitudines sequi, atque habitare perhibentur, ad imitationem scilicet Eliæ, & Joannis Baptistæ, qui eremi secessus penetravere. Hi quippe incredibili mundi contemptu sola solitudine delectantur, herbis tantùm agrestibus victitantes, aut pane solo, vel aqua contenti, quæ eis per certa intervalla temporum deferuntur, sicque secretissimi penitus, & ab omni hominum conspectu remoti, divino tantùm colloquio perfruuntur, cui puris mentibus inserviunt, & propter cujus amorem non solùm mundum, sed etiam hominum consortia reliquerunt.

3 Tertium genus est Anachoretarum, qui jam cœnobiali conversatione perfecti, includunt semetipsos in cellulis procul ab hominum conspectu remoti, nulli ad se præbentes accessum, sed in sola contemplatione Dei viventes.

4 [5] Quartum genus est, qui sibi Anachoretarum imaginem blandiuntur: isti, ut ait Cassianus, in primordiis suis fervore quodam brevi cœnobii perfectionem videntur expetere, sed continuò tepefacti, dum pristinos mores, ac vitia resecare contemnunt, nec jugum humilitatis, ac patientiæ diutiùs sustinere contenti sunt, subdique seniorum imperio dedignantur, separatas expetunt cellas, ac solitarii sedere desiderant: ut à nemine lacessiti, mansueti, vel humiles existimentur, quæ institutio, immo tepor, hos, quos semel infecerit, ad perfectionem nunquam permittit accedere. Hoc enim mo-

(1) Quantum pertinet ad auctor. *usque ad* Jordan. *Ex Hier. Epist.* 13. *ad Paulin.*
(2) Reliqua verò teterrima atque omnimodis evitanda. *Cassian. coll.* 18. *cap.* 4. Tria sunt in Ægypto genera monachor. quor. duo sunt optima, tertium verò tepidum atque omnimodis evitandum.
(3) Primum genus, *usque ad*, cor unum. *Ex eodem Cass. cap.* 5.
(4) Secundum gen. *è cap.* 6. *& Hieron. Epist.* 22. *ad Eusthoch.*
(5) Quartum genus, *usque ad*, quam curari. *è cap.* 8. *ejusdem collat.*

modò non solùm abscinduntur, verùm etiam in deterius eorum vitia convalescunt, dum à nemine provocati, ut quoddam lethale, & intestinum virus, quod quantò ampliùs celatum fuerit, tanto profundiùs serpens insanabilem morbum generat ægrotanti. Pro reverentia enim singularis cellulæ nullus jam vitia solitarii audet arguere, quæ ille ignorari maluit, quàm curari.

4. [1] Quintum genus est Circumcellionum, qui sub habitu monachorum usque quaque vagantur, venalem circunferentes hypocrisin, circuneuntes provincias, nusquam misi, nusquam fixi, nusquam stantes, nusquam sedentes: alii quæ non viderunt, confingunt, opiniones suas habentes pro Deo: alii membra martyrum (si tamen martyrum) venditant: alii fimbrias & phylacteria sua magnificant, gloriam captantes ab hominibus: alii criniti incedunt, ne vilior habeatur tonsa sanctitas, quàm comata. Ut videlicet qui eos viderit, antiquos illos, quos legimus, cogitet, Samuelem, & Eliam, & cæteros. Alii honores, quos non acceperunt, habere se protestantur: alii parentes, vel consanguineos suos in illa, vel in illa regione se audisse, & videre, & ad eos pergere mentiuntur, & omnes petunt, ab omnibus exigunt aut sumptum lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis. Cum interea ubicumque in factis suis malis, ac verbis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine Monachorum propositum blasphematur.

5 [2] Sextum genus est Monachorum, & ipsum teterrimum, atque neglectum, quod per Ananiam, & Saphraim in exordio Ecclesiæ pullulavit, & Apostoli Petri severitate suscisum est, quique ab eo, quòd semetipsos à cœnobiali disciplina sequestrant, suasque appetunt liberi voluptates, Ægyptiorum lingua Sarabaitæ, sive Remobothitæ nuncupantur. Construunt enim sibi cellulas, eaque falso nomine monasteria nuncupant, liberique ab imperio seniorum arbitrio suo vivunt, certatim in operibus laborantes, non ut indigentibus distribuant, sed ut acquirant pecunias, quas recondant, &[3] sicut ait de ipsis Hieronymus, quasi ars sit sancta, non vita. Quicquid vendiderint, majoris est pretii re: vera (ut idem dicit) solent certare jejuniis, ut rem secretæ victoriæ faciant: Apud hos affectata sunt (inquit) omnia, fluxæ manicæ, calligæ follicantes, vestis grossior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio clericorum, & si quando dies festus venerit satiantur ad vomitum. Inter cœnobium autem, & monasterium ita distinguit Cassianus: quòd monasterium possit etiam unius Monachi habitatio nuncupari, cœnobium autem non nisi plurimorum. Quorum quidem conversationem, ut patrum edocet institutio, breviter intimabo. Hi quippe (ut prædictum est) contemptis primùm, ac desertis mundi hujus illecebris, in communi vita sanctissima congregati, simul agunt, viventes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus, in vigiliis, in jejuniis, nulla superbia tumidi, nulla invidia lividi, sed modesti, verecundi, placati, concordissimam vitam sectantur, cogitationesque suas alterutrum revelantes, invicem discutiunt, & corrigunt. Nemo quicquam terrenum sorte peculiari possidet, pretiosis, vel

(1) Quintum genus est Circumcellionum. *Circumcelliones dictos (ait Augustinus) adversus Gaudentium, quod victus sui causa villas rusticanas circuirent.*
(2) Sextum genus. *Ex ead. collat. cap. 7. & 10.*
(3) Sicut ait de ipsis Hieronymus. *Epist. 22. ad Eustoch.*

vel coloratis vestibus non induuntur, sed vilissimis, atque sinceris, lavacris nunquam utuntur ad delectationem corporis, sed rarò, propter necessitatem languoris, inconsulto Abbate nusquam progrediuntur, neque aliquid ab eis sine nutu paternæ jussionis assumitur: operuntur autem manibus ea, quibus corpus pasci possit, & adeo mens impediri non possit. Canunt autem manibus operantes, & ipsum laborem, tanquam divino celeumate, consolantur. Opus autem suum tradunt eis, quos Decanos vocant, eo quod sit ndenis præpositi, ut neminem illorum cura sui corporis tangat, neque in cibo, nec in vestimento, nec si quid aliud opus est, vel quotidianæ necessitati, vel mutuæ, ut adsolet, valetudini. Ipsi autem Decani tradunt ea Præposito, Præpositus autem cum magna sollicitudine omnia disponens præsto facit, quicquid illorum vita propter imbecillitatem corporis postulat, rationem tamen etiam ipso reddit ei, quem Patrem vocant. Hi verò Patres intellectu, tolerantia, atque discretione insignes, omnibus rebus excelsi, nulla superbia consulunt his, quos filios appellant, magna sua in jubendo auctoritate, magna illorum in obediendo voluntate. Conveniunt autem omnes frequenter nocte, dieque dato signo festina cum properatione ad orationem sollemnium horarum celebrantes fixa intentatione cordis, usque ad consummationem Psalmorum sine fastidio persistentes. Item conveniunt diebus singulis interpositis, dum adhuc jejuni sunt in collatione ad audiendum Patrem. Audiunt autem eum incredibili studio, summo silentio, affectuque animorum suorum, prout eo provocaverit disserentis oratio, vel gemitu, vel fletu significantes. Corpus deinde cum silentio magno reficiunt tantum quantum saluti necesse est, coercente unoquoque per parsimoniam concupiscentiam, & gulam: ne gravetur eorum cor, vel in ea ipsa, quæ præsto sunt, parca, & vilissima, itaque non solùm à carnibus, & à vino abstinent pro sufficentia domandarum libidinum, sed etiam ab omnibus, quæ ventris, & gutturis provocant appetitum. Sanè quidquid necessario victui superest ex operibus manuum, & epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, ut nihil remaneat, quod abundaverit. Ad cujus sanctæ militiæ propositum veniunt non solum liberi, sed etiam plerumque & ex conditione servili, sed propter hoc à Dominis liberati, vel propter hoc potius liberandi. Veniunt quoque & ex vita rustica, & ex opificum exercitatione, & ex plebejo labore, tantò utique feliciùs, quantò fortius educati. Quòd si non admittantur, grave delictum est. Multi enim ex eo numero verè magni, imitandique extiterunt, nam propter ea & infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia, & stulta mundi elegit, ut confunderet sapientes, & ignobilia mundi, & ea, quæ non sunt ut ea, quæ sunt, evacuentur, & non glorietur omnis caro coram Deo. Simili quoque modo extant & cœnobia fœminarum Deo sollicitè casteque servientium, quæ in habitaculis suis segregatæ, ac remotæ à viris quàm longissimè, pia tantùm sanctitatis charitate junguntur, & imitatione virtutis. Ad quas juvenum nullus accessus est, neque ipsorum quamvis gravissimorum, & probatissimorum senum, nisi usque ad vestibulum necessaria præbendi, quibus indigent, gratia. His præsunt singulæ gravissimæ, ac probatissimæ, non tantùm instituendis, componendisque moribus, sed etiam instruendis mentibus peritæ, atque paratæ. Lanificio etiam cor-

corpus exercent, atque sustentant, vestesque ipsas monachis tradunt, ab iis invicem, quod victui opus est, resumentes. Hos mores, hanc vitam, hanc institutionem tenere videntur cœnobia virginum, ac Monachorum. Monachi autem secundùm humilitatem eliguntur. Multos enim ex eis cenodoxiæ morbus commaculat, multos abstinentia inflat, & extollit scientia. Faciunt enim bona, sed propter famam, non propter vitam æternam: scilicet ut aut affectent gloriam laudis, aut perveniant ad fastigium desiderati honoris. Inter hos sæpius discordia oboritur, invidiæque livor de fraternis profectibus gignitur, amor temporalium rerum grassatur, sequentes terrenas concupiscentias tantò inhianter, quantò sæpius, & ante humanos oculos impudenter. Tales itaque nequaquam Monachi vocandi sunt, quia Deo sola professione, non actione junguntur.

CAPUT XVII.

De Pœnitentibus.

1 PŒnitentibus Job exemplum primus exhibuit, quando post funera, vel flagella adhuc in sui redargutione etiam in cilicio, & cinere lamenta pœnitudinis sumpsit, dicens: idcirco ago pœnitentiam in favilla, & cinere. Post hunc nobis David pœnitentiæ magisterium præbuit, quando gravi vulnere lapsus, dùm audisset à Propheta peccatum suum, confestim pœnituit, & culpam suam pœnitentiæ confessione sanavit. Sic Ninivitæ, & alii multi peccata sua confessi sunt, & pœnitentiam egerunt, displicuerunt sibi quales fuerint, & quales per Deum facti sunt, illi placuerunt. Est autem pœnitentia medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores salvantur, per quam ad misericordiam Deus provocatur, quæ non tempore pensatur, sed profunditate luctus & lacrymarum. Pœnitentia nomen sumpsit à pœna, qua anima cruciatur, & caro mortificatur.

2 Hi verò, qui pœnitentiam agunt, proinde capillos & barbam nutriunt, ut demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris gravatur. Capilli enim pro vitiis accipiuntur, sicut scriptum est: crinibus peccatorum suorum unusquisque constringitur. Vir quippe si comam nutriat, ignominia est illi, ut ait Apostolus. Ipsam ergo ignominiam suscipiunt pœnitentes pro merito peccatorum. Quòd vero in cilicio prosternuntur: per cilicium quippe recordatio est peccatorum propter hœdos ad sinistram futuros. Inde ergo confitentes in cilicio prosternimur, tanquam dicentes: & peccatum meum contra me est semper. Quòd autem cinere asperguntur, vel ut sint memores, quia cinis & pulvis sunt & quia pulvis, id est, impii facti sunt: unde & illi prævaricatores primi homines recedentes à Deo malisque factis offendentes creatorem, in pulverem unde primò sumpti sunt, redierunt. Benè ergo in cilicio, & cinere pœnitens deplorat peccatum, quia in cilicio asperitas est, & punctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Et idcirco in utroque pœnitentiam agimus: ut & punctione cilicii agnoscamus vitia, quæ per culpam commisimus: & per favillam cineris perpendamus mortis sententiam, ad quam peccando pervenimus. Pœnitentiæ autem remedium Ecclesia catholica in spe indulgentiæ fidenter alligat exercendum. Et post unum baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum sollicitè prohibet iterandum, medicinali remedio pœnitentiæ subrogat adjumentum. Cujus remedii egere se

se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: [1] horum duntaxat dignitate servata, ita ut à Sacerdotibus, & Levitis Deo tantùm teste fiat, à cæteris vero antestante coram Deo sollemniter sacerdote, ut hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus, aut ignorantiæ notatur contraxisse neglectus. Ut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyrium nulli peccata credimus imputari: ita per pœnitentiæ compunctionem fructuosam universa fateamur deleri peccata. Lacrymæ enim pœnitentium apud Deum pro baptismate reputantur. Unde quamlibet magna sint delicta, quamvis gravia, non tamen est in illis Dei misericordia desperanda. In actione autem pœnitudinis (ut supra dictum est) non tam consideranda est mensura temporis, quàm doloris: cor enim contritum, & humiliatum Deus non spernit. Verumtamen quanta in peccando fuit ad malum abruptæ mentis intentio, tanta necesse est in lamentatione devotio. Duplex est autem pœnitentiæ gemitus: vel dum plangimùs, quod malè gessimus: vel dum non agimus, quod agere debebamus. Ille autem verè pœnitentiam agit, qui nec pœnitentiam præteritorum negligit, nec adhuc pœnitenda committit. Qui verò lacrymas indesinenter fundit, & tamen peccare non desinit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet. Si qui autem per gratiam Dei ad pœnitentiam convertuntur, perturbari non debent, si rursus post emendationem relicta vitia cor pulsent, dum non possint bonæ conversationi nocere, si talis cogitatio non erumpat in consensum vel opera. Ferre enim sine perfectione vitiorum cogitationes non est ad damnationem, sed ad probationem: neque est occasio subeundi discriminis, sed potius augendæ virtutis. Nam & siquis circa finem suum per pœnitentiam desinat esse malus, non ideo debet desperare, quia in termino est ultimo vitæ: quoniam Deus non respicit, quales antea fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus. Ex fine enim suo unumquemque aut justificat, aut condemnat: sicut scriptum est, ipse judicat extrema terræ: & alibi, universorum finem ipse considerat. Proinde non dubitamus circa finem justificari hominem per pœnitentiæ compunctionem. Sed quia raro id fieri solet, metuendum est, nedum ad finem differtur conversio sperata: ante occupet mors, quàm subveniat pœnitentia. Quare & si bona est ad extremum conversio, tamen multo melior est, quæ longè ante finem agitur, ut ab hac vita securiùs transeatur.

CAPUT XVIII.

De Virginibus.

1 NUnc autem quæ sit sacræ virginitatis integritas, vel à quo [2] tam sancti propositi studium sit exortum, breviter intimabo. Quantum enim ad Vetus Testamentum attinet, Elias, Jeremias, & Daniel castitatis, & continentiæ bono primi studuisse noscuntur. Quantum verò ad Novum, virorum virginum caput est Christus, fœminarum virginum caput est Maria. Ipsa earum autrix, ipsa mater

(1) Horum duntaxat dignitate servata: *Offendit quosdam hic locus, qui non advertere de pœnitentia publica loqui Isidorum. Sunt autem verba Felicis III. Ep. 1. cap. 1. Vid. Gratian. d. 50. cap.* Confirmandum. *cum sequentibus.*

(2) Tam sancti propositi *Verba Cassiani, cujus sunt quæ sequuntur, nisi Hieronymi esse, vel communia utriusque mavis.*

ter nostri capitis, qui est virginis filius, & virginum sponsus. Inde agmina virorum, & puellarum sanctarum, inde sectatores, & sectatrices perpetuæ continentiæ pullularunt, castigantes se, nec solùm in corpore, sed etiam in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, cœlestemque, atque Angelicam vitam in terrena mortalitate meditantes, atque in carne corruptibili incorruptionem perpetuam retinentes, quibus cedit omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia conjugalis. (1) Nam cum & ipsa universa Ecclesia virgo sit, desponsata uni viro, sicut dicit Apostolus, quanto digniora honore sunt membra ejus, quæ hoc custodiunt etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide. (2) Sic tamen laudetur virginitas, ne nuptiæ condemnentur. Oportet enim non damnare, quod bonum est, sed addere quod melius est. (3) Ante adventum quippe Christi conjugia placuere Deo, post adventum virginitas. Prima enim Dei sententia crescere, & generare præcepit, secunda continentiam suasit. Non enim jam locus est voci illi: crescite, & multiplicamini. Quia jam alia vox supervenit dicens. Væ prægnantibus, & nutrientibus. Et illud: Tempus jam in collecto est: Restat, ut qui uxores habent, tanquam non habentes sint. (4) Et nisi fallor, unius ejusdemque Dei pronuntiatio est. Tunc quidem Deus in primordio sementem generis emisit, indultis conjugiorum habenis, donec mundus repleretur, nunc verò sub extremitatibus temporum compressit, quod emiserat, & revocavit, quod indulserat. Unde & Salomon prævidens in spiritu ait. Tempus amplexandi, tempus longe fieri ab amplexu. Quia præcepti veteris est, ut terra procreationibus impleretur, novi autem, ut continentia, atque virginitate cœlum adimpleatur. Quam tamen adeo ardui, sublimisque præmii esse constat: ut dicentibus Apostolis quodam loco: Si sic est hominis causa cum muliere, non expedit nubere: responderit Dominus. Qui potest capere capiat. Non ergo præceptum de continentibus, sed suasio est: nec injungitur virginitas, ut sit necessitatis, sed ut voluntatis possit esse, laudatur, Apostolo protestante: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, sed consilium do, tanquam & ipse scientiam Dei habens. Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Ac verò qui tentationem carnis non tolerant, necesse est, ut portum conjugii petant, unde & idem Apostolus. Qui se (inquit) non continet, nubat, melius est enim nubere, quàm uri. (5) Et iterum, si acceperis uxorem, non peccasti: si nupserit virgo, non peccavit. Et si non vis major esse, esto vel minor, quia liberæ voluntatis es. Nuptiæ enim peccatum non sunt, sed per sollicitudinem mundi, qui nubunt, legem Dei servare vix possunt. Aliter illos dicit non peccare, si nubant, qui nondum voverint Deo castitatem. Cæterum vel qui in corde suo promisit, si aliud fecerit, habet damnationem, quia primam

(1) Cum & ipsa universa. *Aug. serm. 23. de Verb. Domini secundum Matth.* Tota Ecclesia, quæ constat ex virginibus, & pueris, & maritatis, & uxoratis, uno nomine virgo est appellata. Unde hoc probamus? Apostolum audi dicentem, non solis sanctimonialibus, sed universæ potius Ecclesiæ Dei: Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo, *& Tertull. lib. de Monogam.* Et conjungent vos in Ecclesia virgine unius Christi sponsa. *Ambrosius quoque in hortatione ad virginitatem.* Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virginem castam exhibere Christo.

(2) Sic tamen laudetur virginitas, ne nuptiæ condemnentur. *Hoc sæpe repetit Hieronymus.*

(3) Ante adventum quippe Christi conjugia placuere *Ex Tertulliano, unde eadem quoque hausit Hieronym.*

(4) Et nisi fallor unius ejusdemque Dei *usque ad*, indulserat. *Verba sunt Tertull. in exhortatione ad castitatem.*

(5) Et iterum si acceperis uxorem, *usque ad*, prostrati sunt. *Verba sunt ex commentariis in Ep. ad. Corinth. Hieron. adscriptis.*

mam fidem, sicut ait Apostolus, irritam fecit. Quod enim erat per naturam licitum, per votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias & Saphira, quibus de pretio possesionis suæ retinere nihil licuit, ob quam causam & subita morte prostrati sunt. In Evangelio autem virginum diversa genera memorantur, sed illis specialiter regni possessio deputatur, qui se amore Dei castraverunt, id est, non quos impossibilitatis necessitas cogit: sed quos voluntas fecit continentes. Sic enim scriptum est, domino disputante: Sunt enim spadones, qui ita nati sunt: sunt & alii, qui ab hominibus facti sunt: & sunt, qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Quibus etiam [1] per Isaiam prophetam dicit, se daturum in domo sua, & in muris suis locum nominatum [2] meliorem multó, quàm filiorum, ac filiarum.

2 Nam illis, qui sic nascuntur, aut quibus ipsum virile membrum debilitatur, ut generare non possint (sicut sunt Eunuchi potentum, & regum) sufficit utique quod Christiani sunt, & Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito, ut conjuges si potuissent haberent, ideoque cæteris conjugatis in domo Dei fidelibus adæquantur, quia castrati sunt propter seculum, non propter regnum cœlorum: neque enim uxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Quantum autem sit in virginibus sanctitatis donum, ut etiam Joannes eos tantum agni vestigiis inhærere præscribat, qui contaminati mulierum conventibus non fuerint: ipsi enim sunt duodecies duodena millia sanctorum cytharœdorum illibatæ virginitatis in corpore, inviolatæ castitatis in corde, qui sequuntur agnum quocunque jerit, quem nemo sequi vel audet, vel valet, nisi tantum virginitas. Sequuntur itaque agnum & cæteri fideles, qui virginitatem corporis amiserunt, sed non quocunque jerit, sed quousque ipsi potuerint. Unde, ne tantæ sanctitatis donum superbiâ corrumpatur, cavendum est: multos enim extollit virginitas, elevat continentia, fidenter dico, faciliùs sequuntur agnum, & si non quocunque jerit, certè quo usque potuerint conjugati humiles, quàm superbientes virgines. Quomodo enim sequitur, ad quem non vult accedere? Aut quomodo accedit, ad quem non venit, ut discat, quoniam mitis est, & humilis corde? Pergant ergo viam sublimitatis virgines, pede humilitatis sequantur Christum, tenendo perseveranter, quod voverunt ardenter: ita ut professæ, ac servatæ integritati cæteris etiam moribus congruant, sine quibus proculdubio otiosa, & inanis manet virginitas. Boni enim actus si addantur virginitati, Angelicam vitam hominibus, & cœli mores exhibent terris. Illæ ergo virgines esse probantur, quæ sic continentiæ inserviunt: ut nullis criminibus, nulloque terrenæ sollicitudinis onere prægraventur. Curam enim mundi conjugalis copula gignit, Paulo docente, qui ait, volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est, quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, qui autem cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori: unde agnoscitur non posse placere Deo hujusmodi continentiæ votum, quod præpeditur secularium impedimento curarum. Nihil enim expeditos prodest esse ab actione carnis, qui illigantur secularibus curis.

(1) Per Isaiam Prophetam se daturum. *Quem locum tractat elegantissimè Basilius in lib. de Virginitate.*
(2) Meliorem multò. *Vulg.* melius à filiis, & filiabus.

ris. Nisi tantùm quod sibi majora acquirunt supplicia, pro eo quòd seculum minimè vincunt, qui carnem vincere potuerunt. Quæritur autem, cur fœminæ virgines in benedictione velentur? Quarum hæc causa est. (1) In gradibus enim, vel officiis Ecclesiasticis fœminæ nullatenus præscribuntur, nam neque permittitur eis loqui in Ecclesia, vel docere: sed neque tangere, vel offerre: neque ullius virilis muneris, aut sacerdotalis officii sortem sibi vendicare. Ideoque hoc tantùm, ut quia virgo est, & carnem suam sanctificare proposuit, idcirco velaminis venia fit illi, ut in Ecclesiam (2) notabilis, vel insignis introeat, & (3) honorem sanctificati corporis in libertate capitis ostendat, atque mitram, quasi coronam virginalis gloriæ, in vertice præferat.

CAPUT XIX.

De Viduis.

1 Viduarum multa exempla sunt, quarum prima in scripturis legitur Noemi, & vidua, ad quam Elias missus esse scribitur, & vidua Sunamitis, quæ solebat Eliseum recipere, & victum illi administrare: extat & Judith illa admirabilis vidua, quæ de Holoferne Assiriorum principe triumphavit, salvumque pudorem hoste devicto revexit. In Novo autem Testamento Anna prima vidua legitur (4) quæ Dominum cognovit infantem, quæ meruit gratiam divinitatis ejus agnoscere, antequam potuisset verbum ejus audire. Cujus quidem gradus virginitati penè conjunctus est: unde & Christum, quem virgo peperit, vidua prima cognovit. (5) Felix ergo virgo, quia intacta: fortior vidua, quia experta: utrisque tamen est apud Deum merces: major illa, subsequens ista. Illam autem viduam Apostolus vocat, (6) quæ post unius conjugii torum interceptum exinde sexui renuntiat. Dicit enim: Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, unius viri uxor. Unde consequens est, ut quæ plurimis fuit nexa maritis, careat veræ nomine viduitatis. Quales esse viduæ debeant: idem Apostolus expressit dicens: si fuerit in operibus bonis testimonium habens, (7) utique sicut Tabitha: si filios educavit, subauditur Deo: si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, hoc est, ægrotis, vel in carcere positis, si omne opus bonum subsecuta est: breviter universa concludens, ut in omnibus sint exempla vivendi. Et iterùm: Anus similiter in habitu sancto: utique (8) ut ipse earum incessus, motus, vultus, sermo, silentium quandam sacræ continentiæ præferat dignitatem. Post hæc adjecit: Non criminatrices, non multo vino servien-

(1) In gradibus enim vel officiis *usque ad*, ostendat. *Tertull. in lib. de Virginibus veland.* potuit digniùs honorari aliqua prærogativa virilis gradus, aut officii? *&c. E quo loco sunt verba ferè quæ restant hujus capitis.*
(2) Notabilis vel insignis. *More suo disjunctione pro conjunctione utitur. Nam Tertullianus* notabilis & insignis *dixit.*
(3) Honorem sanctificati corporis. Honorem sanctitatis. *Tertullianus.*
(4) Anna quæ Dominum cognovit infantem. *Tertull. in lib. de Jejunio adversus Psychicos.* Anna prophetis filia Phanuelis, quæ infantem Dominum & agnovit, & multa super eo prædicavit expectantibus redemptionem Israël.
(5) Felix ergo virgo quia intacta, &c. *Hausere ista non Isidorus modò, sed Hieronymus quoque è Tertulliano, cujus sunt, lib.* 1. *ad uxorem hæc verba.* Quanti est vidua ipsa, cujus assertor Dominus disputabit? Non tantùm virginibus datum opinor, licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei Tamen vidua habet aliquid operosius, quia facilè est non appetere quod nescians, & aversari quod desideraveris nunquam. Gloriosior continentia quæ jus suum sentit, quæ quid viderit, novit. Poterit virgo felicior haberi, aut vidua laboriosior: illa quod bonum semper habuit: ista quod bonum sibi invenit, in illa gratia, in ista virtus coronatur, &c.
(6) Quæ post unius conjugii torum interceptum, *usque ad*, renuntiat. *Ita uterque m. s. probissimè, quos sequi non est ausus, qui, cujus hæc essent non olfecerat. Sunt autem ejusdem Tertulliani initio exhortationis ad castitatem.* Tertius gradus super est monogamiæ, cum post matrimonium unum interceptum exinde sexui renuntiatur. *Ergo vox* virili *turpiter addita fuerat, quæ etiam legitur in edit. Rom.*
(7) Utique sicut Tabitha, *usq. ad* vivendi. *Ex commentariis in Epistolam ad Thimotheum Hieronymo adscriptis.*
(8) utique ut ipse earum incess. *usque ad* dignitatem. *Ex Hieronymo ad Tit.* 2.

vientes, sed parvo utentes. (1) Nam solent hæ ætates, quæ corporis frixere luxuria, vino se dedere pro libidine. Post hæc additur: bene docentes, ut prudentiam doceant. Docere illis quidem permisit, sed fœminas: & hoc non in Ecclesia, sed privatim: nam hoc genus muliercularum solet esse garrulum. Unde & curiosas, & verbosas quasdam viduas idem Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. (2) Simul autem (inquit) & otiosæ discunt circuire domos, scilicet, dum nullo timore detentæ, nec mariti potestati subjectæ, non solùm otiosæ, verùm etiam curiosæ discurrunt, loquentes quæ non oportet. Prædicat autem idem Apostolus damnationem habere viduas, quæ post propositum continentiæ nubere cupiunt. Cum enim (inquit) luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, id est, quia in eo, quod primò voverant, non steterunt. Nec tamen ait, nubunt, sed nubere volunt: multas enim earum revocat à nubendo non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor. Igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impune non possunt, hæ melius non voverent, & nuberent, quàm urerentur, id est, quàm occulta flamma concupiscentiæ vastarentur, quas pœnitet professionis, & piget confusionis, quæ nisi correctæ cor dirigant, & Dei timore rursum libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt, si in deliciis agant. Unde dicit Apostolus: Quæ autem in deliciis agit, vivens mortua est, sive in laboribus, atque jejuniis nulla cordis correctione, sed magis ostentationi, quàm emendationi servientibus.

CAPUT XX.

De Conjugatis.

1 DE Conjugatis lex naturæ à seculo est. Deus enim fecit Adam, & dedit ei adjutorem Hevam cum procreationis subsecuta sententia, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Sed facta eadem mulier priùs solatio, quàm conjugio fuit, donec à paradiso inobedentia ejiceret, quos intra paradisum obedientiá tenuisset. Ac post beatæ sedis excessum mulierem suam pulsus agnosceret libro Geneseos edocente. Et cognovit Adam mulierem suam, & concepit, & peperit filium. Ergo adjectum laborem nuptiæ præcesserunt, & tribulos spinasque passuri prævios adjecere conventus secuta in procreationibus tædia: unde & parituræ tale præcessit edictum: In dolore (inquit) & mœrore paries filios, quos utique sic creatos diversi (ut cernimus) casus, luctusque surriperent. Unde & Apostolus prædicans, ait: tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Non tamen conjugiorum honorabilis torus, & immaculatum cubile sine fructu est. Nempe suboles inde Sanctorum, & quod laudatur in virginitate, conjugii est. Ideoque nec peccatum nuptias dicimus: nec tamen eas bono virginalis continentiæ, vel etiam vidualis coæquamus. Conjugia autem tantum per se bona sunt: propter ea verò, quæ circa illa sunt, mala fiunt. Per id namque mala fiunt, per quod dicit Apostolus. Qui autem cum uxore est, cogitat, quæ sunt mundi: & iterùm, propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat. Quòd autem non unus &

(1) Nam solent, *usque ad*, ex otiò. *Verba sunt ejusdem ibid.*
(2) Simul autem, *usque ad*, quæ non oportet. *Ex commentariis in Ep. ad Timoth. citat.*

& multæ, sed unus & una copulantur, ipsa prima divinitus facta conjunctio in exemplum est. Nam cum Deus hominem figurasset, eique parem necessariam [1] prospexisset, unam de costis ejus mutuatus, unam illi fœminam finxit, sicque Adam & mulier Heva unis inter se nuptiis functi, formam hominibus de originis auctoritate, & prima Dei voluntate sanxerunt. [2] Item secundùm spirituales nuptias, sicut unus Christus & una Ecclesia, sic unus vir & una uxor tàm secundùm generis documentum, quàm secundùm Christi sacramentum. [3] Numerus autem matrimonii à maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus tres in unam carnem effecit. Sed dices, quòd & Patriarchæ simul pluribus uxoribus usi sunt: ergo propterea licebit nobis plures ducere. Sanè licebit, si qui adhuc typi alicujus futuri sacramenti supersunt, quibus plures nuptiæ figurentur. [4] Secundas autem nuptias propter incontinentiam jubet Apostolus, melius est enim denuo uni viro nubere, quàm explendæ libidinis causa cum plurimis fornicari. Sæpius enim nubendi licentia jam non est religionis, sed criminis. Nam quod in ipsa conjunctione connubia à sacerdote benedicuntur, hoc etiam à Deo in ipsa prima conditione hominum factum est, sic enim scriptum est: Fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum masculum & fœminam creavit eos, & benedixit eos, dicens: Crescite, & multiplicamini. Hac ergo similitudine fit nunc in Ecclesia, qua tunc factum est in paradiso. [5] Quòd vero eisdem virginibus legitimè nubentibus univiræ pronubæ adhibentur, scilicet propter monogamiam: & si auspicii causa fit, tamen boni auspicium est.

2 [6] Quòd vero eædem fœminæ, dum maritantur, velantur, scilicet ut noverint se per hæc viris suis esse subjectas & humiles, unde & ipsum velamen vulgo mavortem vocant, id est, Martem, quia signum maritalis dignitatis, ac potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est, licet & proinde velentur, dum nubunt: ut verecundiam muliebritatis agnoscant, quia jam sequitur inde, quod pudeat. [7] Unde Rebecca cum ad sponsum duceretur, simul ut eum ipsa conspexit, salutationem, vel oscula non sustinuit: sed statim sentiens quod esset futura, pallio caput velavit, obnubere enim cooperire dicitur. Hinc etiam & nuptæ dictæ, quòd vultus suos velant, unde & nubes dictæ, eo quòd æthera obtegant. Quòd autem nubentes post benedictionem [8] à Levita uno vinculo copulantur: videlicet ne compagem conjugalis unitatis disrumpant. At verò quòd eadem vita candido, purpureoque colore permiscetur: candor quippe ad munditiam vitæ, purpura ad sangui-

(1) Unam de costis ejus mutuatus vir in fœm. fecit. *Tertull. in lib. de Monogam.* Unam fœminam masculo Deus finxit, una costa ejus decerpta, & utique ex pluribus, &c. *Quæ eadem in exhortatione dixerat, totumque locum Hieronymus sibi adversus Jovinianum aptavit.*

(2) Item secundum spirituales nupt. *Idem in exhortatione:* At cum Apostolus in Ecclesiam & Christum interpretatur, erunt duo in carne una, secundum spirituales nuptias Ecclesiæ, & Christi, unus Christus, & una ejus Ecclesia: agnoscere debemus, duplicatam & exaggeratam esse nobis unius matrimonii, tàm secundum generis fundamentum, quàm secundum Christi firmamentum.

(3) Numerus autem matrimonii, *usque ad*, figurentur. *Verba Tertull. ibid. & Hieronymi* 1. *contra Jovinian.*

(4) Secundas autem nupt. *usque ad*, non est religionis, sed criminis. *Dicuntur hæc ex Hieronymi sensu, non qui digamos aut etiam octogamos (ut ipsius verbis utar) damnet: sed qui cœlibatum & viduitatem conjugio longè antistare velit. Cujus verba aliquanto etiam liberiora, quàm hæc sunt, retulit quoque Gratianus* 31. *q.* 1. *c.* quomodo.

(5) Quòd verò iisdem virginib. legitimè nubentib. univiræ. *Tertull. in exhort.* Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut & virginibus legitime nubentibus univira Pronuba adhibeatur, etsi auspici initium est, tamen boni auspicium est. *Ita enim Tertulliani ratio explenda est ex hoc loco. Quod non vidisse, qui in eo emendando laborarunt, neque in interrupta & pendenti sententia quidquam desiderasse, valde miror.*

(6) Quòd verò eædem fœminæ, *usque ad*, perveniat. *Legitur totus hic prope locus apud Grat.* 30. *q.* 5. *c.* fœminæ.

(7) Unde & Rebecca, *usque ad*, velavit. *Ex Tertul. lib. de Virg. veland. ead. etiam apud Ambr. in fine lib.* 1. *de Abraham.*

(8) A Levita uno vinculo copulantur. *Aliter hæc apud Gratianum, nos codices nostros sumus secuti.*

guinis posteritatem adhibetur: ut hoc signo, & continentiæ lex tenenda ab utrisque ad tempus admoneatur, & post hæc reddendum debitum non negetur. Quod enim dicit conjugatis Apostolus: abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi, hoc ille candor vitæ insinuat: quod vero subjungit: & iterum revertimini in idipsum: hoc purpureus color ille demonstrat. Illud verò [1] quod imprimis annulus à sponso sponsæ datur, fit hoc nimirum vel propter mutuæ fidei signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Unde & quarto digito annullus idem inseritur, quod in eo vena quædam (ut fertur) sanguinis ad cor usque perveniat. [2] Antiquitus autem non amplius uno dabatur, ne pluralitas amorem unicum carperet. [3] Penes Israël autem illicitum erat puellam viro tradere, nisi post manifestatum sanguinem maturitate. [4] Apud veteres in eligendis maritis quatuor ista spectabantur: virtus, genus, pulchritudo, oratio: in fœminis tria, si generosa, si bene morata esset, si pulchra. Nunc autem non genus, ac mores, sed magis divitiæ in uxoribus placent: nec quæritur, quam sit fœmina pudica, sed potius quàm formosa, quæ & concupiscendi libidinem nutriat, & cunctorum post se suspiria trahat. Pulchra enim (ut [5] ait quidam sapiens) cito adamatur, & difficile custoditur, quod plures amant. Illæ enim sunt certæ nuptiæ, quæ in conjugio non libidinem, sed prolem requirunt: neque enim sic institutæ sunt, ut carnis voluptati serviant, sed tantùm ut fructum propaginis quærant. [6] Nam & ipsæ dotales tabulæ indicant, quòd causa procreandorum liberorum ducitur uxor. [7] Quando ergo quisque luxuriosè amplius vivit, quàm necessitas procreandorum liberorum cogit, jam peccatum est. Unde necesse est, ut quotidianis eleemosynis, ac precibus intercedant, qui tori conjugalis pudicitiam frequentiùs per incontinentiam maculant. Nuptialia autem bona tria sunt: proles, fides, & sacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculum conjugale cum altera vel altero concumbatur: in prole, ut amanter suscipiatur, pudicè nutriatur: in sacramento, ut conjugium non separetur, neque causa prolis alteri conjungantur. Sacramentum autem ideo inter conjugatos dictum est, quia sicut non potest Ecclesia dividi à Christo, ita & uxor à viro. Quod ergo in Christo & in Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris atque uxoribus conjunctionis inseparabile sacramentum est. Unde & Apostolus præcipio (inquit) non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere. Prohibet enim dimitti quacunque ex causa, ne aliis conjugatur secundum consuetudinem Judæorum, quam Dominus interdixit dicens: Quicunque dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur. [8] Solum (ut ait Hiero-

(1) Quòd imprimis anulus. Quod in primis negociis anulus. *Apud Gratianum.*

(2) Antiquitus. *Tertull. Apologet. c. 6.* cum aurum nulla norat, prætær unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo anulo.

(3) Pœnes Israël autem, *usque ad*, maturitate. *Verba sunt Tertull. in libro de Virginib. veland.*

(4) Apud veteres. *Vid. Etymolog. lib. 9. cap. 7.*

(5) Ut ait quidam sapiens. *Teophr. apud Hier. 1. contr. Jovin.*

(6) Nam & ipsæ dot. tab. *August. lib de Morib. Manichæor.* Nuptiæ autem, ut ipse nuptiales tabulæ clamant, liberorum procreandorum fœminam maremque conjungunt *atq. ead. serm. 3. Dom. 22. post Trinit.*

(7) Quando ergo quisq. luxuriosè amplius vivit, *usque ad*, maculant *August. ibid.* Sed dicis peccatum quidem est, sed tantum parvum est. Nec nos dicimus, quia capitale peccatum est, sed tantum si frequentius exerceatur & jejuniis, vel eleemosynis non redimatur, nimis immundam animam facit. *Vid. Hieron. 1. contra Jovin. & Grat. 23. q. 4 c. origo. & Fulgent. Ep. 1.*

(8) Solum ut ait Hieronymus. *In Matth. c. 19. quæ verba citantur à Gratiano 32. q. 1. c.* Dixit Dominus.

ronymus) adulterium est, quod uxoris vincat affectum, immo cum illa unam carnem in aliam diviserit, & se fornicatione separaverit, à marito non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat: dicente scriptura: Qui adulteram tenet, (1) stultus, & impius est. Ubicumque igitur fornicatio, est & fornicationis suspicio, liberè uxor dimittitur. (2) Quid ergo si sterilis est, si deformis, si ætate vetula, si fœtida, si temulenta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si fatua, si gulosa, si vaga, si jurgatrix, & maledica? Tenenda est velis, nolis, & qualiscunque accepta, est habenda. Cum enim esses liber, sponte te servituti subjecisti. Cumque habet quis uxorem ((3) ut ait Lactantius) nequam servam, neque liberam habere poterit, ut matrimonii fidem servet. Neque enim, ut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ virum habens ad altero polluitur, & maritus, si alteram habeat, à crimine adulterii alienus habeatur, dum divina lex duos ita in unum matrimonii corpus conjunxerit, ut adulter sit quisquis compagem corporis in diversa distraxerit. (4) Servanda igitur fides ab utroque alteri est. Exemplo continentiæ docenda est uxor à viro, ut se castè gerat: Iniquum est enim, ut id exigas, quod præstare non possis: caput est enim mulieris vir, ubi autem melius vivit mulier, quàm vir, capite deorsum pendet domus. Ideoque præcedere debet vir in omnibus bonis factis uxorem suam: quia caput est, ut illa imitetur virum, & sequatur verè, ut corpus caput suum, sicut Ecclesia sequitur Christum. Hortatur Apostolus conjuges, ut propter orationem abstineant, atque ex consensu tempora sanctificationis observent, & sine impedimento carnali orationibus vacent. Nam & in Veteri Testamento ante sanctificati sunt omnes à mulieribus, & sic descendenti Deo in monte assistere meruerunt. (5) Item hortatur idem Apostolus mulieres subditas esse viris suis: nam multæ erga simpliciores viros divitiis & nobilitate perflatæ Dei sententiæ non recordantur, per quam subjectæ sunt illis. Ait quippe Dominus ad mulierem: conversio tua ad virum tuum, & ipse tui dominabitur. Obediendum est itaque Sacræ Scripturæ præceptis, & serviendum viro quadam servitute libera, & dilectione plena. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum: & cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcumque uxor non subjicitur viro, hoc est, capiti suo, ejusdem criminis rea est, cujus & vir si non subjicitur Christo capiti suo. Verbum autem Domini blasphematur, vel contemnitur Dei prima sententia, & pro nihilo ducitur: vel Christi infamatur Evangelium, dum contra legem, fidemque naturæ ea, quæ Christiana est, & ex Dei lege subjecta, præesse viro desiderat, cum etiam gentiles fœminæ serviant viris suis communi lege naturæ. Servatur ergo lex naturæ, si mulier Deo simul, & marito subjecta est. At contra, si illa viro imperare desiderat, & ordo naturæ corrumpitur, & domus illa misera & perversa vocabitur.

CA-

(1) Stultus & impius. *Ita Gotth. & Hieronymus.* Stultus & insipiens. *Vulg. edit.*
(2) Quid ergo si sterilis, *usque ad*, habenda. *Exod. Hier. loco.*
(3) Ut ait Lactantius. *Lib. 6. c. 23.*
(4) Servanda igitur fides, *usque ad*, sequitur Christum. Ex *Aug. c. 3. de Decem chord. citat. 32. q. 6. c.* Non mœchaberis
(5) Hortatur idem Apostolus, &c. *usque ad*, finem. *Verba sunt Hieronymi ac Titum. 2.*

CAPUT XXI.

De Catechumenis, de Exorcismo & sale.

1 JAM nunc rationem sacramentorum, sive ordinem ad fidem venientium prosequamur. Quorum gradus primus est catechumenorum, secundus competentium, tertius baptizatorum. Cathecumeni sunt, qui primùm de Gentilitate veniunt habentes voluntatem credendi in Christum, & quia primùm exhortationis præceptum est in Lege Dei: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est: inde est, ut is cui per sacerdotem, quasi per Moysen, Deus primùm loquitur, catechumenus, id est, audiens, nominetur, scilicet, ut unum agnoscens Dominum, relinquat errores varios idolorum. Puto autem & omnes à Joanne in pœnitentiam baptizatos catechumenorum prætulisse figuram. Exorcizantur autem hi primùm, deinde sales accipiunt, & unguntur. Exorcismus autem sermo increpationis est contra immundum spiritum in energuminis, sive cathecumenis factus, per quem ab illis Diaboli nequissima virtus, & inveterata malitia, vel violenta incursio expulsa fugetur. Hoc significat lunaticus ille, quem increpavit Jesus, & exiit ab illo dæmonium. Potestas autem Diaboli exorcizatur, & insufflatur in eis, ut ei renuntient, atque eruti à potestate tenebrarum, in regnum sui Domini per sacramentum baptismatis transferantur. Quòd ita parvuli per se renuntiare non possunt: per corda, & ora gestantium adimpletur. Sales autem in ministerium catechuminis dandos à Patribus ideo est institutum, ut eorum gustus condimentum sapientiæ percipiant, neque desipiant à sapore Christi: nec sint fatui, & retro respiciant, sicut uxor Lot, ne malum exemplum dantes ipsi remaneant, ut alios condiant. Quemadmodum illa, quæ, cum liberaretur à Sodomis, in via posita retro respexit: ibique remansit facta statua salis. Quo signo condirentur hi, qui per fidem mundo, & actibus, desideriisque ejus renuntiant: ut affectionis pristinæ non recordentur, neque ad seculi illecebras revocentur, quia secundùm Salvatoris sententiam, ponens manum suam super aratrum, & respiciens retrò, regno cœlorum aptus esse non potest.

CAPUT XXII.

De Competentibus.

1 POst catechumenos, secundus competentium gradus est. Competentes autem sunt, qui jam post doctrinam fidei, post continentiam vitæ ad gratiam Christi percipiendam festinant. Ideoque appellantur competentes, id est, gratiam Christi petentes: nam catechumeni tantùm audiunt, nec dum petunt. Sunt enim quasi hospites, & vicini fidelium, de foris audiunt mysteria & gratiam, sed adhuc non appellantur fideles. Competentes autem jam petunt, jam accipiunt, jam catechizantur, id est, imbuuntur instructione sacramentorum. Istis enim salutare symbolum traditur, quasi commonitorium fidei, & sanctæ confessionis indicium, quo instructi agnoscant, quales jam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

CAPUT XXIII.

De Symbolo.

1 SYmbolum autem, quod iidem competentes accipiunt, ta-

tali ratione institutum majores nostri dixerunt: [1] Tradunt enim his verbis. Quòd post ascensionem Domini, & Salvatoris nostri ad Patrem, cum per adventum Sancti Spiritus discipuli ejus inflammati, linguis omnium gentium loquerentur, quo præsagio consecutum est, ut nulla illis gens extera, nulla lingua barbara, inaccessa, vel invia videretur, præceptum est eis à Domino datum ad prædicandum Dei verbum, ad singulas quasque nationes adire. Discessuri itaque ab invicem normam priùs sibi futuræ prædicationis in commune constituunt, ne localiter ab invicem discedentes, diversum aliquid, vel dissonum prædicarent his, qui ad fidem Christi invitabantur. Omnes igitur in uno positi, & Spiritu Sancto repleti, breve sibi prædicationis indicium conferendo in unum, quod sentiebant, componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis, & justissimis ex causis appellare voluerunt. Symbolum enim Græcè, & indicium dici potest, & collatio, hoc est, quod plures in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus in unum conferendo unusquisque quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia illo in tempore, sicut Paulus Apostolus dicit, & in Actibus Apostolorum refertur, multi se simulabant esse Apostolos Christi, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes. Idcirco igitur istud indicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christum verè secundùm Apostolicas regulas prædicaret. Denique & in bellis civilibus hoc observari ferunt, quoniam & armorum par habitus, & sonus vocis idem, & mos unus est, atque eadem instituta bellandi: sed ut ne qua doli surreptio fiat, symbola discreta unusquisque dux suis militibus tradit, quæ Latinè vel signa, vel indicia nuncupantur. Ut si fortè occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si sit hostis, an socius. Idcirco autem hoc Patres nostri non scribi membranis, sed retineri cordibus tradiderunt, ut certum esset, neminem hoc ex lectione, quæ pervenire interdum etiam ad infideles solet, sed ex Apostol. traditione didicisse. Discessuri itaque (ut dictum est) ad prædicandum istud unanimitatis, & fidei suæ Apostoli indicium posuere. Est autem symbolum, per quod agnoscitur Deus, quodque proinde credentes accipiunt, ut noverint qualiter contra Diabolum fidei certamina præparent, in quo quidem pauca sunt verba, sed omnia continentur sacramenta. De totis enim scripturis hæc breviatim collecta sunt ab Apostolis, ut quoniam plures credentium litteras nesciunt, vel, qui sciunt per occupationes seculi scripturas legere non possunt, hæc corde retinentes habeant sufficientem sibi scientiam salutarem. [2] Est enim breve fidei verbum, & olim à Propheta prædictum: quoniam verbum breviatum faciet Dominus super terram.

CAPUT XXIV.

De Regula fidei.

1 HÆC est autem post symbolum Apostolorum certissima fides, quam doctores nostri tradiderunt. Ut profiteamur Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum unius essen-

(1) Tradunt enim his verbis: quod post Ascens. *usque ad*, indicium posuere. *Verba sunt Ruffini in præfat. ad Symbolum.*
(2) Est enim breve verbum fidei, &c. *Ex eod. paullò superiùs, ead. Cyprianus in oratione Dominica.*

sentiæ, ejusdemque potestatis, & sempiternitatis, unum Deum invisibilem: ita ut in singulis personarum proprietate servata, nec substantialiter Trinitas dividi, nec personaliter debeat omnino confundi. Patrem quoque confiteri ingenitum, Filium genitum, Spiritum Sanctum verò, nec genitum, nec ingenitum, sed de Patre & Filio procedentem. Filium à Patre nascendo procedere, Spiritum verò Sanctum procedendo non nasci. Ipsum quoque Filium perfectum ex Virgine sine peccato [1] hominem suscepisse: ut quem sola bonitate creaverat, sponte lapsum misericorditer repararet: quem veraciter crucifixum, & tertia die resurrexisse, & cum eadem ipsa carne glorificata ascendisse in cœlum, in qua & ad judicium vivorum & mortuorum expectatur venturus. Et quòd [2] divinam humanamque substantiam in utroque perfectus una Christus persona gestaverit, quia nec geminavit utriusque substantiæ integritate personam, nec confudit geminam unitate personæ substantiam. Altero quippe neutrum exclusit, quia utrunque unus intemerato jure servavit. Quod Novi & Veteris Testamenti salubris commendetur auctoritas: illa quippe per Prophetiam, ista per historiam veraciter persoluta. Et quod neque de Deo, neque de creatura seculi sit cum Paganis, aut cum Hæreticis, aliquid sentiendum in his rebus, in quibus à veritate dissentiunt. Sed quod in utroque Testamento divina protestantur eloquia, hoc tantùm modo sentiendum. Quòd sive hominem, sive universa nulla Deus necessitate creaverit, neque ullam omnino esse visibilem, invisibilemque substantiam: nisi aut quæ Deus, sit, aut à bono Deo bona creata sit: sed Deus summè & incommutabiliter bonus, creatura verò inferius & mutabiliter bona. [3] Et quòd animæ incerta sit origo. Et quòd Angelorum natura, vel animæ non sit pars divinæ substantiæ, sed Dei creatura ex nihilo condita, [4] ideoque incorporea, quia ad imaginem Dei creata. [5] De pietate morum, sine qua fides divini cultus otiosa torpescit, & cum qua integritas divini cultus perficitur: unusquisque Deum, propter Deum, & proximum in Deo diligens usque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat, ut proficiendo perveniat. Alterum quoque alterius pollui non posse peccato, ubi voluntatis par non tenetur consensio. Legitimas nuptias non credi damnandas, licèt ex eis quoque originali peccato obnoxia credatur nasci posteritas, eisque jure fidelium virginum, vel continentium præferenda doceatur integritas. Neque unum Trinitatis baptisma (quod nefas est) iteretur: neque pro diversitate tradentium ministrorum singulis putetur quibus-

(1) Hominem suscepisse. *Frequens apud Patres locutio: August. lib. singulari de Gen. ad litteram, in ipsa fidei explicatione.* Cum ipsa ineffabilis, incommutabilisque Dei sapientia plenum totumque hominem suspicere dignatus est, *& in quotidiano hymno.* Tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum.

(2) Divinam humanamque substantiam. *Neque minus usurpata est substantia pro natura. Ut testimonia afferre abutentis otio sit.*

(3) Et quod animæ incerta sit origo. *Cunctatione suam sæpissimè fatetur August. ut Ep. 157. ad Optatum.* Aliquid ergo certum de animæ origine nondum in scripturis canonicis reperi. *Et lib. 1. Retract. cap. 1.* Nam quod attinet ad ejus originem, qua fit ut sit in corpore: utrum de illo uno sit, qui primum creatus est, quando factus est homo in animam vivam, an semper ita fiant singulis singulæ, nec tunc sciebam, nec adhuc scio. *Eod. modo hæsit Isidorus cum Fulgentio, cujus verba refert lib. 1. Different. cap. 26. ita ut neutram in partem uterque inclinare ausus sit, cum nondum quidquam difinitum esset. Sed idem quid senserit satis expressit postea lib. 1. Sent. cap. 14. his verbis.* Animam non esse partem divinæ substantiæ vel naturæ, neque esse eam priusquam corpori misceatur, sed tunc eam creari, quando corpus creatur, cui admisceri videtur. *Eadem Greg. Ep. 53. ad Secundinum. lib. 7.*

(4) Ideoque incorporea quod ad imaginem Dei creata sit. *Eadem ratione est usus lib. 1. Sent. loco citato. Sed cum hæc sit scriptura codicis utriusque manuscripti: corpoream tamen fecerant impressi libri, etiam (quod mirum sit) Romani. Atque eo magis mirum, quod eodem volumine hic ipse locus cum tota regula fidei integer sincerusque. in Rabano est editus.*

(5) De pietate morum. *Hæc non satis integra videntur.*

busque conferri, sed à Deo singulari potestate donari. De quo dictum legimus: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu Sancto: & ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Et ne pœnitentiæ remediis non egere nos putemus, pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus, ita ut pœnitentiæ compunctione fructuosa universa fateamur deleri peccata, sicut scriptum est. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum. Nullum quoque suis viribus, sed per divinam gratiam capiti Christo subjungi, atque in disruptæ pacis perseverantia in unitate Ecclesiæ ipsius solidari. (1) Nec humanæ voluntatis arbitrio bono quidquam deputandum existimari, sed secundùm propositum voluntatis Dei, omnem numerum electorum acquiri. Bona quaque temporalia bonis, malisque communia à Deo creari, ejusque dispensatione singulis quibusque vel tribui, vel negari. Quorum bonorum in unoquoque fidelium non habitus, sed usus aut improbandus est, aut probandus. Certa vero æternaque bona solos posse bonos in futuro consequi, quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus detineri, hîc habentem primitias spiritus, in futuro perfectionem, hîc sustentari in spe, postea pasci in re: hîc videre per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem cum ad speciem fuerit perducta per fidem. Quod donec perficiatur in nobis, ut summi Dei bonis fruamur æternis, temporalibus fruendo in Deo, non oberimus & proximis. Eam quoque nos spem resurrectionis habere, ut eodem ordine eademque forma, qua ipse Dominus resurrexit à mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus in eodem corpore, in quo sumus, vel vivimus: non naturam aut sexum mutantes, sed tantùm fragilitatem, & vitia deponentes. Ipsum quoque Satanam cum Angelis suis, atque cultoribus æterno incendio condemnandum: neque secundùm quorundam sacrilegam dispositionem, ad pristinam, id est, Angelicam dignitatem, ex qua propria malignitate cecidit, reducendum. Hæc est catholicæ traditionis fidei vera integritas, de qua si unum quodlibet respuatur, tota fidei credulitas amittitur.

CAPUT XXV.

De Baptismo.

1 Baptismi sacramentum si prima repetens ab origine pandam: (2) Baptizavit Moyses in nube & in mari, in typo & in figura, ita enim Paulus pronuntiat. Habuit ergo mare formam aquæ, nubes verò Spiritus Sancti, manna panis vitæ. Illic enim, sicut Patrum exempla docent, Ægyptius demergitur, Dei populus resurgit renovatus Sancto Spiritu, qui etiam per mare rubrum inoffenso transivit vestigio. Baptizavit & Joannes, sed non ex toto Judaicè: non enim solùm in aqua, nec tamen in Spiritu, sed hoc solùm addidit, quòd in pœnitentiam baptizavit, sicut ait Paulus in Actibus Apostolorum. Joannes baptismo pœnitentiæ baptizavit populum. Cui

(1) Nec humanæ voluntatis arbitrio boni quidquam deputandum *Hæc absurdam sententiam redderent, si separatim legerentur: sed annectenda sunt sequentibus verbis*, sed secundùm propositum voluntatis Dei omnem numerum electorum acquiri. *Ut sit sensus, ad prædestinationem nihil conferre arbitrium nostrum, sed soli divinæ voluntati & gratiæ vocationem & electionem assignandam. Ita facilè metu liberamus eos, quos hic locus malè habebat.*

(2) Baptizavit Moyses, *usque ad*, ad cœlum elevare. *Omnia ex oratione Gregorii Nazianzeni* εἰς τὰ ἅγια φῶτα.

Cui tamen ideo datum est in aqua baptizare, ut Christus, qui in aqua & spiritu baptizaturus erat, Joannis baptismate manifestaretur in Israël, quando Spiritus Sancti descensione, & Patris voce Filius Dei palam cunctis ostensus est. Cœpit ergo perfectum baptisma à Jesu ipse enim baptizavit primùm in Spiritu Sancto: sicut & Joannes dicit. Ego quidem baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse baptizabit vos in Spiritu Sancto, & igni. Hæc est perfectio baptismi, Deus est enim, qui baptizat, ut possint, & qui baptizantur, fieri filii Dei. Tria sunt autem genera baptismi. Primum, quo sordes peccatorum per regenerationis lavacrum abluuntur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur, quo baptismo etiam Christus baptizatus est, & in hoc, sicut & in cæteris, formam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos suos filios Zebedæi. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, & baptismo quo ego baptizor baptizari? Itaque aqua & sanguis gemini est figura baptismatis: unum, quo regeramur ex lavacro, aliud, quo consecramur ex sanguine. Est tertium baptisma lacrymarum, quod laboriosiùs transigitur, sicut ille, qui per singulas noctes stractum suum lacrymis rigat, qui imitatur conversionem. Manasse, & humilitatem Ninivitarum, per quam misericordiam consecuti sunt: Qui imitatur publicani illius orationem in templo stantis à longe, & percutientis pectus suum, quique nec ausus fuit oculos ad cœlum elevare.[1] Baptismus enim aqua est, quæ tempore passionis de latere Christi profluxit, nullumque aliud elementum est, quod in hoc mundo purget universa, vivificet cuncta, ideoque cum baptizamur in Christo, per ipsam renarcimur, ut purificati vivificemur. Fons autem origo omnium gratiarum est, cujus septem gradus sunt: tres in descensu propter tria, quibus renuntiamus: tres alii in ascensu propter tria, quæ confitemur: septimus vero, id est, qui & quartus similis filii hominis extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter. In Patre autem, & Filio, & Spiritu Sancto salutaria baptismi dona consistunt. Unde nequaquam baptismi sanctificatur officio, nisi qui sub Trinitatis tinguitur sacramento, sicut & Dominus ait. Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Proinde si omissa qualibet Trinitatis persona, baptisma detur manifestè in regenerationis sollemnitate, nihil agitur, nisi tota Trinitas invocetur. Nam & Dominus, dum à Joanne baptizaretur, eundem baptismum, sub Trinitatis sacramento legitur peregisse. Dicente enim Deo: Hic est filius meus, Pater in voce, Filius in corpore, Spiritus autem Sanctus fuisse probatur in specie columbæ. Duæ sunt autem pactiones credentium. Prima enim pactio est, in qua renuntiatur diabolo, & pompis, & universæ conversationi illius. Secunda pactio est, qua se credere in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum profitetur. Semel autem nos oportet in Christo lavari, quia Christus semel pro nobis mortuus est. Si enim unus Deus, & fides una est: necessariò, & unum baptisma sit, quia & Christi mors, una pro nobis est, in cujus imaginem mergimur per mysterium sacri fon-

(1) Baptismus enim aquæ est, *usque ad*, habitat corporaliter. *Ex Epistola ad Rusticum Narbonen. de septem gradib. Eccles. Hieronym. tom. 9.*

fontis, ut consepeliamur Christo morientes huic mundo, & ab iisdem aquis in forma resurrectionis ejus emergimur, non reversuri, ad corruptionem, sicut neque est reversus ad mortem. Quòd & si postea quisque præventus fuerit in aliquo peccato, non jam lavacri beneficio, sed pœnitentiæ expiatur, quæ in similitudine fontis peccata mortificat. Perfectis autem ætate baptismum, vel ad purgationem originalis noxæ, vel ad abolitionem actualis peccati proficere credimus: parvulis autem, ut ab originali peccato abluantur, quod ab Adam per primam nativitatem traxerunt. Qui si priusquam regenerentur, transierint, proculdubio à regno Christi alieni sunt, ipso Salvatore testante. Nisi qui renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non intrabit in regnum Dei, quique iidem [1] parvuli alio profitentes baptizantur, qui adhuc loqui, vel credere nesciunt, sicut etiam ægri, muti, vel surdi, quorum vice alius profitetur, ut pro eis respondeat, dum baptizantur. Quamvis autem per regenerationem pereat originale peccatum, pœna tamen mortis, quæ per prævaricationem mandati introivit, manet & in eos, quos à reatu originis purgat baptisma Salvatoris. Et hoc proinde, ut homo noverit pro futuræ beatitudinis spe regenerationem consequi, non ut à pœna temporalis mortis possit absolvi. Illud verò quod nec privatis, nec clericis baptizare liceat, nisi tantùm sacerdotibus, in Evangelio legimus sanctis Apostolis tantùm permissum, Jesu post resurrectionem dicente: Sicut misit me pater & ego mitto vos. Et hoc cum dixisset, inspiravit, & ait. Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Et in alio loco. Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. [2] Unde constat baptisma solis sacerdotibus esse tractandum, ejusque ministerium nec ipsis Diaconibus explere est licitum absque Episcopo, vel Presbytero, nisi his procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas: quod etiam & laicis fidelibus plerumque permittitur, ne quisquam sine remedio salutari de seculo evocetur. Hæretici autem, si tamen in Patris & Filii & Spiritus Sancti attestatione docentur baptisma suscepisse, non iterum baptizandi, sed solo chrismate, & manus impositione purgandi sunt. Baptismus enim non est hominis, sed Christi: ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet. Quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur. [3] Habet quidem hæreticus baptismum Christi, sed quia extra unitatem fidei est, nihil ei prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptisma, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi jam prodesse ad salutem. Quod enim accipit, approbo: sed quia foris accepit, improbo. Dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur: character est enim regis mei, non ero sacrilegus si corrigo desertorem, & non muto characterem.

CAPUT XXVI.

De Chrismate.

1 Chrismatis unguentum Moyses primùm in Exodo, jubente Domino, & composuit, & confecit, quo primi Aaron, & filii ejus in tes-

(1) Parvuli alio profitente, *usque ad*, respondeat. *refertur à Grat. De Consec. d. 4. cap. 74.*
(2) Unde constat baptisma, *usque ad*, evocetur. *Eadem d. cap. 19.*
(3) Habet enim hæreticus baptism. *Vid. Augustin. 2. contra Parmenian. cap. 3. & ex eod. c.* Quamvis *de Cons. dist. 4.*

testimonium sacerdotii, & sanctitatis peruncti sunt. Deinde quoque & reges eodem chrismate sacrabantur, unde & Christi nuncupabantur, sicut scriptum est: Nolite tangere Christos meos, eratque eo tempore tantùm in regibus, & sacerdotibus mystica unctio, qua Christus figurabatur: unde & ipsum nomen à chrismate dicitur. Sed postquam Dominus noster verus rex, & sacerdos æternus à Deo Patre cœlesti, ac mystico unguento est delibutus, jam non solùm pontifices, & reges, sed omnis Ecclesia, unctione chrismatis, consecratur, pro eo quod membrum est æterni regis, & sacerdotis. Ergo quia genus sacerdotale & regale sumus, ideo post lavacrum ungimur, ut Christi nomine censeamur.

CAPUT XXVII.

De Manuum impositione, vel Confirmatione.

1 SED quoniam post baptismum per Episcopos datur Spiritus Sanctus cum manuum impositione, hoc in Actibus Apostolorum Apostolos fecisse meminimus. Sic enim dicitur. Factum est, dum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum, ibique cum invenisset quosdam discipulos, dixit ad illos. Si Spiritum Sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus Sanctus est, audivimus. Dixitque eis: In quo ergo baptizati estis? At illi dixerunt, in Joannis baptismate. Ait autem Paulus: Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ plebem, dicens: in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum Christum. Quod cum audissent, baptizati sunt in nomine Domini Jesu, & cum imposuisset illis manum Paulus, venit Spiritus Sanctus super illos, loquebanturque linguis & prophetabant. Item in alio loco. Cùm audissent autem qui erant Jerosolymis Apostoli, quòd accepit Samaria Verbum Dei, miserunt ad illos Petrum, & Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro eis, ut acciperent Spiritum Sanctum, nondum enim in ullum eorum descenderat, sed tantùm baptizati erant in nomine Domini Jesu Christi. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant Spiritum Sanctum. Spiritum autem Sanctum accipere possumus, dare non possumus, sed, ut detur, Dominum invocamus. Hoc autem à quo potissimum fiat, quemadmodum Papa sanctus [1] Innocentius scripserit, subjiciam. Dicit enim non ab alio, quàm ab Episcopo fieri licere: nam presbyteri, licet sint sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis Pontificibus deberi, ut vel consignent, vel ut Paracletum spiritum tradant, quod non solùm consuetudo Ecclesiastica demonstrat, verùm & superior illa lectio actuum Apostolorum, quæ asserit, & Petrum & Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam presbyteris, seu extra Episcopum, sive præsente Episcopo cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum. Hæc sunt pauca ex multis, quæ probabilium virorum novimus præcepisse doctrinas, quorumque eloquia proinde quibusdam in locis à nobis interjecta esse noscuntur, ut sermo noster paternis sententiis firmaretur. Ora pro me.

(1) Innocentius scribit. *Ad Decentium. Vid. c.* Manus *de Cons. d.* 5.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

[1] SYNONYMORUM, DE LAMENTATIONE *ANIMÆ PECCATRICIS.*

LIBER PRIMUS.

PROLOGUS PRIOR.

IN subsequenti hoc libro, qui nuncupatur Synonyma, id est, multa verba in unam significationem [2] coeuntia, sanctæ recordationis Isidorus Archiepiscopus Hispalensis introducit personam hominis lamentantis in ærumnis præsentis seculi, seque deflentis, penè usque ad desperationis defluxum. Cui [3] mirabili concursu ratio obvians, leni hunc moderamine consolatur, atque à lapsu desperationis ad spem veniæ reformat, & quemadmodum tergiversantis mundi lapsum evitet, formulamque vitæ spiritualis arripiat, mirabiliter docet: Deinde usque ad contemplationis ascensum summopere eum provehens, usque in arcem perfectionis adducit. Is denique in perfectum virum perductus, eidem rationi debitas grates exolvit. In quo quidem opere quisquis intenta mente lector nititur pergere, sine dubio reperiet, quo pacto caveat vitia, quomodo defleat peccata commissa, & qualiter per lamenta pœnitentiæ reparatus, ad fructum sanctæ operationis accedat, ut non cum mundi concupiscentiis pereat, sed æternis præmiis remuneratus vivat cum Christo Domino nostro: qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus in secula seculorum. Amen.

PRO-

(1) Synonymorum de lamentatione animæ peccatricis. *Varias inscriptiones, in decem codicibus, quibus usi sumus, huic operi præfixas invenimus. In altero Laurentiano codice, in Septimancensi & in Navarrico,* Soliloquia, *inscribitur. In altero Laurentiano,* Dialogus inter rationem & appetitum. *Reliqui codices* Synonyma *habent. Nisi quod quidam ex iis, pro Synonymis,* Synonymam *legunt genere fœminino, sequuti D. Ildefonsum de Virorum Illustrium scriptis. In Isidoro (nisi lectio est vitiata) Concilio sanè Toletano 8. cap. 2. hoc opus* Synonyma *nuncupatur. Sic Braulio in D. Isidori vita. Sic Gratianus, ubicumque ex hoc opere fragmenta desumpsit, ex* Synonymis *se afferre ait. Addidimus autem ex Guadalupeo, & Hispalensi codicibus ea verba.* De lamentatione animæ peccatricis. *Ildefonsi auctoritate, qui de Isidoro sic ait.* Librum lamentationis (*supple scripsit*) quem ipse Synonymam vocavit. *Itaque ab eo tempore, utramque appellationem prætulit: Lamentationis quidem loquentium abusu Synonymorum autem ab ipso Isidoro factam.*

(2) *Al.* convenientia.

(3) *Al.* miserabili.

PROLOGUS ALTER.

ISIDORUS LECTORI SALUTEM.

VENIT nuper ad manus meas [1] *quædam schedula quam Synonyma dicunt: cujus formula persuasit animo, quoddam lamentum mihi, vel miseris condere. Imitatus profectò non ejus operis eloquium, sed meum votum. Quisquis ergo ille es, libenter id perlege, & dum adversitatibus mundi tangeris, te ipsum censorio judicio discute, & statim agnosces, quia quascumque afflictiones pateris in hoc seculo, retributione tibi justissima inferuntur, duorum autem personæ hic inducuntur, deflentis hominis, & admonentis rationis.*

Homo.

1 ANIMA mea in angustiis est, spiritus meus æstuat, cor meum fluctuat, angustia animi possidet me. Angustia [2] animi affligit me, circundatus sunt omnibus malis, circumseptus ærumnis, circumclusus adversis, obsitus miseriis, opertus infelicitate, oppressus angustiis, non reperio uspiam tanti mali perfugium, tanti doloris non invenio argumentum, evadendæ calamitatis [3] indicia non comprehendo, minuendi doloris argumenta non colligo, effugiendi funeris vestigia non invenio, ubique me infelicitas mea persequitur, domi, forisque mea calamitas me non deserit. Ubicumque fugio, mala mea me insequuntur: Ubicumque me convertero malorum meorum me umbra comitatur: velut umbram corporis, sic mala mea fugere non possum. Ego ille homo ignoti nominis, homo obscuræ opinionis, homo infimi generis, cognitus per me tantum, cognitus tantùm mihi: nulli unquam malum feci: nulli calumniatus sum, nulli adversus extiti; nulli molestiam intuli; nulli inquietus fui: sine una querela apud homines vixi; vitam meam omnes lædere nituntur: omnes contra me frendent, atque insaniunt: conserta manu in me pericula ingerunt, ad exitium me pertrahunt, ad periculum me adducunt, ad discrimen vocant meam salutem. Nullus mihi protectionem præbet: nullus defensionem adhibet: nullus adminiculum tribuit: nullus malis meis succurrit: desertus sum ab omnibus hominibus: quicunque me aspiciunt, aut fugiunt, aut fortasse me persequuntur, intuentur me quasi infelicem: & nescio quæ loquuntur mihi in dolo verbis pacificis: occultam malitiam blandis sermonibus ornant: & aliud [4] ore promunt, aliud corde volutant. Opere destruunt, quod ore pro-

(1) Quædam schedula. *Hoc est, quidam libellus, nam schedæ vox aliquando in libri significatione sumitur. In Guadalupeo, & Hispalensi legebatur,* quædam schedula Ciceronis, *& sanè, libellus circumfertur non incommodus, in quo voces synonymæ colliguntur: Ciceronis nomine ad Lucium Veturium. Ea inscriptio cum mendacio afficta sit, & Ciceronis vox in aliis omnibus codicibus desit, expungendam judicavimus.*

(2) *Al.* animæ.

(3) Indicia non comprehendo. *Laurentianus alter legebat* judicia non comprehendo. *Nos lectionem alteram, quæ aliorum omnium codicum est, sequuti sumus. Porrò argumenti & indicii voces hoc loco modum, formam, rationemque Isidoro significant.*

(4) *Al.* ore promittunt.

promittunt: sub pietatis habitu animo venenato incedunt. Velant malitiam fuco bonitatis: calliditatem simplicitate occultant: amicitiam dolo simulant: ostendunt vultu, quod in corde non gestant. Cui credas? Cui fidem habeas? Quem proximum sentias? Ubi jam fides? Periit fides, ablata est fides, nusquam tuta fides. [1] Si legitimum nihil est, si veritas judicii nulla est, si æquitas adjicitur, si jus non creditur, si justitia cunctis negatur, pereunt leges avaritia judicante. Crevit avaritia, periit lex cupiditatis amore, jura nihil valent: præmia & dona legibus vires [2] tulerunt. Ubique pecunia vincit: ubique judicium venale est: nullus legibus metus: nullus judicii timor. Impunita manet malè vivendi licentia, nemo peccantibus contradicit, nec scelus ulciscitur quisquam. Omne crimen inultum manet, iniqui salvi fiunt, innocentes pereunt, boni indigent, improbi abundant, scelerati potentes sunt. Justi egent, iniqui honorantur, justi despiciuntur, iniqui lætantur, justi in mœrore & luctu sunt. Impius prævalet adversus justum, damnant mali bonos, honoratur iniquus pro justo, justus damnatur pro impio, innocentes pro nocentibus pereunt, nulla re impediente.

2 Nulla causa, nulla criminatione, nulla malitia crimen mihi objiciunt, crimen mihi [3] impingunt, criminis nodos contra me nectunt. Criminis & suspicionis locum in me convertunt. In crimen me periculumque deducunt, objiciunt mihi crimen, cujus non habeo conscientiam. Nihil exploratum est, nihil patefactum est, nihil investigatum est, nihil repertum est, non tamen quiescunt adversum me mala confingere, non quiescunt falsa testimonia præparare, non desinunt accusatores objicere, [4] judices non sinunt conscribere. Testium & judicium falsa, & crudeli sententia judicor. Testium falsa sententia ad necem innocens ducor. Ex eodem concilio testes, ex eodem judices, ex eodem cœtu accusatores. Improbos judices opponunt: falsos testes objiciunt: in quorum testimonio confidentia est. Nemo ab illis dissentit: nemo discordat: nemo consilium eorum repudiat. Cui dicam? Cui credam? Cui loquar? Quem adeam? A quo consilium petam? In quo animum meum ponam? Quem potissimum quæram? Omnibus odiosus sum, omnium charitate desertus sum, projiciunt me omnes à se, abominatione me omnes abominantur, exhorrescunt me omnes, repudiant omnes, abdicationem intendunt: volo ad eos confugere, sed minantur: cupio eorum deprecari vestigia, sed fugiunt, adversantur, & odiunt: supplicando propitios eos habere volo, illi autem magis molesti sunt: interdum adjungunt se ficta charitate, non ad consolationem, sed ad tentationem: loquuntur simulatè, & si tacent, non est simplex silentium: quærunt, quod accusent: quæ-

(1) *Supple*, quæritur.
(2) *Al.* abstulerunt.
(3) *Al.* imponunt.
(4) Judices non sinunt conscribere. *Quid sit judices conscribere, ex Asconio Pediano intelligitur in 2. Verrinam ubi ait:* Cum multi judices in consilio, cum prætore suo judicaturi essent, qui quæsitor fuisset in causa publica: necesse fuerat eos primum, de curia Senatoria conscribi, cum Senatus judicaret. Deinde in urnam mitti, ut de pluribus necessarius numerus sortitò confici posset. Tertio permitti accusatori, & reo, ut ex illo numero rejiciant, quos putaverint, sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. Rejectione celebrata, in eorum locum, qui rejecti fuerant, subsortiebatur prætor alios, quibus ille judicum numerus legitimus compleretur. *Erit ergo verborum sententia. Non sinunt, ut judiciorum recepto more, & instituto in cognitione procedatur. Omnia perturbatè agunt. Aut fortasse: non sinunt judices conscribere dixit, id est, inter se convenire sententiis non permittunt.* συγγράφεσθαι *enim aliquando in consentiendi significatione ponitur: ut apud Teophrastum quinto de plantis.* Διὸ καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες συγγράφονται παραιρεῖν τὰ πρὸς τὴν μήτραν, ὅπως λάβωσι τοῦ ξύλου τὸ πυκνότατον καὶ μαλακώτατον, *aut fortassis legendum.* Non desinunt Judices circunscribere. *Verum codices omnes in eam, quam posuimus, lectionem conspirabant.*

quærunt, quid audiant: quærunt, quid prodant: explorant, unde decipiant. Ego autem reclinato capite, humiliato vultu, deposita facie, sileo, taceo, in incepto persisto silentio, ori meo custodiam posui, ori meo signaculum dedi, vocem à sermone repressi, linguam à loquutione restrinxi: etiam de bono interrogatus, taceo: malui enim retinere improbis, quàm respondere. Illi autem non quiescunt, illi amplius sæviunt: percusum amplius persequntur: magis magisque irruunt super me, obstrepunt super me clamoribus: jactant in me petulanter convicia voce, habitu, strepitu. Super me prosiliunt, voce aperta contumelias, & opprobria super me janctant, & ab alio provocati, in me omnes concitantur, ad me omnes arma convertunt: omnes in me sæviunt: omnes in exitium meum intendunt, omnes in mortem meam manus suas præparant. In tanto igitur metu, in tanto pavore, in tanta formidine contacui miser: pallui miser: exanguis effectus sum: emarcuit cor meum: pavore æstuo: formidinis metu tabesco: timor & tremor animam quassaverunt. Sic exilio trusus sum, sic exilio damnatus sum, sic exilii pœnam lugeo, sic exilii damnationem gemo, vinculo servitutis addictus, conditionis pondere pressus, servili opere mancipatus, in algore, in nive, in frigore, in tempestatibus tetris, in omni labore, in omni periculo positus. Post damna bonorum, post amissionem omnium rerum, inops, & pauper effectus sum, egeo, mendico infelix: publicè posco [1] eleemosynam, egenti nemo manum porrigit: indigenti nullus succurrit: apud nullum miseratione dignus sum: omni misericordia desolatus sum, qui misereatur non est. Omnes [2] mendicantem spernunt, esurientem nec micis suis reficiunt: in os sitientis nullus distillat guttam refrigerii: nullus præbet mihi vel modicum undæ rorem, effectus sum enim cunctis abominabilis. Quicumque me intuentur, omnes ut ulcerosum contemnunt, ut fœtentem expuunt, ut leprosum tangere horrent. Jacet caro [3] astricta ferro, jacet pressa catenis, jacet ligata vinculis, jacet vincta compedibus, non desunt tormenta, non desunt cruciamenta: non [4] desunt mihi supplicia, quotidie crudescit in me sævitia. Corporis mei carnifices novis me cruciatibus lacerant, inaudito genere pœnarum viscera mea, & membra mea dilaniant, quidquid possunt super me crudele excogitant, non perimor nuda morte: mille pœnis extortus: mille subactus tormentis: mille laceratus suppliciis. Caro mea plagis secta computruit, semiusta latera saniem effundunt, lacerata membra [5] putredine diffluunt, cum fletibus sanguis manat, cum lacrymis cruor stillat: nec est solus [6] fletus lacrymarum, sed vulnerum. Consumptus sum dolore miser, in dolore & animus, & corpus deficit: mens jam victa est, anima dolore [7] præclusa est, multa intolerabilia sensi, multa acerba sustinui, multa gravia pertuli: tam grave & crudele vulnus nunquam ex-

(1) *Al.* alimoniam.
(2) Ut.
(3) *Al.* aflicta.
(4) Non desunt mihi supplicia. *In altero Laurentiano & vetustiori.* Non desunt minus supplicia. *In Hispalensi & Gudalupeo.* Non minus desinunt supplicia. *In Parisiensi.* Non sunt minus supplicia *ex Seguntino, Septimacensi & Legionensi, vera restituta est lectio. Nam etsi in illis hæc desint verba proxime tamen superiùs legunt:* Nec desunt mihi tormenta.
(5) *Al.* putredinem.
(6) *Al.* fluvius.
(7) *Al.* percussa.

excepi, inopinato vulnere oppressus sum, momentaneo interitu [1] percussus sum: improvisa me in tantum malum calamitas vitæ conjecit. Ignorantem me oppressit subita calamitas, repentini interitus casusque me subruerunt. Cur infelix natus sum? Cur in hanc miseram vitam projectus sum? Ut quid miser hanc lucemvidi? Ut quid misero hujus vitæ ortus occurrit? Utinam velocius egrederer à seculo, quàm sum ingressus, quacumque jam ratione recederem, sed heu miseris expectata mors tarde venit. [2] Cupienti mori jam liceat occumbere. Vivendi enim mihi tædium est, moriendi votum, sola mihi mors placet. O mors quam dulcis es miseris: ò mors, quàm suavis es amarè viventibus, quàm jucunda es ò mors tristibus, atque mœrentibus. Accedat ergo ad vitæ magnum malum mortis grande solatium, sit vitæ terminus finis tantorum malorum, det finem miseriæ requies sepulturæ, & si non vita, saltem vel mors [3] misereri incipiat. Mors malorum omnium finem imponit: mors calamitati terminum præbet, omnem calamitatem mors adimit. Certè [4] vel mors subvenit miseris, melius est benè mori, quàm malè vivere: melius est non esse, quàm infeliciter esse, ad comparationem miseriarum, mearum, sunt feliciores, mortui, quàm viventes, parcite dolori meo, quæso, mœrori meo, quæso, ignoscite, angustiæ meæ veniam date, indulgete meis doloribus, in tanto dolore contra me commoveri nolite, percussionem enim meam plango, calamitatem meam, deploro, familiarem cladem miseriæ meæ lugeo: plura enim ministrat dolor: non valeo consolari miser, impatiens enim est dolor meus, infinitus est mœror meus. Nullatenus linitur vulnus meum, nullus lacrymis modus est, nullus dolorum finis est, jam nulla fiducia est animi, jam ferre non potest animus, jam victus miseriis concidit animus.

Ratio.

1 O Homo, quid tantum diffidis animo? Cur adeo mente debilitaris? Cur spem [5] atque fiduciam omnem amittis? Cur animo tantum diffunderis? Quare tanta pusillanimitate dejiceris? Quare in adversis adeo frangeris? Omitte tristitiam, desine tristis esse, tristitiam repelle à te, mœstitiæ noli succumbere, noli te multum dare mœstitiæ, repelle à corde tuo dolorem, ab animo exclude dolorem, inhibe doloris impetum: non perseveres in dolore, vince animi dolorem, supera mentis dolorem.

Homo.

1 QUaliter? Quo pacto? Quomodo? Quemadmodum? Qua ratione? Qua arte? Quo consilio? Quo ingenio?

Ratio.

1 OMni ope, omni vi, omni ingenio, omni virtute, omni arte, omni ratione, omni consilio, omni instantia sume luctamen contra corporales [6] molestias: esto in cunctis casibus firmus, patienter tolera omnia, omnia adversa æquo animo tolera. Noli

(1) *Al.* perculsus.
(2) Cupienti mori jam liceat occumbere. *In Laurentiano veteri* cupiente mori jam licet occumbere. *In Guadalupeo & Hispalensi*, cupienti mori jam libet occumbere. *In cæteris. omnia hæc verba desunt. Nos quia neutræ lectioni sententia satis constat: ex utrisque veram, ut credimus lectionem conflavimus: voce tantum*, licet *in* liceat, *commutata. De quo lectorem admonendum duximus, ut quanta usi simus religione his libris castigandis non ignoraret.*
(3) *Al.* miserit.
(4) *Al.* velox.
(5) *Al.* spei fiduciam.
(6) *Al.* temporales.

li singularem tuam conditionem attendere, non est tua à te sola pensanda acerbitas : non est sola tua à te consideranda calamitas : respice similes aliorum casus : intende miserias eorum, quibus acerbè aliquid accidit : dum tibi aliena pericula memoras, mitiùs tua portas: aliorum enim exempla dolorem relevant : alienis malis faciliùs consolatur homo. Quid incusas acerbissima tua decreta ? Quid causas tui periculi tantum luges ? Non sunt nova tua supplicia, habes exempla calamitatis. [1] Quanti tales casus, quanti talia pericula pertulerunt ? Patienter ab uno ferendum est, quod multis accidit tolerabile. Pœna hujus vitæ brevis est : & qui affligit, & qui affligitur, mortalis est. Tribulatio hujus temporis finem habet. Transeunt omnia seculi hujus, nec permanent : omne quod venit, stare non potest. [2] Nihil est tandiu, nihil tam longum, quod non brevi finiatur: omnia sub cœlo finem suum habent: imposibile est, ut homo sis, & non gustes angustias: dolor, & tristitia omnibus communia sunt : omnia in hoc seculo eventu simili sustinemus. Nemo in perpetuum expers mali est : nemo est, qui in hoc seculo non doleat : nullus est, qui in hac vita positus non suspiret : vita ista lacrymis plena est : vita ista à fletibus inchoat : qui nascitur, à fletu incipit vivere : flentes projicimur in hanc miseram vitam: ipse ortus sequentium dolorum est gemitus. Interpone ergo tibi rationem : particeps esto rationis : prævaleat tibi ratio: tempera animum ratione ; animam ratio confirmat : vim tanti mœroris reprimat ratio : confirmato animo nullum periculum [3] pertimescis. [4] Oportet nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei. [5] Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis : [6] quod in præsenti est, momentaneum est, & leves tribulationes in nobis: quod æternum est, supra modum est, pondus excellens gloriæ, utilis est tribulatio, utiles sunt hujus vitæ pressuræ. Malorum pravitas non te occidit, sed erudit : pravorum adversitas non te dejicit, sed extollit : humana tentatio arguit te, non interficit : quantum enim hoc in seculo frangimur, tantum in perpetuo seculo solidamur: quantum in præsenti affligimur, tantum in futuro gaudebimus. Si hîc flagellis atterimur, purgati in judicio inveniemur. Semper Deus hîc vulnerat, quos ad salutem perpetuam præparat. In fornace probatur aurum : tu, ut sorde careas, tribulationis caminopurgaris : ut purior appareas, persecutionis igne conflaris : ut omnium peccatorum sorde purgeris, ad probationem sunt ista omnia, quæ sustines. Non igitur murmures: non blasphemes: non dicas, quare sustineo mala ? Cur affligor ? Ut quid mala patior ? Sed magis dic, peccavi : ut eram dignus recipio. Æqualem vindictam peccati mei non sentio, minus percussum me, quàm merebar, agnosco, juxta modum criminis minor est retributio ultionis : secundùm meritum peccatorum dispar est causa pœnarum : non sunt tanta supplicia, quanta extiterunt peccata. Qui enim in flagellis murmurat, Deum con-

(1) *Al.* aliorum.
(2) *Al.* nihil est diu, nec tam longum.
(3) *Al.* pertimesces.
(4) Acto 14. vers. 21. al. introire.
(5) Ad Rom.8. vers. 18.
(6) Quod in præsenti est, &c. *Alludit ad locum Pauli. 1. ad Corin. 4. vers. 17. Parisiensis legit.* Quod in præsenti est tribulationis in nobis, momentaneum est, & leve : quod æternum est in nobis, supra modum est, pondus excellens gloriæ. *Quæ lectio etsi non incommoda visa est : sequuti eam non sumus, quoniam omnes veteres codices discrepabant.*

contra se plus irritat: furorem Dei amplius provocat: iram Dei indignantis plus sibi exaggerat. Qui verò adversa patienter tolerat, Deum citius placat. Si enim vis purgari, in pœna te accusa, & Dei justitiam lauda: ad purgationem tuam proficit, si ea, quæ pateris, ad justitiam Dei retuleris, si pro irrogata (1) injuria humilis Deum glorificaveris. Corripit enim te Deus, flagello piæ castigationis exercet in te disciplinam: & qui parcendo te ad (2) se revocabat, feriendo clamat, ut redeas. Cogita, ò homo quoslibet mundi cruciatus: intende animo quascumque seculi pœnas, quoscumque tormentorum dolores, quascumque dolorum acerbitates: compara hoc totum gehennæ: & leve est omne quod pateris: si times, illas pœnas time, istæ temporales sunt: illæ æternæ: istæ finem habent: illæ perpetuæ sunt: in istis moriendo tormenta recedunt, in illis moriendo æternus dolor succedit. Si enim conversus fueris, emendatio est quod pateris, conversum namque flagella à peccatis absolvunt: converso instantes plagæ proficiunt ad purgationem. Qui enim hîc castigatus corrigitur, illic liberatur: qui vero nec sub flagello corriguntur, & temporali pœna, & æterna damnantur, & in hoc prius judicantur seculo, & illic denuo in futuro. His duplex damnatio est: gemina his percussio est: quia & hîc habent initium tormentorum, & illic perfectionem pœnarum. Vide quia manus Dei te tradidit ad pœnam. Scito autem ò homo nullum tibi adversari potuisse, nisi Deus potestatem dedisset: nec habuisset in te potestatem adversarius, nisi permitteret Deus: universa, quæ tibi accidunt, absque Dei non veniunt voluntate: iniquorum potestas super te ex Dei datur licentia. Omnes, qui tibi adversantur, Dei (3) consilio faciunt: manus Dei te ad pœnam tradidit: indignatio Dei te affligere jussit. Ipse iratus jussit te omnia mala experiri, nam & quòd infirmaris, quòd carnis morbis afficeris, quòd corporis debilitatibus frangeris, quòd languorum stimulis cruciaris, quòd passionibus animi quateris, quòd mentis angustia torqueris, quòd grassante (4) impugnationis spiritu agitaris: & hoc ipsum tibi pro peccato tuo divina justitia irrogat, & ipsum pro culpa tibi divini judicii infertur sententia. (5) Omnis enim adversitas rerum, delictorum tuorum meritis excitatur, tua contra te dimicant arma, sagittis tuis confoderis, telis tuis vulneraris, per quæ enim peccasti, per hæc & torqueris. Sequutus es carnem, flagellaris in carne: in ipsa gemis, in qua peccasti: in ipsa cruciaris, in qua deliquisti: ipsa tibi est censura supplicii, quæ fuit causa peccati, unde corruisti ad vitia, inde luges tormenta. O homo discute conscientiam tuam, intende mentem tuam, examina te, loquatur tibi cor tuum, considera meritum tuum: justè argueris: justè flagellaris, justo judicio judicaris: procella justa te conterit: justitiæ pœna te premit: nihil enim bonum agis, nihil rectum, nihil æquum, nihil justum, nihil sanctum: nihil in te sanctitatis est: nihil pudoris: nulla memoria dignitatis: nihil Deo dignum. Quotidie peccas, quotidie laberis, quotidie præceps in deterius vadis: elatio tua non (6) recedit: su-

(1) *Al.* miseria.
(2) *Al.* revocavit.
(3) *Al.* consilium.
(4) *Al.* impugnatione spirituum.
(5) Sap. 11. vers. 17.
(6) *Al.* non residet.

superbia tua non deponitur: tumor & jactantia non cohibentur, rapit te quoque furor, inflammat ira, clamor excitat, commovet indignatio: paratus semper ad iram supra modum irasceris: super mensuram animi furore moveris: zelare bonis solitus, invidere melioribus solitus, alienis virtutibus semper invidus, alienis felicitatibus semper æmulus. Quem non lacerasti? Cui unquam non detraxisti? Cujus non [1] obruisti vitam? Cui non jactasti infamiam? Fallax, inconstans, infidus, avarus, tenax, sterilis, inhumanus, infructuosus, non est in te ulla misericordia, cecidisti [2] in concupiscentiis seculi; & defluxisti in cupiditatibus mundi: flagras in terreno amore: congeris res perituras; nescit satiari [3] cupiditatis tuæ sitis: novis te quotidie peccatis involvis: novis facinoribus vetera auges: non diluis scelus, sed dilatas: nec satias unquam flammam libidinosæ concupiscentiæ. O te infelicem, non te pudet per multas aspergi libidines; corruptor libidinose, luxuriose adulter, sic in libidine perduras? Sic in flagitio perseveras? Sic in luxuria permanes? Sic in carnali amore persistis? Heu quandiu? Quousque errabis? Quem ad finem te effrænata trahet luxuria? Jam tandem peccare quiesce: jam tandem desine à scelere: aliquando mores malos commuta in melius. Cur in peccati sordibus manes? Cur in voluntate peccandi persistis? Noli diu errare miser, de malo jam mutare in melius: pone peccato finem: pone legem nequitiæ, habeat culpa modum: habeat iniquitas terminum: delictorum tuorum considera magnitudinem: culpas tuas saltem verberatus agnoscito.

Homo.

1 HEU me, heu infelicem me, heu miserum me, nesciebam, quòd pro mea iniquitate percutior: ignorabam, quòd pro meo merito judicor: quòd istud judicium de mea sit injustitia, tu mihi manifestasti, tu mihi indicasti, tu mihi notum fecisti, per te cognovi quod nesciebam, jam pro certo scio, jam certum habeo, jam me non latet, manifestum est mihi satis, satis mihi est cognitum, perpensum mihi est satis, jam exploratum est mihi, occultum mihi jam non est, jam mihi non est ambiguum, jam mihi non est absconditum.

Ratio.

1 INde est homo, inde omnis ista calamitas, inde ista acerbitas, inde est ista crux, inde est ista pœna, inde ista ærumna, tibi notæ sunt causæ, non ex aliquo casu, non ex quolibet eventu, non ex quolibet fortuitu, iste languor propriæ culpæ est, ista ægritudo propriæ iniquitatis est. An aliud tibi videtur? An aliter putas? An aliter existimas? An aliter sentis? An aliter contueris? An aliud judicas? An aliud deputas?

Homo.

1 NIhil sanè, nihil prosus, nihil penitus, nihil omnino, nihil habeo, quod contradicam: cedo veritati, negare non possum, fateor esse verum, quis hoc dubitat? [4] Quis istud ambigit? Quis istud negat?

Ra-

(1) *Al.* obrisisti. al. obrasisti, al. horruisti. *al.* abrosisti.
(2) *Al.* concupiscentias.
(3) *Al.* expleri.
(4) Quis istud negat. *In Mejoradæ codice, & altero Laurentiano addebatur.* Nesciebam quod justo judicio (*fortasse* justum judicium) de mea sit injustitia, tu mihi manifestasti, per te cognovi, quòd antea nesciebam. *Quæ verba, ut additititia, in hunc locum rejicienda putavimus.*

Ratio.

1 SI ita est, si ita existimas, si certum habes, si perpensum est, si exploratum est, aufer à te jam vitium, à vitio & peccato te retrahe: fuge jam vitæ maculam, fuge vitii cultum, crimen remove à te, à vanitatis te malo coerce, fuge turpitudinem vitæ, puritatem vitæ tene, veteres maculas ablue.

Homo.

1 BEnè dicis, benè doces, benè instruis, benè admones, benè persuades, benè instituis: & ego optabam à peccati nexu resolvi, cupiebam à consuetudine mala retrahi, desiderabam à vitio, & peccato recedere, quærebam usum nequissimum superare. Sed heu [1] difficile est pravam consuetudinem vincere, pravus usus vix aboletur, assidua consuetudo in naturam convertitur, assiduo usu in naturam mutatur vitium, animus sceleribus astrictus divelli ab eis vix potest, tanta sunt in me vitia, ut vix [2] evelli possint, vix credo peccata mea ullo spatio temporis exolescere. Ultro me miserum antea vitiavi, spontaneo me dudum studio pollui, proprio me priùs arbitrio perdidi, propria voluntate me maculavi. Bonus eram, sponte mea ad peccatum dilapsus sum, liber eram, sponte mea factus sum debitor mortis. Infelix ego, peccatum sponte mihi primus ipse paravi, ego priùs occasionem peccandi amplexus sum, nunc peccati usu astrictus detineor, mala consuetudo me [3] sibi graviter implicavit: usus peccandi necessitatis vinculis me astrinxit: à delicto discedere volo, nec valeo. Quæro à lapsu resurgere, & non valeo usui repugnare. Trahor boni amore, retrahor malæ consuetudinis lege. Longa consuetudo in me jus sibi, & legem fecit, longus peccandi usus me superatum obtinuit. Peccata mea consuetudine duruerunt. Volo agere bonum, sed desideria consueta non permittunt. Consuetudine peccandi, quando nescio, sic delinquo: peccati usu quando non opto, incurro: repugnante carnali consuetudine implere bona non valeo: pravo usui contraire nitor, sed carnis desiderio aggravor: ad justitiam me amor erigit, sed ad peccatum consuetudo constringit.

Ratio.

1 REluctа contra malam consuetudinem, contra consuetudinem peccandi tota virtute repugna, vince usum carnalem, etiam cum dolore: perniciosam consuetudinem vince, quamvis cum difficultate: quamvis cum dolore usui malo resiste. Propone tibi adversùs præsentes carnis ardores futuri supplicii ignem, superet [4] æstum libidinis recordatio æterni incendii, memoria ardoris gehennæ ardorem excludat luxuriæ. Fornicationis pœnam metus gravioris supplicii vincat, fortior dolor dolorem minorem exuperet. Patienter leviora portabis, si graviora fueris recordatus. Versetur ante oculos tuos imago futuri judicii: [5] prævide, quæ postmodum eris passurus. Futuram Dei sententiam cogita, futura Dei judicia super te formida, terreat te gehennæ metus, terreat te futuri judicii sententia, revocet te pœnarum terror à culpa. Vitæ tuæ terminum

(1) *Al.* valde.
(2) *Al.* elui.
(3) *Al.* sic.
(4) *Al.* ignem.
(5) *Al.* provide.

num quotidie intuere omni hora. Habeto mortem præ oculis, ante oculos tuos [1] tenebrarum semper versetur adventus. De morte tua quotidie cogita, finem vitæ tuæ semper considera, recole semper diem mortis incertum: esto sollicitus, ne subitò rapiaris: quotidie dies ultimus appropinquat: vitam nostram quotidie dies aufert, quotidie ad finem tendimus, quotidie viam vitæ transimus, ad mortem quotidie properamus, ad vitæ terminum quotidie tendimus, momentis decurrentibus ad finem deducimur. Nescimus quid nobis hodie contingat, nescimus quando extremum vitæ tempus adveniat. Ignoramus si hac nocte animam nostram conditio mortis reposcat. Finis noster nobis absconditus est, venturi exitus ignorantia nobis incerta est. Improvisus est mortis occursus, incertus est eventus, & finis [2] omnium. Dum nescimus, repente mors venit: dum non existimamus, improvisò tollimur: dum ignoramus, repente subtrahimur. Timeamus, ne dies illa, [3] tanquam fur, nos comprehendat: ne nos turbo divini judicii, dum ignoramus, diripiat: ne nos repertinus interitus [4] auferat: ne ignorantes subitò calamitas comprehendat. Spiritus, qui ad peccandum succendit, peccantem sæpè subitò rapit: qui viventes inflammat, morientes subitò deborat: qui inflecti, ad vitia, pertrahit subitò ad tormenta. Quantos ad pœnam mortis improvisa calamitas [5] stravit: quantos improvisus exitus rapuit: quanti subitò subtracti deficiunt: quanti, dum mori non existimant, auferuntur: quanti ad mortem subitò rapiuntur: quanti repente ad æterna supplicia deducuntur. Aspice ergo ex alieno tormento, quod timeas. Respice in alieno exitio, quod pavescas, vita foveam, in quam vides coram te alium cecidisse, pericula aliena in te pertimesce. Alienos casus tua fac esse pericula: morientis vocatio, tua sit emendatio: aliorum perditio, tua sit cautio. Retrahat te à peccato impiorum interitus. Abstrahat te à culpa pereuntium pœna, delinquentium finis te corrigat, reproborum interitus te adducat ad pœnitentiam. Iniquorum pœna ad tuam salutem proficiat: quod malè fecisti, dum potes, emenda: dum potes à vitio, & à peccato te revoca: dum tempus est, clama, dum datur spatium, luge: dum est licentia, pœnitere festina: dum potes, plange, dum adhuc anima versatur in corpore: dum adhuc vivis, remedium tibi futurum acquire: priusquam te dies mortis præveniat, priusquam te profundum obsorbeat, priusquam te infernus rapiat, ubi jam nullus est indulgentiæ locus, ubi nulla pœnitentiæ patet libertas, ubi nulla correctionis datur licentia, ubi nullus est ad confessionem recursus, ad veniam nullus regressus.

Homo.

1 VErum dicis, verum loqueris, narras mihi, quod opportunum est: informas [6] me, quod magis mihi expediat: nihil est melius: nihil gratius: nihil acceptius: nihil jucundius: nihil me magis delectat: nihil me magis gratificat. Id solùm quæro, ecce scio, novi, didici istud. Illud item quæro: illud scire volo: [7] illud nosse ma-

(1) *Al.* pœnarum.
(2) *Al.* hominum.
(3) 1. *ad Thessalo.* 5. *vers.* 2.
(4) *Al.* incautos.
(5) *Al.* trahit.
(6) *Al.* in me.
(7) *Al.* id nosse tantummodo cupio.

maximè cupio. Si est spes in confessione: si est fiducia: si est remissio: si est venia: si est indulgentia: si est locus per pœnitentiam regredi ad justitiam.

Ratio.

1 EST planè: est utique: est prorsus: est proculdubio: est profectò. Confessio sanat: confessio justificat: confessio peccati veniam donat, omnis spes in confessione consistit, in confessione locus misericordiæ est. Certissimè igitur crede, nullo modo hæsites, nullo modo dubites, nullatenus de misericordia Dei desperes. Habeto spem in confessione: habeto fiduciam. Non desperes remedium sanitatis: non desperes salutem, [1] si ad meliora convertaris. Qui enim veniam de peccato desperat, plus se de desperatione, quàm de commisso scelere damnat. Desperatio auget peccatum: desperatio pejor est omni peccato: Corrige igitur te, & indulgentiæ habeto spem. Depone injustitiam, & spera vitam: depone iniquitatem, & spera salutem. Nulla tam [2] gravis culpa est, quæ non habeat veniam: quamvis enim peccator sis, quamvis criminosus, quamvis sceleratus, quamvis infinitis criminibus nefandis oppressus, non denegatur tibi pœnitentiæ locus: facilè pœnitentibus divina clementia subvenit, per pœnitentiam indulgentia datur, per pœnitentiam delicta omnia absterguntur.

Homo.

1 HEU miserum me, spem perdideram, fiduciam amiseram, diffideram animo, fractus fuerat animus, [3] in desperationem penè conciderat animus. Jam regressus sum ad spem, jam recepi fiduciam, spem indulgentiæ jam habeo, de pietate Dei despero, de bonitate Dei non dubito, habitabo in spe, erexit me ad spem pietas ejus, dedit mihi spem vitæ in pœnitentia. Si Deus igitur respexerit, si in auxilium mihi accesserit: si ad implendum, quod cupio, adjuverit, hoc facere decrevi, hoc statui defixum, hoc in animo meo est, evelli hoc ab animo meo non potest.

Ratio.

1 DEus tibi optata tribuat: Deus votis tuis faveat: Deus votorum tuorum te compotem faciat: Deus voluntatem tuam in bono perficiat: Deus vota tua confirmet: Deus votis tuis suffragetur: Deus tibi, quod optas, concedat: Deus tibi ad vota tua accedere faciat: omnia Deo favente agas: ergo age dum licet, dum mors moratur. Si igitur cordi est, si in voluntate est, si voti est, si animi est, si desiderii est: ora, pete, obsecra, ne taceas, erumpe in vocem, clama fortiter, plange iniquitates tuas, mala scelerum tuorum deplora, quæ pravè gessisti, fletibus [4] dilue: quæ illicitè commisisti, lacrymis ablue: [5] ploratu scelera dilui solent: mala, quæ gessisti, flendo commemora. Reatus tui dolorem plange, pœnam tuam flendo cognosce, lamenta pœnitentiæ te lavent, mœroris tui unda te irriget, compellat te plangere fluvius lacrymarum.

Homo.

1 HEU mihi infelix anima, in tantis peccatis, in tantis criminibus, in tam multis iniquitatibus, quid

(1) *Al.* sed.
(2) *Al.* grandis.
(3) *Al.* in desperatione.
(4) *Al.* dele.
(5) *Al.* plorata.

quid primum plorem? Quid primum plangam? Quid lugeam priùs? Quas lacrymas sumam? Non sufficit memoria referre tantorum criminum gesta. Peccata quoque mea mihi sensum doloris tulerunt, hebetudine cordis coagulatæ sunt lacrymæ, obriguit animus, nullo [1] mœrore compungitur. Anima mea in stuporem conversa est, insensata facta est anima mea. O lacrymæ, ubi vos subduxistis? Ubi estis fontes lacrymarum? Ubi es mœroris unda? Ubi estis lamenta? Redite obsecro lacrymæ, movemini fontes lacrymarum, aspergite me fletibus, fluite super faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate: date mihi planctum amarum, inter omnes enim ego gravitus corrui, inter omnes deterius cecidi. Omnium impiorum pœnas scelere meo vici: tartarea tormenta vix malis meis sufficiunt. Non est peccatum super peccatum meum? Non est iniquitas super iniquitatem meam? Nequiorem me cunctis peccatoribus penso. Comparatione mea nullus iniquus est: justè pœnas debitæ infelicitatis exolvo: justè tantis suppliciis conteror, ex meo peccato mala mihi omnia advenerunt. Deus justè me affligit: justo judicio rependitur factis meis congrua vicissitudo: minus tamen retribuitur mihi, quàm ipse deliqui: peccatorum meorum minor vicissitudo rependitur: plagæ meæ culpa mea durior invenitur, levior est peccato meo pœna damnationis meæ: gravius est quod admisi, levius est quod tolero. Gravior est culpa, quam feci: minor vindicta, quam perfero. Penso malum quod gessi, non est tantum quod patior. Levior est plaga mea pondere peccatorum meorum, aliud est prorsus, aliud quod amplius me affligit, quod me magis contristat, quod me magis perturbat, quod me magis terrificat: cui simile malum nullum est, cui incomparabilis omnis pœna est, quod omnibus suppliciis antefertur, quod antecedit cuncta tormenta, quod exuperat omnia mala.

Ratio.

1 HEU anima, quid est quod [2] multum metuis? Quid est, quod te magis corripit? Quid est quod ad mœstitiam te amplius impellit? Quid amplius formidas? Quid amplius pavescis? Quid amplius metuis?

Homo.

1 METuo diem judicii, metuo diem tenebrarum, diem nebulosum, diem amarum, diem durum: perpendo quidem malum quod tolero. Sed amplius quod restat formido, lugeo quæ in hac vita jam patior: sed, post hanc [3] ne graviora patiar, pertimesco. Sententiam licèt jam tolerem in pœna, tormenta tamen gehennæ formido ex culpa. Jam præsens pœna me laniat, sed futura [4] magis conturbat. Gravia sunt, quæ sustineo: graviora, quæ in perpetuum pertimesco, de præsentibus quidem pœnis doleo, sed de futuris amplius ingemisco.

2 Succurre mihi, Deus meus, antequam moriar: antequam mors me præveniat: antequam me tartara rapiant: antequam me flamma comburat: antequam me tenebræ involvant. Subveni priùs, quàm ad tormenta properem, priusquam gehennæ ignibus devorer, prius-

(1) *Al.* metu.
(2) *Al.* malum.
(3) *Al.* vitam.
(4) *Al.* pœna me,

priusquam sine termino crucier, reus enim timore judicii tui terreor, pavore peccati iram tuam formido, immanitate sceleris examen tuum trepidus conscientia metuo. [1] Si enim justus vix salvabitur, ego impius ubi ero? [2] Quid faciam, dum venerit tremendi formido judicii? Cùm examen judicii venerit, quid respondebo? Quid ero dicturus, cum ante tribunal Christi fuero præsentatus? Væ diem illum, quando peccavi: væ diem illum, quando transgressurus sum: væ diem illum, quando malum expertus sum. Utinam non illuxisset mihi: utinam non fuisset ortus super me: utinam super me non apparuisset. O dies detestanda, ò dies abominanda, ò dies penitus nec dicenda, quæ me in hoc seculum protulit, quæ mihi claustra partus aperuit, quæ ortus mei ostia reseravit, dies illa à luce in tenebras permutetur, profunda illam caligo confundat, æterna illam cæcitas obruat, amittat temporis statum, [3] omni memoria extinguatur, nullis digna seculis memoretur. Melius mihi fuerat non esse ortum: melius non fuisse genitum: melius non fuisse in hoc seculo procreatum, quàm æternos perpeti cruciatus. Flete me cœlum & terra, lugete me omnes creaturæ, plorate me omnia elementa, ingemiscite super me universum genus, & quo potestis vitæ sensu super me lamentum effundite: peccavi enim crudeliter, lapsus sum fortiter, cecidi graviter, corrui miserabiliter. Nullum invenitur peccatum, cujus sordibus non sim coinquinatus, nullus est morbus vitiorum, à quo non contraxerim contagium, nulla sordium sentina extitit, quæ in me miserum non confluxerit. Probrosus, sceleratus, flagitiis cunctis obrutus, innumerabiliter frequentavi impudicitiam fœditatis. Ut benè viverem, ultro promisi: quod pollicitus sum, nunquam servavi. Semper ad peccatum meum redii: semper delicta mea iteravi, prioribus sceleribus semper deteriora conjunxi: nunquam in melius mores mutavi: nunquam à malis factis recessi: plurimos etiam maculavi me perdens, plurimos pravis moribus ad iniquitatem converti: scelere meo multæ animæ perierunt: exemplis vitæ meæ multi subversi sunt. Ego multis causa mali extiti, per me multorum propositum maculatum est: per me nomen sanctitatis laceratum est. Orate pro me ad Dominum omnes viri sancti: obsecrate pro me plebs omnis sanctorum: implorate pro me omnis chorus justorum: si forte misereatur mihi Deus, si forte recipiat me, si forte deleat peccatum meum, si forte auferat iniquitatem meam, si misericordiam præstet mihi: iratus enim est super me nimis, complevit furorem suum in me, effudit iram indignationis suæ super me, propter multitudinem iniquitatis meæ, quia creverunt aversiones, quia multiplicatæ sunt prævaricationes meæ. Væ mihi, quia consumptus sum: væ mihi, quia defecit anima mea, afflicta mœrore, contrita luctu: extenuata gemitu.

3 Quis miserebitur tui, anima? Quis consolabitur te? Quis dabit lamentum pro te? [4] Magna est sicut mare contritio tua, afflictio tua sicut pelagus sæviens, dolor tuus quasi fluctus tumens, quæ tempestas non [5] irruit super te? Quæ procellæ non acciderunt tibi? Omnes molestiarum rivi, om-

(1) 1. *Petri.* 4. *vers.* 18.
(2) *Job.* 31. *vers.* 14.
(3) *Al.* omnis memoriâ ejus.
(4) *Threno.* 2. *vers.* 13.
(5) *Al.* ingruit.

omnes turbulentissimæ tempestates super tuum caput intonuerunt, plena es angustiâ, & miseriis, plena es fluctibus, plena es tempestatibus, anima.

4. Ubi es custos hominum? Ubi es redemptor animarum? Ubi es, pastor? Cur sprevisti me? Cur avertisti faciem tuam à me? Ut quid longè factus es à me Consolator animæ meæ? Revertere jam Deus meus, non me obliviscaris in finem, non me in perpetuum deseras, non me ad perdendum in potestate dæmonum derelinquas. Licèt offensa sit gravis, tu autem clemens, tu pius, tu multæ miserationis, nullum relinquis, nullum spernis, nullum detestaris, nullum [1] recusas à misericordia, sed ultro offers clementiam. Peccantes expectas, ut redeant. Quanti enim scelerati, quanti luxuriis dediti, quanti concupiscentiis seculi [2] saginati bonitate tua ad indulgentiam pervenerunt? Multis non mœrentibus gratis peccata donasti, ostende & in me clementiam tuam, pateat & mihi venia, pateat indulgentia, non abneges uni, quod plurimis es largitus. Scelera mea non defendo, peccata mea non excuso, displicet mihi quod feci, displicet quod peccavi. Offensam fateor, errorem confiteor, culpam agnosco, vocem confessionis aperio. Suscipe quæso clamorem confitentis, attende Domine vocem deprecantis. Audi vocem peccatoris clamantis. Peccavi, Deus, miserere mei, peccavi, Deus, propitiare mihi. Parce [3] malis meis, ignosce peccatis meis, indulge sceleribus meis, deleat culpas meas gratia tua: [4] Sana animam meam, quia peccavi tibi. [5] Si enim iniquitates recordatus fueris, quis sustinebit? Ad examen tuum nec justitia justi secura est. Quis enim justus, qui se audeat dicere sine peccato? Quis præsumat coram te aliquid de justitia? Nullus hominum absque peccato, nullus mundus à delicto, ecce inter sanctos nemo immaculatus. [6] Ecce, qui servierunt Deo, non fuerunt stabiles, & in Angelis reperta est pravitas. [7] Astra immunda sunt coram te: cœli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego abominabilis, & putredo, & filius hominis, vermis, qui hausi quasi gurges peccatum, & bibi quasi aquas iniquitatem, [8] qui commoror in pulvere, qui habito in domo lutea, qui terrenum habeo fundamentum. [9] Memorare Domine, quæ sit mea substantia, memento, quia terra sum, [10] memento, quia pulvis, & cinis sum, [11] operi manuum tuarum porrige dexteram. Consule infirmæ materiæ, sucurre carnali fragilitati, infirmæ conditioni. Pateat regressus salutis, pateant tibi vulnera mea. Coram te est ægritudo mea, tu vides quantum sauciatus sum & languidus, medicinam, qua saner, tribue: medelam, qua curer, impende: refice infactum vitiis, reforma corruptum peccatis. Extingue in me flammam [12] concupiscentiæ. Jacula ignita diaboli me ultra non penetrent, non exardescant in me ulterius. Tu enim scis tentationes, quas porto. Tu scis fluctus, quos patior. Tu nosti tempesta-

(1) *Al.* recludis.
(2) *Al.* agitati.
(3) *Al.* dele.
(4) *Psalm.* 40. *vers.* 5.
(5) *Psalm.* 129. *vers.* 3. recordaberis.
(6) *Job.* 4. *vers.* 18.
(7) *Job.* 15. *vers.* 15.
(8) Job. 7. vers. 21.
(9) Psalm. 88. vers. 48.
(10) Gen. 18. vers. 27.
(11) Job. 14. vers. 15.
(12) *Al.* libidinosæ.

tates, quas tolero, ubi lapsus sim, ubi defluxus sim, ubi infelix demersus sim, tu scis. Incurri enim negligens in ruinam. Corrui incautus in turpitudinis foveam, decidi in cœnum flagitiorum, descendi in profundum malorum miser, erue animam meam captivam ab inferis, erue me de immanissimo abysso. Non me concludat profundum, non mihi deneget exitum. Ecce dies metuendus jam imminet: jam dies ultimus appropinquat: jam instat limes vitæ: [1] nihil superest mihi præter tumulum, nihil superest præter sepulcrum: parce mihi, antequam eam: munda me ab iniquitate mea, antequam ab hac vita egrediar. Solve, priusquam moriar, peccatorum meorum [2] vincula.

Ratio.

1 COmmotus ad lacrymas tuas, ad fletus tuos conpunctus sum, lamentatio tua me resolvit, lamentatio tua lacrymas mihi [3] exigit: lamentando ad lacrymas me coëgisti: lamentando ad fletum me commovisti: ad lamentum tuum lacrymas fudi, ad planctum tuum in lacrymas resolutus sum. Deus tibi veniam tribuat: Deus tibi culpas tuas parcendo agnoscat. Peccata tua Deus à te suspendat: peccata tua laxando dimittat, criminum tuorum maculas abluat, ab omni te mali labe detergat: liberet te ab imminenti peccato. Age itaque jam, ut oportet: age, ut decet: age, ut dignum est: age, ut rectum est: age, ut æquum est: Propone, ut ulterius non pecces, ne ultra delinquas, statue. Cave culpas tuas iterare: cave mala repetere: ad vitium, [4] ex quo te abscidisti, non revoces: quod deliquisti non iteres: transacta mala non repetas. Post lapsum denuo non delinquas, non te polluas post lamentum, post pœnitentiæ luctum non redeas ad peccatum, non denuo committas deplorata delicta. Ne rursus facias, quod iterum plangas: ne culpam, pro qua veniam postulas, iterare præsumas: [5] inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat: vulnus iteratum tardiùs sanatur: frequenter peccans, & lugens vix veniam meretur. Nihil prosunt lamenta, si replicantur peccata. Nihil valet veniam à malis poscere, & mala denuo iterare. Persiste ergo in confessione, [6] esto in pœnitentia fortiter confirmatus. Vitam bonam, quam cœpisti, tenere non [7] desinas. Propositum vitæ bonæ conserva jugiter. Beatus eris, si permanseris: beatus, si perseveraveris: tunc erit perfectum opus tuum, si usque in finem duraveris. Salus [8] perseverantibus promittitur, præmium perseverantibus datur: [9] Beati, qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore. Non est beatus, qui bonum facit, sed qui incessabiliter facit. [10] Qui enim perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit.

DI-

(1) Job. 17. vers. 1.
(2) *Al.* maculam.
(3) *Al.* forte excutit.
(4) *Al.* à quo.
(5) Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat, &c. *Gratianus de Pœnitentia d. 3. c. cui initium est.* Inani *hunc locum transtulit in suum decretum tanquam August. in libro Soliloquiorum, nimirum hoc opus. Soliloquia à quibusdam vocabatur, ut initio dictum est, & Augustino tribui solitum. Petrus etiam Blesensis Gratiano ferme æqualis ostendit simili errore hunc ipsum locum Augustini nomine citans tractatu de Confessione.*
(6) *Al.* ista.
(7) *Al.* deseras.
(8) *Al.* inchoantibus.
(9) *Psalm. 105. vers. 3.*
(10) *Matth. 10. vers. 22.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

SYNONYMORUM.

LIBER SECUNDUS.

Homo.

1 QUÆSO te, anima, obsecro te, deprecor te, imploro te, nequid ultra leviter agas, ne quid inconsultè geras, ne temere aliquid facias, ne repetatur malum, ne renascatur peccatum, ne redeat iniquitas, ne recurrant malitia, ne denuo exoriatur nequitia, ne resumat injustitia vires.

Ratio.

1 SCito, homo, temetipsum: scito, quis sis: scito, cur ortus sis: quare natus sis, in quem usum genitus sis: quare sis factus, qua conditione sis editus: aut quare sis in hoc seculo procreatus: memento conditionis tuæ, naturæ tuæ ordinem serva. Esto, quòd factus es: qualem te Deus fecit: qualem te factor condidit: qualem te creator instituit. Serva rectam fidem, tene sinceram fidem, custodi intemeratam fidem, maneat in te recta fides. Sit in te [1] incorrupta confessionis fides, nulla te insipiens doctrina decipiat, nulla religio perversa corrumpat, nulla pravitas à fidei soliditate avertat. Nihil temere de Christo loquaris: nihil de Deo pravum, nihil impium sentias: nihil perverse sentiendo in dilectione ejus offendas. Esto in fide justus, habeto [2] fidem rectam, conversationem sanctam: quam invocas fide, non abneges opere: ab omnibus, quæ lex vetat, abstine: omnia, quæ scriptura prohibet, cave. Non delinquas in opere, qui in fide perfectus es. Fidem turpiter vivendo non polluas, fidei integritatem pravis moribus non corrumpas: nihil contra præceptum Dei facias: vive in bono, nullo adjuncto malo: bonos mores nulla conversatio mala coinquinet: opera recta sinistra facta non maculent: non admisceas virtutibus vitium: non adjungas bonis malum, malum mixtum bonis contaminat plurima bona. Unum malum multa bona perdidit. [3] Qui in uno peccaverit, eum omnibus vitiis subjacere scito. Per unum enim peccatum multæ justitiæ pereunt. Per unum malum multa bona possunt subverti. [4] In id, quo delectatur corpus, animum non declines. Carnali delectationi consensum non præbeas. Non des animam tuam in potestatem carnis, refræna mentem ab appetitu illius: Cor tuum quotidie discute, cor tuum quotidie examina: privata examinatione occul-

(1) *Al.* Incorruptæ.
(2) *Al.* in fide recta.
(3) Jacob. 2. vers. 10.
(4) In id quo delectatur corpus. *Omnes codices habebant.* In id quod delectatur corpus, *ego legendum judicabam*, in id, quo delectatur corpus, *aut in* id quod delectat corpus, *&* *paullò inferius, ubi ait.* Mentem tuam turpis cogitatio non surripiat, *legendum putabam*, non subrepat, *quo loquendi modo inferiùs etiam ipse Isidorus utitur. Verùm hunc posteriorem locum sine exemplari mutare ausus non sum, priorem autem Cassidori præcepto animatus libro de Divinis lectionibus cap. 15. mutavimus: conjectura ducti d. litteram, unde incipit vox,* delectatur, *librariorum vitio fuisse geminatam.*

occultorum tuorum latebras discute. A cogitatione noxia custodi animam tuam: mentem tuam turpis cogitatio non surripiat: discerne cogitationes tuas, quid vites, quid facias: munda conscientiam tuam à peccato. Sit animus tuus ab omni pollutione purgatus. Sit mens tua pura, nullæ ibi sordes resideant. Sic vitium absterge à te, ut nec animo quippiam apud te remaneat. Scito te de cogitationibus judicandum. Deus conscientias judicat. Deus non solùm carnem, sed & mentem examinat. Deus judex & de cogitationibus judicat animam. Quando [1] titillat prava cogitatio, non consentias illi. Quando [2] suggerit aliquid illicitum, non ibi teneas animum: [3] primam peccati suggestionem contemne, non sinas eam in corde tuo manere. Quacumque hora venerit, expelle illam: ut apparuerit scorpio, contere eum. Calca serpentis caput; calca pravæ suggestionis initium. Culpam ibi emenda, ubi nascitur: in ipso initio cogitationi resiste, & evades cætera. Adversùs initium cogitationis decerta, [4] & vinces: caput cogitationis exclude, & cætera superantur. Si expuleris cogitationem à corde, non prorumpit in opere. Si cogitationi non consenseris, operi cito resistes: quem delectatio non rapit, consensio sibi non subdit. Non enim potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Dum anima labitur, statim caro ad peccandum parata est. Anima enim carnem præcedit in crimine, nihilque potest caro facere, nisi quod voluerit animus: munda ergo à cogitatione animum, & caro non peccat: [5] si enim volueris, te omnino superare non poterit.

[6] *De Fornicatione.*

1 AUdi anima, quæ loquor, ausculta, quæ dico, attende, quæ moneo, nulla jam immunditia polluaris: nulla libidine maculeris, ab omni te carnis corruptela suspende, ab omni carnis corruptione te subtrahe. Luxuria in te ultra non invalescat. Libido ultra non te devincat. Custodi à fornicatione corpus tuum. Ne ulla unquam carnali [7] cogitatione inquineris: fornicatione contaminari deterius omni peccato puta: omnibus peccatis fornicatio major est. Grave peccatum est fornicatio. Fornicatio universa antecedit mala. Fornicatio gravior est morte: melius est mori, quàm fornicari: melius est mori, quàm libidine maculari: melius est animam effundere, quàm eam per incontinentiam perdere. Continentia hominem Deo proximum reddit: continentia hominem Deo proximum facit: ubi manserit continentia, ibi & Deus permanet.

De Castitate.

1 CAstitas hominem cœlo jungit, castitas hominem ad cœlum trahit. [8] Castitati cœli regnum pro-

(1) *Al.* te tangit.
(2) *Al.* subjerit.
(3) *Al.* pravam.
(4) *Al.* cætera.
(5) Si enim volueris, te omnino superare non poterit. *Varia codicum lectio est. Nonnulli habent.* Si enim volueris, vinci omnino non poteris. *Quidam:* Si enim volueris, vinci animo non poteris. *Laurentianus vetustior, cui multum in aliis fidebamus.* Si enim volueris, te omnino non poterit. *Nostra lectio, ex Navarrico codice, qui non minori auctoritate, nec vetustate erat: desumpta est. Suspicabar tamen veram hujus loci lectionem esse.* Si enim volueris, vinci omnino non poteris.
(6) De Fornicatione. *Tituli in hoc 2. libro ab Isidoro positi non sunt, sed à librariis, majoris perspicuitatis causa. Itaque in his variant exemplaria. In nonnullis etiam, penitus desiderantur. Nos etiam nonnullis locis ex nostro judicio immutavimus.*
(7) *Al.* contagione.
(8) *Al.* castis.

promittitur. Castitas hæreditatem cœli [1] suppetere facit. Libido verò in infernum mergit hominem : libido ad tartara hominem mittit : ad pœnas tartari hominem libido perducit. Quòd si adhuc carnis molestias sentis : si adhuc carnis stimulis tangeris : si adhuc libidinis suggestione pulsaris : si animum tuum adhuc fornicationis titillat memoria : si adhuc caro te impugnat: si te adhuc luxuria tentat : si adhuc libido invitat : memoriam mortis tibi objice, diem exitus tui tibi [2] propone, finem vitæ tuæ ante oculos adhibe : propone tibi futurum judicium, propone tibi futura tormenta, propone tibi futura supplicia, propone tibi infernorum perpetuos ignes, propone tibi gehennæ pœnas horribiles.

De Oratione.

1 ORA lacrymis indesinenter, ora jugiter : precare Deum diebus, ac noctibus, sit sine cessatione oratio, sit frequens oratio, sint orationis arma assidua, oratio non deficiat, insiste orationi frequenter, incumbe orationi assiduè, geme semper, & plange, surge in nocte ad precem, vigila, [3] & ora, pernocta in oratione & prece, incumbe nocturnis vigiliis. Ad modicum clausis oculis rursum ora, oratio frequens diaboli jacula submovet. Oratio continua diaboli tela exuperat. Hæc prima virtus adversùs tentationum incursus. Hæc prima tela adversùs hostium tentamenta. Immundos spiritus precum expellit frequentia, immundos spiritus orationis evincit instantia. Dæmonia oratione vincuntur, oratione dæmonia superantur, omnibus malis prævalet oratio.

De Jejunio.

1 ADime quoque tibi saturitatem panis, parsimoniâ tuum corpus castiga, jejuniis, & abstinentiæ inservi, pallida ora gere, aridum porta corpus. Esuri, & siti, abstine, & aresce : non potes tentationes vincere, nisi jejuniis erudiaris. Escis enim libido crescit, ciborum saturitas carnis luxuriam suscitat, edacitatis vitio crescit carnis tentatio, saturitati libido semper adjuncta est, at contrà jejunio libido restringitur. Jejunio luxuria superatur: sequestrata saturitate non dominatur luxuria. Abstinentia enim carnem superat abstinentia luxuriam frænat, libidinis impetum abstinentia frangit, libidinis virtutem abstinentia solvit: sitis, & fames carnis luxuriam interimit : fames, & sitis carnis lasciviam superant. Vino quoque [4] multò gravatur mens. Vinum virus est in animo. Vino luxuria excitatur. Vino fomes libidinis enutritur. Venis vino repletis luxuria in membris [5] pullulat : pocula quippe instrumenta luxuriæ sunt. Igni enim adjecto fomite magis crescit incendium : adjecta igni materia plus augetur flamma.

De Oculis, & Otio.

1 OCuli quoque prima tela libidinis : visio prima concupiscentia mulieris, mens enim per oculos capitur. Aspectus namque [6] amoris jacula mittit, [7] concupiscentiæ libidinem nutrit aspectus : mentem inlicit, animam ti-

(1) Suppetere facit. *Sic codex Navarricus legebat, nisi quod addebat:* hominem. *Alii legunt:* suppetere cupit. *Laurentianus vetustior:* hæreditatem cœli suppetere, *habet, nullo alio verbo addito. In Laurentiano altero recentiori, totum illud.* Castitas hæreditatem cœli suppetere facit, *desiderabatur.*
(2) *Al.* præpone.
(3) *Al.* & ora per noctem.
(4) *Al.* multum.
(5) *Al.* generatur. al. excitatur.
(6) *Al.* amor.
(7) *Al.* concupiscentiæ.

titillat, cor vulnerat. Subtrahe igitur visum, reprime oculos à petulantia, nec eos figas in specie carnis. Nullam attendas ad concupiscendum: nullam hoc animo inspicias, ut concupiscas: tolle occasionem peccandi, aufer materiam delinquendi. Si vis esse à fornicatione tutus, esto corpore, & visione discretus: corpore quippe sejunctus à peccati intentione discedis. Circa serpentem autem non eris diu illæsus: ante ignem consistens, etsi ferreus sis, aliquando dissolveris: proximus periculo diu tutus non eris, per assiduitatem cito peccat homo. Sæpe familiaritas implicuit multos: Sæpe occasio peccandi voluntatem facit. Sæpe quos (1) voluntas non potuit, assiduitas superavit. Otiositati deditum cito luxuria (2) surripit. Vacantem luxuria cito præocupat. Gravius libido urit, quem otiosum invenerit. Cedit autem libido rebus, cedit operi, cedit industriæ, & labori, libidinem quippe carnis sæpe labor evincit: corpus enim labore fatigatum minus delectatur flagitio. Quapropter præcave otium, non diligas otium, non ducas in otio vitam, fatiga corpus laboribus, exerce operis cujuslibet studium, quære tibi opus utile, quo animi (3) infigatur intentio, cum opere vaca lectioni, vaca in lege Dei, vaca in meditatione scripturarum: habe in divinis libris frequentiam, assiduitas legendi sit tibi, sit tibi frequens lectio, sit quotidiana legis meditatio. Lectio vitæ demit errorem, lectio à mundi subtrahit vanitate: lectione sensus, & intellectus augetur: lectio docet, quid caveas, lectio ostendit (4) quò tendas. Multis proficis cum legis, si tamen facias quod legis. ÷ (5) Jam & si cætera bona placent, si & alia grata sunt, si in voluntate sunt, si in voto sunt, si in bonis cunctis animus est intentus, si in bonis cunctis animus est præparatus.

De Humilitate.

1 Esto humilis, esto in humilitate fundatus, esto omnium ultimus & novissimus, humilitate minimum te fac, nulli te præponas, nulli te superiorem deputes, æstima omnes superiores esse tibi, omnium te minimum existima, inferiorem te omnibus deputa. Quamvis summus sis, humilitatem tene: si humilitatem tenueris, habebis gloriam: quantum enim humilis fueris, tantum te sequetur gloriæ altitudo. Cave autem jactantiam, cave ostentationis appetitum. Cave gloriæ inanis studium, non te arroges, non te jactes, non te insolenter extollas. Alas superbiæ non extendas: elationis pennas non erigas, nihil de te præsumas, nihil tibi boni tribuas, de justitiæ virtute nulla elatione superbias, de bonis factis non extollaris, de bono opere non glorieris: descende, ut ascendas: humiliare, ut exalteris, ne exaltatus humilieris: qui enim atollitur, humiliatur, dejicitur: qui elevatur, qui exaltatur, prosternitur: qui inflatur, alliditur: de excelso gravior casus est: de alto major ruina est, initium enim peccati superbia. Superbia angelum deposuit, tumor regna dissolvit, elatio excelsos dejecit, arrogantia sublimes humiliavit, hu-

(1) *Al.* fortasse voluptas.
(2) *Al.* forte subrepit.
(3) *Al.* implicetur.
(4) *Al.* quid teneas.
(5) Jam etsi cætera bona placent. *Hæc erant in omnibus codicibus præterquam in Septimacensi, & Seguntino, quibus, quoniam non fidebamus, cum multa in iis aliis etiam locis desiderentur, obelo notasse contenti fuimus, tanquam non satis, neque cum superioribus, neque cum iis, quæ sequuntur cohærentia.*

humilitas autem casum nescit: humilitas lapsum non novit; humilitas ruinam nunquam incurrit, nunquam lapsum passa est humilitas. [1] Cognosce, homo, quia Deus humilis venit, & [2] quia se in forma servi humiliavit, factus obediens usque ad mortem: ambula, [3] sicut & ille ambulavit, sequere ejus exemplum, imitare vestigia ejus, existe vilis, existe abjectus, existe despectus, displice tibi, despectus esto apud temetipsum. Qui enim sibi vilis est, ante Deum magnus est: qui sibi displicet, Deo placet: esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris ante Deum pretiosior, quanto fueris in oculis tuis despectior. Porta quoque [4] verecundiam in vultu de recordatione delicti, porta pudorem in facie de memoria commissi peccati. Peccati pudore oculos tuos attollere erubesce. Incede deposita facie, mœsto ore, abjecto vultu, [5] perculso corde, lugubri veste, sacco [6] involutus, opertus cilicio corpus: fatiscentes artus cilicium, & cinis involvat, squallentia, & tabescentia membra saccus operiat, [7] exustum corpus luctuosus habitus tegat.

De Lugendis incessanter peccatis.

1 Terra sit tibi incessanter cubile, stratus humus, pulvis es, in pulvere sede: cinis es, in cinere [8] sede, semper lugens, semper mœrens, semper gemens, semper suspiria cordis emittens: sit compunctio in corde, sint gemitus crebri in pectore: frequenter [9] oculis lacrymæ profundantur: ad lacrymas esto paratus: dilige lacrymas, suaves sint tibi lacrymæ, delectet te semper planctus, & luctus. Planctum, & compunctionem fac tibi semper: planctum, & lacrymas nunquam deseras. Tantum sis promptus ad lamenta, quantum fuisti pronus ad culpam: qualis fuit tibi ad peccandum intentio, talis sit ad pœnitendum devotio: ita revertere, sicut in profundum recesseras: secundùm morbum impertienda est medicina: juxta vulnus sunt adhibenda medicinæ remedia. Gravia peccata grandia lamenta desiderant. Nulla te res de peccato securum faciat: nulla tibi securitatis deceptio blandiatur: nulla securitas deceptum à pœnitentiæ intentione suspendat. Incessanter in corde tuo spes, & formido consistant. Pariter sint in te timor, atque fiducia, pariter spes & metus: sic spera misericordiam, ut [10] justitiam metuas: sic te spes indulgentiæ erigat, ut metus gehennæ semper affligat.

De Timore.

1 Timor enim semper emendat: timor expellit peccatum: timor reprimit vitium: timor cautum facit hominem, atque sollicitum: ubi verò timor non est, ibi dissolutio vitæ est: ubi timor non est, ibi perditio mortis est: ubi timor non est, ibi scelerum abundantia est. In infirmitatibus tuis non contristeris: in languoribus gratias age Deo. Valere te animo magis op-

(1) *Al.* de justitia & virtute.
(2) *Ad Philip.* 2. *vers.* 8.
(3) In humilitate.
(4) Semper.
(5) Percusso.
(6) Involuto.
(7) *Al.* exhaustum.
(8) *Al.* vive.
(9) *Al.* oculi lacrymis perfundantur.
(10) *Al.* de justitia.

opta, quàm corpore: valere magis mente, quàm carne: adversa corporis remedia animæ sunt. Ægritudo carnem vulnerat, mentem curat: languor enim vitia excoquit: languor vires libidinis frangit. Si prosperitas arriserit, non extollaris: si adversitas acciderit, non dejiciaris: si felicitas eluceat, non sis jactans: si calamitas contigerit, pusillanimis non existas. Habeto temperamentum in prosperis: habeto patientiam in adversis. Probari te in dolore cognosce, ne frangaris. Probari te in prosperitate cognosce, ne exalteris: æqualis esto in omnibus. Mentem nec gaudio, nec mœrore commutes, omnia æquali [1] jure sustine, [2] nulla insolentia commuteris.

De Sollicitudine.

1 NUllus te casus imparatum inveniat: nullus sit casus, quem non meditatio tua præveniat. Propone tibi nihil esse, quod non accidere possit, præmeditare contra omnia fortuita, futuras semper commentare miserias. In secundis meditare, quo pacto adversa feras: ne aliquid adversum accidat semper animo cogita. Sapientis est, periculi prævidere jacturam. Omnia meditata leviora accidunt: expectata mala [3] tolerabiliter feruntur. Cedit adversus casus consilio: [4] præexpectata res non admiratur, cum acciderit. Advenientes impetus meditatio frangit. Præcogitatio futuras molestias attenuat: prævisio malorum lenit adventum: inopinatum autem malum fortiter ferit. Acerba sunt, quæ cogitata non fuerunt: gravia existunt, in quibus improvisi incurrimus. Improvisa mala graviter feriunt, repentinum malum cito frangit, quod provisum non est, vehementer affligit. Subita maris tempestas terrorem exuscitat. Improvisus hostis, malè perturbat, inopinatus hostis, facilè opprimit. Omnia repentina, graviora existunt. Quæ repente accidunt, graviora occurrunt. Et ad bona igitur, & ad mala præpara cor tuum: & bona, & mala, prout tibi evenerint, porta: & adversa, & prospera, utcumque occurrerint, tolera: quodcumque evenerit, mente libera sustine.

De Iracundia.

1 SI prævenerit iracundia, restringe illam: si præocupaverit, mitiga eam. Tempera furorem, tempera indignationem, cohibe animi motum, refræna iracundiæ impetum. Si non potes iram [5] vitare, vel tempera: si non potes furorem cavere, vel cohibe: promptior esto ad suscipiendam, quàm ad inferendam molestiam. Disce mala magis tolerare, quàm facere: disce mala ferre potius, quàm referre. Cave ne sis ultor injuriarum tuarum.

De Patientia.

1 ESto patiens: esto mansuetus: esto mittis: esto modestus. Serva patientiam: serva modestiam: serva mansuetudinem. Stude patientiæ, & mansuetudini, despice [6] probra illatæ contumeliæ. Irrisionem despiciendo exupera: dissimulando [7] errores detrahentium calca:

(1) *Al.* forte ore aut corde.
(2) Ad nullam insolentiam.
(3) *Al.* tolerabilius.
(4) *Al.* prospecta al. perspecta.
(5) *Al.* vetare al. vincere.
(6) *Al.* opprobria.
(7) *Al.* forte irrisiones.

ca: contumelias detrahentium patientiâ supera. Sagitas contumeliæ clypeo patientiæ frange. Præpara contra asperum verbum tolerantiæ clypeum, contra linguæ gladium patientiæ scutem præbe. Quamvis quisque irritet, quamvis incitet, quamvis exasperet, quamvis insultet, quamvis lacessat, quamvis convicietur, quamvis criminetur, quamvis ad litem provocet, quamvis ad jurgium provocet, quamvis convicium dicat, quamvis injuriam faciat, quamvis afficiat contumeliis: tu sile, tu tace, tu dissimula, tu contemne, tu non loquaris, tu exerce silentium. Injuriatus non respondeas, convicium non retorqueas, contumeliam non [1] repetas. Tene silentii patientiam, tacendo citius [2] vinces.

De Tolerantia.

1 DIsce à Christo modestiam, disce tolerantiam, Christum attende, & non doles injurias. [3] Pro nobis namque passus, nobis reliquit exemplum, palmis enim percussus, flagellis cæsus, sputis derisus, clavis confixus, spinis coronatus, cruci damnatus, semper conticuit. Magna est virtus, si non lædas, à quo læsus es; magna est fortitudo, si etiam læsus remittas: magna est gloria, si cui potuisti nocere, parcas. Quando [4] enim conviciaris, propter peccata tua contigit tibi: quando injuriaris, mala tua id faciunt. Quicquid tibi contigit adversum, pro tuo peccato existima evenire: consideratione ergo justitiæ dolorem tempera. [5] Leviùs portabis, si pro quibus infertur intenderis: cum ergo derogatur tibi, tu ora: cum maledicitur tibi, tu benedic maledicenti, benedictionem oppone, irascentem patientiâ delinire, blandimento iracundiam furentis dissolve. Vince nequitiam lenitate, vince bonitate malitiam, inimicos pacis omni modestia placa, mala aliorum tuo bono supera, tranquilla mente illatas contumelias porta: aperi tranquillo corde dolorem: injuriæ vulnus, quamvis grave sit, apertum evaporat, valde autem comedit animum vulnus inclusum, quanto enim magis id tegis, tanto maximè auges: aperi ergo hoc [6] gravato animo, & non te excruciat.

De Reconciliatione.

1 SI contristaveris in aliquo fratrem tuum, satisfac illi. Si peccaveris in eum, age pœnitentiam coram illo, si offenderis quemquam, repropitiare eum prece. Perge velociter ad [7] reconciliationem offensionis tuæ, cito veniam postula: non dormias, nisi revertaris ad pacem: non requiescas, nisi reconciliatus fueris fratri. Revoca eum celerrimo [8] dilectionis affectu: Revoca eum humilitate ad gratiam: humili te illi affectu prosterne, supplici animo veniam deprecare. Petenti quoque tibi veniam libenter indulge: poscenti indulgentiam placanter dimitte, revertentem statim amplectere. Redeuntem confestim benigna suscipe charitate. Dimitte, ut dimitatur tibi. Ignosce, ut ignoscatur tibi peccanti in te non retribuas secun-

 dùm

(1) Rependas.
(2) *Al.* vincis.
(3) 1, *Petri* 2. *vers.* 21.
(4) *Al.* tibi convitiatur.
(5) *Al.* lenius.
(6) *Al.* grato.
(7) *Al.* repropitia.
(8) *Al.* devotionis.

dum culpam, sciens quia & in te venturum est judicium. Non enim habebis indulgentiam, nisi dederis: & si ille non supplicet, si sibi dimitti non postulet, si deprecandi humilitatem non subeat, si peccatum suum mala conscientia non agnoscit: tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, tu gratis indulge, tu veniam propria tua voluntate concede. Dolorem in corde non [1] reserves, dolorem in animo non retentes, aufer à corde fraternam offensionem, alienæ nequitiæ non reserves dolorem. Odium enim hominem à regno Dei separat, à cœlo subtrahit, à paradiso ejicit, odium nec passione adimitur, nec martyrio expiatur, nec fuso sanguine [2] deletur.

De Invidia.

1 QUid Zeli referam ignem? Invidia cuncta virtutum germina concremat, invidia cuncta bona ardore pestifero devorat. Hæc primùm sibi nocet, primùm se mordet, primùm suum auctorem rodit. [3] Invidia est animi tinea, sensum comedit, pectus urit, mentem afficit, cor hominis, quasi quædam pestis, [4] depascit. Occurrat igitur contra zelum bonitas, adversus invidiam charitas præparetur, de bono alterius non doleas, de alterius profectibus non tabescas, nullius prosperitate lacereris, nullius felicitate crucieris, nullius invidentiæ facibus agiteris.

De Pace.

1 PAcem ama, pacem dilige, pacem cum omnibus retine, omnes in masuetudine, & charitate amplectere: proba te amplius amare, quàm ipse amaris: non sis in pace infidus, non sis levis in amicitia. Retine semper vinculum constantiæ, odientes ad pacem invita, dircordantes ad concordiam revoca, dissidentium corda pace concilia, habeto placabilitatem mentis, habeto animi benignitatem, promptus esto in affectu, affabilis in sermone, grato animo affare omnes: nullus existat sermo jurgiorum, qui concordiam dividat.

De Vitanda contentione.

1 FUge rixas, vita lites, cave contentiones, tolle occasionem litis. Litem sperne, vive semper in pace, in nulla causa contendas, in nulla actione decertare studeas. Contentio contradictionem exigit, contentio lites parit, contentio rixas gignit, contentio faces odiorum accendit. Pacem cordis contentio extinguit, concordiam contentio rumpit. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari: in ruina adversarii noli extolli: non læteris super inimici interitu, ne superveniant in te similia, ne forte convertat Deus ab eo in te iram suam. Qui enim gaudet de inimici casu, cito incidet in illum: sit magis erga humiliatum humanus affectus, sit erga dejectum compassionis intuitus, delectet te dolere super eum, qui afflictus est: condole in alienis calamitatibus satiare fletibus in alienis mœroribus, non sis durus, non sis ferreus, non sint tibi dura præcordia. Sic alienam miseriam, tanquam tuam luge: in tribulatione alterius, & tu esto tristis. Cum plangentibus plange, cum flentibus fle, cum lu-

(1) *Al.* serves.
(2) *Al.* detergitur.
(3) *Al.* invidia sicut animi tinea.
(4) *Al.* deposcit.

lugentibus[1] mentis affectu conjungere.[2]

De Imitatione bonorum.

1 IN omnibus actibus tuis, in omni opere tuo, in omni conversatione tua, imitare bonos, æmulare sanctos, habeto ante oculos exempla sanctorum, exempla justorum imitando considera, exempla sanctorum propone tibi, sint tibi patrum exempla disciplinæ incitamenta. Intende ad bene operandum virtutes sanctorum: intende ad bene vivendum documenta justorum: nullum vitæ tuæ scandalizet infamia, nullum opinio contristet adversa: disce bono[3] fragrare præconio, habeto testimonium bonum, custodi bonam famam tuam, nullis fœtoribus obscuretur, nullis laceretur[4] opinionibus. Laceratio enim opinionis boni jacturam facit. Cave autem gloriam popularem, vita admirationem vulgi, desine jactare te in adulantium oculis, non sis[5] circumflatus vento favoris. Contemne favores, contemne laudem popularis favoris: esse magis bonus, quàm videri stude: non exquiras, si quis te extolat, aut si quis contemnat: ne favor te seducat, nec vituperatio frangat: qui laudem non appetit, nec contumeliam sentit: si contemnes laudem, facilè & vituperationem rejicies. Non ideo te bonum existimes, si bonus prædiceris: in lingua aliena conscientiam tuam interroga: discerne te tuo, non alieno judicio: neque ex alieno sermone, sed ex tua te mente metire: nemo magis scire poterit quis sis, sicut tu, qui conscisus es tui: quid enim prodest, dum malus es, si bonus prædiceris? Aut quid boni laus pertinet[6] ad te, si aliud es, & aliud esse fingaris? Quapropter vita simulationem, vita fictionem, obscuriori veste non simules sanctitatem, qualis haberi vis, talis esto, professionem tuam & habitu, & incessu demonstra, sit in ingressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu gravitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciviæ, nihil petulantiæ, nihil insolentiæ, nihil levitatis in incessu tuo appareat: animus enim in corporis habitu apparet, gestus corporis signum est mentis, corporis gestu animus proditur, corporis gestu animi habitus panditur, incessus ergo tuus imaginem levitatis non habeat, incessus tuus alterius oculos non offendat: non præbeat de te aliis spectaculum, non des aliis de te obtrectandi locum: nec te adjungas levibus personis, nec te admisceas vanis: vita malos, cave iniquos, fuge improbos,[7] pelle ignavos à te: fuge turbas hominum, maximè ejus ætatis, qui ad vitia proni sunt. Bonis te adjunge, bonorum consortium appete, bonorum societatem quære. Sanctis individuè adhære. Si fueris socius conversationis, eris & virtutis: qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, qui cum stultis, stultus erit: similes enim similibus conjungi solent. Periculosum est, cum malis vitam ducere: perniciosum est cum his, qui pravæ voluntatis sunt, sociari. Infamiam tibi nutris, si indignis te sociaveris. Melius est habere malorum odium, quàm consortium: sicut multa bona habet, habet communis vita sanctorum, sic plurima mala affert societas malorum: qui enim tetigerit im-

(1) *Al.* mentis affectum conjunge.
(2) *Al.* & luge.
(3) *Al.* flagrare.
(4) *Al.* approbr is.
(5) *Al.* forte circumlatus.
(6) *Al.* ad rem.
(7) *Al.* sperne ignotos.

mundum, coinquinabitur ab eo: claude etiam aures tuas, ne audias malum.

De Lingua.

1 RESpue sermones impudicos, fuge inhonesta verba, nulla aures tuas sermonum impudicitia (1) subrepat, vanus sermo cito polluit mentem, & facile agitur quod libenter auditur. Nihil ex ore tuo, quod impedire possit, procedat: nihil, quod non expedit, sonus vocis erumpat: hoc procedat ex labiis, quod aures non polluat audientis. Cavenda est verborum obscœnitas, fugienda est turpitudo sermonis, sermo vanus vanæ conscientiæ est index, mores hominis lingua pandit: & qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur: (2) ex abundantia enim cordis os loquitur. Ab otioso sermone compesce linguam, ab otioso verbo reprime linguam. Cave à fabulis ineptissimis, aniles fabulas non loquaris. Turpia & inania verba non garrias: retice verbum, quod non ædificat audientes: (3) sermo otiosus non erit absque judicio. Unusquisque rationem redditurus est sermonum suorum: ante uniuscujusque faciem sua verba stabunt. Qui otiosa verba non reprimit, ad noxia cito transit: qui minima spernit, in maximis facile proruit: minor namque culpa majorem generat, paullatim (4) crescunt vitia: & dum parva non vitamus, in magnis prolabimur: minima igitur vita, & ad majora non pervenies: (5) parva sperne, & in deterius non incides. Ea, quæ loqueris, gravitate, atque doctrina digna existant: sit sermo tuus irreprehensibilis, sit expectationi audientium utilis: stude dicere, non quod libet, sed quod oportet: Discerne quid loquaris, quid taceas, & in loquendo, & in tacendo peritus esto. Multum ante delibera, quid dicas, ne revocare non possis. (6) Fuge casus linguæ, lingua tua non te perdat. Tolle insidianti occasionem, non pateat inimici jaculis os tuum, non loquaris, quod excipiat adversarius. Amicum semper habeto silentium, pone custodiam ori tuo, labiis tuis signaculum præbe, oppone linguæ tuæ claustra silentii, circumclude linguam munitione custodiæ. Intende opportunitatem loquendi, tempus proferendi sermones inquire, scito quo tempore loquaris, considera quando dicas, tempore congruo loquere, tempore congruo tace. Tace usque quo interrogeris, non loquaris nisi interrogatus, non dicas priusquam audias, interrogatio os tuum aperiat, sint verba tua pauca. Tolle verbositatem sermonis superflui, loquendi modum non excedas, ne immoderatione linguæ incurras periculum, multiloquia non effugiunt culpam, (7) multiloquium non declinat peccatum, fluvius exundans cito colligit lutum, ultra modum flatus maris periculum parit, imbrium nimietas periculum suscitat, linguosus homo imperitus est: sapiens paucis utitur verbis, brevem sermonem scientia facit, loqui multum stultitia est, vox enim insipientis in multiplicatione sermonis. Sit igitur in verbo mensura, sit in sermone statera, semper verba tua moderare, modum loquendi non transeas.

De

(1) *Al.* surripiat.
(2) *Matth.* 12. *vers.* 34.
(3) *Matth.* 12. *vers.* 36.
(4) *Al.* increscunt.
(5) *Al.* fortassis non sperne.
(6) *Al.* quod dicis.
(7) *Proverb.* 10. *ver.* 19.

De Vitanda detractione.

1 ABscinde etiam à lingua vitium detrahendi. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non coinquines. Non detrahas peccanti, sed condole; quod in alio detrahis, in te potius pertimesce. Detractio grave vitium est, detractio grave peccatum est, detractio grave crimen est, detractio gravis damnatio est. Hoc omnes reprehendunt, hoc omnes vituperant, hoc fœdius nihil est, hoc summæ turpitudinis est. Canum mos est [1] latrare, canum linguas exerere, canum dente pestifero mordere, soli canes [2] obtrectare noverunt: quando alio detrahis, te discute: quando alium mordes, tua peccata redargue; si vis detrahere, ad tua peccata retorque: non alterius delicta, sed propria cerne: vitia tua attende, non alterius. Nunquam detrahes, si te bene perspexeris: de tua igitur correctione esto sollicitus: de tua salute, & emendatione esto attentus, detrahentes non audias. Susurrantibus auditum non præbeas. Pari reatu detrahentes, & audientes tenentur: utrisque simile discrimen impenditur. Qui detrahentem audit, & is, qui detrahit, æqualiter judicantur: quod ad te non pertinet, noli quærere: quid inter se loquantur homines, cognoscere nunquam desideres. Noli quærere, quid quisque dicat, vel faciat: devita curiositatem: omitte curas alienæ vitæ: omitte curam, quæ ad causam tuam non pertinet. Nulla curiositas animum tuum capiat: nulla te concupiscentia detestandæ curiositatis subrripiat, nec oblitus tuorum morum, alienos perquiras: tanta cura corrige vitia tua, quanto studio perspicis aliena.

De Mendacio.

1 OMne [3] quoque genus mendacii summopere fuge, nec casu, nec studio loquaris falsum: nec, ut præstes, mentiri studeas: nec qualibet fallacia vitam alicujus defendas: cave mendacium in omnibus: mendacio enim fides tollitur, error inducitur, veritas aboletur: nullum justum mendacium, omne mendacium peccatum est. Omne, quod à veritate discordat, iniquitas est. [4] Leges seculi falsarios damnant, mendaces puniunt, fallaces perimunt. Si mendacia apud homines lege damnantur, si fallacia humano judicio plectitur, si falsitas capitali pœna [5] conscribitur, quanto magis ante Deum testem verborum, [6] ante quem & de otioso verbo rationem unusquisque [7] præstabit, ante quem, & pro otioso sermone pœnas quisque luet, os enim, quod mentitur, occidit animam: &, [8] perdes eos, qui loquuntur mendacium: [9] & testis falsus non erit impunitus. Refuge ergo fallaciam, declina [10] mendacium: cave falsum, purè loquere, nunquam mentiaris, esto

(1) *Al.* lacerare.
(2) *Al.* oblatrare.
(3) Omne quoque genus mendacii summopere fuge. *Ex hoc loco Gratian.* 22. *q.* 2. *desumpsit caput illud, cui initium est.* Omne genus mendacii, *unde totum locum castigavimus, nam codices magnopere variabant: quidam pro* ut præstes *legebat,* non præstes, *alius* nec per testes, *& pro* vitam *alii* vitam, vel vitium, *quidam* vitium *tantùm habebant.*
(4) *Al.* Reges.
(5) *Al.* constringitur.
(6) Et operum.
(7) *Al.* reddet.
(8) *Psalm.* 5. *vers.* 7.
(9) *Proverb.* 19. *vers.* 5. *&* 9.
(10) *Al.* à mendacio.

to verax, neminem mentiendo fallas, neminem mentiendo in errorem inducas, nullum circunscribas verbis, nullum fallendo decipias, nullum argumentis verborum mentiendo seducas. Non aliud dicas, & aliud facias: non aliud loquaris, & aliud in animo teneas: præbe affectum sine simulatione: sine fuco exhibe bonitatem. Prohibe etiam tibi juramentum, tolle jurandi usum: jusjurandum interdic tibi: periculosum est enim jurare, assiduitas jurandi perjurii consuetudinem facit. Jurandi usus ad perjurium ducit: sit in ore tuo, est: [1] sit in ore tuo, non est: veritas juramento non indiget: fidelis sermo sacramenti retinet locum, firma etiam sit sacramenti tui fides.

De Voto reddendo.

1 FAC bonum, quod spopondisti. Non sis in verbis facilis, & in opere difficilis. Coram Deo aliquid facile non promittas: sine consideratione [2] virium nihil voveas: quod non potes facere, non pollicearis. Multum Deo reus eris, si non reddideris, quod voveris: displicent Deo, qui vota sua non explent. Inter infideles computantur, qui, quod voverunt, non impleverunt: melius est enim non promittere, quàm fidem promissi non exolvere: melius [3] est enim non vovere, quàm post votum promissa non reddere. [4] In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod incautè vovisti, non facias: impia est promissio, quæ scelere adimpletur.

De Deo, & Conscientia.

1 ANte Deum nihil est occultum, verbum iniquum nec in corde tuo dicas: verbum malum nec silentio abscondi putes. Omne verbum [5] absconditum non celabitur: panditur enim in manifesto, quod in occulto [6] deponitur: quod intus agis, vel dicis, palam positum puta. Lapides enim, quibus consciis loquimur, non celabunt: & ipsi parietes, quod audierint, non tacebunt. Si homines tacent, jumenta loquentur. Ita ergo peccata declina, quasi celare non possis. Ibi pecca, ubi Deum esse nescis: nihil celatur ante Deum: videt occulta, qui fecit abscondita. [7] Divinis enim judiciis eris reus, quamvis sis oculis humanis absconditus. Deus ubique præsens est, Spiritus ejus totum implet: majestas ejus omnia penetrat elementa, cuncta suæ potentiæ attingit præsentia, extra eum locus nullus est. Cognitioni ejus nihil ocultum est, omnia secreta vis virtutis ejus irrumpit, nulla occulta sibi latere patitur, nullis obicibus, ut penetret, impeditur. Ipse cogitationes novit, ipse cor inspicit: quod intus agitur, aut latet, ipse videt: quod intus disponitur, ipse comprehendit: etiam quod homo in se ignorat, ille novit. Nemo potest etiam semetipsum effugere, & si te non damnat publica fama, condemnat propria

(1) *Al.* Si in ore tuo est, est, non, non, *Matth.* 5. *vers.* 37.
(2) *Al.* vero.
(3) *Ecclesiast.* 5. *vers.* 4.
(4) In malis promissis rescinde fidem. *Hunc locum eo modo, quo nos correximus, legunt Gratian.* 22. *q.* 4. *c.* In malis, *& Magister Sent. lib.* 3. *d.* 39. *cap.* 8. *nisi quod pro* non facias, *ut habebant codices omnes, ipsi legunt:* ne facias. *Idem locus citatur ex hoc libro Synonymorum in Concil. Tolet.* 8. *c.* 2. *& quidem in excusis, totidem verbis, quot nos posuimus. In duobus Gotth. quos ante* 600. *annos, descriptos esse constat, ubi nos legimus* in turpi voto muta decretum, *legitur* in turpe votum *quam lectionem Mejorada codex, & Laurent. alter sequebantur, & fortassis, ea est germana Isidori lectio, tametsi mutare nos ausi non sumus.*
(5) *Al.* absconsum.
(6) *Al.* deprimitur, al. depromitur.
(7) *Al.* divini enim judicii.

pria conscientia : nulla pœna gravior conscientia, vis autem nunquam esse tristis, bene vive: secura mens tristitia leviter sustinet, bona vita gaudium semper habet, conscientia autem rei semper in pœna est. Reus animus nunquam securus est, mens enim malæ conscientiæ propriis agitatur stimulìs. (1) Si enim in bono permanseris, tristitia elongabitur à te : si in justitia perseveraberis, tristitia non occurret tibi: nec plaga, nec mors te terrebit, si benè & piè vixeris. Consilium autem, & opus tuum semper ad Dominum converte. In omni opere tuo Dei auxilium posce. Omnia divinæ gratiæ divino dono adscribe : nihil meritis tuis attribuas, in virtute tua nihil præsumas, in audacia nihil (2) ponas: vis autem virtutes tuas augeri, prodere noli: occulta virtutes pro elatione: absconde bona facta pro arrogantia : fuge videri quod esse meruisti, quod manifestando potes amittere, tacendo custodi: vitia viro cordis tui revela : pravas cogitationes illico manifesta : peccatum enim proditum cito curatur, crimen autem tacendo ampliatur, silentio culpa crescit : si patet vitium, fit ex magno pusillum, si latet, fit ex minimo magnum : si tegitur magis creditur esse malum : malum autem cavere potius, quàm emendare oportet : melius est, ut vites vitium, quàm ut emendes : ne forte cum incurreris, revocare non possis.

De Bono, & malo usu.

1 USus enim difficile vincitur. Consuetudinis vincula vix solvuntur, inolita diu tardius corriguntur. Ancipitem diu delibera sententiam, ante factum cogita diu, ante opus præmeditare diu : matura consilium, ut perficere possis : quod vis agere, diu exquire : diu proba, & sic age : cum diu cogitaveris, tunc fac, quod probaberis : nihil ex præcipiti magnum, consilii mora melior est. In rebus autem certis bene agendi tarditas removeatur à te, tolle moras, in crastinum nihil differas : in bonis dilatio nocet : in his, quod expedit, differre impedit : absit in bonis remissa segnities : absit negligentia torpens. Inertis vitium pigritiæ procul sit, vitia cito captant inertes. Per torporem enim vires & ingenium defluunt. Negligentia, & torpor dissolvunt animum, desidiâ (3) natura corrumpitur, desidiâ frigescit ingenium. Torpor enim (4) exuperat sensum, hebetudo scientiæ lumen extinguit : solertia autem sensum meliorem reddit, pejorem facit negligentia, sensum desidia obtundit, segnitiem industria acuit, excellentior fit natura doctrinâ, ardentius fit ingenium subjuncto studio. Tardiora enim ingenia studiis acuuntur, torporem naturæ industria excitat. Sensus tarditatem assiduitas acuit. Exercitatione proficit sensus, experientia plus (5) scitur. Sæpè natura moribus immutatur : sæpè natura consuetudine superatur, assiduitas enim mores facit. Jugis usus in naturam vertitur. Omnia usui cedunt, usui omnia parent, res ita se agit, (6) ut utêris. Quod cum difficultate cœperis : per usum cum (7) voluptate perficies.

De

(1) *Al.* forte autem.
(2) *Al.* proponas.
(3) *Al.* obscuratur.
(4) *Al* exasperat.
(5) *Al.* suscitatur.
(6) *Al.* res ipsa se agit, ut usus ea eris.
(7) *Al.* voluntate.

De Sapientia & Ignorantia.

1 NIhil sapientiâ melius, nihil prudentiâ dulcius, nihil scientiâ suavius: nihil stultitiâ pejus, nihil insipientiâ deterius, nihil [1] ignorantia turpius: ignorantia mater errorum est: ignorantia vitiorum nutrix. Peccatum magis per ignorantiam prævalet: ignorantia enim, quid sit dignum culpa non sentit: ignorantia, nec quando delinquit, agnoscit. Per imperitiam namque multi peccant:insipiens assiduè peccat, indoctus enim facilè decipitur. Stultus in vitia citò dilabitur. Prudens autem citò deprehendit insidias: prudens celerius errores agnoscit: noxiam non vitamus, nisi per sapientiam. Scientia enim à malis abstinet: sapiens omnia prudenter examinat. Inter bonum & malum sapiens intelligendo dijudicat. Summum bonum est scire, quid caveas: summa miseria, nescire, [2] quò tendas. Dilige ergo sapientiam, & manifestabitur tibi, accede ad illam, & appropinquabit ad te, assiduus esto illi, & instruet te.

De Doctrina.

1 DIsce, quod nescis, ne doctor inutilis inveniaris: antea esto auditor, postea doctor: per disciplinam nomen magistri accipe: bonum, quod audieris, dic: bonum, quod didiceris, doce: discendi, & docendi non contemnas studium. Scientiam, quam aure concipis, ore effunde. Sapientiam, cum cæteris impertiris, tibi magis hanc auges: doctrina, quanto amplius data fuerit, tanto magis abundat. Sapientia, dando largior fit, retinendo minoratur: largiendo redundantior est scientia, & dum plus confertur, plus abundat. [3] Verbum tamen præcedant opera: quæ ore [4] promis, opere adimple: quæ verbis doces, exemplis ostende: esto non solùm magister, sed & imitator virtutis. Si doces, & facis, tunc gloriosus haberis. Non enim satis est laudare, quod dicis, nisi dictis facta conjunxeris. In doctrina ipsa ab humana laude te tempera. Sic instrue alios, ut te custodias. Sic doce, ut humilitatis gratiam non amittas. Cave, ne dum alios docendo erigis, ipse laudis appetitu demergaris. Cum autem doces, noli verborum obscuritate uti, ita dic ut intelligaris, [5] nec simplicibus, loquendo displiceas, nec prudentes offendas. Juxta sensum audientis erit sermo doctoris, secundùm mores est impertienda doctrina. Juxta vulnus adhibenda remedia: variæ voluntates variam disciplinam desiderant: unusquisque secundùm professionem suam docendus est. Inspicienda est varietas personarum: unumquemque quomodo erudias, tracta: communia omnibus, secreta perfectioribus loquere: aperta cunctis, operta paucis denuntia: quædam enim pluribus, quædam paucis sunt disserenda. In omni tempore paratus esto ad instructionem: nullum tempus sit vacuum, quo non ædifices, nulla hora prætereat, qua doctrinæ studium non conferas, verba bona aperte & constanter prædica, nec erubescas loqui, quod nosti deffendere: quod deesse tibi scientiæ sentis, quære ab aliis, collatione enim obtecta clarescunt, conferendo difficilia aperiuntur.

De

(1) *Al.* ignavia.
(2) *Al.* quid teneas.
(3) *Al.* verba tua.
(4) *Al.* promittis.
(5) *Al.* nec simplices loquendo despicias.

De Curiositate.

1 NUlla autem sit tibi curiositas sciendi latentia. Cave indagare, quæ sunt à sensibus humanis remota. Prætermitte, quasi secretum, quod scripturæ auctoritate non didicisti. Nihil, ultra quàm scriptum est, quæras: nihil amplius perquiras, quàm divinæ litteræ prædicant. Scire non cupias, quod scire non licet: curiositas periculosa præsumptio est: curiositas, damnosa peritia est: in hæresim provocat, in fabulas sacrilegas mentem præcipitat, in causis obscuris reddit audaces, [1] in rebus ignaris facit præcipitem. In dispositione autem, tolle certamen, tolle pertinacem vincendi defensionem, cede citò veritati, non cotradicas justitiæ, non contendas evacuare, quod rectum est. Jure, non fraude contende, non te peritiorem aliis judices, nec te ad disputationes contrarias præpares. Nec, ut vincas contra veritatem coneris. In omni disputatione, tene rationem, disputare stude, non superare: plus dilige audire, quàm dicere: plus auscultare, quàm loqui. In principio audi, loquere novissimus: finis plus habet honoris: in omni re finis intenditur, extrema quæruntur. Melior est finis, quàm principium, melior novissimus sermo, quàm primus: venerare omnes scientia meliores, ac vita: venerare unumquemque pro suo merito sanctitatis. Potiori gradui competentem reverentiam tribue. Juxta dignitatem redde unicuique honorem. Superiori æqualem te non exhibeas. Senioribus præsta obedientiam, famulare imperiis eorum, eorum auctoritati cede, obsequere voluntati. Defer obsequia justa majoribus, obedi cunctis in bonis præceptis. Ita autem obtempera homini, ut voluntatem Dei non offendas.

Malis jussionibus non est obtemperandum.

1 MAlum facere jussus, non acquiescas: malum facere jussus, non consentias. Noli in malum potestati cuiquam consentire: etiam, si pœna compellat, si supplicia immineant, si tormenta occurrant: melius est mortem pati, quàm perniciosa jussa complere: melius est ab homine jugulari, quàm damnari æterno judicio: non solum factores, [2] sed etiam conscii peccati tenentur obnoxii, nec enim est immunis à scelere, qui, ut fieret, obedivit. Similis est, qui obtemperat in malo, ei, qui agit malum, facientem & obsequentem par pœna constringit.

De Prælatis, ac subditis.

1 A Subditis venerari magis, quàm timeri, stude: subjecti plus te revereantur, quàm metuant, plus tibi officio dilectionis, quàm conditionis necessitate adhæreant: talem te redde subditis, ut magis ameris, quàm timearis. Ex reverentia enim amor procedit, odium timor affert, fidem metus tollit, affectus restituit: timor non servat diuturnam fidem. Ubi timor est, audacia sequitur: ubi metus est, desperatio occurrit. Quapropter

(1) In rebus ignaris facit præcipitem. *Ignarum dixit pro ignoto, qua forma loquendi, non parum sæpè Isidorus uti solet. Quo circa hanc lectionem, quæ plurium codicum erat Navarrici lectioni pratulimus legentis.* In rebus inanibus facit præcipitem. *Tacitus sæpe gnarum, & ignarum pro noto, & ignoto ponit.*

(2) Sed etiam conscii peccati tenentur obnoxii. *Hanc lectionem ex Septimancensi tantùm desumpsimus, nam in aliis legebatur.* Sed etiam conscios peccati teneri, vel tenere obnoxios *quo modo si legas, oratio deficiens redditur & supplenda vox: puta, aut quid simile.*

ter tempera dominii austeritatem, summa bonitate subditos rege, non sis terribilis in subjectis. Sic eis dominare, ut tibi delectentur servire: & in disciplina, & in modestia, modum serva: nec nimium, nec parùm indulgeas, nec modicum, nec satis ignoscas: Tene modum in omni opere, [1] in omni re tene temperamentum, nihil intemperantius agas, nec minus, nec nimium aliquid, nec ultra quàm oportet, nec infra: etiam in bonis immoderatum esse non decet. Omnia mediocria utilia, omnia in suo modo, perfecta: quæ cum temperantia fiunt, salubria sunt. Bona autem immoderato usu noxia efficiuntur. Nimietas enim omnis in vitio deputatur: omne autem, quod cum moderatione fit, salubriter fit: quæ cum temperantia fiunt, salubria sunt. Tempera cuncta prudenter, ne de bono fiat malum: [2] perspice quoque, quid cui aptum sit tempori, quid, ubi, quando, qualiter, quandiu facere debeas. Causas rerum, & temporum regulas inspice: singulorum operum discretionem agnosce: diligenter distingue omnia, quæ agis: qualiter bonum incipias, qualiter peragas, scito: In omni actione tene discretionem, in nulla re indiscretus appareas. Servie unicuique virtuti ⁓ congrue ⁊ in tempore suo, cum benè distinxeris opus tuum, ⁓ optimè jùstus eris. Quicquid boni cum discretione feceris, virtus est: quicquid sine discretione gesseris, vitium est. Virtus enim indiscreta pro vitio deputatur: virtus sine discretione vitii obtinet locum: multa sunt consuetudine vitiata, multa pravo usu præsumpta, multa contra pudicos mores illicitè usurpata: adime consuetudinem, serva legem, [3] usus auctoritati cedat, pravum usum lex & ratio vincat. Quod tibi fieri vis, fac alteri: quod vis, ut faciat alius tibi, hoc & tu facito illi: talis esto aliis, quales esse optas circa te alios. Testimonio tuo nulli noceas, ad nullius periculum vocem testificationis adhibeas. Sermo tuus nec animæ cujusquam, nec rebus noceat. Quod non vis pati, non facias: quod non vis fieri tibi, alteri nunquam facias: non inferas alii mala, ne patiaris similia. In te serva modestiam, in aliis serva justitiam, tene juris æquitatem, sequere veritatem judiciorum: Nullum contra veritatem defendas: dum judicas, [4] nullius personæ affectu deflectaris à vero. Pauper, an dives sit, causam perspice, non personam. In omnibus veritatem custodi, nulla ambitione, vel precio movearis. Sperne etiam munus, ne per id justitia corrumpatur: munera semper veritatem [5] prævaricant. Citò enim violatur auro, justitia citò corrumpitur munere: de justo judicio temporalia lucra non appetas: pro justitia nullum seculi præmium quæras. Justitiam pro sola æterna remuneratione distribue. Qui enim præsentia dona affectat, futuram gloriam non sperat: qui bona hîc recipit, ulterius, quod expectet, præmium non habet. Dum enim judicas, pro futura mercede judica: ne quæras rependi tibi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, si in excelsis vis ha-

(1) *Al.* tuo.
(2) *Al.* respice, al. prospice.
(3) Usus auctoritati cedat. *Gratianus dist. 11. cap. 1. hunc locum in suum decretum transtulit, atque ejus auctoritate permoti, alteram lectionem rejecimus, quæ plurium codicum erat, in quibus pro illis verbis*, usus auctoritati cedat, *legebatur* cedat consuetudo auctoritati. *Tametsi suspicabamur, utrumque legendum esse hoc ordine*, cedat consuetudo auctoritati, usus auctoritati cedat. *Cum hæc sit vis Synonymorum, ut eadem sententia pluribus verbis repetatur. Quod verò statim ubi legitur.* Ratio vincat *Hispalensis*, meditatio vincat *Guadalupeus & Laurentianus alter* moderatio vincat *ponunt, tanquam vitiosas lectiones repudiavimus.*
(4) *Al.* cave ne personæ affectu.
(5) Judiciorum.

habitare. In judicio autem sine misericordia nunquam sedeas. Custodi discretionem justitiæ: (1) noli esse justus, plusquam justum est. Omne enim, quod nimium est, vitium est. Impia justitia est, humanæ fragilitati non ignoscere. Non igitur ames damnare, sed emendare potius, & corrigere. Tene ergo rigorem in discussione justitiæ, in diffinitione sententiæ misericordiam: judicii examen sequatur pietas, districtionis censuram temperet indulgentia. Ita clemens esto in alienis delictis, sicut in tuis: nec quemquam districtius, quàm te judices: nec aliter te, aliter alios penses. Sic alios judica, ut ipse judicari cupis. Dum enim indulges alieno peccato, tibi misereris. Quo jure in alium statueris, eo jure teneberis. Qua lege,(2) & pœnæ conditione quempiam judicaveris, eadem & ipse judicandus eris. Lex tua te constringit. Judicium quod aliis imponis, ipse portabis: in quo enim judicas, ipse damnandus es, & qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Omnia autem primùm inquire, & cum justitia definies. Nullum condemnes ante judicium, nullum judices suspicionis arbitrio, ante proba, & sic judica: (3) non enim qui accusatur, sed qui convincitur, reus est. Periculosum est, de suspectione quempiam judicare. In ambiguis Dei judicio serva sententiam: quod nosti, tuo, quod nescis, divino committe judicio: non potest condemnari humano examine, quem Deus suo judicio reservavit. Incerta non judicemus, quousque veniat Dominus, qui latentia producit in lucem, (4) qui illuminabit abscondita tenebrarum, qui manifestabit consilia cordium: quamvis vera sint, credenda non sunt, nisi quæ certis indiciis comprobantur, nisi quæ manifesto examine convincuntur, nisi quæ ordine judiciario publicantur.

Qualiter se quisque habere debeat in honoribus.

1 HOmo.* In summo honore, summa sit tibi humilitas, quamvis sis in summo honore, humilitatem tene. ⁊ Si humilitatem tenueris, habebis gloriam, quanto enim humilior fueris, tanto te sequetur altitudo gloriæ.⁊ Quamvis sublimis (5) potestatis in te celsitudo sit, humilitate eam reprime, non te extollat honor, preme humilitate culmen sublimitatis: tanto sis majori humilitate conspicuus, quanto (6) magna es dignitate prælatus.

2 Impositas tibi quoque curas humiliter suscipe. Traditum ministerium mente subdita exple, esto obediens divinæ dispensationi, voluntati ejus contraire non audeas. Jura potestatis adeptæ moderanter exerce. Potestatis jura accepta ordinato animo administra. Omnia non turbulento, sed tranquillo corde dispone. Cave honores, quos tenere sine culpa non potes. Sublimitas honorum, magnitudo scelerum est: in majori gradu major sine dubio & pœna. Qui minor est, veniæ proximus est. (7) Potentes autem potenter tormenta patientur. Judicium enim durisimum in iis, qui præsunt, fiet.

(1) *Ecclesiast.* 7. *vers.* 17.
(2) *Al.* pœna.
(3) *Matth.* 7. *vers.* 2.
(4) 1. *ad Corin.* 4. *vers.* 2.
(5) *Al.* potestate sis in te celsitudinem reprime.
(6) *Al.* majore.
(7) *Sap.* 6. *vers.* 7. & 6.

fiet. (1) Cum multum datur, multum ab eo quæritur: cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Honores secum pericula gerunt, cito periclitatur potestas, citò ruinam patitur. Quantò major honor, tantò majora pericula. Alta arbor, à ventis fortiùs agitatur. ⁊ & rami ejus citius in ruina confringuntur. ⁊ Excelsæ turres graviori caṣu procumbunt. Altissimi montes crebris fulminibus feriuntur. In potentem cito cadit invidia: cito (2) patet insidiis gloriosus. Gloria enim invidiam parit, invidia vero pericula. Quamvis quis in seculi gloria fulgeat, quamvis purpura, auroque resplendeat, quamvis cultu pretioso redimitus emineat, quamvis sit multitudine præmunitus, quamvis excubantium armis protectus, quamvis innumeris obsequentium cuneis constipatus, quamvis agminibus tutus: semper tamen in pœna est, semper in angustia, semper in mœrore, semper in discrimine: in sericis stratis cubat, sed turbidus, in pluma jacet, sed pallidus: in lectis aureis, sed turbatus.

De Brevitate hujus vitæ.

1 BRevis est hujus mundi felicitas, modica est hujus seculi gloria, caduca est & fragilis temporalis potentia. Dic ubi sunt reges? Ubi principes? Ubi imperatores? Ubi locupletes rerum? Ubi potentes seculi? Ubi divites mundi? Quasi umbra transierunt, velut somnium evanuerunt. Quæruntur, & non sunt: divitiæ usque ad periculum ducunt, divitiæ usque ad exitium pertrahunt, multi propter opes periclitaverunt. Multi propter divitias in discrimen venerunt: multis exitiabiles fuerunt divitiæ: multis mortem generaverunt opes. Nunquam mentis requiem habet, qui curis terrenis se subdit, sollicitudines enim rerum mentem conturbant, (3) curæ rerum mentem exagitant. Potentia enim sollicitudinis nunquam caret angustiis. Si ergo vis esse quietus, nihil seculi appetas: semper mentis requiem habebis, si à te mundi curas abjeceris: semper interna quiete frueris, si te à strepitu terrenarum actionum subtraxeris. Si præsentia despexeris, sine dubio æterna invenies: si seculares res, & humanas calcaveris, facile, & leviter cœlestem gratiam accipies, & cum eo regnabis, qui vivis & mortuis dominatur. Divitiæ, nunquam sine peccato acquiruntur: divitiæ nunquam sine peccato administrantur. Nullus res terrenas sine peccato administrat. Valde rarum est, ut qui divitias possident, ad requiem tendant: qui curis terrenis se implicant, à Dei timore se separant. Qui in rerum (4) amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. Curæ enim rerum ab intentione Dei avertunt. Nemo potest amplecti Dei gloriam simul, & seculi: nemo potest amplecti Christum, simul & seculum. Difficile est, cœlestibus, & terrenis curis pariter inservire: difficile est, Deum simul & mundum diligere. Utraque simul æqualiter amari non possunt. Difficile, immò impossibile est, ut præsentibus & futuris quis fruatur bonis, ut & hîc ventrem, & illic mentem impleat, ut de deliciis ad delicias transeat, ut in utroque seculo sit primus, ut in terra & in cœlo, appareat gloriosus. Propter Deum ergo renuntia omnibus, à seculi curis te propter Deum suspende, si-

ne

(1) *Luc.* 12. *vers.* 48.
(2) Cadit in insidiis.
(3) *Al.* curæ seculares al. curæ rerum secularium.
(4) *Al.* amore.

ne impedimento seculi Deo servire stude. Nullus te amor mundi à Dei amore separet: nulla cura à Dei amore te subtrahat: nulla te sollicitudo rerum ab intentione Dei suspendat. Abjice à te quidquid impedire bonum propositum potest. Toto animo & odi, & damna, quod diligit mundus: esto mortuus mundo, & mundus tibi: mundi gloriam tanquam mortuus non aspicias: tanquam mortuus, ab affectu vitæ istius te separa. Sicut sepultus, non habeas curam de seculo. Tanquam defunctus, ab omni terreno te priva negotio. Contemne vivens, quæ post mortem habere non potes. Quod habes, habeto ad misericordiam: suffragetur virtus tua egeni [1] inopiæ. Si quem positum in necessitate cognoveris, si quem ad inopiam redactum, si quem directione alicujus exinanitum, si quem oppressum, si quem humiliatum: nullum contemnas, nullum spernas, nullum despicias, vacuum nullum dimittas, nullus à te tristis abscedat, nemo à te confusus abeat. Omnibus communica, omnibus tribue, omnibus præbe: non eligas, cui miseraris, ne forte prætereas eum, qui meretur accipere. Incertus es, pro quo magis placeas Deo: nescis, pro quo tibi major fructus justitiæ præparetur. Quicquid tribuis, cum affectu [2] distribue: quicquid largiris, cum hilaritate largire. Præbe misericordiam sine murmuratione: præbe eleemosynam sine tædio. Major sit benevolentia, quàm quod datur: major gratia, quàm quod impenditur. Tale erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua: quod enim affectu bono dispensatur, hoc accipit Deus: qui autem cum tædio dat, mercedem perdit: qui cum tristitia manum porrigit, fructum remunerationis amittit: qui cum tristitia largitur, retributionis non percipit fructum. Non est enim misericordia, ubi non est benevolentia. De tuis justis laboribus ministra pauperibus: non auferas [3] alteri, unde alteri tribuas: nec te misericordem ostendas, de alieno spolio. Nihil prodest, si alterum inde reficis, unde alium inanem facis. Condemnat miseratio ista, non propitiat. Talis misericordia peccata non purgat, sed amplificat. Bonum, quod facis, misericordiæ causa, non jactantiæ facito: nihil studeas propter laudem: nihil propter temporalem opinionem, nihil propter famam, sed propter vitam æternam: quidquid agis, pro futura age mercede: æternæ remunerationis spectatio te teneat ampliùs. Nec quod ad hujus, [4] sed quod ad vitæ æternæ gloriam prosit. ⁜ quæras. ⁊ Si enim hîc laus quæritur, illic remuneratio amittitur. Justi enim mercedem, non hîc, sed in futuro recipiunt. Futura merces, non præsens promittitur justis. In cœlo, non in terra, merces promittitur Sanctis: non est hîc expectandum, quod alibi debetur.

Ratio concludit.

1 ECce accepisti monita, data est tibi vivendi norma, nulla te jam ignorantia à peccato excusat, non es jam vitæ nescius, non es imprudens, aut ignarus: legem, quam debeas sequi, exposui: qualis debeas esse, descripsi: cognitionem mandatorum habes. Jam scis, quid sit recte vivere: vide ne ultra offendas: vide ne deinceps bonum, quod nosti, des-

(1) *Al.* terrenarum.
(2) *Al.* tribue.
(3) *Al.* uni, ut alteri.
(4) Sed quod ad vitæ æternæ gloriam prosit. ⁜ Quæras. ⁊ *vox* (quæras) *in nullo codicum erat. Nos ex sententia adjecimus, deesse aliquid certi: cum obelo tamen, ut suspectæ lectionis esse lector animadverteret.*

despicias : vide ne , quod legendo respicis , vivendo contemnas. Donum scientiæ acceptum retine : imple opere, quod didicisti [1] prædicatione.

Homo.

1 GRatias ago, gratias refero, gratiarum actiones rependo, actiones gratiarum persolvo. Ago, atque habeo uberem tibi gratiam : quantas valeo, gratias celebro: quantas pro viribus possum, gratias ago. Multa sunt à te mihi concessa, multa colata, multa speciali miseratione largita. Omnia mihi placent, omnia grata sunt, omnia insederunt animo, omnia blandiuntur mihi, omnia me oblectant. Quam igitur satisfactionem persolvam? Quam remunerationem rependam? Quid compensare possum donis tuis? Nisi ut tuis præceptis utar, tibi semper obtemperem, tibi paream, tibi jubenti obediam. Tu enim es dux vitæ, tu magistra [2] virtutis. Tu me, tanquam regula, in directum ducis. Tu es, quæ à recto nunquam discedis. Tu es, quæ à veritate nunquam averteris. Tu inventrix bonorum, tu magistra morum, indagatrix virtutum, sine qua nihil vita hominis [3] esse potest. Per te cunctis vivendi regula datur. Per te de vitæ pravitate ad meliorem vitam homines adducuntur. Præceptis tuis formantur animi. Si quid distortum est, tu corrigis: si quid corrigendum est, tu emendas. Nihil mihi te charius, nihil mihi te dulcius. Nihil mihi te suavius, nihil mihi te jucundius, nihil mihi te blandius, nihil mihi te levius, nihil mihi te sanctius: tu mihi supra vitam meam places.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI
EPISTOLÆ.
DOMNO MEO DEI *SERVO LEUDEFREDO EPISCOPO,* ISIDORUS.

1 PERLECTIS [4] sanctitatis tuæ litteris gavisus sum, quod optatam salutem tuam, earum relatu cognovi : de iis autem quæ in consequentibus insinuare eloquii tui sermo studuit, gratias ago Deo, quòd sollicitudinem officii pastoralis impendis, & qualiter Ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentiæ vestræ sint cognita, tamen quia affectu [5] fraterno me consulis, ex parte qua valeo, expediam, & de omnibus Ecclesiæ gradibus, quid ad quem pertineat, eloquar.

2 Ad Ostiarum namque pertinent claves Ecclesiæ, ut claudat & ape-

(1) *Al.* præceptione.
(2) *Al.* morum atque.
(3) Nosse, al. scire.
(4) *Citatur à Gratiano Dist.* 25.
(5) *Al.* paterno.

aperiat templum Dei: & omnia, quæ sunt intus extraque custodiat, fideles recipiat, excommunicatos & infideles rejiciat.

3 Ad Acolythum pertinet præparatio luminariorum in sacrario, ipse cereum portat, ipse suggesta, pro eucharistia Subdiaconis calicem præparat.

4 Ad Exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere: manus super Energumenos, & Cathecumenos exorcizandos imponere.

5 Ad Psalmistam pertinet officium canendi: dicere benedictiones, psalmos, laudes, sacrificii responsoria, & quidquid pertinet ad cantandi peritiam.

6 Ad Lectorem pertinet lectiones pronunciare, & ea, quæ Prophetæ annuntiaverunt, populis prædicare.

7 Ad Subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altarium Christi deferre, & Levitis tradere, eisque administrare: urceolum quoque, & aquamanilem, & manutergium tenere, & Episcopo, & Presbyteris, & Levitis pro lavandis ante altarium manibus aquam præbere.

8 Ad Diaconum pertinet adsistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in sacramentis Christi, in Baptismo scilicet, in Chrismate, in patena, & calice: oblationes inferre, & disponere in altario, componere mensam Domini, atque vestire, crucem ferre, prædicare Evangelium, & Apostolum. Nam sicut Lectoribus Vetus Testamentum, ita Diaconibus Novum prædicare præceptum est: ad ipsum quoque pertinet officium precum, recitatio nominum, ipse præmonet aures ad Dominum habere, ipse hortatur clamore, pacem ipse annuntiat.

9 Ad Presbyterum pertinet sacramentum corporis & sanguinis Domini in altari Domini conficere, orationes dicere, & benedicere populum.

10 Ad Episcopum pertinet basilicarum consecratio, unctio altaris, confectio chrismatis, ipse prædicta officia, & ordines Ecclesiasticos constituit, ipse sacras virgines benedicit: & dum præsit unusquisque in singulis, hic tamen est in cunctis. Hi sunt ordines & ministeria clericorum, quæ tamen auctoritate Pontificali in Archidiaconi cura, & Primicerii, ac Thesaurarii sollicitudine dividuntur.

11 Archidiaconus enim imperat Subdiaconibus & Levitis, ad quem ista ministeria pertinent: ordinatio vestiendi altaris à Levitis, cura incensi & sacrificii deferendi ad altare, cura Subdiaconorum de subinferendis ad altare in sacrificio necessariis, sollicitudo quis Levitarum Apostolum, & Evangelium legat, quis preces dicat, seu responsorium in Dominicis diebus, aut sollemnitatum. Sollicitudo quoque Parochitanorum, & ordinatio, & jurgia ad ejus pertinent curam: pro reparandis diœcesanis basilicis ipse suggerit sacerdoti: ipse inquirit parochias cum jussione Episcopi, & ornamenta, vel res basilicarum Parochitanarum, gesta libertatum Ecclesiasticarum Episcopo idem [1] defert. Collectam pecuniam de Communione ipse accipit, & Episcopo ipse defert, & clericis partes proprias ipse distribuit. Ab Archidiacono nuntiantur Episcopo excessus Diaconorum: ipse denuntiat sacerdoti in sacrario jejunorum dies, atque sollemnitatum: ab ipso publicè in Ecclesia prædicantur. Quando autem Archidia-

(1) *Al.* refert.

diaconus absens est, vicem ejus Diaconus sequens adimplet.

12 Ad [1] Primicerium pertinent Acolythi, & Exorcistæ, Psalmistæ, atque Lectores, signum quoque dandum pro officio clericorum, pro vitæ honestate, & officium [2] meditandi, & peragendi sollicitudo. Lectiones, benedictiones, psalmum, laudes, offertorium, & responsoria, quis clericorum dicere debeat: ordo quoque, & modus psallendi in choro pro sollemnitate, & tempore: ordinatio pro luminariis deportandis: si quid etiam necessarium pro reparatione basilicarum, quæ sunt in urbe, ipse denuntiat sacerdoti: epistolas Episcopi pro diebus jejuniorum Parochitanis per Ostiarios iste dirigit: clericos, quos delinquere cognoscit, iste distringit: quos verò emendare non valet, eorum excessus ad agnitionem Episcopi defert. Basilicarios ipse constituit, & matriculas ipse disponit. Quando autem Primicerius absens est, ea, quæ prædicta sunt, ille exequitur, qui ei aut loco est proximus, aut eruditione in his expediendis intentus.

13 Ad Thesaurarium pertinet Basilicarii, & Ostiarii ordinatio, incensi cura, chrismatis cura conficiendi, baptisterii ordinandi, præparatio luminariorum in sacrario, præparatio sacrificii de his, quæ immolanda sunt: ad eum venient de parochiis pro chrismate: cereos, & oblationes altaris ipse accipit à populo: ipse colligit per Ecclesias cereos in festivitatibus. Ad eum pertinent ornamenta, & vestimenta altaris, quidquid in usu templi est, sub ejus ordinatione existit, vela, & ornamenta basilicarum, quæ in urbe sunt, & non habent presbyterum, ipse custodit. De candelis autem & cereolis quotidianis, quidquid superest in basilicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Ex quibus Thesaurarius dat quartam Basilicario, tres reliquas partes divident æqualiter sibi cum Primicerio, & Presbytero, qui missam celebrat in eandem basilicam.

14 Ad Oeconomum pertinet reparatio basilicarum, atque constructio, actiones Ecclesiæ in judiciis, vel in proferendo, vel in respondendo, tributi quoque acceptio, & rationes eorum, quæ inferuntur. Cura agrorum, & culturæ vinearum, causæ possessionum, & servitialium stipendia clericorum, viduarum, & devotarum, pauperum: dispensatio vestimenti, & victus domesticorum clericorum, servitialium quoque, & artificum, quæ omnia cum jussu, & arbitrio sui Episcopi ab eo implentur.

15 Hæc sunt, quæ vel à majoribus per officiorum ordines distributa sunt, vel consuetudine Ecclesiarum in unumquemque servata. Nec aliquid ex his nostri judicii deputes, nisi quod aut ratio docuit, aut vetustatis antiquitas sanxit.

16 Patrem autem monasterii, unde innotuistis, illum præferri oportet, quem sancta vita, & probitas morum commendat, quique, dum subjectus extitit, fraus in illo non fuit. Huic justè gratia cumulatur dicente Domino, quia in pauca fuisti fidelis, in multa te constituam. Qui verò adhuc sub regimine positus improbè vixit, & fratribus fraudem facere non per-

(1) *Post Archidiaconi officium ante Primicerium in uno Complutensi codice, leguntur hæc*: Arcipresbyter verò se esse sub Archidiacono, ejusque præceptis, sicut Episcopi sui, sciat obedire: & (quod specialiter ad ejus ministerium pertinet), super omnes presbyteros in ordine positos curam agere, & assiduè in Ecclesia stare: & quando Episcopi sui absentia contigerit, ipse vice ejus Missarum sollemnia celebret, & collectas dicat, vel cui ipse injunxerit. *Quæ in reliquis codicibus non sunt: neque ex Isidoro, sed ex Concilio Toletano ab aliis citantur. Vid. notat. ad Gratian. & fragmenta Concil. Toletan.*

(2) *Al.* cantandi.

pertimuit, hic prælatus licenter, ac liberè majora, & deteriora committet, dum se in potestate, & libertate aspexerit. De talibus enim dicit Apostolus, sed vos injuriam facitis & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Sed nobis ista sufficiat dicere tibi, quod Deo dignum existimas, adimple. Post hæc autem præcari tuam sanctitatem non desino, ut pro me intercessor apud Dominum existas, ut, quia meo vitio lapsus sum, per te remissionem consequar peccatorum.

In Christo charissimo, & dilectissimo filio, Braulioni Archidiacono, Isidorus.

1 DUM amici litteras, charissime fili, suscipis, eas pro amico amplecti non moreris. Ipsa est enim secunda inter absentes consolatio, ut si non est presens, qui diligitur, pro eo litteræ amplexentur. Direximus tibi annulum propter nostrum animum, & pallium pro amicitiarum nostrarum amictu, unde antiquitas hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me, inspiret tibi Dominus, ut merear adhuc in vita videre te. Et quem mœstificasti abeundo, aliquando iterum lætifices te præsentando. Quaternionem regularum per Maurentionem Primiclerium direximus. De cætero autem opto tuam semper cognoscere salutem, dilectissime mi Domine, & charissime fili.

In Christo charissimo & dilectissimo fratri, Braulione Archidiacono, Isidorus.

1 QUia non valeo te frui oculis carnis, perfuar saltem alloquiis, ut ipsa amici sit consolatio incolumem litteris cognoscere, quem cupio videre. Utrumque bonum esset, si liceret: sed vel mente de te reficiar, si corporali obtutu non valeo. Dum pariter essemus, postulavi te, ut mihi decadam sextam sancti Augustini transmitteres: posco, ut quo quomodo me cognitum ei facias. Missimus vobis Synonymorum libellum, non pro id, quod alicujus utilitatis sit, sed quia eum volueras. Commendo autem hunc puerum, commendo & memetipsum, ut ores pro me misero, quia valde langueo & infirmitatibus carnis & culpa mentis. In utroque tuum præsidium posco, quia per me nihil mereor: de cætero peto, ut dum vita comite portitori ad nos regredi fuerit opportunitas, vestris nos jubeatis lætificare eloquiis.

Domino(1) *sancto meritisque beato Massonæ Episcopo, Isidorus.*

1 VEniente ad nos famulo vestro viro (2) religioso Nicetio litteras honorificentiæ vestræ nobis detulit: in quibus agnitio salutis vestræ nihilominus (3) perpatuit maximè per eum portitorem, cujus lingua epistola vivens erat. Unde pro salute vestra gratiarum actionibus Deo nostro repensis, in quantum valuit me-

(1) *Al.* Massoni, *citatur hæc Ep. à. Gratian. dist. 50. cap.* Domino sancto. & 33. *q.* 2. *c.* Hoc ipsum. *Fuit autem Massona, sive Massana, sive, Masson, sive Massanus, sive Massenus, Emeritensis Episcopus, qui primus subscribit in Concil. Tolet. 3.*

(2) *Al.* vincentio.

(3) *Al.* præpatuit *al.* apparuit.

mediocritas nostra vice * inquisitionis studio poscentes vestrorum meritorum suffragiis divinis vos commendare conspectibus. Verùm quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas vestra innotuit: nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda: quòd alibi legitur: (1) in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pœnitentiam: alibi, post hujusmodi delictum, nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diversitas hoc modo distinguitur, illos enim ad pristinos officii gradus redire canon præcipit, quos pœnitentiæ: præcessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio: at contra ii, qui neque à vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum, quod admittunt, etiam vendicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia, ut necesse sit illos restaurari in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerunt divinæ pietatis. Hi neque immeritò consequuntur ademptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentiæ recepisse noscuntur vitæ remedium. Id enim, ne fortis magis ambiguum sit, divinæ auctoritatis sententia confirmetur. Ezechiel enim Propheta sub typo prævaricatricis Jerusalem ostendit, post pœnitentiæ satisfactionem pristinum posse restaurari honorem. Confundere (inquit) ò Juda, & porta ignominiam tuam. Et post paullulum: & tu, inquit, & filiæ tuæ revertimini ad antiquitatem vestram. Quod dixit confundere, ostendit post confusionem, id est, peccati opus, debere quemque erubescere, & pro admissis sceleribus verecundam frontem humi prostratam demergere, pro eo quod dignum confusionis perpetraverit opus. (2) Deinde præcipit, ut portet ignominiam, id est, dehonorationem nominis, sive dignitatis, & revertatur ad antiquitatem suam. Ergo dum quisque post opera confusionis suæ confunditur, atque ignominiam depositionis suæ cum humilitate portaverit, revocari secundùm Prophetam ad priorem statum poterit. Item Joannes Evangelista Angelo Ephesi Ecclesiæ inter cætera simile quiddam scribit. Memor esto, unde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera (3) tua fac, alioquin veniam tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo. In Angelo Ecclesiæ præpositum utique, id est, sacerdotem ostendit, juxta Malachiam, qui dicit: labia sacerdotis custodiunt scientiam, & lex requiritur ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Præpositus ergo lapsus in vitium per Evangelistam monetur, ut memor sit unde ceciderit, & agat pœnitentiam, & prima opera faciat, ut non moveatur candelabrum ejus. Nam candelabrum doctrina sacerdotalis, vel honor potestatis, quem gestat, intelligitur: juxta quod scriptum est apud Samuelem in damnationem Heli: oculi ejus caligaverant, nec poterant videre lucernam Dei, antequam extingueretur: lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens, justitiæ claritate fulgebat: extinctam Propheta asserit, dum ob scelera filiorum sacerdotii Potestatem, meritorumque lumen amisit. Candelabrum er-

(1) In lapsu corporali. *Quæ ante hæc verba leguntur in quibusdam libris*: Idem in canone Ancyritani Concilii cap. 19. *inserta è margine sunt, neque enim apud Raban. neque in aliis melioris notæ codicibus reperiuntur.*
(2) Deinde præcipit &c. *Hic locus alio atque alio modo legitur eodem tamen sensu.*
(3) Opera tua fac, *vox* tua *non est apud Raban. est tamen in vet. cod. & apud Ambros.*

ergo, sive lucerna sacerdotis (quæ intelliguntur charismata honoris) tunc penitus juxta Joannem extinguitur, vel movetur, quando post delicti casum neglecta pœnitentia admissa scelera non deflentur. Non enim dicit, pro eo quòd cecidisti, commovebo candelabrum tuum: sed, nisi pœnitentiam egeris, movebo candelabrum tuum. Ergo ad quemque præpositum peccantem, si prævenerit pœnitentia delicti, utique sequitur venia, & reparatio meriti. Et in Proverbiis scriptum est. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui verò confessus fuerit, & dereliquerit ea, misericordiam consequetur. Nam & ipsum, quòd canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statum pristinum præcipit, non ex electione proprii arbitrii Sancti Patres, sed potius ex sententia divini judicii sanxerunt. Nam legitur, quòd Maria soror Moysi prophetissa, dum obtrectationis adversus Moysen incurrisset delictum, illico stigmate lepræ perfusa est: cumque Moyses peteret, ut emundaretur, præcepit eam Deus extra castra septem diebus egredi, atque post emundationem rursus eam in castra admitti. Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis, quæ dum superbiæ dedita sordidissimis corruptionum contagiis maculatur, extra castra septem diebus, id est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis projicitur, qui post emundationem vitiorum loci, sive pristinæ dignitatis recipit meritum. Ecce, in quantum valui, concilii Ancyritani antiquam, & plenam auctoritate sententiam sacris testimoniis planè explanavi. Ostendens eum posse restaurari, in proprio honore, qui per pœnitentiæ satisfactionem novit propria delicta deflere; qui verò neque luget, quæ gessit, sed lugenda sine ullo pudore religionis, vel timore divini judicii committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari. In fine autem hujus epistolæ hoc adjiciendum putavi, ut quotiescumque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius concilii magis teneatur sententia, cujus antiquior, aut potior extat auctoritas. Dat. prid. Kal. Mart. anno tertio regni Domini nostri gloriossissimi Witerici regis.

Dominis meis, & Dei servis, Helladio, cæterisque, qui cum eo sunt coadunati, Episcopis, Isidorus.

1 AFficimur lacrymis, compungimur stimulis peccatorum nostrorum, cum ruinam fratris agnoscimus, quia sicut de salute lætitia, ita de periculo animæ gemitus est. Cognovimus enim (1) Hispalensem Cordubensis Ecclesiæ sacerdotem in pontificali culmine carnali labe dilapsum, & de altitudine honoris in profundo flagitiorum flenda ruina demersum: & quia vobis sollicitudo pastoralis incumbit, vestroque judicio delinquentium errores discutiendos censura divina disposuit dicens: Sacerdotes stabunt in judiciis meis, & judicabunt inter sanctum & pollutum. Hanc igitur vocem Domini cognoscentes, cum effusione lacrymarum vestram sanctitatem deposcimus, ut idem lapsus sancto cœtui vestro præsentatus, agnito à vobis confessionis eloquio, synodali sententia à gradu sacerdotii deponatur. Melius est illi ut temporaliter judicetur à vobis, quàm æterno damnetur judicio. Levior est illi

(1) *Forte redundat, vox* Hispalensem.

illi præsentis temporis ignominia, quàm futura gehennæ tormenta. Sciat enim se amisisse nomen, & officium sacerdotis, qui meritum perdidit sanctitatis. Quapropter judicii vestri decreto pœnitentiæ perpetim flagitia perpetrata lamentatione deploret: plangat, sacerdotii cultum, quem male vivendo perdidit: lugeat animæ suæ statum, quem tanto putredinis cœno coinquinavit, fortasse porriget illi manum quandoque Spiritus Sanctus, ut per dignam satisfactionem mereatur peccatorum remissionem. Pro me quoque deprecor, sanctissimi Sacerdotes, ut pietatem divinam exorare dignemini, ut immemor malorum meorum, quibus & ipse conlapsus sum, à peccatorum vinculo, quibus huc usque sum colligatus, dissolvat, & fructum indulgentiæ vestris meritis tribuat.

Dilecto in Christo filio [1] *Claudio Duci, Isidorus.*

1 Catholicæ strenuitatis tuæ suscipiens schedulas, Domini nostri Jesu Christi omnipotentiam conlaudamus, qui de prosperis tuis successibus, & triumphis Ecclesiæ sanctæ suæ misericorditer in præsenti de inimicis triumphare largitur. Te quidem me piis urgente petitionibus, tuis inquisitionibus respondere, lætor in Domino, quia ea, quæ sunt de fide Catholica, sollicitè perquiris. Ad id ergo, quod objecisti primò, prætermissis plurimis rationibus, tibi rationabiliter ac simpliciter respondemus. Sic nos scimus præesse, Ecclesiæ Christi, quatenus Romano Pontifici reverenter, humilitèr & devotè, tanquam Dei Vicario, præ cæteris Ecclesiæ Prælatis specialiùs nos fateamur debitam in omnibus obedientiam exhibere. Contra quod quemquam procaciter venientem, tanquam hæreticum à consortio fidelium omnino decernimus alienum. Hoc verò non ex electione proprii arbitrii, sed potius auctoritate Spiritus Sancti habemus firmum, ratumque credimus, & tenemus. Si verò (quod absit) infidelis sit non manifestè, in nullo læditur obedientia nostra, nisi præceperit contra fidem. Præterea pravis Prælatis obediendum in jussionibus bonis Dominus præcepit, ubi dicit: Quod dicunt facite, eorum prava opera præcipit evitanda, cum subjungit: Quod autem faciunt, nolite facere. In bubiis etiam præceptis, pravis Prælatis obediendum est, quandiu eos Ecclesia toleraverit, nisi ex manifesta Prælati infamatione in præcepto justè possit hæresis suscipio provenire. De similibus quoque illaque ationibus idem videtur. In præceptis manifestè malis nullatenus est obediendum, etiam bonis Prælatis, quia quandoque Deus occultat majori, quod revelat minori. Item nobis insinuare curasti quorumdam Græcorum objectionem, quod in Nicæna, vel Constantinopolitana Synodo, sub anathemate prohibitum legitur in symbolo, & in illo sancti Athanasii de fide Chatolica diminuere, vel addere aliquid: atque ideo quidam ex Græcis Latinos protervè nituntur reprehendere, quod in professione sanctæ fidei Deo corde, & ore decantent: qui ex Patre Filioque procedit: cum in prædictis conciliis fuerit positum, ex patre procedit, & Sancta Romana Ecclesia ex Patre Filioque Spiritum Sanctum procedere approbat, atque credit. Quæ supradicta prohibitio, si subtilitèr & rectè perspicitur, omnis

(1) *Ad hunc Claudium scribit Greg. lib. 7. Regist. Ep. 124.*

nis ambiguitas removetur: cum enim addere seu diminuere prohibuit, de re contraria intellexit, cui sententiæ illud Apostoli congruit: Si quis vobis aliud evangelizaverit, præter id, quod accepistis à nobis, anathema sit. Et Joannes Apostolus ait: Si quis venerit ad vos aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei ave dixeritis. Cum dixit aliam doctrinam, hæresim præcavendo, absque ambiguitate de doctrinæ contrarietate nobis voluit demonstrare. Plura quidem alia prædicaverunt Apostoli, Martyres, & Ecclesiæ Orthodoxi Doctores, sed quia non contraria, prohibitio Apostolica hujusmodi non intelligitur contraire, eo quòd sint ad unum veritatis finem tendentia. Cum ergo de similibus idem constet esse judicium, patet proculdubio prædictarum sententiarum prohibitiones de contrarietate hæresum esse recipiendas. Spiritum verò Sanctum esse patris & Filii, & à Patre & à Filio mitti, atque procedere ab utroque, sanctæ scripturæ testimoniis clarius demonstremus. Apostoli verba sunt hæc. Si spiritus ejus qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis, & cætera. Et alibi. Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra. Ecce manifestè patet Apostolicis verbis: Spiritum Sanctum esse Dei Patris suscitantis à morte, & Dei Filii suscitati, qui non tres Dii sed unus est credendus, & adorandus, sicut Moyses testatur. Audi inquit, Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est. A Patre Spiritum Sanctum mitti, Dominus in Evangelio loquitur, dicens. Paracletus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Et quod mittatur à Filio, ipsa veritas dicit: cum venerit Paracletus, quem ego vobis mittam à Patre. His itaque plenariè declaratur Sancti Spiritus missionem à Patre esse, & à Filio. A patre nempe Spiritûs Sanctus procedere ostenditur, cum dicitur: Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: à Filio verò, cum post resurrectionem suam insufflavit, & discipulis suis dixit: accipite Spiritum Sanctum. Isaias etiam in persona Patris dicit: Spiritus à facie mea egredietur. Dei Patris verbum vel facies Unigenitus ejus est, homo enim per faciem à nobis agnoscitur, & Deus Pater per Filium innotuit mundo, unde Filius ait: Patet, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et illud: notum feci eis nomen tuum, & notum faciam. Possumus ad hæc latius probanda plura inducere: sed forsitan, cui non sufficiunt ista, multa non proderunt ad salutem, quia animalis homo non percipit ea, quæ Dei spiritus sunt, arbitrans esse stultitiam, quæ dicuntur, & quia profectò hoc ex contemptu ignorantiæ provenit, ignorans ignorabitur. Dum autem Sanctæ Trinitatis personas loquendo distinguimus, summopere curemus, ne individuam ac simplicissimam essentiam unius Dei dividere videamur. Sed quid sit illud ineffabile Patris generare: illud etiam inæstimabile Filii nasci, generari, vel exire: atque illud incomprehensibile Spiritus Sancti à Patre & Filio mitti, vel procedere, & cætera, quæ hujusmodi de personarum varietate dicuntur, si non capimus mente, capiamus fide, ut salvi esse perpetuò mereamur. Ecce brevitate, qua valui, tuis inquisitionibus satisfeci. Sed quod subjecisti, habere te hæreticos, cum quibus assiduè disputas, & quos ad fidem Catholicam studes revocare, laudamus zelum, sed audaciam reprehendimus. Dicit namque scriptura divina: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Cave igitur, dilectissime fili, ut quia Deus triumphali-

libus trophæis armorum strenuitate prostratis inimicis te fecit victoriosum, hæreticis suassionibus ignominiosè ne victus succumbas: te etenim laborante eos ab errore mortis eruere, ipsi invigilant, te in præcipitium erroris demergere, à quorum confabulatione, vel solatio quemlibet Christicolam, tanquam à lethifero veneno, sub obtestatione divini judicii præcipimus abstinere, nisi fuerit in divinis præceptis experientia operum probatus, & sacris eruditus scripturis. Testamur igitur coram Deo, monemus, & quicquid possumus hortando præcipimus, ut quàm citius eos, zelum Dei legis exercens, nisi Catholicam professi fuerint veritatem, à te repellas, atque dicta eorum, & objectiones nobis scribendo mittere non moreris. Deo teste fraternitatem dilectionis tuæ in visceribus Jesu Christi amplectimur charius: & singula, quantum Deus dederit, ad salutem animæ, & tui corporis honestatem determinabimus, sacris ea fulciendo auctoritatibus, ut falsitas veritati cedat, & Ecclesiæ Christi gloria roboretur, & crescat. Memento communis nostri doctoris Leandri, & ejus fidem, atque doctrinam pro viribus imitare, ut in præsenti bonis perfrui, & in futuro cœlestium bonorum participationem valeas adipisci. Amen. Ora pro me: donet Dominus, ut animæ, corporis, fidei, & honoris tibi servata integritate, merear te videre de cætero, mi Domine, & charissime fili.

Dilectio filio in Christo Redempto Archidiacono, Isidorus.

1 MUltis nonmodo Ecclesiasticis, verùm etiam hujus perituri regni præpeditus negotiis; pro ut optamus, tuæ charitatis quæstionibus ad præsens satisfacere non valemus. Verùm, quia impellente charitate omnibus sumus debitores, ex parte, qua valeo, pareo dilectioni tuæ, ad inquisita compendiosè respondere paratus. Innotuisti quippe nobis, in animo tibi versari scrupulum, eo quod Orientalis Christi Ecclesia ex fermentato pane, Occidentalis ex azymo sacratissimi corporis sacramentum conficere consuevit: & quia ipsi Orientales Latinos, super hoc reprehendere non verentur, illud etiam animo tuo insedit, quòd illi sericos pannos, nos autem lineos, quos corporalia dicimus, ad ornamenta tanti sacrificii exhibemus. Scias itaque eorum jam dictis consuetudinibus minimè nos opponere reprehensionis obstaculum, quandiu eas Romana Ecclesia duxerit tolerandas, maximè cum non sint de essentia, sive substantia sacramenti. De substantia sacramenti sunt verba Dei à sacerdote in sacro prolata ministerio, scilicet, hoc est corpus meum, panisque frumenti & vinum, cui consuevit aqua adhiberi, quia utrumque de latere Christi, videlicet, sanguis & aqua profluxit. Cætera vero pertinent ad decorem sacramenti, futurorum exemplum, ad nostram & eorum humiliationem, atque in Dei laude exercitationem, & cum prædictorum facta fuerit consecratio, non ut quidam putant indocti, sub panis specie sola caro Christi, & in calice tantummodo sumitur sanguis: sed in utroque Deus & homo, in corpore glorificato totus & integer Christus, integer Christus in calice, panis vivus, qui de cœlo descendit, totus est in utroque. Ipse est panis qui reficit, non deficit, panis, qui totus à singulis sumitur, & in nulla sui parte minuitur, visibilis Angelis, fide non dubia creditur à nobis miraculosè & invisibiliter totus in sumentibus singu-

gulis, & integra sui essentia visibiliter totus semper regnat in cœlis: quia verò Orientales Romanorum, sive nostras consuetudines impudenter obtrectando reprehensionis abolitione impugnare nituntur, ad arma divini oraculi concurrentes, nos quantum potuerimus easdem defendere veritate prævia insurgemus. Dominus enim noster Jesus Christus, quando discipulis corporis sui mysterium agendum tradidit, non legitur accepisse panem fermentatum, vel azymum, sed accepit panem, & dedit discipulis suis dicens. Hoc est corpus meum: hoc facite quotiescumque sumitis in meam commemorationem. Legitur tamen præcepisse Dominum Moysi, ut Pascha cum azymis panibus & lactucis agrestibus manderetur, & apud quemcumque Hebræorum fermentatus panis per septem dies Paschæ inveniri posset, occideretur. Dominus igitur noster Pascha secundùm Legem celebravit, & in cœna suum corpus sub panis, & vini specie discipulis edendum tradidit, & eis eundem conficiendi tradidit potestatem, atque panem azymum, cum quo Pascha agebatur, obtulit. Similiter sacratissimum corpus ejus non legitur pannis sericis, vel laneis, sed mundis linteaminibus in sepultura involutum fuisse. Ergo, cujus mysterium passionis, & sepulturæ, eum quotidie immolando, geritur in altare, à tramite recto deviare non possunt, qui in pane azymo, vino, & aqua, additis, & mundis, sanctisque linteaminibus, secundùm consuetudinem Ecclesiæ Romanæ corporis, & sanguinis Domini, sacrosanctum sacrificium student conficere. Videtur etiam Dominus nobis favere in Exodo dicens. Non immolabis (inquit) super fermento sanguinem hostiæ meæ. Quod etiam de vase agitur ligneo fictili, vel metallino, quo agitur immolatio sacrificii, quia nullus Evangelistarum expressè ostendit, cujusmodi fuerit, ad Legis videtur recurrendum potius auctoritatem, quia in ministerio tabernaculi aut domus Dei, nulla vasa sacræ unctionis oleo delibuta leguntur lignea vel fictilia, sed magis ex metallo erant. Dominus etiam quæque de melioribus sibi offerri præcepit, & tabernaculum testimonii cum maxima diligentia auri, & argenti mira pulchritudine adornare. De Salomonico templo quid? Re vera idem. Quod si ceremonialia illa, quæ umbra erant veritatis futuræ, quibus pecudum carnes immolabantur, vel sanguis, tantò voluit Deus decore perfrui, quantò magis sacrum altare, sanctumque vas, in quo ipsa veritas, scilicet unigenitus Deus, quotidie Deo Patri offertur, quanto honore, reverentia, gloria, & decore debent studio, & diligentia adornari? Liquidè patet tam inæstimable sacrificium in vase luteo, vel ligneo, nisi necessitate urgente, vel cogente inopia, offerre turpe, ac vile præsumptuosum esse, & temerarium, quod potest justo examine reprobari. Sed forsan objicis: pannum sericum pretiosiorem esse lineo, & idcirco magis divinis usibus aptum. Ad quod nos in utroque testamento dicimus, candorem vestium maximè approbari, eo quòd in eo mentis sinceritas requiratur, quam constat inter cæteras virtutes Deo esse gratiosiorem, ad quam pervenire cupienti charitati vestræ; ut pateat clariùs, sacræ scripturæ testimoniis ostendamus. Dicit enim omni tempore sint vestimenta tua candida, & Domini Sacerdotes Ephod lineo excellentiæ causa erant superinduti, Evangelium etiam in transfiguratione Dominica, quod apparuerint vestimenta Domini tanquam nix, evidenter

ter testatur, & in Apocalypsi, qui in conspectu agni stabant, & qui sequuntur ipsum, quocumque jerit, stolis albis perhibentur amicti, & quamplurima alia. Quis inter pannos mundus, ut lineus, cui ex ablutione frequenti candor augetur, cum in sericis magis ex eadem obfuscari videatur? Mentis autem munditiam nullatenus esse intelligas, ubi infidelitas viget, non enim est conventio Christi ad Belial. De incongruitate verò Grammaticæ loquutionis, quæ in Veteri Testamento reputatur, vel Novo, respondemus, verba cœlestis oraculi non subjacent Prisciani regulis, vel Donati, & quamvis sit analogia scienda, usus præ omnibus æmulandus est. Dummodo sententia à veritate non discrepet, & à sanctorum Patrum vestigiis nullatenus recedendum. Lucidè habes, fili charissime, in quam partem tui animi intellectum debeas inclinare, atque tui cordis scrupulum super hoc omnino deponere. Diligenter per omnia inspice, & reperies sanctæ Romanæ Ecclesiæ consuetudines à divinis auctoritatibus in nullo aliquatenus deviare. Pro me ad Dominum orare quæso digneris.

Domino charissimo, & virtutibus inclyto Eugenio[1] *Episcopo, Isidorus.*

1 Vestræ sanctitatis litteras per nuntium suscipiens Verecundum, rerum omnium conditori grates impendimus. Quòd Ecclesiæ sanctæ suæ, mentis, & corporis vestri valitudinem conservare dignatur, atque ad inquisita pro modulo parati satisfacere, exoramus orationum vestrarum suffragiis ab ærumnis opprimentibus à Domino sublevari. Verùm quod in quibusdam quæstionibus venerabilis vestra fraternitas, licèt vos non ignoremus peritos, me compulit respondere: majoris sententiæ innodatio, nisi ex dispensationis articulo, à minori nequaquam valeat enodari, sed potiùs ab inferiori prolata, à superiore jure mediante cassetur, Orthodoxi quidem Patres Spiritus Sancti auctoritate prævia sanxerunt: aliter autem quolibet adstruente, sicut est vestræ prudentiæ cognitum, pravum suborietur, scilicet gloriatio securis contra eum, qui secat in ea. Quòd verò de parilitate agitur Apostolorum: Petrus præeminet cæteris, qui à Domino audire meruit, tu vocaberis Cephas, tu es Petrus, & cætera, & non ab alio aliquo, sed ab ipso Dei, & virginis filio honorem Pontificatus in Christi Ecclesia primus suscepit. Cui etiam post resurrectionem filii Dei ab eodem dictum est: Pasce agnos meos, agnorum nomine Ecclesiarum prælatos notans. Cujus dignitas potestatis, etsi ad omnes catholicarum Episcopos est transfusa, specialiùs tamen Romano antistiti singulari quodam privilegio, velut capiti, cæteris membris celsior, permanet in æternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reverenter obedientiam, à capite sejunctus Acephalorum schismati se reddit obnoxium, quod sicut illud sancti Athanasii de fide sanctæ Trinitatis, sancta Ecclesia approbat, & custodit, quasi sit fidei catholicæ articulus. Quod nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. Hæc vestræ dulcissimæ charitati breviter prælibavi, considerans illud philosophi, pauca sufficere sapienti.

Do-

(1) *Hic fuit Eugenius secundus sucessor Justi.*

Domino meo, & Dei servo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

1 OMni desiderio desideravi nunc videre faciem tuam, & utinam aliquando impleret Deus votum meum, antequam moriar. Ad præsens autem deprecor: ut commendes me Deo orationibus tuis, &, ut in hac vita spem meam impleat, & in futura beatitudinis tuæ consortium mihi concedat. *Et manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine, & frater.

Domino meo, & verè Domino Christique electo Isidoro Episcoporum summo. Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

1 O Pie Domine, & virorum præstantissime, sera est inquisitio, & tardè data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modò sterilitatis vel inopiæ malo, verùm etiam luis, & hostilitatis, quominus inquirerem, horribili sum præpeditus incursu. Nunc autem & si mille necessitatibus, mille curis attritus post longum miseriæ tempus, veluti ab improbi soporis, ut ita dixerim, gravedine suscitatus, istius meæ suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, & cordis & corporis humilitate prostratus, imprecans excellentissimam tuæ beatitudinis potestatem: ut peculiarem famulum, quem pio illo sacræ dignationis intuitu semper habuisti susceptum, usque in finem habere jubeas commendatum. Nam & ego (Christus novit) gravi dolore discrucior, quod emenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrum non mereor videre conspectum, sed spero in illum, qui non obliviscitur misereri, nec repellit in finem, quia exaudiet precem pauperis, & vestro me miserum repræsentabit aspectui. Suggero sanè & omnimoda supplicatione deposco, ut librum etymologiarum, quem jam favente Domino, audivimus consummatum, promissionis vestræ memores servo vestro dirigere jubeatis: quia ut mihi sum conscius, magna ibi ex parte servi tui postulatione sudasti. Et ideo in me primum existe munificus, sic in sanctorum cœtibus, & felix habearis & primus. Gesta etiam synodi in qua Sintharius examinis vestri igni (etsi non purificatus, invenitur tamen decoctus) quæso ut vestro, instinctu à filio vestro Domino Rege, nobis dirigantur citò. Nam & nostra ejus sic flagitavit gloriam suggestio, quia multum in concilio pro investiganda opus est veritate. De cætero creatoris altissimi pietatem efflagito, ut coronam beatitudinis vestræ pro integritate fidei, & statu Ecclesiæ suæ longo tempore præcipiat conservare, meque inter oblatrantia præsentis mundi varia, & innumerabilia discrimina munitum reddat tuæ intercessionis gratia, ac reconditum in gremium memoriæ tuæ, tutum ab omni tempestate peccati oratu vestro efficiat Trinitas sacratissima. *Et manu sua.* Ego servus Domini Braulio Isidoro: in Domino fruar te lucerna ardens, & non marcescens.

Domino Meo, & Dei servo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

1 QUia te incolumen cognovi gratias Christo egi: & utinam cujus cognovi salutem, in hoc corpore aspicerem & visionem. Quid autem mihi evenit pro peccatis meis, manifestabo: quia non fui dignus tua per-

perlegere eloquia, statim ut accepi pittatium tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittatium: & confestim ambulavi ad Principem, ut postea perlegerem, & rescriberem. Reversus è palatio Regis non solùm scripta tua non inveni, sed etiam quidquid aliud in chartis fuit, periit. Et idcirco, scit Dominus, luxi meritum meum, quia non perlegi eloquium tuum, sed rogo ut quæcunque occasio venerit: rescribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, ut quod ex meo delicto perdidi, iterum gratiâ tuâ recipiam. *Et manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine.

Domino meo & verè Domino Christique electo Isidoro Episcoporum summo. Braulio servus inutilis Sanctorum Dei.

1 Solet repleri lætitiâ homo interior ac spiritualis, cum inquisitione fungitur amantis. Ob id velle meum est, mi Domine reverentissime, nisi culparum maceria mearum obsistat, & benignè te inquisitionem meam amplecti, & querelarum calumniam patienter accipere. Utrumque enim ago, & officium inquisitionis persolvo, & tibi contra te causarum mearum necessitates dirigo, quod ut benignissime tuo auditui admitas, in ingressu hujus dictationis portuque prostratus peto à culmine vestri apostolatus: & quanquam vacillet calumniæ objectio, ubi lacrymarum est intercessio, cum lacrymæ non sint signa calumniæ, tamen sint opto & lacrymabiles calumniæ, & calumniabiles lacrymæ. Sed utrumque pro licentiosa amoris præsumptione, non autem pro arrogantiæ temeritate. Sed jam causam exordiar, Septimum, ni fallor, annum tempora gyrant, ex quo me memini libros à te conditos Originum postulasse, & vario diversoque modo præsentem vos me frustratum esse, & absenti nihil inde vos rescripsisse, sed subtili dilatione modò necdum esse perfectos, modò nec dum scriptos, modò meas litteras intercidisse, aliaque multa opponentes ad hanc usque diem pervenimus, & sine petitionis effectu manemus. Ob hoc & ego vertam preces in querelam, ut, quod supplicatione nequivi, vel calumnia lacescendo valeam adipisci. Sæpe namque solet mendico prodesse vociferatio. Quocirca cur, quæso te, mi Domine, non tribuas, quod rogaris? Unum scias, non dimittam, quasi fingens me nolle negata. Sed quæram: & instanter quæram, quousque aut accipiam, aut eliciam piissimo Redemptore jubente: Quærite & invenietis, & adjiciente: pulsate & aperietur vobis. Quæsivi & quæro, etiam pulso. Unde & clamito, ut aperias. Nam hujus argumenti me consolatur inventio, quia qui contempsisti postulantem, exaudies forte calumniantem. (1) Hinc & ego scienti tua ingero, nec (2) styli jactatione novi aliquid suggerere insipiens perfecto præsumo. Nec tamen erubesco imperitus disertissimo loqui Apostolici memor præcepti, quo præciperis libenter sufferre insipientem. Quamobrem accipe clamores calumniæ. Cur rogo talentorum distributionem & cibariorum dispensationem tibi creditam hucusque retentas? Jam solve manum, impertire familiis, ne inopia pereant famis. Nosti, quid creditor veniens reposcat à te. Non minuetur tibi

(1) Ex Ou. *Goth.* clamitantem *Rom. cod.*
(2) Ex Ou. *Goth.* *voce* sculti *in* styli *tantùm mutata.*

bi, quicquid dederis nobis. Memor esto parvis panibus multitudinem satiatam, & superasse reliquias fragmentorum magnitudine panum. An putas donum tibi collatum pro te solummodo esse datum? Et vestrum est, & nostrum: commune est, non privatum. Et quis dicere vel insanus præsumat, ut privato tuo gaudeas, qui de communi tantum inculpabiliter gaudere scias? Nam cum Deus tibi œconomiam sui thesauri, & divitiarum, salutis, sapientiæ, & scientiæ tenere concesserit, cur larga manu non effundis, quod dando non minues? An cum in membris superni capitis unusquisque quod non accepit, sic in altero possideat, ut alteri, quod habet, possidendum sciat: tu forsitan ideo nobis parcus existis, quia quod mutuò à nobis resumas, non invenis? Sed si habenti das, tantillæ mercedis fructum reportas. Sin vero non habenti tribuis, præceptis Evangelicis satisfacis, ut reddatur tibi in retributione justorum. Proinde & ego remordeor conscientia, eò quod in me communicabile nihil boni sentiam, quoniam jubemur per charitatem servire invicem, & unusquisque quam accepit gratiam in alterutrum illam administrare, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei: atque unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei in unam compagem membrorum debeat eam cæteris partibus communicare: quia hæc omnia operatur unus atque idem spiritus dividens singulis prout vult. Sed ad unum ac peculiare subsidium, quod præmisi, recurro, ad importunitatem scilicet amicam amicitia destitutis, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Idcirco audi vocem meam tot interjacentibus terris. Redde, redde, quod debes. Nam servus, servus es Christi, & Christianorum, ut illic sis major omnium nostrum, & quia nostri causa tibi collatam præsentis gratiam, sitientibus animis, scientiæque fame cruciatis impertiri non dedigneris. Non sum saltim pes, qui ad injuncta discurrens possim alvo Ecclesiæ, membrorum scilicet judici, obebientiæ discursu parere, nec principatui capitis imperanti obsequendo placere. Quin & si de inhonestioribus membris me esse sciam: sufficiat, quia quæ te constat à capite percepisse, per me est dignum egerere, nec te, me non egerere, quamvis minimum, Christi tamen sanguine redemptum. Nam nec dicit caput pedibus: non estis mihi necessarii, quoniam quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt, &, quæ putantur ignobiliora esse, his honorem abundatiorem circumdamus, &, quæ inhonestiora sunt nostra, majorem honestatem habent. Sic itaque creator noster ac dispensator cuncta dispensat, ut cum in altero alteri dona divina, quæ in se non percipit, possidenda tribuuntur, charitas cumuletur. Denique tunc bene multiformis gratia dispensatur: quando acceptum donum & eis, qui hoc non habent, creditur: quando propter eum, cui impenditur, datum putatur. Hoc Apostoli capitulum à nobis in parte præmissum, optimè novit prudentia charitatis vestræ hui rei congruere totum, & quicquid rummatim tetigi, te procul dubio nosce melius, latet nullum. Itaque hoc solum superest, quod & magnopere peto, ut præstes postulata, & si non pro me, saltem pro ipsa charitate divinitus impertita. Pro qua jubemur & nosse, & præstare omnia, & sine qua nihil sunt omnia. Sed & si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter, aut inutiliter potius effudi, quàm dixi: cuncta quæso benignè suscipias, cuncta ignoscas, cuncta ores, ut Deus ignoscat. Ergo, & hoc

hoc notesco, libros etymologiarum, quos à te Domino meo posco, & si detruncatos, corrososque jam à multis haberi. Inde rogo, ut eos mihi transcriptos integros, emendatos, & benè coaptatos digneris mittere, ne raptus aviditate in perversum cogar vitia pro virtutibus ab aliis sumere. Ego autem opto quamvis nullius egeas, & ultroneæ dicuntur putere merces, ut dignatio vestræ benignitatis imperet nobis, in id quod possumus, & valemus, tantum ut obsequio nostro utaris, immo charitate, quæ Deus est, perfruaris. His igitur expletis erunt mihi quæstiones de sacris divinisque paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret, si tamen & nobis jubes resplendere, & divinæ legis obscura reserare. Nec si ista, quæ peto, percepero, de illis silebo, sed viam reseras capiendæ fiduciæ. Cum in hac prima fronte non me confoderis stimulis verecundiæ, & ignaviæ meæ locum dederis veniæ, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non jusseris reprobare: quia ignominiosum valde videtur, ac vile: si nec dum satiatus quis charitate ab eo, quem amabat, invenitur se cedere. Obsequio autem meæ servitutis dependo jura salutis, & quæso pietatem santissimæ vestræ potestatis, ut pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuantem animam in malis, tuo intercessu lucreris, & ad portum tranquillitatis æternæ deducas, erutam à miseriis, & ab scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei. Ideo nec verbositatem cavi: & temeritatem fortassis incurri. Sed aut hoc, aut aliud agere debui, tantum ut quod noluisti per humilitatem, saltim tribuas per tumultuantem improbitatem. Ecce quantum audaciæ dedit mihi gratia vestræ benevolentiæ. Et ideo si quid in hoc displicuerit, sibi imputet, quæ tantùm amat, ut timorem tollat. Nam perfecta charitas foras mittit timorem. Speciali quoque gratia fretus speciali Domino, in quo vires sanctæ Ecclesiæ consistunt, suggero, ut quia Eusebius noster Metropolitanus decessit, habeas (1) misericordiæ curam. Et hoc filio tuo nostro Domino suggeras, ut utilem illi loco præficiat, cujus doctrina, & sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hunc autem filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendo, & tam de his, quæ hîc suggessimus, quæ etiam de hîs, quæ supra questi sumus, eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

Domino meo, & Dei servo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

1 TUÆ sanctitatis epistolæ me in urbe Toletana invenerunt. Nam permotus fueram causa concilii. Sed quamvis jussio Principis in itinere positum remeare me admonuisset, ego tamen quia propinquior eram præsentiæ ipsius, quàm regressioni, malui potius cursum itineris non intercludere. Veni ad præsentiam Principis, inveni præsentem diaconum tuum, per eum eloquia tua suscipiens, amplexus sum, & legi, & de salute tua Deo gratias egi: desiderio omni desiderans quamvis debilis, atque fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te, quia spes non confunditur per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris. Codicem etymologiarum cum aliis codicibus de itinere transmisi, & licèt inemendatum præ invaletudine, tamen tibi mo-

(1) Misericordiæ curam. *Veteres libri per compendium.*

modò ad emendandum statueram offerre, si ad destinatum concilii locum pervenissem. De constituendo autem Episcopo Tarraconensi non eam, quam petisti, sensi sententiam Regis? Sed tamen, & ipse adhuc ubi certius convertat animum, illi manet incertum. Peto autem, ut pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor, ut impetratu tuo deleantur delicta mea, & remittantur facinora. *Item manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine, & egregie frater.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
REGULA MONACHORUM.
PRÆFATIO.

PLURA sunt præcepta vel instituta majorum, quæ à sanctis Patribus sparsim prolata reperiuntur, quæque etiam nonnulli latiùs, vel obscuriùs posteritati composita tradiderunt: ad quorum exemplum nos hæc pauca vobis eligere ausi sumus, usi sermone plebejo, vel rustico, ut quàm facillimè intelligatis, quo ordine professionis vestræ votum retineatis. Præterea quisquis vestrum illam universam veterum disciplinam contendit appetere, pergat in quantum placet, & arduum illum limitem, atque angustum levigato cursu incedat. Qui verò tanta jussa priorum explere nequierit, in hujus limite disciplinæ gressus constituat, nec ultra declinandum disponat: ne dum declinatus appetit inferiora, tàm vitam, quàm nomen monachi perdat. Qua propter sicut illa præcepta priorum perfectum monachum reddunt ac summum: ita faciunt ista vel ultimum. Illa custodiant perfecti, ista sequantur post peccatum conversi.

CAPUT PRIMUM.
De Monasterio.

1 IMPRIMIS, fratres charissimi, monasterium vestrum [1] miram conclavis diligentiam habeat, ut firmitatem custodiæ munimenta claustrorum exhibeant: inimicus enim noster Diabolus, sicut leo rugiens, circuit ore patenti quærens unumquemque nostrum, quem devoret. Monasterii autem munitio tantùm januam extrinsecus habeat, unumquemque posti-

(1) *Justinian. constit. novill. 133. cap. 1. in fine* ἔστω δὲ ἀκριβεῖ θριγκίῳ περιπεφραγμένον τὸ μοναστήριον ὥστε μηδεμίαν ἔξοδον ἀλλαχόθεν πλὴν ἢ διὰ τῶν πυλίδων εἶναι.

ticum, per quem eatur ad hortum. Villa sanè longè remota debet esse à monasterio: nec vicinius posita aut labis inferat periculum, aut famam inficiat dignitatis. Cellulæ fratribus juxta Ecclesiam constituantur, ut possint properare quantocyus ad officium. Locus autem ægrotantium remotus erit à basilica, vel cellulis fratrum, ut nulla inquietudine, vel clamoribus impediantur. Cellarium monachorum juxta cœnaculum esse oportet, ut secus positum sine mora mensis ministerium præbeatur. Hortulus sanè intra monasterium sit inclusus, quatenus, dum intùs monachi operantur, nulla occasione exteriùs evagentur.

CAPUT II.

(1) *De Eligendo Abbate.*

1 ABbas interea eligendus est in institutione sanctæ vitæ duratus, atque inspectus patientiæ, & humilitatis experimentis, qui etiam per exercitium vitam laboriosam tolerans, ac transcendens ætatem adolescentiæ juventute sua senectutem tetigerit: cui etiam majores non dedignentur parêre, obedientes ei tam pro ætate, quàm etiam pro morum probitate. Iste enim se imitandum in cunctis operum exemplis exhibebit: neque enim aliquid imperasse cuique licebit, quod ipse non fecerit. Singulos autem hortamentis mutuis excitabit, adloquens cunctos, exhortans, vel ædificans in eis, si quid eorum vitæ pro uniuscujusque gradu prodesse perspexerit. Circa omnes quoque servans justitiam, contra nullum livore odii inardescens, omnes ex corde amplectens, nullum Conversum despiciens, paratus etiam quorundam infirmitati compati misericordia, Apostolum sequens, qui dicit: facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat pullos suos.

CAPUT III.

De Monachis.

1 MOnachis autem summopere studendum est, ut Apostolicam vitam tenentes, sicut in unum constituti esse noscuntur, ita cor habeant unum: nihil sibi proprium vindicantes, nec quantulumcunque amorem rei privatæ habentes, sed juxta exemplum Apostolicum, omnia communia habentes, in præceptis Christi fideliter permanendo proficiant. Patri honorem debitum referentes, erga seniores obedientiam, erga æquales incitamenta virtutum, erga minores boni exempli magisterium conservabunt. Nemo cæteris se judicans meliorem, sed inferiorem se omnibus deputans tantò humilitate clarescat, quantò plus cæteris culmine virtutum coruscat. Abstineat se etiam à furore: & à detractione parcat monachus linguam. Indecenter quoque, vel notabiliter non incedat, philargyriæ contagium, ut lethiferam pestem abhorreat, à turpibus verbis, vel otiosis linguam avertat, atque indesinenter cor mundum, labiaque exhibeat. Affectus quoque animi turpes ab intentione cogitationis abstergat, per compunctionem cordis in stadio se sanctæ meditationis exerceat. Torporem somni, atque pigritiam fugiat, vigiliisque, & orationibus sine intermissione intendat, gulæ concupiscentiam deprimat, atque abstinentiæ virtutibus semetipsum per studium domandarum libidinum affligat, domans jejuniis carnem, quantùm va-

(1) *Hoc caput penultimum est in codice Gotthico Ovetensi.*

valetudo corporis sinat, livore quoque invidiæ de fraternis profectibus nequaquam tabescat, sed quietus atque pacificus per amorem fraternæ dilectionis de cunctorum gaudeat meritis, iracundiæ perturbationem rejiciens, & patienter omnia sustinens, nulla tristitia, nullo temporali mœrore afficiatur, sed contra omnia adversa interiori gaudio fretus, ipsam postremo vanæ gloriæ laudem procul à se abjiciat, & Deo tantùm interiùs humili corde placere studeat, ut dum his virtutibus radiat, merito nomen suæ professionis retineat.

CAPUT IV.

De Conversis.

1 QUI renuntians seculo ad monasterium venerit, non statim in cœtum deligendus est monachorum. Vitam enim unicuique in hospitalitatis servitium tribus mensibus considerare oportet: quibus peractis ad cœtum sanctæ congregationis accedet: neque enim intus suscipi quemquam convenit, nisi priùs foris positus ejus humilitas, sive patientia comprobetur. Qui relicto seculo ad militiam Christi pia, & salubri humilitate convertuntur, omnia sua primùm aut indigentibus dividant, aut monasterio conferant. Tunc enim servi Christi liberum animum divinæ militiæ offerunt, quando à se spei secularis vincula cuncta præcidunt. Qui non rigida intentione convertuntur, citò aut superbiæ morbo aut vitio luxuriæ subduntur. Nequaquam ergo debent à tepore inchoare, qui mundo renuntiant, ne per ipsum teporem rursus in amorem seculi cadant. Omnis Conversus non est recipiendus in monasterio, nisi prius ipse scripto se spoponderit permansurum. Sicut enim ii, qui ad secularem promoventur militiam, in legionem non transeunt, nisi ante in tabulis conferantur: ita & ii, qui in spiritualibus castris cœlesti militiæ sunt signandi, nisi prius professione verbi, aut scripti teneantur, in numerum societatemque servorum Christi transire non possunt. Qui in monasterio prior ingreditur, primus erit in cunctis, gradu vel ordine: nec quærendum est, si dives, aut pauper, servus an liber, juvenis an senex, rusticus an eruditus: in monachis enim nec ætas, nec conditio quæritur, quia inter servi, & liberi animam nulla est apud Deum differentia. Qui tamen jugo alienæ servitutis adstrictus est, nisi Dominus vincula ejus dissolverit, nequaquam recipiendus est, scriptum est enim: quis dimisit onagrum, liberum? Et vincula ejus quis solvit? Onager enim liber dimissus monachus est sine dominatu, & impedimento seculi deserviens, & à turbis remotus. Tunc enim libera servitute Deo quisque famulatur, quando nullius carnalis conditionis pondere premitur. Ubi enim jam suave jugum, & leve onus Christi est, durum, & grave est portare servitium seculi. Qui aliquid habentes in seculo convertuntur, non extollantur, si de suis facultatibus quodcunque monasterio contulerunt: sed potius timeant, ne hi per superbiam eleventur, & pereant. Quibus melius esset, si divitias suas cum humilitate in seculo fruerentur, quàm ut jam pauperes effecti, de earum distributione elatione superbiæ extollantur. Hi, qui de paupertate in monasterio convertuntur, non sunt despiciendi ab eis, qui seculi divitias reliquerunt: quia apud Deum unius ordinis habentur omnes, qui convertuntur ad Christum: neque enim differt, utrùm ex inopi, vel servili conditione ad servitium Dei quisque venerit, an ex genero-

rosa & locuplete vita: multi enim ex plebejo censu documentis virtutum eximiis enitentes prælatiores nobilibus facti sunt, eosque virtutum excellentia prævenerunt: & qui erant conditione infimi, virtutis merito effecti sunt primi sapientes. (1) Nam propterea infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortes: & ignobilia mundi, & ea quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, evacuaret: ut non glorietur omnis caro coram illo. Qui ex paupertate ad monasterium veniunt, non extollantur in superbiam: quia se ibi æquales aspiciunt iis, qui aliquid in seculo videbantur: neque enim dignum est, ut ubi divites celsitudine deposita seculari ad humilitatem descendunt, ibi pauperes elatione mentis superbi efficiantur: qui oportet, ut deposita arrogantia humiliter sapiant, suæque paupertatis, & inopiæ memores semper existant.

CAPUT V.

De Opere Monachorum.

1 MOnachus semper operetur manibus suis ita, ut quibuslibet variis opificum artibus laboribusque studium suum impendat, sequens Apostolum, qui dicit: neque panem gratis manducavimus, sed in labore, & fatigatione nocte & die operantes: & iterum, qui non vult laborare, non manducet. Per otium enim libidines, & noxiarum cogitationum nutrimenta concrescunt: per laboris vero exercitium vitia nihilominus (2) elabuntur. Nequaquam debet monachus dedignari versari in opere aliquo monasterii usibus necessario. Nam Patriarchæ greges paverunt, & Gentiles Philosophi sutores, & sartores fuerunt, & Joseph justus, cui Virgo Maria desponsata extitit, faver ferrarius fuit. Siquidem & Petrus Princeps Apostolorum piscatoris officium gessit, & omnes Apostoli corporale opus faciebant unde vitam corporis sustentabant. Si igitur tantæ auctoritatis homines laboribus, & operibus etiam rusticanis inservierunt, quantò magis monachi, quos oportet non solùm vitæ suæ necessaria propriis manibus exhibere, sed etiam indigentiam aliorum laboribus suis reficere. Qui viribus corporis, & integritate salutis consistunt, si in opere otiosi sunt, dupliciter peccare noscuntur: quia non solùm non laborant, sed etiam alios vitiant, & ad imitationem suam invitant. Propterea enim quisque convertitur, ut Deo serviens laboris habeat curam: non ut otio deditus inertia pigritiaque pascatur. Qui si volunt lectioni vacare, ut non operentur: ipsi lectioni contumaces existunt, quia non faciunt, quod ibi legunt: ibi enim scriptum est, operantes suum panem manducent: & iterum, ipsi enim scitis, quomodo oportet imitari nos, quia non inquieti fuimus inter vos, neque panem gratis ab aliquo manducavimus, sed in labore, & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum gravaremus. Qui per infirmitatem corporis operari non possunt, humaniùs, clementiùsque tractandi sunt. Qui verò sani sunt, & fallunt, proculdubio dolendi atque lugendi sunt, quia non corpore, sed quod pejus est, mente ægroti sunt: qui etsi humanis oculis convinci non possunt, Deum tamen latere non possunt. Tales igitur aut ferendi sunt, si ægritudo latet: aut distringendi, si sanitas pateat. Monachi

(1) Nam propterea *cod. testimonio est usus libr. 2. de Off. cap. 15.*
(2) Elabuntur *ex Goth. al.* evelluntur.

chi operantes meditari, aut psallere debent, [1] ut carminis, verbique Dei delectatione consolentur ipsum laborem. Si enim seculares opifices inter ipsos labores amatoria turpia cantare non desinunt, atque ita ora sua in cantibus, & fabulis implicant, ut ab opere manus non subtrahant, quantò magis servi Christi: qui sic manibus operari debent, ut semper laudem Dei in ore habeant, & linguis ejus psalmis, & hymnis inserviant. Laborandum est enim corpore animi fixa in Deum intentione: sicque manus in opere implicanda est, ut mens non avertatur à Deo. Propriis autem temporibus oportet operari monachum, & propriis orationi, lectionique incumbere. Horas enim debet habere monachus congruas ad singula officia deputatas. Partes autem annui temporis suis quibusque operibus taliter deputantur. Æstate enim à manè usque ad horam tertiam laborare oportet: à tertia autem usque ad sextam lectioni vacare: dehinc usque ad nonam requiescere: post nonam autem usque ad tempus vespertinum iterum operari. Alio autem tempore, id est, autumno, & hyeme, sive vere à manè usque ad tertiam legendum: post celebrationem tertiæ usque ad nonam laborandum est: post refectionem autem nonæ aut operari oportet, aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. Quæcumque autem operantur monachi manibus suis, præposito deferant, præpositus autem principi monachorum: nihil operis apud fratrem remaneat, ne sollicitudinis ejus cura mentem ab intentione contemplationis avertat. Horti olera, vel apparatus ciborum propriis sibi manibus fratres exerceant: ædificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus servorum pertinebunt. Nullus monachus amore privati operis illigetur, sed omnes in communi laborantes patribus sine obmurmuratione obtemperare debent: ne forte murmurando pereant, sicut perierunt, qui in deserto murmuraverunt. Si enim illis parvulis adhuc in lege, & rudibus nequaquam indultum est, quantò magis iis, qui perfectionis legem perceperunt, non parcet, si talia gesserint.

CAPUT VI.

De Officio.

1 IN psallendis autem officiis ita erit discretio: dato enim legitimis temporibus signo ad horas canonicas, [2] festina cum properatione, omnes ad chorum occurrant, nullique ante expletum officium licebit egredi præter eum, quem necesitas naturæ compulerit. Recitantibus autem monachis, [3] post consummationem singulorum psalmorum prostrati omnes humi pariter adorabunt, celeriterque surgentes psalmos sequentes incipiant, eodemque modo per singula officia faciant. Quando celebrantur psalmorum spiritualia sacramenta, refugiat monachus risus vel fabulas: sed hoc meditetur corde, quod psallitur ore. In tertia, sexta, vel nona: tres psalmi dicendi sunt, responsorium unum, lectiones ex Veteri, Novoque Testamento, [4] duæ, deinde laudes, hymnus, atque oratio. In vespertinis autem officiis, [5] primò lucernarium, deinde psalmi duo, respon-

(1) Ut carminis *lib. 2. de Off. cap. 15*: canunt autem psalmos manibus operantes, & ipsum laborem, tanquam divino celeumate consolantur.

(2) *Festina cum properatione idem lib. 2. de Offi. cap. 15.* Conveniunt autem omnes frequenter nocte ac die festina cum properatione ad orationem.

(3) Post consummationem. *Vid. Cass. lib. 2. cap. 7.*

(4) Duæ deinde laudes. *Hoc est Alleluja, ut constat ex lib. 1. de Off. cap. 15.*

(5) Primo lucernarium. *Vid. ann. in Cass.*

ponsorius unus, & laudes, hymnus, atque oratio dicenda est. Post vespertinum autem congregatis fratribus oportet, vel aliquid meditari, vel de aliquibus divinæ lectionis quæstionibus disputare, conferendo piè & salubriter. Tantumque meditando, disputandoque immorari, quoad usque completorii tempus possit occurrere. Ante somnum autem, sicut mos est, peracto completorio, vale dictis invicem fratribus, cum omni cautela, & silentio requiescendum est, usque quo ad vigilias consurgatur. In quotidianis verò officiis vigiliarum primùm tres psalmi canonici recitandi sunt, [1] deinde tres missæ psalmorum, quarta canticorum, quinta matutinorum officiorum. In Dominicis vero diebus, vel festivitatibus Martyrum, solemnitatis causa singulæ super adjiciendæ sunt missæ. Verùm in vigiliis recitandis aderit usque in matutinis psallendi, canendique consuetudo, ut utroque modo servorum Dei mentes diversitatis oblectamento exerceantur, & ad laudem Dei sine fastidio affluentius excitentur. Post vigilias autem usque ad Matutinum requiescendum, aut aliquid perlegendum erit. Post Matutinum autem aut operandum aliquid, aut legendum, lectiones autem ex Novo, aut Veteri Testamento tempore officii quotidianis diebus recitentur. Sabbatho autem die, atque Dominico ex novo tantùm pronuntientur. Monachus autem corporis sanitate consistens, si vigiliis, vel quotidianis officiis defuerit, perdat communionem, si sanitas patet.

CAPUT VII.

De Collatione.

1 AD [2] audiendum in collatione Patrem tribus in hebdomada vicibus, fratres post celebrationem tertiæ, dato signo, ad collectam conveniant: audiant docentem seniorem instruentem cunctos salutaribus præceptis: audiant Patrem studio summo, & silentio, intentionem animorum suorum suspiriis, & gemitibus demonstrantes. Ipsa quoque collatio erit, vel pro corrigendis vitiis, instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad utilitatem cœnobii pertinentibus. Quòd si talia desunt, pro consuetudine tamen disciplinæ, nequaquam erit omittenda collatio, sed in præfinitis diebus, cunctis pariter congregatis, præcepta Patrum regularia recensenda sunt, ut qui nec dum didicerunt, percipiant, quod sequuntur: qui verò didicerunt, frequenti memoria admoniti, sollicitè custodiant, quod noverunt. Sedentes autem omnes in collatione tacebunt, nisi forte quem auctoritas Patris præceperit, ut loquatur.

CAPUT VIII.

De Codicibus.

1 OMnes codices custos sacrarii habeat deputatos, à quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos, semper post vesperam reddant. Primâ autem horâ codices singulis diebus [3] petantur: qui verò tardiùs postulat, nequaquam accipiat. De his autem quæstionibus, quæ leguntur, nec forte intelliguntur, unusquisque fratrum aut in col-

(1) Deinde tres missæ. *Vid. ann. in Cass.*
(2) Ad audiendum in coll. Patrem. *Ead. 2. de Off. cap. 15.*
(3) Petantur: expetantur. *Goth.*

collatione, aut post vesperam Abbatem interroget, & recitata in loco lectione, ab eo expositionem suscipiat, ita ut, dum uni exponitur, cæteri audiant. Gentilium libros, vel hæreticorum volumina monachus legere caveat: melius est enim eorum perniciosa dogmata ignorare, quàm per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.

CAPUT IX.

De Mensis.

1 TEmpore, quo refectionis debitum solvitur, claustra monasterii obserentur, (1) nec oculus extraneus interesse præsumat, ne quietem fraternam præsentia sua impediat. Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant. Qui autem ad mensam tardiùs venerit, aut pœnitentiam agat, aut jejunus ad suum opus, vel cubile recurrat. Nemo autem ad vescendum ibit, antequam ad vocandum omnes vox signi solita insonuerit. Refectorium pariter unum erit: ad singulas mensas deni convescentes resideant: reliqua turba parvulorum adsistent. Tempore convescentium fratrum, omnes disciplinæ gerant silentium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: cum silentio operantes suum panem manducent. Unus tamen in medio residens benedictione accepta de scripturis aliquid legat, cæteri vescentes tacebunt, lectionem attentissimè audientes, ut sicut illis corporalis cibus refectionem carnis præstat, ita mentem eorum spiritualis (2) sermo reficiat. Nullus ad mensas clamor excitetur, soli tantùm Præposito sollicitudo maneat in his, quæ sunt vescentibus necessaria. Abbas, citra languoris necessitatem, cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat: nec aliud, quàm cæteri, ne cultiùs, quàm quæ in communi consistunt, præparari sibi quidpiam expetat: sicque fit, ut, dum præsens est, omnia diligentiùs administrentur: & dum communia sunt salubriter & cum charitate sumantur. Æqualia quippe erunt mensura omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiendi sunt fratres. Quidquid præsens refectio dederit, omnes sine murmuratione percipiant: nec id desiderent, quod edendi voluntas appetit, sed quod naturæ necesitas quærit. Scriptum est enim: carnis curam ne feceritis in desideriis. Per omnem autem hebdomadam fratres viles olerum cibos, (3) ac pallentia utantur legumina. Diebus vero sanctis (4) inducant cum oleribus levissimarum carnium alimenta. Non erit usque ad satietatem reficiendum corpus, ne forte intereat animus: nam ex plenitudine ventris citò excitatur luxuria carnis. Qui autem appetitum edacitatis reprimit, sine dubio lasciviæ motus restringit. Tanta cum discretione reficiendum est corpus, ut nec nimia abstinentia debilitetur, nec superflua edacitate ad lasciviam moveatur. In utroque ergo temperantia adhibenda est: scilicet, ut & vitia carnis non prævaleant, & vis ad ministerium bonæ operationis sufficiat. Quicunque ad mensam residens à carnibus, vel vino abstinere voluerit, non est prohibendus: abstinentia enim non prohibetur, sed potius conlaudatur: tantum ne ex contemptu creatura Dei hu-

(1) Nec oculus extran. *Ex Gotth. al.* nec ullus extraneus.
(2) Sermo reficiat *vox* sermo, *non est in Gotth.*
(3) Pallentia legumina 2. *de Off. cap.* 12. Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant, pallentia tantùm legumina causa vocis sumebant, unde vulgo cantores fabarii dicti sunt.
(4) Inducant. *Ex Gotth. al.* interdum.

humanis concessa usibus execretur.[1] Nullum esui furtiva contaminatio polluat, aut impudens, vel privatus extra communem mensam appetitus: excommunicationis enim sententiæ subjacebit, qui vel occultè, vel extra ordinariam mensam aliquid degustaverit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum, qui ægrotat: qui enim tempus edendi antecesserit, subsequentibus pœnis abstinentiæ subjacebit. Sitienti, aut cujuspiam defectum patienti ante edendi tempus consulendum est, Abbate, vel Præposito ordinante, non tamen palàm, ne forte sitire, vel esurire alios cogat. Hebdomadarius solus cibos degustet, nec quis id alius audeat, nec sub occasione degustandi gulæ, vel gutturi satisfaciat. Laici ministri mensis monachorum nullatenus intererunt, nec enim poterit illis mensæ communis esse locus, quibus diversus est propositus. Monachi cum à mensa surrexerint, ad orationem omnes concurrant. Quod mensæ redundaverit, omni cura servatum egentibus dispensetur. In refectione monachorum à diebus Pentecostes usque ad autumni principium tota æstas interdiana prandia invitet, reliquum tempus suspendat prandia: cœna tantùm apponatur. In utrisque temporibus refectio mensæ tribus erit pulmentis olerum scilicet, & leguminum, &, siquid tertium fuerit, id est, pomorum. Ternis quoque poculis fraterna reficienda est sitis. In observatione autem Quadragesimali, sicut fieri solet post exemptum jejunium, pane solo, & aqua contenti omnes erunt, à vino quoque, & oleo abstinebunt.

CAPUT X.

De Feriis.

1 HÆ sunt feriæ monachorum, in quibus jejunia conquiescunt. In primis venerabilis dies Dominicus nomini Christi dicatus. Qui, sicut propter mysterium resurrectionis ejus solemnis est, ita & apud omnes servos ejus celebritatem convivii votivo gaudio retinebit. Item à primo die Paschæ usque ad Pentecostem, quinquaginta scilicet quotidianis diebus, jejunium à sanctis Patribus dissolutum est propter resurrectionem videlicet Christi, & adventum Spiritus Sancti: ut hi dies non in figura laboris, quod Quadragesimæ tempus significat, sed in quiete lætitiæ laxatis jejuniis celebrentur. Placuit etiam Patribus à die natalis Domini usque ad diem circuncisionis sollemne tempus efficere, licentiamque vescendi habere: non aliter & dies Epiphaniorum veteri regula reficiendi indulgentiam consequuta est: siquidem & dum quique fratrum[2] convertuntur, aut ex aliis monasteriis fratres visitandi gratia occurrunt, pro charitate adimplenda interrumpuntur jejunia. Præter hæc alia tempora liberè, libenterque cultui jejuniorum inserviant. Si qui autem monachorum prædictis temporibus jejunare disponunt, nequaquam prohibendi sunt: nam & multi antiquorum Patrum his diebus in eremo abstinuisse, nec aliquando jejunia solvisse leguntur, nisi tantum diebus Dominicis propter resurrectionem Christi.

CA-

(1) Nullum furtiva contaminatio. Cass. *lib.* 4. *cap.* 16. *Inter monachorum delicta numerat extraordinariam, aut furtivam refectionem.*

(2) Dum quisque fratrum convenerit. *Goth.*

CAPUT XI.

De Jejunio.

1 JEjuniorum autem hos dies potissimè veteres elegerunt. Primum jejunium Quadragesimæ quotidianum, in quo major abstinentiæ observantia manebit in monachis, quando non solùm à prandiis, sed etiam à vino, & oleo abstinent. Secundum jejunium interdianum post Pentecosten alia die inchoatum usque ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis scilicet diebus per singulas hebdomadas propter æstivos solis ardores jejunium celebratur. Tertium sequitur quotidianum jejunium, ab octavo Kalendas octobris usque ad natalem Dominicum, in quo quotidiana jejunia nequaquam solvuntur. Quartum item quotidianum jejunium post diem circumcisionis exoritur, peragiturque usque ad sollemnia Paschæ. Hi autem, qui vetustate corporis consumpti, aut teneræ ætatis fragilitate detenti sunt, non sunt quotidianis jejuniis exercendi, ne aut senescens ætas antequam moriatur deficiat; aut crescens, priusquam proficiat, cadat: & ante intereat, quàm bonum facere discat.

CAPUT XII.

De Habitu Monachorum.

1 CUltus vestium, vel indumentorum insignes monacho deponendi. Munitus debet esse monachus, non delicatus: sicut autem non oportet in monacho esse notabilis habitus, ita nec satis abjectus: nam prætiosa vestis animum ad lasciviam pertrahit, nimis vilis aut dolorem cordis parit, aut morbum vanæ gloriæ contrahit. Vestimenta non erunt æqualiter distribuenda omnibus, sed cum discretione, prout cujusque ætas, gradusque expostulat: ita enim Apostolos fecisse legimus, sicut scriptum est: erant illis omnia communia: & distribuebatur unicuique prout opus erat. Uniuscujusque fratris supplementum, vel indigentia inspiciatur: ut qui habent, contenti sint: & qui non habent, accipiant: nam habenti non dabitur, ut sit, unde egentibus distribuatur. Porro linteo non oportet monachum indui: orarium, [1] birros, planetas non est fas uti, neque indumenta, vel calciamenta, quæ generaliter cætera monasteria abutuntur. Ternis autem tunicis, & binis palliis, & singulis cucullis contenti erunt servi Christi, quibus superadjicietur melotes pellicea, mapula, manicæ quoque [2] pedules, & caligæ. His tantum contenti erunt, nihil præterea aliud præsumentes. Pedules autem utendi in monasterio, quamdiu hyemis coegerit violentia: sive dum fratres gradiuntur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem. Monachi autem in monasterio palliis semper operiantur, ut pro honestate tecti incedant, & pro ministerio operis expediti discurrant. Sanè si quis forte pallium non habet, humeris mapulam superponat. Nullus monachorum vultus curam gerat, per quem lasciviæ, & petulantiæ crimen incurrat, non est enim mente castus, cujus aut corporis cultus, aut impudicus extat incessus. Nullus monachorum comam nutrire debet: nam qui hoc imitatur, etsi ipsi hoc ad decipiendum homines per speciem simulationis non faciant, alios tamen scandalizant, ponentes offendi-

(1) Birros, planetas. *Vid. annot. in Cassian.*
(2) Pedules & caligas. *S. Benedictus in Regula cap. 55.* indumenta pedum pedules & caligas. *Smaragd.* Pedules modo dicimus calceos, caligas nos subtalares, vel soccos vocamus.

culum infirmis, & sanctum propositum usque ad blasphemiam perducentes. Tondere debet ergo iste, quando & omnes, immo & simul, ac pariter omnes. Nam reprehensibile est, diversum habere cultum, ubi non est diversus propositus.

CAPUT XIII.

De Stramentis.

1 Abbatem cum fratribus pariter in congregatione commorari oportet, ut communis conversatio & testimonium bonæ vitæ, & reverentiam præbeat disciplinæ. Fratres quoque omnes, si possibile est, in uno conclavi commorari decet. Quod si difficile fuerit, certè vel decem, quibus unus est præponendus decanus, quasi rector & custos. Speciosam, vel variam supellectilem monachum habere non licet, cujus stratus erit storia, & stragulum pelles lanatæ duæ, (1) galnapis quoque & facistergium, geminusque ad caput pulvillus. Per singulos menses Abbas, sive Præpositus lectulos cunctorum perspiciat, nequid indigeant fratres, nec superfluum habeant. Nocte, dum ad dormiendum vadunt, seu postquam quiescitur, unus alteri nemo loquatur. Duobus in uno lecto jacere non licet. In nocturnis tenebris nemo loquatur fratri, cui obviat. (2) Juncta autem nocte dormientium lucerna locum illuminet, ut depulsis tenebris testimonium pateat singularis quietis. Stratus monachi in nulla turpi cogitatione versetur, sed in sola contemplatione Dei: accubans & requiem corporis, & quietem habeat cordis, cogitationesque pravas à se repellat, bonas que amplectens: turpes à se rejiciat: nam animi motus imaginibus suis agitatur, & qualis vigilantis cogitatio fuerit, talis & imago per soporem occurrit. Qui nocturna illusione polluitur, publicare hoc Patri monasterii non moretur, culpæque suæ meritò hoc tribuat, & occultò pœnitentiam agat, sciens quia nisi præcessisset in eo luxus animi turpia cogitantis, non sequerentur sordidæ, atque immundæ pollutiones: quem enim prævenit cogitatio illicita, tentatio illum citò fœdat immunda. Qui nocturno delusus phantasmate fuerit, tempore officii in sacrarium stabit, nec audebit eadem die Ecclesiam introire, antequam sit lotus, & aquis, & lacrymis. In Lege quippe qui somno nocturno polluebatur, egredi jubebatur à castris, nec regredi priusquam ad vesperam lavaretur. Etsi illi in carnali populo ita faciebant, quid spiritualis servus Christi facere debet, qui magis contaminationem suam debet respicere, & longè ab altario positus mente, & corpore pertimescere, atque in figura aquæ, pœnitentiæ lacrymas adhibere, ut non solùm aquis, sed etiam fletibus studeat ablui, quod forte per culpam occultam immunda contaminatio polluit? Qui fornicationis tentamentis exæstuat, oret indesinenter, atque abstineat, nec erubescat confiteri libidinis æstum, quo uritur: quia vitium detectum cito curatur, latens verò quantò amplius occultatum fuerit, tantò magis profundiùs serpit, quod revera qui publicare negligit, curari minimè cupit.

CA-

(1) Galnapis quoque. *Smaragd. ad 55. Regul. S. Bened. Lena (inquit) species vestis est, quam nos tonxam dicimus, alii verò galnapem vocant, legitur quoque vox galnapis sine interpretatione 19. Etymolog. cap. 26.*

(2) Juncta autem nocte, &c. *Ex Gotth. al.* Lux autem nocte dormientium locum illuminet.

CAPUT XIV.

De Delinquentibus.

1 SI quis in aliquo levi delicto titubans oberraverit, semel atque iterum admonendus est: qui, si post secundam admonitionem nequaquam fuerit emendatus, congrua animadversione coërceatur. Peccantem autem nullus occultet: criminis enim est consensio post secundam admonitionem celare quempiam peccantem.

CAPUT XV.

De Sæpius peccante.

1 SI quis sæpiùs peccantem viderit, prius hoc uni, vel duobus demonstret fratribus, quorum testimonio possit convinci. Si negaverit, qui deliquit: peccatum palam commissum, palam est arguendum: ut dum manifestè peccans emendatur, ii, qui eum in malo imitati sunt, corrigantur. Sicut autem unius delicto sæpè multi pereunt, ita unius emendatione plerumque multi salvantur.

CAPUT XVI.

De Culpa indulgenda, vel culpati correctione.

1 QUI verò in fratrem peccaverit, si statim reminiscens ad veniam poscendam fuerit inclinatus, percipiat ab eo indulgentiam, cui ignoscitur intulisse injuriam. Qui autem non petit, aut non ex animo poscit: in collationem deductus juxta excessum injuriæ congruæ subjaceat disciplinæ. Qui sibi invicem convicia objiciunt, si iterum invicem sibi celeriter laxando ignoscunt, hi ab alio judicandi non sunt: quia pariter sibi veniam dare festinaverunt: si tamen excedere in semetipsos frequentiùs non præsumant. Qui sponte culpam confitetur, quam gessit, veniam promereri debet, quam expetet. Oretur igitur pro eo, eique confestim, si levis culpa est, postulata indulgentia præbeatur. Qui pro gravi vitio sæpe excommunicatus emendari neglexerit, tamdui damnationi subjaceat, quousque vitia inolita deponat, ut quem semel inlata animadversio non coërcuit, frequens severitas censeat emendandum. Quamvis frequentium, graviorumque vitiorum voragine sit quisquam immersus, non tamen est à monasterio projiciendus, sed juxta qualitatem coërcendus: ne forte qui poterat per diuturnam pœnitudinem emendari, dum projicitur, ore Diaboli devoretur.

CAPUT XVII.

De Delictis.

1 DElicta autem aut gravia sunt, aut levia. Levioris culpæ reus est: qui otiosus esse dilexit, qui ad officium, vel ad collationem, vel ad mensam tardius venerit, qui in choro horis riserit, fabulisve vacaverit: qui relicto officio, vel opere extra necessitatis causam foras discesserit: qui torporem aut somnum amaverit: qui sæpius juraverit: qui multiloquus fuerit: qui ministerium cujuslibet operis idjunctum sibi sine benedictione susceperit, aut perfecto opere benedictionem minimè postulaverit: qui injunctum opus negligenter, vel tardius expleverit: qui casu aliquid fregerit: qui damnum rei parvæ intulerit: qui codicem negligenter usus fuerit: [1] qui alicubi ad momentum secesserit: qui

(1) *Cass lib.* 4. *cap.* 16. Si ad punctum temporis uspiam secesserit *& paullò post*: si epistolam cujusque suscipere, si rescribere sine Abbate suo tentaverit.

qui occultè ab aliquo litteras, vel quodlibet munus acceperit: vel epistolam suscipiens sine Abbatis consensu rescripserit: vel quemlibet parentum, seu secularium sine jussu Senioris, aut viderit, aut cum eis locutus fuerit: qui Seniori inobediens fuerit:[1] qui contumaciter Seniori responderit: qui erga Seniorem linguam non represserit, qui lascivus in lingua fuerit: qui inhonestè incesserit: qui jocaverit: qui satis riserit:[2] qui cum excommunicato locutus fuerit, oraverit, aut comederit: qui illusionem nocturnam Patri non patefecerit. Hæc igitur, & his similia triduana excommunicatione emendanda sunt. Graviori autem culpæ obnoxius est, si temulentus quisquam sit, si discors, si turpiloquus, si fœminarum familiaris, si seminans discordias, si iracundus, si altæ, & erectæ cervicis, si mente tumidus, vel jactanti incessu immoderatus, si detractor, si susurro, vel invidus, si præsumptor rei peculiaris,[3] si pecuniæ contagio implicitus, si aliquid præter regularem dispensationem superfluum possidens, si fraudator rei acceptæ; aut commissæ sibi, aut minus commissæ. Inter hæc, si de rebus secum allatis extulerit, vel de iis per inobedientiam murmuraverit, si falsum dixerit, si contentiones, vel rixas amaverit, si manifestum convicium fratri intulerit, si personam innocentem falso crimine maculaverit, si contumaci animo Seniorem despexerit, si rancorem adversus fratrem tenuerit, si peccanti in se & postea supplicanti veniam non concesserit, si cum parvulis jocaverit, riserit, vel eos osculatus fuerit, si cum altero in uno lecto jacuerit, si rei majoris damnum intulerit, si furatus fuerit, si perjuraverit, si extra communem mensam privatim, vel furtim quidpiam sumpserit, si alicubi extra consultum Præpositi, vel Abbatis discedens medio die, vel amplius commoratus fuerit, si, ut otiosus sit, falsam infirmitatem prætenderit. Hæc, & his similia juxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda sunt, & flagellis emendanda: ut qui gravius peccasse noscuntur, acriori severitate coerceantur: consideratis tamen personis; qui sint humiles, quive superbi.

CAPUT XVIII.

De Excommunicatione.

1 SAtisfactio delinquentium hæc est, in officio fratribus constitutis, peracto pœnitentiæ tempore, vocatus is, qui excommunicatus est, solvet statim cingulum[4] humique extra chorum prostratus jacebit agens pœnitentiam, quousque expleatur celebritas: cumque jussus fuerit ab Abbate de solo surgere, ingrediensque in chorum, data oratione pro eo ab Abbate, & respondentibus cunctis amen, surgat, atque ab omnibus pro negligentia veniam poscat, adepturus indulgentiam post hujus emendatoriæ satisfactionis censuram. In minori verò ætate constituti non sunt coercendi sententia excommunicationis, sed pro qualitate negligentiæ congruis affligendi sunt plagis: ut quos ætatis infirmitas à culpa non revocat, flagelli disciplina compescat. Excommunicati autem ab iis locis, quibus fuerint constituti an-

(1) *Cassian. ibid.* Si superfluo, si duriùs, si contumacius responderit.
(2) *Cass.* Si oraverit cum eo, qui est ab oratione suspensus.
(3) *Cass.* Philargyriæ contagio affectus, atque possessio rerum superfluarum.
(4) Humique extra chorum prostrat. *Ex Gotth. Cass. lib.4. cap.16.* cunctis in synaxi fratribus congregatis, tandiu prostratus in terra veniam postulabit, donec orationum consummetur sollemnitas, impetraturus eam, cum jussus fuerit Abbatis judicio de solo surgere.

ante pœnitentiæ tempus expletum prohibeantur progredi. Ad excommunicatum nulli licebit ingredi citra imperium Senioris. [1] Cum excommunicato neque orare, neque loqui cuilibet licebit. Cum excommunicato nulli penitus vesci liceat, ne ipsi quidem, qui alimenta victui præbet. Si excommunicatio biduana fuerit, excommunicato nihil alimenti præbendum est: certè si plurimorum dierum illata fuerit communionis suspensio, sola panis & aquæ in vespertinum erit adhibenda refectio. Excommunicatis præter hyemis violentiam [2] cubile humus erit, stratum, sive storia: amictus autem, tegmen rasum, aut certe cilicium: calciamentum, aut sparteæ aut quodlibet genus solearum. Excommunicandi potestatem habeant Pater monasterii, sive Præpositus: reliqui autem excessus monachorum in collectam Abbati, vel Præposito deferentur, ut is, qui deliquisse cognoscitur, competenti severitate coërceatur.

CAPUT XIX.

De Familiari vita.

1 MOnachi in communi viventes nihil peculiare sibi facere audeant: neque in suis cellulis quidquam quod ad victum, vel habitum, vel ad quamlibet rem aliam pertineat, sine regulari dispensatione Abbatis possidere præsumant. In Pentecoste autem, quæ est dies remissionis, omnes fratres sub divina professione se alligent, nihil peculiare apud conscientiam suam habere. Si quod à parentibus, vel extraneis munus cuilibet monacho fuerit directum, in conventum fratrum redactum sit, ut cui necesse erit, præbeatur. Monachus enim quidquid acquirit, non sibi, sed monasterio acquirit. Nullus peculiariter separatam sibi ad habitandum cellulam expetat, in qua privatim à cœtu remotus vivat, præter eum, qui fortasse morbo vel ætate defessus, & hoc ex consultu Patris monasterii promeruerit. Cæteri verò, quibus nec languor, nec senectus inest, in sancta societate communem vitam, & conversationem retinebunt. Nullus separatam cellulam à cœtu remotus sibi expetet, in qua [3] subsidio reclusionis, aut instanti, otio, aut latenti vitio serviatur, & maximè [4] vanæ gloriæ, aut mundialis opinionis famæ. Nam plerique proinde reclusi latere volunt, ut pateant; ut qui viles erant, aut ignorabantur foris positi, sciantur, atque honorentur inclusi. Nam revera omnis: qui propter vitæ quietem à turbis discedit, quantò magis à publico separatur, tantò minus latet. Oportet ergo tales in sancta societate commorari, atque sub testimonio vitam suam transigere, ut si quid in eis vitiorum est, dum non celatur, curetur: si quid verò virtutum, ad imitamentum proficiat aliorum, dum humilitatis eorum exempla alii contuentes, erudiuntur. Non est præsumendum sine conscientia Abbatis egenis, vel quibuslibet conferre de eo, quod regulari dispensatione noscitur monachus possidere: nec cum alio fratre quippiam commutare, nisi Abbas vel Præpositus illi jusserit, nulli licebit: nec habebit quispiam præter illa, quæ communi monasterii lege concessa sunt de rebus monasterii. Abbati, vel monacho monasterii servum non licebit facere liberum, qui enim

(1) *Smaragdus. cap.* 26. Hinc Isidorus ait: Cum excommunicato, neque orare neque loqui cuiquam licebit, cum excommunicato nulli penitus vesci liceat, ne ipsi quidem, qui alimentum victui prabet.
(2) Cubile humus. *Smaragd.* Lectus eorum ait nuda humus, aut certè storia, id est, matta super humum.
(3) Subsidio reclusionis. *Ex Gotth. al.* sub studio reclusionis.
(4) Vanæ gloriæ incurrat. *In Gotth. una plus voce.*

enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non debet. Nam sicut seculi leges sanxerunt, non potest alienari possessio, nisi à proprio domino: ita & omne, quod in monasterio in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiendum. Eadem pecunia in tribus partibus dividenda est: quarum erit una pro infirmis, & senibus, & pro aliquo coemendo in diebus sanctis [1] cultius ad victum fratrum: alia pro egenis: tertia pro vestimentis fratrum, & puerorum, vel quibusque ad necessitatem monasterii coemendis. Quas tres partes custos sacrarii percipiat: ac præcipiente Abbate, sub testimonio Præpositi, vel seniorum de singulis partibus pro suis [2] necessariis causis expendat.

CAPUT XX.

Quid ad quem pertineat.

1 AD Præpositum autem pertinet sollicitudo monachorum, actio causarum, cura possessionum, satio agrorum, plantatio, & cultura vinearum, diligentia legum, constructio ædificiorum, opus carpentariorum, sive fabrorum. Ad custodem sacrarii pertinet cura, vel custodia templi, signum quoque dandi in vespertinis nocturnis officiis, vel vestes suere, ac vasa sacrorum, codices quoque, instrumentaque cuncta, oleum in usum sacrarii, ceram ad luminaria. Iste à vestiario monasterii suscipiet acus: etiam & filia diversa pro consuendis vestibus fraternis habebit, & omnibus, ut necesse est, ministrabit. Ad hunc quoque pertinebit aurum atque argentum, cæteraque fracta æris, ferrique metalla, ordinatio quoque lineariorum, fullonum, calceariorum, atque sartorum. Ad janitorem pertinebit cura hospitum, denuntiatio advenientium, custodia exteriorum claustrorum. Ad eum, qui cellario præponitur, pertinebit sollicitudo eorum, quæ in promptuario sunt: iste præbet hebdomadariis quidquid necessarium est victui monachorum, hospitum, & infirmorum: isto præsente dispensatur ea quæ mensis deferenda sunt: is etiam quicquid residuum fuerit, pro pauperum usibus conservabit, huic quoque hebdomadarius expleta hebdomada vasa sibi tradita exhibebit, ad perspiciendum utique, si negligentius habita sunt, & ad denuo succedentem hebdomadarium coram isto tradentur. Ad hunc quoque pertinent horrea, greges ovium, & porcorum, lana, & linum, de [3] area sollicitudo, cibaria administrandi pistoribus, jumentis, bobus, & avibus, industria quoque calciamentorum, cura pastorum, seu piscatorum. Ad hebdomarium pertinet cura ferculorum, administratio mensarum, signum dandi in diurnis officiis, sive in collatione, vel in collecta post solis occubitum. Ad hortulanum quoque pertinebit munitio, custodiaque hortorum, alvearia apum, cura seminum diversorum, ac denuntiatio quid, & quando oporteat in hortis seri, sive plantari. Ars autem pistoria ad laicos pertinebit: ipsi enim triticum purgent, ipsi ex [4] more molant: massam tantumdem monachi conficiant, & panem sibi propriis manibus ipsi faciant. Porrò pro hospitibus, vel infirmis laici faciant panes. Instrumentorum, & ferramentorum cus-

(1) Cultibus *Gotth. supra cap. 9.* Nec cultius quàm quæ in communi consistunt, *neutro tamen modo satis integer videtur locus.*
(2) Necessitatis *Ex Cotth. al.* necessariis.
(3) Arena. *Ex Gotth. al.* Ex arca.
(4) Ex more. *Ita Gotth. & Smaragd. al.* Ex mole.

custodia, ad unum, quem Pater monachorum elegerit, pertinebit: qui ea operantibus distribuat, receptaque custodiat. Et licèt hæc cuncta specialiter singulis maneant distributa, omnia tamen à Patre ordinata ad curam Præpositi pertinebunt. Ad custodiendam autem in urbe cellam unus senior, & gravissimus monachorum cum duobus parvulis monachis constituendus est, ibique si culpa caret, convenit eum perpetim perdurare. Porrò cura nutriendorum parvulorum pertinebit ad virum, quem elegerit Pater, sanctum, sapientemque, atque ætate gravem, informantem parvulos non solùm studiis litterarum, sed etiam documentis, magisterioque virtutum. Cura peregrinorum, vel pauperum eleemosyna pertinebit ad eum, cui dispensationis potestas commissa est. Iste quod habet, tribuat, & communicet, in quantum potest, non ex tristitia, aut necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus.

CAPUT XXI.

De Infirmis.

1 CUra infirmorum sanæ sanctæque conversationis viro committenda est, qui pro eis sollicitudinem ferre possit, magnaque cum industria præsto faciat, quidquid imbecillitas eorum exposcit. Ipse autem sic ægrotis deserviet, ut de sumptibus eorum vesci non præsumat. Ægrotis delicatiora sunt præbenda alimenta, quousque ad incolumitatem perveniant. Postquam salutem receperint, ad usum pristinum revertentur. Infirmi autem, pro eo quod delicatius aguntur, fortiores inde nequaquam scandalizentur: qui enim sani sunt, infirmos tolerare debent: qui autem infirmi sunt, sanos & laborantes anteponendos sibi non dubitent. Nullum oportet, vel veram corporis infirmitatem celare, vel falsam prætendere. Sed qui possunt, Deo gratias agant, & operentur: qui verò non possunt, manifestent suos languores, humaniusque tractentur. Sub prætextu infirmitatis nihil peculiare habendum est, ne lateat libido cupiditatis sub languoris specie. Lavacra nulli monacho adeunda studio lavandi corporis, nisi tantummodo propter necessitatem languoris, & nocturnam pollutionem. Nec differendum est propter medelam, si expedit: nec murmurandum est, quia non fit pro appetitu voluptatis, sed pro remedio tantùm salutis.

CAPUT XXII.

De Hospitibus.

1 ADvenientibus hospitibus prompta, atque alacris susceptio est adhibenda: scientes ob hoc in novissimum consequi retributionem. Sicut enim Dominus dicit: Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit illum, qui misit me: qui recipit Prophetam, in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet: & qui potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine meo, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et licet omnibus hospitalitatis bonum cum gratia oporteat referri: uberior tamen monachis deferenda est honorificentia hospitalitatis. Præbeantur eis habitacula, laventur eorum pedes, ut præceptum Dominicum impleatur: congruis etiam sumptibus eiisdem humanitatis gratia præbeatur.

CA-

CAPUT XXIII.

De Prophectione.

1 NUllus monachus inconsulto Abbate audeat uspiam progredi, nec aliquid præsumere sine imperio ejus, seu Præpositi. Si quando Abbas, vel Præpositus alicubi proficiscuntur, ille ferat fratrum sollicitudinem, qui est Præpositus secundus in ordine. Nullus propinquum, vel extraneum, hospitem, vel monachum, familiarem, seu parentem videre absque imperio Senioris, neque sine jussu Abbatis quisquam accipere Epistolam, vel dare cuiquam præsumat. Quando fratres foras proficiscuntur, vel redeunt, congregatis omnibus in Ecclesia, benedictionem accipiant. Eodemque modo hebdomadarius, vel quilibet rerum dispensatores: sed dum pro necessitate aliqua monasterii diriguntur, duo fratres spirituales, ac probatissimi eligantur. Adolescentuli autem, vel nuper conversi à tali ministerio removendi sunt: ne aut infirma ætas carnis desiderio polluatur, aut rudis conversatio ad seculi desiderium revertatur. Monachus, dum ad aliquod monasterium mittetur visitandum, quamdiu cum eis fuerit, ad quos destinatus est, ita eum ibi oportet vivere, sicut reliquum cœtum sanctorum videt, propter scandalum scilicet, & perturbationem infirmorum.

CAPUT XXIV.

De Defunctis.

1 TRanseuntibus de hac luce fratribus, antequam sepeliantur, pro dimittendis eorum peccatis, sacrificium Domino offeratur. Corpora fratrum uno sepelienda sunt loco, ut quos viventes charitatis tenuit unitas, morientes unus locus amplectatur. Pro spiritibus defunctorum altera die post Pentecosten sacrificium Domino offeratur, ut beatæ vitæ participes facti, purgatiores corpora sua in die resurrectionis accipiant. Hæc igitur, ò servi Dei, & milites Christi contemptores mundi, ita vobis custodienda volumus, (1) ut majora præcepta potius servetis. Suscipite igitur inter illa, & hanc admonitionem nostram, humili corde custodientes quæ dicimus, libenter sumentes quod dispensamus: quatenus & vobis de fructu operis sit gloria, & nobis pro ipsa admonitione postulata proveniat venia. Deus autem omnipotens custodiat vos in omnibus bonis, & quomodo cœpit, sic & confirmet gratiam suam in vobis. Amen.

DI-

(1) Et majora præcepta Patrum, per omnia observentur. *Gotth. sed non convenit cum præfatione.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

DE CONFLICTU *VITIORUM, ET VIRTUTUM.*

LIBER.

1 APOSTOLICA vox clamat per orbem, atque in procinctu fidei positis, ne securitate torpeant, dicit: omnes, qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Et ecce, quia Christianitas etiam in suis principibus jam religiosa, jamque fidelis est, desunt piè viventibus in Christo Jesu vincula, verbera, flagella, carceres, equulei, cruces, & si qua sunt diversorum genera tormentorum; quomodo ergo verum erit, quod per Apostolum sonuit, ut omnes piè viventes persequutionem patiantur? An forte nemo pacis tempore vult piè vivere in Christo Jesu, & ideo desunt ista? Quis hoc, vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia non specialis quorundam, sed generalis omnium persequutio debet intelligi. Et quidem sunt multi intra sinum matris Ecclesiæ constituti, qui piè viventes in Christo, contumeliis afficiuntur, opprobriis, injuriis, derisionibusque lacessuntur. Ista verè est illa generalis persequutio, quam Apostolus omnes piè viventes in Christo pati descripsit? Non facilè dixerim, cum sint quidam religiosi, quibus nemo pravorum audeat in faciem derogare. Alia ergo intelligenda est, quæ immanior, & magis noxia est, quam non mortalis intorquet severitas, sed vitiorum gignit adversitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra veram religionem simulatio, contra subjectionem pugnat contemptus, contra Domini timorem inanis gloria, contra fraternam congratulationem invidia, contra dilectionem odium, contra libertatem justæ correptionis detractio, contra patientiam ira militat, contra mansuetudinem protervia, contra satisfactionem tumor, contra spirituale gaudium seculi tristitia, contra virtutis exercitium torpor, vel ignavia, contra firmam stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiduciam desperatio, contra mundi contemptum cupiditas, contra misericordiam obduratio, contra innocentiam fraus, vel furtum, contra veritatem fallacia, atque mendacium, contra ciborum parsimoniam ventris ingluvies, contra moderatum mœrorem inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, contra carnis integritatem immunditia, atque luxuria, contra cordis munditiam spiritualis fornicatio, contra amorem patriæ cœlestis appetitus seculi præsentis opponens semet immergit: quid aliud, quàm crudelis piè viventium persequutio adversus conglobatas virtutum acies desævit? O quàm dirus, ò quàm amarus est superbiæ congressus, quæ Angelos de cœlo projecit, homines de Paradiso eliminavit; cujus exercitus, atque armorum conflictus, vitia sunt, quæ breviter comprehensa tetigimus. Sed videamus, qualiter castra

tra cœli, & inferni dimicent: arma Christi, & Diaboli collisa decertent.

Dicit superbia.

1 CErtè multis, immo etiam penè omnibus melior es verbo, scientia, divitiis, honoribus, & cunctis, quæ vel carnalibus, vel spiritualibus suppetunt, charismatibus: cunctos ergo, despice, cunctis temetipsum superiorem ostende.

Humilitas vera respondet.

1 MEmento, quia pulvis es, quia cinis es, quia putredo, & vermis es, quia & si aliquid es, nisi tantò te humiles, quantò magnus es, perdes omnino quod es. Nunquid tu altior, quàm primus Angelus? Nunquid tu splendidior in terra, quàm Lucifer in cœlo? Quod si ille de tanta sublimitate per superbiam cecidit, quomodo tu ad cœlestem celsitudinem superbiens de imis conscendes; qui illa, quamdiu hîc vivis, conditione teneris, de qua per quemdam sapientem dicitur, corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem? Quàm densissimis putamus in terra superbiæ tenebris lutum nostrum involvi, si potuit in cœlo stellá, quæ mane oriebatur, lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius lucem veritatis dicentem: qui sequitur me (inquit) non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. In quo autem ipsa esset sequenda, alibi præmonuit dicens: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris. Audi tumor superbiæ, audi dicentem ad hæc humilitatis magistrum: omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur: & illud, super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos? Audi, quid etiam de illa Apostolus dicat, qui te ad sectandam humilitatem invitat. Ait enim: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus, ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Si ergo tanta humilitate se deprimit divina majestas, quomodo superbire in aliquo debet humana infirmitas?

Inanis gloria dicit.

1 AGE bonum, quod vales: ostende cunctis bonum, quod agis: ut bonus dicaris, ut sanctus & venerabilis ab omnibus prædiceris: ut tanquam Dei electus noscaris: ut nemo te contemnat, nemo te despiciat, sed universi debitum tibi honorem persolvant.

Timor Domini respondet.

1 SI quid boni aliquando agis, non pro transitoriis, sed pro æternis id honoribus age. Absconde quod facis, in quantum potes: quod si ex toto non vales, sit in corde tuo occultandi voluntas; & non erit de ostentatione ulla temeritas, nec criminis erit aliquando manifestare, quod semper vis celatum habere. Sic denique duas Redemptoris sententias, sibi quasi contrarias, videberis adimplesse, quibus dicitur, faciente te eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, sed eleemosyna tua sit in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi: &, videant vestra ope-

opera bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cave prorsus, ne illa sententia tibi conveniat, qua de hypocritis dicitur: omnia opera sua faciunt, ut beatificentur ab omnibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Attende tibi in cunctis, quæ agis, ne cenodoxiæ elatione pulsatus cum his, qui etiam de miraculorum signis gloriabantur, audias: videbam Satanam sicut fulgur descendentem de cœlo: sed time: nam scriptum est: Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium, & longitudinem dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur: & infra: radix sapientiæ timere Dominum, & rami illius longitudo dierum.

Simulatio suggerit.

1 QUia nihil boni in abscondito facis, ne à cunctis cognitus detesteris, finge te foris, quod intus esse non appetis.

Vera religio respondet.

1 NEquaquam omnino id agas, sed magis satage bonus fieri, quod non es: nam ostendere hominibus, quod non es, quid aliud, quàm damnatio est? Memor esto itaque quod dicitur. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis, quod de foris est calicis, & paropsidis, intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Pharisæe, ecce munda priùs quod intus est calicis, & paropsidis, ut fiat mundum, quod deforis est. Itemque illud, quod in Evangelio inculcando repetitur: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: sic & vos de foris quidem apparetis hominibus justi, intus autem pleni estis hyprocresi, & iniquitate: Nec non & illud, quod de talibus scriptum est, venient ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Elatio objicit.

1 QUalis es tu, ut pejoribus obtemperes? Deterioribus famulatum exhibeas? Te magis, quàm illos decuerat imperare, qui tibi non possunt ingenio, vel industria, aut viribus coæquari. Obtempera igitur imperio Dei: & non sit tibi ulterius cura de aliquo.

Beata autem submissio respondet.

1 SI Dei obtemperandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio: ipse enim dicit, qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Ita (inquit) oportet, sed si talis qui imperat esset: non est talis, per quem Deus imperet. Sed Apostolus contra, non est potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: quales enim esse debeant hi, qui imperant, non est subditis discutiendum. Et quidem primis Ecclesiæ pastoribus Dominus dicit, scitis, quia reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem exercent inter eos, benefici vocantur: vos autem non sic, sed qui vult in vobis esse major, erit omnium servus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis: sed tamen qu ia non

non omnes tales futuros prævidit, subjectorum omnium personas in discipulis assumens, præmonuit dicens: super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite: quæ autem faciunt, facere nolite.

Invidia dicit.

1 IN quo illo, vel illis minor es? cur ego eis vel æqualis, vel superior non es? Quanta vales, quæ ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent.

Fraterna congratulatio respondet.

1 SI cæteros virtutibus antecellis, tutiùs in loco infimo, quàm in summo semetipsum conservas, sæpe enim de alto pejor fit ruina: quod si tibi, ut asseris, quidam superiores, vel æquales sunt, quid te lædit? Quid tibi nocet? Cave prorsus, ne dum aliis locum invides celsitudinis, illum imiteris, de quo scriptum retines: invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum, imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

Odium dicit.

1 ABsit, ut illum ames, quem in omnibus contrarium habes, qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te conviciis exasperat, qui tibi peccata tua improperat, qui te dictis, operibus, atque honoribus semper præire festinat? Nisi enim tibi invideret, nequaquam se ita præferret.

Dilectio respondet.

1 NUnquid, quia hæc, quæ narras odio habenda sunt in homine, propterea non est amanda Dei imago in homine? Sicut Christus, qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & ante crucis tormentum admonuit dicens: diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri, qui in cœlis est: & sicut per Salomonem, & Apostolos dicitur: si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus? Cui sententiæ Apostolus ex proprio subjunxit dicens, noli vinci à malo, sed vince in bono malum: quod contra de his, qui fratres odisse noscuntur, per Joannem dicitur: qui odit fratrem suum homicida est: &, scitis; quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem: & rursum, qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est usque adhuc, & nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. At (inquis) sufficit mihi, quòd amantes me diligo? Sed Dominus è contrario: si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quàm mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Quid tu ad hæc objicere vales? Certe, qui odit fratrem suum, manet in morte: & qui diligit in Deo manet, & Deus in eo: omnem ergo amaritudinem fellis evome, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedinem sume: nihil enim suavius, nihil illa beatius est, Deus (inquit Joannes) charitas est: & egregius prædicator: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Un-

Unde neque immeritò delictorum facinora tegere dicitur: sicut scriptum est, universa delicta operit charitas.

Detractio dicit.

1 QUis poterit sustinere? Quis silentio tegere? Quanta ille, vel ille prava committit, nisi forte qui consentit?

Libertas justæ correptionis respondet.

1 NEC tacenda sunt mala proximi, nec consentienda, sed charitate fraterna in faciem proximus est redarguendus, non autem occultè detrahendus. Quod si objicitur, idcirco fratrem coram oculis increpare nolle, ne exasperatus non correptione proficiat, sed magis ex corruptione scandalum sumat: occurrit scriptura divina, & versa vice hoc magis scandalum esse denuntiat, dicens: Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Majus enim scandalum sumit, qui sibi detrahentem intelligit, quàm qui corripientem sustinet, & quia nonnunquam errata delinquentium ad tempus silentio tegenda sunt, ut aptiori tempore corrigantur, subjungitur: hæc fecisti, & tacui. Ne autem ex hoc discreto silentio detractores sibi plauderent, qui, dum semper occultè derogare malunt, nunquam in apertam increpationem prosiliunt: adhuc subinfertur: Existimasti iniquè, quòd ero tibi similis, ac si diceretur; iniquum est cogitare, ut inde detractori similis appaream: unde ad tempus reticens, nec derogans, locum apertæ correptionis expecto, unde & protinus subditur: Arguam te, & statuam contra faciem tuam: veluti diceretur, non in occulto, ut est tua consuetudo, sed in aperto, ut est mea sollicitudo, aptum corripiendi tempus expectans, peccatorem arguam, & ejus delicta contra faciem illius statuam. At (inquis) non odi, sed amo, quem ita in absconditis dijudicans reprehendo. Immo magis hunc odis, & non diligis: unde detrahis, & non corrigis. Quàm sit autem detestanda obtrectatio proximi, plerisque in locis scriptura divina testatur; unde est illud: detrahentem adversus proximum suum occultè, hunc persequebar; & illud: Qui detrahit fratri, detrahit legi: illudque Qui detrahit fratri, eradicabitur: nec non & illud Apostoli Pauli: Videte, ne dum invicem mordetis, ab invicem consummamini.

Ira dicit.

1 QUÆ contra te aguntur, æquanimiter ferri non possunt, immo patienter tolerare peccatum est: quia si non eis cum magna exasperatione resistitur, contra te deinceps sine mensura cumulabuntur.

Patientia respondet.

1 SI passio Redemptoris ad mentem reducitur, nihil tam durum est, quod non æquo animo toleretur. Christus enim (ut ait Petrus) passus est pro nobis; nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus: ipse autem dicit: Si patremfamilias Belzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus: si me persequuti sunt, & vos persequentur. Sed quanta sunt in comparatione passionum illius, quæ patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit: & nos miseri ad nostram con-

confusionem uno sermone fatigamur, uno verbo dejicimur. Et quid agimus de eo, quod dicitur: Si non compatimur, nec conregnabimus? Quapropter retudendi sunt iræ stimuli, & ejus metuenda damnatio: unde scriptum legimus: Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio, qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Ibi tamen remedium invenitur ex eo, quod subditur: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum: Ac si apertè diceretur, nec in corde tacitam precem effundas, nisi prius offensum proximum satisfaciendo, ad lenitatis mansuetudinem perducas: munus enim nostrum est oratio nostra, altare verò nostrum est cor. Ille autem, qui hoc facere, quoties inter duos sine causa ira fuerit excitata, studuerit, promissam damnationem nequaquam incurret. Sed sunt multi, qui petenti sibi veniam delicta non remittunt, contra quos illa Domini sententia venit, qua dicitur: Si non dimiseritis hominibus peccata eorum de cordibus vestris, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra. Plura sunt (inquis) quæ commisit, & mè sæpius offendit. Ad hæc non ego, sed Dominus respondet. Nam cum Petrus ad eum diceret: Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Usque septies? Et ille ad eum inquit: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Quàm multi autem sunt, qui suas injurias tardè relaxant, Dei vero citius indulgent? Fitque nonnunquam, ut occasione Domini injurias vindicandi, suas vindicent irati. Quid quoque de illis dicendum est, qui furore cæcitatis usque ad verba prodeunt maledictionis; nisi hoc quod Apostolus ait: Neque maledici regnum Dei possidebunt? Quod Jacobus exaggerando detestans ait: Linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero, in ipsa benedicimus Deum, & Patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt, ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri; nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? Hac de causa alibi, etiam dicitur: Mors & vita in manibus linguæ.

Protervia dicit.

1 NUnquid stultis, nunquid insensatis, ac brutis animalibus lenia verba, & non magis asperrima (ut tales decet) dum delinquunt, objicienda sunt.

Mansuetudo respondet.

1 NON tua in his persuasio, sed Apostoli sequenda est præceptio, qui de hac sententia dilectum discipulum admonet dicens: Seniorem ne increpaveris, sed obsecra, ut patrem; juvenes, ut fratres: anus, ut matres; adolescentulas, ut sorores in omni castitate. Et rursum: Servum (inquit) Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati. Rursumque: Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina; quod videlicet malum proterviæ deterius adhuc subditis, quàm prælatis nocet: sæpius enim contingit ut leniter, ac cum charitatis dulcedine prolatam cor-

correptionem spernant, & contra humilitatis verba despectionis emittant jacula; unde scriptum est: Qui arguit derisorem, ipse sibi facit injuriam. E contra de illo, qui per increpationem proficit, dicitur: Argue sapientem, & amabit te.

Tumor dicit.

1 TEstem habes Deum in coelis: non tibi sit cura, quid de te suspicentur homines in terris.

Humilis satisfactio respondet.

1 NON est danda detrahendi occasio, nec sursurrandi suspicio: sed si sunt, quæ corrigantur, manifestanda: aut certè si desunt, humili protestatione neganda: qui & Apostolus admonet, nullam occasionem dare Diabolo maledicti gratia: quod & in illis detestatus est, qui Christiano nomine censiti in idolio ad comedendum recumbebant: & quamquam idolum pro nihilo ducentes, immolata, quasi innoxios cibos, sumerent, infirmas tamen fratrum conscientias per hoc factum ad nefandos idolorum ritus trahebant.

Tristitia dicit.

1 QUId habes, unde gaudeas, cum tanta mala de proximis portas? Perpende, cum quo mœrore omnes intuendi sunt, qui in tanto contrà te amaritudinis felle versantur?

Spirituale gaudium respondet.

1 GEminam esse tristitiam novi: immo duas esse tristitias novi: unam scilicet, quæ salutem, alteram quæ perniciem operatur; unam, quæ ad pœnitentiam trahit, alteram, quæ ad perditionem perducit. Tu quidem una ex illis esse cognosceris, sed omnino quæ mortem operaris: non est igitur in his contristandum: quæ suades, sed contra magis gaudendum in his, quæ nec dum intelligis: quia & dator gaudii perennis dixit. Cum persequuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter nomen meum, gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra copiosa est in cœlis. Memento, quia nostræ religionis culmina Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati: nullus ergo mœroris locus esse debet, ubi tanta lætitia succedit.

Torpor, & ignavia dicunt.

1 SI lectioni continuato studio semper insistis, oculorum caliginem incurris: si indesinenter lacrymas fundis, ipsos etiam oculos amittis: si pro te latis vigiliis Psalmorum censum persolvis, insaniam capitis acquiris: si quotidiano te conficis labore, ad opus spirituale quando consurges?

Exercitium virtutum.

1 QUid tibi adhuc proferenda tam longa temporum promittis spatia? Nunquid scis, si crastina vives die? Immo etiam si vel unam horam in hac vita facias? An forte mente excidit, quod Salvator in Evangelio dicit: vigilate, quia nescitis diem neque horam: quapropter discute torporis inertiam, semperque memento, quia regnum cœlorum non tepidi, non molles, non desides, sed violenti, atque ferventes diripiunt.

Dissoluta vagatio dicit.

1 SI Deum esse ubique credis, cur unum singulariter locum, quo tanta mala perpetrantur, custodis, & ad alia potius non transis?

Firma stabilitas dicit.

1 SI ita est, ut asseris, quia ubique Deum esse fateris, ergo nec iste locus deserendus est, quem fugere appetis, quia & in ipso Deus est. At, inquis, meliorem inquiro, meliorem invenio: sed respondeo: nunquid meliorem aut etiam talem invenies, qualem Diabolum & hominem perdidisse cognoscis? Memor esto itaque, quia primus Angelus de cœlo ruit, & primus homo de paradiso expulsus ad ærumnam hujus seculi pervenit: attende quia Lot exercitio malorum probatus inter Sodomitas sanctus fuit, in monte vero securitate torpens inebriatus cum filiabus peccavit: quod videlicet vagationis tædium adhuc alteram speciem reddit, dum quosdam etiam in uno loco perseverantes à spiritualibus retrahens vel terrenis negotiis implicare, vel rebus vilissimis satagit occupare, contra dicta Apostoli perpetrans, qui ait: nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit. Et rursum: sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.

Desperatio dicit.

1 QUÆ & quanta commisisti? Quàm gravia crimina? Quàm innumera delicta? Et tamen in melius nec dum vitam mutasti, nec dum conversationem utiliter correxisti: ecce enim (ut cernis) mala semper consuetudine obligatus teneris, conaris exurgere, sed peccatorum oneribus prægravatus relaberis. Quid ergo agendum est, quando de præteritis certa damnatio imminet? De præsentibus emendatio nulla succurrit? Nisi ut admittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri seculi oblectationes.

Spei fiducia respondet.

1 SI de criminibus agitur, & delictis, ecce David adulterio reus simul, & homicidio de inferni faucibus Domini misericordiâ describitur liberatus. Ecce Manasses omnium peccatorum nefandissimus, impurissimus, ac sordidissimus, illecebrosissimus quoque, per pœnitentiam tamen de morte ad vitam rediit. Ecce Maria Magdalene innumeris peccatorum sordibus inquinata, ad fontem pietatis anxia currens, dominique vestigia lacrymis rigans capillis detergens, deosculans quoque, & lambens, unguentoque ungens ablui promeruit. Ecce Petrus negationis suæ vinculis astrictus amarissimis lacrymis infidelitatis nodos resolvit. Ecce simul seditione, & effusione fraterni sanguinis latro obnoxius unius horæ momento, unaque confessionis voce de cruce ad Paradisum transiit. Ecce Saulus Ecclesiam Dei persequens multos pro nomine Christi perimens, &, ut ita dixerim, martyrum cruore totum se inficiens, Apostolus factus, in vas electionis est commutatus. Ubi ergo tot tantaque præcedunt exempla, dent locum desperationis mala colloquia: cum etiam scriptum sit: In quocumque die conversus peccator ingemuerit, salvus erit. Et rursum: nolo mortem impii, dicit Dominus. De conversatione in melius nec dum mutata quid aliud respondeam?

deam? Nisi ut quod heri quisque non egit, hodie agat, dum adhuc vivere licet, nec differat de die in diem, dum nescit si vel unam correctionis habeat diem, semperque pro viribus desuper acceptis pravæ consuetudinis resistens dicat manè & vespere: Nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi.

Cupiditas dicit.

1 VAlde sine culpa es, quòd quædam habenda concupiscis, quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis: & quod malè alius retinet, ipse melius expendis.

Mundi contemptus respondet.

1 ISta nec apud homines seculares sine periculo, vel offensione procurantur: quia quantò quisque amplius habere cœperit, tantò amplius habere concupiscit: fitque ut modum in concupiscendo non habeat, dum innumeris hujus seculi curis deservire festinat. Ut enim ait scriptura: Avarus pecuniis non implebitur, quæ nimirum, quam sit detestanda Paulus indicat, dicens: & avaritia, quæ est idolorum servitus: quam sit noxia, idem exponens ait: Qui volunt divites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli, & desideria multa & nociva, quæ immergunt homines in interitum & perditionem: quàm sit detestanda, quidam sapiens denuntiat, cum dicit: avaro nihil est scelestius: quàm sit noxia: Jacobus aperit, dicens: Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis, quæ adveniunt vobis; divitiæ vestræ putrefactæ sunt: vestimenta vestra à tineis comesta sunt: aurum, & argentum vestrum æruginavit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Sed nec Redemptor noster præterire voluit cupiditatis malum, quàm noxium esset, ait enim: Difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. Et rursum. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm divites in regnum cœlorum intrare. Si igitur secularibus viris ita est periculosa cupiditatis industria, quantò magis illis periculosior est, qui jam habitu & conversatione seculares esse desierunt, qui totum, quod vivunt, Deo devoverunt? Ad quos specialiter Redemptoris transeunt verba, quibus destrui possit morbus avaritiæ: Nolite (inquit) solliciti esse, quid manducetis aut quid bibatis, aut quo operiamini: hæc omnia gentes inquirunt; quærite primùm regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis. O quàm beata, ò quàm secura, ò quàm amplectenda sententia, nullus in hac vita securus est: ut ille, qui nihil præter Christum appetit possidere, cuncta, quæ sunt necessaria, sub hac sponsione probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat: tanquam nihil habentes & omnia possidentes. Omnia itaque non superflua, sed tantùm necessaria ipso confirmante ac dicente: habentes victum & vestitum, his contenti simus. Dicis forte, ideo à sanctis, religiosisque viris plura habenda sunt, ut melius ab ipsis, quàm à popularibus, erogentur Christi pauperibus. Et ego consentio, sed prælatis, non autem subditis, quos maximè illud mulieris Lot exemplum deterret, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuam salis conversa spiritum efflavit. Unde & Christus tale quid præcavendum denuntiat dicens: Nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retro, aptus est regno cœlorum. Hinc Petrus ait: Melius illis esset non cognoscere viam justitiæ, quàm

quàm post cognitionem retrorsum converti ab eo, quod est illis traditum, sancto mandato. Continget enim eis illud veri proverbii: canis reversus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. Qui nimirùm avaritiæ morbus, nunquam melius compescitur, nisi cum dies mortis sine oblivione meditatur, & cum qualis post modicum in sepulcro futurus sit homo consideratur. Hoc certè fixum manebat in illius memoria, qui dicebat: homo putredo, & filius hominis vermis. Hæc ab illius non recesserant corde, qui dicebat: In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis. Quid tunc rogo, quid tunc divitiæ conservatæ proderunt? Audi quid dicit Job: Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc; & Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus?

Obduratio dicit.

1 SI ea, quæ possides, egentibus tribuis, unde subjectos, absque pecunia nutris?

Misericordia respondet.

1 SI Apostoli modum in hac parte tenueris, utrumque perficere valebis: hinc enim idem ipse ad Corinthios ait: Si voluntas promta est, ex hoc, quod habet, accepta est, non secundùm id quod non habet, non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum non abundavit, & qui modicum, non minoravit. Hinc quidam justus prolem dilectam admonet dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem exiguum, & hoc ipsum libenter impertire. Hinc quoque incarnata veritas dicit: verum tamen, quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Audite obdurata præcordia: Judicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiam: Quo contra per Prophetam Dominus admonet, dicens: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Memento, quid purpurato diviti contigerit, qui non ideo damnatus est, quòd aliena abstulerit, sed quòd egenti pauperi sua non tribuerit; unde in inferno positus ad petenda minima pervenit, quia hîc parva negavit. Memento etiam, quid ad sinistram positis judex cœli dicturus sit: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus. Et rursum: Esurivi, & non dedistis mihi manducare, & cætera, quæ ibi terribiliter enumerantur.

2 Furtum, & fraus, quamquam gradus diversos habeant loquutionis, unum est tamen, quod dicunt.

Furtum dicit.

1 SI aliena non tollis, ex proprio dives, vel sufficiens esse non vales.

Fraus dicit.

1 SI cuncta, quæ tibi prælatus servanda commissit, illibata consignas, & nec modicum quid servandum existimas, unde vel propriis utilitatibus consulas, vel amicis, & commilitonibus placeas, non habebis.

Sed

Sed innocentia ad utraque respondet.

1 MElius est esse pauperem, & insufficientem, nullique ex dato placere, quàm aliquem lædere furto, vel fraude: qui enim aliena quolibet modo injustè præripit, ipse sibi regni cœlestis aditum claudit; unde & prædicator egregius quosdam redarguit dicens. Omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos: quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Atque inter cætera subjungit: neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt.

2 Fallacia, atque mendacium, & ipsa unum dicunt: fallacia autem fit ingenio, mendacium verò simplici verbo, cum in non dando aliquem lædere quærit.

Fallacia dicit.

1 QUid in petendo moras innectis? Non habeo, quod tibi tribuere possim. Celans utique in corde quod habet, vel quod sibi conservet, vel quod aliis (si voluntas inest) tribuat.

Mendacium dicit.

1 OMnino quod postulas, non habeo, licet non artificioso ingenio, sicut fallacia, sed simplici negotiationis verbo frustratur petentem.

Sed veritas ad utraque respondet.

1 NEC artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam, quia quolibet modo mentiatur quis, os, quod mentitur, occidit animam, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ignis ardentis sulphure.

Dicit ventris inglubies.

1 AD esum Deus omnia munda condidit, & qui saturari cibo respuit, quid aliud quàm muneri concesso contradicit?

Sed civorum parsimonia respondet.

1 UNum horum, quod dicis, verum est; ne enim homo fame moreretur, omnia ad esum Deus munda creavit: sed ne comedendi mensuram excederet, abstinentiam imperavit: nam inter cætera sua mala saturitate, maximè panis, Sodoma periit, Domino attestante, qui ad Jerusalem per Prophetam loquitur dicens: Hæc est iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis. Quapropter sicut æger ad medicinam, sic ad sumendas dapes debet quisque accedere, nequaquam scilicet in illis voluptatem appetens, sed necessitati sucurrens. Hinc incarnata veritas per Evangelium ait: Attendite, ne graventur corda vestra crapula, & ebrietate. Contra de insatiabili Judæorum voracitate Apostolus dicit: Multi ambulant, quos sæpè dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum, qui ter-

terrena sapiunt. Et rursum : Esca ventri, & venter escis, Deus autem & hunc, & has destruet : ille autem plenè hoc vitium superat, qui in summendis dapibus, non solùm parsimoniam tenet, ut scilicet refectionem semper esuries imperet : verumetiam acuratiores simul, & lautiores epulas excepta corporis infirmitate, & hospitum susceptione contemnit.

Dicit innepta lætitia.

1 UT quid animi gaudium intus abscondis? Egredere in publicum lætus, dic aliquid foris, unde, vel tu, vel proximi rideant, fac eos lætos tua lætitia.

Moderatus mœror respondet.

1 UNde tibi est tanta lætitia? Nunquid jam Diabolum vicisti? Nunquid jam inferni pœnas vicisti? Nunquid jam de exilio ad patriam venisti? Nunquid jam de tua electione securitatem accepisti? An forte in oblivionem venit, quod Dominus dicit? Mundus gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. An forte memoria excessit, quod idem alibi dicit? Væ vobis, qui nunc ridetis, quia plorabitis & flebitis : quodque per Salomonem dicitur : Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat : & è contra per Evangelium : Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: rursumque per Salomonem : Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, sed omnia reservantur in futurum incerta. Comprime ergo inanem lætitiam, qui necdum evasisti pœnalem ærumnam. Nonne apud omnes insanus judicatur is, qui in carceris tenebris reclusus gaudere conatur.

Multiloquium dicit.

1 NON reus ille tenebitur, qui plura quidem, sed bona loqui, sed ille qui saltem rara, sed mala dicere probatur.

Cui discreta taciturnitas respondet.

1 VErum est, quod dicis : sed dum multi hona proferre videntur, sæpè contingit, ut à bonis loquutio inchoata, ad aliquid pravum derivetur. Hoc ipsum sacra scriptura pronuntiante, quia in multiloquio peccatum non deerit. Et si forte inter innumera verba declinantur criminosa: sed nunquid declinari poterunt inutilia atque otiosa, de quibus utique ratio erit in futuro reddenda? Tenendus ergo est modus in loquendo, & ab ipsis nonnunquam utilibus verbis parcendum, sicut beatus Psalmista legitur fecisse, dicit enim : humiliatus sum, & silui à bonis.

Immunditia dicit.

1 NON est grande facinus sine concubitu maris, & fœminæ, vel propriis, vel alterius inquinari manibus.

Carnis integritas respondet.

1 NON sic ait Apostolus. Quid ergo ait? Neque immundi (inquit) regnum Dei possidebunt.

Luxuria dicit.

1 CUr te in voluptate tua modo non dilatas, cum, quid te sequatur, ignoras? Acceptum tempus in

in desideriis perdere non debes, quia quàm citiùs pertranseat nescis, si enim Deus misceri hominem in voluptate coitus noluisset, in ipso humani generis exordio masculum, & fœminam non fecisset.

Castitas illibata respondet.

1 NOlo ignorare te fingas, quid post hanc vitam recipias: si enim piè & castè vixeris, sine fine gaudebis; si verò impiè & luxuriosè, æternis incendiis subjacebis. Inde autem eò castiùs vivere debes, quò citius tempus acceptum pertranseat, ignorare te dicis. Quod verò in exordio generis humani ad hoc masculum, & fœminam Deum creasse profiteris, ut mutuis amplexibus se miscere deberent: omnino verissimè dicis: sed quia nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est, qui virginitatem, vel castimoniam vidualem nequaquam professi sunt; quibusdam autem non tribuitur, id est, qui virgines vel continentes esse decreverunt: fornicatio verò, quia nulli impunè conceditur, non attendis. An contemnendum putas quod Apostolus lubricis dicit: Fugite fornicationem, omne enim peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Quod si hoc parvi pendendum existimas: audi quod postmodum in sempiternum deplores & gemas: Neque adulteri (inquit) neque fornicarii, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt. O quàm parva est concubitus hora, qua perditur vita æterna, quod ergo emolumentum affert corpori? Quodve tribuit lucrum, quod tacito animam ducit ad tartarum?

Item spiritualis fornicatio dicit.

1 NUnquid damnandum aliquid agit is, qui in corde libidini consentit, & ad opus libidinis non pertransit?

Sed munditia cordis respondet.

1 OMnino delinquit, qui animæ castimoniam non custodit: unde & auctor munditiæ in Evangelio dicit, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo: unde & per beatum Job, dicitur, pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine, quam enim partem haberet Deus in me desuper, & hæreditatem Omnipotens de excelsis? Nisi enim auctori nostro cogitatio pravi consensus displiceret, nequaquam per Isaiam diceret: Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: & in Evangelio Pharisæis: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sed nec Apostolus diceret: cogitationum inter se invicem accusantium, aut etiam defendentium in die qua judicabit Dominus occulta hominum, secundùm Evangelium meum, per Jesum Christum.

Appetitus seculi præsentis dicit.

1 QUid pulchrius? Quid honestius? Quid venustius? Quidve potest esse delectabilius, quàm quod in præsenti vita quotidie cernimus? O quam mirabilis cœli camera in aëre jucundo, in lumine solis, in augmento lunæ, atque defectu, in varietate stellarum & cursu: quàm oblectabilis terra in nemorum floribus: in fructuum suavitatibus: in pratorum, rivorumque

que amœnitatibus: in segetum culmis luxuriantibus: in vinearum foliis, & botris plenis palmitibus: in umbris sylvarum, & planis exitibus: in equorum, & canum cursibus: in cervorum, & caprearum saltibus: in accipitrum volatibus, in pavonum, columbarum, turturumque, & omni genarum avium vocibus, pennis, & collis: & in domorum pictis muris, & laquearibus: in organorum, omniumque musicorum instrumentorum tinnulis cantibus: in mulierum venustis aspectibus, earumque superciliis, & crinibus, oculis, & genis, gutture, & labiis, naso, manibus: atque extrinsecus adhibitis auro, & gemmis distinctis monilibus: postremò innumeris cœli, & terræ, atque maris varietatibus, necnon & utilitatibus: & si qua sunt alia, quæ modò non recolit sensus.

Amor patriæ cœlestis respondet.

1 SI te ista delenctant, quæ sub cœlo sunt: cur non magis delectant ea, quæ super cœlo sunt? Si carcer ita Pulcher est: patria, civitas, domus qualis est? Si talia sunt ea, quæ colunt peregrini, qualia sunt, quæ possident filii? Si mortales & miseri in hac vita taliter sunt remunerati: immortales & beati qualiter sunt in illa vita ditandi? Quapropter recedat amor præsentis seculi, in quo nullus ita nascitur, ut non moriatur: & succedat amor seculi futuri, in quo sic omnes vivificantur, ut deinceps non moriantur, ubi nulla adversitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat; sed perennis lætitia regnat. Si quæris, quid ibi sit, ubi tanta & talis beatitudo persistit? Aliter dici non potest: nisi quicquid boni est, ibi est: & quicquid mali est, ibi nusquam est. Quod (inquis) bonum est illud? Quid me interrogas? A Propheta & Apostolo difinitum est: quòd oculus (inquiunt) non vidit: nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Ad hanc felicitatem multis seculi divitiis constipatus David anhelabat, cum diceret: Quid enim mihi est in cœlo? Et à te quid volui super terram? Multis regalibus dapibus abundans dicebat: Satiabor, dum manifestabitur gloria tua: sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Rursumque: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Hinc Paulus: Cupio dissolvi, & esse cum Christo, multo enim melius.

2 His ita decursis, quamquam multa prætermiserim, tamen, ut mihi videtur, hostis nostri fortia castra monstravi: quæ piè viventes in Christo Jesu non desinunt impugnare. Sed necdum his contentus Diabolus ad alia convertitur argumenta: dum quibusdam insomniis sæpius vera pronuntiat: ut eos quandoque ad falsitatem pertrahat: cum dormientes ante horam, vel tempus suscitat, ut eos vigiliarum tempore somno gravissimo deprimat: cum psallentes, atque orantes, sibilis stridentibus, latratibus diversis, & inconditis vocibus, jactis etiam lapidibus, vel stercoribus perturbat, ut eos quolibet pacto ab spiritualibus operibus retrahens inanes efficiat. Tu autem, homo Dei, vigilanti studio attende, quæ dico, ipso adjuvante, qui vivit, & regna in secula seculorum. Amen.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
EXPOSITIO IN CANTICUM CANTICORUM
SALOMONIS.

Osculetur me osculo oris sui.

TANGAT me dulcedine præsentiæ suæ, quem sæpius à Prophetis promissum audivi.

Quia meliora sunt ubera tua vino.

Dulcedo Evangelicæ doctrinæ austeritate Legali melior est.

Fragrantia unguentis optimis.

Donis Spiritus Sancti, à chrisma Christus, id est, ab unctione unctus, quod nomen cum gratia Sancti Spiritus in baptismo effunditur in omnes fideles.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

Electorum animæ gratia baptismatis renovatæ.

Vox Ecclesiæ.

Trahe me post te.

Ut ascendentem in cœlos sequar.

Introduxit me Rex in cellaria sua.

Fide in gaudia cœlestis patriæ interna.

Exultabimus, & lætabimur in te memores uberum tuorum super vinum.

In te, non in nobis: memores per omnia fidei gratiam, super Legis esse doctrinam.

Recti diligunt te.

Nullus te diligit, nisi rectus: & nullus est rectus, nisi qui te diligit.

Nigra sum, sed formosa filiæ Jerusalem.

Vox Ecclesiæ de suis pressuris. Nigra in pressuris persecutionum, sed formosa in decore virtutum.

Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

In tentatione obscurata Dæmonum, formosa in mortificando desideria carnalia.

Nolite me considerare, quód fusca sim, quia decoloravit me sol.

Nolite mirari, si hominibus despecta sim foris obtentationum æstus.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me: posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi.

Acerbitas filiorum Synagogæ me fecit vineam Jerosolymis non custodire, sed multarum esse vinearum, id est, Ecclesiarum per orbem custodem.

Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie: ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

In-

Indica mihi pastorem meum, quem tota mente diligo, & in quibus pascua, & requiem habeat: ne æstu tentationum turbata, per soladium, id est, hæreticorum conventicula eum quærere incipiam.

Vox Sponsi

Si ignoras te, ò pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.

Si ignoras te sub hujusmodi tentationum conditione mihi esse sponsatam, egredere à meo conspectu, & varios errantium actus sequere.

Et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.

Id est, perditos nutri auditores, secuta insipientium doctrinas magistrorum.

Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te amica mea.

Sicut priorem populum de Ægyptio liberavi timore, sic te, sponsa mea, si in me confideris, liberabo inanibus minis.

Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis.

Tanta te verecundiæ salutaris virtute decoravi, ut castitatem promissæ mihi fidei nulla doctorum pravorum seductione corrumpas.

Collum tuum, sicut monilia: murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

In collo doctores designantur. In monilibus opera exprimuntur: quia ea, quæ verbo docent, operibus ostendunt. In murenulis scriptura sacra ostenditur, quæ auro spiritualium sensuum fulget interiùs, & argento cœlestis eloquii nitet exteriùs.

Vox Ecclesiæ.

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Rege Christo in beatitudine cœlestis secreti quiescente, sanctorum virtus magnæ nobis gratiam suavitatis administrat.

Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur,

Mors dilecti mei, quam pro mea salute subjit, semper in mea memoria commorabitur.

Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis En-gaddi.

Qui fuit fasciculus myrrhæ in amaritudine passionis, ipse est botrus cypri in dulcedine resurrectionis. Myrrha tristificat, vinum lætificat. In vineis En-gaddi propter charismata divina, quæ post resurrectionem largitus est in baptismo suis participibus. En-gaddi, fons hœdi, baptismum significat.

Vox Christi.

Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es.

Pulchra in simplicitate cordis, & munditia operum.

Oculi tui columbarum.

Quia sensus tui spirituali sunt intelligentia præditi.

Vox Ecclesiæ.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, ecce tu pulcher es.

Tu solus naturaliter pulcher, ego ex te pulchra.

Lectulus noster floridus.

Pax sanctæ Ecclesiæ & virtutibus sanctis florescit, & spirituali prole multiplicatur.

Tig-

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Tigna, & laquearia doctores sunt in sancta Ecclesia propter munimen, & decorem. Cedrina, & cypressina propter eximias virtutes eorum, & odorem bonæ vitæ.

CAPUT II.

Ego flos campi, & lilium convalium.

Ego decus mundi, & gloria humilium.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

Tu requiem quæris, & laudas lectuli; recordare, quòd candidior tribulationum aculeis efficeris, & major est fructus prædicationis, quàm quietis.

Vox Ecclesiæ.

Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios.

Sicut malus visu, odore, gustu antecellit ligna sylvestria, sic Christus antecellit omnes sanctos, qui filii Dei dicuntur, sed gratia, ille solus natura.

Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi.

Eodem protegente, quem semper adesse quæsivi, quiesco & secura permaneo.

Et fructus ejus dulcis gutturi meo.

Quia gratiæ suæ cœlestis dulcedine me refecit.

Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.

Cella vinaria Ecclesia debet intelligi, in cujus unitate solummodo Spiritus Sanctus dari solet, & accipi. Cujus gratia hoc loco vini nomine designatur. In qua cella ordinata charitas est, ut quisquam Deum toto corde, plusquam seipsum diligat.

Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.

Consolamini me exemplis, seu incipientium, seu terminantium viam salutis, dum adhuc in hujus peregrinationis tædio amore supernæ visionis languesco.

Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

In læva Christi temporalia ejus bona, in dextera perpetuæ vitæ beatitudo designatur. Quia hîc per spem mentem roborat, & illic per remunerationem glorificat.

Vox sponsi.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, nec evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.

Contestor pacificas fidelium animas, per suas quamque virtutes, quæ per munda & ruminantia animalia signatæ sunt, ne pia fratrum studia aliqua importunitate impediant: sed sic quisque de proximi profectu, sicut de suo gaudeat.

Vox sponsæ.

Vox dilecti mei.

Subauditur, hæc est, quem audivi adjurantem filias Jerusalem, ne me in

ejus amplexu quiescentem suscitarent.

Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.

Tales enim saltus fecit dilectus meus. De cœlo venit in uterum, de utero in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro rediit in cœlum. Iste, qui elevatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum altitudines.

Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum.

In assumptione carnis, & humilitate capreæ: in varietate virtutum, & innocentia hinnulo cervorum Christus comparatur, id est, Patriarcharum.

En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.

Indutus pariete nostræ mortalitatis latuit, sed prospiciens ad nos per cancellos & fenestras miracula fecit, ut ex miraculis appareret Deus, qui ex passionibus latuit.

En dilectus meus loquitur mihi.

Ad prædicandum me hortatur, dicens.

Vox Christi.

Surge, propera amica mea, formosa mea, & veni.

Surge de stratu quietis, in quo tuimet solius curam agere quæris: propera tu, & veni ad impendendam etiam proximis curam salutis per studium sedulæ prædicationis.

Jam enim hyems transiit, imber abjit, & recessit.

Jam frigus infidelitatis, & imber iniquitatis recesserunt: quæ totum orbem usque ad tempus Dominicæ incarnationis tegebant.

Flores apparuerunt in terra nostra.

Id est, initia fidei, & justitiæ floruerunt in mundo crescente Ecclesia.

Tempus putationis advenit.

Id est, ut amputatis inutilibus vanæ religionis sarmentis, futuro fidei fructui præparentur corda hominum.

Vox turturis audita est in terra nostra.

Id est, Christi Salvatoris nostri dicentis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum

Ficus protulit grossos suos.

Veteris Legis præcepta ceciderunt.

Vineæ florentes dederunt odorem.

Id est, Evangelicus populus, seu vites florentes sanctæ conversationis odorem longè, lateque dederunt.

Vox sponsi.

Surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ.

O sponsa & amica, cui tanta obtuli bona, surge, & veni: accingere ad certamen, unde æternam quietem accipies. Columba mea, per infusionem Sancti Spiritus. In foraminibus petræ, id est, vulneribus, quæ pro salute sponsæ sponsus accepit. In caverna maceriæ, id est, custodia virtutum cœlestium.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.

Vox videlicet laudis, vel prædicationis.

Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Illius namque vox Domino dulcis est, cui dulce vel verbum Domini annuntiare, vel ipsi Domino laudes resonare. Et illa fides decora est, quæ ex operibus ornata adversa pati non metuit.

Vox adversus hæreticos.

Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas.

Id est, vincite hæreticos, & schismaticos pravos fide, & dolosos verbo, qui dente pravæ doctrinæ rudes fidelium mentes lacerare solent.

Nam vinea nostra floruit.

Id est, latè electorum plebes germinant.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus mihi, & ego illi.

Id est, Solus mihi dilectus, & solus adjutor mihi est: Et ego illi sola sum dilecta, quia nullus alius rectè diligit Christum, nisi unica Ecclesia, & nulla alia ab eo diligitur.

Qui pascitur inter lilia.

Id est, Munditia fidei, & candore virtutum.

Donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.

Donec venturi seculi lux oriatur æterna, & umbræ, id est, errores præsentis vitæ transeant.

Revertere, similis esto capreæ, hinnuloque cervorum super montes Bether.

Obsecro, dilecte mi, ut sæpius dulcedine visitationis tuæ revertaris ad me, qui carne, quam de Patriarcharum origine sumpsisti, super omnes altitudines cœlestium montium ascendisti, ut laborem peregrinationis meæ speculatione æternæ patriæ releves.

CAPUT III

Vox Ecclesiæ de gentibus.

In lectulo meo per noctes quæsivi, quem diligit anima mea: quæsivi, & non inveni.

Jam dudum, inquit, multo studio quæsivi Dominum: Sed quia adhuc illecebris carnis meæ subdita fui, & tenebris ignorantiæ obcæcata non inveni lumen veritatis, id est, Dominum.

Surgam, & circuibo civitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea, quæsivi illum, & non inveni.

Proposui animo meo surgere de lectulo carnalium voluptatum, terras, ac maria circuire, & philosophorum audire magisteria: sed nec sic inveni illum.

Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem. Num quem diligit anima mea vidistis?

Vigiles sunt, qui custodiunt Ecclesiam Apostoli, & doctores, qui gentilitatem veritatis indagine sollicita invenerunt.

Paullulum, cum pertransissem eos, inveni, quem diligit anima mea.

Dum me illorum magisterio tradidi, mox lumen veritatis, quod quæsivi, inveni.

Tenui illum, nec dimittam, do-

donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Teneo illum firma fide, donec in fine seculi per officium prædicationis introducam illum in domum, & in cubile Synagogæ, quæ me genuit in Domino, & sit unum ovile, & unus pastor.

Vox Christi.

Adjuro vos filiæ Jerusalem, &c.

Ideo hunc versum repetit sponsus, ne minorem Ecclesiæ de gentibus congregatæ, quàm de Judæis habere sollicitudinem putaretur, sed ut sit de utrisque una sponsa, & illa dilectissima.

Synagoga de Ecclesia dicit.

Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?

Miratur Synagoga, quomodo gentium populus nullo circuncisionis mysterio emendatus, nulla prophetarum admonitione eruditus subitò ab infimis voluptatibus per desertum idololatriæ, & gentilitatis ad alta virtutum culmina, & sponsi amplexus ascendisset.

Sicut virgula fumi ex aromatibus.

Igne amoris accensa omni nisu virtutum ad cœlestia tendit.

Myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii.

Ex mortificatione carnalium voluptatum, & puritate orationum, & omnium virtutum odore.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël.

Lectulus Salomonis est conversatio sanctorum: sexaginta fortes, prædicatores sunt sancti, & fortissimi bellatores, qui mundo corde digni sunt Dominum videre.

Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.

Tenent enim gladium spiritus, quod est verbum Dei, qui, quod ore docent, opere complent.

Uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Nocturni timores sunt in die tentationis occultæ. Ensis prædicatoris, est custodia vigilans, carnis concupiscentias præmens, ne verbum prædicationis immunditia vitæ maculet.

Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.

Ferculum Salomonis est Sancta Ecclesia, quæ credentes ad æternæ beatitudinis epulas levat, quæ de fortibus animo, quasi de lignis inputribilibus, constructa est.

Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum.

Columnæ argenteæ sunt doctores eloquii luce fulgentes. Reclinatorium aureum est, spes perpetuæ quietis fidelibus promissa.

Ascensum purpureum.

Quid est ascensus purpureus? Nisi martyrum sanguis, & passio Redemptoris nostri; quia non ascenditur ad epulas vitæ; nisi per mysterium passionis Christi.

Media charitate constravit propter filias Jerusalem.

Omnis enim, qui charitatem habet Dei, & proximi ad hanc requiem, & ad has epulas lætus perveniet. Hæc om-

omnia ornamenta Ecclesiæ præstitit Christus ob nimiam charitatem, qua dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem.

Egredimini mente,& actu de turbulenti mundi conversatione, ut regem pacis valeatis videre.

In diademate, quo coronavit eum mater sua.

Videte Dominum Christum in humanitate, quam de Virgine matre susceptam, in majestatis Paternæ dextera collocavit.

In die desponsationis illius.

Id est, in tempore incarnationis illius, quo ad copulandam sibi Ecclesiam sponsam ex Virginali utero processit.

In die lætitiæ cordis ejus.

Id est, redemptionis humani generis, quæ fuit dies lætitiæ Christi.

CAPUT IV.

Vox sponsi.

Quàm pulchra es amica mea? Quàm pulchra es?

Pulchram dicit Ecclesiam, & pulchram repetit: quia hanc & actione, & prædicatione vidit esse laudabilem.

Oculi tui columbarum.

Sensus tui spiritualium sunt rerum contemplatione excellentes, ac venerandi.

Absque eo, quod intrinsecus latet.

Magna est gloria quippe aperti operis, sed longè incomparabilior æternæ retributionis, quæ necdum videri potest.

Capilli tui, sicut greges caprarum.

Possunt in capillis populi fideles accipi, qui maximum decus sua numerositate præbent Ecclesiæ.

Quæ ascenderunt de monte Galaad.

Galaad acervus testimonii interpretatur, qui bene convenit adunatæ multitudini sanctorum.

Dentes tui, sicut greges tonsarum.

In capillis fragiliores, in dentibus verò perfectiores quique ad regendam Ecclesiam apti designantur.

Quæ ascenderunt de lavacro.

Id est, fonte sacri baptismatis, qui & tonsi, & loti sunt, hoc est, nudati renuntiando seculo, & vitæ lavacro mundati.

Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.

Non est, qui fœtus boni operis in eis non agat.

Sicut vita coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.

Vita coccinea doctrina veritatis intelligitur. Labia sponsæ cocco assimilantur, quia Dominici sanguinis, quò redempta est, pretium prædicare non cessat Ecclesia: vel quia prædicatio sancta ardore charitatis flammescit.

Sicut cortex mali Punici, genæ tuæ.

In genis verecundia, in malo Punico passio Christi exprimitur. Habet ergo ruborem in genis sponsa mali Punici, cum sacramentum Dominicæ crucis verbis fatetur, & factis probat.

Sicut turris David collum tuum.

Turris Ecclesia est, collum prædicatores, quorum fides & constantia in eadem civitate firma est, & undique inexpugnabilis.

Quæ ædificata est cum propugnaculis.

Propugnacula autem ejus civitatis, scripturarum sanctarum munimina sunt, vel Patrum præcedentium.

Mille clypei pendent ex ea.

Quia, quot in divinis libris præcepta sunt, tot sunt pectoris nostri munimina, quibus contra insidias omnes defendimur.

Omnis armatura fortium.

Omnis instructio est vel operationis, vel doctrinæ cœlestis, per quam non solùm evadimus, sed etiam superamus.

Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli: qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.

Duo ubera, duo sunt populi ex circuncisione venientes, & gentilitate: qui per humilitatem quidem parvos se intelligunt, & peccatores, sed charitate currentes omnia obstacula mundi transeunt: qui pascuntur in liliis, hoc est, candidissimis sanctorum patrum exemplis: donec præsentis mortalitatis umbras æterno die aspirante transeamus.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

In myrrha mortificatio carnis, in thure devotio orationis exprimitur: quasi diceret sponsus: frequentabo eos, & pia propitius illustratione glorificabo, quos in passionis, sive orationis virtute sublimes esse perspicio.

Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano.

Libanus candor interpretatur, id est, anima bonis actibus candidata, quam tertiò hortatur sponsus, ut veniat. Primò vivens in carne per bona opera: Secundò absoluta carne ad percipiendam vitam beatam: Tertiò recepto corpore ad fruenda post resurrectionem gaudia perfecta.

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Leones propter superbiam, pardi propter crudelitatem maligni sunt spiritus: Montes verò Amana superba infidelium corda, ubi immundi spiritus sedem habent, designant. Dùm sancti prædicatores tales ad viam salutis convertunt, coronantur de capite, & vertice montium, id est, principibus superborum, quia de labore certaminis crescit corona gloriæ.

Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.

In vulneratione cordis magnitudo amoris Christi in Ecclesia intelligitur.

In uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.

In unitate sancta doctorum, id est, oculorum, & unitate sancta plebis, id est, capillorum.

Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa.

Item in mammarum nomine sancti doctores designantur propter con-

solationem infirmorum, & parvulorum sustentationem, quæ lacte exprimitur.

Pulchriora sunt ubera tua vino.

Suavitas gratiæ pulchrior est austeritate Legis.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

Fama suavissima diffusæ per totum orbem fidei latior est, quàm Veteris Legis & patrum in ea, quæ in sola Judæa coangustabatur.

Favus distillans labia tua, sponsa.

Favus mel in cera est. Mel autem in cera spiritualis est divinorum sensus in littera mel stillans: quia multiplices sensus penè singulæ sententiæ habent: labia, spiritus sunt doctorum, qui multifarios sensus sacris litteris inesse pandunt.

Mel, & lac sub lingua tua.

In lacte eruditio parvulorum: in melle perfectior doctrina fortiorum signatur: sub lingua, id est, in meditatione cordis.

Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

Vestimenta Ecclesiæ opera sunt ejus, quæ odori thuris comparantur, quia cuncta, quæ sancta pro Domino agit Ecclesia, orationum pro ea vicem reddunt.

Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus: fons signatus.

Hortus conclusus, Ecclesia est, quia multifaria spiritualium operum germina gignit: fons est, quia doctrina salutari redundat: conclusus, quia Domini protectione munita persistit: signatus, sermone fidei.

Emissiones tuæ paradisus malorum Punicorum, cum pomorum fructibus.

Per irrigationem sacri baptismatis sancta Ecclesia Paradisum ex se emisit malorum Punicorum, id est, sanctorum martyrum: cum pomorum fructibus, id est, cum sanctarum virtutum fructu.

Cypri cum nardo, nardus & crocus.

Cyprus arbor aromatica est, significatque cœlestis gratiæ benedictionem. Nardus Dominicæ passionis typum: crocus charitatis fervorem exprimit, conjungitur cyprus nardo, cum divina gratia confortat nos pro Christo pati. Item nardus croco conjungitur, cum charitate Christi mortem libenter suscipimus.

Fistula, & cinnamomum cum universis lignis Libani.

Fistula, quæ & casia, arbor aromatica est, sed modica, & ideo spiritu humiles designat. Item cinnamomum, qui seipsos despiciunt, signat. Quæ & ipsa est brevis arbor, sed odorifera, & dulcis. Sed humilitas magnam habet laudem, & dulcedinem apud Dominum.

Cum universis lignis Libani.

Sicut fistula & cinnamomum humiles sanctorum cogitationes signant, ligna Libani sublimes eorum actiones demonstrant. Myrrha, & alöe arbores sunt aromaticæ, quæ continentiam carnis exprimunt.

Cum omnibus primis unguentis.

Id est, charismatibus virtutum excellentioribus, & pulchra est conjunctio harum arborum: Quia dum carnem à lascivia refrænamus, consequens est, ut majora spiritus dona percipiamus.

Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.

Utrumque Ecclesia: & fons est hortorum: quia spirituales gignit fructus, & puteus aquarum viventium, quæ impetu fluunt de Libano, propter occulta mysteria, quæ sanctis propter revelationem Sancti Spiritus solis panduntur: aquarum viventium, propter eloquia divina, quæ de invisibilibus divinæ gratiæ procedunt thesauris: de Libano, de ipsa Ecclesia dicit, quæ & candida est per munditiam fidei, & alta per virtutem gloriæ.

Vox sponsi.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum.

In Aquilone enim adversa mundi, in Austro blandimenta designantur, qua gemina impugnatione probatur Ecclesia. Consurge, permittentis vox, non imperantis.

Et fluant aromata illius.

Id est, virtutum constantiam miro odore dispergat.

CAPUT V.

Veniat dilectus meus in hortum suum.

Veniat Dominus in Ecclesiam suam, ut eam ipse conservet immaculatam ubique & fidei fruge fœcundet.

Et comedat fructum pomorum suorum.

Et libenter accipiat, gratanterque inspiciat opera servorum suorum.

Vox Christi.

Veni in hortum meum, soror mea sponsa.

Veni (inquit) sæpissimè in Ecclesiam meam, & venio, ut corrigam, adjuvem, & confirmem.

Messui myrrham meam cum aromatibus meis.

Per myrrham passio, vel mortificatio: per aromata omnes virtutes exprimuntur. Metit myrrham cum aromatibus, quando martyres cum cæteris electis ad maturitatem præmiorum perducit.

Comedi favum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo.

In favo & vino prædicatores: in melle & lacte auditores intelliguntur, & utrosque internus judex approbat, & remunerat.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Amici, faciendo, quæ præcipio; obsecro, ita factis sanctorum, quasi epulis præcipuis, præcordia vestra replete.

Ego dormio.

Donante gratia Dei in pace præsentis vitæ eum colo.

Et cor meum vigilat.

Quo tranquilliùs ab incursibus externis quiesco, eo altiùs intus video, quàm bonus est Deus.

Vox dilecti mei pulsantis.

Pulsat ostium cordis, cum Dominus nos ad profectum virtutum excitat. Aperi mihi, id est, cor pande mihi, soror mea. Amica mea, quia arca-

canorum meorum conscia. Columba mea, quia spiritus mei dono illustrata. Immaculata mea, quia sola aspectu meo digna.

Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

Caput Christi Deus. Cincinni sunt fidelium collectiones. In rore & guttis noctium frigens charitas in multis ostenditur, quam in Domino, & proximis habere debuerunt. Ideo necessariò excitat Dominus fideles quosque ad prædicationis studium, cui provocata ad laborem docendi respondet Ecclesia.

Vox Ecclesiæ.

Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa?

Ac si apertè dicat, deserui negotia secularia tui causa, quomodo repetam illa?

Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Jam secretæ compunctionis fletibus ablui cogitationes terrenas: quomodo mundi sordibus iterùm polluar? Quia prædicationis officium sine occupatione seculari vix esse potest.

Dilectus meus misit manum suam per foramen.

Manum quippe suam dilectus per foramen misit, cum nos Dominus occulta invisibiliter compunctione ad opus virtutum accendit; nobisque in memoriam revocat, quomodo, & quanta de sinu Patris descendens pro nobis est passus.

Et venter meus intremuit ad tactum ejus.

Hæc recolens intimâ conscientiâ sponsa, totâ expavescit: & pigritiam quietis accusans ad laborem prædicationis festinat: unde sequitur.

Surrexi, ut aperirem dilecto meo.

Id est, verbum Domini prædicarem.

Manus meæ stillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.

In manibus enim opera, in digitis discretio signatur. In myrrha continentia & passiones: quæ tunc probatissima est, cum solummodo pro charitate Dei, & proximi vel continentia fit, vel passiones fiunt.

Pessulum ostii mei aperui dilecto meo.

Pessulum dilecto aperit, qui templum sui pectoris divina visitatione & inhabitatione dignum fecerit.

Ille declinaverat, atque transierat.

Quia nulli in hac vita plena visio Dei, sicut in futuro, conceditur: ideo transire dicitur dilectus, id est, in futurum se videndum, & perfruendum pleniùs ostendit.

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est.

Quanto suaviùs, inquit, vocem, atque viciniam dilecti mei accepi, tantò sublimiùs, quidquid in me frigidum erat, charitate incaluit: & quidquid rigidum erat, liquefactum est.

Quæsivi, & non inveni illum.

Quia donum compunctionis, & dulcedinis intimæ non in arbitrio est volentis, sed in miseratione donantis, ideo non semper habent illum æqualiter: quia non ita se offert Deus in exilio laborantibus, quomodo in patria regnantibus.

In-

Invenerunt me vigiles, qui circumeunt civitatem, percusserunt me, vulneraverunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Custodes civitatis, id est, Ecclesiæ, sancti sunt doctores, qui sedula prædicatione circumeunt corda singulorum, & spiculis cœlestis amoris vulnerant, &, ut magis ardeant, inflammescunt, & vetustæ conversationis tutamen eis subtrahunt.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore langueo.

Meritò languet sponsa, cum gladio verbi Dei percussa terrenum exuit amictum: & filias Jerusalem, id est, Deo dignas animas adjurat, ut sui amoris magnitudinem ad Dominum referant: & pro ejus videnda gloria supernum sibi poscant auxilium.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ò pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?

Obsecro te, quia sic adjurasti me, ut amore, quo te languescere dicis, me quoque per verbum prædicationis facias ardescere: & mihi ostendas, qualis sit dilectus tuus ex ea parte, qua possit diligi, non timeri: quia perfecta charitas foras mittit timorem.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.

Candidus, quia sine peccato; rubicundus sanguine passionis Christus: qui solus mediator Dei, & hominum.

Caput ejus aurum optimum.

Caput Christi Deus, qui solus bonus, & optimus.

Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus.

Comæ catervæ sunt sanctorum, quæ Deo fideli famulatu adhærent. Elatæ, vel electæ palmæ propter caput Christi, nigræ ob pressuras.

Oculi ejus, quasi columbæ super rivulos aquarum.

Oculi ejus doctores sunt, per quos Ecclesia videt, quæ recta sunt: qui benè columbæ propter simplicitatem, & rivulis aquarum propter charismata divina comparantur.

Quæ lacte sunt lotæ, & resident juxta fluenta plenissima.

Lacte lotas dicit, id est, gratia divina, & dulcissima mundatas: & resident juxta fluenta plenissima, id est, omnium donorum spiritualium abundantia. Potest in rivulis veteris Legis eruditio, & per fluenta plenissima perfectio Evangelicæ doctrinæ signari: quia sancti prædicatores de thesauris suis proferunt nova, & vetera.

Genæ illius, sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis: Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.

In genis Salvatoris nostri & modesta pietas simul, & severitas exprimitur. Areolis aromatum virtutes, & dulcedo, & fama designantur. Consitæ à pigmentariis Prophetis, & Apostolis: his futuræ incarnationis ejus arcana, illis facta narrantibus. Labia ejus verba sunt

sunt doctrinæ ejus. Lilia, quia claritatem cœlestis regni promittunt. Distillantia myrrham primam, quia per contemptum voluptatum præsentium ad hanc perveniendum esse prædicant.

Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis.

Manus, id est, opera, quia quæ verbis docuit, factis implevit. Tornatiles, quia in se omnem regulam justitiæ tenent. Unde dicit: oportet me omnem justitiam adimplere. Sunt & manus aureæ, quia omnia, quæ in homine gessit, divitias gloriæ perfecit. Plenæ hyacinthis: quia ad spem nos cœlestium, atque amorem excitant: quia hyacinthus aurei coloris gemma est.

Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris.

Venter dilecti fragilitatem humanitatis ejus designat. Eburneus decorem castitatis. Sapphirus sublimitas est cœlestium virtutum. Distinctus sapphiris: quia partim humana fragilitas esurie, tentatione, fatigatione, morte: partim divina celsitudo miraculis, resurrectione, & ascensione gloriæ intelligitur.

Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.

Crurum vocabulo itinera incarnationis Christi insinuantur, quæ columnis marmoreis propter firmitatem, & rectitudinem comparantur. Fundatæ super bases aureas: quia quicquid de eo, vel per eum gestum est, omnia divinæ provisionis consilio ante tempora secularia disposita sunt.

Species ejus ut Libani, electus ut cedri.

Ut Libanus celsitudine, & gratia arborum alios montes, sic Dominus Christus omnes sanctos meritorum celsitudine & gratia virtutum antecellit. Electus ut cedri: Sicut alias arbores, quæ in Libano nascuntur, cedri superant dignitate sua: ita Christus omnes, qui in Ecclesia ad vitam nascuntur, sua transcendit gloria.

Guttur illius suavissimum.

In gutture interna dulcedo verborum illius memoratur, quam qui sapit, non esurit.

Et totus desiderabilis.

Quid amplius quæris? Totus desiderabilis est: quia totus Deus, & totus homo, in quem desiderant & Angeli prospicere. Deus in majestate Patris: homo in virginitate matris. In illo creator, in hac salvator.

Talis est dilectus meus: & ipse est amicus meus.

Quanto devotiùs quisque diligit Dominum: tanto familiariùs habet amicum Dominum. Et talem necesse est, ut intelligas eum, si vis eum amicum habere.

Quo abjit dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum?

Vox Synagogæ, pro decore enim carminis variantur personæ colloquentium. Sed tantùm Christi Ecclesia, quia sponsæ vocabulo exprimitur, designatur pulcherrima mulierum. Pulchræ sunt singulæ Ecclesiæ sanctorum: sed pulcherrima universitas totius sanctæ Ecclesiæ per totum orbem.

Quo declinavit dilectus tuus, & quæremus eum tecum.

Qui aliquando in terra corporali specie versatus est, dic quo declinavit ille, ut sequamur illum tecum?

CAPUT VI.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum

Quasi dixisset, illuc descendit in hortum, id est, ecclesiam suam, ut eam fonte gloriæ suæ, quasi aream aromatum irrigaret: ut virtutum floribus germinaret.

Ut pascatur in hortis, & lilia colligat.

Ego dilecto meo locum habitationis præparo in me, & ipse mihi apud se: qui semper inter sancta desideria mentium castarum pascitur. Hactenus sanctæ Ecclesiæ vox est quærentis ac laudantis: nunc, quid quæsitus respondeat, subinfertur.

Pulchra es amica mea: suavis & decora sicut Jerusalem.

Sanctam Ecclesiam suam amicam dicit, quia ejus vitæ desiderium visioni jam pacis intimæ assimilatur.

Terribilis, ut castrorum acies ordinata.

Id est, charitate unita, & compacta, ut nullus locus hosti per malum discordiæ aperiatur: quia solummodo in unitate pacis terribiles sumus hosti.

Averte oculos tuos à me, quia ipsi me avolare fecerunt.

Id est, oculis mentis tuæ noli quærere in tuæ peregrinationis itinere perfectè me cognoscere, quia fieri non potest: quia quo intentiùs agnoscere quæris, eo certiùs incomprehensibilem intelliges: & non quæras in via præmium, quod in patria reservatur.

Capilli tui, sicut greges caprarum, &c.

Qui versiculi prius positi sunt, sed repetitio firmitatis est indicium. In capillis populi, in dentibus doctores, in gemellis fœtibus præcepta charitatis intelliguntur.

Sicut cortex mali Punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.

Genæ sanctæ Ecclesiæ spirituales sunt Patres, qui virtutibus sunt mirabiles, & moribus venerabiles, & in Christi cruce gloriari non erubescentes. Et hæc magna sunt valde, quæ videntur in ea: sed multò majora, quæ non videntur, & in futuro reservantur.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

Reginæ sunt, quæ amore sponsi, & cœlestis præmii intuitu per prædicationem veritatis, & sacri baptismatis fontem subolem æterno regi spiritualem generant. Concubinæ sunt, quæ carnali solummodo commodo Christum prædicando, vel baptizando docent: & ideo illæ perfectione senarii numeri, per denarium, propter decalogum designantur. Adolescentulæ sunt animæ nuper Christo renatæ, quarum summa propter multitudinem civium cœlestium numerum trascendit.

Una est columba mea, perfecta mea.

Sancta videlicet, & universalis per totum orbem Ecclesia.

Una est matri suæ, electa genitrici suæ.

Matri suæ, id est, cœlesti Jerusalem: quæ est mater omnium nostrum. Unde ad nos gratia Spiritus Sancti descendit, per quam nascimur Deo.

Vi-

Viderunt illam filiæ, & beatissimam prædicaverunt.

Quas priùs dixit adolescentulas, nunc filias nominat: antiqui omnes Catholicam laudant Ecclesiam.

Vox Synagogæ mirantis Ecclesiæ decorem subinfertur.

Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens?

Progreditur Ecclesia, quasi aurora, quia jam ortus veri luminis mundo post tenebras longæ ignorantiæ monstratur.

Pulchra, ut luna.

Quia sole justitiæ illustrata noctem mundi illuminat.

Electa, ut sol.

Quia imaginem sui conditoris in omni justitia, sanctitate, & veritate portat.

Terribilis, ut castrorum acies ordinata.

Terribilis aëris potestatibus in unitate charitatis, fidei, & spei.

Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium.

Hortus etenim nucum, est Ecclesia præsens, ubi nostras conscientias alterutrum minimè videmus: sed fracta testa corporis, apparebit internæ dulcedinis fructus. Poma convallium, fructus est humilitatis. Descendit sancta Ecclesia per doctores sanctos ad eos, qui proficiunt ad fructus bonos: quive adhuc indigent doctrinæ irrigatione.

Et inspicerem, si floruisset vinea: germinassent mala punica.

Inspicerem, si virtutum studia floruissent: & si qui ad exemplum Dominicæ passionis præparati essent suum fundere sanguinem.

Vox Synagogæ.

Nescivi, anima mea conturbavit me, propter quadrigas Aminadab.

Nescivi dona gratiæ spiritualis in te sponsa: sed anima mea conturbavit me propter introductionem Evangelicæ quadrigæ, qua Aminadab (qui interpretatur populi mei spontaneus) id est, Christus per totum vehitur mundum. Cui Ecclesia consolando mox respondet.

Revertere, revertere Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

Noli turbata esse: sed revertere ad agnitionem tui Redemptoris, qui tibi toties in Prophetis & Lege promissus est. Revertere puritate fidei: revertere operum perfectione, ò Sulamitis, id est, captiva, jam à vinculis infidelitatis revertere ad tuum Redemptorem, ut salveris.

CAPUT VII.

Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum.

Tu doles Synagogam obduratam: propè est tempus, quod choros bellantium adversus malignos spiritus, & laudantium Dominum videbis in ea.

Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis?

Nunc laudes Ecclesiæ ab ipso sponso proferuntur: & primo operum con-

constantia, & mortificatio voluptatum laudatur in ea, quia filia principis, id est, Christi ob gratiam baptismi.

Juncturæ femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.

Duorum concordia populorum spirituali prole fœcundorum in junctura femorum designatur, quia sicut monile fabricatur manu artificis, sic est ineffabili largitate conditoris nostri firmata. In monili bona opera exprimuntur.

Umbilicus tuus, crater tornatilis, nunquam indigens poculis.

Umbilicus, id est, fragilitas infirmitatis nostræ, crater: cum conscientia mortalitatis, atque infirmitatis nostræ admoniti, calicem verbi salutaris prompta mente proximis propinare satagimus.

Venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis, &c.

Acervus tritici vallatus liliis est, cum abundantia boni operis sola spe perpetuæ lucis colligitur. In ventre memoriæ in tritico multiplicatio boni operis: in liliis castitas exprimitur. Item in tritico panis, & in cratere potus, quæ pauperibus dantur, exprimuntur.

Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.

De duobus uberibus superius dictum est. Duo ubera, doctores sunt utriusque populi. In gemellis duo testamenta sunt. Gemelli, propter unam concordiam.

Collum tuum, sicut turris eburnea.

Item in collo doctores designati sunt, qui turri eburneæ propter firmitatem, & pulchritudinem comparantur. Qui civitati Dei & robur præstant & decus.

Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.

Item oculi Ecclesiæ doctores propter nutrimentum. Et rectè piscinæ comparantur, quia fluenta doctrinæ suis auditoribus præbere non cessant. Hesebon cingulum mœroris interpretatur: quia sancti pro vana lætitia carnis, cingulo abstinentiæ constringuntur: & bene in porta multitudinis, ob abundantiam populorum concurrentium per portam fidei in Ecclesiam.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

Item in naso verbi Dei dispensatores causa discretionis designantur. Turris, quia eminentissimum locum tenet in Ecclesia, quæ respicit contra Damascum: id est, sanguinarium, & impium (quia Damascus sanguinem bibens interpretatur) significat carnales, & crudeles, contra quos sancti Doctores, in turri Libani, id est, firmitate Ecclesiæ semper vigilant.

Caput tuum, ut Carmelus, & comæ capitis tui, sicut purpura regis juncta canalibus.

In capite mens designatur: in comis cogitationes. Et sicut capite membra, ita cogitationes mente reguntur. In Carmelo, id est, sublimibus, & passione Christi, quæ nomine purpuræ exprimitur, versantur. Canales, præcordia sanctorum, in quibus alligantur tales cogitationes.

Quàm pulchra es, & quàm decora charissima, in deliciis.

Pulchra fide & opere decora, charissi-

rissima in deliciis, id est, spiritualibus virtutibus.

Statura tua assimilata est palmæ.

Id est, rectitudo operationis bonæ semper ad victoriam tendit.

Et ubera tua botris.

Uberibus doctores Ecclesiæ propter lac primæ eruditionis comparantur: & botris æquantur propter mysteria dulcissima æternitatis.

Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus ejus: & erunt ubera tua, sicut botri vineæ.

Aptè enim victoriosissima crux palmæ comparatur, in quam Christus ascendens apprehendit fructus ejus, id est, dona, quæ largitus est sanctæ Ecclesiæ, quæ ex illo tempore botros vineæ germinavit, id est, sanctos doctores: qui majori scientia, & gratia propter crucem, & resurrectionem Salvatoris abundant.

Odor oris tui, sicut malorum: guttur tuum, sicut vinum optimum.

In gutture vox præsentis doctrinæ, in odore fama absentis demonstratur. Et ideo vino illa, propter fragrantiam virtutum: hæc malis, ob suavitatem absentis famæ, comparatur.

Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque, & dentibus illius ad ruminandum.

Rapuit enim sponsa verbum ex ore sponsi: quia ille vino optimo eam comparavit, & subjecit: Dignum dilecto meo, id est, tanta sublimitas est Evangelicæ prædicationis, quòd ipse dilectus primus per hanc in carne apparens mundo iter cœleste aperuit. Labiisque & dentibus, id est, Apostolis, prædicatoribusque maximis dedit ad meditandum.

Ego dilecto meo.

Et non alteri, cui totam curam servitutis, & dilectionis impendo.

Et ad me conversio ejus.

Me solam diligit, & adjuvat, ne deficiam in via.

Egrediamur in agrum, commoremur in viliis: mane surgamus ad vineas: videamus, si floruit vinea: si flores fructus parturiunt: si floruerunt mala punica.

Quia nullatenus Ecclesia, vel ad bene operandum egrediendo procedere: vel in exercitio bonæ operationis persistendo commorari: vel saltem ad propositum bene agendi assurgere: vel animos auditorum suorum, quantum profecerint, discernere sufficit, nisi gratia Dei adjuta, qui dixit: ecce ego vobiscum sum, &c. Item, in agro, Christiani: in vineis, Ecclesiæ: in floribus, fides: in fructibus, virtutes: in malis punicis, martyrium designatur. In his enim singulis sponsa dilecti sui præsentiam quærit.

Ibi dabo tibi ubera mea.

Id est, parvulorum meorum pædagogos: quia in his omnibus proficiunt doctores sancti.

Mandragoræ dederunt odorem in hortis nostris.

Mandragora propter multimoda medicaminum genera sanctorum virtutibus comparatur: portæ Ecclesiæ doctores sunt sancti. In hujusmodi portis mandragoræ dederunt odorem, cum spiritualis quisque ex se virtutum famam longè, latèque spargunt.

Omnia poma nova & vetera, dilecte mi, servavi tibi.

Poma nova & vetera præcepta sunt, sive promissa Novi Testamenti, & Veteris: quia omnia ad ejus gratiam refert Ecclesia.

CAPUT VIII.

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris.

Vox ista est antiqua justorum optantium adventum Christi in carne. Sugentem ubera matris meæ, id est, in Synagoga nasci, ac nutriri juxta humanæ conditionis naturam. Et inveniam te foris: Intus erat dilectus, dum in principio erat verbum: foris, dum verbum caro factum est.

Ibi deosculer te.

Id est, facie ad faciem videbo, & os ad os loquar.

Et jam me nemo despiciat.

Ante adventum Christi intra angustias Judææ tantum fuit Ecclesia: post Ascensionem in toto mundo dilatata fuit, & venerabilis.

Apprehendam te.

Id est, prompta ac fideli devotione excipiam venientem.

Et ducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ, ibi me docebis.

Peracta carnis dispensatione, redeuntem lætis ducam in domum matris meæ luminibus. In domum matris meæ, ubi cœlestis Jerusalem mater nostra. Ibi me docebis potiora sperare dona, quàm in lege habuissem.

Et dabo tibi poculum ex vino condito.

Id est, ferventem amorem variis virtutum pigmentis ornatum.

Et mustum malorum granatorum meorum.

Id est, gloriosum sanctorum martyrum triunphum: qui ferventissima charitate perferunt flammas, per quas ad te transire non dubitant.

Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Læva carnis Christi dona designat: & dextera futura sanctorum cum Christo gaudia exprimit.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum.

Vox Synagogæ mirantis, quomodo de deserto gentilitas in amplexus subitò sponsi ascendisset. Deliciis affluens, id est, omnium bonorum pulchritudine. Innixa super dilectum, omnia, quæ habet ad gratiam dilecti referens. Suum, quem mihi soli mittendum putabam.

Sub arbore malo suscitavi te.

Sub arbore crucis à perpetua morte revocavi te, ut Apostolos, & cæteros electos ex Judæa.

Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

Id est, major plebs, Christum negando, & Barrabbam eligendo, reprobata est.

Pone me, ut signaculum super cor tuum: ut signaculum super brachium tuum.

Ut digito ob memoriam cujuslibet rei signum aliquod ligamus. Per cor cogitatio, & per brachium designatur operatio. Si me velis habere sponsum, intus charitas fide non ficta sit, & foris operatio devota.

Quia fortis est, ut mors, dile-

lectio, dura sicut infernus æmulatio.

Fortis est usque ad mortem mea dilectio in te, ò Synagoga: sed tua æmulatio dura in me fuit, sicut infernus. Sed verte æmulationem in dilectionem, & eris mihi sponso sponsa.

Lampades ejus, lampades ignis, atque flammarum.

Dilectionis lampades corda sunt fidelium: Ignis, propter fervorem cordis: Flammarum, propter operationis efficaciam.

Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.

Aquas multas, & flumina, tentationum dicit incursus, quæ visibiliter, seu invisibiliter animas fidelium impugnare non desinunt, quibus charitas non cedit.

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Sancti verè totius domus suæ substantiam pro dilectionis magnitudine, quasi nihil despiciebant.

Soror nostra parva est, & ubera non habet.

Prima nascentis Ecclesiæ de gentibus tempora designat: quando adhuc & parva fuit numero, & minus idonea prædicare verbum Dei, quasi sponsus Synagogæ dixisset de ea.

Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est.

Ac si apertè dicat, parva quidem numero est Ecclesia gentium, & nec dum verbi ministerium subire sufficit. Quid ergo tibi videtur, ò Synagoga, de sorore faciendum nostra, quando alloquenda est, id est, per verbi ministerium ducenda in fidem. Synagoga tacente, ipse sponsus, quid fieri debeat, respondet.

Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea.

Ac si diceret, si aliquos habet in se fortes fide, ingenio claros, vel philosophia instructos, addamus illis propugnacula argentea, id est, scientiam divinarum scripturarum, ut eo facilius possint tutari infirmos, atque indoctos.

Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

Si sunt simplices, tamen docendi studio inhiantes, proponamus illis priorum exempla justorum: quo certiùs, & efficaciùs docendi opus implere possint. Cedri virtutes Sanctorum: & Tabulæ latitudinem charitatis designat. Ad hæc ipsa respondet Ecclesia.

Ego murus, & ubera mea, quasi turris.

Ex quo facta sunt coram eo, quasi pacem reperiens, ego de vivis compacta sum lapidibus, & glutino charitatis adunata, & super fundamentum immobile ædificata. Ubera, id est, doctores fortissimi, ceu turris: qui & parvulos nutrire sciunt: & omnia maligni expellere: & hoc mihi accidit ex eo tempore, quo Christus me reconciliavit, & per eum pacem reperi.

Vinea fuit pacifico meo in ea, quæ habet populos.

Vinea, id est, Catholica Ecclesia fructu abundans fidei fuit pacifico, id est, Christo, quia omnia pacificavit in cœlis, & in terris, in ea congregatione, quæ multos populos possidet ex toto orbe, non in Judæa solum. Traditur ea custodibus Prophetis, vel Apostolis, vel Angelicis potestatibus, & dignitatibus.

Vir

Vir autem pro fructu.

Id est, retributione æterna hujus vineæ

Affert mille argenteos.

Id est, pro acquisitione regni cœlestis, qui est fructus vineæ, cuncta, quæ mundi sunt, reliquit. Millenarius numerus pro perfectione ponitur. Id est, qui omnia reliquit. Argentei pro omni pecunia accipiuntur.

Vinea mea coram me.

Vox sponsi. Veruntamen, etsi te aliis commendem custodibus, tamen te semper in mea habeo præsentia, videns, & remunerans laboris tui devotionem in omnibus.

Mille tui pacifici.

Mille tui, subauditur, argentei. Quasi dixisset, qui amore meo cuncta sua dimittit. In pace erit, quia omnem substantiam suam, quæ millenario designatur, pro charitate Dei amittit.

Et ducenti (id est argentei) his, qui custodiunt fructus ejus.

Qui sunt Doctores sancti, qui omnia mundi dimittunt, & in verbo prædicationis laborare non cessant: hi duplici remuneratione, quæ ducentenario designatur, donantur apud me.

Quæ habitas in hortis, amici auscultant.

Quia locutio nostra finienda est, hoc ultimum vale à me audito. Semper habita in hortis virtutum: & scito, quia amici, id est, Angelici spiritus, & animæ Sanctorum semper te considerant, & tuo gaudent aspectu.

Fac me audire vocem tuam.

Id est, vox prædicationis tuæ, dum vales, semper audiatur à me.

Sponsa respondet.

Fuge dilecte mi.

Ac si apertè dicat: quoniam in carne apparens præcepta mihi, ac dona vitæ cœlestis conferre dignatus es, nunc his peractis revertere in sinum Patris, ò mi dilecte.

Asimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

Et hoc mihi sic solatium, quia continua visione te nequeo cernere, saltem crebra visitatione me consolari memento.

INDEX GENERALIS, OMNIUM OPERUM DIVI ISIDORI,

QUÆ IN HIS DUOBUS TOMIS

CONTINENTUR.

INDEX
IN DIVI ISIDORI
OPERA.

Crucis signum † indicat priorem tomum; & hoc § asignat libros *Differentiarum*; *de Natura Rerum*; *Chronicon*; *de Viris Illustribus*; *de Ortu*, *& Obitu PP.* & *Historiæ Regum Gotthorum*, appositi in calce dicti primi voluminis: & Asteriscus * denotat posteriorem tomum.

Ad-

† *Ale-*

† *Aphæ-*

* *Ara-*

† *Ar-*

† *Beel-*

† *Chios*

† *Ci-*

† *Cy-*

* De-

tem

Do-

E

† *Ebur.*

* *Epis-*

† § *Eu-*

G

† Ge-

H

† *Hya-*

† *Im-*

† *Ins-*

* *Isi-*

† *Iu-*

K

L

† *Lex*

† Me-

† *Mon-*

N

† § *Neu-*

O

† *Octo-*

† *Pavi*

* *Per-*

† *Pis-*

† Pro-

Q

† *Rhe-*

S

* *Sca-*

† § *Se-*

† *Squa-*

†§ *Suus*,

T

† *Theo-*

† § *Via*,

† *Vl-*

X

Y

Z

FINIS.

APPENDIX

AD OPERA

DIVI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

EX

ANTIQUIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS

QUI IN DIVERSIS

ECCLESIARUM HISPANIÆ

TABULARIIS,

AC BIBLIOTHECIS

REPERIUNTUR,

PROUT CONTINETUR, IN HOC TOMO SECUNDO.

MATRITI:

TYPIS, ET EXPENSIS BARTHOLOMÆI AB ULLOA,

IN VIA CONCEPTIONIS.

ANNO DOMINI M. DCC. LXXVIII.

LIBER QUARTUS
SENTENTIARUM
DOMINI ISIDORI,
CONTENTUS IN HOC TOMO SECUNDO.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

Incipiunt Capitula Libri Quarti.

De

(*) In originali deficit numerus.

Finiuntur libri quatuor Sententiarum D. Isidori.

Incipiunt Capitula alia Sententiarum ejusdem.

IN-

INCIPIT [1] LIBER QUARTUS.

DE RECTORIBUS,

QUALITER CONVERSATIONEM *HABEANT.*

CAPUT PRIMUM.

[2] Rector semper cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit officium, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergat. Necesse est, ut esse munda studeat manus, quæ diluere sordes aliorum curat: ne tacta quæquæ deteriùs inquinet, si sordida insequens lutum tenet. Hinc namque per Prophetam dicitur: [3] *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Domini, & enim vasa ferunt, qui proximorum animas ad æterna sacraria perducendas in suæ conversationis fide suscipiunt. Apud semetipsos quantam debeant mundari conspiciant, qui ad æternitatis templum vasa viventia in sinu propriæ sponsionis portant. Hinc divinâ voce præcipitur, ut in Aaron pectore rationale judicii vitis ligantibus imprimatur; quatenus sacerdotale cor nequaquàm cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat.

Nec indiscretum quid, vel inutile cogitet, qui ad exemplum aliis constitutus, ex gravitate vitæ semper debet ostendere quantam in pectore rationem portet. In judicii rationale, quod in Aaron pectore ponitur, præcipitur, ut duodecim Patriarcharum nomina describantur. Adscriptos etenim patres semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermisione cogitare. Tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum præcedentium indesinenter intuetur: cum sanctorum vestigia sine cessatione considerat, & cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem tendat. Debet rector subtili semper examine bona, malaque discernere; & quæ, vel quibus, quando, vel qualiter congruant, studiosè cogitare: nihilque proprium quærere, sed sua commoda [4] propinquorum deputare.

Sit Rector operatione præcipuus, ut vitæ viam subditis benè vivendo denuntiet, & grex, qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla meliùs, quàm per verba gradiatur. Per divinam legem præcipitur: Sacerdos in sacrificium armum dextrum accipiat, & separatum, ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis: nec inter malos tantummodo quæ recta sunt, faciat, sed benè quoque operantes subditos sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat. Sacerdoti in esu pectusculum cum armo tribuitur; ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de semetipso auctori discat immolare. Et non solum pectore, quæ recta sunt, cogitet, sed expectatores suos ad sublimia armo operis invitet.

Nulla præsentis vitæ rector appetat, nulla pertimescat, blandimenta mundi respecto intimo terroris despiciat. Terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento contemnat. Sit rector singulis compassione proximus, [5] percunctis contemplatione suspensus, ut & per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum tranferat, & per speculationis altitudinem semetipsum quoque invisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infima despiciat, aut infimis proximorum congruens appetere alta relinquat. Pastores non solùm sursùm sanctum caput Ecclesiæ videlicèt Dominum contemplando appetunt, sed deorsùm quoque ad membra illius miserando descendunt.

Hinc Moyses crebrò tabernaculum intrat, & exiit; & qui intùs in contemplationem rapitur, foris infirmantium negotiis urgetur. Intùs Dei arcana considerat, foris onera carnalium portat. Ipsa scilicet veritas per susceptionem nobis nostræ humanitatis ostensa, in mon-

(1) Hic liber est exceptus ad verbum ex libris Sententiarum Tajonis. Vid. tom. 31. Hisp. Sacræ. (2) *Tajo lib. 2. cap. 33.* (3) *Isai. 52. 11.* (4) Propinquorum. (5) Præcunctis.

monte orationi inhæret, miracula in urbibus exercet, imitationis videlicèt viam bonis Rectoribus sternens, ut si etiam summa contemplando appetunt, necessitatibus tamen infirmantium compatiendo misceantur. Qui regimine pastorali sunt aliis prælati, tales se exibeant, quibus subjecti occulta sua prodere non erubescant; ut cùm tentationum fluctus parvuli tolerant, ad pastoris mentem quasi ad matris sinum recurrant. Et hoc quod se inquinari, pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus (1) solatis, ac lacrimis orationis lavent.

Sit Rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens, ne aut exterioribus deditus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quæ foris debet, proximis non impendat. Sacerdotibus per legem præcipitur, ut tondentes, tondant capita sua, ut videlicet curæ temporalis sollicitudines, & quantum necesse est, provideant, & tamen recidantur citiùs, ne immoderatiùs excrescant: dum igitur & per administratam exteriorem providentiam corporum vita protegitur, & rursus per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis, & servantur, ut cutem cooperiant, & resecantur ne oculos claudant.

Necesse est, ut rector solertèr invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus pulset; ne, quum studiose interiora penetrat, cum providè exteriora subministrat, se magis à subditis diligi, quàm veritatem quærat, ne cum bonis actibus fultus, à mundo videtur alienus. Hunc auctoris reddat extraneum amor suus; hostis redemptoris est, qui per recta opera, quæ facit, ejus vice ab Ecclesia amari concupiscit, quia adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem sponsus dona transmissit. Necessarium valdè rectoribus est, ut cura regiminis tantâ moderaminis arte temperetur, quatenus subditorum mens cum quædam recta sentire potuerit, sic in vocis libertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat; ne dum fortasse immoderatiùs linguæ eis libertas conceditur, vitæ ab his humilitas amittatur.

Oportet igitur ut rectores boni sic placere hominibus appetant, ut suæ æstimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant: non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam, quasi quandam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem conditoris introducant. Difficile quippè est, ut quamlibet recta denuntians prædicator, qui non diligitur, libenter audiatur. Omne hoc quod præmissimus ritè à rectore agitur, si supernæ formidinis, & dilectionis spiritu afflatus studiosè quotidie sacri eloquii præcepta meditetur, ut in eo vim sollicitudinis,& erga cœlestem vitam providæ circunspectionis, quàm humanæ conversationis usus indesinenter destruit, divinæ admonitionis verba restaurent: & qui ad vetustatem per societatem sæcularium ducitur, ad amorem semper spiritalis patriæ compunctionis adspiratione renovetur.

Quia igitur qualis esse debeat (2) pastor, superius ostendimus; nunc qualiter doceat, demonstremus. Non una, eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morum qualitas adstringit. Sæpe namque aliis officiunt, quæ aliis prosunt: quia & plerumque herbæ quæ hæc animalia nutriunt, alia occidunt, & lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat; & medicamentum, quod hunc morbum imminuit, alteri vires jungit; & panis, qui vitam fortium roborat, parvulorum necat. Aptè tintinnabula vestimentis pontificis describuntur inserta. Vestimenta etenim sacerdotis, quid aliud, quàm recta opera debemus accipere, Prophetâ attestante, qui ait: (3) *Sacerdotes tui induantur justitiâ?* Vestimentis itaque illius tintinnabula inhærent, ut vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa quoque opera sacerdotis clament.

Nos quia infirmi homines sumus, cum de Deo hominibus loquimur, debemus primùm meminisse, quid sumus, ut ex propria infirmitate pensêmus, quo docendi ordine infirmis fratribus consulamus. Consideremus igitur, quia aut tales sumus, quales nonnullos corrigimus, aut tales aliquando fuimus; & si jam divinâ gratiâ operante non sumus, ut tantò eos temperantiùs corde humili corrigamus, quantò nosmetipsos veriùs in his, quos emendamus, agnoscimus. (4) Scriptum est: (5) *Filiæ tibi sunt? Serva corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.* Infirmæ quippè animæ, atque ad appetitum mundi deditæ, aliquando melius ex severitate servantur, ut obfirmata facies, id est, per severitatis custodiam ab omni spe fribulæ remissionis obducta inconstantem animum terreat, atque à delectatione vitiorum districtio-

(1) Solatio. (2) *Tajo lib. 2. cap. 35.* (3) *Psalm. 131. 9.* (4) *Tajo lib. 2. cap. 36.* (5) *Eccl. 7. 26.*

tionis suæ rigore constringat.

Quod cum à doctore agitur, semper necesse est, ut dulcedo, & humilitas in corde teneatur, quatenus & multum amet, & nunquàm contra eum per elationem superbiat; cui tamen amorem suum, & humilitatem pro utilitate ejus prodere recusat. Cum per zelum animus movetur rectoris, curandum summopere est, ne hæc eadem, quæ instrumento virtutis adsumantur, (1) menti ira dominetur: Ne quasi Domina præcedat, sed velut ancilla ad obsequium parata à rationis tergo nunquam recedat. Tunc enim contra vitia erigitur, cum subdita rationi famulatur. Qui zelo rectitudinis movetur, sic culpas delinquentium corrigat, (2) ut ante ipse, qui corrigit, per patientiam crescat; ut fervorem transcendendo dijudicet; ne intemperatiùs excitatus ipso zelo rectitudinis longè à rectitudine oberret.

Sunt plerique Pastorum, (3) qui dum metiri se nesciunt, quæ non didicerunt, docere concupiscunt; qui pondus magisterii tantò levius extimant, quantò vim magnitudinis illius ignorant, ut quia indocti, ac præcipites, doctrinæ artem tenêre appetunt, à præcipitationis suæ ausibus in ipsa locutionis janua repelluntur. Nulla ars doceri præsumitur, nisi intentâ priùs meditatione discatur. Ab imperitis ergo pastorale magisterium qua temeritate suscipitur, quando ars est artium regimen animarum? Sunt nonnulli qui intra Sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris; videri doctores appetunt, transcendere alios concupiscunt, atque adtestante veritate primos in cœnis recubitus, primas in conventibus cathedras quærunt; (4) qui susceptione curæ pastoralis officium ministrare dignè tantò magis nequeunt, quantò ad humilitatis magisterium ex sola elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud dicitur, (5) & aliud docetur.

Sub magno moderamine Pastores Ecclesiæ vel solvere studeant, vel ligare. Sed utrum justè, an injustè obliget pastor, pastoris tamen sententia timenda est; ne is qui subest, & cum injustè forsitan ligatur, obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur. (6) Prædicatores sancti, qui districtum Dei judicium metuunt, animarum judices fiunt, & alios damnant, vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profectò nunc in Ecclesia Episcopi locum tenent; solvendi, ac ligandi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor Pontificalis, sed grande pondus istius est honoris. Durum quippè est, ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, judex vitæ fiat alienæ. Plerumque contingit ut ipse judicii locum teneat, cui ad locum vita minimè concordat. Et sæpè agit, ut vel damnet immeritos, vel alios ipse ligatus solvat.

Sæpè in solvendis, ac ligandis subditis suæ (7) voluptatis motus, non autem causarum merita sequitur; unde fit, (8) ut ipse & ligandi, & solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluptatibus, & non pro subjectorum meritis exercet. Sæpè fit, ut erga quemlibet proximum odio, vel gratiâ moveatur pastor. Judicare autem dignè de subditis nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam sequntur: unde rectè per Prophetam dicitur: (9) *mortificabant animas, quæ non moriuntur, & vivificabant animas, quæ non vivunt.* Viventem quippe mortificat, qui justum damnat; & non victurum vivificare nititur, qui reum supplicio absolvere conatur.

(10) Nonnulli Episcoporum donum accepit Spiritûs in usum solent negotiationis exercere, & miraculorum signa ad avaritiæ obsequium declinare. Hinc est enim quod Simon per impositionem manûs edita miracula concupiscens, percipere donum spiritûs pecuniâ voluit, scilicet ut deterius venderet, quod malè comparasset. Redemptor noster flagello de resticulis facto, de templo turbas ejicit, cathedras vendentium columbas evertit. Columbas quippe vendere, est impositionem manûs, quâ Sanctus Spiritus accipitur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare. Sunt nonnulli qui nummorum quidem præmia ex ordinatione non accipiunt, & tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis solummodo retributionem quærunt. Hii nimirum quod gratis acceperunt, gratis non retribuunt, quia de impenso officio sanctitatis nummum favoris expetunt.

(1) Forte: *qua adsumatur.* (2) Fortè &. (3) *Tajo lib.* 2. *cap.* 37. (4) Susceptum. (5) Discitur. (6) *Tajo lib.* 2. *cap.* 38. (7) Voluntatis. (8) Ipsa hac. (9) *Ezech.* 13. 19. (10) *Tajo lib.* 2. *cap.* 40.

CAPUT II.

De Clericis, quales eos oporteat esse.

(1) Clericus admonendus est, quatenus sic vivat, ut bonum exemplum vitæ suæ sæcularibus præbeat. In Clerico si quid justè reprehenditur, ex ejus vitio ipsa religionis nostræ extimatio gravatur. Clerici discant ut quæ à senioribus suis jubentur, impleant, ut humiliter eorum imperiis subjaceant; ut nec subjectio eos conterat, nec locus superior extollat. Clerici discant quomodò ante occulti arbitri oculos per humilitatem, & obedientiam sua interiora componant, quatenus non cum reprobis puniantur, sed cum electis etiam præmia sortiantur. Admonendi sunt Clerici, ut tantò circa se sollititiùs vivant, quantò eos aliena cura non implicat. Dicendum est Clericis ne Præpositorum suorum vitam temerè judicent, si quid eos fortassè agere reprehensibiliter vident; ne unde rectè mala redarguunt, inde (2) prælationis impulsum in profundiora mergantur. Admonendi sunt Clerici, ne cum culpas suorum Præpositorum considerant, contra eos audatiores fiant; sed sic eorum prava apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constricti ferre sub eis jugum reverentiæ non recussent, quia facta Præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cùm rectè reprehendenda judicantur.

Plerosque Clericos ab impudentiæ vitio non nisi increpatio dura compescit, quia dum se delinquere nesciunt, necesse est ut à pluribus increpentur. Verecundos Clericos plerumque ad melius exortatio modesta componit; quia eis ad conversionem sufficit, quòd doctor eis mala sua saltìm lenitèr ad memoriam reducit. Major profectus modestis Clericis adducitur, si hoc quod in eis reprehenditur, quasi manu linguæ blandientis ex latere tangatur. Pusillanimes Clericos aptius ad iter bonum agendi reducimus, si quædam illorum bona ex latere requiramus; ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo laudemus, quatenus eorum (3) temeritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque utilius apud Clericos proficimus, si & eorum benè gesta memoramus, & si quæ ab eis inordinata gesta sunt, non jam tanquàm perpetrata corripimus, sed quasi adhùc ne perpetrari debeant, prohibemus. Plerique Clericorum dum in culpa sua deprehendi metuunt, semper improbas defensiones quærunt, (4) sed pavidis suspicionibus agitantur. Nihil quippè est ad defendendum puritate tutius, nihil ad dicendum veritate facilius: nam dum fallatiam suam tueri cogitur, duro labore cor fatigatur. Plerumque in culpa Clerici deprehensi, dum quales sunt cognosci refugiunt, sese sub fallatiæ velamen abscondunt, & hoc quod peccant, quodque jam apertè cernitur, (5) qui causare moliuntur. Plerumque contingit, ut is qui pravorum Clericorum culpas corripere studet adsparsæ falsitatis nebulis seductus, pœne amisisse se videat, quod de eis jam certum tenebat.

CAPUT III.

De Invidis, & protervis subditis.

(6) Plerumque subditi sub pastorali regimine constituti, dum valdè se elati præsumunt, exprobrando cæteros dedignantur; (7) dum singulariter summa æstimant cuncta quæ agunt. Subtiliter itaque ab arguente discutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent, ostendantur quia Domino displicent. Tunc proptervos meliùs corrigimus, cum ea quæ benè egisse se credunt, malè acta monstramus: & unde adepta gloria creditur, inde utilis confussio subsequatur. Homines, inquam, subditi cum sevitium proterviæ minimè perpetrare cognoscunt, compendiosiùs ad correctionem veniunt, si altius (8) culpæ manifestioris, & ex latere requisitæ in proprio confunduntur, ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbè quod defendunt. Cum protervè Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alius Apolo, alius Pauli, alius Cephæ, alius Christi esse se dicerent, (9) incertus culpam in medium deduxit, quæ apud eos & perpetrata fuerat, & incorrecta remanebat, dicens: *Auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrûm, qui hoc opus fecit.* Ac si apertè dicat: Quid vos per proterviam hujus, vel illius dicitis, qui per dissolutionem negligentiæ (10) nullos vos esse monstratis. Admonendi sunt invidi subditi, ut perpendant quantæ cæcitatis sunt, qui alieno

(1) *Tajo lib. 2. cap. 44.* (2) Per elationis. (3) Tenertudinem. (4) Semper Forte; *seu.* (5) Excusare. (6) *Tajo lib. 2. cap. 43.* (7) Et. (8) D. Greg. *alterius.* (9) Incestus. (10) Nullius.

no profectu deficiunt, alienâ exaltatione contabescunt; quantæ infelicitatis sunt, qui melioratione proximi deteriores fiunt. Dumque augmenta alienæ prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos [1] à noxiæ afflicti cordis sui peste moriuntur. Dum se invidi à livore minimè custodiunt in [2] antiqui versati [3] hostis nequitiam demerguntur. De illo namque scriptum est: *invidiâ diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Quia enim ipse cœlum perdidit, condito homini invidit, & damnationem suam perditus adhùc alios perdendo cumulavit. Dicendum est invidis, quia dum se ista intrinsecùs peste consumunt, etiam quidquid in se aliud boni habere videntur, interimunt. Unde scriptum est: *vita carnium sanitas cordis. Putredo ossium invidia.* Per livoris vitium ante Domini oculos pereunt, etiam quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quædam etiam robusta deperire. Ille est verè humilis subjectus in bonis, qui non est defensor in malis: nam tunc de malis suis subjectus arguitur, & contra verba arguentis accenditur, quando & de bonis suis quasi humilitèr titubat, per humilitatis voces ornari appetit, non doceri.

CAPUT IV.

De Vita, vel conversatione Monachorum.

(4) OMnes Monachi sæculum relinquentes punire flendo non desinunt quæ deliquerunt. Gravi se mærore afficiunt, quia longè hûc à facie Conditoris projecti, adhùc [5] internæ patriæ gaudiis non intersunt. De quorum corde benè per salomonem dicitur: *cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio illius non miscebitur extraneus.* Corda bonorum Monachorum amaritudinem suam novêrunt, quia ærumnam exilii quâ projecti lacerantur, intelligunt, & quàm sunt tranquilla, quæ perdiderunt, quàm confusa in quibus deciderunt, sentiunt. Monachi, qui in amaritudine animæ sunt, mori mundo funditùs concupiscunt, ut sicut in sæculo ipsi nihil appetunt, ita jam à sæculo nullâ obligatione teneantur. Plerumque contingit, ut jam Monachus mundum non teneat mente, sed tamen mundus Monachum quibusdam occupationibus adstringat, & ipse quidem jam mundo mortuus est, sed ipsi mundus adhùc vivit. Adhùc namque mundus eum [6] non concupiscit, dum alio intentum in suis actionibus rapere contendit. Si uno in loco sint mortuus, & vivens; & si mortuus vivum non videt, vivens tamen mortuum videt. Si verò utrique sint mortui, alter alterum nequaquàm videt. Itaque jam mundum non amat, sed tamen ab illo, vel non volens amâtur, & si ipse velut mortuus mundum non videt, hunc tamen mundus adhùc non mortuus videt. Si verò nec ipse in amore mundum retinet, nec rursus à mundi amore retinetur; vicissim sibi utrique extincti sunt; quia dum alter alterum non appetit, quasi mortuus mortuum non attendit. Cum hujus mundi gloria tristibus, gementibusque tribuitur, pœnâ se validissimi timoris afficiunt; quia & si ipsi mundum non tenent, adhùc tamen tales esse se metuunt, qui à mundo teneantur; quia nisi ei quantulumcumque viverent, hos ad usum suum proculdubiò non amâret. Mare enim viva corpora in semetipso retinet, nam mortua extra se protinùs expelit. Nonnumquam Monachi idcircò ad concepta desideria minimè perveniunt, ut ipsâ interveniente tarditate, ad eadem desideria laxato mentis sinu dilatentur. Quare quæ extenuari fortassè [7] implicita portant, magna dispositione agitur, ut repulsa multipliciùs crescant. Plerique Monachorum sic in præsens sæculum mortificari appetunt, ut jam perfectè, si liceat, conditoris sui faciem contemplentur; sed eorum desiderium differtur, ut proficiat, & tarditatis suæ sinu nutritur, ut crescat. In canticis canticorum sponsa sponsi sui [8] specie anhelans clamat: *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea: quæsivi illum, & non invêni.* Abscondit se sponsus cum quæritur, ut non inventus, ardentiùs quæratur. Quare differtur, quærens sponsa ne inveniat, ut tarditate suâ capatior reddita, multiplicius quandoque inveniat quod quærebat. Cum spirituàles Monachi plenè mortificationem suam appetunt, quantò fiunt viciniores ad finem, tantò se exibent ardentiores in opere. Laborando ergo non deficiunt, sed magis ad usum laboris crescunt; qui [9] quoniam præmia propinquiora considerant, [10] & in opere delectabiliùs exsudant. Plerique Monachorum, qui ab operibus mundi non [11] corpore sed virtute sopiuntur, laboriosiùs dormiunt, quàm vigilare potuerunt; quia in eo, quod actiones hujùs sæculi deserentes superant, [12] robustos, quotidiè

(1) Anxiæ. (2) Antiquam. (3) Fortè: *versuti.* (4) *Tujo lib. 2. cap. 45.* (5) In æternæ. (6) Dematur *non.* (7) Impleta. (8) Faciem. (9) Quo jam. (10) Eo. (11) Torpore. (12) Robusto conflictu.

diè contra semetipsos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne subacta otio ac desiderio, ad desideria immunda frigescat: ne ipsis bonis desideriis plus justo inferveat: ne sub discretionis specie sibimet parcendo, à perfectione languescat. Bonus Monachus ab hujus mundi inquieta concupiscentia se penitùs subtrahit, ac terrenarum actionum strepitum deserit, & per quietis studium ejus mens virtutibus intenta, quasi vigilans dormit.

CAPUT V.

De Humilitate, vel opere Monachorum.

(1) Admonendus est Monachus, ut reverentiam habitûs sui in actu, in locutione, in cogitatione sua semper circùm inspiciat, ac ea, quæ mundi sunt, perfectè deserat, & quod ostendit humanis oculis habitu, hæc ante Domini oculos moribus prætendat. Omnes Monachi, qui in curis exterioribus spargi refugiunt, simplices in cogitatione, atque in conscientiæ suæ habitatione consistunt. Hinc de Jacob scriptum est: *Vir autem Jacob habitat simplex in tabernaculis.* In tabernaculis enim habitare sese perhibentur electi Monachi, cum eis transitoria prosperitas arridet, favorem mundi quasi nescientes dissimulant, & forti gressu interius hoc, unde exteriùs sublevantur, calcant. Sæpè bona agentes Monachi paterna adhùc flagella sentiunt, ut tantò perfectiores ad hæreditatem veniant, quantò eos, piè feriens disciplina quotidie (2) minimis purgat.

CAPUT VI.

De Tepiditate, vel otio Monachorum.

(3) Nonnulli Monachorum mundi quidem actiones fugiunt, sed nullis virtutibus exercentur. Hi nimirum tepôre, non studio dormiunt, & idcircò in terra conspiciunt, quia caput non in lapide, sed in terra posuerunt. Plerumque Monachis contingit, ut quantò securiùs ab externis actionibus cessant, tantò latiùs immundæ in se cogitationis strepitum per otium congerant. Unde sub Judeæ specie per Prophetam torpens otio anima defletur, cum dicitur: *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha ejus.* Plerumque præcepto legis ab exteriori opere in sabbatho cessatur. Hostes ergo sabbatha videntes irridunt, cum maligni spiritus ipsa vacationis otia ad cogitationes inlicitas pertrahunt, ut unaquæque anima, quò remota ab externis actionibus, Deo creditur servire; eò magis tyrannidi inlicitæ famuletur. Per sapientissimum Salomonem dicitur: *qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est dissipantis sua opera.* Incoata bona fortis operantis manus ad perfectionem non sublevat, si ipsa operandi remissio contra hoc quod operatum est, pugnat. Si quod mortis in nobis est, ad vitam non accenditur; hoc etiam extinguitur, quod quasi adhùc vivum tenetur. In hoc mundo humana anima quasi more navis est contra ictum fluminis conscendentis. Uno in loco stare nequaquàm permititur, quia ad ima relabitur, nisi ad summa conetur.

CAPUT VII.

De Adhibendis pro corporis necessitate subsidiis.

(4) Cum naturæ nostræ necessitatibus, plerumque plusquàm expedit, deservîmus, mentisque curam negligimus; ex miseria negligentiæ, infirmitatisque nostræ addimus squalorem culpæ. Necessitates præsentis sæculi hoc habere valdè periculosum solent, quòd sæpè in eis minimè discernitur quid circa illas per utilitatis studium, & quid per voluptatis vitium agatur. (5) Infirmitati naturæ nostræ (6) negligentiam relaxare, nihil est aliud, quàm calamitatis miseriam addere, atque (7) actionum squalorem ex eàdem miseriâ multiplicare. Sancti viri in omne quod agunt, studiossissimâ intentione discernunt, ne quid plus ab eis naturæ suæ infirmitas, quàm sibi debetur, exigat; ne sub necessitatis tegmine in eis vitium voluptatis excrescat. Electi viri aliud ex infirmitate, aliud ex tentationis suggestione sustinent, & quasi quidam rectissimi (8) arbitres inter necessitatem, voluptatemque constituti, hanc consulendo & sublevando illam, premendo frænant. Unde fit, ut & si infirmitatis suæ calamitatem tolerant, tamen ad squalorem miseriæ per negligentiam non (9) descendunt. Hoc ipsum enim esse in calamitate, est (10) necessitatis naturæ ex carnis corruptibilis infirmitate sustinere. Præsentis (11) vitæ necessitates cupiebat evadere, qui dicebat: *de necessitatibus meis eri-*

(1) *Tajo lib. 2. cap. 46.* (2) Etiam de minimis. (3) *Tajo lib. 2. cap. 9.* (4) *Tajo lib. 4. cap. 12.* (5) Infirmitatem. (6) Per negligentiam. (7) Vitiorum. (8) Arbitri. (9) Descendant. (10) Necessitates. (11) *Ps. 24. 17.*

eripe me. Sciebat enim plerumque voluptatum culpas (1) occasione prorumpere, & ne quid spontè inlicitum admiteret, hoc ipsum satagebat evelli, quod nollens ex radice tolerabat. Plerique cum tegendis membris vestimenta quærunt, non solùm quæ tegant, sed etiam quæ extollant, expetunt: & contra torporem frigoris non solùm quæ per pinguedinem muniant, sed etiam quæ per mollitiem delectent: non solùm quæ per mollitiem tantùm mulceant, sed etiam (2) per colorem oculos sedûcant. De his ergo necessitatibus liberari Psalmista desiderans, ait: *De necessitatibus meis eripe me.* Necessitatis enim causam in usum voluptatis vertere, quid est aliud, quàm calamitati (3) suæ squalorem miseriæ sotiare? Plerumque replemus refectionibus corpus, ne extenuatum deficiat: extenuamus abstinentiâ, ne nos repletum premat; vegetamus motibus, ne situ immobilitatis intereat; sed citius, hoc conlocando (4) sistimus, ne ipsâ sua vegetatione subcumbat: adjumento hoc (5) vestis tegimus, ne frigus interimat. Et (6) quæ sunt adjuncta projicimus, ne calor exurat. Tot ergo diversitatibus occurrentes, quid agimus, nisi corruptibilitati servimus, ut saltim multiplicitas impensi obsequii corpus substineat, quod anxietas infirmæ mutabilitatis gravat?

CAPUT VIII.

(7)

De electis inter tumultus reproborum benè (8) *viventium.*

QUærimur plerique, cur non omnes boni sunt qui nobiscum vivunt? Mala proximorum ferre nolumus. Omnes sanctos jam debere esse, decernimus, dum esse nolamus, quod ex proximis portemus. Sed hac in re luce clarius patet dum malos portare renuimus, (9) quantum multum adhuc ipsi de bono (10) munus habeamus. Neque enim perfectè bonus est, nisi qui fuerit & cum malis bonus. Beatus Job de semetipso asserit dicens: *frater fui draconum, & socius structionum.* Hinc Paulus Apostolus discipulis dicit: *In medio nationis pravæ, & pervers e inter quos lucetis sicut luminaria in mund:* Hinc Petrus (11) pastor gregis Dominici ait: (12) *Justum Loth oppressum à nefandorum impudica conversatione eripuit; aspectu enim, & auditu justus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam justi iniquis operibus cruciabant.* Dum de vita proximorum sæpè quærimur, mutare locum cupimus, conamur secretum vitæ remotioris eligere (13) habitaculum, videlicet ignorantes; quia si desit Sanctus Spiritus, non adjubat locus. Loth denique in sodomis sanctus extitit, sed in monte peccavit. Quia autem loca mentem non (14) minuunt, ipse humani generis primus parens textatur, qui & in paradiso gravitèr cecidit. Sed minus sunt omnia, quæ loquimur ex terra, nam si locus salvare potuisset, sathan de cœlo non caderet. Psalmista David ubique in hoc mundo tentationes esse conspiciens, quæsivit locum quò fugeret, sed sine Deo non potuit munitum invenire. Ex qua re & ipsum sibi locum fieri petiit propter quem locum quæsivit, dicens: *esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut salvum me facias.* Sicut gravioris culpæ est inter bonos bonum non esse, ita immensi est præconii bonum etiam inter malos extitisse.

CAPUT IX.

De passione electorum, & compassione proximorum.

(15) SAncti viri tribulationum bello deprehensi uno, eodemque tempore alios ferientes, atque alios suadentes ferunt. Illis opponunt scutum patientiæ, istis jacula intorquent doctrinæ. Ad utrumque pugnandi modum mira virtutis arte electi viri se erigunt, quatenus & interiùs sapienter doceant, & foràs fortitèr adversa contemnant. Hos docentes corrigant, illos tolerantes premant. Electi viri insurgentes hostes patiendo despiciunt, infirmantes verò cives compatiuntur ad salutem. Illis resistunt, ne & alios subtrahant, de istis metuunt, ne vitam rectitudinis funditùs perdant. Pensetur cujus laboris sit (16) Paulus Apostolus uno, eòdemque tempore, & forìs adversa tolerare, & intùs infirma protegere. Forìs pugnas patitur, quia verberibus scinditur, catenis ligatur; intùs metum tolerat, quia passionem suam non sibi, sed discipulis (17) abesse formidat. Aliorum casus Apostolus in (18) propriam passionem metuebat, ne dum & ipsum discipuli afflictum (19) perfidè verberibus agnoscerent, fideles se profiteri re-

(1) Ex necessitatum. (2) Quæ. (3) Calamitati. (4) Quæsita adjumenta. (5) Colocando. (6) Vestium. (7) *Tajo lib. 3. cap. 15.* (8) Viventibus. (9) Quam. (10) Minus. (11) Ad Philipp. 215. (12) 2. *Petr. vers.* 7. & 8. (13) In Tajone deest habitaculum. (14) Muniunt. (15) *Tajo lib. 3. cap. 35.* (16) Paulum Apostolum. (17) Obesso. (18) Propria passione. (19) Pro fide.

recusarent. Unde & eisdem scribit; dicens: (1) *Nemo moveatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus.* O immensa charitatis viscera Pauli Apostoli! Déspicit passiones, quas ipse patitur, & curat ne quid pravæ persuasionis discipuli in corde patiantur. In se contemnit vulnera corporis, & in aliis vulnera medetur cordis. Dum viri fortes in acie assistunt, illic (2) jacula adversantia pectora feriunt: hinc scuto postpositos debiles tuentur, atque ita utrobique velocitate circunspectionis invigilant, quatenus & ante se audaces confodiant, & post se trepidos à vulnere defendant.

CAPUT X.

De Discretione.

(3) MAgnum est disciplinæ magisterium subtilitas discretionis, quatenus quisque Rector culpas delinquentium discretè noverit parcere, & piè resecare. Qui autem sic dimitunt peccata, ut non corrigant, aut sic quasi corrigendo feriunt, ut non dimitant, discretionis spiritum non habent. Scriptum in libro Genesis est: Si rectè offeras, & rectè non dividas, peccásti. Rectè offertur, cum recta intentione quid agitur; sed rectè non dividitur, si non hoc quod pie agitur etiam subtiliter discernatur. Oblata rectè dividire, est quælibet bona nostra studia discernendo pensare. Quare nimirum qui agere dissimulat, etiam rectè offerens, peccat. Sæpè quod bono studio gerimus, dum discernere cautè negligimus, quo judicetur fine nescimus. Quare nonnumquam hoc fit (4) reatu criminis, quod putatur causa virtutis. Rectè ergo offerimus, cum bono studio bonum opus agimus; sed rectè non dividimus, si habere discretionem in bono opere postponamus. Ille enim angustam viam ingreditur, qui in cunctis quæ agit discretionis subtilitate sollicitè coartatur. (5) Nam qui pro voluntate propria secura mente se dilatat, angustæ sibi portæ aditum damnat. Sancta Ecclesia, quæ ex causis singulis tentamenta prodeant, per discretionem conspicit, & ventura vitiorum bella ex alto deprehendit.

CAPUT XI.

(6)

De Pœnitentia.

OMnis peccator in pœnitentia duplum habere gemitum debet: nimirum, quia & bonum, quod oportuit, non fecit, & malum quod non oportuit, fecit. Cùm ad bona opera non assurgimus, necesse est, ut nosmetipsos duppliciter defleamus; quia & recta non fecimus, & prava operati sumus. Per Beatum Moysem unus turtur pro peccato alter vero offerri in holocaustum jubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur: Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus; de altero holocaustum facimus, cum pro eo quod bona neglexímus, nosmetipsos funditus succendentes igne doloris ardemus. Beatus Job (7) post flagella proficiens, & à semetipso in magna sui redargutione dissentiens, dicit: Idcirco ipse me reprehendo & ago pœnitentiam (8) in favilla, & cinere. In favilla enim & cinere pœnitentiam agere, est, contemplata summa essentia, nihil aliud quàm favillam se, ceneremque cognoscere. In cilicio asperitas, & punctio peccatorum; in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Quare idcirco utrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in punctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, & in (9) favillam cineris perpendamus quid per judicium facti sumus. Considerentur ergo in cilicio purgentia vitia. Consideretur in cinere per mortis sententiam subsequens justa pœna vitiorum; quia (10) propter peccatum carnis contumeliæ surrexerunt. Videat homo in asperitate cilicii superbiendo quid fecit: videat in cinere usquequo peccando pervenit. Quasi quodam cilicio peccator pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis (11) confringitur. In cinere autem agit pœnitentiam, (12) qui ex primo peccato, quid per justum judicium factus sit, sollerter adtendit. In (13) tenebris diem vertimus, cum nosmetipsos districtè punientes ipsa delectationis pravæ blandimenta per districtæ pœnitentiæ lamenta cruciamus. Quare flendo insequimur quidquid in corde (14) tacti ex delectatione peccamus. Omnipotens Dominus subtiliter acta nostra considerat, & tamen hæc pœnitentibus misericordìter relaxat; qui & duritiam in peccantibus cons-

(1) 1. ad Thess. 3. 3. (2) Jaculis. (3) Tajo lib. 3. cap. 42. (4) Reatus. (5) Per voluntates proprias. (6) Tajo lib. 3. cap. 47. (7) Per. (8) Deest in Tajone: in favilla & cinere. (9) Favilla. (10) In Tajone: post. (11) Confricatur. (12) Quia. (13) Tenebras. (14) Taciti.

conspicit, sed tamen hanc (1) prævenientem gratiam (2) emollit. Culpas nostras Dominus enumerat, cum nos ipsos ad singula, quæ fecimus deflenda, convertit; quas misericorditèr relaxat, quia (3) ea dum nos punimus, ipse nequaquam in extremo examine judicat, Paulo adtextante qui ait: *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.* Quod exterius agimus nisi pœnitentia interveniente diluamus, in secreto judiciorum Dei sub quadam occultatione servatur, ut quandoque etiam de sigillo secreti exeat ad judicii publicum. Cum vero pro malis, quæ fecimus disciplinæ flagello adterimur, & hæc per pœnitentiam deflemus, iniquitatem nostram signat, & curat; quia nec (4) multa hic deserit, nec in judicio punienda reservat. Beatus Job, humani generis adsumens personam, dicit: *Signasti quasi in sacculo delicta mea.* Peccata nostra signantur in sacculo, cum mala, quæ fecimus (5) sollicitè semper corde pensamus. Quid namque est cor hominis, nisi sacculus Domini, (6) ubi dum studiosè conspicimus, per quanta deliquimus, peccata nostra quasi in Domini sacculo signata portamus; quia culpas quas nos intuendo, & pœnitendo cognoscimus, pius nobis Conditor relaxat. Rectè post signata in sacculo delicta, dicitur: sed curasti iniquitatem meam. Ac si apertè dicat: quæ modò (7) signata sunt pœnitendo, videam, magis proculdubio ne in retributione videantur.

CAPUT XII.
(8)
De Confessione peccatorum.

HUmilitatis testimonia sunt, & iniquitatem suam quemquam cognoscere, & (9) cognita voce confessionis aperire. Usitatum humani generis vitium est, & labendo peccatum commitere, & commissum non confitendo prodere, sed negando deffendere, (10) atque confictum deffendendo multiplicare. Ex illo quippè lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiæ ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Ad hoc primus homo requisitus fuerat, ut peccatum quod transgrediendo commisserat, confitendo deleret, & interrogatur ubi esset; ut perpetratam culpam respiceret, & confitendo cognosceret, quàm longe à conditoris sui facie abesset. Inditia veræ confessionis sunt, si cum quisque se peccatorem dicit, id de se dicenti, etiam alteri non contradicit. Scriptum est; *Justus in principio accusator est sui.* Non magis peccator, sed justus videlicet appetit, cum peccatorem se quisque nullo arguente confitetur. Confessionis (11) veritate probatur, cum alter malum, quod fecimus, increpat. Quod si superbè deffendimus, liquet; quia peccatores nos ex nobis fictè dicebamus. Curandum summopere est, ut mala quæ fecimus, & sponte fateamur, & hæc aliis arguentibus non negemus. Superbiæ quippè vitium est, ut quod se fateri quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignatur. Pignus debitoris est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore jam peccati confessio tenetur.

CAPUT XIII.
(12) *Quot sint* (13) *genera somniorum.* (14)

SCiendum magnoperè est, quod sex modis tangunt animum imagines (15) somniorum. Aliquando namque (16) somnia ventris plenitudine, vel inanitate. Aliquando verò in (17) illusione. Aliquando cogitatione, simul & illusione. Aliquando revelatione. Aliquando autem cogitatione, simul & revelatione generantur. Sed duo, quæ prima diximus, omnes experimento cognoscimus. Subjuncta autem quatuor in Sacræ Scripturæ paginis invenimus. Somnia etenim si plerumque ab occulto hoste præ illusione fierent, nequaquàm hoc Vir Sapiens indicaret, dicens: *Multos errare fecerunt somnia, & illusiones vanæ*, vel certe: *Non augurabimini, nec observabitis somnia.* Quibus profectò (18) vel his cujus sint detestationis ostenditur quæ auguriis conjunguntur. Rursùm nisi aliquando (19) & cogitatione simul & illusione procederent, Salomon minimè dixisset: *Multas Curas sequuntur somnia.* Nisi aliquando somnia ex misterio revelationis orirentur, Joseph præferendum se fratribus per somnium non videret: nec Mariæ sponsum, ut ablato puero, in Egyptum fugeret, per somnium (20) admoneret. Rursùm, nisi aliquando somnia cogitatione, simul & revelatione procederent, nequaquàm Danièl Propheta Nabuchodonosor vi-

(1) Preveniente gratia. (2) Ad. (3) Eas. (4) Inulta. (5) Sollicito. (6) In Domini sacculo signata portamus quia culpas &c. (7) Signas ut pœnitendo videam agis proculdubio &c. (8) *Tajo lib.* 3. *cap.* 48. (9) Cogitatam. (10) Convictum. (11) Veritatem probat. (12) In Cod. Sompniorum. (13) *Tajo lib.* 4. *cap.* 7. (14) Tentamenta. (15) Somniorum. (16) Somnia. (17) Dematur in. (18) Verbis. (19) Ex. (20) Veritas.

visionem disserens, à radice cogitationis inchoasset, dicens: *Tu Rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc.* Quarè qui revelat misteria ostendit tibi quæ ventura sunt. Quarè paullo post: *Videbas, & ecce quasi statua una grandis: statua illa magna, & statura sublimis stabat contra te,* & cætera. Daniel itaque dum somnium & implendum reverenter insinuat, & ex qua ortum sit cogitatione manifestat, patenter [1] ostendit; quia hoc plerumque ex cogitatione, simul & revelatione generetur. Cum somnia tot rerum qualitatibus alternent, tantò eis credi difficilius debet, quantò, & ex quo impulsu veniant facilius non elucet. Sancti Viri inter illusiones, atque revelationes ipsas [2] in visionum voces, aut imagines quodam intimo sapore discernunt, ut sciant, vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab [3] illusione patiantur. Si erga somnia mens cauta non fuerit, per deceptorem spiritum multis se vanitatibus immergit; qui nonnumquam solet multa vera prædicare, [4] ut ad extremum valeat animam ex una aliqua falsitate laqueare. Sæpe malignus spiritus his quos amore vitæ præsentis vigilantes inspicit, prospera etiam dormientibus promitit; & quos formidare adversa considerat, [5] & his hæc durius somnii imaginibus [6] intermitat, quatenus indiscretam mentem diversa qualitate afficiat, eamque, aut spe sublevans, aut deprimens timore, confundat. Sæpe antiquus hostis etiam sanctorum corda afficere somniis nititur, ut ab intentione cogitationis solidæ ad tempus saltim, momentum que [7] devientur, quamquam ipsi protinus animum [8] ab illusionibus imaginationis discutiant: sed hostis insidians, [9] quod eos vigilantes minime superat, eos dormientes gravius impugnat. Humani generis hostem malignè agere etiam per somnia superna dispensatio benignè permitit, ne in electorum cordibus ipse saltim à passionis præmio somnus vacet.

CAPUT XIV.

(10)

De Nocturnis Illusionibus.

NOcturnum est somnium tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tamen corpore non expletur. [11] Somno nocturno pollutus egredi extra castra per legem præcipitur; quia videlicet dignum est, ut qui immunda cogitatione polluitur, indignum se cunctorum fidelium societatibus arbitretur. Culpæ suæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se æstimatione despiciat. Nocturno pollutus somnio post occasum solis aqua lotus ad castra per legem redire præcipitur, quia necesse est, ut defervescente tentationis ardore, unusquisque fiduciam iterum erga societatem bonorum sumat. Post labationem aquæ, occumbente sole, ad castra revertitur qui post lamenta pœnitentiæ, frigescente flamma cogitationis illicitæ ad fidelium merita [12] persumenda reparatur: ut jam se à cæteris longè esse non æstimet qui mundum [13] semper obitum intimi [14] ardoris gaudet.

CAPUT XV.

(15)

De Multimodis argumentationibus Sathanæ.

PER argumenta pestifera antiquus hostis calliditatis suæ vires erigit, & fluxa mortalium corda corrumpit; unde voce dominica dicitur ad Beatum Job: *nervi testiculorum ejus perplexi sunt.* Testes ejus sunt suggestiones pravæ quibus in [16] corruptione fervescit, atque in construpata anima iniqui operis prolem gignit. Testiculorum vehemoth nervi perplexi sunt, quia suggestionum illius argumenta vehementius alligantur, ut plerosque ita peccare faciant, quatenus si fortasse peccantem fugere [17] appetunt, hoc sine alio peccati laqueo non evadant, & culpam faciant dùm vitant; ac nequaquam se ab una valeant solvere, nisi in alia consentiant ligari. Aliquandò quisque cuncta, quæ mundi sunt deserens, ac per omnia frangere proprias [18] voluptates quærens, alieno se subdere regimini appetit. Sed [19] etiam quis sibi ad Dominum præesse debeat minus cauta inquisitione discernit, [20] qui fortasse is qui sine judicio eligitur. Cum præesse jam [21] cœpit agere quæ Dei sunt prohibet, quæ mundi sunt, jubet. Pensans itaque subditus, vel quæ sit culpa inobedientiæ, vel quod contagium sæcularius vitæ, & obedire trepidat, & non obedire formidat; ne aut obediens Deum in suis præceptis deserat, aut rursum non obediens Deum in electo priore contemnat. Apertè ergo iste per indiscretionis suæ vitium

(1) Ostenditur. (2) Dematur: *in.* (3) Illusore. (4) Prædicere. (5) Eis. (6) Intentat. (7) In Tajone corrigatur: deriventur. (8) In Tajone corrigatur: ab illusionis imaginatione. (9) Quo. (10) *Tajo lib. 4. cap. 8.* (11) Somnio. (12) Præsumenda. (13) Se per. (14) Atque illiciti. (15) *Tajo lib. 4. cap. 9.* (16) Mentis. (17) Appetant. (18) Voluntates. (19) Eum. (20) Cui. (21) Cœperit.

tium perplexis testiculorum vehemoth nervis adstringitur, (1) quia (2) ut obtemperans, aut certè non obtemperans ligatur in culpa transgressionis. Studebat proprias voluptates frangere, & curat eas, etiam contempto priore, solidare. Decrevit mundum funditus relinquere, & ad curas mundi ex aliena voluntate compellitur reddire. Est quoddam argumentum, quod ad (3) destruendum sathanæ versutias utiliter fiat, ut cum mens inter minora, & maxima peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi locus, vel aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum undique ambitum nè fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur.

CAPUT XVI.
(4)
De Multimodis vitiis.

Antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte impetit. Sæpe enim dum gula restringitur, ut libido subigatur, inanis gloriæ (5) aculeis mentem pulsat. Si autem corpus (6) abstinentis afflictione non atteritur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpe dùm servare parsimoniam nitimur, ad tenatiem labimur. Et sæpe dum possessa effusse tribuimus ad avaritiam ducimur, quia rursùm colligere quærimus quod tribuamus. Omne peccatum hostis quidem callidus suadet, sed nos ejus suassionibus consentiendo assiduè peccata perpetrando cumulamus. Plerique dum vitiorum turbas (7) desideriorum carnalium intra se excitant prostratam mentem pede miseræ frequentationis calcant. Alius juri se luxuriæ subdit, atque ante mentis oculos schemata turpium (8) pertractationum fingit; & cum effectus non tribuitur operis, hoc crebrius agitur intentione cogitationis. Voluptatis perfectio quæritur, & concussus (9) enormitèr animus hinc inde & sollicitus, & cæcatus occasionem nequissimæ expletionis rimatur. Mens itaque hæc quasi quemdam populum patitur, quem (10) insolentèr vitiorum (11) tumultus vastatur. Alius iræ se (12) demonstravit, & quid in corde nisi jurgia (13) quæ desunt, peragit? Hic sæpe præsentes non videt, absentibus contradicit. Intrà semetipsum contumelias profert, (14) recipit; receptis autem durius respondet; & cum qui obviet, nullus adsit, magnis (15) laboribus rixas in corde componit. Turbam itaquè hic intus sustinet, quem pondus vehemens inflammatæ cogitationis præmit. Alius juri se avaritiæ tradit, & fastidiens propria, aliena concupiscit. Hic plerumque concupita adipisci non valens, dies quidèm in (16) otio, noctes verò in (17) cogitatione versat. Torpet ab utili opere, quia fatigatur illicita cogitatione. Consilia multiplicat, & sinum mentis cogitationum inventionibus latius expandit. Nonnumquam cupiditate alienæ rei (18) humanius victus jàm quasi quæ (19) concupierat, posidet, & quasi ad meliorem speciem (20) in pulsu cogitationis adducit: Sed mox insidias invidentium considerat, & quid contra se jurgii moveatur, pensat. Exquirit quid respondeat, & cum rem nullam teneat, jam in (21) defensione rei (22) pugnat. Quamvis ergo nihil de concupita re cœperit, habet tamen in corde jam fructum concupiscentiæ, laborem rixæ. (23) Graviter itaque quasi populo præmitur qui instigantis avaritiæ tumultu vastatur. Alius tirannidi superbiæ subjicitur, & cor miserum dùm contra homines erigit, vitio substernit. Honorum sublimium infulas appetit: exaltari successibus exquirit; totumque quod esse desiderat sibi apud semetipsum (24) cogitationibus depingit. Jàm quasi tribunal (25) præsidet. Jàm sibi parare obsequia subjectorum videt. Jàm quasi cæteris eminet. Jàm aliis mala irrogat; aliis quia irrogaverunt, recompensat. Jàm apud semetipsum stipatus cuneis ad publicum procedit! & quibus obsequiis fulciatur, conspicit. Homo vitiis (26) subditur dum in multis fantasmatibus inani cogitatione huc, illucque versatur. Alia conculcat, alia sublevat. Jàm de conculcatis satisfacit odiis, (27) & de sublevatis recipit favorem. Qui igitur tot fantasmata cordi imprimit, quid iste aliud, quàm quasi somnium vigilans videt? Dumque tot rerum causas quas fingit, tolerat, nimirum intrinsecus natas ex desideriis, turbas portat. Plerumque homo dum familiariter vitiis jungitur, eorum proculdubio causis implicatur, quibus sæpe consentit in illicitis, & mala, quæ (28) semetipsum non appetit, committit propter altera, quæ non (29) delinquit.

CA-

(1) Qui. (2) Aud. (3) Destruendas. (4) *Tajo lib.* 4. *cap.* 10. (5) Aculeus. (6) Abstinentiæ. (7) Vel. (8) Perpetrationum. (9) In Tajone corrigatur: *enerbiter.* (10) Insolenti. (11) Tumultu. (12) Dominio stravit. (13) Etiam. (14) Et. (15) Clamoribus. (16) Otium. (17) Cogitationem. (18) Humanus animus. (19) in Tajone corrigatus: *Conceperat.* (20) Impulsu. (21) Defensionem. (22) Repugnat. (23) Gravi. (24) In. (25) Tribunali. (26) Subditus. (27) Jam. (28) Propter. (29) Dereliquit.

CAPUT XVII.

(1)

De Nonnullis vitiis, quæ virtutes se esse simulant.

PLerumque vitia virtutes se esse mentiuntur. Nam sæpe sub parsimoniæ nomine (2) sententia palliat, contra (3) quam se effussio sub appellatione largitatis occultat. Sæpe inordinata remisio pietas creditur, & (4) ineffrenata ira spiritualis zeli virtus existimatur. Et sæpe præcipitata actio velocitatis efficacia, atque agendi tarditas gravitatis consilium putatur. Necesse est, ut electus quisque virtutes, ac vitia vigilanti cura discernat, ne aut cor tenacia occupet, & parcum se videri in dispensationibus exultet, aut cum effusse quid fuerit perditum largum se, quasi miserando glorietur, aut (5) reminiscendo quòd ferire debuit ad æterna supplicia subditos pertrahat, aut immaniter feriendo quod delinquitur ipse gravius delinquat, aut hoc quod agi rectè ac gravitèr potuit, immaturè perveniens leviget, aut bonæ actionis meritum differendo ad deteriora permutet. Aliquandò discretionis imaginem oculis hominum immundus spiritus objicit, & ad indiscretionis laqueos perducit. Sicut (6) enim cum impulsu ejus pro infirmitate nobis plus alimentorum, quàm discreta concedimus, sed indiscretè contra nos bella carnis excitamus. Aliquando humani generis adversarius imaginem humilitatis ostentat, ut effectum (7) utilitatis substrahat. Sicut (8) enim cum quoddam plus quàm sunt infirmos atque inutiles (9) semetipsis adhæserit, ut dum se nimis indignos considerant, res in quibus (10) esse proximi poterant, ministrare pertimescant. (11) Diversa vitia, quæ sub specie virtutum antiquus hostis occultat, valdè subtilitèr manus compunctionis examinat. Qui enim veracitèr intus dolet quæ agenda foràs, quæ non agenda sint fortitèr prævidet. Si (12) fortitudine contra vitiorum incentiva stringimus, ipsa enim (13) vitia ad usum virtutis immutamus. Nonnullos ira possidet; sed hanc dùm rationi subjiciunt in sancti zeli mysterium (14) vertimus. Nonnullos superbia erigit, sed dùm divinæ fortitudini animum inclinant, hanc ad deffensionem justitiæ in (15) voce liberæ auctoritatis commutant. Sæpe dum castitatis munditia quisque extollitur, sorde avaritiæ fœdatur, & dum virtute largitatis speciosus ostenditur luxuriæ maculis inquinatur; dùmque castitatis, atque largitatis decore vestitur, velut ex zelo justitiæ, crudelitatis atrocitate (16) fucatur.

CAPUT XVIII.

(17)

Quòd ex virtutibus virtutes, & ex vitiis vitia oriantur.

OMnes virtutes in conspectu conditoris vicaria ope se sublevant: ut quia una virtus sine alia vel nulla est omninò, vel minima vicissim sua conjunctione fulciantur. (18) Bona sunt cætera, si occulti judicis oculis castigatis testimonio non approbantur: (19) vel castitatem humilitas deserat, vel humilitatem castitas relinquat, apud auctorem humilitatis & munditia prodesse nihil prævalet, vel superba castitas, vel humilitas coinquinata. Cum dominio vitiorum contradicimus iniquitati, quæ nos à Domino separat, reluctamus, cum consuetidini violentèr resistimus, & desideria perversa calcantes contra hanc jus nobis libertatis ingenitæ vindicamus: acerrimo conflictui resistimus, cum culpas pœnitendo percutimus, & maculas sordium fletibus labamus, & fortitèr contra vitia reluctamur.

CAPUT XIX.

(20)

De Cogitationibus noxiis & innoxiis.

PLerumque ex bonis operibus discimus quantam vitæ munditiam in cogitatione construamus; penè cuncta bona opera ex cogitatione prodeunt, sed sunt nonnulla cogitationis acumina, quæ ex operatione nascuntur; nam sicut ab anima opus sumitur, ita rursus ab opere animus eruditur. Valdè necesse est, ut cum cogitatio extra usum ducitur, protinus mentis oculus ad opera transacta revocetur. (21) Hac penset quisquis quid subjectus egerit, & repentè cognoscit. Sæpe misericors Dominus eò citius peccata cordis abluit, quo hæc exire ad opera non permitit; & cogitata nequitia tantò citius solvitur, quantò effectu operis districtius non ligatur. Per egregium psalmistam dicitur: *dixi: pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, & tu remisisti impietates cordis mei.* Qui enim impietatem cordis subdidit, quia cogitationum injustitias pronuntiare velit, indicavit, ùm ait: *dixi pronuntiabo*, atque illico

(1) *Tajo lib.* 4. *cap.* 11. (2) Se tenacia. (3) Contraque. (4) Dematur: *in.* (5) Remitendo. (6) Est. (7) Humilitatis. (8) Est. (9) Sibimetipsis asserit. (10) Prodesse. (11) Universa. (12) Si forti studio nos. (13) Etiam. (14) Vertunt. (15) Vocem. (16) Fuscatur. (17) *Tajo lib.* 4. *cap.* 12. (18) Nulla. (19) Si. (20) *Tajo lib.* 4. *cap.* 13. (21) Ac.

co adjungit: *& tu remisisti.* Quàm sit de cogitationibus facilis venia, ostendit, qui dùm se aliquid adhùc promitit petere, hoc quod se petere promitebat, obtinuit. In sola nonnunquam cogitatione delinquitur, & quia usque ad opus non venit culpa, usque ad cruciatum non pervenit pœnitentia: sed cogitata afflictio mentem citius tergit, quàm nimirum tantummodo cogitata iniquitas polluit. Idem psalmista ait: *computruerunt, & deterioraverunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.* Sæpe namque hoc quod à conspectu judicis jam fletu (1) intus veniente deletum est ad animum per cogitationem reddit, & devicta culpa ad delectationem rursus inserpere nititur, atque in antiquo certamine rediviva pulsatione reparatur, ita ut quod prius egit in corpore, hoc importuna cogitatione postmodum verset in mente. Sancti viri, qui exterioribus ministeriis deservire officii necessitate coguntur, studiosè sempèr ad cordis secreta refugiunt, ibique cogitationis (2) sicut intimæ cacumen ascendunt, & legem quasi in monte percipiunt, dum postpositis tumultibus temporalium actionum in contemplationis suæ vertice supernæ voluntatis sententiam perscrutantur. Sæpe corda justorum subortæ cogitationes polluunt, (3) & temporalium rerum (4) delectationem tangunt. Sed dum citius manu sacræ discretionis (5) ambiguntur, festinè agitur ne cordis faciem calligo tentationis operiat, quæ hanc jam (6) ex illicita delectatione tangebat. Nonnunquam in ipso orationis nostræ sacrificio importunæ se cogitationes ingerunt quæ hoc rapere, vel maculare valeant, quod in nobis Domino flentes immolamus. Abraham patriarcha cum ad occasum solis sacrificium offerret, insistentes aves pertulit, quas studiosè ne oblatum sacrificium raperent, (7) ambigit. Sic nos dum in ara cordis holocaustum Domino offerimus, ab immundis hoc volucribus (8) custodimus ne maligni spiritus, & perversæ cogitationes rapiant quod mens nostra offerre se Domino (9) sperat. Cum intentionem nostram nequaquam potestas divini adjutorii deserit, quasi sacrificium supèr petram positum angelus virga contingit. De petra enim ignis exit, (10) pellem carnesque consumit, quia efflatus à redemptore spiritus tanta cor nostrum flamma compunctionis concremat, ut omne quod in eo est illicitum & operis, & cogitationis exurat. Plerumque mentem hominis tumultus inanium cogitationum deprimunt: ira perturbat, & cum recedit ira, succedit inepta lætitia: luxuriæ stimulis (11) arguitur; æstu avaritiæ longè lateque ad ambienda quæ terrena sunt tenditur; & aliquando hanc superbia elevat, aliquando verò inordinatus timor infirmis deponit.

CAPUT XX.
(12)
De Superbia, & Vanagloria.

Occasio perditionis nostræ facta est superbia diaboli, & argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Multis sæpe superbia luxuriæ seminarium fuit, quia dum eos spiritus quasi in altum erexit, (13) eos quasi in infimis mersit. Qui per superbiam in secreto cordis prius elevantur, postmodum publicè corruunt: quia dum occultis intumescunt motibus cordis, apertis cadunt lapsibus corporis. Sic (14) zelati justa fuerant retributione feriendi, ut (15) quod superbiendo se hominibus præferunt luxuriando usque ad jumentorum similitudinem devolvantur. Cavendum nobis est, & omni custodia (16) mensa superbiæ tumore servanda; non enim ante oculos Dei vacuæ transvolant cogitationes nostræ, & nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis. Si auctorem suum homo superbiendo contemnit, jure, & à subjecta carne prœlium suscipit: unde, & ille primus inobediens, mox, ut superbiendo peccavit pudenda contexit. Quia enim (17) contumeliam carnis invenit, & qui auctori suo esse subditus noluit, jus carnis subditæ quam (18) gerebat, amissit: ut in se ipso videlicet inobedientiæ suæ (19) redundaret, & superatus disceret quod elatus amisisset. Cum res bona agitus, necesse est ut prius ejus elatio in corde vincatur: (20) Hæc si à radice miseræ intentionis prodeat, amaros nequitiæ fructus producit. Cordis superbia cum exterius usque ad corpus extenditur, prius per oculos indicatur. Ipsi quippe per fastum tumorem inflati quasi ex sublimi respiciunt, & (21) quasi sede prima altius extollunt. Plerumque elatos comitari solet liberæ vocis assertio. Loquntur quidem per (22) insipientiam locutionis, & tamen

(1) Interveniente. (2) Dematur: *Sicut.* (3) In Tajone deest: et. (4) Delectationibus. (5) Abiguntur. (6) In Tajone deest: *ex.* (7) Abegit. (8) Custodiamus. (9) Utiliter pensat. (10) Et jus. (11) Urgetur. (12) *Tajo lib. 4. cap.* 14. (13) Caro. (14) Elati. (15) Quia. (16) Mens à. (17) Contumeliam spiritus Deo intulit mox contumeliam carnis invenit. (18) Regebat. (19) Confusio. (20) Ne. (21) Quo se deprimant. (22) Superbiam elationis.

men loqui se credunt per libertatem rectitudinis, considerandum est, quod plerumque elatos utilius corripimus si eorum (1) corruptionibus quædam laudum fomenta misceamus. Inferenda namque illis sunt, aut alia bona, quæ in ipsis sunt, aut dicendum certè quæ (2) poterunt esse si non sunt: & tunc resecanda sunt mala quæ nobis displicent cum prius ad audiendum placabilem eorum mentem fecerint (3) permissa bona quæ placent. Nam & equos indomitos blanda priùs manu tangimus, ut eos nobis plenius postmodum per flagella (4) ambigamus; & amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adjungitur. (5) Hæc ea quæ saluti pro futura (6) esse in ipso gustu aspera amaritudo (7) sentiat, dum verò gustus per dulcedinem fallitur, humor mortiferus per amaritudinem vacuatur. In quibusdam elatis invectionis exordia permixta sunt laude temperanda, ut dum (8) amittunt favores quos diligunt, etiam correctionis recipiunt quas oderunt. Superbi (9) quippe, qui eò ipso quo videri (10) altius appetunt, à vera Dei essentia longè per elationem fiunt; subsistere etenim nequeunt, quia ab (11) æterna essentiæ soliditate dividuntur: atque hanc (12) primum tolerant, quia per privatam gloriam in semetipsis cadunt. Sicut per psalmistam (13) ait: *Dejecisti eos dum allevarentur*, quia eo intrinsecus corruunt, quo malè extrinsecus surgunt. Sic aurarum flatu (14) stipula rapitur, sed casu concito ad (15) mare vocatur. Mens hipocritæ numquam vacat à malitiæ cogitatione; nam sive terrena quæque, seu laudem appetat, & aliis invidet, quæ sibi tribui anhelat: Et tantò cæteros perversos ostendere molitur, quantò videri sanctior omnibus appetit, ut ex eo quod alii despicabiles fiunt, ipse reverentior semper appareat: undè fit, ut de opinione proximi humana judicia linguæ suæ laqueos protendat, ut eorum quibus placere appetit, solus æstimationem capiat. Contemnit quisque superbus reditum suum, desperat veniam; suverbit in culpa, sed tamen testem suæ nequitiæ intus habet timorem; & quamvis parva videatur foras audacitèr agere, de his tamen apud semetipsum cogitur trepidare.

CAPUT XXI.

(16)

De Avaritia.

(17) Avaritia est idolorum servitus, velut amphora os cordis in (18) ambiendo apertum (19) tenens. Multi sensu torpent, sed in his quæ appetunt avaritiæ stimulis excitantur: Et qui ad bona videnda cæci sunt, excitantibus præmiis ad peragendum mala vigilantes fiunt. (20) Per plumbi metallum, cujus natura gravis est ponderis peccatum avaritiæ specialiter designatur, quod mentem, quam infecerit ita gravem reddit, ut ad petenda sublimia attolli nequaquam possit. Sciendum est, quòd senahar latissima vallis est, (21) quæ linguarum facta diversitate destructa est, quæ scilicet turris babilon dicta est pro ipsa videlicet confusione mentium, atque linguarum. Nec immeritò ibi avaritiæ amphora ponitur, ubi babilon, id est confusio ædificatur. Quia dum per avaritiam, & impietatem certum est omnia mala exurgere, rectè (22) & ipsa avaritia, & impietas in confusione perhibentur habitare. Æstu avaritiæ homines accensi eò majora de se opera humanis oculis ostendunt, quò ampliora sibi ab (23) omnibus munera appetunt. Qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit, & more avium captus cum escam terrenarum rerum avide concupiscit quòd stranguletur peccati laqueo non agnoscit. Qui in principio hæreditari festinant sortem sibi in novissima benedictionis amputant, quia dum per avaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exhæredes fiunt. Cupiditas plerumque latenter oritur in mente, sed punctiones peccatorum omnium patenter producit in opere, (24) cum videlicèt punctiones ab hac radice surgentes statim prædicator egregius insinuat, dicens: *Quam quidam appetentes erraverunt à fide & inseruerunt se doloribus multis.*

CAPUT XXII.

(25)

De Iracundia.

DUM tranquillitatem mentis plerumque ira diverberat dilaniatam quodam modo, scissamque perturbat, ut sibimetipsi

(1) Correctionibus. (2) Poterant. (3) Præmissa. (4) Subigamus. (5) Ne. (6) Est. (7) Sentiatur. (8) Admitunt. (9) Quique. (10) Alti. (11) Æternæ. (12) Primam ruinam. (13) Dicitur. (14) In altum. (15) Ima revocatur. (16) *Tajo lib. 4. cap. 15.* (17) Quæ. (18) Ambitu. (19) Tenet. (20) Deest hic textus Zacariæ cap. 5. Hæc est oculus eorum in universa terra: & ecce talentum plumbi portabatur. (21) Inquá turris à superbientibus ædificari cœperat. (22) Hæc ipsa. (23) Hominibus offerri. (24) Quas. (25) *Tajo lib. 4. cap. 16.*

si non congruat, ac vim intimæ similitudinis amittat. Per iram sapientia perditur, ut quid quove ordine agendum sit, omnino nesciatur. Sicut scriptum est: *ira in sinu stulti requiescit*, quia nimirum intelligentiæ lumen subtrahit, cum mentem permovendo confundit. Per iram vita amittitur, &(1) si sapienter teneri videatur, sicut scriptum est. *Ira perdet etiam prudentes.* Quia scilicet confusus animus nequaquam explet, etiamsi quid intelligere prudenter valet. Per iram justitia relinquitur, sicut scriptum est: *Ira viri justitiam Dei non operatur.* Quia dum perturbata mens judicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit, rectum putat. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est: *Nolli esse assiduus cum homine iracundo, ne discas semitas ejus, & sumas scandalum animæ tuæ.* Quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est (2) bestialiter solus vivat. Per iram concordia rumpitur, sicut scriptum est: *Vir animosus parit rixas, & vir iracundus* (3) *effundit peccata.* Iracundus quippe peccata effundit, quia etiam malos, quos incaute ad discordiam provocat, pejores facit. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit, (4) hinc Deus radium suæ cognitionis abscondit. Per iram Sancti Spiritus splendor excluditur, (5) ut juxta vetustam translationem scriptum est: *Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?* Cum enim humilem diceret, quietum protinus adjunxit. Si enim quietem mentis subtrahat suam, Sancti Spiritus habitationem claudit. Spiritus Sancti recessione animus per iracundiam vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, & usque ad superficiem ab (6) initio cogitationum fundamento disipatur: nam iræ suæ stimulis accensum cor (7) palpitando corpus tremit: lingua se præpedit: facies ignescit: exasperantur oculi: & nequaquam recognoscuntur. (8) Notiorem quidem clamorem format, sed sensus quid loquitur, ignorat. In nullis itaque iste abreptitiis longè est qui actionis suæ conscius non est. Aliquando homo per iracundiam manus non exerit, sed in maledictionis (9) jaculo linguam vertit. Fratris namque interitum precibus exposcit, & hoc Deum perpetrare expetit quod ipse perversus homo facere, vel metuit, vel erubescit; fitque, ut voto, & voce homicidium peragat etiam cum à læsione proximi manibus cessat. Aliquando ira, perturbato animo, quasi ex judicio silentium indicit, & quod foras per linguam non exprimit, intus deterius ignescit; ut iratus quisque collocutionem suam proximo subtrahat, & nihil dicendo quam sit (10) adversius dicat. Et nonnumquam silentiis severitas per disciplinæ dispensationem geritur, si tamen sollicitè in intimis discretionis forma servetur. Sciendum est, quod nonnullos ira citius accendit, facilius deserit. Nonnullos quidem tardè commovet, sed durius tenet. Plerumque (11) iracundia accensi ignes gravioribus, durioribusque non dispares, accensionem tardè suscipiunt, sed tamen accensi semel difficilius extinguntur: & quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui durius ignem servant. (12) Plerique hominum, quod est nequius, & citius iracundiæ flammas accipiunt, & tardius deponunt. Nonnulli verò à se tardè suscipiunt, & citius amittunt. In quibus nimirum quatuor modis, liquidò lector agnoscet quia & ad tranquillitatis bonum ultimus plusquam primus appropinquat, & in malo secundum tertius superat.

CAPUT XXIII.
(13)
Qualiter ira reprimi debeat.

DUobus modis fracta possidere animum ira desuescit. Primus quippe est, ut mens sollicita antequam agere quodlibet incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus redemptoris sui probra cogitans ad adversa se præparet quæ nimirum venientia tantò fortior excipit, quantò se cautius ex præscientia armavit. Qui improbidus ab adversitate deprehenditur quasi ab hoste dormiens invenitur, eumque citius inimicus necat, quia non (14) repugnantem accipit. Nam qui mala imminentia per sollicitudinem (15) prævenit, sicque pernoctat, hostiles incursus quasi in insidiis vigilans expectat: Et inde ad victoriam valenter accingitur unde valdè nesciens deprehendi putabatur. Sollerter animus ante actionis suæ primordia cuncta debet adversa meditari, ut semper hoc (16) cogitans, semper contra hæc to-

(1) Sapientia. (2) Ut. (3) Corrigatur in Tajone effodit. (4) Huic. (5) In Tajone: quo contra. (6) Intimo. (7) Palpitat. (8) Noti, ore quidem. (9) Jaculum. (10) Aversus. (11) Iracundi accensionem tarde suscipiunt. (12) Plerumque homines. (13) *Tajo lib. 4. cap. 17.* (14) Perforat. (15) Prenotat. (16) Hæc.

torace patientiæ munitus & quidquid acciderit providus superet, & quidquid (1) accesserit lucrum putet. Secundus servandæ mansuetudinis modus est, ut cum alienos excessus aspicimus, nostra quibus in aliis excessimus delicta cogitemus. Considerata infirmitas propria mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat qui pie meminit quod fortassè adhuc habeat in quo debeat ipse tolerari. Quasi aqua ignis extinguitur, cum surgente (2) fervore animi cuique sua ad mentem culpa revocatur: Quia erubescit peccata non parcere qui vel Deo, vel proximo sæpe se recolit parcenda peccasse. Sollertèr sciendum est quod alia est ira, quam impatientia excitat, alia quam zelus format. Illa ex vitio, hæc ex virtute generatur. Si nulla ira ex virtute surgeret divinæ animadversionis impetum Finees per gladium non placasset. Hanc iram, quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excitavit. Nam quo contra subditorum vitia tepuit, (3) & contra illum ira (4) districti æterni rectoris exarsit. *Irascimini*, inquit psalmista, *& nollite peccare*. Quod nimirum non rectè intelligunt, qui irasci nos nobis tantummodo, non etiam proximis delinquentibus volunt. (5) Sic enim proximos (6) amare præcipimur (7) ut iis errantibus, sicut nostris vitiis irascamur. Undè per Salomonem dicitur: *melior est ira, quam risus*, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Idem psalmista ait: *turbatus est præ ira oculus meus*. Ira quippe per vitium mentis oculum excæcat. Ira autem per zelum turbat, quia (8) qui saltim rectitudinis æmulatione concutitur, ea quæ nisi tranquillo corde percipi non potest, contemplatio dissipatur. Ipsa zeli per mansuetudinem recta æmulatio (9) æternam potius paululum tranquillitatem mentis oculum largius aperit, quæ hæc interim per commotionem claudit; & unde mens turbatur ne videat, inde proficit, ut ad videndum verius clarescat.

CAPUT XXIV.
(10)
De Invidia.

INvidere non possumus nisi eis quos (11) in aliquo meliores putamus. Parvulus ergo est qui livore occiditur; quia ipse testimonium perhibet quod eo minor sit, cujus invidia torquetur. Parvulus est qui invidia occiditur, quia nisi (12) inferior existeret de bono alterius non doleret. Sciendum summoperè est, quia quamvis per omne vitium quod perpetratur humano cordi (13) virus infunditur, in hac tamen nequitia tota sua viscera serpens concutit & imprimendæ malitiæ pestem evomit. De quo nimirum scriptum est: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*. Nam cum devictum cor livoris putredo corrupit, ipsa quoque exteriora indicant, quàm graviter animum vesania instigat. Per invidiam color pallore afficitur, & oculi deprimuntur. Mens accenditur, & membra frigescunt. Fit in cogitatione rabies, in dentibus stridor. Cumque in latebris cordis crescens absconditur, odium dolore cæco tenebrat conscientiam, (14) & vulnus inclusum nil lætum de propriis libet. Quia tabescentem mentem sua pœna satiat, quam felicitas torquet aliena; quanto extranei operis in (15) vera fabrica ducitur, tanto fundamentum mentis (16) libidine profundius suffoditur: ut quo alii ad meliora præparant eo ipsa deterius (17) ruat. (18) Quia ruina videlicet etiam illud destruitur, quod in aliis actibus perfecto opere surrexisse putabatur. Nam cum invidia mentem tabefecerit, cuncta quæ invenerit bene gesta consumit. Per sapientissimum Salomonem dicitur: *Vita carnium sanitas cordis*: *Putredo ossium invidia*. Quid enim per carnes nisi infirma quædam, ac tenera? Et quid per ossa nisi fortia acta signantur? Et plerumque contingit, ut quidam cum vera cordis innocentia in nonnullis suis actibus infirmi videantur. Quidam verò jam quædam ante humanos oculos robusta exercent, sed tamen erga aliorum bona intus invidiæ pestilentia tabescant. Benè ergo dicitur: Vita carnium sanitas cordis, quia si mentis innocentia custoditur, etiam si quæ foris infirma sunt, quandoque roborantur, & rectè subditur: Putredo ossium invidia. Quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt, (19) & etiam fortia acta virtutum amittunt. Ossa quippe putrescere est etiam quædam robusta per invidiam deperire.

CA-

(1) Non accesserit. (2) Furore. (3) Eo. (4) Districte. (5) Si enim sic. (6) Ut nos. (7) Restat ut sic eorum errantibus. (8) Videtur legendum: *Cum saltim*. (9) Æterna post paululum in tranquillitate. (10) *Tajo lib.4. cap.18.* (11) Nobis. (12) Ipse. (13) Antiqui hostis. (14) Dematur: *Et*. Et punctum fiat in *inclusum*. (15) Altum. (16) Lividæ. (17) Ruant. (18) Qua. (19) Dematur: *Et*.

CAPUT XXV.

(1)

De Supprimenda invidia.

DIfficile est, ut hoc quisque alteri non invideat, quod adipisci [2] alteri exoptat, quia quidquid temporale percipitur, tantò fit minus singulis, quantò dividitur in multis; & idcirco desiderantis mentem livor excruciat, quia hoc quod appetit, aut funditus alteri accipiens adimit, aut à quantitate restringit. Qui livoris peste plenè carere desiderat, illam hæreditatem diligat, quam cohæredum numerus non angustat. Quæ tantò largior ostenditur, quantò ad hanc percipientium multitudo [3] dilatat. Imminutio livoris est affectus surgens internæ dulcedinis, & plena mors ejus est perfectus amor æternitatis: cum perfectè in amorem æternitatis [4] hic rapitur, plenè etiam in proximi dilectione sine omni invidia solidatur. Quia cum nulla terrena desiderat, nihil est quod ejus erga proximum charitati contradicat.

CAPUT XXVI.

(5)

De Malitia.

IN Evangelio veritas ait: *Quæ vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Quibus duobus utriusque testamenti mandatis per unum malitia [6] completur, per alium benignitas prorrogatur, ut quod non vult malum pati quisque, [7] hoc non faciens cesset à nocendi opere. Curandum magnopere est, ut erga proccaces quisque mansuetudinem longanimitatis exhibeat, ut [8] malitia apertè languentibus gratiam benignitatis ostendat, ut discordes pace muniat, & concordes ad concupiscentiam veræ pacis accingat. Cor pessimum ex sua & non aliena malitia tabescit. Sicut scriptum est: *Zelus apprehendit populum ineruditum, & nunc ignis adversarios consummit.* Sicut autem ignis amoris mentem erigit, ita ignis malitiæ involvit. Quia & Spiritus Sanctus cor, quod [9] replebat, ad amorem erexit, & ardor malitiæ ad inferiora semper incurbat. Malos non solum ignis per vindictam [10] prius cruciat, sed nunc etiam per livorem cremat, quia qui [11] prius puniendi sunt retributionis supplicio nunc semetipsos afficiunt malitiæ tormento.

CAPUT XXVII.

(12)

De Discordia.

ADmonendi sunt discordes, [13] quia quantislibet virtutibus polleant spirituales fieri nullatenus posunt, [14] si muniri per concordiam proximis negligant, ad unam ergo vocationis spem nequaquàm pertingitur, si non ad ea [15] monita cùm proximis mente curratur. Sæpe nonnulli, quo quædam specialiter dona percipiunt, [16] superbiendo donum concordiæ, quod majus est, amittunt, ut si fortasse carnem præ cæteris gulæ refrenatiòne quis edomet, concordare eis quos superat abstinendo, contemnat. Qui abstinentiam à concordia separat, quid admoneat psalmista perpendat, ait enim: *Laudate eum in timpano, & choro.* In timpano namque sicca & percussa pellis resonat, in choro autem voces societate concordant. Quisquis itaque corpus affligit, si concordiam deserit, Deum quidem laudat in timpano, & non laudat in choro. Sæpe quosdam major scientia erigit, à cæterorum societate disjungit, & quo plus sapiunt, eo à concordiæ virtute desipiscunt. Quo quisque melius sapit, eo concordiam deserens deterius delinquit. Et idcirco inexcusabiliter merebitur supplicium quia prudenter, si voluisset, potuit vitare. [17] Admonendi sunt dissidentes, ut noverint quod tandiu nullum boni operis Deo sacrificium immolant, quamdiu à proximorum charitate discordant.

CAPUT XXVIII.

(18)

De Odio.

SI increpatione hominum idcirco [19] reticimus, quia contra nos insurgere odia formidamus, non jam lucra Dei, sed [20] damnosa proculdubio quærimus: Necesse nobis est, ut aliquando toleremus, tacendo, odiosos [21] quot sunt, quatenus in nobis discant vivendo quod non sunt. Cavendum summopere est, ne immoderatè linguam loquacitas pertrahat, & eam usque ad lasciviam obtrectationis extendat: Ne odium [22] malitia excitet,

(1) *Tajo lib. 4. cap. 19.* (2) Alter. (3) Dilatatur. (4) Homo. (5) *Tajo lib. 4. cap. 20.* (6) Compescitur. (7) Non faciens. (8) Malitiæ peste. (9) Replet elevat. (10) Post. (11) Post. (12) *Tajo lib. 4. cap. 21.* (13) Ut certissime sciant. (14) Un .. (15) Eam unita. (16) Eo. (17) Peccatum. (18) *Tajo lib. 4. cap. 22.* (19) Reticemus. (20) Nostra. (21) Quod. (22) Malitiæ.

tet, &(1) eos usque ad jaculum maledictionis inclinet. In Evangelio veritas ait: *Quæ vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Ac si aperte diceret: Quod ab alio tibi odis fieri, vide ne tu alteri (2) pro odio facias. Sciendum magnopere est, quod nonnumquàm cum redarguuntur pravi, deteriores existunt, nosque magnis odiis insequuntur. Ipsis ergo, & non nobis parcimus, si ab eorum redargutione pro eorum amore cessamus.

CAPUT XXIX.
(3)
De Concupiscentia oculorum.

QUisquis per corporis fenestras incautè exterius respicit, plerumque in delectationem peccati etiam nollens cadit, atque obligatus desiderio incipit velle quod nolluit. Præceps anima dum ante non prævidet ne incaute videat quod concupiscat, cæca postmodum incipit desiderare quod vidit. Unde & Prophetæ mens, quæ sublevata sæpe internis misteriis inter
erat, quia alienam mulierem incautè vidit, obtenebrata postmodum sibimet illicitè conjunxit. Sanctus vir, quia acceptis corporis sensibus, velut subjectis ministris quidam æquissimus judex præest: Culpas conspicit antequam veniant, & velut insidianti morti fenestras corporis claudit dicens: *Pæpigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarent quidem de virgine.* Scilicet: ne prius incaute aspiceret quod postmodum invitus amaret. Semèl species formæ si cordi per oculos fuerit alligata vix magni luctaminis manu solvitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione versemus, providendum nobis est, quia intueri non debet quod non licet concupisci, ut munda mens in cogitatione servetur, à lascivia (4) veritatis suæ deprimendi sunt oculi quasi quidam raptores ad culpam. Neque enim Eva lignum vetitum contigisset, nisi hoc prius incaute respiceret. Scriptum quippe est: *Vidit mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit de fructu illius, & comedit.* Pensandum summopere est quanto debemus moderamine erga illicita visum restringere nos, qui mortaliter vivimus, si & Eva mater viventium per oculos ad mortem venit. Sub judeæ voce, quæ exteriora videndo concupiscens bona interiora perdiderat, Propheta dicit: *Oculus meus deprædatus est animam meam.* Concupiscendo enim visibilia, invisibiles virtutes amisit. Quia ergo interiorem fructum per exteriorem visum perdidit, per oculum corporis pertulit prædam cordis.

CAPUT XXX.
(5)
De Gulæ concupiscentia.

SCiendum est, quia nos quinque modis gulæ vitium tentat. Aliquandò namque indigentiæ tempora prævenit. Aliquandò verò tempus non prævenit, sed cibos lautiores quærit. Aliquandò quælibet sumenda sint præparari accuratius expetit. Aliquandò autem & qualitati ciborum, & tempori congruit, sed (6) ipsa quantitas sumendi mensuram refectionis excedit. Nonnumquàm verò & abjectius est quod desiderat, & tamen ipso esu immensi (7) deterius peccat. Vitiorum tempora melius ostendimus, si hæc exemplis evidentibus approbamus. Mortis quippe sententiam patris ore jonathas meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Ex Ægypto populus eductus in eremo occubuit, quia despecto manna, cibos carnium petivit, quos lautiores putavit. Prima filiorum heli culpa suborta est, quòd (8) eorum voto sacerdotis puer non antiquo more coctas (9) vellit carnes de sacrificio suscipere, sed crudas quæreret, quas accuratius exhiberet. Cum ad Jerusalem dicitur: *hæc fuit iniquitas sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia,* apertè ostenditur, quòd idcirco salutem perdidit, quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectionis excessit. Primogenitorum gloriam ideo Esaü amissit, quia magno (10) esu vilem cibum, id est lenticulam concupivit; quam dum venditis primogenitis prætulit, quo in illam appetitu anhelaret, indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est: unde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus. Esaü primatum per esum lenticulæ perdidit, & Elias in eremo virtutem corporis carnes edendo servavit. Plerumque primi parentis culpa committitur, etiam cum abjecta & vilia sumuntur. Neque enim Adam solus ut à vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam Deus saluti nostræ contraria indicat,

(1) Et os. (2) Per odium. (3) *Tajo lib. 4. cap. 23.* (4) Voluptatis. (5) *Tajo lib. 4. cap. 24.* (6) In ipsa quantitate. (7) Desiderii. (8) Ex. (9) Vellet. (10) Æstu desiderii.

cat, ab his nos quasi per sententiam revocat; & cum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quàm vetita degustamus? Ea in cibo sumenda sunt, quæ naturæ necessitas quærit, non quæ edendi libido suggerit; ne si hæc immoderata discretio minus caute [1] perspiciat, in illicitæ se concupiscentiæ quis voraginem mergat. Nisi gulæ deditos immoderata loquacitas raperet dives ille, qui epulatus quotidie splendide dicitur [2] in linguam gravius non arderet. Ait enim: *Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crutior in hac flamma.* Quibus verbis ostenditur, quia epulando quotidie crebrius [3] in linguam peccaverat, qui totus ardens desiderabat præcipue in lingua refrigerari. Plerumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit, quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Quia gulæ deditos luxuria sequitur, Propheta testatur, qui dum aperta narrat, occulta denuntiat dicens: *princeps* [4] *cæcorum destruxit* [5] *Jerusalem.* Princeps namque [6] cæcorum venter est, cui magna cura [7] quis obsequium [8] impendit, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ ad desiderium supernæ pacis elevatæ. [9] Cæcorum igitur princeps muros Jerusalem dejicit, quia dum venter [10] ingluvia extenditur, virtutes animæ per luxuriam [11] detrahuntur.

CAPUT XXXI.

(12)

De Multiloquio.

ADmonendi sunt multiloquio vacantes, ut vigilanter aspiciant à quanto rectitudinis statu depereunt, dum per multiloquia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more circumclusa ad superiora colligitur quia illùc repetit unde descendit. Quare relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Qui [13] supervacuus à silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde & reddire interius mens ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium sparsa à secreto se intimæ considerationis excludit. [14] Totum se vero insidiantis hostis vulneribus detegit, quia nulla munitione custodiæ circumcludit. In proverbis scriptum est: *sicut urbs patens, & absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Qui enim murum silentii non habet patet inimici jaculis civitas mentis, & cum se per verba extra semetipsam ejicit, apertam se adversario ostendit; quam tantò ille sine labore süperat, quantò & illa, quæ vincitur contra semetipsam per multiloquium pugnat. Plerumque per quosdam gradus desidiosa mens in foveam lapsus impellitur, & dum otiosa verba cavere negligimus, ad noxia pervenimus; ut prius loqui aliena libeat, & postmodum detractionibus [15] vitam de quibus loquitur mordeat. Ad extremum vero usque ad apertas [16] linguas contumelias erumpat: quia multiloquio quisquis [17] servit rectitudinem justitiæ tenere nequaquam possit, testatur Propheta, qui ait: *vir linguosus non dirigetur super terram.* Hinc Salomon ait: *in multiloquio peccatum non deerit.* Pravi homines sicut in sensu leves sunt, ita in locutione præcipites, & reticere pertractando negligunt quæ loquantur, sed quod levis conscientia concipit, levior protinus linqua [18] loquatur.

CAPUT XXXII.

(19)

De Taciturnitate.

LIngua discrete frenanda est, non insolubiliter obliganda, scriptum namque est: *sapiens tacebit usque ad tempus*, ut nimirum cum oportunum considerat, [20] potius posita censura silentii loquendo quæ congruunt in usum se utilitatis [21] impendit. De tacendi, atque loquendi censura per Salomonem dicitur: *tempus tacendi, & tempus loquendi.* Discrete quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora, ne aut cum restringi lingua debet per verba inutiliter defluat, aut cum loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat. [22] Quantæ sit utilitatis taciturnitas, silentium Propheta considerans ait: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circustantiæ labiis meis.* Non enim poni labiis suis parietem, sed ostium petiit, quod videlicet aperitur, & clauditur; unde & nobis caute discernendum est, quatenus os [23] discretum & congruo tempore vox aperiat & rursus congruo taciturnitas claudat. Sollicitè studeant nimis taciti, non solum quales foras ostendere, sed etiam quales se debeant intus

(1) Prospiciat. (2) Lingua. (3) Lingua. (4) Cocorum. (5) Muros. (6) Coquorum. (7) A coquis. (8) Impenditur. (9) Coquorum. (10) Ingluvie. (11) Destruuntur. (12) *Tajo lib. 4. cap. 26.* (13) Supervacuis verbis. (14) Totam. (15) Eorum. (16) Lingua. (17) Serviens. (18) Producit. (19) *Tajo lib. 3. cap. 43.* (20) Postposita. (21) Impendat. (22) Quanta sit utilitas ticiturnitatis. (23) Corrigatur in Tajone: *discernendum.*

tus exhibere: ut plus ex cogitationibus occultum judicium, quàm ex sermonibus reprehensionem metuant proximorum. Insinuari nimis tacitis debet, quia dum quædam vitia incaute fugiunt, occulte deterioribus implicantur. Nam sæpe linguam, quia immoderatius frænant, in corde gravius multiloquium tolerant; ut eo plus cogitationes in mente ferveant, quo illas violenta custodia (1) discreta silentii angustat. Plerumque contingit ut mens nimium taciti linguam premat, mentem elevet, & cum suam nequitiam minime considerat, tantò apud se cunctos liberius, quantò & secretius accuset. Sæpe nimis taciti cum (2) nulla injusta patiuntur eo in acriorem dolorem prodeunt, quo ea quæ sustinent, non loquuntur. Nam si illatas molestias tranquille lingua diceret, à conscientia dolor emanaret. Vulnera enim clausa plus cruciant; nam cùm putredo, quæ interius fervet, ejicitur, ad salutem dolor aperitur. Scire debent qui plusquam expedit tacent, ne (3) intus molesta, quæ tolerant, dum linguam tenent; vim doloris exagerent. Admonendi sunt enim, ut si, proximos sicut se, diligunt, minime illis taceant unde & eos juste reprehendunt. Vocis medicamine utrorumque saluti concurritur, dum ab illo qui infert, actio prava compescitur, & ab hoc qui sustinet, doloris fervor vulnere aperto temperatur. Qui proximorum mala respiciunt, & tamen in silentio linguam præmunt, quasi, conspectis vulneribus, usum medicaminis subtrahunt: & eo (4) motis auctores fiunt, quo virus quod portant curare noluerunt.

CAPUT XXXIII.
(5)

De perversa Locutione.

SIcut perfecti viri perversos proximos non debent fugere, quia & eos sæpe ad rectitudinem trahunt, & ipsi ad perversitatem numquam trahuntur; ita infirmi quique societatem debent declinare malorum, (6) neque mala, quæ frequenter aspiciunt, & corrigere non valent, delectentur imitari. Sicut malus aer assiduo flatu tractus inficit corpus, ita perversa locutio assidue aucta infirmantium inficit animum, ut (7) tabescat delectatione pravi operis assidui iniquitate sermonis. Unde Paulus ait: *corrumpunt mores bonos colloquia mala.*

CAPUT XXXIV.
(8)

De Luxuria.

MAlum luxuriæ, aut cogitatione perpetratur, aut opere. Callidus namque adversarius noster cum ab effectu operis expellitur, secretas polluere cogitationes molitur. Quisquis mundi hujus successibus (9) elevatur lenocinante cordis lætitia, tentari se luxuriæ stimulis sentit. Joseph factum ad memoriam revocet, & in arce se castitatis servet. Cum (10) voluntas lubrica tentat in prosperis, hæc ipsa sunt prospera aculeo tentationis opponenda, ut eo erubescamus prava commitere, quo nos à Deo meminimus gratuita dona, bonaque percepisse. Propheta David subito casu per luxuriam defluxit, dum in (11) solarium deambulans, alienam conjugem concupivit, & abstulit, ejusque virum cum damno sui exercitus interemit, & repentino casu cæcidit; cum mens illa mysteriis cœlestibus assueta (12) inopinata tentatione devicta est, atque immanissimæ turpitudini subacta. Quasi saxum de loco suo translatum est, cum Prophetæ animus à prophetiæ mysteriis exclusus ad cogitandas turpitudines venit. Salomon ille quondam sapientissimus nimietate luxuriæ superatus immoderato usu (13) assiduitate mulierum ad hoc usque perductus est, ut templum idolis fabricaret; & qui prius templum Deo construxerat, assiduitate libidinis etiam perfidiæ (14) substractus, idolis construere templa non timeret. Sicque factum est, ut ab assidua carnis petulantia usque ad mentis perfidiam perveniret, quia subripiente paulisper infusione peccati, terra cordis illius ad (15) consumptionem defluxit. Voluptatum carnis amatoribus dicitur: *mortificate membra vestra, quæ sunt super terram.* Id est: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam. (16) Plerumque virus libidinis de radice nascitur elationis; tunc ergo caro vincit, cum spiritus latenter intumescit; quia tunc anima per originem culpæ in jumentorum petulantia cecidit, cum efferendo se more volucrum, ultra quam debuit, evolavit. Interdum per elationis vitium longa continentia repente dissolvitur; & plerumque usque ad senium virginitas servata vitiatur; quia negligitur humilitas cordis, rectus judex despicit integritatem

(1) Indiscreti. (2) Nonnulla. (3) Inter. (4) Mortis. (5) *Tajo lib. 4. cap.* 27. (6) Ne mala. (7) Tabescant. (8) *Tajo lib. 4. cap.* 30. (9) Elevatus. (10) Voluptas. (11) Solario. (12) Ab. (13) Atque. (14) Substratus. (15) Consumationem. (16) Et avaritiam.

tem corporis. Et quandoque per apertum malum reprobos annuntiat, [1] quod dudum reprobos in occulto tolerabat. Quisquis diu servatum bonum subito perdidit, apud semetipsum intus aliud malum tenuit, ex quo ad aliud subito erupit. Per quod ab omnipotente Deo etiam tunc alienus extitit, quando se [2] eo per munditiam corporis inhærere monstravit. Humano generi de peccato tentari, peccatum est. Quo, quia quamdiu vivimus, perfecte omnino non caremus,[3] scientia prædicatorum cum hoc expellere plene non potuit, ei de nostro cordis habitaculo regnum tulit, ut appetitus illicitus & si plerumque bonis nostris cogitationibus occulte se quasi fur inserit, saltim si ingreditur, non dominetur.

CAPUT XXXV.
(4)
De Torpore animi.

PLerumque mens hominis, [5] curas vel sollicitudines, dormiens verberatur, & non dolet, quia sicut [6] imminenti malo non prospicit, sic neque [7] si perpetraverit [8] agnoscet. Trahitur, & nequaquam sentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad sui custodiam suscitatur. Quamvis somno torporis [9] ad sui custodiam quisque præmatur, vigilare tamen ad curas sæculi nititur, ut semper voluptatibus debrietur. Et cum ad illud dormiat, in quo sollerter, vigilare debuerat, ad illud vigilare appetit ad quod laudabiliter dormire potuisset. Per Salomonem in proverbiis dicitur. *Et eris quasi dormiens in medio maris, & quasi sopitus guvernator amisso clavo.* In medio enim maris dormit qui in hujusmodi tentationibus positus providere motus irruentium vitiorum, quasi [10] imminenti unda, aquarum cumulos negligit, & quasi guvernator clavum amittit, quando mens ad regendam navem corporis, studium sollicitudinis perdidit. Scriptum est: *Stillio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.* Plerumque aves, quas ad volandum penna sublevat in vepribus resident, & [11] stillio qui ad volatum pennas non habet, nitens manibus regni ædificium tenet. Quia nimirum sæpe ingeniosi quique dum per negligentiam torpent, in pravis actibus remanent, & simplices, quos ingenii penna non adjubat, ad obtinenda æterni regni mænia virtus operationis levat. Stillio manibus nititur, in regiis ædibus moratur, quia illo simplex per intentionem recti operis pervenit, quo ingeniosus minimè ascendit. Quæstio suboritur: Cur vel negligenti intelligentiæ donum tribuitur, [12] studiosus quisque sensus sui tarditate præpeditur? Ad quam citius respondetur, dum protinus per Salomonem subditur: *Nihil in terra sine causa.* Idcirco enim sæpe & desidiosus ingenium accipit, unde negligens etiam justius puniatur, quia quod sine labore assequi potuit, scire contemnit. Et idcirco nonnumquam studiosus tarditate intelligentiæ præmitur, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quo majora in studio inventionis elaborat: nihil ergo est in terra sine causa: Quando & studioso tarditas ad præmium proficit, & desidioso velocitas ad supplicium crescit. Mentis [13] desiderium, dum congruo fervore non accenditur, à bonorum desiderio funditus convalescente, furtim torpore mactatur.

CAPUT XXXVI.
(14)
De Pigritia.

SUadendi sunt pigri, ne agenda bona dum differunt amittant, & dum oportunè agere quæ possunt nolunt, paulo [15] potius cum volunt, non [16] valent. Plerumque piger dum necessaria agere negligit, quædam sibi difficilia opponit; quædam vero incautè formidat, & dum quasi invenit quod velut [17] astutè metuat, ostendit, quod in otio quasi non injustè torpescat. Pigro etenim per Salomonem dicitur: *Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei.* Propter frigus quippe piger non arat, dum desidioso torpore constrictus, agere, quæ debet bona, dissimulat, & dum parva ex adverso mala metuit, operari maxima prætermitit. Benè quidem subditur: *Mendicabit æstate, & non dabitur ei.* Qui enim nunc in bonis operibus non [18] exarat, cum sol judicii ferventior apparuerit, [19] quia frustra regni aditum postulat, nihil accipiens, æstate mendicat. Idem Salomon ait: *Per agrum hominis pigri transivi & vineam viri stulti*, & ecce *totum repleverant urticæ, operuerant super* [20] *faciem ejus* spinæ, & maceria lapidum destructa erat. Per agrum homi-

(1) Quos. (2) Ei. (3) Sancta prædicatio quoniam. (4) *Tajo lib.* 4. *cap.* 31. (5) A Cura suæ sollicitudinis. (6) Imminentia mala. (7) Quæ. (8) Agnoscit. (9) A sui custodia. (10) Imminentes undarum. (11) Stellio. (12) Vel. (13) Desidiæ. (14) *Tajo lib.* 4. *cap.* 31. (15) Paullo post. (16) Valeant. (17) Juste. (18) Exudat. (19) Quasi. (20) Superficiem.

minis pigri, atque per vineam viri stulti transire, est cujuslibet vitam negligentis inspicere, ejusque opera considerare, quam urticæ, vel spinæ replent, quia in corde negligentium prurientia terrena desideria, & punctiones pullulant vitiorum. Cum disciplinæ vigor in corde reproborum, pigritia dominante, dissolvitur, ante eorum oculos cuncta bonorum opera despectui habentur, nihilque esse æstimant quidquid de virtutibus electorum vident.

CAPUT XXXVII.
(1)
De Murmuratione.

PErversa mens, quando per increpationem corripitur, aut prædicationis dulcedine ad bona suadetur, de correctione fit deterior; & inde in murmurationis iniquitate succenditur unde debuit ab iniquitate compesci. Quisquis pro peccato percutitur, nisi murmurando renitatur, eo ipso jam esse justus inchoat, quo ferientis justitiam non accusat.

CAPUT XXXVIII.
(2)
De Mendacio.

PLana omnino est veritatis via, & graviter est (3) mendacium; sicut scriptum est: *Docuerunt linguam suam loqui mendacium: ut iniqua agerent, laboraverunt.* Quisquis, relicta veritate, mentiri deliberat, ut audientium animum fallat, quantus ei labor est sollicite custodire ne ipsam ejus (4) fallaciam deprehendi queat? Ponit quippe ante oculos quid sibi à veritatem scientibus responderi posit, & cum magno cogitatu pertractat, quomodo per argumenta falsitatis documenta veritatis exuperet. Omne mendacium iniquitas est: & omnis iniquitas mendacium: Quia profectò ab æquitate discrepat quidquid à veritate discordat. Nonnumquam mendacium pejus est meditari, quam loqui. Nam loqui plerumque præcipitationis est, meditari vero studiosæ pravitatis. Et quis ignoret in quanta distantia culpa distinguitur, utrum præcipitatione aliquis, studiove mentiatur? Summopere est cavendum omne mendacium, quamvis nonnumquam sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam præstando mentiatur. Scriptum est: *Os quod mentitur, occidit animam, & perdet eos, qui loquuntur mendacium.* Hoc, quoque mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, ut nec vita cujuslibet per eorum fallaciam offendatur, nec suæ animæ noceat dum præstare carni nituntur (5) aliena, quamquam hoc ipsum in peccati genus facillime credimus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quanto magis hæc facillè abstergitur, quam mater boni operis pietas (6) ipsam commitatur. In obstetricium Ægyptiarum recompensatione cognoscitur quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ potuit eis in æterna vita retribui, pro admixta culpa mendacii in terrena est compensatione declinata, ut (7) vita sua, quam mendacio tueri (8) valuerunt, ea quæ fecerunt bona (9) recuperent, & ulterius quod expectarent mercedis suæ præmium non haberent. Beatus Job amicis suis non recte sentientibus dicit: *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?* Deus mendacio non eget, quia veritas fulciri non quærit auxilio falsitatis.

CAPUT XXXIX.
(10)
Quibus modis peccatum perpetratur.

QUatuor modis peccatum perpetratur in corde: quatuor consumatur in opere. In corde namque suggestione, delectatione, consensu, & deffensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, deffensionis audacia per elationem. Plerumque culpa, quæ terrere mentem debuit extolit, & diiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat. Undè & illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit: Nam serpens suassit; Eva delectata est; & Adam consensit: Qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suassit, quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit. Eva delectata est, quia carnalis sensus ad verba serpentis mox se delectationi substernit. Assensum vero mulieri ipse præpositus

(1) *Tajo lib. 4. cap. 33.* (2) *Tajo lib. 4. cap. 34.* (3) Mendacii. (4) Fallacia. (5) Alienæ. (6) Ipsa. (7) In vita. (8) Volnerunt. (9) Reciperent. (10) *Tajo lib. 4. cap. 35.*

tus præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam à sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Sicut quatuor modis peccatum perpetratur in corde; videlicet suggestione, delectatione, consensu, & deffensionis audacia, ita etiam quatuor modis peccatum consumatur in opere. Prius namque latens culpa agitur, postmodum vero etiam ante oculus hominum sine confusione reatus aperitur; dehinc & in consuetudinem ducitur, ad extremum quoque, vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. In primo parente didicimus, quia tribus modis omnis culpæ nequitia perpetratur: Suggestione scilicet, delectatione, & consensu. Primum itaque per hostem, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim prava suggerit. Caro se delectationi subjicit ad extremum spiritus victus delectatione consentit. Suggestione Diaboli nonnumquam peccatum agnoscimus; delectatione vincimur; consensu etiam ligamur. Unde exclamandum nobis cum Apostolo est: *Infelix ego homo, quis me liberavit de corpore mortis hujus?* Ut audiamus consequentem consolationem: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Plerumque unum idemque peccatum & pœna est, & causa peccati, quod melius ostendimus, si res ipsas ad medium deducimus. Effrenata enim ventris ingluvies in fervorem luxuriæ plenitudinem carnis instigat. Perpetrata autem luxuria sæpe, aut perjurio, aut homicidio tegitur, ne humanarum legum ultione puniatur. Beatus Job tippum peccantium intra Ecclesiam designans ait: *Concidit* [1] *vulnus super vulnus.* Infirmis suis Sancta Ecclesia vulnere super vulnus conciditur, quando peccatum peccato additur, ut culpa vehementius exageretur. Quem enim avaritia pertrahit ad rapinam, rapina ducit ad fallaciam, ut perpetrata culpa ex falsitate etiam defendatur. Quid iste nisi super vulnus concisus est vulnere?

De octo principalibus vitiis, qualiter possessas mentes exortent.

☞ [2] OCto sunt principalia vitia; quæ humanum infestant animum, quorum suggestiones bene contuens egregius Doctor Gregorius insinuat sententiam illam Beato Job à Domino dictam exponens, ubi ait: *exortationes ducum, & ullulatum exercitus.* Tentantia quippe vitia, quæ invisibilia contra nos prœliant, regnantis super se superbiæ militant. Alia more exercitus subsequuntur. Neque enim culpæ omnes pari accesu corrumpuntur, sed dum majores, & paucæ neglectam mentem perveniunt, minores, & innumeræ ad illam se catervatim fundunt. Ipsa namque regina vitiorum superbia cum devictum penè cor cœpit, mox illud septem principalibus vitiis quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit. Quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex eis proculdubio importunæ vitiorum multitudines oriuntur. Quare melius ostendimus, si ipsos duces, atque exercitum ipsum specialiter, ut possumus, enumerando, proferamus. Radix quippe cuncti mali superbia est, de qua scriptura attestante dicitur: *initium omnis peccati superbia.* Primæ autem ejus soboles, septem nimirum vitia principalia de hac virulenta radice proferuntur. Scilicet: inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, & luxuria. Nam quia his septem superbiæ vitiis nos captos doluit, idcirco redemptor noster ad spiritale liberationis prœlium spiritus septiformis gratia plenus venit. Sed habent contra nos hæc singula exercitum suum: nam de inani gloria inobedientia, jactantia, hipocrisis, contentiones, pertinatiæ, discordiæ, & novitatum præsumptiones oriuntur. De invidia odium, susurratio, detraxio, & exultatio in adversis proximi afflictio autem in prosperis nascitur. De ira rixæ, homicidia, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ profferuntur. De tristitia malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor. Circa præcepta, vagatio mentis erga illicita nascitur. De avaritia proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, violentiæ, & contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur. De ventris ingluviæ inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligenda propagatur. De luxuria cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem, vel desperatio futuri generatur. Quia ergo septem principalia vitia tantam de se vitiorum multitudinem proferunt, cum ad cor veniunt, quasi subsequentis exercitus catervam trahunt. Ex quibus videlicet septem quinque spiritualia, duoque carnalia sunt. Et unumquodque eorum tanta sibi cognatione junguntur, ut non nisi unum de altero proferatur. Prima namque

(1) Me vulnere super vulnus. (2) Quod notatur sub hoc signo ☞ desumptum est ex lib. Moralium D. Gregorii, cap. 17. circa finem.

que superbiæ soboles inanis est gloria, quæ dum appressam mentem corrumpit, mox invidiam gignit: quia nimirum, dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius addipisci valeat, tabescit. Invidia quoque iram generat, quia quantò interno laboris vulnere animus sauciatur, tantò etiam mansuetudo tranquillitatis amittitur, & quia quasi dolens membrum tangitur, idcirco positæ actionis mens velut gravius præssa sentitur. Ex ira quippe tristitia oritur, quia turbata mens, quòd inordinate se concutit, eo addicendo confundit, & cum dulcedinem tranquillitatis amisserit, nihil ei nisi ex turbatione subsequens mœror parcit. Tristitia quoque ad avaritiam derivatur, quia dum confusum cor bonum lætitiæ in semetipso intus amisserit, unde consolari debeat, foris quærit: & tantò magis exteriora bona adipisci desiderat, quantò gaudium non habet, ad quod intrinsecus recurrat. Hæc vero duo carnalia vitia, id est ventris ingluvies, & luxuria supersunt; sed cunctis liquet, quod de ventris ingluvie luxuria nascitur, dum in ipsa distributione membrorum ventri genitalia subnixa videantur. Unde dum unum inordinate reflicitur, aliud proculdubio ad contumelias excitatur. Bene autem duces exortari dicti sunt, exercitus ullulare: quia prima vitia deceptæ menti quasi sub cauda se inserunt, sed innumera, quæ sequuntur, dum hanc ad omnem insaniam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt. Inani namque gloria devictum cor quasi ex ratione solet exortari, cum dicit: debes majora appetere, ut qua potestate valueris multos excedere, eo etiam valeas & pluribus prodesse. Invidia quoque devictum cor, quasi ex ratione solet exortari, cum dicit: in quo illo, vel illo minor es? Cur ergo eis, vel æqualis, vel superior non es? Quanta valent, quæ ipse non vales? Non ergo tibi, aut superiores esse, aut etiam æquales debent. Ira etiam devictum cor, quasi ex ratione solet exortari, cum dicit. Quæ erga te aguntur æquanimiter fieri non possunt: hæc immo patienter tolerare peccatum est, quia si non eis cum magna exasperatione resistitur, contra te deinceps sine mensura cumulantur. Tristitiam namque devictum cor, quasi ex ratione solet excitari cum dicit: quare habes undè gaudeas, cum tanta mala de proximis portas? Perpende cum quo mœrore intuendi sunt, qui in tanto contra te amaritudinis felle vertuntur. Avaritia quoquè devictum cor, quasi ex ratione solet exortari, cum dicit: valdè sine culpa est, quòd quædam habenda concupiscis quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis. Quare quod male alius retinet, ipse melius expendis. Ventris quoquè ingluvie devictum cor, quasi ex ratione solet exortari cum dicit: ad esum omnia munda Deus creavit, & qui satiari cibo respuit, quid aliud, quam muneri conceso contradicit? Luxuria quoquè devictum cor quasi ex ratione solet exortari, cum dicit: cur te in voluptate tua modò non dilatas, cum, quid te sequatur, ignoras. Acceptum tempus in desideriis perdere non debes, quia, quam citius pertranseat, nescis. Si enim misceri Deus hominem in voluptate coitus nolet, in ipso humani generis exordio masculum, & fœminam non fecisset.

CAPUT XL.

(1)

De Patientia.

QUanto culmine virtus patientiæ polleat, Salomon indicat, dicens: *Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore urbium.* Minor est victoria urbes expugnare, quia extrà sunt quæ vincuntur. Majus est autem quod per patientiam vincitur, quia ipse animus superatur, & semetipsum sibimet subjicit, quandò per (2) patientiam in humilitate tolerantiæ sternit. Terra bona fructum per patientiam reddit, quia scilicet nulla sunt bona, quæ agimus, si non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. Scriptum est: *Charitas patiens est:* Igitur cum minimè est patiens, charitas non est. Per hoc quoquè in (3) patientiæ vitium, ipsa virtutum, nutrix doctrina dissipatur. Melior est, inquit, patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore urbium. Rectè expugnatori urbium patiens præfertur, quia illa actione victoriæ homo victor est hominum; in hac autem mansuetudine patientiæ animus victor est sui, Salomon ait: *Doctrina viri per patientiam noscitur.* Tantò ergò quisque minus ostenditur doctus, quantò minus ostenditur patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nescit æquanimiter aliena mala tolerare. Custodem conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit, qui ipsam nos possidere, nosmetipsos docuit, dicens: *in patientia vestra possidebitis animas vestras.* Admonendi sunt patientes nè in eo, quod exterius per patien-

(1) *Tajo lib. 3. cap. 26.* (2) Eum patientia. (3) In patientia.

tientiam portant interius doleant, nè tantæ virtutis sacrificium, quod integrum foras immolant, intus malitiæ pestæ corrumpant. Dicendum est patientibus, ut studeant diligere quod sibi necesse est tolerare. Ne si patientiam dilectio non sequitur, in deteriorem culpam odii virtus ostensa vertatur. Plerumque evenire patientibus solet, ut eo quidem tempore, quo adversa patiuntur, vel contumelias audiunt, nullo dolore pulsentur, & sic patientiam (1) exhibeant, ut custodire etiam cordis innocentiam ommittant. Sed cum potius paululum hæc ipsa quæ pertulerunt, ad memoriam revocant, igne se doloris inflammant; argumenta ultionis requirunt, & mansuetudinem, quam tolerantes habuerunt, retractantes, in malitiam vertunt. Admonendi sunt patientes, ut cor (2) potius victoria muniant, ut hostem publico bello superatum insidiari mæniis mentis intendant, ut languorem plus (3) repentem timeant, nè hostis callidus eo in deceptione postmodum majori exultatione gaudeat, quò illa dudum contrà se rigida colla victorum calcat. Est in dilectione proximi nobis patientia, & benignitas conservanda, quia de eadem dilectione nunc dicitur: *charitas patiens est*, *benigna est*, patiens, scilicet, ut à (4) proximis mala æquanimiter portet; benigna autem, ut sua bona proximis desiderabiliter impendat. Patientia vera est aliena mala æquanimiter perpeti; contra eum quoque qui mala irrogat nullo (5) morderi. Nam qui sic mala proximi portat, ut tamen tacitus doleat, & tempus dignæ retributionis quærat patientiam non exhibet, sed ostendit. Scriptum est: *Nunquid in finem oblivio erit pauperum? Patientia pauperum non peribit in finem.* Quantumlibet vel in adversis patientes, vel in prosperis humiles simus, in hac vita retribui nobis bona præsentia nullomodo requiramus; nam per laborem patientiæ bona speranda sunt sequentis vitæ, ut tunc præmium nostri laboris incipiat, quandò omnis jam labor funditus cessat.

CAPUT XLI.

(6)

De Humilitate.

Ad hoc unigenitus Dei filius formam (7) humilitatis nostræ suscepit: ad hoc (8) invisibilis non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, irrisionum probra, passionum tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus. Quanta humilitatis virtus est, quantaque sublimis (9) celsitudine, propter quam solam veraciter docendam is qui sine æstimatione magnus est usque ad passionem factus est parvus. Humilitas magistra est hominum, materque virtutum. Sicut veritas ait: *Discite à me, quia mittis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris*, quia dum se humiles dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt. Veræ humilitatis testimonia sunt, & iniquitatem suam quemque cognoscere, & cognitam voce confessionis aperire. Insinuandum est humilibus, quam sit vera excellentia, quam sperando tenent: quæ sint æterna, quæ appetant; vel quam transitoria quæ contemnunt. (10) Admonendi sunt (11) simplicitate, ut studeant nunquam falsa dicere, sed ut noverint (12) nonnunquam vera reticere. Sicut enim dicentem falsitas læssit semper, ita nonnunquam quibusdam audita vera nocuerunt. Admonendi sunt simplices, ut sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita veritatem semper utiliter proferant. Nihil simplici corde felicius, qui quò innocentiam erga alios exhibet, nihil est quod pati ab aliis formidet. Habet enim quasi arcem quandam fortitudinis, simplicitatem suam, nec suspectus est pati quod se fecisse non meminit.

CAPUT XLII.

(13)

De Mansuetudine.

Plerumque mansueti vicinum, & quasi juxta positum torporem desidiæ patiuntur, ac per nimiam resolutionem lenitatis, ultra quam necesse est, vigorem districtionis emmolliunt. Et sæpe mansueti dissolutionis torpescunt tædio, quia (14) virtuti vitium latenter adjungitur. Sed admonendi sunt, ut fugiant quod juxta ipsos est, & amplectantur sollicitudinem quæ acuat (15) illicitæ benignitatis incuriam. Nequaquam Sancto Spiritu plenus est qui aut in tranquillitate mansuetudinis fervorem æmulationis deserit, aut rursus in æmulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit.

(1) Non omittant. (2) Post victoriam. (3) Reserpentem. (4) Illata. (5) Dolore. (6) *Tajo lib. 3. cap. 27.* (7) Infirmitatis. (8) Ob hoc invisibilis, vel respectus. (9) Celsitudo. (10) *Tajo lib. 3. cap. 28.* (11) Simplices. (12) Corrigatur in Tajone nonnunquam. (13) *Tajo lib. 3. cap. 30.* (14) Eorum. (15) Multæ.

CAPUT XLIII.

(1)

De Obedientia.

SCiendum summopere est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est: Aliquando autem, si de suo aliquid non habeat, minima. Cum hujus mundi suscensus præciptur, cum locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit obedientiæ sibi virtutem evacuat. Si ad hæc etiam ex proprio desiderio anhelat. Neque enim se sub obedientia dirigit qui ad percipienda hujus vitæ commoda, & prospera libidini propriæ ambitionis servit. Cum sæculi hujus despectus præcipitur, cum probra addipisci, & (2) contumelias jubentur; nisi hæc & ex semetipso animus appetat, obedientiæ sibi meritum minuit, quia ad ea, quæ in hac vita despecta sunt invitus, nolensque descendit. Aliquandò ad detrimentum obedientia ducitur, cum mentem ad suscipienda probra hujus sæculi nequaquam ex parte (3) sua etiam vota sua committantur. Debet obedientia & in adversis ex suo aliquid habere, (4) ut rursus in prosperis tantò sit verior, quantò à præsenti ipsa, quam divinitus percipit gloriam, funditus ex mente separatur. Scriptum est in libro Salomonis: *melior est obedientia, quam victima.* Obedientia quippe jure victimis præponitur, quia per victimam aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. Tanto igitur Deum quisque placat citius, quantò ante ejus oculos repressa arbitrii sui superbia gladio præcepti se immolat. Ariolandi peccatum inobedientia dicitur, ut quanta sit obedientiæ virtus demonstretur. Ex adverso ergo melius ostenditur, quid de ejus laude sentiatur: si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere, sola obedientia est, quæ fidei meritum possidet, sine qua quisque infidelis convincitur etiam si fidelis esse videatur. Quis nesciat quod voluntas filii à patris voluntate (5) discrepet? Sed (6) quam primus homo, quia suam (7) voluntatem tenens, facere noluit; à paradisi gaudio exibit. Sed secundus ad redemptionem hominum veniens dum voluntatem se patris, & non suam facere ostendit, permanere nos intus per obedientiæ meritum docuit.

CAPUT XLIV.

(8)

De Verecundia.

VErecundas mentes aliquando ad meliorem vitam exortatio lenis, & modesta componit, quia plerumque ad eorum conversionem sufficit, quod eis doctor mala sua saltim leniter ad memoriam reducit. Paulus Apostolus egregius scilicet prædicator culpas verecundantium, quasi (9) comparens, reprehendit, dicens: *gavissum sum in Domino vehementer; quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis; occupati enim eratis.* Egit itaque doctor egregius, ut verecundatium culpas medicinali benignitate sanaret, dum eorum negligentias sermo mollior temperando velaret. Sicut verecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim (10) in malo est sapientiæ, bonum vero erubescere fatuitatis. Unde scriptum est: *qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua.* Quidam sapiens ait: *est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam.* Qui enim verecundans erubescit pœnitendo mala, quæ fecit, ad vitæ libertatem non pervenit: qui vero (11) non erubescit bona facere ab statu rectitudinis (12) non cadit, (13) neque in damnationem tendit.

CAPUT XLV.

(14)

De Detractione.

QUI alienæ vitæ detractione pascuntur, alienis proculdubio satiantur, sicut scriptum est: *non comedas cum eis qui carnes ad vescendum conferunt.* Carnes quippe ad vescendum conferre est in collucutione derogationis vicissim proximorum vitia dicere. De obtrectatoribus recte per Salomonem dicitur: *quia (15) vacantibus potibus, & dantes simbola consumentur., & vestientur pannis dormitionis.* Potibus vacant qui opprobrio alienæ vitæ se debriant. Simbola vero dare est. Sicut unusquisque solet de parte sua cibos ad vescendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre.

CA-

(1) *Tajo lib. 3. cap. 31.* (2) Contumeliæ. (3) Aliqua. (4) Et rursum improsperis eo suo aliquid omnimodo non habere quatenus, & in adversis tantò sit gloriosior, quantò divino ordin. etiam eo desiderio jungitur. (5) Non discrepet. (6) Quoniam. (7) Facere voluntatem voluit. (8) *Tajo lib. 3. cap. 32.* (9) Compatiens. (10) Malum. (11) Dematur: *non.* (12) Dematur: *non.* (13) Atque. (14) *Tajo lib. 3. 44.* (15) Vacantes.

CAPUT XLVI.

(1)

De Hospitalitate, & Eleemosyna.

HOspitalitatem fraternitatis amare, charitatis (2) operam dare nobis valde necessarium est: unde egregius prædicator nobis utrunque commendans, ait: *charitas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite oblivisci.* Pensandum nobis est, quantum hospitalitas fraternæ compassionis valeat: quantum nos omnipotenti Domino misericordiæ viscera conjungant: inde enim ei, qui est super omnia appropinquamus, unde nos per compassionem proximi etiam sub nosmetipsos deponimus. (3) Redemptor generis humani ad ædificationem nostram minime sufficit quod in extremo judicio dicturum se esse perhibuit: *quamdiu fecisti uni ex his fratribus meis, mihi fecistis.* Nisi & ante judicium hoc esse ostenderet, quod dixisset; ut videlicet demonstraret, quia bona (4) qui suis nunc opera indigentibus exhibet, (5) hæc specialiter impendit cujus hæc amore exhibuerit. Quare tantò in se plus quisque majorem mercedem recipit, quantò nec eum despicit, qui amplius despiciendus videtur.

CAPUT XLVII.

(6)

De multimoda erogandi largitione.

QUI indigenti proximo exteriorem substantiam præbet, sed vitam suam à nequitia non custodit, rem suam Deo tribuit, & se peccato: Hoc, quod minus est obtulit auctori, & hoc, quod majus est servavit iniquitati. Quoties post culpam eleemosynas facimus quasi pro pravis actibus prætium damus. Unde per Prophetam de eo qui hæc non agit, dicitur: *Non dabit propitiationem suam, nec prætium redemptionis animæ suæ.* Tunc eleemosynæ prætium nos à culpis liberat, cum perpetrata plangimus, & abdicamus. Nam qui & semper peccare vult, & quasi semper eleemosynam largiri, frustra tribuit, quia non redimit animam, quam à vitiis non compescit. Eleemosynæ impensio superbum divitem redimere non valet, (7) quem perpetrata simul rapina pauperis ante Dei oculos ascendere non permittit. Unde per Eliphac dicitur: *non credat frustra errore deceptus quod aliquo prætio redimendus sit.* Sæpe superbi divites, cum eleemosynam tribuunt non hanc pro æternæ vitæ desiderio, sed pro extendenda vita temporali largiuntur. Mortem se posse differre dationibus credunt; sed nequaquam obtinere ex impenso munere valent, ut finem debitum evadant. In Evangelio veritas ait: *nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Id est: piæ dispensationi nequaquam se gloria præsentis vitæ admisceat, sed opus rectitudinis appetitio ignoret favoris. Plerumque multa homines pauperibus largiuntur, non quia eosdem pauperes diligunt, sed quia si minime tribuant, iram superni judicii formidant: qui si Deum non metuerent, quæ habent, dare noluissent. Admonendi sunt qui sua misericorditer tribuunt, ne cogitatione tumida super eos, (8) quibus terrena largiuntur, extollant: & ne idcirco se meliores æstiment, quia contineri per se cæteros vident. Qui possessa misericorditer tribuunt à cœlesti Domino dispensatores se positos subsidiorum temporalium agnoscant, & tantò humiliter prebeant, quantò & aliena esse intelligant, quæ dispensant. Ne in benefactis largitoris immoderatius gaudeant: audiant quod scriptum est: *cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus: quæ debuimus facere, non fecimus.* Ac ne largitatem tristitia corrumpat, audiant iterum quod scriptum est: *hilarem datorem diligit Deus.* Ne largitores eleemosynarum impensæ gratiæ vicissitudinem requirant, audiant quod scriptum est: *Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, atque cognatos, nec vicinos divites, ne forte & ipsi te invitent, & faciant tibi* (9) *retributionem: sed cum facis,* (10) *voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris, quia non habent unde retribuant.* Ne sub obstentu largitatis ea, quæ possident inutiliter spargant distributores. Audiant quod scriptum est: *sudet in manu tua eleemosyna.* Et ne, cum multa necesse sint, pauca largiantur, audiant, quod scriptum est: *qui parce seminat, parce & mettet.* Ne, cum pauca oportet, plurima præbeant largitores. Et ipsi postmodum minime inopiam tolerantes ad impatientiam (11) se reparant, audiant quod scriptum est: *non quod aliis sit remissio, vobis autem tribulatio sed ex æqualitate vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* Cum igitur dantis mens inopiam ferre nescit, si (12) illicita

(1) *Tajo lib. 3. cap. 50.* (2) Opera diligere. (3) Redemptori. (4) Quisquis. (5) Ei. (6) *Tajo lib. 3. cap. 34.* (7) Quam. (8) Se. (9) Retributio. (10) Convivium. (11) Erumpant. (12) Multa.

ta sibi subtrahit, hoc occasionem contra se in patientiam exquirit. Ne omnino distributores nihil eis præbeant, quibus conferre aliquid parunt debent: audiant quod scriptum est: *Omni petenti à te, tribue.* Quare ne saltim aliquid præbeant, quibus conferre nihil debent; audiant quod scriptum est: *Da bono, & non receperis peccatorem: benefac humili, & non dederis impio.* Nonnulli hujus mundi divites, cum fame crucientur Christi pauperes, effussis largitatibus nutriunt striones. Qui vero indigenti peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit, nimirum non peccatorem; sed justum nutrit, quia in illo non culpam, sed naturam diligit. Qui sua misericorditer largiuntur, (1) ut sollicite custodire studeant, ne cum comissa peccata eleemosynis redimunt, adhuc redimenda committant, ne (2) velamen Dei justitiam æstiment, si cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrantur, se posse inulte peccare. Sollicite studeamus perpendere, quia & eos, quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus; & qui abundantes aspicimur, si largiri negligimus quandoque inopes erimus. Qui nunc temporale subsidium pauperi tribuit, ad eo postmodum perpetua recepturus, ut ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ, quod acceperit, uberius reddit. Honorate quos pauperes cernitis, & quos foris conspicitis despectos sæculi, intus arbitramini amicos Dei. Cum eis (3) participamini quod habetis, ut quandoque dignentur vobiscum (4) comparticipari quod habent.

CAPUT XLVIII.

(5)

De Spe, & formidine electorum.

PLerumque mens justi jam quidem quod perverse se egisse meminit, deplorat. Jam prava acta non solum deserit, sed amarissimis lamentis punit. Sed tamen dum eorum, quæ egit reminiscitur, gravi de judicio pavore terretur. Electus quisque jam se perfecte (6) conversit, set adhuc se perfecte in securitate non erigit, quia dum quanta sit districtio extremi examinis pensat (7) intus hac formidine sollicitus trepidat, (8) quam justus judex veniens, quid de perpetratis reputet, quid relaxet, ignorat. Sæpe mens pœnitentis, quam prava commisserit, meminit, sed hæc commissa, si digne fleverit, nescit. Ac ne culpæ immanitas modum pœnitentiæ transeat, metuit. Sanctus quisque vir etiam hic misericordiam (9) suscepisse se nescit, quia peccatum suum homo jam corrigendo, jam pœnitendo deserit, sed adhuc tamen districtum judicem de ejus retributione pertimescit. Illic (10) tutus quilibet sine ulla formidine misericordias Domini libere in æternitate cantat, ubi jam de peccati venia, dubietas non erit. Ubi jam securam mentem culpæ suæ memoria non (11) adjecit: ubi non sub reatu animus trepidat, sed de ejus indulgentia libere exultat. David Propheta cum peteret dicens: *Averte oculos tuos à peccatis meis*, Paulo superius intulit: *Delictum meum coram me est semper*: Ac si diceret peccatum meum, ne respicias, postulo, quia ego respicere ipsum non cesso. Unde & per alium Prophetam Dominus dicit: *Et peccatorum tuorum memor non ero, tu autem memor esto.* Providendum est his qui peccata sua deflent, ut singula quæque admissa considerent, & dum per unumquodque erroris sui iniquitatem, & inquinationem deflent, simul se ac totos lacrymis mundent. Per Hieremiam dicitur: *Cum Judeæ singula delicta pensarentur, divisiones aquæ deduxerunt oculi mei.* Divisas quippe ex oculis aquas deducimus, quando peccatis singulis dispertitas lacrymas damus. Neque enim uno, eodemque tempore æque mens de omnibus dolet, sed dum nunc hujus, nunc illius culpæ memoria acrius tangitur, simul de omnibus in singulis commota purgatur. Admonendi sunt timore formidinis oppressi, ut de misericordia, quam postulant, præsumant, ne vi immoderatæ afflictionis intereant. Neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata apponeret, si per semetipsum ea districte ferire voluisset. Constat enim, quod suo judicio abscondere voluit, quos miserando præveniens sibimetipsis judices fecit: hinc enim scriptum est: *Præveniamus faciem ejus in confessione.* Hinc per Paulum dicitur: *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Scriptum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Peccata enim tegimus, cum bona facta malis actibus superponimus. Omne enim, quod operitur inferius ponitur, & hoc unde operitur desuper ducitur. Quando ergo abdicamus mala, quæ fecimus, & eligimus bona, quæ facimus qua-

(1) Dematur: *ut*. (2) Venalem. (3) Participate. (4) Comparticipare. (5) *Tajo lib. 3. cap. 46.* (6) Convertit. (7) Inter spem ac formidinem. (8) Quia. (9) Suscipit sed suscepisse. (10) Justus. (11) Addicit.

quasi tegimen [1] superducimus, [2] quoniam videri erubescimus. Sancti viri, dum in hac adhuc vita sunt, habent tamen quod ante Dei oculos operire debeant, quia omnino est imposibile, quod aut in opere, aut cogitatione, aut in locutione nunquam delinquant. Unde Beatus Job, qui perfecta quidem omnibus dixerat, Dei tunc vocem audiens, seque ipsum de ipsa sua perfecta locutione reprehendens, dicebat: *Manum meam ponam super os meum.* In manu quippe operatio, in ore locutio est. Manum ergo super os ponere est peccata locutionis per virtutem boni operis tegere. Mola superior, & inferior ita sibi necessario jungitur, ut una sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris itaque pectore incessanter debet spes, & formido conjungi, quia in casum misericordiam sperat, si non etiam [3] justitiam timeat. Quare frustra quisque justitiam metuit, si non etiam de misericordia confidit. Loco pignoris mola superior tolli prohibetur, quia [4] peccatori prædicans tanta [5] dispositione componere prædicationem debet, ut nec [6] derelictas per timorem subtrahat, [7] nec substractas, præ solo timore derelinquat.

CAPUT XLIX.
(8)
De Regni cœlestis desiderio.

MAgnus clamor sanctorum magnum est desiderium tantò enim quisque minus clamat, quantò minus desiderat, & tantò majorem vocem in aures [9] incircunscipti spiritus exprimit, quantò se in ejus [10] desiderium plenius fundit. Cum aliter moveri soleat mens, quæ petit aliter quæ petitur. Et sanctorum animæ ita interni secreti sinu Deo inhæreant, ut inhærendo quiescant. Quomodo dicuntur petere [11] quos & voluntatem Dei certum est, & ea quæ futura sunt non ignorare, sed in ipso positi ab illo aliquid petere dicuntur, non quo quidquam desiderent, quod ab ejus quem cernunt, voluntate discordat, sed quo mente ardentius inhæreant, eo etiam de ipso accipiunt, ut ab ipso petant quod eum facere velle, noverunt. Nemo, qui tardius auditur. Credat quod à superna cura negligitur. Sæpe enim nostra desideria, quia celeriter non fiunt, tamen exaudiuntur, & quod impleri conciter petimus ex [12] melius tarditate prosperatur. Sæpe vox nostra eo perficitur, quo differtur: Et cum superficie tenus [13] petita negligitur, vota nostra altius in cogitationum radice complentur. Sicut & semina messium gelu pressa sollidantur, & quod à superficie tardius exeunt, eo ad frugem multiplicatiora consurgunt. Desideria nostra dilatatione extenduntur, ut proficiant: Proficiunt, ut ad hoc quod [14] percepta sunt, convalescant. Exercitantur in certamine, ut majoribus cumulentur præmiis in retributione. Labor protrahitur pugnæ, ut crescat corona victoriæ. Suos ergo Dominus cum velociter non exaudit, quod repellere creditur, assidue trahit. Internus medicus peccatorum in nobis contagia, quæ inesse medullitus reprobat, secat, & abscindit virus putredinis [15] fervor tribulationis, eoque voces ægri audire dissimulat, quo ægritudinis finem curat. David Propheta ait: [16] *Clamo per diem*, & non exaudies, in nocte, & *non ad insipientiam mihi.* Ac si diceret: Nequaquam mihi ad insipientiam proficit, [17] sed quod die, ac nocte clamantem me [18] quotidie non exaudis. Quia unde me in temporali tribulatione quasi deseris, & non exaudis, inde ad æternam sapientiam plus erudis. Iterum psalmista dicit: *Adjutor in oportunitatibus, in tribulatione.* Tribulationem quippe dicturus, oportunitates præmissit; quia sæpe tribulatione concutimur & tamen oportunum nondum est nisi ad desiderium ereptionis adjuvemur.

CAPUT L.
(19)
De Bonorum Concordia.

[20] ABigo culpæ liberos reddit, cum vicissim nostro per amorem servitio subjicit, cum & aliena nostra bona credimus, & nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus. Certissime sciant homines, quia quamtislibet virtutibus polleant, spirituales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum est: *Fructus enim spiritus est pax, charitas gaudium.* Qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Unde idem Paulus ait: *Cum*

(1) Illi rei. (2) Quam. (3) Si non etiam de misericordia confidit. (4) Qui peccatori prædicat. (5) Dispensatione. (6) Derelicta spe timorem. (7) Nec substracta spe in solo cum timore derelinquat. (8) *Tajo lib. 3. cap. 37.* (9) Incircunscripti. (10) Desiderio. (11) Quas ab interno motu constat nullatenus discrepari? Quomodo dicuntur petere quas. (12) Ex ipsa. (13) Petitio. (14) Perceptura. (15) Ferro. (16) Clamabo. (17) Dematur *set.* (18) Continue. (19) *Tajo lib. 3. cap. 38.* (20) Tunc charitas à jugò culpæ.

Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis? Hinc iterum dicit: *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum.*

CAPUT LI.

(1)

De Divinis Judiciis.

CUM valde occulta judicia Dei sunt, (2) nonnunquam bonis male fit, malis bene. Tunc occultiora sunt, cum & bonis hic bene fit, & malis male. Nam cum bonis hic male est, malis bene, hoc fortasse deprehenditur quia & boni si quæ deliquerunt, hic recipiunt, ut ab æterna damnatione plenius liberentur. Et mali bona, quæ pro hac vita faciunt. Hic inveniunt, ut ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Unde & ardenti diviti in inferno dicitur: *Memento fili, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala.* Cum bonis in præsens sæculum bene est, & malis male, incertum valde fit, utrum boni bona accipiant, ut provocati ad aliquid melius crescant, an tuto, latentique judicio hic suorum operum remunerationem recipiant, ut à præmio vitæ sequentis innanescant, & utrum malos idcirco adversa feriant, ut ab æternis suppliciis corrigendo defendant. An hic eorum pœna incipiat ut quandoque complenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducat. Quia inter divina judicia gravi incertitudinis suæ calligine humana mens præmitur. Sancti viri, cum sibi suppetere prospera hujus mundi conspiciunt, pavida suspitione turbantur. Timent enim ne hic laborum suorum fructus recipiant: Timent, ne quod divina justitia latens in eis vulnus aspiciat. Et exterioribus eos muneribus cumulans, ab intimis repellat. Unde per psalmistam dicitur: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Palpebræ quippe Dei judicia sunt, ipsius, quæ aliquid nobis claudunt, aliquid aperiunt aperiendo namque nos interrogant, si intelligendo non extollimur. Claudendo interrogant si non despicimus quæ intelligere non valemus. Nemo judicia divina perscrutari appetat; cur cum alius repellitur, alius eligatur? Vel cur, cum alius eligitur, alius repellatur? Quia attestante Paulo didicimus, quod inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus. Divinorum facta judiciorum semper indiscussa veneranda sunt, quia injusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occulto ejus consilio quærere nihil est aliud quam contra ejus consilium superbire. Cum judiciorum Dei causa non deprehenditur, restat, ut sub factis illius cum humilitate taceatur, quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret majestatis. Ad semetipsam humana mens reddeat, & quod de Divinis judiciis apprehendere non valet, non requirat: Ne si Divinæ iræ causa discutitur, amplius discussa provocetur, & quam placare humilitas poterat, inextinguibiliter superbia accendat. Per Apostolum Paulum dicitur: *O homo tu quis es, qui respondeas Deo!* Semetipsum homo considerans tacet, & divina judicia discutere metuit, quia esse se pulverem agnoscit; respondere (3) non posse convincitur, (4) quia homo nominatur, quia per hoc quod de humo sumptus judicia superna discutere, dignus non est.

CAPUT LII.

(5)

De His, qui judicio Dei obdurantur.

SIcut nemo obstitit largitati Dei vocantis, ita nullus obviat justitiæ delinquentis. Non enim cor peccantis Deus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non (6) liberatur. Obdurare se per justitiam dicitur, quia cor reproborum per gratiam non emollit. Recludere Dei est clausis non aperire, sed in suorum operum tenebris peccatores relinquere. Misericors Deus tempus nobis relaxat ad pœnitentiam, sed cum ejus (7) pœnitentia nos gratiæ ad augmentum vertimus culpæ. Hoc ipsum tempus, quod ad parcendum pie disposuit, districtius ad feriendum vertit. Cum reverti quisque ab erroris sui tenebrosis itineribus, etiam spatio temporis accepto noluerit, per hoc mala sua ad reatum (8) agit, per quod ea diluere potuit, si converti voluisset.

CAPUT LIII.

De Reproborum prosperitate.

(9) QUI à Deo (10) avertuntur, & (11) prosperantur, tantò (12) perditio fit proximior, quantò à zelo disciplinæ invenitur alienus. Plerique reprobi dum peccatorum

(1) *Tajo lib. 4. cap. 2.* (2) Quibus in hac vita. (3) Deo. (4) Qui. (5) *Tajo lib. 5. cap. 5.* (6) Liberat. (7) Ejus gratiæ patientia. (8) Auget. (9) *Tajo lib. 5. cap. 7.* (10) Avertitur. (11) Prosperatur. (12) Perditioni.

rum suorum vinculis alligantur, ad justitiæ tramitem nequaquam revertuntur, freneticorum videlicet sensibus similes, qui insaniam (1) quam prævalent, virtutem putant, qui ex morbo esse nesciunt, hoc quod amplius sanis possunt, & quasi crevisse viribus æstimant, dum ad vitæ terminum per augmenta languoris appropinquant. Nonnunquam reprobi freneticis similes, qui rationis usum non habent, flentur, & rident: & tantò in magna exultatione se dilatant, quantò & insensibiles malum, quod patiuntur, ignorant. In Ecclesiastem libris scriptum est: *vidi servos in equis & principes ambulantes quasi servos super terram* omnis, qui peccat, servus est. Servi namque in equis sunt, cum peccatores præsentis vitæ dignitatibus efferuntur; principes vero, quasi servi ambulant, cum multos dignitate virtutum plenos nullus honor erigit, sed summa hic adversitas veluti indignos deorsum præmit.

CAPUT LIV.

Qualiter lapsi post ruinam surgere queant.

(2) PEccata experti saltim post naufragium mare metuant, & perditionis suæ discrimina, vel cognita perhorrescant. Ne qui pie post patrata mala sanati sunt, & improbe repetendo moriantur. Peccanti animæ, & nunquam à peccato desinenti, dicitur: *frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Admonendi sunt itaque lapsi, ut studeant, quatenus suscepta naturæ bona integra servare noluerunt, saltim scissa resarciant. Quid dicturi sunt peccata carnis experti, si aliis integritate stantibus, ipsi nec post damna resipiscant? Quid dicturi sunt, si cum multos, & alios secum defferunt, hic expectanti Domino nec semetipsos reducunt? Dicendum est lapsis, ut præterita admissa considerent, atque imminentia devitent, quatenus transactas culpas ad memoriam revocent, & pollui in fortuitis erubescant. Per Hieremiam Prophetam Dominus dicit: *si dimisserit vir uxorem suam, & illa recedens duxerit virum alium, nunquid revertetur ad eam ultra? Nunquid non polluta, & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me dicit Dominus.* Ecce de fornicante, & relicta muliere argumentum justitiæ proponitur, & tamen nobis post lapsum reddeuntibus non justitia, sed pietas exhibetur. Hinc utique colligamus, si nobis delinquentibus tanta pietate parcitur, & post delictum reddeuntibus quanta inprobitate peccatur, aut quæ ab illo erit improbe venire, qui non cessat vocare post culpam. Isaias Propheta dicit: *erunt oculi tui videntes præceptorem tuum: & aures tuæ audient verbum post tergum monentis.* Quasi enim coram positus Deo quisque verba monitionis ejus præcepta cognoscit; adhuc enim ante ejus faciem stare est necdum eum peccando contemnere. Cum vero derelicto bono innocentiæ, iniquitatem eligens appetit, terga jam in ejus faciem mittit. Omnipotens Dominus quasi post tergum nos subsequens monet, qui etiam post culpam ad se reddire persuadet. Aversum revocat, commissa non respicit, revertenti sinum pietatis expandit. Vocem ergo post tergum monentis audimus, si post peccata humili, & contrito corde revertimur. Debemus igitur pietatem vocantis erubescere, si justitiam volumus formidare, quia tantò graviori improbitate contemnitur, quantò & contemptus adhuc vocare non dedignatur. Per Hieremiam Prophetam Dominus dicit: *& venies usque ad Babilonem, ibi liberaberis.* Babilon quippe confusio interpretatur. Sæpe enim quis postquam in confusionem vitiorum ceciderit, erubescens mala, quæ perpetravit, ad pœnitentiam reddit, seque à suis lapsibus bene vivendo erigit. Quid ergo iste nisi usque ad Babilonem venit, & ibi liberatus est? Nonnunquam quisque erubescens mala, quæ fecit, se contra se erigit, & bene operando ad statum rectitudinis reddit. In Babilone itaque liberatus est, qui per divinam gratiam ostenditur etiam de confusione salvatus.

CAPUT LV.

(3) *De Appetitu laudis humanæ, vel favoribus adolantium.*

OMnis homo, qui ex eo, quod agit, humanas laudes appetit, testem in terra quærit. Qui autem de actibus suis omnipotenti Domino placere festinat, testem se habere in cœlo considerat. Cum multi mala gesta laudibus exaltant, inde fit, ut incesanter crescat culpa favoribus enutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignum præmiis, laudeque vi-

(1) Qua. (2) Hoc capitulum desumptum est ex tertia parte Pastoralium D. Gregorii admonitione 29. (3) *Tajo lib. 5. cap. 13.*

videtur. Bene itaque per Salomonem dicitur. *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas.* Peccatores enim lactant, cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata favoribus extollunt: Quid enim aliud peccare quam occumbere? Sed quia peccantem laudibus prosequuntur quasi extinctum sub verborum suorum agere absconduntur. Arundinem, mox ut aura tetigerit, in partem alteram fertur. Et quid per arundinem, nisi carnalis animus designatur, qui mox favore, vel detractione tangitur in partem quamlibet inclinatur? Si ab ore cujusquam aura favoris flaverit, appetitus laudis humanæ hilarescit. Extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflecti: sed si inde ventus detractionis erupit unde laudis aura veniebat, mox hunc quasi in partem alteram ad vim, furoris inclinat. Ne paulatim, atque inultè crescere debeat adolatio, statim, & sine mora est oris gladio ferienda, & per zeli justitiam funditus extinguenda. In Evangelio fatuis virginibus cum increpatione dicitur. *Ite potius ad vendentes, & emite vobis* venditores quippe olei adolatores sunt: quoniam in accepta qualibet gratia vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendant. Principale corporis nostri caput est. Appellatione enim capitis ea, quæ principatur animæ, mens vocatur. Impinguat ergo caput oleum peccatoris, cum demulcet mentem favor adolantis. Si favores suos quisque audiens ad superni judicii considerationem reddit, ac ne de his apud occultum arbitrium gravetur, metuit, quasi expurgationis igne ad magnitudinem claritatis excrevit, & unde incendium trepidationis sustinet, inde clarius fulget. ☞

CAPUT LVI.

Qualiter Sacra Scriptura maledicti promat sententiam. (1)

☞ (2) CUM certe novimus, quod maledictum Scriptura Sacra prohibet, cur recte aliquando fieri dicimus, quod vitare eodem sacro eloquio non ignoramus? Sed sciendum nobis est, quod Scriptura Sacra duobus modis maledictum memorat. Aliud videlicet, quod approbat, aliud, quod damnat. Aliter enim maledictum profertur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum judicio justitiæ, ipso primo homine peccante, prolatum est, cum audivit: *maledicta terra in operibus tuis.* Maledictum justitiæ judicio profertur cum ad Abraham dicitur: *maledicam maledicentibus tibi.* Rursus quia maledictum non judicio justitiæ sed livore vindictæ promitur voce Pauli prædicantis admonemur, qua ait: *benedicite, & nolite maledicere*: & rursum: *neque maledici regnum Dei possidebunt.* Deus omnipotens maledicere dicitur, & tamen maledicere homini prohibet; quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine, & virtute justitiæ. Cum sancti viri maledictionis sententiam profferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitia examinis erumpunt. Intus enim subtile Dei judicium aspiciunt, & mala foras exurgentia, quin maledicto debeant ferire, cognoscunt; & eo in maledicto non peccant, quia ab interno judicio non discordant. Petrus Apostolus in offerentem sibi pecunias, Simonem, sententia maledictionis intorsit, dicens: *pecunia tua tecum sit in perditionem.* Qui enim non ait: *est*, sed *sit*, non indicativo, sed optativo modo se hæc dixisse signavit. Elias denique duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *si homo Dei sum, descendat ignis de cœlo, & consumat vos.* Quorum utrorumque sententia, quanta veritatis ratione convaluit, terminus causæ monstravit. Nam & Simon etiam perditione interiit, & duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus subsequens testificatur, qua mente maledictionis sententia promitur. Cum & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum, qui maledicitur usque ad interitum maledictio absorbit: ex utriusque patris fine colligitur ab uno, & intimo judice in reum sententia sumpta jaculatur. Si subtiliter beati uniuscujusque, qualiter in Scriptura Sancta maledicti promat sententiam, verba pensamus. Non enim ejus maledictio ex malitia delinquentis, sed ex rectitudine judicis procedit; non enim ira commoti, sed doctrina tranquilla. Qui enim jam recta maledicens intulit, non perturbationis vitio succubuit, sed doctrinæ magisterium impendit.

CA-

(1) *Tajo lib. 3. cap. 3.* (2) Desumptum ex lib. 4. Moralium cap. 6.

CAPUT LVII.

(1)

Quid sit jubilum.

JUbilum dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri, & tamen quibusdam motibus proditur, quamvis nullis proprietatibus exprimatur. David Propheta intuens electorum animos tantùm gaudium mente concipere, quantùm sermone non valeat aperire, ait: *Beatus populus qui scit jubilationem.* Non enim ait: *Qui loquitur*, sed qui *scit*, quia sciri quidem jubilatio intellectu potest, sed dictu exprimi non potest. Per jubilum sentitur; (2) sufficiat conscientia sentientis, (3) quando ad exprimendum sufficit lingua dicentis?

CAPUT LVIII.

(4)

De (5) Discretione spiritus septiformis.

IN mente fidelium primus ascensionis gradus est timor Domini. Secundus, pietas. Tertius, scientia. Quartus, fortitudo. Quintus, consilium. Sextus, intellectus. Septimus, sapientia. Isaias Propheta in Christo enumerans gradus septiformis gratiæ, ait: *Requiescet super eum spiritus Domini. Spiritus sapientiæ, & intellectus; spiritus consilii, & fortitudinis; spiritus scientiæ, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Quot scilicet gradus, de cœlestibus loquens descendendo magis quam ascendendo numeravit. Videlicet: sapientiam, & intellectum, consilium, & fortitudinem, scientiam, pietatem, & timorem. Et cum scriptum sit: *initium sapientiæ timor Domini*, constat proculdubio, quia timore ad sapientiam ascenditur, non autem à sapientia ad timorem redditur. Perfectam proculdubio habet sapientia charitatem: sicut scriptum est: perfecta charitas foras mittit timorem. Isaias ergo quia de cœlestibus ad imma loquebatur, cœpit magis à sapientia, & descendit ad timorem. Sed nos, qui à terrenis ad cœlestia tendimus, eosdem gradus ascendendo numeremus, ut à timore ad sapientiam pervenire valeamus. Est timor Domini in mente fidelium sed qualis iste timor est, si cum eo pietas non est? Qui enim misereri proximo ignorat; qui compati ejus tribulationibus dissimulat, hujus timor ante Omnipotentis Dei oculos nullus est, si non sublevatur ad pietatem. Sed sæpe pietas, per inordinatam misericordiam errare solet, si fortasse pepercit quæ parcenda non sunt. Peccata enim quæ feriri gehennæ ignibus possunt disciplinæ sunt (6) vere corrigenda. Sed inordinata pietas cum temporaliter parcit, ad æternum supplicium pertrahit. Ut vera, & ordinata sit pietas ad gradum est alium sublevanda. Id est, (7) ut sciat, vel quid ex misericordia puniat, vel quid ex misericordia dimittat. (8) Sciat quid agere quisque debeat, virtutem vero agendi non habeat? Scientia ergo nostra crescat ad fortitudinem, ut cum videt quid agendum sit, agere per mentis fortitudinem possit: ne timore trepidet & pavore collapsa non valeat bona defendere, quæ sentit. Sæpe fortitudo, si improvida fuerit, & minus Contra vitia circunspecta, ipsa sui præsumptione in casum ruit. Ascendat ergo ad consilium, ut prævidendo, præmuniat omne quod agere fortiter potest. Esse consilium non potest, si intellectus deest. Quia qui non intelligit malum, quod agentem gravat, quomodo potest bonum solidare, quod adjubat? Itaque à consilio ascendamus ad intellectum. (9) Si intellectus magno quidem acumine (10) viget, & moderari se nesciat per maturitatem, ab intellectu ergo ascendatur ad sapientiam; ut hoc quod acute intellectus invenit, sapientiæ maturitate disponat. Quia igitur per timorem surgitur ad pietatem per pietatem ad scientiam ducimur, per scientiam ad fortitudinem roboramur: per fortitudinem ad consilium tendimus; per consilium ad intellectum proficiscimur, per intellectum ad maturitatem sapientiæ venimus. Septem gradibus (11) ad portum ascendimus, per (12) quos nobis aditus vitæ spiritualis aperitur.

CAPUT LIX.

(13)

De variis percussionibus mundi.

QUI Deum diligunt in mundi fine, vel percussione gaudere, atque hilarescere jubentur: quia videlicet eum, quem amant, mox inveniunt, dum transit is quem non amaverunt. Absit, ne fidelis quisque Deum

(3) *Tajo lib. 3. cap. 36.* (2) Quod ultra sensum est, & cum vis ad contemplandum. (3) Quomodo. (4) *Tajo lib. 3. cap. 23.* (5) Distributione. (6) Verbere. (7) Ad scientiam. (8) Sed quid si. (9) Sed quid. (10) Vigilet. (11) Portam. (12) Per quam. (13) *Tajo lib. 5. cap. 24.*

Deum videre non desideret, & de mundi percussionibus lugeat, quem finiri iisdem ipsis percussionibus non ignorat. Ex mundi destructione lugere eorum est, qui radices cordis in ejus amore plantaverunt, qui sequentem vitam non quærunt, qui illam neque esse suspicantur. Nos, qui illa cœlestis patriæ gaudia æterna cognovimus, festinare ad eam quantotius debemus. Optandum nobis est citius pergere, atque ad illam vitam felicitate perpetuam pervenire.

CAPUT LX.

(1)

De Judaici populi circa mundi finem conversione.

SAncta Ecclesia in primitiis suis multitudine gentium fœcundata vix in mundi fine judæos, quos invenerit (2) suscipit (3) & extremo colligens, eos, quasi reliquias frugum (4) ponit. De quibus judaice populi reliquiis, Isaias: *Si fuerit numerus filiorum Israël quasi arenæ maris reliquiæ ejus salvæ fient.* Elia veniente, promittitur, quod redducat corda filiorum ad patres eorum. Ut doctrina senium, quæ nunc à judæorum corde ablata est, tunc miserante Domino redeat, quando hoc de Domino intelligere cœperunt filii, quod prædicaverunt patres. Judaicus populus in fine mundi liberabitur à servitute peccati, sicut scriptum est: *donec plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israël salvus fieret.* Et sicut Propheta ait: *si fuerit numerus filiorum Israël sicut arena maris, reliquiæ salvæ fient.* Sancta Ecclesia adhuc in hac vita posita pro laboribus, quos sustinet duplicia munera recipit, cum susceptis, ut diximus, plene gentibus, in fine mundi judæorum etiam ad se corda converterit, sicut scriptum est: *Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret.*

CAPUT LXI.

(5)

De Anti-Christi temporibus.

ANtiquus hostis extrema mundi atrocius tentaturus aggreditur, qui tantò fit ferventior ad sævitiam quantò se viciniorem sentit ad pœnam. Considerat quippe quid juxta sit, ut licentiam nequissimæ libertatis amittat. Et quantum brevitate temporis angustatur, tanto multiplicitate crudelitatis expanditur. Quidquid diabolus nequiter valuerit in fine mundi (6) callidus exquiret. Tunc cervicem superbiæ altius erigit, & per damnatum illum, quem gestat hominem, omne quod temporaliter prævalet nequiter ostendit. Stellas de cœlo in terra cadere est, relicta à nonnullis spe cœlestium, illo duce, ad ambitum gloriæ sæcularis inhiare. Iste igitur draco misit caudam, & traxit tertiam partem stellarum. Draconis enim cauda stellarum pars trahitur, quando extrema persuassione Anti-Christi quidam, qui videntur lucere, rapientur. Nonnulli de tribu Dam venire Anti-Christum ferunt, sicut per Jacob Patriarcham dicitur: *Fiat Dam coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro.* Hoc in loco Dam & coluber asseritur, & mordens: Unde non immerito dum Israëliticus populus terras in castrorum partitione susciperet, primus Dam ad aquilonem castrametatus est; illum scilicet significans, qui in corde suo dixerat: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium similis ero altissimo.* De quo & per Prophetam dicitur: *A Dam auditus est fremitus equorum ejus.* Anti-Christus non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur. *Cerata* enim Græce *cornua* dicuntur. Serpens qui hic cornutus esse perhibetur, per quem digne ejusdem Anti-Christi adventus asseritur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armatur etiam cornibus potestatis.

CAPUT LXII.

(7)

De Salute, vel languore corporis, vitaque præsentis corruptionis.

JUstis in hac vita ipsa sarcina suæ corruptionis onerosa est. Quod vigiliæ defatigant, somnus quæritur, ut vigiliarum labor, atque anxietas temperetur. Nonnunquam etiam somnus occidit; fames corpus atterit, atque ut ejus necessitas repellatur, cibi requiruntur. Sed sæpe & cibi (8) gravantur, qui ad repellendum debilitatis gravamen quæsiti fuerant. Quousque subditi corruptionis sumus, auctori nostro minime respondemus; quia dum corruptio ab incorruptione longe est, similitudo apta nostræ responsionis non est. Humana creatura eo ipso, quod creata est

(1) *Tajo lib. 25. cap. 5.* (2) Suscipiet. (3) Extrema. (4) Ponet. (5) *Tajo lib. 5. cap. 26.* (6) Callidius. (7) *Tajo lib. 3. cap. 51. & 52.* (8) Gravant.

est in semetipsa habet sub se defluere: Sed à conditore suo homo accepit, quod & super se contemplatione rapiatur, & in se ipso in incorruptione teneatur. Admonendi sunt incolumes, ut [1] salute corporis exerceant salutem mentis; ne si [2] acceptius incolumitatis gratiam ad usum nequitiæ inclinent, [3] Deo, deteriores fiant; & eo postmodum supplicia graviora mereantur, quo nunc largioribus bonis Dei male uti non metuunt. Item admonendi sunt incolumes, ne opportunitatem salutis in perpetuum promerendæ despiciant. Scriptum namque est: *Ecce nunc tempus acceptabile*: *Ecce nunc dies salutis*. Dicendum est eis ne placere Deo, si cum possunt, noluerint, cum voluerint sero non possint. Salus corporis, quando ad bene operandum accepta despicitur, quanti sit muneris, amissa, sentitur. Et infructuose ad ultimum quæritur, quæ congruo concessa tempore utiliter non habetur. Per sapientissimum Salomonem dicitur: *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli*: *Ne forte impleantur extranei juribus tuis, & labores tui sint in domo aliena*: *Et gemas in novissimis; quando consumpseris carnes, & corpus tuum.* Qui namque à nobis alieni sunt, nisi maligni spiritus, qui à cœlesti sunt patriæ sorte separati? Qui vero honor noster est, nisi quod etiam in luteis positi, & conditi ad conditoris nostri sumus imaginem creati? Vel quis alius crudelis est, nisi ille apostata angelus, qui & semetipsum pœna mortis superbiendo [4] pertulit, & inferre mortem humano generi etiam perditus non pepercit. Honorem suum alienis dat qui ad Dei imaginem ac similitudinem conditus vitæ suæ tempora malignorum spirituum voluntatibus administrat. Annos etiam suos crudeli tradit qui ad voluntatem male dominantis adversarii, accepta vivendi spatia expendit. Quisquis per acceptam valetudinem corporis per attributam sibi sapientiam mentis non exercendis virtutibus, sed perpetrandis vitiis elaborat, nequaquam suis viribus suam domum, sed extraneorum habitacula, id est, immundorum spirituum facta multiplicat: nimirum, vel luxuriando, vel superbiendo agens, ut etiam se adjiciens perditorum numerus crescat. Plerumque accepta salus carnis per vitia expenditur; sed cum repente subtrahitur, cum molestiis caro atteritur, cum jam egredi anima urgetur: diu male habita, quasi ad bene vivendum, salus amissa requiritur. Tunc recte gemunt homines quod Deo servire noluerunt, quandò damna suæ negligentiæ recuperare serviendo nequaquam possunt. Unde alias dicitur: *Cum occideret eos, tunc quærebant eum.*

CAPUT LXIII.
(5)
De Ægritudine corporis.

Admonendi sunt ægri, ut eo se Dei filios sentiant, quo illos disciplinæ flagella castigant. Nisi enim correptis filiis hæreditatem dare disponeret, erudire eos per molestias non curaret. Dicendum est ægris, ut si cœlestem patriam suam credunt, necessarium est, ut in hac labores, velut in aliena patria patiantur: lapides sanctuarii divini extra tunsi sunt, ut in constructione templi absque mallei sonitu ponerentur; quia videlicet nunc foras per flagella tunduntur, ut intus in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponantur, quatenus quidquid in nobis est superfluum modo percussio resecet, & tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Admonendi sunt ægri, ut considerent pro percipiendis terrenis hæreditatibus quam dura carnis filios disciplinæ flagella castigent. [6] Cum ergo nobis divinæ correptionis pœna gravis est, per quam & nunquam amittenda hæreditas percipitur, & semper mansura supplicia vitantur? Considerent ægri, quanta salus cordi sit molestia corporalis, quæ ad cognitionem sui mentem revocat. Quare quamplerumque salus abjicit infirmitatis memoriam reformari, ut animus, qui extra se in elationem ducitur, cui sit conditioni subditus, ex percussa, quam sustinet carne, [7] memorentur. Admonendi sunt ægri, ut considerent quanti sit muneris molestia corporalis, quæ & admissa peccata diluit, & ea, quæ poterant admiti, compescit: Quæ & sumpta ab exterioribus plagis concussæ mentis pœnitentiæ vulnera infligit. In proverbiis Salomonis scriptum est: *Livor vulneris abstergit mala; & plagæ in secretioribus ventris.* Mala enim livor vulneris abstergit, quia flagellorum dolor, vel cogitatas, vel perpetratas nequitias diluit. Cum exterius percutimur ad peccatorum nostrorum memoriam taciti, afflictique revocamur, atque ante oculos nostros cuncta, quæ à nobis sunt male gesta reducimus; & per hoc quod foras patimur, magis intus quod fe-

(1) Salutem. (2) Acceptæ. (3) Dono. (4) Perculit. (5) *Tajo lib. 3. cap. 53.* (6) Cur. (7) Memoretur.

fecimus, dolemus. Unde fit, ut [1] intus aperta vulnera corporis amplius nos abluat plaga secreta ventris; quia sanat nequitias pravi operis occultum vulnus doloris. Admonendi sunt ægri quatenus patientiæ virtutem servent, ut incesanter quanta redemptor ab his, quos creaverat, pertulit mala, considerent. Cur itaque asperum creditur, ut à Deo homo tolleret flagella pro malis, si Deus ab omnibus tanta pertulit mala pro bonis? Aut quis sana intelligentia de percussione sua ingratus extet, si ipse hinc sine flagello non exiit, qui sine peccato vixit?

CAPUT LXIV.

(2)

De Brevitate, vel miseria vitæ præsentis.

QUid sunt nationes in mundo nisi flores in campo? Tendamus oculos cordis in hac latitudine mundi præsentis, & ecce quasi tot floribus, quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne flos in fæno est. Unde bene per psalmistam dicitur: *homo, sicut fænum dies ejus, & sicut flos agri ita florebit.* Carnis nos viriditas ostendit, sed ariditas pulveris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus, qui non eramus: quasi flos arescimus, qui temporaliter apparebamus, & quia per momenta homo quotidie compellitur ad mortem, recte in libro Beati Job dicitur: *effugit, velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.* Homo hic vivendi vires ad modicum accipit, ut in perpetuum transeat, ubi ejus vitam terminus non concludat. Sed in hac brevitate, ubi roboratus est, colligit, unde in perpetuitate inveniat, vel ut semper gaudeat, vel ut suscepta supplicia non evadat. Omne, quod transit breve est, etiam si tardius terminari videatur. In mortis autem semita, per quam non revertemur, ambulamus, non quod ad vitam carnis minime resurgendo reducimur, sed quod ad labores hujus vitæ mortalis, velut ad conquirenda laboribus præmia, iterum non venimus. Qui considerat qualis erit in morte, semper fit timidus in operatione; atque unde in oculis suis jam quasi non vivit, inde veraciter in oculis sui conditoris vivit. Nihil quod transeat, appetit. Cunctis præsentis vitæ desideriis contradicit: & pene mortuum se considerat, quia se moriturum minime ignorat. Perfecta vita est mortis meditatio; quam dum justi sollicite peragunt, culparum laqueos evadunt. Unde scriptum est: *in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.* Quantumlibet longum fuerit, tempus præsentis vitæ, eo ipso breve est, quod permanens non est. Neque enim dignum est, ut diutinum judicetur quidquid fine circunscribitur. Si enim subtiliter consideretur, omne quod hic agitur pœna miseriæ est. Ipsi etenim corruptioni carnis servire ad necessaria, atque concessa, miseria est, ut contra frigus vestimenta, contra famen alimenta, contra æstum frigora requirantur. Multa cautela custoditur salus corporis, sed plerumque etiam custodita amittitur, amissa cum gravi labore comparatur, aut reparatur, & tamen reparata semper in dubio permanet. Quid hoc aliud quam mortalis vitæ miseria est? Amamus amicos, suspecti ne offendi valeant. Formidamus inimicos, atque securi de eis non sumus, utique quos formidamus. Plerumque inimicis sic confidenter quasi amicis loquimur. Et nonnunquam pura verba proximorum, & multum nos fortasse diligentium, quasi verba suscipimus inimicorum. Et qui falli nunquam, vel fallere volumus, ex cautela nostra gravius erramus. Iniquorum gloria, cum plerumque in annorum multitudine tenditur, ab infirmorum mentibus esse longa, & quasi stabilis æstimatur. Sed cum repentinus hanc finis intercipit, brevem proculdubio fuisse redarguit, [3] quam determinans innotescit, quia quod præterire potuit, modicum fuit.

CAPUT LXV.

(4)

De Morte corporis.

PRæfixi dies ab interna Dei præscientia nec augeri possunt nec minui: nisi contingat, ut ita præsciantur, ut aut cum optimis operibus longiores sint, aut cum pessimis breviores. Sicut Ezechias augmentum dierum meruit impensione lacrymarum, & sicut de perversis scriptum est: *indisciplinatis obviat mors.* Omne quod secundum præsens sæculum laboramus, vix usque ad mortem sufficit. Mors namque interveniens fructum nostri laboris abscidit. Quod vero pro æterna vita agitur, etiam post mortem servatur: & tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus cœperit non videri. Ibi ergo illa retributio inchoat, ubi ista terminatur. Horam nobis ultimam Dominus noster idcirco voluit esse

(1) Inter. (2) *Tajo lib. 3. cap. 5.* (3) Quoniam. (4) *Tajo lib. 3. cap. 54.*

esse incognitam, ut semper mens possit esse suspecta, & dum illam prævidere non possumus ad illam sine intermissione præparemur; quia venturæ mortis tempus ignoramus, & post mortem operari non possumus; superest, ut ante mortem tempora indulta rapiamus. Sic enim, sic mors ista cum venerit, vincitur, si priusquam venerit, timeatur. Redemptor noster suscepit mortem, ne mori timeamus. Ostendit resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus. Unde & eandem mortem non plusquam triduanam esse voluit: ne si in illo resurrectio differretur, in nobis omnino desperaretur. (1) Exuta carne, animam nequaquam jam vissus hominis aspicit, quia post mortem non liberat quem ante mortem gratia ad veniam non reformat. Beatus David ait: *exiet spiritus eorum, & revertetur ad terram suam.* Tunc spiritus per cognitionem reatus sui ad terram consternitur, cum caro, quam vitam suam credit, redire ad pulverem urgetur. (2) Paulus in præsenti vita roboratus est homo, quia hic vivendi vires ad modicum accepit, ut in perpetuum transeat, ubi ejus (3) vita (4) terminos non concludat, sed in hac brevitate ubi roboratus est, colligit unde in perpetuitate inveniat, vel ut semper gaudeat, vel ut suscepta supplicia non evadat. Sicut hi, qui adhuc viventes sunt mortuorum (5) animas, quo loco habeantur ignorant, ita mortui vitam in carne viventium post eos qualiter disponatur, nesciunt; quia & vita spiritus longe est à vita carnis. Et sicut corporea, & incorporea diversa sunt genere, ita etiam distincta cognitione. Quod tamen de animabus sanctis sentiendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullomodo credendum est, quod sit foris aliquid, quod ignorent. Omnipotens Dominus ideo latere nos voluit finem nostrum, ut dum incerti sumus quando moriamur, semper ad mortem parati inveniri debeamus. Cur igitur quasi de certo extollitur cujus vita sub pœna incertitudinis tenetur? Sicut enim vir fortis, cum vicino jam belli certamine armis accingitur, palpitat, & festinat, tremet, & sævit, quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur; ita vir sanctus, cum passioni mortis propinquare se conspicit à naturæ suæ infirmitate concutitur, & spei suæ solliditate roboratur. De vicina quidem morte trepidat, & tamen quod moriendo verius vivat, exultat. Unusquisque vir sanctus ad regnum non potest, nisi interposita morte, transire: & idcirco confidendo quasi ambigit; & quasi ambigendo confidit; & gaudens metuit, & metuens gaudet, quia scit, quod ad bravium quietis non perveniat nisi hoc, quod interjacet, cum labore transcendat. Cum morbos à corpore nostro repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus, certi autem de subsequenti salute gaudemus. (6) Quo enim pervenire corpus (7) altius ad salutem non valet, in potum etiam libet quod tædet. Cumque amaritudini in esse vitam animus conspicit, mœrore turbatus hilarescit. Cum tempus vitæ à divina nobis præscientia sit proculdubio præfixum, quærendum valde est, qua ratione nunc dicit, quod iniqui ex præsenti sæculo ante tempus proprium substrahuntur? Omnipotens Deus, & si plerumque mutat sententiam, consilium nunquam. Eo ergo tempore ex hac vita quisque substrahitur, quo ex divina potentia ante tempus præscitur. Sed sciendum, quod creans, & ordinans nos omnipotens Deus juxta singulorum merita disponit & terminum: ut vel malus ille breviter vivat, ne multis bene agentibus noceat, vel bonus iste diutius in hac vita subsistat, ut multis boni operis adjutor existat: ut rursum malus longius differatur in vita, ut prava adhuc opera augeat. Ex quorum tentatione purgati justi verius vivant; vel bonus citius subtrahatur, ne si hic diu vixerit ejus innocentiam malitia corrumpat. Quamvis omnipotens Deus illud tempus uniuscujusque ad mortem præsciat, quo ejus vita terminatur, nec alio in tempore quisquam mori potest, nisi ipso, quo moritur. Nam si Ezechiæ anni additi ad vitam quindecim memorantur, tempus quidem vitæ crevit ab illo termino, quo mori ipse merebatur. Nam divina dispositio ejus tempus tunc præscciit, quo hunc postmodum ex præsenti vita subtraxit. Cum ergo ita sit, quid est quod dicitur, quia iniqui sublati sunt ante tempus suum, nisi quod omnis, qui præsentem vitam diligit, longiora sibi ejusdem vitæ spatia promittunt. Sed cum eos mors superveniens à præsenti vita subtraxit, eorum vitæ spatia, quæ sibi longiora quasi in cogitatione tendere consueverant, intercidit.

(1) Exutam. (2) Paululum. (3) Vitam. (4) Terminus. (5) Animæ. (6) Quia. (7) Aliter.

FINIUNTUR (1) LIBRI QUATUOR SENTENTIARUM DIVI ISIDORI.

INCIPIUNT CAPITULA ALIA SENTENTIARUM *EJUSDEM.*

QUid est, quod sancta Ecclesia hostibus suis, ut castrorum acies sit timenda? Non enim à magno intellectu vacat ista comparatio, & idcirco est subtiliter intuenda. Scimus, & constat, quia castrorum acies tunc hostibus suis terribilis ostenditur, quando ita fuerit constipata, atque densata, ut in nullo loco interrupta videatur. Nam si ita disponitur, ut locus vacuus, per quem hostis possit ingredi, dimittatur, profecto jam suis hostibus terribilis non est. Et nos ergo cùm contra malignos spiritus in spiritualis certaminis aciem ponimur, summopere necesse est, ut per charitatem semper uniti, atque constricti, & nunquam interrupti per discordiam inveniamur. Quia quælibet bona in nobis opera fuerint, si charitas desit? Per malum discordiæ locus aperitur in acie, unde ad feriendos nos valeat hostis intrare. Antiquus vero inimicus castitatem in nobis, si sine charitate fuerit, non timet, quia ipse nec carne præmitur, ut in ejus luxuria dissolvatur. Abstinentiam non timet, quia ipse cibo non utitur, qui necessitate corporis non urgetur. Distributionem terrenarum rerum non timet, si eidem operi charitas desit, quia divitiarum subsidiis nec ipse eget. Valde autem in nobis charitatem veram, id est amorem humilem, quem nobis vicissim impendimus timet, & nimis concordiæ nostræ invidet, quia hanc nos tenemus in terra, quam ipse tenere nolens amisit in cœlo. Benè ergò nunc dicitur: terribilis, ut castrorum acies ordinata. Quia electorum multitudines eo maligni spiritus pertimescunt, quo eos per charitatis concordiam munitos contra se, & conglobatos aspiciunt. Quanta autem sit concordiæ virtus ostenditur, cum sine illa reliquæ virtutes non esse monstrantur. Magna enim est virtus abstinentiæ; sed si quis ita ab alimentis abstinet, ut cæteros in cibo dijudicet, & alimenta eadem, quæ Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus etiam damnet, quid huic virtus abstinentiæ facta est, nisi laqueus culpæ? Unde quoque Psalmista nullam èsse abstinentiam sine concordia designans, ait: *Laudate eum in timpano, & choro.* In timpano enim corium siccum resonat; in choro autem voces concorditer cantant. Quid ergo per timpanum, nisi abstinentia, & quid per chorum nisi charitatis concordia designatur? Qui itaque sic abstinentiam tenet, ut concordiam deserat, laudat quidem Deum in timpano, sed non laudat in choro. Sic enim abstinere, vel jejunare oportet, ut non nos jejunandi, vel abstinendi necessitati subdamus; ne non jam devoti, sed inviti rem voluntariam faciamus. Si enim quoslibet advenientes, jejunio intermisso, reficio, non solvo jejunium, sed impleo charitatis officium. Cæterum, si propter abstinentiam spirituales fructus, quos novi mea remissione delectari contristor, abstinentia mea non est virtus dicenda, sed vitium: quia abstinentiæ continuatio, nisi fuerit quando res exigit prætermissa, & me inflat, & fratrem meum, cui charitas jubet, contristat, vel certe mihi nihil inesse fraternæ charitatis demonstrat.

De

(1) Hoc sumptum est ex D. Gregorio, lib. in Ezech. homil. 8. n. 6.

De[1] *Superbia Concupiscentia*[2] *Invidia, atque Jactantia.*

(3) Superbia est initium omnis peccati: (4) concupiscentia vero pena peccati; & ideo non potest aliter vinci concupiscentia vitiosa, nisi prius caveatur per humilitatis virtutem superbia, qua ejus est inimica. (5) Superba voluntas facit Dei præcepta contemni, humilitas vero custodiri. Superbia ex angelis dæmones fecit, humilitas homines sanctis angelis similes reddit. Illa rebelles Diabolo subditos facit, hæc humiles Christo conjungit. Superbi cupiunt in se quod non faciunt prædicari, humiles refugiunt quidquid boni operantur agnosci. Illi vitia propria à se alienando perversitate suæ voluntatis excusant, & bona sua suis viribus deputando semetipsos turpiter jactant, isti si qua peccata commiserint, voluntarie confitendo semetipsos accusant, & omnia bona sua divino muneri deputando, Deum jugiter laudant. Quapropter si virtus non habitat in animo vitioso, superbia humilitatis non cedit imperio: quia non poterit mens regnum habere virtutum, nisi jugum excusserit prius vitiorum. Tunc enim vitia fideliter ex pectore discedunt, si virtutibus cedant: alioquin, vel subsidunt ad tempus ejecta, vel redeunt, nisi virtutes in locis vitiorum, quæ fuerunt depulsa successerint. Quapropter pietas in nobis crudelitati resistat; iram patientia fundata coerceat; pudicitia libidinem vincat; animositatem tranquillitas tollat; verbositatem taciturnitas moderata compescat; desideria carnalia delectatio spiritualis imminuat; abstinentiæ rigor aculeos carnis obtundat; curiositati studium spirituale succedat sobrietati cedat ebrietas; mansuetudini succumbat immanitas; dominetur levitati maturitas. Dei, & proximi charitate crescente consumatur mundi cupiditas; excludat parcitas gulæ luxuriam; castiget industriæ virtus ignaviam; reprimat humilitas vera profundam jactantiam; pellat simplicitas pura superbiam; non impediat varietas fucata constantiam; emmendatiores augeant disciplinam; frangat clementiam religiosa sævitia; & funditus eradicet bonitas acquisita malitiam, ut expulsione vitiorum celebretur introductio gloriosa virtutum. At utcumque jam patuit, qualiter intelligatur quod scriptura dicit: *initium omnis peccati superbia*: hic etiam videamus quod sanctus Apostolus dicit: *radix omnium malorum est cupiditas*. Cum Sanctus Spiritus, qui locutus est per Prophetam per Apostolum quoque ipse locutus sit, ne sibi possit esse diversus. Sollicite considerare debemus quare *ille initium* omnis peccati *superbiam*, hic omnium malorum *cupiditatem* nominare voluerit. An forte sermonem propheticum Paulus Apostolus, ut solet, & posuit. Quando quidem sive initium omnis peccati, sive radicem malorum omnium dicas, unum, idemque significas. Porro cupiditas, atque superbia in tantum unum est malum, ut nec superbia sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inveniri. Siquidem & diabolus in quo tenet superbia principatum propriæ potestatis, ac perditionis humanæ cupidus fuit. Et ipse homo per appetitum arboris interdictæ ac divinæ similitudinis affectationem morbo se affectum cupiditatis ostendit. De superbia namque nascuntur hæreses, schismata, detractiones, invidia, verbositas, jactantia, contentiones, animositates, ambitio, elatio, præsumptio, vanitas, inquietudo, mendacium, perjurium, & cætera hujusmodi. Sed hæc quis dubitet ex cupiditate quoque procedere, cum omnes qui fuerint illis omnibus morbis, quos nominavi, corrupti habeantur, & cupidi. Iterum cum gulosos intemperantes, ebriosos, avidos, rapaces, fornicarios, adulteros, strupatores, incestos flagitiosos cupiditas redat, quando possunt sine superbia tales fieri, sine qua omnino non possunt Dei præcepta contemni, quibus prohibentur illa omnia mala, quæ superius comprehendi. Ideoque si volumus consumare nostri certaminis cursum, caveamus in primis cupiditatem, atque superbiam, non duo mala, sed unum, à quo trahunt omnes mali actus initium. Nam sine superbia quæ possunt saltim inchoari peccata, cum dicatur: initium omnis peccati superbia? Aut sine cupiditate, quæ est omnium malorum radix, quæ possunt fieri mala? Cum sine radice omnia, aut nulla reputentur, aut mortua. Deinde, si quodlibet peccatum perpetrare non possum, nisi meæ delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium, & Dei præcepta contemnam, quod est ex superbia, quæ initium omnis peccati dicitur, procedit omne peccatum. Invidus, qui alienum bonum suum facit, invidendo supplicium, nulla videtur ad invidendum concupiscentia provocari, sed tan-

(1) De Superbia agitur cap. 20. (2) De Invidia agitur cap. 24. (3) De Superbia agit S. Isidorus lib. 2. Sentent. cap. 38. (4) De Jactantia lib. 3. cap. 23. (5) De Invidia lib. 3. cap. 25.

tantum superbiæ morbo vexari. Sed si animi ejus pestem, qua præcipitatur incensus subtiliter alte quæri memini, invenietis eum, & perditionis ejus Cupidum, cujus capit interitum, & superbiæ malo teneri, quo sibi jugiter ingemiscit meliorem, cui invideat, anteferri. Quis facile potest, quale sit hoc malum, verbis exprimere, quod invidus odio hominis persequitur divinum munus in homine, cum potius amari homo debeat etiam pro sui meriti sanctitate. Tantos invidus habet justa pœna tortores, quantos invidiosus habuerit laudatores. Siquidem invidiosum facit excellentia meriti, invidum pœna peccati. Hæc ei ab homine potest adhiberi remedium, cujus est vulnus occultum. Jam nunc videamus, quibus inditiis possit superbia deprehendi, ut sicut in superioribus claruit, nullum peccatum posse sine illa committi, ita hic signa ejus eluceant, quibus cavenda possit ostendi. Ommitto illos, quos etiam ipse habitus, & incessus superbos ostendunt. Quorum erecta cervix, facies torva, truces oculi, & sermo terribilis nudam superbiam damnant. Qui libidine dominandi possessi, quos possunt, violenter sibi subjiciunt, humana, divinaque jura confundunt, honoribus intumescunt. Passim cuncta diripiunt: suis criminibus gaudent, & seipsos superbiæ corrupti morbo non capiunt. Hos ergo prætereo, in quibus superbia tam aperte regnat, ut nec dignentur se occultare, nec valeant. Illos perdolendum ostendo, atque eorum exempla cavenda denuntio, quos jam conversos, & aliquantulum proficientes, superbia occulte captivat, quos in profundum malorum fraudulenta damnatione præcipitat, & ne inde unquam possint emergere jugiter calcat. Ipsa in cordibus talium locum Diabolo facit. Ipsa ei advenienti munitum pectus familiariter pandit. Ipsa introeuntem suscipit. Ipsa captis jus perdite vivendi constituit. Ipsa omnibus bonis exarmat quos semel invaserit. Ipsa quidquid in eis remanserit, quod vitiis possit obniti ne contra se forte convalescat, interimit. Inde enim est, ut hi quos superbiæ mentis tabes purulenta corrumpit, seniorum suorum non observant imperia, sed judicant. De suis negligentiis objurgati aut rebellant insolenter, aut murmurant, de loco superiori disceptant. Præferri se etiam melioribus impudenter affectant. Simplicitatem spiritualium fratrum imprudenter exaggerant. Suas sententias proccaciter jactant. Obsequia delata fastidiunt; negata pertinaciter quærunt. Natales moribus anteponunt. Juniores suos elati despiciunt. Conferri sibi aliquos posse, non credunt. Æquari se moribus dedignati super eos se solo animi tumore constituunt. Non servant in obsequio reverentiam. In sermone modestiam. In moribus disciplinam. Habent in intentione pertinaciam. In corde duritiam. In sermocinatione jactantiam. In humilitate fallaces. In locutione mordaces. In odio pertinaces. Subjectioni impatientes. Potentiæ sectatores. Omnibus bonis odibiles. Ad opus bonum pigri. Ad communionem feri. Ad obsequium duri. Ad loquendum quod nesciunt prompti. Ad supplantandum parati, ad omnia, quibus subsistit fraterna societas inhumani. Temerarii in audiendo. Præsumptuosi in docendo. Clamosi in loquendo. Fastidiosi in audiendo. Æffrenati deformiter in (*) caccimno. Onerosi amicis. Infesti quietis. Ingrati beneficiis. Inflati obsequiis: & imperiosi subjectis. Hæc sunt superbiæ grassantis indicia, quibus Deus offenditur, & recedit, ac superba corda destituit. His malis Diabolus pastus exultat, & invitatur, ut veniat. Superbas mentes intrat, ut teneat, erigit, ut elidat, fovet, ut perdat. Qui inexplicabiliter de ipsa perditorum captivitate tripudiat, ut captivos suos, quos superbiæ juribus sibi subjecit jure posideat, & omnia illa mala, quæ superius comprehendi per illos exerceat. Merito igitur per justum Dei judicium deseruntur hujusmodi occulto prædamnati supplicio, quoniam non violenter addicti, sed sponte cedunt superbiæ decipientis imperio, cui utique possint, si voluerint, repugnare liberæ voluntatis arbitrio liberato per donum Sancti Spiritus, & munito. Verumtamen etiam tales si ad recipiendam salutem divinitus animati spem resipiscendi concipiant, nec se in peccatis suis desperando contemnant, poterunt fructuose satisfactionis medicamento sanari, & superbiam, quæ eos à Deo suo, tumefactos excuserat, fundatæ humilitatis assumptione, dominantes, vinculis damnationis absolvi. Quod, qualiter fieri possit supra jam diximus, cum de ipsa superbia unde processerit, quo pervenerit, quid egerit, tractaremus. Nam à Diabolo processit: ad hominem primum pervenit, & in ipso totum genus humanum velut in radice fructum naturæ sponte peccantis vitiatione corrupit.

Ordo ipse videtur exigere, ut de invidia quoque pauca dicamus, quæ in tantum de superbiæ fonte manavit, ut Diabolus, qui per superbiam periit, hominem primum statim succensus invidiæ felle perdiderit. Proinde, quia idem Diabolus superbiendo invidus su-

(*) Cachinno.

superbus apparuit, non superbia fructus invidiæ fuit, sed invidia ex superbiæ radice processit, unde quoniam quantum invidos affligat invidia, superior sermo jam prodiit; non hic de illius supplicio dicendum videtur, quo suos animos invidi laniando conficiunt; sed hoc tantum, donante Domino, debemus ostendere qualiter invidi secure viventium merita sua faciant, invidendo, peccata, & quantum in eis bonum corrumpat invidia. Quidquid boni fieri, vel dici à sanctis audierint, aut omnino non credunt, aut res bene gestas in malum interpretando convertunt. Omne malum, quod de illis mendax fama jactaverit, statim, quasi si ipsi viderint, credunt. Feraliter eis, qui illud verum non esse probare voluerint, contradicunt. Omnia suis æmulis fingunt, eorum profectu deficiunt. Odia intra se abscondunt in suos cruciatus enutriunt, proficientibus invident. Peccantibus favent. Bonorum malis gaudent. De profectibus lugent. In inimicitiis gratuitis ardent. Deprehendi peccatores per sui malitiam timent. Semper amari, nunquam certi amici Diaboli; inimici etiam sui. Omnibus odiosi; ad gaudenda annexii ad plangenda læti. Ubique perversi. Inter amicos discordiam seminant. Discordantes attentius, si possunt, in discordia confirmant. Opinionem bonorum mendaciis decolorant. In spiritualibus carnalia laudant, ut spiritualia bona eis deesse persuadeant. Amicitias simulant, ut eos, qui se in charitate sibi commiserint, qua possunt, arte decipiant, odiorum sibi occasiones pravis suspicionibus coacervant, dæmones, quorum sectantur facta lætificant. Sanctos viros, quibus sunt noti contristant. Velut amici in obsequio: hostes in animo. Continentes in verbo. Turpes in facto. Prodigi secretorum malorum. Tenaces suspicionum. Inanes bonorum. Pleni sordium. Præditi fraudibus. Adversarii corde virtutibus. Pravi moribus; & insidiosi cunctis secum in simplicitate viventibus. Hæc, & talia sunt, quæ omnes invidos bonis voto, sive animo inimicos ostendunt. In hæc mala deveniunt qui insectando sectandos, & diligendo abominandos feraliter à communione bonorum omnium se ipsos excludunt, ut illud bonum jure non sit in eis, quod persequuntur in bonis. Considerate obsecro, qualiter invidos punitura sunt mala sua, quos etiam bona puniunt aliena. Ubi isti poterunt fieri boni qui sunt in bono mali, aut quando bene malis usuri sunt qui male bonis uti non desinunt? Bene malis usi sunt martires sancti. In testimonio salvatoris nostri veraces, & in castris spiritualibus strenui bellatores, qui tribulationibus, & damnis, ac variis cruciatibus afflicti, pariter & probati terrenis cœlestia mutaverunt, & de bono usu malorum profecti ad gaudia bonorum perennium pervenerunt. Item bonis utitur. Invidus male qui ab omnibus bonis quæ miser exerceatur abcintus animi sui supplicio relinquitur affligendus. Et quis eis poterit subvenire, qui se sibi exibent invidendo, carnifices? Aut unde sibi invidus paravit salutem, qui de salutis materia contrahit, bonis male utendo, perniciem? Verumtamen si invidi quoque, sicut alii peccatores, divinitus inspirati in spem recuperandæ salutis assurgant, ac sibi qualiter sunt Deo placituri, displiceant, si non immittentur Cain, qui priusquam dominantis invidiæ furore cæcatus germano suo vitam per scelus extorsit, & animam suam fraterni corporis morte perculsam supplicio æternæ mortis addixit, consequendæ veniæ desperatione depressus ait ad Dominum: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* Hoc est dicere Deo: Indulgere mihi non peto, cum peccatorum meorum magnitudine indulgentiæ vestræ vincitur magnitudo. Denique nusquam legitur, aut pœnituisse de suo scelere, aut veniam meruisse. Si ergo ab hujus abhorrentes exemplo, se sibi aufferant, & Deo suo restituant, nec se in profundum malorum, salutem desperando, projiciant, quis dubitet, immo quis firmiter non credat, eis prioris malitiæ veniam posse conferri, si modo invidiæ vulnere sanato correcti, amaritudinem pectoris sui dulcedine fraternæ dilectionis expellant, eos simpliciter amando, quos oderant, ut ad bonum fraternæ communionis, lac pacis bonorum omnium, quorum gravantur meritis, adjubentur exemplis. His ita super invidia disputatis, quam gravi malo etiam vanitas vanos involvat, consequenter expediam.

Quæ, ut facilius vitari possit, quid in se corruptionis habeat, breviter declaremus. Est enim vanitas inflata quædam circa delectationes varias animi languentis affectio, potiendi honoris avida, simul & nescia. Morbo excellentiæ inanis inflata, cava, & morbida, turbulenta, animorum levium domina. Malefundatis omnibus blanda, suimet capiendis repugnantibus seductoria, captis invicta. Simulatio quædam virtutum, anima vitiorum, fomes carnalium delectationum, labes morum, appetitio dignitatum, dulcis miseris, amara perfectis, periculosa dubiis, imperiosa

sà subjectis. Faciles captivat, captivatos oblectat, ambitiosos vexat, angustos inflat, inflatos humiliat. Cui serviunt tumidi, sub qua jacent elati, quam inveniunt perditi, ad quam currunt lapsuri, in qua sibi videntur stare lapsi. Hæc est vanitas, quæ non aliquas virtutes, ut putatur, exanhelat, sed licentiam vitiorum, cum fuerint de vitiosis recepta, corroborat: Cæterum mentes virtutum plenas omnino non penetrat, vacuos ergo ac nullis fultos virtutibus tentat, & ipsos fastu ruinosæ ambitionis inflatos in occulta dedecora quædam publicæ fruendæ delectatione præcipitat. Sicut vacuam navem tempestas in diversa tumidis fluctibus jactat, & in area frumentis sua gravitate manentibus, leves ex ea ventus paleas raptat. Quod si ita est, non vitiosos facit vanitas, sed ostendit, quæ illos sui afflatus vento circumfert, ac lubricis circumactos affectibus rotat; qui se ad omnes ejus impulsus studio propriæ voluntatis accommodant; qui se de operibus, quorum sibi conscii non sunt, turpiter jactant; qui se ab omnibus prædicari pro nefas affectant, qui sanctos viros sui comparatione contemnunt; qui vitio auræ popularis elati, nihil sibi deesse perfectionis existimant. Salutationibus occurrentium gaudent; suis adulatoribus favent, voluptatibus parent; omnibus turpibus placent. Gestiunt docere quod nesciunt; credi de se sublimia volunt; delectabilia gravibus anteponunt, execrantur verbo, quod animo concupiscunt. Appellationes virtutum vitiis suis imponunt; se ipsos fallunt. Faventes sibi decipiunt; in promissione honesta veloces, in exhibitione mendaces, à bono mutabiles, mali tenaces; in verbo graves; in animo turpes; ubique fallaces; læti ad prospera; fragiles ad adversa; inflati ad obsequia; anxii ad opprobria; immoderati ad gaudia; faciles ad humana; difficiles semper ad honesta.

His, & his similibus delinitos vanitas præmit, nec eos, aut morbum suum sentire, aut ad medicum venire permittit. Et quid est ad medicum venire, nisi infirmum suas infirmitates agnoscere, nec placere sibi, sed de factis quæ illi videbantur esse gloriosa, confundi? Quod certe illi non faciunt, qui desiderio comparandæ opinionis incensi, eis tantum operibus, quibus emitur favor humanus, serviunt, & morum bona contemnunt. Tantumque eos ardor humanæ laudis inflammat, ut laboriosa opera, quæ populus admiratur, & quibus fama diffunditur, sine labore suscipiant, & libenter exerceant. Inde est, quod jejunare, abstinere, vigilare Ecclesiam frequentare, vel psallere, cum hæc omnia sine labore non fiant, etiam cum delectatione illi faciant qui se ex his placere omnibus concupiscunt. Non quod ista, & omnia Dei non faciunt, sed quod illi præbentur ea magis Deo, quam hominibus exhibere, qui ferventius student etiam moribus sanctis excellere. Cæterum si quisquam foris ubi potest magnus credi resplendeat, & intus ubi solus Deus videt, squaleat, quis non intelligit, quod illi omnes abstinentiæ, ac vigiliarum, jejuniorumque continui labores, quos nobis tolerabiles vanitas facit, non sint ornamenta morum, sed velamina vitiorum? Quapropter vigiliæ, jejunia, abstinentia, eleemosynæ, & cætera hujusmodi augere debent bonum nostrum, non valere peccatum, nec pro tristitia, sed cum justitia Deo sunt exhibenda. Multo quidem attentius debent præcepta perficere qui ea parati sunt perfectionis amore transcendere. Alioquin si invidi, si elati, si superbi, si cupidi, & similia mala pectoris sui non reprimant, & tamen corpus suum jejuniis, ac labore abstinentiæ, quamvis continuatæ, conficiant; nec illa eos opera impensa vanitati justificant, & hæc vitia quæ negligunt emmendare contemnunt.

INCIPIT EXORTATIO HUMILITATIS. (1)

Quisquis nutu Dei cujuslibet officii dignitate præcelles hac pro fide gubernationis utilitate cæteris præcedis omnibus hanc exortatiunculam meam dignanter, quæso, recipias: nec pomposas in ea spumas Rectorum quæras, quia humilitatis virtus non verborum elatione, sed intus puritate requiritur. Et si forte dure aliquid videor loqui veritatis, hæc culpa non est mea; nam ideo quædam dura sunt, quia vera. Sed quamvis alterutrum sibi homines debeant veritatem, libere tamen loquar, nemini debere verius aliquid dici, quam ei qui præsidet multis. Cui & si aliquod asperum ex veritate, ut assolet, offeratur velut antidotum quoddam, quamvis forte sit, tamen quia salutiferum est, etiam si amaricet obediendum est. Hoc ergo hortor in primis, ut semper delectabilia illa hominum

(1) Hæc exortatio est Sancti Martini Bracarensis. Videatur tomus 15. Hispaniæ Sacræ pag. 401.

num blandimenta pertimeas. Non enim in alia re tanta vigilantia, & industria adhibenda est, quantam in illis sermonibus repellente, disquiri dignitatem animi quandam simulationum delectationem subnervant. Qui promerendæ gratiæ aditus, non laborum merito, sed ad tentationum rimantur acumina. Utilia ergo potius, quam obsecundantia verba recipies. Recta magis, quam affabilia, & jucunda captabis. Adulanti siquidem ad gaudere regium vitium est. Adulari vero servile est. Sed quamvis adulanti ad gaudere forte regium sit, tamen vitium est. Vernaculum hoc, & quasi proprium munus est Græci verba potientium subsequi, & ex illorum voluntatibus proprium formare sermonem. Nam si quid forte laudaverint, & id non libenter audiri prospexerint, continuo accusant quæ paulo ante laudaverant. Si quid vero vituperaverint, id iterum, si ita patrono visum fuerit, laudant. Atque ita inter eos tales tanquam navis inter aurarum flatus, quia non habet quo exeat, fluctuatur. Inter hos ergo, quorum maxime est desideriis vivere alienis, animum tuum summa discretionis mensura constringe, ut cum multi adulantes hinc, atque inde nihil aliud, nisi tantum quod delectet, insinuant, offerentes quædam gloriæ verba, in quibus hoc tibi dicitur, quod & Deo agnoscas nihil aliud proprium tuum esse, nisi hoc tantum quod tecum, & cum de vita excesseris, permansurum est. In omnibus ergo, in quibus adulationum dubietas etiam terminos homini competentes excessit, illius Davidici recordaberis documenti, in quo ille venena adulationum devitans ait: *Corripiet me justus in misericordia, & arguet me; oleum vero peccatoris non impinguet caput meum.* Oleum namque peccatoris adulatio est, quæ leni quadam, ac suavi unctione caput interioris hominis, quod est cor, quasi ungendo dentat. Melius ergo sibi esse dixit Propheta David ab homine justo argui, vel moneri, quam à quovis adulatore laudari. Recte autem adulatorem peccatoris nomine denotavit, cujus id maximum ante oculos Dei, & detestabile est peccatum aliud corde tenere, aliud ore profferre. De talibus enim & in alio Psalmo dicitur: *Mollierunt sermones suos super oleum, & ipsi sunt jacula.* De justo autem dicit: *Loquitur veritatem in corde suo, & non egit dolum in lingua sua.* Ut autem in his rebus, quæ vix hominum subtilitates nullo unquam titillamento credulitatem mentis tuæ attrahat in consensum, ad ipsius Domini nostri Jesu Christi evangelica illa gesta convertere, & invenies ibi illum omnium dominantium Dominum magnum nobis dedisse inter humanas laudes sanctæ humilitatis exemplum. Hanc ergo excole, hanc magistram habeto, hanc tibi inter laudationum illecebras magistram pone. Hæc tibi, si volueris, dicit: Quid habes ex his quæ homines adulantes tribuunt, vel quanto tempore ista tua sint? Hæc te non permittet placidis auribus audire quæ ficta sunt. Postremo hæc sancta humilitas subductis te omnium simulationum nebulis tunc tibi cœlum aperiet, cum tibi in aurem dixerit: Quia terra es: tunc te illa vera societatem hæreditatis Dei introducet, quoniam te in omnibus admonerit: Quia homo es, & peccator; & cum universas rationes ex his, quæ ad te pertinent in hujus humilitatis supputatione perspexeris, miram rem dicam, invenies omnes homines ad honoris tui cumulum augmentando minuere, hanc vero solam minuendo, plus addere. Quantum ergo magnus es, sicut Salomon ait: *Tanto te humilia.* Quia cum & multos gubernaveris non est tamen profectio, si hoc quod majus est, tu solus restiteris, quem gubernare non posit; tunc enim vere aliis præibis, cum primus præibis tibi. Hæc enim male, sed quam maxime bonis hoc loquor. Nam si ad magisterium Dei peccatoribus, & sanctis data præcepta sunt. Dicitur tamen & illis verbum veritatis, non tamen ut fiant boni, quod sunt, sed ne fiant mali, quod non sunt. Credo autem, quia bonis plus hoc quod purum, quod sincerum est placet. Nam & Deus noster non tamen dulcibus ad orationum se precibus, quantum innocentiam, & simplicitatem placare. Pusillus autem inclinans, qui sinceram puramque ei mentem, quam qui sua via orationum suarum intulerunt blandimenta, non enim ad alium nihil de vanagloria, aut superbia rectius visum est loqui nisi ad te quicumque prior es aliis. Qui & si non recipiant, tamen omnes hoc ingerunt, omnes blandiuntur, omnes extollunt. Nemo ex illis offerens quod ita dulce sit, ut tamen à periculo longe sit. Hæc enim minor, hoc omnibus esse in promptu, quia laudare potentem sicut nec labor, ita nec timor est. Timor igitur me oportuit hæc humilitatis instrumenta prorrigere. Tibi gubernanti, quamvis & ipse habeas, etiam hoc superfluum, adde moderamen. Quia ibi semper elationis fortior ventus est, ubi & honoris fortior altitudo. Cupio ergo te ante oculos Dei, quibus nuda est abissus humanæ conscientiæ. Humili semper corde incedere quia scriptum est: *Super quem in-*

inquit Dominus, requiescet spiritus meus nisi super humilem, & trementem verba mea? Cupio te omnia mandata Christi servare. Quare cum illis adimples operibus bonis illud Apostolis dictum à Domino, recordare enim, ait illis. *Quare cum omnia feceritis quæ mando vobis, dicite: Quia servi inutiles sumus, quod debuimus facere, non fecimus.* Id est: non ex dono, tanquam liberi, sed ex debito tanquam servi. Nullus enim, quamvis perfectus in omnibus vir ita aliquando hæc præocupavit quæ Deo sunt placita, ut prius aliquid illi fænerans debitor fieret, sed exactor. Quis enim aliquid habet, quod ab illo non datum est? Aut quis, sicut ait Apostolus, prior dedit ei, & retribuetur illi. Quoniam omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso; ipsi gloria in sæcula sæculorum amen. Ecce hæc est vera illa, & christiana humilitas. In hac & te, & quibus præsides optime gubernabis. In hac victoriam ex omni vitio poteris promereri, de hac quod viceris tribuendo non tibi. Nam quod aliquoties pene jam victa vitia, iterum vires accipiunt, nihil est aliud, si mihi creditis, nisi quia non dicimus Deo quod belligerator ille David bella Domini bellans. *In te*, inquit, *inimicos nostros ventilabimus, & in nomine tuo spernimus omnes insurgentes in nos.* Quare iterum: Quia non in virtute sua potens est vir. Dominus infirmum facit adversarium ejus. Sed fortasse respondetur mihi. Ergo & Deo nostro agimus gratias? Non referimus laudes? Credo, quia agimus gratias. Potest fieri, sed verbo tenus, sed in sinu. Deo privatim gratias agimus. Nobis publice, Deo in labiis laudem tribuimus. Nobis & in labiis, & in corde. Ecce hoc est, quod incurvatum sæpius erigit inimicum. Peccatum namque elationis nostræ robur est illius. Sola ergo humilitas est, quæ se infirmam dicendo omnia potest, totumque quod boni est, obtinet, Deo hoc semper applicando, non sibi. Inqua, si quis ascendit non habet unde cadat. Omnes aliæ virtutes ad perfectionem suam per excelsa quædam, nos & ardua poterunt provocare. Hæc sola in plano est, & quam humilior aliis videatur, cœlo tamen est altior, quia in regnum ejus hominem, non ascendendo, sed descendendo perducit. Propter hanc obtinuerunt sancti futuræ beatitudinis præmia, custodientes Dominicum illud eloquium: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Ille est scilicet humilis qui spiritu suo pauper, Dei spiritu dives est. Nam qui spiritu suo dives est, flatu quodam elationis abundans, inflatus ut uter est: sed jam quomodo hæc ipsa virtus obtineatur. Charitas tua paulisper intueatur. In primis, si quid volueris boni operis inchoare non hoc proposito adquirendæ laudis, sed studio, & amore faciendæ bonitatis incipies. Deinde cum perfectum fuerit bonum illud, quodcumque est opus, omni custodia servabis cor tuum, ne forte humanis favoribus acquiescens, & nimium de te æstimans, tibi ipse complaceas, aut aliquam ex quovis actu gloriam quæras. Quia natura gloriæ ita est ut umbra corporis; si illam sequeris, fugit, si fugieris, sequitur: sed semper te minimum omnium reminisces. Quidquid tibi in omni vita tua boni accesserit, totum hoc, Deo, qui dedit, non tibi, qui accepisti, conscribas: Convincens te illo Pauli Apostoli testimonio: *Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Similiter illud apostolicum revolvens: *Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à Patre luminum.* Cumque ex pretiosissimis sanctæ humilitatis lapidibus in corde tuo Spiritui Sancto templum ornaveris, tunc orans in eo & assumens canticum illud David Prophetæ non verbo tantum, sed & opere decantabis: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.* Quod canticum tunc in veritate offerre poteris Deo, cum te humiliando, illum solum laudas, cui veraciter cum omnibus fidelibus, & tu quotidie dicis: *Te decet laus.* Illum solum glorificas, cui est gloria, imperium, & potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

SER-

SERMO
ISIDORI EPISCOPI
DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI
IN PASCHA.

2. A. 5. fol. 15. sigl. 12. MAgnitudo cœlestium beneficiorum angustias humanæ mentis excedit. Et propterea ita ordinavit divina providentia, ut quod capere in nobis ratio rerum mole victa non poterat, fides devota conciperet, & intellectum credulitas robusta nutriret. Cum ergo per primam transgressionem per Adam origini, & morti teneremur obnoxii prospiciens ex alto Dominus in quo essemus generi debitores juxta qualitatem captivitatis reparavit munus redemptionis. Id est: ut pro debita morte offerret indebitam: Quia nec nos habebamus unde viveremus, nec ille unde moreretur. Materiam de nostra mortalitate suscepit, ut de suo immortalitate collata mori posset vita pro mortuis. Et ideo quia corpus assumptum ablaturus erat ex oculis nostris, & sideribus illaturus, necessarium erat, ut nobis in hac die sacramentum corporis, & sanguinis sui consecraret, ut coleretur jugiter per mysterium quod semel offerebatur in pretium. Ut quia quotidiana, & indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua esset etiam redemptionis oblatio. Et perennis illa victima viveret in memoria, ut semper præsens esset in gratia. Vere unica, & perfecta hostia fide æstimanda, non specie. Nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Unde merito cœlestis confirmat auctoritas; quia caro Christi vere est cibus, & sanguis ejus vere est potus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris ipse etiam testis est veritatis. Nam invisibilis sacerdos visiviles creaturas in substantiam corporis, & sanguinis sui verbo suo secreta potestate evertit, ita dicens: accipite, & edite: hoc est enim corpus meum. Et sanctificatione repetita: accipite, inquit, & bibite: hic est sanguis meus. Ergo sicut ad nutum præcipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum, pari potentia in spiritualibus sacramentis verbi præcipit virtus, & servit effectus. Quanta itaque, & quam celebranda beneficia vis divinæ benedictionis operetur, attende: Et ut tibi novum, & imposibile non debeat videri quod in Christi substantiam terrena & mortalia commutentur: Te ipsum, qui jam es in Christo regeneratus, interroga. Dudum alienus à vita, peregrinus à misericordia, à salutis via intrinsecus mortuus exulabas. Subito initiatus Christi legibus, & salutaribus mysteriis innovatus in corpus Ecclesiæ non videndo, sed credendo transisti, & de filio perditionis adoptivus Dei filius occulta puritate fieri meruisti. In mensura visibili permanens major factus es te ipso invisibiliter sine quantitatis augmento. Cum ipse, atque idem esses, multo altius fidei processibus extitisti. In exteriori nihil additus es, & totus in interiori homine mutatus es. Ac sic homo Christi filius effectus, & Christus in hominis mente formatus est. Sicut ergo sine corporali sensu præterita vilitate deposita, subito novam indutus es dignitatem: & sicut hoc quod in te Dominus læsa curavit, infecta diluit, maculata detersit, non oculis, sed sensibus tuis credis; ita & tu cum ad reverendum altare salutari cibo, potuque reficiendus accedis, sacrum Domini tui corpus, & sanguinem fide respice, honore mirare, mentem erige, cordis manu suscipe, & maxime haustu interiori assume. Quod si illud legis manna, de quo legitur: *pluit illis manna, ut ederent*: hoc unicuique sapiebat quod desideriis concupisset. Aliud erat quod sumebatur, aliud erat quod videbatur, & invisibiliter sapor ille in singulorum sensibus formabatur. Ergo illud legis manna cœlitus illapsum per multimodas suavitates naturæ suæ meritum, & generis sui excedebat intuitum. Et cum creaturam suam dispensatio largitoris multiplici diversitate condiret, præbebat gustus quod ignorabat aspectus. Juxta percipientis affectum escæ, illi novitas & dignitas nascebatur, & unumquemque variis, & alienis saporibus reficiebat melifluum illius pluviæ donum, & multiplex sicci imbris obsequium. Quæ cum ita sint, quod illic aviditas faciebat, hic fides faciat. Sic legimus: *accedit homo ad*

cor

cor altum, *& exaltabitur Deus*. Ideo quod ibi delectatio obtinebat in faucibus, hic benedictio operetur in sensibus. Ad agnoscendum & percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa roborat potentia consecrantis. Qui tunc latuit præfiguratus in manna sit tibi nunc manifestus in gratia. Ipsum autem fuisse in mannæ illius specie præsignatum, etiam Propheta evidenter ostendit, dicens: *panem cœli dedit eis, panem angelorum manducavit homo*. Et quis panis angelorum est nisi Christus, qui eos cibo suæ charitatis, & lumine suæ claritatis exatiat? Hoc pane, dicente Propheta, sexta die duplum colliges, sabbatho autem non colliges, dum à primo, id est, Dominico die in lege tribuitur, & in solo sabbatho denegatur. Jam tunc Christus ab Ecclesia, cui Dominicum resurrectio consecravit, recipiendus ostenditur, & à Sinagoga, ad quam cultus sabbathi: pertinebat, negandum esse prædicitur, dum dies iste septimus est, qui cœlestis panis fraude mulctatur. De quo pane vetus narrat historia: *nec qui plus collegerat habuit amplius*, *nec qui minus paraverat reperiit minus*. Quod corpus, Sacerdote dispensante, tantùm est in exiguo, quantùm esse constat in toto. Quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in universis, ita integrum esse probatur in singulis. De quo sensu Apostolica Sententia derivata est dicens: *qui multa habet*, *non abundavit*; *& qui modicum non minoravit*. Si forte panis esum esurientibus apponeremus, non ex toto perveniret ad singulos, quia particulatius, & minutatius pro portione sua unusquisque perciperet. De hoc vero pane, cum assumitur, nihil minus habent singuli, quam universi. Totum unus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt, quia benedictio hujus sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi. Sacramenti itaque hujus formam etiam in Judæorum paginis invenimus expressam. Nam de Melchisedech in Genesi legimus: *Et Melchisedech Rex Salem protulit panem*, *& vinum*, *& benedixit Abrahæ*: *fuit autem Sacerdos Dei summi*. In quo dum à præputio, id est, à gentilitate circumcisio futura benedicitur, Ecclesiæ gloria prædicatur, & Sinagogæ infideli plebs ex gentibus acquisita præponitur. Hic ergo Melchisedech, cujus genealogia, vel origo notitiam illius temporis latuit oblatione panis, & vini hoc Christi sacrificium præsignavit. De quo Propheta pronuntiat: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Nam, & Beatus Moyses de eo mysterio loquens vinum, & sanguinem sub una appellatione significat in benedictione Patriarchæ Dominicam passionem multo ante demonstrans, ita inquiens: *Lavabit in vino stolam suam*, *& in sanguine ubæ palium suum*. Adverte, quam evidenter constet vini creaturam Christi sanguinem nuncupandam. Quidquid adhuc de hac duplici specie inquirere debeas, ipso Domino attestante, agnosce. *Nisi*, inquit, *manducaveritis carnem filii hominis*, *& biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis*. Quod testimonium contra Pelagianos evidentissimum, atque validissimum est; qui aserere arrepta impietate præsumunt, non propter vitam sed propter regnum cœlorum baptisma parvulis conferendum. Sub iis enim Domini verbis, quibus evangelista pronuntiat:(1) non habebitis vitam in vobis, aperte intelligenda est omnis anima munere baptismi vacua, non solum gloria carere, sed vita. Hoc itaque Dominici sanguinis vinum aqua esse miscendum, non solum traditione, sed etiam ipso genere passionis Dominus ostendit, ex cujus sacro latere sanguis & aqua lanceæ illisione profluxit. Sicut Propheta multo ante præcinit, dicens: *percussit petram*, *& fluxerunt aquæ*. Et Apostolus: *bibebant*, inquit, *de consequenti eos petra*. Vides, quod qui de Christi biberit gratia, sequitur eum Christi misericordia. Sed & in Salomone de ipso Christo prædictum legimus: *sapientia*, inquit, *ædificavit sibi domum*: id est: corpus hominis assumpsit, in quo habitavit plenitudo divinitatis. Et subdidit: *excidit columnas septem*. Quia illum benedictio Spiritus Sancti gratia septiformi implevit. *Mactavit hostias suas*, *miscuit in cratera vinum suum*, *& paravit mensam suam*. Et in sequenti: *venite*, *& edite de panibus meis*, *& bibite vinum quod miscui vobis*. Admixtum ergo aqua vinum legimus; nunc causam, qua utrumque misceri Dominus voluerit, inquiramus. Quando in Judæorum convivio nuptiali vinum, id est, fides defficiebat in eis, vinum inquam defficiebat, quia vinea fructum negabat. De qua dicitur: *expectavi*, *ut faceret ubas*, *fecit autem spinas*. Unde & sertum spineum capiti redemptoris imposuit. Quando ergo Dominus nuptiali tempore, id est, quando sponsus Ecclesiæ suæ paschali exultatione jungendus aquas in vina convertit, manifeste præfigurabat multitudines gentium sanguinis sui gratia esse victuras. Per aquas enim significari populos,

(1) Cum Evangelii testimonium sit de Sacramento Eucharistiæ incongrue videtur aptari Baptismo.

los, sacris aperitur eloquiis. Sic legimus. *Aquas istas; quas vidisti populi sunt, & gentes, & linguæ.* Videmus in aquis figuram gentium demonstrari: in vino autem Dominicæ passionis sanguinem ostendi. Ac sic dum in sacramentis vinum aqua miscetur, Christo fidelis populus incorporatur, & jungitur, & quadam ei copula perfectæ charitatis unitur, ut possit dicere cum Apostolo: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? An persecutio & cætera?* Deus autem homini suscepta sanctificatione miscetur, quando fides in ipso pectore affectus justitiæ, misericordiæ, pietatis infunditur. Etiam in hoc ipsum quod numerosis tritici granis panem confici novimus unitatem constat asignari populorum. Sicut enim frumentum, quod solida purgantis sollicitudine præparatur in candidam speciem molarum labore perficitur, ac per aquam & ignem in unius panis substantiam congregatur, sic variæ gentes, diversæque nationes in unam fidem convenientes unum de se Christi corpus efficiunt: & christianus populus, quasi tritici innumerabilis grani à sacrilegis nationibus, fide purgante, atque cribrante, collectus cernitur, quando discernitur, & in unum quasi infidelium, lolio (*) persatreunte, colligitur, & dum testamentorum instructione, velut frumentum gemino molarum opere curatum nitescit, & in illam primæ originis dignitatem nativo candore mutatur; ac per aquam baptismi velut per ignem Spiritus Sancti æterni illius panis corpus efficitur. Sicut ergo separari grana ab illius confecti panis adunatione non possunt, & sicut aqua ad propriam redire substantiam vino mixtam jam non potest; sic & fideles quique, atque sapientes, qui redemptos se Christi sanguine, & passione cognoscunt ita debent quasi inseparabilia membra capiti suo fide, conversatione, & ardentissima religione sociari, ut ab eo non voluntate, non necessitate sejungi, non ulla terrenæ spei ambitione, non denique ipsa possint morte divelli. Nec dubitet quisquam primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia majestatis in Dominici corporis transire naturam, cum ipsum hominem videat artificio cœlestis misericordiæ Christi corpus effectum. Sicut autem quicumque ad fidem veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti; his vero commemoratis, mox exuitur omni fæce peccati, ita quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam invocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis, & vini. Post verba autem Christi corpus, & sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea quæ verbo potuit creare, verbo possit creata convertere? Immo jam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur condidisse, jam conditum in melius valeat commutare. Require, quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia, & invisibilia voluntatis imperio suscitare: cui facile fuit, hominem de limi materia figurare, imagine etiam suæ Divinitatis induere, cui promptum est eum sursum revocare de inferis, restituere de perditione, reparare de pulvere, de terra in cœlum levare, de homine angelum facere, corpus humanum conforme corpori claritatis suæ reddere, & figmentum suum in regni sui consortio sublimare. Ut qui corpus nostræ fragilitatis sumpserat, nos in corpus suæ immortalitatis assumat. Ad quam gloriosam resurrectionem piis vos operibus præparare dignetur qui regnat in sæcula sæculorum. Amen.

INCIPIT
(1) *TITULUS BIBLIOTHECÆ*
A DOMNO ISIDORO
(2) *EDITUS.*

3. M. 3. fol. 74. sæcul. 9. PER multos libros gestant hæc scrinia nostra,
Qui cupis hæc lege, si tua vota libent.

Tol-

(*) *Forte*: pertranseunte. (1) Extant, impressi in tom. 9. Hispaniæ Sacræ pag. 381. (2) In Codice editum.

Tolle hic segnitiem, depone fastidia mentis,
Crede (1) mihi frater, doctior inde redis.
At dices fortè: Quid jam mihi ista necesse est?
Quod (2) mediter studii, nil superesse mihi.
Explicui (3) historias, & percurri omnia Legis
Verba, hæc si dicis, jam ipse nihil sapis.

ITEM (4) *ALIUS TITULUS.*

Sunt hic plura sacra, sunt & (5) mundiola plura,
Ex his, (6) quæ placent, carmina tolle, lege.
Prata vide plena spinis, & copia floris,
Si non vis spinas sumere, (7) sume rosas.

IN AUGUSTINUM.

Augustine mentitur, qui te totum legisse fatetur,
Aut qui cuncta tua lector habere potest.
Namque voluminibus mille Augustine, (8) refulges,
Testantur libri, quod loquor, ipse tui.
Quamvis multorum placeat prudentia libris,
Si Augustinus adest, sufficit ipse tibi.

IN (9) *HIERONYMUM.*

Hieronyme interpres, variis doctissime linguis,
Te (10) Bethleem celebrat, te totus concinit orbis,
Te quoque nostra promet tuis (11) Bibliotheca libris.

IN (12) *HILARIUM.*

Gallia me genitum, me Pictavis ore tonanti,
Hilarium (13) Doctorem misit (14) alumna suum.

IN (15) *AMBROSIUM.*

Ambrosius Doctor, signisque insignis & (16) hymnis,
Enitet hic titulis, enitet eloquiis.

IN (17) *CYPRIANUM.*

Clarior eloquio cunctis, Cypriane (18) refulges,
tu modo Doctor eras: tu modo Martyr (19) et es.

IN

(1) In Cod. mici. (2) In Cod. meditem. (3) In Cod. splicavi storias. (4) In Cod. alium titulum. (5) In Cod. deffic. & sed est in Salazar. (6) In Cod. *is.* (7) In Cod. *summe.* (8) In Cod. refulgis. (9) Salaz. in Hieron. (10) In Cod. Betlen. (11) In Cod. Biblioteca. (12) Salaz. in *Hilarium.* (13) In Cod. Ilarium. (14) In Cod. halumna. (15) *Salaz. in Ambrosium.* (16) In Cod. imnis. (17) Salaz. in Ciprian. (18) In Cod. refulgis. (19) Salaz. et.

IN (1) JOANNEM CHRYSOSTOMUM.

Nomine Joannes Chrysostomus inde vocatus
   Aurea quod nostris promet lingua tuis.
Constantinopoli me præceptore refulget,
   Et celebror libris doctor ubique meis.
Composui mores hominum virtutum præmia dixi:
   Et docui miseros crimina flere reos.

IN (2) GREGORIUM.

Quantum Augustino polles tu Hippone magistro,
   Tantum Roma suo (3) Præsule Gregorio.

IN (4) LEANDRUM.

Non satis antiquis Doctoribus impar (5) haberis
   Leander vates, hoc tua dicta (6) docent.

IN (7) ORIGINEM.

Ille ergo Origenes Doctor verissimus olim,
   Quem primum fidei Græcia clara dedit.
Celsus erat meritis, & clarus copia fandi,
   Proerrectus (8) subito, lingua nocente fui.
Condere, si credes, (9) studium tot millia (10) librum,
   Quot (11) legio ducit nostris in armis viros.
Nulla meos unquam tetigit (12) blasfemia sensus,
   Sed vigil, & prudens (13) tutus ab hoste fui.
Sola (14) mihi casum Periarchon dicta dederunt,
   His me congestum (15) impia tela premunt.

ITEM IN TITULUM PIGMENTARII.

Quidquid Arabs aris, quidquid fert Indus (16) adoris,
   Quidquid Idumæi pervehit unda maris.
Cynamomum, myrrham, folium, casiamque nitentem,
   Balsama, (17) Thus, Calamum, Coriciumque crocum.
Hæc possunt magnorum pigmentaria regum,
   Et domus (18) immensis proflua divitiis.
Nos (19) viles fruimus pratorum germinis (20) herbas,

(1) Salaz. in Joann. Chrysost. (2) Salaz. in Gregor. (3) In Cod. Presole. (4) Salaz. in Leandr. (5) In Cod. ab eris. (6) Salaz. scripta. (7) Salaz. in Origen. (8) In Cod. Prerruptus. (9) In Cod. studui. (10) In Cod. tolit libros. (11) In Cod. Quod. (12) Salaz. blasphemia. (13) Salaz. totus. (14) In Cod. mici. (15) Salaz. tela proterva premunt. (16) In Cod. udoris. (17) In Cod. tus. (18) In Cod. inmensa. (19) In Cod. erbas. (20) In Cod. vilis erbis.

Quas humiles valles, celsaque juga ferunt.
Ergo sacris (1) Pieridum montes, & rura valete,
Nam multis curis munera vestra placent.

ITEM IN TITULUM (2) SCRIPTORII.

Qui calamo certare (3) novit cum mortua pelle
Si placet, hic veniat, hic sua bella gerat.
Quisquis vagus fuerit media librarius (4) hora
Suspensus binis ferietur terga flagellis.

AD INTERVENTIOREM.

Si (5) plus disterque, quaterque fieri quod vult,
Scriba magis noscet, eo, opportet, amice.
Si sapis, & sentis, hoc tibi dico, tace.
Non patitur quemquam coram se Scriba loquentem.
Non est hic quod agas, garrule, perge foras.

Addenda sunt quæ sæquuntur ad expositionem. B. Isidori Episcopi in cantica canticorum excerpta ex Cod. 4.6.17. in sæculo decimo scripto, vel initio undecimi.

Hunc cecinit Salomon mira dulcedine librum.
. . . .

Qui tenet egregius Sponsi, Sponsæque camenas
Ecclesiæ, & Christi laudes hinc inde canentes
Et thalami memorat Socios, Sociasque fideles.
Has, rogo, mente tua juvenis mandare, memento,
Cantica sunt nimium falsi hæc meliora Maronis,
Hæc tibi vera canunt vitæ (6) perennis
Auribus ille tuis male fribola falsa sonabit.

AD-

(1) Salaz. Pieridum montes, nunc rura valete. (2) Salaz. addit ad librarium. (3) Salaz. cupit. (4) In Cod. ora.
(5) Hi tres versus defficiunt in Salaz. (6) Forsan vitæ simulacra perennis.

ADDENDA IN LIBRO
DE NATURA RERUM
AD SISEBUTUM

Ex (1) Codice qui stat 2. R.18. script. sæculo sept. & ex alio Sanctæ Ecclesiæ Oxomensis, ut constat ex testimonio Doctoris Remigii de Cuenca Secretarii Capituli, qui manet collocat. 4. cap. 13. script. sæcul. 12. vel circa initium 13.

De Partibus Terræ XLVII. ex Codic. Ovetensi.

NUnc terræ positionem deffiniemus, & mare, quibus locis interfusum videatur, ordine exponemus. Terra, ut testatur Higinus mundi media regione collocata omnibus partibus æquali disidens intervallo centrum obtinet. Occeanus autem regione circumductionis Spheræ profussus prope totius orbis alluit fines. Itaque & signa occidentia in eum cadere existimantur. Regio autem terræ dividitur trifarie.

E quibus una pars Europa: altera Asia: tertia Africa vocatur. Europam igitur ab Africa dividit, mare ab extremis Occeani finibus, & Herculis columnis. Asiam autem, & Libiam cum Ægypto disterminat os Nili fluminis, quod Canopicon appellatur. Asiam ab Europa Thanahis dividit, bifariam se conjiciens in paludem, quæ meotis appellatur. Asia autem, ut ait Beatissimus Augustinus à Meridie per Orientem usque ad Septentrionem pervenit. Europa vero à Septentrione usque ad Occidentem, atque inde Africa ab Occidente usque ad Meridiem: unde videtur orbem dimidium duæ tenere Europa, & Africa. Alium vero dimidium sola Asia. Sed ideo illæ duæ partes factæ sunt, quia inter utrumque ab Occeano ingreditur quidquid aquarum terras interluit. Et hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram Geometræ centum octoginta millium stadiorum æstimaverunt.

EX CODICE OXOMENSI.

DE PARTIBUS TERRÆ.

NUnc terræ positionem deffiniemus, & mare, quibus locis interfusum videatur, ordine exponemus. Et terram mundi, ut testatur Higinus media regione locata, omnibus partibus æquali disidens intervallo (2) centron obtinet. Occeanus autem regione circumductionis fere profusus prope totius orbis alluit fines. Ita & signa occidentia in eum deducere æstimantur. Regio autem terræ dividitur trifarie. E quibus una pars Europa: altera Asia: tertia Africa vocatur. Europa igitur ab Africa dividit mare. Ibi extremis Occeani finibus, & Herculis columnis. Asia autem, & Libiam cum Ægyptio disterminat os Nili fluminis quod Eunopicon appellatur. Asiam, ab Europa fanalus dividit, ibi in furiam se domiciens in paludem, quæ Condis appellatur. Asia autem, ut ait Beatus Augustinus, à Meridie per Orientem usque ad Septentrionem pervenit. Europa vero à Septentrione usque ad Occidentem. Inde Africa ab Occidente usque ad Meridiem pervenit. Orbem dimidium duæ tenent; Europa scilicet, & Africa. Alium vero dimidium sola Asia. Sed ideo illæ partes factæ sunt, quia inter utrasque ab Occeano ingreditur, quidquid aquarum terras interluit, & hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram Geometræ centum octoginta millium stadiorum æstimaverunt.

(1) Ovetensi. (2) Centrum.

ADDENDA IN LIBRO
DE NATURA RERUM
EX CODICE OVETENSI
SUPRA MEMORATO.

IN cap. 4. de mensibus variat formula, vel rota.

In cap. 7. de temporibus variat figura, vel rota.

In eodem capit. circa fin. ubi ait *annus itaque*: præcedit in codic. Hæc rubrica: *item recapitulatio suprascriptorum.*

In cap. 10. de circulis variat figura, vel rota.

In cap. 11. de partibus mundi variat figura 1. & ante secundam stat titulus capit. sequent. *De celeritate cœli, & non de cœlo*, ut est in edicto Grialii: incipit: *tanta &c.* Et paucis interjectis sequitur: *Cœlum spiritualius &c.* Ut in edicto Grialii: in centro figuræ legitur litteris miniatis: (1) *Eulogii memento te peccatori.* Qui Eulogius videtur scriptor, vel possessor libri--. Tamen in fin. cap. repetit quod dixit in principio, scilicet à *tanta*; usque *ruinam faciant*; sed defficit in codic. ultimum vocabulum 2. versus Lucani, cujus loco legitur: *currunt*, itemque defficit: *mundi lege data est.*

In cap. 18. de lumine lunæ septem figuræ sunt positæ, quæ defficiunt in edicto Grialii.

In cap. 23. de positione stellarum errantium, in 5. circulo notatur quod loco Pyrois, qui stat in edicto Grialii, ponit codex: *vesper*: & in centro, *terra*. Circulus centri in Grialio vacuus est. In cap. 37. stat versus ventorum, quos in notis ponit Grialius.

Titulus 42. sic est in codic. Quare mare amaras habeat aquas?

Post 47. de partibus terræ (de quo supra) stat figura terræ in tres partes divissa. Et sequitur codex: *de Asia, & partibus ejus*: Europa, & Libia, de quibus in capit. 3. 4. 5. libri 14. de Etymologiis. Hi enim 3. tractatus abs dubio ad librum de natura rerum pertinent, quod ipse codex vetustissimus probat; tamen cum in libro 14. Etymologiarum excusi sint, videtur superfluum esse iterum in citato de natura rerum repetere. Nota in comprobationem cogitati. Liber de natura rerum præcessit multis annis, librum Etymologiarum: nam iste, ut testatur S. Braulius, mansit incompletus ob mortem D. Isidori, dum eum laborabat, &c.

Inter caput 46. & 47. stat in dicto codic. Et in alio sæculi 14. 1. K. 12. sequens ecloga elegantissima.

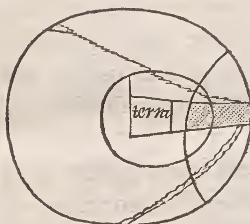
Tu forte in lucis lentus vaga carmina gignis,
Argutosque inter latices, & musica flabra,
Pyerio liquidam perfundis nectare mentem,
At nos congeries obnubit turbyda rerum,
Ferratæque præmunt milleno milite curæ.
Legi crepetundunt latrante ora clasica turbant,
Et trans Occeanum ferimur porrò usque nivosus.
Cum teneat Vasco, nec parcat Cantaber horrens,
In quibus indicas, ut crimen frondea Phæby.
Succingant ederave comas augustius umbrent,
Quid magis permisces Aquilas, vis pigra Elephantum.
Præcurret, volucremque pigens testudo molossum,

Quam

(1) Num sit Sanctus Eulogius Martyr Corduvensis?

Quam nos rorifluam sectemur carmine Lunam.
His tamen curvus per pondera terrea nitens,
Dicam, cur tesso libescat circulus orbe,
Purpureumque jubar nibei cur tabeat oris,
Non illam, ut populi credunt nigrantibus antris,
Infernas ulullans Mulier prædira sub umbras.
Detrahit altivago è speculo, nec carmine victa,
Vel rore Stigis authere terra matri crepantem,
Vincibilemque petit clangorem quippe per atram.
Qua citimus limes dispecit turbida puris,
Inviolata meat, sed vasto corpore tellus,
Que medium teneat imma polum dum culmina fratris,
Desinet umbrifereis moetis tum sidere casso.
Palescit teres umbra rotæ dum transeat himen,
Ageret velox cumulis, speculoque rosanti,
Fraternas præparet per cœlum libera flammas.
Sed quia mira putas, cur cum vis maxima solis,
Bis novies major luceat quam terreus orbis.
Non circumcingat terrestres lumine mætas
Sume ratum rationis, opus namque aspice Phæbum.
Quam sublimis eat conversa per aurea mundi,
Quamque humilem terram collustret curribus altis.
Hinc ingens utcumque libet, cum desuper ignis,
Sparsaret obliquo, vel cum radiaverit axse.
In terram radii franguntur cætera solis,
Lumina qua major jaculis radiantibus exit.
Nil obstante Glogo tendunt per innania vasta,
Donec puram Idis peragat victa umbra cacumen.
Per quam cum Phæbo gelidos aget uda jugales,
Infima vicinis nonnunquam decolor umbris.
Fratri careat, vacuoque exanguis defficit ore,
Cur autem sola spolietur lumine Luna?
Nil vero mirum est, quippe illam lucis egentem,
Lux aliena fovet quam cum pars proxima mætæ.
Invidet, expectat radios male cerula fratris,
At Chorus Astrorum reliquus non tangitur umbris.
Et proprium cunctis jubar est, nec sole rubescunt,
Sed sudum adiens atralibus impete celso.
Porrò ultra solem rapitur cum vertice cœli,
Jam cur semestri non semper palleat orbe.
Inflexi præstant Elico tramite cursus,
Namque vagans errore rato cum deviat ortos,

Dum legit anfractus mœtam sole minus exit.
Hæc eadem ratio est subitis ibi frangitur umbris.
Quando inter Terram, & Solem rota corporis almi,
Augisti solis rutilum jubar indiga lucis.
Lumen, & fratrem rectis objectibus argens.

Depicta est in huic *Codice figura similis.*

ADDENDA AD MYSTICORUM

EXPOSITIONES SACRAMENTORUM,

SEU QUÆSTIONES

IN VETUS TESTAMENTUM.

IN JUDICES.

Ex Codic. 3. part. 17. qui pertin. olim ad Ecclesiam S. Antonini Palentiæ cap. 6. in sæculo 12. exarato: vel ad initium 13. finis devorabit *: sequit in dicto Codice.*

VIdetur ergo Gedeon Christi imaginem habuisse septuaginta vero filii septuaginta linguæ sunt, vel nationes, quæ credentes, per secundam regenerationem filii Dei esse meruerunt. Abimelech filius ancillæ tippum Anti-Christi portasse, qui congregatis perditis nationibus, regnum suum improbe usurpavit, omnesque sanctos vi, & persecutione, & omni crudelitate trucidavit. Joathan vero minor figura sanctorum fuit. Sicut enim Joathan per fugam recessit, & reliqui interfecti sunt fratres, sic nemo evadere poterit persecutionem Anti-Christi, nisi qui per fugam recesserit, & in montem benedictionis ascenderit. Hic est mons, quem sancti circumdabunt. Quem sanctus Moysses in benedictionibus, sicut jam supradictum est, in Deutheronomio posuit.

EXPOSITIO (1) IN MISSA.

3. L. 8. sæcul. 9. *DOminus vobiscum.* Salutat populum, & orat, ut sit Dominus cum illo. *Et cum spiritu tuo.* Responsio populi, atque orati: ut sicut sacerdos oravit, ut Dominus esset cum populo ita & populus orat, ut Dominus sit cum spiritu sacerdotis. Dum dicit sacerdos *Oremus*: Rogat omnes orare, ut oratio ejus à Domino exaudiatur. Et quando dicit: *Per Do-*

(1) Videtur repugnare hanc expositionem esse S. Isidori, quia hæc Liturgia suo tempore non erat in usu.

Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum: Ad Dominum patrem orat sacerdos, ut per suum filium, qui noster Dominus est æqualiter sicut pater, oratio perficiatur: cum dicit: *Qui tecum vivit, & regnat Deus in unitate Spiritus Sancti*, vult populum credere, & intelligere, quod filius cum patre sine initio, ac sine fine vivit, & regnat, & Deus est, sicut pater Deus est; & una potestas est Spiritus Sancti cum Patre, & Filio, atque una substantia, atque in omnibus unitas deitatis.

Per omnia sæcula sæculorum. Idem Filius cum Patre in unitate Spiritus Sancti sicut ante omnia sæcula in deitate fuit, & vixit, ita & in præsenti sæculo, & in futuro ubi justi cum angelis sanctis permanebunt, & injusti cum Diabolo cruciabuntur credatur æqualiter vivere cum Patre, & Spiritu Sancto & nullo fine concludi. *Amen.* Confirmatio orationis est à populo, & in nostra lingua intelligi potest quasi omnes dicant: *ut ita fiat sicut sacerdos oravit*: Sed propria ejus interpretatio est: *Vere* sive *fideliter*.

Sursum corda: Admonet sacerdos populum, ut *sursum*, id est, supra semetipsum ad Dominum omnipotentem corda levent, & fideliter orent quod desursum eis veniat auxilium à Domino cœlesti, à quo creata sunt. *Habemus ad Dominum.* Responsio populi, quod sicut sacerdos jussit eos sursum corda tenere, sic retinere profitentur. *Gratias agamus Domino Deo nostro.* Sacerdos gratias agit Deo juxta professionem populi, quia confessus est ad Dominum se esse intentum. *Dignum, & justum est.* Populus cum sacerdote simul gratias agit Deo quem justa, & digna oratione Deo gratias referre, quia ab ipso omnia bona suscepimus in nomine Domini. Amen.

Vere dignum, & justum est, æquum, & salutare. Confirmat sacerdos professionem populi, & dicit quod vere dignum, & justum est Deo gratias pro omnibus referre: Et quod æquum est, hoc est. *Rectum*, sive *æquale*, ac *salutare*, hoc est. Salute plenum, ut ei gratias referamus, qui nobis salutem dedit æternam. *Nos tibi semper, & ubique gratias agere.* Conversus sacerdos ad Dominum post professionem populi, quasi ad præsentem loquitur, quia in præsentia Domini semper sumus, & ipse videt cogitationes nostras, & dicit sacerdos, tàm de se, quàm de populo gratias agere. *Domine*, quia dominator est omnium, & sub ejus dominatione omnia sunt. *Sancte*, qui sanctus est, & per quem omnia sancta sunt, quia omnia sancta, & bona creasti. *Pater Græce* dicitur Pater, Latine *Genitor*, quia ipse genuit filium sine ulla coinquinatione, seu corruptione.

Pater Latine à patrando dicitur. Hoc est à perpetrando, quod est à perficiendo, vel adjuvando, quia ipse fecit omnia quæ facta sunt. Et adjubat omnia quæ adjubata sunt, & voluit nos filios suos fieri adoptivos per sanctificationem, qua ille sanctificavit nos. *Omnipotens.* Quoniam omnia potest: ideo omnipotens dicitur, & non est imposibile apud Deum omne verbum. *Æterne Deus.* Hoc est: inter æternum, & perpetuum, & temporale. Æternum est, quod initium non habet, nec finem habebit, sed semper fuit, & est, & erit. Perpetuum est, quod esse cœpit, & finem non habebit. Temporale est, quod initium habuit, & finem habebit.

Et ideo hic dicitur: *Æterne Deus*, quia nec cœpit esse, nec desinit esse, sed semper est. Deus, à diligendo dicitur, quia omnia diligit, & gubernat, & creavit. Et aliter Deus à divinitate dictus est, quia divinus est, & omnia scit, & omnia dividit prout vult.

Per Christum Dominum nostrum. Christus Græce Latine *unctus* dicitur. Hic Christus ante omnia initia à patre innenarrabiliter genitus est à patre, quod placuit ei: Spiritus Sanctus venit in Mariam Virginem, & unxit unctione divina ejus uterum, & conceptus est de Spiritu Sancto, & natus ex Maria Virgine.

Nam & in Veteri Testamento Sacerdotes & reges ungebantur, & ideo Christi dicebantur quia uncti erant unctione temporali. Iste Christus per quem Patri gratias agimus *æternaliter Christus est*, & cum Patre Æternus dictus est: Et per ipsum redempti sumus, per quem Patri gratias agimus; & ipse Dominus Deus noster est, quia dominatur nobis. *Per quem majestatem tuam laudant Angeli.* Per ipsum Christum, per quem gratias agimus patri, majestatem patris laudant angeli, quia ipse æqualis est patri in divinitate. *Majestas*, quia major est potestas Dei, quam hominum. Deum majestatem per Christum laudant angeli, quia *Christus simul cum patre creavit Angelos.*

Angelus enim Græce Latine *nuntius* interpretatur. Angelus nomen est officii, non naturæ, quæ annuntiat, sed naturaliter spiritus sunt. *Adorant Dominationes.* Majestatem Dei patris per filium laudant, & adorant Dominationes. Dominationes ordo est Angelorum. Decem fuerunt ordines Angelorum. *Decimus ordo cecidit*, & versus est per super-

perbiam in Diabolum. Novem autem permanserunt in sanctitate sua. Hæc sunt nomina eorum. Angeli, Archangeli, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Dominationes, Cherubim, Seraphim. Istorum duorum nomina non sunt latina. Cherubim plenitudo scientiæ interpretatur. Seraphim incendium dicitur. Cætera nomina supradictorum ordinum sunt latina, nisi Angelorum, & Archangelorum. Angeli nuntius. Archangeli excelsi nuntii denominantur.

Gregorius autem Papa Romanus in homilia sua super Evangelicam lectionem: *Erant appropinquantes ad Jesum publicani, & peccatores, ut audirent illum*, plenissime de his ordinibus exposuit. Nos vero ad propositum reddeamus. *Tremunt potestates.* De supradictis ordinibus dicitur: Non ideo dicit quod supradicti ordines corporales sint, sed nostro more dicit; quia nos tremere, ac timere ante Dominos nostros solemus. Sed ideo dicit: Tremere, ut nos intelligamus, omnia cœlestia, & terrestria, & infernalia ante conspectum divinæ majestatis tremere, ac timere.

Cœli cœlorumque virtutes. Ipsi Cœli visioni divinæ obediunt, quia se ostendere serenos, vel nebulosos non habent potestatem. Cœlorum virtutes sunt supradicti ordines Angelorum, sicut Gregorius testatur in homilia sua super Evangelicam lectionem. *Erunt signa in sole, luna, & stellis. Ac beata Seraphim.* De Seraphim namque supradictum est. *Socia exultatione concelebrant.* Omnes prædicatores majestatem Dei patris per Christum unita exultatione æqualiter concelebrant. Cum quibus hæc est supplicatio nostra, ut ipse cœlestis Pater per Christum filium suum, per quem nos de omnibus ei gratias agimus dignetur admittere voces nostras, & jungere vocibus prædictorum ordinum Angelorum.

Supplici confessione dicentes. Hoc est: humili confessione. Quid humilius confiteri, quam nosmetipsos æterno Patri per filium æternum commendare, & de nostra conscientia, vel bonitate nihil præsumere, & juxta voces angelicas eum semper sanctum essentialiter credere, & prædicare? *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Joannes Evangelista in Apocalipsi libro scripsit se videre ante thronum Dei, & agni XXIV. Animalia adstantia, & incesanter dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, &c. Ideo enim tribus vicibus dicitur Sanctus, ut significetur Pater Sanctus, Filius Sanctus, Spiritus Patris, & Filii Sanctus. Sed quamvis tripliciter dicatur Sanctus, non tamen dicitur plurali numero *Sancti*, sed singulari *Sanctus*, ut una sanctitas in his tribus personis, & una æternitas intelligatur.

Dominus Deus Sabaoth. Sabaoth à multis interpretari solet *omnipotens*. A multis vero exercituum. Ut ipse sit Dominus Deus, & ipse omnes exercitus Angelorum, atque hominum disponat. *Pleni sunt cœli, & terra gloria tua.* Idem ut ejus gloria cœli, ac terræ gubernentur, & qui in cœlis sunt, & qui in terra glorificent, & honorent nomen ejus. *Osanna in excelsis.* Quomodo nunc dicitur corrupte *Osanna* antea dicebatur *Osiana. Osi* interjectio est laudantis, sive causa magnificantis. *Anna* salvifica. Sed corrupte dicitur *Osanna*, & intelligi potest salvifica, vel salvum fac. In *Excelsis*, id est in altis. *Benedictus qui venit in nomine Domini. Osanna in excelsis.* Quando Christus venit ad Hierusalem & descendit de Monte Oliveti, tunc filii Israël clamaverunt, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini; sed quid significavit ille Christi adventus ad Hierusalem nisi futuram resurrectionem, quando venturus erit judicare vivos, & mortuos, & apparuerit nobis in eadem carne, qua pro nobis passus est; & tunc in nomine Jesu omne genuflectetur cœlestium, terrestrium, & infernorum, &c. quæ Apostolus dixit.

Te igitur Clementissime Pater: Te igitur; hoc est: te certe Clementissime Pater. Clemens dicitur, quasi clara mens, sive abundans, & *clementissime*, quasi clarissima mente, sive abundantissime, quia ipse clarissimus est mente, & misericordissime pater. Non ideo eum dicimus clementem, & misericordem quod membris corporeis, vel corde, aut mente sit compositus sicut homo, sed ideo clementem, & misericordem clamamus, ut illam clementiam, & misericordiam super nos ab ipso sentiamus, & intelligamus unde salvari debeamus.

Per Jesum Christum. Jesus Græce Latinæ *Salvator*, sive *salutaris* dicitur. Salvator eo quod salvat populum suum à peccatis eorum. Ideo salvat à peccatis, quia potestatem habet dimittendi peccata, sicut ipse dixit. Ut autem sciatis, quia filius hominis habet in terra potestatem dimittendi peccata. Salutaris ideo dicitur, quia salutem nobis dedit, ut si præcepta ejus servemus, vitam æternam capere valeamus. *Filium tuum*: Scilicet filium tuum unigenitum, quia ipse est unigenitus ex substantia patris; nos autem filii adoptivi sumus per ipsum, qui unigenitus est, à patre proce-

cedens, Patri coæternus; & ideo per eum Patrem postulare humiliter dicentes.

Supplices te rogamus, & petimus. Supplices, id est: humiles. *Uti accepta habeas, & benedicas.* Uti, id est, accipias, & benedicas. *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata.* Dona sunt quæ voluntarie donantur. Munera sunt quæ pro aliquo munere, & mercede offeruntur, sicut nos offerimus Deo, ut peccata nostra dimittantur. Sacrificia sunt quæ jam cum orationibus consecrantur. Illibata, idem est, ac immaculata, & ab omni livore malitiæ aliena. Tunc sunt dona, & sacrificia illibata quando absque scandalorum maculis sunt oblata, & justo sunt labore acquisita. Non ut multi errant, qui dicunt: illibata esse non dedicata. Lege septem collationes Patruum, & in secunda collatione Theonæ in nono capite invenies quæ sint illibata.

In primis quæ tibi offerimus. Hoc est: quæ tibi offerimus, pro quibus offeruntur, indicant: in primis offerri debent *pro Ecclesia tua Sancta Catholica.* Ecclesia græcè latinè congregatio dicitur. Catholica universalis dicitur; quia universi, qui in Dominum credunt in una debent esse congregatione. *Quam pacificare, custodire adunare, & regere digneris toto orbe terrarum.* Per totum orbem terrarum pacificatam, & adunatam custodire digneris. *Una cum famulo tuo illo.* Hoc est simul cum illo, qui sedem Apostoli Petri tenet, quia Ecclesia, in qua Petrus Apostolorum Princeps sedit caput est omnium Ecclesiarum Catholicarum. Ideo, quia Petro dicit Christus: *Tu es Petrus & super hanc petram & reliqua.* Et propter hanc sententiam debemus omnes pro eo orare, qui in eadem est Ecclesia.

Et Antistite nostro illo. Id est, pro Episcopo, ipse est Pastor, & Prædicator noster. *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum, & omnium circunstantium.* Sacerdos antea oravit pro Apostolico, & Episcopo suo. Si Episcopus Missam celebrat, pro Antistite nostro dicere non debet, quia ipse Antistes est. Si Presbyter celebrat Missam, ille debet dicere pro Antistite nostro. Jam oratum est pro senioribus; postea orandum est pro populo. Quando Sacerdos dicit; memento Domine famulorum, famularumque tuarum, deprecatur Dominum Patrem, ut memorare dignetur omnium ad officium Missæ, sive masculorum, sive fœminarum advenientium: Et quod dicit circum adstantium ipsis masculi, & fœminæ quicumque adstant.

Jam Sacerdos oravit pro omnibus, qui ad audiendam Missam venerunt, tunc demum orat pro his qui oblationes suas afferunt. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.* Laudis dicitur quod pro laude Dei in primis offerunt, & postea *pro se, suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis, & incolumitatis suæ; tibique reddunt vota sua æterno Deo, vivo, & vero.* Ideo offerunt, quia vivo, & vero Deo omnium fides circumadstantium, offerentium, & non offerentium cognita est, & nota devotio. Omnes reddunt vota sua. Vota dicuntur, quia volenter promittuntur, quia volenter, & libenter devovere debemus. *Communicantes, & memoriam venerantes, in primis gloriosæ semper Virginis Mariæ Genitricis Dei & Domini nostri Jesu Christi, sed & Beatorum Apostolorum, ac Martyrum tuorum.*

Communicare, hoc est participare memoriam; venerari hoc est, in memoria honorabiliter tenere quod Sancta Maria Virgo per adventum Spiritus Sancti Genitrix facta est Filii Dei Jesu Christi, qui Deus, & homo est, per quem Patrem supplicamus, & fidem communicare debemus, & credere, quod Spiritu Sancto veniente, filius Dei natus est ex ea, & virginitas ejus non est violata. *Sed & Beatorum Apostolorum, ac Martyrum tuorum.* Apostolus dicitur in nostra lingua *missus.* Martyr dicitur *testis.* Apostoli ideo dicuntur, quia à Christo missi sunt. Martyres dicuntur, quia testes sunt: Quod Christus passus est pro nobis, & ipsi pro Christo.

Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed & cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine placatus accipias. Sacerdos oblationem suam, atque cunctorum, qui Deo famulantur; idem, qui Domino serviunt, commendat, ut Domino placeat, & ipse nobis propitius sit. *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum jubeas grege numerari per Christum Dominum nostrum.* Pro eo, quo Sacerdos offert debet orare, ut Sacerdos exaudiatur, & omnium dies in pace disponantur, & ab æterna damnatione eripiamur. De qua Dominus noster Jesus Christus dicturus est impiis in fine mundi: *Ite maledicti in ignem æternum, &c.* Et ad illum gregem electorum suorum per Angelos Sanctos numerari mereamur, cui dicturus erit: *Venite benedicti patris mei*, & reliqua.

Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris. Sup-

Supplicat Sacerdos, ut illam oblationem, quam ille pro se offert, & pro populo omnipotens Pater dignetur accipere benedictam, & habere ascriptam, hoc est: asignatam, ut sibi placeat. *Ratam*, hoc est judicatam, ut dignam illam judicet in conspectu suo offerri. *Rationabilem*, justa ratione plenam facere dignetur: Quia tunc illi est acceptabilis, si recta credentes pro justa ratione offerimus; justum est postulare, ut illa oblatione, quam nos rationabiliter offerimus, ut Pater omnipotens sanctificando faciat. *Ut nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Jesu Christi.* Patri dilectus est filius, sicut ipse pater testatus est de cœlo, dicens: *Hic est filius meus dilectus, &c.* Et nos eum diligere debemus, quia ipse prior dilexit nos & passus est pro nobis.

Qui pridie quam pateretur accepit panem in sanctas, ac venerabiles manus suas: elevatis oculis in cœlum ad te Deum Patrem suum omnipotentem tibi gratias agens benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens: accipite, & manducate ex hoc omnes: Hoc est enim Corpus meum. Simili modo posteaquam cœnatum est, accepit, & hunc præclarum Calicem in sanctas, ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens benedixit, dedit discipulis suis; dicens: accipite, & bibite ex eo omnes: Hic est enim Calix Sanguinis mei novi, & æterni Testamenti mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescumque feceritis in mei memoriam facietis.

Quod intermissimus: *qui pridie quam pateretur*; hoc est pridie quam ipse passus esset pro nobis, voluit tradere discipulis suis corpus, & sanguinem sui, mysterium, ut illi traderent nobis. Quis unquam crederet; quod panis in carnem potuiset converti in sanguinem vinum, nisi ipse Salvator diceret, qui panem, & vinum creavit, & omnia ex nihilo fecit? Facilius est aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo creare. Ipse Salvator voluit corpus humanum suscipere, & hominem Deo conjungere, ut unus fieret mediator Dei, & Hominum homo Christus Jesus: ipse voluit per nos panem, & vinum offerri sibi, & ab ipso divinitus consecrari, & fidelem populum credere verum esse mysterium, quod & ipse tradidit discipulis suis, dicens: *accipite, & manducate ex hoc omnes.* Et quando oculos ad cœlum levavit, & Patri gratias egit, nos docuit, quod nos Patri semper supplicare debemus, ut ille tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur.

Et cum diceret: *hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis*, jussit nos illius passionis memores esse, quantaque pro nobis sustinuit. Omni tempore memores esse debemus quando hoc sacramentum celebramus, & ejus misericordiæ, non nostri bonitate fiduciam dare. *Unde & memores sumus Domine nos tui servi, sed & plebs tua sancta Christi filii tui Domini nostri.* Memores nos esse Sacerdotes profitemur, atque plebem memores esse testamur Christi filii tui Domini nostri. Ideo Sacerdotes fideliter memores esse debent, quia ipsi Missam celebrant, quia stulta postulatio est si potulans nescit quod postulat. Plebs sancta ideo meminisci (1) debet, quia Christus non solum pro Sacerdotibus passus est, sed & pro plebe sancta; ideo dicitur, quia fide, ac baptismo Christi percepto sanctificata est.

Modo indicant, unde (*) meminisci debent: id est: *tam beatæ passionis necnon & ab inferis resurrectionis, necnon & in cœlo gloriosæ ascensionis.* Christi filii tui passionis memores esse debemus, quia pati dignatus est pro nobis. *Resurrectionis ab inferis*, per resurrectionem ejus liberatæ sunt. *Gloriosæ ascensionis* ejus memorare debemus, quia corpus humanum quod assumpserat junctum divinitati sine ullius adjutorio propria majestate portavit in cœlum. Ideo diximus. *Sine ullius adjutorio*, ut intelligatur, quod non hominum, nec angelorum, nec ullius creaturæ vehiculo eum ascendisse in cœlum; sed à Patre majestatis elevatus est, de quo ipse dixit in Evangelio: *Ego & Pater unum sumus.*

Offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis, ac datis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam; panem sanctum vitæ æternæ, & Calicem salutis perpetuæ. Domine omnium memores supradictarum bonitatum tuarum, offerimus tuæ majestati *hostiam puram*, hoc est: de corpore puro, quia purum est corpus tuum, quod de hoc pane fieri credimus. *Hostiam sanctam*, quia tu sanctificasti corpus tuum, quando hominem in Deum assumpsisti, & nunc sanctifica hunc panem, ut corpus tuum fiat. *Hostiam immaculatam*, quia tu sine macula peccati passus es pro nobis.

Panem sanctum vitæ æternæ, quia tu panis vivus es, qui de cœlo descendisti, & corpus tuum in hoc pane à te sanctificato nos aci-

(1—*) Meminisci non est latinum.

cipere voluisti, & per Calicem passionis tuæ nos sanguinem tuum sumere voluisti, tu sanctifica hanc hostiam, ut nobis corpus tuum, & sanguis tuus fiat. *Supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris.* Hoc deprecamur, ut Pater sanctus supra bona à nobis oblata pio & blando vultu, & claro dignetur respicere, id est, videre, & accepta habere. *Sicut accepta habere dignatus est munera pueri tui Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Accepta habuit Dominus munera Abel, quia quidquid optimum invenit obtulit Domino; & nos justa munera, & munda Deo mundo corde offerre debemus. Abraham proprio filio suo Isaac non pepercit, sed obediens jussioni Domini offerre eum voluit.

Melchisedech primus Sacerdos Domino panem, & vinum obtulit, & ideo scriptum est in Psalmo: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Quia sicut Melchisedech panem, & vinum, ita et Christus in passione sua corpus & sanguinem suum obtulit Deo patri pro nobis, & in pane, & vino passionis suæ mysterium nos imitari voluit, quando discipulis suis dans panem, ac Calicem, dixit: *hoc est corpus meum; & hic est Calix sanguinis mei.* Et nos supplicare debemus, ut sicut supradictorum Patrum accepta Deo fuerunt munera, ita fiant & nostra.

Supplices te rogamus omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ. Humiliter postulamus, ut munera nostra super hoc altare, quod videri potest oblata, Pater cœlestis jubeat per manus sancti Angeli sui perferri in illud altum altare ante divinam majestatem suam, quod oculis nostris videre non possumus, quia corporale non est, sed spiritale. Et sicut nos divinam majestatem Patris investigare non possumus, ita nec ea, quæ in conspectu ejus sunt debemus investigare, sed potius credere; *ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filii tui corpus, & sanguinem sumpserimus omni benedictione cœlesti, & gratia repleamur per Christum Dominum nostrum.* Orare debemus Patrem cœlestem, ut omnis, qui ex ipsius altaris, supra quod nos offerimus Deo Patri in commemorationem filii sui Domini nostri Jesu Christi & sanguinem prædicti filii sumpserimus, omnem benedictionem cœlestem accipere mereamur per Christum Dominum nostrum.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam, & societatem donare digneris cum sanctis Apostolis, & martyribus, & omnibus sanctis. Hæc omnia sacrificia ideo sunt oblata, tàm à Sacerdote, quàm à Populo, ut omnipotens Deus peccata nostra non reputet, sed cum sanctis suis nobis portionem tribuat. *Intra quorum nos consortium non est meis meritis, sed veniæ, quas largiri, admitit.* Hoc rogamus, ut ipse qui dixit: In quacumque die peccator conversus fuerit, & pœnitentiam egerit, omnia peccata ejus in oblivione erunt coram me. Non retritutionem peccatorum æstimet, sed ipse veniæ largitor, ut intra Sanctorum societatem nos mitat per Christum Dominum nostrum.

Per quem omnia hæc dona ille creavit, ipse sanctificet, & benedicat, & prosit nobis, ut per Christum, per quem facta sunt, & in Christo in quo facta sunt omnia, & cum quo facta sunt omnia, qui coæternus est Patri semper gratias referamus Patri per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Præceptis salutaribus moniti divinis.* Christi præceptis, quæ salute sunt plena, quia ipse est salus æterna, sumus admoniti, & jussi, & divina institutione formati; idem formam, & exemplum à Christo Domino nostro accepimus, & ausi sumus orare, sicut ille docuit discipulos suos: Et Patrem nostrum credimus, qui nos creavit, & dicimus.

Pater noster, qui es in cœlis: Christus dixit post resurrectionem suam: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.* Aliter dixit Patrem suum, aliter Patrem nostrum. Patrem suum, quia proprius filius est Patris ex substantia Patris ante omnia sæcula genitus, Patri coæternus. Pater noster ideo est, quia nos creavit in tempore, & nos filii sumus adoptivi, & hereditatem cœlestem Patris nostri cœlestis possidere debemus, si operibus implemus, quia perceptionem fidei spopondimus. Cœlum à celando dicitur, eo quod celat divina secreta. Aliter cœlum à celsitudine dicitur, eo quod altius est rebus terrenis. Nos autem ideo dicimus *Pater noster qui es in cœlis,* ut credere ostendamus in Patrem cœlestem; & sicut filii præcepta Patris sui implere cupiunt; ita & nos ipsius præcepta implere, & ad cœlum semper tendere desideremus.

Sanctificetur nomen tuum, hoc est, ut nos digni sumus nomen sanctum ejus tenere in cordibus nostris, ut sicut sancti Angeli, qui in cœlo sunt sciunt, & intelligunt sanctitatem nominis sui, ita & nos qui in terra sumus,

mus, ipso adjuvante, mereamur sanctitatem ejus cognoscere: ut sicut in cœlo, ita & in terra sit nomen ejus sanctificatum. *Adveniat regnum tuum.* Hoc est: ut nos regnum, & potentiam ejus mereamur cognoscere, & ut jam propter nostra peccata Diabolus non regnet super nos, sed ipsius regnum adveniat, sicut in Evangelio scriptum est: *Regnum Dei intra vos est.*

Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Hoc est, ut ejus voluntatem sicut illi qui in cœlo sunt, faciunt; ita nos qui in terra sumus faciamus. Terra à terendo dicitur, eo quod pedibus teritur. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Panis apud Græcos in nostra lingua *omnis* interpretatur. Et nos oramus, ut omnipotens Pater omnes victus spiritualem, ac corporalem nobis largiri dignetur omni tempore. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Nihil enim injustum facit qui sibi debenti debitum requirit, sed si omnipotens Deus à nobis omnia debita nostra requirit, nullus sine dubio invenitur liber; & ideo nos debemus debitoribus nostris debita dimittere, ut nobis omnipotens nostra dimittat, quia ipse dixit: *Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec pater vester cœlestis remittet vobis peccata vestra*, & alibi. *Auferuntur de regno ejus omnia scandala*; & item sacrificium non recipitur, si illud scandalo offertur: Sed ante Altare dimitti jubetur, usque dum reconcilietur fratri suo, & tunc offerri mundo corde.

Et ne nos inducas in tentationem. Hoc est: ne intremus in illam tentationem, in qua Diabolus nos tentat, & ei consentiamus; sed Dominus ipse nos defendat, ne inducamur in tentationem diabolicam, quia si Dominus nos dimittit, statim introducimur in laqueum Diaboli, & ideo postulamus, ut ipse nos liberet à malo: hoc est ab omni impugnatione diabolica. *Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis præteritis, præsentibus, & futuris*, hoc postulamus, ut ipse nos ab omnibus malis liberet, qui nos mundos, & bonos creavit, in quo nullum est malum. Præterita sunt quæ jam ante peccantes commissimus, & ideo flagella sustinemus. Futura sunt, quæ adhuc Diabolo suggerente venire possunt; & ideo oramus, ut ab omnibus liberemur, quia ante conspectum Dei nulla sunt præterita, nec futura, sed omnia sunt præsentia.

Intercedente pro nobis beata, & gloriosa semper Virgine Dei Genitrice Maria, & beatis Apostolis Petro, & Paulo, atque Andræa. Invocamus nobis in adjutorium Genitricem Dei, quæ virgo fuit ante partum, virgo in partu, virgo post partum. Et beatos Apostolos, qui nobis mysteria celebranda tradiderunt, & intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus. De præteritis, ac præsentibus veniam promereri, nec de futuris cautelam, nisi nobis eorum oratione donetur. Jam oravimus ut liberemur à malis, nunc oremus, ut prædictis sanctis intervenientibus ipse donet pacem propitius in diebus nostris qui potens est à malo liberare.

Pacem à tentatione Diaboli, ne inducemur in eam; pacem à malis hominibus, ne patiamur flagella eorum. *Ut ope misericordiæ tuæ adjuti.* Hoc est, ut à peccatis nostris, ut Dei adjutorio adjuti: *A peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi.* Hoc est, à peccatis nostris dimissis in præsenti sæculo non perturbemur iterum peccantes, nec in die judicii æternam perturbationem patiamur. *Pax Domini sit semper vobiscum.* Christus est pax æterna, qui nos reconciliavit Patri per passionem suam, ne propter peccatum primi hominis in inferno detineremur: hoc orat Sacerdos, ut illa pax cum populo permaneat, & omnes concordes faciat, ut pacifice cum Christo mereamur in cœlo regnare.

Et ideo tunc facimus pacem antequam corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi in corpora nostra suscipiamus, quia sine concordia digni non sumus sanctam communionem accipere. Quia munera, si discordiam habemus cum proximis nostris, antequam reconciliemur, à Domino non recipiuntur. Tunc orat Clerus, cantando: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi miserere nobis.* Agnus dicitur propter innocentiam, quia nulli hominum, vel bestiarum nocet: & dum ad victimam ducitur, occidentem se non lædit, sed occisorem suum post occisionem suam reficit. Ita & Christus nullum læsit, sicut Apostolus dicit. *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Sed post passionem suam conversos persecutores suos multos per sanctam communionem corporis & sanguinis sui reficit, & credentes facit. Ipse tulit peccatum mundi, quando veniam peccatorum nobis dedit.

Quia ante passionem ejus Justi, & Peccatores in Infernum descenderunt, & in Veteri Testamento remissionem peccatorum nusquam legimus. Christus vero per pœnitentiam non solum remissionem peccatorum,

sed

sed etiam gaudium nobis promissit angelicum, dicens: *Gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Ipsum Christum, qui est Agnus Dei innocens, qui passus est pro salute mundi, petimus, ut misereatur nostri dicentes: *Miserere nobis.* Nam & Agnus in Veteri Testamento pro peccatis populi offerebatur; & in Novo Testamento Christus semetipsum obtulit Deo Patri, ut genus humanum per passionem suam liberaret à peccato; & ideo *Agnus Dei* tunc cantatur, quando Corpus, & Sanguis Christi percipitur: ut omnes credamus, quia ipsius Agni Corpus, & Sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi tulit moriendo, & vitam æternam nobis donavit resurgendo Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre in unitate Spiritus Sancti vivit, & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Et post Missam finitam dicit Diaconus: *Ite, Missa est*: Diaconus *grecè* Minister *latinè* dicitur. Ille nuntiat populo, quod finitæ sunt præces, quia nullus antea exire debet de Ecclesia, quam nuntiatum sit de Ministro. Et omnes respondeant: *Deo Gratias.*

IN TRANSLATIONE SANCTI ISIDORI *EPISCOPI, ET CONFESSORIS.*

LECTIO PRIMA. (1)

ANNO igitur septuagessimo quinto post transitum Gloriosissimi Præsulis Isidori omnis gens Gothorum occulto Dei judicio gentili gladio ferienda, est tradita. Transmarini namque Saraceni mare illud, quod Hispalensi urbi alludit transfretantes, primo eandem cœperunt: Deinde Bæticam, & Lusitaniam Provinciam occupaverunt. Quibus Rudericus Rex aggregato exercitu Gothorum armatus occurrit. Sed quia præfatus rex neglecta religione divina vitiorum se dominio mancipaverat, protinus in fugam versus, & omnis exercitus fere ad internectionem usque gladio deletus est. Saraceni deinceps longe, lateque vagantes innumeras, horridasque cedes perpetrarunt. Qui quantas cedes, quantasque strages nostrorum dederint testantur eversa castra, & antiquarum urbium diruta mœnia.

LECTIO II.

EA tempestate omnis Hispania luxit Monasteria in se eversa, Episcopia destructa, libros sacræ legis combustos, Thesauros Ecclesiarum direptos, omnes Incolas ferro, flamma, fame consumptos. Tandem pietas illa quæ non est solita eos quos corripit ad internectionem usque delere, sed flagellando misericorditer corrigere, animos Pelagii cujusdam, qui regia traduce extitit oriundus corroboravit, & contra Saracenos loco, qui dicitur *Cova Sanctæ Mariæ* rebellando, eis bellum indixit. Qualiter autem in conflictu illo divina manus pro nostris pugnaverit, hoc potest adverti, quod armorum spicula à Saracenis missa in eos ipsos vis divina retorserit. Quare rupes quædam Dei nutu præcisa corruit, & ex Saracenis non minimam multitudinem opprimendo extinxit. Quod si quis ad plenius voluerit noscere, lugubrem historiam temporum illorum studeat legere.

LECTIO III.

ILLO ex tempore rursus gloria, & regnum Gothicæ gentis sensim, atque paulatim cœpit veluti virgultum ex rediviva radice pullulare, & industria regum, qui regali stemate progeniti apicem regni nobiliter gubernabant, singulis momentis succrescere. Fuere namque armis, & viribus famosi consilio clari, misericordia, atque justitia præcipui, religioni dediti. Qui etiam Episcopia innovarunt, Basilicas fundaverunt, & Thesauris ditarunt auro, & gemmis, librisque ornarunt, ac pro viribus christiani nominis gloriam dilataverunt. Ex quorum illustri prosapia emersit vir clarissimus Ferdinandus Sancii Regis filius: Qui, ut sceptra Regni possedit, non est nostra intentio evolvere, sed quanta, & quam crebram perniciem Saracenis intulerit. Hic inter reliqua pietatis opera, quæ religiose gessit petiit à Benadab Hispalen-

(1) Istæ Lectiones, ad litteram desumptæ sunt, ex actis translationis S. Isidori, impressis in tom. 9. Hispaniæ Sacræ, pag. 370.

lensis urbis Rege, quatenus sibi corpus beatissimæ Justæ virginis, quod in eadem urbe quiescit, concederet, ut eam ad Legionensem urbem transferret. Petitionibus cujus, ut voluit, ascensum præbuit, & ei se daturum repromissit.

LECTIO IV.

QUA sponsione accepta, convocavit rex Ferdinandus venerabilem Albitum Legionensis urbis Episcopum, & reverendum virum Ordonicum Asturicensem Episcopum, simulque Munionem Comitem cum manu militum, & eos ad deferendum supradictæ virginis corpus Hispalim missit. Qui venientes, causam suæ legationis regi Benadab patefecerunt. Quibus ille ait: scio plane me Domino vestro, quod dicitis promississe: sed nec ego, neque aliquis ex nostris tale corpus, quod quæritis, ostendit. Vos ipsi quærite, & inventum tolite, abiteque. Cæterum delitescendo an vere barbarus nostræ legationi ista dixerit, parum comperimus. Sed plerumque humanæ voluntates, ut sunt vehementes, ita & mobiles. Quod audiens egregius Albitus Episcopus socios secreto affatur, sic dicens: ut cernimus, fratres, nisi divina miseratio labori nostri itineris subveniat frustrati recedemus. Necessarium itaque videtur, ut à Deo, cui nihil imposibile est, opem quærentes hoc triduo jejuniis, & orationibus insistamus, quatenus divina majestas occultum nobis sancti corporis thesaurum, revelare dignetur. Placuit cunctis exortatio Præsulis, ut triduanum illud præcibus perageretur. Jamque die tertia emesso (1) Olimpo Sol occubuerat, cum justa superveniente nocte venerabilis Præsul Albitus pervigil orationi insistebat.

LECTIO V.

INterea dum sella residens fessa membra paulisper sustentaret, atque secum, nescio, quid de psalmis recitans præ nimio vigiliarum labore somno opprimeretur, apparuit ei quidam vir veneranda canitie comptus Pontificali infula amictus, eumque tali voce alloquens, ait: scio quidem te cum sociis tuis ad hoc venisse, ut corpus beatissimæ virginis Justæ hinc transferentes vobiscum ducatis. Sed quoniam non est divinæ voluntatis, ut hæc Civitas abscesu hujus virginis desoletur immensa Dei pietas vos remittere vacuos non patiens, corpus meum donatum est vobis, quod tollentes ad propria remeate. Quem, cum Reverendus Vir interrogaret, quis esset qui talia sibi injungeret, ait: ego sum Hispaniarum Doctor hujusque urbis Antistes Isidorus. Quare hæc dicens, ab oculis cernentis evanuit.

LECTIO VI.

VIgilans autem Præsul cœpit visioni congratulari, ac Dominum attentius exorare, deprecans, ur si ex Deo esset hæc visio, iterum, ac tertio plenius innotesceret. Taliter orans rursus obdormivit, & ecce idem vir in eodem habitu non disimilia, quam prius verba perorans rursum evanuit. Spergefactus iterum Pontifex alacrius etiam visionis admonitionem à Domino implorabat. Qui, dum enixius Deum exoraret, tertio somno corripitur. Tunc vir supradictus veluti semel, & secundo ei apparens quæ ante dixerat, tertio replicavit, atque virga, quam manu tenebat terræ solum ter percutiens, locum in quo sanctus thesaurus latitabat, ostendit, dicens: *hic, hic, hic meum invenies corpus.* Quare ne putes te phantasmate deludi: hoc erit tibi signum mei veridici sermonis, quod mox ut meum corpus super terram eductum fuerit, molestia corporis corripieris, quam finis vitæ subsequens exutus hoc mortali corpore ad nos cum corona justitiæ pervenies. Qui postquam loquendi finem fecit visio ablata est.

LECTIO VII.

SUrgens ergo Præsul à somno certus de tanta vissione, sed lætior de sua vocatione, facto jam mane, sic socios hortatur, dicens: opportet nos dilectissimi, omnipotentiam summi Patris divinam pronis mentibus adorare; qui nos sua gratia præcedere est dignatus, & mercedem nostri itineris frustrari non est passus. Divino etenim nutu prohibemur membra beatæ, ac Deo dicatæ Virginis Justæ hinc abstrahere, sed non minora defferemus dona, dum corpus beatissimi Isidori, qui in hac urbe sacerdotii potitus est infula; & totam Hispaniam opere suo decoravit, & verbo delaturi sumus. Quare hæc dicens, ordinem vissionis ejus seriatim patefecit. Quod audientes, immensas Deo gratias referendo, regem Saracenorum simul adeunt, eique universa ordine pandunt. Expavit barbarus, & licet infidelis, virtutem tamen Domini admirans, dixit eis. Quare si Isidorum vobis tribuo, cum quo hic remanebo? Cæterum tantæ authoritatis viros spernere non audens, dat licentiam con-

(1) Forte: è *medio.*

confessoris membra inquirere. Stupenda loquuntur ab iis tamen qui interfuere prolata; siquidem sepulcrum beati corporis dum quæreretur, vestigium virgæ, cum qua sanctus confessor trina percussione locum monumenti monstraverat in ipso terræ solo inventum est. Quo detecto, tanta odoris fragrantia emmanavit, ut capillos capitis, & barbæ omnium, qui aderant veluti nebula, nectareoque balsami rore perfunderet. Corpus autem beatum ligneo vasculo ex Junipero facto, erat obtectum: statimque, ut reseratum est, venerabilem virum Albitum Episcopum ægritudo corripit, ac septimo die, accepta pœnitentia angelicis manibus, ut vera fides credit, spiritum tradidit.

LECTIO VIII.

ORdonius autem Astoricensis Episcopus, & omnis exercitus accepta gleba beati Isidori, & corpore Legionensis Præsulis jam ad regem Ferdinandum remeare festinabant. Quare ecce rex Saracenorum supradictus Benabet coronam miro opere contextam super sarcophagum beati confessoris jactavit, atque ex immo pectore magna emmitens suspiria, dixit: en ab hinc Isidore vir venerande recedis; ipse tamen nosti tua qualiter, & mea res est. Hæc ab illis sunt nota, qui præsentialiter se audisse, testati sunt. Legati vero cum tanto dono cœlitus misso iter arripientes, ad propria sunt reversi. In redditu quorum gloriosissimus rex Ferdinandus magnum exhibuit apparatum. Qui licet de obitu Legionensis Episcopi contristaretur, tamen in adventu beatissimi confessoris Isidori ambitiosam exhibuit pompam. Cujus sanctum corpus in Basilica beati Joannis Baptistæ, quam idem serenissimus rex, ut paulò memini, legione noviter fabricaverat, reposuit. Albitus autem venerandus Antistes in Ecclesia Beatæ Mariæ, cui præfuerat, Deo annuente, habet sepulcrum.

LECTIO IX.

IGitur post annos cccc. obitus sui ab Hispalensium civitate translatum est corpus beatissimi Isidori confessoris Christi, atque in urbe Legionensi cum digno honore conditum est, aggregatis etenim totius regni sui nobilibus Episcopis & Abbatibus præfatam Ecclesiam rex in honore beati confessoris consecrari fecit anno Dominicæ Incarnationis millesimo octogesimo primo kalendis januarii. Cæterum cum tanta devotione in festivitate illa rex gloriosissimus ob reverentiam sancti Antistitis humilitate deditus fuisse perhibetur, ut cum ad convivium ventum fuerat, religiosis quibusque viris delicatos cibos, deposito regali supercilio viæ famulorum, propriis manibus apponeret. Regina quoque Sancia cum filiis, & filiabus suis reliquæ multitudini omne obsequium humiliter exhibet. In eo autem loco, quo beati corporis reliquiæ à fideli populo venerantur, tanta, & talia miracula Dominus noster ad honorem & gloriam nominis sui dignatus est ostendere, quod si aliquis peritus ea membranis traderet, non minima librorum volumina conficeret.

QUÆSTIONUM SANCTI ISIDORI IN LEVITICUM

CAPUT XVII. (*)

Editio regia. part. 2. pag. 184.

... sanctificationis participes.

CAPUT XVII.

De Cæteris cærimoniis.

SED neque panes alienigenæ offerantur Domino, id est, doctrina hæreticorum, vel studia superstitiosa secularium litterarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & rejicitur hujusmodi sacrificium ab Ecclesia Catholica.

Codex Albornotianus.

... sanctificationis participes. Sed neque panis (1) alienigenæ offertur Domino, & doctrinæ hæreticorum, vel studia superstitiosa secularium litterarum, quæ quia extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & rejicitur hujusmodi sacrificium ab Ecclesia Catholica. ¶ Nunc vero jam de quibusdam cærimoniis quid spiritaliter in his habeatur dicendum est. De quibus etiam, & judæi scrupulosissime quærunt, dicentes: cur eas christiani non student observare, cum Christus venerit non legem solvere, sed adimplere? (a) Quæritur ergo cur jam non circumcidatur carne

christianus, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere. Respondeo (2) breviter: ideo jam non circumciditur christianus, quia id quod eadem circumcisione prophetabatur, jam

Christus implevit. Expoliatio enim carnalis generationis, quæ in illo facto figurabatur, jam Christi resurrectione adimpleta est: & quod (3) in nostra resurrectione futurum est, Sacramento Baptismi commendatur. Si enim judæi resurrectione Domini justificarentur, cujus resurrectionis iterum, post diem tamen sabbati, hoc est, post septimum, octavus fuit, profecto spoliarentur carnali velamento mortalium desideriorum, & cordis circumcisione gaudentes, adumbratam figuratamque non jam in carne exprimerent. Cum quæritur sabbati otium cur non observent (4) christiani, si Christus non venit legem solvere, sed adimplere. (5) Immo, & id propterea non observat christianus, quia quod ea figura prophetabatur, jam Christus implevit: in illo quippe habemus sabbatum, qui dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos* (6) *reficiam.*

ciam. Tollite (7) *i. m. s. v. & d. a. me. q. m. s. & hu. c. & i. r. a. v.* Cessationem ergo sabbatorum jam quidem supervacue ducimus observare, ex quo spes revelata est nostræ quietis æternæ. (**) Cum quæritur, quare non observet differentiam ciborum, quæ in lege præcipitur, si Christus n. v. l. s. s. adi. Respondetur, immo [✠] propterea non observat eam christianus, quia quod (8) in illius figuris prophetabatur, Christus implevit, non admittens ad corpus suum (quod corpus in sanctis suis in vitam æternam prædestinavit) quicquid per illa animalia in moribus hominum significatum est. Cum quæritur quare christianus non, animalibus immolatis, carnis & sanguinis sacrificium offerat Deo, si Christus n. v. l. s. s. adi. Respondetur, immo prop-

(*) Transcripsit ex Albornotiano Codice D. Petrus de Castro Bononiensis Colegii S. Clementis Alumnus. Excusimus Apographum R. P. M. Fr. Henrici FLOREZ, nobis liberalissime communicatum. (1) Isidorus: *panes alienigenæ offeruntur, &c.* (a) Hæc ad verbum ex Augustino contra Faustum lib. 19. cap. 9. (2) Isidorus. *Respondetur ideo.* (3) Aug. *Quod in nostra resurrectione futurum Sacramento Baptismi commendatur.* (4) Isidorus: *observet christianus.* (5) Aug. *Respondeo, immo id.* (6) Vos *in principio lineæ, sed alia manu.* (7) Id est, quod Matth. 11. v. 29. dicitur: *Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* (**) August. ibidem cap. 10. (✠) *A verbo* propterea *usque ad* aliud, *in quo reperietur hæc* ✠ *quadam linea inter utramque columnam posita cum his verbis:* non inveni in originali Isidori, *denotat talia Isidori non esse.* (8) Aug. *Quod illis figuris.*

propterea magis hæc christianus jam offerre non debet, quia ea quæ talibus rerum figuris illi prophetabant, immolatione carnis & sanguinis sui Christus implevit. Nam de sacrificiis eorumdem animalium quis nostrum nesciat, magis ea perverso populo congruenter imposita, quam Deo desideranter oblata? Sed tamen in his figuræ nostræ fuerunt, quia nostra emundatio, & Dei propitiatio (1) —• nulla est sine sanguine. Sed illarum figurarum veritas fuit Christus. Respondetur, immo propterea ✠] magis non observat christianus hæc, quia quod illa figura prophetabatur, expurgato veteris vitæ fermento, novam vitam demonstrans implevit Christus. Quapropter non manducare azima per statutos septem dies tempore Veteris Testamenti, peccatum fuit; tempore autem Novi Testamenti, non est peccatum. Sed in spe futuri seculi, quem habemus à Christo, qui & animam (2) induens justitiam (3) & corpus nostrum induens immortalitate, totos nos innovat, credere aliquid ex veteris corruptionis necessitate, atque indigentia nos passuros, vel acturos, semper peccatum est, quamdiu volvuntur isti septem dies, quibus peragitur tempus. Sed hoc Veteris Testamenti temporibus in figura occultatum, à quibusdam sanctis intelligebatur; tempore autem Novi Testamenti in manifestatione revelatum, populis prædicatur. Unde Scriptura (4) tunc erat præceptum, nunc testimonium. Cum quæritur, cur (5) de sanguine agni christianus pascha non celebrat, si Christus n. v. l. s. s. adi. Respondetur, immo christianus jam sic pascha non celebrat, quia quod illa figura prophetabatur, agnus immaculatus sua passione Christus implevit. Cum quæritur, quam ob causam neomenias in lege mandatas non celebrat christianus, si Christus n. v. l. s. s. adi. Respondetur, immo jam propterea christianus istas non celebrat, quia propter quid prænuntiandum celebrabantur, Christus implevit. Celebratio enim novæ lunæ prænuntiabat novam creaturam, de qua dicit Apostolus: Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, & facta sunt omnia nova. Cum quæritur, cur illa singularum quarumque immunditiarum baptismata, quæ in lege præcipiuntur, non observet christianus si legem Christus n. v. s. s. adi. Respondetur, inde potius hæc non observat christianus, quia futurorum figura erant, quam Christus implevit. Venit enim consepelire nos sibi per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit à mortuis, sic & nos in novitate vitæ ambulemus. Cum quæritur, qua causa scænopegia non sit sollemnitas christianorum, si lex à Christo adimpleta est, non soluta. Respondetur, Tabernaculum Dei fideles esse, in quibus caritate sociatis, & quemadmodum (6) compactis habitare dignatur. Et ideo magis illud non observari à christianis, quia jam Christus in Ecclesia sua, quod illa figura prophetica (7) promittebat, implevit. Scænopegiam non celebrare, aliquando peccatum fuit, nunc non est peccatum: Tabernaculum autem Dei, quod est Ecclesia, non compaginari, semper peccatum est: sed quod tunc agebatur sub præcepto figuratur, (8) nunc legitur in testimonio revelato. Nam & illud quod tunc factum est, non diceretur tabernaculum testimonii, nisi alicujus (9) civitatis, quæ suo tempore declaranda erat, quamdam congruentiam adtestaretur. Cum quæritur, quæ causæ essent, septimum annum remissionis, sive Jobeleum non observari, in quo canebant tubæ, & revertebantur omnes ad antiquam possessionem. Respondetur, Jobelei figuram æternæ beatitudinis requiem significare. Sicut enim (*) dies septimus feriatus esse præcipitur, ut æterna per eum requies designetur; sic in Jobeleo, qui in annorum curriculo septenario numero septies replicato, & monade addita, in quinquagenarium ducitur, perpetuæ beatitudinis secura requies intimatur. Quando in voce Archangeli novissima clangente tuba resurgentibus cunctis, revertitur omnis (10) ad antiquam possessionem carnis. (11) Tunc revertitur ad antiquam terram carnis suæ in qua inhabitavit. Tunc Abel ad terram suam de qua ejectus est à (12) Cain. Tunc Noe Abraham, Isaac, & Jacob, sed & omnes animæ mortalium tunc recipient corpora sua, à quibus exierunt, ut possideant ea in æternum. (*) Explicit liber Leviticus. Incipit lib. Numeri.

(1) *Hoc signo —• in laterali margine exteriori notantur sequentia*: Propitiatio nobis in sanguine nulla est, secundum figuram illam veritatis Christus est, cujus sanguine redempti sumus. Cum quæritur cur azima non observet Christianus, si non venit Christus legem solvere, sed adimplere. (✠) *Hucusque linea supradicta.* (2) Isidorus: *nostram.* (3) Idem: *justitia.* (4) Isidorus: *ipsa.* (5) Isidorus: *cur de carne agni christianus pascha non celebret.* (6) Isidorus: *quodammodo.* (7) Isidorus: *prophetice.* (8) Isidorus: *figurato.* (9) Isidorus: *alicui veritati.* (*) Gregor. Moral. lib. 35. cap. 8. num. 16. (10) Isidorus: *ad omnes antiqua possessio carnis.* (11) Isidorus: *tunc revertetur Adam ad antiquam*; (12) Isidorus: *per Cain.* (*) Rubrica.

SANCTI ISIDORI
EULOGIUM (*)
IN LAUDEM HISPANIÆ.

OMnium terrarum, quæ (1) sunt ab occiduo usque ad Indos, pulcherrima es, ò sacra semperque felix Principum (2) gentiumque mater (3) Spania. Jure Tu nunc omnium regina Provinciarium: à qua non Occasus tantùm, sed etiam Oriens lumina mutuat. Tu decus atque ornamentum orbis, inlustrior portio terræ: in qua gaudet (4) multum, ac largiter floret Geticæ gentis gloriosa fœcunditas. Meritò te omnium ubertate gignentium indulgentior natura ditavit. Tu baccis opima, uvis proflua, messibus læta, (5) segete vestiris, oleis inumbraris, vite prætexeris. Tu florulenta campis, montibus frondua, (6) piscosa littoribus. Tu sub mundi plaga gratissima sita, nec æstivo solis ardore torreris, nec glaciali rigore tabescis, sed temperata Cæli Zona præcincta Zephyris felicibus enutriris. Quidquid enim arva fœcundum, quidquid metalla pretiosum, quidquid animantia pulchrum & utile ferunt, parturis. Nec illis amnibus posthabenda, quos clara speciosorum Græcorum (7) fama nobilitat. Tibi cedet Alpheus equis, Clitumnus armentis: quamquam volucres per spatia (8) quadrigas Olympicis (9) sacer palmis Alpheus exerceat, & ingentes Clitumnus juvencos Capitolinis olim immolaverit victimis. Tu nec Ethruriæ (10) saltus uberior pabulorum requiris: nec lucos Molorchi (11) palmarum plena miraris, nec equorum cursu tuorum Eleis curribus invidebis. (12) Tu superfusis (13) fœcunda fluminibus, Tu aurifluis fulva torrentibus. Tibi (14) fons equi genitor. Tibi vellera indigenis fucata conchyliis (15) ad rubores Tyrios inardescunt. Tibi fulgurans inter obscura penitorum montium lapis jubare contiguo vicini (16) solis accenditur. Alumnis igitur & gemmis dives & purpuris, rectoribus (17) pariter & dotibus Imperiorum (18) fertilis: sic opulenta es principibus ornandis, ut (19) beata pariendis. (20) Jure itaque Te jam pridem aurea Roma caput gentium concupivit, & licet (21) Te sibimet eadem Romulea (22) virtus primùm victrix sponderit (23), denuò tamen Gothorum florentissima gens (24) post multiplices in orbe (25) victorias certatim rapuit & amavit, fruiturque hactenus inter regias (26) infulas, & opes largas, imperii felicitate secura.

VE-

(*) Præponitur Historiæ Gothorum Præfationis instar in Cod. ms. Collegii Claromontani, necnon in Codice Gothico Legionensi. Excussimus editionem ejusdem in Tomo IX. *Hispaniæ Sacræ*, cum lection. variant. à Cl. *Florezio* adjectis.
(1) Asi Grocio. Labbe *quaqua.* (2) El Cod. Legionense añade *que.* (3) Cod. Leg. *gentium Spania.* (4) Asi Labbe: Grocio *& multum floret.* (5) Labbe *late.* (6) Cod. Leg. *frondea.* (7) El Cod. Leg. y Labbe *gregum.* (8) Cod. Leg. *phisea.* (9) Grocio *olim Pisis.* = Cod. Leg. *Olmphicis Alfeus exerceat.* (10) Cod. Leg. *Esurie.* (11) Cod. Leg. *lacus Molocri.* (12) Cod. Leg. *invideris*: Falta en L. este periodo. (13) Cod. Leg. *super fluis.* (14) Cod. Leg. *Tu.* (15) Cod. Leg. *Coccineis.* (16) Cod. Leg. *vicinis* (17) G. *rectoribusque.* (18) Cod. Leg. *Impiorum.* (19) Cod. Leg. *ac.* (20) G. *pariendi.* (21) Cod. Leg. *licet &.* (22) L. *Romula.* (23) Asi el Cod. Leg. L. *victus spoponderit* G. *desponderit*, y al margen, *victam possederit.* (24) Cod. Leg. *irtus.* (25) Cod. Leg. *urbe.* (26) L. *inter regna, insulas.*

VETUSTISSIMI VERSUS
QUI OLIM IN BIBLIOTHECA
SANCTI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
LEGEBANTUR. (*)

Isidori Spalensis Episcopi extant versus tituli Bibliothecæ.

SUNT heic plura sacra; sunt heic mundalia plura,
  Ex his, si qua placent carmina, tolle, lege.
Prata vides plena spinis, & copia floris;
  Si non vis spinas sumere, sume rosas.
Heic gemmæ radiant veneranda volumina legis,
  Condita sunt pariter heic nova cum veteri.

ORIGENES.

Ille Origenis ego Doctor verissimus olim, (1)
  Præreptus subito lingua nocente fui.
Condere, si credis, studui tot millia libros,
  Quot legio missos ducit in arma viros.
Nulla meos umquam tetigit blasphemia sensus,
  Sed vigil, & prudens tutus ab hoste fui.
Sola mihi casum Periarchum dicta dederunt,
  His me conjectum impia tela premunt.

HILARIUS.

Gallia me genitum, me Pictavis ore tonanti
  Doctorem Hilarium misit alumna suum.

AMBROSIUS.

Ambrosius Doctor signis insignis, & Hymnis,
  Enitet heic titulis, enitet eloquiis.

AUGUSTINUS.

Mentitur, qui te totum legisse fatetur,
  Aut quis cuncta tua Lector habere potest?
Namque voluminibus mille Augustine refulges;
  Testantur libri, quod loquor ipse, tui.

Quam-

(*) *Ex Muratori Tom. 2.* Anecdotorum *pag.* 208. (1) *Ponense otros dos versos que aqui faltan, en el titulo de* Origenes, *que luego se dará.*

Quamvis multorum placeant volumina libris,
Si Augustinus adest, sufficit ipse tibi.

HIERONYMUS.

Hieronyme Interpres variis doctissime linguis
. . . .
Te Bethlem celebrat, totus te personat orbis,
Te quoque nostra tuis Bibliotheca libris.

JOANNES CHRYSOSTOMUS.

Nomine Joannes Chrysostomus inde vocatur,
Aurea quod nostrum lingua coruscat opus
Constantinopolis me præceptore refulget.
Et celebro libris Doctor ubique meis.
Composui mores, (1) virtutum prælia dixi,
Et docui miseros crimina flere reos.

CYPRIANUS.

Clarior eloquio cunctis Cypriane refulges,
Tu modo Doctor eras, tu modo Martyr ades.

PRUDENTIUS.

Si Maro, si Flaccus, si Naso, & Persius horret,
Lucanus si te, Papiniusque tedet;
Par erat eximio dulcis Prudentius ore,
Carminibus variis nobilis ille satis.

AVITUS. JUVENCUS. SEDULIUS.

Perlege facundi studiosum carmen Aviti.
Ecce Juvencus adest, Seduliusque tibi.
Ambo lingua pares, florentes versibus ambo,
Fonte Evangelico pocula larga ferunt.
Desine Gentilibus ergo inservire Poetis.
Dum bona tanta potes, quid tibi Calliroen?

EUSEBIUS. OROSIUS.

Historias rerum, & transacti tempora secli
Condita membranis hæc simul arca gerit.

GRE-

(1) *En el MS. siguiente se añade mores hominum.*

GREGORIUS.

Quantum Augustino clares tu Ippone Magistro,
Tantum Roma suo Præsule Gregorio.

LEANDER.

Non satis antiquis Doctoribus impar haberis,
Leander vates. Hoc tua dicta docent.

THEODOSIUS. PAULUS. GAIUS.

Conditur heic juris series amplissima legum,
Veridico Latium quæ regit ore forum.
Non fucos, libros gestant hæc scrinia nostra;
Qui cupis, ecce lege, si tua vota libent.
Tolle heic segnitiem, pone fastidia mentis;
Crede mihi frater, doctior inde redit.
An dicis forte: Quid jam mihi ista necesse est,
Quod meditem studii non superesse mei?
Explicui Historias, percurrique omnia Legis:
Vere hoc si dicis, jam nihil ipse sapis.

COSMAS. DAMIANUS. HYPPOCRATES. GALLENUS.

Quos claros orbe celebrat medicina magistros,
Hos præsens pictos signat imago viros.
Sunt medio dona, quam diu quisque laborat,
Aeger jam surgit, nulla lagena venit.
Quod debes medico, redde eger, ne mala rursus
Occurrant, occurret denuo nemo tibi.
Pauperis attendat medicus censum, atque potentis,
Dispar conditio dispari habenda modo est.
Si fuerit dives, sit justa occasio lucri;
Si pauper, merces sufficit una tibi.

ITEM TITULUS PIGMENTARII. (*)

Quidquid Arabs aris, quidquid fert Indus odoris
Quidquid & Jonii pervehit unda maris,
Cynamomum, mirrham, folium, cassiamque nitentem.
Balsama, thus, calamum, Choriciumque crocum;
Hæc possunt magnorum pigmentaria Regum;
Et domus immensis proflua deliciis.

Nos

(*) *En Muratori falta este titulo, que expresa el MS. de la Real Bibliotheca de Madrid, en que se incluyen los Opusculos de San Martin Dumiense.*

Nos vilibus fruimur pratorum germinis hervis,
Quas humiles valles, & juga celsa ferunt.
Sacri ergo Hesperidum montes & rura valete,
Nam multis curis munera vestra valent.
Heic odorata jacent, heic spirant cynnama, thura,
Quæque opulentus Arabs, quæque Sabea feret.
Unguenti genera dum sint gratissima plura,
Nil rosa, nil viola gratius esse potest.
Cedet Elinus, cedet Amaracinus illis,
Cedet & heic Cyprium quæ regione venit.
Unguenta heic cernis varia, quæ Græcia misit,
Plurima & Hesperia de regione sumus.
Vascula concreta fragilis de pulvere cretæ
Pigmenta gerimus, pocula nulla damus.

(1) *ITEM TITULUS SCRIPTORII.*

Qui calamo certare novit (2) cum mortua pelle
Si placet, hic veniat: hic sua bella gerat.
Quis vagus fuerit (3) media librarius hora
Suspensus binis feriatur terga flagellis.

AD INTERVENTIOREM.

Si plus, dis, (4) terque, quaterque fieri quod vult
Scriba magis nosset. eo, oportet amice.
Si sapis & sentis hoc tibi dico, tace.
Non patitur quemquam coram se scriba loquentem.
Non est hic quod agas garrule, perge foras.

INCIPIT TITULUS BIBLIOTHECÆ à Domno Isidoro editus. (*)

PER multos libros gestant hæc scrinia nostra,
Qui cupis hæc lege, si tua vota libent.
Tolle hic segnitiem, depone fastidia mentis,
Crede mihi frater, doctior inde redis.
An dicis fortè: Quid jam mihi ista necesse est?
Quod meditem studii, nil superesse mihi.

Ex-

(1) *Desde aqui falta en Muratori hasta* foras. *Ponese tomado del MS. de la Real Bibl. para que se vea junto lo que resulta de los dos; no obstante que estan defectuosos estos titulos en sus versos, pues parece faltan algunos enteramente.* (2) En el MS. de la Real Bibl. se nota al margen *cupit* en lugar de *novit.* (3) En el principio del tercer verso: *Qui vagus hic fuerit.* (4) En el quinto, *bis* por *dis.* Y por quanto en aquel MS. se halla muy diferentemente lo que pertenece à este Apendice, lo pondremos conforme alli se lee, que es como se sigue. (*) *Asi el MS. de la Real Bibl. de Madrid, con todo lo que se sigue. Muratori permitiò que se atribuyesen à S. Isidoro estos Versos. El titulo propuesto lo afirma.*

Explicui historias, & percurri omnia Legis
Verba, hæc si dicis, jam nihil ipse sapis. (1)

ITEM ALIUS TITULUS.

Sunt hic plura sacra, sunt & mundalia plura,
Ex his, si qua placent carmina, tolle, lege.
Prata vide plena spinis, & copia floris,
Si non vis spinas sumere, sume rosas.

IN AUGUSTINUM.

Augustine mentitur, qui te totum legisse fatetur,
Aut qui cuncta tua lector habere potest.
Namque voluminibus mille Augustine refulges,
Testantur libri, quod loquor, ipsi tui.
Quamvis multorum placeat prudentia libris,
Si Augustinus adest, sufficit ipse tibi.

IN HIERONYMUM.

Hieronyme interpres, variis doctissime linguis
Te Bethleem celebrat, te totus concelebrat orbis
Te quoque nostra promet tuis bibliotheca libris.

IN HILARIUM.

Gallia me genitum, me Pictavis ore tonanti
Hilarium Doctorem misit alumna suum.

IN AMBROSIUM.

Ambrosius Doctor, signis insignis & hymnis,
Enitet hic titulis, enitet eloquiis.

IN CYPRIANUM.

Clarior eloquio cunctis Cypriane refulges
Tu modo Doctor eras: tu modo Martyr es. (2)

IN JOANNEM CHRYSOSTOMUM.

Nomine Joannes Chrysostomus inde vocaris
Aurea quod nostris promere lingua tuis.
Constantinopolis me præceptore refulget,
Et celebror libris doctor ubique meis.
Composui mores hominum virtutum præmia dixi:
Et docui miseros crimina flere reos.

IN

(1) *Los quatro versos precedentes se leen arriba, bajo el titulo de* Theodosius. (2) Ex muratori, *ades.*

IN GREGORIUM.

Quantum Augustino præpolles tu Hippone magistro,
Tantum Roma suo præsule Gregorio.

IN LEANDRUM.

Non satis antiquis Doctoribus impar haberis
Leander vates, hoc tua dicta docent.

IN ORIGINEM.

Ille ergo Origenes, Doctor verissimus olim,
Quem primum fidei Græcia clara dedit.
Celsus eram meritis, & clarius copia fandi:
Præruptus subitò lingua nocente fui.
Condere, si credes, studium tot millia libros
Quot legio ducit nostris in armis viros.
Nulla meos unquam tetigi blasphemia sensus:
Sed vigil, & prudens tutus ab hoste fui.
Sola mihi casum Periarchon dicta dederunt,
His me congestum impia tela premunt.

ITEM TITULUS PIGMENTARII.

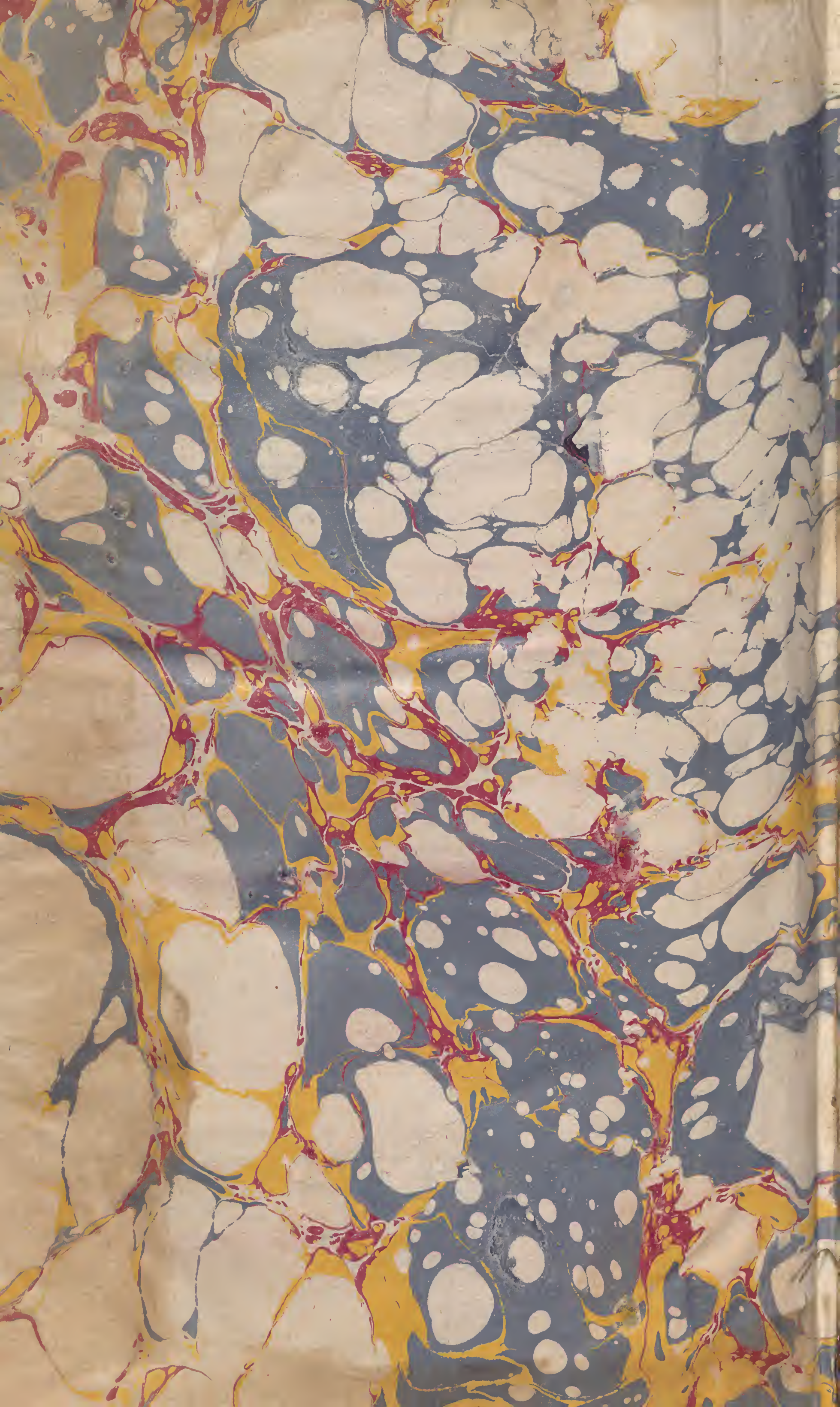
Quidquid Arabs aris, quidquid fert Indus Odoris.
Quidquid Idumei pervenit unda maris
Cynamomum, myrrham, folium, cassiumque nitentem,
Balsama, thus, calamum, choriciumque crocum.
Hæc possunt magnorum pigmentaria Regum,
Et domus immensa proflua divitiis.
Nos viles fruimur pratorum germinis hervas,
Quas humiles valles celsaque juga ferant,
Ergo Pieridum sacri montes, & rura valete,
Nam multis curis munera vestra placent.

ITEM TITULUS SCRIPTORII. *ut supra.*

☞ NOTÆ, APPENDICIS HISPANIÆ SACRÆ R. FLOREZ Augustiniani, quæ relictæ sunt hispanice ad majorem comprobationem, hic apponuntur latinè in gratiam Lectorum.

Pag. 67. (1) Ponuntur duo versus, qui hic deficiunt in titulo *Origenis*, quod postea dabitur. Pag. 68. (1) In sequenti MS. additur *mores* hominum. Pag. 69. (1) In Muratorio deficit hoc titulum, quod explicat MS. regalis Bibliothecæ Matritensis, in quo includuntur opuscula S. Martini Dumiensis. Pag. 70. (1) Ex isto titulo deficit in Muratorio usque *foras*; additur, acceptum ex MS. regalis Bibliothecæ, ut unitum videatur, quod ex duobus resultat, non obstante, quod sint isti tituli defectuosi in compositione, taliter, quod integrè apparet in aliquibus defectibilitatem versificationis. (2) In MS. regalis Biblioth. marginaliter notatur *cupit*, loco *novit*. (3) In principio 3. vers. *Qui vagus hic fuerit.* (4) In 5. *bis* pro *dis*. (5) Sed quoniam in illo MS. invenitur diversimode, quod pertinet ad hunc Appendic. signabimus prout illic legitur, quod jacet ut sequitur. (6) Sic MS. reg. Biblioth. Matrit. cum sequentia. Muratorius permisit tribuere S. Isidoro isti vers. titulus propositus affirmat. Pag. 71. (1) Versus 4. præcedentes, leguntur supra sub titulo *Theodosius.* (2) Ex Muratori *ades*.

SANC
ISIDO
OPE

TOM